

LIBER IUDICIORUM

SIVE

LEX VISIGOTHORUM

EDITA AB RECESSVINDO REGE c. a. 654.

RENOVATA AB ERVIGIO REGE a. 681.

ACCEDUNT LEGES NOVELLAE ET EXTRAVAGANTES.

Recc. = *Forma Reccessindiana.*

Erv. = *Forma Ervigiana.*

Nov. = *Novellae leges.*

Extr. = *Extravagantes.*

LIBER IUDICIORUM.

DE INSTRUMENTIS LEGALIBUS.

LIBER PRIMUS.

I. Titulus: De legislatorem.

5 II. Titulus: De lege.

DE NEGOTIIS CAUSARUM.

LIBER SECUNDUS.

I. Titulus: De iudicibus et iudicatis.

II. Titulus: De causarum exordiis.

10 III. Titulus: De mandatoribus et mandatis.

IIII. Titulus: De testibus et testimoniis.

V. Titulus: De scripturis valituris et infirmendis hac defunctorum voluntatibus conscribendis.

DE ORDINE CONIUGALI.

LIBER TERTIUS.

I. Titulus: De dispositionibus nuptiarum.

II. Titulus: De nuptiis illicitis.

III. Titulus: De raptu virginum vel viduarum.

IIII. Titulus: De adulteriis.

20 V. Titulus: De incestis et apostatis adque masculorum concubitoribus.

VI. Titulus: De divortiis nuptiarum et discidio isponsorum.

DE ORIGINE NATURALI.

LIBER QUARTUS.

I. Titulus: De gradibus.

25 II. Titulus: De successioneibus.

III. Titulus: De pupillis et eorum tutoribus.

IIII. Titulus: De expositis infantibus.

V. Titulus: De naturalibus bonis.

Inscriptio LIBER IUDICIORUM exstat in solo codice R 1. De aliis inscriptionibus huius legum codicis
30 **LIBER IUDICUM et FORUM IUDICUM** v. praefationem nostram. — *Ad conspectum librorum et titulorum*
adhibui Codd. R 1. 2. E 1. 2. l. 2. 3. De — primus eam. R 1. || l. 4. legislatore R 2. E 1; legibus
latore E 2; legibus latorem E 2.*

l. 6. 7. De — secundus eam. R 1. || l. 12. hac] ac R 2. E 1.

l. 14. 15. De — tertius eam. R 1. || l. 18. raptoribus E 2. 2. || l. 20. atque R 2. E 1. concubi-*
35 *tores R 2; concubitorum E 2. || l. 21. dibortiis E. discidi isponsorum E 2. sponсорum E 1. 2*;*
sponсарum R 2.

l. 22. 23. De — quartus eam. R 1. || l. 28. V. Tit. — bonis eam. R 1.

Recc. Err.]

DE TRANSACTIONIBUS.

LIBER QUINTUS.

- I. Titulus: De ecclesiasticis rebus.
- II. Titulus: De donationibus generalibus.
- III. Titulus: De patronorum donationibus. 5
- IIII. Titulus: De commutationibus et venditionibus.
- V. Titulus: De commendatis et commodatis.
- VI. Titulus: De pigneribus et debitis.
- VII. Titulus: De libertatibus et libertis.

DE SCCLERIBUS ET TORMENTIS. 10

LIBER SEXTUS.

- I. Titulus: De accusationibus criminosorum.
- II. Titulus: De maleficis et consulentibus eos adque veneficis.
- III. Titulus: De excutientibus partum hominum.
- IIII. Titulus: De contumelio, vulnere et debilitatione hominum. 15
- V. Titulus: De cede et morte hominum.

DE FURTIS ET FALLACIIS.

LIBER SEPTIMUS.

- I. Titulus: De indicibus furti.
- II. Titulus: De furibus et furtis. 20
- III. Titulus: De usurpatoribus et plagiatoribus mancipiorum.
- IIII. Titulus: De custodia et sententia damnatorum.
- V. Titulus: De falsariis scripturarum.
- VI. Titulus: De falsariis metallorum.

DE INLATIS VIOLENTIIS ET DAMNIS. 25

LIBER OCTAVUS.

- I. Titulus: De invasionibus et direptionibus.
- II. Titulus: De incendiis et incensoribus.
- III. Titulus: De damnis arborum, ortorum et frugum quarumcumque.
- IIII. Titulus: De damnis animalium vel diversarum rerum. 30
- V. Titulus: De pascendis porcis et animalibus denuntiandis errantibus.
- VI. Titulus: De apibus et eorum damnis.

DE FUGITIVIS ET REFUGIENTIBUS.

LIBER NONUS.

- I. Titulus: De fugitivis et occultatoribus fugamque preventibus. 35
- II. Titulus: De his, qui ad bellum non vadunt aut de bello refugiunt.
- III. Titulus: De his, qui ad ecclesiam confugiunt.

l. 1. 2. De — quintus exan. R 1. || l. 6. vend.] vindictionibus R 2; binditionibus E 2.

l. 10. iscleribus R 1. || l. 13. consolentibus R 1. adque veneficis des. R 1; a. de v. R 2. || l. 14. iscutientibus R 1; escutientibus E 2. partu R 1. || l. 15. contumelioso R 1. debilitate E 1. 40

l. 17. falsariis R 1. || l. 20. furibus] furis E 1. || l. 23. iscripturarum E 2.

l. 25. 26. De — octavus exan. R 1. || l. 29. ortum R 2. E 1. || l. 31. denuntiantis R 1. et add. R 2. E 1.

l. 35. prevenientibus E 1; prebenientibus E 2. || l. 36. bello] bellum R 1. || l. 37. confugium faciunt R 2. E 1; refugium faciunt E 2. 45

Recc. Err.] DE DIVISIONIBUS ET ANNORUM TEMPORIBUS ADQUE LIMITIBUS.**LIBER DECIMUS.**

I. Titulus: De divisionibus et terris ad placitum datis.

II. Titulus: De quinquagenarii et tricennalis temporis intentione.

5 III. Titulus: De terminis et limitibus.

DE EGROTIS ET MORTUIS ADQUE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBUS.**LIBER UNDECIMUS.**

I. Titulus: De medicis et egrotis.

II. Titulus: De inquietudine sepulcrorum.

10 III. Titulus: De transmarinis negotiatoribus.

DE REMOVENDIS PRESSURIS ET OMNIUM HERETICORUM SECTIS EXTINGCTIS.**LIBER DUODECIMUS.**

I. Titulus: De temperando iudicio et removenda pressura.

II. Titulus: De omnium hereticorum adque Iudeorum cunctis erroribus amputandis.

15 **Recc. deest.** | **Err.]** III. Titulus: De novellis legibus Iudeorum, quo et vetera confirmantur et nova adiecta sunt.

l. 1. et deest R 2. E 1. annorum et R 2; ann. deest E 2. atque R 2. E 1 et ita infra. || l. 2. X R 1. l. 4. quinquagenariis R 2. E 2; quinquagenarii R 1. tricennarii R 1; trecennalis E 2. temporibus R 1. E 2. int.] tentione R 1.

20 *l. 7. XI R 1. E. || l. 9. inquietudine R 2.*

l. 11. ereticorum R 2. E 2. extinctis deest R 1. || l. 12. XII R 1. E. || l. 13. iudicium E 1. || l. 14. ereticorum R 2; e. sectis extinctis E 2. eroribus R 1. III. Tit. — sunt] R 2. E. || l. 15. Iudeorum E 1.

LIBER PRIMUS.

I. TITULUS: DE LEGISLATORE.

- I. Quod sit artificium condendarum legum.
 II. Quo modo uti debeat artifex legum. 5
 III. Quid requirendum est in artifice legum.
 IIII. Qualis erit in vivendo artifex legum.
 V. Qualis erit in consiliando artifex legum.
 VI. Qualis erit in eloquendo artifex legum.
 VII. Qualis erit in iudicando artifex legum. 10
 VIII. Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.
 VIII. Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.

I, 1, 1.

I. Quod sit artificium condendarum legum.

Salutare daturi in legum contemtionem preconium, ad nove operationis formam antiquorum istudiiis novos artus aptamus, reserantes virtutem tam formande legis quam 15 peritiam formantis artificis. Cuius artis insigne ex hoc decentius enitere probabitur, si non ex coniectura trahat formam similitudinis, sed ex veritate formet speciem sanctionis, neque sillogismorum acumine figuras inprimat disputationis, sed puris honestisque preceptis modeste statuatur articulos legis. Etenim ut ars operis huius se in hac dispensatione componat, ordo magne ratiocinationis exoptat. Namque cum 20 experimenta rerum manus tenet artificis, ad dispositionem forme frustra queritur investigatio rationis. In improvisis certe acuta expetit se ratio indagacione cognosci; in non ignotis autem experimento faciendi se properat reserari. Latentis ergo rei quia species

LIB. I. *Ad hunc librum adhibui codices R 1. 2. E 1. 2. V 1—5; ceterorum singula tantum annotari.*
 L. 1. DE I. L.] DE LEGISLATORE R 2; *inser. deest omnino R 1.* || L. 2. INCIPIUNT CAPITULATIONES 25
 DE LIPRO PRIMO R 1.

TIT. I. L. 3. LEGISLATORES R 1; LEGISLATORUM E 1; LEGIBUSLATOREM E 2; LIBER PRIMUS *etiam hic add. R 2.* || L. 4. *Index capitulorum deest R 2.* Quid E 1, || L. 5. debet R 1. || L. 7. videndo E 1; bibendo E 2. || L. 9. erit deest R 1. eloquendum R 1. || L. 10. iudicandum R 1. || L. 12. *Sequitur continuo index capitulorum tituli II. R 1.* 30

I, 1, 1. L. 13. Quid E 1. || L. 14. contemtionem pro contentione R 2. E 2; contionem R 1; constitutionem E 1; constitutione V. novam E 1. *Pith.* || L. 15. istudiiis] ita E 2; studiis R 2. E 1; histius R 1. reservantes R 1. 2. || L. 16. formatis R 1. probitur R 1. || L. 17. ex coniecturam R 1; ex coniunctura E 2; ixet niectura R 2. traat E 2. V 3; tradat R 1; tranat R 2. format spatium R 1; f. especiem R 2. || L. 18. silogismorum acumine R 1; ullogis firmorum acumine R 2; syllogismorum a. E 1; sigillogismorum a. E 2. disputationis] disperationis R 1; admorationis R 2. || L. 19. istatuatur E 2; instatuatur R 2. articulis R 1. || L. 20. ratiocinationis V 1. exobtat E. V 2. cumq; R 1. || L. 22. acute R 1. L. 23. experimenta E. reservari R 2; reserbari E 2. quia] si V 2. 8. 35

1) Haec inscriptio inepte ex Isidoro, *Etymolog. V, 24 rub., recepta est.*

Recc. Err.] ignoratur, non inmerito considerationis ordo requiritur. Cum vero expertos I, 1, 1. usus in speculo visionis fides veritatis adducit, non iam materia forme ratiocinationem dicti, sed operationem facti deposcit. Unde nos, melius mores quam eloquia ordinantes, non personam oratoris inducimus, sed rectoris iura disponimus.

II. Quo modo uti debeat artifex legum.

I, 1, 2.

Formandarum artifex legum non disceptatione debet uti, sed iure; nec videri congruum sibi contentione legem condidisse, sed ordine. Ab illo enim negotia rerum non expetunt in teatrali fabore clamorem, sed in exoptata salvatione populi legem.

III. Quid requirendum est in artificem legum.

I, 1, 3.

Tunc primo requirendum est, ut id, quod inducitur, possibile credatur. Novissime ostendendum, si non pro familiari compendio, sed pro utilitate populi suadet, ut appareat eum, qui legislator existit, nullo privatim commodo, sed omnium civium utilitati communi motum presidiumque oportune legis inducere.

III. Qualis erit in vivendo artifex legum.

I, 1, 4.

Erit consequenter idem lator iuris hac legis mores eloquiis anteponeus, ut contentio illius plus virtute personat quam sermone. Sicque quod dixerit amplius factis quam dictis exornet¹ priusque promenda compleat, quam implenda depromat.

V. Qualis erit in consiliandum artifex legum.

I, 1, 5.

Erit in adventione Deo sibi que tantummodo conscius, consilio probis et parvis admixtus, adsensu civibus populisque communis, ut aliene provisor salutis commodius ex universali consensu exerceat gubernaculum, quam ingerat ex singulari potestate iudicium.

VI. Qualis erit in eloquendo artifex legum.

I, 1, 6.

Erit concionans eloquio clarus, sententia non dubius, evidentia plenus, ut, quid quid ex legali fonte prodierit, in rivolis audientium sine retardatione decurrat, totumque qui audierit ita cognoscat, ut nulla hunc difficultas dubium reddat.

I, 1, 1. l. 1. expertis husus R 1; expertos usos R 2. || l. 2. materies V 1; matheriam V 2. ratiocinante R 1; ratiocinatione V 2. || l. 4. persona R 1.

I, 1, 2. l. 5. debet R 1. || l. 6. F. ergo R 2. E 1; Firmandarum R 1. disceptationem V 2. videre R 1. || l. 7. sive R 1. contentionem R 1; contentione R 2; contione E 2. Ab deest R 1. negotio R 1. || l. 8. clamore R 1. exobtata E. V 4. ponere populi E 1. lege R 1; lege manifesta E 2; legem manifestam V 1. 2. 5. 8. 20. Pith.; legem salvatione populi manifestam V 4.

I, 1, 3. l. 9. artifice R 2. E. V. || l. 10. primum E. V 1. 2. 4. Pith. indicitur R 2. E 1. Mad. reddatur R 1. || l. 11. ostendendum E; ostendum R 1; hostendatur R 2. hutilitate R 1. suadendus R 1. || l. 12. privati E 1. V 1. 2. 3; privatum R 1. comodo R 2. E 1. V 1; quomodo V 3. hutilitatem R 1. || l. 13. com. m.] muni. motum R 1; communi metu V 1; communi metum V 2; com(m)unimentum V 3. 4. 5. Edd.

I, 1, 4. l. 14. bibendo E 2; videndo R 2. E 1. || l. 15. conquenster R 1. contentio] ita R; contio E 2. V 1. 4; cunctio V 3; conscio V 2; conditio V 15. 20; constituti E 1; constitutio Pith. in m., 40 Lind. || l. 16. persone R 2; consonet R 1. id quod E 1. || l. 17. depromat] deponat R 1; deest R 2.

I, 1, 5. l. 18. consiliandum] ita R 1. E 2; consiliando R 2. E 1. || l. 19. adventione] ita R 1. E 1. 2. V 2. 3; corr. adinventionem R 2; adinventionem V 1. 4. 5. sibi que] siutique R 1; sibusque R 2. consilia providus R 2. parvis] paucis Pith. in m., Lind. || l. 20. populis adque R 1; populique E 1. commodus R 1; commodis V 2. || l. 21. gubernacula R 1.

I, 1, 6. l. 24. contionans E 2. V 2; contentiones corr. contentionens E 1; consonans V 2. 4. l. 25. ex] es R 2. prodiderit R 2. E 1. 2. 2* in m., V 17 in m., Pith. in m. rivolis E 2*. recurrat V 1. 2. 5; recurrit V 4. Pith. || l. 26. que R 2; quod V 1. 2. 4.

1) Cf. *Isidori Sent. III, 49, 2*: formam iustitiae factis magis quam verbis instituit.

I, 1, 7. *Recc. Err.*] VII. Qualis erit in iudicando artifex legum.

Erit iudicans in indagando vivax, in preveniendo fixus, in decernendo non anxius, in percutiendo parcus, in parcendo adsiduus, in innocente vindex, in noxio temperatus, in advena sollicitus, in indigena mansuetus. Personam tantum nesciat accipere, quanto et contemnet eligere.

5

I, 1, 8. VIII. Qualis in publicis, qualis in privatis erit artifex legum.

Erit quecumque sunt publica patrio rectoris amore, quecumque privata erili dispensaturus ex potestate, ut hunc universitas patrem, parvitas habeat dominum, sicque diligatur in toto, ut timeatur in parvo, quatenus et nullus huic servire paveat, et omnes amorem eius morte compensandum exoptent.

10

I, 1, 9. VIII. Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.

Tunc deinde sciet in hoc maxime istare gravitatis publice gloriam, si det ipsis legibus disciplinam. Nam cum salus tota plebium in conservando iure consistat, leges ipsas corrigere debet ante quam mores. Veniunt enim, ut cuique libet, in contentionem, leges pro arbitrio suo ferunt, induunt sibi fictam de gravitate hac pudore personam; adeo ut sit illis lex publica, inhonestas privata, sicque obtentu legum contraria legibus adoperiunt, qui vigore legis obvia legibus evellere debuerunt.

15

II. TITULUS: DE LEGE.

I. Quid observabit legislator in legibus suadendis.

II. Quid sit lex.

III. Quid agit lex.

III. Qualis erit lex.

V. Quare fit lex.

VI. Quod triumphet de hostibus lex.

20

I, 2, 1. I. Quid observabit legislator in legibus suadendis.

25

Item in suadendis legibus erit plena causa dicendi, non ut partem orationis meditando videatur gratia obtinere, sed desideratum perfectionis obtinuisse laborem. In earum namque formationibus non sofismata disputationis, sed virtutem iuris mavult

I, 1, 7. l. 1. in] iudicio *add.* R 2. || l. 2. Erit populo adloquitur i. E 1. iudicando R 1. perveniendo R 2. E 2; praeviendo E 1. V 17. *Pith.* discernendo E 2. non deest R 1. || l. 4. in advena — mansuetus *des.* R 1. indigena *pro* in indigena R 2. personas R 1. tanto E. nesciet R 1. || l. 5. contendit E 2. eligere R 1.

I, 1, 8. l. 7. publica — privata E; publica patria q. p. R 1; publica patri erectus a. q. privata R 2. erili dispensaturus] *ita* V 1. 2; herili d. E 1. *Edd.*; birili d. E 2; erit pensaturus R 1; erit illi dispensaturus R 2. || l. 8. patriuitas R 1. || l. 9. ut] *deest* R 2; *al. man. post add.* E 2. V 1. || l. 10. eius] 35 melius R 1. mortem R 1. E 1.

I, 1, 9. l. 12. Tum E 1. V 2. *Pith.* istare] *ita* R; stare E. V. si det ipsis] sit et ipse E 1; si det et ipsis *Pith.* || l. 13. conservando] *ita* R 1. V 1. 2. *alii*; consecrando E 2 *et e corr.* R 2; considerando E 1 *et fortasse olim* R 2. || l. 14. debeat R 1. cuicumque E 2. V 2. 3. 15. *Pith.*; quicumque E 1. contentionem] *ita* E 1. V 1; contemtionem R 2; contemtionem V 2; contemtionem E 2; 40 contentione *Edd.*; concionem R 1; conctione V 3; tencione V 4; constitutionem V 15. || l. 15. fuerunt R 1. fincta E 2; finctam V 1. 2. de g.] *ita* R 1. E 2; de gravitate E 1; divinitate R 2. pudere R 1. l. 16. adeo ut sit illis] *adecit* illi R 1. inhonesta V 2. 2*. 4. || l. 17. obviam R 1.

TIT. II. l. 19. *Index capitulorum, indici tituli I. subiectus in* R 1, *deest omnino* R 2. V 1. || l. 24. Quid V 2. 2*. 3. triumphat E 2. V 3.

45

I, 2, 1. l. 26. leg. suad. R 1. plenus R 1. parte R 1. meditandi *deest* R 1. || l. 27. obtinere — sofismata] *in* V 3 *deleta.* || l. 28. quoque V 2. 2*. sofismata] *ita* E 2; sofismata R 2; sunt firmata R 1; sophismata E 1. magis vult V 2.

Recc. Err.] causa discriminis. Queritur enim illic non, quid contentio dicat, sed quid actio I, 2, 1. promat, quia et excessus morum non coercendi sunt cuturno locutionum, sed temperamento virtutum.

II. Quid sit lex.

I, 2, 2.

5 Lex est emula divinitatis, antestis religionis, fons disciplinarum, artifex iuris, boni mores inveniens adque componens, gubernaculum civitatis, iustitiae nuntia, magistra vite, anima totius corporis popularis.

III. Quid agit lex.

I, 2, 3.

Lex regit omnem civitatis ordinem, omnem hominis etatem, que sic feminis datur
10 ut maribus, iuventute complectitur et senectute, tam prudentibus quam indoctis, tam urbanis quam rusticis fertur, que summum salutis principum hac populorum culmen obtinet, et cum manifesto preclaroque preconio in modum lucidissimi solis effulgit.

III. Qualis erit lex.

I, 2, 4.

Lex¹ erit manifesta nec quemquam in captionem civium devocabit. Erit se-
15 cundum naturam, secundum consuetudinem civitatis, loco temporique conveniens, iusta et equabilia prescribens, congruens, honesta et digna, utilis, necessaria, in qua previndendum est ex utilitate, que pretenditur, amplius commodi, amplius iniquitatis oritur, ut dinosci possit, si plus veritati prospiciat publice, quam religioni videatur obesse, an et si honestatem tuetur et non cum salutis periculo arguit.

V. Quare fit lex.

I, 2, 5.

20 Fieri² autem leges hec ratio cogit, ut earum metu humana coerceatur improbitas, sitque tuta inter noxios innocentium vita, atque in ipsis improbis formidato supplicio frenetur nocendi presumptio.

I, 2, 1. *l. 1. enim] etiam V 2. illio R 1. contemtio E 2. || l. 2. coercendi E 1. V 2*; quoer-
25 cendi E 2. V 2; cernendi E 2. coturno V 1. 2. 2*; cothurno V 4. 5. *Edd.* in temperamentum R 1; temperare R 2, ubi virtutum deest.*

I, 2, 2. *l. 5. Rerum emmula divinitatis R 1. antestis] deest R 1; antistitis E 1. V 3; antistis V 2; antistes V 1. 4. 5. bonis V 3; bonos Mad. || l. 6. nunciatrix V 1. 2. 2*. 4. 5. 17. Pith.*

I, 2, 3. *l. 8. sit R 1. || l. 9. regit] agit V 17. Pith. hominem E 1; hominem V 3. civitatem R 1. omnem hominis] inde ab his verbis deest hoc caput V 3, ubi sequitur: in statu salutari etc. ut infra in cap. 6; omnemque h. V 5. 17. Pith. || l. 10. iuventutem E 2. V 1. 2. 4. cett. senectutem E 2. V 1. 2. 4. cett. l. 11. que s.] quesumus R 1. principium E 2. V 1. 2. 2*. Pith. || l. 12. manifestat R 1. effulget E. V; effugit corr. effulget R 2.*

I, 2, 4. *l. 13. deest R 1. || l. 14. captionem] ita R 1. E; captione R 2. V. Erit enim V 1. 2. 2*. 5; Erit etiam V 17. Pith. || l. 15. naturam et s. V 1. temporeque R 1. || l. 16. et equ.] aequaliaque R 2; et e. corr. et equabilia E 2; et deest V 3. perscribens R 1. congr.] concumbens R 1. et deest V 1. hutilis R 1. || l. 17. est add. al. m. E 2; deest V 3. hutilitate R 1. amplius — amplius] ita R 1. 2. E 1. 2. V 2*; amplius — an amplius V 4; intelligendum est: an plus — an plus, quod praebent V 1. 2 (an plus semel tantum). 3. 5. *Edd.* comodi E 2. V 4; quomodi V 3. || l. 18. veritatem R 1; utilitati
40 V 2*. 17 (in m.). rel.] regio R 1; regioni V 15. 17 (in m.). videbatur V 2*; videtur V 3. an et si] al. m. corr. hac si et E 2; ac si V 17; ac sic Pith. || l. 19. honestate R 1. tuetur] ita R 1. E 1. V 3; corr. al. m. tueatur E 2; tueatur R 2. V 1. 2. cett. arguit] ita R. E 1. V 5; arguat E 2. V 1. 2. cett.*

I, 2, 5. *l. 21. hec ratio] et ratio R 1; ratio illa R 2. E 1. V 3. earum] iterum R 1. coerceatur V 1. 2*; quoherceatur E 2. V 3. inproptas R 1; improbitas R 2. || l. 22. sique R 1. improbis] impiis E 1.*

45 1) *Hoc caput magna ex parte ad verbum convenit cum Isidori Etymol. II, 10, 6 == V, c. 21.* 2) *Ad verbum fere convenit hoc caput cum Isidori Etymol. II, 10, 5 == V, c. 20.*

I, 2, 6. *Recc. Erv.*]

VI. Quod triumphet de hostibus lex.

His in domestica pace ita perfectis, totaque primo a principibus, secundo a civibus, exhinc a populis et a domo iurgiorum peste seclusa, eundum est in adversis et obviandum hostibus potentialiter ac fidenter, tanto in externis spe fida victoriae, quanto nil erit, quod ex internis formidari valeat aut timeri. Pacis enim oleo et legum vino tota plebium massa in statu salutari concreta exeret hostibus indevictos, unde inlesos artus, producentur iustis adiuta legibus tela. Eruntque viri melius equitate quam telo muniti, ut contra hostem ante iustitiam dirigat princeps, quam vibret spicula miles. Felicior iam tunc illa principis congressio erit, quam domestica equitas anteibit; quia et severiores erunt in hostium populatione mucrones, quos de domibus modeste produxerint leges. Experimentum enim naturalis est rei, ut iustitia illa confodiat hostem, que tutaverit civem et externam inde perimat litem, unde suorum interna possederit pacem. Sicut ergo modestia principum temperantia est legum, ita concordia civium victoria est hostium. Ex mansuetudine etenim principum oboritur dispositio legum, ex dispositione legum institutio morum, ex institutione morum concordia civium, ex concordia civium triumphus hostium. Sicque bonus princeps, interna regens et externa conquirens, dum suam pacem possidet et alienam litem obrumpit, celebratur et in civibus rector et in hostibus victor, habiturus post labentia tempora requiem sempiterna, post luteum aurum celestem regnum, post diadema et purpuram gloriam et coronam; quin potius nec deficiet esse rex, quoniam, dum regnum terre relinquit et celeste conquirat, non erit amisisse regni gloriam, sed ausisse.

I, 2, 6. l. 1. Quid *E* 1. *Pith.* || l. 2. ita *deest* *R* 1. civibus] principibus *R* 1. || l. 3. eundem *R* 1. *V* 2; secundum *R* 2. || l. 4. ac fidenter] *des.* *R* 1; hac f. *R* 2. || l. 5. quantum *R* 1. nil] ita *R* 1; nec *R* 2; nihil, nichil *cett.* ex internis] in externis *E* 1. *V* 2. 3; externis *R* 2. formidare *R* 1. Pacis] facies *R* 1. holeo *R* 1; || l. 6. vinum *R* 2. statu] istatu *R* 1. exeret] *i. e.* exseret; exheret *R* 1; 25 exereet *V* 1. 14. hostes *V* 1. 2. 8. indevictos] ita *R* 2; indevictus *R* 1; inde esse victos *V* 2; indevictis *V* 2*. 5; inde invictos *E. V* 4; inde invictis *V* 3. || l. 7. artos *R* 2. producere videntur *V* 1. 4. 5; p. videtur *V* 2. 17. || l. 8. ut *deest* *V* 1. 2*. hoste *R* 1; hostes *V* 1. diridirigat *R* 1. || l. 9. specula *E.* quam d.] quando domestica *R* 1; quando mistica *E* 2. || l. 10. severiores] ita *R* 1. *E* 1. *V* 3. 15. 16; seniores *R* 2; seviore *corr. al. m.* severiores *E* 2; saeviores *V* 1. 2. 4. 5. *Pith.* populationem *R* 1. 30 quod *R* 1. || l. 11. legis *R* 1. || l. 12. cive *R* 1. externa *R* 1. lite *R* 1. || l. 13. Sicut] Si *V* 3 (Sicut *V* 3*). principium *E* 2. *V* 1. || l. 14. Ex] et *R* 1. mansuetudinem *R* 1. *E* 2. || l. 16. sique *R* 1. || l. 17. obrumpit] ita *R* 1. *V* 1. 3. *Pith.*; amrumpit *R* 2; abrumpit *E. V* 2. 4. 5. || l. 18. abiturus *E. V* 3*. || l. 19. sempiternam *E. V.* celestem] ita *R*; celeste *E. V.* diademam *R* 1. || l. 20. terre] ita *R. E* 1. *V* 3; terrenum *E* 2. *V* 1. 2. 4. *cett.* || l. 21. relinquit] ita *R* 2. *V* 2. 2*; reliquit *R* 1; relinquit *E. V* 1. 3. *cett.* admisisse 35 *R* 1. ausisse] ita pro auxisse *R*; ausisset *E* 2; auxisse *E* 1. *V.*

LIBER SECUNDUS.

I. TITULUS: DE IUDICIBUS ET IUDICATIS.

5 <i>Recc.]</i> I. Quod et regia potestas et populorum universitas legum reverentie sit subiecta. II. Quod nulli leges nescire liceat. III. Quod antea ordinare oportuit negotia principum, postea populorum. 10 IIII. De tempore, quo debeant leges emendate valere.	<i>Err.]</i> I. De tempore, quo debeant leges emendate valere. II. Quod tam regia potestas quam populorum universitas legum reverentie sit subiecta. III. Quod nulli leges nescire liceat. IIII. Quod antea ordinari oportuit negotia principum, postea populorum.
- Recc. Err.]* V. De principum cupiditate damnata eorumque initiis ordinandis, et qualiter conficiende sunt scripture in nomine principum facte.
- 15 VI. De his, qui contra principem vel gentem aut patriam refugi vel insultentes existunt.
- VII. De non criminando principem nec maledicendo illi.
- VIII. De remotis alienarum gentium legibus.
- VIIII. Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum quisque
- 20 presumat habere.
- X. De diebus festis et feriatis, in quibus non sunt negotia exsequenda.
- XI. Ut nulla causa a iudicibus audiatur, que legibus non tenetur.

LIB. II. *Lemma: Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. l. 1. 2. INCIPIT LIB. II DE N. C. V 5.*

25 TIT. I. *Index capitulorum: Codd. R 1. 2. E 1. 2. l. 4. et — et] ita R. E 2; tam — quam E 1. l. 5. legum — subiecta des. R 2. || l. 8. ante E 1. ordinari R 2. E 1. oportebit E 2. || l. 9. negotia — populorum des. R 2. et postea E 1. || l. 13. et — facte des. R 2. || l. 15. refugi — existunt des. R 2; refugi sive insolentes ex. E 1; refugiunt vel insolentes ex. E 2. || l. 17. principe nec maledicendum illi E 1; principem nec maledicendum illum E 2. || l. 19. alterum — habere des. R 2. || l. 21. exsequenda] exquirenda R 1; deest R 2. || l. 22. que — tenetur des. R 2. continetur E 2.*

- Recc. Err.*] XII. Ut terminate cause nullatenus revolvantur, relique vero ad libri huius seriem terminentur, adiciendi leges principibus libertate manente.
- XIII. Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensio voluntatis potestatem dederit iudicandi.
- XIII. Quales causas debeant audire thiuphadi et qualibus personis causas audiendas 5 iniungant.
- XV. Ut iudices tam criminales quam communes terminent causas. Pacis autem adsertores et sola regia potestas ordinet, et sic tantundem a rege commissa negotia iudicent.
- XVI. De damnis eorum, qui non accepta potestate presumserint iudicare. 10
- XVII. De his, qui admoniti iudicis epistula vel sigillo ad iudicium venire contemnunt.
- XVIII. Si iudex interpellantem audire contemnat, vel utrum fraudulenter an ignoranter iudicium promat.
- XVIII. Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam. 15
- XX. Si iudex dolo vel calliditate aut unam aut ambas causantium partes dispendia facit sustinere.
- XXI. Quid primo iudex servare debeat, ut causam bene cognoscat.
- XXII. Si cuiuscumque honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus, vel si iudex contra leges presumat dare iudicium. 20
- XXIII. Iudex qualiter faciat iudicatum.
- XXIII. De commodis adque damnis iudicis vel saionis.
- XXV. Quod omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine censeatur ex lege.
- XXVI. Ut omne vinculum, quod post datum iniustum iudicium a causidicis fuerit 25 exactum, habeatur invalidum.
- XXVII. Ut iniustum iudicium et definitio iniusta regio metu vel iussu a iudicibus ordinata non valeat.
- XXVIII. De data episcopis potestatem distringendi iudices nequiter iudicantes.
- XXVIII. Ut iudex, si a quocumque fuerit pulsatus, noverit se petenti reddere 30 rationem.
- XXX. De damnis iudicum aliena contingentium.
- XXXI. De his, qui regiam contemserint iussionem.

l. 1. cause preterite *R 2.* relique — manente *des. R 2.* vero *deest E 1.* || *l. 3.* aut c. — iudicandi *des. R 2.*
l. 4. voluntatis *E 2.* || *l. 5.* audiri *R 1.* thiuphadi *R 2. E 1;* theuphadi *E 2.* et qualibus] quibus *R 1;* et — iniungant *des. R 2.* || *l. 7.* terminent] iudicent *E 2;* terminent — iudicent *des. R 2.* || *l. 8.* sic *deest E 1. 2.*
l. 10. pres. iud. *des. R 2;* presumpserint *E 1.* || *l. 11.* epistulam *R 1;* epistola *R 2. E 1;* epistolam *E 2.* vel sigillum *R 1;* vel — contemnunt *des. R 2.* contendunt *R 1.* || *l. 13.* vel — promat *des. R 2.* || *l. 14.* promat *R 1.* || *l. 15.* causam *deest R 1;* iud. causam *des. R 2.* || *l. 16.* caus. — sustinere *des. R 2.* dispendium *R 1.* || *l. 17.* facit *R 1;* faciat *E 2.* || *l. 18.* Quod *R 2. E 1.* primum *R 2.* debet *R 2. E 1,* 40 *corr.* debeat *E 2.* ut — cogn. *des. R 2.* causa *R 1.* || *l. 19.* hordinis *R 1.* iudex — iudicium *des. R 2.* habere susceptum *R 1.* || *l. 20.* lege *R 1.* || *l. 21.* iudicium *E 2.* || *l. 22.* atque *E 1;* alique *des. R 2.* vel saionis *des. R 2.* || *l. 23.* Ut *R 2.* iudicis — lege *des. R 2.* || *l. 25.* a causidicis *des. R 1;* a — invalidum *des. R 2.* || *l. 27.* iniusta — valeat *des. R 2.* iussum *R 1;* iussu ad i. *E 1.* || *l. 28.* valeat] ita *R 1;* valeant *E 1;* baleant *E 2.* || *l. 29.* potestate *R 2. E 1.* distr.] admonendi *E 1.* iudices n. 45 iudicantes *des. R 2.* || *l. 30.* si *deest E 2.* a quocumque pulsans *R 2.* noverit — rationem *des. R 2.* *l. 31.* ratione *R 1.* || *l. 32.* continentium *R 1.* || *l. 33.* regia *R 2.* iussionem *deest R 2.*

Recc. Erv.]

IN NOMINE DOMINI.

Recc. deest.
*(Cf. II, 1, 5.)**Erv.]*

I. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

II, 1, 1.

De tempore, quo debeant leges emendate valere.

Pragma suum emendatis legibus adsignantes, illud primum ordine
 5 prefationis et loco premittimus, quia, sicut legum evidentia populorum
 est excessibus utilis, ita sanctionum obscuritas turbat ordines equitatis.
 Nam plerumque, dum quedam bene ordinata nebuloso verborum tractu
 consistunt, ipsa sibi repugnantiam nutriunt, dum litigantium controversias
 lucide non excludunt, sicque, ubi debuerunt finem ferre calumniis, ibi
 10 novos contra se pariunt laqueos captionis. Hinc ergo diversitas cau-
 sarum exoritur, hinc controversie litigantium generantur, hinc etiam
 hesitatio iudicum nascitur, ita ut in finiendis vel compescendis calumniis
 habere terminum nesciant, que utique nutantia semper adprobantur et
 dubia. Et ideo, quia perstringi tota, que in controversiam veniunt,
 15 brevi complicatione non possunt, saltem vel ea, que in contionem per-
 tractanda sese gloriosis nostre celsitudinis sensibus ingesserunt, ea in
 hoc libro specialiter corrigi et elimata probitatis sententia decrevimus
 ordinari — evidentia videlicet dubiis, prestantia noxiis, clementiora morti-
 feris, adaptionem clausis, perfectionem ceptis inprimens institutis —
 20 quo nostri regni populos, quos una et evidens pax nostri regiminis con-
 tinet, hec deinceps institutio correctarum legum ordinandos adstringat
 atque retentet. Et ideo harum legum correctio vel novellarum nostrarum
 sanctionum ordinata constructio, sicuti in hoc libro et ordinatis titulis
 posita et subsequenti est serie adnotata, ita ab anno secundo regni
 25 nostri a duodecimo Kalendis Novembribus² in cunctis personis ac
 gentibus nostre amplitudinis imperio subiugatis innexum sibi a nostra gloria
 valorem obtineat, et inconvulso celebritatis oraculo valitura consistat*.

*) V 1. 2. 4. 5. 6 (*in m. al. m.*). 8. 15—20 *add.*: ut, sicut sublimi in trono serenitatis
 nostre celsitudine residente, videntibus cunctis sacerdotibus Dei seniori-
 30 busque palatii atque gardingis, earum manifestatio claruit, ita earundem
 celebritas vel reverentia in cunctis regni nostri provinciis debeat observari.

l. 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. IN N. D. inter I. et FLAVIUS R. E 2.

II, 1, 1. *Erv. Codd. E 1. 1^a. 2. V 1. 2 (inde ab: elimata). 3 (usque ad: hesitatio iudicum). 4. 5.*
 6. 8. 15—20. *l. 2. FLAVIUS — REX] des. V 1. 4. 5. ERVIGIUS] ita V 3. Mad.; ERVI E 2. V 6;*
 35 *deest E 1; RCDS V 17. Pith.; RECENSUINDUS V 19. || l. 3. De — valere] des. V 5. || l. 4. Praema*
E 1. atsignantes corr. ads. E 2. || l. 5. premittitur V 14. || l. 7. Nam corr. Namque E 2; Namque
V 4. tractatu V 1. || l. 8. repugnantia V 1. || l. 9. lucidae E 1. calumpniis hic et infra V 1.
l. 10. diversitas] adversitas E 1. 1^a. || l. 12. esitatio E 2. compescendis E 2. || l. 14. dubiam E 1.
quia deest E 2. prestringi E 2. || l. 15. concione V 1; contionem al. m. corr. contempionem V 6; con-
 40 *tentione V 4. 5. 17. Pith. pertr. sese] pertractandas esse E 2. || l. 16. nostre] non se E 1. 1^a. ea in] et*
in V 1. || l. 17. probitati V 2. || l. 18. evidentiam E 1. 1^a. noxius E 1. || l. 21. astringat E 1; constringat
V 4. || l. 22. retemptet E 1. 1^a; retemet E 2. || l. 24. sussequenti E 2. seriae E 1; serie E 1^a. ab
anno] sub a. V 4. || l. 25. a duod.] ad undecimo V 4. Kalds E 2; Kalendarum Novembrium V 1. 4. 5. ac
gentibus] a gentibus E 1. 1^a. 2; a g. corr. al. m. ac g. V 6. || l. 27. inconvulso E 1. 1^a. persistat V 1.
 45 *l. 28. sublime V 1. 6. 17. in t.] des. V 1; in sublimi throno V 15. 19. || l. 29. videntibus]*
audientibus V 15. 19. || l. 30. earum] eorum V 2; omnique populo harum V 15. 19; o. p. earum V 17.

1) *Haec constitutio, ex parte ad exemplum legis Reccessvindi regis II, 1, 5 scripta, est loco praefationis Libro iudiciorum ab Ervigio rege renovato. Cf. quae de ea disserui 'N. Arch.' XXIII, p. 494 sqq.* 2) *Est dies 21. Octobris a. 681, non, ut opinati sunt viri docti, a. 682.*

II, 1, 1. *Recc. deest.* | *Err.*] Leges sane, quas in Iudeorum excessibus nostra gloria promulgabit, ab eo tempore valituras esse decernimus, ex quo his confirmationem gloriosa serenitatis nostre renotatione impressimus¹.

II, 1, 2. *Recc. Err.*] I. (II.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod tam regia potestas quam populorum universitas legum reverentiae sit subiecta.

Omnipotens rerum dominus et conditor unus², providens commoda humane salutis, discere iustitiam habitatores terre, sacre legis sacris decenter imperabit oraculis. Et quia solius tam immense divinitatis imperiis hec cordibus inprimuntur humanis, convenit omnium terrenorum quamvis excellentissimas potestates illi colla 10 submittere mentis, cui etiam militie celestis famulatur dignitas servitutis. Quapropter si obediendum est Deo, diligenda est iustitia; que si fuerit dilecta, erit instanter operandum in illa, quam quisque tunc verius et ardentius diligit, cum unius equitatis sententia cum proximo semetipsum adstringit. Gratanter ergo iussa celestia amplectentes, damus modestas simul nobis et subditis leges, quibus ita et nostri culminis 15 clementia et succedentium regum nobitas adfutura una cum regimonii nostri generali multitudine universa obedire decernitur hac parere iubetur, ut nullis factionibus a custodia legum, que inicitur subditis, sese alienam reddat cuiuslibet persona vel potentia dignitatis, quatenus subiectos ad reverentiam legis impellat necessitas, principis voluntas³.

20

II, 1, 3. *Recc. Err.*] II. (III.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod nulli leges nescire liceat⁴.

Omnis scientia sana ordinabiliter vitat ignorantiam execrandam. Nam cum

II, 1, 1. l. 1. quas] quae *E.* promulgabit] ita *E.*, *i. q.* promulgavit, quod praebent alii. || l. 2. balturus *E* 2. || l. 3. renotatione] renovatione *E* 1. 1^a. *V* 1. 18; prenotatione *V* 19. impress.] confirmavimus 25 inpraen . . . (*al. m. ant. corr.*: impressimus) *V* 5.

II, 1, 2. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 4. 5. (15—20). l. 4. FLAVIUS — REX] *des.* *E* 1. *V* 1. 5; *F* *V* 4. RECC.] RECCERDS *R* 1; RECCESVINTUS *R* 2; RCDS *E* 2. *V* 2. *Pith.*; RECESVINDUS *V* 19; RECHESVINCTUS *Mad.* || l. 5. populi *R* 1. || l. 7. Omnipotentis *R* 1. rerum] regum *R* 1; rex pro rex *E* 1. || l. 8. saluti *E.* *V* 5. abitoribus *R* 2; abitatores *E* 2. imperabit] ita *R.* *E* pro imperavit. || l. 9. Et] *Set* *V* 1. tam *deest* *R* 1. hecordibus *R* 1. || l. 10. colla *deest* *R* 2. || l. 12. instanter] iterum *R* 1. || l. 13. quisque homo vel qualiscunque *V* 2. 4. || l. 14. semedipsum *R* 2. *V* 1. 2. adstringet *R* 1; adstringet *E* 1. || l. 15. modestas *R* 1; molestas *R* 2. novis *R* 1. || l. 16. succedendum *R* 1. nobitas] ita *R* 1. *E* 2; novitas *R* 2. *E* 1. *V.* regimini *E* 1; regiminis *al. m. corr.* regimonii *E* 2; regiminis *V* 17. 19. 20. || l. 17. hobedire *R* 1; oboedire *E* 1. ac *E.* ad custodia *R* 1; 35 accausandia pro a c. *R* 2. || l. 18. legum honestatisque *E* 1; honestatis legumque *V* 15. inicitur *E.* subditis sese] subdidisse *R* 1; subditis esse *E* 2. || l. 19. quatinus *R* 1. subiectorum *E* 2. legis *deest* *R* 1. principis (= *acc. plur.*) *R*; principes *al. m. corr.* principis *E* 2; principisque *E* 1. *V* 1. 2. 4. 5.

II, 1, 3. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 4. 5. (15. 17. 18. 19). l. 21. NOVITER EMENDATA FLAVIUS *V* 17. *Pith.*; FLAVIUS — REX *des.* *E.* *V* 1. 4; *F* *V* 5. RECØDS *R* 1; RCDS *V* 2. 17; RCCS 40 *V* 16; CHINDASVINTUS *R* 2, ubi GLORIOSUS *deest.* || l. 23. vitat] vita *R* 2; fit ad *R* 1; ditat *corr.* distat *E* 2; dicat *Mad.* ignorantia exegranda *R* 1. Nam cum] Quoniam *E* 1.

1) *Inter diem 9. et 26. Ianuarii a. 681; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 494 sq.* 2) Omnipotens — unus: versus hexameter. 3) *Cf. Isidori Sententiarum lib. III, 51, 1. 2: Iustum est principem legibus obtemperare suis — tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, 45 quando et ipse illis reverentiam praebet —, principes legibus teneri suis neque in se posse damnare iura, quae in subiectis constituunt.* 4) *L. Rom. Vis. C. Th. I, 1, 2 Interpr.: Leges nescire nulli liceat.*

Recc. Erv.] scriptum sit: 'Noluit¹ intellegere, ut bene ageret', certum est, quia qui intellegere II, 1, 3. noluit bene agere non contendit. Nullus ergo idcirco sibi extimet illicitum faciendi licere quodlibet, quia se novit legum decreta sanctionesque nescire; nam non insontem faciet ignorantie causa, quem noxiorum damnis implicaverit culpa.

5 *Recc. Erv.*] III. (III.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 4.

Quod antea ordinari oportuit negotia principum et postea populorum.

Bene Deus, conditor rerum, disponens humani corporis formam, in sublimem caput erexit adque ex illo cunctas membrorum fibras exoriri decrevit; unde hoc etiam a capiendis initiis caput vocari precensuit², formans in illo et fulgorem luminum, 10 ex quo prospici possent, quecumque noxia concurrissent, constituens in eo et intelligendi vigorem, per quem conexa et subdita membra vel dispositio regeret vel providentia ordinaret. Hinc est et peritorum medicorum precipua cura, ut ante capiti quam membris incipiat disponi medella. Que ideo non inmerito ordinabiliter exerceri censetur, cum artificis peritia hec dispensari patescunt; quia si salutare caput extiterit, 15 ratione colligit, qualiter curare membra cetera possit³. Nam si arcem molestia occupaverit capitis, non potuerit in artus dirivationes dare salutis, quas in se consumserit iugis causa langoris. Ordinanda ergo sunt primo negotia principum, tutanda salus, defendenda vita, sicque in statu et negotiis plebium ordinatio dirigenda, ut dum salus competens prospicitur regum, fida valentius teneatur salvatio populorum.

20 *Recc.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Erv. deest. II, 1, 5.
(*Cf. II, 1, 1.*)

De tempore, quo debeant leges emendate valere.

Quoniam⁴ novitatem legum vetustas viciorum exegit et innovare

II, 1, 3. *l. 1.* intellegere *R 2. E 2. V 1. 4. 5* hic et *infra.* certo *R 2. E 1.* quia intellegere *R 2;* quia qui int. *des. R 1. nolet R 1.* || *l. 2.* non contendit] *ita V 15;* non concedit *R 2;* nin condit *R 1;* 25 ad maledicendum tendit *E 1;* contendit *V 2;* non contemnit *V 18;* contemnit, contempnit *E 2. V 1. 4. 5. 17. 19. Edd.* existimet *E 1;* estimet *V 1.* || *l. 3.* nesciret *R 1.* non insontem] *des. R 1;* id est innocentem *add. V 2.* || *l. 4.* sine culpa ign. *V 2.* causam *R 1.* in culpa *E 1.*

II, 1, 4. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3 prior pars deest). 4. 5. (15. 17. 18. 19).* *l. 5.* FLAV. — REX *des. E. V 1. 4; F V 5.* RECØDS *R 1;* RECESSVINTUS *R 2;* RCDS *V 2. 3;* RSDS et in 30 *marginè ANTIQUA V 18.* || *l. 6.* ordinare *V 1. 2. 4. 5. Pith. Mad.* oporteret ord. *V 2.* oporteat *E. l. 7. rad. corr.* sublime *R 2;* sublime *E 1. V 1.* || *l. 9. a]* ad *R 1;* deest *E 1.* vocari] *bocitari corr. al. m. vocare E 2;* *voitari E 1. V 1. 15. Mad.* precensuit] *ita R 1;* praeconsonuit *V 14;* percessuit *E 2;* per- censuit *ceit.* et *f. lum. des. R 1.* || *l. 11.* vigore *R 1.* dispositio *R 1.* || *l. 13.* incipiad *R 2;* incipiunt *E 1;* incipiant *V 1.* disponi] *ita R;* adhiberi *E;* adhibere *V 1. 4. 5;* adibere *V 2.* medellam *E 1;* medelam 35 *R 2. V 1. 2. 4;* medela *V 15.* || *l. 14.* cum ab *E 1. V.* || *l. 15.* rationem *V.* curari *al. m. corr.* curare *E 2.* arce *R 2;* carnem *R 1.* hoccupaverit *R 1.* || *l. 16.* potuerit *R 1;* pot *V 2.* delibationes *R 1;* deriva- tiones *V 1.* || *l. 17.* primum *E 2. V.* tutanda *al. m. corr.* tuenda *R 1.* || *l. 18.* istatu *R 1.* || *l. 19.* valentius his *E 1;* valencium *V 2;* valentibus *Pith.*

II, 1, 5. *Codd. R 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 9. 14. 15. 17. 18. 19. (20). 22.* FLAV. — REX] *des. V 1. 2. 4. 5. 9. 18. GL. deest V 16. 17.* RECØDS *R 1;* RECESSVINTUS *R 2;* RECESVINTUS *V 8. 15;* RECESVINDUS *V 19;* RCDS *V 6. 17. Pith.* De — valere] *des. V 4. 8;* Item alia lex *V 4;* Item alia in ipsa era de quo supra II. *add. V 1.* *l. 21.* quo] quod *R 1. 2.* emendatas *V 2. 8. 9.* || *l. 22.* vetustus *R 1;* vetusta *V 17.* vigorum *R 1;* vitiorum *R 2. V 4. 5. 8. 18. 19. 20. 22;* malorum *V 17.* exigit *V. innovale R 2;* innovari *V 8. 9.*

45 1) *Psalm. 35, 4.* 2) *Cf. Isidori Etymol. XI, 1, 25:* Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen eo, quod sensus omnes et nervi inde initium capiant. 3) *Cf. orationem regis Reccessvindi in Concilio Tolet. VIII. habitam:* regendorum membrorum causa salus est capitis. 4) *De hac lege interpretanda cfr. supra praefationem et 'N. Arch.' XXIII, p. 511 sqq.*

II, 1, 5. *Recc.*] leges veterenosas peccaminum antiquitas inpetrabit, adeo leges in hoc libro conscriptas ab anno secundo dive memorie domni et genitoris mei Chindasvindi regis in cunctis personis ac gentibus nostre amplitudinis imperio subiugatis omni robore valere decernimus hac iugi mansuras observantia consecramus; ita ut, reiectis illis, quas non equitas iudicantis, sed libitus inpresserat potestatis, evacuatisque iudiciis omnibusque scripturis earum ordinatione confectis, he sole valeant leges, quas aut ex antiquitate iuste tenemus, aut idem genitor noster vel pro equitate iudiciorum vel pro austeritate culparum visus est non inmerito condidisse, prolatis seu conexis aliis legibus, quas nostri culminis fastigium iudiciali presidens trono coram universis Dei sanctis sacerdotibus cunctisque officiis palatinis, ducante Deo adque favente audientium universali consensu, edidit et formavit ac sue glorie titulis adnotabit; ita ut tam he, que iam prolata consistunt, quam ille, quas adhuc exoriri novorum negotiorum eventus inpulerit, valido hac iustissimo vigore perdurent et eterne soliditatis iura retentent.

Erv. deest.

5

10

15

II, 1, 6. *Recc. Erv.*] V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De principum cupiditate damnata eorumque initiis ordinandis, et qualiter conficiende sunt scripture in nomine principum facte.

Eminentie¹ celsitudo terrene tunc salubrius sublimia probatur adpetere, cum 20 saluti proximorum pia cernitur compassione prodesse; unde solet contingere, ut plus

II, 1, 5. l. 1. veterenosas] veterenus ac R 1; veterenos R 2; veterenosa V 2. 8. 9. 16. 18; veteranositas p. antiqua in marg. V 17. inpetravit R 2; imperavit V 1. 17. adeo] ita R. V 6. 8. 22; ideo cett. l. 2. conscr.] constitutas R 1. ab deest V 18. diu memorie R 2; d. m. des. R 1; dive m. V 2; bone m. V 4. 17. || l. 3. Chindasvindi] Cindasuñdi R 1. V 9; Chindasuñinti R 2. ac gentibus] agentibus R 1; 25 hac g. R 2. || l. 4. valere deest V 2. 4. Fith. decrevimus V 1. 6. 8. 9. ac V. iugi] leges V 18; iugi mansura V 2. 17; leges mansuras iugi ob. V 9. || l. 5. reiectis R 2; relictis V 2. 6. 18; sectis V 16. l. 6. sed — evacuatis des. R 2; libitus deest etiam R 1, quod ex V suppleri. || l. 7. he] heae R 2. V 6; deest R 1; hæc corr. hæc V 8. 9. sole deest V 18. aut ex] ab R 1; aut deest V 9. 16. || l. 8. iuste tenemus] eius tenemus R 2; iuste novimus aut tenemus V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 14. 17. 20. 22. ideo R 1. 30 genitor noster] genitorum R 2. vel — iudiciorum des. V 2. || l. 9. absteritate R 1. merito R 1. condidisse] ita R 1; condidisse cett. || l. 10. prelatis R 2. V 1. conexis] ita R. V 8. 9; connexis alii. quam nrs culminibus R 2. iudicali pr. R 1. V 9; iudici absidens pro i. pr. R 2. || l. 11. sac. sanctis R 2. V 4. 5. 14. 20; sac. dei sanctis V 9. que deest R 2. || l. 12. ducante R 2. V 14; docante R 1; docente V 9. 18. 20; docente vel ducante V 19; iubente V 5. 6. 17. 22; adiuvante V 1. 2. 4. 8. Domino V 2. 4. 35 5. 6. 8. 14. 22. cum universali V 1. consilio R 2. || l. 13. edidit R 1. atque f. V 1. ac] ad R 1; hac R 2; atque V 9. ut] aut R 2; deest V 2. heae R 2; et R 1; hee V 6; he corr. hec V 8. 9; hae cett. l. 14. quasi R 2. || l. 15. negotiorum] iurgiorum V 6; iurgiorum vel neg. V 16; iurgiorum occursorum exoriri ev. V 18; . . . orum (corr. negotiorum) vel excursorum ev. V 9; . . . orum corr. iurgiorum V 8. intulerit V 9. hac] ac V. eterno V 9. 18; aeterna R 2. || l. 16. soleditatis R 1; solitatis R 2; 40 solitudinis V 4. iure V 9. 18. retentent] retinent R 1; retineant V 17, e corr. V 6; retemptent V 4; teneantur V 9; teneatur V 18.

II, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (14. 15). 17. 18. 19. 20. *Cf. etiam Conc. Tolet. VIII.* FLAV. — REX] des. E 1. 2. V 1. 3. 4. 15. 18. 19; F V 5; GLORIOSUS deest V 2; RECCDS R 1; RECESSUINTUS R 2; RCDS V 2. *Pith.* l. 18. et eorum R 1. ordinandis et qu.] o. equaliter R 1; 45 hordinata est qualiter R 2; o. et quomodo V 17. || l. 20. anpetere R 1. || l. 21. salute V 3; saluti corr. al. m. salutis E 2. compassione] compassionem E 2; consparsio se R 2; consparsione E 1.

1) *Haec lex, de qua conferas 'N. Arch.' XXIV, p. 45 sqq., a Reccessvindo rege occasione concilii Toletani VIII. a. 652 inde a die 16. Decembris habiti edita est. Elicit eam decretum quoddam a synodo ad regem directum ('Decretum iudicii universalis in nomine principis 50 editum'), quo clerici et palatini in concilio congregati quaedam de facultatibus et hereditatibus*

Recc. Err.] commodi de aliena salute conquirat, quam de propria utilitate quisque percipiat. **II, 1, 6.**
 In multis enim, quia multorum salus adtenditur, maioris lucri summa percipitur; in se
 autem, quia privati commodi fructus adpetitur, non satis est, si unius beneficii premia
 conquirantur. Hinc et illa regendarum tantundem salus est plebium, que non suos
 5 fines privata voluntate concludit, sed que universitatis limites communi prosperitatis
 lege defendit. Quapropter, ne salutaris ordo imperialibus videatur verbis potius ob-
 tineri quam factis, de sublimitatis obtentu reclinamus ad vota supplicum tranquille
 visionis aspectum, ut inde salutaris compassio habeat commodum, unde turme plebium
 adeptes fuerint supplicationis effectum. Cum igitur precedentium serie temporum inmo-
 10 deratior aviditas principum sese prona diffunderet in spoliis populorum, et augeter rei
 proprie censum erumna flebilis subiectorum¹, tandem superne respectio adflatu nobis
 est divinitus inspiratum, ut, quia subiectis leges reverentie dederamus, principum
 quoque excessibus retinaculum temperantie poneremus. Proinde sincera mansuetudinis
 deliberatione tam nobis quam cunctis nostre glorie successoribus adfuturis Deo me-
 15 diante legem ponimus decretumque divalis observantie promulgamus: ut nullus regum

II, 1, 6. l. 1. comodi E 2. alienę R 1. hutilitate quis R 1. || l. 2. attenditur V 1. 2. suma
 E 2. V 2; cuma E 1; adunacio add. V 2; adunatur add. V 4. || l. 3. quia deest V 5. non] nos R 1.
 l. 4. conquiratur E 2. illam R 1. || l. 5. concludit] edidit V 4. communis E 1. prosperitati R 2. V 4.
 5. 17. 18. 19. || l. 6. videntur R 1. || l. 7. supplicium E 2. || l. 8. aspectum] espectum R 2; affectum R 1.
 20 ut inde] unde E 1. compassio] consparsio R 2. E 1. turme] turbae V 15. 17 in margine. || l. 9. Cum
 deest R 1. || l. 10. apiditas R 1; aviditatis V 1. sese] esse R 1. 2; deest E 1. in ispoliis R 1. et
 augeter — divinitus (l. 12) nunc evan. V 3; et augeter et multiplicaret V 2. 4. || l. 11. proprie]
 ita vel propriae R. E 1. V 3. 14. 15. 17. 20. Pith. Conc.; publice E 2. V 1. 2. 4. 5. erumna] et
 ruina E 2. tandem] tam de R 1. adflatum R. || l. 12. legibus E 1; legis E 2. V 1. 2. 5. r. deferamus
 25 R 1; deferentiae dederamus R 2; reverentiam d. V 1. 2. 5. 17; reverentia V 4; refrenantiae V 14.
 l. 13. mans. nostrae V 1. 2. 4. 5. rell. || l. 14. glorie nostre E 2. V; a add. R 1. || l. 15. legem — divalis
 des. V 3. poneremus E 1. diualis E 1; diu. aliis E 2. promulcamus R 1.

regum ordinanda proposuerunt. Rex autem, quae in favorem optimatum proposita erant, in suum
 admodum commodum vertens, de hac re aliisque cum ea cohaerentibus legem nostram promulgavit.
 30 Deinde synodus et decreti et legis definitiones ipsis canonibus (can. 10. 12) repetivit, confirmavit et
 utriusque tenorem actis concilii inserendum decrevit; cf. can. 10: molestis actibus . . . satis, ut
 opinamur, et lege gloriosi principis et decreto sanctae synodi huius contradictum esse con-
 speximus. — ita . . . praefatae legis erit auctoritas valitura, ut et perenniter maneat inconvulsa. —
 cui etiam legi vel decreto episcopali non solum in futuro, sed etiam in praesenti reverentiam
 35 apponentes decernimus, ut quicumque detractor et non potius venerator decreti eiusdem atque
 legis esse maluerit, sive religiosus ille sit, sive laicus, non solum ecclesiastica excommunicatione
 plectatur, verum et sui ordinis dignitate privetur. — can. 12: Huius quoque sententiae forti-
 tudine vel valore decreti nostri seriem, quam in serenissimi domini nostri Reccesvinthi regis edi-
 didimus nomine pro rebus a divae memoriae patre suo quolibet titulo conquisitis, decernimus omnino
 40 constare. Legem denique, quam pro coercenda principum horrenda cupiditate idem elementissimus
 edidit princeps, simili robore firmamus atque, ut in futuris retro temporibus modis omnibus
 observetur, pari sententia definimus. Quae etiam, ne taciturna temporis vel obliviosa vetustate
 depereant, huic nostrae constitutioni utraque decrevimus innectenda, ita cunctorum memoriae
 commendanda, ut a cunctis regulis superius ordinatis nusquam maneant segregata. Secundum
 45 notam apud Mansi, Concil. ampl. coll. X, col. 1223 datam decretum 'die secunda concilii' i. e.
 die 17. Decemb. editum est. Reccesvindi lex paucis tantum diebus post promulgata esse videtur.
 1) Cf. Decretum: Quosdam namque conspeximus reges, postquam fuerint regni gloriam assequentes,
 extenuatis viribus populorum rei propriae congerere lucrum.

II, 1, 6. *Recc. Err.*] impulsione[m] sue quibuscumque motibus aut factionibus* scripturas de quibuslibet rebus alteri debitis ita extorqueat vel extorquendas instituat, quatenus iniuste hac nolenter debitarum sibi quisque privari possit dominio rerum. Quod si alicuius gratissima voluntate quippiam de rebus a quocumque perceperit vel pro evidenti prestatione lucratus aliquid fuerit, in eadem scripturam patens voluntatis hac prestiti condicio 5 adnotetur, per quam aut impressio principis aut conferentis fraus evidentissime detegatur. Et si patuerit a nolente fuisse iscriptura exacta, aut resipiscat improbitas principis et evacuet quod male contraxit, aut certe post eius mortem ad eum, cui exacta est scriptura, vel ad heredes eius res ipse sine cunctatione debeant revocari**. Ille autem res, que, seclusa omni compressionis argumentatione, directo modo trans- 10 ierint in principis potestate, in eius perenniter iure perdurent, et quidquid ex rebus ipsis idem princeps ordinare voluerit, sue potestatis arbitrio subiacebit. Verum ut omne eius negotium actionis roboret sinceritas veritatis, cum quarumcumque rerum iscripture in principis nomine extiterint facte, mox testes, qui in eadem scripturam suscriptores accesserint, ab his, quos elegerit princeps, diligentissime perquirantur, si 15 non aliquod indicium aut de impressione principis aut de fraude scripturam facientis modo quocumque cognoverint: ac sic aut rite facta series scripture permaneat, aut irritate confecta vanescat. Similis quoque ordo de terris, vineis adque familiis observetur, si sine scripture textum tantummodo coram testibus quelibet facta fuerit definitio. De¹ rebus autem omnibus a tempore Svintilani² regis hucusque a principibus adqui- 20 sitis aut deinceps, si provenierit, acquirendis quecumque forsitan princeps inordinata

*) V 8 *add.*: iustitiam a suo loco secludat aut in statum suum redire contemnat aut.

**) V 8. 20 *add.*: Simile preceptum observari censemus, cum iustitiam motibus aut actionibus principis claruerit a suo esse loco seclusam aut suum rigorem obtinere contemptam.

25

II, 1, 6. l. 1. aut] ad E 1. || l. 2. alteris R 1. debitis — iniuste *evan.* V 3. quatenus] qualiter E 2. V. ac E 1. V 1. 3. 4. 5; et V 2. nolenter indebitarum sibi quisque probare possit dominum rerum V 17 *in margine.* || l. 3. sibi] ob V 1. dominio] dominum E 1; domino E 2. || l. 4. voluntate E 1. V. pro ev.] providentia E 2. || l. 5. aliquid E 1. scriptura E 2. V. voluntatis E 1. V. l. 7. paruerit V 17 *in margine.* iscr. ex.] R 1; iscripturam exactam R 2; scriptura exacta E 1; scripturam 30 exactam E 2. V. || l. 8. contraxerit V 1. eius m. R. E. V 1. 2; m. eius *cett.* morte] ita R 1. E 1; mortem *cett.* || l. 9. res] ita R 2. E. V 1. 2; res *deest* R 1, *ubi legitur* ipsa — debeat; rei *cett.* cunct.] contentione E 2; dubitatione V 1. revocare E. || l. 10. compress.] comprehensionis et R 1; comprehensionis E. || l. 11. potestatem E 2. V. quidquid] quid R 1. || l. 13. omne *deest* R 1. eius] R; *deest* E 2; huius *cett.* roboret] roboret R 1; robore R 2. || l. 14. scripture E. V. testis R 1. scripture E 2; 35 scriptura E 1. V. || l. 15. subscriptores V; scriptores V 15; subscriptores *corr.* firmatores V 2. l. 16. indicium] in iudicis R 1. in depressione V 3; depressione V 17. || l. 17. ac] aut R 1; hac E 2; ac sic rite V 1; ac si aut rite V 2. || l. 18. evanescat V 4. 5. || l. 19. si *deest* R 1. textum] ita R. E; textu V. in definitione R 1. || l. 20. Svintilani] ita R. V 2. 5. 8. 14. 15. 17 (*in margine*). *Conc.*; Suvinthilam E 1; Subintilani E 2; Subtilani V 4; Sintillani V 1; Chintilani V 3. *Mad.* hucusque] hucusque R 1; huius- 40 que R 2. principes R 1. adquisitis] adquietis R 1; adquesitis R 2. || l. 21. sic quecumque E 1; quicumque E 2.

1) *Cf. Decretum*: omnis acquisitionis profligatio . . ., quae a gloriosae memoriae Chindasvintho rege a die, quo in regnum dignoscitur conscendisse, repertus (?) quolibet modo extiterit augmentasse, omnia in serenissimi atque clementissimi domini nostri Reccesvinthi principis perenni 45 transeant potestate et perpetuo deputentur in iure, non habenda parentali successione, sed possidenda regali congressione, ita ut iuste sibi debita quisque percipiat, et de reliquis ad remedia subiectorum quaecumque elegerit principis voluntas exercent. 2) *Svintila rex regnavit a. 621—631, supra cuius regnum retro recuperationes bonorum regalium extendi non potuerunt propter praescriptionem tricennem.*

50

Recc. Err.] sive reliquid seu reliquerit, quoniam¹ pro regni apice probantur acquisita fuisse, **II, 1, 6.** ad successorem tantundem regni decernimus pertinere; ita habita potestate, ut quidquid ex his helegerit facere, liberum habeat velle. In illis autem rebus, que ipsi aut de bonis parentum aut de quorumcumque provenerint successione proximorum, ita
 5 eidem principi eiusque filiis aut, si filii defuerint, heredibus quoque legitimis hereditatis iura patebunt, sicut etiam ceteris lege vel successione patere noscuntur. Quod si aliquid ex rebus de quorumcumque parentum aut proximorum non solum successione, sed etiam qualibet conlatione aut quocumque contractu ad ius ipsius pervenisse patuerit, si contingat hec inordinata relinqui, non ad successorem regni, sed ad filios vel
 10 heredes eius, qui conquisibit, specialiter omnis eadem conquisitio pertinebit. Nam et de illis rebus, quas² idem princeps ante regnum aut ex proprio aut ex iustissime conquisito dinoscitur abuisse, inrevocabili ordine aut faciendi quod voluerit potestatem habebit, aut certe filiis eius successio plena patebit. Quod si filii defuerint, legitimis heredibus ex his, que inordinata reliquerit, hereditatem hadire licebit. Huius sane
 15 legis sententia in solis erit principum negotiis observanda adque ita perpetim valitura, ut non ante quispiam solium regale conscendat, quam iuramenti federe hanc legem se in omnibus implere promittat³. Quemcumque vero aut per tumultuosas plebes aut per absconsa dignitati publice machinamenta adeptum esse constiterit regni fastigia⁴, mox

II, 1, 6. l. 1. sive] sibi R 1. reliquid] ita R. V 2; relinquit E 1; sive rel. des. E 2; reliquit cett. relinquerit E. apicem R 1. || l. 2. successore R 1. ut deest R 1. || l. 3. ex his] exinde V 1. helegerit] ita R 1. E 2; aelegerit R 2; elegerit cett. habeat R 1; abeat R 2. || l. 4. provenerit E. ita ut R 1; item E 1. || l. 5. si post add. E 2; deest V 3. filii] filie E 2. V 3. || l. 6. a ceteris V 2. 4. || l. 8. collatione V 1. 2. quocumque] quolibet E 2. V 1. 2. 17. contractu] tractu om. R 1. || l. 9. hec] ex R 1; deest V 3. vel] ad add. R 1; ad al. m. post add. E 2. || l. 10. 11. conquisitio — idem om. R 1. 25 l. 11. que R 2. E 1. proprio] eis add. V 1; suo proprio V 2. iustissime] ita R 2. E 1. Conc.; iustis se R 1; iustissima conquisitione V 15; iustissimo cett. conquisitum conoscitur R 1. || l. 12. habuisse R 1. V. inrevocabili R 2. E 1. V. faciendi exinde V 2. 3. rel. || l. 13. plena] pena R 1. || l. 14. reliquerint R 1. hadire] ita R 1; adhire R 2; adire cett. || l. 15. sententiam R 1. erit pr.] ita R. E 1. V 3; pr. erit cett. atque E. V. || l. 16. antea E 2. V. regalis R 1; regalem E. conscendat] ascendat 30 R 1. || l. 17. tumult.] multuosas V 1. 2. || l. 18. dignitate E 2; dignitatis V; voluntatis V 1. publice R 1; publici E 1. machinamenta E 1. V. adeptum] aditum R 1. regnum E 1.

1) Cf. *Decretum*: quae reges accumulantes regno relinquunt etc., et *ibidem supra*: illud gravius innectentes, quod ea, quae videntur acquirere non regni deputant honori . . . Quam itaque ob rem in proprietatis illa conantur redigere sinu, quae pro solo constat illos imperiali
 35 percepisse fastigio? 2) *Sequentia ad verbum fere ex Decreto recepta sunt, ubi post verba supra p. 50, n. 1 allegata haec leguntur*: illis tantundem exceptis, quae memoratus divinae memoriae Chindasvinthus princeps ante regnum aut ex propriis aut ex iustissime conquisitis visus est habuisse; in quibus cunctis filiis eius una cum glorioso domino nostro Reccesvintho rege permaneat et divisio libera et possessio pace plenissima. *Quorum verborum quaedam etiam in*
 40 *canone 10. Conc. Tolet. VIII. leguntur, ubi ex hac lege recepta sunt*: quaecumque inordinata reliquerint hereditabunt gloriam successores, propria eorum et ante regnum iustissime conquisita aut filii aut heredes capiant iure proximitatis. 3) Cf. *Conc. Tolet. VIII, can. 10*: non prius apicem regni quisque percipiat, quam se illam (*sc. legem nostram de successione in res regis*) per omnia suppleturum iurisiurandi taxatione definiat. 4) Cf. *ibid.*: Abhinc ergo et deinceps ita
 45 erunt in regni gloriam praeficiendi rectores, ut aut in urbe regia aut ubi princeps decesserit cum pontificum maiorumque palatii omnimodo eliganter assensu, non forinsecus aut conspiratione paucorum aut rusticarum plebium seditioso tumultu. *Iam antea concilia quaedam de electione regis statuerant; cf. Conc. Tolet. IV. a. 633, can. 75*: defuncto in pace principe primatus totius gentis cum sacerdotibus successorem regni communi consilio constituent; *ubi anathematizatur* qui
 50 praesumptione tyrannica regni fastigium usurpaverit. *Conc. Tolet. V. a. 636, can. 3*: quoniam

II, 1, 6. *Recc. Erv.*] idem cum omnibus tam nefarię sibi consentientibus et anathema fiat et christianorum communionem amittat, tam dire percussione ultione conlissus, ut omnis divini ordinis cultor, qui illi communicare presumerit, simili cum ipso damnatione dispereat et pena tabescat. Nam¹ et si quis legis huius seriem ex officio palatino malivole detrahendo lacerare voluerit aut evacuandam quandoque, vel silenter musitans vel aperte resultans, 5 proloqui detectus extiterit, cunctis palatine dignitatis et consortiis et officiis mox nudatus, omnium rerum suarum dimidiam partem amittat et, in deputato sibi loco redactus, a totius palatii maneat societate seclusus. Religiosus etiam, qui se in eadem culpam devolverit, simili rerum proprietatis sue dispendio subiacebit.

II, 1, 7. *Nov.*]

NOVA. FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

10

De* fidelitate novis principibus reddenda et pena huius transgressionis.

*) V 3. 6. 8. 17. *Pith. Mad.*: De his, qui ob novi principis fidem servandam iurare distulerint, vel his, qui ex palatino officio ad eiusdem obedientiam vel presentiam venire neglexerint. 15

Cum divine voluntatis imperio principale caput regnandi sumat sceptrum, non levi quisque culpa constringitur, si in ipso sue electionis primordio aut iurare se, ut moris est, pro fide regia differat aut, si ex palatino officio fuerit, ad eiusdem novi principis visurus presentiam venire desistat. Si quis sane ingenuorum de sublimatione principali cognoverit et, dum discussor iuramenti 20 in territorio illo accesserit, ubi eum habitare constiterit, quesita occasione se fraudulenter distulerit in eo, ut pro fide regia conservanda iuramenti se vinculo

II, 1, 6. *L. 1. nefarię] ita R 1; nefariae R 2; nefarie E. V. sibe R 2; sive R 1. conscientibus E 1. || L. 2. collissus V 1. 2. || L. 3. illum R 1. communicare presumpserit R. E 2. V 1. 2. 3. 4. 8. 14. 15. 17. 20; c. presumpsit V 5; communicari presumpserit E 1; communicaverit V 19. Mad. ipso] illo 25 V 1; ipsa V 4. || L. 5. vacuandam R 1; evacuanda R 2. E 1; ebocunda E 2. musitatis R 1; mussitans E 1. V 2. || L. 6. cunctos R 1. || L. 8. a] ac R 1; hac E 2. || L. 9. culpam R 1.*

II, 1, 7. *Codd. V 1. 2. 3. 4. 6. 8. (15). 17. (18. 19). Pith. Mad. — L. 10. NOVA] ita V 3. Mad.; deest V 1. 2. 4. 6. Pith. FL. — REX] ita V 6. 17. Mad.; FLS GLS EGICA REX V 3; FLS GLS EGICA REX Pith.; FLS GLS REX V 19; des. V 1. 2. 4. || L. 11. De fid. — transgr.] des. V 4. pena 30 deest V 2. || L. 13. his] is V 3. ob deest V 3. Mad. || L. 14. his] de illis V 6. 8. 17. Pith. eiusdem] eius 6. Pith. || L. 17. primordia V 2. || L. 18. iurare se] iurasse V 6. 17. Pith.; adiurare V 3; se deest V 3. Mad. ut moris est] uti m. e. V 2; ut mori sed V 4; aut mori V 3. || L. 19. eisdem V 2. || L. 21. const.] con- tingerit V 6. 8. 17. Pith. || L. 22. in eo ut] ita V 6. Pith.; ideo ut V 1. 2; ne aut V 3. 4. 8. 17. Mad.*

inconsiderate quorundam mentes et se minime capientes, quos nec origo ornat nec virtus decorat, 35 passim putant licenter ad regiae potestatis pervenire fastigia, huius rei causa nostra omnium cum invocatione divina profertur sententia, ut quisquis talia meditatus fuerit, quem nec electio omnium provehit, nec Gothicae gentis nobilitas ad hunc honoris apicem trahit, sit a consortio catholicorum privatus et divino anathemate condemnatus. *Conc. Tolet. VI. a. 638, can. 17*: Rege vero defuncto nullus tyrannica praesumptione regnum assumat, nullus sub religionis habitu detonsus aut turpiter 40 decalvatus aut servilem originem trahens vel extraneae gentis homo, nisi genere Gothus et moribus dignus provehatur ad apicem regni, temerator autem huius praeeptionis sanctissimae feriat perpetuo anathemate. 1) *Cf. Conc. Tolet. VIII, can. 10*: cui etiam legi vel decreto episcopali non solum in futuro, sed etiam in praesenti reverentiam apponentes decernimus, ut quicumque detractor et non potius venerator decreti eiusdem atque legis esse maluerit, sive religiosus ille 45 sit, sive laicus, non solum ecclesiastica excommunicatione plectatur, verum et sui ordinis dignitate privetur.

Nov.] alliget, aut ille, qui, sicut premisimus, ex ordine palatino fuerit, minime regis **II, 1, 7.**
 obtutibus se presentandum ingesserit, quicquid de eo vel de omnibus rebus suis
 principalis auctoritas facere vel iudicare voluerit, sui sit incunctanter arbitrii.
 Quod si aut egritudo illi obstiterit aut quelibet publice utilitatis actio eum
 5 retinuerit, ut regis visibus se nullatenus representet, dum regie electionis
 sublimitas quibuslibet modis ad eius cognitionem pervenerit, statim per suam
 iussionem id ipsum clementie sue auditibus intimare procuret, qualiter fidei
 sue sinceritatem ostendens huius legis sententiam evadere possit.

Recc.] VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.
 10 De his, qui contra principem vel
 gentem aut patriam refugi sive in-
 sulentes existunt.
 Quantis¹ actenus Gotorum patria con-

Err.] VI. II, 1, 8.
 De his, qui contra principem vel gen-
 tem aut patriam refugi sive insolentes
 existunt.
 Quantis hactenus Gothorum patria concussa sit

II, 1, 7. l. 1. non alliget V 1. 2. Mad. ille deest V 1. fuerit] deest V 2; qui add. V 1. || l. 2. in-
 15 gesserit] novi ing. V 4. de eo vel des. V 1. 2. || l. 3. vol.] elegerit V 3. || l. 4. aut deest V 1. obstit.]
 extiterit V 3. eum] unc V 3. || l. 5. visibus se] ita V 2. 4; iussibus se V 1; se visibus V 3. Mad.; se
 obtutibus V 8. 17; obtutibus se V 6. Pith. ullatenus V 4. representet V 1. 2. || l. 6. sublimitas —
 eius des. V 2; quibuslibet modis des. V 1. cognicio ad eum perv. V 2. || l. 7. sue] pro ipsius add. V 4.

II, 1, 8. Codd. R 1. 2. — l. 9. CHINDASVIN-
 20 DUS] ita R 2; CNDD R 1. || l. 11. regem R 1.
 sibi R 1. || l. 12. insolenter R 2. existant R 1.
 l. 13. hactenus R 2.

II, 1, 8. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8.
 13. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 9. VI] NOV. EM.
 FLAVIUS RCDS REX add. V 2; N EMDA GLS
 RCDS REX add. V 6. 17; N add. V 5; RCS add.
 V 8; RCDS add. V 15. || l. 10. vel g. aut] aut g.
 vel V 1. || l. 11. refugi] refugiunt V 1. 2. sive]
 vel V 2. insolentes E 1. || l. 13. Gotorum et ita
 infra E 2. V 2. 6.

1) Cf. de hac lege, quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 57 sqq. Huic capiti simillimus est
 canon 1. Concilii Toletani VII. a. 646. habiti, qui ad verba fere nonnullis locis cum hac lege
 convenit. Cf. can. 1: Quis enim nescit, quanta sint hactenus per tyrannos et refugas transferendo
 30 se in externas partes illicite perpetrata et quam nefanda superbia iugiter frequentata, quae et
 patriae diminutionem afferrent et exercitui Gothorum indesinentem laborem imponerent. Neque
 vero, ut opinatus est F. Dahn, 'Könige' V, p. 195, Chindasvindus rex concilii illius decretum
 recepit in legem; sed decretum potius ad exemplum legis formatum esse videtur. Lex enim in
 eodem canone iam 'dudum' data memoratur: novimus . . . ita dudum legibus decretum fuisse,
 35 ut nullus refuga vel perfidus, qui contra gentem Gothorum vel patriam seu regem agere aut in
 alterius gentis societatem se transducere reperitur, integritati rerum suarum ullatenus reformatur,
 nisi forsitan princeps humanitatis aliquid personis talibus impertiri voluerit; qui tamen non amplius
 quam vicesimam partem rerum ei qui perfidus exstitit de rebus, unde rex elegerit, tribuendi
 potestatem habebit. Ex anno autem secundo regni Chindasvindi infra memorato conicere licet, hoc
 40 ipso anno (= a. 642/3. p. Chr. n.) legem editam esse. Haec lex in locum legis antiquae
 Euricianae, cuius vestigia in Lege Baiuv. 2, 1. 2 et in Edicto Rothari c. 1 et 4 supersunt,
 substituta esse videtur. Antiqua illa lege haec fere constituta esse videntur: 'Si quis in necem
 regis consiliatus fuerit aut inimicos intra provinciam invitaverit animae periculum incurrat et res
 eius infiscentur'. Quae cum ad refugos specialiter non spectarent neque etiam ecclesiasticae
 45 poenae, quas Conc. Tolet. VI, can. 12 in confugientes ad hostes statuerat ad reprimenda re-
 fugorum machinamenta sufficerent, Chindasvindus hanc legem tulit. — Cf. quae Chronicae, q. d.
 Fredegarii, referunt de rebellibus et suspiciosis a Chindasvindo crudeliter suppressis, lib. IV, c. 82.
 SS. rer. Mer. II, p. 163.

II, 1, 8. *Recc.*] cussa sit cladibus, quantisque iugiter quatiatur istimulis profugorum hac nefanda supervia deditorum, ex eo pene cunctis est cognitum, quod et patrie diminutionem agnoscunt, et hac occasione potius quam expugnandorum hostium externorum arma sumere sepe compellimur. Ut ergo tam dira temeritas tandem victa depereat, et in huiusmodi transgressoribus manifesta scelera non relinquuntur ulterius impunita, hac omne per evum valitura lege sancimus, ut quicumque ex tempore reverende memorie Chintilani¹ principis usque ad annum Deo favente regni nostri secundo vel amodo et ultra ad adversam gentem vel extraneam partem perrexit sive perrexit aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, ut sceleratissimo ausu contra gentem Gotorum vel patriam ageret aut fortasse conetur aliquatenus agere, et captus sive detectus extitit vel extiterit, sive ab anno regni nostri primo vel deinceps quispiam infra fines patrie Gotorum quamcumque conturbationem aut scandalum in contrarietatem regni nostri vel gentis facere voluerit, sive ex tempore nostri regiminis tale aliquid agere vel disponere vi-

l. 2. profuturorum *R 1.* || *l. 3.* cunctis] con|cuttus *R 1.* || *l. 4.* diminutione *R 1.* || *l. 5.* cognoscunt *corr.* agnoscunt *R 2.* occasione *R 2.* || *l. 8.* permaneat *R 1.* || *l. 11.* lege *deest R 1.* || *l. 12.* referende *R 1.* || *l. 13. 14.* Chintilani *R 2.* anno *pro a. Deo R 1.* || *l. 15.* amodo] commodo *R 2.* || *l. 16—19.* perrexit — Gotorum *des. R 1.* || *l. 17.* voluit] voluerit *R 2.* || *l. 19.* agere *R 1.* || *l. 26.* voluit *R 2.* *l. 27.* talem *R 1.*

Err.] cladibus, quantisque iugiter quatiatur stimulis profugorum at nefanda superbia deditorum, ex eo pene cunctis est cognitum, quod et patrie diminutionem agnoscunt, et hac occasione potius quam expugnandorum hostium externorum arma sumere 5 sepe compellimur. Ut ergo tam dira temeritas tandem victa depereat, et in huiusmodi transgressoribus manifesta scelera non relinquuntur ulterius impunita, hac omne per evum valitura lege sancimus, ut quicumque ex tempore reverende 10 memorie Chintilani principis usque ad annum regni nostri Deo favente secundum vel amodo et ultra ad adversam gentem vel extraneam partem perrexit sive perrexit aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, ut sceleratissimo ausu contra 15 gentem Gothorum vel patriam ageret aut fortasse conetur aliquatenus agere, et captus sive detectus extitit vel extiterit, seu ab anno regni nostri primo vel deinceps quispiam infra fines patrie Gothorum quamcumque conturbationem aut scandalum in 20 contrarietatem regni nostri vel gentis facere voluerit, sive ex tempore nostri regiminis tale aliquid agere vel disponere conatus est aut fuerit, atque, quod indignum dictum videtur, in necem vel abiectioem nostram sive 25 subsequentium regum intendere vel intendisse proditus videtur esse vel fuerit: horum omnium

l. 1. quatiatur] parciatur *V 3.* istimulis *E 2.* *l. 2.* ex eo *des. V 1.* || *l. 3.* poene *E 1.* quod et] qui vero *V 1.* || *l. 4.* agnos.] hagnoscunt *V 3;* 30 cognoscunt *V 15;* ostendunt *E 2;* hostendunt *V 2.* *l. 5.* expugnatorum ostium *E 2.* || *l. 7.* tandem victa] tandem devicta *E 1;* tam divicta *V 3.* *l. 9.* hac] hanc *E 2. V 1. 6. 13. 15. 17.* legem valituram *V 1. 6. 13. 15. 17.* || *l. 10.* sanximus *E 2;* 35 sancimus *V 1;* sanctimus *V 2.* rev.] referendę *E 1;* ferende *corr. verende E 2.* || *l. 11.* Chint.] Cintilani *V 3;* Suintilani *V 1;* Suintillani *in marg. V 17.* *l. 12.* Deo favente regni nostri *E 2. V 2.* || *l. 13.* ad adv.] adbersam *E 2.* vel extraneam] aut extr. *E 1.* 40 *l. 14.* perrexit sive] *des. V 1;* sive perrexit *des. V 3.* || *l. 15.* ex sceleratissimo *E 1.* || *l. 17.* aliquatenus] aliquid *V 15.* || *l. 18.* vel extiterit *des. E 2.* || *l. 19.* inceps *E 2.* infra] ita *E 1. V 2. 4. 5;* intra *alii.* || *l. 21.* contrarietate *E 2. V 1.* || *l. 22.* voluerit] voluit *V 2. 6.* || *l. 23.* disponere stabilire conatus *V 2;* disponere stabilem conatus *V 4.* || *l. 24.* atque quod] vel quod *V 1.* dictu convidetur *V 1.*

1) Chintila rex regnavit a. 636—640.

Recc.] detur, in necem vel abiectio-
 nostram sive subsequentium regum inten-
 dere vel intendisse proditus videtur esse vel
 fuerit: horum omnium scelerum vel unius
 5 ex his quisque reus inventus inretracta-
 bilem sententiam mortis excipiat, nec ulla
 ei de cetero sit vivendi libertas indulta.
 Quod si fortasse pietatis intuitu a principe
 fuerit illi vita concessa, non aliter quam
 10 effosis oculis relinquatur ad vitam, qua-
 tenus nec excidium videat, quo fuerat ne-
 quiter delectatus, et amarissimam vitam
 ducere se perenniter doleat. Res tamen
 omnes, vel eius, qui morte est pro tali
 15 iscelere perimendus, vel huius, qui vite
 propter suam nequitiam infelicissime re-

Erv.] scelerum vel unius ex his quisque reus inven-
 tus*, et si nulla mortis ultione plectatur**,
 aut*** effusionem perferat oculorum, secun-
 dum quod in lege hac hucusque fuerat con-
 stitutum, decalvatus tamen C flagella sus-
 cipiat et sub artiori vel perpetuo erit
 religandus exilio pene et insuper nullo
 umquam tempore ad palatini officii rever-
 surus est dignitatem; sed servus principis
 factus et sub perpetua servitutis catena in
 principis potestate redactus, eterna tene-
 bitur exilii religatione obnoxius†. Res
 tamen omnes huius tam nefarii transgres-
 soris†† in regis ad integrum potestate persistent,
 et cui donate fuerint, ita perpetim secure possi-
 deat, ut nullus umquam succedentium regum,

II, 1, 8.

*) *In margine E 2 alia manus addit*: Inretractabilem sententia mortis excipiat. V 1. 2. 4. 5. 6 *addunt*: inretractabili sententia mortem excipiat, nec ulla ei de cetero sit vivendi indulta libertas.

**) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 17 *addunt*: et pietatis intuitu a principe fuerit illi vita concessa.

***) V 14 *pro* aut — secundum *praebet*: non aliter quam effosis oculis relinquatur ad vitam aut etiam aliud secundum. V 1 *inter glossas*, 17 *in margine addunt*: non aliter quam effosis oculis relinquatur ad vitam.

†) V 1. 4. 5. 6 (*in margine*). 8 *addunt*: quatenus nec excidium videat, quo fuerat nequiter delectatus, et amarissimam vitam ducere se perenniter doleat.

††) V 1. 2. 4. 5. 6 (*in margine*). 8. 15. 17 *addunt*: vel eius, qui morte est pro tali scelere

35 l. 1. adiectionem R 1. || l. 5. his] is R 2. inventus fuerit R 1. || l. 6. exc.] accipiat R 2. l. 10. effosis R 2. || l. 11. quo] quod R 1. || l. 13. se deest R 2. || l. 14. morti R 1. || l. 15. scelere R 2.

l. 1. unius] unus E 1. V 2. || l. 2. et si] aut si V 3; et iam V 14. || l. 3. effusionem E 2; effusionem V 3; effusionem V 6, ubi aut deest. l. 4. hucusque] usque E 2. || l. 5. aut decalvatus V 8. 17. tamen] tandem V 1. || l. 6. suscipiet E 1. artiori V 1. 3. 4. 5. 8. 17; artiori V 2. 6. || l. 7. in nullo E 2; nullo numquam V 3. || l. 10. kathena V 2. || l. 14. persistent] persistat V 1; consistant V 4. 5. 14. 17. || l. 15. secura E 2; securus V 3.

l. 19. inretractabile V 6; inretractabilem s. exc. mortem V 4; inretractabilissimam mortem exc. V 5. || l. 20. mortis V 1. || l. 30. vid. exc. V 1. quo] quod V 6. nequ. fu.] V 1. || l. 32. perhemiter V 1. || l. 34. eius] huius V 14; illius V 17. est deest V 4.

45

II, 1, 8. *Recc.*] servabitur, in regis ad integrum potestate persistent, et cui donate fuerint ita perpetim securus possideat, ut nullus unquam succedentium regum, causam suam et gentis vitiaturus, has ullatenus auferre presumat. Verum quia multi plerumque repperiuntur, qui, dum his et talibus pravis meditationibus occupantur, argumento quodam fallaci in ecclesiis aut uxoribus vel filiis adque amicis seu in aliis quibuscumque personis suas inveniuntur transduxisse vel transducere facultates, etiam et ipsa, que fraudulenter in dominio alieno contulerant, iure precario reposcentes sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda recipiant, unde nihil de suis rebus visi sunt admisisse, nisi solum concinnatione falsissima fictas quasi veredicas videantur scripturas conficere; ideoque hanc nequissimam argumentationem presentis legis decreto amputare elegimus, ut, calcatis vel evacuatis seu rescissis scripturis ac fraude confectis, quidquid eo quisque tempore possidere repperiatur, quo fuerit in predictis criminibus deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum adplicetur, ut concedere iam dictas facultates, sicut supra dictum est, cui rex voluerit vel facere exinde. quidquid elegerit in sue

l. 3. secure possideant R 2. || l. 5. vitiarum R 2, ubi has — quia desunt. || l. 7. pravis med. des. R 1. || l. 8. hoccupantur R 2. argumentum R 1. l. 12. transd. — dominio des. R 2. || l. 13. contulerat R 1. || l. 15. possidendo R 1. || l. 17. concinnationem R 2. || l. 18. factas R 1. veredicas R 2. || l. 19. scriptas R 1. || l. 20. argumentatione R 1. || l. 21. amputari R 2. calciatis vel vacuatis R 1. || l. 22. seu rescissis des. R 2. || l. 23. eo] ex eo R 2.

Err.] causam suam et gentis vitiaturus, has ullatenus auferre presumat. Verum quia multi plerumque repperiuntur, qui, dum his et talibus pravis meditationibus occupantur, argumento quodam fallaci in ecclesiis aut uxoribus vel filiis atque amicis, seu in aliis quibuscumque personis suas inveniuntur transduxisse vel transducere facultates, etiam et ipsa, que fraudulenter in dominio alieno contulerant, iure precario reposcentes sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda recipiant, unde nihil de suis rebus visi sunt amisisse, nisi solum concinnatione falsissima fictas quasi veredicas videantur scripturas conficere; ideoque hanc nequissimam argumentationem presentis legis decreto amputare elegimus, ut, calcatis vel evacuatis seu rescissis scripturis hac fraude confectis, quidquid eo quisque tempore possidere repperiatur, quo fuerit in predictis criminibus deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum adplicetur, ut concedere iam dictas facultates, sicut supra dictum est, cui rex voluerit vel facere exinde quidquid elegerit, in sue potestatis consistat arbitrio; alia vero quecunque ab hac fraude aliena inventa extiterint ordinata legibusque confecta, vigore legum maneant solidata, illis ab huius legis sententia personis evidenter exceptis, quibus a precedentibus regibus culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid cuicumque perfido rex largire voluerit, non de facultate eius, sed unde

perimendus vel omnes res huius, qui vite propter suam nequitiam infelicissime reservabitur.

l. 1. ullatenus] nullatenus vel ulterius V 2; ullatenus vel ulterius V 4. 6; ullatenus aut ulterius V 5. 17; nullatenus V 15. || l. 3. reperiuntur E 2. V 6. his talibus V 1. || l. 4. fallacii E; fallacis V 3. l. 5. in uxoribus E 2. V 1. 6. || l. 6. inveniuntur E 2. V 2. || l. 10. recipiunt V 1. || l. 12. solum quod c. V 1. veredicas] iuridicas V 2. || l. 13. videntur V 1. conficere] conficere vel proferre V 5; conferre V 2; conferre vel proferre V 4. || l. 14. argumentationem V 1. || l. 15. amputari V 1. 2. calcatis] conculcatis V 1. || l. 16. rescissis] recisis V 1. 2. quicquid E 1. V 1. || l. 17. eo] de eo V 3; ex eo V 4. Mad. || l. 20. iam] de iam E 1. 15. l. 21. quicquid E 1. V 1. 6. || l. 22. consistat] existat E 1. || l. 25. illis] illius E 1. || l. 29. largiri V 1. 2. l. 30. perimendus] promendus V 4. omnes res h.] in illius V 4; illius V 5. 6. qui vite] cui vita V 5. 6. l. 31. reservabitur V 4; reservatur V 15.

Recc.] potestatis consistat arbitrio; alia vero, quecumque ab hac fraude aliena inventa extiterint ordinata legibusque confecta, vigore legum maneat solidata, illis ab huius legis sententia personis evidentiter exceptis, quibus a precedentibus regibus culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid cuicumque perfido rex largiri voluerit, non de facultate eius, sed unde placuerit principi tantum ei solummodo concessurus est, quantum hereditatis eiusdem culpati vicesima portio fuisse constiterit.

Err.] placuerit principi tantum ei solummodo concessurus est, quantum hereditatis eiusdem culpati vicesima portio fuisse constiterit. II, 1, 8.

Recc. Err.] VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 9.

De¹ non criminando principe nec maledicendo illi.

Sicut² in personam principis omnibus proibemus aut commovere nequitiam cogitationis aut manus inicere ultionis, ita etiam nullum patimur in eum aut notam ponere criminis aut verba congerere maledictionis. Sacre namque auctoritas scripture et non iubet accipi obproprium adversus proximum suum³ et hunc, qui maledixerit principi populi sui⁴, demonstrat existere reum. Quapropter quicumque in principem aut crimen iniecerit aut maledictum intulerit, ita ut hunc de vita sua non humiliter et silenter admonere procuret, sed huic supervere et contumeliose insultare pertemtet sive etiam in detractionis eius ignominia turpia et iniuriosa presumat, si ex nobilibus idoneisque personis fuerit, seu sit religiosus sive etiam laicus, mox detectus extiterit et inventus, dimidiam omnium rerum suarum partem amittat, de qua idem princeps faciendi quod sibi placuerit potestatem obtineat. Nam si de vilioribus humilioribusque personis fuerit, aut certe quem nulla dignitas exornabit, quod de illo vel de rebus eius princeps voluerit iudicandi licentiam habebit. Simili quoque precepto defuncto etiam principi ausum oportune interdiciamus detrahendi. Incassum etenim his qui vivit de-

l. 2. alienam inventa extiterit R 1. || l. 3. hordinata R 2. confecta v.] facta vigorem R 1. l. 4. maneat R 2. || l. 6. regibus] legibus R 1. l. 8. largire R 2. || l. 10. solummodo R 2. concessa R 2. || l. 12. vicesima R 2.

l. 3. vicesima E 1; vigesimam (vicesimam) portionem V (excepto V 3).

II, 1, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] *des.* E 2. V 1. 2. 3. 4; F. G. RECØD R. R 1; F. G. RECESSVINDUS R. R 2; F G R R E 1; N V 5; ANTIQUA. RECESSVINDUS REX V 19; NOVITER EMENDATA. F. G. RCDS R. V 6. 17. *Pith.*; NOVITER EMENDATA V 8; FL CINDUS REX. NOVA V 15. || l. 14. principem E 2. nec] et E 2. maledicendum R 2. E. illi *deest* V 2. || l. 15. personam] ita R. E 1. V 1; persona *alii.* omnibus modis V 1. proibemus R 2; proibemus V. || l. 16. nulli E 2. eum] eo V 1. nota inponere V 4. || l. 17. criminis] crimine R 1. || l. 18. accipere E 1. V 17. *Pith.* obproprium] ita R. E 2; obprobrium E 1. V 5; obprobrium V 1. 2. 17; ut proprium V 3; obprobrium V 1. principem R 2. E 2. V 1. 5. || l. 20. ingecerit R 2. E 2. V 2. || l. 21. huic] huius R 1; ic R 2. supervere et] ita R 1; supervenit R 2; superbe et E. V. etiam] enim V 3. || l. 22. detractionis R 1; detractionibus R 2. ex omnibus nobilibus V 3. l. 23. laicus] vulgus R 1. mox ut V 1. 2. || l. 24. dimidia — parte R 2. qua] quā R 1. || l. 25. Nam si] si *deest* V 2. de vilioribus h.] de viliosibus humiliosusque R 1; debilioribus h. E. || l. 26. fuerit] *deest* R 1. quem] qua R 1. exornavit E 1. V. || l. 27. abebit R 2. E 2. Simili — silentia dabit *des.* E 2. V 3. defuncto *deest* R 1. || l. 28. principe E 1. V. ausu R 1. E 1. V 1. opportuno E 1. V. etenim his] eo enim et his E 1; etenim is V.

1) Cf. canonem de eadem re agentem *Conc. Tolet. V, 5.* 2) De hac lege disserui

50 'N. Arch.' XXIV, p. 69 sq. 3) Psalm. 14, 3. 4) Exod. 22, 28; Acta apost. 23, 5.

II, 1, 9. *Recc. Err.*] tractionis in defunctum iacula mittit, cum iam defunctus nec constitutionibus imbui nec increpationibus possit urgueri. Sed quia pro certo illius insania innotescit, qui frustra in non sentientem detractoris verba transmittit, ideo hisdem presumptor L verberibus vapulavit et presumptionis sue oportuna silentia dabit reservata cunctis hac plenius libertate, ut principem, tam supreste quam mortuo, liceat unicuique pro negotiis hac rebus omnibus et loqui, quod ad causam pertinet, et contendere, sicut decet, et iudicium promereri, quod debet; ita enim ponere nitimur humane reverentiam dignitati, ut devotius servare probemur iustitiam Dei.

II, 1, 10. *Recc. Err.*] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De remotis alienarum gentium legibus.

Aliene gentis legibus ad exercitiam hutilitatis imbui et permittimus et optamus; ad negotiorum vero discussionem et resultamus et proibemus. Quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus herent. Adeo, cum sufficiat ad iustitie plenitudinem et prescrutatio rationum et competentium ordo verborum, que codicis huius series agnoscitur continere, nolumus sive Romanis legibus seu alienis institutionibus amodo amplius 15 convexari.

II, 1, 11. *Recc.*] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum quisque presumat habere.

Nullus prorsus ex omnibus regni nostri preter hunc librum, qui nuper est editus, adque secundum seriem huius amodo trans-

Err.]

VIII.

Ne excepto talem librum, qualis hic, qui nuper est editus, alterum quisque 20 presumat habere.

Nullus prorsus ex omnibus regni nostri preter hunc librum, qui nuper est editus, atque secundum seriem huius amodo translatus, librum alium legum

II, 1, 9. l. 1. iacula — defunctus *des.* R 2. constitutionibus] institutionibus V 5. 17. *Pith.* 25 l. 2. urgueri] *ita* R 2. E 1; torqueri R 1; argui V. || l. 3. sentientem] scientem V 2. detractoris] detractio- nis V. ideo hisdem] adeo h. R 2; ad eosdem E 1; adeo idem V 5. 6; ideo idem V 1. 2. 4. L] quinquaginta R 1. || l. 4. vapulabit R 2. V. et — dabit *des.* R 1. presumptioni V 1. oportuna] *ita* R 2; opp. E 1. V. l. 5. principe E 1. V. subpreste R 2. E 2; *deest spatio vacuo relicto* E 1; superstitie V. || l. 6. hac] ac E 1. V. || l. 7. et iud.] et *deest* R 1. ponere *deest* R 1; proponere V 1. 4. 6. 17. *Pith.* || l. 8. probemus 30 R 1. Domini R 1.

II, 1, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 20). — l. 9. FL. — REX] *des.* E 2. V 1. 3. 4; F. G. RECØDS R. R 1; F. G. RCDS R. R 2. V 2; F G R R E 1; *Recessvindum indicant etiam* V 8. 14. 20. F V 5; ANTIQUA. CINDASVINDUS REX V 15; F. G. CNDS R. V 6. *Pith.* || l. 10. motis *corr.* remotis R 1. gentium] regentium R 1; gentibus E 1. || l. 11. exercitiam] 35 *ita* R. E; exerciti aut V 3; exercitium *cett.* humilitatis E 1; utilitatis R 2. E 2. V 1. 2. 4. *rell.* imbui] *ita* R 1; imbui *cett.* || l. 12. discussionem R 2. E. proibemus] *ita* R 1; proibemus *cett.* Quamvis] Quam R 1. || l. 13. herent R 2. Adeo] ideo V 1. || l. 14. perscrutatio V 2. 3. 4. 5. et compet.] *des.* E 1. V 3. que *deest* V 2. codicis] quodicis E 1. seriem V 3. agnoscatur R 1. || l. 15. sive] si vero V 3. amodo *deest* V 3. 40

II, 1, 11. *Codd.* R 1. 2. — l. 16. RECES- SVINDUS] RECØDS R 1; RCDS R 2. || l. 20. alterum — editus (l. 22) *des.* R 1. || l. 22. omnibus] *ita Err.*; hominibus R 2. || l. 23. editus R 2.

II, 1, 11. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 16. VIII] F G R R *add.* E 1; F. G. RCDS *add.* V 2; NOV EMDAT FLS RCDS *add.* V 6. *Pith.*; NOVITER EMENDATA V 8; ANTIQUA. FLAVIUS CINDASVINDUS REX *add.* V 15. 19; N 45 V 5. || l. 19. Ne] De V 2. || l. 22. omnibus] omni E 2; hominibus V 1. || l. 23. adque E 2. || l. 24. huius amodo] *ita* V 1; huiusmodi E 1; huiusmodo E 2; huius libri Goti (Gothi) amodo V 2. 4. translatus V 1. alium *deest* V 1. 8. 15. legum] legunt E 1. 50

Recc.] latum, librum legum pro quocumque negotium iudici offerre pertemet. Quod si presumserit, XXX libras auri fisco persolvat. Iudex quoque, si vetitum librum sibi postea oblatum disrumpere fortasse distulerit, predictae damnationis dispendio subiacebit.

Err.] pro quocumque negotio iudici offerre pertemet. Quod si presumserit, triginta libras auri fisco persolvat. Iudex quoque, si vetitum librum sibi postea oblatum disrumpere fortasse distulerit, predictae damnationis dispendio subiacebit. Illos tamen a damno huius legis immunes esse iubemus, qui preteritas et anteriores leges non ad confutationem harum legum nostrarum, sed ad conprobationem preteritarum causarum proferre in iudicio fortasse voluerint.

Recc. Err.]

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 12.

De diebus festis et feriatis, in quibus non sunt negotia exequenda.

Die¹ dominico neminem liceat executione constringi, quia omnes causas religio debet excludere; in quo nullus ad causam dicendam nec propter aliquod debitum fortasse solvendum quemquam inquietare presumat. Diebus etiam Pascalibus nulla patimur quemlibet executione teneri, id est per XV dies, septem, qui Pascalem sollemnitatem precedunt, et septem alios, qui secuntur. Nativitatis quoque dominice, Circumcisionis, Epiphanie, Ascensionis et Pentecosten singuli dies simili reverentia videntur. Necnon et pro messivis feriis a XV. kalendas Augustas usque ad XV. kalendas Septembres, in Cartaginensi vero provincia propter locustarum vastationem adsiduam a XV. kalendas Iulias usque in kalendas Augustas messivas ferias precipimus observandas et propter vindemias colligendas a XV. kalendas Octobres usque ad XV. kalendas No-

II, 1, 11. l. 2. negotio R 2. pertemptet R 2.
25 l. 3. presumserit R 2. || l. 4. sibi] sive R 1. 2.

II, 1, 11. l. 1. iudici offerre] iudicio ferre E 1; negotio offerre corr. al. man. negotio iudici offerre E 2; iudicio offerre V 3; in iudicio offerre V 1. 2. 4. 5. 8. 17. pertemptet] pertemptet V 1. 2; presumat V 15. 19. || l. 2. presumserit] facere presumpserit V 1; fecerit V 19. triginta] ita E; XXX V. libras] sol. E 2. || l. 3. librum qui nuper est editus V 4. || l. 5. dampnationis V 1. l. 6. dampno legis huius V 1. || l. 11. voluerit E 2. V 3; noluerint V 5.

II, 1, 12. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 17. 19. 20). — l. 12. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4. 15. 19; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F G R R E 1; FLS GLS RCDS REX V 2. 6. 17. Pith.; Reccsvindum indicant etiam V 8. 15; F V 5. || l. 13. De] Ne V 2; deest R 2. et deest R 2; ac V 2. in deest R 1. exequenda] extendenda R 2; exaudienda V 17. Pith.; exercenda Mad. || l. 14. domenico E 2. nemini E; nemine V 3. executionem R 2. V 3. l. 15. nec] ne E 1. || l. 16. Paschal- hic et infra E 1. V 2. 3. nullam R 1. || l. 17. executionem R 2. V 3. retineri R 2. id est] idem R 2; ideo E 1. XV] quindecim R 2. E 1; quindicim E 2. l. 18. procedunt E 2. quoque deest R 2. dominice] domini R 2. E 2. V 1. || l. 19. Epephanie R 1; Epiphanie R 2; et Epiphanie E 2; et Epiphania V 2. Ascensionis] domini add. al. man. E 2. et deest R 2. E 1. Pentecosten V 1. 2. || l. 20. kalendas] kalds R. Augustas E 1; Augusti V 1. 2. 3. ad — Sept. al. m. post add. E 2. ad XV] a XVX R 1, ubi numeri sequentes VX pro XV scripti sunt; ad quintodecimo E 1. || l. 21. Septemb R 1; Septbrs R 2. Carthag. E 1. V. || l. 22. XV] quintodecimo hic et infra E. Iulias corr. Iulii V 1. in kal.] in quintodecimo kal. E 2; in XV kal. V 1. Augustas corr. Augusti V 1; Augustii V 2; Augusti V 3. 8. 14. precipimus — Novembres evan. V 3. || l. 23. Octobris R 2. E 1. V 1. XV] quintodecimo E 2. Novembris R 2. E 1. V 1.

1) *Sequentia usque ad XV. kalendas Novembres maxima ex parte sumpta sunt ex Legge Rom. Vis., Cod. Theod. II, 8, 2. Int., sed pleraque aliis verbis concepta.*

II, 1, 12. *Recc. Err.*] vembres. Omnibus hanc constitutionem concedimus, ut per hec tempora nullus ad causam dicendam venire cogatur vel sub executione aliqua deputetur; nisi forte causa, pro qua compellitur, cepta iam aput iudicem fuisse videatur. Nam procul dubio, si inquoata fuisse hactio repperitur, ad peragendum negotium absque ulla feriatorum dierum obiectione cogendus est qui pulsatur; ita ut, si persona est, cui facile credi 5 possit, placito districtus abscedat; si certe sit, de cuius fide dubitetur, pro se fideiusso-rem adhibeat, quatenus peractis temporibus supradictis ad finiendam cum petitore causam, ubi iudex elegerit, remota dilatione occurrat. Preter qui tale crimen admi- serint, quos necesse sit sententia mortis puniri, qui etiam in talibus omnino diebus et comprehendendi sunt et ardua in vinculis custodia retinendi, quousque, peracto die 10 dominico vel feriis supradictis, debita eos subsequatur ultio iudicantis. Messivis sane vel vindemialibus feriis in criminosas et dignas morti personas legalis nullatenus cen- sura cessabit. Sed nec illum ista lex excusatum habebit, qui necdum ad iudicium ante compulsus, et tamen, sciens esse se quandoquidem compellendo, reliquis se tempo- ribus dilatans, ad hoc in predictis feriis illi, a quo pulsandus est, se indubitanter 15 ostendit, quia putat, se ad causam dicendam nulla legis sanctione posse teneri. Quem tamen aut per placitum distringi precipimus, quando cum petitore causam finire sit prestus; aut si forte talis est, de quo suspecta sit placiti fides, neque fideiussorem pro se adhibere potuerit, aput iudicem sub custodia maneat, ut, expleto tempore feriato, causa, pro qua compellitur, finem accipiat. Si quis autem contra decretum legis huius 20 agere presumerit, et ad iudicem ex hoc querella pervenerit, quinquaginta hictus fla- gellorum publice extensus accipiat.

II, 1, 13. *Recc. Err.*]

XI.

Ut nulla causa a iudicibus audiatur, que in legibus non continetur.

Nullus¹ iudex causam audire presumat, que in legibus non continetur; sed comes 25 civitatis vel iudex aut per se aut per executorem suum conspectui principis utrasque partes presentare procuret, quo facilius et res finem accipiat et potestatis regie discre- tione tractetur, qualiter exortum negotium legibus inseratur.

II, 1, 12. l. 1. hec om. E 1. || l. 2. excutione corr. excusatione E 2; accusationem aliquam V 3. aliqua] aliquid E 2. || l. 3. pro] de E 2. V 1; per quam compellitur V 2. apud E. V. videatur — 30 fuisse des. R 1. || l. 4. inquoata] sinquoata fuisset pro si inquoata fuisse R 2; inquoshacta corr. in- quoata E 2; inchoata E 1. V 1. 3. alii. actio E 2. V. reperiatur V 2. || l. 5. obiectionem R 2. E 2 (corr. -ne). || l. 6. si] si talis V 1. certe de eius fide dubitetur R 2. || l. 7. adibeat R 2; adhibet E 1; debeat V 2. petitorum R 1. || l. 8. helegerit R 1; eligerit E 1; elegerit E 2. dilatatione V 2. preter] propter E 1; preter eos V 1. qui tale] quale R 2. admisit E. V 3; amiserat V 2. || l. 9. quos] 35 quod R 1. sententiam R. || l. 10. vincula R 1. || l. 12. morte V. personas] per R 1. || l. 13. abebit R 2. ad] a R 1. || l. 14. et tamen] sed t. E 1. V 3. 14. esse se] se esse E 2. V 1. 2. 4; se deest R 1. V 3. quandoque V 1. compellendum E. V. || l. 16. ostendit V 2. quia] qui R 1. putet E 1. posse teneri] detineri E 2. || l. 17. distringi] constringi R 1; distringendo V 2. causa R 2. E 1. || l. 18. prestus] praestitus Mad. de quo] unde R 1. fidemiussorem R 2; fidiussore E 1. 40 l. 19. adhibere R 2. E 2; adhiberi E 1. V 3; habere R 1. poterit V 2; potuerit — decretum evan. V 3. feriato deest R 1. || l. 20. Si quis et rel. des. V 4. || l. 21. agere, facere V 2. L. E. V. ictus R 2. E 1. V.

II, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 19. 20). — l. 23. XI] sine inscriptione R 1. 2. E 1. V 1. 3. 4. 5. 19; FL GLO RECDS E 2; FLS RCDS REX V 2; *Recessvindum indicant etiam* V 8. 15; *ANTIQUA V 6. Pith.*; *ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 14.* || l. 24. in deest E. || l. 25. cau- 45 sas E 1. V 3. in deest E 1; post add. V 6. || l. 26. vel] seu R 2. exactorem R 1; excusatorem E 2. utrosque R 2. || l. 27. quo] quod R 2. E 1. V 2. et res] et deest V 1. et pot.] et deest R 1. potestas regie R 2; potestatis regie E 1. discretionem R 2. E 1.

1) *Lex iam in Codice Euriciano exstisse videtur, cum ei respondeat lex Gundobadi, sc. L. Burg. pr. const. § 10. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 70 sq.*

Recc.] XII. FLAVIUS GLORIOSUS

RECESSVINDUS REX.

Ut terminate cause nullatenus
revolvantur, relique ad libri huius
5 seriem terminentur, adiciendi leges
principibus libertate manente.

Quecumque¹ causarum negotia incoata
sunt, nondum vero finita, secundum has
leges determinare sancimus. Illas autem,
10 que iam iuste determinate sunt, resuscitare
nullatenus patimur. Sane² leges adiciendi,
si iusta novitas causarum exigerit,
principalis electio licentiam habebit, que
ad instar presentium legum vigorem ple-
15 nissimum optinebunt.

Erv.]

XII.

II, 1, 14.

Ut terminate cause nullatenus revol-
vantur, relique ad libri huius seriem
terminentur, adiciendi leges principi-
bus libertate manente.

Quecumque causarum negotia incoata sunt,
nondum vero finita, secundum has leges deter-
minari sancimus. Illas autem causas, que ante-
quam iste leges a nostra gloria emenda-
rentur, legaliter determinate sunt, id est
secundum legum modum, qui ab anno
primo regni nostri in preteritis observatus
est³, resuscitari nullatenus patimur. Sane leges
adiciendi, si iusta novitas causarum exegerit,
principalis electio licentiam habebit, que ad instar
presentium legum vigorem plenissimum obtinebunt.

II, 1, 14. Codd. R 1. 2. — l. 1. RECC.]
RECŌDS R 1; RECESSVINTHUS R 2. || l. 7. in-
20 quoata R 2. || l. 9. determinari R 2. sancimus
R 2. || l. 10. iam] ita R 2; deest R 1. resuscitari
R 2. || l. 12. exaegerit R 2. || l. 13. abebit R 2.
que ad. i.] quia instar R 2. || l. 15. optinebunt] ita
R 2; habebunt R 1.

25

30

II, 1, 14. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6.
(15. 17. 19). — l. 1. XII] FLS CDS REX add.
E 2; ::: GLS RCDS add. V 2; FLS GLS R add.
V 6; FL. RECESSVINDUS REX. ANTIQUA add.
V 15; F add. V 5. || l. 4. seriem — manente bis
scr. E 2. || l. 5. adiciende V 3. || l. 7. incoata]
ita E 2. V 2. 3; incoata V 6; inchoata E 1.
V 1. || l. 8. sed secundum E 1. || l. 9. determi-
nare E 2. V 2. sancimus E 2; sanctimus V 2.
l. 10. nostram gloriosi emendaretur E 1. || l. 12. mo-
dum legum V 2. 3. qui ab] quia hab E 2.
l. 14. resuscitare E 1. V 3; resultari V 19.
l. 15. adiciende E 2; adiciendis V 3. si iusta n.]
ita n. V 3; iuxta quod n. V 13. || l. 16. electio]
haec lectio E 1.

1) Priorem legis partem iam in antiquo codice legum Gothicarum existisse suspicamus, unde
eandem constitutionem Rothari c. 388 recepisse videtur: ut causae, que fenitae sunt, non revol-
35 vantur. Quae autem non sunt fenitae et a presente . . . diae . . . incoatae aut commotae
fuerint, per hoc edictum incidantur et finiantur. Legislator autem Visigothorum hausisse videtur
ex Novella Theodosii II. 2, § 2: lites, quas inchoatas quidem, necdum tamen finitas eo tempore
quo publicantur (leges) invenerint, secundum earum tenorem volumus terminari; illas autem, quae
iam . . . decisae sunt, minime resuscitari. Ex eadem lege novella quaedam verba in Iustiniani
40 constitutionem Tanta c. 23 recepta sunt. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 72 sqq. 2) Haec usque
ad finem Reccessvindus addidisse videtur; cf. eiusdem regis legem Quoniam II, 1, 5 i. f.
3) Ervigius corpus legum a se revisum valere decrevit lege Pragmata II, 1, 1 inde a die 21. Oct.
a. 681, h. e. inde ab initio anni secundi regni sui. Anno ergo primo Ervigii antiquior
legum forma, videlicet Reccessvindiana cum novellis Wambani, adhuc valuerat. Cf. supra p. 45
45 et 'N. Arch.' XXIII, p. 498.

II, 1, 15. *Recc.*] XIII. FLAVIUS GLORIOSUS

RECESSVINDUS REX.

Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensus voluntatis potestatem dederit iudicandi.

Dirimere¹ causas nulli licebit, nisi aut a principibus potestate concessa, aut consensu partium electo iudicem trium testium fuerit electionis pactio signis vel suscriptionibus roborata.

II, 1, 15. *Codd.* R 1. 2. — l. 1. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2. || l. 8. potestatem R 2. || l. 9. iudice R 2. || l. 10. pactio] ipascio R 2. || l. 10. suscriptionibus] spsticb R 2.

Err.]

XIII.

Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps aut consensus voluntatis vel informatio iudicum potestatem dederit iudicandi.

Dirimere causas nulli licebit, nisi aut a principibus potestate concessa, aut ex consensu partium electo iudice trium testium fuerit electionis pactio signis vel suscriptionibus roborata. Nam et si hii, qui potestate iudicandi a rege accipiunt, seu etiam hii, qui per commissoriam comitum vel iudicum iudiciaria potestate utuntur, vices suas aliis, quibus fas fuerit, scriptis peragendas iniunxerint, licitum illis per omnia erit, similemque et ipsi, qui informati a iudicibus fuerint in iudicando, sicut et illi, a quibus determinandi acceperunt vigorem, habebunt in discernendis vel ordinandis quibusque negotiis potestatem.

II, 1, 15. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 1. XIII] FLS GLS RCDS REX *add.* V 2. 4. 5; FLS RCDS R V 6; F. CHDS R. *add.* E 2, *et in margine:* NUM EMA (= NOVITER? EMENDATA); NOVA LEX V 14. 19. || l. 4. princeps E 2. V 2. consensus] consentio E 2. voluntatis E 2; voluntatis V 2. || l. 5. vel inf. iud.] *des.* E 1. V 3. || l. 7. nisi aut] aut *deest* E 2. V 6. || l. 8. potestatem E 1; concessa potestate V 2; concessa potestas V 1. ex *deest* E 1. l. 9. electo i.] electio iudicis V 1. 15. electionis] electis E 1; electionis pactio *des.* V 1. 15. l. 11. et si hii] et hi E 2. potestate] *ita* E; potestatem V. || l. 12. etiam hi E 1. commissoria E 1. 35 l. 13. iudicialia E 2; iudiciali V 1. 3. || l. 14. utuntur] funguntur V 15. aliis *deest* V 1. 19. || l. 15. iniunxerint V 1. || l. 16. similem V 1. || l. 17. informati a] a *deest* V; informantia E 1. fuerit E 1; fuerit iudicandi V 15. || l. 18. a quibus] a *deest* E 1. 40 l. 20. in ordin. E 1. quibusque] quibus, *ubi* que *al. m. post add.* E 2; quibus *corr.* quibuscumque V 6; quibuscumque V 1. 4. 5. 17.

1) Cf. *Cod. Iust. III, 1, 14 § 1*: . . . ad hanc in perpetuum valituram legem pervenimus, per quam sancimus omnes iudices, sive qui in administrationibus positi sunt . . ., sive eos, 45 quibus nos audientiam committimus, vel qui a maioribus iudices dantur, vel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem, vel qui ex recepto (id est compromisso . . .) causas dirimendas suscipiunt, vel qui arbitrium peragunt, vel ex auctoritate sententiarum et partium consensu electi *etc.*; *Dig. V, 1, 81 (Ulpianus)*: Qui neque iurisdictioni praeest neque a principe potestate aliqua praeditus est neque ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est 50 nec ex compromisso sumptus vel ex aliqua lege confirmatus est, iudex esse non potest.

Recc. Erv.] XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 16.

Quales causas debeant audire thiuphadi¹, et qualibus personis causas audiendas iniungant.

Cum ceteris negotiis criminalium etiam causarum thiuphadi iudicandi concessa
5 licentia, criminosos a legum sententiis ipsi vindicare non audeant, sed debita in eis, ut competat, censura exercent. Qui thiufadi tales eligant, quibus vicissitudines suas audiendas iniungant, ut ipsis absentibus illi causas et temperanter discutiant et iuste decernant.

Recc. Erv.] XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 1, 17.

10 Ut iudices tam criminales quam communes terminent causas*.

*) *E. V1 add.*: Pacis autem adsertores et sola regia potestas ordinet et tantundem a rege commissa negotia iudicent.

Omnium negotiorum causas ita iudices habeant deputatas, ut et criminalia et
15 cetera negotia terminandi sit illis concessa licentia. Pacis vero adsertores non alias dirimant causas, nisi quas illis regia deputaverit ordinandi potestas. Pacis autem adsertor est, qui sola faciende pacis intentione regali sola destinatur auctoritate.

II, 1, 16. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 14. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] des. E. V 1. 3. 4. 15. 19; RECC. REX des. R 1; F. G. RECESSVINTHUS R. R 2; F. G. RCDS R. V 2. 5; FLS RCDS R V 6. || l. 2. thiufadi R 2. E 1. V 8. 14. 15; tiuphadi V 2. 19; tiufadi V 6; tiump
20 phadi E 2; tiumphadii V 3. aud. causas E 1. || l. 4. Cum] Quem E 2; Cum in V 1. cetera negotia V 2. thiufadis R 2. E 1. V 8. 14. 15; tiufadis V 6; tiuphadi V 2. 16; tiupadis E 2. iudicandi] iudici R 2. l. 5. licentiam V 3; licentia sit V 1. 4. 5; sit licentia V 2. criminosas R 2; criminosa pro c. a E 2. V 3. sententiis] ita R 1. E; sententias V 17. 19; sententia cett. vindicare] iudicare V 6. 17. Pith. debita] ita R 1. E 1; debitam R 2. V; devitam E 2. || l. 6. ut deest V 3. censuram E 2. V. quo
25 exerceant V 3. Qui] Quia R 1. thiuphadi V 1; theufadi E 2; tiufadi V 6; tiuphadi V 2. eligantur R 1. quibus — iniungant des. V 3. || l. 7. audiendas deest R 2. E 1. V 4. 8; post superscr. V 19. illi deest E 1; illis V 3. et causas pro c. et R 1. temperanter] ita R 1. V 15. 19; temperare R 2; temperate cett. et deest V 3.*

II, 1, 17. *Codd. R 1 (Lex hoc loco omissa, ad calcem codicis addita est). 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5.
30 6. (8. 15. 17. 19). — l. 9. FL. — REX] des. E. V 1. 3. 19; F. G. RECØDS REX R 1; F. G. RCDS R. V 2; F. RCDS R. V 3. 6; F. G. RECESSVINTHUS R. R 2; ANTIQUA V 15. || l. 10. terminet R 1. l. 11. assertores V 1. ordinent E 2. V 1. a rege — iudicent evan. E 2. || l. 12. iudicentur V 1. l. 13. Omn.] Hominum corr. Homnium R 2. habeat E 2. deputatas] deligatas E 2; deligatas corr. delegatas V 1; delegatas V 2. ut] ita ut R 2; et deest E 2. || l. 14. terminanda E 1. sit] sint E 2.
35 vero] autem R 2. E 2. assertores V 1. 2. || l. 15. deputavit V 2. 4; ordinaverit pro dep. ord. R 1. autem] vero R 2. adsertor est] adsertores E 2. V 15; assertores sunt V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 16. faciendi E 2. destinatur R 2; destinantur E 1. V 1. 2. 5. 6. 15. 17. auctoritas R 2; auctoritate E. V 1. 2.*

1) *Thiuphadus vel þiufaðs = þusundifaþs, millenarius, i. e. mille militibus praepositus, qui olim et militaribus et civilibus rebus functus esse, tempore Reccessvindi autem non nisi militum
40 in exercitu constitutorum et dux et iudex fuisse videtur. Cf. Cod. Eur. c. 322 cum eiusdem legis forma Reccessvindiana IV, 1, 14.*

II, 1, 18. *Recc.*]

XVI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De damnis eorum, qui non accepta potestate presumpserint iudicare.

Nullus in territorium non sibi commissio vel ille, qui iudicandi potestatem nullam habet omnino commissio, quemcumque presumat per iussionem aut saionem vel distringere vel in aliquo molestius convexare, si nec fuerit iudex constitutus ex regiam iussionem. Certe qui non predictus iudex presumptiosus inlicite hec que prohibentur presumerit agere, confestim ut causa pervenerit ad provincie ducem, an per se vellit, an per quem ipse preceperit, tam inlicitam presumptionem coercere procuret. Et illi siquidem, cui presumptiosus presump- tor extitit, si solum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri coactus exsolvat; si vero rem aliquam temeranter abstulerit vel auferri preceperit, tantundem

II, 1, 18. *Codd.* R 1. 2. — l. 2. CHINDS R 1. || l. 3. damnis] amnis eorum *evan.* R 1. l. 4. potestatem R 2. || l. 5. territorio R 2. l. 7. commissam R 2. quemque R 1; quicumque R 2. || l. 9. in] *deest* R 1. || l. 10. si nec *etc.*] nisi fuerit iudex institutus ex regia iussione R 2. l. 11. predictus] *preditus* R 2. || l. 12. proibentur R 2. || l. 13. causam R 2. || l. 14. an] hanc R 2. l. 16. inlicita presumptione R 1. coherceri R 2. l. 18. extiterit R 2. contumelium R 2. || l. 19. libr R 2. || l. 21. tantundem] quantum inde R 1.

Erv.]

XVI.

De damnis eorum, qui non accepta potestate presumpserint iudicare.

Nullus in territorio non sibi commissio vel* ille, 5 qui iudicandi potestatem nullam habet omnino commissam, quemcumque presumat per iussionem aut saionem vel distringere vel in aliquo molestius convexare, nisi ex regia iussione vel partium electione sive consensu vel commissoriis 10 atque informationibus comitum seu etiam iudicium, sicut in lege superiori tenetur, iudex quisque fuerit institutus. Certe qui non predictus iudex presumptiosus inlicite hec que prohibentur presumpserit agere, confestim ut 15 causa pervenerit ad provincie ducem, an per se vellit, an per quem ipse preceperit, tam inlicitam presumptionem cohercere procuret. Et illi siquidem, cui presumptiosus presump- tor extitit, si solum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri 20 coactus exsolvat; si vero rem aliquam temeranter

*) V 1: id est ubi iudicandi *pro* vel ille qui iudicandi.

II, 1, 17. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 17. 19). — l. 1. XVI] FLS RCDS *add.* V 6; 25 FLS GLS RCDS REX. NOV EM (= NOVITER EMENDATA) *add.* V 2; FLS CHDS REX *add.* V 5. 17; NOVA EMENDATA V 8; NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 3. dampnis V 1. 2. 6. || l. 5. territorio E 1. non] nisi V 4. 30 vel ubi ille iudicandi V 5. || l. 7. commissio E 1; commissam E 2. quemque E 2. || l. 8. saionem V 4, ubi aut *deest.* vel post saionem *deest* V 1. 2. 4. vel in] sive V 4. alicui E 2. molestis V 3; molestiis V 4. || l. 10. electionem E 2. consensu] con- 35 cessu E 2. commissoris E. || l. 11. atque] adque E 2. V 3. 5. seu] sibe E 2; sive V. || l. 12. superiori t.] tenetur superiori V 2; priori t. V 5. l. 13. institutus] constitutus V 4. Certe qui *etc.*] Certe si *etc.* V 3; Certe quia predictus iudex non 40 institutus V 4. 5. || l. 14. non est predictus V 1. presumptiosus et ita *infra* presumerit *etc.* E 2. l. 15. proibentur E 2. || l. 16. ut causa] ut ad cognitum causa E 1; ut causam E 2; ut causa cognita V 1; ut cognita causa V 4. provenierit 45 E 1. || l. 17. velit E 2. V 1. 2. ipse] ille E 1. inlicita E 1. || l. 18. cohercere] coherceri V 2; quoereri E 2; quoerere V 6. et illi siquidem] ut illis quidem E 2. || l. 19. presump- tor *deest* V 1. 5. l. 20. contumelium E 2. vel] et E 2. V 1. 2. 50 libra E 1. || l. 21. coactas E 2. temerantur E 1.

Recc.] cum eadem rem, quam tulerit, aliud tantum de suo coactus restituat. Quod si cumque iudex servum suum seu alienum ad discutienda negotia helegerit deputandum, pro his, que idem servus contra iustitiam et leges adtemptaverit agere, ad omnem satisfactionem legis iudex, qui hunc ordinaverit, se noverit retineri. Saio¹ vero, seu quisquis fuerit, qui huic obsequens presumptori alium consenserit comprehendere, distringere vel aliquid rerum auferre, C hictus flagellorum accipiat et presumptionem tali emendatione coerceat.

Err.] abstulerit vel auferri preceperit, tantundem* II, 1, 18. cum eadem re, quam tulerit, aliud tantum de suo coactus restituat. Quod si cumque iudex servum suum seu alienum ad discutienda negotia elegerit deputandum, pro his, que idem servus contra iustitiam et leges adtemptaverit agere, ad omnem satisfactionem legis iudex, qui hunc ordinaverit, se noverit retineri. Saio vero, seu quisquis fuerit, qui huic obsequens presumptori alium consenserit comprehendere, distringere vel aliquid rerum auferre, C ictus flagellorum accipiat et presumptionem tali emendatione coerceat.

*) *Pro tantundem* — restituat *praebent* V 1: aliud tantum cum eadem re, quam tulerat, coactus restituat; V 2: aliud tantum de suo cum eadem re, quam tulerit, coactus restituat.

Recc. Err.]

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 19.

De his, qui admoniti iudicis epistula vel sigillo ad iudicium venire contemnunt.

Iudex² cum ab aliquo fuerit interpellatus, adversarium querellantis admonitione unius epistule vel sigilli³ ad iudicium venire compellat, sub ea videlicet ratione, ut coram ingenuis personis his, qui a iudice missus extiterit, illi, qui ad causam dicendam compellitur, offerat epistulam vel sigillum. Et si tali admonitione conventus aut se^{*} dilataverit aut ad iudicium venire contemserit, pro dilatione sola quinque auri solidos

*) V 8: se dilataverit vel admonitionem epistolae vel sigilli recipere contempserit, pro dilatione etc.

II, 1, 18. l. 3. cumque] *ita* R 1; quicumque R 2. servum — negotia *des.* R 2. || l. 4. elegerit R 2. || l. 5. servum R 2. || l. 6. adtempt.] adtestaverit R 2. || l. 8. se noverit *des.* R 2. || l. 10. presumptor R 1. || l. 12. auferre *deest* R 1. ictos R 2. l. 13. coercet R 1; coerceant R 2.

II, 1, 18. l. 1. auferre V 3. || l. 3. restituat] exsolvat V 19. *Mad.* cumque] quicumque V. l. 4. sen] vel E 2. V 1. 2. || l. 7. hunc] hoc V 1. l. 8. noverit] noveri E 1; noberit E 2. retineri] detineri V 1. 5. Saio — emendatione coerceat *des.* E 2. V 3. || l. 9. qui huic] quia hic E 1. alium] aliam E 1. || l. 11. publice accipiat V 1.

II, 1, 19. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 13. 14. 15. 17. 19). — l. 19. FL. — REX] *des.* E 1. V 1. 3. 4. 19. CHIND.] CNDS R 1; CHINDASUINTHUS R 2; CHNDS E 2. V 2; CHDS V 5. l. 20. epistulam vel sigillum R 1. || l. 22. alico R 2. E 2. fuerit R 1. admonitionem R 2. || l. 23. epistol. pro epistul. *hic et infra* R 2. E 1. V 1; epistol. vel epistol. E 2. || l. 24. ad iudicem E 2. ille R 1. l. 25. tale R 2. || l. 26. dilatione *corr. al. n.* dilatatione E 2. quinquenarii pro q. auri R 1; quinquem auri R 2. solid R.

1) Saio *hic est apparitor iudicis*; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 87 sq. 103. 2) De conventionis apud Visigothos usitatae modo et ratione disserui 'N. Arch.' XXIII, p. 85; cf. *ibid.* XXIV, p. 75. 3) De conventionem per signum iudicis facta cf. LL. V, p. 440, n. 1, et H. Brunner, 'D. RG.' II, p. 338. Hoc tamen loco non de anulo vel typario transmissio, sed de sigillo epistolae conventionis impresso agi exposui 'N. Arch.' XXIII, p. 86.

II, 1, 19. *Recc. Err.*] petitori et pro contentu quinque alios iudici coactus exolvat. Quod si non habuerit, unde conponat, quinquaginta flagella contemtor idem vel dilatator coram iudice verberetur, ita ut non ei flagellorum ista correptio inducat notam infamie. Sin autem solummodo contemtor extiterit et non habuerit, unde compositionem exolvat, absque ulla testificandi iactura XXX flagella suscipiat. His autem, qui pulsatur, si ad accipiendam admonitionem iudicis sese dixerit nullatenus dilatasse vel contempsisse et hoc nullo potuerit teste convinci, dum sacramentum reddiderit, quod per nullam occasionem vel contentum hoc fecerit, a damnis vel flagellis superius comprehensis habeatur indemnus. Quod si quilibet episcopus admonitionem iudicis, fretus honore sacerdotali, contemserit et pro sua persona adsertorem dare distulerit, confestim a iudice negotii seu a provincie sue duce vel comite compulsus quinquaginta solidorum damnus excipiat, ex qua summa pecunie XX solidi iudici contemto proficiant, XXX vero sacerdoti ipsius petitor consequatur. Si certe presbiter, diaconus vel subdiaconus adque clericus vel monachus ad accipiendam iudicis epistulam vel sigillum se dilataverint aut pro sui persona ad respondendum minime direxerint prosecutorem vel contumaciter fuerint contemtores, unusquisque eorum iuxta legis huius sententiam, que in laicis superius lata est, indicta damna suscipiat; et si non habuerit, unde conponat, eius episcopus moneatur, ut pro eo satisfacere, si voluerit, licentiam habeat. Sin autem noluerit, sacramentis coram iudice se noverit obligandum, quod supradictis personis districtiorem talem adibeat, ut per XXX dierum spatium ieiuniis continuis adffigantur, sufficiatque illis circa solis hoccasum per dies singulos panis vel aque refectionem accipere, que contumacis vitam rationabili possit districtiorem corrigere. Illa omnino discretione servata, ut, si aut etatis aut egritudinis instantia patuerit, que hanc disciplinam sustinere non posse demonstret, tam in clericis cuiuscumque ordinis quam in laicis, non tam durissime sententiam castigationis instantia compleat iudicis, sed habita consideratione pro egritudine vel etate, ita contemtoe corrigat, ne ipse contemtor aut languorem maximum aut debilitationem vel mortem incurrat. Ille vero, qui ad implendam admonitionem iudicis contemtor extiterit seque ita dilataverit, ut* eum iudex tam facile repperire non possit, et si post tempus indictum in diebus quattuor non

*) V 8: ut tarde veniat ad institutum diem super definitionem epistolae, si post tempus etc. 30

II, 1, 19. l. 1. petitori det et E 1. V 2; petitori conponat et E 2. petitori — alios des. R 2. contentum E 2; contumelio V 3. alios solidos E 2. || l. 2. L R 2. E. V. fla R 1; flagl R 2; flagella E 1. 2. dilator R 2. E 1. V 1. || l. 3. non eis R 2; ei fiat R 1, ubi non deest. ei fl. ista] flagellorum ei sta E 2. Sin] Si E 2. || l. 4. et si non E 1. conponat pro com. exolvat R 2. V 15. || l. 5. His] Is E 1. V. || l. 6. admonitionem] ultionem Mad. sese] se R 1. hoc] haec E 1. || l. 7. convincere 35 E 1. dum] tunc E 1. reddiderit deest E 1. occasione vel contentu E 1. || l. 8. vel per aliquem contentum V 4. vel flagellis] eos R 1. || l. 9. quislibet E 1. ammonitionem E 1. V 1. honorem sacerdotalem R 1. || l. 10. negotii] territorii V 19. || l. 11. ducem R 1. quinquaginta] ita R; L E. V. l. 12. summa] sumam R 1. XX] viginti E 1; XXX R 1; XXX corr. XX R 2. contemto] pro contemptu V 1. 5. Pith. sacerdoti] ita R 1. E. V 3; lege: sacerdotis, quod praebent R 2. V 1. 2. 4. alii. 40 l. 13. ipsius] ipsi V 2. diaconus V 1. 2. vel deest V 2. 4. subdiaconus V 1. 2. atque E. V. l. 14. vel] sive V 2. monachus E 1. V. ad accip.] ad deest R 1. epistola E 1. sigillo E 2. dilataverit R 1. E 2. || l. 15. personam R 1. || l. 16. iuxta] iusta E 2; iniusta E 1. laicos V 3. 5. || l. 17. et si] et deest R 1. habuerint u. conponant V 1. eius] eorum V 1. 4. || l. 18. eo] eis V 1. si vol. satisf. E 2. V 1. Sin] si V 3. || l. 19. supradictis] supradictum est de E 2. || l. 20. adhibeat E 1; exhibeat E 2. 45 V 2. 4; exhibeat V 1. spatio R 1; spacium R 2. || l. 21. hoccasum] ita R; occasu E 1; occasum E 2. V. vel] et E 2. V 1. 2. 3. 5. || l. 22. vita R 1. rationabilis R 1. V 3. districtiorem] discreptione V 3. l. 23. discretione] districtiorem Pith. aut egr.] vel egr. V 1. patuerint R 1. que deest E 1. hanc] ac E 1; deest R 2. disciplina E 1. || l. 24. sustinere deest R 2. posse] possit R 1. || l. 25. durissimam V 1. sententia E 1. habita] ita R 1; adibita R 2. E 2. V 2; adhibita E 1. V 1. alii. || l. 26. contemtoe] contemtoem E. V. || l. 27. languorem E 1. maximum] magnum Mad. || l. 29. et deest V 1. indictum tempus V 1. 2.

Recc. Err.] occurrat, si quinto die venerit, omnem huius legis sententiam se noverit **II, 1, 19.**
 evasurum. Pari modo et qui longius centum milibus pervenitur, si ad undecimum
 diem post tempus institutum occurrerit, et hunc nullatenus sanctionis huius pena
 damnabit. Similiter et qui in ducentorum milium spatio constitutus in vicensima prima
 5 die, postquam iussus fuerat, se ipsum iudici presentaverit audiendum, eo modo a
 iactura legis huius habeatur indemnis. Similis quoque servabitur ordo, ubi fuerit
 amplius itineris longitudo. Hii denique, quibus tam rationabile tempus adiectum est,
 si se ulterius dilatantes minime ad institutum diem superadijectionis occurrerint, con-
 festim iudex ea, que pars petit querellantis, reservato negotio dilatatoris, tradere non
 10 differat petitori, ita ut, dum contemtor in postmodum ad negotium dicendum suc-
 cesserit, si vicensimum primum diem transcenderit, XX auri solidos coactus exolvat.
 Nam et his, qui de centum milibus superiorem ordinem preteriens constitutionem un-
 decimi diei fuerit supergressus, et idem decem solidorum damnum excipiat, de quibus
 15 damnis superius institutis medietatem sibi iudex adquirat, alteram vero medietatem
 pars petitoris obtineat. Si tamen admonitum aut egritudo ad veniendum nulla sus-
 penderit, aut inundatio fluminum non retinuerit, vel aditum non obstruxerit, in quo
 montes transituri sunt, conspersio superflua nivium¹; que necessitas utrum evidenter
 evenerit, an per excusationem videatur opponi, aut idoneis testibus aut suo iuramento
 firmabit².

20 *Recc. Err.*] XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 20.

Si iudex interpellantem audire contemnat, vel utrum fraudulenter
 an ignoranter iudicium promat.

Si³ quis iudici pro adversario suo querellam intulerit, et ipse eum audire
 noluerit aut sigillum negaverit et per diversas occasiones causam eius protaxerit, pro
 25 patrocinio aut amicitia nolens legibus obtemperare, et ipse, qui petit, hoc testibus

II, 1, 19. l. 1. quinto] *ita R 1; quinta cett. omne h. l. sententia E 1. || l. 2. qui] quin R 1.*
 pervenitur] prevenitur E 2. ¶ 6; convenitur ¶ 4. *Pith. Mad.* || l. 3. institutum] constitutum R 1. pene
 R 1. || l. 4. damnavit R 2. ¶ 1. spatium R 1. in] si in ¶ 2. 15. || l. 5. die] R 1. iudici] in iudicio
 ¶ 1; iudicio ¶ 5. ad audiendum ¶ 1. 4. 5. *Pith. Mad.* eo] eum R 1. || l. 6. habetur R 1; abeat
 30 R 2. indemnis] in damnis E 1. ¶ 4. Similis] Simili modo ¶ 3. || l. 7. amplior E. ¶. Hii] i R 1.
 l. 8. superabECTIONIS hoccurrerint R 1. || l. 9. reservato] servato R 2. dilatatoris] *ita R 1. ¶ 3. 5. Pith.;*
 dilatoris R 2. E. ¶ 1. 2. 4. || l. 10. negotio dicendo R 1; negotio dicendum E 2; negotium peragendum
 R 2. || l. 11. vicensimo primo die R 1; vicesimum (vigesimalum, XX) primum diem E 2. ¶. XX]
 viginti E. coactus exolvat] c. exolut R 1; quohaetus exolbat E 2; exsolvat c. ¶ 2; cogatur exsolvere
 35 ¶ 1. 5; cogat exsolvere *Pith.* || l. 12. et his] *ita R 2. E 2. ¶ 2; his R 1. ¶ 1; et is E 1. ¶ 3. alii.*
 superiore ordine R 1; superiorem hordinem R 2. ¶ 2. const. undecimi diei tr.] c. undecimum diem tr.
 R 2; c. et ipse tr. ¶ 3. || l. 13. excipiat] incurrat ¶ 2. || l. 14. adquirat] exquirat *Mad.* || l. 15. pars
 petitoris] pars petentis *Pith.*; petitor *Mad.* Si tamen admonitum] ita tamen monitum R 1. || l. 16. in-
 undatia R 1; inundantium E 1. || l. 17. conspersio E 1. ¶ 2. 3. que] adque R 1; qui R 2. || l. 18. an]
 40 hanc R; hac ¶ 3. suo] sub ¶ 2. || l. 19. firmabitur E 1. ¶ 5; firmaberit (-verit) ¶ 3. 4.

II, 1, 20. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. ¶ 1. 2. 3. 4. 5. (6. 14. 17. 19). — l. 20. FL. — REX] des.*
 E 2. ¶ 1. 3. 4. 14; F. CHIND R. R 1; F. CHINDASVINTUS R. R 2; F. CIND. R. E 1; F. CHNDS R.
 ¶ 2; F. CHDS R. ¶ 5. || l. 22. an ignoranter] hac ignorando R 1. || l. 23. et ipse — noluerit *des. R 2.*
 l. 24. et per] ut per E 2. diversa occasione R 1. || l. 25. amicitiam R 1. petet R 1.

45 1) *Sunt casus legitima, quae dicitur, necessitatis (sunnis, 'echte Not');* v. *infra II, 1, 22.*
 33. V, 7, 19. *Coll. iuris Rom.-Goth. (Gaudenziana) c. 11. Cf. Arth. Schmidt, 'Echte Not'*
p. 23 sqq. 2) *Cf. Schmidt l. c. p. 135.* 3) *Cf. II, 1, 22; G. Cohn, 'Justizverweigerung'*
p. 141 sqq.

II, 1, 20. *Recc. Err.*] potuerit adprobare: det ille iudex ei, quem audire noluit, pro fatigationem eius tantum, quantum ipse ab adversario suo secundum legalem iudicium fuerat accepturus, et ipsam causam ille, qui petit, usque ad tempus legibus constitutum¹ ita habeat reservatam, ut, cum eam proponere voluerit, debitam sibi percipiat veritatem. Certe si fraudem aut dilationem iudicis non potuerit petitor adprobare, sacramento suam iudex conscientiam expiet, quod eum nullo malignitatis obtentu vel quolibet favore aut amicitia audire distulerit, et propter hoc culpabilis idem iudex nullatenus habeatur. Eidem tamen iudici liceat, ut in una ebdomada duobus diebus vel omnibus meridianis horis, si voluerit, absque causarum audientia sue vacet domui pro quiete². Reliquo vero tempore prolata sibi negotia frequens et absque dilatione qualibet 10 examinet.

II, 1, 21. *Recc.*] XVIII. ANTIQUA.

Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

Iudex³ si per quodlibet commodum male iudicaverit et cuicumque iniuste quidquam auferri preceperit, ille, qui a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus, ea, que tulit, restituat. Nam ipse iudex contrarius equitatis aliud tantum de suo, quantum auferri iusserat, mox reformet, id est, ablata rei simpla redintegratione concessa, pro satisfactione sue temeritatis aliud tan-

Err.] XVIII.

Si iudex aut per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

Iudex si per quodlibet commodum male iudi- 15 caverit et cuicumque iniuste quicquam auferri preceperit, ille, qui a iudice ordinatus ad tollendum fuerat destinatus, ea, que tulit, restituat. Nam ipse iudex contrarius equitati aliud tantum de suo, quantum auferri iusserat, mox reformet, id est, 20 ablata rei simpla redintegratione concessa, pro satisfactione sue temeritatis aliud tantum, quantum auferri preceperat, de sua facultate illi, quem in-

II, 1, 20. l. 1. quem audire noluit *des. V 5. Pith.* fatigatione *E. V.* || l. 2. ipse ab] ipse *E 2;* se ab *V 3;* *des. V 2.* legalem iudicium] *ita R 2. E 2;* legem et iudicium *R 1;* legale iud. *E 1. V. 25* l. 3. ita *deest R 1.* || l. 4. reservatum *R 1;* reservata *R 2.* recipiat *R 1.* || l. 5. dilatationem *R 2.* petitem *R 1.* sacramentum *R 1.* || l. 6. constientiam *R 1.* nullo — favore] nulla malignitatis obtentum ne quolibet labore *R 1.* || l. 7. aut] vel *V 1. Pith.* amicitiam *R 2. E 2.* || l. 8. Eidem] idem *R 1;* eadem *E 1.* ut *deest R 1;* liceat — vacare *pro l. ut — vacet V 1.* || l. 9. oris *R 1.* || l. 10. et absque] et *deest V 2.* dilatazione *R 2.*

II, 1, 21. *Codd. R 1. 2. — l. 12. ANTIQUA* *deest R 2.* || l. 22. ablata — concessa] *ita R 1, qui solus genuinam lectionem ablatae praebet; ablatam rei simplam sedintegrationem et R 2.*

II, 1, 21. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 12. XVIII] FL CINT REX add. E 1; FLAVIUS CINDASVINTUS REX add. V 15. 19; NOVITER EMENDATA ANTIQUA add. V 5. Pith.; ANTIQUA ET NOV. EM. add. V 8.* || l. 13. aut 35 *deest V 1. 3. aliis.* || l. 16. auferre *E 2.* || l. 18. tulit] abstulit *E 1.* || l. 19. acquitatis *E 1.* || l. 21. ablata *deest V 3.* rei] re *V 2. Pith.* redintegratione] reintegratione *V 1. 6;* et intemerata iussione *V 15;* et intemerata ratione *V 19.* || l. 23. auferre *E 1. V 2. 40* illi quem] illi quidem quem *E 2. V 2.*

1) *Glossa marginalis codicis V 6 ad hunc locum recte:* Id est usque ad terminum triginta aut quinquaginta annorum. *Cf. libri X. titulum 2.* 2) *Ad exemplum legis Romanae scripta sunt; cf. L. Rom. Vis., C. Th. I, 7, 1:* nec meridianis horis a litigatoribus iudices videantur. 3) *Huius legis forma antiquior ex Codice Euriciano recepta est in Legem 45 Baiuv. 2, 17. 18; cf. Cod. Eur. l. rest. 1, supra p. 28. De iudicibus pecuniam accipientibus quae haec aliaque leges Gothorum aliter atque Romanae leges statuerint, exposui 'N. Arch.' XXIII, p. 93 sqq. Cf. de hac lege praeterea l. c. XXIV, p. 76 sqq.*

Recc.] tum, quantum auferri preceperat, de sua facultate illi, quem iniuste damnauerat, reddat¹. Quod si non habuerit, unde componat, cum his, que habere dinoscitur, ipse iudex illi, cui componere debuit, subiaceat serviturus. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditate aut per commodum quolibet, sed tantumdem ignoranter hoc fecerit: quod iudicabit non valeat, et ipse iudex non implicetur in culpa².

Errv.] iuste damnauerat, reddat. Quod si tantum, **II, 1, 21.** quantum abstulit, non habuerit unde componat, saltem vel id ipsum ex toto, quod habere videtur, illi, quem damnauerat, pro omni compositione restituat. Quod si ex omnibus nihil rerum habuerit, unde compositionem exsoluat, L publice extensus flagella suscipiat*. Sin autem per ignorantiam iniuste iudicaverit et sacramentis se potuerit excusare, quod non per amicitiam vel cupiditatem aut per commodum quolibet, sed tantumdem ignoranter hoc fecerit: quod iudicabit non valeat, et ipse iudex non implicetur in culpa.

*) V 1. 2. 4 et in margine 17 addunt: aut certe cum his, que habere dinoscitur, ipse iudex illi, cui componere debuit, subiaceat serviturus.

Recc. Errv.]

XX. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 22.

Si iudex dolo vel calliditate aut unam aut ambas causantium partes dispendia faciat sustinere.

Tranquille hac sollicite instantia mansuetudinis nostre premonet, iudices omnes non debere dilatare causidicos, ne gravi dispendio aliquatenus honerentur. Quod si

II, 1, 21. l. 9. cupiditatem aut R 2, ubi per deest. || l. 10. tantumdem] tantum R 2. || l. 12. culpam R 2.

II, 1, 21. l. 1. Quod si — componat] Quod si non habuerit unde componat tantum quantum abstulit V 1. 5. 6. *Pith.* tantum] tamen V 4. l. 3. saltem V 1. 2. id ipsum] ipsud E 1. || l. 4. illi quem] illi quidem quem E 2. V 4. || l. 5. restituat] reddat V 4. restituat — compositionem des. V 3. l. 6. rerum] res E 2. compositione E 1. || l. 7. exsoluat et V 3. 17. || l. 8. Sin] Si V 1. 2. || l. 9. sacramento V 1. 2. 6. 15. 17. 19. *Pith.*; sacramenti E 1. excusare] expiare E 1. V 4. 6. || l. 10. per cupiditatem V 2. || l. 11. sed] se E. || l. 12. iudicavit V. || l. 14. aut — serviturus etiam in V 6 scripta fuisse, sed erasa videntur. || l. 15. his] iis V 4. 17. iudex deest V 4. || l. 16. debuerit V 4; debuit praedicta V 2.

II, 1, 22. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 18. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4; F. CHNDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F. (GLS) CHDS R. V 5. 6. 17; F. CDS R. ANTIQUA V 2. 15. 19; FL G RECS R. E 1. || l. 19. dolo] lolo R 1. una R 1. V 2. l. 21. hac] ita R 1. E 2; deest R 2; ac cett. magnitudinis E 2. V. || l. 22. ne] nec R 1.

1) Secundum legem priorem, Cod. Eur. l. rest. 1, iudex praeter rei iniusto iudicio ablatae restitutionem duplum eius pretium ex suo proprio solvere vel, ut dici potuit, rem duplatam restituere et praeterea eius pretium solvere debuit. Nunc vero praeter 'simplicem rei redintegrationem' non nisi 'aliud tantum' iudici iniusto imponitur; cf. II, 1, 24. 2) Caput 10. Collectionis Gaudenzianae, cum de iudice dolo malo iniuste iudicante prorsus aliter atque lex nostra constituerit: quadruplum, quantum acceperit, inferat fisco et amplius iudex non sit, de eo, qui negligenter tantum perperam iudicaverit, ad legis nostrae tenorem relegare videtur his verbis: Quod si causam ipsam non preiudicaverit voluntariae, satis reducatur secundum edicti seriem.

II, 1, 22. *Recc. Err.*] dolo aut calliditate aliqua ad hoc videtur iudex differre negotium, ut una pars aut ambe naufragium perferant, quidquid dispendiis super octo dies a diē cepte accionis causantes pertulerint, reddito sacramento, totum eis iudex reddere compellatur. Sin autem vel egritudo vel publice utilitatis indictio suspenderit iudicem a negotio peragendum, nullam moram exhibeat litigantibus, sed sub hac eos definitione confestim absolvat, ut ad causam expediendam competenti tempore indubitanter occurrant.

II, 1, 23. *Recc.*] XXI. ANTIQUA.

Quid primo iudex observare debeat, ut causam bene cognoscat.

Iudex¹, ut bene causam agnoscat, primum testes interroget, deinde iscripturas requirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrant et iurandi necessitas sese omnino suspendat. In his vero causis sacramenta² prestantur, in quibus nullam scripturam vel probationem seu certa indicia veritatis discussio iudicantis invenerit.

Err.]

XXI.

Quid primo iudex servare debeat, ut causam bene cognoscat.

Iudex, ut bene causam agnoscat, primum testes¹⁰ interroget, deinde scripturam requirat, ut veritas possit certius inveniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc enim iustitie potius indagatio vera commendat, ut scripture ex omnibus intercurrant et iurandi necessitas sese omnino suspendat. In¹⁵ his vero causis sacramenta prestantur, in quibus nullam scripturam vel probationem seu certa indicia veritatis discussio iudicantis invenerit. In³ quibus tamen causis et a quo iuramentum detur pro sola investigatione iustitie, in²⁰ iudicis potestate consistat.

II, 1, 24. *Recc. Err.*] XXII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si cuiuscumque honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus*.

*) *E.* V 1. 2. 4. 5. 8. 15. 17 *add.*: vel si iudex contra leges presumat dare iudicium.

25

Si⁴ quis iudicem aut comitem aut vicarium comitis seu thiuphadum suspectos

II, 1, 22. *l.* 1. aut] vel *E* 2. V. ut] aut *R* 1. || *l.* 2. dispendiis] *ita* *R* 1. *E* 2; expendiis *corr.* expendii *R* 2; dispendii *E* 1. V. a die cepte] accepte *R* 2; *desunt loco vacuo relicto* *E* 1. actionis *E*. V. *l.* 3. Sin] Si *V* 1. 2. || *l.* 4. autem] vero *V* 6. hutilitatis *R* 1. a negotio peragendum] *ita* *R* 1; a negotium *p.* *R* 2; ad negotium peragendo *E* 1; ad negotium peragendum *V* 1. 3. 15; a negotio peragendo *30* *E* 2. *V* 2. 4. 6. || *l.* 6. ut ad] item *R* 1. occurrat *R* 1. *E* 1; hoccurrant *R* 2; occurrunt *V* 6.

II, 1, 23. *Codd.* *R* 1. 2. *V* 3. 15. 19. — *l.* 7. ANTIQUA *deest* *R* 2. || *l.* 11. testem *R* 2. scripturam *R* 2. || *l.* 16. sese] esse *R* 1.

II, 1, 23. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 4. 5. 6. (8. 17. 18). — *l.* 7. XXI] ANTIQUA *add.* *V* 5. 6. 8. 17. *l.* 8. primum *E* 1. *V* 6. || *l.* 10. agnoscat] cognoscat *E* 2. *V* 5. || *l.* 11. scripturam] *ita* *E*. *V* 1. 2; scrip- *35* turas *alii.* requirat] inquirat *E* 1. || *l.* 12. invenire *E* 1. veniantur *E* 1. || *l.* 15. sese] inopinata *add.* *Mad.* || *l.* 17. nulla scriptura vel probatione *E* 1. || *l.* 18. veritatis] reperit *add.* *V* 4. invenerit *deest* *V* 4.

40

II, 1, 24. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 17). — *l.* 22. FL. — REX] *des.* *E* 2. *V* 1. 3. 4; F. CHINDS *R.* *R* 1; CHINDASVINTUS *R.* *R* 2; F. CS *R.* *E* 1; F. CDS *R.* *V* 2; FLS GLS RCDS *R.* *V* 5. *Pith.* || *l.* 23. honeris *R* 1. || *l.* 26. aut e. aut] vel e. aut *E.* *V* 1. 2. 17. thiufadum *E* 1; thiufandum *V* 4; tyufadum *V* 2; tiumfado *V* 3; thifadum *R* 2. *E* 2.

1) *Antiquior huius legis forma exstat in Lege Baiuv.* 9, 17; *v. Cod. Eur. l. rest.* 9, *supra* 45 *p.* 30. *Cf.* 'N. Arch.' XXIV, *p.* 78. 2) *Sc. sacramenta excusationis, quibus rei se ab accusatione excusent; cf.* II, 2, 5. 3) *De hoc additamento v.* 'N. Arch.' XXIV, *p.* 78 *sq.* 4) *Cf. cum hac lege* II, 1, 30. 31; *v.* 'N. Arch.' XXIV, *p.* 79—88.

Recc. Err.] habere se dixerit¹ et ad suum ducem aditum accedendi poposcerit aut fortasse **II, 1, 24.**
eundem ducem suspectum habere dixerit, non sub hac occasione petitor ac presertim
pauper quilibet patiatur ultra dilatione. Sed ipsi, qui iudicant eius negotium, unde
suspecti dicuntur haberi, cum episcopo civitatis ad liquidum discutiant adque per-
tractent² et de quo iudicaverint pariter conscribant suscribantque iudicium. Et qui
suspectum iudicem habere se dixerat, si contra eum deinceps fuerit querellatus, con-
pletis prius, que per iudicium statuta sunt, sciat sibi aput audientiam principis
appellare iudicem esse permissum; ita ut, si iudex vel sacerdos repperiti fuerint
nequiter iudicasse, et res ablata querellanti restituatur ad integrum, et a quibus aliter,
quam veritas habuit, iudicatum est aliut tantum de rebus propriis ei sit satisfactum.
Si certe iniustam contra iudicem querellam detulerit et causam, de qua agitur, iuste
iudicatam fuisse constiterit, damnum, quod iudex sortire debuit, petitor sortiatur. Et
si non habuerit, unde compositionem exolvat, C flagellis extensus publice in eiusdem
iudicis presentiam verberetur. Nam si forte quisquam pro utilitatem regiam aliquid
scire se dixerit, aditus ei ad conspectum nostre glorie negari non poterit.

Recc. Err.]

XXIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 1, 25.

Iudex, qualiter faciat iudicatum.

Si de facultatibus vel de rebus maximis aut etiam dignis negotium agitur,
iudex, presentibus utrisque partibus, duo iudicia de re discussa conscribat, que simili
textu et suscriptione roborata litigantium partes accipiant. Certe si de rebus modicis
mota fuerit actio, sole condiciones³, ad quas iuratur, aput eum, qui victor extiterit,

II, 1, 24. l. 1. se *deest E.* et ad] et R 1; ad R 2. aut] vel R 2. || l. 2. eundem R 1. habere
se E. V. ac] hac R 1. || l. 3. dilationem E. V. || l. 4. dicantur R 1. ad — pertractent *des. R 1.*
adque *deest R 1.* || l. 5. et *deest R.* de — conscribant *des. R 2.* quo] re quam V 2. subser. E. V.
iudicio R 2. || l. 6. se *deest R 2.* eundem E 1. V 1. || l. 7. statuta] instituta V 3. || l. 8. iudicium R 1.
l. 9. ablata *corr. ablate V 1.* restituantur E; restituatur *corr. restituantur V 1.* et a] et V 3.
l. 11. certe] quis V 15. iniusta R 1. V 3; iniuste V 1. 2. 4. 8. 15. 17; contra iudicem iniuste E 2.
detulerit] intulerit E 1. V 2. 4. 5. causa E 2. V 2. || l. 12. iudicata esse vel fuisse V 2. sociatur R 2.
l. 13. flagellis] fla R 1. || l. 14. presentia E. V. si *deest R 1.* quisque V 1. utilitatem] ita R 2; hutili-
tatem R 1; utilitate E. V. regia E. V. || l. 15. se scire E 2. V 2. aditus] auditus E 2. V 2. ad c.] a
conspecto R 1; ad — glorie *des. V 3.* denegari R 1.

II, 1, 25. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 13. 17. 18. 19). — l. 16. FL. — REX] des.*
E 2. V 1. 3. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTUS R 2; F. CINT R. E 1; F. CNDS R. V 2;
F. GLS CHDS R. V 5; F. GLS CNDS R. V 17. || l. 17. iudicatum] iudicium E 2. V 2. 17 (*in marg.*). 18.
l. 18. vel de] de *deest E 2. V 1. 17. 19.* agitur] agitur *Mad.* || l. 19. dua R 1. discussa R 1.
l. 20. suscriptione E 1. V. || l. 21. iurantur R 1. E 1.

1) *Appellationem a iudice suspecto Visigothi ex iure Romano antejustiniano receperant.*
Cf. Cod. Theod. XI, 30, 58: Si quis provocatione interposita suspecti iudicis velit vitare
sententiam, . . . liberam habeat potestatem. — Sciant igitur cuncti, sibi ab iniuriis et suspectis
iudicibus . . . provocationem esse concessam; Nov. Valent. III. 34 (L. Rom. Vis., Nov. Val. 12),
§ 16: Si quis a suspecto iudice . . . vocem appellationis emisit etc.; Interpr.: Si quis
iudicem . . . habuerit fortasse suspectum, vocem appellationis exhibeat; Nov. Martiani 1.
Interpr.: . . . illi vero, qui pulsatus fuerit, si iudicem suspectum habuerit, liceat appellare.
2) *Chindasvindus rex intercessionem episcopi, qui legalis coniudex iudicis suspecti efficitur, ad*
exemplum legis novellae Iustiniani LXXXVI instituisse videtur; cf. c. 2 novellae secundum
Iulianum (LXIX, c. 2): Si cui praeses provinciae suspectus esse videatur, et litigare apud eum
solum noluerit, liceat ei episcopum invocare, ut cum ipso considerente litem audiat etc. 3) *Con-*
ditiones dicebantur formulae scriptae sacramentorum, quae, cum de ipsa causa, quae sacramentis

II, 1, 25. *Recc. Err.*] pro ordine iudicii habeantur. De quibus tamen condicionibus et ille, qui victus est, ab eisdem testibus roboratum exemplar habebit. Quod si pars, que pro negotio quocumque compellitur, professa fuerit apud iudicem, non esse necessarium a petitore dari probationem, quamlibet parve rei sit actio, conscribendum est a iudice suaque manu iudicium roborandum, ne fortasse quelibet ad futurum ex hoc intentio moveatur. 5 Si vero, hordinante iudice, una pars testes adduxerit, et dum oportuerit eorum testimonium debere recipi, pars altera de iudicio se absque iudicis consultum subtraxerit, liceat iudici prolatos testes accipere, et quod ipsi testimonio suo firmaverint, illi, qui eos protulit, sua instantia consignare. Nam ei, qui fraudulenter se de iudicio sustulit, producere testem alium omnino erit illicitum; qui scilicet hoc sibi tantum noverit esse 10 concessum, ut antequam testes illi, qui testimonium dederant, moriantur, si habuerit quod rationabiliter in eis accuset, patienter audiatur a iudice; et si accusatus testis fuerit evidenter convictus, eius testimonium pro nihilo habeatur. Unde et si duo testes non remanserint, qui digni in eodem testimonio maneant, ille, qui primum testem obtulerat, infra trium mensium spatium testes alios, qui ceptum negotium firment, in- 15 quirere non desistat. Quod si invenire nequiverit, rem universam ille recipiat, qui eam ante visus fuerat possedisse. Iudex sane de omnibus causis, que iudicaverit, exemplar penes se pro conspescendis controversiis reservare curabit.

II, 1, 26. *Recc.*] XXIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS
REX. EMENDATA.

De commodis adque damnis iudicis vel saionis.

Cognovimus¹ multos iudices eo, quod, per cupiditatis occasionem supergredientes legum ordinem, ex causis sibi tertiam pre-

Err.]

XXIII.

De commodis atque damnis iudicis vel saionis.

Cognovimus multos iudices eo, quod, per cupiditatis occasionem supergredientes legum ordinem, ex causis tertiam sibi presument tollere 25

II, 1, 25. *l. 1.* hordine *R 1.* iudici *E 1. V 3. Mad.* || *l. 2.* que *deest R 1. E 1.* || *l. 3.* a petitore] petitori *V 2.* || *l. 4.* dare *R 2. E. V 3.* || *l. 5.* intentione *R 1.* || *l. 6.* ordinante *E. V.* || *l. 7.* consultum] *ita R 1. E 2;* consultu *ceit.* || *l. 8.* acc.] recipere *R 1.* ipsi] illi *R 1.* ille *R 1;* illo *E 1.* || *l. 9.* sua investigatione instantia *V 3.* qui de iudicio fraudulenter se sustulit *Mad.* || *l. 10.* qui *deest R 1.* hoc sibi *des. R 1.* || *l. 11.* dederant] dederunt *E 1. V 1. 13. Pith.* || *l. 12.* audiatur *deest R 2. V 3.* || *l. 14.* digne 30 *Mad.* testimonium *R 1.* primum] *ita R 1;* primus *E 2. V 2;* prius *ceit.* || *l. 15.* ceptum — firment] accepto negotio proment *R 1.* || *l. 17.* antea *E 2. V 1. 2.* que] *ita R. E 2. V 1. 2;* quas *E 1. Pith. Mad.;* qui *V 3.*

II, 1, 26. *Codd. R 1. 2. — l. 19.* CHIND.] CHINDS *R 1;* CHINDASVINTHUS *R 2.* || *l. 20.* EMENDATA *deest R 2.* || *l. 21.* commodis] quomodis *R 1.* || *l. 24.* hoccasionem *R 1.* || *l. 25.* tertiam sibi *R 2.*

II, 1, 26. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6.* (15. 17). — *l. 19.* XXIII] FLS GLS CNDS REX 35 *add. V 2. 17;* GLS CHDS *R. add. V 5;* F. CHDS *R. add. V 6.* || *l. 21.* adque *E 2.* vel saionis *des. E 1. l. 23.* eo *deest V 1. 2.* quod] *q V 1.* || *l. 25.* praesument *V 1. 2.*

finiebatur, satis referrent, loco iudiciorum scriptorum victori dari potuerunt. Cf. exemplum 40 *Form. Vis. n. 39, LL. Form. p. 592, et quae ibidem annotavi n. 1.* 1) Haec lex antiquae codicis Leovigildi legi deperditae substituta esse videtur, quae, cum de sumptibus et expensis litis, tum de sportulis iudicum et executorum constituens, ex parte antiquiorem legem Eurici, ex parte legem illam Theudis regis de sumptibus et expensis litis secuta esse videtur. Legem Theudis infra denuo edemus. Euricianae legis reliquiae exstare videntur in Lege Baiuv. 2, 1, 15: 45 Iudex . . . partem suam accipiat de causa, quam iudicavit etc. Chindasvindus, lege illa antiqua codicis Leovigildi ablata, et de sportulis nostra lege constituit, et pro Romano iure de sumptibus et expensis litis, tempore Sisebuti regis adhuc, ut docet *Form. Vis. n. 35, valente, multam temere litigantium introduxit lege II, 2, 5. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 88 sq.*

Recc.] sumant tollere partem. Propterea nunc presenti lege constituitur, ut hec talis iudicum cupiditas auferatur, et non amplius iudex pro labore suo et iudicata
 5 causa hac legitime deliberata, quam, sicut constitutum fuerat in lege priori¹, vicensimum solidum presumat accipere. Quod si quacumque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temptaverit, omnia, que legitime debuerat accipere, perdat. Illud vero, quod iniuste contra huius legis ordinem super vicensimum solidum tulerit, duplum illi exsolvat, cui hoc auferri precepit. Similiter² quoque, quia cognovimus,
 10 quod saiones, qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes, quam merentur, accipiant, propterea simili decreto legis huius edicatur, ut qui pro causis alienis vadunt decimum tantundem solidum
 20 pro labore suo conquirant³. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum usurpare presumpserit, et mercedes, quas legitime debuit accipere, perdat, et quidquid super decimum solidum fraude quacumque perceperit, duplatum illi, cui abstulit, reddat⁴. Quam datam commodi

Err.] partem. Propterea nunc presenti lege constituitur, ut hec talis iudicum cupiditas auferatur, et non amplius iudex pro labore suo et pro iudicata causa ac legitime deliberata, quam, sicut constitutum fuerat in lege priori, vicensimum solidum presumat accipere. Quod si quacumque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temptaverit, omnia, que legitime debuerat accipere, perdat. Illud vero, quod iniuste contra huius legis ordinem super vicensimum solidum tulerit, duplum illi exsolvat, cui hoc auferri precepit. Similiter quoque, quia cognovimus, quod saiones, qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes, quam merentur, accipiant, propterea simili decreto legis huius edicatur, ut qui pro causis alienis vadunt decimum tantundem solidum pro suo labore conquirant. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum usurpare presumpserit, et mercedes, quas legitime debuit accipere, perdat, et quidquid super decimum solidum fraude quacumque perceperit, duplum illi, cui abstulit, reddat. Quam datam commodi summam ex lege tam iudex quam saio de restitute rei compositionem conquirat. Id tamen noviter adiciendum huic legi innectimus, ut, si talis causa occurrerit, unde compositio exsolvi minime possit,

II, 1, 26.

II, 1, 26. l. 3. et non] et *deest* R 1. l. 6. priori] prima R 1. || l. 9. auferri R 2. l. 12. hordine R 2. || l. 13. exsolvat R 2.
 30 l. 14. quoque] quocumque R 2. quia *deest* R 1. l. 16. mercedes *deest* R 1. || l. 19. solidum tantundem R 2. || l. 22. presumpserint R 1. || l. 23. legitime] legitime R 1. || l. 24. supra R 2. fraudem quacumque R 1. || l. 25. perciperit R 2.

II, 1, 26. l. 3. pro iudicata] pro *deest* V 3. 4. 5. l. 5. fuerat vel est V 1. vicensimum] vicesimum V 2. 3. 4. 5; de viginti E 2; de XX solidis vigesimum V 1. 17; de XX solidos, *post add.*: vigesimum solidum V 6. || l. 7. temptaverit E 1. V 1. l. 10. vicensimum] ita E 1; vigesimum V 1. 6; vicesimum *cert.* tulerat V 2; tulit V 3; tulerit *corr.* tulerat V 6. || l. 11. preceperat *Mad.* || l. 13. maiores — vadunt *om.* V 2. 3. || l. 14. accipiant] ita E; accipiunt V. || l. 15. simili modo decreto V 1. 2. 5. edicimus V 1; adicitur E 2. V 6. 17. || l. 16. solidum *deest* E 1. || l. 17. pro labore suo E 1. aliquis] aliquid E 1. || l. 19. accipere] habere V 6. l. 21. duplum] ita E 2. V 1. 2. 4. 5. 6; duplatum E 1. V 3. abstulerit E 2; abstulerat V 1. || l. 22. data c. summa E 1. || l. 23. compositione V. conquirant E 1. || l. 24. huic legi] his legibus E 2. l. 26. compositionem E 1.

45 1) *Significatur lex illa deperdita codicis Leovigildi.* 2) *Abhinc lex nostra in nonnullis convenit cum legis Theudis parte illa, quae incipit verbis: Simili hetiam compulsos.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 96 sqq. 3) *Theudis: De ea vero, que exigerit decimum nummum pro suo consequatur ex[er]c[er]itio.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 99 sq. 4) *Theudis: Si quis vero [execu]torum praetermissa summa superius comprehensa amplius in commodis suis accipere voluerit,*
 50 *amisso legitimo beneficio, de id, quod super accepit, presumptoris satisfactione (i. e. poena dupli; cf. L. Rom. Vis., C. Th. II, 1, 3) multetur.* Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 100.

II, 1, 26. *Recc.*] summam ex lege tam iudex quam saio de restitute rei compositione conquirat. Quod si ea, que iudex ordinare decernit, saio callidus implere neglexerit, si res, de qua agitur, unciam auri vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem saio de suo auri solidum reddat. Si certe plus valuerit, per singulas uncias singulos solidos pro sua tarditate persolvat. Idem vero saiones, cum pro causis alienis vadunt, si minor causa est et persona¹, duos caballus tantum ab eo, cuius causa est, accipiat fatigandos; si vero maior persona fuerit et causa, non amplius quam sex caballos² et pro itinere et pro dignitate debebit accipere.

Err.] tunc ab illo ratio prescripta commodi exigenda est iudicis vel saionis, qui aut commodatam sibi rem in constituto die reddere non occurrit, aut qui rei aliene debitor vel iniustus possessor extiterit. Pro celebrandis autem divisionibus, si causa extiterit, iam quia utraque pars et competentia sibi iura reposit et debitam sibi partem portionis requirit, ab utrisque partibus predicta commoda exigenda sunt.¹⁰ Similiter autem et in huiusmodi causis, ubi nulla est culpa, presumptio, usurpatio vel debitum possessorum, hic ordo servabitur, ut commodum iudicis vel saionis de utrisque causantium partibus exigatur.¹⁵ Quod si divisionem quisque cupiens celebrare dilationem ab erede suo³ pertulerit, cum hec causa ab eo, qui dilationem pertulit, iudici intimata extiterit, ab eo iudex commodum suum vel saionis exigere debeat,²⁰ qui tardus pro ipsa divisione extitit facienda. Quod si ea, que iudex ordinare decernit, saio callidus implere neglexerit, si res, de qua agitur, si unciam auri vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem saio de suo auri²⁵

II, 1, 26. l. 1. summa R 1. || l. 2. de deest R 1. || l. 3. hordinare R 2. || l. 5. qua] quo R 1. l. 8. plus valuerit] pulsaverit R 1; plus (valuerit ead. man. superscr.) R 2. || l. 9. Idem] Id R 2. l. 10. cum] quam R 2. || l. 12. cavallos R 2. l. 13. maior] minor R 1.

II, 1, 26. l. 1. prescripta] conscripta E 1. l. 2. qui aut] Quia aut Mad. || l. 3. in constituto] instituti E 1. || l. 4. occurrit V 2. 3. 4. 5. l. 6. Pro — extiterit om. V 4. 5. || l. 7. iam quia] et V 15; iam quoque V 17. Pith. quia] qui E 1; 30 qui corr. quia E 2. || l. 8. et comp.] rei comp. V 1. 17. Pith. iura reposit] ita V 1. 3. 5. Pith. Mad.; iurare poscit V 2; iurare possit E 1. V 4; iurare possit corr. iura repromisit E 2. || l. 9. portioni E 1. utriusque E 2. V 1. || l. 11. causis] 35 c. corr. causas E 2; causas E 1. || l. 12. presumptio E 1. || l. 16. quisque] quisquis E 1. cupiens cel.] voluerit cel. et V 15. || l. 17. ab erede] ita V 5. 6; ab herede V 1. 2. 4. 17. Pith. et e corr. V 6; abere de E 2; habere de E 1. Mad. 40 l. 20. saionis] saio V 1. debet V 1. 2. || l. 21. tardus V 1. || l. 22. decernit] discernit E 1; decrevit V 1. 5. 6; decreverit V 15. 17. || l. 23. callidus] calidus E 2; tepidus, superscr.: calidus V 6; tepidus Pith. in marg. si res] si deest E 2. V 1. 6. 17. 45 l. 24. si unciam] si deest V 2. 3.

1) Similiter discernebatur in sportularum edicto Theoderici Magni regis; cf. Cassiodori Var. IX, 14: in illis causis atque personis, et quae ibi praecedunt. 2) Theudis: in minoribus causis duo tantum, in maioribus vero quatuor caballi sufficiant. 3) [H]erede suo intelligendum est, veluti si scriptum sit: coherede suo.

Err.] solidum reddat. Si certe plus valuerit, per **II, 1, 26.**
 singulas uncias singulos solidos pro sua tarditate
 persolvat*. Idem vero saiones, cum pro causis
 alienis vadunt, si minor causa est et persona, duos
 caballos tantum ab eo, cuius causa est, accipiat
 fatigandos; si vero maior persona fuerit et causa,
 non amplius quam sex caballos et pro itinere et
 pro dignitate debebit accipere.

*) *V* 1. 2. 5. 6. *Pith. Mad. addunt*: Idem vero, si
 super duas uncias usque ad libram auri
 eadem res valere probatur, decem flagella
 suscipiat. Ac sic crescente librarum nu-
 mero auri crescat et pena flagelli.

Recc. Err.] **XXV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.**

II, 1, 27.

15 Quod omnis, qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine
 censeatur ex lege.

Quoniam negotiorum remedia multimode diversitatis compendio gaudent, adeo
 dux, comes, vicarius, pacis adsertor, thiuphadus, millenarius, quingentenarius, cente-
 narius, defensor, numerarius, vel qui ex regia iussione aut etiam ex consensu partium
 20 iudices in negotiis eliguntur, sive cuiuscumque ordinis omnino persona, cui debite
 iudicare conceditur, ita omnes, in quantum iudicandi potestatem acceperint, iudicis
 nomine censeatur ex lege; ut, sicut iudicii acceperint iura, ita et legum sustineant
 sive commoda, sive damna.

Recc. Err.] **XXVI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.**

II, 1, 28.

25 Ut omne vinculum, quod post datum iniustum iudicium a causidicis
 fuerit exactum, habeatur invalidum.

Vidimus interdum iustitiam ab iniquis iudicibus et suo loco seclusam et devito

II, 1, 26. *l. 1. reddat*] pro sua tarditate per-
 solvat *E*. Si certe — persolvat *des. E* 2.
l. 6. maior persona] *m. et persona E* 1. || *l. 8. de-*
debit] debet *E* 1; debebunt *V* 1. 4. || *l. 9. Idem*
vero si] *Etsi V* 2; *Certe Mad.* || *l. 10. super*] per
V 1; supra *Mad.*; per *ut videtur corr. s̄r* *V* 6.
l. 12. librarum deest V 1; *eras. V* 6. || *l. 13. auri*
numero V 1.

35 II, 1, 27. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17). — *l. 14. FL. — REX*] *des. E* 2. *V* 1. 3;
F. G. RECØDUS R. R 1; *F. G. RECESSVINTUS R. R* 2; *FL G R R E* 1; *FLS GLS RCDS R. V* 3;
F. CHDS R. V 2. 6; *F. G. CHDS R. V* 17; *ANTIQUA V* 15. || *l. 15. Quod omnis*] ut *V* 1. nomen *R* 1.
l. 17. adeo corr. ideo V 1; ideo *Lind.* || *l. 18. comis R* 1. thiufadus *R* 2; tyuphadus *V* 2. 17; tiu-
 40 fadus *V* 6; tiurfadus *V* 3. 15. quinquagenarius *R* 2. *V* 1. 2. 3. centenarius, decanus *E* 2. *V* 1. 2.
4. 5. Pith. || *l. 19. defensor deest V* 5. || *l. 20. eligantur R* 1. || *l. 22. nomen R. censeatur*] *ita R. E.*
V 3; censeantur *ceit.* || *l. 23. commodum E. V* 4. 5.

II, 1, 28. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — *l. 24. FL. — REX*] *des. E* 2.
V 1. 3. 4; *F. G. RECØD R. R* 1; *F. G. RECESSVINTUS R. R* 2; *F G R R E* 1; *FLS GLS RCDS*
 45 *REX V* 2. 5. 17; *FLS RCDS REX V* 6; *FLS RECESSVINDUS R. V* 19; *F. G. RECESSVINTUS R.*
ANTIQUA V 15. || *l. 26. fuerit violenter exactum E* 2. *V* 1. 2. 4. 5; violenter fuerit exactum
V 6. 15. 17. exactum] exagitatatum *R* 1. || *l. 27. et suo*] in suo *R* 1; et a suo *V* 2; a suo *V* 5. 6.
seclusa R 1. devito] *ita R* 1. *E* 2; debito *ceit.*

II, 1, 28. *Rec. Err.*] vigore solutam, iniustitiam autem et loco iustitiae introductam et multis modis decretorum vinculis adligatam. Quidam enim, postquam iudicia iniusta conscripserint, aut unam aut ambas causantium partes placitorum inter se nexibus ligant, ne iniuste datum iudicium quandoque iusta contentione resolvant. Adeo, ubi non directus et beneplacitus est convenientie modus, sed ubi pro comprimenda iuste causantis intentione 5 vel voce repperiuntur quocumque modum definitionum vincula conligata, omnimodis habeantur invalida nec sint adinventionis alicuius conexione firmata.

II, 1, 29. *Rec. Err.*] XXVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut iniustum iudicium et definitio iniusta, regio metu vel iussu a iudicibus ordinata, non valeant. 10

Nonnumquam gravedo potestatis depravare solet iustitiam actionis, que, dum sepe valet, certo est, quod semper nocet; quia, dum frequenter vigore ponderis iustitiam premit, numquam in statu sue rectitudinis hanc redire permittit. Ideoque, quia sepe principum metu vel iussu solent iudices interdum iustitiae, interdum legibus contraria iudicare, propter hoc tranquillitatis nostre uno medicamine concedimus duo mala 15 sanare, decernentes, ut, cum repertum fuerit, qualemcumque scripture contractum seu quodcumque iudicium non iustitia vel debitis legibus, sed iussu aut metu principum esse confectum, et hoc, quod obvium iustitiae vel legibus iudicatum est adque concretum, in nihilo redeat, et eos, qui iudicaverunt vel hoc facere coegerunt, nullius infamiae nota conspergat vel rei alicuius damnum adfigat; qui tamen iudices tunc erunt a 20 legum damnis immunes, si se iuramento firmaverint, non sua pravitate, sed regio vigore nequiter iudicasse.

II, 1, 28. l. 1. soluta R 1. et loco] in loco V 1. 5. et multis — adligatam *des.* R 1. multimodis V 1. 2. 6. || l. 2. iniusta *deest* R 1. || l. 3. noxibus R 1. || l. 4. iusta] ista R 1. contentione E. Adeo] et ideo V 1. || l. 5. beneplacitum R 1. sed] et R 2. V 2. causantes R 1; causantes *corr.* causantis R 2. || l. 6. modo E. V. defin.] deuinicionum R 1; definitiones *Mad.* 25

II, 1, 29. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 18). — l. 8. FL. — REX] *des.* E 2. V 3. 4; F. G. RECØDS R. R 1; F. G. RECESSVINTUS R. R 2; FL G R R E 1; FLS GLS RCDS R. V 1. 2. 5. 17. *Pith.*; FLS RCDS R. V 6; FLS. GLOR. RCSTS R. CINTASINT. ANTIQUA V 15. l. 9. iniustum] iustum R 1. || l. 10. baleat E 2; valeat V 2. 3. 17. 18. || l. 11. gravedo] *ita* V; gravando 30 R 1; graveo R 2; grabede E 2; grave E 1. iustitia R. actionis] sanctionis V 2. 4. 5. 17; accionis *corr.* sanctionis V 6. sepe valet] super valet R 1; si prebalet E 2; saepe praevallet *Mad.* || l. 12. certum V 1. 2. 4. 5. 6. 15. 17. quod] ut R 2. quia dum] quidam R 1. || l. 13. in istatu sue R 1; in status sui E 1; institutusve *corr.* in statu sue E 2; in *deest* R 2. V 3; in statum sue V 5. 6. 17. *Pith.* hanc] hac E 2; ac V 3. sepe per R 1. || l. 14. interdum iustitiae] interdum *deest* V 1. 4. 5; *eras.* V 6. interdum 35 legibus] interdum *deest* R 2. V 1. contraria] *deest* R 2; contradicere V 15. || l. 16. repperito R 2; repertus V 1. qualemcumque R 2. E. V 2; qualiscumque V 1. 4. scripture] scire R 1. || l. 17. iustitia] iuste V 6. l. 18. atque E. V. concretum R 1. || l. 19. nichilum V 1. redeant R 1. iudicaverunt] *ita* E 1. V 1; iudicarunt R 1; iudicaverint *corr.* iudicaverunt R 2; iudicaverint E 2. V 2. *alii.* coegerunt] *ita* R 2. E 1. V 1; cogerunt R 1; coegerint *alii.* || l. 20. qui] quia R 1. || l. 21. iuramenti firment R 1. 40

Recc.] XXVIII. FLAVIUS

GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De data episcopis potestatem distringendi iudices nequiter iudicantes.

Quia¹ multimode hoccurre debet miserorum penuriis nostre remedium pietatis, adeo, quemcumque pauperem constiterit causam habere, adiunctis sibi aliis viris honestis, episcopus inter eos negotium discutere vel terminare procuret; ita ut, si contemni se a comite vel nolle eum adquiescere veritati sacerdos inspexerit, potestatis eius sit eundem comitem legis huius permissione constringere et emissio iustum iudicium cum rei compositionem rem, de qua agitur, petentis partibus consignare. Quod si comes iudicium episcopi fuerit contemtus implere, tantum episcopo pro contemtu solo dare cogatur, quantum quintam partem valere constiterit de re illa, unde actio commota videtur. Si² vero episcopus, fraudis communionem cum comite tenens, repperitus fuerit pauperi facere dilationem, eandem quintam partem idem episcopus querellanti coactus exolvat;

Erv.] XXVIII.

II, 1, 30.

De data episcopis potestate admonendi iudices nequiter iudicantes.

Sacerdotes³ Dei, quibus pro remedii oppressorum vel pauperum divinitus cura commissa est, Deo mediante testamur, ut iudices perversis iudiciis populos opprimentes paterna pietate commoneant, quo male iudicata meliori debeant emendari sententia. Quod si hii, qui iudicaria potestate funguntur, aut iniuste iudicaverint causam, aut perversam voluerint in quolibet ferre sententiam, tunc episcopus, in cuius hoc territorio agitur, convocato iudice ipso, qui iniustus asseritur, atque sacerdotibus vel idoneis aliis viris, negotium ipsud una cum iudice communi sententia iustissime terminabit. Quod si perversa contentione iudex ipse permotus iniquum a se datum iudicium exhortante episcopo noluerit reformare in melius, tunc episcopo ipsi licitum erit iudicium de oppressi causa emittere, ita ut, quid a iudice ipso perverse iudicatum quidve a se correctum

II, 1, 30. *Codd.* R 1. 2. V 1. 4. 5. 6. (15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] F. G. RECØDS R. R 1; F. G. RECCENS R. R 2; FLS RCDS REX V 5. 6. 17; FLS G. ERVIGIUS R. ANTIQUA V 15; FLS ERVIGIUS REX V 19; *des.* V 1. 4. l. 3. distringendi] admonendi V 15. || l. 6. Quia multimode] Sacerdotes Dei etc. (ut in lege Ervigiana) — testamur multimode V 15. 19. occurrere V. 35 debet] debere V 15; debent V 19. || l. 7. penurie V 4. || l. 8. adeo] ideo R 2. V 4. 17; adeo corr. ideo V 1. quecumque R 2. V 4. pauperum V 1. l. 12. contemni se] contemnisse R 1; contemnisse R 2. V 6. a] ad R 1. nolle eum] etiam non V 15. 40 l. 15. permistione R 1; promissione R 2. emissu R 1; misso V 5. 15. || l. 16. iusto iudicio V. rei] re R 1. compositione V. || l. 17. petentibus V. l. 18. comis hic et infra R 1. || l. 19. contemtus] contentus R 1; contemtus, contemptus cett. 45 l. 20. contemtu] conto corr. al. man. ant. contento R 1. || l. 21. valere deest R 1. || l. 22. accio R 1. l. 25. dilatationem R 2; dilatacionem corr. dilacionem V 6. || l. 26. idem] eidem V.

II, 1, 30. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 18). — l. 1. XXVIII.] FL G R R *add.* E 1; Item alia lex de quo supra *add.* V 1. 5. 17; Item alia lex noviter emendata in eadem era, de quo supra *add.* V 2; Item alia lex in eadem era (*post add.*: noviter emendata, de quo supra) *add.* V 6; in quibus codicibus sequitur hoc caput legem *Recessvindi* incipientem: 'Quia multimode', excepto codice V 2, ubi illa per errorem omissa est. l. 10. quo] quod V 1. || l. 11. mala corr. malae E 1. iudicatae E 1. emendare V 1; emendari corr. emendare V 6. || l. 12. sententiam E. Quod] Sed V 2. iudicaria E 1. V 4. || l. 13. finguntur E 1. l. 14. quolibet] quemlibet V 1. 2. || l. 16. territorio E 1. || l. 17. ipso] ipse E. || l. 19. ipsud] ita E 1; ipsut E 2; ipsum V. communis E 1. || l. 20. terminet *Mad.* || l. 21. contemptione V 2. 3. 6. permotus] permonitus E 2. V 3. || l. 22. a se] ad se E 1. exhortante — erit *des.* E 1. exortante E 2. V 6. episcopo] ep̄c̄po V 6; pp̄to V 2. || l. 24. oppressis E 1. V 2. || l. 25. quid] quōd V 1. 2. 6. 17. *Pith.* || l. 26. quodve V 1. 17. *Pith.*

1) Cf. supra II, 1, 24; 'N. Arch.' XXIV, p. 80 sq.

2) Cf. G. Cohn, 'Justiz-

50 verweigerung' p. 150 sq.

3) Cf. supra II, 1, 24 et 'N. Arch.' XXIV, p. 82 sqq.

II, 1, 30. *Recc.*] stante nihilominus negotio pauperis, donec iudicium inveniatur veritatis. Et comes vel iudex, qui hunc audire noluit, ultionem sustineat legis, que inventa fuerit iudicio equitatis.

Err.] extiterit, in speciali formula iudicii sui debeat adnotari. Sicque idem episcopus et eum, qui opprimitur, et emissum a se de oppressi causa iudicium nostris procuret dirigere sensibus pertractandum¹, ut, que pars videatur veritatis habere statum, glorioso serenitatis nostre oraculo confirmetur. Iam vero si iudex eum, qui male opprimitur, episcopo dare distulerit, quomodo nostre glorie debeat presentari, iudex ipse duas auri libras nostre glorie partibus persolvebit.

II, 1, 31. *Recc. Err.*]

XXVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut iudex, si a quocumque fuerit pulsatus, noverit se petenti reddere rationem.

Iudex² si a quacumque fuerit persona pulsatus, sciat se vel ante comitem civitatis vel ante eos, quos ad personam suam comes elegerit, rationem plenissimam legali ordine redditurum. Sane si regia in hoc negotio fuerit postolata preceptio, remoto episcopo aliisque iudicibus, causam qui fuerint iudices instituti terminare curabunt. Et si, cepta iam aut finita, seu aput sacerdotem sive aput comitem, actionem, ca-
sidicus ille iterum cum regali iussione hoccurrerit, his, qui causam iudicare cepit seu finibit, illis rei geste redditurus est rationem, qui per regium decretum instituti sunt iudices; quatenus, si male iudicasse convincitur, iuxta leges satisfaciat petitori. Certe si iniuste fuerit advexatus, legali se noverit petitor sententiam damnaturum.

II, 1, 32. *Recc. Err.*]

XXX. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De damnis iudicum aliena contingentium.

Cum constet iudices remediorum causa esse creatos, quidam ex his per contrarium, quod debuerunt iudicii equitate defendere, inlatis contendunt presumptionibus

II, 1, 30. l. 1. nihilominus sic quoque negotio V 5. 17. 18. pauperum V 6. 17. || l. 3. vel] et R 1. || l. 4. sustineant R 1. que — equitatis] et partibus (parti V 19) glorie nostrae duas libras auri persolvebit V 15. 19. iudicium R 1.

II, 1, 30. l. 1. in *deest* V 1. formula a E 1. l. 2. adnotare V 1; annotare V 6. || l. 3. obprimitur E 1. || l. 5. ut quae E 1. || l. 9. distulerit] praesumpserit *Mad.* || l. 12. partibus persolvebit] ita E 1; p. persolvebit E 2; p. persolvit V; debet partibus persolvere *Mad.*

II, 1, 31. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] *des.* E 2. V 1. 3. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTUS R R 2; FL CINT R. E 1; F. CHNDS R. V 2; F. CHDS R. V 5; FLS RCDS R V 6; F. GLS RCDS R. V 17; F. RSINT R. ANTIQUA V 15. 19. l. 14. si *deest* R 1. || l. 15. ratione R 1. || l. 16. a quacumque si *Mad.* quocumque R 1. E 1. comite R 1. || l. 17. legali] legaliter R 1. || l. 18. postolata] ita R 1; postulata R 2. E. V 2. 3. 4; prestolata V 1. 6. 17. *Pith.* || l. 19. aliisque] absque R 1. causa R 1. qui] que E (q' E 1; q' E 2). || l. 20. iam] apud iudicem *add.* E 1. *Pith.* sacerdotem] iudicem aut sacerdotem V 6. sive] seu E 2. V. actionem] ita R. E 2; actione E 1. V. || l. 21. cum] eum R 1. occurrerit E. V. causa R 1. || l. 22. finibit] ita R. E 2; finivit E 1. V. ratione R 1. || l. 23. convincitur] cognoscitur *Mad.* lege R 1.

II, 1, 32. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (15. 17. 19). — l. 25. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4; F. G. RECØDS R. R 1; F. G. RECEST R. R 2; F. RCHDS R. V 2; FLS RCDS R. V 5. 6. 17; *Recessvindum exhibent etiam* V 15. 19; ANTIQUA *praeterea addit* V 15. || l. 26. continentium R 1. l. 28. contendunt] contemnunt R 1.

1) Cf. *Iust. Nov. LXXXVI*, c. 1. 3. 2) Cf. *supra* II, 1, 24. 30 et 'N. Arch.' XXIV, p. 80.

Recc. Err.] impugnare. Accepta namque auctoritate iudicii, presumunt non debitam in II, 1, 32. alienis rebus exercere licentiam et, prout cuique libet, non metuunt aliorum bonis inferre dispendia noxie potestatis. Proinde quicumque iudicium contra iussa et ordines legum de alienis rebus quippiam auferre vel in eis aliquid noxium presumerint agere, iuxta omnem censuram damni, qua poterant alios iudicare, severitas illos legis debeat condemnare.

Recc.] XXXI. FLAVIUS GLORIOSUS
RECESSVINDUS REX.

De his, qui regiam contemserint
iussionem.

Quicumque ingenuorum regiam iussio-
nem contemnere invenitur, si nobilior per-
sona est, tres libras auri fisco persolvat;
si autem talis sit, qui non habeat, unde
hanc rei summam adimpleat, sine sue in-
famo dignitatis C hictus flagellorum ac-
cipiat. Quod si eventus egritudinis, com-
motio tempestatis, inundatio fluminis, con-
spersio nivis, vel si quid inevitabile noxie
rei obviasset veris patuerit iudiciis, non
erit reus regie iussionis aut damnis in-
dictis, cui obvians fuit causa manifeste
necessitatis¹.

Err.] XXXI.

De his, qui regiam contemserint
iussionem.

Quicumque ingenuorum regiam iussionem con-
temnere invenitur aut taliter se egisse pro-
batur, quod sub calliditatis aliqua functione
proponat et dicat eandem iussionem se
nec vidisse nec accepisse, dum calliditatis
huius fraus manifeste patuerit, si nobilior
persona est, tres libras auri fisco persolvat; si
autem talis sit, qui non habeat, unde hanc rei
summam adimpleat, sine sue infamo dignitatis C
ictus flagellorum accipiat. Quod si eventus egrit-
udinis, commotio tempestatis, inundatio fluminis,
conspersio nivis, vel si quid inevitabile noxie rei
obviasset veris patuerit iudiciis, non erit reus regie
iussionis aut damnis indictis, cui obvians fuit
causa manifeste necessitatis.

II, 1, 33.

II, 1, 32. l. 1. iudicii] iudicis *Mad.* debita *R* 1. || l. 2. et] ut *R* 1. cuique libet] cuicumque
libet *R* 2; quibuslibet *Mad.* aliorum] alienorum *V* 1. 4. *Mad.*; alienorum rebus *corr.* alienis bonis *V* 6.
l. 3. noxia *V* 4. iudicium] iudicium *E* 2. *V* 3. || l. 5. damni *deest* *R* 1. qua] quo *V* 6. seu veritas *R* 1;
severitas *E* 2; seu etiam *R* 2. debuerat *R* 1.

II, 1, 33. *Codd.* *R* 1. 2. — l. 8. RECC.]
RECØDUS *R* 1; RECESTH *R* 2. || l. 9. regia
R 1. contemnerit *R* 2. || l. 11. regia *R* 1.
l. 15. hanc] *deest* *R* 1; ac *R* 2. sue] suo *R* 1.
l. 19. inevitabili noxii *R* 1. || l. 22. obvia *R* 1.
manifesta necessitas *R* 2.

II, 1, 33. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2 (non nisi priorem
partem exhibens). 3. 4. (5). 6. (15. 17. 19). —
l. 7. XXXI] FL G R R *add.* *E* 1; FLS GLS RCHS
REX *add.* *V* 2; FLS GLS RCDS REX *add.* *V* 5;
FLS RCDS REX *V* 6; *Recessvindum* *indicant*
etiam *V* 15. 19 *addentes*: ANTIQUA. || l. 9. con-
tempserint *E* 1. || l. 11. contempnere *E* 1. || l. 12. in-
benitur *E* 2. aut taliter] aut aliter *E* 2. *V* 4. se]
E 1. *V* 1; *post add.* *E* 2; *deest* *V* 2. 3. 4. || l. 13. quod]
eo quod *V* 6. calliditate *V* 2. functione] *ita* *E* 2;
finitione *E* 1; fincione *V* 6; finiccionem *V* 2;
factione *V* 3; fictione *V* 1. 4. 5. || l. 14. proponat
E 1. || l. 15. vidisse] *reliqua abscissa desunt* *V* 2.
l. 16. manifesta *E* 2. *V* 1. 6. || l. 18. sit] *est* *E* 2.
V 4. *Mad.* hanc] ac *V* 3. || l. 19. sue] *ita* *V* 3;
suae *E* 1. *V* 1. *Pith.*; suo *E* 2. *V* 4. 6. *Mad.*
l. 20. hictus *E* 2. || l. 22. conspersio nivis] *compartio*
nivis *E* 1; *compartitionibus* *E* 2. || l. 23. iudicis *E* 1;
iudiciis *V* 1. || l. 24. obvia *V* 1.

1) Cf. *Lex Ribuarica* 65, 1 et *supra* p. 67, n. 1.

Recc. Err.] II. TITULUS: DE NEGOTIORUM EXORDIIS.

- I. Quod nullus se ideo denegari poterit respondere petenti, quare causam cum petentis auctorem non dixerit.
- II. Ut nullo audientia clamore aut tumultu turbetur.
- III. Ut de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui suscepta valeant expedire 5 negotia.
- III. Ut ambe partes causantium a iudice vel saione per placitum distringantur, quod possint ad prosequendum negotium pariter convenire.
- V. Quod ab utraque causantium parte sit probatio requirenda.
- VI. De quantitate itineris, quod alium quisque innocentem fatigare presumserit. 10
- VII. Si quilibet ex alterius iudicis potestate in alterius iudicis territorio habeat causam.
- VIII. De his, qui in causis alienis patrocinare presumserint.
- VIII. Ut petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

II, 2, 1. *Recc. Err.*]

I.

15

Quod nullus se ideo denegare poterit respondere petenti, quare causam cum petentis auctorem non dixerit.

Nullus quecumque repetentem ac obiectione suspendat, ut dicat idcirco se non posse de negotio conveniri, quia ille, qui pulsat, causam cum eius auctorem non dixerit nec eum aliqua repetitione pulsaverit¹, excepto si legum tempora² obviare 20 monstraverit.

II, 2, 2. *Recc. Err.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut nullo audientia clamore aut tumultu turbetur.

Audientia³ non tumultu aut clamore turbetur, sed in parte positus, qui causam non habent, illi soli in iudicio ingrediantur, quos constat interesse debere. Iudex 25 autem si elegerit auditores alios secum esse presentes aut forte causam, que pro-

TIT. II. *Lemma: Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. 17. — l. 1. NEGOTIORUM] CAUSARUM E 2. V 6. 17.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 2. denegare R 2. causa competentis R 1. l. 3. auctore R 2. E 1. || l. 4. audientiae R 1. tumulto R 1. || l. 5. licitatoribus E 1. qui — 30 negotia des. R 1. || l. 7. a] ad R 1. a saione R 1. per placitum] ita R 1; placitum R 2; placito E. l. 8. quod — convenire des. R 1. posint R 2. || l. 9. partem R 1. probatione E 1. || l. 10. quod] quo E 1. ab alio R 1. innocente R. || l. 11. quislibet E 1. territorium R 1. habet E 1; habeant E 2. l. 13. presumserint] presumserit E 2; voluerit R 1. || l. 14. respondere deest R 1.

II, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 15. I] ANTIQUA add. V 6. 15. 35 17. 19. || l. 16. denegari E; negari V 3. || l. 17. autore R 2; auctore E 1. V; auctorem E 2. || l. 18. quecumque] ita R 1; quaecumque E 1; quemcumque cett. ac obiectione] ita R 2; actione R 1; ab hac ob. E; hac ob. V. || l. 19. negotiis R 1. auctore E 1. V. || l. 20. obviare] obiaceri R 1; obiari E 2.*

II, 2, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2 (inde ab: aut clamore). 3. 4. (5). 6. (8. 15. 17. 19). — l. 22. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F C R 40 E 1; FLS CHDS R. V 5; F. RCDS R. V 17; RECESVINDUS V 8; ANTIQUA V 15. 19. || l. 23. nullus V 3; nulla V 1. 4. 15. 17. tumulto R 1. || l. 24. tumulto R 1. || l. 25. in iudicio soli V 1. 2. in iudicio] iudicio V 3; iudicium E 1. V 6. 19. deberi R 1. || l. 26. esse deest R 1. aut si V 2. de causam E 2. qui preponitur V 3.*

1) Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 89 sq. 2) Vide infra X, 2. 3) Haec lex supplemento 45 data est legibus antiquis II, 2, 3 et 8; v. Cod. Eur. c. 312; infra V, 4, 20 et L. Rom. Vis., C. Th. II, 13. 14. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 91 sq.

Recc. Erv.] ponitur, cum eis conferre voluerit, sue sit potestatis. Si certe noluerit, II, 2, 2. nullus se in audientiam ingerat, partem alterius quacumque superfluitate aut obiectu impugnaturus, qualiter uni parti nutrirī possit impedimentum. Quod si admonitus quisquam a iudicem fuerit, ut in causa taceat hac prestare causando patrociniū non
5 presumat, et ausus ultra fuerit parti cuiuslibet patrocinare, decem auri solidos eidem iudici profuturos coactus exolvat, ipse vero, in nullo resultans, contumeliose de iudicio proiectus abscedat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

II, 2, 3.

10 Ut de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui suscepta valeant expedire negotia.

Si pars adversariorum litigatores una plures habeat et alia pauciores, iudicantis inter eos erit electio, ut utrasque partes impugnantēs se invicem eligant, qui eorum negotia suscipiant. Quia omnes ad causam dicendam consurgere non debent, set, ut diximus, ab utraque parte electi in iudicio ingrediantur, ut nulla pars multorum
15 intentione aut clamore turbetur.

Recc. Erv.]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 2, 4.

Ut ambe partes causantium a iudice vel saione placito distringantur, quo possint ad prosequendum negotium pariter convenire.

Sepe negligentia iudicum vel saionum, dum duarum partium sponsio non exigitur,
20 una pars superflue convexatur. Nam occurrente uno ad placitum et alio differente, non parvum dispendium uni parti concutitur. Statuimus ergo cunctosque iudices, vel quibuscumque iudicandi potestas est, commonemus, ut, quotiens pro quocumque negotio per sponsonem placiti constituendum est tempus, quando aut ubi causa dicatur vel debitum fortasse reddatur, pars utraque, hoc est tam petentis quam petiti, ita placito
25 distringantur, ut in constituto die aut per se aut per mandatarios suos prestī sint in iudicio, qualiter aut propositum negotium finiatur aut debitum reformetur, et pars, que distulerit hac sese a prefinito die suspendarit, aut si infirmitas eum vel itineris necessitas impederit, hoc ipsū iudici aut causidico suo non intimaverit neque ad peragendum negotium infra tempus alia lege constitutum¹ occurrerit, stante negotio penam placiti

30 II, 2, 2. l. 1. sit] erit E 2. || l. 2. audientia R 1. partis E 2. quacumque R 1. obiectum R 1. || l. 3. parte E 1. nutrirī deest R 1; nutrirī R 2; nutrire E 1. V 2. 3. || l. 4. iudice E. V. causam R 1. hac] ita R 1. E 2; ac cett. patrociniū R 1; pro patrociniū V 3. || l. 5. patrocinari R 2. E 2. V 1. 2. 4. 6. eidem] det idem E 1.

35 II, 2, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 8. ANTIQUA] ita R 1. V 15. 19; ANTIQUA. FLS CHDS REX V 6; deest cett. || l. 11. et deest R 1. || l. 12. helectio R 1. ut deest R 2. E 1. utrasque] ita R 1. E 1; utrosque E 2; utraque R 2. V 17; utraque cett. || l. 13. set] ita R 2. E 2; sed E 1. V; set — ingrediantur des. R 1.

40 II, 2, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 16. FL. — REX] des. E 2. V 1. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; F. CINT R. E 1; FLS CH(D)S REX
45 V 3. 6. 17; FLS GLS CHD(N)S REX V 2. 5; RECESVINDUS V 8; ANTIQUA add. V 15. || l. 17. a saione R 1. || l. 18. quo] quod E 1; qui E 2. || l. 19. negligentiam R 1; necligentia R 2. exsponso E 1. non deest R 1. || l. 20. superflue R 1. occurrentem unum R 1. una — alia V 3. || l. 21. parvum parum R 2. E. V 4. 5. unū] une R 1. cunctos R 1. || l. 22. quotiens] totiens E 1. negotio] convenitur add. V 2. || l. 23. pro sponsonem R 2. E 1; pro sponsonem V 3. 4. || l. 24. debita R 1. petiti] qui petit R 2. V 3. || l. 25. distringatur V 4. 5; distinguatur V 1. mandatores V 1; mandatorios V 6. prestiti E 1. V 2. || l. 26. propositum negotium] ita V; proposito negotio R 1; prepositum negotium R 2. E. || l. 27. se distulerit V 1. 4. 5. 6. hac] ita R 1. E 2; ac cett. a] ad R. diē R 1. si deest R. necessitatis R 1. || l. 28. hoc] huc R 1; et hoc V. ipsud R 2. E 1; ipsum V. || l. 29. lege deest R 1.

1) *Supra* II, 1, 19.

II, 2, 4. *Recc. Err.*] sui illi cogatur exolvere, quem iuxta suam promissionem iudicio adesse constiterit. Quod si iudex hec aut saio adimplere neglexerit et unam partem placito distringens alteram pretermiserit, penam illam, quam illum damnare voluit, quem solum sub placito misit, de suo adimpleat, cui placitum visus est exegisse. Certe si in damno partis alterius placitum, quod ab altero exegit, alteri parti iudex vel saio reddiderit aut fortasse ruperit vel absconderit, penam quidem, que in placito inserta fuerat, de suo illi persolvat, pro cuius causa conscriptum placitum esse constabat; actionem tamen ille, cui competit, peragendam insistat. Damnum sane, quod per placitum in nomine iudicis vel saionis institutum esse dinoscitur, non ad saionem vel iudicem ex omnibus pertinebit; sed, salvo negotio veritatem habentis, medietatem sibi exinde iudex vel saio et medietatem pars petentis per omnia vindicabit.

II, 2, 5. *Recc. Err.*] V. FLAVIUS CHINDASVINDUS¹ REX.

Quod ab utraque causantium parte sit probatio requirenda.

Quotiens² causa auditur, probatio quidem ab utraque parte, hoc est tam a petente quam ab eo, qui petitur, debet inquiri, et que magis recipi debeat, iudicem discernere competenter oportet. Tamen si per probationem rei veritas investigare nequiverit, tunc ille, qui pulsatur, sacramentis se expiet, rem, vel si quid ab eo requiritur, neque habuisse neque habere nec aliquid de causa, unde interrogatur, se conscium esse vel quidquam inde in veritate scire nec id, quod dicitur, et illi parti, cui dicitur, commisisse; et postquam ita iuraverit qui pulsatus est, quinque solidos ille, qui pulsavit, ei cogatur exolvere.

II, 2, 6. *Recc. Err.*] VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De quantitate itineris, quod alium quisque innocentem fatigare presumserit.

Removeri debet iniuriam ab his, quorum probatur innocentia a molestiis improborum existere aliena. Proinde cum quisque alium ad principis conspectum vel ad discussionem quorumlibet iudicum iniuste compulerit ad proseguendum negotium, mox probata fuerit non iusta petentis esse contentio, si supra L milium vel infra L

II, 2, 4. l. 1. iuxta] iusta E. in iudicio V 1. 2. 6. || l. 2. saio implere distulerit Pith. || l. 3. alteram vero V 1. 2. 6. partem pretermiserit V 1. 6; partem emisit E 2. V 4. quam] ita R 2. E 1; quem R 1. E 2; qua V. damnari R 2. E 1. || l. 4. 5. placitum] placito R 1. || l. 7. causam R 2. E 2. 35
l. 8. peragenda R 1; proagenda R 2; ad peragendam V 1. insistat] consistat R 1. || l. 9. vel] ita R 1. V 2; aut cett. instituisse R 1. || l. 10. ad iudicem E. || l. 11. vel] ita R 1. V 1; aut R 2. E; et alii.

II, 2, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 15. 17). — l. 12. FL. — REX] des. E 2. V 1. 3. 4; F. CHINSTHUS R. R 2; FL CINT R E 1; FLS CHDS REX V 5. 6. 17; FLS GLS CHNDS REX V 2; ANTIQUA add. V 15; FLAVIUS GLORIOSUS RECØDS REX R 1; RCDS V 17 in marg. 35
l. 13. partem R 1; partis E 2. || l. 14. Quotiens R 1. partem E 2. || l. 15. petentem R 2. E 2; petenta E 1. iudice R 1. || l. 16. per deest R 1. investigare] ita pro investigari R. E 1; investigare corr. -ri E 2; inveniri V 2. || l. 18. in aliquid E 1; in aliquo V 1. causam R 1. || l. 19. vel] nec E 2. V 1. 2. 6. in veritate] veritatem E 2. V 2; veritatis V 1. 6. || l. 20. ita] ipse E 2. V 1. 4. 8. solidus R 1; solid R 2.

II, 2, 6. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 22. FL. — REX] des. E 2. 40
V 1. 3. 4. 19; F. G. RECØDS R. R 1; F. G. RECESSHUS R. R 2; F GL R R E 1; ANTIQUA add. V 15; FLS GLS CHNDS REX V 2; FLS CHDS REX V 5. 6. 17. || l. 23. quod] ita R 1. E. V 2; qua R 2; quo cett. || l. 24. debet] det R 1. iniuria E. V. innocentiam R 2. a] deest R 1; et a E 1. V 1. 3. 5. 6. || l. 25. alienam E 1; aliena al. m. corr. alienorum E 2. cum deest R 1. ad] a R 1. conspectu E. l. 26. compellerit R 1. || l. 27. et mox V 1. 4. 6. Pith. Mad. non iusta] non iniusta R 1. E 2; iusta 45
R 2. petentis esse] pertinuisse R 1. milia E 2. V 2. vel — milium des. R 1. V 3.

1) Contra fidem codicis R 1 legem Reccessvindo non attribui, qui poenam temere litigantis hac lege institutam sequenti correxit. 2) De hac et sequenti lege v. 'N. Arch.' XXIV, p. 78. 92; cf. supra II, 1, 23.

Recc. Errv.] milium quamlibet parvum spatium compulsus iniuste extiterit convexatus, II, 2, 6. quinque solidos pro iniusta tantundem petitionem a petitore percipiat. Si per LX milia, idem iniustus petitor sex solidos reddat; ac sic deinceps, crescentem X milium numerum, singulorum solidorum crescat et numerus, et per C milia indebite fatigato
 5 X solidi a petitore dentur iniusto, sicque ex hoc per L milia solidis quinque et per C milia crescentibus solidis X, usque ad eo perveniat summa compositionis, usquequo pervenerit et ductus itineris.

Recc. Errv.] VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 2, 7.

Si quilibet ex alterius iudicis potestate in alterius iudicis territorio
 10 habeat causam.

Si¹ quisquam ingenuorum adque servorum extra territorium, in quo conmanent, in alterius territorio iudicis causationem habuerint, iudex, ad cuius ordinationem idem petitor pertinet, epistula sua manu suscripta adque signata eidem iudici dirigat, in qua premonet, ut negotium querellantis audire et ordinare non differat. Et si ad
 15 unam conventionem sperationem eius implere distulerit, tunc ille iudex, de cuius territorio est ille, qui petit, de rebus iudicis illius, ad quem direxit epistulam, in quibuscumque locis reperire potuerit, tantum usurpet, quantum res illa esse dinoscitur, de qua petitor querellam intulerit, quod eidem petitori possidendum nihilominus dabit; quam rem ita possideat qui acceperit, ut, conservatis aliis rebus, de solis frugibus
 20 usum et expensas obtineat. Cum vero ille iudex, qui ad epistulam alterius iudicis negotium querellantis audire noluerit, iustitiam ex eodem negotium querellanti priori fecerit, ea, que ille iudex, qui commonuit, de rebus eius abstulerat, ipse alteri iudici sine retardatione restituat; de frugibus vero rationabiliter expensis ille, qui expendit, nihil reddat. Quod si postea, iustissime discusso negotio, inveniatur iudex ille per
 25 iniustam petitoris querellam rem indebite amisisse, tunc iniustus petitor rem, quam

II, 2, 6. l. 1. milia V 2. 3. 4. 5. parvum] ita R. V 2. 6. Pith.; parum cett. || l. 2. solidos] solidus R 1; solidi et ita infra R 2. petitione E 1. V. || l. 3. sic] si R 1. E 1; se V 3. deinceps deest R 1. crescente R 2. E. V. || l. 4. numerum] numero E. V. et per] ita R 2. E 2. V 1. 2; et per des. R 1. fatigato R 1. || l. 5. solidi R 1. a petitore — milia solidis des. R 1. detur R 2. sique R 2. E 1. solidis] ita
 30 R 2. E 1; solidos cett. || l. 6. solidus R 1. ad eo] ad ea R 1. V 3. compositionis] per L add. V 1. 2. 4. 5; per L milia add. V 6. Pith. usquequod R 1. || l. 7. et ductus] eductus V 1. 2. 3. 4. 6. Pith.

II, 2, 7. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 13. 14. 15). — l. 8. FL — REX] des. E. V 1. 4; F. CHINDS R. R 1; F. CHINDASVINTHUS R. R 2; FLS CHDS R. V 5; FLS GLS CHNDS R. V 2; F. RC(D)S R. V 6. 8; ANTIQUA add. V 15. || l. 9. quislibet E 1. V 1. 2. potestatem
 35 R 1. E 2. territorium R 1; territorii E 2. || l. 10. habet R 1. || l. 11. quisquam] quis tam E 1; quidam V 17. territorio et ita infra E 1; territorio E 2. conmanet E 1. V. || l. 12. territorium R 1. habuerint] abuerint R 2; habuerit E. V. ad] in R 1. || l. 13. epistolam V. manu sua E. V 1. 2. 4. 5. suscripta] suscriptam R 2; subscripta E 1. V 3; subscriptam V 1. 2. 5. 6; conscriptam aut sigillatam V 4. signata] obsignata E 1; signatam R 2. V 2. 3. 4. 5. 6; sigillatam E 2. V 1. Mad. || l. 15. conv.] com-
 40 monitionem V 1. sperationem] ita R. E. V 2; ipse rationem cett. (e corr. V 6). ille deest V 2. 3. l. 19. frugibus] fructibus R 1. || l. 20. usus V 6. et deest R 2. E 2, erasum V 6. ille] ipse E 2. V 2. l. 21. noluerit] ita R 1. Pith.; non voluit V 1; noluit cett. negotium] ita R; negotio E. V. || l. 22. abstulerit E 2. V 4. 5. 8. 15. ipsi R 1. iudicis] ita R pro iudici; iudices E 1; iudici E 2. V. l. 23. frugibus] fructibus R 1. E 2. vero deest V 2. 3. expendet R 1. || l. 24. nihil] nichilominus
 45 (nichilominus, nihilominus) R 2. E 2. V 5. 6. 8. 13. 14; nichilum (nihilum) V 1. 2. 15. || l. 25. iniustam] iniustitiam R 1, corr. iniustam E 2. amisisse] amisse R 2; admisisse E 2. V 1. 8. quam] quem R 1.

1) De hac lege disseruerunt F. Dahn, 'Studien' p. 253, et G. Cohn, 'Justizverweigerung' pp. 96. 151 sqq., qui tamen perperam legem 'antiquam' esse existimaverunt, falsa codicis Legionensis (V 15) auctoritate fulti.

II, 2, 7. *Recc. Err.*] accepit, illi iudici, cuius fuit, ex integro reddat et aliud tantum de suo ei coactus exolvat. Quod si iudex ille, qui dilationem facit, rerum suarum possibilitatem in vicino non habet, unde alter iudex, qui commonuit, petitori repenset, tunc de territorio eiusdem iudicis differentis cuiuscumque rem tantum auferat, quantum petenti conignet, aut certe obsignatam petitori faciat iussionem, in qua pigneris quantitatem adnotet, per quam petitor presumendi sibi habeat potestatem. Dum vero ille, qui pigneratus extiterit, regi, duci vel comiti pro tali fuerit pignere querellatus, eadem pigneris damna, que idem suggerens pertulit, in quadruplum ei de suo iudex ipse dilationis coactus restituat. Quod si de rebus debitoris petitor pignus abstulerit, ad superiorem satisfactionem iudex teneri non poterit. Certe si idem iudex admonitus absque dilationem causam audierit petitoris, in qua eum perveniat habere nullatenus veritatem, iudicium, per quod eius iniustitia patuit, evidentibus scriptis emittat, de cuius textu exemplar fideliter translatum suaque manu subscriptum adque signatum iudici, a quo admonitus fuerat, dirigere non moretur. Et si post hoc equitatis iudicium patuerit presumptio pignerantis, ingenuus siquidem ea, que causa pigneris abstulit, duplam, id est amissam rem cum simili re, in satisfactione restituat. Servus autem, qui talia commisisse detegitur, C hictus accipiat flagellorum adque turpiter decalvatus in integrum mox reformet rem, quam causa pigneris occupabit. Illi vero, qui ad pignerandum convenerint, si servi sint et suo sponte concurrerint, centenis et ipsi verberentur flagellis; si vero ingenui, aliud tantum domino restituant, quantum ei abstulisse probantur, sequestrata compositione illius, qui pignus indebite fecisse convincitur.

II, 2, 8. *Recc.*] VIII. ANTIQUA.

De his, qui in causis alienis patrocinare presumpserint.

Quicumque¹ habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, ut in iudicio per illius patrocinium adversarium suum possit opprimere, ipsam causam, de

Err.]

VIII.

De his, qui in causis alienis patrocinare presumpserint.

Quicumque habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, ut in iudicio per illius patrocinium adversarium suum possit opprimere, ipsam causam, de qua agitur, etsi iusta

II, 2, 7. l. 1. iudicis E 1. || l. 2. ille qui des. R 1. || l. 3. vicino V 1. S. 14. habet] ita R 1. E 1; abeat R 2. E 2; habeat V. repenset] representet R 1; penset E 1; penset corr. repenset E 2. l. 4. territorium R 1. rem] rei V 1. 6. Pith. tantum] tantam E 1. V 2. quantum] quam R 2. E 1. V 2. 3. l. 5. iussionem] ita R 1. E. V 2. 3; cessionem R 2. V 1. 4. cett. (e corr. V 6). qua] quam R 1. l. 6. per quam] per deest R 1. || l. 7. duci] ita E. V 1. 4. 5. 6. Pith.; iudici R. V 3. Mad.; duci, iudici V 2. pignere deest R 1. || l. 8. idem] eidem R 1. || l. 10. teneri non poterit] tenerit R 1. 35 l. 11. dilatione E 1. V. || l. 12. per deest R 1. iniustitia] ita R. E 1. V 2—6. 14. 15. Pith.; iustitia E 2. V 1. Mad. pateat V 1. scriptis] scripturis E 1. Pith. || l. 13. adque] vel V 4. || l. 14. iudici a quo admonitus] iudicia quoque munitus R 1. non deest R 1. || l. 16. dupla R 2. E 1. id est] eidem R 1; id est corr. et idem E 2. cum deest R 1. re in] rem in R 1; rei V 2. 4; rei al. m. corr. rem E 2; re V 5. Mad. || l. 17. hictos R 2; ictus E 1. || l. 18. in integrum] integram R 1. quam] que R 1. occupabit] 40 ita R 1. E 2; occupavit R 2. E 1. alii. || l. 19. suo] ita R. E, post corr. sua V 6; sua cett. concurrerint] occurrerint E 2. V 2; occ. post corr. conc. E 2. || l. 20. ingenui fuerint E 1. aliud] aliud E. V. l. 21. compositio R 1.

II, 2, 8. Codd. R 1. 2. — l. 23. ANT. deest R 2. l. 24. alienis deest R 1. || l. 28. patrocinio R 1. l. 29. opprimere R 2.

II, 2, 8. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 23. VIII] ANTIQUA add. V 3. 6. 17; 45 ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; FLAV GLOR CHDS REX V 8. || l. 25. presumpserint] V 4. 6. 17. || l. 27. contulit E. || l. 28. opprimere] debitorem add. V 3. ipsam — perdat des. E 2. V 3. 8.

1) V. supra p. 80, n. 3.

Recc.] qua agitur, etsi iusta fuerit, quasi victus perdat; iudex autem mox viderit quemcumque potentem in causa cuiuslibet patrocinari, liceat ei de iudicio eum habicere. Quod si potens contempserit iudicem et proterve resistens de iudicio egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex ab ipso potente duas auri libras exigere et hunc iniuria violenta a iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui seu servi, qui admoniti a iudice abscedere a iudicio non consenserint, singuli publice extendantur et quinquagenis flagellorum hictibus verberentur.

15 *Recc.*] VIII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

Superflua excusantem lex ideo corripit, ut omnis presumptio coerceri facillime possit. Nonnulli enim ingenui servos alienos ledere prompti sunt et ad servi petitionem iudicio adesse contemnunt, adserentes, se utique cum eo causam dicere non debere, a quo eis conponi non poterit, si victores extiterint. Sed ne per hanc dilationem, dum etiam servi dominus supra L milia absens est, aut hutilitate domini sui fiat impedimentum, aut ipse servus indebite perferat fortasse periculum,

II, 2, 8. l. 3. causam R 1. || l. 4. eum de iudicio R 2. || l. 5. habicere] abscedere R 2. || l. 6. iudicium R 1. || l. 7. iudicandi R 2. || l. 8. potentem R 1. || l. 9. sui (*lege: sivi*) profuturas *add.* R 2. || l. 10. iniuriam violentia R 2. || l. 11. seu] sive R 2. || l. 12. a] de R 2.

II, 2, 9. *Codd.* R 1. 2. -- l. 16. CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2. || l. 17. Ut *deest* R 1. || l. 19. Superflue R 2. excusante R 2; iudicantem R 1. corripet R 1. || l. 20. coerceri] conferri R 1. || l. 22. ad] a R 2; ad — contemnunt *des.* R 1. || l. 26. ne] nec R 1. || l. 27. diltionem R 1. dum etiam *des.* R 1. || l. 28. milia] milibus R 2. utilitate R 2; *intellige:* utilitati. || l. 29. fiat] 45 faciat R 1.

Err.] fuerit, quasi victus perdat; liceat iudici, II, 2, 8. mox viderit quemcumque potentem in causa cuiuslibet patrocinare, de iudicio eum abicere. Quod si potens contempserit iudicem et proterve resistens de iudicio egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex ab ipso potente duas auri libras, unam sibi, alteram parti eius, cui potens ipse adversarius extitit, profuturam, exigere et hunc cum iniuria violenta a iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui sive servi, qui admoniti a iudice de iudicio abscedere non consenserint, singuli publice extendantur et quinquagenis flagellorum ictibus verberentur.

Err.] VIII.

II, 2, 9.

Ut petenti servo alieno respondere ingenuus non recuset.

Superflua excusantem lex ideo corripit, ut omnis presumptio coerceri facillime possit. Nonnulli enim ingenui servos alienos ledere prompti sunt et ad servi petitionem iudicio adesse contemnunt, adserentes, se utique cum eo causam dicere non debere, a quo eis conponi non poterit, si victores extiterint. Sed ne per hanc dilationem, dum etiam servi dominus supra L milia absens est, aut utilitati domini sui fiat impedimentum, aut ipse servus indebite perferat fortasse periculum, id consultissime decernendum elegimus: ut nulli penitus audientia denegetur, sed cuius-

II, 2, 8. l. 1. liceat iudici] iudex autem V 1. 2. 4. || l. 2. mox] ut *post add. al. m.* E 2. V 6; mox ut *V cett.* causam E 2. || l. 3. patrocinari liceat ei de V 1. 2. 4. eum] contumeliosum eum V 15. || l. 7. unam sibi — extitit *erasa* V 6. l. 8. potens ille V 2. profuturam] *ita* E 1. V 2. 3; profuturas *corr.* profuturam E 2; profuturas V 1. 4. *rell.* || l. 9. cum] eum E 1. iniuriam biolentam E 2. || l. 11. abscedere de iudicio E 1.

II, 2, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17). — l. 15. VIII] FLS CHDS REX *add.* V 5. 6. 17; *eadem fere, praeterea* ANTIQUA *add.* V 15; FLS GLS CHNDS REX *add.* V 2. || l. 19. Superflua] *ita* E 1. V 2; Superfluae V 1; Superfluum V 3; Superflue *cett.* (*e corr.* V 6). || l. 21. prompti] prumpti E 1. || l. 22. in iudicio V 1. || l. 23. asserentes V. || l. 25. per (*corr.* sub V 6) hac dilatione E 1. V 6; sub hac dilatione V 5. *Pith.* || l. 26. super E 1. milibus E 1. V 3. || l. 27. est] fuerit V 6. utilitati] *ita* E 1. V 1. 6. *Pith.*; utilitate *cett.* l. 29. id] *ita* V 1. 6. || l. 30. sed si V 1. 5. 6. *Pith.*

II, 2, 9. *Recc.*] id consultissime decernendum ele-
gimus: ut nulli penitus audientia denegetur,
sed cuiuscumque servus cum quolibet se
adseruerit seu suum sive domini sui vel
domine habere negotium, istatim ille, contra
quem habet, prestus esse ad iudicium con-
pellatur, aut petenti procul dubio respon-
surus aut compositionis summam legaliter
inpleturus, si a servo fuerit iustissime
superatus; ita ut, si servus quod proponit
convincere non potuerit, ingenuus idem
conscientiam suam expiet sacramentis, se
nihil horum, unde adpellatur, scire vel
habere neque fecisse vel fieri precepisse.
Et post tale sacramentum servus pro in-
iusta petitione, sicut et ingenuus, con-
ponere non moretur. Nec tamen pro eadem
compositionem ultra resultet dominus eius;
tantum ut, si minor est actio, quam decem
solidi possint valere, servus compositionis
medietatem, hoc est duos semis solidos,
cogatur exolvere¹. Quod si infra L milia
servi dominum esse constiterit, non aliter
servus ingenuum petere poterit, nisi forte
per se dominus eius in iudicium adesse
non possit et ad proponendum a servo
negotium epistulam manu sua suscriptam
per eundem servum iudici destinaverit.

Err.] cumque servus cum quolibet se adseruerit
seu suum sive domini sui vel domine habere
negotium, statim ille, contra quem habet, prestus
esse ad iudicium conpellatur, aut petenti pro-
cul dubio responsurus aut compositionis summam 5
legaliter inpleturus, si a servo fuerit iustissime
superatus; ita ut, si servus quod proponit con-
vincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam
suam expiet sacramentis, se nihil horum, unde
appellatur, scire vel habere neque fecisse vel fieri 10
precepisse. Et post tale sacramentum servus pro
iniusta petitione, sicut et ingenuus, componere
non moretur. Nec tamen pro eadem compositione
ultra resultet dominus eius; tantum ut, si minor
est actio, quam decem solidi possunt valere, servus 15
compositionis medietatem, hoc est duos semis
solidos, cogatur exsolvere. Quod si infra L milia
servi dominum esse constiterit, non aliter servus
ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus
eius in iudicium adesse non possit et ad propo- 20
nendum a servo negotium epistulam manu sua
subscriptam per eundem servum iudici destinaverit.
Quod si servus domini sui proponens
negotium aut fraude aut negligentia
domini sui viciaverit vel perdidit causam, 25
liceat domino eius eandem vitiatam causam
aut per se aut per legitimum mandatarium
suum revolvere et iustissimis iterum vo-
cibus partis sue negotium reparare.

II, 2, 9. l. 1. id] ita R 1. elegimus R 2.
l. 3. quemlibet R 1. || l. 5. statim R 2. || l. 7. aut]
ut R 1. 2. || l. 8. aut] hac R 1. || l. 9. servum R 1.
l. 13. appellatur R 2. || l. 14. vel — sacramentum
des. R 2. || l. 16. petitionem R 1. || l. 17. nec]
ne R 1. eadem] eam R 1. || l. 19. tanto R 1.
l. 20. possunt R 2. compositionem R 2. || l. 23. do-
mino R 1. || l. 26. et deest R 1.

II, 2, 9. l. 3. et prestus V 2. 4. || l. 5. summa 30
E 1. || l. 6. a servo] ad servum E 1. || l. 7. con-
vinci V 1. 6. || l. 8. idem] si quidem E 1.
l. 13. nec] ita E. V 1. 6; ne cett. || l. 15. possint]
V 1; possunt cett. || l. 16. duo semis E 1; duos
(II) et semis V 2. 3. 4. || l. 19. per se *erasa* E 2; 35
des. V 3. || l. 20. eius *deest* V 3. dixerit in iudicium
adesse non posse V 2. || l. 21. a servum E 1.
l. 22. suscriptam] ita E 2; subscripta E 1; con-
scriptam V 2; subscriptam cett. || l. 24. negligen-
tiam E 1. || l. 26. causam] causa E. || l. 27. man-
datorium E 1. || l. 28. revolvere] ita E 1. V 2. 3. 6.
Pith.; revocare V 1. 5; rebocare *corr. al. m.* resol-
vere E 2; resolvere *Mad.*

1) Cf. II, 2, 5.

Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

II, 2, 10.

De his, qui negotia sua iure principali iudicialiter incipiunt et postea inter se citra iudicium pacificare presumunt et ad convenientiam redire.

Si cepta causantium negotia dirimentis non terminet discreta censura, non solum difficile sedantur altercantium negotia, sed et diversis causatur obiectionibus iustitia perquisita. Solent enim plerique, postquam suarum intentionum iurgia principali adpetunt examine finienda, quandoque resoluti licentia legalem fugiendo iacturam ad convenientie finem deducere, quam regis auditibus protulerant causam. Ne ergo sub fraudis huius argumento pars causantium iudicialis fori equitatem effugiat, ideo presentis legis sanctione decernimus, ut, quicumque deinceps causam suam contra alium regio intinaverit culmini decernendam, nulla ratione se de iudicio submoveat nec quamlibet cum suo adversario convenientiam agat; sed tam diu cepti negotii propositionem intendant, donec regalis clementia speciale partibus iudicium promat. Quod si inchoatum negotium coram principe, vel quos idem princeps arbitrio suo elegerit, expedire neglexerit et quamcumque definitionem cum suo causidico peregerit, tam petitor quam pulsatus tantum regie potestati persolvere se noverint, quantum ille, cuius petitio extiterit, per causam ipsam conquirere poterat; ita videlicet ut, quod regia potestas exinde facere vel iudicare decreverit, in arbitrio voluntatis illius subiaceat. Simili quoque damno et illi mulctandi sunt, qui* post cause initium renuentes iudicium de inchoato presumpserint inter se pactitare negotio. Sic quoque tam iudex quam saio damni ipsius exsolutionem inter se dividere debeant**. Quod si ipsi causidici non habuerint, unde componant, CC flagellorum ictus utrique accipiant; sicque

*) V 6 (in margine). Pith. Mad. inter qui et post inserunt: iurgia intentionum suarum iudiciali appetunt examine finienda et.

**) Pith. Mad. addunt: suoque iuri habituram obtineant; V 3 addit: et suo iure quoque abituram obtineant.

30 II, 2, 10. Codd. V 1. 2. 3. 6. (8. 15. 17. 18). (Mad. ex V 3, ut asserunt editores, quocum codice tamen lectiones editionis non semper conveniunt). — l. 1. FL. — REX] ita V 6. 17. Pith.; ANTIQUA add. V 17 in margine; des. V 1. 2. 3. Mad. || l. 2. De his — redire] De his, qui negotia sua iuri principali (iuris principalis Pith.) appetunt (examine finienda add. Pith.) et postea renuentes inter se citra principale iudicium ad convenientiam redeunt et (ut V 8) pacificare presumunt V 8. 17. Pith.; De his, qui
35 negocia sua iudicialiter incipiunt et postea inter se citra iudicium pacificare presumunt V 6; Ut ii, qui negotia sua iudicialiter incipiunt finienda, nullatenus pro ea inter se pactire postea citra iudicium audeant V 3. Mad. || l. 6. solum aut V 2. negotia] iurgia V 6. Pith. et] a V 6; deest V 3. || l. 7. obiectionibus] obiectibus V 6. 17. Pith.; obligationibus V 3. Mad. suarum deest V 2. || l. 8. quandoque] ita V 2. 6; qñq V 1; quadam V 3. Mad. || l. 9. deducere] deducunt V 3. 6. Mad. || l. 10. regis] regis
40 V 3. 6. Pith. Mad. causam] cause V 2. argumento] sacramento V 17 (in marg.). Pith. || l. 11. iudicialis] iudicalem V 6; iudicalem censuram V 2. fori] foris V 2. 6. ideo] adeo V 2. presenti V 1. 3. Mad. l. 12. causam — alium] causam suam habens contra alterum V 2; causam suam (contra alium om.) V 6. Pith. || l. 15. utrisque partibus V 2. || l. 16. inchoatum] eum tantum V 2. idem princeps quos V 2. l. 17. diffinitionem V 2. || l. 18. pulsatus] pulsator corr. pulsatus V 1; pulsator V 3. Mad. || l. 19. se unus
45 quisque noverint persolvere V 2. per causam ipsam] pro causa ipsa V 2. 6. Pith. || l. 21. illius] deest V 6; suae V 3. Pith. Mad. || l. 22. iudicium] executionis iudicialis add. V 2. || l. 23. pactitare] depactire V 3. 6. Pith. Mad. Sic quoque] tocuis negotii add. V 2; ut add. V 3. 6. Pith. Mad. || l. 24. debent V 2. ipsi causidici des. V 2. || l. 25. componant] damnum ipsum persolvant Pith.; damnum ipsum exsolvant V 3. Mad. hictibus CCorum flagellorum V 2. CC] centenos Pith. Mad. uterque accipiat V 3. Mad.
50 sicque] et sic V 3. Pith. Mad. || l. 26. intemptionum V 6. || l. 27. apetunt V 6. || l. 28. iure Mad.

II, 2, 10. *Nov.*] denuo iudex ille causam ipsam terminandi licentiam habeat. Illos tantundem a legis huius iactura indemnes efficiant, quibus aut regia iussio licentiam deliberationis indulserit, aut quos iudex ille, qui causam terminat, inter se pacificandos absolverit.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE MANDATORIBUS ET MANDATIS. 5

- I. Quod principum et episcoporum negotia non per eos, sed per subditos sint agenda.
- II. Ut iudex a litigatore perquirat, utrum propria an aliena sit causa prolata.
- III. Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.
- III. Ut in personis nobilibus questio per mandatum nullatenus agitetur, et qualiter 10 humilior ingenuus sive servus per mandatum questioni subdatur.
- V. Ut, si dilationem in causa patiat qui mandatum facit, liceat ei inmutare mandatum.
- VI. Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite vero propriam exsequatur.
- VII. Ut, sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem. De commodis 15 etiam mandatum accipientis.
- VIII. Ut, si mortuus fuerit his, qui mandatum accipit, commodum illi debitum heres eius accipiat.
- VIII. Qualibus personis potentes et qualibus pauperes prosequendas actiones iniungant. 20
- X. Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus voluerint exsequendas iniungere actiones.

II, 3, 1. *Recc. Err.*] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod principum et episcoporum negotia non per se, sed per subditos sint agenda. 25

Magnorum culminum excellentia, quanto negotiis rerum dare iudicium decet, tanto negotiorum molestiis et se implicare non debet. Si¹ ergo principem vel episcopum cum aliquibus constiterit habere negotium, ipsi pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant; quia tantis culminibus videri poterit contumelia inrogari, si contra

II, 2, 10. l. 1. tantundem] tantum V 3. 17 (in marg.). 18. || l. 2. a deest V 2, post add. V 6. 30 efficiant] efficit V 3; esse decernimus *Mad.* regia] regalis V 1. 3. *Mad.*

TIT. III. *Lemma: Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. — l. 5. DE MANDATIS ET MANDATORIBUS R 2; ET MANDATIS *des.* R 1.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. sed] set R 2. E 2. subditos suos E 2. l. 8. propriam R 1. alienam R 1. || l. 9. informet] reformet R 1. || l. 10. in deest R 1. || l. 12. dilatione 35 R 1. causam R 1. fecit R 2. E. || l. 14. Ne causa R 2. E 2. licite — exsequatur *des.* R 1. licite] liceat E 2. propria R 2. E 2. || l. 15. ad] a R 1. De commodis — accipientis *des.* R 1. commodi R 2. l. 17. his] is E 1. accipit R 2. E 1. commodum — accipiat *des.* R 1. heres eius] heredes *corr.* h. e. R 2. || l. 22. actiones deest R 1.

II, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 19). — l. 23. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4. 40 F. G. RCØDS R. R 1; F. G. RECESSVINTHUS R. R 2; FLS RCDS R. V 6; FLS GLS RECAREDUS R. V 2; ANTIQUA *add.* V 15. || l. 24. Quod] Ut V 1. se] ita R. E 1. V 1. 2; eos *cett.* || l. 25. subditos suos V 1. 2. sunt R 1. || l. 26. Magnorum] Maiorum V 4. 5. *Mad.* culminum potestas aut pontificum excellentia V 15. 19. excellentium quando R 1. iudicium R 1. || l. 27. et se] hac re E 2; haec R 2; hac *corr.* sese V 6; sese *cett.* implicari R 2. || l. 28. constiterit] contigerit V 15. 45

1) Cf. *L. Rom. Vis. Nov. Val.* 12; *Cod. Iust. II*, 12, 25.

Recc. Erv.] eos vilior persona in contradictione cause videatur assistere. Ceterum et **II, 3, 1.** si rex voluerit de re qualibet propositionem adsumere, quis erit, qui ei audeat ullatenus resultare? Itaque ne magnitudo culminis eius evacuet veritatis, non per se, sed per subditos agant negotium actionis.

5 Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

II, 3, 2.

Ut iudex a litigatore perquirat, utrum propria an aliena sit causa prolata.

Iudex¹ primum a litigatore perquirat, utrum propriam causam dicat, an aliena fortasse susceperit. Interrogetur etiam, cuius mandatum habeat; et postquam causam
10 iudicaverit, iudex comprehendat in iudicio, quem aut ex cuius mandatum audierit negotium prosequentem, hac preterea mandati exemplar accipiat illius adsertoris aput se cum iudicati exemplaribus reservandum. Liceat tamen illi, qui pulsatus est, mandatum a petitore coram iudice petere, ut, quam ob causam fuerit iudicio presentatus, vel quid tenor mandati contineat, indubitanter possit agnoscere.

15 Recc.]

III. ANTIQUA.

Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.

Si quis per se causam dicere non potuerit aut forte noluerit, adsertorem per
20 scripturam, sue manus vel testium signis aut suscriptionibus roboratam, dare debet; ita ut, si isdem adsertor aliquod concludium fecerit, qualiter ab adversario suo possit in iudicio superari, aliud tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de
25 rebus eius perdidit aut evertit, vel etiam

Erv.]

III.

II, 3, 3.

Ut, qui per se causam non dicit, scriptis adsertorem informet.

Si quis per se causam dicere non potuerit aut forte noluerit, adsertorem per scripturam, sue manus vel testium signis aut subscriptionibus roboratam, dare debet; ita ut, si isdem adsertor aliquod concludium fecerit, qualiter ab adversario suo possit in iudicio superari, aliud tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de rebus eius perdidit aut evertit, vel etiam que ipse mandator obtinere seu acquirere debuit. Servo tamen

II, 3, 1. l. 1. contractione R 1. || l. 2. propositione R 1. || l. 3. ne] nec E; nec rad. corr. ne V 6. eius] ne ullus R 2; huius V 3. Mad. veritatis] ita R 1 (i. e. veritates); veritatis corr. veritates E 2; veritatis corr. veritatem V 6; veritatem cett. || l. 4. agat V 1. 4. 5. Pith. Mad.

30 II, 3, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 5. ANT.] deest R 2. E. V 1. 3. 4; ANT. FLS (GLS) RCNDS REX V 2. 8; RC(D)S REX V 5. 17. || l. 6. utrum — perquirat des. R 2. propriam R 1. || l. 8. dicat deest R 1. alienam E 1. V; alias E 2. || l. 9. habet R 1; abeat R 2. E 2. postquam] post R 1. || l. 10. in iudicium R 1; iudicio R 2. mandato E 1. V 1. 3. rell. l. 11. hac] ac E 1. V. assert- pro adsert- hic et infra V. || l. 13. iudicio] in iudicio R 1, ubi in post add.
35 l. 14. qui tenorem R 1.

II, 3, 3. Codd. R 1. 2. — l. 15. ANTIQUA deest R 2. || l. 19. aut forte noluerit des. R 1. l. 20. testibus R 1. || l. 21. roborata R 1. l. 22. hisdem R 2. || l. 25. de — etiam que des. R 2.

40

II, 3, 3. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 18. 19). — l. 15. III] ANT(IQUA) add. V 2. 5. 6. 8. 15. 17. || l. 18. per deest V 2. || l. 19. sua manu V 2. || l. 21. isdem] ita E 1. V 2. 6; hisdem E 2; idem V 1. 3. alii. || l. 23. aliud E 2. tantum] ipse assertor add. V 15. || l. 25. vel] aut V 1. l. 26. optinere E 1. V 1. seu] ita E 1. V 1. 2. 6; sive V 3; vel cett. debuit] exsolvat add. Mad.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 3: In principio quaestionis persona debet inquiri,
45 et utrum ad agendum negotium mandato utatur accepto. *Interpr.:* Cum primum ad iudicem causa fuerit intronmissa, personarum firmitas requiratur, ut is, qui causam alterius prosequitur, mandatum eius, cuius causam agendam susceperat, proferre procuret.

II, 3, 3. *Recc.*] que ipse mandator obtinere sive
acquirere debuit.

II, 3, 4. *Recc.*]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut personis nobiles questio per
mandatum nullatenus agitetur, et
qualiter humilior ingenuus sive ser-
vus per mandatum questioni subdatur.

Questionem in personis nobiles nulla-
tenus per mandatum patimur agitari. In-
genuam vero et pauperem personam ad-
que in crimine iam ante reppertam non
aliter ex mandato subdendam questioni
permittimus, quam ut mandator de eadem
personam non servo, sed ingenuo per
mandatum, sua vel trium testium ad-
notatione firmatum, specialiter committat
agendum. Et si fortasse innocentem
fecerit tormentis affligi, sciat se hisdem
mandator censura legis noxium retineri.
Reliquas autem criminales causas ita per
mandatum liceat committendas, ut, sicut
predictum est, contra personam ingenuam

II, 3, 3. l. 1. sive] sue R 1; vel R 2.

II, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. (V 13. 15). — l. 6. FL.
— REX] ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15.
CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2.
l. 12. ingenuum R 1. 2. || l. 14. reppertum R 1.
l. 15. mandatum R 1. subdenda R 1; subdendum
R 2. || l. 17. servum R 1. || l. 18. sua vel] liceat
R 1. || l. 23. Reliquas — causas des. R 1. || l. 25. in-
genuam deest R 2.

Err.] non licebit per mandatum causas
quorumlibet suscipere, nisi tantum domini
vel domine sue, ecclesiarum quoque vel
pauperum seu etiam negotiorum fiscalium.

Err.]

III.

5

Ut in personis nobiles questio per
mandatum nullatenus agitetur, et qua-
liter humilior ingenuus sive servus
per mandatum questioni subdatur. 10

Questionem in personis nobiles nullatenus
per mandatum patimur agitari. Ingenuam vero
et pauperem personam atque in crimine iam ante
reppertam non aliter ex mandato subdendam
questioni permittimus, quam ut mandator de eadem 15
persona non servo, sed ingenuo per mandatum,
manu sua vel trium testium adnotatione firmatum,
specialiter committat agendum. Et si fortasse
innocentem fecerit tormentis affligi, sciat se idem
mandator censura illius legis noxium retineri, 20
que continetur in libro sexto, titulo primo,
era secunda¹, ubi precipitur, pro quibus et
qualibus rebus ingenuorum persone sub-
dende sint questioni. Reliquas autem crimi-
nales causas ita per mandatum liceat committendas, 25

II, 3, 3. l. 2. quorumlibet E 2. V 2. || l. 3. ec-
clesiam E 1. || l. 4. sibe E 2; sive V. fiscalium]
*Mad. addit formulam ab omnibus codicibus supra
enumeratis alienam: De mandato. Quod si
vero per tepiditatem aut fraudulentiam 30
iudicum sive falsorum testimonium ali-
quid ex voce mea inutilitatum fuerit,
tunc robore vocis meae ad futurum mihi
reservetur. Facto mandato.*

II, 3, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 35
14. 17. 18. 19). — l. 5. III] FLS CHDS REX
add. V 6. 17; FLS GLRS CHDS REX *add.* V 5;
ANT. FLS GLS DUDUS REX *add.* V 2; ANTIQUA
add. V 8; FLS RECESVINDUS REX. NOVA *add.*
V 19. || l. 13. adque E 2. || l. 14. aliter] nisi *post* 40
add. E 2. ex mandato *corr.* per m., *sed* per *del.*
E 2; per mandatum V 1. 2. 4. 5. 8. 14. subden-
dum E 2. || l. 15. quaestionem E 1. || l. 17. manu
sua] sua manu subscriptum E 1; manus sue V 1;
manu *deest* V 3. || l. 19. idem] hisdem E 2; isdem 45
V 2. || l. 21. libro VI. titulo I. E 1. || l. 22. era
secunda] capitulo secundo V 14. et qualibus]
vel q. E 1. || l. 24. sint] ita E 1. V 6. *Pith.*; sunt
alii. || l. 25. comittere comittendas V 3.

1) *Infra* VI, 1, 2.

Recc.] ingenui ingenuo adsertori questionis actio committatur. Servum vero per mandatum subdere questioni tam ingenuo quam servo iure conceditur; hac videlicet constitutione servata, ut, si tormenta vel damna innocentibus fuerint inrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen his, qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice prestus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui questionem ex mandato agitaturus est, ante se, velut proprii iuris dominus, per placiti vinculum a iudice noverit obligandum.

Ersv.] ut, sicut predictum est, contra personam ingenui ingenuo adsertori questionis actio committatur. Servum vero per mandatum subdere questioni tam ingenuo quam servo suo iure conceditur; hac videlicet constitutione servata, ut, si tormenta vel damna innocentibus fuerint inrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen his, qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice prestus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui questionem ex mandato agitaturus est, ante se, velut proprii iuris dominus, per placiti vinculum a iudice se noverit obligandum.

Recc. Ersv.]

V. ANTIQUA.

II, 3, 5.

Ut, si dilationem in causa patiat qui mandatum facit, liceat ei inmutare mandatum.

Qui causam alicuius ex mandato susceperit, ut negotium peragatur, insistat; quod si protrahit tempus, et causa, que forsitan celerius potuerat expediri, hoccasionibus superfluis aut fraudulenta dilatione suspenditur, mandator recurat ad iudicem. Et qui mandatum acceperat, si malitie alicuius aut cupiditatis vel neglegentie vitio, adversario presente vel iudice, susceptum negotium ultra decem dies absque precepto iudicis dilataverit, his, qui mandaverat, aut per se proponere aut alicui elegerit suam liceat committere actionem.

Recc. Ersv.]

VI. ANTIQUA.

II, 3, 6.

Ne causam suscipiat femina per mandatum, licite vero propriam exequatur.

Femina¹ per mandatum causam non suscipiat, sed suum proprium negotium in

II, 3, 4. l. 4. constitutione] ratione R 2. l. 9. his] si R 1. || l. 11. et tamen des. R 2. l. 13. velut] vel R 1. || l. 14. placito R 2.

II, 3, 4. l. 1. persona E 1. ingenui] ingenii E 1; ingenuam V 1. 4. 6. 8. || l. 4. suo iure] ita E. V 1. 2. 3; iure alii. || l. 7. mundator E 1. l. 8. tamen] tam V 2. 6. his] is V 1. 3. alii. l. 10. satisfactione E 1. || l. 12. proprii iuris] proprii iuris (vel iuris) E. V 4. placitum E 2.

II, 3, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 16. ANT.] deest R 2. E. V 1. 3. 4; FLS CHNDSRX REX V 2; FLAVIUS RECESVINDUS V 15. || l. 17. causam R 1. patitur E 1. V. his qui E 1. fecit E 1. V. || l. 19. causa R 1. || l. 20. causam R 1. E 2. V 1. que] quam V 1. 3. 4. poterat V 6; potuit corr. poterat E 2; potuerit V 2. 5; potuit V 1. 4. expedire R 2. E 2. V 1. 3. 4. occasionibus R 2. E 1. V; aut o. V 1. 2. 4; autem o. V 5; hocc. autem E 2. l. 21. recurat] occurat R 2. Et] ut R 2. || l. 22. si deest R 1. cupiditate E. V 1. || l. 23. vel iudice des. R 1. preceptum R 1. || l. 24. his] illi V 1; is E 1. V 3. 4. rell. alicui quem el. V 1. 4. 5. Pith. Mad. helegerit R 1; voluerit V 6.

II, 3, 6. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 17. 19). — l. 26. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 17. 19; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 14; FLAV. RECESVINDUS. ANTIQUA V 8; N V 5. || l. 27. licite vero] liceat vero E 2; liceat vero ei ut V 1. 4. 5. 6. propriam] ita R 2. E 1; proprie R 1; propria E 2. V. exequatur negocia V 1. 5.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 5: Nullo pacto feminae aut amplius, quam sibi competit, agere aut pro aliis possunt intervenire personis. Interpr.: Nulla ratione feminae amplius quam

II, 3, 6. *Recc. Err.*] iudicio proponere non vetetur. Maritus¹ sane non sine mandatum causam dicat uxoris, aut certe ante iudicem* se tali obliget cautione, quod uxor negotium eius non revolvat, et si revolverit, damnum, quod cautio demonstrat, maritus recipiat, qui sine mandatum causam dicere presumsit uxoris. Quod si maritus causam, quam sine mandatum coniugis sue prosequatur, amiserit, uxor nullum preiudicium perti-⁵ mescat; sed aut per se negotium prosequatur aut cui voluerit ea, que ipsi competunt, prosequenda commendet; ita ut, si, marito per iudicium iuste superato, denuo ad causam dicendam adversarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit convexandum, adque in iudicio secundo patuerit eundem eius maritum non indebite victum fuisse, noverit eadem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinabit,¹⁰ sed et illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfacturam.

*) V 1. 4. 6. 8. *Pith. addunt*: seu alios, quos iudex elegerit.

II, 3, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Ut, sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem. De com-¹⁵ modis etiam mandatum accipientis.

Sicut² lucrum, ita et damnum iuxta condicionem mandati ad eum, qui causam mandaverit, revertatur; ita ut, qui causam ex mandato dixerit et fideliter, ut negotium peragatur, institerit, ab eo mandator nec mandatum repetat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem; quia iniustum est, ut mercedem sui laboris amittat, qui pro²⁰ suscepta causa fideliter laborasse cognoscitur; ita ut his, qui negotium prosecuturus est, ante cause principium cum mandatore definiat, quantum pro commodo sui laboris finito negotium ab eo sit accepturus³. Quod si acceptam rem prosecutor infra tres

II, 3, 6. l. 1. mandato *E. V.* || l. 2. cautione] vinculo cautionis *V 6. Pith.* quod] quo *V 1. 2. 6.* l. 3. et si revolverit *des. R 1.* || l. 4. mandato *E. V.* causam dicere — mandatum *des. R 1.* || l. 5. mandato *E. V.* coniuge *R 1.* admiserit *R 2. E 2.* || l. 7. iudicio *R 1.* || l. 9. in *deest R 1.* marito *R 1.* indebite *R 1.* || l. 10. eandem *R. E 2.* examinavit *E 1. V.* || l. 11. et *deest R 1.* compullit *E 2;* compellit *R 2.* iuxta] iusta *E.* || l. 12. satisfacturum *V 3. 4. 5. Mad.;* satisfacturum *corr.* satisfacturam *R 1. 2.*

II, 3, 7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 19).* — l. 14. ANT.] *deest R 2. E. V 1. 2. 30* 3. 4; A *V 5.* || l. 15. mandatore *R 1. E 1.* || l. 18. mandatum *al. man. corr.* mandato *R 1.* || l. 19. instituerit *R 1. E 2. V 4. 5. Mad.* mandato *R 1.* postea] causam *add. E 1.* || l. 20. iniustum] valde *add. Pith.* || l. 21. laborasse] *ita R 1. V 3;* elaborasse *cett.* secuturus *R 1.* || l. 22. cause principium] c. principem *V 2;* conspectu principum *E 1.* comodum *R 1;* commodi *R 2;* quomodo *E 1.* || l. 23. negotium] *ita R 1. E 2;* negotio *cett.* acceptam] receptam *E. V.*

35

suas agendi causas habeant potestatem nec alicuius causam a se noverint prosequendam; *IX, 1, 2 Interpr.:* Feminis nisi in sua suarumque causa quemquam accusare non liceat, quia susceptione alienarum causarum legibus prohibentur; *Paul. I, 2, 2:* Feminae in rem suam cognitoriam operam suscipere non prohibentur. *Interpr.:* Feminae, licet procuracionem suscipere prohibeantur, tamen, si dominae et procuratrices fiant, pro re iam sua agere possunt. 1) *Lex antiquum ius Romanum sequitur;* v. *Cod. Iust. II, 12, 21:* Maritus citra mandatum in rebus uxoris cum sollempni satisfactione et alia observatione intercedendi habeat liberam facultatem... Sin autem mandatum susceperit, licet maritus sit, id solum exsequi debet, quod procuratio emissa praescripserit; *L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 4 cum Interpretatione et Epitomis; Consult. vet. iurisc. c. 8, § 1. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 96 sq.* 2) *Cf. supra p. 24, n. 3.* 3) *Cf. Cod. Iust. IV, 35, 17: Salarium incertae pollicitationis peti non potest, et Dig. XVII, 1, 56 § 3.*

Recc. Err.] menses reddere neclexerit mandatori, quidquid de eadem causam per qua- II, 3, 7.
cumque definitionem consequi potuit, perdat, et mandator iudicis instantia rem sibi
competentem accipiat.

Recc. Err.]

VIII. ANTIQUA.

II, 3, 8.

5 *Ut*, si mortuus fuerit qui mandatum accepit, commodum illi debitum
heredes eius accipiant.

Qui¹ mandatum fecit si mortuus fuerit, antequam causa dicatur, mandatum, quod
fecerat, non valet; et qui mandatum suscepit si, antequam causa dicatur, fuerit morte
preventus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quod si, antequam moreretur, causam
10 dixisse dinoscitur adque per suam instantiam ad fines usque legitimos perduxisse, et
tamen, quocumque casu intercedente, necdum perfinita res aut exacta remansit, si ad
huc forte terminum fuerit causa deducta, quo eam ille, qui per mandatum secutus est,
iam ante adceleraverat, omne lucrum, quod ipse fuerat habiturus, heredibus eius a
mandatoris partibus exolvatur.

15 *Recc. Err.*]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 3, 9.

Qualibus personis potentes et qualibus pauperes prosequendas
actiones iniungant.

Nulli² liceat potentiori, quam ipse est, qui³ committit, causam suam ulla ratione
committere, ut non equalis sibi eius possit potentia opprimi vel terreri. Nam etiam
20 si potens cum pauperem causam habuerit et per se asserere noluerit, non aliter quam
equali pauperi aut fortasse inferiori a potente poterit causa committi. Pauper vero,
si voluerit, tam potenti suam causam debeat committere, quam potens ille est, cum
quo negotium videtur habere.

Recc. Err.]

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 3, 10.

25 Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus
voluerint exequendas iniungere actiones.

Nullus quidem rerum fiscalium temerator debet existere. Tamen si quandoquidem

II, 3, 7. *l. 1.* de eadem *R 2.* causam] *ita R 1. E 2;* causa *cett.* per quacumque definitione
E 2. V 6; pro quacumque definitionem *E 1;* pro quacumque definitione *V 2;* per quacumque defini-
30 tionem *V 1. 3. 4. 5.* || *l. 3.* competenter *R 1.*

II, 3, 8. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19).* — *l. 4.* ANT.] *deest R 2. E.*
V 1. 2. 4. 19; N V 5. || *l. 5.* qui] *is qui E. V. accipit E 2. V 3. 5.* || *l. 6.* accipiat *E 1. V 1.*
l. 9. nullum *R 2. E 1.* || *l. 10.* ad fines per suam instantiam *R 1.* legitimis *R 1.* perduxisse] *ita R 1*
(ubi tamen isse e corr.). 2. E. V 1. 2. 3. 6. 8; perduxerit V 4. 5. Mad. || *l. 11.* causa intercedentem *R 1.*
35 *perfinita] finita V 1. 4. 5. 15. Pith.* ad huc] *ita R 1. E 1; aduc E 2; ad hunc R 2. V.* || *l. 12.* quo]
quod *E. V 2.* secutus] susceptus *R 1.* || *l. 13.* antea *E. V 1. 2. 6.* aceleraverat *E 1; acceleraverat*
R 2. E 2. V. omnem R 1. abiturus R 2. E 2. a deest R 1.

II, 3, 9. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19).* — *l. 15.* FL. — REX] *des. E.*
V 1. 3. 4. CHIND.] CHINDUS *R 1; CHINDS R 2; CHNDSDS V 2; GLS CHDS V 5; RCDS V 6.*
40 REX] ANTIQUA *add. V 15.* || *l. 18.* ulla] nulla *R 1.* || *l. 20.* paupere *E 1. V. adserere R 2. E 1.*
V 2. alii. || *l. 21.* potentem *R 1.* || *l. 22.* debet *V 1. 6.*

II, 3, 10. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19).* — *l. 24.* FL. — REX] *des.*
E. V 1. 3. 4. CHIND.] CNDS *R 1; CHINDASVINTUS R 2; CHNDSDS V 2; CHDS V 5. 6.* REX]
ANTIQUA *add. V 15.* || *l. 25.* quibuscumque *V 1. 6.* || *l. 26.* exsequendas *R 2. E; deest V 6.* actiones]
45 rationes *V 1. 2.*

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. II, 12, 1. 7.* 2) Cf. *Cod. Iust. II, 13; L. Rom. Vis. C. Th. II, 13. 14 et supra II, 2, 8, p. 84.* 3) *Exspectaveris: 'quocum causam habet'.*

II, 3, 10. *Recc. Err.*] pro iure fisci contra quemlibet provenerit intentione moveri, ille, cui comissa res est, aput comitem civitatis vel iudicem habebit licentiam legaliter negotium prosequendi; quem si absentem a loco, ubi res agenda est, esse constiterit, vel occasio eum quecumque suspenderit, aut etiam per se proponere fortasse noluerit, eandem utilitatis publice actionem per mandatum iniungere prosequendam cui elegerit sui erit. 5 indubitanter arbitrii.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE TESTIBUS ET TESTIMONIIS.

I. De personis, quibus testificari non licet. II. Quod testibus sine sacramento credi non possit; et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi; et si vera testificare neclexerit testis. 10 III. De investiganda iustitia, si aliut loquatur testis, aliut scriptura. III. Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi. V. Ne testes per epistolam testimonium reddant; et qualiter iniungi testimonium possit. VI. De his, qui falsum testimonium dicunt. 15 <i>Recc.</i>] VII. De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem inpellunt. VIII. In quibus causis possint testificari servi. VIII. De his, qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant. X. De quibus annis poterunt testificare minores. XI. Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.	<i>Err.</i>] VII. De his, qui falsum probantur testimonium protulisse, et de spatium sex mensuum, quo testem liceat infamare, sive ut super mortuum non liceat testimonium 20 dicere. VIII. De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem inpellunt. 25 VIII. In quibus causis possunt testificari servi. X. De his, qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant. 30 XI. De quibus annis poterunt testificari minores. XII. Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant. 35

II, 3, 10. l. 1. intentionem R 2. E 2; intencio V 2. || l. 2. cōmitem R 1; commitem E 2. licentia R 1. || l. 3. constiterit] ita R 1. V 2. 6. 8. 15; contingerit E 2; contigerit R 2. E 1. V 1. 3. alii. l. 4. aut — noluerit des. R 2. || l. 5. hutilitatis R 1. actione R 1; hactio E 2. helegerit R 1. erit] sit V 1. 2. 3. 6. || l. 6. incunctanter E 1. arbitrium R 1.

TIT. IV. *Lemma. Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 5. 6. — l. 7. TESTIMONIIS] PARENTUM 40 add. V 1. 5.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 8. licet R 1. E 2. || l. 9. sacramentum R 1. et si — neclexerit testis des. R 1. et] aut R 2. preferat R 2. || l. 10. vere R 2. testificari E. neglexerit E. l. 11. aliut scriptura des. R 1. || l. 12. regis] regis E 1. debeant R 1. E 1. || l. 13. testis R 2. E 2. reddant] ita E 1; dicunt R 1; reddat R 2. E 2. et — possit des. R 1. || l. 16. VII. De his — dicere] 45 ita E; deest R. || l. 17. spatium] ita E 1. 2. || l. 18. mensuum] ita E 1. 2. quo] quod E 1. testem] testium E 1. || l. 23. vel — inpellunt des. R 1. || l. 26. possint R; possunt E. testificare R 2. l. 28. scriptis] scripturis R 1. || l. 29. ne — dicant des. R 1. || l. 31. poterint R 2; potuerunt E 1.

Recc. Err.]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 4, 1.

De personis, quibus testificari non liceat.

Homicide¹, malefici, fures, criminosi sive venefici, et qui raptum fecerint vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos divinosque concurrerint, nullatenus
 5 erunt ad testimonium admittendi.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

II, 4, 2.

Quod testibus sine sacramento credi non possit; et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi; et si vera testificari neglexerit
 testis.

10 Iudex, causa finita et sacramentum secundum leges, sicut ipse ordinaverit, a testibus dato, iudicium emittat; quia testes sine sacramento testimonium peribere non possunt. Quod si ab utraque parte testimonia equaliter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis extimabit electio. Certè si ad-
 15 monitus quisquam a iudice de re, quam novit, testimonium peribere noluerit, aut si nescire se dixerit, id ipsum etiam iurare distulerit² et per gratiam aut per venalitatē vera subpresserit: si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur ulterius. Quod si, licet ingenue, minoris tamen fuerint dignitatis persone, et testimonium careant et C flagella infamati suscipiant; quia non minor reatus est vera subprimere quam falsa confingere.

20 *Recc. Err.]*

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 4, 3.

De investiganda iustitia, si aliut loquatur testis, aliut scriptura.

Quotiens aliut testis loquitur, quam ea scriptura continet, in qua ipse suscripsisse dinoscitur, quamvis contra scripture textum diversa verborum sit a testibus in pugnatio, scripture tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint ea, que
 25 offertur, scriptura minime roborasse, prolator eius probare debet, utrum ab eisdem

II, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 19; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2. V 2; CNDS R 1; CHDS V 5; RCDS V 2; GLS RCDS V 6. 17. || l. 2. testificare V 2. 3. 4. 5. licet R 1. || l. 3. vel — dixerint *des.* R 1.

II, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 6. ANTIQUA] *ita* R 1. V 15.
 30 17 (*in marg.*); *deest* R 2. E. V 1. 3. 4; FLS (GLS V 8) CHDS REX V 5. 8; FLS GLS RCDS REX V 6. l. 7. sacramentum R 1. || l. 8. testificare V 2. neglexerint testes R 1. || l. 10. sacramento E 1. V. l. 11. datum E 1. emittat — testimonium *des.* R 1. peribere] *ita* R 2. E 2; perimere R 1; perhibere *alii.* || l. 12. equaliter] pariter V 1. || l. 14. perhibere E 1. V 1. *alii.* || l. 15. ipsut R 2; ipsum *corr.* ipsut E 2; ipsud E 1. etiam *deest* R 1. venalitate R 1. || l. 16. testimonium postea *etc.*] testimonium postea
 35 non recipiatur ulterius E 2, *ubi verba:* in nullo iudicio dicere permittatur *post addita sunt.* || l. 18. testimonium careant] *ita* R. E. V 6; testimonio *c. alii.* || l. 19. minoris V 1.

II, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 18. 19). — l. 20. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2. V 2; CNDS R 1; CHDS V 5. 6. 17; RS V 19. || l. 21. loquatur] loquitur V 1. 3. 4. 5. || l. 22. loquitur] loquatur R 2. ea] *que superscr.*
 40 R 1. in qua] *quam Mad.* subscripsisse E 1. V. || l. 23. verborum sit a testibus] verborum sit a testibus V 1; verb. sit test. V 2. || l. 24. ea] eam E. V. || l. 25. scriptura minime] scripturamine E 1; scripturam m. E 2. V. debet probare R 1. eisdem] eis R 1; eisdem R 2.

1) Cf. *Dig. III, 2, 1.* 2) Cf. *Cod. Iust. IV, 20, 16 pr.*: 'H διάταξις κελεύει . . .
 45 ἕκαστον ἀναγκάζεσθαι μαρτυρεῖν μεθ' ὄρκου δόσεως, ἅπερ ἐπίσταται, ἢ ὀμνῆσαι, ὡς οὐκ ἐπίσταται.

II, 4, 3. *Recc. Erv.*] testibus scriptura fuisse roborata constiterit. Et si hoc ipse quibuslibet aliis documentis convincere fortasse nequiverit, experientia iudicis id requirere sol-
 lenter curabit; ita ut pro manus contropatione¹ testis ille, qui negat, iudice presente
 scribat, qui etiam plus cogatur scribere², ut veritas facilius innotescat; ubi scilicet et
 hoc omnino querendum est, ut scripture querantur et presententur, quas antea fecit⁵
 sive suscripsit. Et si tota ista defecerint, tunc condicionibus editis iurare non differat,
 quod nequaquam inibi suscriptor accesserit. Et si post haec quocumque modo patuerit,
 pro extinguenda veritate mentitum eum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior
 persona fuerit, quantum ille perdere potuerat, cuius parti testimonium peribere con-
 temsit, tantum dupla ei satisfactione compellatur exolvere. Si certe inferior est persona¹⁰
 et unde duplam rem dare non habeat, et testimonium amittat et C flagellorum hictus
 extensus accipiat*. In duobus autem idoneis testibus, quos prisca legum recipiendos
 sancsit auctoritas³, non solum considerandum est, quam sint idonei genere, hoc est
 indubitanter ingenui, sed etiam, si sint honestate mentis perspicui adque rerum pleni-
 tudine opulenti. Nam videtur esse cavendum, ne forte quisque compulsus inopia, dum¹⁵
 necessitatem non tolerat, precipitanter periurare non metuat⁴.

*) V 1. 2. 4. 6. 8. 17. 18 (sed V 6 in margine ad accesserit, V 17 ad calcem post metuat) addunt:
 Simili investigatione perquirere iubemus scripturarum veritatem, si auctores causaverint
 nullatenus has roborasse; et cum claruerit mentitos eos fuisse, decreto legis, quod de
 falsariis scripturarum latum est⁵, perculi eos iubemus.

II, 4, 3. l. 1. scripturam fuisse roboratam R 2. E 2. V. quilibet R 1. || l. 3. curaverit R 1;
 curavit E 1. pro] per E 2. V 1. 5. 6. contropationem V 5; contrapacionem V 1. || l. 4. iscribat R 1.
 l. 5. antea] ita R 1. V 1; deest R 2; ante alii. || l. 6. suscripsit] ita R 1. V 3; suscripsit E 1. V 1. 2.
 4. 6; scripsit E 2. V 5. Mad. defecerit E 2. V 4. || l. 7. inibi] in ipsi R 1; ibi R 2; inivi E 1. sub-
 scriptor R 2. E 1. V. haec vel hec R. E 2. V 1. 2. 6. 8. 15; ex V 3; ea E 1; hoc Mad. || l. 10. satis-
 factione] compositionem add. E 1. compellatur corr. cogatur E 2; deest R 1. || l. 11. et unde] eundem
 R 1. duplam rem dare] debeat duplam rem dare V 2; duplam rem dare debeat V 6. 8; duplam rem
 det V 1; dupla rem damnare R 1; duplare Mad. habeat] valeat Mad. || l. 13. sancsit] ita R 1. E 2;
 sanxit E 1. V 1; sanxit V 6; sanxit alii. auctoritas R 2. E 2. || l. 14. honestate preclari et mentis
 V 5. prespicui R 1. plenitudinem R 1. || l. 15. inopiam R 1. || l. 16. necessitate E 2; de necessitate
 E 1; necessitatis V 3. non deest V 1. 5. 6. 15. || l. 18. Simili — veritatem] Iubemus perquirere veri-
 tatem scripturarum simili investigatione V 1. || l. 19. nullatenus — sed] ullatenus non roborasse has et
 V 1. has] ars (pro as) V 8. et cum — iubemus des. V 4. 6. fuisse eos mentitos V 1. decreto —
 iubemus] iubemus percelli eos decreto legis, quod latum est de falsariis scripturarum V 1. quod] qui
 V 2. || l. 20. perculi] ita V 2; perculi V 8. 17. 18; percelli V 1.

1) De 'contropatione' (ut Visigothi dicebant pro 'collatione') manuum vel scripturarum
 secundum morem Romanorum apud Visigothos usitata disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 30 sqq. Cf.
 etiam infra II, 5, 15—17. 2) Cf. *Iust. Nov. LXXIII*, c. 1 (Auth.): quia enim non professus
 est is, qui scripsisse dicebatur, suam esse scripturam, . . . scribere alia coactus est etc. Cf.
 quae de illo legis nostrae loco exposui 'N. Arch.' l. c. p. 36 sqq., ubi etiam modernas allegavi 40
 leges, quae eadem fere constituerunt. 3) Haec verba aut ad *L. Rom. Vis. C. Th. XI*, 14, 2:
 unius omnino testis responsio non audiatur, etiamsi praeclarae curiae honore praefulgeat . . .
Interpr.: Unius autem testimonium, quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nulla-
 tenus audiendum, aut, quod magis suspicor, ad similem Codicis Euriciani legem referenda
 sunt. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 101. 4) *Testis pauper suspectus, locuples idoneus habebatur*, 45
 v. infra II, 4, 10. Cf. *Iust. Nov. XC*, c. 1 (per . . . divitiarum causam); *Dig. XXII*, 5, 3 pr.:
 Testium fides diligenter examinanda est, ideoque . . . exploranda erunt, in primis condicio
 cuiusque, utrum quis etc. . . , an locuples vel egens sit, ut lucri causa quid facile admittat.
 5) *Infra VII*, 5, 2.

Recc.]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi.

5 Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut si etiam dominum suum in crimine inpetierit, nisi in tormentis positus exponat quod dixerit¹; excepto servi nostri — nisi² qui ad hoc
10 regalibus servitiis mancipantur —, ut non inmerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est stabulariorum, gillonariorum³, argentariorum coquorumque prepositi, vel si qui preter his superiori
15 ordine vel gradu procedunt; quos tamen omnes et regia potestas iugiter non habet ignotos, et nullis eos esse constat pravitatibus aut criminibus implicatos. Quibus utique vera dicendi vel testificandi licentia,
20 sicut et ceteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad palatinum servitium pertinentibus, quicumque aliquem ad testimonium crediderit advocandum, non aliter ei fides adcommo-
25 dabitur, nisi regie potestatis electio iusta et honesta permiserit esse credendum, quod ille a se noverit esse testificandum.

II, 4, 4. Codd. R 1. 2. — l. 2. CHIND.] CNDS R 1; CHID R 2. || l. 5. super aliquem] supra aliquo R 1. || l. 6. obiecerit] ingecerit R 2. si deest R 2. || l. 7. inpetierit] inserierit R 1. nisi — servi nostri] ita R 2, quae in R 1 manifesto scribae errore, a duplici voce nisi orto, omissa sunt. l. 9. hoc] huc R 2. || l. 10. mancipantur R 2. l. 12. istabulariorum R 2. || l. 13. argentariorum deest R 1. quorumque R 1; cocorumque R 2. l. 14. qui] ita correxi (cf. *Erv.*); que R 1; quis R 2. preter] ita *Erv.*; pres (forte pf pro pr scriptum vel lectum est) R 1; deest R 2. his] qui add. R 2.
40 l. 15. hordine vel gradus R 2. procedunt R 2. l. 17. ignotos — criminibus] ignominibus R 2. l. 19. licentiam R 1. || l. 20. sicut et] sit ut R 2. l. 21. De deest R 2. || l. 22. servitium] ita R 2; officium R 1. pertinentium R 2. quicumque]
45 cumque R 2. || l. 24. adcommo dabitur R 1. l. 25. electio iusta et honesta] ita R 2; iusta et honestatem lectio R 1. || l. 26. a] ad R 1.

Erv.]

III.

II, 4, 4.

Servo non credendum; et qualibus regis servis debeat credi.

Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine inpetierit. Nam etiam si in tormentis positus exponat quod obicit, credi tamen illi nullo modo oportebit; excepto servis nostris, qui ad hoc regalibus servitiis mancipantur, ut non inmerito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est stabulariorum, gillonariorum, argentariorum coquorumque prepositi, vel si qui preter his superiori ordine vel gradu procedunt; quos tamen omnes et regia potestas iugiter non habet ignotos, et nullis eos esse constat pravitatibus aut criminibus implicatos. Quibus utique vera dicendi vel testificandi licentia, sicut et ceteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad palatinum servitium pertinentibus, quicumque aliquem ad testimonium crediderit advocandum, non aliter ei fides adcommo-
dabitur, nisi regie potestatis electio iusta et honesta permiserit esse credendum, quod ille a se noverit esse testificandum.

II, 4, 4. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15). — l. 1. III] FLS CHS REX add. E 2; FLS GLS CHDS REX add. V 5; AN[TIQUA]. FLS CHDS REX V 4; ad *Chindasvindi nomen ANTIQUA* add. V 15; FLS GLS RCDS R V 6; FLS RECHARDS REX V 2. || l. 3. regis E 1; regis E 2. || l. 7. etiam si] si etiam E 1. || l. 9. exceptis V 1. *Pith. Mad.* || l. 12. istabulariorum E 2. gellonariorum V 3. || l. 13. coquorumque] ita V 2; coquorum quoque E 2; cocorumque V 1. 3. 5. 6; quoquorum quocumque E 1; quorumque V 4. qui] quis E 1. his] ita E. V 2; hos V 1. 3. alii. l. 14. procedunt] ita E 2. V 3; procedunt *cett.* l. 17. implicatos V 1; inlicitos V 3. || l. 18. testificandi] sit *post add. al. m.* E 2; negotia add. V 1. l. 23. quod] quos E 2. V 1.

1) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. V, 18, 3 sqq.* 2) *Legislator prohibere voluit, quominus domini servos suos regi 'ad hoc' traderent, ut eorum testimonio uterentur; qui locus iam ab*
50 *eis, qui formam Erviganam composuerunt, male intellectus est, quod ex inepta eorum correctione apparet.* 3) *Gillonarii sunt buticularii vel pincernae (gillo = vas fictile).*

II, 4, 5. *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne testes per epistulam testimonium reddant; et qualiter iniungi testimonium possit.

Testes non per epistulam testimonium dicant, sed presentes quam noverunt non taceant veritatem¹ nec de aliis negotiis testimonium dicant, nisi de his tantummodo,⁵ que sub presentia eorum acta esse noscuntur. Certe² si idem testes, aut parentes vel amici, seu etate decrepiti vel infirmitate gravati aut in aliam et longinquam provinciam constituti, de re, que ipsis est cognita, testimonium aliquibus iniungendum putaverint, et si non sint omnes de uno territorio, qui testimonium dicendum committunt, in eo tamen territorio, ubi ille conmanet, qui plus ex his videtur idoneus,¹⁰ congregentur et ante eiusdem territorii iudicem vel coram his, quos iudex elegerit, et mandatum faciant idoneis ingenuis, quibus voluerint, et quod illis est cognitum per condicionum seriem iurare procurent; qualiter, quibus testificandi vicissitudo committitur, id indubitanter, ubi necesse fuerit, suo sacramento confirment, quod iurare mandatores suos iustissime et evidentissime per semetipsos audierint. Aliter autem¹⁵ mandatum de talibus negotiis editum aput omnes iudices erit semper invalidum.

II, 4, 6. *Recc.*]

VI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui falsum testimonium dicunt.

Si quis contra alium falsum testimonium dixerit et in mendacio invenitur, aut certe si ipse dixerit, quia falsum testimonium dedit: si maioris loci persona est, det illi de propria facultate sua, contra quem falsum testimonium dixerat, tantum, quan-

Err.]

VI.

De his, qui falsum testimonium dicunt.

Si quis contra alium falsum testimonium dixerit et in mendacio invenitur, aut certe si ipse dixerit, quia falsum testimonium dedit: si maioris loci persona est, det illi de propria facultate sua, contra quem falsum testimonium dixerat, tantum, quantum²⁵ per testimonium eius perdere debuit, et se testi-

II, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 19; ANTIQUA *add.* V 4. 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNHDUS R 1; CHDS V 4. 5; RCSDS V 2; GLS RCDS V 6. || l. 2. testis — reddat R 2. E 1. V 2. 3. *rell.* || l. 4. noverint V 1. 2. 6. 15. l. 6. idem] *ita* R. E 1. V 1; iidem V 3. 4. 5; hisdem E 2. V 2. 6. aut parentes *des.* R 1; aut *deest* E 2. 30 l. 7. seu] *sup* E 1; *sibe* E 2; *sive* V. aliam] *ita* R. E 2. V 2; alia E 1. V 1. 4. 6; aliena *Mad.* et] aut V 2. longinquam] *ita* R 1. E 2. V 2; longam R 2; longinqua *cett.* provinciam] *ita* R. V 2; provincia *cett.* l. 8. aliquibus — testimonium *hoc loco omittit* R 1, ubi *autem verba*: si non sint omnes de uno territorio qui testimonium committunt, in eo tamen territorio ubi ille conmanet *infra post conmanet inserta leguntur.* || l. 9. putaverint] *ita* E 1. V 2. 3. 5; patuerint R 2. V 1. 6; potuerit V. testimonio dicendo 35 R 2. || l. 10. territorium R 1. his] *is* V 3; ipsis E 2. V 2. 4; illis *Mad.* || l. 11. helegerit R 1. l. 12. idoneis — voluerint *des.* R 1. quod] *ita* R 1; de quod R 2. V 1; de quo E. V 2. *rell.* cognitum] ad personam suam *add. Mad.* || l. 13. condicionis E 2. V 4. 5. || l. 16. editum] edictum R 1. E 2.

II, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. — l. 18. CHIND.] CNDS R 1; CHINDSD R 2. || l. 24. dederit R 2.

II, 4, 6. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 17. VI] FLS CDS (CHNS, CHDS) 40 REX *add.* E 2. V 2. 5; FLS GLS RCDS REX *add.* V 6. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 22. invenitur E 1. V 3. 5. si certe E 1. || l. 23. quia] qui *corr.* quod E 2. V 6. dedi E 1. maior E 1. V 4. 6. 8. || l. 26. se testificare] 45 testificare E 2. V 3. 4. 5; se testificari V 1. 6.

1) *Cf. Dig. XXII, 5, 3, § 4*: Alia est auctoritas praesentium testium, alia testimoniorum, quae recitari solent. 2) *Cum iis, quae sequuntur, cf. Cod. Iust. IV, 20, 16 § 1; 21, 18; Nov. XC, c. 5.*

Recc.] tum per testimonium eius perdere debuit, et se testificare ultra non noverit. Quod si minoris loci persona est et non habuerit unde conponat, ipse tradatur in potestate illi, contra quem falsum testimonium dixerat, serviturus. Quicumque autem vel beneficio corruerit aliquem vel circumventionem qualibet falsum testimonium dicere persuaserit, dum evidens huius rei commentum patuerit, tam autor sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam his, qui rerum aviditate cupidus testificande prebuit falsitatis adsensum, pari simul sententia falsarii teneantur*.

15

*) *R 2 addit:* et insuper ad aliorum terrore centenis flagellis publice verberati turpiter etiam, ut digni sunt, ac viliter decalventur.

20

Errv.] ficare ultra non noverit. Quod si minoris loci persona est et non habuerit unde conponat, ipse tradatur in potestate illi, contra quem falsum testimonium dixerat, serviturus. Nam omnino per talium testimonium, qui se primitus falsa testificasse prodiderint, causa ipsa revolvi non poterit; excepto si aliter evidentior ordo veritatis claruerit, id est aut per legitimum alium et melioratum testem aut per iustos et legales ordines scripture. Quicumque autem vel beneficio corruerit aliquem vel circumventionem qualibet falsum testimonium dicere persuaserit, dum evidens huius rei commentum patuerit, tam auctor sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam is, qui rerum aviditate cupidus testificande prebuit falsitatis adsensum, pari simul sententia falsarii teneantur*.

*) *E 1. V 2 addunt:* et insuper ad aliorum terrore centenis flagellis publice verberati turpiter etiam, ut digni sunt, ac viliter decalventur. — *V 1. 4. 5. 6. 8 addunt:* atque insuper ad aliorum terrorem centenis flagellis publice verberati, turpiter decalvati perenni infamio subiacebunt.

25 *Recc. deest.**Errv.]*

VII. FLAVIUS ERVIGIUS REX.

II, 4, 7.

De his, qui falsum probantur testimonium protulisse, et de spatio sex mensuum, quo testem liceat infamare, sive ut super mortuum non liceat testimonium dicere.

Falsorum testium obstinata nequitia nescit habere modum falsa dicendi, sed crimini crimen nititur copulare periurii. Et ideo, quia detestandos huiusmodi sceleris presumptores divina lex mortis sententia damnat, illos scilicet, quos contra fratrem suum falsum dixisse testimonium potestas iudiciaria comprobat, nos proinde tam nefariis personis ausum secundo testificandi subducimus, quos non humanis, sed divinis

30

35 II, 4, 6. l. 2. se] sic *R 2.* || l. 5. potestatem *R 2.* || l. 10. commentum] conventum *R 1.* auctor *R 2.*

40

II, 4, 6. l. 1. minor *V 4. 8.* || l. 3. potestatem *E 2. V 3. rell.* illius *V 1. 2. 5. 6.* || l. 5. tale *V 1;* talis *Mad.* || l. 6. false *E 1. V 3.* prodiderit *E 1. Mad.* || l. 8. ordo] auctor *V 6.* || l. 9. aut *deest V 2. 6.* || l. 10. testem alium et mel. *E 2. V 1. l. 14. commentum]* manifestum *add. V 3.* || l. 15. interitu *E 1.* is] his *V 1. 6.* || l. 16. testificandi *E 2. V 4. 5. 6.* || l. 17. ut falsarii *V 1. 5. 6.* || l. 19. terrorem *V 2.* || l. 22. atque] et *V 4. 5. 8.* || l. 23. et turpiter *V 6;* turpiterque *V 8.*

45

II, 4, 7. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 14. 15. 17).* — l. 25. FL. — REX] ita *E 2. V 2. 5. 6. 8. 15. 17;* FL. CINDASVINDUS *V 14;* ANTIQUA *add. V 15;* EURIGIUS al. CHDS in margine *add. V 17;* des. *E 1. V 1. 3. 4.* || l. 27. mensuum] ita *E;* mensium *V.* quo] quod *E 1. V 6. l. 28.* ut *deest V 2. 6.* dicere] dare *Mad.* || l. 30. crimini *deest E 1. V 4.* || l. 31. testandos *V 2. 3.*

II, 4, 7. *Recc. deest.*

Err.] vocibus iam mortuos adprobamus. Et ideo, si quis testimonium pro qualibet re in presentia iudicis dederit, et causa per eius testimonium adprobata extiterit, si forte in postmodum favore, terrore vel munere pulsatus illius causidici, qui victus primum per eius testimonium fuit, dicat se idem testis falsum dixisse testimonium, quod primum protulit, 5 et secundo aliud testificare, unde prima, que dixerat, subvertere velit, stante superiori lege¹ id novella tenendum sanctione precipimus, ut nec testificari illi secundo sit licitum, nec causa ipsa, de qua ipse periurus testis ante iuraverat, ulterius per eius testimonium revolvatur; excepto si aliis melioribus et legitimis testibus seu etiam veridicis scripturis 10 revolutio ordinate cause possit accidere, ut secunda determinatione iudicii per alium, sicut dictum est, testem vel verissimam scripture ostensionem licentia sit negotium reparande cause retexere. Nam et si quis, cause sue cupiens accelerare propositum, testem in iudicio protulerit, si ille, contra quem causam habet, presens adfuerit, et quid in 15 reprobatione oblatis testibus opponat, nescire se dixerit, res siquidem ipsa, de qua agitur, per oblatorum testium testimonium in iure illius, ad cuius partem testificaverunt, iudicis instantia contradatur. Illi tamen persone, que se in derogatione prolatis testibus nescire dixit, quid obicere possit, licentiam consulta pietate porrigimus, qualiter infra sex menses et vitia 20 ignorati testis perquirat et cause sue negotium reparare intendat. Quod si infra sex menses non potuerit et vitia predictorum testium querere et coram iudice eorum infamiam conprobare, exactis sex mensibus nullum iam ei ultra temporis spatium dabitur, quod aut prolatum testem 25 infamem esse convincat aut alium testem pro eadem causa in iudicio proferat; sed quod testimonio eorum extiterit alligatum, valebit perpetuo modis omnibus inconvulsum. Et tamen si is, cui licitum est per sex menses vitia testium accusare, legitimam fortasse infra constitutum tempus probationem invenerit, qua prolatum contra se testem infamem possit convincere, supra eos, quos viventes potuerit infamare, licitum erit 30 causidico adductum testem producere. Nam si aliquem de numero illorum testium, qui primum iurasse noscuntur, constiterit fuisse defunctum, nullum super mortuum testimonium dabitur; nec in talibus vel quibuslibet aliis causis testimonium vivi super mortuum ullo modo admittetur, excepto si per legitimum et manifestum scripture textum, ubi ipse, qui 35 defunctus est, aut reum se criminis esse agnoscens suscripsit aut iusto equitatis iudicio publice denotatus apparuit. Et hec quidem de in-

II, 4, 7. l. 2. representia E 1. per] pro E 1. || l. 3. probata V 15. Pith. || l. 5. testis deest E 1. l. 6. testificari V 1. 4. qui dixerat E 1, ubi subvertere velit desunt. || l. 7. stante] testante E 1. l. 8. testificare V 2. 3. 6. ipsa deest E 1. || l. 9. ante] antea E 2. V 2. 4. || l. 10. et deest E 1. 40 l. 12. iudicii] iudicis V 3. 15. verissime V 2. 4. 6. || l. 14. prepositum E 2. V 3; propositam E 1. l. 16. reprobatione] retributione E 1. || l. 17. ad cuius p.] a cuius partem E 1; a cuius parte Pith. l. 18. testificaberint E 2; testificaverant V 2. || l. 19. se dixit V 2; se dixerit V 1. 3. 6. quid] corr. quod E 2; quod V 1. 6. || l. 20. licentia E 2. V 1. consulta] consueta V 2. menses] reparare post add. al. m. E 2. || l. 22. predictorum E 1. || l. 23. infamiam] et famium E 1. exactis] ita E. V 2. 3. 4. 45 8. 15; transactis V 1. 6. Pith. Mad. || l. 24. quod] ita E 1. V 2. 6; quo cett. || l. 25. infame E 1. l. 26. institerit E 1. || l. 27. is] his E 2. V 6. || l. 28. legitima E 1; legitimum E 2. || l. 32. iurare E. l. 33. in quibuslibet E 1. || l. 34. ullo] nullo E 2. V 3. || l. 35. manifeste E 1. || l. 36. suscripsit E 1. V.

1) Sc. II, 4, 6.

Recc. deest. *Erv.*] famatione, qua quisquis ille obnoxius ad dicendum testimonium non II, 4, 7. admittatur, dicta sufficiant. Ceterum si debitum defuncti vel presumptio accusetur, iuxta legem aliam¹ licitum erit causidico aut per veridicum testem aut per legitimam scripturam debitum mortui vel presumptionem convincere et prepositum partis sue negotium consummare.

Nov.]

FLAVIUS EGICA REX.

II, 4, 8.

De derogandis testibus, quod per triginta annorum spatium protelentur ad obiectum illis infamium comprobandum.

Divalis est officii proprium et iustitiam populis pandere et indiscreto iure legum promulgatas sententias equitatis sanctione corrigere. Unde, quia hactenus in lege² constitutum fuisse cognovimus, ut, si quispiam in derogatione prolatis testis nescire se diceret, quod presentialiter obicere possit, infra sex menses et vitia ignoti testis perquireret et cause sue negotium repararet; quod si hoc probare non potuisset, exactis sex mensibus nullum in postmodum temporis spatium haberet, quando testem ipsum infamare [aut alium] proferre deberet; sed quod probatione eiusdem testis alligatum fuisset inconvulsa stabilitate valeret, et alium testem dare ulterius non auderet — quod iniustum omnino nostra perpendit clementia, ut iustitia, que Deus est, temporibus brevitatis succumbat, dum nullo seculorum fine deficiat —: adeo sub generali edicto omnibus regni nostri populis reparabilem in huiusmodi negotiis causandi licentiam pandimus, ut ex tempore, quo idem legis ordo est conditus, tam cause, que in preteritis per eius sanctionem discusse iustitia caruerint, quam etiam ille, que deinceps novis intentionibus fuerint orte, ad eiusdem legis seriem eodem capitulo non teneantur adstrictae. Sed disrupta mensuum ipsorum institutione cunctis liceat causas suas per XXX annorum spatium³ legitima

II, 4, 7. l. 3. veridicum *E* 1. || l. 4. praesumptione *E* 1. || l. 5. prepositum] *ita E. V* 3; propositum *cett.* reparare vel consummare *V* 2.

II, 4, 8. *Codd. V* 3. 10. (15). 17. (18. 19. 20). *Mad.* — l. 6. *FL. deest V* 10. *EGICA] ita V* 10. 17; *ERVIGIUS V* 3. *Mad.* || l. 7. De — comprobandum] De eadem re noviter emendata *V* 17, *ubi haec praecedunt inscriptionem FL. EG. R.* ut] *ita V* 10; quod *cett.* || l. 8. obiectum illis infamium comprobandum] *ita V* 10; obiectam illis infamiam comprobantur *V* 3; obiectam illis infamiam comprobandam *Mad.* l. 10. promulgatas] *ita Mad.*; promulgata *V* 10; promulcasse *V* 3; promulgare *V* 17. sententias] *sententia V* 10. sanctione corrigere] *ita V* 3. *Mad.*; ratione iura corrigere *V* 17; iura et ratione corrigere *V* 19; iura corrigere *V* 10. || l. 11. derogationem *V* 17. || l. 12. diceret] *ita V* 17. 19; dicere *V* 3. *Mad.*; dixissent *V* 10. presentialiter *V* 15. 19. possit] *possent V* 10. 17. || l. 13. perquireret] *ita emendavi*; perquirere *V* 3. 17. *Mad.*; perquirerent *V* 10. negotio *V* 3. repararet] *ita V* 17; repararent *V* 10; reparare *Mad.*; compararet *V* 3. || l. 14. hoc *deest V* 10. || l. 15. haberent *V* 10. infamare aut alium proferre] *ita emendavi secundum p.* 100, l. 24 *sq.*; infamare *V* 10; proferre *cett.* || l. 16. deberent *V* 10. l. 17. valeret] *maneret V* 15. auderent *V* 10. || l. 18. ut] *ne V* 17. qui *V* 10. temporibus brevitatis] *ita V* 10. 19; temporibus brevitati *V* 17; tempore brevitatis *V* 3; temporis brevitati *Mad.* || l. 19. deficiat] *decipiat V* 3. adeo] *ita V* 10; ideo *cett.* sub] *in V* 17. || l. 22. que in preteritis] *que in presenti V* 10; ipsae praeteritae quae *V* 17; quam in preteritis *cett.* eius] *ita V* 10; eam *V* 17; huius *cett.* caruerunt *V* 17. l. 23. ille que] *ita V* 10; illae quae *V* 17. 19; ille qui *V* 3; illae *Mad.* novis *deest V* 3. orte] *horte V* 10. ad eiusdem legis seriem eodem capitulo] *eadem idem legis seriem eodem capitulo V* 3; ab eodem capitulo *V* 10. || l. 24. teneatur adstricta *V* 3; teneantur adscriptae *V* 10. Sed disrupta] *sed disrupta V* 17; *des. V* 3. mensuum] *ita V* 3; mensium *cett.* ipsorum *deest V* 10. institutione] *ita V* 3. 19; institutiones *V* 17; institutio *cett.* || l. 25. causas suas] *causa V* 3. per XXX annorum spatium] *ita V* 17. 19; *des. cett.* legitime *V* 10.

1) *Infra V*, 6, 6. 2) *Sc. II*, 4, 7. 3) *Cf. infra X*, 2.

II, 4, 8. *Nov.*] testium probatione iuxta anteriorem domini Chindasvindi principis legem¹ proprium negotium reparare et alium testem proferre, quod debita cunctis iustitia iudicium discreto examine debeat promulgari.

II, 4, 9. *Recc. Err.*] VII. (VIII.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant vel servos alienos ad libertatem impellunt.

Si quis contra hominem ingenuum et adversus libertum aliquem provocasse convincitur falsum dicere testimonium, tantum illi conponat, quem per falsam testificationem conabatur addicere vel damnare, quantum, si iuste eum obtinuisse, poterat de istatu vel de rebus eius acquirere. Si vero testis, simpliciter ab alio ad testimonium invitatus, false contra ingenuum adque libertum testificare dinoscitur, qualiter per eius testimonium in servitute quisque humiliaretur, et tamen ille, qui testem protulit, conscius fraudis huius non invenitur, solus testis ipse superiori sententia, id est, sicut ille, qui testem ad falsum testimonium provocabit, ei, quem suo testimonio decipere voluerit, obnoxius maneat; ita ut, si non habuerit unde conponat, in potestate eius cum id, quod habere videtur, perenniter serviturus tradatur. Id autem et de illis decernimus observandum, qui, ut servos alienos ad libertatem perducerent, aut falsum testimonium dixisse repperiuntur aut eam intentionem adibere conati sunt, ut ab eis provocati per eorum instantiam ad ingenuitatis libertatem indebita possent aliquatenus insultatione venire.

II, 4, 10. *Recc. Err.*] VIII. (VIII.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

In quibus causis possint testificari servi.

Quod² utilitati multorum est congruum, non est nostre legis decreto pretermittendum; ne tanto cuiquam pateat nocendi facilitas, quanto nihil esse putat ex lege

II, 4, 8. l. 1. Cindasvindi V 3. 19; Chintasvinti V 17. principis *deest* V 10. || l. 2. quod] quo 25 V 17. 19. || l. 3. iudicium] *ita* V 10; iudicio V 3; iudicium *cott.* discreto] recto V 3. promulgare V 3.

II, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15). — l. 4. FL. — REX] *des.* E. V 1. 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS V 2. 5; GLS CHDS V 6. || l. 7. libertum R 1. || l. 8. convinciatur E 1. ut falsum diceret R 2. testimonium dicere R 1. || l. 9. si iuste eum obtinuisse] *ita* R. E 2. V 3. 15 (*supplendum videtur contigerit vel simile quid*); 30 si iuste eum obtinisset E 1. V 2. 6; si iuste V 5; sibi iuste V 8; sibi V 1. iuste] iuxta R 1. poterat] *ita* R 1. V 2. 3. 8; potuerat R 2. E. V 1. 6. || l. 10. istatu] *ita* R 1. E 2; statu *cott.* || l. 11. false] falsa V 1. 6. 8; *deest* V 2. adque] vel E. V 1; sive V 3. testificare] *ita* R. V 3; testificasse *cott.* dinoscitur] convincitur V 15. || l. 12. servitute] *ita* R. E 1; servitutum *cott.* quisque] quisquis E 1; quisquam E 2. l. 13. sententia] multandus est *add.* *Mad.* || l. 14. provocavit E. V. || l. 15. voluerit] *ita* R 1. E 1; 35 voluit *cott.* || l. 16. cum id] *ita* R. E; cum hoc V. || l. 17. discernimus E 2; precipimus E 1. producerent *Mad.* || l. 19. instantiam ad] instantia aut R 1. indebite V 1. 6. possint E 2. V 1. 3.

II, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 21. FL. — REX] *des.* E 1. V 1. 4; ANTIQUA FL. *etc.* V 2. GL. RECC.] GL. RECØDS R 1; GLS RCDS V 5. 6. 17; RCTS V 3; CHINDASVINDUS R 2; CDS E 2; *Chindasvindum indicat etiam* V 15, *ubi additum est* ANTIQUA. 40 l. 22. testificari] *ita* R 1. E 1. V 1; testificare *cott.* || l. 23. hutilitati R 1. || l. 24. ne] nec R 1. cuiquam] cuique R 1; cui E 2. pateat] peteat E 2; competeat V 3. facillitas R 1; facultas R 2. V 2. 5. 6. 8. esse *deest* R 1.

1) *Egica Chindasvindi legem II, 4, 6 laudans, ad ea tamen verba remittit, quae ipse Ervigius, quem oppugnat, ibi inseruit.* 2) *Cf. cum hac lege II, 2, 9; 4, 4; V, 7, 12; 45 'N. Arch.' XXIV, p. 104 sq.*

Recc. Err.] quod metuat. Quia ergo multotiens inter ingenuos reperitur exorta cedes, II, 4, 10. et nullus adesse ingenuus, qui cedis ipsius patefaciat evidenter scelus, adeo, si nullus ingenuorum adfuerit, credi servis omnino oportebit, ut, qualiter inter eos cesio facta constiterit, agnosci eisdem testificantibus possit. Verum quia et interdum iustitie
5 cognitio deperit, dum ingenuorum dignitas aut longe posita aut de proximo ignota consistit, tunc credi permittitur servis, cum ingenui nullatenus adfuerint, qui aut vicini sint aut de re, qua agitur, cogniti habeantur. Certe nec de aliis causis nec de maioribus rebus esse sibi credendum scient, nisi de minimis quibuscumque rebus ac de terris aut vineis vel edificiis, que non grandia esse constiterint, propter quod solet
10 inter heredes aut vicinos possessores intentio exoriri. Sed et de mancipiis credendum est eis, quare contingit ea vel ab aliis occupari vel indebite retineri aut etiam a dominorum iure inlicito evagare: ut per eorum veram cognitionem valeant res ipse dominis reddi, et ipsorum indubitata notitia iuste possit intentionis causa sopiri. Non tamen aliter illis credi poterit, nisi et ab omni crimine alieni extiterint et gravi
15 depressi paupertatem non fuerint¹, ita ut contra ingenuorum dignitatem eorum testimonium accipi nullatenus possit, nisi, ut supra dictum est, cedem exoriri contigerit.

Recc. Err.]

VIII. (X.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 4, 11.

De his, qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis
veritatem dicant.

20 Plerosque cognovimus ita sese interdum per placitum obligare, ut pro sua suorumque utilitate testificare non differant; si quis autem contra eos habuerit testimonium dicere, nullatenus adquiescant. Quod quia satis est contrarium veritati, hanc omnes iudices se noverint habere licentiam, ut talia commenta instanter inquirent et inventa disrumpant, adque quos eadem placita nominaverint, centenis flagellis verberandos
25 insistant; ita tamen, ut ista disciplina non ad infamie notam² eis pertineat, sed testificandi, quod cognitum habent, sit illis ex lege concessa semper et indubitata libertas.

II, 4, 10. l. 1. cedes et] cede *al. m. corr.* cedes etsi *E 2*; cedes etsi *V 2*; cede *V 1*. || l. 2. nullos adesse ingenuos *R 1*. adeo] ideo *V 2. Pith.* || l. 3. omnino] *ita R 1. E 2. V 1. 6*; omnismodis *R 2*; omnimodo *cott.* || l. 4. Verum tamen *E 2*. || l. 5. in longe *R 1*. sit posita *V 3*. ignota] ignorata *corr.*
20 ignota *E 2*; incognita *Mad.* || l. 6. permittimus *E 2*. ingenuorum nullus adfuerit *V 4*; inienuorum nulli adfuerint *V 2*. aut si vicini *R 1*. || l. 7. de re] qui de re *E. V 1. 2. 6*. qua] que *V 2*. nec] si et *R 1*. l. 8. rebus *deest R*. scient] *ita R 1. E 2*; sciens *R 2*; hiscient *V 3*; sciant *cott.* ac] aut *R 1*. || l. 9. aut] et *Mad.* edificiis *R 1*; aedificiis *E 1*; de edificiis *E 2. V 1. 3. 6*. || l. 11. quare contingit] si contigerit *V 2*. debite *R 1*. || l. 12. evacare *R 1*; evagari *E 1*. cognitionem] agnitionem *V 2. 4*. || l. 13. et
35 in ipsorum *R 1*. saperi *E 2. V 4*. Non — credi] Tamen aliter credi non *R 1*. || l. 14. poterit] possit *R 1*. || l. 15. depressi] oppressi *V 1. 6*. paupertate *E. V*. non — dignitatem *des. R 1*. dignitate *R 2*.
II, 4, 11. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 19).* — l. 17. FL. — REX] *des. E. V 3. 4. 19*; ANTIQUA *add. V 15*. CHIND.] CNDS *R 1*; CHINDASVD *R 2*; CHDS *V 1. 2. 5. 6*. l. 18. scriptis] scripturis *R 1*. ne] nec *R 1. V 6*. || l. 20. sese] esse *E 1*; se *V 1. 6*. suas suorum
40 hutilitates *R 1*; sua causa suorumque utilitate *R 2*. || l. 21. testificari *R 2. E 1. V 2. 5. 6*. autem] attamen *V 1*. contra] per *V 2. 5*. || l. 22. Quod *deest V 1*. || l. 24. eadem placita] ad eundem placitum *V 3*. || l. 25. ad *deest R*. nota *E 1*; notam *corr. nota E 2*. || l. 26. habent] *ita R 1. E 1*; abent *R 2*; abet *E 2*; habuerint *V*.

1) Cf. supra p. 96, n. 4.

2) De infamia Visigothica cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 98 sq.

II, 4, 12. *Recc. Err.*] X. (XI.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De quibus annis poterunt testificare minores.

Haec¹ etas erit constitutis in minoribus annis ad testimonium admittenda, ut, postquam puer aut puella XIII vite sue annos inpleverint, sit illis in causis omnibus testificandi indubitata licentia.

5

II, 4, 13. *Recc.*] XI. ANTIQUA EMENDATA.

Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.

Fratres², sorores uterini, patruī, amite, avunculi, matertere sive eorum filii, item nepos, neptis, consubrini vel amitini in iudicio adversus extraneos testimonium dicere non admittantur; nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint.

Err.]

XII.

Ut contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.

Fratres, sorores uterini, patruī, amite, avunculi, matertere sive eorum filii, item nepos, neptis, consubrini vel amitini in iudicio adversus extraneos testimonium dicere non admittantur, nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa, de qua agitur, 15 aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

II, 4, 14. *Extr.*]

ANTIQUA.

De his, qui animas suas periurio necant.

Si quis animam suam periurio necaverit, seu quisque* presumtuose²⁰ periurasse detegitur, aut si quislibet videns se impressum sciendo veritatem negaverit, dum hoc certius iudex agnoverit, addicatur et centum flagella suscipiat et** statim sic notam infamie incurrat, ut postea ei testificari non

*) V 4. 12: quisque periurare permiserit aut si quislibet videns se in presumendo veritatem negaverit et periurasse detegitur, dum *etc.*

25

**) V 4. 12: atque ad testimonium notam *etc.*

II, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15). — l. 1. FL. — REX] *des.* E 1. V 4; ANTIQUA V 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. RECC.] RECDS R 1; RECCESVIND R 2; RCDS V 5; RECAREUS V 1; CHNDS V 2; CHDS V 6; CDS (*omisso* GLORIOSUS) E 2. l. 2. potent R 1; possunt E 2. V. testificare] ita R 1; testificari *cott.* || l. 3. constitutis *corr.* constituta V 2; constituta V 4. in *corr.* de E 2. ad] de R 2. admittendam ut postquam R 1. || l. 5. indubitata] indulta R 1. licentia] libertas V 2.

II, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. — l. 6. AQA EMTA R 1; ANQ EMENDATA R 2. || l. 7. Ut] Ad R 1. l. 8. test. minime] testimonime R 1. || l. 10. Fratres] ff R 1. || l. 11. item nepos] ita nepus R 1. l. 12. consubrini R 2. || l. 13. iudicium R 2.

II, 4, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17). — l. 6. XII] ANTIQUA EMENDATA NOVITER *add.* V 5; ANTIQUA EMENDATAQUE NOVITER *add.* V 1. 17. || l. 7. et] ut E 1. || l. 12. consubrini E 2; consobrini V 1. 6. iudicium E 1. V 3. 5; iudicē V 6. || l. 14. cognitionis E 2. || l. 15. aut] ut E 1. || l. 16. constiterint. Finit. E 2.

II, 4, 14. *Codd.* V 4. 8. 11. 12. — l. 17. ANTIQUA] *deest* V 11. 12. || l. 19. necaverint V 4. 40 l. 21. se] se esse *e corr.* V 8; sepe V 11. || l. 22. hoc *deest* V 12. abdicatur V 12. || l. 23. testificare V 4, *corr.* testificari V 8. || l. 24. si quislibet] per quodlibet V 12. || l. 25. et periurasse detegitur *des.* V 4.

1) Cf. II, 5, 11. 2) *Lex testimonium parentum contra extraneos prohibet, deficiente illa lege, quae testimonium domesticum prohibuisse videtur. Cf. quae de hac re exposui 'N. Arch.' XXIV, p. 107.*

45

Extr.] liceat. Et*** si potentior fuerit, secundum superiorem legem, que De falsariis¹ II, 4, 14. continetur, insistente iudice quartam partem facultatum suarum amittat, illi consignandam, cui fraudem periurii moliri conatus est.

***) I 4. 12: Et sicut superiori lege de falsariis continetur etc.

5 *Recc. Err.]* V. TITULUS: DE SCRIPTURIS VALITURIS ET
INFIRMANDIS AC DEFUNCTORUM VOLUNTATIBUS CONSCRIBENDIS.

- I. Quales debeant scripture valere.
 II. De pactis et placitis conscribendis.
 III. Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.
 10 IIII. De damnis eorum, qui contra pacta vel placita sua venire contendunt.
 V. Ne valeant definitiones vel placita servorum.
 VI. De turpibus et illicitis rebus.
 VII. Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur. De pena etiam, que sit in placitis inserenda.
 15 VIII. Quod omnis scriptura vel definitio, que per vim et metu extorta fuerit, valere non poterit.
 VIIII. Que scripture valere poterunt, si ab his facte fuerint, qui sunt in annis minoribus constituti.
 X. Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas hominum voluntates.
 20 XI. Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur.
 XII. Ut defuncti voluntas ante sex menses sacerdoti vel testibus publicetur.
 XIII. De contropatione manuum, si scriptura vertatur in dubium.
 XIIIII. De holografis scripturis.
 XV. De contropatione scripturarum et earum pena solvenda.

25 II, 4, 14. l. 2. facultatum suarum] facultatum rerum suarum e corr. I 8; facultatis sue I 4. 12. admittat I 4. 12.

V. TIT. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. I 1. 2. 4. 6. 18. — l. 5. ET INFIRM. des. E 2; ET INFIRMANDIS I 1. 2. 4. || l. 6. AC] HAC R 1. I 6. CONSCRIB.] CONSERVANDIS I 18.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. I 3. (15). — l. 8. conscribendis] conservandis R 2. E 1.
 30 I 3. || l. 9. non l. venire des. R 2. liceret E 1. || l. 10. venire contemnunt R 1; des. R 2. || l. 11. placita] ita R. I 15; pacta E. || l. 13. callidis] inserenda hic add. R 1; callidis — inserenda des. R 2. l. 14. De — inserenda des. R 1. in] ita E 1; deest E 2. || l. 15. definitio — poterit des. R 2. metu] ita R 1. E 1; metum E 2. extorta] exorta I. || l. 17. valere] non add. R 1. E 2. qui — constituti des. R 2. || l. 19. ultimas hom. vol. des. R 2. hominum] omnium R 1; ominum E 2. || l. 20. qui — moriuntur
 35 des. R 2. || l. 21. vel — publicetur des. R 2. publicetur abscisum R 1. || l. 22. manuum si scriptura] ita E; manu subscripta scriptura R 1; manuum scriptura R 2. dubio R 2. E 2. || l. 23. olografis R 2; olographis E 1; olograbis E 2; elogravis I 3. || l. 24. contropatione] conprobatione R 2. E 1. I 3; conturpatio E 2. et — solvenda des. R 2. earum] arum R 1.

1) Scilicet titulo 'De falsariis'. Non ad legem Chindasvindi VII, 5, 2, sed ad antiquam,
 40 cui Chindasvindi lex substituta est, haec referenda videntur.

II, 5, 1. *Recc.*]

I.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quales debeant scripture valere.

Scripture¹, que diem et annum habuerint evidenter expressum adque secundum legis ordinem conscripte noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut suscriptionibus roborate, omni habeantur stabiles firmitate.

Err.]

I.

Quales debeant scripture valere.

Scripture, que diem et annum habuerint evidenter expressum atque secundum legis ordinem conscripte noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut suscriptionibus roborate, omni habeantur stabiles firmitate. Simili quoque et ille scripture valore constabunt, quas etsi auctor suscribere egritudine obsistente non valuit, in eis tamen qui suscriptores accederent postulabit, sicque suscriptionem vel signum ad vicem illius auctoris ille, qui est rogatus, inpresserit, hoc tantum est observandum, ut si conditor talium scripturarum de hac ipsa egritudine, qua detenebatur, revaluerit, si hoc ipsud, quod in huiusmodi scripturis testavit, firmum esse voluerit, manu sua illud solita suscriptione conroboret, et sic plenam quod testare visus est obtineat firmitatem. Sin autem eundem testatorem de hac ipsa egritudine mori contigerit, testis ipse, qui ab eo rogatus accessit, iuxta aliam legem² infra sex menses suscriptas a se scripturas roborare curabit.

II, 5, 1. *Codd.* R 1. 2. — L 2. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. || L 4. que] qui R 1. || L 6. conditores R 1. || L 8. stabile R 2. L 9. firmitatem R 2.

II, 5, 1. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — L 1. I] NOVITER EMENDATA *add.* V 6. 15. 17; FLS CHDS REX *add.* V 1. 5, *et post* N. E. V 17; IN NOVIT EMD FLS GLS 30 CHDS REX *add.* V 6. || L 3. Qualis E 1. L 7. suscriptionibus] *ita* E 2; subscriptionibus *cett.*; *et ita etiam infra semper suscr- ex E 2 recepi, ubi E 1 semper, V plerumque subscr- praebent.* omnia E 1; omnes V 2. *Mad.*; omnino V 3. 4. || L 8. habeant 35 *Mad.* stabilem E 1; stabili V 4. firmitatem E 2. L 9. valore] valere E 2. V 1. 19; volare E 1; *deest* V 3. || L 10. conscribere V 1. *Mad.* || L 12. postulabit] *ita* E; postulavit V. || L 13. vicem] *ita* V; bicem E 2; iudicem E 1. || L 16. detenebatur E 1. 40 L 17. ipsud] *ita* E 1; ipsut E 2; ipsum V. L 18. testabit E 1; testatus est V 1. 4. 5. 8. 15. L 19. manus sue V 1. || L 20. testari V 1. 4. L 21. Sin] Si V 1. 3. 6. || L 22. ipsa *deest* V 1. 2. 6. L 24. legem *deest* E 1. || L 25. suscriptas] scriptas 45 *Mad.*

1) *Cf. legem sequentem.*2) *Sc. II, 5, 14.*

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

II, 5, 2.

De pactis et placitis conscribendis.

Pacta¹ vel placita, que per scripturam iustissime hac legitime facta sunt, dummodo in his dies vel annus sit evidenter expressus, nullatenus inmutari permittimus.

5 Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

II, 5, 3.

Ne* incognitam sibi scripturam quisquis ille testis suscribere audeat.

*) V 6: Ut nullus incognitam sibi scripturam subscribat.

Quarumlibet² scripturarum seriem advocatus testis, si non aut per se antea legerit aut coram se legentem audierit, suscribere penitus non audebit. Quod si presumpserit, testimonium eius, quod illic incaute perhibuit, in nullo permittimus accipi, quia incognitus illic suscriptor accessit, nec stabilis illa iudicabitur scriptura, quam nulla testium firmaverit cognitio vera.

Recc.]

III. ANTIQUA.

Err.]

III.

II, 5, 4.

15 Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.

Filio vel heredi contra priorum definitionem venire non liceat; quia iuste repellitur presumptio illius, qui facta seniorum iniuste conatur inrumpere.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non liceat venire.

Filio vel heredi contra priorum iustam ac legitimam definitionem venire non liceat; quia iuste repellitur presumptio illius, qui facta seniorum iniuste conatur inrumpere.

II, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 17. 18. 19). — l. 1. ANTIQUA] *deest* E. V 3. 19; FLS (GLS V 2) CHNDS V 2. 8. || l. 2. conscribendis] conservandis R 2. V 1. 3. 6. 14; conscribendis vel conservandis V 2. 8. || l. 3. legitime ac iustissime E. V 1. 2. 3. 6. 17. 18. facte R 1. E 1. || l. 4. diebus R 1. annos R 2. E 1; annos *corr.* annis E 2. emutari R 1; immutare R 2. V 6. 17.

25 II, 5, 3. *Codd.* E 2. V 1. 2. (3). 4. (5). 6. (8. 13. 14. 15. 17. 18). — l. 5. FL. — REX] *Inscriptio in codicibus* V 6. 17 *per errorem ad legem sequentem posita est; ad hanc ipsam legem praebent inscriptiones:* FLS GLS CHNDS R Egiga rex (*sic*) V 2; F. EGICA R. V 17. *Mad.*; Intromissa lex in lib. II. tit. V. era II. Flavii gloriosi Egicani regis in *marginem* V 13. 14; ANTIQUA V 4. 15; *inscriptio deest* E 2. V 1. 3. 5. || l. 6. incognita sibi scriptura E 2; incognitas sibi scripturas V 2. ille] iH V 2. subseri- *pro suscri-* hic et *infra plerique codd.* V. || l. 7. audeat vel firmare V 4; audeat aut firmare V 2. 5. 17; aut firmare audeat V 4. || l. 9. advocatus E 2. aut] au E 2. || l. 10. audevit E 2. || l. 11. illic] illi *Mad.* peribuit E 2. || l. 12. permittimus accipi] *ita* V 1. 4. 5. 6. 17; permittente dum accipi E 2; permittendum est accipi *Mad.*; amitti poterit V 2. incognitus] ignotus V 17 (*in marg.*). 18. accesserit V 1. 2. || l. 13. nullam E 2. vera] *beram* E 2.

35 II, 5, 4. *Codd.* R 1. 2.

II, 5, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 17). — l. 14. III] ANTIQUA *add.* V 1. 4. 5; ANTIQUA. FLS GLS EGIGA (EGICA V 17) REX V 6. 17; FLS RCDS REX V 2; FLS CHNDS REX V 8. || l. 15. Contra] Ut contra E 2 (*e corr.*). V 2. || l. 16. liceat] licere E 1. V 1. 6. l. 17. iustam ac l.] iusta hac legitima *post add.* E 2. ac] hac E 2; ac V 1. 6. 17; aut E 1. V 2; et *alii.*

40

1) *Lex in Legem Baiuvariorum recepta est, inde in Legem Alamannorum.* Cf. *supra*

45 p. 32. 2) Cf. de hac lege 'N. Arch.' XXIV, p. 109 sq.

H, 5, 5. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De damnis eorum, qui contra pacta vel placita sua venire contendunt.

Qui¹ contra pactum vel placitum iuste hac legitime conscriptum venerit, quod non forsitam persona potentior violenter extorserit: antequam causa dicatur, penam, que in pacto vel placito legitime continetur, exolvat; deinde que sunt in pacto vel placito definita servantur. Pactum vero vel placitum convenienter hac iustissime inter partes conscriptum, si etiam penam in eis inserta non fuerit, revolvi aut inmutari nulla ratione permittimus. Et ideo que pactis vel placitis continentur vel monstrantur scripta plenam habeant firmitatem; si tamen quisque ille pactum vel placitum iustissime et de re sibi debita conscripsisse videatur.

H, 5, 6. *Recc. Err.*]

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne valeant definitiones vel placita servorum*.

*) *V* 1. 2. 6. *Mad. add.*: sine iussu dominorum.

Et honestas hoc habet, et iustitia hoc adfirmat, ut que servi non iubentibus dominis suis seu per scripturam paciscuntur sive per testem definiunt, nullo firmo robore penitus habeantur.

H, 5, 7. *Recc.*]

VI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De² turpibus et illicitis rebus inter quascumque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec damnum seu quancumque definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere.

Err.]

VI.

De turpibus et illicitis rebus.

De turpibus et illicitis rebus inter quascumque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec damnum seu quancumque definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere.

II, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 3. 6. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CINDS R 1; CHDS V 1. 5; CHNDS V 8. 14. 17; GLS CHNDS V 2; AN V 4. || l. 2. vel] et R 2. V 1. 3. || l. 3. hac] *ita* R 1. E 2; ac *cott.* || l. 4. forsitam] *ita* R 1. E 2; forsitam *cott.* personam R 1. potentior — penam *des.* R 1. violenter] *deest* R 2; *post add.* E 2. pena R 2. E 2. || l. 5. placito] in placito R 1; placito definita V 1. pacto vel *des.* R 1. || l. 6. vel placitum] placitumve *Mad.* || l. 7. partes] pares V 2. penam] *ita* R. E 2; pena E 1. V. || l. 8. vel pactis V 1; in pactis E 2. V 3. 6; vel in pactis V 2. vel m.] et m. E 1. *Mad.* || l. 9. habeat R 1. E 2. si] sic R 1. quisque] quisquis V 1. 2. 4. 6. 15. 19; *deest* V 5. vel placitum *des.* E 1. V 3.

II, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 15. — l. 11. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4. GLORIOSUS RECESSVINDUS] *ita* R 2; G. RECØDS R 1; GLS RCDS V 5. 6; RCDUS. ANTIQUA V 15; G. RECAREUS V 1; CINDS E 2; CHNDS V 2; CINTASVINTUS *Mad.* || l. 12. placita] *ita* R 1. V 2; pacta *cott.* || l. 14. Et *deest* V 3. *Mad.* que] qui E. || l. 15. suis *deest* E. V 1. 3. 6. scriptura R 2. E. || l. 16. penitus *deest* R 1.

II, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. V 3. — l. 18. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CINDS R 1; *inscriptio deest* V 3. || l. 22. quancumque R 1. || l. 23. nullo] ullo R 2.

II, 5, 7. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. (4. 5). 6. (15. 17. 19). — l. 17. VI] FLS CHNDS REX *add.* V 2; FLS RCDS REX *add.* V 5. 6; FLAVIUS RECA- REUS REX *add.* V 1; RCSTUS. ANTIQUA V 15. l. 22. seu] nec V 6. quancumque E 1. diffinitionem V 1. || l. 23. nullo] ullo V 1. *Mad.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. II, 9, 1*: Si quis . . . adversum pacta vel transactiones, nullo cogentis imperio . . . confecta, putaverit esse veniendum . . . , actione privatus restituta poena, quae pactis probatur inserta etc. *Interpr.*: . . . nec causam ipsam agere permittatur et poenam, quam in pacto constituit, cogatur exsolvere. 2) *Cf. Dig. II, 14, 27 § 4*: Pacta, quae turpem causam continent, non sunt observanda; *Dig. XLV, 1, 26. XVII, 1, 6, § 3*: Rei turpis nullum

Recc.]

VII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur. De pena etiam, que sit in placitis inserenda.

Pravis¹ hac malignis moribus improborum iustitie semper est sententiis obviandum. Ideoque, quia dira perversorum cupiditas ita sepe plurimos novarum fraudium molitione conlaqueat, ut, cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent hac personas, hoc fieri omnimodo proibemus. Sed quotiens undelibet placitum conscribitur, non amplius in transgressoris pena, quam duplatio reddende rei vel triplatio nummorum satisfatione taxetur. Res tamen omnis aut persona nullatenus obligetur; quia iniustum penitus adprobamus, ut unius causa debiti rerum fiat omnium perditio vel persone. Quodcumque igitur contra legis huius decretum conscriptum placitum sive definitio facta fuerit, ubicumque repperta fuerit, vacua omnimodis et invalida reputetur.

II, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. E 2. V 3. — l. 2. CHINDASVINDUS] ita R 2; CINDS R 1; CHDS E 2; *inscriptio deest* V 3. || l. 4. alia] aliqua V 3. 30 l. 6. que — inserenda] que perimenda est vel placitis conscribenda E 2. || l. 7. ac R 2. improborum iustitiam R 1. || l. 9. perversori R 1. l. 10. sepe] se R 1. || l. 11. molitione R 1. l. 12. sit] fit R 2. E 2. || l. 13. per has personas R 1. || l. 15. placitus R 1. conscribentur E 2. 35 l. 17. triplatio nummorum] tripationeorum E 2; tribulationum eorum V 3. || l. 18. Res — obligetur *des.* R 1. omnes R 2. || l. 20. cause debite V 3. l. 21. fiat] faciat R 1. || l. 24. definitionem R 1. 40 l. 25. fuerit *deest* R 2. V 3. || l. 26. deputetur E 2.

Erv.]

VII.

II, 5, 8.

Ne sub unius nomine cause res alia vel persona callidis definitionibus obligetur. De pena etiam, que sit in placitis inserenda.

Pravis ac malignis moribus improborum iustitie semper est sententiis obviandum. Ideoque, quia dira perversorum cupiditas ita sepe plurimos novarum fraudium molitione conlaqueat, ut, cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent ac personas, hoc fieri omnimodo proibemus. Sed quotiens undelibet placitum conscribetur, non amplius in transgressoris pena, quam duplatio reddende rei vel triplatio nummorum satisfatione taxetur. Res tamen omnis aut persona nullatenus obligetur; quia iniustum penitus adprobamus, ut unius causa debiti rerum fiat omnium perditio vel persone. Quodcumque igitur contra legis huius decretum conscriptum placitum sive definitio facta fuerit, ubicumque reperta, vacua omnimodis et invalida reputetur. Sola vero potestas regia erit in omnibus libera qualemcumque iusserit in placitis inserere penam.

II, 5, 8. *Codd.* E 1. V 1. 2. (4. 5). 6. (8. 13. 14. 15. 17. 18). — l. 1. VII] FLAVIUS CHINDASVINDUS (FLS CHDS) REX *add.* V 1. 5. 6. 8. 14. 17; FLS GLS CHDS R. *add.* V 2; ANTIQUA *add.* V 15. || l. 3. alia] alie V 1; aliena V 2. 6. l. 4. obligentur E 1. || l. 5. que sit] que perimenda est vel V 1. || l. 10. molitione V 1. l. 11. sit] fit E 1. V 2. || l. 14. conscribitur V 2. 6. l. 15. duplicatio — triplicatio V 13. nummorum] ita E 1. V 2; rerum V 1. 4. 5. 6. || l. 16. in satisfatione V 1. 5. 6. || l. 18. debito V 1. l. 20. sive] vel *Mad.* || l. 22. omnimodis V. reputetur] reputentur E 1; deputetur V 1. 4. Sola — penam] *Haec exhibent* E 1. V 1. 2. 6. 17. 18 (*de ceteris dubito*).

mandatum est; cf. *ibid.* 22, § 6; *L. Rom. Vis. Paul. I, 1, 2*: Neque contra leges neque contra bonos mores pacisci possumus. 1) *De indole huius legis disserui* 'N. Arch.' XXIV, p. 112 sq.

II, 5, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

Quod omnis scriptura vel definitio, que per vim et metum extorta fuerit, valere non poterit.

Pactum¹, quod per vim extorserit persona potentior vel inferior, sive placita vel reliquas scripturas, id est, si ille, qui paciscitur, aut in custodia mittitur aut sub gladio mortem forte timuerit, aut ne penas quascumque vel ignominia patiat, vel certe si aliquam iniuriam passus fuerit, huiusmodi pactio vel scriptura quelibet nullam habeat firmitatem.

II, 5, 10. *Extr.*]

FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De* superfluis scripturis et super ordinem legis confectis. 10

*) V 2: De his, qui contra legis ordinem confecerint scripturas. —
V 9. 19: Si aliquis scripturam fecerit amplius, quam lex iubet.

Plene discretionis ordo est incertis adhibere cognitionem et dubiis conicere fidem. Quia ergo de statu scripturarum solet dubietas in controversiis exoriri, adeo precepto decernitur evidenti, ut quicumque virorum ac feminarum testamenta, donationes, dotes vel quascumque scripturas conficit amplius, quam lex iubet², in quibuscumque partibus sive personis contra sanctionem legis de quarumcumque rerum distributione decreverit, non ideo ex toto habeantur invalide, quia ordo prefixus videtur esse transgressus; sed manentibus cunctis, que^{**} salubrius ex legis auctoritate subsistunt, illa sola decidant, que contra legem inveniuntur manere descripta atque decreta. Huius^{***} rei evidenter iudices negotiorum hoc tenore descripta ordinabunt,

**) V 2. 3. 9. 19: que subsistunt ex legis huius auctoritate illa etc.

***) V 2: Huius rei evidenciam iudices negotiorum pro tenore iudicii ordinabunt, ut ille, cui plus conditor scripture contulit, quam oportuit etc. — V 3. 18: 25

II, 5, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] ita R. V 1. 2. 5; ANTIQUA. FLS GLS CHDS REX V 6. 17; FLS CHDS REX E 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; deest E 1. V 3. 4. 19. || l. 2. que] quod R 1. exorta R 2. E 1. V 1. || l. 4. Pactum quod] Que R 1; Pactum sive placitum quod V 2. vim] vim et metum E 2 (et m. post add.). V 1. 2. 4. 5. 6. sive placitum V 1; s. p. des. V 2. || l. 5. forte mittitur V 3. || l. 6. morte R 1. ne] ita R 2. E 1. V 3. 6. 15. 17; nec R 1; si V 4; deest E 2. V 1. 2. 5. vel] aut E 1. ignominiam V. || l. 7. pactio] placito R 1; patio E 2.

II, 5, 10. *Codd.* V 1. 2. 3. (4. 5). 6. 8. 9. (12. 17. 18. 19). — l. 9. FL. — REX] ANTIQUA prae-mittit V 8; CDS REX V 9; ANTIQUA V 19; des. V 3. 4. 6; GLORIOSUS deest V 8. RECC.] RCDS V 2. 5. 17. 18; RECCAREUS V 1. || l. 10. De — confectis des. V 3. 4. 12. et super o. legis des. V 8. 35 l. 13. Plene — fidem des. V 4. 12. discretionis] dilectionis V 3; direptioni V 9; direpcionis V 19. est ordo V 9. 19. adhibere] habere V 2. cognitionem — fidem] fidem et cognitionem in dubiis conicere veritatem V 9. 19. || l. 14. dubietas in] dubietatis V 2. controversiis] controversia V 2. 3. 9. 19. l. 15. adeo] ita V 2. 3. 9. 19; ideo cett. evidenti decernitur V 8; e. d. sanctione V 9. quicumque] quorumcumque V 9. || l. 16. testamentum V 1. vel] seu V 2. vel in qua quis (qui V 19) scripturam conficit 40 V 9. 19. || l. 17. vel contra V 1. 6. || l. 18. quarumc. deest V 9. 19. decreverit] elegerit V 2. l. 19. habeatur V 9. invalida V 6. 9. 19. || l. 21. invenitur V 6. manere] esse V 3. 9. 19. descripta] conscripta V 2. 9. 19. atque decreta des. V 2. 3. 9. 12. 18. 19. || l. 22. hoc] hec V 1. hunc tenorem descriptum V 12. || l. 23. Huius deest V 9. 19.

1) Haec lex ad exemplum iuris Romani scripta certe ex Codice Euriciano sumpta est, ut V, 4, 3 ex Cod. Eur. c. 286 et V, 2, 1 ex Cod. Eur. c. 309. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 113 sq. 2) Vide III, 1, 5. IV, 5, 1. 2.

Extr.] ut ille, cui plus conficitur per scripture seriem, quam oportuit, hoc solum **II, 5, 10.** accipiat, quod auctoritas legis demonstrat, et reliqua hi, quibus legitime debentur, vigore[†] iusticie consequantur.

Cuius rei evidenciam iudices negotiorum ac discretionem servabunt, ut, cum tales scripture fuerint ipsorum iudicio presentate, non ex toto invalide iudicentur, sed hoc sui iudicii conscriptione notetur, ut cui plus confector scripture contulit, quam oportuit *etc.* — *V* 9. 19: Cuius rei evidenciam [iudex] negotiorum hac discrecione servabit, ut, cum talis scriptura fuerit in ipsius iudicio prolata, non ex toto habeatur invalida, sed hoc suo iudicio denotetur, ita ut, ubi plus confector scripture contulit, quam oportuit *etc.*

†) *V* 3. 9. 19: iure percipiant *pro* vig. iust. cons.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 5, 11.

Que scripture valere poterunt, si ab his facte fuerint, qui sunt in annis minoribus constituti.

In¹ minoribus annis constitutis testandi de rebus suis vel alias quascumque definitiones faciendi seu per scripturam sive per idoneum testem, in quibuscumque personis elegerint, infra quartum decimum annum non illis aliter licentia erit, nisi gravis langor occurrerit, per quod eos fortasse mori suspicio sit. Quod si eos necessitas huius cause compresserit, utrisque a decimo etatis ipsorum anno faciendi quod voluerint libertas plena manebit. Qui si ab egritudine convalescere potuerint, quidquid eos ordinasse constiterit, totum invalidum erit, donec aut rursus egrotantes iterum que ordinaverant nova ordinatione reforment, aut venientes usque ad plenum quartum decimum annum in omnibus iudicandi de rebus suis liberam habeant absolutamque licentiam. Ab infantia vero vel in qualibet etate dementes effecti et in eo vitio absque intermissione temporis permanentes nec testimonium reddere nec, si quam forte voluntatem ediderint, nullam poterit firmitatem habere. Nam² qui per intervalla temporum vel orarum salutem videntur recipere et integra interdum mente persistere, de suis rebus ferre iudicium proberi non poterunt.

II, 5, 10. *l.* 1. cui] qui *V* 6. 17. || *l.* 2. legis huius *V* 2. reliqua] alia *in loco raso* *V* 6. *l.* 3. vigore *V* 1. iusticie] iustissime *V* 2. consequantur] sequantur *V* 8; adsequantur *V* 18. || *l.* 4. Cuius] Quibus *V* 3. iudicis *V* 3. || *l.* 7. iudex *deest* *V* 9; iudices *V* 19. || *l.* 8. servabunt *V* 19. tales scripturae fuerint — prolatae *V* 19. || *l.* 9. habeatur invalida] invalidae iudicentur *V* 19.

II, 5, 11. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — *l.* 12. FL. — REX] *des.* *E* 1. *V* 3. 4; FLS CHDS REX *E* 2; F. CHINDASVINDUS *R.* *V* 8. RECESSVINDUS] *ita* *R* 2; RECØDS *R* 1; RCDS *V* 2. 3. 6. 17; RECAREUS *V* 1. REX] ANTIQUA *add.* *V* 15. || *l.* 13. poterunt] *ita* *E* 2. *V* 2; potuerunt *R* 1; poterint *corr.* poterunt *R* 2; poterant *V* 1; poterint *cett.* qui] que *R* 1. *l.* 15. constituti *E* 2. *V* 1. 6; quidam constituti *V* 2. festandi] testari *V* 1; si testari *V* 6. || *l.* 16. faciendi] facere *V* 1. 6. sive] seu *V* 1. 2. || *l.* 18. languor *E* 1. *V* 1. 2. quod] *ita* *R.* *E.* *V* 6; quem *alii.* suspicio] suspectio *V* 1. 6. sit] est *R* 2. || *l.* 19. utriusque *R* 2. *E* 2. ad decimum *R* 1. ipsarum *anno* *R* 1; ipsorum annorum *E* 2; annorum ipsorum *V* 3; sue anno *V* 2. || *l.* 20. plena *deest* *R* 1. Qui] *ita* *R* 2. *E.* *V* 1. 2; Quia *V* 3; Quod *R* 1. *V* 4. 5. 6. || *l.* 21. constiterit] contingerit *V* 2. totum] *ita* *R.* *E* 2. *V* 1. 2. 6; *deest* *E* 1. *alii.* || *l.* 22. ordinaverint *E* 1. reforment] forment *V* 1. 5. plenum *deest* *R* 1. || *l.* 24. amentes *V* 2. vitio absque] que *R* 1. || *l.* 25. reddere] *ita* *R.* *E.* *V* 2. 3. 4; possint reddere *V* 1. 5; reddant *V* 6. *Pith.*; reddentes *Mad.* si] *ita* *R* 1. *V* 2. 6; sic *cett.* quam] qua *R* 1. *l.* 26. nullam] *ita* *R* 1. *V* 2. 6; ullam *R* 2. *E.* *V* 1. 3. *rell.* poterint *R* 1. qui] que *R* 1. intervalla *R* 1. *l.* 27. salute *R* 1. || *l.* 28. prohibere *E* 1. *V* 3. 4. potuerunt *R* 1. *E*; poterint *V* 6.

1) *Cf.* II, 4, 12. IV, 3, 1. 4.

2) *Cf.* *Cod. Iust.* VI, 22, 9.

II, 5, 12. *Recc.*] X. FLAVIUS GLORIOSUS
RECESSVINDUS REX.

Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas hominum voluntates.

Morientium¹ extrema voluntas, sive sit auctoris et testium manu suscripta, sive utrarumque partium signis extiterit roborata, sive tantummodo verbis coram probationem patuerit promulgata, omni perenniter valere subsistat. Id tantum magnum opere procurandum est, ut, quod instante quocumque periculo conscribi nequiverit, infra sex mensuum spatium qui hoc audierint suam coram iudice iurationem confirment eiusdemque iuramenti condicionem tam suam quam testium manu conroborent. Dumque hec res plenum venerit in effectum, pro instantia sui laboris idem testes ex defuncti bonis trecensime pretium portienis prosequantur in solis tantummodo nummis; cartarum strumentis et librorum voluminibus sequestratis, que pertinebunt ad heredes integritate successionis. Qui testes infra sex menses procurent illi denunciare, in cuius nomine per talem hordinationem res translata dinoscitur extitisse. Quod si omnem legis huius decretum testes illi, quibus con-

Err.] X.

Qualiter confici vel firmari conveniat ultimas hominum voluntates.

Morientium extrema voluntas, sive sit auctoris 5 et testium manu suscripta, sive utrarumque partium signis extiterit roborata, seu etiam, etsi auctor suscribere vel signum facere non prevaleat, alium tamen cum legitimis testibus suscriptorum vel signatorem ordinationis sue in- 10 stituat, sive quoque, si tantummodo verbis coram probationem ordinatio eius, qui moritur, patuerit promulgata: hec ordinationum quatuor genera omni perenniter valere subsistant. Id tantum magno opere procurandum est, ut 15 scripture ille, que secundum primi et secundi ordinis confectionem sunt alligate, id est, sive que auctoris et testium manu suscripte, seu que utrarumque partium signis extiterint roborate, infra sex menses 20 iuxta legem aliam² sacerdoti pateant publicande. Et si forsitan contigerit, ut in huiusmodi scripturis auctor, qui suscribere debuit, signum impressit, hoc ipsud testis, qui in eadem scriptura suscriptor 25 accessit, iurare curabit, quia signum ipsud a conditore factum extiterit*. Ille vero scripture, que sub tertii ordinis alligatione

*) et tunc stabilis erit *add.* V 1 (*om.* et). 5.
6. 8.

30

II, 5, 12. *Codd.* R 1. 2. — l. 2. RECESSVINDUS R 2; RECCØDS R 1. || l. 4. hominum] omnium R 1. 2. || l. 5. Morientis R 1. || l. 7. utrumque R 1; utrarumque R 2. || l. 10. magno opere R 2. || l. 11. procurandum est] procuretur R 1. quod *deest* R 1. || l. 12. quocumque R 1. l. 14. sua — iuratione R 2. || l. 20. solis] solidis R 1. || l. 21. numhis R 1. instrumentis R 2. l. 27. omne R 2.

II, 5, 12. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 1. X] FLS GLS RCDS (RECA-REUS V 1) REX *add.* V 1. 2. 5. 17; FLS RCDS REX *add.* E 1, *eadem et* NOVA V 8, ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. || l. 6. suscri- *pro* 35 subscri- *hic et infra secundum* E 2. || l. 7. signis aut subscriptionibus V 3. *Mad.* || l. 12. probationem] *ita* E. V 6; probatione *cett.* || l. 13. hec] *deest* *Mad.* l. 14. valere] *ita* V 1; balere E 2; volare E 1; valore *cett.* subsistant] persistent E 2. V 1. 3. 5. 40 l. 15. magno opere] *ita* E 2. V 1; magnopere *cett.* l. 17. confectione E 1. || l. 18. que] qui E 1; qua E 2; *deest* V 2. manus E 2. || l. 19. seu que] que *deest* V 1. *Mad.* || l. 22. contingerit E 2. V 6. || l. 24. in- 45 presserit E 2 (*e corr.*). V 1. 2. 6. || l. 24 et 26. ipsud] *ita* E 1; ipsud E 2; ipsum *cett.* || l. 28. alligationes E 1.

1) De hac lege cf. quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 116 sq. Quae vero lex et praecipue forma Errigiana de signis et subscriptionibus doceat, exposui l. c. p. 26. 2) Sc. II, 5, 14.

Recc.] missum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, noverint se falsariorum damno multari.

Err.] sunt edite, id est, in quibus ad-
II, 5, 12.
vocatus a conditore legitimus testis suscripsit, tunc omni habebuntur stabiles firmitate, quando infra sex menses et ille, qui in eadem scriptura ad vicem morientis suscriptor accessit, et reliqui testes, qui ab eo rogati sunt, coram iudice condicionibus factis iuraverint, quod in eadem scriptura a se suscripta nulla sit fraus inpressa, sed secundum voluntatem ipsius conditoris habeatur conscripta, et quod ab eo, qui eam condere voluit, rogati extitissent, ut in eadem scriptura suscriptores accederent et ad vicem conditoris eam legitime roborarent. Illa vero voluntas defuncti, que iusta quarti ordinis modum verbis tantummodo coram probatione promulgata patuerit, que instante quocumque periculo** conscribi nequiverit, et tamen ab eo, qui moritur, iussa fuerit alligari, tunc robur plenissimum obtinebit, si testes ipsi, qui hoc audierint, et rogati a conditore extiterint, infra sex mensuum spatium, hoc, quod iniunctum habuerint, sua coram iudice iuratione confirment eiusdemque iuramenti conditionem tam sua, quam testium manu corroborent. Dumque hec res plenum venerit in effectum, pro instantia sui laboris idem testes ex defuncti bonis tricesime pretium portionis prosequantur in solis tantummodo nummis; cartarum instrumentis et librorum voluminibus sequestratis, que pertinebunt ad heredes integritate successionis. Qui testes infra sex menses procurrent illi denuntiare, in cuius nomine per talem ordinationem res translata dinoscitur extitisse.

***V* 8 *add.*: vel forsitan cuiusque impedimenti actione.

II, 5, 12. l. 3. omni] modo *add. al. m.* *E* 2; omnes *V* 2. habeantur *V* 1. 2. 4. 5. 6. stabili *V* 2. || l. 5. scripturam *E* 1. || l. 10. voluntate *E* 1. l. 12. rogati *V*. || l. 16. iusta] *ita* (= *iuxta*) *E*; *iuxta* *V*. || l. 17. probationem *E* 2. || l. 20. moritur] moriturus est *V* 8. || l. 23. mensuum] mensium *V*. l. 27. conroborent *E*. || l. 29. testes] *ita* *E*. *V* 1. 2. 6; testis *cott.* trecesimae pretii portionem *E* 1; trigesime *V* 1. 2. 6. || l. 30. prosequatur *E*. *V* 3. 4; consequantur *V* 2; consequatur *V* 4. in *deest* *V* 2. solis] solidis *E* 1. et cartarum *V* 2.

II, 5, 12.

Err.] Quod si omnem legis huius decretum testes illi, quibus commissum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, noverint se falsariorum damno multari. Excepto si se aliorum fraude vel calliditate seu etiam regia iussione^{***}, 5 qua id infra sex menses explere nequiverint, inpeditos esse probaverint.

***) V 8 *add.*: aut difficultate vendicatoris presentie.

II, 5, 13. *Recc. Err.*]

XI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

10

Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur.

In itinere pergens aut in expeditione publica moriens, si ingenuos secum non habeat, voluntatem suam propria manu conscribat. Quod si litteras nescierit aut pre langore scribere non potuerit, eandem voluntatem servis insinuet, quorum fidem episcopus adque iudex probare debebunt. Et si nullatenus antea fraudulentum fuisse 15 patuerint, quod sub iuramenti taxatione protulerint, conscribatur, ut sacerdotis adque iudicis suscriptione firmetur; hac postmodum auctoritate regia roboratum, firmum quod decreverit habeatur.

II, 5, 14. *Recc. Err.*]

XII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut defuncti voluntas ante sex menses sacerdoti vel testibus publicetur. 20

Scripta voluntas defuncti ante sex menses¹ coram quolibet sacerdote vel testibus publicetur. Et si quis eandem qualibet fraude subpresserit, tantum illis, in* quibus testatus est, de proprio cogatur exolvere, quantum eiusdem scripture serie conquirere potuerant vel habere.

*) V 1. 2. 4. 5. 6 *pro* in quibus testatus est *praebent*: quibus scriptura facta esse dinoscitur; 25 V 8. 14. 19: in quibus testatus est vel scriptura facta esse dinoscitur.

II, 5, 12. l. 1. omne V. || l. 3. falsorum *corr.* falsariorum E 2; falsorum V 1. 6. 15. || l. 6. qua id] quod V 2. || l. 7. inpeditos esse] *ita* V 1. 2. 6; inpeditos sese E 1; inpedito se esse E 2. 30

II, 5, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 10. FL. — REX] *des.* E. V 3. 19; ANTIQUA *add.* V 15. 17; AN V 4. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CHINDS R 1; CHDS V 6; GLS CHDS V 1. 5; GLS RCDS V 2. || l. 11. volunt- *hic et infra secundum* R 1. E 2; volunt- *ceteri plerique.* moriuntur. In itinere *des.* R 1. || l. 12. Qui in itinere R 2. Itinere *corr.* In itinere E 2. || l. 13. habuerit V 2. 3. 4. suscribat R 2; subscribat V 4; scribat V 1. 5. per langorem E 2. V 1. 35 2. 6. || l. 14. scribere] iscribere R 1; *al. m. corr.* suscribere E 2; subscribere V 4; *deest* R 2. potuerit] *ita* R 1. E 2. V 1. 2. 4. 6; *valuerit cett.* eadem E. V 6. quorum] eorum R 1. || l. 16. testatione E 1. l. 17. hac] *ita* R 1. V 6; ut V 2; *hac al. m. corr.* ut E 2; ac *cett.* auctoritate E. V. postmodum] modum R 1.

II, 5, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 19). — l. 19. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CHINDS R 1; CDS E 2; CHDS 40 V 1. 5. 6; GLS RCNDS V 2. || l. 20. coram sacerdote V. || l. 21. sacerdotem R 2. E 2. || l. 22. eadem R 1. supresserit R 1. || l. 23. per eiusdem R 2. V; de (*al. m. corr.* per) eiusdem E 2. serie] *ita* R 1; seriae E 1; seriem R 2. E 2. V. || l. 24. potuerunt R 1; poterant E 2. V 1. 6. 19.

1) Cf. *supra* II, 5, 12.

Recc. Erv.]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

II, 5, 15.

De contropatione¹ manuum, si scriptura vertatur in dubium.

Omnes² scripture, quarum et auctor et testis defunctus est, in quibus tamen suscriptio vel signum conditoris adque testium firmitas repperitur, dum in audientia
 5 prolata constiterint, ex aliis cartarum signis vel suscriptionibus contropentur, sufficiatque ad firmitatem vel veritatis huius indaginem agnoscendam trium aut quattuor scripturarum similis et evidens prolata suscriptio. Quod si talibus scripturis legum tempora obviaverint, pro certo decernitur, quia valere non poterunt.

Recc. Erv.]

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

II, 5, 16.

De olografis scripturis.

Quia³ interdum necessitas ita sepe concurrit, ut sollemnitas legum libere conpleri non possit, adeo, ubi qualitas locorum ita constiterit, ut non inveniatur testes, per quos iuxta legum ordinem unusquisque suam adliget voluntatem, manu propria scribat ea, que hordinare desiderat; ita ut specialiter adnotetur, quecumque iudicare voluerint,
 15 vel que de rebus suis habere quemquam elegerint. Dies quoque et annus habeatur in eis evidenter expressus. Deinde, toto scripture textu conscripto, rursus auctor ipse suscribat⁴. Et dum hec scriptura infra XXX annos ad eum, in cuius nomine facta est, vel ad successores eius pervenerit, eam episcopo vel iudici infra sex menses non differat presentare. Quam sacerdos idem et iudex, adlatis sibimet tribus aliis scrip-
 20 turis, in quibus testatoris suscriptio repperitur, ex earum contropationem considerent,

II, 5, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CHINDS R 1; CHDS E 2. V 6; GLS CHDS (CHNDS V 2) V 1. 2. 5. 17. || l. 2. contropationem manum R 1. si scr. vert.] subscriptor avertatur R 2; si *deest* R 1. || l. 3. et auctor] et autor R 1; et *deest* V 3. 18. || l. 4. repperitur] patet
 25 V 2. audientiam V 1. 4. 5. *Mad.* || l. 5. exstiterint V 6. cartarum] scripturarum V 2. || l. 6. cognoscendam V 6. aut] vel V 1. 2. 6. || l. 8. obviaverint] *ita* R 2. E 1. V 1—6. 8. 14. 15. 17. 18. 19; obviaberint R 1; obbiaberint E 2; non occurrerint *Mad.* certo] decreto E 2. potuerunt R 1; poterint V 6.

II, 5, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 19). — l. 9. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4. 19; ANTIQUA *add.* V 15. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RECDS (RCDS) E 2.
 30 V 2. 5. 6; RECAREUS V 1; GLOR. *deest* V 6. || l. 10. olograbis E 2; olograbis V 1; hologravis V 3. l. 11. ita] sta R 1; *deest* R 2. compl.] adimpleri V 1. || l. 12. adeo] ideo V 2. 3. 4. qualitas] equalitas E 2; inequalitas V 2. inveniatur R. E 1. testis R 1. || l. 13. quos] quod R 2. E 2. hordinare (ordine) R 2. E 1. adliget] *ita* E 2; adligent R 1; alliget *cott.* scribat] scribant E 1; suscribant R 2 et e *corr.* E 2; subscribant V 3. || l. 14. ea] ita R 1. hordinare desiderat] *ita* R 1; h. desiderant R 2; ordinare
 35 desiderant E. V 3; o. desiderat V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 15. 19; ordinat *Mad.* adnotet V 2; adnotentur R. V 1. 3. 4. 5. 6. iudicare voluerint] *ita* R. V 3; iudicare (*al. m. corr.* ordire) voluerint E 2; iudicare voluerit V 4. *Mad.*; indicare voluerit E 1; voluerit iudicare V 2; ordinare voluerit (*vol. ord.*) V 1. 5. 6. l. 15. elegerint] *ita* R. E. V 3; elegerit *cott.* annos R 2. E. || l. 16. Deinde toto] De R 1. scripture — rursus] scriptore texto conscripta rursus E 1; scripture ex toto scripturus summam *al. m. corr.*
 40 scripture testus conscripturum sua manu E 2. textum V 1. 2. rursus V 3. 4. 5. *Mad.* autor R 1. l. 17. suscribat] rescribat E 1; subscribat V. nomen R 2. || l. 18. est] sint V 2; sint *al. m. corr.* est E 2. vel ad] vel a E 1; vel ad heredes vel ad V 2. eam] eum R 1. iudicibus V 3. || l. 19. presentari V 1. 4. et] vel V 3. sibimet tribus] sibi et R 1. || l. 20. suscriptio] *ita* R 1; scriptio V 3; suscriptio *cott.* contropatione E. V.

1) De contropatione scripturarum cf. quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 30 sqq.
 2) Cf. *ibid.* p. 34 sq. et p. 23. 3) Cf. *Nov. Valent. III.* 20 (L. Rom. Vis. Val. 4) 2, §. 2. et *supra* II, 5, 13; 'N. Arch.' XXIV, p. 34. 4) *Isidori Etymol. V.* 24, 7: Holographum testamentum est manu auctoris totum conscriptum atque subscriptum; cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 34 sq.

II, 5, 16. *Recc. Errv.*] si certa et evidens scriptura est, quam idem conditor olografa ratione conscripsit. Et dum sta previderint, eadem cartula, que offertur, vera nihilominus habeatur, adque etiam continuo sacerdos ipse vel iudex sive alii testes idonei eandem olografam scripturam sua denuo suscriptione confirmant. Et sic voluntas ipsius testatoris plenissimam obtineat firmitatem.

II, 5, 17. *Recc. Errv.*] XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De contropatione scripturarum et earum pena solvenda.

Sicut¹, ubi convenit miseranter hoccurrere, salutaria remedia non negamus, ita, ubi contentio inrationabilis exoritur, censuram ponere iuste debemus. Proinde cum de quibuslibet scripturis parentum, quas tamen iustissime hac legitime et de rebus 10 sibi debitis patuerit esse conscriptas, fuerit exorta contentio, si ille, cui scriptura profertur, nescire se dixerit ipsius scripture veritatem, mox prolator ille iurare cogatur: nihil fraudis, nihil lesionis in ea quandoque aut a se factum esse aut ab alio quocumque factum omnimodo cognovisse vel nosse; sed ita manere, sicut auctor eius eam voluit vel ordinare vel roborare. Deinde ille, qui hanc renuit accipere, 15 cogatur iurare: se hanc scripturam veram esse nescire nullaque evidenti cognitione sapere, seu ab auctore suo legitime hac legaliter confectam existere, neque suscriptionem vel signum auctoris veridici facta cognoscere². Post hec querenda ab utrisque partibus in scriniis domesticis instrumenta cartarum, ut contropatis aliarum scripturarum

II, 5, 16. l. 1. olograba E 2; olographa V 1. || l. 2. sta] ita R 1; sta corr. al. m. ista E 2; 20 ista cett. cartulam R 1; cartola R 2. E 1. || l. 3. sive] sibi R 1. || l. 4. olografa E 1; olograva R 2; olograbam E 2; olographam V 1. scriptura E 1. suscriptione] ita R; scriptione E 1. V 3; sub-
scriptione cett.

II, 5, 17. *Codd.* R 1. 2. (4 frg.). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 6. FL. — REX] des. E 1. V 3. 4. 6. 19; ANTIQUA add. V 15. GLOR. deest E 2. V. RECESSVINDUS] ita 25 R 2; RECCDS R 1; RCDS E 2. V 2. 5. 17; RECAREUS V 1. || l. 7. contropatione] contropationem R 1; conprobatione E 1. V 17. || l. 8. occurrere E. V. ita] ita ut R 1. || l. 9. contemptio E 1; contemptio E 2. || l. 11. conscriptas] conscripta si R 1. contemptio E 1; contemtio E 2. cui] cuius R 1. E 1. iscriptura R 1. || l. 13. aut non a se R 1. esse] fuisse R 1. || l. 14. omnimodo] omnino R 1. auctor] ita R 2. 4. E. V; autor R 1; et ita infra. || l. 15. vel ord.] vel deest R 1. V 1. 2. 6. hordinare 30 R 2. 4. hanc] eam V 1. 2. 4. 5. 6. 8. renuat R 4; renuit E 1. V. || l. 16. se] sed R 1. || l. 17. hac] ita R 1. 2. 4; hanc E 2; ac alii. neque] ne R 1. suscriptionem] ita R 1; suscriptione R 2; suscri-
ptionem R 4; subscriptionem E 2. V; scriptionem E 2. || l. 18. verefici R 1; veridici R 2. E; veridice V. facta] ita R 1. 2. E 2; factam V 2; factum cett. querendã R 1; querenda sunt E 2. V 1. Mad. et V 6, ubi sunt al. m. post add.; querenda erunt V 2. 5. || l. 19. contropatis] conprobatis R 1. 35

1) De hac lege v. quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 30 sqq. 34 sqq. 2) Cum hoc duplici sacramento cf. quae Iustinianus Nov. LXXIII, c. 7, § 3 de eadem re constituit: (Auth.) Sin vero nihil aliud adinveniat praeter collationem instrumentorum, quod haecenus valuit fiat, ut qui profert ad collationes documentum iuret sollemniter; ut autem aliquod omnino causa sumat augmentum ad maiorem negotii fidem, et ipse qui haec petit fieri (αὐτὸς ὁ ταῦτα αὐτῶν γινέσθαι) iuret, quia non aliam idoneam habens fidem ad collationes instrumentorum venit nec quicquam circa eam egit aut machinatus est, quod forte possit veritatem abscondere. Cf. Iuliani versionem, Const. LXVI, c. 7: qui instrumentum producit legitimum sacramentum subeat: quod nulla malitia usus est; sed et is, qui fidem instrumenti exigit, de dolo et calumnia ius-
iurandum subeat. De tenore iurisiurandi producentis praeterea refert eiusdem capituli principium 45 haec: (Auth.) quia nihil maligni conscius in eo, quod a se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri praeparans sic utitur eo, quatenus neque perimatur quicquam omnino et per omnia munitio in rebus fiat; cf. Iulianum: ille quidem, qui instrumentum producit, sacramentum praestet, quod nullius malitiae conscius est in eo instrumento commissae.

Recc. Erv.] suscriptionibus adque signis possit agnosci, utrum habeatur idonea, an **II, 5, 17.** reprobetur indigna. Iam tunc, si in domesticis scriniis scripture auctoris repperte non fuerint, ad quarum similitudinem scriptura prolata firmetur, ita demum ille, qui scripturam profert, ubicumque potuerit alias scripturas auctoris procuret inquirere, per quarum similitudinem scripturam, quam profert, veram esse confirmet. Sicque per talem convenientiam latentis veritate repperta, nec ille, qui scripturam profert, in convincendo eam esse idoneam ex longinquo testes advocans damna sustineat, nec ille, qui hanc contemnit recipere, penam scripture cogatur implere. Quibus ita actis, si ille, qui scripturam indignam esse contendit, non pro veritatis cognitione, sed pro sola commotione partis adverse, ad convincendam dignitatem scripture et in adducendis testibus et in sustinendis dispendiis laborare fecerit adversantem, tunc ipse, qui scripturam profert, exhibitis testibus esse idoneam et inlesam scripturam adfirmet, hac postea sic ille, qui per contentionem indebitam in adducendis testibus laborem intulit adversanti, penam damni, quam scriptura continet, evidenter adimpleat¹. Certe si aut tanta res non est, unde penam suppleat, quam auctor eius instituit, quam de rebus suis legitimum iudicium ferret, aut etiam sponte suo hanc ipsam penam nolit implere, rem, que illi de eiusdem auctoris competit iure, ei, quem convexabit indebite, cogatur cessionis ordinem dare. Hanc sane legem in solis parentum scripturis servanda esse decernimus, propter quod filios vel nepotes iniusta contentione ab alterutrum aut se aut extraneorum partes vidimus convexare; ista evidenter condicione servata, ut, si ex aliis obpositionibus legum eadem scriptura dicitur convellenda, vox inpugnantis pro certo sit libera.

Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

II, 5, 18.

Ne aliut quis per testem, aliut per scripturam alligare presumat.

Cum sive sint verba sive scripturarum quedam indicia, que tamen vera esse oporteat adque simplicia, per que unus in alterius cognitionem, transferat notitiam suam, novellis nunc agitur argumentis, ut in donationibus

II, 5, 17. l. 1. suscriptionibus E 1. V. an] hac R 1. || l. 2. reprobetur] ita R. E. V 1—6. 8. 14; probetur V 15; res probetur Mad. || l. 3. fuerit R 1. || l. 4. iscripturam R 1. || l. 5. vera R 1. l. 6. qui iscripturam R 1. || l. 7. convincendo] conveniendo R 1; conveniendo corr. al. m. convincendo E 2. || l. 8. ille] illo R 2. E. contempsit E 1. V 6. scripture R 1. cogatur] artetur V 3. || l. 9. iscripturam R 1; scripturam illam V 1. 6. || l. 10. commotione] commutatione R 1. partis] pacis R 1. in adducendis] ad inducendis R 1. V 1. || l. 12. iscripturam R 1. profert] vera add. E 2; veram add. V 1. 6. Mad. exhibitis E. V. || l. 13. contemptionem E 1; contemtionem E 2. indebitam] indubitam 35 e corr. R 1; induvitam al. m. corr. indevitam E 2. testibus] et in sustinendis laboribus add. V 6. laborem intulit] laborare intulerit E 1. || l. 14. pena R 1. E 1. si aut] aut si R 1. || l. 15. pena R 1. quam de] ita R 2. E; quam R 1 (quam = 'quantum' vel 'in quantum'); cum de V 1. 2. 6; quum de Mad. l. 16. sponte] exponte R 1. suo] ita R 1. 2. E 2; sua E 1. V. nolit] ita E 1. V 2; nollit R 1; noluit cett. || l. 17. rem deest R 1. competet R 1. convexabit] vexabit R 1; convexavit E. V 1. l. 18. ordine E. V. scripturis] scripture R 1. servandam E. V. || l. 19. alterutro E 1. V. aut] ut R 1. l. 20. ista] ita R 1; sta R 2. || l. 21. expositionibus R 1. eandem scripturam R 1; eadem scripturam E 2. dicitur] dicimus R 1; noscitur V 15. convallandam E 2.

II, 5, 18. Codd. E 2. V 1. 2. 4. (5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 23. FL. — REX] des. V 4. 6. 19; Intromissa lex ista in libro secundo, titulo quinto, era quinta praemittit V 14; ANTIQUA 45 add. V 15. GLOR. deest E 2. EGICA] ita E 2. V 5. 14. 17; EGIGA V 1. 8; RCSDS V 2; CINTASVINTUS Mad. || l. 24. aliut] ita semper E 2; aliud cett. testem] testes V 1. allegare V 2. || l. 26. oportet V 1. 4. 5. adque] ita E 2; atque cett. cognitione E 2. || l. 27. agitur] ita E 2; vero agitetur V 2; peragitur cett.

1) Cf. Cod. Iust. IV, 21, 16.

II, 5, 18. Nov.] vel transactionibus scripturarum prompta videatur quorundam donatorum voluntas; que tamen testibus aliut alliget occulte, quam quod per scripture seriem noscitur definisse. In qua bifarie duplicitatis astutia quid aliut quam duplex comprobatur voluntas, quia, simplicitatis puritate exclusa, aliut foris publicat, aliut per occultum alligat testem? Quapropter, cum quisquis de 5 quibuslibet rebus scripturam donationis vel venditionis in alterius faciens nomine aliut reperiatur conligare per testem, quam quod per manifestam scripturam cognoscitur definisse, noverit se parti illi penam scripture debere persolvere, cui circumventionem callida noscitur inlusisse, et insuper cum infamio sue persone, quod semel eum constat dedisse, nulla unquam poterit 10 repetitione repossere. Nec testis illic ad testificandum aliut admittatur, qui aliquid aliut protestetur, quam quod prolata donatoris scriptura testatur, ut, repulsa deinceps omni argumentationis sollicitudine, quidquid per manifestam et legitimam scripturarum seriem definitur, nulla subordinati testis machinatione devocetur in irritum. Et hec quidem lex inter equales gradu vel ordine 15 promulgata servabitur. Ceterum si eiusdem potestatis atque compassionis¹ sit ille, qui scripturam se accepisse obiecerit, ut potius exacta ab eo, quam oblata ei scriptura credatur, quidquid de huiusmodi occasionibus ab auctore scripture convinci poterit, tunc et scriptura ipsa invalida erit, et res in donatoris iure possessura transibit. 20

II, 5, 19. Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

Ut² nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum negotia in deceptione regie potestatis vel cuiuslibet alterius se iuramenti vinculo alligare presumat.

Plerumque solet humani generis inimicus pravis corda hominum suggestionibus inire et fidelium animos pestifero veneni poculo sauciare. Inde 25

II, 5, 18. l. 1. vel] et V 2. 6; *deest Mad.* transactionibus] *ita E 2. V 6*; transactionibus *cell.*; vel causis *add. Mad.* || l. 2. quam quod] *patule add. V 1. 4. Mad., post add. V 6.* || l. 3. noxitur *E 2 (hic et infra). V 6.* astutia — simplicitatis *des. E 2.* || l. 4. dupla *V 2.* || l. 5. allegat *V 1*; alligat *V 6*; obligat *V 2.* Quapropter — testem quam *des. E 2.* || l. 6. scripturarum donationes vel venditiones *V 1. 30* vindiccionis *V 6.* || l. 7. conlegare *V 1*; alligare *V 4.* manifesta scriptura *E 2*; manifestas scripturas *V 4. 5. Mad.* || l. 8. agnoscitur *V 4. Mad.* penas *E 2.* debere] *ita V 2. Mad.*; devere *E 2*; *deest V 1. 4. 5. 6.* || l. 9. cui circumventionem] *nam cumventionem E 2.* calida *E 2.* infamio] *ita V 1. 6*; infamie *E 2*; infamia *V 2. 4. Pith. Mad.* || l. 10. nullam unquam p. repetitionem *E 2.* || l. 11. testes *E 2.* amittitur *E 2.* || l. 12. aliquid *E 2.* protestatur *E 2.* prolatum donatur *E 2.* || l. 14. nulla] *nullus E 2. 35* *V 1*; unquam *add. V 1. 4.* subornati *Mad.* macinatione *E 2.* || l. 15. revocetur *V 15.* || l. 16. compassionis] *ita E 2. V 2*; compassionis *corr. consersionis V 6*; consersionis *V 1. 4*; conditionis *Pith. Mad.* non sit *V 2.* || l. 17. se *deest E 2.* || l. 18. ei] *eis E 2.* quidquid] *quid E 2.* de huiusmodi] *eiusmodi E 2*; ille huiusmodi *V 2.* occas.] *actionibus V 15.* auctore *E 2.* || l. 19. scripturarum *V 2.* || l. 20. iure] *ita E 2. V 1. 2. 6*; iura *V 4. Pith. Mad.* possessura] *posset E 2*; possidenda *V 5.* transibit] *transire 40 ead. man. corr. transivit E 2*; transivit *V 6.*

II, 5, 19. *Codd. E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. (15). 17. — l. 21. FL. — REX] des. E 2. V 4. 6*; NOVA *add. Mad. (ex V 15?).* GLOR.] *GLS V 2. 3*; GLOR. *Mad. (ex V 15?).* EGIGA] *ita V 1. 2. Pith.*; EGIGA *V 3*; EGICA *V 5. 17. Mad.* || l. 22. citra] *cetera E 2*; contra *V 1. 3. 4.* || l. 23. in deceptione] *in deest V 2. 4. 5. 6.* cuiuslibet] *rei add. V 3.* || l. 24. adligare *V 1*; obligare *V 4.* presumserit *V 3. 45* l. 26. animas *V 3.* sauciari *V 4.* Inde] *ita V 1. 5. 8*; in *E 2*; id est *V 3*; Idcirco *V 2*; Proinde *V 6. 17*; Unde *V 4.*

1) *Id est: 'si tantae potestatis et tam exiguae compassionis ille est'.* 2) *Haec lex novella, ad calcem libri huius addita, est supplemento legibus II, 1, 6—9; cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 507; XXIV, p. 69.*

Nov.] quod, quanto plebs regie celsitudinis culmen sincera debet reverentia honorare, II, 5, 19.
 tanto amplius* vel in eius deceptione vel aliarum personarum videntur mentes
 plebium excitari. Quidam enim, dum sententiam illam canonis Toletani¹
 attendunt, in qua decretum est, neminem licere citra manifestum et evidens
 5 culpe indicium ab honore sui ordinis vel servitio domus regie deici et nec
 antea vinculorum nexibus inligari vel questionibus subdi, nisi prius in publica
 fuerint examinatione deducti, subtili se quodammodo iuramento in necem vel
 abiectionem regiam perfidie nituntur fraudibus alligare; ne ea, que fraudis
 moliantur peragenda consiliis, ab alterutro cernantur quandoquidem propalari.
 10 Quod et temporibus nostris detectum facinus manifestis eorum confessionibus
 retinetur, qui nostram gloriam conati sunt aut gladio interimere aut mortifera
 veneni potione decipere². His igitur nefarie argumentationis consiliis legalibus
 congruit obviare censuris, quod nec principalis honor qualibet possit gravitate
 devolvi, et infidelium pectora condigna debeant ultione retundi. Unde speciali
 15 edicto decernimus, ut nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum

*) V3: amplius in eius deceptionem retundi, ut ipsi tali edicto decernimus, ut
 nemo personarum videatur mentes levium excitare. Quidam etc.

II, 5, 19. l. 1. quod] ita E2. V3; que V4; deest V5; quia cett. plebs] plus V3. reverentia E2.
 honorari V3. || l. 2. vel in eius] vel eius E2. vel aliarum des. E2. V3. 5. persone V3; pre V5.
 20 videtur V2. 6. 17; videntes V1. || l. 3. excitari] ita E2. V4; excitare cett. Quidam — potione
 decipere (infra l. 12) om. V2. || l. 4. citra] cetera E2; contra V4. manifestum — indicium] ita V3.
 4. 5; cf. Conc. Tol. XIII. c. 2; manifesta et evidens culpe indui E2; manifeste evidentiam culpe
 induci V1. 6. 17. Pith. || l. 5. onore E2; honore V1. deici et] dici et V1; deici V3; duci V5.
 l. 6. illigari V1. nisi] nam si E2; nihil V4. || l. 7. nece V1; neces V5. || l. 8. perfidis V5.
 25 alligare — fraudis des. V4. alligare] adligare E2; illigari V1; inligare V3. ne — fraudis] nec ea
 que de fraudibus E2; nec eam que nefandis V3. fraudis deest V5. || l. 9. peragende E2; peragendas
 V4; peragere V5; poenam quandam V3. ne ab V4. alterutrum E2. cernuntur V1; decernantur
 V4; testantur V3. propalari] propagari E2. V4. 5. 6. || l. 10. Quod et] Quod de E2; Quod in V1.
 temporis nostri V3. detectum facinus] in quibus detestum E2; in quibusdam dectum V4; decretum
 30 f. V1; facinus detectum V3. eorum] se E2. || l. 12. legalibus deest V2. || l. 13. congruit obviare
 censuris legalibus V6. Pith. obviari V2. 4. quod] ita E2. V2. 6 (ubi aut post add.); quot V3; quo
 V1. 4. 5; quot V17. Pith. honos E2. gravitate devolvi] gravitate devolvi E2; pravitare develli
 V3. || l. 14. Unde] Ut V3. speciali] specialiter E2; ipsi tali V3. || l. 15. edicto] edictione V1;
 ediccionem V5; editione V4. citra] cetera E2; contra V3. regiam vel — negotia] regia negotio V3.

35 1) Sc. can. 2. Concilii Toletani XIII. a. 683. sub Ervigio rege habiti: decrevimus, ut
 nullus deinceps ex palatini ordinis gradu vel religionis sanctae conventu regiae subtilitatis astu
 vel profanae potestatis instinctu sive quorumlibet hominum malitiosae voluntatis obnixu citra
 manifestum et evidens culpe suae indicium ab honore sui ordinis vel servitio domus regiae
 arceatur, non antea vinculorum nexibus illigetur, non quaestioni subdatur, non quibuslibet tormen-
 40 torum vel flagellorum generibus maceretur, non rebus privetur neque etiam carceralibus custodiis
 mancipetur neque adhibitis hinc inde iniustis occasionibus abdicetur, per quod illi violenta, occulta
 vel fraudulenta professio extrahatur; sed is, qui accusatur, gradum ordinis sui tenens et nihil
 ante de supradictorum capitulorum nocibilitate persentiens, in publica sacerdotum, seniorum atque
 etiam gardingorum discussione deductus et iustissime perquisitus, aut obnoxius reatui detectae
 45 culpe legum poenas excipiat, aut innoxius iudicio omnium comprobatus appareat. 2) Spectant
 haec verba ad detectam coniurationem a Sisberto metropolitano Toletano contra Egicanum regem
 factam.; cf. Dahn, 'Könige' V, p. 220 sq. Sisbertus a concilio Toletano XVI. (a. 693) con-
 demnatus est; cf. eiusdem concilii can. 9. 10. et Decretum iudicii canonibus subiectum.

II, 5, 19. *Nov.*] negotia se cum alio presumat vinculis nectere iuramenti aut in deceptione potestatis regie vel cuiuslibet alterius tam scelerate fraudis audeat actione constringi. Si quis vero amodo aliter, quam premissum est, huiusmodi iuramento se alligare presumerit, illius se noverit legis perculi sanctione, que perfidis noscitur et contra regem agentibus promulgata existere¹. 5

II, 5, 19. l. 1. cum alio] aut alios V 3. in deceptione] in deceptionem V 3. 5; de inceptionem V 4. || l. 2. se audeat V 3. || l. 3. constringere V 5, ubi actione deest. || l. 4. alligare] alligari V 6; illigari V 2. illius se noverit des. V 3. perculi] ita V 6. *Pith.*; percelli V 5; periculi E 2. V 1. 2; periculis V 3. 4. *Mad.* que perfidis] quid perfidis E 2; que de p. V 3. || l. 5. existere] subiacebit *add.* V 3. 10

1) *Relegatur his verbis ad legem II, 1, 8.*

LIBER TERTIUS.

I. TITULUS: DE DISPOSITIONIBUS NUPTIARUM.

- I. Ut tam Goto Romana, quam Romano Gotam matrimonio liceat sociari.
 II. Si puella contra voluntate patris alio nubat, cum sit alteri dispensata.
 III. De non revocandis datis arris.
 IIII. Ne viris minoris etatis maiores femine dispensentur.
 V. De quantitate rerum conscribende dotis.
 VI. Ut dotem puelle pater exigat et conservet.
 VII. Ut patre mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.
 VIII. Si fratres nuptias puelle differant, aut si puella impudice nuptias presumat.
 Recc.] VIII. Ut de quibuscumque rebus | Erv.] VIII. Ne sine dote coniugium fiat,
 dos conscripta fuerit, firmitatem | et ut, de quibuscumque rebus dos
 optineat. | conscripta fuerit, firmitatem ob-
 tineat.

Ut¹ tam Goto Romana, quam Romano Gotam matrimonio liceat sociari.

Sollicita cura in principem esse dinoscitur, cum pro futuris utilitatibus beneficia
 20 populo providentur; nec parum exultare debet libertas ingenita, cum fractas vires

LIB. III. TIT. I. Lemmata. Codd. R 1. 2. 4 (frg.). E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 6. — l. 1. ORDINE] :: INES R 1; ORIGINE E 2. V 3. 5. || l. 3. NUPTIARUM] SCRIPTURARUM E 1.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. Goto corr. Gotus R 2; Gotho Romanam E 1. Romano] Romanus E 2. Gotham E 1. matrimonio l. sociari des. R 2. || l. 5. voluntate] ita R 1. E 2; 25 voluntatem R 2. cum] quae E 1; cum — dispensata des. R 2. || l. 7. maioris E 2. || l. 10. utrisque sexu E 1. coniunctio filiorum R 1. in — consistat des. R 2. || l. 12. Si] Ut E 2. aut — presumat des. R 2. || l. 13. Ut] ita R; Ne sine dote coniugium fiat et ut E 1; Ne — fiat ut E 2. || l. 14. dos] dotes E 1. fuerint R 2. firmitate R 2. E 1. || l. 15. optineat] obtineat E; habeat R 2.

III, 1, 1. Codd. R 1. 2. 4 (frg.). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 17. AN- 30 TIQUA] ita R 1. 2. V 4. 6. 15; deest E. V 1. 2. 3. 8. 19; FLS RCDS REX V 5. 17. Pith.; cf. Mad. l. 18. Goto] Gotus R 2; Gotho E 1; Gothos V 1; Gothis V 4. Romana] ita R 1; Romanam cett. Romano] Romanus E 2; Romanos V 1; Romanis V 4. Gotham E 1. V 1. in matrimonio V 1. 4. sociare R 2. E 2. V 1. 4. 6. || l. 19. principem] ita R 1. 2. E. V 2; principe cett. hutilitatibus R 1. l. 20. populo] ita R 1. 2. V 3. 15; populorum cett. ingenita] ingenuitas E.

35 1) De hac Leovigildi, ut videtur, lege cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 477 sq.; XXIV, p. 573 sqq.

III, 1, 1. *Recc. Err.*] habuerit prisce legis¹ abolita sententia, que incongrue dividere maluit personas in coniuges, quas dignitas conpares exequabit in genere. Ob hoc meliori proposito salubriter censentes, prisce legis remota sententia, hac in perpetuum valitura lege sancimus: ut tam Gotus Romanam, quam etiam Gotam Romanus si coniugem habere voluerit, premissa petitione dignissimam, facultas eis nubendi subiaceat, liberum-
que sit libero liberam, quam voluerit, honesta coniunctione, consultum perquirendo, prosapie sollemniter consensu* comite², percipere coniugem.

*) *Pro verbis*: consensu comite percipere coniugem, quae probantur codicibus R 1. 2. 4. E 1. V 3. 6 (*pr. man.*). 14. 19. *Mad.*, praebent E 2. V 1. 2. 4. 5. 6 (*alt. man.*). 8. 17. *Pith.*: consensu comite permittente percipere coniugem.

10

III, 1, 2. *Recc.*]

II. ANTIQUA.

Si³ puella contra voluntatem patris alio nubat, cum sit alteri dispensata.

Si quis puellam cum voluntatem patris sponsatam habuerit, et ipsa puella, contemnens voluntatem patris, ad alium tendens, patri contradicat, ut illi non detur, cui a patre fuerit pacta, hoc ita eam nullo modo facere permittimus. Quod

Err.]

II.

Si puella contra voluntatem patris alio nubat, cum sit alteri dispensata.

Si quis puellam cum voluntate patris aut aliorum propinquorum parentum, quibus ex lege huiusmodi potestas tribuitur, sponsatam habuerit, et ipsa puella, contemnens voluntatem parentum, ad alium tendens, parentibus contradicat, ut illi non detur, cui a parentibus 20

III, 1, 1. l. 1. abolita] oblita E 2. V 4. 8; absoluta *Mad.* incongruen R 2. 4. || l. 2. dignitas] dignas R 1. conpares] comparans R 1; comparare E 1. exequabit] ita R 2. E; equabit R 4; exequavit R 1. V 1. 2. 3. alii; aequaverit V 6. *Pith.* || l. 3. preposito R 1. valetura R 1. || l. 4. sancimus R 4; sancimus E 1; sancimus E 2. tam] etiam E 1; si tam V 2. Gothus E 1. Gotha E 1. si] sivi E 2; sibi R 4. V 2; si sibi V 1. 6. *Pith.* coniugem] ita R 2. 4. E 2. V; coniuge R 1. E 1. || l. 5. abere R 2. 25 E 2. permissam R 4. petitionem R 2. 4. E 2. dignissima E 1. V. eis] eisque R 1. liberumque] liberumque R 2; liberoque R 4. || l. 6. libero deest R 1. 4. E 2; libero R 2. libera R 2. onesta c. R 1; honestam coniunctionem R 2. 4. consultum perquirendum R 1. 4. V 3; consultu perquirendo E 1. V 1. 6; consulto perquirendo V 2. || l. 7. prosapie] prosapiam V 1. 2. 6; prosapientie E 2; prosapiens V 3. sollemniter] solemnitatis *corr.* solemniter E 2; solemnitatis V 2; solempni (solemni) V 1. 4. 5. 30 8. 17; psollemni R 4; solemnem V 3. consensus *Mad.* comitte R 4; comitem V 3.

III, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. 4 (*frg.*). — l. 15. cum voluntatem] ita R 1. 2; contra voluntatem R 4. l. 16. et ut ipsa R 4.

III, 1, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 11. II] ANTIQUA *add.* V 1. 4. 5. 6. 8. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 15. aut] vel E 2. || l. 18. ipsa] 35 illa V 1.

1) *Haec verba aut ad L. Rom. Vis. C. Th. III, 14, 1 cum Interpretatione aut, quod verisimilius est, ad legem quandam deperditam Codicis Euriciani, quae eadem constituit, referenda sunt.* Cf. '*N. Arch.*' XXIII, p. 88 sq.; XXIV, p. 573 sqq. 2) *Id est 'prosapie (= parentum) consensu comitante', ubi comite eodem modo usurpatur atque in verbis 'vita comite', Genes. 18, 10. 14. Verba: consensu comite permittente, sub asterisco a nobis subiecta, quae viri docti de comitis consensu intelligenda esse opinati sunt, non sunt genuini textus. Suspicio verbum permittente glossulam esse a scriba quodam additam ad vocem comite interpretandam indeque in textum irrepsisse. Cf. etiam quae monui '*N. Arch.*' XXIV, p. 575.* 3) *De hac lege et reliquis huius tituli legibus antiquis c. 6. 7. 8. cf. '*N. Arch.*' XXIV, p. 577 sqq. Praeterea de hoc et sequentibus capitulis cf. Dahn, '*Studien*' p. 114 sqq.; London, *Quaestiones de historia iuris familiae, quod in lege Visigothorum inest (Diss. iur. Regimont. a. 1875).**

Recc.] si ipsa puella contra voluntatem paternam ad alium, quem ipsa cupierat, forte pervenerit, et ipse eam uxorem habere presumerit, ambo in potestatem eius tradantur, qui eam cum voluntatem patris sponsatam habuerat. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes male voluntati eius consenserint, ut eam illi traderent, quem ipsa sibi contra paternam voluntatem cupierat, et hoc ad effectum perduxerint, illi, qui hoc macinaverunt, libram auri dent, cui rex iusserit; sic tamen, ut voluntas eorum non habeat firmitatem, sed ipsi, sicut superius diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi, cui antea fuerat dispensata. Eandem¹ legem precipimus custodiri, si pater de filie nuptiis definierit et de pretio convenerit, hac si ab hac vita transierit, antequam eam pater suus nuptui tradat: ut illi puella tradatur, cui a patre vel a matre pacta constiterit.

Erz.] fuerit pacta, hoc ita eam nullo modo facere III, 1, 2. permittimus. Quod si ipsa puella contra voluntatem parentum ad alium, quem ipsa cupierat, forte pervenerit, et ipse eam uxorem habere forte presumerit, ambo in potestate eius tradantur, qui eam cum voluntate parentum sponsatam habuerat. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes male voluntati eius consenserint, ut eam illi traderent, quem ipsa sibi contra paterna voluntate cupierat, et hoc ad effectum perduxerint, illi, qui hoc machinaverunt, libram auri dent, cui rex iusserit; sic tamen, ut voluntas eorum non habeat firmitatem, sed ipsi, sicut superius diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi, cui antea fuerat dispensata. Eandem legem precipimus custodiri, si pater de filie nuptiis definierit et de pretio convenerit, ac si ab hac vita transierit, antequam eam pater suus nuptui tradat: ut illi puella tradatur, cui a patre vel a matre pacta constiterit.

III, 1, 2. l. 4. ambi R 2. potestate R 2. 4. l. 5. voluntatem] ita R 1. 4; voluntate R 2. || l. 11. libra R 1. || l. 16. dispensata] sponsata R 2. 4. Eadem R 1. || l. 18. nuptias R 4. || l. 19. hac] ita R 1. 4; ac R 2. transierint R 1. l. 20. nuptui] ita R 1; nuptui R 4; nuptu R 2. l. 22. constiterat R 1.

III, 1, 2. l. 2. voluntate E 1. || l. 3. quem] quae E 1. || l. 4. forte presumerit] ita E 1. V 1. 4. 5. Pith.; presumerit E 2. V 2. 6. 8. 14. 15; voluerit V 3. Mad. || l. 5. potestatem V 2. 3. 15. l. 6. sponsatam] ita E 2. V 3. Mad.; sponsatam V 1. 4. 5; dispensatam V 2. 8. 15; sponsam E 1. V 6. Pith. || l. 8. voluntati] voluntatis E. || l. 9. paternam voluntate] ita E 1; paternam voluntatem V 4. Mad.; paternam vel parentum voluntatem V 1. 5; parentum voluntate E 2; parentum voluntatem V 2. 6. 8. 14; voluntate parentum V 3. || l. 11. macinaverunt E 2. libra E 1. iusserit] voluerit V 6. l. 15. dispensata] ita E 2. V 2. 3. 6; desponsata V 1. 4. 5; sponsata E 1. Mad. Pith. Eadem E 1. l. 16. de filia nuptias E; de filie nuptias V 15. l. 17. pretio dotis Mad. ac si] ac sic E 1; hac si E 2. || l. 18. nuptui] nuptii E 1; nubtie E 2. l. 19. a matre] a deest V 1. 2. 3. 6.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 5, 7: Si pater pactum de filiae nuptiis inierit et humana sorte consumtus ad vota non potuerit pervenire, id inter sponsos firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum. — *Interpr.*: Ubi de coniunctione filiae patris sententia fuerit definitum, si humano casu, antequam puella iungatur, mortuus fuerit pater, mutari placitum nulla poterit ratione.

III, 1, 3. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De¹ non revocandis datis arris.

Dum preteritorum facta recolimus, futuris ponere presumptionibus terminum consultissimum arbitramur. Quia ergo sunt plerique, qui facte sponsionis inmemores nuptialium federum definitionem differant adimplere, abrogari decet huius rei licentiam, 5 ut non unusquisque pro suo velle alteri dilationem exhibeat. Ideoque a die late huius legis decernimus, ut, cum inter eos, qui disponandi sunt, sive inter eorum parentes aut fortasse propinquos pro filiorum nuptiis coram testibus precesserit definitio, et anulus arrarum nomine datus fuerit² vel acceptus, quamvis scripture non intercurrent³, nullatenus promissio violetur*. Nec liceat uni parti suam inmutare aliquatenus volum- 10 tatem, si pars altera prebere consensum noluerit; sed, secundum legem alteram⁴ constitutionem dotis inpleta, nuptiarum inter eos peragatur festa celebritas.

*) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. *Pith. add.*: cum qua datus est anulus et definitio facta coram testibus.

III, 1, 4. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne viris minoris etatis maiores femine disponantur*.

*) V 1. 5. 6 *add.*: et de biennio placiti.

Ius nature tunc directi in spem procreationis future transmittitur, cum nuptiarum fedus totius sollemnitatis concordia ordinatur. Nam si aut etatum aut personarum in-

III, 1, 3. *Codd.* R 1. 2. 4. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 3. 4. 15. 19. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CHINDS R 1; CHNID R 4; CHDS V 1. 6. 17; 20 GLS CHNS V 2; RCDS V 5. || l. 3. Dum] Cum V 2. 17. || l. 5. abrogari] *ita* R 1. E 1; abrogare R 2. 4. E 2. V. licentia R 1. || l. 6. pro suo *des.* R 1. velle] vel R 2. 4. E 2. dilatione R 1. l. 7. cum *deest* R 2. || l. 8. quorum R 2. E 2. || l. 9. nomine] sponse *add. al. m.* E 2. vel] et R 1. scriptura R 1. || l. 10. violetur *al. man. corr.* revolvetur E 2. || l. 11. prevere R 1. consensum] *cons. reliqua des.* R 4. legem] legum ordinem V 5. 6; legum ordinationem V 4. alteram con- 25 stitutione V 2; altera constitutione V 1. 3. 4. 5. 6. || l. 12. inpleat E 2. festiva V 2. 6.

III, 1, 4. *Codd.* R 1. 2. 4 (*frg.*) E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 18. 19). — l. 14. FL. — REX] *des.* E 2. V 2. 3. 4. 19. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINDUS R 2; REHDS V 1; RCDS V 5; CHDS V 6. 17; CINDASVINDUS V 15; (GL. *deest* V 6. 15). || l. 17. directi] *ita pro* directe R 1. 2; directim V 3; directum R 4. E 2. V 1. 2. 4. *rell.* cum] quod E 2; quando V 6. || l. 18. totius] 30 otius R 1. etate V 1. 4. 6.

1) *Ex hac rubrica cum ipso legis contextu collata efficitur, arram sponsaliciam a sponso datam apud Visigothos eandem vim atque rationem habuisse, quam, ut docuit A. Heusler, 'Institutionen' I, p. 84 sq.; II, p. 253 sqq. ex L. Vis. V, 4, 4 (= Cod. Eur. c. 297), habuit arra, quae super facienda emptione ab emptore dari solita est. Arra enim data accipientem 35 tantummodo obligavit, neque vero dantem, qui, seu sponsus seu emptor, arram revocando contractum solvere potuit. Cf. quae de hac re ceteroque legis huius tenore disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 578 sqq. De arris sponsaliciis Romanorum v. Cod. Iust. V, 1, l. 3. 5; 2, l. un. 2) De anulo arrae nomine dato cf. Dig. XIX, 1, 11, § 6: Si anulus datus sit arrae nomine . . . ; XIV, 3, 5, § 15: . . . anulum arrae nomine acceperit . . . ; XIX, 5, 17, § 5: Si quis 40 sponsionis causa anulos acceperit . . . Cf. R. Sohm, 'Recht der Eheschliessung' p. 54 sqq.; E. Hofmann, 'Ueber den Verlobungs- und den Trauring' in 'SB. d. Wien. Akad.' LXV (1870) p. 855 sqq. 3) Cf. infra III, 1, 4: aut arrarum aut scripture celebrata confectio; III, 6, 3: post arrarum traditionem aut facta secundum leges definitionis sponsione. 4) Verba legem alteram relegare videntur ad III, 1, 5.*

Recc. Erv.] competenti condicione adnectitur copulum nuptiale, quid restat in pro- III, 1, 4.
creationis origine, nisi ut quod nasciturus est aut dissimile maneat aut biforme? Nec
enim poterit in pacis concordia nasci, quod per discordiam originis noscitur seminari.
Vidimus enim quosdam non avidos amore nature, sed inlectos cupiditatis ardore filiiis
5 suis tam inordinatim disponere federa nuptiarum, ut in eorum actis nec etatum concors
sit ordo, nec morum. Nam cum viris res illa dederit nomen, quod vi feminas agant¹,
sti per repugnantia nature conamina maribus puellulas anteponunt, dum infantibus
adulescentulas dispensationis copula iungunt sicque per etatis prepostere tempus
honestatis lucrum dilabi cogunt ad inpudicitie lapsum, dum puellarum avidior et
10 maxima etas seros tardosque virorum contemnit expectare proventus. Ut ergo male
ordinata propagatio generis in ordine a transductionibus reducatur illicitis, huius
sanctione decernitur legis, ut femine minoris semper etate viris maioribus in matri-
monium dispensentur. Aliter dispensatio facta, si una pars contradicere videatur,
nullo modo manere iubetur². A die vero sponsionis usque ad nuptiarum diem non
15 amplius quam biennium expectetur³, nisi aut parentum aut cognationis vel certe

III, 1, 4. l. 1. copulum] *ita* R 2. 4; quod plurimi R 1; copula V 1—6. 8. nuptialis V 1. 2.
6. 8; nuptiali V 5. || l. 2. nasciturus E 2. V. biforme] *ita* R 1. 2. *Mad.*; diforme R 4. V 4. 8; deforme
E 2. V 1. 2. 3. 5. 6. || l. 3. noscitur] non scitur R 1. seminari] semina R 1. || l. 4. Videmus E 2.
V 1. 2. 6. nature] nare R 1. || l. 5. inordinatum R 1; inordinatim R 2; inordinati R 4; inordinate
20 E 2. V 2. 4. 6. in *deest* R 1. etatum] *ita* R 1. 2. 4. V 3; etatis E 2; etati V 5; etate V 1. 2. 4. 6.
concors] consors R 4. V 1. 3. 4. 5. || l. 6. moribus V 1. 2; mori V 5. viris] videris R 1. vi] vim
R 4. E 2; *deest* R 1. V 2. agunt R 1. || l. 7. sti] *ita* R 1. 2; histi R 4; isti *cett.* repugnantium V 6;
pugnantia V 3; inpugnantium E 2. quonamina R 1. pullulas R 1; puellalibus V 3; puellas V 1. 2.
4. 5. 6. 15. dum] de R 1. infantulis E 2. || l. 8. dispensationis R 1. 4. copulo E 2. V 1. 3. *alii.*
25 coniungunt V. 1. 4. 5. prepositere R 1; preposce . . R 4; preprocere E 2. || l. 9. dilabit R 1. || l. 10. seros]
phis R 1; sexus R 2. expectare R 1. preventus R 2. || l. 11. hordinata R 2; hor . . . R 4. pro-
pugnatio R 1. ordine] *ita* R 1. E 1; hordine R 4; ordinem *alii.* a] *ita* R 2. V 4. 5. *Mad.*; *deest* R 1.
E 2. V 1. 2. 3. 6. reducatur ab illicitis V 2. || l. 12. minoris semper etate] *ita* (*pro* minores s. e.) E 2;
minor s. etate R 1; . . . te R 4; minoris s. etatem R 2; minoris s. etatis V. || l. 13. matrimonium]
30 *ita* R 1; matrimonio *cett.* || l. 14. isponsionis R 1.

1) Cf. *Isidori Etymol. XI, 2, 17*: Vir nuncupatus, quod maior in eo vis est quam in
femina, unde et virtus nomen accepit, sive quod vi agat feminam. 2) *Propter maiorem*
aetatem sponsae desponsationem ab utraque parte posse dissolvi lex concedit, ut recte interpretati
sunt Dahn, 'Studien' p. 115 et London p. 22; neque vero matrimonia aetate inaequalium pro-
35 *hibentur, ut perperam opinati sunt praeter viros doctos, quos nominat London l. c., etiam*
Richter-Dove, 'Kirchenrecht' ed. 8. p. 1081. Cf. cum lege nostra Conc. Civit. in Foro Iulii
a. 796, c. 9, Mansi, Ampl. conc. coll. XIII, col. 848 sqq. (cf. A. Werninghoff, 'N. Arch.'
XXIV, p. 474); LL. Cap. I, p. 232, c. 1. 3) Haec ex lege antiqua Codicis Euriciani
deperdita, quae secundum leges Romanas scripta erat, sumpta videntur; cf. Cod. Theod. III, 5, 4:
40 *Si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exsequi nuptias supersederit, eiusque*
spatii fine decurso in alterius postea coniunctionem puella pervenerit, nihil fraudis ei sit, quae
nuptias maturando vota sua diutius eludi non passa est; III, 5, 5 (recepta in L. Rom. Vis.
C. Th. III, 5, 4): Patri puellae aut tutori . . . non liceat, cum prius militi puellam desponderit,
eandem alii in matrimonium tradere. Quod si intra biennium, . . . in insulam relegetur.
45 *Quod si pactis nuptiis transcurso biennio etc.; nec quicquam noceat ei, qui post biennium puellam*
marito alteri tradidit. Interpretatio: Si quis aut privatus aut militans . . . cum patre . . .
vel propinquis de puellae coniunctione definierit, debet post definitionem intra biennium nuptias
celebrare. Quod si tarditate aut neglegentia sponsi biennii tempus excesserit, et alio viro se
puella coniunxerit etc.; L. Rom. Burg. 27, 2: quisque datis arris intra biennium nuptias celebrare
50 *tardaverit, . . . liceat parentibus puellam . . . alii matrimonio sociare. Ex deperdita lege illa*

III, 1, 4. *Recc. Errv.]* ipsorum sponsorum, si profecte sunt iam etatis, honesta et conveniens adfuerit consensio voluntatis. Sin autem in hoc federe inita pacta vel definitiones pro elongatione nuptiarum communis voluntas inmutare decreverit, aut si per necessitatem una persona defuerit, non amplius quam duorum annorum tempus prolongatio continebit. Et si rursus vel quotiens fieri ita convenerit, biennii tantummodo in 5 definitione spatium erit. Aliter quandoque aut arrarum aut scripture celebrata confectio non valebit. Si quis sane constitutum definitionis tempus absque necessitatem¹ vel voluntatis consensionem transcendere voluerit suamque voluntatem a promissione coniugali removerit, et penam, que in placito continetur, adimpleat², et quod definitum est inmutare non liceat³. Mulier autem, quam constiterit aut unum aut plures habuisse 10 maritos, post eorundem virorum obitum alii viro ab adolescentie eius annis, seu illi, qui necdum uxorem habuit, sive ei, quem unius vel plurimorum coniugum vita destituit, honeste hac legaliter nubere nullatenus illicita erit.

III, 1, 5. *Recc.]*

V.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De⁴ quantitate rerum conscribende dotis.

Cum de dotibus diversa sepe inter nubentes oriatur intentio, plurimorum fit utilitati consultum, si evidens rei huius institutio nihil ultra relinquat ambiguum.

Errv.]

V.

De quantitate rerum conscribende dotis. 15

Cum de dotibus diversa sepe inter nubentes oriatur intentio, plurimorum fit utilitati consultum, si evidens rei huius institutio nihil ultra relinquat 20 ambiguum. Decernimus igitur hac legis huius

III, 1, 4. l. 1. ipsorum *deest* R 1. sponsorum] isponsorum R 1; *deest* R 4. E 2. V 3. profecti E 2; profecte V 2. 4. 5. 6. 8. sunt] sint V 2. 3. 4. 5. et *deest* R 1. || l. 2. Sin] Si E 2. V 1. 6. l. 3. pro elongatione] ita R 1. E 2. V 1. 2. 3. 5. 6. 8; prelongatione R 2; prolongatione V 4. *Mad.* decreverit] voluerit E 2. V 6. || l. 5. rursus V 1. 2. 6. vel quotiens] aliquociens V 2. fieri] fuerit R 1. 25 l. 6. ispatium R 1. quandoque aut arrarum aut] quando aut R 1; quandoque arr. aut E 2. V 4. 5. *Mad.* celebratum E 2; celebrate V 1. 4. 5; deliberata *Mad.* || l. 7. necessitatem vel] ita R 1; necessitatis aut V 3; necessitate vel *cott.* || l. 8. consensionem] ita R 1. 2; concessione E 2; confessione V 3; consensione *cott.* consensionem — voluntatem *des.* V 6. transcendere voluerit] ita R 2. E 2. V 3; transcedere voluerit R 1; transcendere *al. m. post add.* V 6; implere distulerit V 1. 2. 4. 5. a prom.] 30 ad promissionis R 1. || l. 9. pena R 1; ipse penam E 2. || l. 10. inmutari R 2. Mulier] ita R 1; Mulierem *cott.* || l. 11. earundem R 1. hobitum R 1. || l. 12. quem unius] que unus R 1. plurimorum] ita R 1. 2; primarum E 2; plurimarum V. || l. 13. destuit R 1. illicita] ita R 1; illicitum *cott.* erit] est E 2. V 1. 6. 17.

III, 1, 5. *Codd.* R 1. 2. — l. 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CHNDS R 1. || l. 20. hutilitati R 1. evidenter R 1. || l. 21. ininstitutio R 1.

III, 1, 5. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 35 14. 15. 17). — l. 14. V] FLS CHDS REX *add.* V 1. 6; FLAVIUS CINTASVINTUS REX. ANTIQUA *add. Mad.*; F. C. R. ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15; FLS GLS RCDS REX *add.* V 2; AN *add.* V 4. || l. 21. hac] ita E 2. 40 V 2. 6; in hanc E 1; ac *alii.* legis] legalis E 2. huius *deest* E 1.

Furici etiam Rothari Edict. c. 178 haustum esse videtur: Si quis sponsaverit puellam liberam aut mulierem et post sponsalias factas et fabola firmata duo annus sponsus neclexerit eam tollere et dilataverit nuptias exequi, post transactum biennium potestatem habeat pater aut frater *etc.*; 45 postea leciat eos ad marito alii dare. 1) *Cf. ibid. in fine:* excepto inevitavele causa. 2) *Cf. ibid.:* adimpleat metam. 3) *Contra ea, quae R. Loening, 'Vertragsbruch' p. 151, de hoc loco disseruit, v. quae exposui 'N. Arch.' XXIV, p. 583.* 4) *De hac lege disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 584 sqq.; cf. R. Schroeder, 'Gesch. d. ehel. Güterrechts in Deutschland' I, p. 70 sq. Supplemento huic legi Reccessvindus dedit aliam infra III, 1, 9.* 50

Recc.] Decernimus igitur hac legis huius
perpetim servatura sanctione censemus, ut
quicumque ex palatii nostri primatibus
vel senioribus gentis Gotorum filiam
5 alterius vel cuiuslibet relictam filio suo
poposcerit in coniugio copulandam, seu
quisquis ex predicto ordinem uxorem sibi
elegerit expetendam, non amplius in puella
vel mulieris nomine dotis titulo conferat
10 vel conscribat, rebus omnibus intromissis,
quam quod adpretiatum rationabiliter mille
solidorum valere summam constiterit, ad-
que insuper X pueros, X puellas et caballos
XX sit illi conscribendi dandique concessa
15 libertas¹; ita ut de his omnibus rebus in
coniugio mulier adsumta, si non reliquerit
filios, facere quod voluerit liberam se
noverit habere licentiam; aut si intestata
decesserit, ad maritum aut ad propinquos
20 mariti heredes eadem donatio redeat. Nec

Err.] perpetim servatura sanctione censemus, ut **III, 1, 5.**
quicumque ex palatii nostri primatibus vel seniori-
bus gentis Gotorum filiam alterius vel cuiuslibet
relictam filio* suo poposcerit in coniugio copu-
landam, seu quisquis ex predicto ordine uxorem
sibi elegerit expetendam, non amplius unusquis-
que in puella vel mulieris nomine dotis titulo
conferat vel conscribat, quam quod decimam
partem rerum suarum esse constiterit. Quod
si contigerit, ut quicumque parentum pro
filio suo in nurus sue nomine dotem
conscribere debeat, eodem modo de id,
quod eidem filio post obitum parentum
suorum in portione evenire poterat, de-
cimam exinde partem per dotis titulum
conferat, quod mulier vel puella nuptiis
traditura obtineat, atque insuper decem pueros
decemque puellas et caballos viginti, seu in
ornamentis, quantum mille solidorum
summa esse constiterit, dare** debeat²;

*) V 6. *Pith.*: seu sibi seu filio suo.

**) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 14. *Pith. pro dare debeat
praebent*: sit illi conscribendi dandique con-
cessa libertas.

25 III, 1, 5. l. 2. sanctione] sancne R 1. || l. 3. ex]
extra R 1. || l. 4. gentis deest R 1. || l. 7. pre-
dictum ordinis R 2. || l. 8. helegerit R 1. || l. 9. ti-
tulum R 1. || l. 10. conscribat] scribat R 1.
l. 13. decem p. decem R 2. || l. 17. liberum se
30 noberit R 1. || l. 19. decesserit] discesserit R 2.
aut ad] ad al. m. post add. R 1. || l. 20. eandem
R 1.

35

40

III, 1, 5. l. 3. Gothorum E 1. V 1. || l. 4. con-
iugium E 1. || l. 5. predicto] ita E 1. V 3. *Mad.*;
predictorum E 2. V 1. 2. 4. 5. 6. *Pith.* || l. 8. con-
scribat] rebus omnibus intromissis *add. E 1. Mad.*
quam quod] pretiatum rationabiliter mille solidorum
add. V 14; adpretiatum rationabiliter *add. V 15.*
l. 10. contingerit E 2. V 6. quisquam E 1. V 2;
quicumque *corr.* quisque V 2. || l. 12. de id] ita E.
V 2; de eo *cett.* || l. 13. filio] suo *post add. al. m.*
E 2. || l. 14. evenire poterat] poterit evenire V 5.
Mad. || l. 15. exinde deest V 1. || l. 17. decem] X
V 1. 2. || l. 18. decemque] Xque V 1; X V 2.
caballos V 1. 2. 6. viginti] ita E 2; XXX E 1;
XX V 1. 2. *alii*; XXI V 6. || l. 19. mille] tot V 14.
l. 20. summa esse] summam esse E 2; valere
summam V 1. 6. 8. *Pith.*; valere summa V 2. 5. 14.

1) *Est donatio nuptialis, quae dicitur 'morgengabe', quam simili modo etiam lex antiqua, cui Chindasvindus suam substituit, ordinavisse videtur. Constitutio enim dotis sub Sisebuto rege a. 615—616. metricè conscripta et inter Formulas Visigothicas servata, nr. 20, LL. Form. p. 584, cum lege nostra ex parte ad verba, ex antiquiore lege in novam fortasse recepta, convenit:*

45

Ecce decem inprimis pueros totidemque puellas
Tradimus atque decem virorum corpora equorum,
Pari mulos numero; damus inter caetera et arma,
Ordinis ut Getici est et morgingeba vetusta.

2) *Cum ratione legis, quam Ervigius instituit, admodum convenit constitutio dotis a. 887. facta,*

III, 1, 5. *Recc.*] erit ultra licitum puelle parentibus seu etiam puelle vel mulieri ab sponso vel ab sponsi parentibus plus quidquam petere vel in suo nomine conscribendum obtare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet; aut si forte, iuxta quod et legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit¹. Quod si forsitam preventus sponsus scripture alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tempore alligetur, amplius se sponse daturum, quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse convellere et in iuris sui potestatem reducere libero potietur arbitrio. Sin autem iuramenti reverentia pavidus aut, ut solet, neglegentia deditus, quod amplius sponse dederat, revocare aut

Err.] ita ut de his omnibus rebus in coniugio mulier adsumpta, si non reliquerit filios***, facere quod voluerit liberam se noverit habere licentiam; aut si intestata discesserit, ad maritum aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. 5 Nec erit ultra licitum puelle parentibus seu etiam puelle vel mulieri ab sponso vel ab sponsi parentibus plus quicquam petere vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet; aut si forte, iuxta 10 quod et legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit. Quod si forsitan preventus sponsus scripture alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tempore 15 alligetur, amplius se sponse daturum, quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse convellere et in iuris sui potestatem reducere libero potietur arbitrio. Sin autem iuramenti

***) V1: filios vel nepotes.

20

III, 1, 5. l. 2. isponso R 1. || l. 3. sponsi] ipsis R 1. parentes R 1. || l. 4. nomen R 2. l. 5. nunc post add. R 1. || l. 9. sibi] si al. m. corr. sibi R 1. || l. 12. tempore — daturum des. R 1. l. 13. se deest etiam R 2, supplevi ex *Err.* || l. 14. hanc R 1. || l. 17. autem] aut add. R 2. reverentiam R 1. || l. 18. ut solet] adsolet R 2. neclegentia R 2.

III, 1, 5. l. 1. coniugio] ita E 2. V 1. 6; coniugium *cett.* || l. 2. relinquerit E 2. V 6. || l. 4. decesserit V 2. || l. 6. seu] sive E 1. || l. 7. ab] aut ab E 2. || l. 8. plus] plus quam E 2. repetere V 15. || l. 9. nunc deest, iam al. m. post add. E 2. 25 l. 10. iuxta] iusta E. || l. 11. et] ita V 2. 6; hac E 2; ex E 1. V 1. 3. 4. 5. *Mad.* || l. 12. rebus suis E 1. || l. 13. ipsa dari] ipsa dare V 2; ipse dare V 6. || l. 15. in nuptiarum V 2. || l. 16. datum vel daturum E 2. V 2. 8. || l. 17. id postea 30 — iuris sui] in V 3. || l. 18. potestate V 2. 4. 5. *Mad.*; potesta E 1. || l. 19. potietur V 1. 2. Si E 1. V 1. 6. autem] aut add. E 1. V 3. 5. *Mad.*

Helfferich, 'Westgothenrecht' p. 255, n. 64: Donamus atque concedimus dulcidini tue in dotis titulum decem pueros; isti sunt: Fromarigus etc.; similiter puellas decem; iste sunt: Teode- 35 sinda etc.; caballos XX, in ornamento et vestimento solidos CCCC, insuper de omni re mea X. portionem. 1) Cf. *Valentiniani Nov.* 34 (*L. Rom. Vis. Val.* 12) § 9: Pars vero feminae tantum dare debet, quantum sponsalibus maritus intulerit, ut dantis et accipientis sit aequa conditio, ne . . . coniunctio uni lucrum, alteri faciat detrimentum; *Maoriani Nov.* 6 (*a Severo, Nov.* 1, *abrogata et in L. Rom. Vis. non recepta*), § 9: . . . ut nunquam minorem, 40 quam exigit futura uxor sponsalitiarum largitatem, dotis titulo se noverit collaturam; *Iust. Nov.* XCVII, c. 1. 2 (*Julian. Const.* XC, c. 1: Donationum, quae propter nuptias fiunt, parem volumus esse quantitatem doti mulieris; cf. c. 2); 'Syrisch-Römisches Rechtsbuch' ed. *Sachau et Bruns P* 40, I, p. 58. Cf. quae *Bruns ibidem II*, p. 295 disseruit; *Mitteis*, 'Volksrecht und Reichsrecht' p. 291 sqq.; p. 545; *Brunner*, 'Die fränkisch-romanische dos', 'SB. d. Berl. Akad.' 45 a. 1894, p. 549 sq.

Recc.] evacuare noluerit vel nequiverit, non oportebit unius tepiditate multis ad futurum damna nutrir; sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum agno-
 5 verint, universa, que plus, quam supra taxatum est, sponse conlata sunt, suo iuri absque cuiusquam preiudicium perenniter vindicabunt. Certe si iam vir habens uxorem, transacto scilicet anno, pro
 10 dilectione vel merito coniugalis obsequii ei aliquid donare elegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in uxorem seu mulier in maritum, excepto dotem, ut
 15 predictum est, aliam donationem conscribere potuerint, nisi gravati infirmitate periculum sibi mortis imminere prespexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam pro-
 20 posito providendum decernendumque curabimus, ut qui in rebus omnibus decem milium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos, rerum universarum contropatione habita, in nomine isponse sue
 25 dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est, de centum solidis tali

III, 1, 5. l. 4. factum cum *R* 1. || l. 6. in isponse *R* 1. iuri a. cuiusquam *des. R* 2. || l. 7. preiudicio *R* 2. || l. 11. elegerit *R* 1. || l. 16. infirmitatem *R* 1. || l. 17. imminere] in funere *R* 1. l. 24. isponse] *ita R* 1 et *E* 2 (*cf. Err.*); sponse *R* 2. sue] seu *R* 1.

35

40

45

Err.] reverentia pavidus aut, ut solet, negligentia III, 1, 5. deditus, quod amplius sponse dederat revocare aut evacuare noluerit vel nequiverit, non oportebit unius tepiditate multis ad futurum damna nutrir; sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum agnoverint, universa, que plus, quam supra taxatum est, sponse conlata sunt, suo iuri absque cuiusquam preiudicio perenniter vindicabunt. Certe si iam vir habens uxorem, transacto scilicet anno, pro dilectione vel merito coniugalis obsequii ei aliquid donare elegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in uxorem seu mulier in maritum, excepto dotem, ut predictum est, aliam donationem conscribere poterint, nisi gravati infirmitate periculum sibi mortis imminere prespexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam proposito providendum decernendumque curavimus, ut qui in rebus omnibus decem milium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos, rerum universarum contropatione habita, in nomine sponse sue dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est, de centum solidis tali aderatione dotem facturum est. Et sic sta constitutio dotalis tituli ad ultimam usque summam omni controversia sopita perveniet.

III, 1, 5. l. 1. reverentia *E* 1; reberentia *E* 2. ut *deest E* 2. solet] adsolet (assolet) *V* 1. 2. 6. *Pith.* negligentia] *ita E* 1; negligentia *V* 1. 6. *Pith.*; negligentie *E* 2; negligentie *cett.* || l. 4. tepiditatis *E* 2. *V* 2. ad futurum] *ita E* 1. *V* 1. 3. 6. *Pith.*; profuturum *E* 2; adfuturum *V* 2. 4. 5. *Mad.* || l. 7. suo] *al. m. post add. E* 2; non *V* 1. iure *Mad.* || l. 11. elegerit] vel voluerit *add. Mad.* || l. 13. excepta dote *V* 1. 3. 4. 5. 6. || l. 14. alia donatione *E*; alia in donatione *V* 1. || l. 16. prespexerint] *ita E* 1. *V* 1. 5. 6; persenserint *V* 3; perspexerint *cett.* || l. 18. proposito] propositum *E* 1; *deest E* 2. || l. 19. curavimus] *ita E* 1. *V* 1. 2. 6; curabimus *alii.* || l. 21. universalium *V* 1. contrapationem *E* 2. || l. 22. isponse *E* 2. autem] tamen *E* 2. || l. 24. sic sta] *ita E* 2; sicstat *V* 2; si circa *V* 1; sic ista *cett.* || l. 25. ad ultimam usque summam] *ita E* 1; ad ultimum usque ad summam *E* 2. *V* 3. 4. 5. *Mad.*; ab ultima usque ad summam *V* 1. 2. 6. || l. 26. controversiam *E*.

III, 1, 5. *Recc.*] aderatione dotem facturus est. Et sic sta constitutio dotalis tituli ad ultimam usque summam omni controversia sopita perveniet.

Data et confirmata lex pridie idus Ianuarias, anno feliciter tertio regni nostri¹.

Erv.] Data et confirmata lex sub die pridie idus Ianuarias, anno feliciter tertio regni nostri[†].

†) V 2. 6. 17. *Pith. addunt:* In Dei nomine Toleto.

5

III, 1, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA.

Ut dotem puelle pater exigat et conservet.

Dotem puelle traditam pater exigendi vel conservandi ipsi puelle habeat potestatem. Quod si pater vel mater defuerint, tunc fratres vel proximi parentes dotem, 10 quam susceperint, ipsi consorori sue ad integrum restituant.

III, 1, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Ut patre mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.

Patre² mortuo utriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat; 15 matre vero mortua, aut si ad alias nuptias forte transierit, fratres eligant, cui dignius puer vel puella iungatur. Quod si fratres eius etatis non fuerint, ut eorum iudicio debeat germanus aut germana committi, tunc patruus de coniunctione eorum habeat potestatem. Certe si germanus iam adulescentie habet etatem et proximorum renuit sollicitudinem, sit illi potestas condignam sibi coniunctionis querere copulam. De 20 puella vero, si ad petitionem ipsius his, qui natalibus eius videtur equalis, accesserit petitor, tunc patruus sive fratres cum proximis parentibus conloquantur, si velit suscipere petitorum, ut aut communi voluntate iungantur, aut omnium iudicio denegetur.

III, 1, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si fratres nuptias puelle differant, aut si puella inpudice nuptias 25 presumat.

Si³ fratres nuptias puelle sub ea conditione suspendant, ut ad maritum illa

III, 1, 5. l. 2. sta] ista R 2. || l. 3. usque ad R 2.

III, 1, 5. l. 1. lex] est hec lex V 1. 2; hec lex V 6. *Pith.* sub die *des.* V 6. 15. 17. *Pith.*; sub *deest* V 8. pridie] P R E 2; II. V 4. 6. *Mad.* 30 l. 2. Ianuarii V 1. 2. 6. 8. *Pith.* nostri] Recesvindi regis, era 689 (688 V 17) *add.* V 15. 17 (*in marg.*).

III, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5.) 6. (17. 19). — l. 7. ANT.] *deest* E. V 2. 3. 6. 19. || l. 8. puelle] traditam *add.* V 2. 6. pater — conservet] parentes exigant et conservent V 3. l. 9. conservande R 1. || l. 10. vel mater] aut mater V 3. 6. vel alii proximi V 2. || l. 11. consororis E. 35

III, 1, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5.) 6. (8. 14. 15. 17). — l. 12. ANT.] ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; *deest* E. V 2. 3. 14. || l. 13. sexsus E 2. || l. 15. sexsus R 1; sesus E 2. l. 16. fortasse E 2. V 2. dignus R 1. || l. 17. iungantur E 2. V 2. eius legitimaetatis nondum fuerint V 15. iudicium R 1. || l. 18. debeat] deveant E 2. || l. 19. iam *deest* R 1. adulescentiae E 1; adultam V 2. 5. habet] ita R 1. V 1; cabeat E 2; habeat *ceet.* rennuit R 2. E 2. V 6. || l. 20. illi] illis 40 E 1. *Mad.* condigna E 1. V 3. || l. 21. his] ita R. V 2. 6; de his E 2; *deest* V 3; is E 1. alii. || l. 22. avus vel patruus V 8. fratres] ita R 2. V 2. 6; R 1; frater E. V 1. alii. velit] ita R 1. V 2. *Pith.*; vellit V 6; vellint R 2. E 2; vellent E 1; velint *ceet.* || l. 23. omnium] communi E. V 2. 4. *Mad.*

III, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5.) 6. (8. 17. 19). — l. 24. ANT.] *deest* E. V 2. 3. 19. || l. 25. Si] Ut E 2. || l. 27. suspendant] differant V 8. marito R 1.

45

1) Dies 12. Ianuarii a. 645. 2) Cf. Kraut, 'Vormundschaft' II, p. 670 sqq.; Rive, 'Vormundschaft' I, p. 96, n. 43; 'N. Arch.' XXIV, p. 576 sqq. 3) Cf. 'N. Arch.' l. c.

Recc. Err.] confugiens, iuxta legem portionem inter fratres suos de bonis parentum III, 1, 8. non possit accipere, et bis aut tertio removerint petitoem: puella, que, fratrum calliditate prespecta, maritum natalibus suis equalem crediderit expetendum, tunc integram a fratribus, que ei de parentum hereditate debetur, percipiat portionem¹. Quod si
 5 rursus nihil fratres contra sororem meditentur adversum et idcirco morentur, ut sorori provideant digniorem, et illa, honestatis sue oblita, persone sue non cogitans statum, ad inferiorem forte maritum devenerit, portionem suam, sive divisam sive non divisam, quam de facultate parentum fuerat consecutura, amittat². In fratrum vero et sororum vel aliorum parentum hereditatem ingrediendi ei concedimus potestatem.

10 *Recc.*] VIII.

FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS
 REX.

Ut de quibuscumque rebus dos
 conscripta fuerit, firmitatem ob-
 15 tineat.

Cum quisque aut pro se aut pro filio
 vel etiam proximo suo coniunctionis co-
 pulam appetit, an de rebus propriis, an

Err.]

VIII.

III, 1, 9.

Ne³ sine dote coniugium fiat, et
 ut de quibuscumque rebus dos con-
 scripta fuerit, firmitatem obtineat.

Nuptiarum opus in hoc dinoscitur habere
 dignitatis nobile decus, si dotalium scrip-
 turarum hoc evidens precesserit munus.

III, 1, 8. l. 1. iuxta] iusta *E.* V 6. legem aliam V 2. || l. 2. que deest R 1. calliditatem pre-
 20 spectata *E* 2; calliditatem perspectam V 2; calliditate perspecta V 3. 4. *Pith. Mad.* || l. 3. marito R 1.
 crediderit vel previderit V 2. expectandum V 3. || l. 4. parentibus *E* 2. hereditatem R 2. *E.* debentur
 R 1. || l. 5. rursus V 2. adversi V 2. || l. 7. vero forte V 3. advenerit R 1. || l. 8. quam ei de *E* 2.
 consecuta vel consecutura V 1. *Pith. et e corr.* V 6. amittat] perdat V 4. fratrum vero et sororum]
 25 fratrorum vero et sororum R 1; fratrum et sororum R 2; fratres bero vel sorores *E* 2; fratrum vero vel
 sororum V 2; fratrum vero et consororum V 3. || l. 9. ei] ita R 2. *E.* V 1. 2. 6. 17; deest R 1; eis
 V 3. 4. *Mad.* tribuimus aut (*corr. et*) concedimus V 6.

III, 1, 9. *Codd.* R 1. 2. — l. 11. RECCES-
 SVINDUS] ita R 2; RECØDS R 1. || l. 17. suo]
 sub R 1. || l. 18. appetit R 1.

III, 1, 9. *Codd.* *E* 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6.
 (8. 15. 17). — l. 10. VIII] FLS RCDS REX
 add. V 5. 6. 17; FLS RECAREUS REX add. V 1;
 FL. CINTASVINTUS R. *Mad.* || l. 13. Ne — ob-
 tineat *des.* V 2. || l. 14. ut deest *E* 2. V 6. dos]
 dotis *E* 2; deest V 1. || l. 16. Nuptiarum — Proinde
des. *E* 2. || l. 17. nobilem decorem *E* 1. || l. 18. hoc
 30 evidenter V 1. 3. 6; hoc deest *Mad.* precesserit
al. m. corr. prospexerit V 6; prospexerit *al. m.*
corr. precesserit V 1; processerit V 3. munus]
 manus *Pith.*, ubi in marg.: munus.

1) *Eadem ius Islandorum antiquum constituit, Grágás, Codex regius, Festa þattr c. 144,*
ed. Finsen I, 2, p. 29 sqq: en ef þeir vilia duelia rað fyrir henne oc synia þeir II monnom þeim
 40 er jafn raede þotte, þa seal hon rada við in þridia ef þat þickir oc jafn raede við rað fraenda
 sins nokors. *Quae ad verba, quantum fieri potest, ita interpretamur: 'Si vero volunt (sc. despon-*
satores feminae) prohibere coniugium ab ea et recusaverunt (eam) duobus viris, quorum (proprie:
quibus) coniugium aequale videbatur, tunc debet ipsa sibi prospicere de tertio, si (etiam) hoc
videtur aequale coniugium, cum consilio amici sui cuiuscumque'. Cf. *Rive l. c. I, p. 98 sq.*
 45 2) *V. infra III, 2, 8 et quae ibi adnotantur.* 3) Cf. *Maioriani Nov. 6, § 9 (post verba*
p. 128 n. 1 allegata): scituris . . . quibuscumque nupturis, ambos infamiae maculis irruendos,
 qui fuerint sine dote coniuncti, ita ut nec matrimonium iudicetur, nec legitimi ex his filii pro-
 creentur; cf. *Epist. Leonis I. ad Rusticum Narbonensem episcopum, Regest. pontif. (ed. 2.)*
nr. 544. Quae sententia, quamvis lex Maioriani a Severo abrogata et in Legem Rom. Vis. non
 50 *recepta sit, tamen in iure non scripto usque ad Ervigium et ultra viguisse videtur; cf. Brunner*
l. c. (v. supra p. 128, n. 1) p. 552 sqq.; 'N. Arch.' XXIV, p. 587 sq.

III, 1, 9. *Recc.*] de principum dono conlatis, an quibuscumque iustis proffigationibus conquisitis iuxta modum legis date¹ conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumque autem legitime in dote conscripserit, modis omnibus plenum robor abebit.

Err.] Nam ubi dos nec data est nec conscripta, quod testimonium esse poterit in coniugii dignitate futura, quando nec coniunctionem celebratam publica roborat dignitas, nec dotalium tabularum hanc comitatur honestas? Proinde cum quisque aut pro se aut pro filio vel etiam proximo suo coniunctionis copulam adpetit, an de rebus propriis, an de principum dono conlatis, an de quibuscumque iustis proffigationibus conquisitis iuxta modum legis late conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumque autem legitime in dote conscripserit, modis omnibus plenum robor habebit.

II. TITULUS: DE NUPTIIS INLICITIS.

- I. Si post mortem mariti infra annum mulier nubat. 15
- II. Si mulier ingenua servo vel liberto proprio sese commisceat.
- III. Si mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungant.
- III. Si mulier liberta servo alieno, vel libertus ancille se societ.
- V. Si quicumque servo alieno ancillam suam vel servo suo alienam coniungat ancillam. 20
- VI. Si mulier absente viro alium sibi maritum adsumat.
- VII. Si domini, servos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.
- VIII. Si absque voluntate parentum mulier ingenua sese marito coniungat ingenuo.

III, 1, 9. l. 1. dona R 1. || l. 5. in dote] dotem R 1. conscripserint R 1; conscribserit R 2. l. 6. modis omnibus des. R 2.

III, 1, 9. l. 1. conscripta] ita E 1. V 1—6. 8. 25 *Pith.*; scripta V 15; confirmata *Mad.* || l. 2. in hoc coniugio V 1. 4. 6; in hac coniugii V 2. || l. 3. dignitatis future V 1; dignitatem futura V 2; dignitatem futuram V 6. quando nec] condecet E 1. coniunctione celebrata E 1. || l. 4. roborata E 1. 30 l. 5. hanc comitatur] ita V 1. 2; hanc comittatur E 1. V 6; adcomitatur V 3. *Mad.*; comitatur V 15. l. 6. honestius E 1. || l. 8. an — an — an] aut — aut — aut *Pith.* || l. 9. de quibusc.] de *deest* V 3. *Mad.* || l. 11. late] date E 2. || l. 12. autem que 35 E 2. dote V 1. 3. 6. || l. 13. habeat V 1; obtinebit vel habebit V 2.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. 3. 5. 6. (*deest* V 1. 4).

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 15. morte R 1. || l. 16. servo alieno E 2. liberto R 2. pruprie R 1. sese] se R 2. E 2. || l. 17. sese coniungant] ita R 1; se coniungant E 2; sese coniungat E 1; des. R 2. || l. 18. liverta — livertus R 2. E 2. societ E. || l. 19. sua R 1. vel] seu R 2. ancilla coniungat aliena R 1. coniungant E 2. || l. 21. viro suo E 2. || l. 22. esse *deest* R 1. l. 24. absque] absente R 1. sese marito] ita R 1. E 2; marito se R 2. E 1.

1) *Supra* III, 1, 5.

Recc.] I. ANTIQUA.

Si post mortem mariti infra annum
mulier nubat.

Si¹ qua mulier post mortem mariti sui
5 se alio infra annum² coniunxerit vel
adulterium fecerit, medietatem rerum
suarum³ filii sui ex priore coniugio pro-
creati aut, si filii desunt, alii heredes per
iudicis instantiam consequantur. Quam
10 idcirco mulierem precipue huic volumus
subiacere dispendio, ne hec, que a marito
gravida relinquatur, dum immoderato desi-
derio ad secundi coniugii vota festinat vel
adulterium perpetrat, spem partus, prius-
15 quam nascatur, extinguat.

Erv.] I.

Si post mortem mariti infra annum
mulier nubat.

Si qua mulier post mortem mariti sui se alio
infra annum coniunxerit vel adulterium fecerit,
medietatem rerum suarum filii sui ex priori con-
iugio procreati aut, si filii desunt, alii propin-
quiores defuncti viri heredes per iudicis in-
stantiam ipsarum rerum consequantur medie-
tatem. Quam idcirco mulierem precipue huic
volumus subiacere dispendio, ne hec, que a marito
gravida relinquatur, dum immoderato desiderio ad
secundi coniugii vota festinat vel adulterium per-
petrat, spem partus, priusquam nascatur, ex-
tinguat. Illas⁴ tantundem a legis huius
sententia iubemus manere indemnes, quas
principalis auctoritas infra tempus hac
lege constitutum cuilibet in coniugio de-
creverit copulandas.

III, 2, 1.

20 *Recc. Erv.]*

II. ANTIQUA.

III, 2, 2.

Si mulier ingenua servo vel liberto proprio sese commisceat.

Si⁵ ingenua mulier servo suo vel proprio liberto⁶ se in adulterio miscuerit aut

III, 2, 1. *Codd. R* 1. 2. — *l.* 7. priori *R* 2.
l. 9. instantia *R* 1. || *l.* 11. dispendium *R* 1.
25 a *deest R* 2. || *l.* 12. dum — extinguat *des. R* 1.

III, 2, 1. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8.
15. 17. 19). — *l.* 1. I] ANTIQUA *add. V* 1. 17.
l. 4. se alio] *ita V* 2; se ad alio *E* 1; *des. V* 1; se
alii *ceit.* || *l.* 5. intra *E* 1. *V* 2. 4. coniunxerit]
inlicita ratione *add. Mad.* || *l.* 6. filiis suis —
procreatis *E* 2. || *l.* 7. procreati] recipiant *add.*
V 1. 2. 4. 5. 6. *Mad.* || *l.* 9. ipsarum] ipsam *E*;
deest V 2. rerum] facultatem *add. V* 6. || *l.* 11. ne
hec que] nec de hec que *E* 2; ne que *V* 3. ne
aliae quae a maritis gravidae relictas sunt —
festinant — perpetrant — extinguant *V* 8. || *l.* 12. in-
moderate *E* 2. || *l.* 13. festinet *E* 1. perpetrat]
ita E 1. *V* 2. 6; perpetrans *ceit.* || *l.* 14. partus]
ita E 1; p. sue *E* 2; p. sui *V*. || *l.* 15. uis *E* 2.
l. 16. indemnes *E* 1. *V* 1. || *l.* 17. hac lege] ac
lege *E* 2; alia lege *V* 2. || *l.* 19. copulanda
sit *E* 2.

40 III, 2, 2. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — *l.* 20. ANTIQUA *deest E* 1.
V 2. 3. 4. || *l.* 21. vel] aut *V* 1. proprie *R* 1. sese comm.] se coniungat *V* 2. || *l.* 22. suo *deest R* 1.
V 1. miscuerit] *al. m. corr.* commiscuerit *E* 2; commiscuerit *V* 1. 4. aut — voluerit *des. R* 1.

1) Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 588 sqq. 2) Cf. *Cod. Iust. V, 9, 2* (= *Cod. Theod. III, 8, 1*).

3) Cf. *Cod. Iust. VI, 56, 4*. 4) *V. infra III, 3, 11*. 5) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th.*

45 *IX, 6, 1. Interpr.:* Si qua ingenua mulier servo proprio se occulte miscuerit, capitaliter puniatur.
Servus etiam, qui in adulterio dominae convictus fuerit, ignibus exuratur. Cf. 'N. Arch.' XXIV,
p. 589 sqq. 6) Cf. *Anthemii Nov. 1 (Novellae constitutiones ed. Haenel c. 343 sq.)*, § 2:

Ex hoc ergo nostrae clementiae consulatu . . . cum servis et libertis dominas et patronas
ineundi matrimonia facultatem habere prohibemus.

III, 2, 2. *Recc. Err.]* forsitan eum maritum habere voluerit et ex hoc manifesta probatione convincitur, occidatur; ita ut adulter et adultera ante iudice publice fustigentur et ignibus concrementur. Cum autem per reatum tam turpis admissi quicumque iudex, in quacumque regni nostri provincia constitutus, agnoverit dominam servo suo sive patronam liberto fuisse coniunctam, eos separare non differat¹; ita ut bona eiusdem mulieris, aut si sunt de alio viro idonei filii, evidenter obtineant, aut propinquus eius legali successione proficiant². Quod si usque ad tertium gradum defecerit heres, tunc omnia fiscus usurpet; ex³ tali enim consortio filios procreatos constitui non oportet heredes. Illa vero, seu virgo sive vidua fuerit, penam excipiat superius comprehensam. Quod si ad altaria sancta confugerit, donetur a rege, cui iussum fuerit, perenniter 10 servitura.

III, 2, 3. *Recc.]* III. ANTIQUA.
Si¹ mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungat.

Si⁵ mulier ingenua servo alieno, sive regis, se matrimonio sociaverit sive etiam per adulterium iungere presumpserit, statim, ubi primum hoc iudex agnoverit, eos ad separandum festinare non differat, ut penam, quam merentur, hoc est, singuli

Err.] III.
Si mulier ingenua servo alieno, seu ingenuus ancille aliene sese coniungat.

Si mulier ingenua servo alieno, sive regis, se matrimonio sociaverit sive etiam per adulterium iungere presumpserit, statim, ubi primum hoc iudex agnoverit, eos ad separandum festinare non differat, ut penam, quam merentur, hoc est, 20 singuli eorum centena flagella suscipiant. Et si

III, 2, 2. l. 1. probationem R 1. || l. 2. et adultera] cum ad. E 1. iudicem R 2. V. || l. 3. concrementur R 1. admissi] demissi R 1. || l. 4. constitutus deest R 1. agnoverint R 1. suo deest R 1. l. 5. patrona R 1. aut liberto E 2. V 4. eiusdem] eius R 1. || l. 6. mulieris] hereditas add., sed del. E 2. || l. 7. successioni R 1. defecerit] ita R 2; defuerit R 1; defecerint E. V. heres] ita R. E 1; heredes E 2. V. || l. 8. procr. filios E 2. V 1. constituti R 1. || l. 9. vero] ergo V 1. 2. sive] seu R 1. l. 10. confugerint R 1. E 2.

III, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. E 2. V 3. (14). — l. 12. ANTIQUA deest E 2. V 3. || l. 17. se marito aut in matrimonio E 2. || l. 19. hoc primum E 2. ad sep. festinare] separare R 1. || l. 21. merentur] excipiant add. E 2.

III, 2, 3. *Codd.* E 1. V 1. 2. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 12. III] ANTIQUA add. V 1. 5. 6. 8. 17; CINDASVINDUS REX. ANTIQUA add. V 15. 30 l. 14. aliene] alterius V 2. sese coniungant E 1; se societ V 6. || l. 16. se marito in matrimonio V 4; se in matrimonio V 1. 2. 6. || l. 18. ubi iudex hoc primum V 2. || l. 20. merentur] excipiant add. V 1. 2. 4. 5. 6. *Mad.* || l. 21. suscipiant] suscipiat E 1; deest V 4.

1) Cf. *Constantini constitutionem, Cod. Theod. IX, 9, 1* (in *L. Rom. Vis. 6, 1*), § 1: Ante legem nupta tali consortio segregetur. 2) Cf. *ibidem* § 3 cum *Interpretatione; Anth. Nov. cit.* § 3; *Lex Salica* (ed. Behrend), *Cap. I, 5*. 3) *Constantinus l. c.* § 2: Filii etiam, quos ex hac coniunctione habuerit (mulier) . . . in nuda maneant libertate, neque per se neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. 4) *De hac lege et sequenti v. 'N. Arch.' XXIII, p. 455 sq.; XXIV, p. 592 sqq. Supplemento dedit Wamba rex his legibus legem suam infra IV, 5, 7.* 5) Cf. *Pauli Sent. II, 21 A, § 1*: Si mulier ingenua . . . alieno se servo coniunxerit, si quidem invito et denunciante domino in eodem contubernio perseveraverit, efficitur ancilla; *Cod. Theod. IV, 11, 1, § 1*: mulier . . . libertatem amittat atque eius filii servi sint domini, cuius se contubernio coniunxit. *Interpr.:* . . . Si vero sponte fit ancilla, et eius filii servi sunt. *Ibid. c. 7. Interpr.:* Si mulier ex contubernio servi fiat ancilla, filii quoque eius servi erunt. *Lex Salica* (ed. Behrend) 25, 6: . . . ingenua, si servo aliena (l.: servum alienum) in coniugio acceperit, in servitio permaneat.

Recc.] eorum centena flagella suscipiant. Et si post hanc contradictionem se iterum coniunxerint, eos iudex comprehendi iubeat et in sua presentia exhiberi, ut unicuique eorum iteratim centena flagella imponere non desistat. Quod si tertia vice se separare noluerint¹, similiter centena flagella eis inponi iubemus, et ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur². Quod si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius servi. Filii tamen, et quodcumque et quanticumque, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, condicione patris sequantur, ut in servitio permaneant; facultate vero mulieris propinqui sui legali successione conquirant. Ipsam³ autem legem precipimus custodire et de viris ingenuis, qui regias ancillas vel etiam cuiuscumque habuerint copulatas, ut conditionis hec forma servetur.

Err.] post hanc contradictionem se iterum con- III, 2, 3. iunxerint, eos iudex comprehendi iubeat et in sua presentia exhiberi, ut unicuique eorum iteratim centena flagella imponere non desistat. Quod si tertia vice se separare noluerint, similiter centena flagella eis imponi iubemus, et ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur. Quod si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius servi. Filii tamen, et quodcumque et quanticumque, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, condicionem patris sequantur, ut in servitio permaneant; facultatem vero mulieris propinqui sui legali successione conquirant. Quod si hii, qui de tali contubernio extiterint geniti, XXX annos⁴ per testem legitimum se ingenuos mansisse docuerint, a servitutis catena soluti ingenuitatis se gaudeant titulo decorari; si tamen parentes eorum infra illud tricennium, quo filii ipsorum se ingenuos esse probaverint, nihil de conditione servitutis dominis suis persolverint, unde ipsi filii eorum videbantur obnoxii servituti. Ipsam autem legem precipimus custodiri et de viris ingenuis, qui regias ancillas vel etiam cuiuscumque habuerint copulatas, ut conditionis haec forma servetur.

III, 2, 3. l. 2. contractionem R 1. || l. 3. coniunxerint E 2; coniunxerint R 2. V 3. || l. 4. in deest R 1. || l. 6. desistat] designet R 1. || l. 8. eis deest R 1. || l. 12. et quodcumque] et deest R 2. l. 14. condicione E 2. V 3. || l. 16. facultatem E 2. V 3. || l. 17. Ipsa autem lege R 2. || l. 18. custodiri R 2. E 2. V 3.

III, 2, 3. l. 1. contradictione E 1. || l. 2. coniunxerint V. iudex eos E 1. V 4. 5. || l. 3. ut] et V 6. || l. 6. eisdem Mad. || l. 10. et quodcumque] et deest V 1. Mad. qui deest Mad. || l. 14. Quod si] si deest V 2. || l. 15. per XXX annos V 4. 6; per XX annos V 1; XXX annis V 2. || l. 17. docuerunt ad servitute E 1. katena V 6. ingenuitate E 2. l. 18. titulo] ita E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 15. Pith.; annulo Mad. decorari] ita E 1. Pith.; decorati V 1. 2. 6. Mad. || l. 19. eorum] illorum V 2. Pith. l. 20. quo] aequo E 1; quod V 2. 6. ingenui E 1. V 6. || l. 22. persolverit E 1; persolverent V 1. ipsi deest V 2. || l. 23. videantur V 1. servituti obnoxii V 6. Mad.; servituti obnoxios esse E 1. l. 26. cond. ut V 6. Pith.

1) De trina conventionem cf. infra III, 2, 4. 2) Cf. L. Burg. 35, 2, 3: Si vero ingenua puella voluntaria se servo coniunxerit, utrumque iubemus occidi. Quod si parentes puellae parentem suam punire fortasse noluerint, puella libertate careat et in servitum regiam redigatur. Edict. Rothari c. 221: Si servus liberam mulierem aut puellam ausus fuerit sibi in coniugium sociare, animae suae incurrat periculum, et illa . . . habeant parentes potestatem eam occidendi aut foris provincia transvindendi . . . Et si parentes eius hoc facere distulerint, tunc liciat gastaldium regis aut sculdhais ipsam in curte regis et in pisele inter ancillas statuere.

3) Cf. Lex Sal. 25, 5: Si vero ingenuus ancilla aliena publice se iunxerit, ipse cum ea in servitute permaneat; cf. 13, 9. 4) De tricennali praescriptione v. infra X, 2, 3.

III, 2, 4. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

Si mulier liberta servo alieno, vel libertus ancille se socient.

Si¹ liberta mulier servo alieno se coniunxerit aut in matrimonio sociaverit, contestetur² ei tertio dominus servi presentibus tribus testibus, ut ab hac coniunctione discedat, et post trinam conventionem, si se separare noluerit, sit ancilla domino⁵ eius, cuius servo se coniunxit. Si vero non contestata fuerit, antequam filii nascentur, illa in libertate permaneat, agnatio autem servi domino deputetur, quia liberi esse non possunt, qui ex tali condicione nascuntur³. Similis et de manumissis viris, qui se cum ancillis alienis miscuerunt, huius legis forma servetur. Nam⁴ si cum domini voluntate et permissione servo alieno manumissicia se forte coniunxerit et cum ipso domino¹⁰ servi placitum fecerit, omnino placitum ipsut iubemus stare.

III, 2, 5. *Recc. Err.*]

V. ANTIQUA.

Si quicumque servo alieno ancillam suam vel servo suo alienam coniungat ancillam.

Quicumque ancillam suam servo alieno sine conscientia domini sui uxorem¹⁵ dederit, et hoc certis probationibus inveniatur, dominus servi ancillam ipsam cum filiis omnimodis suis vindicavit. Similiter et de illis ordinamus, qui servo suo ancillam alienam coniunxerit, ut conditionis hec forma servetur.

III, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17. 19). — l. 1. ANT.] *deest* E. V 2. 3. 19; FLVS CTSTS REX *Mad.* || l. 2. ancillae alienae *Mad.* societ V 1. 2. 6. || l. 3. con-
iunxerit] *ita* R 1. E 2; coniunxerit *alii.* || l. 4. ab *al. m. post add.* R 1. hanc coniunctionem R 1.
l. 5. et si V 3. 6. conventionem] conventionem vel contestationem V 4; contestationem V 6. 8; com-
monitionem V 2; commonitionem vel contestationem V 1. noluerint E 2. V 6; voluerint E 1. || l. 6. eius —
servi domino (l. 7) *bis scr.* R 1. servo se] *ita* R 1 (ubi tamen se *al. m. post add.*). 2. V 1. 2. 6; se
servo E 1; servo E 2. *Mad.; des.* V 3. coniunxerit E 1. V 1. 2. 6. fili R 1. || l. 7. maneat R 1. 25
agnatio E 1. V 2; acnatio *corr.* acnatio E 2. autem] vero R 2. E 2. || l. 8. tale R 1. Similis *corr.*
Similiter E 2; Similiter V 2. 4. et] set R 1. || l. 9. miscuerint R 2. E 2. V 2. 6. voluntate solutione
et laxatione et permissione V 4. || l. 10. manumissicia] *ita* R. E 1; manumissi a. E 2; manumissa V 1.
2. 6. *Pith.*; manumissi V 3. *Mad.* coniunxerit] *ita* E 2; coniunxerint R 1; coniunxerit E 1. V 1;
coniunxerit *alii.* domini R 1. || l. 11. ipsut] *ita* R 1; ipsud E 1; ipsum *cott.* 30

III, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 12. ANT.] *deest* E 1. V 2.
3. 4; FLS CHNDS REX E 2; FL. GLO. CINDASVINDUS R. V 15; FLS GLS RCDS REX V 1. 5. 17.
l. 15. conscientiam R 1. || l. 17. omnimodis suis] *ita* R 1. V 1; omnimodis R 2. E 2. V 3; sibimodis
E 1; sibi omnimodis V 2. 4. 5. 6. 8. vindicabit R 2. E 2; vendicabit V 2; vendicavit V 8. et] id V 1.
servos suos ancillis alienis V 8. || l. 18. coniunxerint V 1; coniunxerint V 2. 6. 35

1) *Cf. Pauli Sent. II, 21 A, § 6:* Liberta . . . alieni servi secuta contubernium eius, qui denuntiavit, efficitur ancilla; *cf. § 7.* 2) *Cf. Cod. Theod. IV, 11, c. 2. Interpr.:* Septem testibus . . . praesentibus tertio ex SC. Claudiano denuntiandum; c. 8: . . . agnoscant, nisi trinis denuntiationibus liberae feminae servorum consortiis arceantur, nullo modo posse eas ad servitium detineri. *Interpr.:* Sine trina denuntiatione mulier servo iuneta non fiat ancilla. *Cf. supra n. 1.* 40
3) *Cf. Cod. Theod. IV, 11, c. 1. 7; v. supra p. 134, n. 5.* 4) *Cf. Gai Instit. I, 84:* ex senatusconsulto Claudiano poterat civis Romana, quae alieno servo volente domino eius coïit, ipsa ex pactione libera permanere, sed servum procreare; nam quod inter eam et dominum istius servi convenerit, eo senatusconsulto ratum esse iubetur.

Recc. Err.]

VI. ANTIQUA.

III, 2, 6.

Si mulier absente viro alium sibi maritum adsumat.

Nulla¹ mulier viro suo absente alteri viro se presumat coniungere, usque dum de viro suo certis agnoscat indiciis, si vere mortuus fuerit. Quod similiter et ille inquirat, qui eam sibi vult in coniugio copulare. Si vero hoc facere distulerint et sic se illicita presumptione coniunxerint, et postmodum prior maritus reversus fuerit, ambo ei in potestate tradantur², ut, quod de eis facere voluerit, seu vindendi, seu quid aliud faciendi habeat potestatem.

Recc. Err.]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 2, 7.

Si domini, servos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.

Resistendum³ est pravorum ausibus, ne pravitatis amplius frena laxentur. Plerique enim, studio cupiditatis inlecti, solent interdum mulieres ingenuas puellasque prave decipere, et simulantes ad tempus servos suos esse ingenuos, ortantur eas maritos illos accipere, quos postea, natis prolibus, in servitute facile possint reducere. Ut ergo fraudis huius aditus extirpetur, presenti iugiter mansura lege sancimus, ut deceptores rei istius manifeste detecti crimine notentur infamie, et illi, quos sub nomine ingenuitatis antedictis personis reperiuntur adsociasse, sic ingenui cum filiis suis perenniter maneat, sicut eos ipsorum domini ingenuos professi iam antea fuerant; sed et res omnes, tempore nuptiarum acceptas seu promissas, mulier vel puella sibimet vindicabit, si per idoneam probationem convicerit, maritum, de quo agitur, sub ingenuitatis spe sibi sociatum fuisse. Certe si puelle vel mulieres aut etiam ipsorum parentes id, quod predictum est, ita factum adprobare nequiverint, servos pariter et

III, 2, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] ita R. V 1. 5. 6. 15. 17. 19; *deest cett.* NOBM EMENDA (= NOBITER (?) EMENDATA) E 2; NOVA LEX *add.* V 15. 19. || l. 2. viro] viro, *al. m. post add.* suo E 2; viro suo V 1. 2. 6. || l. 3. dum *deest* R 1. || l. 4. de *deest* E 1, *al. m. post add.* E 2. vere] vir *corr.* vero E 2; vero V 2; *deest* V 1. || l. 5. coniugium E. *Mad.* copu in fine folii, lare om. R 1. hec R 1. || l. 6. se] sine R. presumptione coniunxerint] p. coniunxerit R 1; p. coniunxerit E 2; coniunctione copulaverint V 4. || l. 7. ei in potestate] ei in potestatem R 1; in eius potestate V 1. 2; in potestatem eius V 6. ut] et *Mad.* quod] quid V 2. 6. vindendi R 1. seu] sive E. V 1. 2. 4. 6. || l. 8. quid aliud] quid aliud E 2. V 1. 2. 4; aliud V 6; quodlibet V 3. *Mad.*

III, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 9. FL. — REX] *des.* E 1. V 3; ANT. *praemittit* V 4; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. 19. CHINDASVINDUS] ita R 2; CHNDS R 1; CHINTASVINTUS E 2; CHDS V 4. 6; GLS CHDS V 1. 5; GLS RCDS V 2. || l. 12. pravitatibus E 1. || l. 14. et] ad R 1. ortantur] ita R 1. E; perortantur V 1. 5; hortantur *cett.* || l. 15. servitute] ita R 1. E 2; servitutum *cett.* reducere] ita R 1. *Mad.*; redicere (*al. m. post add.*) E 2; *deest* R 2; redigere E 1. V 1—6. 8. 14; recipere V 15. || l. 16. iugiter] higitur R 1. sancimus] ita R. V 1; sancimus E 2; sancimus *alii.* || l. 17. rei] legi E 1. crimine not.] crimen dotentur R 1. illi *deest* R 2. || l. 19. eos *deest* R 2; *al. m. post add.* E 2. ipsorum] ipsos R 1. l. 20. a tempore E 1. || l. 21. vendicabit V 1. 2. convincerit E 1. V 6; convincitur V 3. maritus R 1. l. 22. spem R 2. V 3; specie V 15. puelle vel mulieres] ita R 1. E 1; puelle vel mulieris (*corr.* mulieres) V 6; puella vel mulier *cett.* (*m. corr. al. m. mulieris* E 2). ipsius V 2. || l. 23. nequiverit R 1. et *deest* R 1.

1) Cf. *Iustiniani Nov. CXVII, c. 11* (= *Iuliani Const. CVIII, c. 10*); *Dig. XLVIII, 5, 12 § 12*; '*N. Arch.*' XXIV, p. 594 *sqq.* 2) *Est poena adulterii; v. infra III, 4, 1. 3. 12.* 3) *Legislator ante oculos habuisse videtur Iustiniani Novellam XXII, c. 11* (= *Iuliani Const. XXXVI, c. 3*); cf. '*N. Arch.*' XXIV, p. 596.

III, 2, 7. *Recc. Err.*] eorum filios una cum rebus omnibus indubitanter petitor obtinebit*. Hic et de illis ancillis ordo servandus est, que viris ingenuis tali fraude noscuntur esse coniuncte. Nam et de libertis, quos ita constiterit copulatus existere ancillis aut servis, huius servanda erit sanctio legis.

*) *V 17 in margine addit*: nisi mulier illa vel puella legale protulerit iuramentum, quod 5 ignoranter servili se matrimonio copulavit.

III, 2, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito se coniungat ingenuo.

Si¹ puella ingenua ad quemlibet ingenuum venerit in ea condicione, ut eum sibi 10 maritum adquirat, prius cum puella parentibus conloquatur; et si obtinuerit, ut eam uxorem habere possit, pretium dotis parentibus eius, ut iustum est, impleatur. Si vero hoc non potuerit obtinere, puella in parentum potestate consistat. Quod si absque cognitione et consensu parentum eadem puella sponte fuerit viro coniuncta, et eam parentes in gratia recipere noluerint, mulier cum fratribus suis in facultate parentum 15 non succedat, pro eo, quod sine voluntate parentum transierit pronior ad maritum². Nam de rebus suis si aliquid ei parentes donare voluerint, habeant potestatem. Ipsa quoque de donatis et profligatis rebus faciendi quod voluerit libertatem habebit.

III, 2, 7. *l. 1. obtineat V 3. Hic] Hinc R 1. || l. 3. copulatos E. V. cum ancillis V 1. l. 4. servis huius] servus uisus V 3. servande R 1. || l. 6. Post copulavit V 17 add. Q. V. C. (= Quidam 20 vetus codex ?).*

III, 2, 8. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 7. ANTIQUA] deest E. V 2. 3. 5. 8. 14. 19; FLS GLS RODS REX al. Felicissimus Rodericus V 17 (in marg.). || l. 8. marito sese E 2. Pith.; maritus esse E 1; sese marito V 1. 2. iungat R 1. || l. 10. ingenuo R 1. in] sub V 2. 6; deest Pith. || l. 11. cum] quum E 2; quam E 1. ut] ita R 1 (ubi tamen al. m. post add.). E 2. V 1. 2. 5. 25 6. 17; deest R 2. E 1. V 3. 4. 14. 15. || l. 12. posse R 2. V 3. 4. 14. 15. ut] quod R 1. || l. 13. pot. par. V 1. 2; parentum voluntate V 6. Pith. || l. 14. cognitionem et consensum R 2. isponte R 1. l. 15. gratiam V. facultatem V 1. 6. || l. 16. paparentum R 1. || l. 17. suis deest V 1. parentum R 1. donare vol.] dare vol. V 4; donaverint Mad. habeat V 1. || l. 18. libertatem habeat V 1; habeat potestatem V 2.* 30

1) Cf. *L. Burg. 12, 4 et infra III, 4, 7.* 2) *Visigothi feminas, quae castitatem perdiderunt, amissione hereditatis puniebant, eandem assignantes culpam eis, quae sine parentum vel tutorum consensu matrimonium contraxerunt, atque eis, quae extra matrimonium cum viris concubuerunt; cf. III, 1, 8; 4, 7. Quod commune fuisse iuri Germanorum non paucae leges eiusdem et inferioris aevi testantur, scilicet Lex Burg. 12, 5; Ed. Langob. Liutpr. c. 5. 119; 35 Lex Angliorum et Werinorum c. 47; leges Scandinavicae, quas allegat Wilda, 'Strafrecht der Germanen' pp. 801. 808; leges municipales medii aevi, quas laudat Laband, 'Vermögensrechtl. Klagen' p. 378, n. 28; et praeter eas fontes iuris municipalis Tremoniensis, Lib. civitatis 15. 43 et Lib. iudiciorum 130, ed. Frensdorff, 'Dortmunder Statuten u. Urtheile' p. 69. 76. 139; Ottonis ducis privilegium Brunsvicense c. 34, ed. Hänselmann, 'UB. d. Stadt Braunschweig' I, 40 p. 6; praecipue autem sententia ab iudicibus Alamannicis saec. XI. lata, quam tradit Ortlieb Zwifaltensis, SS. X, p. 74: predium . . . quasi iniuste sibi ablatum . . . repetiit (sc. mulier quaedam), set quia legalia iura propter turpem abiectioem mariti perdidit, contradicentibus legisperitis minime recepit: quippe quae maritalem castitatem amisit etiam iura hereditaria perdidit. Aliter Eike de Repgow, qui antiquae illi consuetudini opposuit verba: Wif mach mit unkuschheit irs 45 lives ire wifliken ere krenken; ire recht ne verlüst se darmede nicht noch ir erve; Spec. Sax. I, 5, 2. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 596 sqq.*

Recc. Err.] III. TITULUS: DE RAPTU VIRGINUM VEL VIDUARUM¹.

- I. Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, ste tamen illi coniungi non valeat.
 II. Si a potestate raptoris puellam parentes eripere potuerint.
 5 III. Si consentiant raptori parentes de disponsata puella.
 IIII. Si fratres vivo an defuncto patre consentiant raptori.
 V. Si quicumque rapiat alienam sponsam.
 VI. Si quispiam de raptoribus occidatur.
 VII. Infra quod tempus liceat accusare raptorem.
 10 VIII. Si servi mulierem ingenuam rapuerint.
 VIII. Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.
 X. Si servus ancillam alterius rapuerit.
 XI. De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum.
 XII. De ingenuis adque servis, quos in rapto interesse constiterit.

15 *Recc.*] I. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, ste tamen illi coniungi non valeat.

20 Si² quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam, si, antequam integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerit a raptore revocari, medietatem rerum suarum ille, qui rapuit,

Err.]

I.

III, 3, 1.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, iste tamen illi coniungi non valeat.

Si quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam, si, antequam integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerit a raptore revocari, medietatem rerum suarum ille, qui rapuit, perdat, ei, quam rapuerat, consignandam.

25 **TIT. III. Lemma.** *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 3. — l. 2. ingenuam] ingenua R 1. mulierem — valeat des. R 2. V 3. illa] illam R 1. ste] ita R 1. E 2; iste E 1. || l. 4. puella R. eripere potuerint] eriperit R 1. || l. 5. consentiantur E 1. || l. 6. sive vivo E 1. an defuncto] hanc defunctu R 1. raptori sororis E. || l. 7. isponsam R 1. || l. 8. occidantur R 1. || l. 9. raptorem] et si parentibus R 1. raptori sororis E. || l. 7. isponsam R 1. || l. 8. occidantur R 1. || l. 9. raptorem] et si parentibus
 30 (parentes E 2) vel puelle cum raptore de nuptiarum definitionibus (definitionem E 2) conveniat *add.* E. V 3. || l. 10. servus — rapuerit R 1. || l. 11. VIII. Si — rapuerit des. R 1. mulierem libertati libertate E 1. || l. 12. X] VIII R 1. || l. 13. XI] X R 1. filiarum] puellarum R 1; filiorum E (*corr.* filiarum E 1). alienarum] vel etiam viduarum ac (hac E 2) de his qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumpserint (praesumpserit E 1) *add.* E. V 3. || l. 14. XII] XI R 1. raptum E 1; raptu E 2. constiterit] ita E 1. V 3; constiterint R 2. E 2; contigerit R 1.

III, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. — l. 18. ste] iste R 2. coniungi] ita E 2. V; coniugii R 1; coniugi R 2. l. 22. aut castitatis des. R 1. || l. 23. viduam poterit R 1. raptore revocari] raptu revocari R 2.
 40 l. 24. ille — quam rapuerit des. R 1.

III, 3, 1. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 15. 1] ANTIQUA *add.* V 1. 6; NBM EMDA (= NOBITER (?) EMENDATA) *add.* E 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 2. 8; ANTIQUA *add.* V 17, et in *marg.*: NOVITER ADDITA. || l. 18. iste] sta al. m. *corr.* ista E 2. coniungi] coniugii E 1. || l. 22. poterit V 3. a raptu revocari] a raptore vocari E 1; a raptore revocare V 15; arraptam revogare V 3. l. 24. rapuerit V 1. 2.

45

1) Rubrica recepta est ex *Cod. Theod. IX, 24.* 2) Hanc formam legis *Leovigildus antiquiori substituisse videtur; cf. Lex Burg. 12, 1—3; Cod. Iust. IX, 13, 1; 'N. Arch.' XXIV, p. 600 sqq.*

III, 3, 1. *Recc.*] perdat, ei, quam rapuerit, consignandam. Si vero ad inmunditiam, quam voluerit, raptor potuerit pervenire, in coniugium puellae vel viduae mulieris, quam rapuerat, per nullam compositionem iungantur¹; sed omnibus traditis ei, cui violentus fuit, et CC insuper in conspectu omnium publice hictus accipiat flagellorum et careat ingenuitatis suae statum, parentibus eiusdem, cui violentus extiterat, aut ipsi virgini vel viduae, quam rapuerat, in perpetuum serviturus.

Erv.] Si vero ad inmunditiam, quam voluerit, raptor potuerit pervenire, in coniugio puellae vel viduae mulieris, quam rapuerat, per nullam compositionem iungatur; sed cum omnibus rebus suis tradatur ei, cui violentus fuit, et ducentos insuper 5 in conspectu omnium publice ietus accipiat flagellorum et careat ingenuitatis suae statum, parentibus eiusdem, cui violentus extiterat, aut ipsi virgini vel viduae, quam rapuerat, in perpetuum serviturus; ita² ut ad eius, quam rapuerat, 10 coniugium nullo unquam tempore redeat. Quod si factum fortasse constiterit, quidquid de raptoris rebus pro contumelio sui perceperat, una cum ipso raptore amittat, illis procul dubio parentibus profutura, quorum 15 hoc negotium fuerit executum instantia. Quod si vir, de alia uxore filios habens legitimos, raptum postea fecisse convincitur, ipse videlicet solus in eius, quam rapuit, serviturus potestatem tradatur; res tamen raptoris filii eius legitimi obtinebunt.

III, 3, 2. *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

Si a potestate raptoris puellam parentes eripere potuerint.

Si³ parentes mulierem vel puellam raptam excusserint, ipse raptor parentibus 25 eiusdem mulieris vel puellae in potestate tradatur, et ipsi mulieri penitus non liceat

III, 3, 1. l. 2. ad *deest* R 1. || l. 4. coniugio R 2. || l. 6. iungantur] ita R 1. 2. || l. 7. CC] hictus *add.* R 1; ducentos R 2. || l. 8. hictus] h. l. om. R 1; hictos R 2. || l. 9. sue ing. R 1. || l. 11. vel] ita *Erv.*; aut R 2; *deest* R 1. quam] quem R 1.

III, 3, 1. l. 1. inmunditia E 1. || l. 3. rapuerit V 1. 2. 6. || l. 4. coniungantur E 2. cum omnibus rebus suis tradatur] omnibus rebus suis traditis E 1 (*cf. Recc.*); cum omnibus quae habet 30 tradatur V 4. || l. 5. ducentis E 2. || l. 6. hictibus E 2. || l. 7. statu V 2. 3. || l. 10. ita ut] haec et reliqua usque ad finem capitis omittit sicut *Recc.* etiam E 1. || l. 12. constiterit] contigerit V 5. 15. l. 13. raptoris] raptoribus E 2. sui] ita E 2. V 2; 35 suo *cett.* || l. 14. admittat E 2. || l. 15. quorum] quo suum E 2. || l. 16. instantiam E 2. || l. 20. potestatem] ita E 2. V 3; potestate *cett.*

III, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 17. 19). — l. 23. ANT.] *deest* E 1. V 3; FLS RCS V 8; FLVS RCNTS REX *Mad.* || l. 24. potestatem R 1. || l. 25. ipse raptor — con- 40 fugerint *bis scr.* R 1. parentibus] paritibus R 1 (*primuni*). || l. 26. mul. eiusd. R 1. in potestate] in potestatem V 6; *des.* V 3. tradantur R 1.

1) Cum ex lege III, 3, 7 appareat, matrimonium inter raptorem et raptam non prohibitum fuisse, etiam haec verba non ad impedimentum raptus spectare, sed ita intelligenda esse videntur, ut raptori non liceat raptam contra eius vel parentum voluntatem in coniugium ducere. 45

2) Etiam hoc additamentum non matrimonium inter raptorem et raptam contrahendum, sed tantummodo coniugium inter raptam et raptorem, qui ei iam servus addictus est, vetare videtur.

3) Cf. *Cod. Theod.* IX, 24, 1.

Recc. Err.] ad eundem virum se coniungere. Quod si facere presumerit, ambo morti III, 3, 2. tradantur. Si certe ad episcopum vel ad altaria sancta confugerint, vita* concessa, omnimodis separentur et parentibus rapte servituri tradantur.

*) V 14: et illis a rege fuerit vita concessa.

5 *Recc. Err.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

III, 3, 3.

Si consentiant raptori parentes de dispensata puella.

Si¹ parentes raptori consenserint, pretium filie sue, quod cum priore sponso definisse noscuntur, in quadruplum eidem sponso cogatur exolvere; idem vero raptor legibus sponso inexcusabiliter maneat abdicatus.

10 *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

III, 3, 4.

Si fratres vivo an defuncto patre consentiant raptori sororis.

Si² vivo patre fratres raptori consenserint aut in rapto sororis conscii comprobantur, excepto mortem³ damnum, quod de raptoribus est constitutum, excipiant. Si vero post obitum patris fratres sororem suam raptori tradiderint vel raptori
15 levandam consenserint, pro eo, quod eam vel vili persone vel contra voluntatem suam nuptui tradiderint, cuius etiam honorem debuerant exaltare, medietatem facultatis sue amittant, ipsi nihilominus sorori tradendam, et insuper in presentia aliorum a iudice L flagella suscipiant, ut hoc alii commoniti terrore formident. Adiutores vero raptoris, qui cum ipso fuerint, disciplinam accipiant, sicut est in lege alia
20 constitutum⁴. Raptor autem inexcusabiliter superiori lege⁵ et in rebus et in status sui dignitate damnetur.

III, 3, 2. L 1. se coniungere] reconiungere R 2. presumerint E 2. V 6. *Mad.* || L 2. certe] autem R 2. ad episcopo R 1. || L 3. omnibus modis E 1. V 3; omnimodis V 2; omnino V 1.

III, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8). 15. 17. 19). — L 5. FL. — REX] 25 *des.* E 1; ANTIQUA V 4. 8. 15; FLS CINDS REX. ANTIQUA V 19. GLOR. *deest* V 3. RECC.] RECDS R 1; RECCES R 2; RECDS E 2. V 3. 17; RCDS V 2. 5. 6; RCHDS V 1. || L 6. dispensatam puellam R 1. || L 7. raptori] in adulterio *add.* V 4. priorem isponsum R 1. || L 8. cogatur ita R. E 2; cogantur *cett.* idem] eidem R. raptor] vel adulter *add.* V 4. || L 9. abdicatus] addietus V 2; addicatus V 19; *deest* V 5.

30 III, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5). 6. (15. 17. 19). — L 10. ANT.] *deest* E. V 1. 19; RCDS *in marg.* V 17; FLS CINDASVINDUS REX V 15. || L 12. raptori] vel adultero *add.* V 4. raptori consentiant R 1; consenserint raptori E. V. raptu E. V. concii E 2; socii V 4. || L 13. excepto mortem] ita R 1; excepto morte E 1; excepta morte *cett.* || L 15. servandam *corr.* levandam E 2. consenserint] concesserint V 3. eam] eadem R 2. || L 16. nuptui] consenserint vel V 4. || L 17. admittant R. sorori] *deest* R 1; sorori suae *Mad.* || L 18. L] quinquaginta R 2. V 6; quinquagena E 1. *Mad.* suscipiant] accipiant V 3. hoc *deest* R 1, *al. m. post add.* E 2. commoniti] commoti E 2. V 1. 6. L 19. raptoris] sive adulteri *add.* V 4. disciplinam legis E. V. || L 20. istatus R 1; statu R 2. E 1.

1) *Recessvindus*, qui hanc legem supplemento dedit legi antiquae III, 3, 5, poenam quadrupli ex Lege Romana recepisse videtur, sc. ex L. Rom. Vis. C. Th. III, 5, 6; 6, 1; 40 11, 1. Ex iure Iustiniano haec poena remota est; cf. Cod. Iust. V, 1, 5, § 5; 2, 1 pr.; 8, 1, § 1. 2) Cf. Cod. Theod. IX, 24, 1. 3) Raptorem et raptam sub quodam eventu morte esse puniendos statuit III, 3, 2, raptorem sponsae alienae III, 3, 5; cf. III, 3, 6. 4) Remittitur ad legem III, 3, 12; quae cum sit *Recessvindi*, suspicamur haec verba a legisperitis, qui codicem *Recessvindicium* composuerunt, antiquae legi addita esse. 5) III, 3, 1.

III, 3, 5. *Recc. Err.*]

V. ANTIQUA.

Si quicumque rapiat alienam sponsam.

Si¹ alienam sponsam quicumque rapuerit, de raptoris ipsius facultatibus medietatem puella, alia vero medietatem sponso iubemus addici. Quod si minimam aut nullam habeat facultatem, his, quos supra memoravimus, cum omnibus, que habuerit, tradatur ad integrum; ita ut, venundato raptore, de eius pretium equales habeant portiones. Ipse autem raptor, si peractum scelus est, puniatur.

III, 3, 6. *Recc. Err.*]

VI. ANTIQUA.

Si quispiam de raptoribus occidatur.

Si² quis de raptoribus fuerit occisus, homicidium* non teneatur, quod pro 10 defendenda castitate³ commissum est.

*) E 2: pro homicidium non teneantur; V 1. 3. 6. *Mad.*: pro homicidio non teneatur. — V 15. 19: mors eius pro homicidio non teneatur. — E 1. V 17. *Pith.*: ille, qui percussit, ad homicidium non teneatur. — V 4: ille, qui percussit, pro homicidio non teneatur. — V 2: pro homicida ille, qui occidit, non teneatur. 15

III, 3, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Infra quod tempus liceat accusare raptorem, et si parentibus vel puella cum raptore de nuptiarum definitione conveniat.

Raptorem virginis vel vidue infra xxx annos omnino liceat accusare⁴. Quod si cum puella parentibus sive cum eadem puella vel vidua de nuptiis fortasse convenerit, 20 inter se agendi licentiam negari non poterit. Transactis autem xxx annis, omnis accusatio sopita manebit.

III, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 1. ANT. *deest* E 1. V 19. l. 4. alia] *ita* R 1. E 2; aliam *cett.* adici ampliari vel tradi V 4. || l. 5. his] *is* V 1. 6. quos] *quo* E 1; qui *corr.* que E 2; quem V 1. 2. 6. || l. 6. venundato] *vendito* R 1; *venudato* V 1. pretium] *ita* R 1. 25 E 2; *pretio cett.* || l. 7. peractus R 1.

III, 3, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 8. ANT. *deest* E 2. V 19. l. 9. raptoribus] *aut adulteris add.* V 8. || l. 10. raptoribus] *aut adulteris add.* V 4. 8. quod] *quia* V 1. 15.

III, 3, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 16. ANTIQUA] *ita* R. E 2. 30 V 1. 4. 5. 6. 17. 19; *deest* E 1. V 2. 3; FLVS CNTSNTS REX ANTIQUA *Mad.* || l. 17. parentes R 1. V 4. vel *deest* R 1. || l. 18. conveniant V 4. 6. || l. 19. viduarum V 6. || l. 20. eadem — vidua] *eam puellam vel viduam* R 1. nuptias R 1. raptor convenerit V 2. || l. 21. agendi] *agitandi* R 1. licentiam] *ita* R. E 1; *licentia cett.* denegari R 2. E 2.

1) *Leovigildus hanc legem antiquiori cuidam Euricianae substituisse videtur; cf. L. Baiuv. 35*
8, 16: Si quis sponsam alienam rapuerit . . . *Cf. supra III, 3, 3, de poena etiam III, 3, 1.*
2) *Legislator, Leovigildus ut opinor, legem Iustiniani Cod. Iust. IX, 13, 1, § 1 ante oculos habuisse videtur.* 3) *Cf. Pauli Sent. V, 23, 8: . . . pudorem publico facinore defenderunt.*
4) *Cf. X, 2, 3. 4. Aliter secundum leges Romanas de raptu iam post quinquennium accusare non licuit; cf. Cod. Theod. IX, 24, 3 (in L. Rom. Vis. IX, 19, 2) cum Interpretatione et 40*
Ed. Theoderici c. 20.

Recc. Err.]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 3, 8.

Si servi mulierem ingenuam rapuerint.

Equitatis oportunitas exigit legem ponere secuturis, unde dubitationis occasio inter presentes occurrit. Servi igitur si sciente domino vel iubente raptum facere presumerint, ad omnem legalem satisfactionem servorum dominus iudicis instantia compellendus est. Quod si extra voluntate domini servi talia perpetraverint, iudicis idem sententia comprehensi hac decalvationis feditate multati, trecentenis insuper singuli flagellorum hictibus verberentur. Ille tamen servus, qui idem se ingenuae mulieri per rapinam copulari quesibit, penali sententia subiacebit.

10 Recc.]

VIII. FLAVIUS

GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.

Si servus libertam rapuisse detegitur, quoniam non iam unius conditionis esse noscuntur, ideo, si voluerit pro servum compositionem dominus dare, aut centum solidus mulieri persolvat, aut, si noluerit, eundem servum pene supplicio tradat.

Err.]

VIII.

III, 3, 9.

Si servus mulierem libertati traditam rapuerit.

Si servus libertam rapuisse detegitur, quoniam non iam unius conditionis esse noscuntur, ideo, si idoneus servus est, qui talia commisisse detegitur et idoneam libertam rapuisse invenitur, si* voluerit, dominus eius centum solidos pro eo componat. Si certe noluerit, eundem servum tradere non desistat, ita ut ipsi mulieri ultra non liceat eundem raptorem sibi in coniugio copulare. Quod si ad eius aliquando coniugium venerit,

*) V 14: si voluerit pro servo compositionem dominus dare, aut C solidos mulieri componat aut, si noluerit, eundem servum pene supplicio tradere non desistat.

III, 3, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (14. 15. 17). — L 1. FL. — REX] FLS CHINDASVINDUS REX R 2; FLS CHNDS REX R 1. E 2. V 2. 17; FLS CNDS REX V 3; FLS GLS CHDS V 1. 5; ANTIQUA E 1; ANTIQUA. FLS CHDS R V 4; FLS CHDS REX. ANTIQUA V 6; FLS RCSTS REX *Mad.*; RCDS *in marg.* V 17. || L 4. presentum R 1. Si servi igitur *Mad.* iscientem R 1. raptum virginum V 14. || L 5. legalem] legis V 15. || L 6. voluntate] ita R 1; boluntate E 2; voluntatem *cett.* || L 7. idem sententiam R 1; eiusdem instantia *in loco raso* V 6. hac] ac R 2. V. trecentenis] CCCorum V 6. singuli *deest* V 6. || L 8. ictibus R 2. E 1. V. qui idem] quidem R 1. idem se] idem R 2. V 3; *des.* V 1. 6. || L 9. copulare V 2. quesivit E. V. sententia] ita R 1. E 2. V 1; sententiae *cett.*

III, 3, 9. *Codd.* R 1. 2. — L 10. RECC.] RECØDS R 1; RECCSD R 2. || L 12. mulieri R 1. || L 15. unius] huius (*vel fortasse humius*) R 1. L 16. ideo *deest* R 2. servo R 2. || L 18. solidos R 2. || L 19. pena R 2. suppliciu R 1.

III, 3, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — L 10. VIII] FLS RECDS REX *add.* E 2. V 17; FLS GLS RCDS REX *add.* V 5. 6; FLS GLS RECAREUS REX *add.* V 1; FLS CHNDS (CNDS V 3, CNTSNTS *Mad.*) REX *add.* V 2. 3. *Mad.*; AN. FLS CHS REX *add.* V 4; ANTIQUA *add.* V 15 *et in marg.* V 17. || L 14. mulierem libertam E 1; muliem (*sic post add. al. man.*) libertam E 2. || L 15. iam non E 2. V 1. 3. 4. 5. 6. L 16. est servus V 3. 4. 5. commisisse] fecisse *Mad.* || L 19. componat] componere non moretur V 3. certe] ergo V 2; autem V 15. || L 22. raptorem *eras., al. man.* virum V 6. copulari V 1. 4. *Mad.*

III, 3, 9.

Err.] et filii exinde fuerint procreati, dominus ille, cuius servus rapti crimen admiserat, et servum et hagnationem sibi vindicet servituram. Sin autem rusticus aut vilissimus servus esse noscatur et 5 similem libertam rapuisse cognoscitur, quantum ipsum servum valere constiterit, tantum pretium dominus servi predictae mulieri persolvere procurabit; ipse vero servus centenis flagellorum ictibus verberetur ac turpiter decalvatus in potestate domini sui erit perpetim permansurus.

III, 3, 10. *Recc. Err.*]

X. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus ancillam alterius rapuerit.

Si servus ancillam iuris alieni rapuerit, ducentorum flagellorum verberibus cesus 15 ac decalvatus, ab ancilla etiam, si dominus ancille voluerit, absque dubio separetur.

III, 3, 11. *Recc.*]

XI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum vel etiam viduarum ac de his, qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumerint.

Omne, quod honestatem vite conmaculat, legalis necesse est ut censura coerceat.

Err.]

XI.

De sollicitatoribus filiarum et uxorum alienarum vel etiam viduarum ac de 20 his, qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito presumerint.

Omne, quod honestatem vite conmaculat, legalis 25 necesse est ut censura coerceat. Idcirco sollici-

III, 3, 9. l. 3. hagnationem] hanc nationem E 1; hagnitionem E 2; agnationem V. || l. 4. vindicet V 1. 2. Sin] Si V 6. 17. rusticus] rusticanus in marg. V 17. || l. 5. noscatur] ita E 1. V 4. 6; noscitur V 1. 3. 5; dinoscitur V 2; noscuntur E 2. l. 6. libertam] libertatem E 1. || l. 7. servum deest E 1. || l. 9. procuret V 15. || l. 10. hictibus E 2. verberetur] verberatus V 1. 2. 6. || l. 11. ac] ita V 1. 2. 6; hac E 2; et E 1. V 3. 4. 5. in] et in 35 V 3. 4. 5.

III, 3, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] AN praemittit V 4; ANTIQUA add. V 15; F G R R E 1; RCDS in marg. V 17; des. V 1. 5. 19. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINDS E 2; CHNS V 2; CHDS V 6; CINDADS V 5; CHS V 4. l. 16. ac] hac R 1. ancille deest V 1. separentur R 2. E.

III, 3, 11. *Codd.* R 1. 2. E 2. — l. 18. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. E 2. || l. 19. filiorum E 2. || l. 21. his deest R 2. || l. 22. aut] vel E 2. || l. 24. presumerint R 1. || l. 25. Omnem R 2. honestatem] ita R 2; inhonestate R 1; onestatem E 2. vita R. || l. 26. legali E 2.

III, 3, 11. *Codd.* E 1. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 17. 19). — l. 17. XI] FLS CHNS (CINDADS V 3, CHDS V 6) REX add. V 2. 3. 6. 17; AN. FLS CHS REX add. V 4; FLS CIND REX. ANTIQUA add. V 19; RCDS add. in marg. V 17. 45 l. 19. filiorum E 1. || l. 20. ac] et V 1. || l. 21. aut] vel V 1.

Recc.] Idcirco sollicitatores¹ adulterii uxorum vel filiarum alienarum adque viduarum, sive per ingenuum aut ingenuam, seu per servum aut ancillam adque etiam
 5 libertum aut libertam, mox manifestis iudiciis talium scelerum mandata deferentes patuerint, cum his etiam, a quibus missi fuerint, iudicis instantia comprehensi in eius potestate tradantur, cuius uxorem vel
 10 filiam sollicitasse reperiuntur; ut illi quoque de eis quod voluerint sit iudicandi libertas, quem vel coniugalis ordo vel parentalis propinquitas huius ultorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi²
 15 quoque, qui puellam ingenuam viduamvel absque regiam iussionem³ marito violenter presumserint tradere, quinque libras auri ei, cui vim fecerint, cogantur exolvere; et huiusmodi coniugium, si
 20 probatur, irritum nihilominus habeatur.

Err.] tadores adulterii uxorum vel filiarum alienarum atque viduarum sive sponsarum, si per ingenuum vel ingenuam, seu per servum aut ancillam atque etiam libertum aut libertam, mox manifestis iudiciis talium scelerum mandata deferentes patuerint, cum his etiam, a quibus missi fuerint*, iudicis instantia comprehensi in eius potestate tradantur, cuius uxorem vel filiam aut sponsam sollicitasse reperiuntur; ut illi quoque de eis quod voluerint sit iudicandi libertas, quem vel coniugalis ordo vel parentalis propinquitas huius ultorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi quoque, qui puellam ingenuam viduamvel absque regia iussione marito violenter presumserint tradere, quinque libras auri ei, cui vim fecerint, cogantur exsolvere; et huiusmodi coniugium, si mulier dissentire probatur, irritum nihilominus habeatur.

III, 3, 11.

*) V 8 addit: aut si minime missi extiterunt.

Recc. Err.] XII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

III, 3, 12.

De ingenuis adque servis, quos in raptum interesse constiterit.

Qui in raptu interfuisse cognoscitur, si liber est, sex auri uncias reddat et

25 III, 3, 11. l. 1. adulterii R 1. || l. 3. aut] vel R 2. E 2. ingenua E 2. || l. 7. a deest R 2. l. 8. instantiam E 2. conpreensi E 2; deest R 2. l. 9. vel] aut E 2. || l. 10. filiam] seu sponsam al. man. post add. E 2. repperiuntur al. man. corr.
 30 repperiantur R 1. || l. 11. voluerint] ita R. E 2. l. 12. coniugalis ordo] iugalis hordo R 2. vel quem parentalis E 2. || l. 13. ultorem] torem al. man. corr. auctorem E 2. || l. 15. viduamvae R 2; vel viduam E 2. || l. 17. presumserit R 1.
 35 l. 18. fecerit R 1. E 2. cogatur R 1. || l. 19. desentire E 2.

III, 3, 11. l. 1. adult. ux.] alienarum adulteri uxorum V 1. || l. 2. sive] vel V 1. 2. si deest E 1. V 3. per] pro E 1. || l. 3. per] pro E 1. aut] vel E 1. || l. 4. etiam deest V 3. manifesti E 1. l. 5. talia V 2. mandatum V 3. 5. Mad. || l. 6. cum eis etiam etc. V 1; cum etiam eis a quibus V 2; cum quibus V 3. || l. 7. indices E 1. || l. 9. repperiantur E 1. eis] his V 1. 2. || l. 10. quod] quod facere V 3. voluerint] ita E 1; voluerit V. iudicandi] faciendi in marg. V 17. vel coniugalis] vel deest V 1. 6. || l. 12. ultorem] cultorem E 1. l. 13. viduamvel] ita E 1; vel viduam V. || l. 14. presumserit E 1. || l. 17. desentire E 1.

III, 3, 12. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 22. FL. — REX] des. E 1; ANTIQUA V 4; ANTIQUA add. V 15; EGICA. RODCS in marg. V 17. GLOR. deest E 2. V 1. 2. 3.
 40 5. 8. 15. RECESSVINDUS] ita R 2; RECØDS R 1; RECDS E 2; RCDS V 6; RCSNDS V 3; CHDS V 1. 5. 8; CHNDS V 2; CINDS V 15. || l. 23. De — constiterit des. R 2. raptum] ita R 1. V 2; raptu catt.; vel adulterio add. V 8. constiterint E. || l. 24. raptum V 2; sive adulterio add. V 4; vel adulterio add. V 8. cognoscitur] dinoscitur V 3. Mad.

1) L. Rom. Vis. Paul. V, 4, 5: Sollicitatores alienarum nuptiarum itemque matrimoniorum
 45 interpellatores, et si effectum sceleris potiri non possunt, . . . extra ordinem puniuntur; cf. Dig. XLVII, 11, 1, § 2. 2) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 6, 1; 10, 1; 11, 1. 3) De regum Visigothorum potestate virgines viduasve liberas nuptum dandi cf. III, 2, 1; 5, 1; 6, 2; Grimm, 'Rechtsalterthümer' p. 436 sqq.; Dahn, 'Könige' VI² p. 499 sq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 56 sq., et quae monui 'N. Arch.' XXIV, p. 605.

III, 3, 12. *Recc. Err.*] L hictus flagellorum publice extensus accipiat. Nam si servus fuerit et sine domini voluntate hoc fecerit, centum publice flagella suscipiat. Quod si servus in raptum interfuerit cum domini voluntate, dominus ita pro eo conponat, sicut de ingenuis est constitutum.

Recc. Err.]

III. TITULUS: DE ADULTERIIS.

5

- I. Si conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium faciat.
- II. Si puella vel mulier disponsata adulterasse repperiatur.
- III. De adulterium uxoris.
- III. Si adulter cum adultera occidatur.
- V. Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam. 10
- VI. Quod servi perventos adulteros occidere non iubentur.
- VII. Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterium venerit, eamque vir ipse habere coniugem vellit.
- VIII. Si mulier ingenua sponte adulterio cuicumque se misceat viro.
- VIII. Si mulier ingenua marito alterius se adulterii iungat stupro. 15
- X. Pro adulterio torquendos servos et ancillas in capite dominorum.
- XI. Si pro celando adulterii scelere mancipium libertati tradatur.
- XII. De adulterorum coniugum rebus.
- XIII. De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur. 20
- XIII. Si ingenuus sive servus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegitur.
- XV. Si ingenuus sive servus nesciente domino alienam consentientem adulterasse convincitur ancillam.
- XVI. De adulterio ancille, seu id cum adultero violenter fecisse probentur. 25
- XVII. De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices perquirere vel corrigere noluerint.
- XVIII. De immunditia sacerdotum et ministrorum.

III, 3, 12. l. 1. hictus] ita R 1. E 2; hictos R 2; ictus *alii*. suscipiat V 5. Nam — suscipiat *des.* E 1. || l. 3. raptum] ita R 1; raptu R 2; raptu *cott.*; vel adulterio *add.* V 8. sicut et de V 1. 2. 3. 30
TIT. IV. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 4. 6. — l. 5. DE ADULTERIIS ET ADULTERIS
V 1. 4. 6; DE ADULTERIS ET ADULTERIIS V 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. Si conibente] ita R. E 1; Si convenientem E 2. non conibente] ita R 1. E 1; non iubente R 2; non convenientem E 2. uxore E 1. adult. fac. *des.* R 2. faciat] ita R 1. E 2; fiat E 1. || l. 8. adulterium] ita R 1. E 2; adulterio R 2. E 1. || l. 10. domum 35 R 2. E 2. adultera R 1. filia R 1. || l. 11. perventus R 1; proventus E 1. || l. 12. alterius] alienam E 1. adulterio E. eamque — vellit *des.* R 2. || l. 13. velit E 1. || l. 14. adultero R 2. E 1. l. 15. maritum R 2. se] sese R 2; se adulteri *des.* E 2. stupro *deest* R 2. || l. 16. et — dominorum *des.* R 2. || l. 17. adulterio R 1; adulterum E 1. traditur R 2. || l. 18. adulteriorum R 1. || l. 19. et — iubetur *des.* R 2. || l. 20. iubetur] debetur R 1. || l. 21. ingenuam — detegitur *des.* R 2. ingenuam se 40 R 1; ingenuus E 1. || l. 22. detegatur E 1. || l. 23. Si ingenuus — ancillam *des.*, pro quibus rubricae sequentis verba De adulterio — violenter, quae bis scripta sunt, leguntur R 2. sciente an nesciente E 1. l. 24. convincatur ancilla R 1. || l. 25. seu id] ita R; si E. adulterum R 1. violenter an consentienter E. fecisse] id fecisse E. fecisse probentur *des.* R 2. probentur] ita R 1. E 2; probatur E 1. || l. 26. iudices — noluerint *des.* R 2 et hoc loco etiam E 2, ubi tamen tota rubrica iam supra sub 45 numero XI. inserta est. iudices] iudex E 1. requirere E 2. || l. 27. corrigere] constringere R 1. noluerit E 1. || l. 28. ministrorum] misteriorum R 1.

Recc.] I. ANTIQUA.

Si¹ conibente aut non conibente uxorem cum alio viro adulterium faciat.

5 Si quis uxori aliene adulterium intulerit violenter, addicatur marito mulieris, ut in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de eis faciendi quod placet.

15 **Recc.] II. ANTIQUA.**

Si puella vel mulier dispensata adulterasse repperiatur.

Si² inter sponsum et sponse parentes aut cum ipsa forsitam mulierem, que in suo consistat arbitrium, dato pretio et, sicut consuetudo est, ante testes factum placitum de futuro coniugio fuerit definitum, et postea puella vel mulier adulterium

25

III, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. — l. 4. faciat] fiat R 2. || l. 6. maritum R 2. || l. 9. eis] his R 2. l. 10. placet] voluerit R 2.

30

35

III, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. — l. 15. ANT. *deest* R 2. || l. 16. sponsata R 2. || l. 19. muliere R 2. l. 20. arbitrio R 2. || l. 21. facto placito R 2. l. 23. vel *deest* R 1.

40

Erw.] I.

Si conibente aut non conibente uxore cum alio viro adulterium faciat.

Si quis uxori aliene adulterium intulerit violenter, si ipse adulter filios habens legitimos talia perpetraverit, ipse solus absque rebus addicatur marito mulieris. Si autem filios legitimos non habuerit, quibus facultas sua deberi legitime possit, cum omnibus rebus suis in potestate mariti mulieris deveniat, ut in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de eis faciendi quod ei placet.

Erw.] II.

Si puella vel mulier dispensata adulterasse repperiantur.

Si inter sponsum et sponse parentes aut cum ipsa forsitan mulierem, que in suo consistat arbitrio, dato pretio et, sicut consuetudo est, ante testes facto placito de futuro coniugio aut cum parentibus eius, quibus* lex potestatem tribuit, facta fuerit definitio, et

*) V 15 pro quibus — tribuit *praebet*: virginis aut cum muliere, que in sua manet potestate.

III, 4, 1. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17). — l. 1. I] ANTIQUA NOB DA *add.* E 2; ANTIQUA *add.* V 1. 4. 6. 17. || l. 2. conibente] *ita* E 1. V 1. 2; conibente V 6; conveniente E 2; conivente *alii.* uxorem E 2. || l. 3. faciat] *ita* E 2. V 2. 4. 5; fiat *cett.* || l. 7. perpetraverat V 1. || l. 10. deberi] *deest* E 1; deveri E 2. l. 11. potestatem V 6. *Pith.* || l. 12. deveniat] addicatur marito *add.* E 1. consistitur E 1. l. 14. eis] his E 1. V 3. 6. ei *deest* V 1. 3. 6.

III, 4, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 19). — l. 15. II] ANTIQUA *add.* E. V 1. 3. 4. 5. 6. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 19. || l. 17. reperiatur V 2. 4. 5. 6. l. 18. sponse] *ita* V 2—6; sponsi E 1; sponsam E 2. V 1. || l. 19. mulierem] *ita* E; muliere V. consistat] *ita* E. V 6; constat V 3; consistit *cett.* l. 21. de futuro] dum in futuro E 2.

45 1) De hoc capite et sequentibus cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 809 sqq.; Dahn, 'Studien' p. 230 sqq.; Rosenthal, 'Rechtsfolgen des Ehebruchs' p. 65 sqq.; Brunner, 'D. RG.' II, p. 662 sqq., et quae disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 605 sqq. 2) Cf. III, 1, 3; 6, 3; L. Burg. 52; 'N. Arch.' XXIV, p. 578 sq. 609 sq.; XXV, p. 276.

III, 4, 2. *Recc.*] commisisse detegitur, una cum adultero puniatur, aut certe ei, qui isponsus fuerat, ambo tradantur, ut de eis quod voluerit faciendi habeat potestatem, et pretium ad illum sponsum, qui dederat, revertatur.

Erv.] postea puella vel mulier adulterium commisisse detegitur aut fortasse alteri viro se dispondisse vel in coniugio sociasse probatur, una cum adultero sive iniusto marito vel sponso inlicito, quem sibi contra 5 priorem definitionem sociare presumpsit, in potestate prioris tradantur sponsi cum rebus suis omnibus servituri; si tamen filios de priori coniugio adulter ille vel transgressor seu mulier ipsa non habuerit. 10 Quod si filios legitimos habere probantur, tunc omnes res ad eosdem filios pertinebunt; ipsi tamen, id est tam mulier ipsa scelerata quam etiam vir ille, qui eam adulterasse aut dispondasse vel in coniugio 15 sibi sociasse dinoscitur, in potestate illius, cui primum predicta mulier pactita fuerat, servituri tradantur**.

***E 1. V 17. Fih. addunt:* ut de his quod voluerit faciendi habeat potestatem, et pretium 20 ad illum sponsum, qui dederat, revertatur. — *V 2. 4 addunt:* ut de his quod voluerit faciendi habeat potestatem. — *V 6 addit:* et pretium ad illum sponsum, qui dederat, revertatur. 25

III, 4, 3. *Recc.*]

III. ANTIQUA.

De adulterium uxoris.

Si cuiuslibet uxor adulterium fecerit et deprehensa non fuerit, ante iudicem competentibus signis vel indiciis maritus accuset. Et si mulieris adulterium manifeste patuerit, adulter et adultera ipsi tradantur, ut quod de eis facere voluerit in eius proprio consistat arbitrio.

III, 4, 2. l. 2. qui] que R 2. || l. 3. sponsus R 2. eis] his R 2. || l. 4. voluerint R 1.

III, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. — l. 27. adulterio R 2. || l. 29. depreensa R 2. || l. 33. tradatur R 1. l. 34. in eius des. R 1.

Erv.]

III.

De adulterio uxoris.

Si cuiuslibet uxor adulterium fecerit et deprehensa non fuerit, ante iudicem competentibus signis vel indiciis maritus accuset. Et si mulieris 30 adulterium manifeste patuerit, adulter et adultera secundum superioris legis ordinem ipsi tradantur, ut quod de eis facere voluerit in eius proprio consistat arbitrio.

III, 4, 2. l. 1. commisisse] miscuisse V 6. 35 l. 2. alteri] adulteri E. || l. 5. sponso] isponso E 2. l. 12. eosdem filios, *al. man. post add.* ex priori coniugio E 2. || l. 14. ille] ipse E 1. l. 15. dispondasse] sponsasse E 1. V 3. || l. 16. potestatem E 2. V 6. || l. 17. pactita] ita E; pacta V. 40

III, 4, 3. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 26. III] ANTIQUA *add. codd. exceptis* E 1. V 19; NOVITER EMENDATA ANTIQUA *add.* V 3. || l. 28. cuius uxor libet E 1. adulterium E 2. depreensa E 2. || l. 29. iudice E 2. 45 l. 30. vel] et V 6. mulier E 1. || l. 31. manif. adult. E 1. || l. 33. ut] et V 3. eis] his E 1.

Recc.] III. ANTIQUA.

Si adulter cum adultera occidatur.

Si¹ adulterum cum adultera maritus occiderit, pro homicidio non teneatur.

Err.]

III.

III, 4, 4.

Si adulter cum adultera occidatur.

Si adulterum cum adultera maritus vel sponsus occiderit, pro homicidio non teneatur.

5 *Recc. Err.]*

V. ANTIQUA.

III, 4, 5.

Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam.

Si² filiam in adulterium pater in domo sua³ occiderit, nullam penam aut calumniam incurrat. Si certe reservare eam voluerit, faciendi de ea et de adultero quod voluerit habeat potestatem. Similiter et fratres sive patruus post obitum patris
10 faciendi habeant libertatem.

III, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. — l. 4. homicidium
R 2.

III, 4, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6.
(13. 17. 19). — l. 1. III] ANTIQUA *add.* E. V
(*excepto* V 19). || l. 3. cum adultera] vel adulteram
V 13. || l. 4. pro homicida V 6. teneantur E 2.

15 III, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 17. 19). — l. 5. ANT. *deest* E 2.
V 19; FLVS RCSTS REX *Mad.* || l. 7. adulterio E. V. domum suam R 2. || l. 8. eam reservare
V 1. 2; ea reservare E 2; eam servare V 3. 6. 15. ea] *ita* R 1; ipsa *cett.* || l. 10. libertatem] pote-
statem E. V 1. 2. *Pith. Mad.*

1) *L. Baiuv.* 8, 1: Si quis cum uxore alterius concubuerit libera . . . si in lecto cum
20 illa interfectus fuerit . . . in suo scelere iaceat sine vindicta; *L. Burg.* 68, § 1: Si adu-
terantes inventi fuerint, et vir ille occidetur et femina. § 2: Nam hoc observandum est, ut aut
utrumque occidat aut, si unum occiderit, pretium ipsius solvat. *Ed. Roth.* c. 212: Si quis cum
uxorem suam alium fornicantem invenerit . . . potestatem habeat eos ambos occidendi. *Ius mariti*
adulterum in flagranti repertum una cum ipsa uxore occidendi, quod etiam apud Scandinavos
25 *(cf. Wilda, 'Strafrecht der Germanen' p. 823 sq.; Grimm, 'Rechtsalterthümer' p. 743 sq.) et in*
iure Germanico mediæ ævi invenimus, non ex iure Romano receptum est. Minime enim Romani
marito potestatem tribuerunt uxorem in adulterio deprehensam occidendi; v. Collationem Roma-
narum et Mos. legum IV, 3, 1; 10, 1; Pauli Sent. II, 26, 5; Dig. XLVIII, 5, 23, § 4;
cf. Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 625. Ex Germanorum iure irrepsit potestas illa in leges
30 *Romanas et Burgundionum et Visigothorum; v. L. Rom. Burg. 25: Maritus, si adulterum cum*
uxore invenerit, ita ut in unum sint . . . liberum arbitrium habeat, utrumque uno ictu punire;
L. Rom. Vis. Paul. II, 27, 1: Inventam in adulterio uxorem maritus ita demum occidere potest,
si adulterum domi suae deprehendat, ubi genuina Pauli verba Sent. II, 26, 7, in Collatione
Rom. et Mos. IV, 12, 6 nobis servata, haec erant: Inventam in adulterio uxorem maritus ita demum
35 *adulterum occidere potest, si eum domi suae deprehendat. Cf. 'N. Arch.' XXIV,*
p. 606 sqq. 2) Intelligendum videtur: 'Si filiam pater in domo suo in adulterio deprehensam
et adulterum occiderit', ut efficitur ex periodo sequenti et ex III, 4, 6. Quod non solum iuris
Romani erat, sed etiam Germanici; cf. Collat. IV, 2, 3; 7, 1; 8, 1; 9, 1; Pauli Sent. II, 26, 1;
Dig. XLVIII, 5, 21. 23—25; Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 624 sq.; Wilda, 'Strafrecht der
40 *Germanen' p. 810. 812; Grimm l. c. 3) Cf. Dig. XLVIII, 5, 23, § 2; 24, § 2. 3;*
Collat. IV, 2, 3.

III, 4, 6. *Recc. Err.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quod servi perventos adulteros occidere non iubentur.

Sicut parentibus in domo reppertos adulteros necare conceditur, ita perventos a servis perimi non iubetur. Sed cum eos servi reppererint, sub honesta custodia teneant, donec aut domino domus aut iudici presentandos exhibeant, et detectos certis 5 iudiciis legalis pena precellat.

III, 4, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterio venerit, eam-
que vir ipse habere coniugem vellit.

Si puella ingenua sive vidua ad domum alienam adulterii perpetratione con- 10
venerit, et ipsam ille uxorem habere voluerit, et parentes, ut se habeant, adquiescant: ille pretium det parentibus, quantum parentes puelle vellint, vel quantum ei cum ipsa muliere convenire potuerit. Mulier vero de parentum rebus nullam inter fratres suos, nisi parentes voluerint, habeat portionem¹.

III, 4, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

15

Si mulier ingenua sponte adulterio cuicumque se misceat viro.

Si² ingenua mulier cuicumque se viro adulterio volens miscuisse detegitur, si eam ipse uxorem habere voluerit, habeat potestatem. Sin autem noluerit, sue inputet culpe, que se adulterio volens miscuisse cognoscitur.

III, 4, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

20

Si mulier ingenua marito alterius sese adulterii iungat stupro.

Si qua mulier ingenua marito alicuius adulterio se sociaverit, et ex hoc mani-

III, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 1. FL. — REX] ANTIQUA FL. etc. V 4. 6; ANTIQUA *Mad. et in marg.* V 17; *des.* E 1. V 19. GLOR. *deest* V 2. 3. 4. RECESSVINDUS] ita R 2; RECØDS R 1; RCNDS V 2. 3; RCDS V 5. 6; RCHS V 4; RECAREUS V 1; 25 *deest* E 2. || l. 2. servis — iubetur V 6. proventos E 1; proventos V. || l. 3. negare R. proventos E 1; perventi V 1. 5. 6. || l. 4. a servis] servis R 2. iubentur R 2. E 2. V 1. 2. 5. 6. repperierint R 1; repperierent E 2. honesta] honestate R 1. || l. 5. aut domino] ad dominum R 1; aud domino E 2. presentatos V 3. || l. 6. legalis] eos *post add.* V 3. precellat] ita R 2; precelat R 1; percellat E. V.

III, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 7. ANT.] *deest* V 1. 2; 30 RODCS REX *in marg. add.* V 17. || l. 8. adulterium R 2. E 2. ut eaque R 1; eaque E 2. || l. 9. velit V. l. 10. puellam R 1. sive] seu R 2. E 1. adulterii perpetratione] ita E 2. V 3; adulterii perpetrationem R 1; adulterium perpetratione R 2; pro adulterii perpetratione V 6; adulterii causa E 1. V 1. 2. 4. 5. convenerit] venerit E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 11. ipse illam V 6. || l. 12. velint E 1. V. ei] *deest* V 1. 6; 35 eis V 2. || l. 13. muliere] mulierem R 1. Mulier] Puella E 1. V 1. 2. 4. 5. 8. 15. *Pith.*

III, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 19). — l. 15. ANT.] *deest* V 2. 19; ANTIQUA NOBÜ EMDA E 2. || l. 16. ingenuam R 1. || l. 17. cuique R 1. se viro] ita R 1. V 2; viro se *cett.* adulterio *deest* R 1. || l. 18. ipse] sibi V 6. Sin] ita R 2. E. V 2; Si *cett.* || l. 19. que] qui R. V 1.

III, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 20. ANT. *deest* V 2. 19. 40 l. 21. a marito R 1. sese] se R 2. adulterio R 1. iungat] coniungat V 3; misceat E 1. V 1. istupro E 2. || l. 22. a marito E 2. adulterio vel stupro V 2. ex *deest* V 1. 4. 5. *Mad.* manifesta probatione convincitur] ita R. E 2 (*man. pr.*). V 1. 2. 4. 5. 8. 15; manifestis iudiciis convicta patuerit E 1 et E 2 (*man. alt.*). V 3. *Mad.*; manifestis iudiciis probatione cuncta patuerit V 6; manifestis iudiciis 45 et probatione convincitur V 17. *Pith.*

1) V. *supra* III, 2, 8 et p. 138 n. 2. 2) Cf. L. *Baiuv.* 8, 8: Si quis cum libera per consensu ipsius fornicaverit et nolet eam in coniugio sociari, cum XII solidis conponat; quia . . . in sua libidine maculata.

Recc. Err.] festa probatione convincitur, addicatur uxori, cuius marito se miscuit, ut III, 4, 9. in ipsius potestate vindicta consistat*.¹

*) V 8 *addit*: si tamen uxor consentanea huius adulterii non probatur.

Recc. Err.] X. ANTIQUA. III, 4, 10.

5 Pro adulterio torquendos servos et ancillas in capite dominorum.
Pro² causa adulterii etiam in domini domineve capite servi vel ancille torquendi sunt, ut veritas certius possit inveniri et indubitanter agnosci.

Recc. Err.] XI. ANTIQUA. III, 4, 11.

Si pro celando adulterii scelere mancipium libertati tradatur.
10 Si³ quis pro occultandam veritatem mancipium manumittat, ne possit pro adulterii probatione torqueri, libertas data non valeat.

Recc. Err.] XII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX. III, 4, 12.

De adulterorum coniugum rebus.

Preterite quidem legis⁴ sanctione constitutum recolimus, adulteram mulierem
15 pariter et adulterum marito eius tradi debere; tamen, quia de rebus eorum sepe iudices dubitare contingit, ideo specialiter decernere necessarium extitit, ut, si uxoris adulterium proponente viro manifeste patuerit, et tam adultera quam adulter de priori coniugio legitimos filios non habuerint, omnis eorum hereditas marito mulieris adultere cum personis pariter addicatur. Certe si filios legitimos de priori coniugio adulter
20 habuerit, ipsis eius hereditas ex omnibus pertinebit, et huius tantum persona marito adultere subiacebit. Uxor autem adultera sive de priori coniugio vel postremo legitimos filios habere dinoscitur, sequestrata filiis de priori coniugio portionem et in eorum potestate relicta, sic suorum filiorum ex eadem, que postmodum in adulterio

III, 4, 9. l. 1. ut] et R 2.

25 III, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (14. 15. 20). — l. 4. ANT. *deest* E 2. V 2. 14. 15. 20. || l. 5. capita V 1. || l. 6. Pro causa] Retro causas R 1. domineve R 1. || l. 7. et certius E 1. V 1. 6. et *deest* R 1; et indubitanter agnosci *des.* E 1.

III, 4, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 19). — l. 8. ANT. *deest* E 1. V 2. 19. l. 9. celandi R 1. || l. 10. occultandum R 1; hoccultandum E 2; occulta E 1; occultanta V 1; occultanda
30 celt. veritate E 1. V. ne] nec R 1. pro *deest* E 1. || l. 11. adulterii probatione] adulterio V 6.

III, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 12. FL. — REX] *des.* E 1. *Mad.*; ANTIQUA *praemittunt* V 2. 5. 19; ANTIQUA *subicit* V 8; AN. NOVA *praemittit* V 4; NOBŪ EMENDA[TA] *praemittit* E 2; NOVITER EMENDATA *subicit* V 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *subicit* V 15. FLAVIUS *deest* V 1; FLS GLS V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDUS
35 E 2; CINDASVINTUS (-DUS) V 15. 19; CHDS V 1. 2. 3. 5. 6. 17; CHS V 4; RCDS *in marg.* V 17. l. 13. adulteriorum R 2. E 1. coniugium R 1. E. V 6. || l. 14. adultera muliere R 1. || l. 16. si *deest* R 1. || l. 17. adulteram R 1. E 2. adulter quam adultera V 2. 6. || l. 19. addicantur R 2. E 2; abdicatur E 1. || l. 20. et huius — subiacebit *des.* V 1. || l. 21. sive] *ita* R; si vel V 2. 3; si E. V 1. 4. *rell.* vel] vel de V 6; et V 5; et de *Pith.*; *deest* V 1. || l. 22. portione E 1. V. et *deest* R 1. || l. 23. relicta]
40 relictas R 1; redacta E 2. V 2. 3. *Mad.* postmodum] modum R 1.

1) *Scandinavi quoque uxori vindictam in adulteram mariti concesserunt; v. Willa, 'Strafr. d. Germ.' p. 828; Grimm, 'Rechtsalterth.' II, p. 349; cf. infra III, 6, 2.* 2) *Haec lex et sequens ex Codice Euriciano, ut videtur, sumptae ex parte ad verba imitantur Pauli Sent. II, 26, 9: Servi vero tam mariti quam uxoris in causa adulterii torqueri possunt nec his*
45 *libertas sub specie (spe?) impunitatis data valebit; cf. Cod. Theod. IX, 7, 4; v. 'N. Arch.' XXIII, p. 454. Cf. infra VI, 1, 4; VII, 6, 1.* 3) *Cf. n. 2.* 4) *III, 4, 1.*

III, 4, 12. *Recc. Err.*] convincitur, coniuge creatorum maritus eius portionem obtineat, ut post suum obitum eisdem filiis possidendam relinquat; ita tamen, ut, postquam uxor adultera in potestate fuerit mariti redacta, nulla sit illi ulterius vel fornicandi cum ea vel in coniugium illam sibi sociandi licentia. Nam si fecerit, ipse quidem de rebus eius nihil habiturus est; omnis tamen mulieris facultas aut filiis eius legitimis, aut, si filii defuerint, heredibus mulieris ex toto proficiet.

Recc. deest. | *Err.*] Similis ratio et de sponsatis forma servetur¹.

III, 4, 13. *Recc.*]

XIII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur.

Si² perpetratum scelus legalis censura non reprimit, sceleratorum temeritas ab aduetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque, quia quorundam interdum uxores, viros suos abominantes seseque adulterio polluentes, ita potioribus quibusdam vel maleficiorum factionibus eorundem virorum mentes alienant atque precipitant, ut nec agnitum uxoris adulterium accusare publice vel defendere valeant, nec ab eiusdem adultere coniugis consortio vel dilectione discedant, id in causis talibus omnino servandum est: ut, si eiusdem adultere aut decepti mariti etate sunt legitimi filii, ipsis, iuxta quod maritus adultere poterat, sit apud iudicem mulieris adulterium

Err.]

XIII.

De personis, quibus adulterium accusare conceditur, et qualiter perquiri aut convinci iubetur.

Si perpetratum scelus legalis censura non reprimit, sceleratorum temeritas ab aduetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque, quia quorundam interdum uxores, viros suos abominantes seseque adulterio polluentes, ita potioribus quibusdam vel maleficiorum factionibus eorundem virorum mentes alienant atque precipitant, ut nec agnitum uxoris adulterium accusare publice vel defendere valeant, nec ab eiusdem adultere coniugis consortio vel dilectione discedant, id in causis talibus omnino servandum est: ut, si eiusdem adultere aut decepti mariti etate sunt legitimi filii, ipsis, iuxta quod maritus adultere requirere poterat, sit apud iudicem mulieris adulterium accusandi vel comprobandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem etatis vel sollertie, qui hoc

III, 4, 12. l. 1. accipiat et obtineat V 3. || l. 3. potestatem R 2. V 3. *rell.* mariti] *deest* R 1; mariti sui V 6; marito E 1. illi] ei E 2. ea] illa *Pith.* || l. 4. coniugio V 1. illam] ullam R 2. 30 licentiam R 2. E. || l. 5. eius] suis V 2. nil V 1. 2. 6. || l. 6. proficiet] ita R 1; percipient R 2; proficiat E. V. || l. 7. Similis — servetur *des.* R. V 5. de sponsatis] disponatis E 1; de desponsatis V 1.

III, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. V 3. — l. 9. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINDS V 3. l. 12. iubetur] debetur R 1; iubentur R 2. l. 14. repremit R 1. isceleratorum R 2. ab] ad R 1. || l. 16. quorundam] condam R 1. || l. 17. abominantes R 1. || l. 19. eorundem] quorundam R 1. || l. 23. coniuges R 1. dictione R 1. l. 26. deceptio R 1. || l. 27. potuerat R 2.

III, 4, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 8. XIII] FLS CNDS REX *add.* E 2; FLS CHNDS REX *add.* V 2; FLAVIUS 35 CINTASVINTUS REX *add.* *Mad.*; FLS GLS CHDS REX *add.* V 1. 5; FLS RCDS REX *add.* V 6; FL. RECESW REX *add.* V 17 *et in marg.*: GUNDMRS; ANTIQUA *add.* V 15. || l. 11. proquiri E 1. || l. 12. aut] vel E 1. V 2. || l. 17. potioribus] passionibus E 1. || l. 19. precipitant] recipiant E 1. || l. 20. defendere] deferre E 2. *Mad.* || l. 24. aut] vel V 6; et V 8. aetates E 1. l. 25. adultere] adulterium E 1; adulterum V 8. requirere] adquire V 1; *deest* E 2. || l. 26. sit — 45 licentia] ita filii — licentiam habeant E 1. l. 27. vel] et *Mad.* || l. 28. sollertie] sint *add.* *Mad.*

1) Cf. *Ervigii additamentum* III, 4, 2. 2) *Legislator ante oculos habuisse videtur L. Rom. Vis. C. Th. IX, 4, 2. De diversa autem huius legis ratione cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 611 sq.*

Recc.] accusandi vel conprobandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem etatis vel sollertie, qui hoc expetire legitime possint, ne fortasse, dum dilatio
5 ulciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis aut propinquis ex hac occasione depereat, propinquis

Err.] expedire legitime possint, ne fortasse, dum **III, 4, 13.** dilatio ulciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis aut propinquis ex hac occasione depereat, propinquos mariti adultere sub hac discretionem accusandi adulteram lex ista constituit, ut* si, accusationis huius fiduciam adsumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione coram

*) *V* 8 pro ut si — facultatem (p. 154, l. 16) et *V* 4 post facultatem praebent: Verum si filii, huius adsumentes accusationis fiduciam, mulieris adulterium coram iudice inquisitione illorum manifeste patuerit, tunc adulter legitimos filios non habens cum omnibus rebus suis et rebus scelerate mulieris illis incunctanter tradendus est serviturus, qui hanc causationem visi fuerint iustissime prosequi; ita namque ut, si mulier adultera filios habuerit ex priore vel ex ipso coniugio, unde illi orti sunt, qui eam accusaverunt, quot in numero fuerint, tot recipiant facultatum partes scelerate matris, salva tantum nefarii adulteri anima, quam penitentiae ad lamenta pietatis indulgentia reservamus; et tamen, quae in detruncatione, flagello corporis ordinante iudice in eo impertire voluerint, licentiam per huius legis sanctionem decernimus. Mulier vero scelerata donetur a principe servitura cui placuerit, aut de ea faciat quodcumque voluerit. Tamen si adultere eiusdem filii ex ipso viro iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasset, defuerint, propinqui mariti mulieris adultere, qui iuste visi fuerint instantia sua coram iudice prosequi mulieris adulterium, obtineant facultates sceleratorum pleniter et personas; si tamen scelerati filios legitimos non habuerint; quia nec filii poterint de parentum hereditate fraudari, nec scelerati quiverint manere impuniti, sed erunt propinquorum mariti mulieris servitiis addicti.

III, 4, 13. l. 1. vel] et R 2. conprovandi R 1. || l. 2. eiusdem] eisdem R 1. || l. 3. expedire
45 R 2. || l. 4. ne] nec R 1. || l. 7. aut propinquis] vel pr. R 2. V 3. || l. 8. hoccasione R 1. propineus R 1.

III, 4, 13. l. 1. possunt E 1. || l. 2. intercedat V 1; intercidit V 2. || l. 4. aut] ita E 1; vel cett. l. 5. propinquos] propinquo E 1. || l. 6. discretionem] districtione E 2. *Mad.*; occasione V 15. ista] sta E 2. || l. 8. coram] contra E 2. || l. 22. recipiant] ita V 8; accipiant V 4. || l. 41. quiverint deest V 4.

III, 4, 13. *Recc.*] mariti adultere sub hac discretione accusandi adulteram lex ista constituit, ut si, accusationis huius fiduciam adsumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione manifeste patuerit, tam eius adultere filii ex ipso iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasse, quam etiam propinqui sui post eius obitum, si filii defuerint, adultere mulieris obtineant facultatem. Sin autem filii suprestes existunt, et tamen aut non eiusdem etatis aut talis experientie, qui mulieris adulterium accusare vel convincere competenter intendant, tunc ille propincus mariti, qui manifestum mulieris adulterium ultus fuerit, quintam partem facultatis adultere pro labore suo percipiat; quattuor autem partes ad integrum predictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam si, aut propinquorum in hac parte tepiditas aut filiorum negligentia vel fortasse muneris acceptio utros-

Erv.] iudice manifeste patuerit, tunc adultere sive etiam adultera, qui hoc scelus convicti fuerint commisisse, cum omnibus rebus illis incunctanter tradendi sunt servituri, qui hanc causationem secundum institutionem legis visi fuerint iustissime prosequi, salvas tamen animas, que ad lamenta penitentie pietatis indulgentia reservamus; et tamen, que in detruncatione vel flagello corporis in eis inpertire voluerint, licentiam per huius legis sanctione decernimus. Verumtamen tam eiusdem adultere filii ex ipso iam tempore, quo convicta fuerit tale facinus perpetrasse, quam etiam propinqui sui post eius viri obitum, si filii defuerint, adultere mulieris obtineant facultatem. Sin autem filii suprestes extiterint, et tamen aut non eiusdem etatis aut non talis experientie, qui mulieris adulterium accusare vel convincere competenter intendant, tunc ille propinquus mariti, qui manifestum mulieris adulterium ultus fuerit, quintam**

**) V 4. 8: quintam partem facultatum sceleratorum pro labore suo percipiat, et personas eorum procul dubio obsequiis suis addici non recuset; quattuor autem partes facultatum predictorum sceleratorum filii decepti mariti sibi vindicent ac defendant, si tamen filios legitimos adulter non habuerit. Nam si etc.

III, 4, 13. l. 1. discretione] *ita* V 3; discreatione R 2; districtione R 1. || l. 2. ista] *sta* R 1. || l. 5. manifesta R 2. patuerint R 1. eius *deest* R 2; eiusdem V 3. || l. 6. convicta V 3. l. 10. subprestes R 2. || l. 11. aut non] *aut deest* R 1. || l. 13. vincere R 2. intendant] *inderidant* R 1. || l. 17. percipiet R 1. || l. 20. negligentia R 2.

III, 4, 13. l. 2. sive] *seu* E 1. || l. 4. rebus suis E 1. *Pith.*; rebus *deest* V 2. illis] *illi* E. incunctanter] *concite* E 1. || l. 5. causationem] *ita* E 2. V 1. 4. 5; *causam* E 1; *accusationem* V 2. 6. *Mad.* || l. 7. salva tamen culpantium animas E 1; *salvis tantum* (*corr.* tamen V 6) *animabus* V 1. 6; *salvis tamen animabus* V 4. 5. que] *quas* V 1. 5. *Pith.* || l. 8. penitentie] *E 1.* || l. 9. reservavimus E 1. et] *ea* E 1. *Pith.* detruncatione E 2; *damnatione* E 1. || l. 10. vel flagello] *ita* E 1. V 17. *Pith.*; *vel deest cett.* corporis] *ordinante* iudice *add.* V 4. in eis] *in deest* V 2. voluerit E 1. || l. 11. sanctionem V. || l. 12. Verumtamen] *Si horum* E 1. *tam deest* V 1. *Mad.* || l. 13. ipso iam] *ita* E 1. V 14. 15. 18. *Pith.*; ipso viro iam E 2. V 1. 4. 5. 6. *Mad.*; ipso viro a V 2. convicta E 2. fuerint talem E 1. || l. 15. eius viri obitum] *ita* V 1. 4. 6. *Pith.*; eius viro obitum E 1; eius obitum E 2. V 5. *Mad.* || l. 16. Sin] *Si* V 1. 6. || l. 17. suprestes] *superstes* E 1. V 1. 2; *superstites* V 6. extiterint] *existunt* E 1. *Mad.* et] *ea* E 1. || l. 18. non talis] *non tales* E 1; *non deest* *Mad.* || l. 19. convincere] *vincere* *Mad.*

Recc.] que corrupens, minime fuerit eadem actio a talibus personis quesita, dum ad regiam cognitionem eadem causa pervenerit, ipse procul dubio pro mercedem suam constitutus est, vel a quo debeat tale negotium prosequi, vel quantum prosecutor de rebus scelerate mulieris pro commodo sui laboris incunctanter consequi possit. Verum quia difficile fieri potest, ut per liberas personas mulieris adulterium indagetur, dum frequenter hoc vitium occulte perpetrari sit solitum, proinde, quando ad convincendum adulterium accusate mulieris ingenuitas omnino defuerit, predictis personis, quibus eius adulterium accusare presenti lege permissum est, hoc etiam aperte licitum erit, ut per questionem familie utriusque domini¹ accusate mulieris adulterium coram iudice iustissime requiratur.

Recc.] XIII. ANTIQUA.

Si ingenuus sive servus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegatur.

Si² viduam quisque vel virginem ingenuam violenter adulterandam compresserit vel stupri forsitan commixtione polluerit, si ingenuus est, centum flagellis cesus illi continuo, cui violentus extitit, servitus tradatur; servus vero

III, 4, 13. l. 1. corrupens minime] quorum pessime R 1. || l. 2. eadem] eundem R 1. l. 3. regia R 1. || l. 4. mercede sua R 2. V 3. l. 5. constitutus] ita R 2; constitutus R 1; consecutus V 3. quo] quod R 1. || l. 7. pro — laboris des. R 1. || l. 8. consequi] prosequi R 1. l. 10. mulieris — vitium des. R 2. || l. 12. perpetrari sit] perpetrasse R 1.

III, 4, 14. Codd. R 1. 2. — l. 26. adulterium R 1. || l. 29. istupri R 1. forsitan R 2.

45

Erv.] partem facultatis adultere pro labore suo percipiat; quatuor autem partes ad integrum predictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam si, aut propinquorum in hac parte tepiditas aut filiorum neglegentia vel fortasse muneris acceptio utrosque corrupens, minime fuerit eadem actio a talibus personis quesita, dum ad regiam cognitionem eadem causa pervenerit, ipse procul dubio pro mercede sua constitutus est, vel a quo debeat tale negotium prosequi, vel quantum prosecutor de rebus scelerate mulieris pro commodo sui laboris incunctanter consequi possit. Verum quia difficile fieri potest, ut per liberas personas mulieris adulterium indagetur, dum frequenter hoc vitium occulte perpetrari sit solitum, proinde, quando ad convincendum adulterium accusate mulieris ingenuitas omnino defuerit, predictis personis, quibus eius adulterium accusare presenti lege permissum est, hoc etiam aperte licitum erit, ut per questionem familie utriusque domini accusate mulieris adulterium coram iudice iustissime requiratur.

Erv.] XIII.

III, 4, 14.

Si ingenuus sive servus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegatur.

Si viduam quisque vel virginem ingenuam violenter adulterandam compresserit vel stupri forsitan commixtione polluerit, si ingenuus est, C flagellis cesus illi continuo, cui violentus extiterit, servitus tradatur; servus vero comprehensus a iudice ignibus concremetur. Ingenuus tamen pro

III, 4, 13. l. 3. Nam si] Quam sibi E 1. l. 4. propincorum E 2; propinquorum fuerit V 2. l. 6. actio] ratio vel actio sive acceptio V 2. 4. 8. || l. 8. provenerit E 1. || l. 9. constitutus E 1. V 6. Pith.; consistitus V 1; constitutus V 2. || l. 12. laboribus E 1. consequi] prosequi E 1. V 5. || l. 13. pro liberas E 1; per libertas V 2. || l. 15. perpetrare solitum sit V 1. l. 19. erit ut] est et E 1.

III, 4, 14. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (14. 15. 17). — l. 23. XIII] ANTIQUA add. V 1. 3—6. 17; ANTIQUA NOBM MDA add. E 2. l. 28. compresserit] comprenerit E 2; oppresserit V 15. || l. 30. exstiterit E 1; extitit V 3. l. 32. concremetur] cremetur E 2. V 3. 4. Ingenuus] Ne ingenuus E 2.

1) Cf. III, 4, 10. 2) Cf. III, 2, 2. Ed. Theoderici c. 61; Dahn, 'Könige' IV, p. 72.

III, 4, 14. *Recc.*] comprehensus a iudice ignibus concremetur.

Errv.] huiusmodi scelere traditus, nullo umquam tempore ad eius, quam compressit vel stupravit, pervenire coniugium admittatur. Quod si hec ipsa mulier, que violentiam pertulit, postea eum sibi traditum servum acceperit, qualibet occasione eum sibi in* coniugio copulare presumpserit, tunc ipsa mulier, turpissime factionis sue sentiens damna, cum omnibus rebus suis propriis heredibus servitura subiaceat.

*) V 2: in adulterio iuncxerit, tunc *etc.*

III, 4, 15. *Recc. Errv.*]

XV. ANTIQUA.

Si ingenuus sive servus nesciente domino alienam consentientem adulterasse convincitur ancillam.

Si extra domum domini sui se adulterio volens ancilla miscuisse convincitur, in ancilla tantummodo vindicandi dominus habeat potestatem. Si vero ingenuus aut servus cum ancilla ex consensu in domo domini ancille repperiuntur talia commisisse, ingenuus quidem pro idonea ancilla absque infamia C verbera ferat, pro inferiori vero L; servus autem CL flagella suscipiat.

III, 4, 16. *Recc. Errv.*]

XVI. ANTIQUA.

De adulterio ancille, si cum adultero violenter id fecisse probentur.

Si¹ ancillam quicumque violenter compresserit alienam eamque adulteraverit et vel in domo domini sui fuerit comprehensus vel in quocumque loco violentus extitisse convincitur, servus quidem CC ictus accipiat flagellorum, ingenuus vero L, et insuper hoc XX solidos ancille domino coactus exolvat. Dominus tamen, si id servo faciendum iussisse probatur, superiori ingenuorum et damno et flagello subiaceat.

III, 4, 14. l. 1. concrementur R 2.

III, 4, 14. l. 2. quam] quem E 1. || l. 4. admittatur] permittatur V 3. 4. *Mad.* || l. 5. postea eum] ita E. V 1. 2. 6; posteam V 3; postquam *Mad.*; *intellige*: postea quam eum. || l. 6. servum maritum V 2. aut qualibet V 2; vel qualibet V 6. l. 7. coniugium V 1. 3. *rell.* || l. 10. heredibus suis V 1. *Mad.*

III, 4, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (17. 19). — l. 13. ANT.] NBM EMDA E 2; 35 *deest* E 1. V 2. 19. || l. 14. sciente aut nesciente *Pith.* || l. 15. convincatur E 1. || l. 16. se *deest* E 1. V 3. ancilla *deest* R 1. in ancilla] ita R 1. E 2. V 1; in ancillam R 2. V 2. 3. 6; ancillam E 1. l. 17. vindicandi] iudicandi *Pith.* abeat R 2. E 2. || l. 18. ancille] artium ulle R 1. || l. 19. pro idoneam ancillam R 1. infamia R 1. V 15. ferat] feriat V 3. || l. 20. autem] vero V 1. 3.

III, 4, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 21. ANT. *deest* 40 E 2. V 19. || l. 22. seu id *Lind.* violenter] an (aut *Lind.*) consentienter *add.* E 2. *Lind.* id *deest* *Lind.* probentur] ita R 2. E. V 2; proventur R 1; convincitur V 1. *Pith.*; probetur *cott.* || l. 24. sui *deest* V 3. quacumque locum R 1. || l. 25. ictos E 1; ictus V. insuper] super E. V 3. *Mad.* || l. 26. hoc *deest* V 1. 2. 6. XX] XXX *Mad.* || l. 27. probabitur R 1. lege et damno *Mad.* subiaceat] suscipiat E 1.

1) Cf. *L. Burg.* 30; *L. Rom. Burg.* 19; cf. '*N. Arch.*' XXIV, p. 612 sq.

Recc. Erv.]

XVII. ANTIQUA.

III, 4, 17.

De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices
perquirere vel corrigere noluerint.

Si aliqua puella ingenua sive mulier in civitate publice fornicationem exercens
5 meretrix agnoscat et frequenter deprehensa in adulterio, nullo modo erubescens,
iugiter multos viros per turpem suam consuetudinem adtrahere cognoscat, huiusmodi
a comite civitatis comprehensa CCC flagellis publice verberetur et discussa ante populum
dimittatur sub ea condicione, ut postmodum in turpibus viciis nullatenus deprehen-
datur, nec umquam in civitatem ei veniendi aditus detur. Et si postmodum ad
10 pristina facta redisse cognoscitur, iteratim a comite CCC flagella suscipiat et donetur
a nobis alicui pauperi, ubi in gravi servitio permaneat et numquam in civitatem
ambulare permittatur. Et si ita forte contingat, ut cum conscientiam patris sui vel
matris adulterium admittat, ut quasi per turpem consuetudinem et conversationem
victum sibi vel parentibus suis acquirere videatur, et ex hoc pater vel mater fuerint
15 pro hac iniqua conscientia fortasse convicti, singuli eorum centena flagella suscipiant.
Si vero ancilla cuiuscumque in civitate simili conversatione habitare dinoscitur, a
iudice correpta trecentenis similiter flagellis publice verberetur et decalvata domino
reformatur sub ea condicione, ut eam longius a civitate faciat conversari aut certe
tali loco transvendat, ubi penitus ad civitatem accessum non habeat. Quod si forsitam
20 nec ad villa transmittere nec vendere voluerit, et iterum ad civitatem reversa fuerit,
huiusmodi dominus in conventu publice L flagella suscipiat. Ipsa vero ancilla donetur
alicui pauperi, cui rex aut dux vel comes eligere voluerit, ita ut postmodum ad
eamdem civitatem illi veniendi aditus non prestetur. Quod si contigerit, ut cum
domini voluntatem adulterium admisisset, acquirens per fornicationes pecuniam domino
25 suo, et ex hoc publice fuerit convictus, ipse dominus eundem numerum flagellorum,
qui superius de eadem continetur ancilla, suscipiat. Similiter et de ipsis precipimus
custodiri, que per vicos et villas in fornicandi consuetudine fuerint deprehense. Quod
si iudex per negligentiam, aut forte redemptus, talia vitia requirere aut contestari vel
distringere noluerit, a comite civitatis C flagella suscipiat et XXX solidos reddat ei,
30 cui a nobis fuerit ordinatum.

III, 4, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 1. ANT.] RCDS V 8;
FLS GLS RCDS REX V 6. 17 (ANTIQUA in marg. V 17); FLS EGICA REX V 15; *deest* E 1. V 5. 19.
l. 2. iudex — noluerit E 1. || l. 3. perquirere] requirere E 2. V 2. 8. || l. 4. sive] vel R 2. E 1. V 4.
fornicatione R 1. || l. 5. depreensa R 2. E 2. || l. 6. cognoscitur R 2. E 2. V 1. 4. 6. huiusmodi] huius
35 R 1; meretrix *add. Mad.* || l. 7. ad comite R 1. CCC] trecentenis V 1. 2. 5. 6. 17; trecentis R 2;
centenis E 2. || l. 9. civitate R 1. || l. 10. comite civitatis E 2. V. || l. 11. civitate E. V. || l. 12. ambulare
deest R 2. V 4. ita *deest* V 6. *Pith.* conscientia R 2. E 1. V. || l. 15. centena] C R 1. || l. 17. trecentenis]
ita V 1; centenis R 1; CCC¹³ R 2; trecentis V 2. 6; CCC *cett.* similiter *deest* V 6. *Pith.* domino suo
V 4. *Mad.* || l. 19. tali] alio V 15. ad] ac R 1. || l. 20. villam E. V. vindere R 1. voluerit *deest* R 2.
40 l. 22. cui] quem V 2. 6. aut] ita R 1; vel *cett.* dux] ita R 2. V 15; iudex *cett.* vel] ita R 1; sive V 2;
aut *cett.* heligere R 1. voluerint R 1. || l. 24. voluntatem] ita R 1; boluntate E 2; voluntate *cett.*
admisisset] admisisse R 2; amisisset E 2; conmisisset V 1. 6; comisisse V 4. fornicationem E 1. V.
l. 27. que] qui E 2. V 2. fornicandi] ita R. E 1. V 15; adulterii *cett.* || l. 28. fortasse E 2. V 1. 2. 6.
redemptus] ita R; preventus E 1; per beneficium temptus E 2; beneficio retentus *cett.*
45 talia] tali R 1. || l. 29. C] L V 4. || l. 30. cui a] qui E 1. ordinatus E 1.

III, 4, 18. *Recc. Err.*]

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS-REX.

De¹ inmundicia sacerdotum et ministrorum.

Quia, quanto munditia carnis sacra auctoritas inperat, tanto hanc adpetere ipsius ministros eius clamor informat, adeo et nos ponere finem illicitis ausibus rite conpellimur; quoniam et ipsi divinis nutibus devotissime placere conamur. Igitur quemcumque presbiterum, diaconem adque etiam subdiaconem devote vidue, penitenti seu cuicumque virgini vel muliercule seculari aut coniugio aut adulterio commixtum esse evidentissime patuerit, mox hoc episcopus sive iudex repperierint, talem commixtionem disrumpere non retardent. Redacto autem illo in sui pontificis potestatem, sub penitentie lamenta iuxta sacros canones deputetur; quam districtiois eius severitatem si pontificum torpor implere neclexerit, idem pontifex duas libras auri fisco persolvat et commissum malum vindicare non differat. Quod si corrigere hoc nequiverit, aut concilium adpellet aut regis hoc auditibus nuntiet. Mulieres vero, que illis fuerint predictis inmundiciis implicate, centenis flagellis a iudicibus verberentur, et commiscendi se illis aditus omnino negetur, servata ab episcopis etiam super hoc scelere in utroque sexu patrum sententia, que canonum decretis agnoscitur ordinata². In ulciscendis autem talibus sceleribus non passim damus accusandi vel puniendi licentiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit scelus, aut legitime fuerit id ipsum malum adcusatum adque convictum; quatenus nulla videamur intentione vel ordine patrum transgredi precepta sanctorum aut obviare sacris regulis antiquorum.

Recc. Err.] V. TITULUS: DE INCESTIS ET APOSTATIS ADQUE MASCULORUM CONCUBITORIBUS.

I. De coniugiis et adulteriis incestivis.

II. Item de coniugiis et adulteriis incestivis seu virginibus sacris.

III, 4, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 19). — l. 1. FL.] ANTIQUA FL. 25 V 4. 19. FL. — REX *des.* E 1. V 2. GLOR. *deest* V 3. 4. 19. *Mad.* RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RECTUS E 2; RECDS V 3; RCDS V 5. 6; RCHSDS V 4; RE CAREUS V 1; CINDAS-VINDUS V 19. REX] ANTIQUA *add.* V 15. || l. 2. et *deest* R 1. || l. 3. quantum R 1; quanto R 2; quanto magis V 6. *Pith. Mad.* munditiam E. V. autoritas R 1. tantum R 2. hanc] hac R 1; ac R 2. adinpetere R 1. || l. 4. informet R 1. adeo et] adquiete R 1; unde adeo et E 1; ideo et V 6. *Pith.* 30 ponere] inpendere R 1. || l. 6. presbiterem R 1. V 2; episcorum R 2. diaconem] *ita* R. E; diaconem V 1. 2; diaconum V 3. 6. *Pith. Mad.* subdiaconem] *ita* R. E; subdiaconem V 1. 2; subdiaconum V 3. 6. *Pith. Mad.* devote] deo vote E 2. V 2. 4. 6. *Pith.* || l. 7. adulterium R 1. || l. 8. mox ut V 2. hoc] de hoc R 1; *deest* E 2. V 1. *Mad.* iudex ut V 1. *Pith. Mad.*; iudex ut *post add.* V 6. repperierint] *ita* R 1; repperierit E 2; reppererit R 2; reppererint *vel* reppererint *cott.* || l. 9. tardent R 1; detardent 35 E 2. Redactum R 1. potestate E 1. V. || l. 10. eius *deest* V 2. 4. || l. 11. torpor] turpor R 1; tepor R 2. fisco *deest* R 2. || l. 12. commissum] promissum R 1. || l. 13. concilium] concludium R 1. regis E 1. l. 14. implicate] copulate E 1. V 2. 6; *inpl. al. man. corr.* copulate E 2. || l. 15. negetur] denegetur V 6. *Pith.* super] sub R 1. || l. 16. sexum R 1. sententiam R 1. || l. 18. iscelus R 1. ipsud E 1. l. 19. nullam E. intentionem R 2. E 2. || l. 20. obiare E 2; obviari E 1; oviari V 3. regulis] legibus 40 R 1. antiquarum R 1.

TIT. V. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 19. — l. 21. APOSTATICIS V 1. 2. 19.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 23. coniugibus R 1. incestitiis R 2; incestibus E 2. || l. 24. Item *deest* R 2. incestibus E 2; incestibus E 1. sacris *deest* R 1. sacris] ac (hac E 2) viduis et penitentibus laicali veste vel coitu sordidatis *add.* E 1, ubi ex parte *praecedenti rubricae subiecta* 45 *sunt, et* E 2.

1) *Recessvindus praecepta canonis 5. Concilii Toletani VIII. (a. 653) hac lege saeculari observanda et per potestatem civilem exsequenda sancit. Auctor legis interdum ipsis canonis verbis usus est.* 2) *Cf. can. cit. n. 1.*

- Recc. Erv.*] III. De viris et mulieribus tonsuram et vestem religionis prevaricantibus.
 IIII. De masculorum stupris.
 V. De violentibus paternum adque fraternum torum.

Recc. Erv.]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 1.

De¹ coniugiis et adulteriis incestivis.

Nullus presumat de genere patris vel matris, avi quoque vel avie seu parentum uxoris, patris etiam disponsatam aut viduam vel propinquorum suorum relictam sibi in matrimonio copulare vel adulterio polluere; ita ut usque ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem libidinose fedare vel coniugio adpetere, excepto
 10 illas personas, quas per ordinationem adque consensum principum ante hanc legem constitit adeptos fuisse coniugium, qui nequaquam per legis huius edictum teneri poterunt ad reatum. Similis et de mulieribus ordo servandus est. Qui vero contra hanc constitutionem presumerint facere, iudex eos non differat separare, ut a tam nefandam pollutionem divisi iuxta qualitatem sexus in monasteriis delegentur, illic
 15 iugiter permansuri. Quid vero de eorum facultatibus observari conveniat, subterius correcte legis² sententia manifestat.

Recc. Erv.]

II. FLAVIUS RECCAREDUS REX.

III, 5, 2.

Item³ de coniugiis et adulteriis incestivis, seu virginibus sacris ac viduis et penitentibus laicali veste vel coitu sordidatis.

20 Flavius Reccaredus rex universis provinciis Domino ordinante ad regni nostri dicionem pertinentibus. Noxia preteritorum operum pravitas fecit futuris temporibus legem ponere et viciosis facinoribus licentius inolitit termino iustitie obviare. Audetur

l. 1. et] ac E 1. religionis *deest* E 1; religionibus R 2. prevaricantibus *deest* R. || l. 2. De m. stupris *om.* E 2. stupris] *ita* R 2. E 1; istubriis R 1. || l. 3. paternorum adque fraternorum R 1.
 25 torum] *ita* R 2; *deest* R 1. E.

III, 5, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17). — l. 4. FL. — REX] AN. FL. *etc.* V 4; *des.* E 1. V 2. 3. 6. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS E 2; GLS CHDS V 1. 5; RCDS V 8. 17; RCHS V 5. || l. 5. incestibus E 2; incestibus E 1. || l. 6. vel matris *des.* R 1, *post add. al. man.* E 2. avii R 1. || l. 7. uxorem V 8. 15. patris] fratris E 2. V. desponsatam V 1.
 30 aut viduam *des.* V 2. || l. 8. usque] hucusque R 1. || l. 9. vel — adpetere *des.* R 1. in coniugiis E 1. V 1. 6. exceptis illis personis V 3. 5. 6. || l. 10. ante *deest* R 1. || l. 11. constitit] constituit R 1; constat E 2. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 15; constitutam V 3. adeptas V. qui] que *vel* quae E 1. V; *deest* R 1. edictum tenere R 1. || l. 12. Similiter *Mad.* || l. 13. presumpserint E. V. a tam] ad tam R 1; tam R 2. E 1. V 3. || l. 14. nefanda pollutione E. V. sexsus R 1. diligentur R 2. E 2; diligenter E 1; deligentur
 35 V 3. 4. 5. || l. 15. correcte] correptae *Mad* || l. 16. sententiis R 1. manifestatur E 1; manifestet V 2.

III, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17). — l. 17. FLAVIUS] AN. FLS V 4; FLS GLS V 1. 5. 6. FL. — REX] *des.* E 1. V 2; NOBM EMDA E 2. RECCAREDUS] *ita* R 1; RECCAREUS V 1; RECCAREDUS V 14; RCHRS V 5; RCDUS V 6; RCCS *in marg.* V 17; RECCSD R 2; RECESVINDUS V 15; RCSDS V 3; RCHDS V 17; RCHS V 4. REX. ANTIQUA V 15.
 40 l. 19. laicale R 2. E. coitum R 1; coitus E 1; *deest* V 2. || l. 20. Flavius Reccaredus rex] *ita* R 1. E 1; *des. cett.* huniversis R 1. provinciis] nostris *add.* V 4. 8. *et al. man.* E 2. nostri dicionem] nostri dicione R 1; nostri dicionem E 2; in seditione E 1. || l. 22. inolitit] *corr.* insolitit E 2; inclitit E 1; inlicitit V 2. 4. 5. 8. terminum E 1. V 1. 3. 4. Audetur] Videtur R 1.

1) *Hanc legem legi Eurici a Chindasvindo substitutam, antiquam autem legem illam
 45 servatam esse in Lege Baiuvariorum 7, 1—3, exposui 'N. Arch.' XXIII, p. 104 sqq. et
 XXIV, p. 614; v. Cod. Eur. l. rest. 2, supra p. 28.* 2) III, 5, 2. 3) *Haec lex, a
 Reccaredo rege data, fuerat supplemento legi antiquae illi, cui Chindasvindus superiorem legem
 III, 5, 1 substituit. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 110 sq.; XXIV, p. 614 sqq.*

III, 5, 2. *Recc. Err.*] denique a multis contra divinae legis monita vel contra honestos vite communis mores devotas Deo virgines et continentiam viduitatis cum benedictionem sacerdotis iuxta morem canonum profitentes seu adfinitatis consanguinitate coniunctas feminas aut violenter aut per consensum sibi coniuges sumere et Deo dicatam castitatem vel referendam generis copulationem inconcesse libidinis immunditia sordidare. Que 5 temeritas, dum vel a viris vel a feminis eiusdem professionis admittitur, et castis abhorret moribus et fidem veram inpugnat. Zelamus enim pro veritatem zelo Dei adque ecclesiam sanctam catholicam his fidei nostre commonemus decretis, ut deinceps, sicut et canones ecclesiastici¹ proibent, nullus Deo devotam virginem, nullus sub religionis abitum consistentem sive viduitatis continentiam profitentem seu agentem 10 penitentiam vel sui proximam generis aut eam, de cuius admixtione incestive notam possit subire infamie², non licito conubio aut vim aut consensu accipiat coniugem; quia nec verum poterit esse coniugium, quod a meliori proposito deducitur ad deterius, et sub falsi nominis copula incestiva pollutio et fornicationis immunditia perpetratur. Hoc vero nefas si agere amodo provinciarum nostrarum cuiuslibet gentis³ homines 15 sexus utriusque temptaverint, insistente sacerdote vel iudice, etiam si nullus accuset, omnimodis separati exilio perpetuo religentur nec aliqua in defensionem

Recc.] sui longitudine temporis excusentur.

Eorum vero bona, qui talia gesserint,

Err.] sui, quousque vixerint, longitudine temporis excusentur. Eorum vero bona, qui talia gesserint et pro talibus culpibus damna legis 20 huius exceperint,

Recc. Err.] si eis de priori coniugio filii defuerint, ipsorum filiis absque infamie notam omnino proficient, qui, licet sint scelerate concepti, sunt tamen unda sacri baptismatis

III, 5, 2. l. 2. devotas Deo] de devotas deo E 2; deo votas deo V 2. 6. benedictione E. V. l. 3. morem] morum R 1. adfinitate V 1; affinitate V 6. consanguinitatem R 1; consanguinitatis V 1. 25 feminas deest R 1. || l. 5. referendam] ita R. E 1; reverentiam E 2; reverendam cett. inconcessi R 1. immunditias R 1. E 1. sordidare] ordinare E 1. || l. 6. a feminis] feminis R 2. E 1. V 3. 4. 5. admittatur R 1; amittitur R 2. castis] castitatis E. V 4. || l. 7. abhorret] ita R 1. E 2. V 1; aberret R 2; abhorret alii. veritate E 1. V. || l. 8. his deest R 1. || l. 9. devotam] votam V 6. || l. 10. abitum] ita R. habitu E 2; abuti E 1; habitu V. profitentem — penitentiam des. R 1. E 1. || l. 11. proxima R 1. V 1. 30 eam de] eadem R 1; eandem R 2. admixtionem R 1; admistionem E 2. || l. 12. vim aut] ita R 2. E; viduam ut R 1; vi aut V. consensum R 1. || l. 14. copula — fornicationis des. R 1. || l. 16. insistente] insistentes a Mad. sacerdotem R 1. accuset] accet R 1. || l. 17. omnibus modis V 1; omnimodis V 2. in deest R 1. defensione R 2; definitione E 1. || l. 18. sui longitudine — gesserint (Col. 1) R. sui quousque — exceperint (Col. 2) E. V. longitudine] longitudinis R. vixerint] eorum erint E 2. lon- 35 gitudinem E 2. || l. 19. gesserit R 1. talia] et talia E 1; haec talia Mad. || l. 21. uius exceperint E 2. l. 22. notam] ita R 1. E 2; nota cett. || l. 23. proficient E 2. V. qui] ita R 1. E 1; quia cett. licet] lice R 1. scelerate] exceletrate R 1. baptismati R 1.

1) Cf. *Epist. Leonis I. ad Rusticum Narbon. 'Epistolas fraternitatis' c. 14, Reg. pont. (ed. 2.) nr. 544; Epist. Gelasii I. ad episcopos per Lucaniam etc. 'Necessaria rerum' c. 22, 40 Reg. pont. nr. 636; Conc. Tolet. I. can. 16 (Conc. Bracar. II. can. 31); Conc. Barcin. II (a. 599. sub ipso Reccaredo). c. 4; cf. Conc. Tolet. III. can. 10; praeterea quae affert E. Loening, 'Gesch. d. Deutschen Kirchenrechts' I, p. 358 sq. 2) His verbis Reccaredus vetare videtur matrimonia inter affines secundum L. Rom. Vis. C. Th. III, 12, 4 Interpr.: Quaecumque mulier sororis suae maritum post illius mortem acceperit, vel si quis ex viris mortua 45 uxore sororem eius aliis nuptiis sibi coniunxerit, noverint tali consortio se esse notabiles. Praecedentis legis III, 12, 3 Interpretationem, quae revera etiam coniuges propter consanguinitatem incestuosos infames proclamat; legislator Visigothicus aliter intellexisse videtur; cf. p. 161, n. 1. 3) Ergo etiam Romanis regni haec lex data est.*

Recc. Err.] expiati¹. Quod si filii forte defuerint, illi ad capiendam hereditatem III, 5, 2. succedant, quibus priscarum legum sanctio² legitimam successionem indulgit. Similis quoque de religiosis forma servabitur, quibus nubere canonum sententia³ proibetur; illis tantum feminis ab ac sententia segregatis, que violentiam coniunctionis indebite sine precedenti vel sequenti consensione pertulerint. Sacerdotes vero vel iudices, si talia cognoscentes ulcisci fortasse distulerint, quinas auri libras fisco cogantur exolvere. Quod si forte id redarguere voluerint, nec potuerint, regis hoc auditibus insinuare procurent; ut, quod eorum non potuit vindicare sententia, principalis damnet omnino censura.

10 *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 3.

De viris et mulieribus tonsuram et vestem religionis prevaricantibus.

Apostatice⁴ calamitatis obprobrium ex hoc merito funditus extirpari compellimur, ex quo Deum nobis propitium fore confidimus. Si enim, cum minima peccata corrigimus, pietatem eius faultricem nobis efficimus, quanto magis, si scelus in divinitate 15 commissum severissima censura falce recidimus? Ideoque hac in perpetuum mansura lege sancimus, ut, quicumque religionis abitum per honorabile tonsure signum aut tempore penitentie petendo susceperint, aut non fraudulenta, sed pia parentum

III, 5, 2. l. 1. forte] fortasse E 2. V 1. defuerint] fuerint V 1. 3. || l. 2. succedent R 1. indulget E. V. || l. 3. servetur E 1. V 15. nubere deest R 1. || l. 4. segregatis R 1. || l. 6. libras auri 20 E 1. V 1. || l. 7. voluerint] noluerint R 1. nec potuerint] des. R 1, post add. al. m. E 2.

III, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15. 17. 19.) — l. 10. FL. — REX]. *des.* E 1. V 2. 19; ANTIQUA V 15; AN. FLS RCHS REX V 4. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINDS E 2; CHDS V 3; GLS CHDS V 1. 5. 6. || l. 12. extirpare E 1; extirpare V 1. 2. 6; stirpari E 2. V 3. 4. 5. || l. 13. fore] forte R 1; deest R 2. V 3. minima peccata] nimia pecca R 1. || l. 14. frauc- 25 tricem R 1. scelus] iscelus R 1; seculus R 2. divinitatem E 1. V. || l. 15. severissime V 1. false recedimus R 1; falce rescindimus V 1. 2. 6. hac] hanc R 1. mansura] valitura E 1. V 6. *Pith. Mad.* l. 16. abitum] ita R 1; abitu R 2; habitu E 1; habitum E 2. V. honorabilem R 1. tonsure] censure E 1. *Pith. in marg.* signum] ita R 1. V 1. 4. 5. 6. 8; signaculum R 2. E. V 2. 3. *Pith. in marg.* l. 17. petendo] deest E 1. V 2. 6; penitendo *al. man. post add.* E 2. non deest R 1.

30 1) *Contra Legem Romanam filii incestuosi ad parentum hereditatem admittuntur; cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 20, 2: Si quis . . . vel attentare matrimonii iungendi causa sacratas virgines vel viduas . . . ausus fuerit, capitali sententia ferietur. Filii ex tali contubernio nati, . . . in hereditatem non veniant; ibid. III, 12, 3. Interpret.: quisque ille aut sororis aut fratris filiam aut certe ulterioris gradus consobrinam aut fratris uxorem sceleratis sibi nuptiis 35 iunxerit . . ., si filios habuerint, non habeantur legitimi nec heredes, sed infamia sint notatae utrimque personae; III, 12, 4. Interpret.: (post verba p. 160, n. 2, allata) filii, qui exinde fuerint procreati, ex successione excluduntur. Verbis absque infamie notam Reccaredus a filiis incestuosus infamiam voluit remove, qua eos secundum Legem Romanam notari opinatus est, ut videtur, Interpretationem legis III, 12, 3 eodem modo perperam intelligens atque auctores et additamenti 40 ad tit. 13 Legis Salicae et Legis Romanae Curiensis; cf. L. Sal. ed. Behrend 13, 8, Add. 2: atque etiam si filios habuerint, non habeantur heredes, sed infamia sint notati; L. Rom. Cur. III, 12, 3: filii eorum non sint legitimi, sed ipsi debunt esse notati et de parentum facultatem nihil habeant. 2) *Cod. Eur. c. 327 sqq.; et infra IV, 2, 2 sqq.* 3) *Cf. p. 160 n. 1.* 4) *Cf. cum hac lege priores canones: Conc. Tolet. IV. can. 49. 52. 55. 56; 45 Conc. Tolet. VI. can. 6 sqq.; praeterea Conc. Tolet. X. (a. 656 sub Reccasvindo rege) can. 4. 5. 6. Cf. 'N. Arch.' XXIV, p. 616 sq.**

III, 5, 3. *Recc. Err.*] oblationem¹ meruerint, aut proprie voluntatis devotione tenuerint, et ad laicalem conversationem postmodum apostizando redierint, iuxta sententia canonum ad eundem religionis ordinem quolibet prosequente reducantur inviti, adque infamie nota respersi et in monasteriis perenniter religati, districtiori macerentur penitentia corrigendi; illis tantum supplicio severitatis huius indulto, quos aut aliene fraudis 5 coegit impulsio, aut ad ordinis omissi regressum voluntatis proprie reduxerit votum; si tamen nec vir

Recc.] secundam uxorem, nec mulier ma- | *Err.*] post hoc uxorem duxerit, nec mulier ritum alterum habuisse detegitur. | maritum alterum acceperit.

Recc. Err.] Illos etiam ab hac sententia immunes efficimus, qui sic invalescente langore 10 ad penitentiae vel tonsure pervenerint ordine, ut id se nec accepisse tunc noverint nec petisse meminerint². Prevaricantium vero bona eorum filiis aut propinquis hac discretionem pertineant, ut vir habens uxorem, si filios etiam ex eadem abuerit et donatum aliquid ab ipsa perceperit, si suprestis uxor est, ita possideat, ut post suum obitum communibus filiis possidendum relinquat. Certe si aut ipsa discesserit, aut 15 communes filii desunt, proprietatem prevaricatoris viri propinqui eius heredes incunctanter obtineant. Nam quod ab uxore quolibet tempore donatum fortasse perceperat, propinquis uxoris heredibus absque dubitatione proficiat. Adque hec etiam de feminis omnino servabitur forma, ut penitens virgo vel vidua, si, veste laicali deposita, secularia denuo sumserit indumenta aut inierit fortasse coniugia, similis eas 20 et in amissione rerum iuxta superiorem de viris taxatum ordinem censura redarguat, et districtiois pena percellat; ita videlicet, ut proprietatem femine eius filii aut heredes habeant, donationem autem a viro perceptam propinqui mariti, a quo conscripta donatio noscitur, deberi sibi cognoscant. Et quoniam apostizandi precipitatio fraude 25 potius mulierum sepiissime perpetratur, id etiam oportuit presenti lege censendum, ut, quidquid a viro seu ante nuptias sive post nuptias in nomine sponse vel uxoris titulo fuerit dotali conscriptum, non mulieris heredes, sed heredes eius, qui dotem conscripsit, sibimet per omnia noverint vindicandum. Personis vero talibus accusandi vel testificandi³ adque aliena negotia prosequendi⁴ licentiam penitus abnegamus; quia non

III, 5, 3. l. 1. oblatione *E* 1. *V*. || l. 2. laicale conversatione *R* 1; laicalem conversatione *E* 2. 30 apostizando *E*. *V*. reddiderint *E* 2. *V* 3. sententiam *V*. || l. 3. reducantur] deducantur *R* 1. || l. 4. religati d.] relegati d. *V* 1; religati districti]ni *E* 1; relegati districtioem *E* 2; religatione districti *V* 15. l. 8. secundum — detegitur (*col.* 1) *R*. post — acceperit (*col.* 2) *E*. *V*. hoc] hanc *V* 4; haec *V* 2. 6; deest *V* 1. duxerit deest *V* 5. || l. 9, *col.* 2. alterum] ita *E* 1. *V* 2. 6. 17; alium *E* 2; deest *cett.* || l. 10. Illos — meminerint *des.* *E* 2. *V* 3. sententiam *R* 1. languore *E* 1. *V* 1. || l. 11. ordine] ita *R* 1. *E* 1; hordinem 35 *R* 2; ordinem *V*. id se] id ipse *R* 1; in se *V* 1. 4. || l. 13. si deest *R* 2. *V* 3. || l. 14. suprestis] ita *R* 1; subprestis *R* 2. *E* 2; supprestis *Mad.*; superstes *E* 1. *V* 1. 2. 4. 6. *Pith.* || l. 15. discessit *R* 1. || l. 17. ab uxore] ad uxorem *R* 1. perceperat] preceperat *R* 2; percepit *V* 5; receperit *V* 15. || l. 18. Adque] ita *R*; deest *E*. *V*. || l. 19. laicali] religiosa *V* 1. 2. 4. 5. 6; religionis *V* 14; sanctimoniali *V* 8. l. 20. sumserit *R* 1. *E* 2. inierint] inierit *R* 1; ingerint *R* 2. || l. 21. amissione] missione *R* 1. 40 l. 22. percellat *R* 1. || l. 23. percepta *R* 1. || l. 24. noscitur] ita *R*. *E* 2. *V* 3. 15; dinoscitur *V* 1. 2. 4. 5. 6. 8; cognoscitur *E* 1. *Mad.* deberi] defendere vel deberi *V* 1. 6. 8; defendere vel debere *V* 4. apostizandi *E*. *V*. || l. 26. sive post nuptias *des.* *R* 1. isponse *R* 1. uxoris sue *V* 2. titulo deest *R* 1. || l. 27. fuerit] donatio post *add.* *E* 2. || l. 28. vindicandum *V* 2.

1) *Cf. Conc. Tolet. IV. c. 49*: Monachum aut paterna devotio aut propria professio 45 facit *etc.*; proinde eis ad mundum reverti intercludimus aditum. 2) *Aliter postea Conc. Tolet. XII (a. 681). can. 2. constituit.* 3) *Propter infamiam (cf. supra l. 3), quae Visigothis praecipue testimonii privatio erat; v. supra II, 4 et 'N. Arch.' XXIV, p. 98 sq.* 4) *Similiter praetor Romanus infamia notatis ius postulandi pro aliis aut omnino denegabat aut limitabat; cf. Dig. III, 1, 1, § 6 sqq. 9; III, 1, 2.*

Recc. Errv.] poterunt in negotiis secularibus fideles existere, qui devotionem sanctam III, 5, 3. ausu conprobantur sacrilego temerasse.

Recc. Errv.]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 4.

De masculorum stupris.

5 Non¹ relinquendum est scelus inultum, quod detestandum semper execrabile morum pravitate censetur. Masculorum ergo concubitores, vel qui talia consentientes pertulerint, sta sunt legis huius sententia feriendi, ut scilicet, mox tale nefas admissum iudex evidenter investigaverit, utrosque continuo castrare procuret, et tradens eos pontifici territorii huius, ubi id perpetrari contigerit, sequestratim ardue mancipentur
10 detrusioni, vel inviti saltim luituri commissa, qui voluntarie perpetrasse noscuntur inlicita. Hoc interim orrendum dedecus si inferens quisque vel patiens non voluntarius, sed invitus explesse dinoscitur, tunc a reatu poterit immunis haberi, si nefandi huius sceleris ipse detector extiterit; ille procul dubio tenendus est ad penam, quem
15 talia gesserint, facultatem eorum filii aut heredes legitimi poterunt obtinere; nam coniugè, sua tantum dotem percepta suarumque rerum integritate retenta, nubendi cui voluerint indubitata manebit et absoluta licentia.

Recc. Errv.]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 5, 5.

De violentibus paternum adque fraternum torum.

20 Superiori quidem lege² de propinquorum incestu quid debeat observari decretum est; tamen, quia non minoris constat sceleris paternum torum sive fraternum conmaculari, constituentibus adicimus, ut concubinam patris sui vel fratris aut eam, quam

III, 5, 3. l. 1. potuerunt R 1. in *deest* E 1. V 3. || l. 2. probantur R 1.

III, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 17. 19). — l. 3. FL. — REX] *des.*
25 E 1; AN. *praemittit* V 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDS E 2. V 3. 17; CHNDUS V 7; GLS CHNDS V 2; GLORIOSUS (GLS) CHDS V 1. 5. 6; RCHS V 4. l. 4. stupris] *istubris* R 1; *istupris* V 7; *strupris* V 1; concubitoribus E 2. || l. 5. iscelus V 7. detestando R 2; detestantum V 7; detestatum V 3. *Mad.*; detestandum est V 2. semper *deest* V 7; et execrabile semper V 2; semper et R 2. V 1. 4. 5. 6. *Pith. Mad.* execrabile morum] *execravit* horum
30 R 1; execrabilem horum R 2; *exegrabilem* morum V 3. || l. 6. pravitate] *prabitate* E 2; *probitas* R 2; *probitate* V 7; *probitate* V 3. *Mad.* ergo] *vero* E 2. V 3. concubitores R 1; concubitoribus R 2. E 2. l. 7. sta] *ita* R 1; *sta al. m. corr.* ista E 2; *ista cett.* sententiam R 1. ut] *ut* ubi E 1. V 1. 2. *Mad.*; *ut, post add.* ubi V 6; ubi V 5. scilicet mox] *iscilicet* mox V 7; si V 4. amissum R 1. l. 9. huius] *ipsius* V 1. 6. sequestrati E 2; sequestrare V 4. || l. 10. detrusioni] *detonsi* R 1. luituri]
35 ligituri E 2. V 3; lucturi V 6; leuituri V 7; *deest* E 1. commissam R. voluntarie R 1; *boluntarie* E 2; voluntarię E 1. || l. 11. horrendum R 2. E 1. V 2—6. si inferens] *sufferens* V 1; si *deest* E 1. voluntarius R 1. || l. 12. explere V 1. 3. 5. 6. 7. potuerit R 1. si] *quae se* E 1. || l. 13. isceleris V 7. ille — insaniam *des.* V 2. tenendus est] *ita* R. V 6. *Pith.*; *est post add. al. man.* E 2; *est deest cett.* l. 14. hac] *hanc* V 3—6. *isponte* V 7. || l. 15. gess.] *iesserunt* V 3. poterunt] *ita* R 2. E 2. V 1. 2. 6;
40 potuerint R 1. V 7; potuerunt V 3. || l. 16. coniuge] *ita* R. E; *coniux* V 1; *coniunx* V 2; *coniugi cett.* dote E. V 1—6. perceptam R 2. V 7. suarumque] *dotarumque* R 1. retenta] *re ta* R 1. || l. 17. voluerit E 1. V 1—6. indubitata] *illi add.* V 1. 5. 6.

III, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 17. 19). — l. 18. FL. — REX] *des.*
E 1. V 4. 19. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 3; CDS E 2; CHDS V 1. 5; GLS (G)
45 CHNDS V 2. 7; RCDS V 6; RCDUS V 15. 17. || l. 19. De — torum *des.* V 4. paternorum R 1. fraternorum R 1, ubi torum *deest.* || l. 20. Superiorem E 2. V 7. legem E 2. V 7. || l. 21. constat] *est* V 4; *esse c.* *Pith.* isceleris R 1. V 7. paternum torum] *torum paternorum* R 1. fraternorum R 1. l. 22. eam] *etiam* E 1. V 4. 5; *deest* V 3.

1) Cf. *infra* III, 5, 7. 2) *Supra* III, 5, 1.

III, 5, 5. *Recc. Erv.*] scierit patrem suum aut fratrem vel semel adulterasse, seu sit libera sive ancilla, nullus umquam propinquorum adulterare presumat; neque pater adulteratam a filio stupri feditate aliquatenus polluat. Quod si talia quisquam sciens facere fortasse presumserit, facultatem eius, si filios legitimos non abuerit, heredes, quos successio expectat, obtineant; ipse vero sub penitentia religatus, perennis exilii damnationem excipiat.

III, 5, 6. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS EGICA REX.

De speciali viduarum fraudulentia conpescenda.

Solet¹ quarundam infelicium viduarum astutia fraudem devotioni admiscere et permixta vestium similitate transgressionis sibi, cum voluerint, aditum reservare. Agunt enim tempore luctus sui, ut religiosa veste forte se induant et postea, transgressionis meditantibus insaniam, replicatos abintus clavos suis tunicis insuant, quos induisse se sub tali fraudium argumentatione contendunt, sicque per hoc visum intuentium fallant, quia aliud in eis publice videre non possunt, quam quod foris patula omnibus cognitione monstratur. Quapropter, ut omnis de cetero similitatis amputetur occasio, id tenendum presentis legis sanctione decernimus, ut abinceps quecumque vidua se fraudium argumento excusare voluerit, ut abintus aliud replicet aliutque ostendat in superficie tunice, hoc illi religionis deputetur in signo, quo se transgressionis delitesci nisa est argumento. Quia non quod illa ad transgressionem sibi usurpet, sed quod intuentium fides clamat, hec certa, hec vera religionis adprobanda sunt signa. Iam vero vidua, que deinceps tali se voluerit obiectione defendere vel excusatione celare, non solum quia precise

III, 5, 5. l. 1. scierit] sciret R 1; iscierit V 7. seu — adulterare des. E 1. || l. 2. adulteratam] adultera R 1; adulterata E 2. || l. 3. istupri R 2. V 7. quisquam] quisque E 1. V 1. 3—6. || l. 4. heredes autem R 1. || l. 5. expectat] spectat R 2. obtineat E. || l. 6. excipiant R 1.

III, 5, 6. *Codd.* E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7 (inde ab secunda contextus voce incipiens: rundam infelicium). (8. 15. 17. 19). — l. 7. FL. — REX] des. V 4; IN NOMINE DOMINI praemittunt V 2. 6; ANTIQUA add. V 8; ANTIQUA V 15. 19. GLOR. deest V 5. 6. 8. EGICA V 1. 2. 6. 8. REX deest V 8. || l. 8. hispeciali vid. et fr. E 2. || l. 9. corundam E 2. || l. 10. permixta E 2. similitate] ita V 1. 2. 4. 5. 7; simulate E 2. V 3. 6. 8; simulatione V 17 in marg. transgr.] regressionis V 2. boluerint E 2. || l. 11. reservare] servare V 3; reserare V 17. Pith. religiosam vestem fortasse induant V 3. veste] beste E 2. || l. 12. replicantes V 3. clavos] ita V 1—8. 15; clabos E 2; clausis Mad. || l. 13. insuant] ita E 2. V 2. 3. 6. 15; insiant V 7; insinuant V 1. 4. 5. 8. induisse se] ita E 2; indui se V 1. 2; induisse cett. sub tali] subtili V 2. 7. Mad. fraudium] ita E 2. V 1. 2. 3; fraude vel V 7; fraudum alii. argumentatione — fraudium (l. 18) des. V 1. || l. 14. visum intuentium fallant] ita E 2. V 7; v. i. fallunt V 2. 3; intuentium fallunt oculos V 5. 8. Pith.; i. oculos fascinant V 4; visum intuentium fallunt oculis V 6. quia] quod induisse quia V 6; quod induisse qui V 7. aliud plerique codd. V, et ita infra. || l. 15. videre] vindere E 2. || l. 16. similitatis] simulatis V 3. 6; simulationis V 8. || l. 17. praesenti sanctione legis Pith. sancione E 2. habinceps E 2. sto] ita E 2. V 7; isto cett. || l. 18. fraudium] ita E 2. V 2. 6. 7; fraudum alii. boluerit E 2, et ita infra. || l. 19. illi] illis E 2. deputetur — transgressionis des. V 7. in signo] insignio V 15. quo se] ita V 2; quos E 2; set V 3; quod ex V 5. 6; quo ex cett. || l. 20. delitesci nisa] delitis cinisa V 3; delitesci nisa V 2, ubi litterae tesci nisa ab alia manu scriptae videntur; delictis cinisa E 2. V 7; delictis admissa vel adnisa (adnixa V 1) cett. quod deest E 2. || l. 21. sivi E 2. usurpet set] ita E 2. V 7; usurpat sed cett. hec certa] exerta E 2; et certa V 3. hec vera] et vera V 2. 7. || l. 22. religionis tunicae V 15. comprobanda V 4. || l. 23. quia] quasi Pith.; deest V 2.

1) Auctor ante oculos habuit canonem 4. Concilii Toletani X.

Nov.] vocis huius sustinebit iacturam, sed et, transgressionis omnimode nexibus inligata, constituta canonum et legum non effugiat damna. **III, 5, 6.**

Nov.] **FLAVIUS EGICA REX.** **III, 5, 7.**

De sodomitis, qua debeant ultionis sententia perculi.

5 Ortodoxe¹ fidei ratione compellimur, legalem censuram inonestis exhibere moribus et continentie freno restringere carnis lapsibus implicatos. Nam tunc potius genti ac patrie nostre clementi pietate consulimus, cum et pravorum funditus scelera extirpare curamus et in male actis vitiorum terminum ponimus. Illius sane facinus detestande libidinis abrogare contendimus, quibus masculi masculos inlicita stupri actione inmundis sordibus maculare non metuunt, tantique se flagitii quoinquinationibus polluunt, quanto ea et divinis adversa cultibus et contraria castitati conspicimus. At vero, licet huiusmodi lapsus et sacre scripture auctoritas² et mundane sanctionis³ proibeat omnino censura, novelle tamen legis necesse est abrogari sententia, ne, dum emendatio opportuna differtur, peioribus crescere vitiis dinoscatur. Et ideo huius legis edicto decernimus, ut quicumque amodo vel deinceps, seu de religiosis, sive ex laicis, cuiuslibet etatis aut generis homo prescripto fuerit scelere quibuscumque indicibus manifeste detectus, mox iubente principe vel quolibet iudice insistente non solum castrationem virium perferat, sed insuper illam in se iacturam excipiat ultionis, quam pro his causis nuper, in anno videlicet tertio regni nostri⁴, sacerdotalis decreti promulgata sententia⁵ evidenti prescriptione depromsit.

III, 5, 6. l. 1. vocis damna huius *Mad.* uius sustinevit *E 2.* sed et] *ita V 3.* 4. 5. 7; set *E 2;* sed *cott.* omnimode] *se add. V 1.* 6; in *se add. Mad.* inligata] *ita V 3.* 7. 8; inlibata *E 2;* illigata *V 1.* 2. 4. 5. 6; ligata *Mad.*; implicata *V 15.* || l. 2. legum] *regum Mad.*

25 III, 5, 7. *Codd. E 2. V 1.* 2. 3. 4. 5. 6. 7. (14. 15. 17. 19). — l. 3. FL. — REX] *des. V 2.* 5. 6. 17. 19; *Idem V 1;* AN. *V 4;* ANTIQUA *add. V 15.* EGICA] *ita E 2. V 3;* GLRS EGICA *V 7;* EGIGA *V 17;* RCDUXO *V 15.* 17 (*in marg.*). || l. 4. deveant *E 2.* perculi] *percuti V 3.* 4. 5. l. 5. Ortodoxa *V 2;* Ortodoxo *V 3.* rationem *V 7.* compellitur *V 3.* 15. legalem] *ita V 1.* 5. 17; legali *E 2. V 7;* legale *V 4;* regalem *V 2;* regales *V 3.* 15; legalem *corr. regalem V 6.* censura *V 3.* 4. 15. 30 inhonestis *V 1.* 2. 5. 6. 7; onestis *V 3;* honestis *V 15.* exhibere] *exivere E 2;* exhibere *V 1.* 4. 5. 6; exhiberi *V 3;* exhiberi *V 15;* *deest V 2.* || l. 6. continens *E 2.* lapsis *E 2;* lapsu *V 2. Mad.* implicatis *E 2.* l. 7. hac *E 2;* et *V 1.* clementie pietatem *V 3.* pravorum *E 2.* || l. 8. curamus] *causamur E 2;* conamur *V 2.* male hactis *V 7;* malis actibus *V 2;* malefactis *V 3.* 4. 5. *Mad.* || l. 9. Illius] *ita E 2.* *V 2.* 7; Illud *cott.* facinus] *facimus E 2.* lividinis *E 2. V 7.* quibus] *qua V 4.* 5. *Mad.* || l. 10. actione] *hactione E 2;* et *add. V 4.* 5. *Mad.* sordibus] *cordibus V 3.* || l. 11. tantoque *V 2.* quoinquinationibus] *ita E 2. V 6;* quodinquinationem *V 3;* coinquinationibus *cott.* polluant *E 2;* polluat *V 3.* et in divinis *V 7.* || l. 12. conspiciunt *V 3.* Ad vero *E 2;* Ad vero *V 7.* uisumodi *E 2.* lapsum *V 2.* || l. 13. sanctionihis *E 2.* prohibeat *V 1—6.* omnino] *omni E 2.* || l. 14. nobelle tamen legi *E 2.* || l. 15. peioribus — dinoscatur *des. E 2.* crescere *deest V 3.* dinoscantur *V 1;* dinoscitur *V 2.* legis *deest E 2.* 40 l. 16. quicumque *V 2.* amodo] *modo E 2.* ex] *etiam ex V 6;* etiam *V 7.* || l. 17. si in praescripto *V 2.* quicumque *E 2.* || l. 18. principem *E 2.* || l. 19. virium] *virium E 2;* virilium *V 14;* *deest V 4.* perferat — illam *des. V 3.* set *E 2;* set *het V 7.* excipiat] *expiat E 2.* || l. 20. his] *ipsis V 2.* regno nostro *E 2.* || l. 21. evidenti *V 2.* perscriptione *V 5. Mad.*; descriptione *V 15.* 17. *Pith.* depromsit *V 2;* depromit *V 4.* 5. *Mad.*; permisit *V 15.*

45 1) *Novella certe post annum 3. Egicani regis (cf. n. 4) data est ad supplendam legem Chindasvindi III, 5, 4.* 2) *Cf. Lev. 18, 22; 20, 13.* 3) *Supra III, 5, 4.* 4) 689—690 (*Nov. 24*). 5) *Credideris haec referenda esse ad can. 3. Concilii Toletani XVI, qui constituit: ut qui . . . contra naturam masculi in masculos hanc turpitudinem operaverint: si quidem episcopus, presbiter aut diaconus fuerit, de proprii honoris gradu deiectus perpetui exilii manebit damnatione* 50 *percussus; si vero cuiuslibet ordinis, gradus sive personae, et alterius colluvionis noxiis implicati,*

Recc. Erv.] VI. TITULUS: DE DIVORTIIS NUPTIARUM ET DISCIDIO SPONSORUM.

- I. Si mulier viri sui iuste vel iniuste divortium patiat.
 II. Ne inter coniuges divortium fiat.
 III. Ne inter sponso discidium fiat.

III, 6, 1. Recc. Erv.]**I. ANTIQUA.**

5

Si mulier viri sui iuste vel iniuste divortium patiat.

Mulierem¹ ingenuam a viro suo repudiatam nullus sibi in coniugio adsociare presumat, nisi* aut scriptis aut coram testibus divortium inter eos fuisse factum evidenter agnoscat. Quod si aliter** facere quicumque presumserit, mox comes civitatis vel vicarius aut territorii iudex tale nefas commissum agnoverit, si nobiles fuerint 10 fortasse persone, quos iudex distringere aut separare non possit, nostris id auditibus confestim publicare non differat, ut severitatem legis, quam merentur, excipiant. Nam si minoris loci persone sunt, iudex eos continuo separare nequaquam moretur; ita ut tam mulier, que se alteri extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulavit, quam etiam ille, qui eam sibi adsumere uxorem presumpsit, in potestate tradantur 15 anterioris mariti, ut quod de eis facere voluerit sui sit incunctanter arbitrii; si tamen causam inter priorem maritum et uxorem adhuc inaudita manere constiterit, aut si hisdem maritus alteri se mulieri in matrimonio non coniunxerit. Certe si maritus uxorem iniuste reliquerit, et donationem dotis amittat, quam ei contulerat, eidem mulieri procul dubio profuturam², et de rebus eiusdem mulieris nihil se habiturum 20 esse cognoscat. Sed quidquid etiam de facultatem mulieris vel alienasse vel defraudasse

*) Verba: nisi — agnoscat *praebent R. E 1. V 4. 7. 8. 14. 15. Mad., omittunt E 2. V 1. 2. 3. 5. 6. Pith.*

**) aliter *praebent R. E 1, omittunt E 2. V 1—7. Pith.*

TIT. VI. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 1. ISPONSORUM R 1.* 25
Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2.

III, 6, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 5. ANTIQUA] ita R. V 1. 6. 7. 15. 17; NOVITER EMENDATA V 2. 3. 8; ANTIQUA NOV EM V 4; deest E 1. V 5. 19; FLS CNDS REX E 2. || l. 7. reppudiatam R 1; repudiata R 2. sibi sciens in V 4. 8. coniugium R 2. V 4. 5. 6. 8. adsociare] sociare V 1. 4. 15. 17. || l. 8. scriptis] ita R 1. E 1. V 4. 8. 14. 15; 30 iscriptis V 7; scripturis R 2. Mad. inter eos des. V 4. || l. 9. quicumque] quis R 2; quaecumque E 1; quisque Mad.; deest V 4. mox] mox ut V 2. 5; quoque ut al. man. post add. V 6. || l. 10. vel vicarius] illius V 4. nobilis fuerit R 1. || l. 11. aut separare des. R 1. id deest R 1. || l. 12. excipiant] accipiant V 4. 5. || l. 13. morentur R 1. || l. 14. alteri] ita E 1. V 2. 3. 4. 7. Mad.; halteri R 1; adulteri R 2; adulterii E 2; adulterio V 1. 5. coniugio E 2. V 2. copulabit R 2. E 2. || l. 15. presumserit R 1; 35 presumpsit corr. al. man. presumserit E 2; presumat V 2. potestatem E 1. || l. 16. quod] quid V 2. 6. eis] ita R 1. E 1. V 2. 6. 7; iis V 1; is E 2; his cett. || l. 17. causa E 1. V 1—5. 7. inauditam E. V 1. 6. 7. constiterit] contigerit V 7. || l. 18. hisdem] ita R 1. V 7; isdem R 2. E 1. V 2. 6; idem cett. matrimonium R 2. E 1. V 4. 5. non] se R 1; deest E 2. V 5. Mad. coniunxerit] ita R 1; coniunxerint R 2; coniuxerit E 1; coniuncserit E 2; coniunxit V 4; coniunxerit cett. || l. 19. admittat E 1. V 7. 40 l. 20. et de — habiturum des. V 3. se] sibi E 1. || l. 21. esse deest R 1. facultate E 1. V 1. ipsius mulieris E 1. V 1. 2. 6. fraudasse E. V 1—6.*

illius legis, quae de talibus est edita (cf. *supra* III, 5, 4), nihilominus ferientur sententia atque ab omni Christianorum sint alieni caterva, et insuper centenis verberibus correpti ac turpiter decalvati exilio mancipentur perpetuo etc. *Illud tamen concilium anno sexto demum regis 45 celebratum est.* 1) *De hac et sequenti lege cf. praeter Dahn, 'Studien' p. 120 sq., London, Quaestiones de historia iuris familiae Visigoth. p. 45 sq., Geffcken, 'Gesch. der Ehescheidung' p. 38 sqq., quae ipse disserui 'N. Arch.' XXIV, p. 619 sqq.* 2) *Cf. Cod. Theod. III, 16, 1: Si absque his criminibus liberam eiecerit, omnem dotem restituere debet; cf. III, 16, 2.*

Recc. Errv.] dinoscitur, ad integrum dstringente iudice mulieri restituat. Quod si III, 6, 1. mulier sub metu viri consistens, quocumque argumento persuasa sive decepta, aliquam de suis rebus in nomine illius viri, qui eam reliquit, scripturam conscripserit, huiusmodi scriptura nullam omnimodo firmitatem habebit, sed universa, que per eandem
5 scripturam mulier dederat, iuri suo perenniter vindicabit.

Recc. Errv.]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

III, 6, 2.

Ne inter coniuges divortium fiat.

Si¹ alienam coniugem violare res sine crimine non est, quanto magis illa contemnere, quam sponte sua unusquisque possidendam sortitus est? Quia ergo plerosque
10 tam precipites habet vel rerum ambitio vel effrenata libido, ut quadam fraude, coniugibus suis spretis, alias videantur uxores adpetere, constitutionis huius est perenniter forma servanda: ut nullus² virorum, excepta manifesta fornicationis causa, uxorem suam aliquando relinquat³ et neque per testem neque per scripturam seu sub quocumque argumento facere divortium inter se et suam coniugem audeat. Sed si
15 adulteram maritus dixerit fortasse redarguendam, iuxta legem aliam⁴, eius publice scelere conprobato, a iudice sibi traditam, faciendi de ea quod voluerit sit illi potestas. Certe si conversionis ad Deum voluntas extiterit, communem adsensum viri scilicet et mulieris sacerdos evidenter agnoscat, ut nullam postmodum cuilibet eorum ad coniugalem aliam copulam revertendi excusatio intercedat. Quod si aliter quisque uxorem
20 suam spernens quacumque calliditate scripturam ab ea, sibi suisque voluntatibus profuturam, exigerit, non solum talem vinculum quandoque reppertum nihil omnino firmitatis habebit, sed et eadem mulier tam facultatem suam quam dotem ab ipso

III, 6, 1. l. 2. viri sui V 1. 6. persuasa sive] persuasionem V 3. sive] vel E 2. V 4. 5. 6. aliqua R 1. || l. 3. in nomine] ita R. E 2. V 1. 2. 6. 7; in deest cett. viri] mariti V 2. reliquit] ita
25 R. E 2; reliquit E 1. V 1. 2. 6; reliquit V 7; reliquit cett. scriptura R 1. E 1. conscripserit h. scriptura des. V 3, post add. al. man. E 2. || l. 4. omnimodo] omnino V 2. 3. 6. 7. || l. 5. vindicabit V 1. 2.

III, 6, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15). — l. 6. FL. — REX] des. E 1; NOVITER EMENDATA add. V 5. 6; NOBEMENDA add. E 2; NOVITER add. V 3; ANTIQUA
30 V 7. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. E 2; CINDSND S V 3; CHDS V 1. 4. 5; GLS CHNDSUS V 2. || l. 8. res] deest V 6. Pith.; rex E 2. illam E 1. V. contemnere] contendere R 1. || l. 9. suo R 2. possidendum R 1. || l. 10. effrenata] etfrenata E 2; defrenata V 1. coniugibus] iugibus R 1. l. 11. suis — adpetere des. R 1. spretis] precis R 2. uxores adpetere] habere uxores E 2. || l. 14. suam deest V 1. Sed] et R 1. || l. 15. adulterium R 1. || l. 16. iscelere R 1. V 7. sibi deest R 1. traditam
35 deest V 6. Pith. || l. 17. conversationis V 1. 7. ad Deum] ad eum V 3; ad dominum V 7. Pith.; et eum Pith. in marg. adsensum] ad consensum V 5. Mad. || l. 18. sacerdos] hec sacerdos E 2; h V 2. nullam] ita R. E 2; nullum V 7; nulla cett. postmodum] post V 4. cuilibet] cuiuslibet V 1. cuilibet — revertendi] ad coniugalem copulam cuiuslibet etas revertendi V 4. || l. 20. in quacumque R 2; quamecumque V 6. Pith. calliditatem Pith. scripturarum E 1. V 2. 6. Pith. || l. 21. exigerit] ita R; agerit V 3; exegerit cett. talem] ita R 1. E 2; tale cett. quandoque] rebus profuturumque add. V 3. repertum fuerit V 1. 6. Pith. nihil omnino] nihil homino E 2; nihil hominus V 1. 2. || l. 22. firmitate R 1; firmitatem V 1. 4. 6. sed et] ita E 1; sed ex R 1; set E 2; sed R 2. V. facultate R 1. dotem] etiam quam praedictum est add. Mad., quae verba omnibus codicibus supra enumeratis desunt.

1) Haec Chindasvindi lex antiquiori substituta esse videtur; v. 'N. Arch.' l. c. 2) Cf.
45 L. Burg. 34: nulli virorum liceat de altero crimine uxorem suam dimittere. 3) Cf. Matth. 5, 32; Conc. Tolet. XII. can. 8. Suspiciamus in lege antiqua, cui haec substituta est, tres illas legitimas causas scriptas fuisse, ex quibus secundum L. Rom. Vis. C. Th. III, 16, 1. Interpr. marito uxorem dimittere licuit, scilicet vel adulteram vel maleficam vel conciliatricem. Easdem fere enim ex Codice Euriciano recepisse videntur et Edictum Theoderici c. 54 et Lex
50 Burg. 34 et Lex Rom. Burg. 21. 4) III, 4, 3.

III, 6, 2. *Recc. Err.*] viro acceptam sibi in omnibus vindicabit. Et si quid aliud facultatis eiusdem pessimi viri fuerit, cunctis eorum filiis ad integrum pertinebit. Quod si aut communes filii aut eiusdem viri ex coniugio precedenti non fuerint, universam viri facultatem mulier, que per nequitiam illius a coniugio resoluta est, incunctanter poterit obtinere, et hanc accusationem, si mulierem constiterit fortasse defunctam, eius filii 5 in cuiuscumque voluerint proponendi iudicio licentiam habituri sunt, ut, repperito tali crimine, vir utique huius sceleris stius legis multetur sententia. Et omnibus filiis, seu ex eodem pari coniugio, sive ex precedenti ipsius viri, ut diximus, procreatis, equaliter facultas eius obtinenda patescat. Certe si nec communes filii nec ex priori ipsius viri coniugio geniti suprestes extiterint, et ea forsitam mulier, que relicta est, ex 10 priori digno coniugio filios videatur habere, ipsis procul dubio licitum erit maternam vocem adserere, ut, eorum instantia cum fuerit iusta presentem legem scelerati persona damnata, facultatem eius indubitanter obtineant. Iam vero, si predictarum personarum, vel viri vel mulieris, secundum prefatum ordinem filii deesse noscuntur, contemta mulieris hereditatem tunc recte propinquis eius capiendi licitum erit, si, despectum 15 propinque vindicaturi, spernentis viri presumptionem legaliter condemnandam institerint. Maritus autem, qui vel divortii vel securitatis a coniuge scripturam quamlibet exegerit, seu fortasse non exigens, contemta tamen uxorem, aliam sibi uxorem adsumserit, ducentis publice verberibus flagellatus ac turpiter decalvatione fedatus, aut perpetuo condemnetur exilio, aut si donare illum cuiuscumque principis potestas elegerit, in suo consistat arbitrio. Sed et mulier, que, sciens aut occasione qualibet agnoscens virum 20 habere suprestem uxorem, eius vanitati consenserit, ut ipsi se in coniugio copulet*, illi protinus mulieri tradenda est, que contemta ab eodem marito, quem illa sortita est, esse dinoscitur; ita ut, vita tantum concessa, faciendi de ea quod elegerit sit illi libertas. Certe si post mulieris obitum filiorum eius adsertione tale nefas fuerit 25 conprobatum, aut si filii desunt, a propinquis heredibus extiterit huius rei negotium prosecutum, ipsis similiter prevaricatrix mulier tradatur in potestatem, ut eodem iudicio, quo mulier contemta debuerat, de persona eius absque mortis interitum

*) V 2 *add.*: vel adulterio misceat; V 4. 8 *add.*: aut adulterio polluat.

III, 6, 2. l. 2. si aut] aut si E 2; si V 1. 3. || l. 5. hanc] hac E 2; in hanc V 3. 7. accusa-
tionem] causationem E 2; causationem vel accusationem V 1. 4. 5. 6. 8. mulier R 1. || l. 6. in iudicio
V 3. sunt] sint R 1. ut et R 2. || l. 7. isceleris R 1. stius] ita R 1. E 2. V 7; istius *cett.* sententiam
R 1. || l. 9. si nec] si ne R 1. prioris R 1. || l. 10. geniti] genuitatis E 1. suprestes] ita V 6; supre-
sentes R 1, *ubi litteras entes alia manus post addidit*; subprestes R 2; seuprestes E 1; suppresses E 2.
V 3. 7; superstitis V 1. 2. 4. 5. || l. 11. digno] dignitatis E 1; dignitatem V 3; dignitate V 7. 35
l. 12. iusta] ita R 1. E 2; = iuxta, *quod praebent cett.* personam R 1. V 3. || l. 13. si] ita R. E. V 1. 2.
3. 6. 7; si *omittit hoc loco Mad.* || l. 14. vel viri] huius viri V 1. 2. 4. si filii *Mad.* contente R 1.
l. 15. dispectum R 2. || l. 16. propinque mulieris V 3; propinqui E. V 7. vindicatur R 1. V 3. con-
demnandam] contempnendam V 1; condampnandam V 6; ulciscendam V 2. institerit E 1; in-
statuerint E 2; institerunt V 1. || l. 17. iscripturam R 1; scribturam R 2. exigerit R 1. || l. 18. con-
temta — adsumserit] contempnens tamen uxorem sibi aut mulierculam assumpserit V 4. tamen uxorem]
ita R 1. E 1. V 4. 7; tamen uxore *cett.* sibi uxorem] uxorem *deest* V 7. adsumpserit] induxerit V 3.
l. 19. turpi V 2. calvatione R 1. || l. 20. helegerit R 1. || 21. occasionem R 2. E 1. || l. 22. suprestem]
ita R 1; superstem E 1; subprestem R 2; suppressem R 2. V 2. 3. 6. 7. *Mad.*; superstitem V 1. 4. 5.
ut ipsi] aut ipsi V 3. 4. 5. *Mad.* coniugio] ita R 1. E 2. V 1. 6; coniugium *cett.* copulet] copulent R 2. 45
l. 23. contemta] contemta se E 2. V 3. 7; contempta est E 1. maritum E 2. V 3; marito vel adultero
V 2. || l. 24. esse dinoscitur] esse dinoscitur R 1; evidenter docuerit V 7. vitam t. concessam
R 1; vita t. concessa R 2. eam R 1. elegerit] ita R. E. V 1. 3. 5. 6. 7; voluerit V 2. 4. *Mad.*
l. 26. a] ad R 1. E 2; aut R 2. || l. 27. persecutum V 2. *Pith.* ipsisimiliter E 1. V 7. potestate
V 1. 2. 7. || l. 28. quo] quod V 2. 6. interitum] ita R. V 7; interitu *cett.*

Recc. Erv.] sententiam ferant. Sane quia per mulieres etiam huius rei interdum fieri **III, 6, 2.** solet scandalum, ut favorem regum vel iudicum viros proprios spernere videantur, ideo si quecumque mulier sive principis opem aut quocumque ingenio seu cuiuslibet auxilio intenderit inter se et virum suum divortium fieri,

5 *Recc.]* in eiusdem viri continuo potestate redacta, eadem qua superius maritum pena constringit vel que de rebus eorum est sententia constituta iscelerate mulieris damnatur temeritas;

Erv.] vel** ad alterius viri coniugium transire consenserit, in eiusdem legitimi viri sui cum omnibus rebus suis potestate redacta, eadem qua superius maritum pena constringit vel que de rebus eorum est sententia constituta scelerate mulieris damnatur temeritas. Similis quoque et de viris forma servabitur, qui*** uxorem alterius vel sponsam sibi in coniugium sociare presumpserit;

10 *Recc. Erv.]* ea tantum condicione retenta, ut, si mulieris maritus masculorum concubitor adprobatur, aut eandem suam uxorem, ea nolente, adulteranda cuicumque viro dedisse vel permisisse convincitur¹, quia tale nefas fieri nequaquam inter christianos oportet, nubendi mulieri alteri viro, si voluntas eius extiterit, nullatenus illicitum erit. Nam si in coniugio positus, uxorem videlicet et marito, maritum forte constiterit iuste cuilibet servum addictum, si noluerit mulier manere illum in coniugali secum con-

20 sortio, tam diu se noverit caste vite freno manere constrictam nec nubendi alteri viro concedi sibi licentiam, donec eius maritus, de quo dictum est, debitam extreme vite sortem exolvat.

***) *V* 4. 8: seu fortasse non intendens, contemnens tamen virum ad alterius viri coniugium aut adulterium transire *etc.*

25 ****) *V* 4. 8: qui scientes aut occasione qualibet agnoscentes mulierem habere superstitem virum uxorem alterius *etc.*

III, 6, 2. *l.* 1. ferantur *E* 1; ferat *V* 1. 2. 4. 5. 6. || *l.* 2. ut] aut *R* 1. favorem] *ita R* 1. *E* 1. 2; favore *cett.* ideo si] ideo *R* 2; ideoque si *V* 1. || *l.* 3. opem] *ita R. E* 1; ope *E* 2. *V.* auxilio] auxilio *R* 1; ausilio *E* 2.

30 *Recc.] Codd. R. V* 7. — *l.* 5. legitimi viri *V* 7. continuo] *ita R*; sui cum omnibus rebus suis *V* 7. || *l.* 6. qua] quo *R* 2; quae *V* 7. *l.* 8. iscelerate] *ita R* 1. *V* 7; scelerate *R* 2.

Erv.] Codd. E. V (excepto V 7). — *l.* 5. ad *deest E.* || *l.* 7. cum *deest E* 1. potestatem *V* 3—6. *l.* 8. qua] *ita E* 1; que *cett.* maritus *E* 1. constrinxerit *V* 1. || *l.* 9. eorum] eius *V* 15. || *l.* 10. exelerate *E* 2. || *l.* 12. sponsam alterius *E* 2. *V* 2. in coniugium] in coniugio *V* 2; coniugio aut adulterio *V* 4. || *l.* 13. sociare] copulare *V* 6. presumpserint *V* 6. *Pith.*

35 *l.* 14. ea tantum] et tanta *E* 2; hac tantum *V* 7; ea tamen *V* 4. 15. || *l.* 15. eandem] eadem *R* 2. *E.* adulterandam *E. V.* || *l.* 16. permisisse *R* 1; permisisse *R* 2. convincitur] contingitur *V* 3. || *l.* 17. mulier] mulier *R* 2. *E.* || *l.* 18. uxorem] *ita R. V* 7; uxori *E* 1; uxore *cett.* maritum f.] fortasse maritum *V* 2. forte] *ita R. V* 6. 7; fortasse *cett.* || *l.* 19. addicatum *R* 1; addicatum *E* 1. voluerit *E* 1. manere vel habere *V* 1. 4. 5. 6. *Pith.* in *deest R* 1. secum] se *R* 1. || *l.* 20. casto *V* 2. constricta *R* 1. *l.* 21. licentia *R* 1. debita *R* 1. || *l.* 22. sortem] *deest R* 1; mortem *E* 2. *V* 1. 2. 6. exolvat] persolvat *V* 2. || *l.* 25. agnoscentes *deest V* 4.

45 1) *Cf. Iustiniani Nov.* 117, c. 9, § 3 (*Auth.*): Si maritus uxoris castitati insidiatus aliis eam adulterandam temptaverit tradere.

III, 6, 3. *Recc. Err.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne inter sponsos discidium fiat.

Equali placet transgressum damnatione multari, quod inlesum equali constabat dignitate manere. Igitur iuxta presentem superiorem legem¹ et de viris et de mulieribus sponsatis tam in personis quam in rebus forma servanda est, qui post arrarum² traditionem, aut facta secundum leges definitionis sponsione, coniugale fedus contemnentis aliis se personis in coniugium copulaverint, seu sine pari consensu aut egritudinis fortasse manifesto periculo ad religionis propositum calliditate magis, quam devotione conversionis adspirare presumerint.

III, 6, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (17. 19). — l. 1. FL. — REX *des.* E 1. 10 V 19. GL. RECC.] CHDS V 1. 5. 6. 17. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDS R 1; RECDS E 2. V 7; RCSDS V 2; RCHDS V 4. || l. 2. isponsos R 1. V 7. || l. 3. damnationem E 2. V 7. constabat] constat V 7; praestabat E 1. *Pith.* || l. 4. superiorem *deest* R 2. V 4. et de viris et de] de viris et R 1. V 6. *Pith.*; de viris et de V 1. || l. 5. isponsatis R 1. servanda est] servetur V 4. || l. 6. facta] *ita* R. V 2; facte E 1. V 7; factas E 2; factam *cett.* legis E 2. difinitionis R 2; diffinitione V 2. sponsione] 15 *ita* R 1. E; ispositionem V 7; disponsionis V 2; sponsionem *cett.* || l. 9. conversationis E 2. V 1. 2. 4. 5. 6. pres. adsp. R 2. E 1. adspirasse R 1. presumerint] superiori lege coercendi sunt in omnibus *add. Mad.*; superiorem legem praecipimus permanere *add.* V 17. *Pith.*

1) *Proprie non nisi ad legem III, 6, 2 remittitur. Legislator tamen videtur ad III, 6, 1 quoque remittere voluisse.* 2) *Cf. III, 1, 3. 4.*

Recc. Erv.]

DE ORIGINE NATURALI.

LIBER QUARTUS.

I. TITULUS: DE GRADIBUS.

- I. De primi gradus natura.
- 5 II. De secundi gradus adfinitate.
- III. De tertii gradus parentela.
- IIII. De quarti gradus consanguinitate.
- V. De quinti gradus origine.
- VI. De sexti gradus extremitate.
- 10 VII. De personis septimi generis, que legibus non tenentur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

IV, 1, 1.

De primi gradus natura.

L. Rom. Vis. Paul. IV, 10, 1. Primo gradu continentur superiori linea: pater, mater; inferiori: filius, filia; quibus nulle alie persone iunguntur.

15 *Recc. Erv.]*

II.

IV, 1, 2.

De secundi gradus adfinitate.

ib. IV, 10, 2. Secundo gradu continentur superiori linea: avus, avia; inferiori: nepus, neptis; transversa: frater et soror. Que persone duplicantur; avus enim et avia tam ex patre quam ex matre, nepos, neptis tam ex filio quam ex filia, frater et soror tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Que persone sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia eorum, que in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur.

ib. Interpr. Et ste persone in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo avi, et paternus et maternus. Item duo genera nepotum sunt, sive ex filio, sive ex filia procreati. Frater et soror ex transverso veniunt, id est frater patris aut frater matris, qui aut patruus aut avunculus nominantur; qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

LIB. IV. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 1. DE ORIG. — GRADIBUS des. V 4. ORIGENE E 2. NATURALIBUS R 1. || l. 3. I. — GRADIBUS des. E 1. DE GRADIBUS des. V 1.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2.

30 IV, 1, 1—7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 15).*

IV, 1, 1. *l. 13. inferiori] linea add. E 1.*

IV, 1, 2. *l. 15. II] ANTIQUA add. E 2. V 7. || l. 17. transverso V 1. 2. 4. 5; ex transverso V 14. 15. || l. 18. et deest R 2. V 3. || l. 20. pro substantiam V 3; per substantiam V 1. 2. 5. 8. eorum] ita R 1. E V 2; earum R 2. V 1. 3. 7. quoquo] ita R 1. E 1; quoque E 2; quo R 2. V 2. 7. 35 l. 21. duplicantur R 1. || l. 22. ste] ita R 1. E 2; iste *cett.* ideo deest R 1. || l. 24. trasverso R 1.*

IV, 1, 6. *Recc. Erv.*]

III.

De tertii gradus parentela.

L. Rom. Vis. Paul. IV, 10, 3.

Tertio gradu veniunt supra: proavus, proavia; infra: pronepos, proneptis; ex oblico: fratris sororisque filius, filia, patruus et amita, id est patris frater et soror, avunculus et matertera, id est matris frater et soror.

5

IV, 1, 4. *Recc. Erv.*]

III.

De quarti gradus consanguinitate.

ib. IV, 10, 4.

Quarto gradu veniunt supra: abavus, abavia; infra: abnepos, abneptis; ex oblico: fratris et sororis nepos, neptis, frater patruelis, soror patruelis, id est patrum filius filiae, consubrinus et consubrina, id est avunculi et materterae filius, filia, amitinus, amitina, id est amite filius, filia, itemque 10 consubrini, qui ex duobus sororibus nascuntur. Quibus aderescit patruus magnus, amita magna, id est avi paterni frater et soror, avunculus magnus, matertera magna, id est avie, tam paterne, quam materne frater et soror.

ib. Interpr.

Hic plus exponi opus non est, quam lectio ista declarat.

IV, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V.

De quinti gradus origine.

ib. IV, 10, 5.

Quinto gradu veniunt supra quidem: atavus, atavia; infra: adnepos, adneptis; ex oblico: fratris et sororis pronepos, proneptis, fratres patruales, sorores patruales, amitini, amitine, consubrini, consubrine filius, filia, proprius subrinus, subrina, id est patrum magni, amite magne, avunculi magni, materterae magne filius, filia. His aderescunt propatruus, proamita, hi sunt proavi paterni frater et 20 soror, proavunculus, promatertera, hi sunt proavie paterne materneque frater et soror proavique materni.

ib. Interpr.

Hec species nec aliis gradibus, quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest.

15

IV, 1, 6. *Recc. Erv.*]

VI.

De sexti gradus extremitate.

ib. IV, 10, 6.

Sextu gradu veniunt supra: tritavus, tritavia; infra: trinepos, trineptis; ex oblico: fratris et 25 sororis abnepos, abneptis, fratres patruales, sorores patruales, amitini, amitine consubrini, consubrine, patrum magni, amite magne, avunculi magni, materterae magne nepos, neptis, proprius subrini filius, filia, qui consubrini appellantur. Quibus ex latere aderescunt: propatrum, proamite, proavunculi, promaterterae filius, filia, adpatruus, adamita, hi sunt abavi paterni frater et soror, abavunculus, abmatertera, hi sunt abavie paterne materneque frater et soror abavique materni.

30

ib. IV, 10, 7. Interpr.

Hec quoque explanari amplius non possunt, quam auctor ipse disseruit.

IV, 1, 7. *Recc. Erv.*]

VII.

De personis septimi generis, que legibus non tenentur.

ib. IV, 10, 7.

Septimo gradu qui sunt cognati recta linea supra infraque propriis nominibus non appellantur;

IV, 1, 3. l. 3. pronepos et *E. V* 1. 3. 7. || l. 4. et soror *des. R* 1.

35

IV, 1, 4. l. 8. Quartu *R* 1. || l. 9. patruelis] fratruelis *R* 1. || l. 11. duobus] ita *R. E*; duabus *V. l.* 12. magnus] manus *R* 1. || l. 14. Hic] In hoc *R* 2; In *E* 1; Hinc *V* 2; Huc *V* 3; Haec *L. Rom.* lectio] legum *V* 3; lex *L. Rom.* ista] sta *al. m. corr.* ista *E* 2.

IV, 1, 5. l. 15. *V*] ANTIQUA *add. E* 2. || l. 16. gradu *deest R* 1; grado *R* 2. adnepos] nepos *al. m. corr.* adnepos *E* 2; nepos *V* 3; abnepos *V* 1. *L. Rom.* apneptis *al. m. corr.* adn. *E* 2; abneptis 40 *V* 1. *L. Rom.* || l. 18. sorores patruales *des. R* 1. amitine amitini *R* 1. || l. 19. proprius] ita *codd.* suprinus *R* 1. amite] amitine *R* 2. *E.* || l. 20. hii sunt proavii *E.* paterni] materni *R. E* 2. *Epit. Aeg.*; paterni materne *E* 1. || l. 21. hii *E.* || l. 22. quam scr. est *des. V* 1. 5.

IV, 1, 6. l. 26. abnepus] ita *R* 1. *E*; abnepos *ceff.* || l. 27. proprioris] ita *R* 2. *E. V* 7; propriores *R* 1; proprii *ceff.* filius — consubrini *al. m. post add. E* 2, *des. V* 3. || l. 28. qui — matertera filius, 45 filia *des. R* 1. || l. 29. adpatruus] abpatruus *V* 1. 2. 5. abavunculus — soror *des. R* 2. || l. 30. Hii *E.* abavie p. materneque] avie paterneque *R* 1. || l. 30. materni] paterni *R* 1. || l. 31. autor *R* 1.

IV, 1, 7. l. 32. *VII*] ANTIQUA *add. E* 2. || l. 33. tenentur] ita *R* 1. *E. V* 1. 5. 7; continentur *R* 2; continentur *ceff.* | l. 32. Septimi gradus *E* 2. *V* 2. non *deest R* 1.

Recc. Erv.] sed ex transversa linea continentur fratris sororisve adnepotes, adnepotes, consubrini, con- **IV, 1, 7.**
subrine filii filieque.

*L. Rom. Vis.
Paul. IV, 10, 8.*

Successionis autem idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum natura nec nomina inveniri nec vita succedentibus propagari potest.

5 **Recc. Erv.]**

II. TITULUS: DE SUCCESSIONIBUS.

- I. Ut sorores cum fratribus equaliter in parentum hereditate succedant.
- II. Quod in hereditatis successione filii primi sunt.
- III. Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant portiones.
- 10 IIII. Qui succedere possunt in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec testibus suam alligant voluntatem.
- V. De successione fratrum et sororum sive illorum, qui de diversis parentibus generantur.
- VI. Si his, qui moritur, avus relinquat aut avias.
- 15 VII. Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.
- VIII. Si his, qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere videatur.
- VIII. Quod in omnem hereditatem femina accipi debeat.
- X. Item, ut in omnem hereditatem femina accipi debeat; et quod, qui gradu alterum precedit, ille successionem vicinior capiat.
- 20 XI. De successionem mariti et uxoris.
- XII. De hereditate clericorum et monachorum.
- XIII. Ut post mortem matris filii in patris potestate consistent; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem.
- XIII. Si mater in viduitate permanserit, equalem inter filios capiat portionem; et
25 quid de rebus filiorum agere conveniat matrem.
- XV. Ne uxor sibi vindicet quod maritus cum servis eius adquisisse constiterit.
- XVI. De his, que vir et uxor in coniugio constituti conquirere potuerunt.
- XVII. De parvulo, qualiter hereditatem capere possit.
- XVIII. Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possint.
- 30 XVIII. De postumis.
- XX. Ut qui filios non reliquerit faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem.

IV, 1, 7. *l. 1. adnepotes adnepotes] ita R; adnepos adnepotes E2; adnepotis adnepta E1; abnepos abneptis V. || l. 4. propagari] ita codd.; prorogari L. Rom.*

- 35 Lib. IV. TIT. II. *Lemma. Codd. R1. 2. E1. 2. V1. 2. Index capitulorum. Codd. R1. 2. E1. 2. l. 9. facultates R. E2. accipiant] capiant R2. E2. portionis R1; portionem R2. || l. 14. avus] ita R; avos E. aut] ita R2. E1; et R1; vel E2. || l. 16. relinquere videatur] relinquat R1. || l. 17. feminam R1. || l. 18. Item] deest R2; Ita E2. ut deest R1. omne R1. qui] que R1. || l. 19. precedi R1. || l. 20. successione R2. E1. || l. 22. morte R1. E2. matris] mariti R1. patris] matris R1. et — patrem des. R2. || l. 23. patrem] ita E; matrem R1. || l. 24. equale R1. || l. 25. matrem deest R2; matre E2. || l. 26. maritus] ita R1. E2; maritum E1. maritus — eius] cum mariti servis R2. || l. 27. que] qui R2. E2. potuerint E. || l. 28. De — possit des. E2. || l. 31. relinquerit E.*

IV, 2, 1. *Recc. Eur.*]

I. ANTIQUA.

Ut sorores cum fratribus equaliter in parentum hereditatem succedant.

cf. Cod. Eur.
320.

Si¹ pater vel mater intestati discesserint, sorores cum fratribus in omni parentum facultate absque aliquo obiectu equali divisione succedant.

IV, 2, 2. *Recc. Eur.*]

II. ANTIQUA.

Quod in hereditatis successione filii primi sunt.

= *Cod. Eur.*
336.

In hereditate illius, qui moritur, si intestatus discesserit, filii primi sunt. Si filii desunt, nepotibus debetur hereditas. Si nec nepotes fuerint, pronepotes ad hereditatem vocantur. Si vero qui moritur nec filios nec nepotes seu patrem vel matrem relinquit, tunc avus aut avia hereditatem sibimet vindicabit.

IV, 2, 3. *Recc.*]

III. ANTIQUA.

Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant portiones.

= *Cod. Eur.*
336.

Quando supradicte persone desunt, que aut de superiori aut de inferiori genere discreto ordine veniunt, tunc ille persone, que sunt a latere constitute, requirantur, ut hereditatem accipiant. Nam ille persone, que sunt a longinquiribus constitute, nihil se extiment illis prioribus posse repetere.

Erv.]

III.

Si aut de superiori aut de inferiori genere directi ordinis persone defuerint, tunc a latere venientes facultatis accipiant portiones.

Quando supradicte persone desunt, que aut de superiori aut de inferiori genere discreto ordine veniunt, tunc ille persone, que sunt a latere constitute, requirantur, ut hereditatem accipiant defuncti, qui intestatus discesserit. Nam ille persone, que sunt a longinquiribus constitute, nihil se extiment illis prioribus posse repetere.

IV, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] deest R 2. E 1. V 1. 3. 5; ANT NVT EM V 2. || l. 2. hereditatem] ita R 1. V 6; hereditate cett. || l. 3. tunc sorores 25 E 2. V 1. 2. 4. 6. || facultatem E 2. V 3. 7; hereditate V 6. Mad.*

IV, 2, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17. 19). — l. 5. ANTIQUA] deest R 2. E 1. V 1. 2. 5; NOB MDA add. E 2; NOBITER EMENDATA add. V 3; NOV EMD add. in marg. V 17. l. 6. hereditate E 1. V 7. || l. 7. In — primi sunt des. R 1. || l. 9. vocantur] vocentur E 2. V 5. 6; deest R 2. V 3. nepotes nec pronepotes nec patrem nec matrem V 2. relinquit E 1. V 1—6. sibi V 3. 6. 30 l. 10. vindicabit V 1; vindicabunt R 2. E 2. V 6; vindicabunt V 2.*

IV, 2, 3. *Codd. R 1. 2. — l. 11. ANTIQUA deest R 2. || l. 15. capiant portionem R 2. || l. 16. que] qui R 2. || l. 18. hordinem R 2.*

IV, 2, 3. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 17. 19). — l. 11. III] ANTIQUA add. V 7. 17 (in marg.). 19; ANTIQUA NOVITER add. V 3; ANTIQUA NOVA add. V 8; NOV EMN add. V 6. 35 l. 13. directi] discreti V 2. 4. || l. 14. venientis E 1. accipiant] capiant E 1. V 1. 2. 7; habeant V 6. l. 15. portionem E 1. || l. 18. que] qui E 2. l. 19. ut] et E 2. accipiant] capiant V 2. || l. 20. decesserit V 1. || l. 22. existiment E 1. V 1. 6. 40*

1) *Lex substituta est antiquiori Codicis Euriciani c. 320, cuius fragmenta supra p. 20 sq. edidimus. Ex nostra lege apparet, antea filias cum fratribus minime aequali iure in res parentum successisse; quod etiam ipsa fragmenta antiquioris legis testari videntur. Aliter J. Ficker 'Erbenfolge' IV, p. 43 sqq. Cf. quae exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 95 sqq.*

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

IV, 2, 4.

Qui succedere possunt in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec
testibus suam alligant voluntatem.

De successione eorum, qui sic moriuntur, ut nec donationem nec ullum faciant
5 testamentum nec presentibus testibus suam ordinent voluntatem, qui gradu illis
proximi fuerint, eorum obtinebunt hereditatem.

Recc.]

V.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De successione fratrum et soro-
10 rum sive illorum, qui de diversis
parentibus generantur.

Qui¹ fratres tantummodo et sorores relin-
quid, in eius hereditate fratres et sorores
equaliter succedant; si tamen unius patris
15 et matris filii esse videantur. Nam si de
alio patre vel de alia matre alii esse no-
seuntur, unusquisque fratris sui aut sororis,
qui ex uno patre vel ex una matre sunt
geniti, sequantur hereditatem.

20

Erv.]

V.

IV, 2, 5.

De successione fratrum et sororum
sive illorum, qui de diversis paren-
tibus generantur.

Qui fratres tantummodo et sorores relinquit,
in eius hereditate fratres et sorores equaliter suc-
cedant; si tamen unius patris et matris filii esse
videantur. Nam si de alio patre vel de alia matre
alii esse noseuntur, unusquisque fratris sui aut
sororis, qui ex uno patre vel ex una matre sunt
geniti, sequantur hereditatem. Filii² tamen, qui
ex diversis patribus et una matre sunt
geniti, ad capiendam maternam facultatem
equali successione deveniant. Similiter
quoque et hi, qui de diversis matribus et
uno patre oriuntur, divisionis ordinem
teneant.

25 *Recc. Erv.]*

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

IV, 2, 6.

Si his, qui moritur, avos relinquat aut avias.

Quotiens³ [qui moritur, si avum paternum aut maternum relinquat, tam ad avum
paternum quam ad avum maternum² hereditas mortui universa pertineat. Si autem

IV, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8). — l. 1. ANTIQUA *deest* R 2. E. V 1. 2. 5.
30 l. 3. adligant] *ita* R 1; alligant *cett.* || l. 5. illis] illius R 2. E. || l. 6. hereditatem] facultatem R 1.

IV, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. — l. 8. FL. —
REX *des.* E 1. CHINDASVINDUS] *ita* R 2;
CINDS R 1. || l. 9. et sororum *des.* R 2. || l. 12. re-
linquerit E 1. || l. 14. patris et matris] partis R 2.
35 l. 16. vel] et R 1.

IV, 2, 5. *Codd.* E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
(8. 14. 17. 19). — l. 7. V] FLS CHDS (CDS E 2,
CIDS V 6, CHNDS V 17) REX *add.* E 2. V 1. 5.
6. 7. 8. 14. 17; FLS CINDASVINDUS REX. NO-
VITER EMENDATA *add.* V 3. 19. || l. 12. relin-
quid] *ita* E 2. V 7; relinquit *cett.* || l. 13. heredi-
tatem V 1. 2. 7. || l. 17. vel] aut *Pith.* || l. 19. pa-
tribus] parentibus V 3. *Mad.* || l. 20. capiendam]
accipiendam V 1. 6. || l. 22. de *deest* V 1. 7.

40 IV, 2, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 17). — l. 25. FL. — REX *des.* E 1.
V 2. 4. GLOR. *deest* E 2. V 3. 6. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECCØDS R 1; RCCDS V 7;
RCDS V 5. 6; RCSNDS V 3; RCHDS V 1; CHNDS E 2. || l. 26. his] is E 1. V 3. 4. 5. his — re-
linquat] hi qui moriuntur avos relinquant R 2. || l. 28. si avum — relinquat] avos relinquit ex patre et
ex matre V 4. aut] *ita* R 1. V 2; aũ E 2; et *cett.* || l. 29. avum] avium R 1.

45 1) De hac lege cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 99 sqq. 2) Cf. *Ervigii addit. ad IV, 5, 4.*
3) Ut *Recessvindus de solis conquisitis bonis hic constituisse fatetur, ita etiam Eurici c. 328,*
cui haec lex substituta est, non nisi ad conquisita pertinuisse videtur. Cf. 'N. Arch.' XXVI,
p. 101 sq.

IV, 2, 6. *Recc. Errv.]* qui moritur avum paternum et aviam maternam reliquerit, equales capiant portiones¹. Ita quoque erit, si paternam et maternam aviam qui moritur relinquere videatur. Et hec quidem equitas portionis de illis rebus erit, que mortuus conquisisse cognoscitur. De illis vero rebus, que ab avis vel parentibus habuit, ad avos directa linea revocabunt¹.

IV, 2, 7. *Recc.]* VII. ANTIQUA.

Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.

= *Cod. Eur.*
329. Qui moritur si tantummodo amitam, hoc est patris sororem, et matertera, hoc est matris sororem, relinquit, equali iure succedant in hereditate defuncti².

Errv.]

VII.

5

Si his, qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.

Qui moritur si tantummodo amitam, hoc est patris sororem, et materteram, hoc est matris sororem, relinquit, et intestatum eum obisse contin- 10
gerit, equali iure succedant in hereditate defuncti*.

*) V 1. 2. 5. 6. 17. *Pith. add.:* qui intestatus decesserit.

IV, 2, 8. *Recc. Errv.]*

VIII. ANTIQUA.

15

Si his, qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere videatur.

cf. Cod. Eur.
331. Qui³ moritur si fratres et sorores non reliquerit et filios fratrum vel sororum reliquerit, si ex uno fratre sit unus filius, et ex alio fratre vel sorore forsitan plures, omnem hereditatem defuncti percipiant et equali per capita dividant portionem.

IV, 2, 6. l. 1. reliquerit R 2. E 1. V 6. || l. 2. paternam et maternam] avum maternum et 20
paternam V 1. videtur R 1. || l. 3. que] ita R 2. V 7; quae E 1; quem R 1. E 2; quas V. || l. 4. rebus
vero illis V 2. que] ita R. E 2. V 2; quae E 1; quas *cett.* revocabit V 1. 2. 4. 5; revocabitur hereditas
mortui V 6. 17. *Pith.*

IV, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. l. 5. ANTIQUA *deest*
R 2. || l. 8. tantummodo R 2. || l. 9. materteram
R 2.

IV, 2, 7. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
(8. 17). l. 5. VIII] ANTIQUA *add.* E 2. V 7. 17; 25
AN. FLS CHDS REX *add.* V 4. || l. 7. matris]
vel sororis relinquere videatur *add.* E 1. || l. 8. Qui]
Hii qui V 7; Qui *corr. al. m.* Quotiens qui E 2.
tantummodo E 2. || l. 10. relinquit] ita E 2. V 7;
relinquit *cett.* intestatam eam E 1. obisse] 30
movisse E 1. || l. 13. discesserit V 2. 5. 6. 17.

IV, 2, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8). l. 15. ANTIQUA] *deest* E 1. V 2;
ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 3; FLAVIUS CHINDASVINTHUS REX R 2; FLS CHDS REX
V 4; FLAVIUS RECHAREUS REX V 1; FLS RCDS REX V 5. || l. 16. his] is E 1. V 2. *rell.* || l. 17. et]
vel E 1; aut V 1. 4. reliquerit R 2. E 1. V 1. 7. fratrum] fratris R 1. || l. 18. reliquerit E 1. V 7. 35
et *deest* E 2. V 5. || l. 19. percipiant] capiant E 2. V 1. 2. 4. 6. equali] ita R. E 1. V 6; tali R 2;
equaliter *cett.* portionem] ita R. E 1. V 6; portionem V 7; portiones *cett.*

1) *Avis ius statuitur, quod dicimus, revolutionis vel recadentiae.* 2) *In hoc solo casu ius recadentiae excludi videtur; cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 102 sqq.* 3) *Auctor ante oculos habuisse videtur verba Gai, Instit. III, 16: Quod si defuncti nullus frater extet, [sed] sint liberi fratrum, ad 40 omnes quidem hereditas pertinet; sed quaesitum est, si dispari forte numero sint nati, ut ex uno unus vel duo, ex altero tres vel quattuor, utrum in stirpes dividenda sit hereditas, sicut inter suos heredes iuris est, an potius in capita; iam dudum tamen placuit in capita dividendam esse hereditatem.*

Recc. Erv.]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

IV, 2, 9.

Quod in omnem hereditatem femina accipi debeat.

cf. Cod. Eur. 332 P.
Femina¹ ad hereditatem patris aut matris, avorum vel aviarum, tam paternorum quam maternarum, et ad hereditatem fratrum vel sororum sive ad has hereditates, que a patruo vel filio patris, fratris etiam filio vel sororis relinquuntur, equaliter cum fratribus veniant. Nam iustum omnino est, ut, quos propinquitatis nature consociat, hereditarie successionis ordo non dividat.

Recc. Erv.]

X. ANTIQUA.

IV, 2, 10.

Item, ut in omnem hereditatem femina accipi debeat; et quod, qui gradum alterum precedit, ille successionem vicinior capiat.

Has² hereditates, que³ a materno genere venientibus, sive avunculis sive consubrinis seu materteris, relincentur, etiam femine cum illis, qui in uno propinquitatis gradu equales sunt, equaliter partiantur. Nam omnem hereditatem qui gradum alterum precedit obtineat.

15 *Recc. Erv.]*

XI. ANTIQUA.

IV, 2, 11.

De successione mariti et uxoris.

= Cod. Eur. 334.
Maritus⁴ et uxor tunc sibi hereditario iure succedant, quando nulla adfinitas usque ad septimum gradum de propinquis eorum vel parentibus inveniri poterit.

Recc. Erv.]

XII. ANTIQUA.

IV, 2, 12.

De hereditate clericorum et monachorum.

= Cod. Eur. 335.
Clerici⁵ vel monaci sive sanctimonialia, qui usque ad septimum gradum non

IV, 2, 9. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (17). — l. 1. Fl. — REX des. E 1. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 7; CINDS V 3; CHNDS E 2. V 1. 7; CHDS V 1. 4. 5. 6; GLS CHNDS V 2. || l. 3. avorum] aviorum R 1. E 2. paternorum corr. paternarum V 6. || l. 4. maternarum] ita R. E. V 2. 7. 17; m. corr. maternorum V 6; maternarum cett. et deest E 2. V 6. 7. 17. has] alias E 1; has corr. alias E 2. || l. 5. vel filio] ita R 1. E 1. V 7; vel ad filio R 2; vel a filio V 17. fratres E 1; fratres vel sorores V 1. etiam filio corr. etiam filii R 1. relinquuntur] ita R 1. E 1. V 17; relinquantur R 2; relinquuntur cett. || l. 6. veniant] ita R. E 1. V 2. 6. 7. 17; convenient V 1; veniat cett.*

30 IV, 2, 10. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8. 15. 17). — l. 8. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 6. 7. 8. 15. 17; deest cett. || l. 9. Item] Ita E 2. et quod] eo quod R 1. || l. 10. gradum] ita R 1. E 2; gradu cett. altero V 7. accipiat E 2. || l. 11. a deest E 1. V 7. || l. 12. relincentur] ita R 1. E 2. V 7; relinquuntur R 2. relinquuntur cett. feminis R 1. in deest R 2. || l. 13. partiantur] dividantur V 1. gradum] ita R 1. E 2; gradu cett. || l. 14. precedunt obtineant R 1.*

35 IV, 2, 11. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (17). — l. 15. ANTIQUA deest R 2. E. V 1. 2. || l. 17. nulla adf.] persona nulla adfinitatis E 1. || l. 18. invenire R 2. V 1. 3. 7. poterit] ita R 1. V 1. 7; potest V 2. 4; potuerint E 1; potuerit cett.*

IV, 2, 12. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. V 6. 8. 15. 17; deest cett. || l. 20. hereditatem R 1. || l. 21. sive deest R 2. sanctimonialia E 1.*

40 1) *Lex supplemento data esse videtur legi antiquiori sequenti IV, 2, 10. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 105 sq.* 2) *Ex hac lege efficitur feminas in aliis hereditatibus nequaquam aequali iure cum masculis usas esse. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 104 sq.* 3) *Intelligenda sunt haec verba: 'quae relinquuntur iis, qui a materno genere veniunt'. Agitur ergo de iure recadentiae.* 4) *Cf. supra p. 26, n. 2 et 'N. Arch.' XXVI, p. 107 sqq.* 5) *Cf. supra p. 27, n. 1 et*
45 *'N. Arch.' XXVI, p. 109 sq.*

IV, 2, 12. *Recc. Erv.*] relinquerint heredes et sic moriuntur, ut nihil de suis facultatibus ordinent, ecclesia sivi, cui servierunt, eorum substantiam vindicabit.

IV, 2, 13. *Recc.*] XIII. ANTIQUA.

Ut post mortem matris filii in patris potestate consistent; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem.

Cod. Eur.
321. Matre¹ mortua filii in patris potestate consistent. Quod [si marito suppreste uxor forsitam moriatur, filii, qui sunt ex eodem coniugio procreati, in patris potestate consistent, et res eorum, si novercam non superduxerit, ea condicione possideat, ut nihil exinde aut vendere aut evertere aut quocumque pacto alienare presumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata conservet. Fructos tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis. Cum vero filius ducit uxorem, aut filia maritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam recipiat portionem, ita ut usufructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos etatis inpleverint, mediam

Erv.]

XIII.

Ut post mortem matris filii in patris potestate consistent; et quid de rebus filiorum agere conveniat patrem.

Matre² mortua filii in patris potestate consistent. Quod si marito suppreste uxor forsitan moriatur, filii, qui sunt ex eodem coniugio procreati, in patris potestate consistent, et res eorum, si novercam non superduxerit, ea condicione possideat, ut nihil exinde aut vendere aut evertere aut quocumque pacto alienare presumat, sed omnia filiis suis integra et intemerata conservet. Fructus tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis.¹ Quod si pater novercam superduxerit, [quia valde indignum est, ut filii eius, patris potestate vel gubernatione relicta, in alterius tuitione deveniant, filios suos pater ille, qui novercam duxerit, non relinquat; sed filios et res eorum iuxta superiore modum tuitionis ordine regat; ita tamen, ut inventarium de rebus filiorum suorum manu sua conscriptum coram

IV, 2, 12. l. 1. relinquerint] ita R 1. E 1. V 1; relinquerit R 2; reliquerit E 2; reliquerint cett. l. 2. sivi] ita R 1. E 2; sive E 1; sibi cett. deservierunt V 4. 5; deservierint V 2. substantia R 2. E 2. vendicabit V 1. 2.

IV, 2, 13. *Codd.* R 1. 2. — l. 3. ANTIQUA deest R 2. || l. 7. patrem] matrem R 1. || l. 8. mortui R 2. || l. 9. suppreste R 2. || l. 10. forsitan R 2. ex] de R 2. || l. 12. noverca R 2. || l. 13. ea] hec R 1. || l. 14. heverte R 1. || l. 15. pactu R 1. l. 17. conservet] restituat R 1. || l. 20. ducat R 2. l. 21. aut] et R 1. istatim R 1. || l. 22. recipiat] ita *Erv.*; accipiat R 1; recipiant R 2. || l. 25. XX] XXX R 1; viginti R 2.

IV, 2, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 14. 15). — l. 3. XIII] ANTIQUA *add.* V 6. 8; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 15. l. 4. matris] patris V 4. 8. patris] matris V 4. 8. l. 5. et quid] vel quid E 1. || l. 6. filiorum] eorum V 1. || l. 8. Matre mortua filii in patris] Patre mortuo filii in matris V 1. 4. 5. 6. 8 *Pith.* || l. 9. 35 subpreste E 2; superstes E 1; supprestitute V 15; suppreste *corr.* superstite V 6; superstite V 1. 2. 5. forsitam E 2. || l. 10. ex] de E 1. V 1. 3. 6. || l. 11. consistent] persistent E 1. V 3. *Mad.* || l. 12. superduxerit] perduxerit E 2. *Mad.* || l. 14. pactum E 2. 40 l. 16. omnis E 1. || l. 21. tuitionem V. || l. 22. sed et filios E 1. || l. 23. earum E 1. superiorem V. l. 25. filiorum suorum] eorum (*al. m. post add.*) filiorum E 2.

1) *Recessvindus legem Codicis Euriciani integram, in principio et ad calcem auctam recepit. Post primam libri legum editionem a Reccessvindo factam, sed ante codicem revisum ab Ervigio rege a. 681. publicatum novella IV, 2, 13* data est, quae huic legi derogavit. Quam legem novellam Ervigius in codicem revisum non recepit; antiquiorem legem potius retinuit, ex novella autem correxit. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 110—119.* 2) *In margine notavimus, quae ex antiqua lege et quae ex novella sumpta sint.*

Recc.] ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero, dum advixerit, pater sibi vindicet, filiis post obitum relinquendam. Qui¹ autem novercam superduxerit, omnes facultates maternas filiis mox reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, novercae sue vexentur iniuriis. Eadem quoque et de nepotibus forma servetur.¹ Quod si pater de his rebus aliquid everterit aut super tempus, quod constitutum est, res filiorum tenere presumserit, omnia de rebus eius illis filiis, de cuius matre res esse videntur, et reddenda sunt et omnimodis sarcienda.

Err.] iudice vel heredibus defuncte mulieris strenue faciat, et tali se placiti cautione in heredum illorum nomine constringat, quibus tutela ipsa pertinere, si pater defuisset, legitime poterat, ut nihil de rebus filiorum suorum evertat, sed filiorum suorum vitam sollicito voto vel actu salvare intendat, et res eorum absque aliqua perditionis diminutione tuendas accipiat; si tamen voluerit. Quod si pater ipse, qui novercam duxerit, tuitionem filiorum suscipere noluerit, tunc a iudice propinquior ex matre tutor eligendus est, qui tuitionem pupillorum accipiat! Cum vero filius ducit uxorem, aut filia maritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam percipiat portionem, ita ut usufructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos etatis inpleverint, mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero, dum advixerit, pater sibi vindicet, filiis post obitum relinquendam*. Eadem quoque et de nepotibus forma servetur. Quod si pater de his rebus ali-

*) V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 14. *Pith. addunt*: Qui autem novercam superduxerit, omnes facultates maternas filiis mox reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, novercae sue vexentur iniuriis.

IV, 2, 13. l. 1. quam] quem R 1. contigerit deest R 2. || l. 4. vixerit R 2. || l. 5. hobitum R 1. l. 12. aut si R 2. || l. 13. quod deest R 1. || l. 16. reddende R 1; redenda R 2.

IV, 2, 13. l. 5. sed] set E 2; sed et E 1. V 2. 3. *rell.* || l. 6. vita E 1. V 1. || l. 7. perditionis E 2; praedictionis V 2. || l. 8. deminutione E 1. si tamen voluerit] ita E 2 (*al. man.*). V 4. 8. 14. *Pith.*; *des. cett.* l. 9. superduxerit V 3. || l. 11. eligendus est] ita V 1. 6; est deest E 2; est eligendus E 1. V 2. alii. || l. 13. ducit] ita E 1; duxerit *cett.* || l. 14. percipiat] accipiant E 1; recipiat V 3. || l. 15. patri patris V 2. 3. tertia] tertia pars predicta V 6. l. 17. inpleverint etatis E 2. V. || l. 21. advixerit] vixerit E 2. V 1. 4. vindicet V 1. 2. || l. 22. relinquenda E 1.

1) Haec verba docent, secundum legem Visigothorum antiquam patrem, qui post mortem uxoris alteram duxerat, tutelam filiorum ex priori coniugio procreatorum amisisse, aequae atque de viduis alteri nubentibus constitutum erat; cf. IV, 3, 3. Filii illi 'transierunt cum rebus suis ad domum alienam', scilicet ad domum tutoris ex propinquis matris eorum, ut videtur, constituti. Quod re vera iuris fuisse apertius demonstrant leges huic iuri derogantes, scilicet novella IV, 2, 13* et ipsius legis huius forma Errigiana. Cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 112 sqq.

IV, 2, 13.

Erv.] quid everterit aut super tempus, quod constitutum est, res filiorum tenere presumerit, omnia de rebus eius illis filiis, de cuius matre res esse videntur, et reddenda sunt et omnimodis sarcienda.¹

IV, 2, 13*. *Nov. ad Recc.*] Ut post mortem matris filii in potestate patris maneant tuendi, 5 etiam si novercam pater superduxerit; et quid de rebus filiorum conveniat patri secundum superioris legis modum.

In¹ lege anteriore² sancitum est, ut matre mortua, si pater non duxerit novercam, filii in patris potestate cum rebus maternis tuendi maneant usque ad tempus nuptiarum, et usufructuario cum filiis suis de ipsa rescula pro suo 10 iure percipiat, et una cum ipsis filiis suis communibus consumat expensis; dum vero ad nuptias venerint vel XX annos impleverint aetatis, mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, pater restituat portionem et medietatem in sua habeat potestate, dum advixerit, et nihil exinde vendere aut donare vel evertere praesumat, filiis ex eodem coniugio natis 15 integram et intemeratam post obitum relinquendam. Si certe pater novercam superduxerit, ita decretum est in eadem lege, ut filii accepta a patre omni materna hereditate ad alienam transeant potestatem tuendi cum omni facultate, spreta patris cura vel tuitione. Quia valde indigne et horrende nostra perspexit clementia esse factum, dum obliiti sunt Salomonem dicentem: 20 'Quare³ seduceris, fili mi, ab aliena, et foveris sinum alterius?' et iterum: 'Qui⁴ subtrahit aliquid a patre suo et matre, et dicit hoc non esse peccatum, particeps homicide est', et iterum: 'Oculus⁵ qui subsannat patrem et despicit partum matris sue, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant illum filii aquile', necnon et illud: 'Melius⁶ est enim, ut filii tui te rogent, 25 quam te respicere ad manus filiorum tuorum': idcirco nimium incongruum et indignum forte perspexit talia fieri nostra gloria, dum absque rationis dogmate talia decreverunt dispendia, ut ipsi lucrum de rescula filiorum alienorum habeant, qui nullam cum eis nutriendis habuerunt penuriam; sed patri generant damna, qui debuerat perfrui filiorum gaudiis. Deo igitur an- 30

IV, 2, 13. l. 1. aut] ita E 1. V 1. 2. 6; aut si cett. || l. 4. sarcienda] sorcienda E 1; sartienda E 2.

IV, 2, 13*. *Codd.* V 17. (18. 19); *decurtatam legem praebet* V 15. — l. 5. *Inscriptionem praebet* V 17: De eadem re. NOV EMENDATA ANTIQUA. Ut] Item ut V 15. 19. || l. 7. patri] pater V 15. secundum — modum] iuxta superiorem legem V 15. 19. || l. 8. lege] etenim *add.* V 18. 19; enim 35 *add.* V 15. || l. 9. omnibus rebus V 15. || l. 10. de ipsa rescula — cum filiis suis *des.* V 17. 19. l. 11. communes sumant expensas V 17. || l. 13. quam] quae V 17. pater *deest* V 17. rest. port.] constituat portionem V 17; restituat rationem V 15. || l. 14. medietatem usufructuario V 17. || l. 16. post obitum] postmodum V 17. || l. 17. est *deest* V 15. acceptam a patre omnem maternam hereditatem V 15. l. 19. indignum et horrendum V 15. || l. 20. Salomone dicente V 17. || l. 21. sinum] signum V 15. 40 l. 22. subtrahit se vel aliquid V 15. et matre] vel m. V 15. || l. 23. subsonat V 17. || l. 24. partum] patrem V 17. || l. 26. et incongruum et indigne V 15. || l. 28. dogma V 15. || l. 29. cum eis n. habuerunt] eum nutriendi habeant V 15. || l. 30. damnum V 15. debuerat — gaudiis] debuerunt per filiorum gaudium V 15. annuente] nitente V 15.

1) De hac lege a Wambano rege, ut videtur, data cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 115 sq. 45
118 sq. 2) IV, 2, 13 Recc. 3) Prov. 5, 20. 4) Ibid. 28, 24. 5) Ibid. 30, 17.
6) Ecclesiasticus 33, 22.

Nov. ad Recc.] nuente contra huius seriem legis, sacrarum scripturarum nostra gloria reco **IV, 2, 13*.**

lente, illud obicimus, quod hymnicus ille praedixit David: 'Sicut¹ pater miseretur filiorum, sic misertus est Dominus timentibus eum'; de quo etiam et Salomon dicit: 'Filius² sapiens doctrina patris'. Et iterum: 'Fili³, suscipe senectam patris tui, et ne contristes eum in vita illius'. Et iterum: 'Qui⁴ diligit filium suum, frequentat illi flagellum, ut letetur in novissimo eius. Qui docet filium suum, laudabitur in illo, et in medio domesticorum glorificabitur in illo. Qui docet filium suum, in celum mittit inimicos et in medio amicorum glorificabitur in illo. Mortuus est pater illius, et quasi non est mortuus, simile enim relinquit post se. In vita sua vidit, et letatus est in illo, et in obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis. Reliquit enim defensorem domus contra inimicos et amicis reddentem gratiam'. Dum igitur hec talia meminit nostra excellentissima gloria, que a Domino per ora vatum suorum fuerant promulgata, nostra ratum duxit serenitas tantis obtemperare preceptis. Domino ordinante huic addere nitimur legi, ut, spretis que digne non sunt posita, innectamus, que omnia a Domino patuerint ordinata. Unde omnes ad regni nostri ditionem pertinentes commonemus per huius nostri seriem decreti, ut deinceps, sicut fas est iustitie et sacra scriptura docet, huius novelle sanctionis custodiatur forma et disciplina, ut post mortem uxoris quisquis ille superdlexerit novercam, filii, qui de eodem coniugio nati esse noscuntur, in patris potestate et gubernatione permaneant cum omnibus rebus maternis; quia valde indignum est, ut filii, patris gubernatione vel potestate relicta, in alterius tuitionem deveniant; sed instituimus, ut pater, dum novercam duxerit, filios suos una cum peculio materno iuxta superiorem legis modum tuitionis ordine regat. Ita tamen ordinamus, ut inventarium de rebus filiorum suorum manu sua conscriptum coram iudice vel heredibus defuncte mulieris strenue et fideliter faciat. Talis vero placiti cautio in heredum suorum nomine conscribatur, quibus tutela ipsa pertinere videtur legitime, si pater defuisset, ut nihil de filiorum suorum rebus pater evertat, sed filiorum vitam sollicito voto vel actu salvare intendat, et res eorum absque aliqua diminutione perditionis tuendas accipiat; si tamen voluerit. Quod si pater ipse, qui novercam duxerit, tuitionem filiorum suscipere noluerit, tunc a iudice* propinquior ex patris genere tutor eligendus est, qui tuitionem ipsorum accipiat pupillorum. 'Cum vero filius uxorem duxerit aut filia ma- *IV, 2, 13, Recc.*

ritum acceperit, statim a patre de rebus maternis suam percipiat portionem, ita ut usu-

*) *Pro verbis propinquior — presumpserit (L 33), quae exhibent V 17. 18. 19, et quae sequitur versio Castiliana, in V 15 haec tantummodo leguntur: tutor requirendus est, quomodo lege superiore dicitur.*

IV, 2, 13*. L. 1. secundum sacrarum V 15. || L. 2. praedixit] dixit V 15. || L. 4. et S.] et
 40 deest V 15. dicit] dixit V 15. || L. 8. lege: zelum. || L. 10. videbit V 15. || L. 12. amicis] amici *codd.*
 L. 14. fuerunt V 15. ratum] statim V 17. || L. 15. legi] legem V 15. spretis] superius V 17. || L. 16. in-
 nectimus quod omnibus a Domino patuit V 15. || L. 17. omnes] omnibus V 15. pertinentibus V 15.
 L. 18. fas deest V 15. || L. 19. forma disciplinae V 15. || L. 20. esse noscuntur] sunt V 15. || L. 21. pote-
 statem et gubernationem V 15. rebus deest V 15. || L. 22. vel potestate *des.* V 17. || L. 23. inst. ut]
 45 ut inst. V 15. || L. 25. in ordine V 17; ordinem V 15. || L. 26. conscribat V 15. || L. 28. quibus —
 videtur] ad quorum tutelam pertinere videntur V 17. || L. 29. ut] et V 17. de] de ipsis V 15. everteret
 V 15. || L. 30. salvare] salutari V 17. || L. 31. si tamen voluerit *des.* V 15. || L. 32. filiorum] ipsorum V 17.

1) *Psalm.* 102, 13. 2) *Prov.* 13, 1. 3) *Ecclesiasticus* 3, 14. 4) *Ibid.* 30, 1—6.

IV, 2, 13*. *Nov. ad Recc.*] fructuario iure patri tertia relinquatur. Pater autem tam filio quam filie, cum XX annos impleverint etatis, mediam ex eadem, quam unumquemque contigerit de rebus maternis, restituat portionem, etiam si nullis fuerint nuptiis copulati. Medietatem vero, dum vixerit, pater sibi vindicet, filiis post suum obitum relinquendam integram et intemeratam. Eadem quoque et de nepotibus forma servari conceditur. Quod si vero pater de ipsis rebus aliquid evertere presumpserit aut super tempus, quod constitutum est, ipsas res filiis dare neglexerit aut tenere presumpserit, quecumque eis ex portione evenire potuerat, omnia de rebus eius patris ipsis filiis, quorum maternam hereditatem everterit, et reddenda sunt per iudicis instantiam et omnibus modis ad integrum sarcienda.¹

10

IV, 2, 14. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

Si mater in viduitate permanserit, equalem inter filios capiat portionem; et quid de rebus filiorum agere conveniat matrem.

= *Cod. Eur.*
322.

[Mater¹, si in viduitate permanserit, equalem inter filios suos, id est qualem unusquisque ex filiis, usufructuariam de facultate mariti habeat portionem; quam usque ad tempus vite sue usufructuario iure possideat. Ceterum nec donare nec vindere nec uni ex filiis conferre presumat. Quod si eam filii portionem ipsam matrem evertere seu per negligentiam sive per odium forte prespexerint, ad comitem civitatis aut ad iudicem referre non differant, ut matrem sua contestatione comoneant, ne res, quas usufructuarias accepit, evertat. Nam usumfructum, quem ipsa fuerat perceptura, dare cui voluerit, filio vel filie, non vetetur.¹ Sed et quod de ipso usu sibi debito iuste conquirere potuerit, faciat quodcumque illi omnimodis iustissime placuerit. Verum si ex ea usufructuaria portione aliquid probatur eversum, filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciantur. Post obitum vero matris portio, quam mater acceperat, ad filios equaliter revertatur, quia non possunt de paternam hereditatem fraudari. Quod si mater ad alias nuptias forte transierit, ex ea die usufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat consecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt.¹

IV, 2, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (15. 17. 19). — l. 11. ANTIQUA *deest* R 2. E. V 1. 2. || l. 14. Mater si] Mulier si post mortem mariti V 15. 19. || l. 15. filiis suis R 2. V 1. usufructuariam] *ita Eur.* R 2. E 1. V 15; usufructuario R 1. E 2. V 1—5; usufructuario iure *cett.* l. 17. vendere E 1. V. ipsam *deest* V 1. 6. || l. 18. negligentiam R 2. V 7; negligentiam E 2. V 6; negligentiam *alii.* hodium R 1. prespexerint] *ita* R 1. E 2; presumpserint R 2; prospexerint V 3; prespexerint *cett.* a comite civitatis aut iudices reformare E 2. || l. 19. suam E. V 1—7. 15. 17. contestationem V 3. 4. || l. 20. usufructuarias] usufructuario R 2; in usu fructuario V 1. 2. 4 *et e corr.* V 6. usumfructum] usufructu R 1; usu fructuario R 2; usum fructuarium V 12 *et e corr.* V 6. || l. 22. omnimodis E 1. V 1. 3. 4. 7. || l. 23. usufructuario E 2. portionem R 2. E 2. filii E 1. || l. 24. mortem] obitum V 2. sarciantur E 2. V 2; sarciantur E 1. hobotum R 1. || l. 25. paternam hereditatem] *ita* R 1. E 2; paterna hereditate *cett.* || l. 26. forte] fortasse V 1. 3. 4; *deest* R 2. || l. 28. ex] de R 2. vindicabunt V 1. 2.

40

1) Cf. *supra* p. 22 sq. et 'N. Arch.' XXVI, p. 119 sqq.

Recc. Erv.]

XV. ANTIQUA.

IV, 2, 15.

Ne uxor sibi vindicet quod maritum cum servis eius adquisisse
constiterit.

= Cod. Eur.
323. Maritus¹ si cum servis uxoris sue¹ aliquid² adquisierit vel in expeditione aliquid
5 lucri fuerit consecutus, nihil exinde uxor a viro suo presumat repetere, nec ipso
vivente nec post eius obitum; sed vir, qui uxorem suam secundum sanctam scrip-
turam habet in potestate, similiter et in servis eius potestatem habebit, et omnia, que
cum servis uxoris vel suis in expeditione adquisivit, in sua potestate permaneant; pro
eadem scilicet rationem, quia, si ipsi servi, dum cum domino suo in expeditione con-
10 versabantur, aliquid admisissent forte damnosum, ille, qui eos secum duxerat, et ei
aliquid fecerant augmenti, ipse pro eis et responsum daturus esset et compositionem,
si culpaviles fuissent inventi. Unde bene iubetur, ut sicut lucrum, ita et damnum ad
se dominus noverit pertinendum.¹

Recc. Erv.]

XVI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

IV, 2, 16.

15 De his, que vir et uxor in coniugio constituti conquirere potuerint.

Dum³ cuiuscumque dignitatis aut mediocritatis mariti persona uxori fuerit no-
bilitate adque competenter adiuncta, et pariter viventes aliquid augmentaverint vel in
quibuscumque rebus quippiam profligasse visi fuerint, adque proveniat, ut unus ex
his maioris rei et facultatis dominus sit, de omnibus augmentis et profligationibus
20 pariter acquisitis tantam partem unusquisque obtineat, quantum eius facultatem fuisse
omnis sibi debita vel habita possessio manifestat; ita ut, si equales habundantie domini
sunt, pro parvis rebus contentionis intemperantia non adsumant; quia difficile est, ut
in tanta equitate facultas eorum possit equari, ne in quocumque videatur una pars
alteri superesse. Nam si evidenter unius facultas alterius possibilitatem transgredi
25 videatur, ut superius dictum est, iuxta quantitatem debite possessionis erit et divisio
portionis, quam sibi post uniuscuiusque mortem vindicabit persona suprestis, et aut

IV, 2, 15. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] ita
R 1. E 2. V 6. 7. 8. 17; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. 19; deest cett. || l. 3. constiterit]
contigerit R 1. || l. 4. expeditionem R 2. E 2. || l. 5. consecutus] convexatus R 1. || l. 6. viventem R 1.
30 hobitum R 1. || l. 8. uxoris sue V 1. 2. 5. expeditionem Eur. R 2. per eandem V 6. || l. 9. scilicet
E 2. V 7. rationem] ita R. E. V 6. 7; ratione cett. || l. 11. amenti R 1. esset] est sed R 1. || l. 12. cul-
paviles] ita R 1. E 2. V 7; culpaviles cett.

IV, 2, 16. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 17). — l. 14. FL. — REX] des.
R 3. E 1. V 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. GLOR. deest V 4. RECESSVINDUS] ita
35 R 2; RECCØDS R 1; RECESVINDUS V 7; RCDS V 5. 6; RCS V 2; RCTS E 2; RCHDS V 4;
RECAREUS V 1. || l. 16. Dum] Cum V 1. uxoris R 1. V 1. 3; et uxoris V 6. || l. 17. augmentaverint R 1.
l. 18. fuerint] sunt R 1. proveniant E 2. V 1. ut deest R 1. || l. 19. his] eis E 2. V 3. 4. 5. 7. au-
mentis R 1. et] deest R 1; aut V 1. 2. || l. 20. tantum partem unusquisque R 1. obtineat] contineat
V 1. 4. 6. quantam E 1. V. facultatis E 2. || l. 21. omnis] ita R. E. V 7; omnismodis vel omnimodis
40 cett. equales] ita R 1. V 2. 6; equalis cett. habundantie] ita R. E 2; abundantie alii. || l. 22. intempe-
rantiam R 3. E. V. adsumant R 1. || l. 23. in deest R 1. tante R 1. quocumque] que R 1; quacumque
R 2; quodcumque E 1. V 7. || l. 24. alterum R 1. || l. 26. uniuscuiuscumque E 1. V 1. 3. 4. 5. vindicavit E;
vindicabit V 1. 2. suprestis] ita R 1; suprestis R 2. E 2. V 3. 4. 7; supersites R 3; superstes
E 1. V 1. 2. 5. 6. et aut] aut V 2. 6; et R 2; et aut per R 1; et ut E 2.

45 1) Cf. R. Schroeder, 'Gesch. d. ehel. Güterrechts' I, p. 136 et 'N. Arch.' XXVI, p. 122.

2) Verba: aliquid adquisierit vel in lege Euriciana melius desunt. 3) Haec lex, de rebus a coniugibus acquisitis vel conlaboratis lata, substituta est antiquiori de eadem re constituti, cuius vestigia praebet c. 325 Codicis Euriciani. Cf. quae disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 122 sq.

IV, 2, 16. *Recc. Err.*] filiis suis aut propriis relinquet heredibus, aut certe de ea facere quod voluerit licentiam obtinebit. Eadem quoque hordinationis forma tam in viris quam in uxoribus erit omnimodis observanda. De illis autem rebus, quibus in amborum nomine inveniuntur scripture confecte, iuxta condicionem ipsius scripture pertineat illis et divisio rei et possessio iuris. Quod vero maritus aut de extraneorum lucris aut in expeditione publica conquisivit aut de principis vel patroni adque amicorum conlatione promeruit, filii vel heredes eius ad integrum vindicabunt; aut quod exinde voluerit iudicare licenter illi erit plenam potestatem habere. Similis et de mulieribus condicio erit, si quorumcumque munere videantur aliquid percipisse.

IV, 2, 17. *Recc.*] XVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Err. deest. 10

De parvulo, qualiter hereditatem capere possit.

Interdum¹ rem dubiam, nisi ratiocinationis disceptatio deducat in lucem, frequenter hanc ambiguitas precipitat in errorem. Contendunt namque plurimi, si genitus infans non longe defunctus hereditatis parentum possit iura sortiri; quorum litibus hos ponit ratio modus. Nature origo ita condita manet talique usu decurrit, ne his, qui nascitur, prius aliud quam se suscipientem adsumat* herem, ut de tenebris genitalibus prodiens illarum rerum sentiat tactum, quarum hunc partibus constat esse concretum. Quo ergo ordine libere capiet hereditatem terrene possessionis, qui vix extreme capuit primordia lucis? Quique sortitus vix est usum elementorum, quibus concretus est, quomodo sortietur bona rerum, ad quarum dominium natus non est? Quemque non hereditabit producta lux celi, qualiter morte contractum improbisa ditabit portio mundi? Quave etiam ratione adgreditur viventium iura, cui vicinius fuit, mortem adisse quam vitam? Sicque naufragus in medio lucis

15

20

25

*) *R 2. Mad. pro* adsumat herem *praebent*: capiat lucem.

IV, 2, 16. l. 1. relinquet] *ita R 2. V 2*; relinquende *R 1*; relinquent *E 2*; relinquat *cett.* ea] qua *R 1*; re *V 3*; re qua *V 7*; hoc quid *R 3*. || l. 2. obtinebit] habebit *Mad.* hordinationis] *ita R 1. 2*; ordin. *cett.* || l. 3. omnimodis] *ita R 1. E. V 6. 7*; omnimodis *R 3. V 1. 2. alii*; omnis *R 2.* de quibus *R 2.* || l. 4. nomen *R 1.* ipsius quoque *V 1.* || l. 6. vel patroni] aut patroni *V 1. 2.* || l. 7. sibi vindicabunt *V 4. Mad.*; vendicabunt *V 1. 2.* || l. 8. voluerit] *ita R. E 1. V 1. 2. 6*; voluerint *cett.* iudicare] vindicare *R 1.* licentia *R 2. V 15.* illi] *ita R 1. 3. V 1. 2. 6. 7*; illis *cett.* et — erit] et erit de m. conditio *V 4. 5. Mad.* de] in *E. V 2*; in *al. man. corr.* de *V 6*; *deest R 3. V 3.* mulieri *V 3.* || l. 9. percipisse] *ita R 1. E 2*; percipisse *cett.*

IV, 2, 17. *Codd.* *R 1. 2. E 1 (ad calcem add.). V 1. 2. 4. 5. 6. 7. (8. 15).* — l. 10. FL. — REX] *des. V 4*; FLS GLS CNDS REX *V 1*; FLS CHDS ANTIQUA *V 8.* RECC.] RECCØDS *R 1*; RECCESDS *R 2*; RCDS *V 2. 5. 6*; RECESVINDUS *V 7.* || l. 11. hereditate *R 1.* cap. poss.] accipere debeat *V 6.* l. 12. dubia *R 1.* || l. 13. luce *R 1.* precipitat *deest R 1.* errore *R 1*; herorem *R 2.* || l. 14. plurimi si genitus] plurimis ingenitus *R 1.* || l. 15. hos ponit] postponit *R 1.* modus] *ita R 1*; modis *corr.* modus *R 2*; modos *cett.* || l. 16. decurrit] recurrit *V 1*; recurat *V 4.* || l. 17. aliud] *ita R 1. V 7*; aliud *cett.* adsumant *R 1.* herem] *ita (pro aerem) R 1*; aerem *V 15*; heredem *E 1. V 1. 2. 5. 6*; eredem *V 7*; heredes *V 4.* || l. 18. sentiat] sentiant *R 1*; sententia *R 2.* tactum] tantum *R 1.* constant *R 1.* l. 19. liber *R 1.* capiat *V 4. 5.* terrene] terre *R 1.* || l. 20. capuit] *ita R. V 6. 7*; coepit *E 1*; cepit *cett.* l. 21. concretu *R 1.* || l. 22. hereditavit *E 1. V 1*; hereditant *V 2.* || l. 23. mortis *V 2. 4. 5. 6 (e corr.).* contractu *V 4.* improvisa *E. V.* || l. 24. Quavę *R 1*; Qua vero *V 7.* adgreditur] *ita R 1. E 1. V 1*; adgredietur *cett.* vicinus *R.* || l. 25. fuit] sui *R 1.* Sique *R 1.* medio] medię *R*; me *V 7.*

1) Hoc caput non tam legem continere videtur, quam prooemium legi sequenti Chindasvindi a Reccessvindo praemissum; cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 124.

Recc.] angustias mox genitales exiit, mox fatales relapsus est in tenebras. Ut ergo et proximis parentibus ad successionem huius aditus reseretur, et ipsa defuncti vita conprobetur, si vere clara sit vita, adque hanc ipsam licet parvi temporis vitam comitetur eterne participatio vite, non aliter in utroque sexu hereditatem capiet qui nascitur, nisi post nati-
 5 tatis ortum et sacri baptismatis gratiam consequatur et decem dierum spatiis vixisse probetur¹: ut successoris patris vel matris persona, que per hunc parvulum terrene cupit hereditatis acquirere commoda, ante morituro eterne mansionis preparat vitam et ita demum adsequatur vivens
 10 cum rebus labentibus terram. Sicque salutari commercio, dum hereditat ille celum, hereditet iste solum; dum illi providentur celestia, isti permittantur adire terrena; dumque adsequitur ille vitalia, conquirat iste caduca: ut, etsi defunctus terrenum ius non potuit possidere, terreno saltim emtum iure celeste lucrum valeat obtinere.

Err. deest. IV, 2, 17.

15 *Recc.*] XVIII.
 FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possunt.

20 Patre² defuncto, si filius filiae decem diebus vivens et baptizatus ab hac vita discesserit, quidquid ei de facultate patris competere poterat, mater sibi debeat vindicare. Idemque matre defuncta non aliter

Err.] XVII. IV, 2, 18.

Qualiter hereditatem parvuli parentes adsequi possunt.

Patre³ defuncto, si filius filiae decem sive amplius vel infra diebus vivens et baptizatus ab hac vita discesserit, quidquid ei de facultate patris competere poterat, mater sibi debeat vindicare. Idemque matre defuncta non aliter defuncti

IV, 2, 17. *l.* 1. genitales *R* 2. *V* 7. fatalis *R* 1; fatalibus *V* 1. 6. lapsus *V* 1. 4. tenebris
 25 *R* 1. *V* 6. || *l.* 2. ergo] ex ergo *R* 1. et] ex *R* 1. *V* 7; *deest* *V* 2. 6. proximis] primis *R* 1. reservetur
R 2. || *l.* 3. clara sit] clarest *V* 1; sit clara *V* 5. || *l.* 4. comitetur] qui mittetur *R* 1. || *l.* 5. capiat
V 1. 2. 4. 5. 6. nascetur *R* 2. *E* 1. *V* 4. || *l.* 6. gratia *R* 1. || *l.* 8. cupit] capit *R* 2. *V* 4. || *l.* 9. eterne
R 1. adsequitur *V* 4. 7. || *l.* 10. salutari] saluari *R* 1. || *l.* 11. hereditet] hereditate *R* 1. solum] seculum
V 1. 5. 6. 8; seculum *V* 4. providentur] adire *add.* *V* 4. 5. *Mad.* permittatur *R* 1. *E* 1. || *l.* 13. ca-
 30 ducam *R* 1. terrena *V* 6. *Pith.* ius] huius *V* 1. 4. 5. 6; eius *E* 1. terreno] ita *R* 2. *E* 1. *V* 2. 6;
 terrenus *V* 7; terrenū *R* 1; terrenus *sett.* || *l.* 14. emtum iure] ita *R* 1; empto iure *V* 2. 5. 6; iure emeto
V 4; et vivere *V* 7; tuere *R* 2; quem ritu iure *E* 1; comparato iure *Pith.*; ille *Mad.* celestem *V* 1. 5. 7.

IV, 2, 18. *Codd.* *R* 1. 2. — *l.* 16. CHINDASVINDUS] ita *R* 2; CNDS *R* 1. || *l.* 19. si *deest*
 35 *R* 2. filiaque *R* 2. || *l.* 21. quidquid] quid *R* 1.
l. 22. potuerat *R* 1. sivi *R* 1. || *l.* 23. Ideoque
R 1; Itemque *R* 2.

IV, 2, 18. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
 (8. 14. 15. 17). — *l.* 15. XVII] FLS CDS (CHDS
V 6; CHDAS *V* 7) REX *add.* *E* 2. *V* 6. 7. 17;
 FLS GLS RCDS *add.* *V* 2; FLS RCDS (RCHDS
V 4; RECAREUS *V* 1) REX *V* 1. 4. 5; NOV.
 praeterea *add.* *V* 4. || *l.* 18. adsequi p.] acquirere
 possint *V* 2. || *l.* 19. si *deest* *V* 3. filia vel *E* 2.
V 7. decem] diebus vivens et baticatus *al. man.*
 post *add.* *E* 2. sive amplius vel infra *des.* *V* 7.
l. 20. et *deest* *V* 1. 4. 5; et baptizatus *des.* *E* 2.
V 3. || *l.* 21. hac] ac *E* 2. *V* 7. || *l.* 22. sivi *E* 2.
 vindicare *V* 1. 2. || *l.* 23. Idemque] ita *E.* *V* 1. 2.
 6. 7; Itemque *alii.*

1) *Cf. infra c.* 18. 2) *Haec lex a Chindasvindo rege antiquiori substituta est, quae
 exstat c. 327 Codicis Euriciani. Legis illius a Leovigildo recensitae formam laudare videtur
 idem Chindasvindo in IV, 5, 4 verbis: iuxta legem aliam. Quomodo ex lege antiqua Eurici
 haec Chindasvindi orta esse videatur, exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 132 sq. 3) De forma
 50 legis huius Ervigiana cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 126.*

IV, 2, 18. *Recc.*] defuncti filii portionem pater obtineat, nisi natum filium filiamvel decem diebus vixisse et fuisse baptizatus¹ edoceat; ita ut pater vel mater, quibus ista successio competit, si filios non reliquerint, integram et intemeratam eandem luctuosam hereditatem dividendam omnibus nepotibus derelinquat. Nec meliorandi quemcumque nepotum amplius quam decimam partem huius rei habeant potestatem². Nam si ecclesiis vel libertis seu cuilibet largiri de eadem facultatem voluerint, de quinta tantum partem secundum superiorem legem³ potestatem habebunt. Sin autem nec filii nec nepotes nec pronepotes suprestes extiterint, alii parentes, qui gradu proximiores fuerint, predictam facultatem procul dubio consequantur; ea conditione servata, ut nepotes ex filio vel filia, qui patre vel matre supreste mortui fuerint, integram de rebus avi vel avie, quam fuerant pater eorum aut mater, si vixissent, habituri, percipiant portionem⁴. Quod si filius,

Erv.] filii portionem pater obtineat, nisi natum filium filiamve decem diebus sive amplius vel infra vixisse et fuisse baptizatus edoceat; ita ut pater aut mater, quibus ista successio competit, si filios non reliquerint, integram et intemeratam eandem luctuosam hereditatem dividendam omnibus nepotibus derelinquat. Nec meliorandi quemcumque nepotum amplius quam de tertiam partem huius rei habeant potestatem. Nam si ecclesiis vel libertis seu cuilibet largiri de eadem facultatem voluerint, de quinta tantum parte secundum superiorem legem potestatem habebunt. Sin autem nec filii nec nepotes neque pronepotes suprestes extiterint, quod de eadem facultate facere vel iudicare voluerint, habeant potestatem. Quod si intestati discesserint, tunc alii parentes defuncti patris vel matris, qui gradu proximiores fuerint, predictam facultatem procul dubio consequantur; ita ut mortuo filio, si pater, qui filii defuncti successionem capuerit, intestatus discesserit, heredibus patris ex lege propinquieribus eadem facultas pertineat. Similiter et si mater

IV, 2, 18. l. 2. natum] tantum R 2. filiamvae R 2. || l. 3. baptizatus R 1; baptizatos R 2. l. 4. vel] aut R 2. || l. 6. temerata tam R 1. eandem] eadem R 2. || l. 8. derelinquat] ita R 1. 2. quemcumque R 2. || l. 10. abeant R 2. || l. 12. facultatem deest R 1. noluerint R 1. || l. 14. nec filii des. R 2. || l. 15. pronepotes R 1. subprestes R 2. || l. 16. gradum R 1. || l. 20. suppreste R 2. integra R 1.

IV, 2, 18. l. 1. natum] tantum V 3, *al. man. corr.* natum E 2. || l. 2. filiamvel V 7. sive amplius vel infra *des.* V 7. || l. 3. vixisse] dixisse E 1. vixisse — baptizatus] vixisse et fuisse baticatos *al. man.* E 2. et fuisse b.] fuisseque V 1. 2. 6; et b. fuisse V 7. baptizatus] ita E 1. V 1. 7; baticatos E 2; baptizato V 2; baptizatum *cett.* doceat E 1. V 7. || l. 4. ista] sta E 2. || l. 5. reliquerint] ita E. V 6. 7; reliquerint *cett.* || l. 7. quemcumque] quaecumque E 1. || l. 8. de tertiam partem] ita E; de tertia parte V 1—6; decimam partem V 7. l. 11. facultate V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 12. superiorem] subteriore V 2. 8. 15; inferiorem V 1. l. 13. neque] ita E 1. V 1; nec *cett.* || l. 14. superstes E 1. V 6; superstites V 1. 2. 5. 8. facultatem E 2. l. 15. vel iudicare *des.* E 2. || l. 16. decesserint V 6; discesserint genitores V 3. *Mad.* || l. 17. vel] aut V 1. || l. 18. facultatem] hereditatem *al. man. corr.* facultate E 2. || l. 21. capuerit] ita E. V 7; capierit V 5. 6; ceperit *cett.* decesserit V 1.

1) Cf. *supra* c. 17. 2) Cf. IV, 5, 1. 3) *Lex, quae hic 'superior' dicitur, est IV, 5, 1, quamvis in Reccessvindi codice 'inferior' sit. Suspicio eam in corpore legum Chindasvindi superiorem fuisse et vocem 'superiorem' etiam post mutatum ordinem retinuisse.* 4) *De hoc loco cf. quae disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 126 sqq. contra J. Ficker, 'Erbenfolge' II, p. 129 sq. Verba ad exemplum legis Euricianae c. 327 scripta, sed ita mutata sunt, ut nepotes ex filia de rebus avorum sicut nepotes ex filio universam parentis portionem capiant.*

Recc.] habens uxorem et filios, patre vi-
 vente recesserit, antequam ei pater suus
 omnem portionem, que ei contingebat, in-
 plesset, et ipse cum patre vivens filios,
 5 quos reliquerat, vivente avo mortui fuerint,
 tunc illa relicta hoc tantummodo recipiat,
 quod in maritum pater antea sequestravit,
 nec plus illa vidua a socru vel cognatis
 requirat. Si vero filius cum patre in
 10 commune vivens nihil ab eo portionis ac-
 ceperit, tunc illa vidua tantummodo hoc
 accipiat, quod ei tempore nuptiarum
 maritus eius donationis titulo noscitur
 contulisse. Si vero filius patris servans
 15 obedientiam res, que ei de materna suc-
 cessione competebant, patrem possidere
 permiserit, et postmodum eandem facul-
 tatem filio debitam, quam pater possidebat,
 idem filius uxori sue vel cuicumque con-
 20 cesserit, firma talis donatio in nomine
 uxoris vel cuiuscumque conscripta mane-
 bit; si tamen filii de eodem coniugio non
 fuerint. Nam si filii suprestes extiterint,
 ordo superioris legis incunctanter ser-
 25 vandus est.

Err.] luctuosam defuncti filii hereditatem IV, 2, 18.
 capuerit et intestata discesserit, omnis
 successio eiusdem facultatis ad propinquos
 mulieris heredes pertinere debebit; ea con-
 ditione servata, ut nepotes ex filio vel filia, qui
 patre vel matre supreste mortui fuerint, integram
 de rebus avi vel avie, quam fuerant pater eorum
 vel mater, si vixissent, habituri, percipiant por-
 tionem. Quod si filius, habens uxorem et filios,
 patre vivente recesserit, antequam ei pater suus
 omnem portionem, que ei contingebat, inplesset,
 et ipse cum patre vivens filios, quos reliquerat,
 vivente avo mortui fuerint, tunc illa relicta hoc
 tantummodo accipiat, quod in maritum pater
 antea sequestravit, nec plus illa vidua a socru
 vel cognatis requirat. Si vero filius cum patre in
 commune vivens nihil ab eo portionis acceperit,
 tunc illa vidua tantummodo hoc accipiat, quod ei
 tempore nuptiarum maritus eius donationis titulo
 noscitur contulisse. Si vero filius patris servans
 obedientiam res, que ei de materna successione
 competebant, patrem possidere permiserit, et post-
 modum eandem facultatem filio debitam, quam
 pater possidebat, idem filius uxori sue vel cuicum-
 que concesserit, firma talis donatio in nomine
 uxoris vel cuiuscumque conscripta manebit; si

IV, 2, 18. l. 1. filios] filius R 2. || l. 2. dis-
 cesserit R 2. || l. 3. contigebat R 1. || l. 4. vivente
 R 1. || l. 7. sequestrabit R 2. || l. 8. socrum R 1.
 30 l. 11. hoc *deest* R 2. || l. 14. patri R 2. || l. 17. pre-
 miserit R 1. || l. 19. idem] *hid* R 1. consesserit
 R 1; consenserit R 2. || l. 21. scripta R 2.
 l. 22. eodem] eorum R 1. || l. 23. fuerit R 2.
 suprestes R 2. || l. 24. hordo R 1.

35

40

45

50

IV, 2, 18. l. 2. capuerit] *ita E. V 7*; capierit
 V 6; ceperit *cett.* || l. 3. eiusdem facultatis] *ita E.*
 V 1. 2. 6. 7. 8. 14; eiusdem hereditatis V 15; eius
 eadem facultate V 3. 4. 5. *Mad.* || l. 4. debebit]
 debuit E 1; devevit E 2. || l. 5. vel ex filia E 1.
 l. 6. supreste] *ita E 2. V 7*; superstite V 1. 2. 6;
 superstes E 1; supreste *alii.* fuerint] ut si filius
 vel filia procreati *add. E 1.* || l. 7. avi] abii E 2;
 avii V 1. || l. 10. recesserit] *ita E. V 1. 3. 5. 6.*
 7. 14; discesserit *cett.* || l. 12. ipse — vivens]
ita E. V 1. 2. 3. 5. 6. 7. 13. 15; ipse sine
 patre aut cum eo (eos V 4) vivens V 4. 8; *des.*
Pith. Mad. filios] *ita E. V 2. 5. 7. 15*; filius *corr.*
 filii V 6; filii *cett.* quos] quod V 1; *deest* V 15.
 relinquerat E 2. V 1. 3. 7. || l. 13. avo] abo E 2;
 ambo E 1. illius V 2. relicta] vidua V 7.
 l. 14. tantummodo] *ita E 1. V 1. 2. 6. 7*; tantummodo
 E 2. V 3; tantum *cett.* accipiat] recipiat V 4. 5.
 quod — accipiat (l. 18) *des. V 7.* || l. 15. socru] *ita*
 V 1. 2. 6; socrum E 1; socro *cett.* || l. 17. vivens]
 aut sine ipso *add. V 4. 8.* || l. 18. hoc *deest* E 2.
 V 3. 4. 5. || l. 19. titulo dotali V 15. || l. 20. pa-
 tri E 1. V 6. || l. 21. oboedientiam E 1. ei de]
 eidem E 2. V 7. mat. succ.] paternam successionem
 E 2. || l. 23. eadem facultate E 1. || l. 26. manebit]
 maneat E 1; manevit E 2.

IV, 2, 18.

IV, 2, 19. *Rec.*]

XVIII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De postumis.

Divini principatus quodam modo peragimus vicem, quum necdum genitis misericordie porrigimus opem. Ideoque cum vir, preventus sorte fatali, fetu gravidam cum filiis relinquit uxorem, eum, qui nascetur, postmodum cum ceteris, qui nati sunt, fieri censemus heredem. Quod si nusquam forte reliquerit subolem et suam quibuslibet donaverit facultatem, quarta rerum portio eis dividenda servetur; tres vero, que supersunt, postumus absque dubio sortietur.

IV, 2, 19. *Codd.* R 1. 2. V 7. — l. 5. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 7. || l. 8. quum] *quam* R. genitis] *gentis* R 1. || l. 10. gravida R 1. || l. 11. relinquit] *ita* R 2. V 7; relinquit R 1. nascitur V 7. || l. 14. subolem] *ita* R 2. V 7; subulem R 1.

Err.] tamen filii de eodem coniugio non fuerint. Nam si filii suppresses extiterint, ordo superioris legis incunctanter servandus est.

Err.]

XVIII.

De postumis.

Divini principatus quodam modo peragimus vicem, cum necdum genitis misericordie porrigimus opem. Ideoque cum vir, preventus sorte fatali, fetu gravidam cum filiis relinquit uxorem, eum, qui nascetur, postmodum cum ceteris, qui nati sunt, fieri censemus heredem. Quod si nusquam forte reliquerit sobolem et suam quibuslibet donaverit facultatem, quarta rerum portio his dividenda servetur; tres vero, que supersunt, postumus absque dubio sortietur. Quod si vir et uxor in coniugio positi, antequam filios habeant, invicem sibi unus in alterius nomine de facultate propria donationis faciant scripturam, et post huius testationis ordinem filios talibus habere contingat, talis parentum testatio, si filii ipsi suppresses extiterint, omnino non valeat; sed, ex toto huius tam indiscrete ordinationis voluntate disrupta, debitam sibi omnem

IV, 2, 18. l. 1. filii — fuerint] filios de eodem viro non habuerit E 2. V 4. *Mad.* || l. 2. filius s. extiterit V 7. suppresses] superstes E 1; subprestes *corr.* superstes V 6; superstites V 1. 2. exstiterint E 1. || l. 3. incunct. serv. est] erit incunctanter servandus V 4. 5. *Mad.*

IV, 2, 19. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 4. XVIII] FLS CINDS REX *et ad calcem capitis praecedentis* ANTIQUA NBMEDA *add.* E 2; FLS CHDS (CIDS V 6) REX *add.* V 1. 35 4. 5. 6. 8; FLS GLS CHINDSDS REX *add.* V 2; NOV *subicit* V 4; NOVITER EMENDATA *subiciunt* V 6. 8. 19; ANTIQUA V 15; FLAVIUS GUNDEMARUS REX V 17. *Pith.*; ANTIQUA NOV EMEND *add. in marg.* V 17. || l. 7. Divini] Dum E 1. || l. 9. cum vir] quicumque vir V 1. 2. 5. 6. l. 10. gravidam] gratuito E 1; grabidam E 2. relinquit E 2. || l. 11. nascitur V 1. caeteris E 1. l. 13. relinquerit E 1. || l. 14. portionem E 1. his] *ita* E 1. V 1. 2. 4. 5. 6; eis E 2. V 3. 45 l. 15. vero] partes *add.* V 4. *Mad.* || l. 20. faciant] *ita* E 1. V 1. 2. 6; faciat *al. m. corr.* faciant E 2; faciunt *cett.* scripturas V 6. || l. 22. suppresses] superstes E 1. V 1. 5. 6; superstites V 2. || l. 23. non deest E 1. || l. 25. disruptam E 1. sibi] sivi E 2; 50 si in E 1.

Erv.] parentum facultatem filii capiant et IV, 2, 19. adsumant, de quinta tantum parte parentibus, si aliquid inde testasse contigerit, potestate concessa. Ceterum si unus ex ambobus, id est vir aut uxor, antequam unius copule societatem adirent, quicumque ex ambobus in alterius nomine scripturam de rebus suis probatus fuerit conscripsisse, omni vigore valitura persistat; et talis testatio per eorum vocem, qui postea ex illis nati fuerint, non erit ullo modo convellenda.

Recc. Erv.] XX (XVIII). FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

IV, 2, 20.

Ut, qui filios non reliquerit, faciendi de rebus suis quod voluerit habeat potestatem.

Omnis¹ ingenuus vir adque femina, sive nobilis seu inferior, qui filios vel nepotes aut pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quidquid voluerit indubitanter licentiam habebit; nec ab aliis quibuslibet proximis, ex superiori vel ex transverso venientibus, poterit ordinatio eius in quocumque convelli; quia recta linea decurrens non habet originem, que cum successione nature hereditatem possit accipere. Ex intestato autem iuxta legum ordinem debitam sibi hereditare poterunt iure successionem.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE PUPILLIS ET EORUM TUTORIBUS.

I. Quod utroque relictus parente pupillus vocetur.

II. Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum.

III. Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum que pars tutoribus detur.

III. Ne tutores ab eis, quos in tuitione habent, quascumque scripturas extorquere presumant.

IV, 2, 19. l. 3. contingerit *E* 2. *V* 6. || l. 4. concessa] habebunt *add. Mad.* Ceterum] *Certe* *V* 1. 5. l. 5. id est] *idē* *E* 1. || l. 6. unius] unus *E* 2; huius *V* 2. adirent] *adissent* *V* 2. 6; adisci *V* 1. l. 9. persistat] *prosistat* *V* 2; consistat *V* 6. *Pith.* l. 11. erit] *erunt* *E* 1.

IV, 2, 20. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] *des.* *E* 1. *V* 3. 19; ANTIQUA. ERVIGIUS REX *V* 15; NOV *add.* *V* 4. GLOR. *deest* *E* 2. *V* 1. 4. 5. RECESSVINDUS] *ita* *R* 2; RECCODUS *R* 1; RCCDS *V* 7; RECESVINDUS *V* 8. 14; RCDS *V* 5. 6; RCHDS *V* 4; RECAREUS *V* 1; CDS *E* 2; CHNDSS *V* 2. || l. 14. relinquerit *R* 1. *V* 6. l. 16. seu] *sive* *E*. || l. 17. relinquerit *E* 2. *V* 6. 7. || l. 18. habeat *V* 3. *Mad.* ex superiori *des.* *R* 2. l. 19. ordinatu *R* 1; hordinatio *R* 2. quia] *qui* *E* 1. || l. 20. que cum s.] quocumque successionem *E* 2. l. 21. ordine *R* 1; hordinem *R* 2. sivi devitam *E* 2; sibi debitam *V* 4. 5. hereditare — successionem] hereditatem poterunt iure successionis habere *V* 15. 19. potuerunt *E* 2. *V* 7; potuerant *V* 3; potuerint *V* 7. iure *deest* *V* 1. 2. 5. 17. successionem *R* 1.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. 7. — l. 22. PUPILLOS *R* 1.

Index capitulorum. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. — l. 23. relictos *R* 2. *E* 2. parentes *R* 2. *E* 2. pupillos bocentur *E* 2. || l. 24. incipiant *E* 1. || l. 27. Ne] *Nec* *R* 1. iscripturas *R* 1; scriptura *E* 2. || l. 28. presumant *R* 1.

1) Cf. IV, 5, 1.

IV, 3, 1. *Recc. Err.*]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Quod utroque relictus parente pupillus vocetur.

Discretio pietatis est sic consultum ferre minoribus, ut iuste possessionis dominos sustinere damna non patiamur. Ob hoc, licet actenus a patre tantum relictus parvuli filii pupilli nuncuparentur, tamen, quia non minorem curam erga filiorum utilitatem 5 matres constat frequenter inpendere, ideo ab utroque parente, hoc est patre vel matre, infra XV annos¹ filios post mortem relictos pupillos per hanc legem decernimus nuncupandos.

IV, 3, 2. *Recc. Err.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum. 10

Quotiens de amissione rerum intentio vertitur, illos annos in pupillorum actionibus computandos esse censemus, quibus parentes ipsorum, pater videlicet aut mater, rem caruisse noseuntur; id est, ut ex eo tempore cum pupillaribus annis ad quinquagenarium numerum summa pertendat, de quo a predictis eorum parentibus* esse rem constat amissam. Sin vero parentes pupilli, dum viverent, rem per XXX annos² 15 amiserint, pupillus propter hoc ultra loqui non poterit.

*) R 2. V 2. 4. 8. 15 addunt: excepto tricennali obiectione. Quaedam erasa in V 6.

IV, 3, 3. *Recc. Err.*]

III. ANTIQUA.

Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum que pars 20 tutoribus detur.

Si³ patre mortuo in minori etate filii relinquuntur, mater eorum tutela, si voluerit, suscipiat, si tamen in viduitate permanserit; ita ut de rebus filiis debitis inventarium

IV, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 18. 19; ANTIQUA V 8; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDUS E 2; CHNSDS V 2; CHDAS V 6; CHDS V 1. 4. 5. 7. 17. || l. 2. utros- 25 que E. relictos R 2. E. V 7; relicto V 3. parentes R 2. E 2. V 7. pupillos E 2. || l. 3. sic] si R. dominos] *ita* R 1. V 18; dñs R 2; domino E. V 7; dominum *cett.* || l. 4. sustinere] ferre V 4. hactenus E 2. V. a] ad R 1. || l. 5. nuncupentur V 1. 2. 4. hutilitatem R 1. || l. 6. matrem V 1. 18. utroque parente] utraque parte E 2. || l. 7. XV] *ita* R 1. V 1; XXV V 18. *Pith.*; quindecim *cett.* morte R 1.

IV, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8. 15. 18). — l. 9. FL. — REX *des.* 30 E 1. V 3. 5. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINDUS E 2; CHDS V 1. 4. 6. 7; GLS CHNSDS V 2. || l. 10. incipiant R 2. actibus R 2. || l. 11. pupillorum] rerum *add.* E 1. hactionibus R 1. || l. 12. esse *bis scr.* R 1. ipsorum] illorum V 6. rem] re V 1. 2. 3. 4. || l. 13. cum *deest* R 1. quinquagenarium E 1. V. || l. 14. numeri V 6; nūmī V 1. suma R 1. V 1; sumam E 2; summam V 1. pertendant V 1. esse rem constat] rem constiterit fuisse V 4. 6. 8. 15. || l. 15. Sin] Si E 2. V 1. 2. 3. 35 6. 7. 18. pupillis E 1. V 3. viverent] viderent R 1. || l. 16. loquere non potest R 2.

IV, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 18. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 6. 7. 17; ANTIQUA NOBMDA (= NOBITER EMENDATA) E 2; AN NOV V 4; ANTIQUA NOVA V 8; FLS GLS SVINTLS REX. ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; *inscriptio* *cett. deest.* || l. 19. tutelam E. V. || l. 21. tutelam E. V. || l. 22. ipsa suscipiat E 1. 40

1) *Id est usque ad annum 14. completum; v. II, 5, 11. IV, 3, 4. Cf. Kraut, 'Vormundschaft' I, p. 133, n. 3; aliter Dahn, 'Studien' p. 59. 2) Cf. X, 3, 2 sqq. 3) De hac lege disserui 'N. Arch.' XXVI, p. 134 sq.; cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 17, 4. Interpr.: Mulieres mortuis maritis, si ipsae voluerint tutelam suscipere filiorum, . . . actis profiteantur, se non esse nupturas . . . De his vero, qui cum lege veniunt ad tutelam etc.; L. Burg. 85: Si mater 45 tutelam suscipere voluerit, nulla ei parentela praeponatur.*

Recc. Erv.] faciat, per quod postmodum filii hereditatem sibi debitam querant. Quod IV, 3, 3. si mater alium maritum acceperit, et aliquis de filiis iam ad perfectum, id est usque ad XX annorum perveniat etatem, ipse iuniores fratres sua tuitione defendat et res eorum nec ab ipsis nec ab aliis permittat everti nec aliqua negligentia deperire.

5 Quod si eas ipse forte consumserit aut vendiderit vel donaverit aut per negligentiam suam perire permiserit, cum fratres adoleverint, ea, que per negligentiam ipsius deperierint, de sua illis portione restituat. Cui tamen de fructibus ad victum pre-

10 sumendi partem decimam non negamus, ut non hec, que debet minoribus reservare, nimiis evertat expensis¹. Si quas vero de suo communibus necessitatibus aut negotiis expensas fecerit, facta presente iudice ratione, de ea, que ipsis a patre com-

15 munitis relicta est substantia, quod expenderit consequatur. Quod si fratres eius etatis vel meriti non fuerint, qui defensionem suscipiant orfanorum*, tunc patruus vel patruus filius tutele, qualem de fratribus constituimus, condicionem suscipiat. Quod si nec patruus nec patruus filius, qui digne tutelam suscipiat orfanorum, fuerit, tunc tutor ab

20 aliis parentibus in presentia iudicis eligatur². Et sive mater tutelam, sive quicumque susceperit, presentibus testibus vel propinquis de omnibus rebus, quas pater reliquit, brevis³ factus trium vel quinque testium suscriptione firmetur, et presentibus ipsis, qui ad brevem faciendum testes interfuerint, episcopo aut presbitero, quem parentes elegerint, brevis commendetur, minoribus, dum adoleverint, reformandus. Statuentes

25 etiam, ut, si que contra minorum personas adverse accesserint actiones, his intentionibus tutor, si elegerit, debeat parare responsum⁴. Certe si neclexerit, repetenti que postulat a iudice restituantur; salvo tamen minorum negotio, dum adoleverint, ad integrum reformandum. Ille vero, qui ad presens rem ipsam petere ceperit, si in

*) V 4 addit: si avi defuerint.

25 IV, 3, 3. l. 1. debitam *deest* R 1. || l. 2. aliqui R 1. E 1. perfectum] *ita* R 1. E; perfectam *cett.* l. 3. ad *deest* R 1. XX] XXI V 3. || l. 4. permittet R 1. || l. 6. cum] quam E 1. || l. 7. deperierit R 2. V 3; deperierant V 2; perierint *Mad.* || l. 9. nimis R 2. E. V 7. quas] quis V 2. 6. 7. *Pith.* || l. 10. expensis R 1; expensus E 1. comunis R 1. E 2. V 7. || l. 12. meritis V 7; meritis vel meriti V 2. defensione E 2. V 1. arfanorum R 1. || l. 13. condicionem] tuitionem V 6 et in *mary. Pith.* || l. 14. non fuerit R 2. E 2. || l. 16. reliquit E 1. V 1—6. || l. 17. brebis E 2. V 7. suscriptione] *ita* R. V 7; suscriptione *cett.* || l. 18. brebe R 2; brebem E 2. V 7. aut *deest* V 2; vel V 6. || l. 19. brebes R 1; brebis E 2. V 7. || l. 20. minores V 2. accesserint] *audesserint al. man.* R 1. intemtionibus E 2; incontentionibus V 7. || l. 21. elegerit] *ita* R 2. E. V 1—8. 14; helegerit R 1; voluerit *Mad.* neclexerit] *ita* R. V 7; neglexerit *alii.* || l. 22. que] quod V 1. 2 et e *corr.* V 6. restituatur V 1. 2. ut

30 dum E 1. || l. 23. reformandum] *ita* R. E. V 2. 7; reformando *cett.* repetere R 2. ceperit] *ita* R 1; coeperit E 1; ceperat E 2. V 1; cepit R 2. V 2. 6; coepit *alii.*

1) *De hoc loco cf. Kraut, 'Vormundschaft' II, p. 56 sq. et Rive, 'Gesch. d. D. Vormundschaft' I, p. 199.* 2) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 17, 4. Interpr.:* Nam si defuerint personae, quas diximus, et mater tutelam suscipere noluerit, tunc . . . electio iudicis vel provincialium tutores minoribus deputabit; *ibid.* 3. *Interpr.:* Quoties de pupillorum tutela tractatur, debent primi patriae cum iudice . . . aut tutorem aut curatorem eligere. 3) *De inventariis a tutoribus faciendis v. L. Rom. Vis. C. Th. III, 19, 4:* Tutores eodem momento, quo fuerint ordinati, mox adeant cognitores, ut praesentibus primatibus, defensore, officiis etiam publicis, inventario solenniter facto, etc. *Interpr.:* Mox ad tutelam quis accesserit, adhibitis continuo primatibus

45 civitatis vel defensore cum officio suo, suscepta pupilli bona facto rerum conscribat inventario; *cf. etiam L. Rom. Cur. III, 19, 4, LL. V, p. 340; Form. Turon. 24, LL. Form. p. 148 sq.* 4) *Cf. L. Burg. 85:* ut, si causam pars minoris habuerit, ipsa persona respondeat, qui tutelam suscepit.

IV, 3, 3. *Recc. Err.*] iudicio, dum ipse minor adoleverit, ab eodem fuerit victus, que acceperat cum retroactorum temporum fructibus sive servitiis ipsi minori aut parentibus eius, seu ad quem ipsa facultas iuste transierit vel cui conlata fuerit, indubitanter restituat. Et pro presumptione sua, quia, quod in iudicio vindicare non valuit, petierat, insuper X solidos coactus exolvat.

Recc. desunt. | *Err.*] Nam et si tutor pro pupillorum lucris vel eorum rebus intendere vel causare voluerit, licentia illi indubitata manebit. Quod si negotia pupillorum neglegentia tutoris fuerint vitiata vel perdita, pupillorum ea voce ad futurum permittimus reparanda.

IV, 3, 4. *Recc. Err.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne tutores ab eis, quos in tuitione habent, quascumque scripturas extorquere presumant.

Dum minorum etas in annis pupillaribus constituta nec se nec bona sua regere possit, bene legibus est decretum, eos et sub tutoribus esse, et in eorum negotiis quod statuti anni debeant computari. Quia vero quidam tutores aut suasionem aut indignatione circumveniunt, quos tueri gratissime debuerunt, et de rebus reddende rationis securitates accipiant vel certe diversarum obligationum scripturas ab illis exigendas insistunt, quo extinctis vocibus eorum que illis competunt numquam inquirere vel recipere permittantur, adeo, ut melioris mercedis partem nostra clementia consequatur, dum competentem curam eisdem minoribus inrogare perpenditur, hec custodienda modis omnibus condicio ordinatur: ut sive in minori etate, sive etiam quamvis quartum decimum etatis annum videantur pupilli transire, tamen, si tutores adhuc vel ipsos vel eorum res in sua potestate noscuntur habere*, quamcumque scripturam securitatis aut alicuius obligationis adque transactionis ipsis tutoribus vel cuicumque persone per factionem tutorum fecisse repperiantur, omnia invalida et exinanita penitus reputentur. Cum vero tempus illud advenerit, quando eum, qui sub tuitione fuit, rem in sua potestate oporteat redigere, tunc ille tutor, coram sacerdote vel iudice pupillo de cunctis rebus reddita ratione, ab eo, quem tuitus est, securitatis scripturam procuret

*) V 4. 8: habere per scripturam aut sine scriptura securitates aut obligationes aliquas atque transactiones ipsis etc.

IV, 3, 3. l. 1. adoleberit, *al. man. add.* dum E 2. eodem] eo quidem E 1. que] idque V 2. 6; que, *al. man. corr.* id que E 2; id quod V 1; qui E 1. || l. 2. ipsis minoribus V 4. || l. 4. quia quod in iudicio vindicare non valuit petierat] *ita* R 1. E 1. V 7; quia id quod petierat in iudicio vindicare non valuit V 6; quia petierat in iudicio vindicare non potuit V 3; quia in iudicium vindicare non valuit quod petierat R 2; quia quod in iudicio vindicare (vindicare V 1) non valuit quod petierat *cett.* l. 5. solidus R 1. quoactus E 2. V 7. || l. 6. Nam — reparanda *des. R.* V 7. pro *deest* E 2. || l. 8. vitiata] vitata E 1. pupillorum] pupillis V 1. 5. *Pith.*; *deest* V 4. 6. eam vocem V 1; ea vocem V 4; eam vicem *Pith.* || l. 9. reparandam E 2. V 4. 18; reparandum V 17; reparanda precipimus E 1.

IV, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6). 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 10. FL. — REX] *des.* E 1. V 3. 4. RECESSVINDUS] *ita* R 2; REC.: R 1; RCS E 2; RCDS V 2. 5; RCHDS V 6; RCCDS V 7; RE CAREUS V 1; CHDS V. 8. 17 (*in marg.*). || l. 11. tutores] tantores R 1. iscripturas R 1. l. 13. Dum] Cum V 1. 18. || l. 14. posset R 1; possint R 2. quod] quot V 2. *Pith.* || l. 15. istatuti E 2. V 7. quidam] quidem E. suasionem] persuasionem *Pith.* || l. 16. quos] eos quos V 1. *Pith.* debuerunt] *ita* R. E 1. V 1; debuerat E 2; debuerant V 2. *rell.* rationes R 1. || l. 17. accipiunt E. V. || l. 18. quo] qui R 2; quod E 2. V 2. || l. 19. adeo] ideo *Pith.* nostram clementiam R 2. E 2; nostram clementiam E 1. consequantur E. || l. 20. curam] coram E 1. V 3. hec] et V 3. 7. || l. 21. sive etiam] seu etiam E. V. || l. 23. eorum] ipsorum V 3. 7. iscripturam R 1. V 7. || l. 24. per factionem] perfectionem E 2; factionem V 1. *Pith.*; *des.* V 3. || l. 26. rem *deest* V 2; ipsam *add.* V 1. suam potestatem E 2. || l. 27. sacerdotem E 2. V 7. indice pupillorum E 2. V 15; indice pupilli E 1.

Recc. Errv.] accipere¹; sicque remota omni occasione pressure, aut recipiat pupillus, **IV, 3, 4.** quod iuste sibi deberi cognoverit, aut libero arbitrio de rebus suis, utrum cessionem, an qualem voluerit ordinare definitionem, plenam habeat libertatem. Si vero proveniat, ut, dum in tuitione est, mortali langore vexetur, quod de sibi debitis rebus
5 iudicare elegerit, a decimo etatis sue anno iuxta ordinem, qui in alia lege² est definitus, habeat plenissimam potestatem. De rebus vero tutoris, seu vivens, sive moriens idem tutor eas an filiis, an quibuscumque personis reliquerit, si pupillis reddita ratio non fuerit, iuxta inventarium, quod tempore accepte tuitionis est factum, sive quod evidenter apud tutorem fuisse extiterit manifestum, qui res tutoris habuerint
10 pupillis* indubitanter omnia reformabunt. Huius sane legis remedium cunctis pupillis dabit indubitanter consultum, excepto si illud tempus advenerit, quando eorum vocem quinquagenario numero lex sopiri decrebit³.

*) *V 4. 8 add.*: aut si defuerint ipsi, illis quibus res pupillorum competunt.

Recc. Errv.] III. TITULUS: DE EXPOSITIS INFANTIBUS.

- 15 I. Ut pro exposito infantulo ingenuo serviat qui proiecit.
II. Si servus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proicere videantur infantem.
III. Qui a parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro
5 nutritione accipiat premium.

Recc. Errv.] I. ANTIQUA.

IV, 4, 1.

20 Ut pro exposito infantulo ingenuo serviat qui proiecit.

Si quis puerum aut puellam ubicumque expositum misericordie contemplatione collegerit⁴, et nutritus infans a parentibus postmodum fuerit agnitus, si ingenuorum filius esse dinoscitur, aut servum vicarium reddant, aut pretium⁵. Quod si facere forte neclexerint, a iudice territorii de proprietate parentum expositus redimatur, et parentes
25 huius impietatis auctores exilio perpetuo relegentur. Si vero non habuerint, unde filium redimere possint, pro infantulo deserviat qui proiecit, et in libertate maneat

IV, 3, 4. l. 1. aut *deest V 8.* || l. 2. aut] et *V 8.* arbitrio] *potiatur add. V 4. 8.* cessionem] *cessionem R 1.* || l. 3. diffinitionem *V 1.* libertatem] *firmitatem E 2.* || l. 4. languore *E 1. V 1.* l. 5. iudicare] *indicare V 1.* helegerit *R 1;* eligerit *E 2.* a decimo] *ita R 1. V 1—8. 14. 15;* ad decimo
30 *R 2;* a duodecimo *E. Mad.* iuxta] *iusta E 2. V 7.* in *deest E 1.* || l. 8. factum] *actum R 1.* l. 11. illud] *illud E 1. V plerique;* aliud *Pith.* eorum] *illorum V 2.* || l. 12. quinquagenario *E. V.* sopiri] *operiri R 2. V 7.* decrebit] *ita R 1. E 2. V 7;* decrevit *cett.*

TIT. IV. Lemma. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 7.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 16. consciis] conciiis E 2; consotiis R 2; deest E 1.
35 *nescis E 1; nexis E 2. proiecere R 2. || l. 18. nutritionem R 2. premium] precium R 2.*

IV, 4, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 7. (15). V 6 inde a verbis Si quis deficit. —*
l. 19. ANTIQUA] *ita R 1. E 2. V 2. 5. 7; FLS GLS SVINDS ANTIQUA V 15; cett. deest. || l. 23. forte]*
fortasse E 1. V 1. 2. 7. || l. 24. neclexerint] ita R. V 7; neglexerint alii. || l. 25. huius] eius E 2; eius
40 *huius V 2. auctores R 1. relegentur V 1—5. || l. 26. deserviat] serviat V 1. et in] et R 1; et ille in*
Mal. permaneat R 1.

1) *De ratione post tutelam finitam ante iudicem a tutore reddita et de cautione securitatis a pupillo tutori data, quae a Romanis legibus alienae erant, cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 137.*

2) *II, 5, 11.* 3) *IV, 3, 2.* 4) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. V, 7, 2. Interpr.: Qui expositum puerum vel puellam . . . misericordiae causa collegerit etc.* 5) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. V, 8, 1: eiusdem modi alium praestet aut pretium . . . exsolvat; Interpr.: eiusdem meriti mancipium nutritori dabit, aut pretium nutritor . . . consequatur.*

IV, 4, 1. *Recc. Erv.*] propria, quem servabit pietas aliena. Hoc vero facinus, cum fuerit ubicumque commissum, iudicibus et accusare liceat et damnare.

IV, 4, 2. *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

Si servus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proicere videantur infantem.

Si¹ ancilla vel servus in fraude fortasse dominorum infantem exposuerint et ipsis insciis infantem proiecerint, infans cum fuerit nutritus, tertiam partem pretii nutritor accipiat; ita ut iuret aut probet dominus, se quod servi sui infantem exposuerint ignorasse. Si vero consciis dominis infans probatur fuisse iactatus, in eius, qui nutrit, potestate permaneat.

IV, 4, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Qui a parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat premium.

Si² quis a parentibus acceperit infantulum nutriendum, usque ad decem annos per singulos annos singulos solidos pretii pro nutrito infante percipiat. Si vero decimum annum etatis excesserit, nihil postea mercedis addatur; quia ipse, qui nutritus est, mercedem suam suo potest compensare servitio. Quod si hanc summam qui repetit dare noluerit, mancipium in nutrientis potestate permaneat.

Recc. Erv.]

V. TITULUS: DE NATURALIBUS BONIS.

- I. De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis. 20
- II. De quoda parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.
- III. De his, que parentes tempore nuptiarum dederint.
- III. De filiis de diversis parentibus natis, et qua discretione parentum adsequantur hereditatem.
- V. De his, que filii patre vivente vel matre videntur adquirere. 25

IV, 4, 1. l. 1. quem] quam R 1. servavit V. facinus] inus R 1. || l. 2. et acc.] et *deest* R 1. E 2.

IV, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 7. (8. 15. 17). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 5. 7. 8. 15. 17; *deest cett.* || l. 4. consciis vel nexiis d. E 2; conscii vel nescientes dominus E 1. videatur E 1. V 1. || l. 7. proicerint R 2. V 1. 7. || l. 8. se] et E 1; eius eo V 3. || l. 9. consciis E 2. 30 l. 10. nutrit] ita R 1. E 2. V 7; nutrit *alii.*

IV, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 15. 17. 19). — l. 11. ANTIQUA] ita R 1. V 5. 7. 8. 15. 17. 19; *deest cett.* || l. 12. ad nutriendum V 2. 7. || l. 13. pro nutr.] nutritionem R 2; nutritione V 1. premium] pretium R 1. || l. 14. acceperit infantulum] ita R. E 1. V 2; accipiat inf. V 7; inf. acceperit *cett.* || l. 16. excesserit] accesserit E 1. || l. 17. compensare] ita R. E. V 1. 2. 3. 7; iam compensare *Mad.* || l. 18. repetit] ita R. E. V 1. 2. 3. 5; repetit infantem V 7. *Mad.* permaneat] quia summam implere neglexerit *add.* V 15.

TIT. V. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 7. — l. 19. BONIS] LIBERIS *Lind.*

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. 5. 7. || l. 21. quoda] ita R 1. E 1; quodam E 2; quota *cett.* || l. 22. dederint] ita R. E 1. V 7; dederit filiis suis V 2; filiis dederint *alii.* || l. 23. de] ex 40 V 2. 5. 7; *deest E.*

1) *Prorsus aliter de eadem re statuit L. Rom. Vis. C. Th. V, 7. 8.* 2) *De hac lege cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 137 sq.*

- Recc. desunt.* | *Err.]* VI. De coercitione pontificum, qui pro rebus, quas a suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.
- VII. Ne hii, qui retento obsequio ecclesiae manumittantur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

5 *Recc.]*

I.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.

10 Dum¹ illicita queque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis oportune compellimur. Plerique enim, indiscrete viventes suasque facultates interdum vel
 15 causa luxurie vel cuiusdam male voluntatis in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes aut non gravi culpa forsitan obnoxios inanes relinquunt, ut utilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse, quos oportuerat cum
 20 virtute parentum iniunctum sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub ac occasione aut utilitati publice quandoque depereat, quod perire non debet, aut naturalis pietas suspendatur a filiis vel
 25 nepotibus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo, abrogata legis illius² sententia, qua pater vel mater aut avus sive avia in extraneam personam facultatem suam conferre, si voluissent,

Err.]

I.

IV, 5, 1.

De non exheredandis filiis; et quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.

Dum³ illicita queque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis oportune compellimur. Plerique enim, indiscrete viventes suasque facultates interdum vel causa luxurie vel cuiusdam male voluntatis adsensu in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes aut non gravi culpa forsitan obnoxios inanes relinquunt, ut utilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse, quos oportuerat cum virtute parentum iniunctum sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub hac occasione aut utilitati publice quandoque depereat, quod perire non debet, aut naturalis pietas suspendatur a filiis vel nepotibus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo, abrogata legis illius sententia, qua pater vel mater aut avus sive avia in extraneam personam facultatem suam conferre, si voluissent, potestatem haberent, vel etiam de dote sua facere mulier quod elegisset in arbitrio suo consisteret, ista magis servetur a cunctis moderata censura, qua

30 *l. 1. VI. De etc. E. V 2. 5. 7; des. R. Rubricae capp. VI. et VII. in V 3 exstant in indice tituli I. libri V. sub numeris I. et II. quoercitione E 2; coercionem V 3; cohercionem V 5; quohercione V 2; quohertione V 7. || l. 3. retento obsequio] retento o. E 1; reddent obsequium E 2. ecclesiae] ecclesiam E 2.*

IV, 5, 1. *Codd. R 1. 2. V 7. — l. 6. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; RCCNDS V 7. || l. 14. male deest V 7. voluntatis R 2. l. 15. extraneas] eorum V 7. || l. 17. gravi] ex grave V 7. || l. 18. ut utilitatibus] hutilitatibus R 1. || l. 19. prodesse R 1. || l. 21. ac] ita R 1; hac V 7; deest R 2. || l. 22. aut utilitati] ad hutilitati R 1.*

IV, 5, 1. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 14. 15. 18). || l. 5. I] FLS CHDS (CHS E 2) REX add. E 2. V 1. 5; ANTIQUA add. V 15. || l. 8. facultatibus] rebus V 1. 8. 15. || l. 10. Dum] Cum V 1. 18. || l. 12. suasque] suas E 1. || l. 14. adsensu deest E 1. extraneas] facultates suas add. E 2; facultates add. V 2. || l. 15. ita] ita ut E 2. l. 16. grabi culpa E 2; ex gravi c. V; gravis culpae E 1. || l. 17. ut deest E 1. || l. 20. ne] nec E 2; deest E 1. hac] anc E 2. || l. 27. de dote sua] dotem suam E 2. || l. 29. qua] qui, superscr. a E 2; quia V 1. 2.*

45 1) *Cf. quae de hac lege disseruerunt J. Ficker, 'Erbenfolge' IV, p. 104 sq. et H. Brunner in 'Festgabe für Heinrich Dernburg' p. 43 sqq. (Berolini 1900), et quae exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 138—146. 2) Lex erat Eurici regis deperdita; cf. Brunner l. c. p. 44 sq. et 'N. Arch.' l. c. p. 140 sq. 3) De emendationibus et additamentis Ervigii regis v. l. c. p. 143 sq.*

IV, 5, 1. *Recc.*] potestatem haberent, vel etiam de dote sua facere mulier quod elegisset in arbitrio suo consisteret, sta magis servetur a cunctis moderata censura, qua nec parentibus vel aviis adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes a successione avorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater vel mater, avus vel avia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi voluntas est, hanc servent omnino censuram, ut super decimam partem rerum suarum melioratis filiis aut filiabus vel nepotibus atque neptis ex omnibus rebus suis amplius nihil inpendant neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam transducant, nisi fortasse provenerit, eos legitimos filios vel nepotes non habere suprestes. Sane si filios sive nepotes habentes ecclesiis vel libertis* aut quibus elegerint de facultate sua largiendi voluntatem habuerint, de quintam tantum partem iudicandi potestas illis indubitata manebit. Exheredare autem filios aut nepotes licet pro levi culpa incitum iam dictis parentibus erit, flagellandi tamen et corripendi eos, quamdiu sunt in familia constituti, tam avo quam avie, seu patri quam matri

*) R 2: libertis aliquid dare elegerint, de quinta tantummodo parte potestas illis indubitata manebit.

IV, 5, 1. l. 2. helegisset R 1. || l. 3. sta] ita R 1. V 7; ista R 2. || l. 5. aviis] ita R 2. V 7; abiiis R 1. adimetur R 2. || l. 8. indiscreta voluntas des. V 7. || l. 10. vel avia] aut avia R 2. V 7. || l. 12. censuram] ita R 1; mensuram R 2. V 7. decimam] tertiam V 7. || l. 13. melioratis] ita R 1. V 7; melioratas R 2. || l. 19. subprestes R 2; suppresses V 7. || l. 20. Sane] nec V 7. l. 23. quinta tantum parte V 7. || l. 26. lebi R 1. l. 29. avo quam] ita V 7; avi quam R 2; des. R 1.

Erv.] nec parentibus vel aviis adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes a successione avorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater vel mater, avus aut avia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi voluntas est, hanc servent omnino censuram, ut super tertiam partem rerum suarum melioratis filiis aut filiabus vel nepotibus atque neptis ex omnibus rebus suis nihil amplius inpendant neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam transducant, nisi fortasse provenerit, eos legitimos filios vel nepotes non habere subprestes. Hoc tamen, rationis intuitu prelucente, observandum adicimus, ut pater vel mater, avus vel avia de supradicta tertia parte rerum suarum, si in nomine filiorum suorum atque nepotum aliquid specialiter scriptis conferre decreverint, iuxta testationis eorum ordinem cuncta erunt observanda perenniter; qualiter testatio talium de eadem tertia portione, iuxta quod eam in singulis voluerit prelargire, plenam et inconvulsibilem obtineat firmitatem. Nec licebit filiis ipsis atque nepotibus, qui de hac tertia portione aliquid meruerint a parentibus suis vel aviis percipere, quodcumque aliud iudicare, excepto si a parentibus vel aviis nulla ad futurum videatur pro conlatis rebus

IV, 5, 1. l. 1. nec] ne E 1. aviis] ita E 1; avis E 2. V. adimatur] adunatur E 1. || l. 2. licentiam E 1. || l. 3. aviorum V 1. || l. 5. aut avia] ita E 1. V 1; vel avia cett. || l. 7. censuram] ita V 1. 2. 4. 5. 8. 15; mensuram E. V 3. ut] ita ut V 1. 4; et E 2, ubi ita al. man. add. || l. 8. melioratis] ita E. V 2. 3; meliorandis cett. || l. 9. neptis] ita E. V 2; neptibus cett. || l. 13. subprestes] ita E 2; superstes E 1. V 1. 5; superstites V 2; suppresses alii. intuitu deest E 1. || l. 14. perlucentem E 1. l. 19. iuxta] iusta E 2, et ita infra. || l. 22. eam] eum V 2. singulis] ita E. V 2; singulos cett. voluerint E 1; boluerit E 2. || l. 23. prelargiri] V 1. 2. obtineant E 1. V 2. || l. 24. liceat V 1. 3. 4. || l. 26. a par.] a deest E 1. || l. 27. aviis — aviis] ita E. V 2; avis — avis cett. iudicare] vendicare V 2. || l. 28. vel ab avis V 3. 4. Mad. l. 29. ad futurum] ita E. V 2; adfutura cett.

Recc.] potestas manebit. Nam si filius
 filiave, nepos, neptis tam presumptiosi ex-
 titerint, ut avum suum aut aviam, sive
 etiam patrem aut matrem tam gravibus
 5 iniuriis conentur afficere, hoc est, si aut
 alapa, pugno vel calce seu lapide aut
 fuste vel flagello percutiant, sive per
 pedem vel per capillos ac per manum
 etiam vel quocumque inhonesto casu ab-
 10 strahere contumeliose presumant, aut publice
 quodcumque crimen avo aut avie seu
 genitoribus suis obiciant: tales, si quidem
 manifeste convicti, et verberandi sunt ante
 iudicem quinquagenis flagellis et ab heredi-
 15 tate supradictorum, si idem avus aut avia,
 pater vel mater voluerint, repellendi.¹
 Tamen si, resipiscentes a suo excessu,
 veniam a suprascriptis, quibus offenderant,
 inploraverint, eosque in gratiam receperint
 20 paterna pietate aut rerum suarum suc-
 cessores instituerint, neque proiberi ab
 eorum hereditate neque propter disci-
 plinam, qua correpti sunt, infamiam pote-
 rint ullatenus sustinere.

Err.] testationis condicio intercessisse. IV, 5, 1.

Sane si filios sive nepotes habentes ecclesiis vel
 libertis aut quibus elegerint de facultate sua
 largiendi voluntatem habuerint, extra illam ter-
 tiam portionem, que superius dicta est,
 quinta iterum pars separabitur. De qua
 quinta parte iudicandi potestas illis indubitata
 manebit. Sed sive tertia rerum pars, que
 meliorandis filiis* inpendi precipitur, sive
 quinta, que pro conlatione ecclesiarum vel
 libertorum seu quorumlibet inpendione
 separari iubetur, de propriis tantumdem
 rebus separabitur. Nam quod quisquis
 ille per auctoritatem percipere meruit
 principum, nullo modo in adnumeratione
 huius tertie vel quinte partis quolibet
 titulo admiscetur, sed iuxta legem aliam²,
 qui hoc a rege perceperint, habebunt
 licitum, quale voluerint de conlatis sibi
 rebus a principe ferre iudicium. Exheredare
 autem filios aut nepotes licet pro levi culpa in-
 licitum iam dictis parentibus erit, flagellandi
 tamen et corripiendi eos, quamdiu sunt in familia
 constituti, tam avo quam avie, seu patri quam
 matri potestas manebit. Nam si filius filiave,
 nepos vel neptis tam presumptiosi extiterint, ut
 avum suum aut aviam, sive etiam patrem aut
 matrem tam gravibus iniuriis conentur afficere,
 hoc est, si aut alapa, pugno vel calce seu lapide

*) V 15: filiis vel nepotibus, sive decima, que
 in extraneos ferri iubetur, sive quinta etc.

IV, 5, 1. l. 5. adficere R 2; adfigere V 7.
 l. 8. vel per] per *deest* R 2. V 7. || l. 9. vel quoc.]
 vel *deest* R 1. abstrahere R 2. || l. 14. iudice R 1.
 35 l. 19. gratia R 2. V 7. || l. 20. paterna] pater vel
 maternam R 2. || l. 21. ab] de R 2. || l. 23. po-
 terunt R 2.

40

45

IV, 5, 1. l. 6. iterum] rerum V 1. qua *al.*
man. post add. E 2. || l. 7. parte] tantummodo *add.*
 V 14. illis] illi V 1. || l. 8. sive] *ita* V; sibi E 1;
 sive *post corr.* sivi E 2. || l. 12. separare E 1.
 l. 14. meruit] *ita* E 2. V 1. 2. 3; meruerit *cott.*
 l. 16. quodlibet E 1. || l. 17. admisceatur V 2.
 l. 18. a rege] ad regem E 2; *des.* V 4. || l. 19. quale]
 quā E 1; qualem E 2. || l. 20. Exheredare E 2;
 Exhereditare V 1. || l. 24. avo] avi E 1. V 2;
 abii E 2. || l. 26. presumptores V 3; praesump-
 tuosi *Pith.* || l. 27. aut matrem] et matrem
 E 1. || l. 28. tam gravibus] tam *deest* V; gravis
 V 2. afficere] affligere V 15. || l. 29. hoc est —
 presumant (p. 198, l. 4) *des.* V 3. 15. aut alapa]
 aut *deest* E 1; alapa aut *Pith.*

1) Cf. *Ed. Roth.* 168. 169. 2) *Allegari videtur Chindasvindi lex V, 2, 2 ab ipso*
Ervigio rege aucta. Cf. IV, 2, 16; 5, 5.

IV, 5, 1.

Erv.] aut fuste vel flagello* percutiant, sive per pedem vel per capillos ac per manum etiam vel quocumque inhoneste casu abstrahere contumeliose presument, aut publice quodcumque crimen avo aut avie seu genitoribus suis obiciant: tales, si 5 quidem manifeste convicti, et verberandi sunt ante iudicem quinquagenis flagellis et ab hereditate supradictorum, si idem avus aut avia, pater vel mater voluerint, repellendi. Tamen si, resipiscentes a suo excessu, veniam a suprascriptis, quibus 10 offenderant, inploraverint, eosque in gratiam receperint paterna pietate aut rerum suarum successores instituerint, neque prohiberi ab eorum hereditate neque propter disciplinam, qua correpti sunt, infamiam poterint ullatenus sustinere. 15

*) *Pro flagello percutiant praebent V 4: flagello, gladio percusserint; V 8: flagello, gladio quocumque percusserint aut contra eos malitiose levaverint.*

IV, 5, 2. *Recc. Erv.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

20

De quota parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.

Quia¹ mulieres, quibus dudum concessum fuerat de suis dotibus iudicare quod voluissent, quaedam repperiuntur, spretis filiis vel nepotibus, easdem dotes illis conferre, cum quibus constiterit nequiter eas vixisse, adeo necesse est illos exinde percipere commodum, pro quibus creandis fuerat adsumtum coniugium. Denique constituentes 25 decernimus, ut de dote sua mulier, habens filios aut nepotes, seu causa mercedis ecclesiis vel libertis conferre, sive cuicumque voluerit, non amplius quam de quarta parte potestatem habeat. Nam tres partes legitimis filiis aut nepotibus, seu sit unus,

IV, 5, 1. l. 1. percutiat *E.* V 2. sive per] sibe per *E* 2; si vero per *E* 1. || l. 2. vel per capillos] 30 *ita* V 1. 2; per cap. *E*; aut per cap. *alii.* ac] aut *E* 2. per manum] manu V 1; manum V 2. *Pith.* || l. 3. quodcumque *E* 1. || l. 4. presumpserint V 1. 4. 5; presumpserit V 2. || l. 5. aut avie] vel avie V 1. 2. genitoribus *E* 1. obicerint V 2. 35 l. 8. aut avia] *ita* *E* 2. V 1. 2; et avia *alii.* l. 9. repellendi *E* 1. || l. 10. quibus] *ita* *E.* V 3; quos *ceit.* || l. 11. offenderint V 1. *Pith.* || l. 15. poterunt *E* 2; poteñ V 2.

IV, 5, 2. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 18). — l. 20. FL. — REX] *des.* 40 *E* 1. V 3. 4; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* *R* 2; CNDS *R* 1; CHISDS *E* 2; CHDS V 1. 2. 5. 7; GLS RECESVINDUS V 14. REX *deest* *R* 1. || l. 21. quoda *E* 1; quoda *E* 2. partibus *E* 1; partem *E* 2. || l. 23. spretis] superstes *R* 1. || l. 24. cum *deest* *R* 1. || l. 25. fuerat adsumta coniugia *R* 2; fuerant adsumtu coniugium *E* 2. || l. 26. aut] et *corr.* vel *E* 2; vel V 1. 2. || l. 27. vel] adque 45 *E* 2; atque V 2. voluerint *R* 2. *E* 2. de quartam partem *R* 2.

1) *Praeter scripta, quae supra p. 195, n. 1 allegavi, cf. quae disseruit M. Wolff, 'Zur Gesch. d. Wittwenehe im altheutschen Recht' in 'Mittheil. d. Instituts f. oesterr. Geschichtsforschung' XVII, p. 382 sqq. Cf. IV, 5, 1. V, 2, 4.*

Recc. Err.] sive forsitam plures, absque dubio relictura est. De tota interim dote tunc **IV, 5, 2.** facere quod voluerit erit mulieri potestas, quando nullum legitimum filium filiamve, nepotem vel neptem suprestem reliquerit. Verumtamen femine, quas contigerit duobus viris aut amplius nubere atque ex eis filios procreare, non eis licitum erit, dotem ab alio marito acceptam filiis aut nepotibus ex alio viro genitis dare; sed unusquisque filius filiave, nepos aut neptis ex ipsa linea procreati dotem, quam avus aut pater eorum concesserat, post mulieris obitum per omnia secuturi sunt.

Recc. Err.]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

IV, 5, 3.

De his, que parentes tempore nuptiarum dederint.

Quidquid¹ indiscreta parentum voluntate decernitur, legali necesse est censura coerceatur. Idcirco, quia plerumque parentalis calliditas exigit, id tempore nuptiarum filiis dare, quod quancumque voluerint auferendi habeant potestatem, abrogata deinceps eadem, qua predictum est, parentum calliditate, hac perpetim lege mansurum per omnia noverint: ut, si quid

Recc.] seu per scripturam sive per traditionem rei | **Err.]** per traditionem rei, seu per scripturam sive per donationem cuiuslibet rei vel coram testibus tradite

Recc. Err.] — extra quod in ornamentis aut vestimentis vel reliquis speciebus, sicut fieri adsolet, pro dignitate nuptialium federum ab aliis fuerit fortasse acceptum; quod utique commodantibus erit reddendum — in mancipiis, terris, vineis, edificiis, vestimentis adque ornamentis fuerit a parentibus sive nuptiarum tempore sive post nuptias filiis quocumque modo donatum, quodcumque inde filii iudicare voluerint, in eorum consistat arbitrio; eodem tantum ordine reservato, ut post parentum obitum, dum filiis patuerit adeunda successio, excepto id, quod parentes filiis iuxta leges fortasse dona-

IV, 5, 2. l. 1. forsitam] *ita R 1. E 2. V 7*; forsitan *alii.* totam interim dote *R 1*; tota interim dotem *R 2. E 2.* || *l. 2.* mulieris *R 2.* filiamve] *filiamve R 2*; filiam vel *E 2. V 7*; filiave vel *V 1*; filiamve seu *E 1*; filiam seu *V 2.* || *l. 3.* vel neptem *des. E 2. V 1. 7.* suprestem] *ita R 1*; subprestem *E 2 (al. man. post add.); deest V 3*; superstem *E 1. V 1. 2*; superstitem *V 5*; supprestem *cott. feminas V 2.* || *l. 4.* adque *R 2. E 2.* filios] *filios, al. man. add. filias E 2*; filios filiasque *V 4.* || *l. 6.* filiavae *R 2*; filia vel *E 2.* ipsa] *illa R 1.* || *l. 7.* eorum *deest R 1.* secuturi] *ita R. E 2. V 1. 2. 4. 7. 17. 18*; consecuturi *cott.*

IV, 5, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 7. (8. 14. 15). — **L. S. FL. — REX] des. E 1. V 2. 3. 4.** ANTIQUA *add. E 2*; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add. V 15.* CHINDASVINDUS] *ita R 2*; CINDS *R 1*; CIHS *E 2*; CHDS *V 1. 5*; CHNDS *V 7.* || *l. 9.* que] *qui R 2. E 2.* dederint] *dederit R 1*; filiis suis *add. al. man. E 2*; filiis dederint *E 1*; filiis suis dederint *V 1*; ded. fil. suis *V 2. l. 10.* parentum] *presentium R 2.* est ut censura *E 2.* || *l. 11.* id] *item R 2*; idem *V 7.* || *l. 12.* dare] *ita R. V 1. 4. 7*; donare *E. V 2. 3. Pith. Mad.* adeo abrogata *V 2.* || *l. 13.* deinceps *V 2. 7.* qua predictum] *ita R 1. E*; qua predicta *R 2*; que predictum *V 7*; que predicta *V 1. 2. alii.* hac (ac) perpetim lege] *ita R. E. V 2. 7*; hanc p. legem *V 1. 3. 4.* mansurum] *ita R 1. E. V 7*; mansura *V 2*; mansuram *R 2. V 1. alii.* || *l. 15.* seu per scripturam — rei (*col. 1*) *R.* per traditionem — tradite (*col. 2*) *E. V.* seu per tr. *Pith.* per tr. rei *des. E 1. V 3. 7. 8. 14. 15.* tradicione *E 2.* || *l. 16.* sive per donationem] *sibe per d. E 2*; seu per di traditionem (*sic*) *E 1*; sive per traditionem *V 7.* cuiuslibet rei vel coram testibus tradite] *ita E 1. V 1. 2. 3. 7*; cuiuslibet vel coram testibus tradite rei *cott.* || *l. 18.* aut] *vel V 2.* vel *deest R 1.* especiebus *E 2.* || *l. 19.* adsolet] *solet R 1.* federum *E 1.* || *l. 22.* legaliter donatum *V 8.* || *l. 23.* hordine servato *R 2.* hobitum *R 1.* dum *deest R 2*; de *V 1.* || *l. 24.* patuerit — filiis *des. R 1.* adeunda] *adeundi V 1*; ad eundem *R 2*; ad eandem *V 4.* successio] *corr. successionem E 2*; successionem *V 1.* id] *hoc V 1. Pith.* par. filiis] *suis add. V 1. 2. et al. man. E 2.* iuxta] *iusta et ita infra E 2.*

1) *V. de hac lege R. Schroeder, 'Gesch. d. ehel. Güterrechts' I, p. 124; Dahn, 'Studien' p. 124; 'N. Arch.' XXVI, p. 146.*

IV, 5, 3. *Recc. Err.*] verint, eadem inter heredes quoequatio fiat: ut, quod nuptiarum tempore filius vel filia a parentibus iuxta predictum ordinem possidendum accepit, et licentia sit illi exinde quod voluerit iudicandi, et post parentum obitum aderatione adibita, contropatis his, que tempore nuptiarum promeruit, adque heredibus ceteris eadem compensata equalitate, quidquid super de parentum esse hereditate constiterit, equali teneant hac sequantur divisione.

IV, 5, 4. *Recc.*]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De filiis de diversis parentibus natis, et qua discretione parentum adsequantur hereditatem.

Si¹ provenerit unum virum plures habere uxores adque ex omnibus filios procreare, et aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere, facultatem eius, si filios non reliquerit vel nepotes, illi fratres vel sorores adprehensuri sunt sibique vindicaturi, quos ex uno patre et ex una matre constat esse progenitos. Talis etiam ordo servabitur, si una mulier de pluribus maritis filios habeat. Nam similiter fratrum sororumque hereditatem, tam a paterna quam a materna successione debitam, eorum, qui ex his intestati vel absque prole sive

Err.]

III.

De filiis diversis parentibus natis, et qua discretione parentum adsequantur 10 hereditatem.

Si provenerit unum virum plures habere uxores atque ex omnibus filios procreare, et aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere, facultatem eius, si filios non reliquerit vel nepotes, illi fratres vel sorores adprehensuri sunt sibique vindicaturi, quos ex uno patre et ex una matre constat esse progenitos. Quod² si ex uno patre et diversis matribus filii fuerint, facultas, que de patre 20 venerit, illi tantum inter se erunt equaliter divisuri, qui ex uno patre fuerint procreati. Similiter et si de una matre vel de diversis patribus filii nati fuerint, id precipimus observari. Nam et si una mulier 25

IV, 5, 3. l. 1. eredes *E* 2. *V* 7. quoequatio] *ita R. E* 2. *V* 2. 7; coequatio *E* 1. *V* 1. *alii*. l. 2. vel *deest R* 1. acceperit *V* 2. 7. || l. 3. obitum *deest R. V* 3. aderatione] de ratione *V* 7. l. 4. contropactis *E* 1; vel contropatris *V* 2. eandem compensatam equalitatem *V* 2. || l. 5. super — constiterit *des. V* 2. 3. super de p. esse] superesse de p. *V* 3. *Pith.* equaliter *E* 1. *V* 1. || l. 6. hac] *ita pro ac R. V* 7; hunc *E* 2; ac *cett.* divisionem *V* 2. 3. 30

IV, 5, 4. *Codd. R* 1. 2. *V* 7. — l. 8. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; CNDS *R* 1. *V* 7. REX *deest R* 1. || l. 9. de *deest V* 7. || l. 14. aut fil. *des. V* 7. l. 15. hac] ac *R* 2. *V* 7. || l. 20. Talis] Et talis *R* 2. *V* 7. || l. 21. pluribus] *ita R* 1. *V* 7; plurimis *R* 2. || l. 22. abeat *R* 2. *V* 7. Nam *deest V* 7. similiter] *ita V* 7; si mulier *R.* || l. 23. hereditate *V* 7. a pat. quam a mat.] ad paterna quam ad materna *R* 1; paterna quam materna *V* 7. l. 24. sibi debitam *V* 7.

IV, 5, 4. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15). — l. 7. III] FLS CHDS REX *add. E* 2. *V* 1. 5; FLS GLS CHNDS REX *add. V* 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *V* 15. || l. 9. ex diversis *V* 1. 2. 3. || l. 10. adsequantur *E* 1. || l. 12. habuisse 35 *V* 8. || l. 13. procreasse *V* 4. || l. 16. vel nepotes] aut nepotes *V* 1. 2. illi fr.] illius fratres *V* 1. 2. 4. 5. vel sorores] aut sorores *V* 1; et sorores *V* 2. adprehensuri *E* 1. || l. 17. vindicaturi *V* 1. ex uno patre — matre] uno patre vel ex una matre 40 *V* 1. uno patre et ex *des. V* 3. || l. 18. et ex] vel ex *V* 1. 4; et *E* 2. *V* 2. || l. 19. si ex una matre et diversis patribus *E* 1. || l. 20. filii nati fuerint *V* 1. 4. facultatem *V* 1. 4. *Mad.*; facultates *Pith.* l. 21. venerit] *evenerit E* 1; *eberit al. man. corr.* 45 *ebenierit E* 2; *venerint V* 1. *Pith.* || l. 23. vel de] vel *E* 2. *V* 1; et de *V* 3. 4.

1) Cf. IV, 2, 5 et quae de utraque lege exposui 'N. Arch.' XXVI, p. 99 sq. 2) Cum hoc *Errigii* additamento conferendum est eiusdem additamentum ad legem IV, 2, 5 latum.

Recc.] nepotibus discesserint, illi tantum fratres sororesque habituri sunt, qui unius patris vel matris filii filieve fore noseuntur; ita ut iuxta legem aliam¹, qua constitutum est, triantem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptis, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate avorum vel aviarum cum patris aut avunculis equales succedere, illo tantum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel avos de rebus suis filios nepotesque meliorare aut in extraneum quemlibet quodcumque conferre.

Errv.] de pluribus maritis filios habeat, similiter IV, 5, 4. fratrum sororumque hereditatem, tam a paterna quam a materna successione sibi debitam, eorum, qui ex his intestati vel absque prole sive nepotibus discesserint, illi tantum fratres sororesque habituri sunt, qui unius patris vel matris filii filieve fore noseuntur; ita ut iuxta legem aliam, qua constitutum est, triantem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptis, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate avorum vel aviarum cum patris aut avunculis equales succedere, illo tantum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel avos de rebus suis filios nepotesque meliorare aut in extraneam personam quamlibet quodcumque conferre.

Recc. Errv.]

V. ANTIQUA.

IV, 5, 5.

De his, que filii patre vivente vel matre videntur adquirere.

Filius², qui patre vel matre vivente aliquid adquisierit, sive de munificentia regis aut patronorum beneficiis promeruerit*, et exinde aliquid cuicumque vendere vel donare voluerit, iuxta eam condicionem, que in aliis nostris legibus continetur³, in ipsius potestate consistat; nec sibi aliquid, dum filius vivit, exinde pater vel mater vindicare

*) V 15 *add.*: seu fidelis aliquid ei donaverit.

IV, 5, 4. l. 3. filii filieve] filii filive R 1; filii filiave R 2; filii filie vel V 7. || l. 4. iuxta] iuxta V 7. || l. 5. triantem] ita R 1. V 7; deest R 2. perdere] prehendere R 2. || l. 6. qui] quia R 2. l. 7. admiserint R 2. || l. 10. quo] quod R 2. l. 12. in deest R 1.

IV, 5, 4. l. 1. pluribus] plurimis E 2. V 1. 3. 4. abeat E 2. || l. 2. hereditate E 1. tam paterna quam materna V 1. || l. 3. sibi deest E 2. devita E 2; debita V 2. || l. 4. his] eis E 2. || l. 5. illi] illius V 1. 2. sororesque] vel sorores V 1. 2. l. 6. filieve] filiabe E 2. fore] ferre E 2. l. 7. iuxta] iuxta E 2. qua] quam E 2. V 1. l. 8. triante E 2. V 3; trientem V 1. 4. licitum est E 2. || l. 9. neptis] ita E. V 2; neptibus *ceit.* patris aut matris V 2. || l. 10. admiserint E 2. V 2; amiserunt V 1. || l. 11. aut avunculis] atque av. E 1; et av. V 3; vel abum vel abunculis E 2. l. 12. qui superius decretus est V 2. || l. 14. nepotesque] vel nepotes V 2. extraneam personam quamlibet] extraneam personam quemlibet E 1; extraneum quemlibet E 2. V 3. 4.

IV, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 7. (8. 15. 17). — l. 16. ANTIQUA] deest R 2. E 1. V 2. 3. 4. 5; FLS CHDS REX V 1. 17. || l. 17. videntur — matre *des.* R 1. || l. 18. patre vel matre vivente] vivente R 1; patre vivente vel (aut E 2) matre E. || l. 19. et exinde — voluerit *des.* V 3. vel] aut E. || l. 20. voluerit] valuerit R 1; deest *Mad.* iuxta] iuxta E 2. nostris deest E 1. V 7. || l. 21. vindicare V 1.

1) *Lex, quae hic laudatur, aut ipsius Chindasvindi lex IV, 2, 18 est aut, quod verisimilius est, lex antiqua deperdita, quam Leovigildus capiti 327. Codicis Euriciani substituerat. De vi loci huius a Chindasvindo laudati cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 126 sqq.* 2) *Lex de peculio castrensi et quasi castrensi filii familias constituit, leges forte Romanas imitans; cf. Cod. Theod. VI, 35, 15; Cod. Iust. VI, 61, 6. 7; v. 'N. Arch.' XXVI, p. 146 sqq.* 3) *Cf. V, 2, 2.*

IV, 5, 5. *Recc. Erv.*] presumant¹. Quod si inter leudes² quicumque, nec regis* beneficii aliquid fuerit consecutus, sed in expeditionibus constitutus de labore suo aliquid adquisierit, si communis** illis victus cum patre est, tertia pars exinde ad patrem perveniat, duas autem filius, qui laborabit, obtineat.

*) V 2. 4. 8 *add.*: nec patronorum.

**) V 2. 4. 8: communis cibus aut victus illi cum *etc.*

IV, 5, 6. *Recc. deest.*

Erv.]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS WAMBA REX.

De coercitione pontificum, qui pro rebus, quas a suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.

Deus³ iudex iustus, qui iustitiam intemporaliter diligit, non vult 10
servire iustitiam tempori, sed tempora potius equitatis lege concludi.
Ipse igitur Deus iustitia est. Deo ergo datur quidquid a fidelibus in
Dei ecclesiis iustissima devotione offertur. Nam et fidelis quisque
iustitiae serviens Deo mediante, qui iustus est, vota sua adstringit. Nus-
quam enim iustitiae vota solvenda sunt, quae et a iustitia processerunt et 15
per iustitiam inligata noscuntur. Deo igitur fraudem facit, qui iustitiae
aliquid subtrahit. Ergo et iustitiam rescindit, quisquis aliena vota
corrumpit. Cum igitur, ut dictum est, Deus iustitia sit, qua presump-
tionis insania agitur, ut de manu Dei quis auferat, quod tricennali
temporum prescriptione se tenuisse contendat? Multorum enim mentes 20
pontificum, inlicito cupiditatis ausu precipites, quaedam de his, quae in
eorum diocesi fundatis ecclesiis pia fidelium oblatione donantur, in-
satiabili rapacitatis studio aut iuri ecclesiae principalis innectunt, aut
donanda aliis vel sub stipendio habenda distribuunt, sicque non solum

IV, 5, 5. l. 1. leudes] leodes V 2; laudes V 3. 15. regis] regis E. V 2. 3. || l. 3. illis] ita R 1. 25
E. V 7; illi *cect.* patrem] patre R 2. E 2. || l. 4. laborabit] ita R. E 2. V 7; laboravit *cect.* || l. 5. pater-
norum V 4. || l. 6. illi aut victus V 8.

IV, 5, 6. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 7. VI] IN NOMINE
DOMINI *add.* E 2; IN NOMINE *add.* Pith. FL. — REX] *des.* E 1. V 5. GLOR.] AUGS GLS V 4.
WAMBA] GUMBA V 4. || l. 8. De] De canone de V 4. 8. coercitione] ita V 2; cohercione E 1; 30
quoarcitione E 2; coercionem V 3. 4; correctionem V 1; cohercione V 5; quohercione V 7. a *deest* V 3.
4. 5. || l. 9. auferuntur V 1. 2. tric. — causantur *des.* V 2. causentur E 1. || l. 10. iudex iustus] ita
E 1. V 7; iust. iud. *cect.* intemp.] *deest* V 2; intemporaliter V 3. 15. || l. 11. servare V 1. set E 2.
potius] positus E 1. concludit E 2. V 1. 7. 17. 18. || l. 14. iustus] iustum E 1. adstringit] instringit
E 1. Nusquam] Numquam E 2. V 2. 3; Semper Pith. || l. 15. iustitiae] iusta V 1. 4. 5. 8. Pith.; 35
iustissima V 7. et a iustitia] ita V 2; et iustitia E 1; et ad iustitia E 2; et ad iustitiam V 7; a iustitia
V 1. || l. 16. per] pro E 1. inligata] ita E 1. V 3. 7. 15. 17; illigata V 1. 4. 5; alligata V 2; ligata *cect.*
l. 17. subtrahitur E 1. quisquis] qui E 1. || l. 20. se *deest* E 1. || l. 21. quaedam] quidam E 1.
l. 23. iuri] iure V 7; in re E 1. || l. 24. sub *deest* E 1. V 1. stipendiis V 3. 20; istupendio V 7.

1) Cf. *Edict. Roth. c.* 167. 2) Vox 'leudes', a Francis saepissime usitata, hoc solo 40
loco in Visigothorum scriptis occurrit. Significat haud dubie homines, ministros seu comites regis,
eosdem fortasse, qui postero tempore gardingi seu palatini vocantur; cf. 'N. Arch.' XXVI,
p. 146 sq. 3) Hanc legem et sequentem, a rege Wambano eodem die (23. Dec. 675) datas,
per errorem ab Ervigii iureconsultis huic titulo subiectas esse suspicamur, cum multo melius cum
titulo sequenti convenire videantur. Lex prior constituit de rebus ecclesiarum, in proprietate 45
fundatorum seu heredum eorum consistentium, ab episcopis non praesumendis. Cf. U. Stutz, 'Ge-
schichte des kirchlichen Benefizialwesens' I, p. 103 sqq. 107.

Recc. deest.

Err.] aliena vota dirumpunt, sed et sacrilegium operantur in eo, quod **IV, 5, 6.** ecclesie Dei fraudatores existunt. Ecclesiam quippe fraudare sacrilegium esse, a maioribus adprobatur. Unde et, cum eos evidens ratio persuadeat ad reddendum, aut tricennium in re possessa opponunt, aut non se fecisse respondent, quod decessores suos egisse non nesciunt, et tamen scita emendare refugiunt, sicque cupiditatem tricennio fovent et rapacitatis studia temporum prescriptionibus cumulant, et qui admissum facinus ad momentum delere debuerunt, annosa id obpositione solidare contendunt. Quante igitur impietatis ille credendus est, qui ad hoc laborat, ad hoc etiam propositionis sue voces exagrat, ut per tricennium se cognoscat Deo iniuriam intulisse, quam tamen, exacto tricennio, renuat emendare? Nunc vero, cum hec et talia equissima iustitie defensione prolata sunt, nos tamen non preterita ordinamus, sed futura disponimus, nec precedentium regum, sed nostri regni tempora definimus: abrogata ergo deinceps totius cupiditatis licentia, nulli pontificum ultra licebit, aut quicquam ab ecclesiis diocesis sui auferre, aut abstultum quodcumque per obpositionem tricennii vindicare. Non enim in hac causa deinceps tricennale tempus accipiendum est; sed quandocumque fuerit veritatis origo monstrata, iustitiam partis sue recipiat. Quia et, ut multiplex annorum series sine repetitione pertranseat, facit hoc preminentis dura potestas, que sic subdita sibi sacerdotum conprimit colla, ut pro ablati rebus intendere contra preminentis personam nec audeant nec presumant. Proinde, ne talium silentio vox perenniter expoliata ecclesie conquiescat, licitum erit huius presumptionis admissum et per quemcumque et quandocumque accusatum detegi et imminentis ipsius cause negotium expediri; sub isto videlicet ordine, ut, si heredes fundatoris ecclesie adsunt, ipsi talia prosequantur; sin autem non fuerint, aut etiam, etsi sint, causare tamen noluerint, tunc ducibus vel comitibus, tiufadis atque vicariis sive quibuscumque personis, quos cognitio huius rei adtigerit, et aditus accusandi et licentia tribuitur exequendi. Quicumque ergo episcoporum hec, que premissa sunt, in preteritis fecit et tricennium iam in hac perversa possessione implevit, ea ipsa, que in preteritis per XXX annos tenuit, Deo potius iudicanda relinquimus, quam nostro rescindenda iudicio definimus. Quicumque vero usque ad tempus,

IV, 5, 6. l. 2. ecclesiam] heclesiam Christi V7. || l. 4. in re] iure V3. opponunt *deest* E 1. l. 5. se *deest* E 2. V 1. 2. respondent] *ita* E. V 2. 7; respondent V 1. 3. *alii.* decess.] de successores V 1. || l. 6. scita] *ita* V 1. 2. 4. 5. 7. 8. 14. 15. 20. *Pith.*; scitu V 3; scit E 1; sciat E 2; ista *Mad.* refugiunt *corr.* nequeunt E 2. || l. 7. studia] astuciam V 2. || l. 8. debuerant E 2. V 2. solidari E 2. l. 11. cognoscat] cognoscens E 2; recognoscat V 1. 2. 4. Deo] Domino E 1. V 7. renuat E 1. l. 12. hec] hae E 1. equissima] *ita* E. V 7; equisissima V 3; nequissima V 1. 2. 4. 5. iniustitie V 5. l. 14. difinimus E 2. || l. 16. ecclesiis] ecclesia E 1; aliis V 1. diocesis sui] *ita* E 1; d. suis E 2. V 7; sui d. V 2; d. sue *cect.* abstultum] *ita* E 2. V 2. 3; absultum E 1; abstulatum V 7; ablatum V 1. 4. 5. l. 17. per obpositionem] propositione E 2; per positionem V 7. tricenni E 1. || l. 20. preminentis E 1; preeminentis E 2. V 2. 3. *rell.* || l. 21. subdita] *ita* E 1. V 2. 3. 4. 5. 7. 8. 14. 15. 20; subiecta *corr.* al. l. 22. preminentis] *ita* E. V 1; preeminentis *alii.* persona E 2. audeant] audiant E 1; adeat E 2. || l. 23. talium] *ita* E 1. V 1. 2. 3. 4. 7. 8. 20; tali E 2. V 5. silentium E 1. V 7. perhenniter V 1. spoliare V 1. || l. 24. huius p.] huius negotium p. V 2; hoc negotium p. V 1. || l. 25. accusatum] haccausatum E 2. || l. 26. expedire V 1. || l. 28. etsi] *ita* E 1. V 2. 7; aut E 2; si *cect.* sint] sunt V 1. tiufadis] *ita* E 1. V 2. 7; tiumpfadis V 3; tiuhpadis E 2; tiuphadis *cect.* l. 29. atque] aut E 2. V 1. adtigerit] adtingerit E 2. V 1; contigerit E 2. || l. 30. exequendi] etequendi E 1. || l. 31. que prem.] que *deest* E 1. || l. 32. in *deest* V 1. || l. 33. iudicandę E 1; vindicanda *Pith.*

IV, 5, 6. *Recc. deest.*

Err.] quod lex ista conderetur, in hoc ipsut, quod rapuit, tricennium non implevit, rem ipsam, que ablata est, sine aliqua satisfactione in omni integritate ecclesie, cui testata est, reformare cogatur. Iam vero a die huius late legis vel tempore quicumque pontificum de his, que a fidelibus in Dei ecclesiis testata vel conlata esse noscuntur, aliquid exinde abstulerit suoque iuri vel ecclesie principali applicaverit seu cuicumque persone quolibet modo quodcumque tale concesserit, nulla temporum longevitate securus, iuxta premissum ordinem, quandocumque et per quemcumque talia fuerit commisisse detectus, ea ipsa, que presumpsit, una cum legitima satisfactione rei proprie illi ecclesie, cui tulit vel in quam deliquit, reformare cogendus est. Quod si de rebus propriis non habuerit unde conponat, et in omni integritate ea, que presumpsit, ecclesie, cui tulit, restituat, et ipse pro excessibus suis iuxta canonem Toletani concilii undecimi¹ excommunicationis plectendus erit sententia, id est, ut, si decem solidos rem ipsam, quam tulit, valere constiterit, XX dierum penitentiae satisfactione admissum facinus expurgabit. Similiter, sive maioris sive minoris sit pretii quod presumpserit, geminata hoc semper dierum satisfactione vel penitentia emendabit. Simili quoque et ille sententia vel damno multandus est, qui a decessore suo ablata deinceps quecumque de diocesanis ecclesiis apud se tenere presumpserit. Quicumque tamen iudicum tenorem legis huius adimplere neglexerit, quod aut iudicare talia differat aut iudicanda regis auditibus nullo modo innotescat, omnem rei taxationem, quam episcopus ille persolvere debuit, qui talia fecerit, tota ecclesie illi de sua idem iudex proprietate debet componere, cuius accusatum sibi negotium destitit iudicare. Hec igitur lex non solum pro rebus, que in ecclesiis absolutis vel diocesanis conlate sunt, observabitur, sed sub generali nomine omnium ecclesiarum, id est, tam in monasteriis virorum quam etiam

IV, 5, 6. l. 1. quod] *ita E. V 1. 7; quo V 2. 3. alii. ipsut] ita E 2. V 7; ipsud E 1. V 1; ipsum alii. quod] hoc E 1. || l. 2. satisf.] excusacione V 2; retardacione V 4. 8. || l. 3. testata] ita E 1. V 7; testa E 2; testata res V 1—5. || l. 4. pontificum] vel (aut V 8) aliorum hominum *add. V 4. 8. l. 5. conlata] collocata V 2. || l. 6. iure E 1. applicaverit E 1; adplicaberit E 2. || l. 7. concesserit] consenserit V 2. || l. 9. fuerit] fuit V 1. ipse E 2. || l. 10. una — illi *des. E 1. satisfactio V 1. proprie illi] proprilli E 2; des. E 1. tulit] abstulit V 4. || l. 11. deliquit] delinquit E 2; deliquit V 1. 7. cogatur V 2. || l. 12. et deest V 1. || l. 13. tulit] abstulit V 4. iuxta] iusta E 2. V 7. || l. 15. id est] ideo E 1. solidis E 2. V 7. res ipsas V 2. constituerit E 1. || l. 16. expurgavit E 1. V 7; expiavit V 4. 8. Similiter — hoc] Si vero maioris sive minoris quantitatis precii quod presumpsit geminata similiter hoc V 2. || l. 17. sit precii sive minoris V 1. || l. 18. satisfactionem dedugat ne non tantum vel p. V 3. vel penitentia] vel penitentiae E 2; penitencie V 2. || l. 19. a decessore] accessore *corr. a cessore E 2. suo deest V 2. || l. 20. quecumque] quamecumque rem V 2. de] deest E 1. V 2; a V 1. 5. || l. 21. Qui-cumque] Qui cum V 1. || l. 22. quod] quo V 2. *Pith. regii E 1. || l. 24. qui] aut alius qui V 4. 8. totum V 2. || l. 25. proprietatem E 1. accusatum] causatum *corr. al. man. acausatum E 2. destituit V 1.******

1) *Conc. Tolet. XI. can. 5: nec enim iustum est, . . . ut pro excessibus talium (sc. sacerdotum) satisfactio ab ecclesiis exigatur . . . De talibus ergo placuit definire, qui, nullis habitis rebus propriis, aut in quocumque pervasores extiterint aut quibuslibet personis caedes vel quodcumque praesumptionis intulerint, . . . iuxta quod praesumptiosus quisquis ille extiterit, ita et poenitentiae legibus subiacebit; id est, si in X solidorum summam praesumptor esse convincitur, XX dierum poenitentiae satisfactione purgetur, ita ut, sive minoris sive maioris summae excessum peregerit, similiter geminata hoc semper satisfactione poenitentiae recompenset. Concilium illud provinciae Carthaginiensis paucis septimanis ante legem nostram latam celebratum est.* 50

Recc. deest. *Err.]* feminarum, omnimoda institutione complebitur. Id tamen adiciendum IV, 5, 6. huic legi manifesta ratio persuasit, ut episcopi omnes, quoscumque per ecclesias sui diocesis sacerdotes rectoresque ordinandos elegerint, cognitiones eos efficiant de utilitatibus ecclesie illius, in qua fuerint ordinati; id est, ut, quicquid unusquisque episcoporum de scripturis ecclesie diocesis sue apud se conservationis causa habere se novit, mox rectorem ecclesie cuilibet pretulerit, statim ei, quem ordinaverit, utilitates ecclesie vel scripturas in manifestam agnitionem deducat, ne non tantum ignorantia ordinati, set, quod peius est, obcelatione vel vitio ordinantis voluntas in quocumque lateat testatoris. Ita tamen erit, ut et competentia sibi sacerdotes rectoresque ecclesiarum autentica videant et autenticorum ipsorum exemplaria, manus sui episcopi roborata, pro omni firmitate a pontifice suo accipiant; qualiter per ea ipsa exemplaria et negotia ecclesie sibi commisse absque hesitatione proponant et veritatem partis sue iustitia intercurrente recipiant.

Data et confirmata lex a die decimo kalendarum Ianuariarum, anno feliciter quarto regni nostri¹ in Dei nomine Toletu.

Recc. deest. *Err.]* VII. FLAVIUS GLORIOSUS WAMBA REX. IV, 5, 7.
Ne hii, qui retento obsequio ecclesie manumittantur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

Magna est confusio generis, ubi dissimilitudo unius parentis statum degenerat progenite prolis. Hoc enim necesse est inveniatur in frutice, quod tractum est ex radice. Quomodo enim absoluti decoris titulum reportabit, cuius parentes obligatio adhuc innexa constringit? Et hec quidem premissa sunt pro eo, quod multi de familiis ecclesiarum libertati donantur, nec tamen absolute libertatis licentia potiuntur in eo, quod ecclesie illi, de qua originem ducunt, per obsequium inligantur; qui tamen, dum perverso ordine ingenuarum personarum conubium expetunt, contra naturam quod ipsi non sunt generare intendunt; et quod

IV, 5, 6. l. 1. institutione] constitutione V 1. 4. 5. 8. Id] Ita E 1. || l. 3. sui] ita E; suis V 7; sive V 2; sue cett. || l. 4. qua] quibus E. || l. 6. noverit V 1. 2. || l. 8. manifestam agnitionem] ita E. V 3. 4. Mad.; manifesta agnitione V 7; manifestam cognitionem V 1. 5. Pith.; manifesta cognitione V 2. ne] ita E 2. V 1. 2. 7; nec cett. || l. 9. ordinati set] ita E 2. V 7; o. sed V 2. 20. Pith.; ordinatis E 1, ubi reliqua — ordinantis des.; ordinatus et V 3; ordonati et cett. peius] p eius V 1. vitium V 2. ordinantis] ordinatis E 2; deest V 3. || l. 10. Ita] Id V 1. 20. Pith. ut et] ita E. V 1. 7; et deest cett. || l. 11. autentica] autentia V 1. 2. videant et] ita V 1. 2. 3. 7; et deest cett. || l. 12. autenticorum] obtenticorum E 1. manus] ita E; a manus V 7; manu cett. epsci E 1. || l. 16. a die] idt E 2; die V 2. decimum E 2; undecimo V 1. 2. 8. 17. Pith. kal.] klās E 2. || l. 17. Tholetu V 1.

IV, 5, 7. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 18. VII] IN NOMINE DOMINI add. E 2. FL. — REX] des. E 1; ANTIQUA add. V 15. 19. GL. deest V 7. WAMBA] WBA V 3; GUMBA V 4; GABA Pith.; RECESVINDUS V 14. || l. 19. Ne hii] ita V 1. 2; Ne his E 1; De his E 2; Ne ii V 3. alii. retento] retento E 1; reddent E 2. ecclesiarum E 2. manumittantur V. l. 20. personarum deest E 1. coniugia E 1. || l. 21. statum] statu E 2; tantum E 1; statim V 1. 2. l. 22. degenerat E 1. proles V 2. ut inveniatur V 1. 2. || l. 23. decoris] tegoris E 1. || l. 24. reportabit] ita E 2. V 3. 7. 15. Pith.; reportavit E 1; deportabit V 1. 2. 4. 5. Mad. parente E 1. obligatio] ob negotio E 2. adhuc] adhoc E 1; aduc E 2. || l. 25. multa V 2. || l. 26. licentiam V 2. || l. 27. illi ecclesie E 2. V 1. || l. 28. perverso] diverso Pith. personarum deest E 1.

1) Die 23. Decemb. a. 675.

IV, 5, 7. *Recc. deest.*

Erv.] in augmentum publice utilitatis debuit crescere, hoc in manifestam inligationem persone vel rerum cognoscitur devenire, dum his, qui de tam infami coniugio nascitur, inferioris parentis adsequens sexum una cum rebus suis omnibus ecclesiastice servituti addicitur. Quapropter, ut talis de cetero amputetur presumptio, presenti lege precipimus, ut, quicumque de familiis ecclesie retento patrocínio ecclesie ipsius, de cuius servitute exivit, libertatem a sacerdote acceperit, ingenuam sibi non audeat in matrimonio sociare personam. Illi tamen, qui absoluti ab obsequiis ecclesie per canonicam sententiam debito ordine manumittuntur, et ingenuarum mulierum innecti copulis poterunt et in prole omnimode dignitatis testimonium obtinebunt. Quod si hii, qui sub ecclesiarum obsequio manumissi sunt, ingenuarum mulierum deinceps ausi fuerint se coniugio sociare, ubi hoc primum iudex agnoverit, sub trina verberum ultione vel commonitione, sicut de ingenuis et servis lege alia¹ continetur, eos separare non differat. Quod si ab invicem se separare noluerint, uniuscuiusque persone, sicuti fuerant, condicione manente, quidquid ex illis natum fuerit in principis potestate serviturum deveniat. Res tamen omnis sive facultas, que de persona ingenua in talium libertorum iure quolibet modo transfusa est, cum his etiam, que sibi ex talium sexu progenitus filius potuit profligare, conquirere vel habere, tota in integrum ad heredes illius ingenue persone possidenda pertineant aut, si heredes ei defuerint, in principis iure deveniant possessura, qualiter iudicare de his quod voluerit absolute potestatis potiatur licentia. Hec lex non solum in viris, sed et in feminis observanda est, id est, sive sit libertus ecclesie, sive liberta, que sibi personam ingenuam sociare presumat. Hoc tamen in hac lege servandum est, ut quicumque de preteritis usque modo, quo hec lex conderetur, de talibus parentibus repperiti fuerint intra tricennium generati, non obligationem sequantur illius parentis, qui ecclesie per obsequium inligatur, sed condicione omnimode ingenuitatis adsumpta cum omnibus rebus, que de parente nobili in ignobili parente quolibet modo transierant, in ingenuitatis forma vel decore absoluti persistent.

IV, 5, 7. l. 1. manifesto *E 1.* || l. 2. inlicationem *E 1;* inligatione *E 2.* his] *ita E;* is *V.* de *deest V 1.* || l. 3. infamie *V 2.* absequens *E 1;* exequens *V 1. 2.* || l. 6. retento] retempto *E 1.* l. 7. libertatem] liber tamen *E 1;* et libertatem *V 2.* sacerdotem *E 2. V 7.* acceperit] preceperit *E 1;* perceperit *V 3. 4. 7.* || l. 9. obsequio *V 1. 2.* || l. 11. hii] *ita E. V 2;* hi *V 1;* hic *V 7;* ii *alii.* l. 12. fuerunt *E 1.* || l. 13. verberum] *ita E 1. V 3. 15. Pith.;* verberentur *V 7;* berberarum et *E 2;* verborum *V 1. 2. 4. 5. Mad.* || l. 14. vel comm. *des. V 1. 2. 4. 5.* commonitione] *ita V 3;* commotione *E 1;* communitio *E 2;* comunitio *V 7.* || l. 15. se] *ita V 2 et e corr. al. man. E 2;* *deest E 1. V 1. 3. rell.* separare] *ita E 1. V 7;* corr. separari *E 2;* separari *V 1—5.* || l. 16. fuerant] fuerat *40 V 1. 7.* || l. 18. omnes *E 1. V 7.* sive de facultas *E 1;* sive facultates *V 1.* || l. 21. ad] aut *V 1. Pith.;* aut ad *V 2.* pertineat *E 1. V 2. 7;* posineant *E 2.* || l. 22. deveniant — absolute *des. E 1.* debent *E 2;* omnia deveniant *V 2.* possessura] possidenda *V 4. 8.* || l. 23. boluerit *E 2.* || l. 24. sed et] sed *E 1;* set, *al. man. add. et E 2;* sed etiam *V 1.* || l. 25. personarum ingenuam *E 1;* ingenuam persona *E 2.* || l. 26. presumat] *ita E 1. V 3. 7;* presumpserit *cott.* || l. 27. quo] quod *V 2. 7.* || l. 28. intra] *45 infra V 2.* || l. 29. per obsequium] obsequio *V 2.* || l. 30. inligatur] inligantur *V 7;* inquinantur *E 2.* ingen. omn. *E 2.* || l. 31. in] *ita E 1. V 2. Pith.;* *deest cott.* ignobili parente] *ita E. V 1. 2;* immobili parente *V 7;* ignobili parenti *cott.* || l. 32. formam *V 2.* decorem *E 2. V 2.* persistent *deest V 1.*

1) *Relegatur ad III, 2, 3.*

Recc. deest. | *Erv.]* Data et confirmata lex a die decimo kalendarum Ianua- **IV, 5, 7.**
riarum, anno feliciter quarto regni nostri¹ in Dei nomine Toletu.

IV, 5, 7. l. 1. a *deest* V2. die decimo] *ita E. V1. 2. 5. 7. 19. 20. Pith.*; die X V3; decimo
V14; duodecimo V4. *Mad.* || l. 2. in Dei nomine] *ita V7. 18. 19 et post add. E2*; in nomine Dei
5 V4; *des. cett.* Tholeto V1. 4; Toletu Amen V7.

1) Die 23. Decemb. a. 675.

LIBER QUINTUS.

I. TITULUS: DE ECCLESIASTICIS REBUS.

- I. De donationibus ecclesiis datis.
 II. De conservatione et redintegratione ecclesiasticae rei. 5
 III. De venditionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.
 IIII. De rebus ecclesie ab his possessis, qui sunt ecclesie obsequiis mancipati.

V, 1, 1. Recc. Err.]

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De donationibus ecclesiis datis.

Si famulorum meritis iuste compellimur debite compensare lucra mercedis, quanto 10
 iam copiosius pro remediis animarum divinis cultibus et terrena debemus impendere
 et impensa legum soliditate servare. Quapropter, quecumque res sanctis Dei basilicis
 aut per principum aut per quorumlibet fidelium donationes conlate repperiuntur votive
 ac potentialiter, pro certo censetur, ut in earum iure inrevocabili modo legum eterni-
 tate firmentur. 15

V, 1, 2. Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

De conservatione et redintegratione ecclesiasticae rei.

Consultissima¹ regni nostri credimus provenire remedia, dum pro hutilitatibus
 ecclesiarum que debeant observari nostris inseri precipimus legibus. Ideoque presenti

LIB. V. TIT. I. Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 7. 20

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. conversatione E 1; conserbatione E 2. || l. 6. vin-
 dictionibus E 2. || l. 7. mancipati deest R 1.

V, 1, 1. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15. 20). — l. 8. FL. — REX] des. R 3.
 E 1. V 1. GLOR. deest V 3. RECC.] RECCØDS R 1; RECESSVINDUS R 2; RECTS E 2; RECESVIN-
 DUS V 3; RCCDS V 7; RCHDS V 4; RCDS V 5; CHNDS V 2. REX] ANTIQUA add. E 2. V 4. 8. 25
 15. 20. || l. 9. De — datis] des. V 1; De ecclesiasticis rebus R 3. || l. 10. devite E 2. V 7. || l. 11. co-
 piosus R 1; copiosis R 2. et terrena] eterna E 2; in eterna V 7. || l. 12. baselicis E 2. V 2;
 vaselicis V 7. || l. 13. per princ.] per deest V 3. 7. quorumlibet] eorumlibet R 1. || l. 14. censetur]
 ita R. V 3. 7; censemus cett.

V, 1, 2. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 19. 20). — l. 16. ANTIQUA] 30
 ita R 1. E 2. V 4. 7. 17. 19; deest cett. || l. 18. provenire] pervenire E 2; prevenire V 14; provideri
 V 20. hutilitatibus] ita R 1; hereditatibus R 3; utilitatibus cett. || l. 19. legibus precipimus R 3. E. V.

1) Haec lex antiquum iuris canonici praeceptum de separandis rebus ecclesiae a pro-
 prietate episcopi recepisse et excoluisse videtur. Cf. Can. apost. c. 39 et alia multa, quae affert
 U. Stutz, 'Benefizialwesen' I, p. 6, n. 19; praeterea Conc. Ilerd. can. 16; Conc. Vallet. can. 2; 35
 Conc. Tolet. IX. can. 7. 9. V. etiam E. Loening, 'Gesch. d. D. Kirchenrechts' I, p. 215 sq.;
 Dahn, 'Könige' VI², p. 381.

Recc. Erv.] sanctione censemus, ut, mox episcopus fuerit ordinatus, statim rerum in- **V, 1, 2.**
 ventarium de rebus ecclesie presentibus quinque ingenuis viris facere non moretur.
 Quod inventarium ingenui viri, coram quibus factum fuerit, sua suscriptione con-
 roborent. Post episcopi vero ipsius obitum, dum alter fuerit episcopus ordinatus,
 5 secundum rerum inventarium res requirat ecclesie, et si aliquid deminutum de rebus
 ecclesie pervenerit, proprii heredes episcopi, vel quibus facultas eius pertinere vel
 relicta esse videtur, de precedentis satisfaciant facultate. Quod si et aliquid de rebus
 ecclesie vendere presumerit, succedens episcopus reddito pretio, quod a venditore
 acceptum est, cum omni augmento rem ad ius reducat ecclesie et nullam calumniam
 10 pertimescat. Quam legem et de presbiteris vel diaconibus, sicut superius scriptum
 est, in omnibus observari et valere precipimus.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 1, 3.

De vindicionibus et donationibus ecclesiasticarum rerum.

cf. Cod. Eur.
 306.
 Si quis episcopus aut presbiter vel quicumque ex clericis preter consensum
 15 ceterorum clericorum aliquid de rebus ecclesie vendiderit vel donaverit, hoc firmum
 non esse precipimus, nisi ita fuerit facta vinditio sive donatio, quemadmodum
 sanctorum canonum instituta constituunt adque decernunt.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 1, 4.De rebus ecclesie ab his possessis, qui sunt ecclesie obsequiis
 20 mancipati.

cf. Cod. Eur.
 306.
 Heredes episcopi seu aliorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesie
 commendaverint, et terras vel aliquid ex munificentia ecclesie possederint, si ipsi in
 laicis reversi fuerint aut de servitio ecclesie, cuius terram vel aliquam substantiam
 possidebant, discesserint, statim quod possidebant amittant. Sed et de omnibus
 25 clericis, qui de rebus ecclesie quecumque possederint, servetur hec forma; ne quamvis
 longa possessio dominium ecclesie a rebus sibi debitis quandoque secludat, quia et
 canonum auctoritas ita commendat. Sed et vidue sacerdotum vel aliorum clericorum,
 que filios suos in obsequium ecclesie commendant, pro sola miseratione de rebus eccle-
 siasticis, quas pater tenuit, non efficiantur exteri.

30 V, 1, 2. l. 1. mox cum ep. V 20. || l. 3. inventarium de rebus ecclesie V 1. 2. fuerat E 1.
 suam R 1. suscriptione] ita R 1. 2. V 7; scriptione R 3; subscriptione cett. || l. 4. episcopi] eps R 1.
 dum deest R 1. || l. 5. deminutum] ita R 1. 3. E 1; diminutum cett. || l. 6. pervenerit] providerit
 R 3; provenerit R 2. V 1. 2. facultates — videntur R 1. || l. 7. derelicta E 1. || l. 9. acceptum] susceptum
 V 1. 4. 5. aumento R 1; aumento E 2. rem] ita R 1. E 1. V 3. 4. 7; res cett. ad ius reducat]
 35 reducat ad ius V 2; ad huius reducat E 1. V 3; ad iure reducat E 2; ad iure ducat eius V 7; ad eam
 reducat V 17. Pith. ecclesiam Pith. calumnia R 1. 3. || l. 10. et deest R 1. vel] et E 1. V 2.

V, 1, 3. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 7. (17. 18). — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. E 2.
 V 4. 5. 7. 17; deest cett. || l. 13. vindicionibus] ita R 1. E 2; venditionibus cett. || l. 15. vindiderit
 R 2. || l. 16. venditio R 2. 3. E 1. V. sive] ita R. E 1. V 1. 2. 7. 18; aut cett.

40 V, 1, 4. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5). 7. (17. 18). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1.
 E 2. V 4. 5. 7; deest cett. || l. 21. seu] ita R. E 1. V 1. 6; sibe E 2; sive alii. || l. 22. possiderint
 R 2. V 7. si ipsi — discesserint] si postea de servitio ipsius ecclesie possederint R 3. || l. 23. laicis]
 ita R 1. 2. E 1. V 2. 7; laicos E 2; laicos cett. || l. 24. statim] sta V 3; tamen E 1. quod] que V 2.
 et de] in R 3. V 1. 7; et in E. cett. || l. 25. quecumque] quodcumque R 3. V 18. ne] nec R 2. E 2.
 45 l. 26. a deest V 2. || l. 27. autoritas R 1. sacerdotum — clericorum des. R 2. || l. 29. exteri]
 ita R 1. 3; deest R 2; extranei E 2 (man. alt.). V 17 (in marg.). 18; extrane V 7; extorres E 2
 (man. pr.). cett.

Recc. Err.] II. TITULUS: DE DONATIONIBUS GENERALIBUS.

- I. Ne valeat violenter facta donatio.
 II. De donationibus regis.
 III. De rebus marito vel uxori a rege donatis.
 IIII. De rebus extra dotem uxori a marito conlatis. 5
 V. De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.
 VI. De rebus traditis vel per scripturam donatis.
 VII. De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

V, 2, 1. **Recc. Err.]****I. ANTIQUA.**

Ne valeat violenter facta donatio. 10

= *Cod. Eur.*
309.

Donatio, que per vim et metum fuerit extorta, nullam habeat firmitatem.

V, 2, 2. **Recc.]****II.**

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De donationibus regis.

cf. Cod. Eur.
305.

Donationes¹ regie potestatis, que in quibuscumque personis conferuntur sive conlate sunt, in eorum iure persistent; quia non oportet principum statuta convelli, que convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

Err.]**II.**

De donationibus regis.

Donationes regie potestatis, que in quibuscum- 15
 que personis conferuntur sive conlate sunt, in eorum iure persistent, in quorum nomine eas potestas contulerit regia; ea videlicet ratione, ut ita huiusmodi regalis munificentie conlatio adtributa in nomine eius, 20
 qui hoc promeruit, transfusa permaneat, ut, quicquid de hoc facere vel iudicare voluerit, potestatem in omnibus habeat. Quod si etiam his, qui hoc promeruit, intestatus discesserit, debitis secundum 25
 legem heredibus res ipsa successionis ordine pertinebit, et infringi conlate

TIT. II. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 7.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 3. regis E 1. || l. 7. per scripturam] ita E 1; per scriptura R 1; pro scripturam R 2; scriptura E 2. 30

V, 2, 1. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 4. 5. 7. 17; deest cett. || l. 11. per deest V 7. metu R 2. V 7. extorta] exerta R 3; experta E 1; exorta corr. extorta V 1. nullam] nullatenus E 2. abeat R 2. E 2. V 7.*

V, 2, 2. *Codd. R 1. 2. 3. — l. 13. FL. — REX des. R 2. 3. CHIND.] CNDS R 1. || l. 16. conferuntur] transferuntur R 1. || l. 19. que — fecerit des. R 3.*

V, 2, 2. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 16. 18. 19). — l. 12. II] FLS CDS REX 35 add. E 2; FLS CHDS REX add. V 1. 4. 5; FLS CHNDS REX add. V 2; FLAVIUS GLORIOSUS CINCTASVINTUS REX add. V 15. Mad.; ANTIQUA praeterea add. V 4. 15. || l. 14. De deest E 1. l. 15. Donatio E 1. || l. 17. in quorum — po- 40 testas des. V 7. eas] eius E 1. || l. 18. contulit V 1. regia] regis E 2. || l. 19. rationem servata V 3. || l. 21. promeruit] promeruerit V 8; premeruerit E 1; promeruerat Mad. || l. 22. ut] et V 7. 18. 19. || l. 24. his] ita E 1. V 2; is cett. 45 promeruerit Mad.*

1) *De utraque huius legis forma cf. 'N. Arch.' XXVI, p. 143.*

Err.] munificentie gratia nullo modo poterit; V, 2, 2.
quia non oportet principum statuta convelli, que
convellenda esse percipientis culpa non fecerit.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

V, 2, 3.

5 De rebus marito vel uxori a rege donatis.

Speciali¹ iure decernitur, ut de rebus regia donatione conlatis, si in nomine
mariti fuerit conscripta donatio, nihil sibi exinde mulier, excepto quod in dote per-
ceperit, debeat vindicare. Idemque et si in nomine mulieris inveniatur facta donatio,
nihil sibi vir exinde post eius obitum adtemtet aliquatenus usurpare vel iuri proprio
10 mancipare, nisi quod meruerit uxoris largitate percipere.

Recc.] III. ANTIQUA.

De rebus extra dotem uxori a
marito conlatis.

Si² mulier a marito extra dotem de
15 quibuscumque rebus, quacumque donatione
vel profligatione conquisitis aut illi debitis,
quoquo tempore quodcumque donatum
acceperit, si filii de eodem coniugio
fuerint procreati, mulier usque ad diem
20 obitus sui secura possideat et de quinta
tantundem parte earum rerum faciendi
quod voluerit potestatem obtineat; post
obitum vero suum reliqua integra et

Err.]

III.

V, 2, 4.

De rebus extra dotem uxori a marito
conlatis.

Si³ mulier a marito extra dotem de quibus-
cumque rebus, quacumque donatione vel profliga-
tione conquisitis aut illi debitis, quocumque tem-
pore quodcumque donatum acceperit, si filii de
eodem coniugio fuerint procreati, mulier usque ad
diem obitus sui secundum voluntatem vel
ordinationem testatoris secura possideat et de
quinta tantundem parte earum rerum faciendi
quod voluerit potestatem obtineat. Fructus
tamen, sicut testator ipse, qui hoc testavit,

V, 2, 2. l. 1. gratia] gratie (*al. man. post
add.*) E 2; *deest* V 7. || l. 2. convelli que *des.*
V 3. que *deest* V 1. || l. 3. percipientis V 17
(percipientis *in marg.*). *Pith.*

25

V, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19). — l. 4. ANTIQUA]
deest R 2. 3. E 2. V 1. 2. 3. 4; NOVITER EMENDATA *add.* V 15. 17. 19. || l. 7. dotem R 1. per-
30 ceperit] acciperit V 7. || l. 8. vindicare V 1. Idemque] *ita* R 1. 2. E. V 7; Item R 3; Itemque V 3. 4. 5.
Mad.; Ideoque V 1. 2. 17. 18. *Pith.* invenitur R 3. E 2. V 1. 3. 4. 7. 8. 14. 15. || l. 9. iuri] vi E 1.
l. 10. percipere] accipere V 7.

V, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. V 7. — l. 11. AN-
TIQUA *deest* R 2. 3. || l. 16. conquesitis R 1.
35 l. 17. quoquo] quoquumque V 7. quodcumque *deest*
R 2. || l. 20. obitus sui] secundum volun-
tatem vel ordinationem testatoris *add.*
V 7. || l. 21. tantundem R 2. V 7; tantum R 3.
l. 22. potestatem] firmitatem V 7. || l. 23. reliqua]
40 reliquam ispecialem testationem de ipsis
frugibus non extiterit post obitum vero
suum reliqua V 7.

V, 2, 4. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8.
14. 15. 17. 18. 20). — l. 11. III] ANTIQUA *add.*
E 2; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15.
l. 12. uxore E 1. || l. 15. quacumque *deest* V 1.
l. 16. quocumque] quodcumque V 1. || l. 18. eo-
dem] eorum V 4. 8. || l. 20. et *deest* E 1. et de
quinta — obtineat] *ita fere* E. V 1. 2. 14. 17. *Pith.*;
des. V 3. 5. *Mad.*; *hoc loco om., sed infra post* in-
stituerit *add.* V 4. 8. 18. || l. 21. partem E.
l. 22. obtineat] habeat E 1; habeat vel obtineat
V 2. Fructus — instituerit (p. 212, l. 7)] Fructum
tamen *etc. al. man. post add.* E 2.

45 1) Cf. IV, 2, 16. 2) Cf. IV, 5, 1. 2; Brunner l. c. (*v. supra* p. 195, n. 1) p. 45;
'N. Arch.' XXVI, p. 140 sq. Haec lex, cum deroget capiti 319 Codicis Euriciani, a Leovigildo
addita esse videtur, qui etiam c. 319 huic legi accommodavit; v. V, 2, 5. 3) *Errigius* eodem
modo atque hanc legem correxit V, 2, 5.

V, 2, 4. *Recc.*] intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, et nulla occasione exinde, excepto, ut dictum est, quintam partem, quidquam aliud mulier alienare presumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati, quidquid mulier de rebus sibi donatis facere elegerit, liberam habeat potestatem. Ceterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si supprestis extiterit, donatio revertatur. Sin autem maritus non fuerit, ad heredes mariti, qui donationem fecit, eadem donatio pertinebit. Simili ratione et de viris precipimus custodiri de his, que ab uxoribus tempore quocumque donata perceperint.

V, 2, 4. l. 3. excepto] cepto V 7. quinta R 2. || l. 4. aliud R 2. || l. 7. donatis] iuxta prescriptis testatoris hordinem *add.* V 7. || l. 9. ad m.] aut marito R 2. supprestis R 2; superest R 3. || l. 10. revertat V 7. Sin] Si R 2. V 7. || l. 14. custodiri — tempore] custodire V 7.

Err.] expendendi vel utendi potestatem habere potuit, ita et illa, que usu hoc ad possidendum percepit, omnia, dum advixerit, sine cuiuslibet inquietudine, suis incunctanter utatur expensis; si tamen 5 idem testator aliquam specialem testationem de ipsis frugibus non instituerit*; post obitum vero suum reliqua integra et intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, et nulla occasione cuiquam exinde, excepto**, 10 ut dictum est, quintam partem, quicquam aliud mulier alienare presumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati***, quicquid mulier de rebus sibi donatis iuxta prescriptum testatoris ordinem facere elegerit, liberam habeat 15 potestatem. Ceterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si subprestis extiterit, donatio revertatur. Sin autem maritus non fuerit, ad heredes mariti, qui donationem fecit, eadem donatio pertinebit. Similem rationem de viris precipimus 20 custodiri de his, que ab uxoribus tempore quocumque donata perceperint.

*) V 4. 8. 18 *add.*: et de quinta tantumdem parte earum rerum faciendi quod voluerit potestatem obtineat; V 8 *praeterea add.*: 25 Veruntamen, cum provenerit ab ipso viro suarum rerum pars quinta quibuslibet ante non esse donata.

**) E 2 *al. man. add.*: exceptis frugibus; V 2. 4. 8: exceptis frugibus et quinta parte, 30 ut dictum est, mulier alienare; V 3: exceptis frugibus mulier alienare; V 5. *Mad.*: mulier exceptis fructibus alienare.

***) V 4. 8 *add.*: aut nepotes non sunt.

V, 2, 4. l. 1. vel utendi *des.* E 2. || l. 2. po- 35 tuit] poteri E 2. usu] ad usum E 2. || l. 3. percepit V 1. 3. 4. 18. 20. omnibus V 2. 8. || l. 4. inquietudinem E 2. || l. 5. utetur V 1. || l. 7. frugibus] fructibus E 1. || l. 8. suo E 2. || l. 10. cuiquam] ita E 1. *Pith.*; quicquam E 2. V 1. 3. 4. 5. 40 exinde — quicquam *des.* V 1. excepta E 2. *Pith.* l. 11. ut] quod E 2. quinta parte *Pith.* quicquam] det de E 2. aliud] illud E 2; illud *corr.* aliud V 1. || l. 12. mulier *deest* V 1. || l. 14. iusta E 2. || l. 15. elegerit V. || l. 17. subprestis] ita 45 E 2; supprestis V 3. 4. *Mad.*; superstis E 1. V 1. 5; superstes V 2. *Pith.* || l. 18. Sin] Si E 1. V 1. 2. l. 19. fecit] conscripsit V 1. 5. 18. || l. 20. Similem rationem] Simili ratione et E 2. V 18. || l. 21. custodire V 1. qui E 1. V 2. tempore *deest* V 3. 50 l. 30. quintam partem V 2.

Recc. Err.]

V. ANTIQUA.

V, 2, 5.

De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.

[Maritus¹ si uxori sue aliquid donaverit, et ipsa post obitum mariti sui in nullo

5 scelere adulterii fuerit conversata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si ad alium maritum honesta coniunctione pervenerit, de rebus sibi a marito donatis possidendi et post obitum suum¹, si filios* non habuerit, 'relinquendi cui voluerit'

Recc. des. | Err.] secundum² voluntatem testatoris

Recc. Err.] 'habeat potestatem.' Ceterum si filios* non relinquens intestata discesserit, 10 aut ad maritum eius, si suprestis extiterit, aut ad heredes mariti, qui donationem conscripsit, eadem donatio pertinebit. 'Si autem per adulterium seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse convincitur, quidquid de facultate mariti sui fuerat consecuta, totum incunctanter amittat, et ad heredes donatoris¹ vel ad filios 'legitimos revertatur'.

*) V 4. 8: filios aut nepotes.

15 Recc.]

VI.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

Res³ donate, si in presenti tradite sunt, 20 nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur longe sit positum⁴, pro id donatio evacuari non poterit; quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura

Err.]

VI.

V, 2, 6.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

Res donate, si in presenti tradite sunt, nullo modo repetantur a donatore. Quod si etiam provenerit, ut quod donatur longe sit positum, pro id donatio evacuari non poterit; quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura donatoris habetur, in cuius nomine

25 V, 2, 5. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 17. 18). — l. 1. ANTIQUA] deest R 2. 3. E 1. 2. V 3. 4. 5; EMENDATA add. V 17. || l. 2. fuerit] bis ser. R 1; fuisset V 1. || l. 6. sibi] illis V 2. || l. 8. secundum vol. testat. des. R. V 7. 18. boluntatem E 2. || l. 10. supprestis R 2. V 2. 3. 4; subprestis E 2; superest R 3; superestis E 1; superstis V 1. 5. ad deest R 1. || l. 12. fuerit R 1.

30 CHINDASVINTHUS R 2. — l. 16. CNDS R 1; V, 2, 6. Codd. R 1. 2. || l. 19. in presenti tradite] sic R 1. 2. sint R 2. || l. 21. ut deest R 1. donator R 2. || l. 22. pro id — apud illum des. R 1.

V, 2, 6. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 15. VI] FLS CHDS REX add. V 1. 4; FLAVIUS CHNDSDS REX add. V 7; FLS RCTS REX add. E 2; FLS GLS RCSDS REX add. V 2; ANTIQUA add. V 15; ANTIQUA NOVITER EMENDATA add. V 8. || l. 19. presenti] ita E 1. V 1—5. 7. 8. 14. 15. 17. 18. 20. Pith.; presente E 2; presentia testium Mad. sint E 2. l. 21. ut] aut E 2; deest V 5. quod deest V 1. 4. 8. donatur] donator E 1. V 1. 2. 4. 5. 8. positus V 1. 2. 4. 5. 8. || l. 22. id] ita E. V 2. 7; eo cett. l. 23. apud] ita E 2. V 7; apud cett. || l. 24. scripturam E 1. donatoris] ita E. V 1. 4. 7. 8. 14. 15. 17. 18. Pith.; vel donatio donatoris V 2; donationis V 3. 5. Mad.

35

40

1) Lex ab Eurico data, a Leovigildo secundum legem IV, 2, 4 correctata est. Leovigildus 45 addidit verba si filios non habuerit et Ceterum si filios — pertinebit. Cf. Brunner l. c.; 'N. Arch.' XXVI l. c. 2) Cf. p. 211, n. 3. 3) Cf. Dahn, 'Studien' p. 76. 4) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 1, 4. Interpr.: Quaecumque persona . . . si villam . . . vendiderit et forsitan postea opponere velit, quod minus pretii acceperit, quam res valebat, quia forte agrum, quem vendidit, longe positus ignorasse se dicat, non ideo venditio poterit revocari.

V, 2, 6. *Recc.*] donatoris habetur, in cuius nomine conscripta dinoscitur. Hoc tantum observandum est, ut, si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturam, sed sublata sibi fuisse, tunc ille, cui res donate sunt, per testem convincat, ab ipso donatore eandem aut traditam sibi aut directam vel ex eius voluntate in potestate sua redactam, et dum probaverit, stabilis habeatur. Quod si probare nelexerit, invalida remanebit; si tamen qui donabit voluerit. Illud sane addi placuit, ut, si quisque scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ediderit, si eam vivendo illi, in cuius nomine scripta est, non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen, dum post eius obitum repperta fuerit, ille sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, que ibi conscripte sunt, in cuius nomine donator eam fieri voluisse cognoscitur. Quoniam iustum omnino est, ut talis scriptura robor plenitudinis habeat, quam vivens donator ita salvabit, ut nequaquam videatur aliquatenus inmutata. Quod si ipsum, cui res donate fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui¹ vero sub hac occasione

Erv.] conscripta esse dinoscitur. Hoc tantum observandum est, ut, si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturam, sed sublata sibi fuisse, tunc ille, cui res donate sunt, per testem convincat, ab ipso donatore eandem aut traditam sibi aut directam vel ex eius voluntate in potestatem suam redactam, et dum probaverit, stabilis habeatur. Quod si probare neglexerit, tunc ille, qui scripturam fecit, iuraturus est, quia eandem scripturam neque per se dedisset neque direxisset, nec per voluntatem suam factum esse, ut eadem scriptura in manus eius veniret, a quo eam videtur repetere, et sic invalida remanebit; si tamen qui donabit voluerit. Illud sane addi placuit, ut, si quisque scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ediderit, si eam vivendo illi, in cuius nomine scripta est, non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen, dum post eius obitum reperta fuerit, ille sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, que ibi conscripte sunt, in cuius nomine donator eam fieri voluisse cognoscitur. Quoniam iustum omnino est, ut talis scriptura robor plenitudinis habeat, quam vivens donator ita salvavit, ut nequaquam videatur aliquatenus inmutata. Nam si scripturam ipsam vel rem conditor, dum viveret, nullo modo tradidit, sed apud se retinuit, et voluntatem suam in postmodum inmutavit, illud

V, 2, 6. l. 1. nomine conscripta] nomen scriptura R 2. || l. 4. iscripturam R 1. || l. 6. donatorem R 2. || l. 8. vel ex — redactam des. R 1. l. 9. redacta R 2; deest R 1. provaverit R 2. abeatur R 2. || l. 12. si voluerit R 2. || l. 13. quisque] quicumque R 2. || l. 15. iscripta R 1. l. 19. que] qui R 2. nomen eam donator R 2. l. 22. abeat R 2. || l. 23. salvavit R 2. || l. 26. ac R 2. || l. 28. donatoris heredes R 2.

V, 2, 6. l. 1. conscripta esse dinoscitur] scripta edetur *al. m. corr. c. e. d. E* 2; esse *deest V* 7. l. 4. ille vir cui *Mad.* || l. 5. eandem rem *V* 1. 2. 4. 5. 8. || l. 6. ex *deest V* 1. 2. || l. 7. potestate sua *V* 1. 2. suam red.] suarum dictam *E* 1. probaverit *E* 2. *V* 7. || l. 9. fecit] *ita E* 1. *V* 1. 3. 7; fecerit *cett.* iuratus *E* 1. || l. 11. nec] neque *E* 2. *V* 1. 2. || l. 12. esset *V* 1. 2. 18. eandem scripturam *E* 2. *V* 2; eam scripturam *V* 7. || l. 13. manu *V* 7. || l. 15. donavit *V* 1. Illud] *ita E* 2. *V* 7; Illud *cett.* l. 18. scripta] scriptura *E*; iscriptura *V* 7. || l. 21. sibi eam] si eam *E* 1. vindicabit *V* 1. 2. conscripte] scripte *Mad.* || l. 22. donator] dator *V* 1. || l. 23. cognoscitur] agnoscitur *V* 1. 2. || l. 24. plenitudinem *E* 2. || l. 25. salvavit] serbabit *E* 2; servavit *V* 2. l. 27. conditor eius *E* 2. *V* 4. 5. *Mad.* || l. 29. in *deest V* 1. 2. illud] *ita E* 2. *V* 7; illud *cett.*

1) *Res sub retentione ususfructus donatae secundum Legem Romanam Vis. C. Th. VIII, 5, 2 sine traditione in proprietatem accipientis transierunt, cum secundum Interpretationem legis illius 'reservatio ususfructus pro traditione haberetur'; cf. H. Brunner, 'Rechtsgesch. der röm. u. german. Urkunde' p. 117 sq. Aliter Chindasvindus tales donationes revocabiles esse voluit, ut erant secundum leges Romanas donationes mortis causa (cf. Puchta, 'Institutionen' § 205).*

Recc.] largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario iure possideat, et ita post eius mortem ad illum, cui donaverit, res donata pertineat, quia similitudo est 5 testamenti, habebit licentiam inmutandi voluntatem suam, quando voluerit, etiam si in nullo lesum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expendit, 10 aut ab ipso donatore recipiat aut ab eius heredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat.

Err.] potius firmissimum erit, quod post V, 2, 6. testationem non tradite scripture definisse cognoscitur. Quod si ipsum, cui res donate fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui vero sub hac occasione largitur, ut eandem rem ipse, qui donat, usufructuario iure possideat, et ita post eius mortem ad illum, cui donaverit, res donata pertineat, quia similitudo est testamenti, habebit licentiam inmutandi voluntatem suam, quando voluerit, etiam si in nullo lesum fuisse se dixerit. Ille vero, qui falsa donatione circumventus aliquid in utilitatem donatoris expendit, aut ab ipso donatore recipiat aut ab eius heredibus, ne iniuste damna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat. Certe si quisquis ille rem donatam, sive per traditionem condite scripture sive per consignationem vel traditionem rerum, in iure suo perceperit, et conplacuerit ei, ut donator rem ipsam per voluntatem eius, qui eam donatam percepit, possideat, iam si in postmodum fortasse contigerit, ut ipse, qui rem donatam perceperat, vivente donatore moriens ab hac vita discedat: quicquid de re sibi donata iudicare voluerit, licentiam habeat. Quod si intestatus discesserit, non ad donatorem, sed ad heredes eius, qui rem donatam percepit, res eadem sine dubio pertinebit.

Recc. Err.]

VII. ANTIQUA.

V, 2, 7.

De rebus inter maritum et uxorem invicem datis.

Maritus¹ si uxori sue aliquid donaverit, de hoc, quod ipsa sibi habere voluerit,

35 V, 2, 6. l. 4. quia] qui R 1. || l. 9. utilitate R 2. expendidit R 2. || l. 10. recipiat] percipiat R 2. || l. 12. abere R 2.

V, 2, 6. l. 4. fatali E 1. subduxerit corr. subtraxerit E 2. || l. 8. donat] donatus E 1; donat al. m. corr. ordinabit E 2. sic ita V 1. || l. 13. falsam donationem E 2. || l. 14. utilitate E 2. expenderit E 2. V 1. 4. 5. ipso pro donatore E 2. l. 16. dampnum V 2. || l. 18. traditione E 1. l. 20. in iure suo] iure suo E 2; in ius suum V 8. et conplacuerit — percepit des. V 7. l. 21. donator rem] donatorem E 1. || l. 24. ut ipsi E 1; ut si ipse V 2.

45 V, 2, 7. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 18. 20). — l. 32. ANTIQUA deest R 2. 3. E 1. V 1. 4. 5. 20. || l. 34. uxori — ipsa des. V 3. ipsam E 2. sibi deest R 2. 3. E. V 2. 7. 17. 18.

1) *Donationes inter coniuges post primum matrimonii annum leges Visigothorum concedebant; v. III, 1, 5 (p. 129); cf. V, 2, 4. 5.*

V, 2, 7. *Recc. Erv.*] scriptura manus sue suscriptione vel signo confirmet, ita ut duo aut tres testes ingenui suscriptores vel signa facientes accedant; et sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis et de uxoris voluntate, que in maritum conferre voluerit, donationis hec forma servetur, si tamen violenter a viris non fuerit exacta donatio¹; servata legum in omnibus sanctione, que in discernendis facultatibus dinoscitur ordinata consistere.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE PATRONORUM DONATIONIBUS.

- I. Si his, qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius patronum aut filios patroni relinquunt.
- II. De armis, que dantur saionibus in patrocinio constitutis, et de acquisitionibus eorum.
- III. De rebus in patrocinio conquisitis vel a patrono conlatis.
- III. De rebus in patrocinio acceptis et conquisitis.

V, 3, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

Si his, qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius patronum aut filios patroni relinquunt.

^{= Cod. Eur. 310.} [Si² quis] ei, quem in patrocinio habuerit, [arma dederit vel aliquid donaverit, aput ipsum que sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam, cui se voluerit commendare; quoniam ingenuo homini non potest proberri, quia in sua potestate consistit; sed reddat omnia patrono, quem deseruit. Similis et circa filios patroni vel filios¹ eius, qui in patrocinio fuit, [forma servetur: ut, si tam ipse¹, qui in patrocinio fuit, quam filii eius filiis patroni [obsequi voluerint, donata possideant. Si vero patroni filios vel nepotes¹ ipsis nolentibus [crediderint relinquendos, reddant universa, que parentibus eorum a patrono donata sunt]. Quicumque autem in patrocinio constitutus sub patrono [aliquid adquisierit, medietas ex omnibus in patroni vel filiorum eius potestate consistat; alia vero medietatem idem buccellarius, qui adquisibit, obtineat. Quod si buccellarius filiam tantummodo

V, 2, 7. l. 1. scripturam R 3. E 1. V. manus sue] manue R 1; manu sue E 2. V 7. suscriptione] ita R; suscriptionem E 2; subscriptionem V 7; subscriptione cett. signum R 2. aut tres] vel tres R 3. V 2. 18. || l. 2. suscriptores] ita R. V 7; sub iscriptores E 2; suscriptores cett. suscriptores — accedant] praesentes fiant R 3. facienda V 7. || l. 3. que] qui R 2. E 1. || l. 5. sanctionem R 2. V 7. discernendis V 1. 2. 18. || l. 6. hordinata R 2. V 7. consistere] conserbet E 2.

TIT. III. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 8. his] quis E 2. filiis R 1. eius] eius aput R 2. patrono R 1; patronam E 1. filios] filius E 1. || l. 9. relinquat E. || l. 10. in deest R 1. 35 l. 12. patronitio R 2. || l. 13. patronitio R 2.

V, 3, 1. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 18). — l. 14. ANTIQUA deest R 2. 3. E. V 1. 3. 4. 5. || l. 15. Si his — relinquunt des. R 3. is V plerique. patronitio R 2. aut patronum R 2; aut patronam E 1; si aut patronum (ubi si aut al. m. post add.) E 2. || l. 16. relinquat R 1. l. 18. helegerit R 1; eligerit E 2. || l. 19. quoniam] que E 2. homini] omnino R 2. || l. 20. proi- bere R 2. V 7. quia] qui R 1. 3. sed deest E 1. patrono] patro R 1. deseruit] servit R 2. l. 21. vel] et V 1. 4. 5. || l. 22. filiis] deest R 2; filius E 1; filios V 7. obsequi] obsequium R 2; obsequii E 1. || l. 23. donata] data E 2. possideant] possideat. Si vero patroni obsequi voluerint donata possideat R 1. filius E 1. || l. 24. parentibus] a p. E 1; patribus R 2. || l. 26. filiorum] filios E 2. eius] ipsius R 3. E 1. V 1. 2. 3. 7. 17. 18. aliam R 3. E 1. V. || l. 27. buccellarius hic et infra E 2. V. adquisivit E 1. V.

1) Cf. V, 2, 1. 2) De diversitate huius formae legis ab Euricana cf. E. Gaupp, 'Germanist. Abhandlungen' p. 38 sq.; 'N. Arch.' XXIII, p. 436.

Recc. Erv.] reliquerit¹ et filium non reliquerit, [ipsam in potestate patroni manere **V, 3, 1.** iubemus; sic tamen, ut ipse patronus equalem provideat, qui eam sibi possit in matrimonium sociare¹]; et quidquid patri vel matri eius fuerat datum, ad eam pertineat. [Quod si ipsa sibi contra voluntatem patroni¹ inferiorem [forte elegerit, quidquid patri eius a patrono fuerit donatum vel a parentibus patroni, patrono vel heredibus eius restituatur¹.]

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

V, 3, 2.

De armis, que dantur saionibus in patrocínio constitutis, et de acquisitionibus eorum.

Arma, que saionibus pro obsequio donantur, nulla ratione a donatore repetantur; sed illa, que, dum saio est, adquisivit, in patroni potestate consistant.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 3, 3.

De rebus in patrocínio conquisitis vel a patrono conlatis.

Sicut supra¹ dictum est, si quis cum aliquo patrocínii causa consistat, et ali-
15 quid, dum cum eo habitat, adquisierit, si ei infidelis inveniatur vel eum derelinquere voluerit, medietas adquire rei patrono tradatur; aliam vero medietatem qui adquisivit obtineat, et quidquid ei ipse donavit, recipiat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

V, 3, 4.

De rebus in patrocínio acceptis et conquisitis.

Ita ut supra² premissum est, quicumque patronum suum reliquerit et ad alium
20 se forte contulerit, ille, cui se commendaverit, det ei terram; nam patronus, quem reliquerit, et terram et que ei dedit obtineat.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE COMMUTATIONIBUS ET VENDITIONIBUS.

I. Ut ita valeat commutatio, sicut et emtio.

25 II. Ut, si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

V, 3, 1. l. 1. dereliquerit E 1; relinquerit E 2. et filium] et filios R 2; et filium non rel.
des. E 2. V 2. 17. manere iubemus] iubemus esse R 2. || l. 2. sic — ipse] si tamen ipse V 1. 4.
l. 3. matrimonium] ita R 1. Eur.; matrimonio cett. sociari R 1; copulari R 3. datum] donatum Mad.
l. 4. inferiorem se E 2. V 2. forte] fortem R 1; deest E 2; forte maritum elegerit V 1—5. || l. 5. eius]
30 vel matri add. V 4. 8. fuerit] ita R 1. 2. V 7; fuerat cett. || l. 6. restituat R 3. E 2. V 17. 18.

V, 3, 2. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 19). — l. 7. ANTIQUA deest R 2. 3.
V 1. 4. || l. 10. a saionibus E 1. obsequium R 2. ad donatore E 1. V 7. || l. 11. est deest R 2.
consistat R 2. E 2.

V, 3, 3. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 12. ANTIQUA
35 deest R 2. 3. V 1. 3. 4. || l. 14. Sicut supra dictum est al. m. post add. E 2. supra] superius V 1. 2.
5. 17. aliquo] alio E 2. V 2. patronii R 2. V 18; patrocínio E 2. || l. 15. ei] et R 1. vel si E 2.
V 2. relinquere V 2. 7. 18. || l. 16. alia R 2. adquisivit] ita R. E. V 1—8. 14. 15. 17. 18; labo-
ravir Mad. || l. 17. ipse] ita R 1. 3. E. V 1—8. 14. 15; deest R 2; patronus Mad. donaverit R 1.

V, 3, 4. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2 (repetitum in margine E 2*). V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14). —
40 l. 18. ANTIQUA deest R 3. E 1. V 1. 2. 3. 4. || l. 20. Ita ut s. pr. est des. E 2. ad alium tendens
E 1. 2. V 1. 4. || l. 21. se forte] se fortas e E 2. V 4. 8. 14; fortasse se V 2. contullerit E 2*. V 7.
det] donet E 1. 2. V 3. 5. || l. 22. reliquerit] ita R 2. E 2. V 1. 2; relinquerit R 1; reliquit E 1; relin-
quit cett. et terram des. E 2*. que] quod E 2. V 3. 4. 5. dederit R 2. obtineat] pro una
distinctione servata add. V 5.

45 TIT. IV. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7. — l. 23. VINDICTIONIBUS E 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 25. vinditor R 2.

1) V, 3, 1. 2) Ibidem.

Recc. Erv.] III. Ne valeat violenter facta venditio.

III. Si arris datis pretium non fuerit inpletum.

V. Si pars pretii data non fuerit.

VI. Si fraus in pretio rei vendite fiat.

VII. Si dicat quis rem suam vili pretio vindidisse. 5

VIII. De his, qui aliena vendere vel donare presumerint.

VIII. Quod rem in contentione positam non liceat vindere vel donare.

X. Si se permittat ingenuus venundare.

XI. De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.

XII. Non licere parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio 10
subiugare.

XIII. De servorum venditis rebus.

XIII. Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.

XV. Ut servi venditi facultatem dominus querat.

XVI. Si servus sit de suo peculio emtus. 15

XVII. Ut nullus servum suum vendat invitus.

XVIII. Si servus pro crimine quocumque contractu ad dominium transierit alterius.

XVIII. De non alienandis privatorum et curialium rebus.

XX. Si res ille vendantur aut donentur, que prius debuerant per iudicium
obteneri. 20

XXI. De mancipiis ab hostibus occupatis ac venditis.

XXII. Quo presens liber debeat pretio comparari.

V, 4, 1. Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

Ut ita valeat commutatio, sicut et emtio.

= *Cod. Eur.* 293. [Commutatio], si non fuerit per vim et metum extorta, [talem qualem et emtio 25
habeat firmitatem].

V, 4, 2. Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

Ut, si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

= *Cod. Eur.* 295. [Si venditor non sit idoneus], ingenuum [fideiussorem dare debet emtori], et
emtio habeat firmitatem. 30

V, 4, 3. Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

Ne valeat violenter facta venditio.

= *Cod. Eur.* 286. [Venditio per scripturam facta plenam habeat firmitatem]. Ceterum, [si etiam

l. 1. venditio] donatio E 2. || l. 4. vindite E 2. || l. 5. vendidisse E 1. || l. 6. vindere E 2.
l. 7. contentione R 2. E 2. bindere E 2. || l. 8. venundari E. || l. 10. dominio] dño (= domino) 35
E 2. || l. 12. vinditis R 1. || l. 14. querat] requirat R 1. || l. 17. crimen E 1. quoc.] cocumque
R 1. || l. 18. curialibus R 1. E 1. || l. 19. debuerunt R 2; debuerint E 1. || l. 20. obtinere R 1.
l. 21. ac] hac R 2. E 2. || l. 22. Quo] Quod R 2. E. preses R 1. pretium R 1.

V, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 20). — l. 23. ANTIQUA *deest* R 2. 3.
E 2. V 1. 3. 4. 14. 20. 40

V, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 19. 20). — l. 27. ANTIQUA *deest*
R 2. 3. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 29. sit] ita R. V 3. 7. 19; fuerit *cett.* ingenuum] idoneum R 2; *deest*
V 7. || l. 30. ita habeat V 1. 3. 4. 5.

V, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 31. AN-
TIQUA *deest* R 2. 3. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 32. venditio] donatio E 2. || l. 33. Vindictio E 2. 45
scripturam] scriptura R 1.

Recc. Erv.] scriptura facta non fuerit, et datum pretium¹ presentibus [testibus conprobetur, V, 4, 3. et¹ plenum [habeat emtio] roborem. [Venditio] vero, [si fuerit violenter] et per [metum extorta, nulla valeat ratione].

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA EMENDATA.

V, 4, 4.

5 Si arris datis pretium non fuerit inpletum.

[Qui¹ arras pro quacumque re acceperit], id [cogatur implere, quod placuit. Emtor vero, si] per egritudinem aut gravem necessitatem, que vitari non potuerunt, [ad constitutum non occurrerit diem], quem voluerit pro se dirigat, qui pretium tempore definito perconpleat. Quod si constituto die nec ipse successerit nec pro se dirigere
10 voluerit, [arras tantummodo recipiat, quas dedit, et res definita non valeat].

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

V, 4, 5.

Si pars pretii data non fuerit.

[Si pars pretii data est et pars promissa*, non propter hoc vindicio facta rum-
patur; sed si emtor ad placitum tempus non exhibuerit pretii reliquam portionem, pro
15 pretii partem, quam debet, solvat usuras; nisi hoc forte convenerit, ut res¹ emta
venditori debeat reformari.

*) V 1. 2. 3. 4. 5. *Pith. Mad. addunt*: non adimpletur.

Recc. Erv.]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 4, 6.

Si fraus in pretio rei vendite fiat.

20 Si in contractu vinditionis minus pretium datum fuerit, et per fraudem aut etiam
contra voluntatem vendentis amplius datum pretium nuntietur, quantum de iusto pretio
fraudatum est, tantum duplum emtor restituat venditori.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

V, 4, 7.

Si dicat quis, rem suam vili pretio vindidisse.

Vinditionis hec forma servetur, ut seu res aliquas vel terras seu mancipia vel

V, 4, 3. l. 1. et ad datum E 1. conprobetur] ita R. E. V 1—8. 14. 15. 17—20; conroboretur
Mad. || l. 2. et plenum] et deest R 2. E 1. V 1. 2. 3. robur V 2—5. 18. Vinditio R 1; Vindictio
E 2. et per] vel per V 4. 8.

V, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 17). — l. 4. ANTIQUA EMEN-
30 DATA] ita R 1; ANTIQUA E 1. V 1. 5. 7; *des.* R 2. 3. E 2. V 1. 3. 4. 14. || l. 6. arras pro quac.]
arris datis quocumque V 7. placuit] placuit emtori V 7; promisit V 4. || l. 7. potuerint E 2; poterit
V 1. 5; poterat V 2. || l. 8. quem] ita R 1. E 1. V 1; que R 2; quemcumque *cott.* pretio E 2.
l. 9. si ad constitutum diem V 1. 4. 5. 8. 17. *Pith.*

V, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14). — l. 11. ANTIQUA deest R 2. 3.
35 V 1. 3. 4. 14. || l. 13. vindicio] ita R; vindictio E 2; venditio *cott.* || l. 14. set E 2; et E 1.
reliquam — pretii *des.* R 2. || l. 15. partem] ita R 1. 3. E 2. V 7; parte *cott.* || l. 17. adimplebitur V 2.

V, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15. 17. 18. 20). — l. 18. FL. — REX
des. R 3. E 1. V 2. 3. 4. 8. 20. GLOR. deest V 1. 5. RECC.] RECESSVINTHUS R 2; RECCDS
R 1; RECDS E 2; RCDS V 5; RCNDS V 7; RECAREUS V 1. || l. 20. vinditionis] ita R; venditoris
40 E 2; venditionis *cott.* datum — pretium *des.* R 2. || l. 21. vendentis] ita R 1. E 1. V 1—7. 15. 17. 18;
venditis E 2. *Mad.* quanto R 2. || l. 22. venditori] emtori R 1.

V, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14). — l. 23. ANTIQUA deest R 2. E 1.
V 1. 4. 8. 14. || l. 24. vindidisse E. V. || l. 25. Vinditionis] ita R; Vindictionis E 2; Venditionis *cott.*
aliquas] ita R 2. E. V 7; alias R 1; aliqua *cott.* vel terras seu] ita R 1. E 1; vel terras sive V 7; sive
45 terras vel E 2; vel terre sive V 1. 2; sive terre vel *cott.*

1) Cf. *Cod. Eur.* c. 297 et *L. Baiuv.* 16, 10, *supra* p. 14, *praeterea* III, 1, 3 et p. 124, n. 1.

V, 4, 7. *Recc. Err.*] quodlibet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem vinditionis inrumpat, eo quod dicat, rem suam vili pretio vindidisse*.

*) V 2 *add.*: Sue enim imputet culpe, qui rem suam vili pretio vendiderit.

V, 4, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De his, qui aliena vendere vel donare presumserint. 5

= *Cod. Eur.*
289.

‘Quotiens de vendita’ vel donata ‘re contentio commovetur’, id est, ‘si alienam’ fortasse rem vendere vel donare quemcumque ‘constiterit, nullum’ emtori ‘preiudicium’ fieri poterit. Sed ille, qui alienam rem ‘vendere’ vel donare ‘presumsit, duplam’ rei domino ‘cogatur exolvere; emtori’ tamen ‘quod accepit pretium redditurus’

Recc. des. | *Err.*] et penam, quam scriptura continet, impleturus. 10

Recc. Err.] ‘Et quidquid in profectum comparate rei emtor’ vel qui donatum accepit ‘studio sue utilitatis adiecerat, a locorum iudicibus extimetur, adque ei, qui laborasse cognoscitur, a venditore’ vel a donatore ‘iuris alieni satisfactio iusta reddatur’. Similis scilicet et de mancipiis vel omnibus rebus adque brutis animalibus ordo servetur.

V, 4, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

15

Quod rem in contentione positam non liceat vindere vel donare.

= *Cod. Eur.*
298.

‘Rem in contentione positam’, id est, quam alter aut repetere cepit aut recipere rationabiliter poterat, ‘non liceat nec donare nec vindere’ nec aliquo loco transferre.

V, 4, 10. *Recc.*]

X. ANTIQUA.

Si se permiserit ingenuus vendere.

= *Cod. Eur.*
300.

Quicumque ingenuus¹ se vindi permiserit et pretium cum venditore partitus est, ut circumveniret emtorem, pro-

Err.]

X.

Si se permittat ingenuus venundari. 20

Quicumque ingenuus se vendi permiserit et pretium cum venditore partitus est, ut circumveniret emptorem, proclamans postea nullatenus

V, 4, 7. l. 1. quodlibet] quolibet E 1. V 1. 2; qualibet E 2. vinditionis] ita R; vindictionis E 2; venditionis *cett.* || l. 2. vindidisse E. V. 25

V, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. — l. 4. ANTIQUA] *deest* R 2. V 1. 3. 4. 14. 20; ANTIQUA et NV V 2. || l. 5. vindere E 2 et ita *infra.* || l. 6. contentio (contemptio) E. V 2. *alii et similiter infra.* || l. 7. fortasse *deest* R 2. quaecumque E 1; quocumque E 2. preiudicio R 2. E 2. l. 8. Set R 2. E 2. alienam] fortasse *add.* E. V 1—5. vel] aut V 1. 7. 17. presumpserit V 1. duplum R 2; dupla E 1. || l. 9. emtor R 2. E 2. acceperit R 1. || l. 10. et penam — inpleturus *des.* R. 30 poena E 1. scripturam E 2. || l. 11. profectu R 2. V. comparate *deest* R 2. || l. 12. hutilitatis R 1. adiecerit V 1. 7. estimetur V 1. 3. 4. 5. adque] ita R 1. E 2. V 7; atque *cett.*; et ita *infra.* || l. 13. a don.] a *deest* V 1. 2. || l. 14. vel de omnibus E 2. V 1—5.

V, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 20). — l. 15. ANTIQUA] *deest* R 2. E 2. V 1. 3. 4. 8. 14; NOVITER EMENDATA V 20. || l. 16. posita R 2. vendere R 2. E 1. V. 35 l. 17. posita R 2. E 2. repetere] petere E. V 1. 2. || l. 18. potuerat R 1. nec don.] nec *deest* R 2. V 3. *alii.* vendere E 1. V. in aliquo V 3. 4. 5.

V, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. V 7. — l. 19. ANTIQUA *deest* R 2. V 7. || l. 20. permiserit R 2. l. 21. vendi R 2. || l. 23. ut c. emtorem] emtori V 7.

V, 4, 10. *Codd.* E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. (8. 17. 20). — l. 19. X] ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* E 2; ANT et NVT *add.* V 2. 40 l. 20. permiserit V 1. venundari] benundare E 2. || l. 23. circumveniat E 2. V 2. emptore proclamans E 1.

1) De verbis legis Euricianae: post annum vicisimum hoc loco omissis cf. ‘N. Arch.’ XXIII, p. 435 sq.

Recc.] clamans postea nullatenus audiatur; sed in ea, qua voluit, servitute permaneat; quoniam non est dignus, ut liber sit, qui se volens subdidit servituti.

Erv.] audiatur; sed in ea, qua voluit, servitute permaneat; quoniam non est dignus, ut liber sit, qui se volens subdidit servituti. Et tamen si ipse, qui se vendiderit vel venundari permiserit, pretium, unde se redimat, habere potuerit, aut si parentes eius redemptionem pro eo ei, cui se vendidit, dare elegerint, reddito ad integrum pretio, quod pro venditi persona emptor accepit, ad ingenuitatis titulum ille, qui se vendiderit, poterit revocari.

Recc. Erv.]

XI. ANTIQUA.

V, 4, 11.

De viris ac mulieribus ingenuis a servo vel ingenuo venditis.

cf. Cod. Eur. 290. Si ingenuus ingenuum vendere vel donare presumserit, huiusmodi presumptorem iudex comprehendere non moretur; ita ut ingenuus ille, in statum suum redactus, centum auri solidos a presumptore percipiat; aut si non habuerit, unde componat, C flagellis publice verberatus, in potestate eius serviturus tradatur, quem vendere aut donare presumserat. Servus autem in ingenuam personam talia facere fortasse presumens, comprehensus a iudice, ducentorum flagellorum hictibus publice verberetur et decalvatus turpiter eius perenniter servitio addicatur. Adque etiam de mulieribus ingenuis venditis vel donatis huius ordinis forma servetur.

Recc. Erv.]

XII. ANTIQUA.

V, 4, 12.

Non licere parentibus filios suos quocumque contractu alterius dominio subiugare.

= Cod. Eur. 299. Parentibus filios suos vendere non liceat aut donare vel obpignorare. Nec ex illis aliquid iuri suo defendat ille, qui acceperit; sed magis pretium vel sepositionis commodum, quod dederat, perdat qui a parentibus filium conparavit.

V, 4, 10. l. 2. qua] quod R 2; qua voluit servitutem quam voluit V 7. || l. 3. qui] quia V 7.

V, 4, 10. l. 1. qua voluit servitute] ita E 1; servitute quam voluit E 2. V 2; quam voluit servitute *cett.* || l. 2. dignum V 1. || l. 6. redemptione E 1. || l. 7. ei *deest* V 2. 17. cui] *corr.* qui E 2; qui V 17. eligerint E 2. || l. 8. reddito adque integro pretio E 2; reddito integro pretio V 8. vendita persona V 1. || l. 9. emptor] venditor V 8. et ad *Mad.*; et ille ad ing. tit. qui V 20. || l. 10. vendiderat V 1. 2. 17; vendidit V 20.

V, 4, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 17. 18. 19. 20). — l. 12. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 13. a] *deest* R 1; ad R 2. servis vel ingenuis R 2. V 7. 40 l. 15. suum *deest* R 1. redactus] reductus R 2. E 1; reducatur et V 2. || l. 16. auri *deest* R 2. V 1. 4. 8. 18. 20. percipiat] accipiat R 2. V 18. aut si] quod si R 1. || l. 17. aut] vel E 2. || l. 18. autem] vero V 1. 17. in ing. pers.] ingenuae persone V 1; si inienuae persone V 2. presumens] presumserit E 2. V 2. 18. || l. 19. ictibus E 1. V. || l. 20. abdicatur R 1; adducatur E 1.

V, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 15. 16. 17. 20). — l. 22. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 4. 8. 20; ANT. NOVITER EMENDATA V 15. || l. 23. licere] liceat R 1; licet V 7. || l. 25. aut] vel E 1. V 1. 3. vel] aut V 1. 3. pignerare R 2; pinnorare V 3; obpignerare E 1. V 7. || l. 26. iuri suo] iuris R 2. magis] maius R 2. depositionis E 2. V 17 (in *margin.*).

V, 4, 13. *Recc. Euv.*]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De servorum venditis rebus.

Res iuris alieni sine domini voluntate ab eo, qui non habet distrahendi personam¹, alienari non patimur. Ideoque, cum promulgata sanctio iuris antiqui² non sine dominorum dispendio servorum venditiones in irritum preceperit devocari, pro-
5 videntiori decreto consulimus, si leges patrias ad equitatis regulam redigamus; sitque melius earum statuta corrigere, quam cum eis pariter oberrare. Quapropter, si quis servum vel ancillam alienam sciens, ab eis deinceps domum, agrum vel vineam seu mancipium sub quacumque definitionem perceperit, donatio siquidem vel sepositio de talibus personis contracta non valeat, ita ut nec datum commodum pro sepositione
10 reddatur; venditio vero cum dispendio comparantis inrupta sic ad servi vel ancille dominum in integrum revocetur, ut emtor pretium ex omnibus perdat. Iuste enim quod per ambitionem dederat videtur amittere, qui suo dominio rem census alieni nititur adplicare. Predictae vero serviles persone si animalia quolibet bruta vendiderint seu res quascumque vel ornamenta distraxerint, que tamen, aut sui sint peculii, aut
15 a dominis suis vel aliis negotiandi hoccasione distrahenda perceperint, ita perenniter firma subsistant, ut, si dominus eiusdem servi vel ancille, qui vendidit, rescindere venditionem ipsam voluerit, seu rem, que vendita est, non servi peculium, sed sui esse proprii domini adseruerit, non aliter vinditio rescindatur, nisi ille, qui rescindendam venditionem proponit, aut per testes legitimos aut per sacramentum suum
20 non servi peculium, sed suum proprium doceat esse, quod querit, et sine voluntate sua venditum fuisse, quod adquirere cupit. Et hoc quidem de vilibus et parvis rebus; nam de maioribus et necessariis in domini potestate erit infringere an stabilire negotium.

V, 4, 14. *Recc. Euv.*]

XIII. ANTIQUA.

25

Si servus venditus in priorem dominum crimen obiciat.

= *Cod. Eur.*
288.

Si quis servum suum vendiderit, et ipse servus priori domino aliquod crimen obiecerit, ille, qui vendidit, recipiat quem vendiderat, pretium redditurus emtori, ut ipse in servo suo crimen, quod sibi¹ obiectum est, inquirere vel vindicare studeat.

V, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. F 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8. 14. 15. 16. 18. 19. 20). — l. 1. FL. — 30
REX] *des.* E 1. V 3; ANTIQUA V 7; ANTIQUA *praemittit* E 2. V 19, *add.* V 15. CHINDASVINDUS]
ita R 2; CNDS R 1; CIHIDS E 2; CHDS V 1. 4. 5; GLS CHNDSDS V 2; GLS RCDS V 4; RCDS
V 15. || l. 2. vinditis R 1. || l. 3. persona R 2. || l. 4. alienari non patimur] *ita* R. E. V 1. 2.
7. 16; a. n. patitur V 3; non permittimus alienari *Mad.* || l. 5. venditiones R 2; definitiones
E 1. revocari E 1. providentiori] prudentiori R 1; providentiori nunc consulimus decreto V 2. 35
l. 6. redigamus] redicamus E 1; reducamus V 2. 7. sitque melius] *ita* R 1. V 7. 14. 18; *ita* quia
melius V 2; sicque melius *cett.* || l. 7. earum] eorum (*sc. patrum?*) R 1. E. V 7. 18. instituta V 2.
l. 8. vel anc.] aut anc. V 1. vel vin.] vel *deest* V 1. || l. 9. definitionem] *ita* R 1. V 7; diffinitionem
V 2; definitionem *cett.* perceperit] perceperat E 1; preceperat R 2. || l. 10. ut *deest* R 1. sepositionem
R 2. || l. 12. domino E. enim] etenim R 1. || l. 13. videatur R 2. E 1. V 7. dno R 2. || l. 15. sint] 40
sunt R 2. || l. 16. a *deest* R 2. E 1. V 3. hoccasionem R 2; occasione E. V. *ita* ut R 2. || l. 17. scin-
dere R 2. || l. 18. vinditionem R 2. E 2. peculio R 2. || l. 19. domini R 2. E. V 1. 7. venditio
R 2. E 1. V. || l. 23. infringere R 2. E 2. an] *ita* R 2. E. V 1. 2. 3. 7; aut *cett.* istabilire E 2. V 7.

V, 4, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (14. 20). — l. 25. ANTIQUA *deest* R 2.
E 2. V 1. 3. 4. 14. 20. || l. 27. aliquod] aliquo R 1. V 7. || l. 28. vendidit E 2. ut] et R 1. 45
l. 29. istudeat R 1.

1) *Persona i. q. facultas, licentia; cf. Ducange s. v.* 2) *Legem istam, cui haec substituta est, praebet Codicis Euriciani c. 287; cf. supra p. 11, n. 2.*

Recc. Err.] [Id autem et de ancillis precipimus custodiri.] Idem¹ tamen servus vel V, 4, 14. ancilla, seu venditi sive donati vel commutati, in priorum dominorum capite non torqueantur, neque credantur eis, si prioribus dominis crimen obiecerint.

Recc. Err.]

XV. ANTIQUA.

V, 4, 15.

5 Ut servi venditi facultatem dominus querat.

= *Cod. Ew.* 291. [Si quis servum suum vendiderit, eius nesciens facultatem, habebit inquirendi liberam potestatem], ut [sibi vindicet ille, qui vendidit, cum potuerit invenire] rem servi venditi.

Recc. Err.]

XVI. ANTIQUA.

V, 4, 16.

10 Si servus sit de suo peculio emtus.

= *Cod. Ew.* 292. Si servus de suo peculio fuerit emtus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini sui potestate non exeat; quia non pretium, sed res servi sui dominus, dum ignorat, accepit.

Recc. Err.]

XVII. ANTIQUA.

V, 4, 17.

15 Ut nullus servum suum vendat invitus.

Sepissime² leges oriuntur ex causis, et cum aliquid insolite fraudis existit, necesse est contra notande calliditatis astutiam preceptum nove constitutionis opponi. Conperimus multorum servos vel ancillas ad ecclesiam quorundam sollicitatione confugere et illic de iniusto dominorum imperio sepissime querellari, ut ita intercedentibus clericis religionis obtentu domino necessitatem vinditionis extorqueant. Hic etiam 20 plerumque domino error inponitur, ut aut clericus aut quicumque alius se velut emtor interponat, pretium traditurus alienum, et sub huius argumentatione concludii interdum domino nesciente servus vendatur inimico, adque eveniat, ut in vicina forsitam loca constitutus, eum ille possideat, qui publice nullatenus ad contractum vinditionis accessit. Proinde hac profutura omnibus lege sancimus, ut nullus servum suum vendat 25 invitus; sed clericus aut ecclesie custos, sicut in aliis legibus³ continetur, excusatum a culpa domino servum amota dilatione restituat*. Satis enim videtur indignum, ut

*) V 3 *add.*: ipse quoque pro scelere servi redditurus petenti responsum.

V, 4, 14. l. 2. commodati R 2. || l. 3. credantur] ita R. E; credatur V. si in prioribus E. V 1.

30 V, 4, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 7. (17. 18). — l. 4. ANTIQUA *deest* R 2. V 1. 3. || l. 7. vindicet V 1. 2. 17. 18. vendidit cum potuerit] ita R 1. E. V 1. 2. 3. 5. 7. 17. 18; vendidit si pot. R 2; vendidit servum si potuerit *Mad.*

V, 4, 16. *Codd.* R 1. 2 (non nisi rubricam praebens). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 7. (8). — l. 9. ANTIQUA *deest* R 2. V 1. 3. 4. 8. || l. 11. Si servus — accepit *des.* R 2.

35 V, 4, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 14. ANTIQUA] *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 5. 14. 17; ANT. NOVITER EMENDATA V 15. || l. 15. Rubrica *deest* R 2. || l. 16. ex-titit R 2. || l. 18. vel] sive E 1. || l. 20. vinditionis E 1. V. Hic] ita R. E 1. V 3. 7; Hinc E 2. V 1. 2. 4. 5. 8. 17. 20; Sic *Mad.* || l. 21. plerumque] plerique R 1, ubi verba ut ita — necessitatem ex praecedenti sententia repetita sequuntur. || l. 22. traditurus] redditurus *al. man. corr.* traditurus E 2; 40 redditurus V 3. 7. *Mad.*; daturus V 15. argumentationem R 1. || l. 23. deveniat R 1. loca] longa E 1. V 17. || l. 24. vinditionis E. V. || l. 25. sanccimus R 2; sanesimus E 2; sanctimus V 1. l. 26. custos] ita R 1. E. V 7; custos *ceit.*

1) Haec Leovigildus addidisse videtur secundum L. Rom. Vis. Paul. V, 18, 8: Servus in caput domini, a quo distractus est cuique aliquando servivit, in memoriam prioris domini inter- 45 rogari non potest. 2) Haec lex novella a Leovigildo fortasse lata est. 3) IX, 3, 3; cf. LX, 3, 4; VI, 5, 16.

V, 4, 17. *Recc. Erv.*] in eo loco servi contumaciam rebellionis adsumant, ubi castigationis disciplina et obtemperandi predicantur exempla. Si quis itaque dominum suum in hunc inducit errorem, pretium qui per suppositam personam comparavit amittat; quod ille aut ipso commercii tempore, qui inducebatur, usurpet sue proprietati habiturus, aut si hoc, posteaquam fuerat inductus, agnoverit, iudicis exsecutione percipiat et servum nihilominus sue vindicet potestati. Hic autem, qui se ministrum fraudulente venditionis ingessit, alium parisi meriti servum domino, cui instruxit insidias, reformare cogatur, et tam notande fraudis improbitas precepti huius coerceatur obiectu.

V, 4, 18. *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servus pro crimine quocumque contractu ad dominium transierit alterius.

Non pretermittendum est legali sanctione decernere, unde plerumque impugnationis occasio videtur existere. Idcirco, si criminis reatu servus obnoxius ad alterum fortasse dominum donationis, venditionis aut commutationis titulo transierit serviturus, hisdem prior dominus aut servum pro culpa tradere aut pro eo componere compellendus est. Nam qui talem servum comparasse dinoscitur, si respondere vel satisfacere pro crimine eius noluerit, hunc priori domino pretio recepto restituet. Ipse quoque pro scelere servi redditurus est petenti responsum, sub cuius dominio servum constiterit perpetrasset reatum.

V, 4, 19. *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De non alienandis privatorum et curialium rebus.

Si¹ cura rei familiaris omitti non debet, quanto magis utilitatis publice, quam semper exerceri vel augeri necesse est. Curiales igitur vel privati², qui caballos ponere³ vel in arca publica functionem exolvere consueti sunt, numquam quidem

V, 4, 17. l. 3. per subposita persona E. quod si V 2. || l. 4. in ipso R 1. qui] quo V 4. 25
5. 7. usurpet et R 1. || l. 5. fuerit E 1. V 2. exsecutione R 1. et sic V 3. 4. Mad. || l. 6. Hic]
Is V 1. 17; His V 2. fraudulente] ita R 1. V 2; fraudolenter R 2; fraudulenter cett. venditionis E 1. V.
l. 8. quorceatur R 1.

V, 4, 18. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (15. 19). — l. 9. FL. — REX] des. E 1; ANTIQUA
add. ¶ 15; ANTIQUA V 3. 19. CHIND.] CNDS R 1. V 2. 7; CHINDASUINTHUS R 2; CIDS E 2; 30
CHDS V 1. 5; RCHDS V 4. || l. 10. aut quocumque R 2; qualicumque V 1. || l. 13. videatur E 2.
V 1. 7. reatum R 1. E 2. servus deest V 1. || l. 14. venditionis R 2. E 1. hisdem] ita R 1. V 7;
isdem E 2. V 1; idem cett. || l. 16. pro eo vel crimine eius V 2. || l. 17. restituet] ita R 1. E 1;
restituatur et E 2. V 1; restituatur cett. || l. 18. est deest R 2. V 7.

V, 4, 19. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20). — l. 20. FL. — REX 35
des. E 1. V 3. 14. 15. 19. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CHDS E 2. V 1. 4. 5. 7;
GLS CHNDS V 2. || l. 21. curialibus E 1. || l. 22. hutilitatis R 1. || l. 23. pribati R 1. E 2;
prohati V 3. cavallos V 1. || l. 24. archa ¶ 1.

1) Cf. ad hanc legem Dahn, 'Könige' VI², p. 308 sqq. 2) De curialibus cf. Dahn l. c. p. 306 sqq.; Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 122 sqq. — De privatis cf. Dahn l. c. 40 p. 314; Hegel, 'Städteverf. in Italien' II, p. 327 sq; Isidori Etym. IX, 4, 30: privati sunt extranei ab officiis publicis; est enim nomen magistratum habenti contrarium; et dicti privati, quod sint ab officiis curiae absoluti. 'Privati' legis nostrae, 'qui caballos ponere vel in arca publica functionem exolvere consueti sunt', tales fuisse videntur, qui fundos Romanorum publicis functionibus obnoxios possidebant. Aliter Helfferich p. 124. 160 sq. 3) Sc. ad cursum 45 publicum. De cursu publico Romano a Gothis servato cf. Dahn l. c. p. 285 sq.

Recc. Erv.] facultatem suam vendere vel donare vel commutatione aliqua debent **V, 4, 19.** alienare. Tamen si contigerit, aut voluntate aut necessitate, eos alicui, sive vinditione aut donatione seu commutatione, omnem suam facultatem dare, ille, qui acceperit, censum illius, a quo accepit, exolvere procurabit, et hanc ipsam summam census
 5 eiusdem scripture sue ordo per omnia continebit. Sed et qui medietatem facultatis talium personarum vel partem aliquam in mancipiis, terris, vineis domibusque perceperit, iuxta quantitatem accepte rei functionem publicam inpleturus est. Qui autem de talibus personis accipiens aut per scripturam illius, a quo accepit, non ostenderit, quid exinde functionis exolvat, aut vel uno forsitan anno reddere censionem ipsam
 10 distulerit, mox regis auditibus sive comitis aut iudicis huius rei actio innotuerit, possessor amisso pretio, vel si quid econtra dederat, id etiam, quod accepit, ex omnibus perdat; ita ut principis potestas, seu illi, qui dederat, reddere voluerit, sive alii fortasse, conferre licentiam habeat. Ipsis interim curialibus vel privatis inter se vendendi, donandi vel commutandi ita licitum erit, ut ille, qui acceperit, functionem
 15 rei accepte publicis utilitatibus inpendere non recuset. Nam plebeis¹ glebam suam alienandi nullam umquam potestas manebit; amissurus procul dubio pretium, vel si quid contigerit accepisse, quicumque post hanc legem vineas, terras domosque seu mancipia ab officii huius hominibus accipere quandoque presumerit*.

*) *E 2. V 1. 4. 5 addunt: superior ordo servetur.*

20 **Recc. Erv.]**

XX. ANTIQUA.

V, 4, 20.

Si res ille vendantur aut donentur, que prius debuerint per iudicium obtineri.

cf. Cod. Eur. 312. Si² quis rem, que est per iudicium repetenda, priusquam adversarium iudicialiter superaret, ita vendiderit vel donaverit alicui aut forsitan tradiderit occupandam, ut
 25 absque audientia iudicantis privetur dominium possessoris, ipse, qui possedit, per executionem iudicis rem, que occupata fuerat, statim recipiat nec de eius postmodum repetitione contendat, etiam si bona sit causa petentis. Ille vero, qui hoc vendidit aut donabit vel occupari precepit, quod iuste vindicare nullatenus potuit,

V, 4, 19. *l. 1. vel donare] aut donare E 1. V 1. 7. debeant R 2. E. V 1. 7. || l. 2. Tamen] Et tamen V 1. 17. alicui] aliqui R 1. vinditione R 2. || l. 3. seu] sive E. V. facultatulam R 2. E 1. V 3. 7. acceperit] accepit V 1. || l. 4. exolvere] ita R 1; exolvere vel exsolvere etiam R 2. E. V 1—5. 7. 8. 14. 15. 20; reddere Mad. || l. 5. Sed et] et deest E 2. V 1. || l. 6. percepit V 1. 3. l. 7. est deest R 1. Qui] Quin R 1. || l. 8. scriptura R 1. || l. 9. censionem ipsam] censum ipsum E 2. || l. 10. mox] ita R. E. V 1. 3; mox ut cett. || l. 11. admissio R 1. quid econtra] quidem contra
 35 R 2. E 2. || l. 13. interim] inter V 7; etiam Mad. inter se] integre R 1. || l. 15. utilitatibus R 1. recuset] recusat E 1; cesset R 2. || l. 16. admissurus R 1. || l. 18. hominibus] omnibus R 1. E 2. V 7. || l. 19. superis E 2.*

V, 4, 20. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18. 20). — l. 20. ANTIQUA] deest R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 14; F. RECESVINDUS V 20; FLS GLS R. REX. ANTIQUA V 15. 40 l. 21. debuerint] ita R 1. V 7; debuerunt R 2. E 1; debuerant E 2. V 3. 4. 5; debuerat V 1. || l. 24. superaret] superet E 1. V 1. 5. 8. 17. || l. 25. iudicantis] iudicis V 1. 4. || l. 26. executionem] executionem R 2. statim deest R 2. || l. 27. hoc deest R 1. || l. 28. donabit] ita R 1. E 2. V 7; donavit cett. vindicare] vindicavit E 2.*

1) *Plebei vocantur coloni glebae adscripti; cf. Hegel l. c.; Helfferich l. c. p. 124. 160;*

45 *Dahn l. c. p. 314. 2) Quo modo differat haec Leovigildi, ut videtur, legis forma ab Euriciana exposuit E. Gaupp, 'Germanist. Abhandlungen' p. 39 sq.; cf. 'N. Arch.' XXIII. p. 434 sq.*

V, 4, 20. *Recc. Err.*] eiusdem meriti rem aut pretium ei, a quo victus fuerit, repensare cogatur; quia rem, antequam vindicaret, fecit invadi.

V, 4, 21. *Recc. Err.*] XXI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De mancipiis ab hostibus occupatis hac venditis.

Quaecumque mancipia de regionibus nostris ab adversis hostibus extiterint occupata, si ab hominibus regni nostri repperiantur excussa, ille, qui ab oste abstulit, ex quo unumquodque mancipium valere iuste constiterit, tertiam partem pretii habeat et mancipia domino nihilominus reddat. Quod¹ si venditum ab hostibus mancipium fuerit acceptum, cum iuramento manifestetur pretium datum; hac tunc ille, qui dedit, integrum pretium, et quantum mancipium melioravit acceptum, a domino recipiat moxque illi suum mancipium inexcusabiliter reddat.

V, 4, 22. *Recc. Err.*] XXII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Quo presens liber debeat pretio comparari.

Ut omnis de cetero et improbitas distrahentis et dispendium temperari possit emtoris, id presenti sanctione decernitur legis, scilicet, ut, cuicumque hunc codicem* constiterit venundari, non amplius quam

Recc.] sex

| *Err.*] duodecim

Recc. Err.] solidorum numerum accipere venditori vel dare licebit ementi. Si quis vero super hunc pretii numerum accipere vel dare presumerit, C flagellorum ictibus a iudice verberari se noverit.

20

*) *Mad. add.*: ad instar huius operis interioris exteriorisque editum.

V, 4, 20. l. 1. fuerat E 1. repensare] responsare E 1. || l. 2. vindicaret] ita R 1. E 1. V 15. 17 (in marg.). 18; vinceret cett.

V, 4, 21. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 19). — l. 3. FL. — REX] *des.* E; ANTIQUA *add.* V 15. GLOR. *deest* V 3. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTUS R 2; RECCAREUS 25 V 1; RCDS V 5; RECCDS V 7; CINDS V 3; CHDS V 4. || l. 4. hac] ita R. E 2. V 7; ac E 1. V 1. l. 5. hoccupata R 1; hoccupati V 7. || l. 6. hominibus] omnibus V 7; omnibus R 2. E 2. oste] hoste E 1. V. || l. 7. unumquoque R 1. E 2. constiterit] in tali casu *add.* V 5. || l. 8. nihilominus reddat] reformare compellat V 3; reformare cogatur V 8. hostibus] ostibus E 2; omnibus E 1. || l. 9. iuramentum R 1. hac] ita R 2; hanc E. V 7; hac — pretium *des.* R 1; ac cett. 30 l. 10. pretium integrum E. meliorabit R 2. E. V 7. || l. 11. ille R 2.

V, 4, 22. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20). — l. 12. FL. — REX *des.* E 1. V 3. GLOR. *deest* E 2. V 1. 4. 5. RECC.] RECØDS R 1; RECCDS R 2; RECDS E 2; RCHDS V 4; RCDS V 7; CHDS V 1. 5. || l. 13. Quo] Quod E. V 3. || l. 14. omnis] omni R 1; hominis R 2. et *deest* R 1. distrahendi R 2. || l. 15. presentis R 1. V 7. legis huius V 17. 18. 35 cuicumque] quicumque R 2. || l. 17. sex] ita R. duodecim] ita E 2. V 2. 5. 7; XII E 1. V 3. 4. 16—19; XXXX V 1; CCCC *Mad.* || l. 18. ementi] emtori E 2. V 1. 4. 17; auctoris V 7. || l. 19. ictibus E 1. V *plerique.* || l. 21. ad — editum *des.* omnibus codicibus supra notatis.

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th.* V, 5, 2. *Interpr.*: . . . si pretium pro captivo suo praedator acceperit, quod dedisse emtor probaverit, sine dubitatione recipiat; *L. Burg.* 56: Si quis 40 servum alienum in Alamannia redemerit, aut pretium dominus reddat, aut servum habeat qui redemit; *ibid. extrav.* 21 (*Statuta Ambariac.*) c. 9: Quicumque mancipium alienum de Francis comparaverit, testibus idoneis hoc adprobet, quantum et quale pretium dederit . . . Quod si testes idonei taliter sacramenta dederint, quantum pretium dedit, tantum recipiat; nec pastum requirat, et mancipium cuius fuerat sine mora reddatur.

45

Recc. Erv.] V. TITULUS: DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.

- I. De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.
 II. De animalibus in angariam prestitis.
 III. De rebus prestitis, incendio vel furto exterminatis.
 5 IIII. De pecunia perdita et usuris eius.
 V. De rebus commendatis et casu quocumque in naufragio missis.
 VI. De rebus servo nesciente domino commendatis.
 VII. Si servus mentiatur dominum petere commodanda.
 VIII. De reddendis usuris.
 10 VIIII. De usuris frugum.
 X. Cui debeant testamenta vel scripture commendate restitui.

Recc. Erv.]**I. ANTIQUA.****V, 5, 1.**

De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.

<sup>= Cod. Erv.
278.</sup> Si [quis caballum] vel bovem [aut quodlibet animalium genus placita mercede ad
 15 custodiendum susceperit, si id perierit, aliud eiusdem meriti ille, qui commendata] vel
 commodata [suscepit, exolvat; si tamen mercedem fuerit pro custodia consecutus] vel
 pro conducto. [Quod si ille, qui nullum placitum pro mercedem susceperat, rem
 mortuam esse probaverit, nec ille mercedem] accipiat, [nec ab illo aliquid requiratur;
 ea tamen ratione, ut prebeat sacramentum ille, qui commendata susceperat, quod non
 20 per suam culpam neque per negligentiam animal morte consumptum sit], et nihil cogatur
 exolvere. [Eadem et de commodatis forma servetur].

Recc. Erv.]**II. ANTIQUA.****V, 5, 2.**

De animalibus in angariam prestitis.

<sup>= Cod. Erv.
279.</sup> [Si quis alicui iumentum] aut caballum vel aliud animal [prestiterit, et per aliquam
 25 infirmitatem aput eum], qui accepit, [moriatur, sacramentum prebere debeat, quod non
 per suam culpam neque per negligentiam morte consumptum sit, et nihil cogatur
 exolvere. Si autem nimium sedendo vel fasces caricando] aut quocumque honere vel
 percussione [mortuum fuerit, eiusdem meriti] animal domino sine aliqua excusatione
 restituat. [Si vero prestitum] animal [alicui aliquid debilitatis intulerit vel damni, ille
 30 componat, qui eum aput se susceptum habuisse dinoscitur].

TIT. V. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. husuris R 2, et ita infra. || l. 6. naufragium
 R 2. E 1. || l. 7. nescieti R 1. || l. 9. usuris] quodeumque add. E 2. || l. 10. frugium E 2.
 l. 11. comodate E 2.
 35 V, 5, 1. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14). — l. 12. ANTIQUA deest R 2. 3.
 E 1. V 1. 3. 4. 14. || l. 13. De — susceptis des. R 2. custodia E. V 3. 4. alii. mercede deest R 1.
 l. 14. quolibet R 2. E. V 1. 7. || l. 15. alium R 2. E. vel commodata] al. man. post add. E 2, des.
 V 3. || l. 17. mercedem] ita R 1. 2; mercede cett. || l. 18. accipiat] ita R 1. E 2; recipiat R 2. 3.
 E 1. V. illo] alio R 1. || l. 20. necligentiam R 2, et ita infra. consumtus R 1. || l. 21. Eadem]
 40 Similis V 1. 4. 5. comodatis R 1; commendatis E 1. V 7.
 V, 5, 2. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 20). — l. 22. ANTIQUA deest
 R 2. 3. E 2. V 1. 4. 14. 15. 20. || l. 25. debeat] ita R 1; debebat R 2; debebit R 3. E. V. || l. 26. suam
 negl. E 2. consumtus R 1. 3. || l. 27. Sin E 1. V 1. sedendo] reddendo E 1. fasces] fasces satis
 E 2; satis in marg. add. V 17. caricando E. V 1; caricandum V 7. honere] ita R 1. 2; onore E 2;
 45 onere cett.

V, 5, 3. *Recc. Euv.*]

III. ANTIQUA.

De rebus prestitis, incendio vel furto exterminatis.

= *Cod. Euv.*
280.

Si alicui aurum, argentum vel ornamenta vel species fuerint commendate, sive custodiende tradite, aut forte vendende, id si perierit vel in domo ipsius, qui accepit, cum rebus eius fuerit incendio concrematum, una cum testibus¹ veniat et brevem det⁵ ille, qui commendata suscepit, et prebeat sacramentum, quod nihil exinde suis profuisset compendiis, et nihil cogatur exolvere, excepto aurum et argentum, quod ardere non potuit. Et si quis, dum domum flamma consumit, se quasi auxilium prebiturus ingesserit et aliquid forte rapuerit, dominus domus diligenter inquirat, et si eum invenire potuerit, ille, qui rapuerit, in quadruplum rapta restituat. Et si de commendatis¹⁰ rebus aput susceptorem aliquid forte reppererit, domino restituere non moretur. Si vero que commendata fuerant furto probantur ablata, ei, qui commendata suscepit, spatium tribuatur, ut ordo docet, donec furem sua investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res suas proprias tantummodo reformare cogatur; compositio vero furti ad eum, qui habuit commendata, pertineat. Certe, si fur¹⁵ non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino a suscipiente reddatur, ut damnum ex medio uterque sustineant. Et si postmodum dominus rerum aput eum, cui commendaverat, que fuerant suppressa forte reppererit, cum hec ille se prius dixerit perdidisse vel furto fuisse sublata, sicut fur¹ pro his, que celabit, secundum legum statuta compositionem²⁰ implere cogatur¹.

V, 5, 4. *Recc. Euv.*]

III. ANTIQUA.

De pecunia perdita et usuris eius.

= *Cod. Euv.*
281.

Si quis pecuniam sub cautione susceperit, daturus usuras, si per casu pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris, ille, qui pecuniam commendavit, solam²⁵ pecunie summam recipiat et non requirat usuras. Si vero per ipsius fraude vel culpa factum est, et pecuniam et usuras solvat. Quod si aliqua lucra est ex ea pecunia consecutus, et postmodum contingat, ut pecunia pereat, si tanta sunt lucra, quanta pecunia fuit, et pecuniam et usuras restituat.

V, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 15. 17. 18). — l. 1. ANTIQUA³⁰ *deest* R 3. E. V 1. 3. 4. || l. 2. furtu R 2. E 1; furtum E 2. || l. 3. alicui] alicuius E 1. vel orn.] aut orn. R 2. E. V. commendantur E 1; commodate V 1. || l. 4. vindende R 1. || l. 6. prebeat R 1; prebeat exinde s. E 2. || l. 7. aurum et argentum] ita R 1. 2; aurum aut argentum E 1. V 1. 7; auro et argento *cett.* || l. 8. consumsit E. V 1. || l. 9. aliquod R 1. forte] fortasse E 1. || l. 10. rapuerit] ita R. E 1. V 7; rapuit *cett.* || l. 11. reppererint E 1. || l. 12. furti E 1; furtu E 2. probatur R 1. 2. 35 V 7. || l. 13. suam investigationem R 2. E 2. || l. 16. istatutum R 1. || l. 17. a] as R 1. ut] et R 1. uterque sustineant] ita V 1; uterque sustineant *Euv.*; utriusque sustineant R 1; utriusque sustineant E 1; uterque sustineat *cett.* Et *deest* V 1. || l. 18. subpressa R 1. || l. 19. se prius] superius R 2. E 2; sepius V 2. dixerat E 1. furtim R 2. V 2. 3. 4. 5. 7. 8. 15. 17. || l. 20. ablata R 3. E 1. V 2. celavit E 1. V. 40

V, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (17. 18. 19. 20). — l. 22. ANTIQUA] ita R 1. 2. E 2. V 3. 5. 7. 17. 18. 19; *deest* *cett.* || l. 23. perdita] prestita R 3. V 17 (in marg.). 20. || l. 24. cautione] captione R 1; conditione V 17. *Pith.* casu] ita *Euv.* R 1; casum *cett.* || l. 25. negligentia R 2. pecunia R 2. commendavit] commendabit R 2; commodavit E 2. V 17. 18. 20. sola R 2. || l. 26. recipiat] percipiat R 2. per *deest* R 1. fraude] ita R 1. 2; fraudem *cett.* culpa] ita R 1. E 1; culpam⁴⁵ *cett.* || l. 28. pecuniam pereat R 1; pecunia per negligentiam suam pereat V 4; pecuniam perdat V 3. si] et si V 2. || l. 29. pecuniam fuit R 1. et pecunia R 2. E.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

V, 5, 5.

De rebus commendatis et casu quocumque in naufragium missis.

*= Cod. Eur.
282.*

1 Qui commendata susceperit vel commodata et de ruina aut incendio vel hostilitatis naufragio seu quolibet simili casu sua omnia liberaverit et aliena perdiderit, quod
5 accepit sine aliqua excusatione cogatur exsolvere. Si vero partem aliquam de rebus propriis liberasse cognoscitur, illi, cuius res secum habuerat, iuxta modum perditae rei vel liberatae restituat, qualem iudex rationem deducta estimaverit portionem. Sin autem sua omnia perdiderit, cum liberaret aliena, et de liberatis et de perditis rebus similis ratio deducatur, ut partem arbitrio iudicantis qui liberabit accipiat. Iustum
10 est enim in simili casu, ut ille non damnus solus excipiat, qui se gravibus obiecerit periculis, et dum aliena minora conatur liberare, sua maiora¹ cognoscitur perdedisse.

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

V, 5, 6.

De rebus servo nesciente domino commendatis.

*= Cod. Eur.
283.*

1 Quod nesciente domino servo fuerit commendatum, si id perierit¹, nec dominus
15 nec servus ullum damnus incurrant. Sue enim imputet culpe, qui servo alieno res suas commendaverit domino nesciente¹. Si vero alicuius rei animal sit, et per fraudem pastorum diminutum reperitur, hec reddere compellatur. Similis et de commodatis forma servetur¹, si fraude aut malitia consumpta aut dissipata noscuntur.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

V, 5, 7.

Si servus mentiatur dominum petere commodanda.

*= Cod. Eur.
284.*

20 Si dominus per servum suum quocumque sibi petierit commodandum, et servus cum rebus commodatis in fuga fuerit elapsus, tunc dominus obligetur, ut commodata restituat. Si vero servus petisse dominum mentiatur et sic quasi deportanda ad dominum susceperit, et que susceperit aut evertat aut forte perdiderit, et fugitivus
25 non potuerit inveniri, dominus servi prebeat sacramentum, se eundem servum, ut susciperet, non misisse, et cum id peteret, ignorasse; et nihil calumnie pertimescat.¹

V, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (15. 16. 17. 18. 19). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 17. 19; *deest cett.* || l. 3. susceperit vel commodata] ita R 1. V 7. 16; vel com. susc. *cett.* aut de incendio E 2. V 1. 2. 17. || l. 4. naufragium R 1; naufragiu V 7. || l. 5. excusatione
30 restituat V 15. || l. 6. rem V 2. || l. 7. rationem] ita R. V 7; ratione *cett.* deductam R 2. E 2. estimaverit R 2. E 2. V 1. 7. Sin] ita Eur. R 2. E 2; Si *cett.* || l. 8. perdidit R 3. E 1. V 2. 7. 17. 18. cum] dum R 1. || l. 9. simili R 1. ut — accipiat] ut qui liberavit alienam accipiat partem arbitrio iudicantis V 2. liberabit] ita R. V 7; liberavit *cett.* || l. 10. enim *deest* V 1. casu] causa V 3. obiecerit] ita Eur.; obicerit R 1; obiecit *cett.* || l. 11. cognoscitur perdedisse] ita R 1; c. perdidisse
35 V 7. 16; disperdidisse cognoscitur E 2; perdidisse cognoscitur *cett.*

V, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (14. 15. 17. 18). — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 7. 17; *deest cett.* || l. 14. servi E 1; servis E 2. V 7. || l. 15. ullum] nullum R 2; illum E 1. V 3. incurrat V 1. 17; pertimescant V 15. || l. 16. rei] *deest* V 1. *Pith.*; speciei V 2. 17 (in marg.); generis R 3. || l. 17. pastoris V 4; a pastore V 14. hec] ita R 1. 2. E. V 1. 2. 7; ei R 3;
40 hoc alii. compellantur V 1. 17. 18. || l. 18. consumpta] consummata R 2. E 1. dissipata] dispersa V 17 (in marg.). 18. esse noscuntur V 2.

V, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (15. 17. 19). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 7; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. 19; *deest cett.* || l. 21. sibi] *deest* E 1; sivi E 2. || l. 22. fugam E. V. commodata] commoda R 1. || l. 24. aut *deest* V 1. evertit] ita Eur.
45 R 3. V 1. 2. 3. 17; evertat *cett.* et] et si R 2; aut V 7. fugitivum n. p. invenire V 2. || l. 25. prebeat s.] preveat s. R 1; prestet iuramentum V 15. || l. 26. misisset R 3; inmisisset E 2. ignorasset R 2. 3. E 2.

V, 5, 7. *Recc. Err.*] Servum tamen tam dominus quam ille, qui commodavit, querere sollicitè procurabunt. 'Haec eadem et de commendatis precipimus custodire'.

V, 5, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De reddendis usuris.

cf. Cod. Eur.
285.

Si quicumque pecuniam commodaverit ad usuram, non plus per annum quam tres seliquas de unius solidi¹ pascatur usuris; si tamen fuerit, unde detur. Et de solidis octo nonum solidum creditori, qui pecuniam ad usuram¹ dedit, exolvat; et sic summam pecunie et usuras ille, qui dederat, a debitore recipiat. Quod si cautionem ultra modum superius comprehensum per necessitatem suscipientis creditor extorsit, condicio contra leges inserta non valeat¹. Si quis autem contra hordinationem hanc¹⁰ fecerit, eam rem, quam commodaverat, recipiat, et¹ que caute fuerant in nullo solvantur usure.

V, 5, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De usuris frugum.

L. Rom. Vis.
C. Th. II, 33, 1.
Interpr.

'Quicumque fruges¹ aridas et humidias, id est: vinum et oleum, vel quodcumque¹⁵ annone genus alteri commodaverit, non plus ab eo propter usuram quam tertiam partem accipiat¹; id est, ut super duos modios qui accepit tertium reddat. Quam¹ legem ad solas fruges precipimus pertinere¹; nam de pecunia commodata¹ secundum superiorem legem valere et observare censemus.

V, 5, 10. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

20

Cui debeant testamenta vel scripture commendate restitui.

Testamentum ab eo, cui fuerit commendatum, posteaquam hoc ante testes publicaverit, sicut est in legibus constitutum², illi, qui maiorem partem de eodem testamento est consecuturus, reddatur heredi. Quod si alii redditum fuerit

V, 5, 7. l. 1. commendabit R 2. E 2. querere] requirere R 1. sollicitè] sollicitè R 1; pariter 25 R 3. || l. 2. Haec] Hac R 1. commendatis] comodatis R 1; commodatis E. V 7; commodatis inienuis personis V 2. custodiri R 2. E.

V, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 17. 18. 19). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 7; *deest cett.* || l. 4. reddendis E 1. husuris et similiter infra R 2. V 7; quodcumque *add.* E 2. || l. 5. plus] amplius R 1. || l. 6. seliquas] ita R 1. 2. E. V 1. 2. 7. 19; siliquas *cett.* de uno 30 solido R 3. V 1. 2. 5. 8. 17. *Pith.* pascatur] ita R 1. 2. E; pascantur R 3; pagatur V 3; pasciturus V 7; pascatur V 18. 19; poseat *cett.* usuras V 1. 2. 5. 8. 17. 18. 19. detur] ita R. E. V 1. 2; dentur *cett.* Et] Set V 1; Id est (Idt) V 2. || l. 7. solidis] solidus R 1. 2; solidos R 3. dedit] accepit V 2. l. 8. cautionem] captionem R 1; hactionem *al. m. corr.* cautionem E 2. || l. 10. hordinationem] ita R 2; hordinem V 7; hordinatione R 1; ordinatione E 1; rationem R 3; ordinationem *cett.* || l. 11. eam] ea 35 tantum R 3; et eandem E 2; et eam V 3. 4. 5. commodaverit E 1. V 17. 18. incaute R 3. V 1. 2. 4. 8. 18.

V, 5, 9. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 17. 18. 20). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 7. 17; *deest cett.* || l. 15. humidias] liquidas V 18. 20. et oleum] aut oleum E 2. quodcumque] quacumque R 2; quecumque E 1. || l. 16. genus] vel triticum *add.* V 2. plus] amplius V 1. 2. 4. 5. 8. propter usuram] ita R 2. E 1. V 7. 18; propter usura R 1; propter usuras V 1. 2. 4; 40 pro usura *cett.* || l. 17. accipiat] recipiat R 1. accepit] acceperit *Mad.* || l. 18. commodata] com-moda R 1. || l. 19. observari V 7; conservare V 8.

V, 5, 10. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15. 17. 18. 19. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5. 7. 17; *deest cett.* || l. 22. ab] hab R 1. E 1. || l. 23. ille R 2. || l. 24. citius reddatur V 4. 8.

45

1) *Cf. p.* 233, l. 14 *sqq.* 2) *Cf. II,* 5, 14. 16.

Recc. Erv.] vel* adversario eius traditum, qui tradiderit duplam compositionem restituat, V, 5, 10. quam illi, cui fraudulentus fuerit, inferre voluerat. Illas vero scripturas, que simul tradi partibus debent, si commendatas quicumque susceperit, id est: testamenta, iudicia, pacta, donationes vel cetera talia, si alteri altero absente tradiderit, ille, qui dederat, 5 revocet quod dedit, et** omnibus, quibus in commune debebatur, restituere non moretur.

*) V 4. 8: vel malitiose tenere crediderit vel adversario eius traditum, qui tradidit aut tenuit duplam etc.

**) Pro: et — moretur, V 4. 8 praebent: aut si fraudulenter tenuerit, et omnibus, quibus in commune debetur, restituere non differat, et tantum compositionis illis exsolvere non moretur, quantum fraudis facere conatus est.

Recc. Erv.] VI. TITULUS: DE PIGNERIBUS ET DEBITIS.

I. De non pignerando.

II. De pignere deposito et furato.

15 III. De pignere, si pro debito deponatur.

III. Si pignus representato debito non reddatur.

V. Si una persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia.

VI. Qualiter defuncti debitum aut violentia post mortem possit inquiri.

Recc. Erv.] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 6, 1.

De non pignerando.

20 Pignerandi licentiam in omnibus¹ submovemus; alioquin si non acceptum pignus presumerit ingenuus de iure alterius usurpare, duplum cogatur exolvere. Servus autem simplum restituat et C flagella suscipiet.

V, 5, 10. l. 1. ab adversario R 2. compositionem] compensationem R 1. || l. 2. quam] ita R 1. 2. 25 E. V 1. 2. 3. 4; deest cett. illi] ille R 2. V 7. fraudulentus fuerit] ita R 1. 2. E. V 1. 2. 3. 4; fraudulenter R 3; fraudem cett. || l. 3. utriusque partibus V 2. commodatas E 1. V 20. || l. 4. alter alteris R 2. dederat] dedit V 18. 19; tradiderat R 2. || l. 5. quibus deest R 1. debebatur] ita R 1. 3. E 1. V 2; debeantur R 2; debebantur cett. || l. 8. tenuit] malitiose add. V 4.

TIT. VI. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7. — l. 12. PIGNORIBUS V 2. DEVITIS 30 E 2; DE DEVITIS V 7.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 13. pignor- V 2, et ita infra pro pigner- l. 16. Si] De R 1. presentato R 1. non reddatur des. R 1. || l. 17. obnoxia] deest R 1; obnoxius R 2.

V, 6, 1. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 15). — l. 19. FL. — REX] des. R 3. E 1. V 2. 3; ANTIQUA V 15. GLOR. deest E 2. V 8. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS 35 R 2; RECESDS V 7; RCDS V 2. 5; RCHDS V 4; RECAREUS V 1; CIHNDUS E 2; CHDS V 8. l. 20. pignor- V 2 semper pro pigner-. || l. 21. Pignerandi sane E 1. in deest R 1. alioquin] scilicet V 4. 8. non deest R 3. V 4. 8. || l. 22. alteris R 1. Si servus E 1. V 7. || l. 23. simplum] dupla V 7. flag. susc.] verbera portet V 4.

1) Recessvindus pignerandi licentiam omnino sustulit; antea enim permissu iudicis pignerare 40 licuisse H. Brunner, 'D. Rechtsgeschichte' II, p. 446, n. 9, ex L. Baiuv. 13, 1, 3 suspicatus est, collatis capitibus 12 et 13 Collectionis iuris Rom.-Goth. (Gaud.). Cf. etiam Chindasvindi legem supra II, 2, 7, qua pro casu quodam singulari constituitur: (iudex) obnoxiam petitori faciat iussionem, in qua pigneris quantitatem adnotet, per quam petitor presumendi sibi habeat potestatem.

V, 6, 2. *Recc. Errv.*]

II. ANTIQUA.

De pignere deposito et furato.

Si¹ quis pignus alteri deposuerit pro aliquo debito, et illud ipse, qui deposuerit, furatus fuerit, pro fure teneatur.

V, 6, 3. *Recc. Errv.*]

III. ANTIQUA.

De pignere, si pro debito deponatur.

Pignus², quod pro debito deponitur, si per cautionem fuerit obligatum, et ille, qui pignus deposuerat, ad tempus constitutum debitum reformare dissimulet, post diem cautionis exactum usque ad decem dies pignus salvum suo domino reservetur aut eidem domino, si in propinquo est, reportetur, adque, ut restituat debitum, moneatur. 10 Quod si per negligentiam suam debitor ad diem constitutum adesse neclexerit aut debitum implere distulerit, addantur usure. Ceterum si adesse usque ad decem dies, sicut supra scriptum est, aut quod debet reformare dissimulaverit, tunc creditor iudici vel preposito civitatis pignus ostendat, ut, quantum iudicio eius et trium honestorum virorum fuerit estimatum, sit licentia distrahendi. Et postmodum de pretio venditi 15 pigneris creditor, quantum ei debetur, sibi evidentius tollat, et relicum ille recipiat, qui pignus seposuerat.

V, 6, 4. *Recc. Errv.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si pignus representato debito non reddatur.

Si quis ei, qui rem pro pignere credidit, ad constitutum tempus representato 20 debito pignus acceptum distulerit reddere et hoc ante tempus lege superiori taxatum³ vendere vel in usus proprios adque alienos conterendum presumserit adtentare vel malitiose differens noluerit adsignare: pignus quidem, quod accepit, integrum reddat et medietatem, quantum pignus valere constiterit, domino pigneris coactus inpendat. 25

V, 6, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 17. 19). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 5. 17; deest R 2. 3. E. V 1. 2. 3. 4. 14. 19. || l. 2. posito V 7. || l. 3. illud] ita R 1. E 2; illo V 7; illud alii. qui posuerit E 1.

V, 6, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 7. (8. 14. 18. 20). — l. 5. ANTIQUA deest R 2. 3. E 1. V 1. 2. 3. 4. || l. 7. cautione R 1. || l. 8. qui pro pignus R 1. || l. 9. suo deest R 3. E. V 1. 2. 7. 30 reservetur] reformetur V 7. || l. 10. eidem] idem R 2. V 3. 20. deportetur R 1. ut deest E 2. V 1. l. 13. deberet E 1. dissimulaverit] distulerit *Pith. in margine.* || l. 14. proposito E 1. quanto iudicio R 1. et] ita R. E 1. V 8. 14. 20; vel *cett.* || l. 15. estimatum R 2. E. V 7. sit] ita R. E. V 2. 7; sit ei *cett.* distrahendi et vendendi et dividendi V 20. || l. 16. debebatur E 1. V 1. *Pith.* l. 17. seposuerat] ita R 1. E 2. V 7. 18; seposuerit E 1; posuerat R 2; deposuerat *cett.* 35

V, 6, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 7. (8. 15. 17. 18). — l. 18. FL. — REX] des. R 3. E 1. V 3. 18; ANTIQUA V 15. GLOR. deest E 2. V 8. RECC.] RECØDS R 1; RECCESTS R 2; RCS E 2; RCSDS V 2; RCHDS V 4; RCDS V 7; RECAREUS V 1; CHDS V 8. || l. 20. qui] cui E 1. V 2; cuius E 2; deest R 2. crediderit R 2. E 2. V 2. 15. 17. || l. 21. ante] aut ante R 3. E 1. *Pith.*; autem ante V 1. superiore R 1. || l. 22. vel in] vel R 1; atque V 2. adque] vel V 2. adtentare 40 R 2. E 2. || l. 23. ad integrum V 4. || l. 24. pigneris deest V 4.

1) Cf. *Pauli Sent. II*, 31, 19: Rem pignori datam debitor creditori subtrahendo furtum facit; cf. *ib.* 31, 36; *Gai Instit. III*, 200. 2) *Legislatorem hanc legem ex iure Romano hausisse docuit V. de Meibom, 'D. Pfandrecht'* p. 257 sqq. 3) *Sc. intra decimum diem post diem constitutum, secundum V, 6, 3.*

Recc. Err.]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 6, 5.

Si una persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia.

Si una persona plurimis rea vel debitorum maneat, qui prior in petitione precesserit et aut per placitum aut per probationem sive professionem eius eum sibi reum vel debitorem esse docuerit, ipsi nihilominus aut iuxta qualitatem debiti satisfacere compellendus est, vel damnandus a iudice. Quod si, quibus reus vel debitor manet, uno eodemque tempore contra eum agere ceperint, secundum quantitatem debiti vel reatus aut reddat omnibus, aut omnibus addicendus est serviturus. Querere tamen a iudice ad liquidum oportebit, cui magis reus vel debitor maneat, ut ipsi maiorem partem reddi precipiat; et de reliquo, quod de facultate rei vel debitoris remanserit, quantum reddatur ceteris, iudex ipse manifeste perpendat. Certe si non fuerit, unde compositio exolvi debeat, cum id saltem, quod videtur habere, pro debito vel reatu perpetim serviturum iudex petentibus tradere non desistat*.

*) V 2 addit: Fenerator¹ vero, si plus exigerit a debitore propter usuras quam tertiam partem, ut predictum est², sex uncias auri fisco persolvat, et ea conditio contra leges edicta non valeat.

Recc. Err.]

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 6, 6.

Qualiter defuncti debitum aut violentiam post mortem possit inquiri.

Si³ viventis cuiuslibet manifesta culpa non apparet, nefas esse non dubitandum est, ut eum quisque post obitum mansisse sibi reum accuset. Ne ergo in fraudem heredis defuncti quicumque post hec talia conetur presumere, huius legis redargui sanctione se noverit, scilicet, ut, si quis quemlibet defunctum violentum sibi aut pervasorem sue rei

<p><i>Recc.]</i> seu debitorem fuisse adstruxerit eumque quodcumque illicitum</p>	<p><i>Err.]</i> sive direptorem seu debitorem fuisse adstruxerit eumque quodcumque illicitum secundum superiorem ordinem</p>
---	--

V, 6, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 7. (15. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* R 3. E. V 3. 19; ANTIQUA *add.* V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 7; CHDS V 4; GLS CHDS V 1; GLS CHNS V 2. || l. 2. obnoxius R 2. || l. 3. a plurimis E 1. rea] reatu R 2. E 1. V 18. 19; reatum E 2; reatus V 7. debitor V 7. || l. 4. et *deest* R 3. E 2. per prof. R 3. V 1. 2. 7. l. 5. vel] aut E 2. ipse V 2. iusta E 2. || l. 6. reus] rebus R 2. E 1. || l. 7. eodemque] eadem quoque R 1. eum] reum V 2. ceperint] voluerint R 1. || l. 8. aut redd.] ad redd. E 1; ut redd. E 2. reddat] *ita* R 1; reddere *ceet.* aut omnibus] aut hominibus R 2; aut omnibus E 2. || l. 9. a iudice] a iudicem V 7; iudicem R 2. 3. E 1. V 4; iudice E 2; iudici V 2. || l. 10. reddi precipiat] recipiat R 2. relicto R 2. E 2. || l. 12. cum *deest* V 2. id] *ita* R. E. V 1. 2. 7; hoc *alii.* quod — perpetim *des.* R 1. || l. 13. petentibus] parentibus V 1. || l. 15. auri fisco] aurifico V 2.

V, 6, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 7. (8. 14. 15. 16. 17. 19). — l. 17. FL. — REX *des.* R 3. E 1. V 3. 19. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. E 2. V 7; CHDS V 1. 4; GLS CHNSDS V 2. || l. 18. violentiam] *ita* R 1. 2; violentie V 2; violentia *ceet.* || l. 20. fraude R 2. E 2. V 1. 2. 40 l. 21. heredes R 1. || l. 22. sanctionem E. V 7. || l. 23. pervasorem E 1. || l. 24. seu debitorem — illicitum (col. 1) R. V 7. 16. adstruxerit] abstruxerit R 1; astruxerit R 3; addixerit R 2. sive direptorem — ordinem (col. 2) E. V (exceptis V 7. 16). direptorem] directorem V 3; deceptorem *Pith.* || l. 25. quocumque R 2. secundum superiorem ordinem *add. al. man.* V 16. || l. 26. ordinem] accusationem V 14.

1) *Additamentum incerti temporis et auctoris, in codice minus apte huic legi subiunctum, 45 poenam addit legi V, 5, 9.* 2) *V. l. c.:* non plus propter usuram quam tertiam partem accipiat. 3) *Cum hac lege, quae antiquiori substituta esse videtur, cf. L. Burg. 65 et infra Antiquam VII, 2, 19.*

V, 6, 6. *Recc. Erv.*] dixerit perpetrasset, non aliter eius adsertioni credatur, nisi per quamcumque scripturam aut testificationem legitimam id verum esse indubitanter edoceat. Quod si tale aliquid quisque convicerit, et defunctus ille, de quo agitur, filios non relinquens, facultatem suam suis libertis aut quibuscumque personis dinoscitur contulisse, ipsi liberti vel alie persone, iuxta quod possident de rebus defuncti, que defunctus debuit vel commisit, insistente iudice cogantur exolvere. Nam si filios reliquerit, et ipsi omnem eius possident facultatem, ipsi procul dubio cogendi sunt illa supplere, unde auctor eorum debitor aut presumtor convincitur extitisse. Si certe predictarum causarum obnoxius sic ab hac luce discesserit, ut de suis rebus nihil videatur aliquatenus ordinasse, propinqui eius, vel qui facultatem ipsius adierint aut possederint, petitori 10 de re vel causa, quam repetit, cogendi sunt reddere rationem; ita ut, si ille, qui debitor aut presumptiosus dicitur extitisse, nihil rerum suarum moriens dinoscitur reliquisse, ab omni calumnia repetentis eius filii vel propinqui habeantur immunes. Sin autem quodcumque defunctus reliquit, et maius est quod petitur, quam quod reliquisse videtur, si filii eius aut propinqui, aut qui eius possident bona, noluerint 15 pro reatu eius vel debito satisfacere, de rebus a defuncto dimissis non morentur petenti facere cessionem.

Recc. Erv.] VII. TITULUS: DE LIBERTATIBUS ET LIBERTIS.

- I. Si mancipia sive per scripturam seu per testem manumittantur.
- II. Si alienus servus vel commune mancipium manumittatur. 20
- III. De his, qui se liberos proclamaverint esse.
- III. Si ad servitium repetatur qui in libertate est constitutus.
- V. Si ei, qui ad servitute repetendus est, aliquid auferatur.
- VI. Si eum, quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea in servitio repetere velit. 25
- VII. Si timore compulsus quisquam servum se esse dicat.
- VIII. Si ingenuus ad servitium repetatur, vel servus se liberum esse dicat.
- VIII. Quare data libertas debeat revocari.
- X. Si libertus iniuriam faciat manumissori.
- XI. Ne contra patronum vel filios eius testificari audeant manumissi. 30
- XII. Ne testificent manumissi.
- XIII. De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.
- XIII. De condicionibus a manumissore in scripturam manumissi conscriptis.
- XV. De libertatibus servorum fiscalium.

V, 6, 6. l. 1. eius adsertioni] adserti qui eius R 2. per quame.] pro quacumque E 1. 35
 l. 2. iscripturam R 1. || l. 4. personis] possessoribus V 4. 8. || l. 5. alie persone] alii possessores V 4. 8. debuit] boluit E 2. || l. 6. ipsi — facultatem ipsi] ipsi et alii possessores iuxta quod obtinent de rebus defuncti V 4. 8. || l. 7. eius possident] eius possideant R 1; obtineant V 1; eius obtinent *Pith.* facultatem] hereditatem V 15. subplere R 1. || l. 8. autor R 1. aut] vel V 2. presumptor vel reus V 4. 8. || l. 9. sic] sit et R 2. || l. 10. ipsius] ita R. E 1. 40 V 1. 2. 7; eius alii. possiderint E. || l. 11. causam R 1. quam causidicus repetit V 2; quam c. petit V 14. || l. 12. aut] vel V 2. || l. 14. Sin] Si R 2. V 2. reliquit] ita R. E 2. V 7; relinquit E 1; reliquit alii. || l. 15. relinquisse R 1. possiderint E 1. || l. 16. reatum R 1.

TIT. VII. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 7. — l. 18. DE LIBERTATIS E 1. V 2.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 19. sive] seu R 2. manumittantur *deest* R 1. 45
 l. 20. alienum servum R 1. communem R 2, E 2. manumittantur E. || l. 21. liberos] liberos R 2.
 l. 23. servitute] ita R 1; servitutum R 2; servitium E. || l. 24. iudice R 1. || l. 25. velit R 2.
 l. 27. si servus E. esse *deest* E 2. || l. 30. testificare audeat manumissus R 2. E 1. || l. 32. manumissis E. moriantur R 2. E. || l. 33. scriptura manumissis R 2.

Recc. Err.] XVI. De libertis et rebus fiscalium servorum.

XVII. Ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni aut coniugia connectant aut eis insolentes existant.

XVIII. Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis.

5 *Recc. Err.]*

I. ANTIQUA.

V, 7, 1.

Si mancipia sive per scripturam seu per testem manumittantur.

Si¹ quis moriens per scripturam aut presentibus testibus manumiserit mancipia sua, voluntas eius habeat firmitatem, dummodo

Recc. des. | Err.] infra sex menses

10 *Recc. Err.]* trium aut quinque testium, quibus credi possit, testimonio conprobetur. Sed et libertis si quid donaverit qui eos manumittit, aut libertatis ipsius scriptura contineat², aut testes, qui adhibentur, agnoscant, et res aput libertos donata permaneat.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

V, 7, 2.

Si alienus servus vel commune mancipium manumittatur.

15 Si³ quis alienum servum vel commune mancipium manumiserit, in fraude domini libertas data non valeat. Ille vero, qui manumiserit alienum mancipium, alterum preter illum domino dare cogatur. Si vero dominus adqueverit, ut ille liber sit, duos vicarios servos pro manumisso servo percipiat, et libertas data habeat firmitatem. Hec eadem et de ancillis precipimus custodiri. Si quis sane vult ex
20 integro manumittere commune mancipium, presbiterum, qui presens est, vel diaconum commonemus, ne huiusmodi libertates se fieri presente permittant; quia hec manumissio stare non poterit. Si quis autem commune mancipium vult a iugo servitutis absolvere, prius cum consortibus suis dividat et sue vindicet potestati, aut certe cum his, qui ei consortes sunt, id fieri vel pretio vel precibus elaboret; et sic, si voluerit, presente
25 presbitero vel diacono manumittat, et libertas data firmetur. Quod si aliquis coram sacerdote vel diacono commune mancipium ex integro manumiserit, proprietatis

l. 2. vel de progenies R 1; vel in p. E 1. cum] qm̄ R 1. posteritate] postremitate R. connectant R 2. E 1. || l. 3. insolentes exist. des. R 1; insolenter exist. E 1. || l. 4. haeredes E 1.

V, 7, 1. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 19. 20). — l. 5. ANTIQUA] ita R 1. 30 E 2. V 17; deest cett. || l. 7. testibus pres.] per testes R 3; per testibus pres. V 7. || l. 8. voluntas] ita R 1. V 7; voluntate E 2; voluntas cett. || l. 9. infra sex menses. des. R. || l. 10. testimonium R 1. || l. 11. quid] quod R 1. aut] ita ut E 1. || l. 12. et deest V 1. aput] ita R. V 7; apud alii.*

V, 7, 2. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (6). 7. (14. 15. 17). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. 2. E 2. V 2. 6. 7. 15. 17; deest cett. || l. 14. alienum servum R 1. V 1. 6. communem R 1. V 7. manumittantur E. V 2. 3. 4. 7; manumittat corr. manumittatur V 6. || l. 15. fraudem R 1. V 3. 4. || l. 16. domini sui V 1. 3. 4. || l. 18. data] donata V 7. || l. 20. ex integrum R 1. communem R 2. V 7. diaconem E. V 1. || l. 21. libertatem V 2. libertates — permittant] libertas esse fieri presentes esse permittat V 7. presentibus E 2. V 1. 2. 3. 4. || l. 22. istare R 1. || l. 25. firmetur] firma habeatur V 2. 14. l. 26. diaconum R 1; diacone R 3. E 1; diaconem E 2.*

40 1) *Ad hanc et plerasque huius tituli leges cf. quae de libertis Visigothicis disseruit F. Dahn, 'Könige' VI², p. 78 sqq. 2) Cf. V, 7, 13. 14. Peculium concessum vel donationes a dominis libertis suis pro munienda libertate factas continent Form. Visig. n. 2. 5. 6. 21; Form. p. 576 sq. Quem morem a Visigothis ex iure Romano receptum esse, demonstravit Biedenweg, Commentatio ad formulas Visigothicas (Diss. iurid. Berolin. a. 1856) p. 15.*
45 3) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 9. Interpr.: Si aliquis mancipium manumittere praesumserit alienum . . . hac poena tenebitur, ut et manumissus a domino revocetur, et alia duo mancipia . . . dare cogatur.*

V, 7, 2. *Recc. Erv.*] sue partem de mancipio amittat, et mancipium ad integrum consors ille, qui non manumisit, obtineat¹. Nam si partem suam, que in eodem mancipio illi debetur, absolvere voluerit, proiberi non poterit.

V, 7, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

De his, qui se liberos proclamaverint esse.

Si mancipia se in libertatem proclamaverint, spatium et tuitionem arbitrio iudicis accipiant, ut testes possint ad libertatis sue documenta perquirere. Sed tantum temporis spatium mancipiis concedatur, ut nec servitia dominis nec beneficia proclamantibus denegetur.

V, 7, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si ad servitium repetatur qui in libertate est constitutus.

Si in libertate constitutus ad servitium repetatur, non liceat eum in custodiam mitti ab illo, quo repetitur; sed iudicis reservetur arbitrio, si debeat sub fideiussore consistere, dummodo nihil violentie a pulsante patiat.

V, 7, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si ei, qui ad servitute repetendus est, aliquid auferatur.

Si quis homini ingenuo vel liberto aliquid tulerit, et postea eum sibi voluerit servum addicere, prius reddat quod tulit, et sic de eius conditione contendat.

V, 7, 6. *Recc. Erv.*]

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si eum, quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea in servitio repetere vellit.

Qui suo testimonio coram iudice quemlibet esse liberum dixerit et postmodum eum ad servitium inclinare voluerit, alium illi mancipium e contrario reddat, et quem opprimere nitebatur, in libertate permaneat.

V, 7, 2. l. 1. et *deest* R 1. || l. 3. si absolvere R 1.

V, 7, 3. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 18. 19). — l. 4. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 6. 7. 17; *deest cett.* || l. 6. se *deest* R 2. E 1. V 3. 7. libertate R 2. E. V 1. 2. 6. 7. 18. arbitrio R 1; in arbitrio E 1. || l. 7. accipiant] optineant V 2. 4. 8. || l. 8. servitium R 1; servitia *corr.* servitium V 6. || l. 9. denegetur] *ita* R. V 1. 7; *denegentur cett.*

V, 7, 4. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 18). — l. 10. ANTIQUA] *ita* R 1. 30 E 2. V 6. 7. 17; *deest cett.* || l. 12. custodia R 2. 3. E 1. V 2. || l. 13. quo repetitur] *ita* R 2. 3. E 1; quod repetitur V 7; qui repetitur R 1. V 3; quo repetit V 1; qui repetit *cett.* si] sic E 1. fideiussorem R 1.

V, 7, 5. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 15. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3. 6. 7. 8. 15. 19; ANTIQUA NMENDA (*i. e.* NOVITER EMENDATA) E 2; ANTIQUA EMENDATA V 17; *deest cett.* || l. 16. servitute] *ita* R 1; servitium *corr.* servitute R 2; servititem E 1. V 1. 2 35 et e *corr.* V 6; servitium *cett.* || l. 18. addicere] vindicare R 2. sic] sic post hec V 2.

V, 7, 6. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 19. FL. — REX] *des.* R 3. E 1. V 3. 4. 19; ANTIQUA V 8. 19; ANTIQUA FL. *etc.* V 6. 7. 17. *Pith.* CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CDS E 2; CHDS V 1; GLS CHNDS V 2; GLS RCDS V 6; RCDS V 7. *Pith.* REX] ANTIQUA V 15. || l. 20. in servitio] ad servitium R 1; in servitium V 2. || l. 21. vellit] *ita* R 1. 40 E 2. V 7; velit *cett.* || l. 22. suo] sub *Pith.* || l. 23. inclinare] declinare R 1. alium] *ita* R 1. E. V 6. 7; aliud R 2; aliud *cett.* e] e R 1; *deest* V 7. || l. 24. nitebatur] conabatur V 4. 8.

1) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. IV, 11, 1. Interpr.*: Si aliquis servum communem manumiserit, nec Latinum nec civem Romanum facere potest, et ideo portio eius manumissori perit et alteri domino ex integro, quasi eius tantum proprius fuisset, acquiritur.

Recc. Err.]

VII. ANTIQUA.

V, 7, 7.

Si timore compulsus quisquam servum se esse dicat.

Qui¹ timore compulsus servum se esse

Recc. des. | Err.] extra iudicium

5 *Recc. Err.]* dixerit, nullum preiudicium libertatis incurrat, donec in iudicio presentetur, ut libertatem suam, si probaverit, presente iudice obtineat, aut si servus convincitur, statim domino reformetur.

Recc. Err.]

VIII. ANTIQUA.

V, 7, 8.

Si ingenuus ad servitium repetatur, vel servus se liberum esse dicat.

10 Si quis ingenuum ad servitium addicere voluerit, ipse doceat, quo ordine ei servus advenerit; et si servus ingenuum se esse dixerit, et ipse simili modo ingenuitatis sue firmam ostendat probationem. Iudex vero eorum recipere testimonium debet, quos meliores adque plures esse providerit. Quod si muneris acceptione corruptus iniuste curvaverit innocentem, tam iudex quam petitor

15 *Recc.]* falsarii pena multentur.

Err.] secundum legem aliam de his, qui iniuste iudicaverint², componere non morentur.

Recc.]

VIII. ANTIQUA.

Err.]

VIII.

V, 7, 9.

Quare data libertas debeat revocari.

Quare data libertas debeat revocari.

20 Qui servo suo vel ancille libertatem donaverit, et presente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, huiusmodi libertatem revocare non liceat, excepto si manumissori eum, qui manumissus est, iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem aut criminatorem esse constiterit; pro quibus iniuriis

Qui servo suo vel ancille libertatem donaverit, et presente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, id est, si ipsam libertatis scripturam coram legitimis testibus manifeste tradiderit atque ita per eandem libertatis scripturam definierit, ut ex tempore condite scripture liber ipse, qui est manumissus, permaneat, nihil sibi

V, 7, 7. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 19. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 7. 17; ANTIQUA NMA (i. e.: NOVITER EMENDATA) E 2; deest R 2. 3. E 1. V 1—6. 14. 19. 20. l. 2. esse se R 1. || l. 4. extra iudicium des. R. || l. 5. in deest R 2. 3. E 1. V 3. 7. || l. 6. ut] ut aut V 2; et E 2. aut] deest R 2; et al. m. corr. aut E 2.

V, 7, 8. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 18. 19. 20). — l. 8. ANTIQUA] ita R. V 6. 7. 17; ANTIQUA (ET) NOVITER EMENDATA E 2. V 2. 4. 8 (NVT EM V 2; AN. ET NOV MTA V 4; A. NMNDA E 2; . . ET NOVITER EMENDATA V 8); deest E 1. V 1. 14. 19. || l. 9. vel] ita R. E 2. V 7; vel si cett. || l. 11. ei serviturus V 7. || l. 12. firmam] formam E 2. V 6. 7. recipere test. debet] recipiat test. V 1. 2. || l. 13. adque pl. des. R 1. adque] ita R 2. E 2; atque alii. providerit R 3. V 3. 7. || l. 14. curvaverit] ita R 1. 2; curvaverit V 6; curvaverit R 3. E 1. V 2; curvaverit V 7; curvaverit V 4; curia iuverit V 1; incurvaverit V 3; incurvaverit V 17 (in marg.). 18; turbaverit E 2; turbaverit Pith. Mad. || l. 15. falsarii pena multentur (col. 1) R 1. 2 (man. 1). 3. secundum — morentur (col. 2) R 2 (man. 2). E. V. exceptis V 14. 17. 18. 20, ubi leguntur: falsarii pena multentur et 40 secundum legem aliam etc. || l. 16. iudicaverint] inligaverint V 7. moretur E 2. V 1. 3. 18.

V, 7, 9. *Codd.* R 1. 2. 3. V 7. — l. 17. ANTIQUA — debeat revocari des. R 3. || l. 22. revocari R 2. || l. 23. si deest V 7. manumissore R 1. || l. 24. iniuriose R 2. || l. 25. aut criminatorem des. V 7.

V, 7, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. (8. 17). — l. 17. VIII] ANTIQUA add. E 2. V 2. 6. 17. || l. 21. si deest V 3. || l. 22. ipsam] ipsa E 2; ipse V 1. || l. 25. ipse] ille V 1. || l. 26. manumissus E 1.

1) Cf. Pauli Sent. V, 1, 4: Qui metu et impressione alicuius terroris apud acta praesidis servum se esse mentitus est, postea statum suum defendenti non praeiudicat. 2) II, 1, 21.

V, 7, 9. *Recc.*] data libertas poterit revocari¹. Si vero ipse, qui manumisit, dicat, quod sub alio placito eum libertaverit, testes, qui presentes fuerint, ante iudicem ipsum placitum dicere non graventur; et postmodum, quod placitum fuerat, stare iubemus.

Err.] in eo conditionis reservans; huiusmodi libertatem revocare non liceat, excepto si manumissori eum, qui manumissus est, iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem aut criminatorem esse constiterit; pro quibus iniuriis data libertas poterit revocari. Si vero ipse, qui manumisit, dicat, quod sub alio placito aut definitione eum libertaverit, si per scripturam definitio ipsa minime claruerit, testes, qui presentes fuerint, ante iudicem ipsum placitum vel definitionem dicere non graventur; et postmodum, quod placitum vel definitum fuerat, stare iubemus.

V, 7, 10. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

Si libertus iniuriam faciat manumissori.

Si² libertus manumissori suo iniuriosus fuerit, aut si patronum pugno aut quolibet hictu percusserit vel eum falsis accusationibus inpetierit, unde ipsi capitis periculum conparetur, addicendi eum ad servitutem habeat potestatem; ita tamen, ut aput iudicem probet causas superius comprehensas.

V, 7, 11. *Recc. Err.*]

XI. ANTIQUA.

Ne contra patronum vel filios eius testificari audeat manumissus. 20
Filio³ vel heredi manumissi libertatem revocare non liceat, sed prioris sui vel

V, 7, 9. l. 3. alio] aliquo R 3. V 7. || l. 4. iudice R 1. ipsut R 2. || l. 5. graventur] morentur R 3. || l. 6. fuerit V 7. stare] ita R 1. 3; stari R 2; istare V 7.

V, 7, 9. l. 1. reservans] servans V 4. 8. l. 2. libertas E 1. rebocari E 2; revocari V 2. 4. l. 5. esse se const. E 1. proj] de V 1. || l. 7. alio] aliquo V 2. difinitione V 1. || l. 8. difinico V 1. 25 l. 10. definitionem — placitum vel des. E 1. l. 11. graventur] grabentur E 2; morentur V 2. l. 12. fuerit E 2. V 1. 2. 8. 17. stare] istare E 2; deest V 3.

V, 7, 10. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 19. 20). — l. 13. ANTIQUA] ita 30 R 1. V 2. 7. 17; deest R 2. 3. E. V 1. 3. 4. 6. 14. 19. 20. || l. 15. patronum] ita R. E 2. V 7; patronum suum cett. || l. 16. hictu] ita R. E 2; ictu alii. falsa accusatione V 4. 8. inpetierit] impigerit V 3.

V, 7, 11. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 17. 19. 20). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. V 7; deest cett.

1) *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 10, 1*: Libertis ingratis in tantum iura adversa sunt, ut, si quadam iactantia vel contumacia cervicem erexerint aut levis offensae contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia ditionemque mittantur. *Interpr.*: Quaecumque persona servilis a domino suo fuerit consecuta libertatem, si postea superbire coeperit aut patronum, id est manumissorem suum, laeserit, amissa libertate, quam meruit, in servitium revocetur. *Ibid.* 10, 2: Liberti adversus patronos non modo non audiantur, verum etiam eandem quam patronis ipsis reverentiam praestent heredibus patronorum, quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus, deferretur. . . . Quod si delatores accusatoresque manumissorum heredumve esse praesumpserint, eodem quo servi supplicio tenebuntur. . . . *Interpr.*: Libertos non solum contra patronos, sed et contra patronorum heredes audiendos non esse. . . . *Conc. Tolet. IV (a. 633). can. 68*: . . . liberto adversus ecclesiam, cuius iuris extitit, accusandi vel testificandi denegetur licentia; 45 quod si praesumpserit, placet ut . . . in servitutem propriae ecclesiae revocetur; cf. *can. 74*.
2) Cf. *leges n. 1 allegatas*. 3) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IV, 10, 2 (supra n. 1) et Nov.*

Recc. Erv.] parentum factum sine excusatione custodiat; ita tamen, ut nec contra filios **V, 7, 11.** filiorum libertus vel omnis posteritas eius testimonium dicere permittatur, et si dixerint, non credantur a iudice, sed redeant ad pristinam servitutem. De aliis vero rebus aut causis contra patroni filios vel nepotes tantum pro suo iure iuste contendant.

5 *Recc. Erv.*] XII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 7, 12.

Ne testificent manumissi.

Libertus¹ vel liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis, ubi ingenuitas deesse dinoscitur, sicut permissum est et de servis; quia indignum nostra pensat clementia, ut libertorum testi-

20 monio ingenuis damna concutiantur. Qui vero de eisdem fuerint progeniti,

Recc. deest. | *Erv.*] omnimodis
Recc. Erv.] ad testimonium admittantur.

Recc.] XIII. ANTIQUA.

De rebus manumissi, si absque
15 legitimis filiis moriatur.

Si manumissus sine filiis legitimo coniugio natis transierit, et ei patronus in libertate aliquid donaverit², aut forsitan de eius servitute discesserit et alibi se

Erv.] XIII.

V, 7, 13.

De rebus manumissi, si absque legitimis filiis moriatur.

Si manumissus sine filiis legitimo coniugio natis transierit, et ei patronus in libertate aliquid donaverit, aut forsitan de eius servitute discesserit et alibi se contulerit, omnia ad patronum sive ad

20 V, 7, 11. l. 2. permittatur] ita R. V 1. 7; permittantur *cell.* || l. 3. dixerit R 2. 3. E 1. V 1. credatur R 2. 3. V 1. 6. 7; credatur ei E 1. || l. 4. tantum] tam R 1; *deest* V 3. contendat R 3. E 1. V 1. 7.

V, 7, 12. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (15. 17. 19. 20). — l. 5. FL. — REX] FLS GLS RECDs REX E 2; FLS GLS RCDS REX V 2. 6; FLS GLRS RCHDS REX V 7; FLS GLS RECAREUS REX V 1; FLS RCHDS V 4; FLS RCDS REX *Pith.*; F. RECESVINTUS R. V 17. *Mad.*;
25 ANTIQUA R 1. V 15; *inscriptio deest* R 2. 3. E 1. V 3. 19. 20. || l. 8. non admittantur E 1. || l. 9. pensat nostra R 2. V 1. testimonia E 1; testimonium V 7. || l. 10. concutiantur R 1. eisdem] ita R. E 1. V 2; eis E 2; hisdem V 6. 7; iisdem *alii.* progeniti] ita R. E 1. V 3; geniti V 7; procreati *cell.* l. 11. omnimodis *deest* R. E 1.

V, 7, 13. *Codd.* R 1. 2. 3. V 7. — l. 13. ANTIQUA *deest* R 2. ANTIQUA — moriatur *des.* R 3. || l. 16. legitimo ex coniugio V 7.

V, 7, 13. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. (8. 15. 17. 19). — l. 13. XIII] ANTIQUA *add.* V 3. 8. 15; ANTIQUA. FLS GLS RCDS REX *add.* V 6. 17. *Pith.*; FLS GLS RCDS REX *add.* V 4. l. 15. moriantur E. || l. 16. filio E 1. legitimo] ita E 1. V 3; de legitimo *cell.* || l. 18. servitute] ita E. V 2. 6; servitio *cell.* || l. 19. alibi] ita E. V 3; alio *cell.*

Val. III. 24 (L. Rom. Vis. Val. 6) § 9: statuimus et iubemus, ut adversum manumissoris filios et nepotes liberti libertaevae in nullis omnino causis testimonium dicant . . . *Interpr.:* Contra filios vero vel nepotes (manumissoris) nec libertus nec liberta testimonium dicere in qua-
40 eumque causa praesumant. 1) *Legem antiquam, quae libertorum testimonium, ingenuis testibus deficientibus, admitti praecepit, in Codice Euriciano existisse, ex Gundobadi Lege Burgundionum suspicamur, ubi leguntur t. 60, 3:* Libertos etiam, si competens ingenuorum numerus defuerit, patimur testimonium perhibere. *Cum vero in nostra lege verba in aliquibus causis et sicut permissum est et de servis haud dubie ad Reccessvindi legem II, 4, 10 spectent, verba autem:*
45 *quia indignum etc., ad legislatorem potius libertorum testimonium restringentem quam introducendentem pertinere videantur, existimo etiam hanc nostram legem a Reccessvindo datam antiquiorique illi Euricianae esse substitutam. Ideoque inscriptionem ANTIQUA, quam praebet codex R 1, reiiciendam et ex aliis codicibus Reccessvindi inscriptionem recipiendam duci.* 2) *Cf. supra V, 7, 1 et p. 235, n. 2.*

V, 7, 13. *Recc.*] contulerit, omnia ad patronum sive ad eius heredes sine dubio revertantur. Quod si forsitan in terra patroni consistens aliquid de labore suo adquisierit, medietas exinde in patroni potestate consistat, et de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit et sub eo aliquid adquisierit, medietas adquisite rei ad manumissorem concurrat, alia vero medietas ad manumissi proximos, sive servi sint, sive liberi, sine dubio revertatur, vel in quem voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatem¹. Illud vero, quod ei manumissor donaverit, in patroni potestate permaneat. Similis et circa ancillas manumissas forma servetur.

Err.] eius heredes sine dubio revertantur. Quod si forsitan in terra ipsius patroni consistens, qui eum manumisit, aliquid de labore suo adquisierit, medietas exinde in patroni potestate consistat, et de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit et sub eo aliquid adquisierit, medietas adquisite rei ad manumissorem concurrat, alia vero medietas ad manumissi proximos, sive servi sint, sive liberi, sine dubio revertatur, vel in quem voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatem. Illud vero, quod ei manumissor donaverit, in patroni potestate permaneat. Similis et circa ancillas manumissas forma servetur. Hoc tantum iustitia suadente adicimus, ut nullus libertus sive liberta, a domino vel domina sua libertate percepta, manumissores suos, dum advixerint, derelinquant. Quod si facere presumpserint, et rem, quam perceperunt, amittant et ad domini vel domine sue inviti reducantur obsequia.

V, 7, 13. l. 2. revertatur R 1. || l. 3. forsitan R 2. V 7. || l. 5. in *deest* V 7. || l. 8. elegerit R 1. || l. 10. manumissorem R 3. V 7. concurrant R 2. || l. 12. liberi] sint *add.* R 1. || l. 13. revertantur R 1. || l. 15. Illud R 2. V 7. donaverit] *ita* R 1; donaverit R 2. 3; hordinaverit V 7.

V, 7, 13. l. 1. eius] *ita* E 2. V 1. 2. 6; suos *ceit.* || l. 2. consistens qui eum manumisit] *ita* E. V 1. 2. 6; qui e. m. cons. *alii.* || l. 3. suo] eius V 6. || l. 4. medietas adquisite rei E 2. V 1. 6. l. 5. de alia medietate] aliam medietatem E 2. l. 6. in eius p. permaneat] habeat potestatem V 4. l. 9. a manumissi E 1. || l. 10. liberi] liberti V 8. 15; libere *corr. al. m.* liberti E 2. || l. 11. revertantur E 2. quem] quo E 2. voluerint E 2. V 6. || l. 12. conferendi] transferendi V 2. illud] ille E 2. || l. 13. donaverit E 2; donabit V 3. l. 14. ancillis E 2. || l. 15. sua iustitia E 2. l. 17. a domino vel domina sua] *ita* E. V 2; a domino vel a domina sua V 1. 3. 6; a domina vel domino suo *Mad.* || l. 18. vixerit V. || l. 20. perceperunt] *ita* E 1. V 1; perceperunt *corr.* perceperint V 6; perceperant V 15; perceperint *ceit.* l. 21. inviti *deest* E 1. || l. 22. obsequio E 2; 40 obsequium V 2.

1) *Legislator hanc sententiam et praecedentem, haud immutatas quidem, ex Nov. Val. III. 24 (L. Rom. Vis. Val. 6) hausisse videtur, ubi leguntur § 7: Nam si nec filios habuerint nec nepotes, reliquerint tamen patrem, matrem, fratrem, sororem pari libertate gaudentes, medietatem sibi intestatae successionis haec de supra dictis persona defendat, quae gradu potior invenitur; aliam vero medietatem manumissorum reservamus heredibus.*

Recc. Erv.]

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 7, 14.

De conditionibus a manumissore in scripturam manumissi conscriptis.

Qui mancipium suum per scripturam liberum faciens constituerit fortasse, non licere ei de peculio suo aliquid iudicare, si quid exinde libertus libertave distraxerit vel donaverit, modis omnibus invalidum erit, patronus eius scilicet aut patroni filii omnia sibi vindicaturi. Certe si nulla talis condicio intercesserit, liberum erit illi, qui liber est redditus, de peculio suo facere quod voluerit; aut etiam si inhordinatus moriens filios legitimos non reliquerit, vel aliam quamcumque conditione dominus eius per eandem libertatis scripturam non statuerit, ad patronum aut ad patroni filios universa 10 res eius ad integrum pertinebit¹.

Recc. Erv.]

XV. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

V, 7, 15.

De libertatibus servorum fiscalium.

Si res ambigua nequaquam occurrerit, nulla futuris temporibus legem dandi necessitas immineret. Quia ergo sub libertatis obtentu fiscalium sepe subreptione 15 servorum fisci vires adtenuantur, non invidemus bene meritis, sed obviamus fraudulenter incautis, statuentes scilicet, ut non aliter deinceps conlata servo fisci libertas nullatenus valeat, nisi regie manus fuerit stilo subscripta².

Recc. Erv.]

XVI. ANTIQUA.

V, 7, 16.

De libertis et rebus fiscalium servorum.

Servis nostris sine permissio nostro libertatem mancipiis suis dare non sinimus. Quod si dederint, libertas data non valeat; sed hec tantummodo libertas habeat firmitatem, que ex nostra preceptione conceditur. Simili modo servis nostris mancipia sua aut terras ad liberos homines non liceat vinditione transferre, nisi tantummodo aliis servis nostris vendendi habeant potestatem. Quod si terras sive mancipia ecclesie

25 V, 7, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 1. FL. — REX] *des.* E. V 3; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS V 1. 4. 6. 7; GLS CHNS V 2. || l. 2. ad manumissorem R 1. scripturam] *ita* R 1. E. V 7; scriptura *cott.* || l. 3. constituerit R 1. || l. 4. aliquid iudicare] *facere* quod voluerit V 15. vel donaverit *des.* V 2; aut don. V 1. 6. l. 6. vindicatori V 1; vendicent V 4. liber] libertus E 2. V 1. 6. || l. 7. inhordinatus E. V. || l. 8. re- 30 linquerit E 2. V 6. 7. vel] aut *Mad.* alia quacumque R 2. conditionem E. V. || l. 9. libertatis *deest* R 1. statuerit] instituerit V 1. 2. 4. *Pith.* patronu R 1. ad *deest* R 1. 3. || l. 10. pertinebit] vendicabit V 6.

V, 7, 15. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 15. 17. 19). — l. 11. FL. — REX] *des.* E 1. V 19; FL. RECESVINTUS REX V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHNS E 1. V 2; CHDS V 4. 7; GLS CHDS V 1; CTS V 3; GLS V 6. || l. 13. occurrerit] *ita* R. E 2; occurreret 35 *cott.* dandi necessitas] *damne* R 1. || l. 14. Quia] Quid R 1. subreptione] suprestitione R 1; sub- prestitutione V 7; subdireptiones E 2. || l. 17. nullatenus] *ita* R 1. E 2. V 1. 2. 6; *deest* V 3; ultenus R 2; ullatenus *cott.* valeat] *abeat* E 2; *deest* R 2. V 3. manu V 7. stilo] titulo V 14. subscripta E 1. V.

V, 7, 16. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4). 6. 7. (8. 17. 19. 20). — l. 18. ANTIQUA] *ita* 40 R 1. E 2. V 7. 8; A. EMENDATA V 17; *deest cott.* || l. 20. permissio nostro] *ita* R 1. 2. E. V 7; per- missione nostra R 3; permissu nostro *cott.* mancipia R 2. suis — sed hec tan *des.* R 2. || l. 21. hec] nec R 1; *deest* R 2. || l. 22. ex nostra] extra R 2; extra *al. m. corr.* ex nostra E 2. || l. 23. vin- ditione] *ita* R; vindicationem E 2; venditione *cott.* || l. 24. ecclesiis E 1. V 1. 2. 6.

1) Cf. *legem superiorem et Nov. cit.* § 7: medietatem manumissorum reservamus heredibus, 45 quos tunc respiciet omnis hereditas, si intestato expressa necessitudinum nomina defuisse constiterit. 2) *Antea fortasse servi fisci manumittebantur ab actoribus fiscalium patrimoniorum ex praeceptione regis, ut in regno Francorum fieri solebat a domesticis fisorum regalium; cf. Marculfi form. I, 39. II, 52, Form. p. 68. 106.*

V, 7, 16. *Recc. Err.*] sive pauperibus donare voluerint, donatio hec vel voluntas nulla ratione subsistat¹. Illud enim eis tantum pietatis contemplatione concedimus, ut pro animabus suis ecclesie vel pauperibus de aliis facultatibus largiantur. Et si preter terras vel mancipia nihil habeant facultatis, tunc de terris adque mancipiis eis vendendi tribuimus potestatem; ita ut, sicut supra dictum est, a servis nostris tantummodo, quod conservus 5 eorum vendiderit, comparetur, nec liber ullus ad contractum huius emtionis adspiret. Pretium autem, quod de terra vel mancipiis acceperint, erogare pro animabus suis ecclesie vel pauperibus non vetentur.

V, 7, 17. *Recc. Err.*] XVII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni aut coniugia 10 conecant aut eis insolentes existant.

Interdum vidimus excessum licentiamque servorum, et dolore coacti sumus ignominia dominorum. Quidam enim, a dominis suis libertate percepta, generationis progenie decurrente, adtemptant aut ipsi aut posteritas eorum cum progenie dominorum vel indecens copulare coniugium vel molestias inferre posteritati manumittentium. 15 Sicque in adversum parte conversa, quia ingenita libertas gratie dono fit nobilis, ideo generosa nobilitas inferiori tactu fit turpis; adque inde claritas generis sordescit conmixtione abiecte conditionis, unde abdicata servitus adtollit titulos libertatis. Ut ergo et nature splendor ortus sui dignitatem non careat, et servitus sivismet reminiscens 20 indebita et inconcessa non adpetat, bene iubetur, ut, si quorumlibet quicumque 20 liberti sive ex eorum stirpe quandoque progeniti ex genere manumissorum vel ex his decurrente quamvis longa progenie coniugium presumerint adtemptare², aut manu-

V, 7, 16. l. 3. facultatibus suis *Mad.* || l. 5. sicut *deest* V 2. 7. *al. man. post add. E 2.* conservos eorum vendiderit R 2; conservus vendiderit *Mad.*; conserbis eorum vendiderint E 2. V 7; conservi eorum vendiderint *cett.* || l. 6. liber] libertus V 4. 8. ullus] nullus V 7. emtionis] emtionis E 1. 25 l. 7. terra] ita R. E 1. V 1. 6. 7; terram E 2; terris *cett.* de mancipiis E 2. V 2. || l. 8. ecclesie R 1; ecclesiis V 2. 4. 6. 8. vetetur V 2.

V, 7, 17. *Codd.* R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20). — l. 9. FL. — REX] *des.* R 3. E 1. V 3. 15. 19; ANTIQUA V 20. GLOR. *deest* E 2. V 4. 7. 8. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTUS R 2; RECCDS V 7; RECCDS V 2. 6; RCHDS V 4; RECAREUS V 1; CHDS V 8. 30 l. 10. Ne — existant *des.* R 3. Ne liberti] De libertatis R 1; Ne libertati V 2. cum posteritate] cum *deest* R 2; cum posteritate V 7; in potestate R 1. || l. 11. conecant] ita R. E 2; connectent V 1; innectant *e corr.* V 6; nectant V 7; connectant *alii.* insolenter R 1; inconsolentes E 1. || l. 12. Interdum dum E 1. dolore] ita R 1. E. V 1. 2. 6. 7; dolorem V 3; dolere R 2. *Pith. Mad.* || l. 13. ignominiam E 1. V 3. 4. 6. *Pith. Mad.* || l. 14. progenies R 1. decurrent E 1. adtemptant aut] ita E 2. V 1. 3. 35 *alii*; adtempta ut R 1; adtemptant aut R 2; adtemptant aut E 1. V 2. progenie R 1. || l. 15. indecens] ita R 1. V 2. 7. 14; deindecens E 1; deinceps *cett.* posteritatis E 1; potestati R 2. || l. 16. Sitque R 1; Sique R 2. ingenita *post corr.* ingenuita R 1; ingenuitatis R 3; ingenui V 7. dei gratie V 2. fit] fiat E 2; sit V 1. 6. || l. 17. tactu] tantum R 1. sit turpis V 1. 6. commissione R 1. || l. 18. abiecte] abiecte V 1; adiecte E 2. V 7. abdicata] addita R 2; abdicta E 1; abtita V 3. adtollit — non 40 careat et servitus *des.* R 1. titulus E 1. || l. 19. hortus R 2. V 7. dignitatem] ita R 2. E 1. V 6; dignitate R 3. E 2. *cett.* sivismet] ita R 1. E 2; sibimet *cett.* || l. 20. adpetet R 1; pateat V 7. l. 21. libertus R 1; libertis R 2. V 7. || l. 22. his] ita R. E 1; eis E 2. V 1. *alii.* progenie R 1.

1) Cf. *Conc. Tolet. III. can. 15*: Si qui ex servis fiscalibus fortasse ecclesias construxerint easque de sua paupertate ditaverint, hoc procuret episcopus prece sua auctoritate regia confirmari. 2) Cf. *L. Rom. Vis. Paul. II, 20, 6*: Libertum, qui ad nuptias patronae vel uxoris filiaeque patroni affectaverit, pro dignitate personae metalli poena vel operis publici coerceri placuit. *Interpr.*: Libertus, qui ad coniunctionem patronae vel patroni filiae adspirare tentaverit, in metallum detrudatur; *Dahn, 'Könige' VI², p. 184, n. 1.*

Recc. Erv.] missores vel eorum posteritatem ipsi vel eorum prosapies extra iusta **V, 7, 17.** negotia sua propter suas vel propter aliorum actiones convexaverint aut leserint eisque molestias sive damna concusserint vel aliquid adversus eos factione quacumque egisse visi fuerint, in eorum, quos molestaverint, evidenti servitute mox redeant.
 5 Quia impium satis est, ut, dum condicio servitutis absolvitur, dignitas libertatis impediatur, et dum servus erigitur, filius abdicetur, adque inde filii sustineant damna, unde ad nocendum potiuntur servi licentia.

Recc. Erv.] XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

V, 7, 18.

Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis.

10 Quoslibet de eorumcumque libertis aut specialiter ecclesiastici dignitas sublimavit honoris aut prefixis sanctorum locis deputavit vel ordo religionis vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione qualibet heredis. Quod enim gloriosius Deo adherere censetur, obsequiis hominum religari honestate nulla sinitur.

15 **Nov.]**

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

V, 7, 19.

De libertis regum eorumque posteritate, qualiter exercitus tempore ad regiam potestatem concurrant, vel cum quibus eos in publica utilitate proficisci oporteat.

20 Tunc¹ recte nostri regiminis patriam promulgatis legum censuris legaliter procuramus, cum et his, qui contra hostes glorie nostre decertantur, utilitatem maximam providemus et vindicatores terre nostre procul dubio cernimus. Et licet favente Deo gentes nostre affluent copia bellatorum, nihil tamen officit, si de illis augeatur insuper nostra acies ad repulsionem hostium externorum, qui ex familiis fisci per regias auctoritates libertatis gratiam

25 V, 7, 17. l. 1. prosapies] *ita R 1. 2. E 1. V 3. 4. 7. 8. 14. 15. 20; progenies R 3. E 2. V 1. 2. 6. Pith. Mad.* iusta] *iuxta R 1. E 1. || l. 2. alienorum V 6. || l. 3. eisque — concusserint des. R 1. concusserint R 2. || l. 4. evidenti] ita R. E 2. V 1; evidenti V 2. 7; evidenti V 6; evidenter V 3; et viderint E 1; evidentem Pith. Mad. servitute] ita R 2. 3. E. V 1. 7; servitute] *cert.* || l. 5. absolvitur R 1. || l. 6. impediatur] *inpendatur R 1. adque] usque E 1.**

30 V, 7, 18. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 19). — l. 8. FL. — REX] ANTIQUA add. V 7; des. R 3. E 1. V 3. 4. RECC.] RECØDS R 1; RECESSDS R 2; RCDS E 2. V 6. 7; RCSDS V 2; RE CAREUS V 1. || l. 9. ad deest R 1. || l. 10. Quoslibet] Quos si libet E 1; Quolivet E 2. quorumcumque R 3. E. V. libertis] aut specialiter testis *add. V 7. ecclesiastici R 1; de ecclesiastici E 1. dignitatis V 4. || l. 11. deputabit R 2. E. || l. 12. ad hominum] ita R. E 2.**

35 V 1. 2. 4. 6. 8. 15. 17. *Pith.*; ad omni V 7; adfim (*i. e. a dominum*) V 3; ad hominum E 1; ad dominium *Mad.* patrocinio E 1; patrociniumque *Mad.* reducentur E 2. || l. 13. gloriosus R 1; gloriosissimo R 3. adherere cens.] *aderere c. R 2. E 2; addere recensetur E 1. ut obsequiis E 1.*

V, 7, 19. *Codd. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. 8. 12. (15). 17. (18. 19. 20). — l. 15. FL. — REX] ita V 1. 2. 7. 8. 17. 19; des. V 3. 4. EGIGA] EGICA V 7. 8. 17; RCDS V 6. || l. 16. postremitate V 7. l. 17. concurrant] *recurrant V 2. vel] ita V 1. 6. 7. 12; et cert. || l. 18. prof. op. in publ. ut. V 2. l. 19. Tunc] Nunc V 1. recte] rite V 3. 7. legaliter] ita V 1. 2. 4. 6. 8. 12. 17; regere V 3. 7. Mad.; regia corr. regie V 6. || l. 20. hostem V 3. 4. decertant V 4. 8. 12. Pith. Mad. || l. 21. utilitatem max.] utilitate maxima V 2. 4; cautela maxima V 3; tela maxima V 6. 7. || l. 22. gentis nostrę affluat V 7. copie V 7; copia corr. copie V 6. nichil V 1. 2. 6; nil V 7; deest V 3. || l. 23. officit] officio 45 V 2. 4; efficit V 8. augeantur V 3. 6. 7. nostrę accies V 6; nostre aciens V 7; nostra deest V 4. Mad. l. 24. libertatis deest V 4. 8. 12.**

1) *Haec lex novella Egicani regis supplemento est legi Ervigii IX, 2, 9.*

V, 7, 19. Nov.] meruerunt¹. Unde, quia necesse est, ut illic prebeant ex ratione suffectum, unde meruisse letantur absolutionis statum, ob hoc speciali sanctione iubemus, ut deinceps tam ipsi quam omnis eorum posteritas tempore exercitus nostri omnes ad regiam celsitudinem incunctanter occurrant, ut, cum quibus exercitus expeditionem peragere possit, presentialiter eos clementia principalis instituat. 5 Quicumque vero ex eis, ut dictum est, tempore exercitus domi residere pre- sumpserit et minime cum ceteris, sicut regalis ordinatio fuerit, in publicam expeditionem perrexerit, noverit se ad proprie servitutis iugum reverti, ex quo ereptus libertatis meruerat personam adsumere. Illi tantummodo hanc erunt sententiam modis omnibus evasuri, qui, ordinante principe, duce vel 10 comite suo, aliquid iniunctum pro publicis utilitatibus ad peragendum acceperint, vel quos patens egritudo aut quorundam impedimentum² nullatenus properare permisit.

V, 7, 20. Nov.]

FLAVIUS* GLORIOSUS EGIGA REX.

*) V 15. 19. 20: FLAVIUS EGICA ET VITIZA REGES.

15

De** transgressionibus libertorum.

**) V 15: De manumissis, ne manumissores suos derelinquant; V 17. 18. 20: Ne liberti suos manumissores derelinquant.

Sepe³ vidimus multosque cognovimus libertos relinquentes manumissores suos, quos et dominos esse testamur; set quia voluptuosa voluntate, dum 20 laxato freno inspiciunt servituti, equales se dominis suis vel eorum successoribus esse adtendunt, quod et manumissores se adfirmant. Quod nos modo et debita veneratione et salubri ordinatione censemus, ut quicumque libertus seu

V, 7, 19. l. 1. fillic] illi V 1. 7. 8. 12. ratione] natione V 6. 17 (in margine). Pith. suffectum] effectum V 3. || l. 3. ut et deinceps V 6. posteritas] progenies V 6. exercitui V 7. nostri deest V 2. 25 6. 8. 12. || l. 4. incunctanter ad regiam celsitudinem V 2. cum deest V 1. || l. 5. possint V 6. 7. 18, in marg. V 17. || l. 6. domui V 1. 8. || l. 7. regalis] legalis V 12. in publica expeditione V 6. 7. 8. 12. || l. 10. duce deest Mad. || l. 11. pro] in V 3. 8. Mad. || l. 13. permisit] ita V 1. 2. 6. 12; permiserit cett.

V, 7, 20. Codd. R 2. E 2. V 1. 2. 3. (4). 6. (8. 13. 15. 16). 17. (18). 19. (20). — l. 14. FL. — 30 REX] FLAVIUS GLORIOSUS EIGA REX R 2; FLS EGIGA REX V 1. 2. Pith.; FLBS (FLS) EGICA REX V 8. 12. 17. Mad.; JUNZA. VVITIZA. HUNITA V 17 in marg.; inscriptio deest E 2. V 3. 4. 6. l. 15. REGUM V 19; ANTIQUA add. V 15. || l. 16. transgressione V 3. || l. 19. vidimus] ita R 2. V 3. 15. 16. 18. 19. 20; audivimus cett. || l. 20. testamus E 2. set] ita R 2. E 2. V 16. 18; sed V 2; et V 13; deest cett. voluptuosa voluntate] ita R 2. V 1. 17; voluptuosas voluntates V 2. 3. 4. 6. 8; voluptuosa 35 voluntas V 16; voluptuosa enim voluntas V 19; volumtas (quaedam erasa) E 2; voluptuosam voluntatem Mad. || l. 21. laxato freno] ita R 2. E 2. V 2. 4. 6; laxatum frenum V 3. 16. 18; relaxato fr. Pith. Mad. inspiciunt servituti] ita R 2; inspiciunt servitutis V 16. 18; servitutis erumpunt V 2. 6. 17. Pith.; s. eripiunt V 4; servitutis habuerint Mad.; serbitutum ingo (e. corr.) abuerint E 2; servitutis iugum erunt V 3. se] deest V 3. 8. Mad.; se esse R 2. dominis suis] his dominis suis V 6; 40 his dominis V 3. vel eorum successoribus esse des. R 2. || l. 22. esse] se esse Mad. adtendunt quod et manumissores se] restitui ex R 2. V 16. 18. 19, quae ceteris desunt; adtendunt quos e manumissuros R 2; attendunt quod et manumissores V 16; attendunt quos et manumissores esse V 18; attendunt quod et manumissores ita se V 19. affirmant Pith. et debita] et deest V 6. 19. || l. 23. censemus] valiturae (valitura V 1. 17) legis (lege V 17) censemus atque iubemus V 1. 17. Pith.; cen- 45 semus et valitura lege sancimus V 13. Mad. seu] aut V 1. 3. Mad.

1) Cf. V, 7, 15.

2) Cf. supra p. 67, n. 1.

3) Cf. V, 7, 9. 10. 11. 17.

Nov.] liberta vel filii libertorum — ita** valitura lege iubemus — si manumissoribus V, 7, 20.
 suis sive etiam filiis prolibusque vel nepotibus eorum, vel qui ex nepotibus
 fuerint geniti, inobedientes extiterint aut quocumque tempore de eorum
 patrocínio quacumque subtilitate aut ingenio vel argumento fraudis vel leviter
 5 de eorum patrocínio se auferre voluerint, tunc in tempore transgressionis eorum
 careant libertatem. Filii tamen, qui ex eodem liberto fuerint geniti trans-
 gredientem predictae constitutionis terminum, superiori lege tradendi sunt
 perenniter servituri.

** *Pro ita — (l. 3) extiterint aut praebet V 2: extiterint, si parvipendentes manu-
 10 missores suos sive eorum filios vel nepotes prolesque eorum, que fuerint genite
 ex nepotibus eorum.*

V, 7, 20. l. 1. ita valitura lege iubemus] *des.* V 1. 2. 3. 6. *Pith. Mad.*; ita v. l. sancimus V 13;
 ita ut valetudo legis huius iubemus V 19. si] *deest* V 1; ut si E 2. V 3. manumissi manumissores suos
 V 19. || l. 2. sive etiam filiis — fuerint geniti] *ita* V 1. 17. *Pith.*; sive etiam filiis prolibusque vel
 15 nepotibus eorum vel qui ex eis fuerint geniti V 8; sive etiam filiis vel nepotibus plerosque nepotibus
 fuerint geniti R 2; prolibusque ex nepotibus eorum *man.* 1, *quibus man.* 2. *praemisit*: sive eorum filiis
 vel nepotibus eorum E 2; sive etiam filiis vel nepotibus suis prolibus atque sive successores et nepotibus
 eorum f. g. V 3; sive etiam filiis vel nepotibus eorum prolibusque qui ex nepotibus f. g. V 6; sive
 eorum filiis vel nepotibus suisque prolibus qui ex nepotibus f. g. *Mad.*; sive et filiis atque nepotibus
 20 vel quicquid ex nepotibus eorum fuerint proeniti V 19. || l. 3. inobedientes — in tempore *des.* R 2.
 inobedientes extiterint aut] *ita* V 1. 8 *et al. man. suppleta* E 2; superbientes ac inobedientes ex-
 titerint aut V 17. *Pith.*; *des. hoc loco cett.* tempore] superbientes extiterint *add.* V 6. de eorum
 patrocínio] *ita* E 2. V 1. 3. 6. 17; *des. h. l. V 2. Pith. Mad.* || l. 4. quacumque] per quacumque E 2;
 per quamcumque V 2; per quamlibet V 6. 8; pro qualibet V 3; qualibet V 19. subtilitatem aut in-
 25 genium V 2. 6. 8. vel argumentum V 2. vel leviter de eorum patrocínio se auferre] *ita* V 1. 2. 17;
 vel leniter de e. p. se a. E 2; vel leviter se de eorum p. auferre V 6; se vel leviter auferre V 3. *Mad.*;
 auferre V 8. 18. 19. || l. 5. tunc] tales V 2. eorum] *ita* R 2. E 2. V 1. 6. 17. 19; et deinceps suorum
 V 2. || l. 6. libertatem] *ita* R 2. E 2. V 6; libertate *cett.* ex eodem liberto] *ita* R 2; ex ipsis libertis
 V 16. 18. 19; ex eis parentibus V 13; ex eodes (*sic!*) parentes E 2; ex iisdem V 2; ex eis V 6; ex
 30 eadem V 3; de hisdem V 1; de iisdem *Pith. Mad.* transgredientem] *ita pro* transgrediente R 2; trans-
 gredientes V 18; si transgredientes V 19; oberrantes V 2. 3. 6 *et in marg.* V 17; oberantes E 2;
 sic errantes V 17. *Pith. Mad.* || l. 7. predictae — lege] *ita* V 19; pred. const. t. superiore lege
 V 13; predictae constitutionis termino superiori lege R 2; pr. const. terminum superiori legem V 3; pr.
 const. terminum superioris legis E 2; pr. const. terminum perpetim superiori lege V 2; pr. const.
 35 terminum predicta superiori lege V 18; predicta constitutione predictae superioris lege V 6; predicta
 superioris legis constitutione V 1. 17. *Pith. Mad.* tradendi — servituri] servituri tradendi sunt E 2.
 V 2; perenniter servituri tradendi sunt V 1; tradendi sunt V 3. 19.

LIBER SEXTUS.

I. TITULUS: DE ACCUSATIONIBUS CRIMINUM.

- I. Ut domino vel senioribus loci petatur servus in crimine accusatus.
- II. Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni. 5
- III. Pro quibus rebus et qualiter servi vel ancille torquendi sunt in capite dominorum.
- III. Pro quantis rebus et qualiter servus aut libertus tormenta portabunt.
- V. Qualiter ad regem accusatio deferatur.
- VI. De servata principibus pietate parcendi. 10
- VII. Quod ille solus culpabilis erit, qui culpanda commiserit.

Ut domino vel senioribus loci petatur servus in crimine accusatus.

Si servus in aliquo crimine accusetur, iudex prius dominum, vilicum vel actorem eius loci, cuius servus fuerit accusatus, admoneat, ut eum in iudicio presentet. Quod 15 si reum presentare noluerit, ipse dominus vel actor aut vilicus, donec reum presentet, a comite civitatis vel iudice distringatur. Certe si dominus, vel quibus commissa res est, difficulter ad locum adproximent, a iudice et tenendus et discutiendus est servus.

LIB. VI. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 6. 7. (8. 14. 15). — l. 1. ISCELERIBUS] ita R 1. E 2; HISCELERIBUS V 7; SCELERIBUS cett. || l. 3. ACCUSATIONIBUS] ita 20 R. E. V 2. 6. 7. 8. 14. 15; ACCUSATORIBUS V 1; DISPOSITIONIBUS V 3. CRIMINOSORUM V 1. 2. 3. 6. 7.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. 3. — l. 4. in cr. accus. des. R 1. || l. 10. servata] servando R 2; reservata E 1. principis E. pietate] ita R. V 3; potestate E. || l. 11. culpavilis R 1.

VI, 1, 1. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 12. ANTIQUA] ita 25 R 1. V 7; deest R 2. 3. E 1. V 1. 2. 3. 4; FLS CDS REX E 2; FLS CHDS REX. ANTIQUA V 6. l. 13. Rubrica deest R 3. seniori V 2. 3. 7. || l. 14. accusatur R 2. V 1. prius] primus R 1. vilico E 2. actorem] auctorem E 1. V 1. 2. 6; accusatorem E 2. || l. 15. Quod si — presentet des. E 1. l. 16. si reum] si eum V 4. 6. actor] accusator E 2; auctor V 1. 2. 4. 6. donec reum] ita R. V 3. 4. 20; serbum E 2; eum V 15. || l. 18. ad locum des. R. adpropinquent V 15. et tenendus] ita 30 R 1. 2. V 7; et deest aliis. servus] reus al. m. E 2; reus V 17.*

Recc.]

II.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt
questioni.

Si¹ in criminalibus causis discretionis
modus amittitur, criminorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque, si in causa
regie potestatis vel gentis aut patrie seu
homicidii vel adulterii equalem sibi nobilitate vel dignitate palatini officii quicumque
accusandum crediderit, habeat prius fiduciam conprobandi quod obicit, et sic
alienum sanguinem temtet inpetere. Quod
si probare non potuerit, coram principe
vel his, quos sua princeps auctoritate preceperit, trium testium suscriptione roborata
inscriptio² fiat, et sic questionis examen incipiat; ita ut, qui subditur questioni si
innox tormenta pertulerit, accusator ei confestim serviturus tradatur, ut, salva
tantum anima, quod in eo exercere voluerit vel de istatu eius iudicare elegerit, in
arbitrio suo consistat. Iudex tamen hanc cautelam servare debet, ut accusator
omnem rei ordinem scriptis exponat, et iudici occulte presentans, sic questionis

Erv.]

II.

VI, 1, 2.

Pro quibus rebus et qualiter ingenuorum persone subdende sunt questioni.

Si in criminalibus causis discretionis modus amittitur, criminorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque, si in causa regie potestatis vel gentis aut patrie seu homicidii vel adulterii equalem sibi nobilitate vel dignitate palatini officii quicumque accusandum crediderit, habeat prius fiduciam conprobandi quod obicit, et sic alienum sanguinem temtet inpetere. Quod si probare non potuerit, coram principe vel his, quos sua princeps auctoritate preceperit, trium testium subscriptione roborata inscriptio fiat, et sic questionis examen incipiat; ita ut, qui subditur questioni si innox tormenta pertulerit, accusator ei confestim serviturus tradatur, ut, salva tantum anima, quod in eo exercere voluerit vel de statu eius iudicare elegerit, in arbitrio suo consistat. Quod si conponi sibi ab accusatore voluerit, tantum ei pars accusatoris conponat, quantum ipse, qui questioni subiacuit, inlata sibi taxaverit suorum tormentorum supplicia. Iudex tamen hanc cautelam servare debet, ut accusator omnem rei ordinem

VI, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. 3. — l. 2. FLAVIUS —
questioni *des.* R 3. CHINDASVINDUS] *ita* R 2;
CNDS R 1. || l. 7. admittitur R 2. || l. 8. si]
qui R 3. cause R 2. || l. 10. nobilitatem R 1. 3.
l. 11. dignitatem R 1. 3. quicumque accusando
R 3. || l. 15. quoram principem R 2. || l. 17. sub-
scriptione R 2. || l. 19. ita ut] aut R 2. || l. 20. in-
nox] in hoc R 3. ei *deest* R 3. || l. 22. eo] eum
R 2. || l. 23. statu R 2. elegerit] voluerit R 1.
l. 25. debit R 2. accusator] causator R 2.

VI, 1, 2. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8.
14. 15. 17. 19. 20). — l. 1. II] FLS CDS REX
add. E 2; FLS CHDS REX *add.* V 1; FLS GLS
CHNS REX *add.* V 2; FLS GLS CHDS REX.
NT EM *add.* V 6; FLBS RCCNS REX *add.* V 7;
post inscriptionem Chindasvindi addit: ANTIQUA
NOVITER EMENDATA V 15; FLAVIUS EGICA
ET VTISA REGES V 20. || l. 7. admittitur E 2;
amittitur V 2; amittitur *corr.* admittitur V 6.
refrenatur V 3. || l. 8. causa] causis V 1. || l. 9. adul-
teri V 2. || l. 10. equalem] et qualem E 1. nobilitatem
E 2. V 1. vel] aut V 7. dignitatem E 2.
l. 11. accusandam V 2. || l. 13. inpetere] apetere
V 2. || l. 14. coram] iudice vel (*quae desunt* E.
V 1—15) *add.* *Mad.* principem E 2. V 7. his] is
E 2. || l. 15. preceperit] elegerit V 2. || l. 18. in-
nox] *ita* E 2; innos V 7; innoxius E 1. V 1. 2. 3.
4. 6. acusator *al. m. corr.* causator E 2. || l. 19. ei]
rei V 4. 7; *deest* V 3. || l. 20. voluit E 1. || l. 21. eli-
geret E 1. || l. 23. ei pars] ei *deest* E 2. || l. 26. han-
cautelam V 1; hanc a cautela V 4. || l. 27. ser-
vare] in iudicio servare V 1. 2. 6. *Pith.* debet]
debet E 2.

1) *De hac lege v. F. Dahn, 'Studien' p. 282 sq.* 2) *Cf. VII, 1, 5.*

VI, 1, 2. *Recc.*] examinatio fiat; et si eius professio, qui questionis subdendus est, compar fuerit cum verbis accusatoris, criminis reus incunctanter habendus est. Certe si alius dictio accusatoris habuerit, alius eius confessio, qui subditur questionis, quia dubitari non potest, quod per tormenta sibi crimen inponat, oportebit accusatorem superioris legis huius sententiae subiaccere. Quod si accusator, priusquam occulte iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re, qua accusat, per ordinem instruxerit quem accusat, non liceat iudici accusatum subdere questionis; cum iam per accusatoris indicium detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque et de ceteris personis ingenuis ordo servandus est. Nam si capitalia, que supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur vel quocumque illicitum, si trecentorum summa est solidorum vel amplius, inscriptione premissa subdendus est questionis qui petitur. Si autem actio minoris est quantitatis, quam trecenti sunt solidi, per probationem convictus qui accusatur secundum leges alias componere compellatur; aut si convinci non potuerit, sacramento se expians compositionem accipiat, que de mala petitione legibus continetur¹. Speciali tamen constitutione decernimus, ut persona inferior nobiliorem a se vel potentioris inscribere non presumat. Sed si petendum in causa putaverit, et probatio fortasse

Err.] scriptis exponat, et iudici occulte presentans, sic questionis examinatio fiat; et si eius professio, qui questionis subdendus est, compar fuerit cum verbis accusatoris, criminis reus incunctanter habendus est. Certe si aliud dictio accusatoris habuerit, aliud eius confessio, qui subditur questionis, quia dubitari non potest, quod per tormenta sibi crimen inponat, oportebit accusatorem superioris legis huius sententiae subiaccere. Quod si accusator, priusquam occulte iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re, qua accusat, per ordinem instruxerit quem accusat, non liceat iudici accusatum subdere questionis; cum iam per accusatoris indicium detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque et de ceteris personis ingenuis ordo servandus est. Nam si capitalia, que supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur vel aliud quodcumque illicitum, nobiles ob hoc potentioresque persone, ut sunt primates palatii nostri eorumque filii, nulla permittimus ratione questionibus agitari. Sed si in causa, pro qua compellitur, probatio defuerit, suam qui pulsatur debeat iuramento conscientiam expiare. Inferiores vero humilioresque, ingenue tamen persone, si pro furto, homicidio vel quibuslibet aliis criminibus fuerint accusati, nec ipsi inscriptione premissa subdendi sunt questionis, nisi maior fuerit causa, quam quod quingentorum solidorum summa valere constiterit. Si autem actio minoris est quantitatis quam quingenti sunt solidi, per probationem convictus qui accu-

VI, 1, 2. l. 2. compars R 2. || l. 3. cum] in R 1. || l. 7. non deest R 2. || l. 12. de re] dare R 2. qua accusat] ita R 1; qua agitur accusate R 2; quam accusat R 3. per — accusat des. R 1. l. 15. indicium detectum] iudicium detentum R 2. l. 19. super R 2. || l. 20. quodcumque R 3. l. 22. vel amplius — subdendus est des. R 2. l. 23. qui petitur] petitur R 2. || l. 25. sint R 1. l. 28. sacramentum R 1. || l. 30. Specialem t. constitutionem R 2. || l. 31. persona] per sola R 1. || l. 33. inscribere] scribere R 1. || l. 34. putaverit] ita R 1; potuerit R 2; putaverit *Err.*

VI, 1, 2. l. 1. presentatum E 2; presentata 35 V 1. 6; presentet V 2. || l. 6. professio E 1. V 1. 2. 4. 6. || l. 9. superiori E 1. V 7. l. 12. de re qua] ita E 2. V 1. 6. 7; de reliqua E 1; de re quam cett. accusat] accusator E 1. l. 14. per acc. iam *Mad.* iudicium E 2. V 4. 40 *Mad.* || l. 15. constat E 1; constiterit V 6; consistet E 2. || l. 19. quocumque E 2. || l. 23. in hac causa V 1. 6. || l. 25. debet V 2. iuramento c. expiare] sacramento c. expurgare V 15. || l. 27. pro furtum homicidium E 1. || l. 29. accusate nec 45 ipse V 1. 2. 6. inscriptionem E. || l. 30. subdende V 1. 2. || l. 31. causa deest E 1. quod deest E 2. || l. 32. summa] ita E 1. V 1. 7; summam cett. || l. 34. convinctus E 2. V 7.

1) Cf. II, 2, 5.

Recc.] convincende rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quod nec amiserit nec habeat penes se vel retineat
 5 rem, pro qua fuerit petitus; et reddito iuramento ille, qui male petit, sicut alia lex¹ continet, ei componere non moretur. Verumtamen seu nobilis sive inferior seu ingenua persona, si questioni subdita fue-
 10 rit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice convocatis accusator penas inferat, ne vitam extinguat. Et quia per triduum questio agitari debet, si imminente casu qui tormentis subditur mortuus fuerit
 15 ex malitia iudicis vel alico dolo, seu ab adversario accusati corruptus beneficio talia tormenta fieri non prohibuit, unde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta punien-
 20 dus tradatur. Si certe suo se sacramento innocentem reddiderit, et testes, qui fuerint presentes, iuraverint, quod nulla sua malitia vel dolo aut corruptione beneficii mors ipsa provenerit, nisi solo tormen-
 25 torum eventu, pro eo, quod indiscretus iudex superflua non prohibuit, CCC solidus heredibus mortui compellatur exolvere. Accusator autem, in potestate proximorum parentum mortui traditus, eadem mortis
 30 pena multetur, qua ille multatus est, qui per eius accusationem morte damnatus interiit.

Err.] satur secundum leges alias componere con- **VI, 1, 2.**
 pellatur; aut si convinci non potuerit, sacramento se expians compositionem accipiat, que de mala petitione legibus continetur. Speciali tamen constitutione decernimus, ut persona inferior nobiliorem a se vel potentio-rem inscribere non presumat. Sed si petendum in causa putaverit, et probatio fortasse convincende rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quod nec amiserit nec habeat penes se vel retineat rem, pro qua fuerit petitus; et reddito iuramento ille, qui male petit, sicut alia lex continet, ei componere non moretur. Verumtamen seu nobilis sive inferior seu ingenua persona, si questioni subdita fuerit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice convocatis accusator penas inferat, ne vitam extinguat, aut quamcumque ipse, qui questioni subdiciendus est, membrorum debilitationem incurrat. Et quia per triduum questio agitari debet, si imminente casu qui tormentis subditur mortuus fuerit, et ex malitia iudicis vel alico dolo, seu ab adversario accusati corruptus beneficio, talia tormenta fieri non prohibuit, unde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta puniendus tradatur. Si certe suo se sacramento innocentem reddiderit, et testes, qui fuerint presentes, iuraverint, quod nulla sua malitia vel dolo aut corruptione beneficii mors ipsa provenerit, nisi solo tormentorum eventu, pro eo, quod indiscretus iudex superflua non prohibuit, quingentos solidos heredibus mortui compellatur exsolvere. Quod si non habuerit, unde

VI, 1, 2. l. 4. amiserit] *ita* R 1; admiserit
 35 R 2; *deest* R 3. || l. 12. extinguat R 1. || l. 15. ex] *ita* R 1. 3; nec R 2. || l. 17. fieri] forte R 2. l. 20. suo se sacramento] *ita* R 1; servo sacramento R 2; suo sacr. se R 3. || l. 21. innocentem *deest* R 1. || l. 26. solidi R 2.

40

VI, 1, 2. l. 2. convinci] convicti E 1. sacramentum E 2. || l. 3. expians E 1; expians E 2. || l. 6. a se] *ita* E. V 2. 7; se *cett.* l. 8. convincende] *ita* E 1. V 2. 6. 7; convincendi *cett.* || l. 10. amiserit] *ita* E 1. V 1; amiserit *corr.* admiserit V 6; admiserit *cett.* || l. 11. penes E 1. l. 12. petitur E 1. || l. 14. seu ingenua] sed ingenua E 1; ingenua V 2. || l. 17. penas] tales penas V 6. *Pith.* || l. 19. debilitatione E 1. l. 22. alico] *ita* E 2; aliquo *cett.* || l. 23. beneficia E 1. || l. 26. similis E 1. 2. || l. 27. suo se] suo *deest* E 1. || l. 29. aut] vel V 2. 7. beneficii] veneficii E. || l. 32. solidi E 1.

45

1) II, 2, 9, *supra* p. 86, et *infra* VII, 1, 5.

VI, 1, 2.

Erv.] conponat, ipse serviturus proximis heredibus mortui contradatur. Accusator autem, in potestate proximorum parentum mortui traditus, eadem mortis pena multetur, qua ille multatus est, qui per eius accusationem morte 5 damnatus interiit.

VI, 1, 3. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA* REX.

*) V1. *Pith.*: WITIZA.

Quomodo iudex per examen caldarie** causam perquirat.

**) *Pith.* 1: aquae ferventis.

10

Multas¹ cognovimus querelas, et ab ingenuis multa mala pati***, credentes in trecentis solidis² questionem agitari. Quod nos modo per salubrem ordinationem censemus, ut, quamvis parva sit res facti ab aliquo criminis,

***) *Pro* pati — agitari V2 *praebet*: quidam perpepsi credencium nisi in suma DC^{orum} solidorum questionem non posse agitari.

15

VI, 1, 2. L. 1. serviturus proximis heredibus mortui contradatur] *ita E.* V2. 7. *Pith.*; serviturus proximis parentibus et heredibus mortui contradatur V15. 17; servit proximis heredibus mortui V1; serviturus proximis heredibus mortui tradatur V6; serv. tr. pr. her. mortui V3. 4. *Mad.* || L. 3. autem] attamen V1. || L. 4. traditus] tradatur E2.

VI, 1, 3. *Codd.* V1. 2. 3. 4. 6. 8. (10. 12). 15. *Pith.* (1 = *text.*, 2 = *marg.*). *Mad.* || L. 7. IN NOMINE DOMINI FL. V6; IN NOMINE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI IESU CHRISTI FL. *Pith.* (*inscr. prima*). FL. — REX] FLS GLS EGIGA REX NVT EM TOLETO V2; F. G. EGIGA R. 25 TOLETI NOVITER EMENDATA *Pith.* (*inscr. prima*); F. EGIGA REX V10; FLS EGICA REX V8; FLS EGIGA REX ET HUUITA... V6; FLS GLS EGIGA ET HUNITA REX *Pith.* 2; FLS GLS WITIZA REX V1. *Pith.* (*inscr. altera*); ERVIGIUM REX V15; FLS GLS RCDS REX V12; *inscriptio deest cett.*; *ad calcem legis*: FLS GLORIOSUS BAMBA ET VITIZA REGIS V15. || L. 9. per examen] *ita V2.* 6. *Pith.*; per examine V8; pro examine V1. *alii.* perquirat] inquirat V2; *deest* V3. || L. 11. Multas 30 cog. qu.] In multis vidimus querelantes V3; A multis cognovimus querellantes V15; Multos cognovimus querelasset V1; Multos cognovimus querelasse *Mad.* et ab] hab V15. mala *deest* V1. || L. 12. trecentis solidis] *ita V4.* 6; CCC solidis V1. *Pith.*; trecentorum solidorum V3. 8. 12; trecentorum solidorum numero V10. 15. *Mad.* questio agitari V15. Quod] Hoc V10; Haec *Mad.* modo] noviter V2. per sal. ordinationem] salubri amonicione V2. || L. 13. ut] et *Mad.* quamvis] quam V3; 35 quamquam *Mad.* parva sit res facti ab aliquo] *ita V1*; parva sit res facti V12; parva res sit facti V2; parva sit res facta V4; parva sit rei facta V8; parva rei sit factum ab aliquo *Mad.*; parve rei sit factum V10; parve rei sit facte V15; parbe sit sit facte V3; parva sit accio rei ab aliquo facta V6; parva sit actio rei facta ab aliquo *Pith.* crimen V10. *Mad.*

1) Cf. *Helfferich*, 'Westgothen-Recht' p. 286 sq.; *F. Dahn*, 'Westg. Studien' p. 285; 40 *J. Ficker*, 'Mittheil. d. Instituts f. oesterr. Geschichtsforschung', 'Ergänzungsband' II, p. 459 sq.
2) Cf. *Chindasvindi legem VI, 1, 2.* Egica, ut saepius *Ervigii* sententias impugnat, hoc loco textum ab *Ervigio* correctum, quo summa ad quingentos solidos extenditur, reiecisse videtur, primam tantum legis formam respiciens. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 507 sq.

Nov.] eum[†] per examinationem caldarie^{††} a iudice distringendum ordinamus, et **VI, 1, 3.**
 dum facti temeritas patuerit, iudex eum questioni subdere non dubitet; et
 dum suam dederit professionem, superiori^{†††} legi¹ subiacebit. Quod si per
 examen caldarie^{††} innoxius^{*†} apparuerit, petitor nullam pertimescat calum-
 5 niam. Hic quoque et de suspectis habendis personis^{**†}, qui ad testimonium
 venerint dicendum, ordo servabitur^{†*}.

†) *Pro* eum — ordinamus *V 2 praebet*: presumptor vel accusatus a iudice districtus
 noxium se vel inculpabilem hostenditur per examinationem caldarie.

††) *V 1. Pith.* 1: aque ferventis.

10 †††) *Pro* superiori legi subiaceat *V 2 praebet*: subiaceat statutis legum iuxta culpe
 modum.

*†) *V 2*: accusatus vel presumptor innoxius.

**†) *Pith. addit*: id est de vilibus scilicet et infamia notatis.

†*) *V 2 addit*: Nullam enim executionem abinceps iubentur constringi, quos novimus
 Dei iudicio occulto reservari.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VI, 1, 4.

Pro quibus rebus et qualiter servi vel ancille torquendi sunt in
 capite dominorum.

Servus² seu ancilla in capite domini vel domine non propter aliud torqueantur,

20 VI, 1, 3. *L. 1.* eum per e. — distringendum] *ita Pith.* 2; eum per examinationem aque
 ferventis a iudice distringendum *V 1. Pith.* 1; a iudice distringendum eum per examen caldarie *V 6*;
 a iudice distringendum per examen caldarie venire *V 4*; per examinationem caldarie ad iudice
 districti eos pervenire *V 15*; per examinationem caldarie a iudice districti eos pervenire *V 3*; per
 examinationem caldarie ad iudicem districte eos *V 10*; eos (*deest V 8*) per examinationem caldarie a iudice
 25 imperaverit *V 2.* eum] eos *V 4. 8. Mad.*; *hic deest V 3. 15.* questioni subdere] questionari *V 2.*
10. 12. Mad.; questionari eos *V 3*; questionandi *V 6. 8*; questionandi eos *V 15.* non dubitet] emen-
 dandi detur *V 3.* || *L. 3. dum]* si *V 2.* suam d. prof.] suas dederint professiones *V 10. 15*; suas
 dederint propter suo *V 3.* superiore legem *V 15.* subiacebunt *V 3. 10. 15*; subiaceat *V 2. 8.* si per]
 30 super *V 3. 8.* || *L. 4. examinationem V 2. 3. 10. 15. Mad.* innoxius apparuerit] *ita V 1. 2. 8. 10.*
Pith.; noxius app. *V 4*; ignis aparuerit (*al. man. corr.* ignis imparuerit) *V 6*; ignis imparuerit
 et innoxius aparuerit *V 12*; dignus apparuerit *Mad.*; legis sua innocencia patuerit *V 10*;
 legis sumam innocencia patuerit *V 3. 15.* petitor] qui inpetitur *V 10. Mad.* pertimescat] patiatur
 35 *V 10. 15*; patietur *V 3.* || *L. 5. Hic quoque et] Hęc quoque ęrit V 15.* suspectis habendis personis]
ita V 6; suspectis personis *V 2. 10*; suspectis habitis personis *V 4. Pith. Mad.*; suspectis habentibus
 personis *V 8*; suspectas habentibus personas *V 1*; suspectis abentes personas *V 3*; suspectis abentis et
 personas *V 15.*

VI, 1, 4. *Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (8. 15. 17. 18. 19. 20).* — *L. 16. ANTIQUA]*
ita R 1. Mad.; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *V 15. 19*; FLS CHDS REX *V 8*; *inscriptio deest cett.*
 40 *l. 17. vel bis scr. R 1.* || *L. 18. dominorum suorum E 1. V 1.* || *L. 19. Si serbus E 2.* Servus vel a.
E 2; Si servi vel ancillę *R 3*; Servi vel ancille *e corr. V 6.* dominorum vel dominarum *e corr. V 6.*
 torqueantur] torquendi sunt *V 1. 2. Pith.*

1) VI, 1, 2. 2) *Lex ad exemplum legum Romanarum ab Eurico data esse videtur.*
Cf. Pauli Sent. I, 12, 3: In caput domini patronive nec servus nec libertus interrogari potest.
 45 *Excipiuntur autem aliis locis eadem, quae hic excipiuntur, crimina, scilicet laesae maiestatis,*
adulteri, falsae monetae; cf. Cod. Iust. IX, 41, 1: Quaestionem de servis contra dominos
 haberi non oportet exceptis adulteri criminibus, item . . . crimine maiestatis, quod ad salutem
 principis pertinet; *Dig. V, 1, 53:* . . . et falsae monetae criminis reos dominos detegere servis
 permissum est. *Cf. Th. Mommsen, 'Römisches Strafrecht' p. 414 sq.*

VI, 1, 4. *Recc. Erv.*] nisi tantum in crimine adulterii¹, aut si contra regnum, gentem vel patriam aliquid dictum vel dispositum fuerit, seu falsam monetam quisque confixerit², aut etiam si causam homicidii vel maleficii querendam esse constiterit; ita ut servi vel ancille pro talibus criminibus torti, si conscii et occultatores sceleris dominorum reperiuntur, pariter cum dominis

Recc.] puniantur.

Erv.] secundum quod voluntas principis extiterit condemnentur.

Recc. Erv.] Certe si sua isponte indices veritatis extiterint, sufficiat eis, quod pro veritatis indagine questioni subditi tormenta pertulerint, a mortis tamen periculo habeantur immunes. Servus autem vel ancilla in tormentis positi et de se interrogati, 10 si etiam de dominis sint confessi, et fuerit culpa mortalis hac declaratis signis potuerit adprobari, eadem mortis censura multentur, qua eorum domini fuerint condemnati.

VI, 1, 5. *Recc.*]

III.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Pro quantis rebus et qualiter servus aut libertus tormenta portabunt.

L. Bai. 9, 19. Si³ servus in aliquo crimine accusatur, antea non torqueatur, quam ille, qui accusat, ac se condicione constringat, ut, [si innocens tormenta pertulerit, pro eo, quod innocentem in tormentis tradidit], alium eiusdem meriti servum [domino] reformare cogatur. [Si vero innocens in tormentis mortuus] vel debilitatus [fuerit, duos] equalis [meriti servos] cum eodem domino [reddere non moretur], et ille, qui debili-

Erv.]

III.

Pro quantis rebus et qualiter servus 15 aut libertus tormenta portabunt.

Si servus in aliquo crimine accusatur, antea non torqueatur, quam ille, qui accusat, hac se condicione constringat, ut, si innocens tormenta 20 pertulerit, pro eo, quod innocentem tormentis tradidit, alium eiusdem meriti servum domino reformare cogatur. Si vero innocens in tormentis mortuus vel debilitatus fuerit, duos equalis meriti servos cum eodem domino reddere non moretur, 25 et ille, qui debilitatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat; nam et iudex, qui tem-

VI, 1, 4. l. 1. aut] ut *E* 1. aut si — fuerit *des. E* 2. *V* 3. 7. regnum] regem *V* 1. 17. 18. 20. *Pith.* gentem *deest E* 1. || l. 2. seu] seu si *E* 2. *V* 3. 7. confixerit] *ita R. E. V* 7; confinxerit *cett.* l. 3. querendum *R* 1; querendus *R* 3. ita] statim *R* 2. || l. 5. repperiantur *V* 2. 6. || l. 6. puniantur 30 (*col.* 1) *R*; censeantur *V* 15. secundum — condemnentur (*col.* 2) *E. V* (*excepto V* 15). || l. 7. condemnetur *E* 1. *V* 1; condemnentur vel puniantur *V* 2. || l. 8. isponte] *ita R* 1. *E* 2; sponte *cett.* l. 9. subdita *V* 2. periculum *R* 1. || l. 11. si] sic *E* 1. de dominis] domini *V* 15. hac] *ita* (= ac) *R* 1. *E*; hęc *R* 2; ac *cett.* potuerint *V* 2. 7. || l. 12. adprobare *E.* mortis] *ita R. E* 1. *V* 3. 15; damnationis *cett.* qua] quam *R* 1; que *R* 2. *V* 7.

VI, 1, 5. *Codd. R* 1. 2. — l. 14. CHIND.] CNDS *R* 1; CHINDS *R* 2. || l. 18. accusetur *R* 1. || l. 26. equales *R* 2. domino reddere] dare domino *R* 2.

VI, 1, 5. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5 *inde ab:* aut lib. l. 16). 6. 7. (14. 15. 17). — l. 13. III] FLS CDS REX *add. E* 2; FLS CHDS REX *add. V* 1. *Pith.*; FLS CNDS REX *add. V* 7; *Chindasvindi inscriptionem et ANTIQUA add. V* 15. || l. 15. quantis] quantitati *V* 1. || l. 20. innocens] innos *E* 1. l. 21. pertulerat *E* 1. in tormentis] *ita E. V* 7; tormentis *V* 1. 2. 3. 6. || l. 22. tradidit] affixerit e *corr. V* 7. || l. 24. vel] aut *V* 1. equales *E* 1; equali *E* 2. || l. 26. patrocinio] potestate *V* 2. 45

1) Cf. III, 4, 10. 2) Cf. VII, 6, 1. 3) *Chindasvindus hanc legem substituit antiquae Eurici legi, cuius verba ex parte hic, ex parte etiam in Lege Baiuvariorum servata sunt; cf. Leges Eur. rest. 11, supra p. 31.*

Recc.] tatus est, ingenuus in patrocínio domini sui permaneat; nam et iudex, qui temperamentum in tormento non tenuit¹ et ita discretionem legis excessit, ut his, qui questionatus est, mortem violentam incurreret, eiusdem meriti servum domino mox reformet. Verum ut de servorum meritis omnis ambiguitas cesset contentio-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45

Err.] peramentum in tormento non tenuit et ita VI, 1, 5. discretionem legis excessit, ut his, qui questionatus est, mortem violentam incurreret, eiusdem meriti servum domino mox reformet. Verum ut de servorum meritis omnis ambiguitas cesset contentio-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45

V, 1, 5. l. 3. temperamentum in tormento] temperamento R 1; temperamentum in tormenta R 2. || l. 4. discretionem R 2. || l. 5. morte R 2.
 30 l. 9. pro deest R 1. excusati R 1. || l. 10. servi questionantis R 2. || l. 12. utilitatis R 2. || l. 16. ut deest R 1. || l. 19. noluerit] non voluerit R 2.
 l. 26. saionē R 1.

VI, 1, 5. l. 1. tormento] ita E 1; tormentis E 2. V 1. 2. 3. 6. tenuit] detenuerit E 2. || l. 2. excessit] caruit in loco raso V 7. his] ita E 2; is E 1. V 1. 2. 3. 6. || l. 3. incurreret E 1. || l. 4. Verum tamen ut V 4. 6. || l. 5. omnis] omnibus E 1. l. 7. contropatio] conprobatio E 2; concrepatio V 2. || l. 8. adiveatur E 2. aut] ut V 1. 2; aut corr. ut V 6. || l. 12. si artificem] si huius artificem E 1. || l. 13. habuerit servum V 2. 6. Pith. || l. 15. precii V 1. || l. 16. eiusdem V 2. 15. Pith. || l. 18. extimatus] ita E 2. V 1. 2. 6. 7; existimatus E 1; aestimatus V 3. Pith. Mad. Ita] ita E 2. V 1. 2. 6. Pith.; Id E 1. alii. || l. 22. actore] auctore V 1. 2. 6; accusatore V 3. quod] quia V 2. || l. 24. questionem] ita E 1. 2. V 1. 3. 5; questionem] ita E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 6; subdere Mad. || l. 25. componere] ita E. V 1. 6. 7. Pith.; componat V 2. 3. || l. 26. id ipse E 1. subdendus] subduus E 1.

1) De moderandis servorum tormentis legislator secundum praecepta Romanorum constituisse videtur. Cf. Dig. XLVIII, 18, 10 § 3: Tormenta autem adhibenda sunt non quanta accusator postulat, sed ut moderatae rationis temperamenta desiderant. Cf. Mommsen
 50 l. c. p. 417.

VI, 1, 5. Recc.] etiam servi vel actore presente, districte iuraverit, quod nullo dolo vel fraude aut malitia innocentem faciat questionem subire. Et si subditus questioni mortuus fuerit, adque ille, qui subdidit, [unde componere non habuerit, ipse subdendus est servituti, qui innocentem fecit occidi]. Si autem dolo servum alienum quispiam subdendum questioni intenderit, et dominus servi, qui accusatur, per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium paris meriti servum accusati domino cogatur exolvere, et dispendium, quod dominus eius in adprobationem innocentis servi pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino servi restituatur. De rebus vero minimis culpa servi repperta, dominus, si voluerit, componendi licentiam habeat; ita ut omnis fur iuxta qualitatem culpe flagella suscipiat. Pro maiori vero noxa, si compositionem dominus noluerit solvere, servum pro crimine non morabitur tradere. Ingenuus sane, si libertum questioni putaverit addicendum, sive pro capitali crimine seu pro centum quinquaginta solidorum quantitate, si innox quodcumque tormenti pertulerit, CL solidos eius petitor ei componere compellendus est.

L. Bai. 9, 19.

VI, 1, 5. l. 2. quod] pro R 2. || l. 4. si subditus questioni] qui subditus est questioni si R 2. l. 5. atque R 2. || l. 8. occidi. Si — subdendum] occidisse qui R 2. || l. 11. eum deest R 2. || l. 17. ut ab R 2. || l. 18. exacto R 2. || l. 26. questionibus R 1. || l. 27. sive] si vero R 2. || l. 29. quocumque R 2.

Err.] innocentem fecit occidi. Si autem dolose servum alienum quispiam subdendum questioni intenderit, et dominus servi, qui accusatur, per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium paris meriti servum accusati domino cogatur exolvere, et dispendium, quod dominus eius in adprobationem innocentis servi pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino servi restituatur. De rebus vero minimis culpa servi repperta, dominus, si voluerit, componendi licentiam habeat; ita ut omnis fur iuxta qualitatem culpe flagella suscipiat. Pro maiori vero noxa, si compositionem dominus noluerit solvere, servum pro crimine non morabitur tradere. Ingenuus sane, si quemlibet libertum idoneum pro capitali crimine sive pro aliis scelerum causis questioni pulsaverit addicendum, non aliter eum inpetere poterit adscribendum, nisi ducentorum quinquaginta solidorum quantitate causa ipsa valuerit, pro qua eum accusator conatus fuerit subdere questioni*. Nam si inferior fuerit atque rusticanus, quem liberum esse constet, tunc in eo permittetur questio agitari, si causa ipsa, unde accusatur, C solidis valere constiterit. Quod si indiscrete qui questioni subditur in quacumque parte membrorum debilitationem incurrerit, tunc iudex, qui temperamentum in tormentis non tenuit, CC illi, qui tor-

*) V 14. 17 *add.*: Si innox quodcumque tormenti pertulerit, CL solidos eius petitor ei componere compellendus est.

VI, 1, 5. l. 1. dolose] ita E. V 1. 2. 5. 6. 7; dolo V 3; deest V 15. || l. 4. poterit E 1. || l. 6. exolvere] vel potentior conscientiam suam *add.* V 3. l. 7. approbacione V 2. || l. 8. prout] pro eo ut V 2; prout *corr.* pro eo ut V 6. || l. 11. dominus si] si dominus servi V 1. *Pith.*; dominus servi si V 2. l. 12. habeat] habebit V 2. 5. *Pith.* || l. 14. noxa *corr.* noxia V 6; noxia V 7. || l. 15. moretur E 2. V 1. 2. || l. 16. liberum E 1. V 3. || l. 19. potuerit E 2. V 1. || l. 21. quantitate] ita E. V 7; quantitatem *cott.* || l. 23. fuerat E 2. || l. 25. eo] ita E. V 1. 2. 6. 7; eum *Mad.* permittatur *corr.* permittitur V 6. || l. 26. causam ipsam *Pith.*; ipsam causam *Mad.* unde accusatur] unde agitur *Pith.* l. 27. solidis] ita E 2. V 7; sold E 1; solidos *cott.* l. 31. CC] solidos *add.* V 1. 2. 3. 6.

Erv.] menta sustulit, solidos persolvat. Ille **VI, 1, 5.**
 vero, qui eum iniuste questionandum ad-
 petiit, CCC solidos ei dare cogendus est.
 Certe si in tormentis positus mortem in-
 currerit, predictam summam solidorum
 tam iudex quam petitor propinquis parenti-
 bus mortui persolvebunt. Similiter et de
 inferioribus illis libertis, si debilitazione
 vel morte quis per intemperantiam fuerit
 condemnatus, medietas satisfactionis, que
 supra de libertis idoneis constituta est,
 ei, qui indebite questionatus est, si tamen
 vixerit, aut suis heredibus, si ipse inde
 mortuus fuerit, exsolvenda est.

15 *Recc. Erv.]*

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 1, 6.

Qualiter ad regem accusatio deferatur.

Si¹ quis principi contra quemlibet falsa suggesserit, ita ut dicat eum adversus
 regem, gentem vel patriam aliquid nequiter meditatam fuisse aut agere vel egisse,
 seu in autoritatibus vel preceptis regie potestatis aut eorum, qui iudiciaria ordinatione
 20 funguntur, fraudulenter quippiam inmutasse, adque etiam scripturam falsam fecisse vel
 recitasse falsamque monetam ferisse, sed et si veneficium vel maleficium aut adulterium
 uxoris aliene fortasse prodiderit, horum vel similium criminum accusator, que ad
 capitis periculum vel rerum amissione pertinere videntur, si vera repperiantur que
 dixerit, nullam omnino calumniam sustinebit. Si certe quod opponit falsum esse con-
 25 stiterit, et per solam invidiam id fecisse patuerit, ut iacturam capitis aut detrimentum
 corporis vel rerum damna pateretur quem accusare conatus est, in potestate traditus
 accusati, ille hanc penam in se suisque rebus suscipiat, qui hoc alium innocentem

VI, 1, 5. l. 1. solidos] sold *E* 1; slđs *E* 2;
 sol̄ *V* 7; deest *V* 1. 2. 3. 6. persolvat] persolvebit
 30 *E* 1. *V* 6; persolbat *E* 2; persolvat *V* 1. 2; per-
 solverit *V* 3. 7. || l. 2. adpetiit] ita *E*; appetit
V 1. 2. 3. 6. || l. 3. solidos] sold *E* 1; solids
E 2. || l. 7. persolvebunt] ita *E*. *V* 6. 7; persol-
 vent *V* 1; persolverit *V* 2. || l. 9. quis] quisquis
 35 *E* 2. || l. 10. satisfactiones *E* 1. || l. 14. exsol-
 vendum *E* 2; exsolvendus *V* 6.

VI, 1, 6. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4). 5. (6). 7. (15. 19). — l. 15. FL. — REX] AN-
 TIQUA *add.* *V* 15. 19; *des.* *E* 1. *V* 4. CHINDASVINDUS] ita *R* 2; CNDS *R* 1; CDS *E* 2; CHDS *V* 5;
 CITS *V* 3; GLS CHDS *V* 1; GLS CHNDS *V* 2; GLS *V* 6; RCHDS *V* 7. || l. 18. et gentem *V* 2.
 40 l. 19. autoritatibus] ita *R*. *V* 7; auctoritate *V* 1. 5; auctoritatibus *cett.* vel preceptis] principis *V* 1. 5.
 iudiciario *V* 4. 6. ordinatione] ordinatione *corr.* ordine *V* 6; ordine *V* 4; dignatione *R* 2. || l. 21. falsa-
 que moneta *R* 2. ferisse] ita *R* 1. *E* 1. *Pith.*; fecisse *cett.* sed et si ven.] sed si veneficium *R* 1; sed
 si beneficium *R* 2; sed et sibi b. *E* 2; se et si b. *V* 7; et si ven. *V* 3. || l. 22. prodierit *R* 2.
 l. 23. amissione] ita *R*. *E*; amissionem *V*. videntur] ita *R* 2. *E* 1. *V* 7; videtur *R* 1; videantur *cett.*
 45 repperiuntur *R* 1. || l. 24. nulla o. calumnia *R* 2. quod opponit] quod qui *R* 2. || l. 25. ut vel
 iacturam *V* 2. || l. 26. potestate] ita *R*. *E*. *V* 2; potestatem *alii.* traditus] tradatur *R* 2. *V* 1.
 l. 27. et ille *V* 2; ille qui accusat *V* 14. suscipiat] sustineat *V* 15. qui hoc] quam *V* 2.

1) *Lex antiquae Eurici legi substituta esse videtur; cf. Leges Eur. rest. 10, supra p. 31.*

VI, 1, 6. *Recc. Erv.*] pati voluerat. Ita ut ille, qui aliquid scire se dicit, quod ad cognitionem principis possit deduci, et in eo loco fuerit, ubi tunc regiam potestatem esse contigerit, aut per se statim suggerat omne, quod novit, aut per fidelem regis eius auditibus denuntianda procuret. Quod si procul a rege eum esse provenerit, et per aliquem principi mandandum crediderit, quod accusationem alterius dinoscitur pertinere, 5 coram illo, cui hoc suggerendum committit, talem epistulam faciat, per quam evidenter quid mandet exponat. Quam etiam epistulam tres testes, quos sibi novit esse fideles, evidentibus signis aut suscriptionibus simul cum ipso confirment, ut postea quod mandaverit negare non possit.

VI, 1, 7. *Recc. Erv.*]

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

10

De servanda principibus pietate parcendi.

Quotiescumque¹ nobis pro his, qui in causis nostris aliquo crimine implicati sunt, supplicatur, et suggerendi tribuimus aditum et pia miseratione delinquentibus culpas omittere nostre potestati servamus. Pro* causa autem gentis** et patrie huiusmodi licentiam denegamus. Quod si divina miseratio tam sceleratis personis 15 cor principis misereri compulerit, cum adsensu sacerdotum maiorumque palatii licentiam miserandi libenter habeat.

*) Pro causa — denegamus *des. E 2. V 3. 4. 7.*

**) Pro gentis et patrie *praebent V 15. 20: regie potestatis vel patrie.*

VI, 1, 8. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

20

Quod ille solus culpabilis erit, qui culpanda commiserit.

Omnia crimina suos sequantur auctores, nec pater pro filio, nec filius pro patre, nec uxor pro marito, nec maritus pro uxore, nec frater pro fratre, nec vicinus pro vicino, nec propincus pro propinquo ullam calumniam pertimescat; sed ille solus iudicetur culpabilis, qui culpanda committit, et crimen cum illo, qui fecit, moriatur². 25 Nec successores aut heredes pro factis parentum ullum periculum pertimescant.

VI, 1, 6. *l. 1. voluerit R 2. V 1. Ita ut ille] Ille vero V 2. || l. 2. in eo loco] eo R 2. contigerit] constiterit V 3. || l. 3. istatim R 1. suggerat deest E 1. eius deest V 2. || l. 4. provenerit] provenerat R 2. || l. 5. mandandum esse Mad.; mandatum R 1. E 2. V 1. 7. accusationem] ita R. V 7; accusatione E 2; ad accusationem cett. || l. 7. nobit R 1. E 2. || l. 8. suscriptionibus E. V. con- 30 firment] firment Mad. || l. 9. negari non poterit E 1.*

VI, 1, 7. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6). 7. (15. 17. 19. 20). — l. 10. FL. — REX] NOVIT EME V 2; ANTIQUA add. V 15; des. E. V 3. 20. CHIND.] CHINDASVINTUS R 2; CNDS R 1. V 7; CHDS V 1. 5. || l. 11. servanda] servata R 2. E 2. V 1. 3. 6; reservata E 1. V 2. 4. principis E 2. V 1. pietate] ita R. V 3. 7; potestate cett. || l. 12. Quotiescumque E 2. V 2; Quotiens 35 V 1. a nobis E 1. || l. 13. supplicetur R 2; supplicantur E 1. || l. 14. omittere] dimittere V 2. reservamus E 1. et] aut V 2. || l. 15. Quod] Quod aliter E 2; Qualiter V 2. 3. 5. 7. miseratione E. l. 16. miserere R 2. maiorum R 2. || l. 17. libenter] licenter R 2. V 2.*

VI, 1, 8. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. 7. (15. 17. 19. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 2. 5. 6. 7. 8. 15. 17; deest R 2. E. V 3. 19. 20. || l. 21. Quod — commiserit des. V 3. 40 culpabilis] culpabilis R 1; culpabilis R 2. || l. 22. autores R 1. || l. 23. patrem R 1. pro uxorem R 1. pro fratrem R 1. E 2. || l. 24. propincus pro propinquo] ita R 1. E 2; propinquus etc. nullam R 1. || l. 25. culpabilis R 1. E 2. committit] ita R. E; comittit V 2; committat V 7; commisit V 1. fecit] ita R 1; fecerat R 2; fecerit cett. || l. 26. ullum] nullum R 1. pertimescat E. V 7.*

1) Cf. II, 1, 8; 'N. Arch.' XXIV, p. 57 sqq. 64 sq. 2) Cf. Dig. XLVIII, 4, 11: 45 extinguitur crimen mortalitate; ib. 19, 20; infra VII, 2, 19: crimen cum fure defecit, et quae ibi annotantur.

**Recc. Err.] II. TITULUS: DE MALEFICIS ET CONSULENTIBUS
EOS ADQUE VENEFICIS.**

Recc.] I. Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

Err.] I. Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

II. De personis iudicum sive etiam ceterorum, qui aut divinos consulunt aut auguriis intendunt.

III. De veneficis.

III. De maleficis et consulentibus eos.

V. De his, qui in hominibus aut in animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse reperiuntur.

II. De veneficis.

III. De maleficis et consulentibus eos.

10 III. De his, qui in hominibus aut animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse reperiuntur.

15 **Recc. Err.] I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.**

VI, 2, 1.

Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

L. Rom. Vis. Part. V, 23, 3; cf. ib. C. 17. LX, 13, 2. Interpr.
[Qui de salute] vel morte [principis] vel cuiuscumque hominis [ariolos, aruspices] vel [vaticinatores consulit, una cum his, qui responderint] consulentibus, ingenui siquidem flagellis cesi cum rebus omnibus fisco servituri adsociantur, aut a rege cui iusserit donati perpetuo servitio addicantur. Quod si et filii eorum tali fuerint parentibus crimine socii, simili damnatione plectantur. Si vero ab iscelere parentum habeantur extranei, et dignitatem et rerum omnem possessionem, quam parentes amiserint, plenissime obtinebunt. Servi vero diverso genere tormentorum addicti in transmarinis partibus transferendi vendantur, ut severitas vindicte non habeat excusatos, quos proprie voluntatis excessus nefarie prevaricationis facit obnoxios.

Recc. deest. Err.] II. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

VI, 2, 2.

De personis iudicum sive etiam ceterorum, qui aut divinos consulunt aut auguriis intendunt.

Sicut pia veritas mendacii consertione non capitur, ita non est

30 TIT. II. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 1. MALEFICIS R 2. || l. 2. ATQUE E 1. V 1. 2. BENEFICOS E 2.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. vaticinatores esse E 2. consulat] consulunt R 2; consulunt E 1; consulant E 2. || l. 5. De personis — intendunt] ita E (loco capituli V. in E 2); des. R. || l. 10. qui in] in deest E 2. || l. 12. qualicumque R 2; qualiacumque — reperiuntur des. R 1.

35 VI, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4). 5. (6). 7. (8. 14. 15. 17. 19. 20). — l. 15. FL. — REX] ANTIQUA V 15; des. E 2. V 3. 19. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CINS E 1; CHNDS V 2; CHDS V 1. 5; CHS V 6. || l. 16. vaticinatores esse E 2. consulat] consoleat R 2; consulunt E 1. V 2. || l. 18. aruspices] incantatores add. V 14. || l. 19. ingenuis R 2. E 2. V 1. 7. flagellis cesi cum] flagellis centum corr. f. cesi cum R 2; C flagellis cesi cum V 2. || l. 20. cui iusserit] cuius erint E 2; cui erunt V 1. 2. 5. *Pith.* tali fuerint] tales fuisse repperiantur E 2 (*ubi al. man. corr.:* talis fuerint). V 1. 2. 5. || l. 21. crimine] criminum E 1; criminosis E 2. simile R 1. iscelere] ita R; hiscelere V 7; scelere *cett.* || l. 22. omnem] ita R. E. V 2. 7; omnium *cett.* || l. 23. admiserint R 1. Servi vero hoc facientes div. V 4. tormentorum] ita R 1. E 2. V 6 (*in loco raso, ubi antea penarum fuisse videtur*). || l. 25. obnoxios R 1.*

45 VI, 2, 2. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. (4. 5). 6. (8. 15. 16. 20). — l. 26. FL. — REX des. V 4. 6. Pith. GLOR.] CL E 1. ERV.] CHNDS V 2. || l. 27. sive — ceterorum des. E 1. || l. 29. consertione] ita V 1; consertionem E; assertione *cett.* ita] ita ut E; uti V 1.*

1) Cf. praeter locos in margine notatos Collat. 15, 2, 3; Ed. Theoderici 108; Th. Mommsen, 'Römisches Strafrecht' p. 639 sqq. 861 sqq.

VI, 2, 2. *Recc. deest.*

Err.] consequens, ut latens veritas mendacio investigetur. Omnis igitur veritas ex Deo est, mendacium vero ex diabolo est, quia et ipse diabolus ab initio mendax est. Cum ergo utraque res suos principes habeat, quid opus est, ut veritas cuiuscumque mendacio admittatur exquiri? Quidam enim feruntur ex iudicibus, Dei spiritu vacui, erroris spiritu 5 pleni, qui acta maleficiorum dum investigari subtili perquisitionis perspicacia nequeunt, execrabiles divinorum pronuntiationes intendunt¹. Veritatem se enim inveniri non putant, nisi divinos et aruspices consulant, et eo sibi repperiende veritatis aditum claudunt, quod veritatem ipsam per mendacium addiscere concupiscunt. Dum enim maleficium per 10 divinum, maleficia per divinationes conprobare pertemtant, quasi tertio loco ipsi se diabolo servituros inlaqueant. Quapropter, si quis ex quolibet iudicum gradu vel ordine per divinos aut eorum similes aliquid sciscitare temptaverit vel adprobare intenderit, si quis etiam hominum, cuiuslibet sit ordinis vel persone, a talibus aut salutis aut egritudinis 15 responsa poposcerit vel consulendos eos pro quibuscumque rebus crediderit, ad legis illius teneatur satisfactionem obnoxius, que in hoc libro sexto sub titulo secundo era prima² eos, qui de salute vel morte hominis vaticinatores quosque consulere pertemtant, statuit serenitatis ordine resecari. Illi tantum iudices ad huius legis non tenebuntur sententiam 20 condemnandi, qui divinos ipsos atque eorum similes non sciscitandi, sed ulciscendi voto coram multis perquirendo detriverint; id est, si non, ut aliquid de eos scire exquirendo intendant, sed detectis sibi hoc solum, unde feriantur, exquirant. At nunc, quia et auguriis deditos eodem modo novimus esse odibiles Deo, ideo speciali legis sanctione decernimus, 25

VI, 2, 2. l. 1. consequens] sequens *E* 1. m[endacio investi]getur (*uncis lacuna significatur*) *E* 1. l. 2. Deo est] est *deest* *E* 2. vero *deest* *E* 1. diabolo est] est *deest* *V* 2. quia et] *ita* *E* 2. *V* 2. *rell.*; quia *V* 1; qui et *E* 1. || l. 3. utraque *V* 6. habeant *V* 6. || l. 4. quid] quod *E* 2; id *E* 1. || l. 5. feriuntur *E* 1. spiritu vacui erroris spiritu pleni] *ita* *V* 2. 6; spiritus pleni *E*; spiritu pleni *V* 1. 4. *Pith.* (*in textu*); spiritu vacui *Pith.* (*in marg.*). || l. 6. investigare *Pith. Mad.* subtili perquis.] subtilis in- 30 quisitionis *V* 1; perquisitione cuiuslibet *V* 2. prespicacia *E* 2. *V* 6. || l. 7. pronunt.] propiciationes *V* 1. 5. 6. intendunt] interdum *E* 2. || l. 8. enim se *V* 1. 2. invenire *V.* || l. 9. auditum *E.* claudunt *E.* quod] quo *V* 1. 2. 4. || l. 10. addiscere] adiscende *V* 1. concupis] *reliqua des.* *V* 5. maleficium (*i. e.* maleficium; *cf.* l. 6: maleficiorum) per divinum, maleficia per divinationes] *ita* *E*; maleficia per divinationes *V* 1; maleficium per divinationes *V* 6; malefici per divinationes et maleficia *V* 2. || l. 11. com- 35 probare veritatem pertemtant *V* 2. pertendant *E* 1. quasi] quia se *E.* || l. 12. ipse se *V* 2. diabolo *E* 2. illaqueantur *V* 2. || l. 13. iudicum] iudicium *E.* *V* 1. aut eorum] eorumque *V* 6. l. 14. iscitare *E* 2; sciscitari *V* 1. temptaverit] temptaverint *E* 1; temptaverint *E* 2. *V* 1; tentaverit *V* 2. 4. 6. *Pith.* vel adprobare *des.* *E* 1. intenderit] intenderint *E* 2. *V* 1; *deest* *E* 1. *Mad.* || l. 15. a talibus] qui a talibus *V* 1; talibus *V* 2. egritudinis *E* 1. || l. 16. responsa] repersa *E* 1; reppsa *E* 2. 40 proposcerit *E* 1; popoxerit *E* 2. consulentibus *Mad.* pro] per *E.* || l. 17. satisfactione *E.* quae *E* 1; qui *E* 2. || l. 18. hominis] principis vel cuiuscumque hominis *V* 4; principis vel quorumcumque hominum *Pith.* || l. 19. consulere — resecari] consulunt *Mad.* pertemtant] pertendant *E* 1; praetētant *Pith.* statuto] statuit *V* 1. 4. *Pith.* serenitas *V* 1. || l. 20. resecati *E* 2; resecat *V* 2. legis *deest* *E.* non] con *E* 1. sententia *E* 1. || l. 21. sciscitandi] excitandi *E* 1; ixitandi *E* 2. || l. 22. detri- 45 verint] *ita* *V* 2; detribuerint *E.* *V* 1. 6. *Pith.*; distribuerint *V* 4. *Mad.* || l. 23. de eos] *ita* *E*; de eo *V* 1. 6. *Pith.*; per eos *V* 2. *Mad.* exquirendo] *ita* *V* 6. *Mad.*; isquirende *E* 1; hisquirende *E* 2; inquirendi *V* 1; vel exquirere *V* 2; inquirendo *Pith.* detectis sibi] *ita* *V* 1. 2. 6; detectos sibi *E* 2; ibi *E* 1; detegi sibi *Pith.*; ut detectos sibi *Mad.* || l. 24. efferiantur *E* 2. exquirunt *V* 2. At] *Ad* *E.* deditos — auguria *des.* *V* 1. || l. 25. esse *deest* *V* 6. *Pith.* huius legis *V* 6. *Mad.* decernimus] censemus *Mad.* 50

1) *Cf. ad haec et sequentia p. 257, n. 1.* 2) *VI, 2, 1.*

Recc. deest. | *Err.*] ut, quicumque sint illi, quibus augurii vel auguria observare conti- **VI, 2, 2.**
gerint, quinquagenis publice subiciantur verberibus coercedi. Qui tamen,
si ad solitum vitium ultra redierint, perditio etiam testimonio, simili erunt
sententia flagellorum feriendi.

5 *Recc. Err.*]

II. (III.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 2, 3.

De veneficis.

Diversorum¹ criminum noxii diverso sunt penarum genere feriendi. Hac primum
ingenuos sive servos veneficos, id est, qui venena conficiunt, ista protinus vindicta
sequatur, ut, si venenatam potionem alicui dederint, et qui biberit mortuus exinde
fuerit, illi etiam continuo subpubliciis subditi morte sunt turpissima puniendi. Si certe
poculo veneni potatus evaserit, in eius potestate tradendus est ille, qui dedit, ut de
eo facere quod voluerit sui sit incunctanter arbitrii.

Recc. Err.]

III. (III.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 2, 4.

De maleficis et consulentibus eos.

[Malefici² vel inmissores tempestatum¹, qui quibusdam incantationibus grandines
in vineis messibusque inmittere peribentur, 'vel hii, qui per invocationem demonum
mentes hominum turbant', seu 'qui nocturna sacrificia demonibus celebrant eosque
per invocationes nefarias' nequiter 'invocant', ubicumque a iudice vel actore sive
procuratore loci repperiti fuerint vel detecti, ducentenis flagellis publice verberentur
et decalvati deformiter decem convicinas possessiones circuire cogantur inviti, ut
eorum alii corrigantur exemplis. Quos tamen iudex, ne ulterius evagantum talia
facere permittantur, aut in retrusione faciat esse, ut ibi accepta veste atque substantia
ita vivant, ne viventibus nocendi aditum habeant, aut regie presentie dirigat, ut,
quod de illis sibi placitum fuerit, evidenter statuatur. Hi autem, qui tales consulisse
repperiuntur, in populi conventu ducentenos hictos accipiant flagellorum, ut inpuniti
non maneant, quos culpe similis reatus accusat.

VI, 2, 2. l. 1. illis *E.* augurii] *ita E.*; augurari *V* 2; augurios *V* 6; augures *Pith. Mad.* con-
tingerint *E* 2; contigerit *V* 1. 2. 6. || l. 2. quinquagenis] ·1· *V* 2. subiciantur *deest V* 2. quoercendi
E 2. || l. 3. si] *ita V* 2; si *post add.* *V* 6; qui *E.* *V* 1; *deest Pith. Mad.* || l. 4. feriendi] subiiciendi *Pith.*
VI, 2, 3. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (5. 6). 7. (15. 17. 19. 20). — l. 5. FL. — REX]
ANTIQUA *V* 15; *des. E.* *V* 3. 19. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; CNDS *R* 1; CHDS *V* 1. 5. 7; GLS
CHNDS *V* 2; GLS RCDS *V* 6; ERVIGIUS *V* 20. || l. 7. obnoxii *V* 3. Hac] *ita R* 1. *E* 2; Hanc *V* 7;
deest R 2; *Ac cett.* || l. 8. ista] *sta R* 1. || l. 9. venenatum potionem *E* 1; venenata potione *E* 2. *V* 3.
l. 10. subditi] dediti *V* 15. || l. 11. potatus] prostratus *V* 2. evaserit *R* 1; supervixerit *V* 3. pote-
statem *V* 1. *Mad.*

VI, 2, 4. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (5. 6). 7. (15. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] AN-
TIQUA *add.* *V* 15; *des. E* 2. *V* 3. 19. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; CNDS *R* 1; CINS *E* 1; CHNDS
V 2; CHDS *V* 7; GLS CHDS *V* 1. 5. 7. || l. 15. qui] *deest R.* *E* 2; id est qui *V* 2. grandine *E* 2;
grandinem *V* 1. 2. || l. 16. perhibebantur *E* 1; perhibebuntur *E* 2. hi *E* 1. *V* 2. || l. 17. conturbant
V 1. 2. || l. 18. nefarias] nefandas *E* 2. actore] auctore *E.* *V* 1. 2. seu] sive *E. V.* || l. 21. eva-
gantum] *ita R.*; ebagentur *E* 2; evagantes *cett.* || l. 22. in *deest R* 1. ibi] ubi *E* 2. *V* 1. 7. || l. 23. ha-
beant] adibeant *R* 1. || l. 24. Hii *R* 2. *E.* consulisse] *ita R* 1. *V* 1; consoluissse *R* 2; consuluissse *cett.*
l. 25. ducentorum *V* 1. hictos] *ita R.* *E* 2. *V* 7; ictus *alii.* || l. 26. remaneant *V* 2. similes *R* 1.

1) *Lex substituta esse videtur antiquae Eurici legi, quam etiam auctores Legis Baiu-*
variorum ante oculos habuisse videntur; cf. L. Baiuv. 4, 22: . . . qui potionem huiusmodi
(toxicatam) donaverit alicui . . ., si evaserit . . . 2) *Praeter leges in margine notatas*
cf. L. Baiuv. 13, 8; Dahn, 'Studien' p. 234.

VI, 2, 5. *Recc. Erv.*]

III. (V.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui in hominibus aut in animalibus vel quibuscumque rebus qualiacumque ligamenta aut quodcumque contrarium fecisse reperiuntur.

Presentis legis superiori sententia damnari iubemus, seu ingenuus sit, sive servus 5 utriusque sexus, qui in hominibus vel brutis animalibus omnique genere, quod mobile esse potest, seu in agris vel vineis diversisque arboribus maleficium aut diversa ligamenta¹ aut etiam scriptis in contrarietatem alterius excogitaverint facere aut expleverint, per quod alium ledere vel mortificare aut obmutescere vellint², ut damnum tam in corporibus quam etiam in universis rebus fecisse reperiuntur. 10

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE EXECUTIENTIBUS HOMINUM PARTUM.

- I. De his, qui potionem ad avorsum dederint.
- II. Si ingenuus ingenuam abortare fecerit.
- III. Si ingenua mulier ingenuam abortare compulerit.
- IIII. Si ingenuus ancille partum effuderit. 15
- V. Si servus ingenue partum excusserit.
- VI. Si servus ancille partitudinem leserit.
- VII. De his, qui filios suos aut natos aut in utero necant.

VI, 3, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

De his, qui potionem ad aborsum dederint. 20

Si³ quis mulieri pregnantis potionem ad avorsum aut pro necando infante dederit, occidatur; et mulier, que potionem ad aborsum facere quesibit, si ancilla est, CC flagella suscipiat; si ingenua est, careat dignitate persone et cui iusserimus servitura tradatur.

VI, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. 7. (15. 17. 18. 19). — l. 1. FL. — REX] 25 ANTIQUA V 15; *des.* E 2. V 3. 17. CHIND.] CHINDSD R 2; CNDS R 1; CINS E 2; CHDS V 1. 5. 6. 7; GLS CHNS V 2; GLS CHDS V 4. || l. 2. hominibus] omnibus R 2. E 2. V 7. aut in *des.* R 2; in *deest* E. V 7. vel in V 1. 2. || l. 5. Presentibus legibus superioris R 1. || l. 6. utrique R 1; utrisque E 1. || l. 7. in vineis R 1. || l. 8. scriptis] ita R. E 1. V 1. 2. 6. 7; scripturis E 2; scripta V 3. *Pith. Mad.* contrarietate E. excogitaverit V 1. 2. 6. || l. 9. expleverit V 1. 2. 6. vel 30 m. aut] ita R. E 2. V 2. 7; vel m. vel V 1; aut m. vel *cett.* homutescere E 2; commutescere V 2. vellint] ita R; velit V 1. 2. 6; velit *cett.* ut] aut V 2. 6. || l. 10. rebus] id patiantur quod eis *add. Mad.* repperiantur E 1. V 1. 7; repperiatur E 2. V 2. 6.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. 7. — l. 11. SCUTIENTIBUS R 2; ESCUTIENTIBUS E 2. HOM. PARTUM] OMNIUM P. R 1; H. PARTUS E 2. V 1. 2; PARTUM H. 35 V 6; PARTU H. V 7.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 12. aborsum R 2. E 2. || l. 13. ingenuam] ingenua R 2. E 2. avortare E 1, et ita *infra.* || l. 14. compulerit] compleverit E 1; fecerit E 2. l. 18. negant R 1.

VI, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3). 4. (6). 7. (8. 14. 20). — l. 19. ANTIQUA *deest* 40 R 2. E 2. V 2. 3. 6. 14. 20. || l. 20. avorsum *hic et infra* E 1. V (excepto V 7). || l. 21. ad *deest* R 2. aborsum R 2. E 2. V 7. necando infantem E; necandum infantem R 2. || l. 22. hoccidatur R 1. que] qui R 1. E 2. V 1. quesibit] ita R; quesierit V 4; quesivit *cett.*; aut pro occidendo infante *add.* V 4. 8. || l. 23. dignitatem R 2. E. V 7.

1) Cf. L. Sal. (*ed. Behrend*²) 19, *add.* 1, n. 4: Si quis alteri maleficium cum ligaturis 45 in aliquo loco miserit. 2) Cf. *inscriptionem, quam inter alias affert Th. Mommsen l. c. p. 642, n. 4*: mortua sit nec loqui nec sermonare possit. 3) *Haec lex ex Codice Euriciano sumpta, sed a Leovigildo emendata esse videtur; cf. Leges Eur. rest. 3, supra p. 29.*

Recc. Euv.]

II. ANTIQUA.

VI, 3, 2.

Si ingenuus ingenuam abortare fecerit.

Si¹ quis mulierem gravidam percusserit quocumque hictu aut per aliquam
 occasionem mulierem ingenuam abortare fecerit, et exinde mortua fuerit, pro homicidio
 5 puniatur. Si autem tantummodo partus excutiat, et mulier in nullo debilitata fuerit,
 et ingenuus ingenue hoc intulisse cognoscitur, si formatum infantem extinxit,
 CL solidos reddat; si vero informem, C solidos pro facto restituat.

Recc. Euv.]

III. ANTIQUA.

VI, 3, 3.

Si ingenua mulier ingenuam abortare compulerit.

10 Si mulier ingenua per aliquam violentiam aut occasionem ingenue partum ex-
 cusserit aut eam ex hoc debilitasse cognoscitur, sicut et ingenui superioris damni
 pena multetur.

Recc. Euv.]

III. ANTIQUA.

VI, 3, 4.

Si ingenuus ancille partum effuderit.

15 Si ingenuus ancille aborsum fecerit pati, XX solidos domino ancille cogatur
 inferre*.

*) V 4 add.: pro lesione autem legibus adicetur.

Recc.]

V. ANTIQUA.

Euv.]

V.

VI, 3, 5.

Si servus ingenue partum excusserit,
 20 ducentenis flagellis publice verberetur et
 tradatur ingenue serviturus.

Si servus ingenue partum excusserit.
 Si servus ingenue partum excusserit,
 ducentenis flagellis publice verberetur et tradetur
 ingenue serviturus.

VI, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 6). 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 1. ANTIQUA] *deest* E. V 2. 14. 20; NOBITER IN MENDA V 3. || l. 2. abortare *hic et infra* E 1. V 1. 2. fecerit] 25 compulerit V 3. || l. 3. hictu] *ita* R 1. E 2. V 7; hicto R 2; ictu *cett.* || l. 4. hoccasionem R 1. l. 5. et mulier — fuerit *des.* V 4. 8. || l. 6. ingenuus ingenue] in ingenuam R 1. intulisse cognoscitur] fecerit V 3. extinxit] *ita* R; extinxit V 1. 2. 3; extinsit V 7; extincserit E 2; extinxerit E 1. *alii.* || l. 7. CL] *ita* R; centum quinquaginta V 15. 20; CCL E. V 1—4. 6. *Pith.*; ducentos quinquaginta V 7. 8. 14; CC *Mad.* C] centos R 1.

30 VI, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17). — l. 8. ANTIQUA *deest* V 2. 3. 14. l. 9. compulerit] fecerit E 2. V 1. 2. || l. 10. ing. mulier R 1. violentam V 3. aut *deest* R 1. V 3. l. 11. et ingenui] *ita* R. E 2. V 1. 2. 3. 6. *Pith.*; de ingenuis E 1. V 7. *Mad.* superioribus R 1. l. 12. multentur R 1.

35 VI, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (14. 17. 18). — l. 13. ANTIQUA *deest* R 2. V 2. 3. 14. || l. 15. ancille] ad ancillam R 2; ancillam V. pati] parti R 2; pari *superscr., corr.* parti E 2. || l. 16. inferre] exsolvere V 2. 18.

40 VI, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. — l. 20. ducentenis] CC R 1.

VI, 3, 5. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 7. (15. 17). — l. 18. V] ANTIQUA *add.* E 1. V 1. 4. 7. 17. || l. 20. ingenue] ingue E 1. || l. 21. ducentenis] CC E 1. V 6; ducentis V 15. flagellis p. verberetur] flagella suscipiat V 6.

1) *Etiam haec lex ex Codice Euriciano sumpta et a Leovigildo emendata esse videtur; cf. Leges Euv. rest. c. 3, supra p. 29.*

VI, 3, 6. *Recc. Err.*]

VI. ANTIQUA.

Si servus ancille partitudinem leserit.

Si ancillam servus abortare fecerit, x solidos dominus servi ancille domino dare cogatur, et ipse servus CC insuper flagella suscipiat.

VI, 3, 7. *Recc. Err.*]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui filios suos aut natos aut in utero necant.

Nihil¹ est eorum pravitatis deterius, qui, pietatis inmemores, filiorum suorum necatores existunt. Quorum quia vitium per provincias regni nostri sic inolevisse narratur, ut tam viri quam femine sceleris huius auctores esse repperiantur, ideo hanc licentiam proibentes decernimus, ut, seu libera seu ancilla natum filium filiamve necaverit, sive adhuc in utero habens, aut potionem ad avorsum acceperit, aut alio quocumque modo extinguere partum suum presumserit, mox provincie iudex aut territorii talem factum reppererit, non solum operatricem criminis huius publica morte condemnet, aut si vite reservare voluerit, omnem visionem oculorum eius non moretur extinguere, sed etiam si maritum eius talia iussisse vel permisisse patuerit, eundem etiam vindictae simili subdere non recuset.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE* VULNERE ET DEBILITATIONE.*) *E. V* 1. 2. 6. 7: DE CONTUMELIO VULNERE ET DEBILITATIONE HOMINUM.

- I. De cedibus ingenui adque servi.
- II. De presumtoribus et operibus presumtorum.
- III. De reddendo talione et compositionis summam pro non reddendo talione.
- III. Si itinerantem quis retinuerit iniuriose adque nolenter.
- V. Ut qui alteri ea intulerit, que legibus non tenetur, illa recipiat, que fecisse convincitur.
- VI. Ne sit reus, qui percutere volentem ante percusserit.

VI, 3, 6. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 6. 7. (15. 17. 20). — *l* 1. ANTIQUA] *deest R* 2. *E* 2. *V* 2. 3; *FLS CHDS REX add. V* 4; *F CHS R V* 6; *FLAVIUS CINDNS REX V* 20. || *l* 2. partitudinem *R* 1; partum *V* 1. 2. 15. || *l* 3. ancillam] ancillae *E* 1. fecerit] alienam *add. V* 15. dominus] domino *R* 1. || *l* 4. CC etc.] ducenta etc. *V* 1; ducentis flagellis publice verberetur *V* 2.

VI, 3, 7. *Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. (6). 7. (15. 17). — *l* 5. FL. — REX] *des. E* 2. 30 *V* 2. 3. 4; ANTIQUA *add. V* 15. CHINDASVINDUS] *ita R* 2; *CNDNS R* 1; *CNS E* 1; *CHDS V* 1; *GLS RCDS V* 6. || *l* 6. his qui *des. R* 1. natus *R* 1. || *l* 7. eorum] horum *R* 2. || *l* 8. inolevisse] increvisse *V* 3. || *l* 9. auctores] actoris *R* 1. || *l* 10. proibentes] proibemus *E* 2. seu ancilla] sive a. *R* 2. *E* 1. ancilla vel liberta *V* 15. filium filiamve] infantem *V* 4. || *l* 11. necaverint *R* 1. *E* 2. alio qu. modo] aliud quocumque *R* 2. || *l* 12. iudex] dux *R* 2. || *l* 13. talem] *ita R* 1. *E* 2; 35 tale *R* 2. *E* 1. *V* 1; ut tale *cett.* operatricem] uberatricem *R* 1. || *l* 14. reservare] eam *add. E* 1. *l* 15. permisisse] promississe *R* 2. *E* 2; misisse *V* 2. similis *E*.

TIT. IV. *Lemma. Codd. R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. 7. — *l* 18. CONTUMELIIS *V* 2; CONTUMELIO ET *V* 6. VULNERIS *E* 1; VULNERIBUS *V* 2. DEBILITATIONIBUS *V* 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. *E* 1. 2. — *l* 20. opera *E* 1. || *l* 21. talionem *R* 1. 40 compos.] compensationis *R* 1. summa *R* 2. *E*. pro — talione *des. R* 1. || *l* 22. iniuriose] iniuste *R* 1. *l* 23. tenetur *corr.* continentur *E* 2; continentur *R* 2. illa — convincitur *des. R*.

1) *Conc. Tolet. III. (a. 589) can. 17*: nuntiatum, ut in quibusdam Hispaniae partibus filios suos parentes interimant —. Proinde tantum nefas ad cognitionem gl. d. n. Recaredi regis perlatum est, cuius gloria dignata est iudicibus earundem partium imperare, ut hoc horrendum facinus diligenter cum sacerdote perquirant et adhibita severitate prohibeant.

Recc. Erv.] VII. Si servus ingenuo fecerit contumelium.

VIII. Si ingenuus ingenuum percutiat.

VIII. Si ab ingenuo servus debilitetur alterius.

X. Si servus ingenuum percutiat.

5 XI. Si servus servum debilitet alienum.

Recc. Erv.]

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 4, 1.

De cedibus ingenui adque servi.

Si ingenuus ingenuum quolibet hictu in capite percusserit, pro libore det solidos V, pro cute rupta solidos X, pro plaga usque ad ossum solidos XX, pro osso
10 fracto solidos C. Quod si ingenuus hoc in servo alieno commiserit, medietatem superioris compositionis exolvat. Si vero servus in servo hoc fecerit, tertiam eiusdem compositionis adimpleat et L flagella suscipiat. Si autem servus ingenuum vulneraverit, ita* componat, sicut cum ingenuus servum vulneraverit alienum, et LXX flagella suscipiat. Si vero dominus noluerit pro servo componere, servus tradatur pro crimine.

15 *) Pro ita — alienum praebent E 2 (alt. man. in loco raso). V 2. Mad.: eam continuo summam compositionis exsolvat, que de ingenuis in servis inflata est.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VI, 4, 2.

De presumtoribus et operibus presumptorum.

Si quis evaginato gladio vel quolibet genere armorum munitus presumptivo modo
20 in domo alienam intraverit, cupiens dominum domus occidere, si ipse fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur¹; sin autem ipse, qui in domum alienam intravit, hominem occiderit, continuo et ipse moriatur. Quod si non criminalem culpam admiserit, secundum legum ordinem componere non moretur, iuxta quod damna in ea domo fecerit. Nam si ille, qui in domum alienam violenter ingressus fuerat, aliquid
25 exinde rapuerit, undecupli satisfactione que levabit cogatur exolvere. Quod si non

l. 1. contumeliam E 1. || l. 2. percusserit R 1.

VI, 4, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (6). 7. (8. 14. 15. 16. 17. 20). — l. 6. FL. — REX] ANTIQUA add. V 4. 20; des. E 2. V 3. CHINDASVINDUS] ita V 1; CNDS R 1; CHINDASVIN R 2; CINS E 1; CHDS V 6. 7. 8. 14. 15. 17; GLS CHNS V 2; GLS CHDS V 4. || l. 8. hictu] ita
30 R. E 2. V 7; ictu cett. libore] ita R. E 2. V 7; libero E 1; livore cett. || l. 9. placa usque ad osso R 1. l. 11. superioris] superius V 1; superius comprehense V 2. in servo] ingenuo E 1. tertiam] ita R. E. V 3. 7; partem add. V 1. 2. 4. Pith. Mad.; summam add. V 15. || l. 12. compositionem E 2. l. 13. ita — alienum] haec praebent R. E 1. V 1. 3. 4. 7. 8. 15. 16. 20. Pith.; existisse etiam primitus videntur in E 2, ubi erasa sunt. cum deest V 4. 7. servum vuln.] qui servum vulneravit V 1.
35 l. 15. ea E 2. summam Mad. || l. 16. conpositionis exolbat E 2.

VI, 4, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 6. 7. 8. 15. 17; ANTICA LEX V 4; deest R 2. E 2. V 1. 2. 3. 5. || l. 19. modo] more V 15. || l. 20. domum E. aliena R 2. dominum vel dominam V 7. hoccidere R 1. l. 21. mors eius recepimus ex E 2. V 1. 2. 4. 5 (cf. infra VII, 2, 15. VIII, 3, 3); des. R. E 1. V 3. 7.
40 nullatenus deest E 2. sin] si E 2. V 1. intraverit V. || l. 22. occidit V 1. criminale E. culpa E 1. l. 23. iuxta] secundum Mad. damnus R 1; dampni V 2. ea] eadem V 1. 2. 4. 5. || l. 24. fuerat] ita R 1. V 2; fuerit cett. || l. 25. levabit] ita R; lebabat E 2; levavit cett.

1) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 11, 2. Interpr.: Quoties ad faciendam rapinam aliquis
. . . domum cuiuslibet . . . aggreditur . . . si pro temeritate sua occisus fuerit ille, qui
45 venerit, mors latronis ipsius a nemine requiratur; Ed. Theoderici c. 16.

VI, 4, 2. *Recc. Erv.*] habuerit, unde conponat, ipse sine dubio serviturus tradatur. Et si aliquid in domo, quam ingressus fuerat, damni non fecerit nec aliquid subtraxerit, pro eo, quod ingressus fuerit, decem solidos dare cogatur et C flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit, unde conponat, CC flagella suscipiat. Si vero aliqui de ingenuis cum eo in eadem domo, non ab illo iussi neque in eius obsequio vel patrocinio 5 constituti, unanimes tamen vel consentientes presumptori, ingressi fuerint, unusquisque eorum simili damno et pene subiaceat. Quod si non habuerint, unde conponant, CL flagella suscipiant; nam testimonium non amittant. Quod si in patrocinio vel obsequio presumptoris retenti, ab illo hoc facere iussi fuerint, vel cum eo hoc eos fecisse constiterit, solus patronus ad omnem satisfactionem et pene et damni teneatur 10 obnoxius; nam illi non erunt culpabiles, qui iussa patroni videntur esse complentes. Si autem servus hoc domino nesciente commiserit, CC flagella accipiat et quecumque abstulerit reddat; si vero conscio domino, ipse dominus pro eo conponat, sicut de ingenuis est superius comprehensum.

VI, 4, 3. *Recc. Erv.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

15

De reddendo talione et compositionis summam pro non reddendo talione.

Quorumdam seva temeritas severioribus penis est legaliter ulciscenda, ut, dum metuit quisque pati quod fecerit, saltem ab illicitis invitus abstineat. Quicumque igitur ingenuus ingenuum pertinaciter ausus decalvare aliquem aut turpibus maculis 20 in faciem vel cetero corpore flagello, fuste seu quocumque hictu feriendo aut trahendo malitiose fedare vel maculare sive quacumque parte membrorum trucidare presumerit, aut etiam ligaverit, vel in custodiam aut in quocumque vinculo detinuerit, seu ligari ab alio aut custodie vel vinculo mancipari preceperit, iuxta quod alii intulit vel inferendum preceperit, correptus a iudice in se recipiat talionem; ita ut his, qui male 25 pertulerit aut corporis contumeliam sustinuerit, si conponi sibi a presumptore voluerit, tantum compositionis accipiat, quantum ipse taxaverit, qui lesionem noscitur pertulisse. Pro alapa vero, pugno vel calce aut percussione in capite proibemus reddere talionem, ne, dum talio rependitur, aut lesio maior aut periculum ingeratur. Sed si

VI, 4, 2. l. 2. domo] domum R 2. E. V 1. 2. 7. fecerit] fecit R 1. || l. 3. decem solidus 30 R 1; X solidi R 2. E 2; fuerit d. sol. des. E 1. dare] donare V 5. Pith. flagella R 1. || l. 4. aliqui] aliquis R 2. E 2; aliquid E 1. || l. 5. illo iussi neque] illius iussione qui R 2; illo iussione que (corr. neque) E 2. patrocinio] patrocino E 1; in patrocino E 2. V 1. || l. 6. presumptori] ita R 1. V 1. 4; presumptores E 2. V 2. 5. 8; presumptiosi R 2. E 1; presumptive V 7. || l. 7. pene] pena R 2. E. V 2. subiaceant R 2. E. habuerit E 2. conponant] conponat E 2. V 1; unusquisque eorum 35 add. Mad. || l. 8. suscipiat E 1. Mad. || l. 9. hoc eos des. R 1. || l. 11. culpaviles R 1. patroni sui R 2. || l. 12. CC] ducenta E 2. accipiat] suscipiat E. V. || l. 13. conscio domino] servus hoc fecerit add. E 2. V 1. 4. 5. Pith. Mad.; servus conscio domino hoc fecerit V 2.

VI, 4, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15. 17. 20). — l. 15. FL. — REX] des. E 1. V 1. 3; ANTIQUA NOVITER EMENDATA add. V 15; ANTIQUA V 20. CHIN- 40 DASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 7; CHS E 2. V 4; CHDS V 5; GLS CHNDS V 2; GLS RCDS V 6. 17. Pith. || l. 16. reddenda V 3. talionem R 1. summa E 1. V. || l. 18. dum] cum R 1. l. 20. ausus est V 2. || l. 21. faciem] ita R. E 1; facie cett. hictu] ita R. E 2. V 7; ictu cett. aut] vel E 1. || l. 22. quacumque parte] ita R 2. V 1; quacumque partem R 1. E 2; quancumque partem cett. trucidare] truncare V 15. Pith. || l. 23. vel] aut E 1; vel — detinuerit des. V 3. custodia E. 45 detinuerit — vinculo des. R 1. legari R 2. || l. 24. alio] aliquo E 1. V 1. 2. 5. Pith. preceperit] presumerit E 2. intulit] ita R. E. V 2. 6. 7; intulerit cett. || l. 25. recipiat] suscipiat V 6. his] ita R. E 2. V 6; is alii. || l. 26. contumelia E 2; contumelium V 6. || l. 28. percussione] ita R 1. E 2; percussione cett. || l. 29. rependitur] ita R. E. V 1. 2. 3. 5—8. 14. 15; repetitur Mad. lesio — aliqua des. R 2.

50

Recc. Err.] quis haec sine membrorum aliqua lesione presumptiosus intulerit, pro VI, 4, 3.
 alapa X, pro pugno vel calce XX, pro percussione vero in capite, si sine sanguine
 fuerit, ab eo, quem percusserit, XXX flagella suscipiat. Certe qui lesit vel ledendum
 dicitur instituisse, si non ex priori disposito, sed subito exorta lite et cede commissa
 aliquo casu id convicerit se nolente perpetratum fuisse, pro evulso oculo det solidos C.
 Quod si contigerit, ut de eodem oculo ex parte videat, qui percussus est libram auri
 a percussore in compositionem accipiat. Qui in naribus sic percussus est, ut nasum
 ex integrum perdat, C solidos percussor exolvat. Si vero nasus ita conlisus est, ut
 pars turpata narium pateat, iuxta quod deturpationem iudex inspexerit, damnare non
 morabitur percussorem; quod etiam similiter de labiis vel auribus precipimus custodiri.
 Cui ponderositas facta fuerit, C solidi dentur in compositionem. Qui manum ex toto
 absciderit vel etiam de quolibet hictu ita percusserit, ut ad nullum opus ipse prode-
 faciat, C solidos percussor componat. Pro pollice autem L, pro sequenti digito XXXX,
 pro tertio XXX, pro quarto XX, pro quinto X solidos compositionis exolvat. Que
 scilicet summa et de pedibus erit implenda. Pro singulis autem excussis dentibus
 duodeni solidi componantur. Qui cassos alteri fregerit, et ex hoc, qui percussus est,
 debilis apparuerit, libram auri percussor componere procurabit; et sta quidem inter
 ingenuos observanda vel adimplenda sunt. Si vero servus haec ingenuo fecerit, vel
 etiam ingenuum decalvaverit, in eius potestate tradendus est, ut sui sit arbitrii de eo
 facere quod voluerit. Si certe ingenuus servum alterius decalvaverit vel decalvare
 iusserit rusticanum, det eius domino solidos X; si vero idoneum, C flagella suscipiat
 et supra dictam summam solidorum exolvat. Quod si qualibet corporis parte servum
 truncaverit vel truncare iusserit alienum, CC flagellorum hictibus verberetur et alium
 eiusdem facultatis et meriti servum cum eodem proprio domino reddere compellatur.
 Quod si de supra taxatis capitulis quodcumque libertus ingenuo facere presumerit,
 pro eo, quod equalem statum non habet, et quod fecerit similiter in se factum
 recipiat, et C insuper flagellorum hictus extensus accipiat.

Recc. des. | *Err.*] Quod si ingenuus in liberto hoc fecerit tertiam partem con-
 positionis, que de ingenuis continetur, exolvat.

Recc. Err.] Si servus servum inscio domino decalvare sive truncare presumerit, et
 quod fecerit patiat, et C flagellis publice verberetur. Si servus domino nesciente

VI, 4, 3. l. 1. haec] aut *add. R 1.* periculo membrorum *E 1. V 2. 6.* || l. 2. X] flagella
add. V 2. 6; flagella suscipiat *add. Mad.* pro *deest R 1.* pro pugno — XX *des. V 1.* XX] flagella
 suscipiat *add. Mad.* || l. 3. Certe — instituisse] Ceterum ille qui vel lesionem dicitur intulisse *V 2.*
 l. 5. convincerit *V 7;* convincerat *E 1.* se nolente] se nolentem *R 2;* si nolenter *E 1;* sendolenter
V 7. || l. 7. sic] *ita R. V 3. 7;* *ita corr. sic V 6;* *ita E 1. V 1. 2. 4. 5;* *deest E 2.* percussus
 est] percusserit *R 1.* || l. 8. integro *E. V.* est] fuerit *E 1. V 4. 5. Mad.* || l. 9. deturp.] detur-
 passionem *E 1;* narium *add. E 1. V 6.* || l. 10. morabitur] *ita R. E. V 1. 2. 3. 7, e corr. V 6;* moretur
 alii. similiter et *E. V.* || l. 11. Cui] Cui autem *V 2;* Si *R 2.* ex toto] ex totum *R 2;* ex integro
E 1. || l. 12. de quolibet] *ita R. E 2. V 7;* *des. E 1;* quolibet *ceff.* hictu] *ita R 2. E 2. V 7;* hictum
R 1; ictu *ceff.* profefaciat] proficiat *V 5;* faciat *R 2.* || l. 13. percussor] presumptor *E 1.* componat]
 exolvat *E 2.* pollicem *R 1;* police vel pollice *ceff.* || l. 15. scilicet summa] scilicet summam *R 1;* summa
 quidem *E 1.* implendum *R 1.* Proj De *V 1.* || l. 17. sta] *ita R 1. E 2;* ista *ceff.* inter ingenuis
R 1. || l. 18. vero] enim *E 1.* haec] *ita R 1. E 1;* hoc *ceff.* || l. 19. potestate] *ita R. E. V 2. 6;*
 potestatem *ceff.* est *deest R 1.* || l. 20. vel] aut *E.* decalvari *R 1.* || l. 21. C] et *C E 2. V.*
 l. 22. supra d. s. sol.] s. d. summam centum (*C V 2. 6*) solidorum *E 1. V 1. 2. 6;* centum solidorum
 summa *V 7;* s. d. summam X solidorum *V 5. Mad.* exolvat] *ita R 1;* exsolvat *R 2. E 1. V 15;* serbi
 domino quoactos exolvat *E 2;* servi domino coactus exolvat *ceff.* quamlibet e. partem *E 1.*
V 6; qualibet e. partem *V 7.* || l. 23. truncari *E 1;* trucidare *V 3.* hictibus] *ita R. E 2. V 7;* ictibus *ceff.*
 l. 24. meritis *R 1.* reddere compellatur] reformare cogatur *Mad.* || l. 27. hictus] *ita R. V 7;* hictibus *E 2;*
 ictibus *E 1;* ictus *ceff.* || l. 28. Quod si — exolvat *des. R.* fecerit] facere presumpserit *E 1.* || l. 30. de-
 truncare *E 1.* || l. 31. C] centum *E 2;* ducentum *V 1.* Si] Si vero *E 2. V.* Si — verberetur *des. V 1.*

VI, 4, 3. *Recc. Err.*] ingenuum comprehendere vel ligare presumerit, CC publice verberetur flagellis. Quod si cum domini voluntate servus hoc fecerit, ipse dominus tantundem et penam et damna, que de ingenuis in hac tenetur lege, suscipiat. Ingenuus autem, si servum alienum ligaverit innocentem, det domino servi solidos tres. Nam si servus servum ligaverit absque voluntate domini sui, C flagellis publice verberabitur. Si 5 certe conscio domino id servus admiserit, hisdem servi dominus tres idemque solidos reddere compellendus est. Tamen si ingenuus servum alienum innocentem die hac nocte in custodia detenuerit vel ab alio fecerit detineri, pro una die tres solidos et pro nocte similiter tres solidos domino servi componat, et si per plures dies id servus innocens ab ingenuo pertulisse convincitur, eandem trium solidorum summam per 10 singulos dies hac noctes hisdem ingenuus servi domino coactus exolvat. Ingenuus sane, si servum alienum fuste aut flagello vel quolibet hictu indignans percusserit, et sanguis vel libor appareat, per singulas percussiones singulos solidos domino servi persolvat; aut si gravis percussio fortasse patuerit, per quam aut mortem aut debilitatem qui percussus est videatur incurrere, quantum pro tali re componere 15 debeat, iudicis estimatio competenter inspiciat. Si vero servus in servo talia fecerit, idemque iudex constituat, quantum vel a servo vel ab eius domino iuxta liboris vel plagarum qualitatem media pars de ingenuis componi debeat. Servus tamen pro presumptione sua L flagella extensus accipiat. Omnes autem sententie legis huius tam in viris quam in feminis observande sunt; ita ut capitalia¹, que in hac vel in aliis 20 legibus ad arbitrium iudicis reservantur, eius instantia celeriter terminentur. Quod² si iudex, amicitia corruptus vel premio, iuxta estimationem rei liberare neclexerit neque continuo ulciscendam institerit, iudiciaria protinus potestate privatus, ab episcopo vel duce districtus illi, quem admonitus vindicare contempsit, secundum quod idem inspexerint, iuxta contemplacionem de facultate propria componere compellatur; 25 quatenus ipse suarum rerum compulsus damna sustineat, qui voluntarius defendere recusabit interpellantis iniuriam.

VI, 4, 3. l. 1. CC] insuper *add.* E 1. || l. 3. damna que] damnum quod E 1. tenetur] ita R. E. V 1. 2. 7; tenentur *cett.* || l. 5. flagellis publice verberabitur] ita R. V 1. 3. 15. 20; flagella suscipiat *Mad.*; f. p. verberetur *cett.* || l. 6. id servus] servus hoc E 2. V 1. 2. 6. 7. hisdem] ita R; idem E. V. idemque] itidem *Pith.*; *deest Mad.* solidus R 1. reddere] ita R. *Mad.*; componere E. V 1. 2. 4. 5. 6. 7. *Pith.* || l. 7. hac] ita R 1. E 2; hanc V 7; ac V 15. *Pith.*; aut *cett.* || l. 8. detenuerit] ita E 2; tenuerit R 1; retinuerit V 4; detinuerint *cett.* uno die V 1. 6. solidos componat V 2. et pro — solidos *des.* R 2. E 2; et — componat *des.* V 6. || l. 9. una nocte V 1. 2. 5. componat] persolvat V 2. insuper *ead. m. corr.* si per R 1. per *deest* E 1. V 7. || l. 10. eandem] eadem R 1. 35 l. 11. hac] ita R. E 2. V 2; hanc V 7; ac *cett.* hisdem] ita R. E 2. V 6. 7; isdem E 1. V 1; idem *cett.* l. 12. hictu] ita R. V 7; ictu *cett.* et] ita R. E 1. V 6; ita ut V 15; vel V 1; ut *cett.* || l. 13. libor] ita R. E 2. V 7; livor *cett.* apparuerit E 1. V 1. 5. || l. 15. debilitatem] ita R. E 1. V 7; debilitationem *cett.* || l. 16. aestimatione E 1; extimatio V 6. 7; examinatio V 2. servo] servum R 1. || l. 17. constituat] instituat V 6. *Mad.* a servo] a *deest* R. V 2. ab *deest* V 2. liboris] ita R. E 2. V 7; livoris *cett.* 40 l. 18. media pars de ingenuis] id est media pars que de ingenuis V 2. debet V 2. || l. 19. L] C *Mad.* extensus accipiat] suscipiat extensus R 1. || l. 20. feminis] mulieribus V 4. capitalia] ita R; capitula E. V. hac] hanc R 1. V 7; hac lege V 1. 2. 15. || l. 21. ad arb. iud. res.] res. arbitrio iud. V 2. terminetur R 1. || l. 22. premium R 1. estimationem E 2. V 6. 7; existimationem E 1. liberare] vindicare V 2. || l. 23. ulciscendam] ita R. E 1; ulciscendum *cett.* instituerit *Mad.* 45 l. 24. duce] ita E 1. V 3. 6. 7. 15. 20. *Pith.*; iudice R. E 2. V 1. 2. 5. 8; comite *Mad.* || l. 25. idem] episcopus vel comes *add. Mad.* || l. 26. suarum] suarum R 1. voluntarius] voluntatis R 1. l. 27. recusabit] ita R 1. E; non curabit R 2; recusavit *cett.*

1) Capitale i. q. capitulum; cf. Ducange s. v. capitale 3.

2) Cf. G. Cohn, 'Justiz-

verweigerung' p. 146.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VI, 4, 4.

Si iterantem quis retinuerit iniuriose adque nolenter.

Si in itinere positum aliquis iniuriose sine sua voluntate retinuerit, et ei in nullo debitor existat, quinque solidos pro sua iniuria consequatur ille, qui tentus est; et si non habuerit, unde conponat, ille, qui eum retinuerat, L flagella suscipiat. Quod si debitor illi fuerit et debitum reddere noluerit, sine iniuria hunc territorii iudici presentet, et ipse illi quod iustum est ordinet. Si vero servus hoc sine domini iussione commiserit, C hictus extensus accipiat flagellorum. Si autem domino iubente hoc fecerit, ad superiorem compositionem dominus teneatur obnoxius.

10 *Recc. Erv.]*

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 4, 5.

Ut qui alteri ea intulerit, que legibus non tenetur, illa recipiat, que fecisse convincitur.

Non minoris est noxe legum statuta nescire, quam sciendo prava committere. Quapropter quicumque actenus vel post haec illicita perpetrans aut leges nescire se dixerit, aut in cuiuspian damno vel periculo illa presumpsit seu presumserit excogitare vel agere, que dicat legibus non contineri, adque ideo se non posse reatui subiacere, huius rei convictus presumtor ea continuo pericula, ignominia, tormenta adque cruciatum vel damna sustineat, que alii intulit vel inferenda molitus est, adque insuper C publice flagellorum verberibus cesus ad perennem infamiam deformiter decalvetur.

20 *Recc. Erv.]*

VI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 4, 6.

Ne sit reus, qui percutere volentem ante percusserit.

Non¹ est putanda resistentis improbitas, ubi violenta conspicitur presumentis audacia. Quicumque ergo incaute presumtiosus fuste vel gladio seu quocumque hictu percutere aliquem iratus voluerit vel percusserit, et tunc idem presumtor ab eo, quem percutere voluit, ita fuerit percussus, ut moriatur, talis mors pro homicidio computari non poterit, nec calumniam patietur qui presumentem percusserit; quia commodius

VI, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 5. 7. 17; *deest* R 2. E. V 2. 3. 4. 6. || l. 2. itinerantem E 2 (e corr.). V 7. *Pith.* || l. 3. aliquis] aliquem E 2. V 1; aliquem quis V 2. || l. 4. tentus] ita R 1. E 1. V 3; tentus R 2; detentus E 2; retentus V 7; retentus *cett.*; ille — tentus est *des.* V 4. || l. 6. illi reddere V 2. noluerit] nollet R 1; nollet V 3. || l. 7. Si] Quod si E 2. V 1. 2. || l. 8. iussione] voluntate E 1. V 3. 15; voluntate vel iussione V 7. hictus] ita R. E 2. V 7; ictus *cett.* extensus *deest* V 3. 4. 7. 15. Si] Sin R 1; Si — obnoxius *des.* V 5.

VI, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17). — l. 10. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CHNDS E 2; CHDS V 1. 4. 5. 7. 17; CITS V 3; GLS RCDS V 2; GLS RCESDS V 6; RCTS V 17 in marg.; SS E 1. REX] ANT. NOV. EM. *add.* V 15. || l. 11. tenetur] ita R 1. E 2; tenentur R 2. E 1; continetur V 1. 7; continentur *cett.* illa] ea V 1. || l. 12. se fecisse V 15. || l. 15. dicat V 2. presumpsit seu presumserit] ita R 1. E 1. V 3; presumpsit R 2; presumserit E 2. V 1. 2. 4. 5. 7. || l. 16. in legibus R 2. E 2. V 1. 3. 4. 5. non posse *des.* R 1. || l. 17. rei] causa *add.* E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. *Pith. Mad.* ignominiam *Mad.* || l. 18. molitus est] preceperit V 15.

VI, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17. 20). — l. 20. FL. — REX] *des.* V 3; ANTIQUA *add.* V 15; ANTIQUA V 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 7; CINS E 1; CHNDS E 2; CHDS V 1. 4. 5. 6; GLS RCDS V 2. || l. 22. violenter *Pith.* conspicitur] convincitur R 1. || l. 23. hictu] ita R. E 2. V 7; ictu *cett.* || l. 26. nec] ullam *add.* V 2. calumnie R 1. patiatu R 1. V 1. 2. 5. 15.

1) Cf. *Cod. Iust. IX*, 16, 2: Is, qui aggressorem . . . occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. *Ed. Theod. c. 15*: Qui percussorem ad se venientem ferro repulerit, non habetur homicida.

VI, 4, 6. *Recc. Err.*] erit irato vivens resistere, quam sese post obitum ulciscendum relinquere. Ille¹ sane, qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium, quamlibet non percusserit, X tamen solidos ei, quem percutere voluit, pro presumptione sola dare cogendus est.

VI, 4, 7. *Recc. Err.*]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

5

Si servus ingenuo fecerit contumelium.

Quamvis idoneus servus persone nobili et illustri nullatenus indebite contumeliosus aut sediciosus presumat existere. Quod si fecerit, XXXX verberibus* subiacebit. Servus autem vilior L flagellorum hictibus addicetur. Certe si eadem persona, ut sibi fieret contumelium, servum prius excitaverit alienum, sue necligentie deputet, 10 quod oblitus honestatis et patientie quod merebatur exceptit.

*) V 1. 2. 3. 6. 7. 15. 17 *add.*: coram iudice.

VI, 4, 8. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

Si ingenuus ingenuum percutiat.

Si quis ingenuus ingenuo vulnus infixerit, ita ut continuo qui vulneratus fuerat 15 moriatur, percussor pro homicidio puniatur. Et si qui percussus fuerat statim non extinguatur, percussor deputetur in carcerem aut certe sub fideiussore habeatur; et si evaserit vulneratus, pro sola presumptione det solidos XX, aut si non habuerit, unde componat, CC flagella publice extensus accipiat, et extra hoc compositionem vulneris implere cogatur, sicut a iudicibus fuerit estimatum. 20

VI, 4, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

Si ab ingenuo servus debilitetur alterius.

Si quis ingenuus servum alienum volens debilitaverit, alterum paris meriti servum domino eius dare non moretur; illum vero debilem suo istudio et sumtu ad

VI, 4, 6. l. 1. vivens] volens R 1; viventem *Pith. Mad.* || l. 2. 3. non — ei *des. E 1.* 25

VI, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15. 17. 18. 20). — l. 5. FL. — REX] *des. V 3. 20; ANTIQUA add. V 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CDS E 2; CHDS V 4. 6; RECENSVINDUS V 7; GLS RCDS V 2; RCDS V 5; REHDS V 1; SS E 1. || l. 6. contumeliam E 1. V 2. || l. 8. aut] praesumptiosus aut *add. Mad.* verberibus subiacebit] flagellorum ictibus addicatur coram iudice *Mad.* || l. 9. hictibus] ita R. E 2. V 7; ictibus *cett.* addicetur] ab 30 dicatur E 1; verberetur *Mad.* || l. 10. fieret *deest R 1.* contumelia V 2. prius *deest R 1.* deputet] reputet R 2; inputet E 2. V 1. 2. 5. *Pith.* || l. 11. quod oblitus] qui oblitus E. V 1. 2. 3. 5. 15. 18; quia oblitus V 7. oblitus honestatis] oblitatis R 1. et] seu V 2. a servo exceptit E 1. *Pith.**

VI, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17). — l. 13. ANTIQUA] ita R. E. V 5. 6. 7. 17; *deest V 1. 2. 3. 4.* || l. 15. infixerit] inflixerit V 15. *Pith.* fuerit E 1. || l. 16. puniatur] 35 teneatur E 1. V 1. 4. 5. statim] *deest R 1;* estatim E 2; istatim V 7. || l. 17. fideiussorem R 2. l. 18. det] ita R. E 2. V 1. 2. 7; det ei *alii.* solidus R 1. XX] triginta V 7. || l. 19. CC] ita R 1. E 2. V 3. 4. 7; ducenta V 1; centum R 2; C E 1. V 2. 15. publice extensus *des. V 2. 3. 5. 15.* accipiat] suscipiat E. V 2. 15. et extra] ita R. E. V 1. 2; et *deest cett.* || l. 20. sicut — estimatum 40 *des. V 1.* extimatum E 2. V 6. 7.

VI, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (17. 20). — l. 21. ANTIQUA] ita R 1. E. V 1. 5. 6. 7. 17; *deest R 2. V 2. 3. 4. 20.* || l. 22. alterius] alienus *Mad.* || l. 23. meriti servum] servum *deest V 2.* || l. 24. istudio] ita R 1. E 2; studio *cett.*

1) Haec ex lege deperdita Eurici recepta esse videntur; cf. L. Burg. 37: Quicumque spatam . . . eduxerit ad percutiendum alterum et non percusserit, inferat multae nomine 45 solidos XII; Wilda, 'Strafrecht' p. 602 sq.

Recc. Erv.] curandum, donec recipiat sanitatem, retineat. Postea vero, si sanari VI, 4, 9. potuerit, pro vulnere compositio detur, ut iustum visum fuerit iudicanti. Hac si postea domino servus reddatur incolomis, et suum recipiat. Insuper autem pro facti temeritate, ut cedem evadat, pro eo, quod servum alienum vulnerare presumpsit, 5 X solidos domino servi persolvat.

Recc. Erv.]

X. ANTIQUA.

VI, 4, 10.

Si servus ingenuum percutiat.

Si servus ingenuo sine domini iussione percussorem intulerit, et ille exinde continuo moriatur, percussor pro homicidio puniatur. Et si qui percussus fuerit 10 statim non moriatur, ipse servus continuo tradatur in carcerem; et si evaserit vulneratus, ille, qui percusserat, CC flagella suscipiat. Dominus vero, si voluerit, pro servo summam compositionis exolvat, quantum a iudicibus fuerit estimatum. Si autem noluerit, servum pro culpa tradere non moretur.

Recc. Erv.]

XI. ANTIQUA.

VI, 4, 11.

Si servus servum debilitet alienum.

Si servus in servum debilitationem intulerit, excepto vulneris compositionem C flagella suscipiat. Et si exinde debilitatus agnoscitur, quantum deterior extiterit ipse servus, iudex poterit extimare. Et si ipse dominus compositionem accipere noluerit, similem servum aut pretium servi ab illo, cuius servus eum debilitabit, 20 accipiat et illum debilitatum servum sibi usurpet. Hoc ipsut etiam et de ancillis precipimus custodiri.

Recc. Erv.]

V. TITULUS: DE CEDE ET MORTE HOMINUM.

I. Si quis nesciens occidat hominem.

II. Si hominem, dum quis non videt, occiderit.

25 III. Si quis impulsus occidat hominem.

III. Si quis alterum percutere volens alterum occidat hominem.

V. Si homo exorta cede moriatur.

VI, 4, 9. *l.* 1. sanare *R* 2. *V* 1. || *l.* 2. ut] prout *V* 1. iudicantis *R* 1; iudicandi *E* 2. Hac] *ita R* 1. *E* 2. *V* 2; Hanc *V* 7; Ac *R* 2. *E* 1. *V* 1. || *l.* 3. incolomis] *ita R*. *E* 2. *V* 7; incolumis *V* 1. 2; 30 in[colomis — aut]em *uncis inclusa des.* *E* 1. et suum] *ita R*. *V* 7; servum *E* 2; et suum servum *cett.* *l.* 4. cedem] necem *V* 3. || *l.* 5. persolvat] coactus exolvat *E* 1.

VI, 4, 10. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17. 18. 20). — *l.* 6. ANTIQUA] *ita R* 1. *E*. *V* 1. 3. 5. 7. 17. 20; *deest R* 2. *V* 2. 4. 6; FLS CINDUS REX. ANTIQUA *V* 15. || *l.* 7. percutiat] percutiat *R* 1; percusserit *E* 2. *Mad.* || *l.* 10. istatim *E* 2. || *l.* 11. ille] ut ille *E* 1. pro 35 servo *des.* *V* 1. || *l.* 12. compositio] *E* 1; compositionem *E* 2. iudicibus] iudice *Mad.* estimatum *E* 2. *V* 2. 6. Si] *Sin V* 2. || *l.* 13. servum — moretur] *ita codd. omnes supra notati et Pith.*; servus tradatur pro crimine *Mad.*

VI, 4, 11. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 17. 20). — *l.* 14. ANTIQUA] *ita R*. *E* 1. *V* 1. 5. 6. 15. 17. 20; *deest E* 2. *V* 2. 4. 7. || *l.* 15. debilitat *V* 5; debilitaverit *Mad.* || *l.* 16. in 40 servum] *ita R*; in servo *E*. *V* 2. 3. 7; servo *cett.* excepto] *ita R*. *E*. *V* 1. 7; excepta *V* 2. *alii.* compositio] *R* 2. *V* 1. 2. || *l.* 18. extimare] *ita R*. *E* 2. *V* 1. 2. 7; estimare *vel* aestimare *alii.* Et si] si *deest E* 1. || *l.* 19. aut] ad *V* 2. debilitabit] *ita R*; debilitavit *cett.* || *l.* 20. accipiet *E* 2. illum] ille *E* 1. ipsut] *ita R*. *E* 2; illut *V* 7; ipsum *cett.*

TIT. V. *Lemma.* *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. *V* 1. 2. 6. 7. — *l.* 22. HOMINUM *deest R* 1; 45 OMINUM *E* 2.

Index capitulorum. *Codd.* *R* 1. 2. *E* 1. 2. — *l.* 23. occidat] *ita R* 2. *E* 1; hoccidat *R* 1; occiderit *E* 2. || *l.* 24. hominem dum quis] *ita R* 1; hominem quis dum *R* 2. *E* 1; quis hominem dum *E* 2. hocciderit *R* 1; occidit *E* 1. || *l.* 25. hoccidat *R* 1. || *l.* 26. quis *deest R* 1. hoccidat *R* 1.

Recc. Err.] VI. Si, dum levis iniuria infertur, homicidium committatur.

VII. Si iocans aut indiscretus occidat hominem.

VIII. Si quis per cautam disciplinam occidat hominem.

VIII. Si ingenuus servum casibus prescriptis occidat.

X. Si servus ingenuum casibus prescriptis occidat. 5

XI. Si homo voluntarię occidatur.

Recc.] XII. Ne domini extra iudice | **Err.] XII.** Ne domini extra culpa

Recc. Err.] suos servus occidant, et si ingenuus occidat ingenuum.

XIII. Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quaecumque parte corporis truncare. 10

XIII. Ut homicidam cunctis liceat accusare.

XV. Quod et proximis et extraneis homicida conceditur accusare.

XVI. Si homicida ad ecclesiam confugiat.

XVII. De parricidis et eorum rebus.

XVIII. De his, qui proximos sanguinis sui occiderint. 15

XVIII. Si a proximo sanguinis casu proximus occidatur.

XX. Si servus servum casibus prescriptis occidat. •

VI, 5, 1. Recc. Err.]

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis nesciens occidat hominem.

Quicumque nesciens hominem occiderit et nullum contra eum odium habuerit, 20 iuxta Domini vocem reus mortis non erit¹. Non enim est iustum, ut illum homicide damnatum aut pena percussat, quem voluntas homicidii non eruentat.

VI, 5, 2. Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

Si hominem, dum quis non videt, occiderit.

Si² quis hominem, dum eum non videt, stantem, venientem vel pretereuntem 25

l. 1. committitur E 1. || l. 2. indiscrete E 2. hoccidat R 1. E 2. || l. 3. cautam] ita R. E 1; incautam E 2. hoccidat R 1. E 2. || l. 4. hoccidat R 1. || l. 6. voluntarię R 1; voluntariae R 2. E 1; voluntarie E 2. || l. 7. extra iudice R; extra culpa E 2; sine culpa E 1. || l. 8. servos E. ingenuus — ingenum R 1. || l. 9. Ne — truncare des. E 2. partem E 1. || l. 10. truncare] trucidare R 1. || l. 12. homicidam R 2. E 1. accusare deest R 1. || l. 13. eclesia R 1; ecclesiam 30 E 2. || l. 14. parracidis R 2. E 1. || l. 15. hoccid- pro occid- R 1, et ita infra. || l. 16. a deest R.

VI, 5, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8). — l. 18. FL. — REX] des. E 1. V 2. 3. 4. 6. GLOR. deest E 2. V 8. RECESSVINDUS] ita R 2; RECØDUS R 1; RCTS E 2; REDS V 1; RCDS V 5; CHDS V 8. || l. 19. occidat] ita R 2. E 1. V 6; hoccidat R 1. V 7; occiderit E 2. V 1. 2. || l. 20. hocciderit R 1. nullam R 1. || l. 21. iusta E 2. V 3. ut — percussat] ut ille 35 homicide damnatum aut pena percipiatur V 8. illum] illum hominem E 1.

VI, 5, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8). 15). — l. 23. ANTIQUA] ita R 1. E. V 7. 8. 15; FLS RCDS REX V 1. 5; F CHS R V 6; deest V 2. 3. 4. || l. 24. Si h. dum quis non] ita R 1. E 1. V 7; Si quis h. dum non E 2. V 1. 2; Si quis h. dum eum non cett. hocciderit R 1. V 7; occidat E 2. 40

1) Deuter. 19, 4. 6. 2) Lex, ut crediderim, Eurici imitari videtur sententias iuris Romani; cf. Dig. XLVIII, 8, l. 1 § 3: eum, qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc admisit, absolvi posse; eod. tit. l. 7: si putator ex arbore cum ramum deiceret non praclamaverit et praeteuntem occiderit, ad huius legis (Corneliae) coercionem non pertinet; eadem fere leguntur Pauli Sent. V, 23, § 12; ibidem § 3: is, qui casu iactu teli hominem 45 imprudenter occidit, absolvitur; Nov. Valent. III. 19; Collatio legum Mos. et Rom. 1, 6—10. Ex nostra lege, quae de singulari quodam casu homicidii casualis constituit, Reccessvindus

Recc. Erv.] ignorando occiderit, si nulla occasio inimicitie¹ ante cum eo fuit, et ille **VI, 5, 2.** nolens homicidium amiserit adque ante iudicem hoc potuerit adprobare, securus abscedat.

Recc. Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VI, 5, 3.

5 Si quis impulsus occidat hominem.

Si² quis aut casu aut re quacumque impulsus vel precipitatus³ in alterum conruerit hominemque occiderit, pro homicidio nec damnis nec penis damnabilis erit. Si certe homo inpulerit alium, cuius impulsione inlisis perimat alterum, si ille, qui inpulit, absque mala voluntate hoc fecerit, auri libre damnum habebit, quare lesionem
10 vitare neclexerit.

Recc. Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VI, 5, 4.

Si quis alterum percutere volens alterum occidat hominem.

Quicumque exorta lite, dum eum, cum quo contendit, percutere querit, alterum nolens occiderit, querendum est, a quo cedes exordium habuerit. Et* si ab illo,
15 quem percussor voluit percutere, exortam cedem esse constiterit, ille, qui concitavit litem, licet evaserit percussionem, quia tamen per ipsum constat homicidium esse commissum, C auri solidos det; ille vero, qui percussit, L solidos reddat, omnes defuncti nihilominus proximis profuturos. Ideo enim ambo damnum habebunt, quia ille volens aditum mortis dedit, iste nolens mortem iniicit.

20 *) *Pro*: Et si ab illo — constiterit V 4. 8 *praebent*: Et dum cognitum evidenter extiterit, a quo cedes initium sumpsit.

VI, 5, 2. l. 1. ignorandum R 1; ignorantem V 3. hoccasio R 1. V 7. ante] antea E. V. fuit] fuerit E. V. ille] qui *add.* R 1. || l. 2. amiserit] *ita* R 1. E. V 3. 7; admiserit *cett.* iudice R 1. V 7.

VI, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15). — l. 4. FL. — REX] *des.* V 3;
25 ANTIQUA *add.* E 2. V 15; ANTIQUA V 7. GLOR. *deest* E. V 6. 15. RECESSVINDUS] *ita* R 2; RECØDUS R 1; RECTS E 2; RCDS V 1. 2. 5; RCHDS V 4; SS REGN E 1; CHDS *Pith.*; CHS V 6; CINDS V 15. || l. 5. hoccidat R 1. V 7. || l. 6. precitatus R 1. || l. 7. hominemque] hominem quem R 1. E 1. V 7. hocciderit R 1. V 7. || l. 8. impulsione] percussionem E 2. || l. 9. mala] macula R 2. quare] quia V 15. || l. 10. vitare] vetare R 2. neclexit *vel* neglexit R 2. E 1. V 2. 3. 7.

30 VI, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15. 18. 19. 20). — l. 11. FL. — REX] *des.* V 3. 6. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 7. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCTS E 2; RCDS V 1. 5; RCHDS V 4. 7; SCINS REGENS E 1; CHDS V 2. l. 12. hoccidat R 1. V 7. || l. 13. exhorta R 1. || l. 15. concitabit R 1. || l. 16. lite R 1; *deest* R 2. percussionem mortis V 4. 8. || l. 17. C] centum R 2. L] quinquaginta R 2. omnes] *ita* R 1;
35 om̄s E 2. V 1. 2; *deest* *Pith.*; homines R 2; hominis *cett.* || l. 18. proximis *deest* V 2. || l. 19. iste] ste R 1.

in VI, 5, 1 *generalem iuris regulam sumpsisse videtur. Aliter haud dubie secundum antiquam Germanorum consuetudinem casualia etiam homicidia compositione luebantur; v. Brunner, 'Absichtslose Missethat' in 'SB. d. Berl. Akad.' a. 1890, p. 815 sqq., et 'D. Rechtsgesch.' II,*
40 *p. 543 sqq.; M. Frank, 'Kasuelle Tötung in den Volksrechten' (Diss. jur. Berol.) 1890, p. 11 sqq. Eandem Germanorum consuetudinem sequitur c. 387 Edicti Rothari, quamvis ad exemplum legis nostrae scriptum esse videatur: Si quis hominem liberum casum facientem nolendo occiderit, componat eum, sicut adpretiatum fuerit. De hac lege et sequentibus cf. praeter scripta supra laudata etiam Wilda, 'Strafrecht' p. 544 sqq. 579 sqq. et Dahn, 'Studien' p. 143 sqq.*

45 1) *Cf. Collatio legum Mos. et Rom.* 1, 5 (= Num. 35, 23): si autem non inimicus eius fuerit.

2) *Cf. Frank l. c. p. 28.* 3) *Cf. Dig. XLVIII, 8, l. 7: si quis alto se praecipitaverit et super alium venerit eumque occiderit . . .*

VI, 5, 5. *Recc. Erv.*]

V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si homo exorta cede moriatur.

Si exorta cede ad faciendam pacem quicumque ingenuus advenerit, et eum percussione litis mori contigerit, adque ille, qui percussit, aut suo sacramento aut testibus numero et dignitate idoneis adprobare potuerit, quod hoc ut fieret voluntatis eius non fuit, quia percussor nec percutere nec occidere voluit, libram tantum auri parentibus persolvat occisi. Similiter et quaecumque vulnus tali casu fieri provenerit, tertiam partem compositionis qui percussit exolvat; quia mors eius inulta esse non debet, qui pacis premium ut conferret advenit.

VI, 5, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA.

10

Si, dum levis iniuria infertur, homicidium committatur.

Si, dum quis calce¹ vel pugno aut quacumque percussione iniuriam conatur inferre, homicidii extiterit occasio, pro homicidio puniatur.

VI, 5, 7. *Recc. Erv.*]

VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si iocans aut indiscretus occidat hominem.

15

Quicumque incautus aut indiscretus aut iocari volens aut in multitudine cuiuscumque rei ex inproviso hictum noxium mittens percussisse adque occidisse quempiam videatur, cum aut sacramento aut testibus convictum fuerit, quia id dispositum malitiae aut nocendi voluntate commissum non fuit, non quidem erit percussor vel homicidio infamis vel morte damnabilis, quia mortuum voluntarie non occisit. Quare tamen indiscrete percussit nec vitare casum studuit, libram auri proximis occisi persolvere procurabit et L flagellorum hictibus vapulabit.

VI, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15. 20). — l. 1. FL. — REX] *des.* V 3. 6. 20; ANTIQUA *add.* V 15. GLOR. *deest* V 8. 15. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECTS E 2; RCDS V 1. 2. 5; RCHDS V 7; RCHS V 4; REGNS E 1; RECARETUS V 15; CHDS V 8. || l. 3. Si homo exorta cede E 2. *Mad.*; Si exorta cede homo V 7. || l. 5. et] aut R 2. E 2. V 15; *deest* E 1. dignitatem E 1. V 3. voluntatis] voluntas E 1. || l. 6. hoccidere R 1. V 7. voluit] holuerit E 2; voluerit V 4. 5. *Mad.* || l. 7. et] si V 2; *deest* V 7. qualemcumque R 1. l. 8. qui percussit *des.* V 1. 5.

VI, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 10. ANTIQUA] *ita* R 1. 30 E 1. V 1. 5. 7. 8. 15. 20; FLS GLS RCDS REX V 2; RCHDS V 4; FL V 6; *deest cett.* || l. 12. calcem R 1. || l. 13. hoccasio R 1; *deest* V 7. puniatur E 1.

VI, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (8. 15). — l. 14. FL. — REX] *des.* V 3; FL V 6. GLOR. *deest* E 1. V 2. 4. 7. RECC.] RECCDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCTS E 2; RECDS V 1; RCDS V 2. 5; RCS V 8; SS REGS E 1; CHDS V 4; CNDS V 7. || l. 15. hoccipro 35 occi- hic et infra R 1. V 7. || l. 16. aut] et R. V 7. multitudinem E 2. V 4. 5. *Mad.* || l. 17. hictum] *ita* R 1; hictu R 2. E 2; iectum V 7; ictu *cett.* noxio *Mad.* admittens V 1. 4. 5. 8. *Pith.* || l. 18. quia] qui *al. man. corr.* quia E 2; qui E 1. id] ad E 1; in E 2. dispositum] *ita* R 1. E 1; disposito *cett.* malitiae] *sp̄m add.* E 1; spiritu *add.* *Pith.* || l. 19. vel homicidio] velut homicidii R 1. || l. 20. vel morte] nec morte *Mad.* hoccisit R 1. V 7; occidit V 1. 2. 4. 5. Quare] Quia *Pith.* || l. 21. vitare] 40 iurare V 1. casum] casu R 1; damnum E 2 (*man. alt.*). V 4. 8. istuduit E 2; histuduit V 7. l. 22. procuravit R 1. V 7. L] quinquaginta R 2. ictibus E 1. V. vapulavit R 1. V 7.

1) *Lex aliter atque leges Romanae constituit.* Cf. *Collatio* 1, 10, 1 (= *Cod. Iust.* IX, 16, 4): cum calcis ictu mortis occasio praebita videatur.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VI, 5, 8.

Si quis per cautam disciplinam occidat hominem.

Quemcumque discipulum vel in patrocinio aut in servitio¹ constitutum a magistro, patrono vel domino competenti et discreta disciplina percussum fortasse mori de flagello
5 contingat, cum nihil ille, qui docet aut corripit, in hunc invidie aut malitie habuerit, qui cedit homicidio nec infamari poterit nec affligi. Quia, dicente Dei sacra scriptura, 'qui² disciplinam abicit, infelix erit'.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VI, 5, 9.

Si ingenuus servum casibus prescriptis occidat.

10 Si ingenuus servum non³ voluntate, sed supra scriptis casibus diversis occiderit, medietatem compositionis, que est de ingenuis constituta, erit a percussore domino servi reddenda.

Recc. Erv.] X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VI, 5, 10.

Si servus ingenuum casibus prescriptis occidat.

15 Si servus ingenuum non³ voluntate, sed supra scriptis casibus diversis occiderit, eam compositionem exolvat, que de ingenuis casu occidentibus superior sententia taxat. Quod si dominus pro servo componere noluerit, mox servum tradere oportebit.

Recc. Erv.] XI. ANTIQUA.

VI, 5, 11.

Si homo voluntarie occidatur.

20 Omnis homo, si voluntate³, non casu occiderit hominem, pro homicidio puniatur.

VI, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 20). — l. 1. FL. — REX] *des.* V 3. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 7. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECESVINTUS E 2; RECDS V 1; RECD E 1; RCHDS V 4; RCDS V 2. 5. 6; RCNDS V 7. l. 2. cautam] *ita* R; incautam E. V. hoccidat R 1. E 2. || l. 3. Quicumque R 1. vel *deest* V 1. 25 a] si a *Pith.* || l. 4. competenti] competente V 2; cum potentia E 1; incompetenti *Lind.* indiscreta V 2. *Pith.* si fortasse V 2. || l. 6. cedit] *ita* R 1; cesit R 2. E 2. V 3; cessit E 1. V 7; cecidit V 1. 2. 4. 5. Dei] Domini R 1. iscriptura R 1. V 7. || l. 7. erit] est V 2.

VI, 5, 9. *Codd.* R 1 (medietatem et reliqua *des.*). 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. (6). 7. (14. 15. 20). — l. 8. FL. — REX] *des.* V 3. 14. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. *deest* V 2. 6. 7. RECC.] RECCDUS 30 R 1; RECESVINTHUS R 2; RECNDV V 7; RECDS E 1. V 1; RCTS E 2; RCDS V 2. 5; CH V 6. l. 10. voluntate] voluntarie V 15. supra scr.] prescriptis V 15. hocciderit R 1. || l. 11. medietatem] *ita* R 2. E 1. V 2. 7; medietas *al. m. corr.* medietatem E 2; medietas *cett.* erit *deest* R 2.

VI, 5, 10. *Codd.* R 1 (Prior pars capitis usque ad verbum occiderit in legum contextu *deest*, universum autem caput ad calcem alia manus addidit). 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15). — l. 13. FL. — REX] *des.* R 2. V 7; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. GLOR. *deest* E 2. V 2. 6. 7. RECC.] RECØDUS R 1; RECDS E 1; RCNDS V 7; RCTS E 2; RCDS V 1. 2. 5; RCHDS V 4; CH V 6. l. 16. ea compositione E 1; eam dominus si voluerit compositionem V 2. que] quam V 1. 3. *Mad.* hoccidentibus R 1. || l. 17. oportet E 1.

VI, 5, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 18. XI] X R 1. ANTIQUA] *ita* 40 R 1. E 2. V 1. 5. 6. 7; *deest cett.* || l. 19. homo] non *add.* R 1. voluntarie] *ita* R 1; voluntarie E 1; bolutarie E 2; voluntarie V 7; voluntarie *cett.* occidatur] occidatur hominis R 2; occidat hominem *Mad.* || l. 20. hocciderit R 1; occiserit E 2.

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 9, 1. Interpr.:* Si servus, dum culpam dominus vindicat, mortuus fuerit, dominus culpa homicidii non tenetur; *ib. Gai. 3:* occidendi tamen servos suos
45 domini licentiam non habebunt, nisi forte servus, dum pro culpe modo caeditur, casu moriatur.

2) *Sap. 3, 11.* 3) *Cf. Collatio 1, 10, 1:* quippe quod adseveret, homicidium se non voluntate, sed casu fortuito fecisse, . . . omni eum metu ac suspitione . . . volumus liberari.

VI, 5, 12. *Recc.*]

XII.

FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ne domini extra iudicem servos suos occidant, et si ingenuus occidat ingenuum.

Si¹ criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex istudio malitiae temeranter homicidium dinoscitur perpetrasse? Ideoque, quia sepe presumptione crudelium dominorum extra discussionem publicam servorum anime perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam et huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram; scilicet, ut nullus dominorum dominarumque servorum suorum vel ancillarum seu qualiumcumque personarum extra publicum iudicium quandoquidem occisor existat². Sed si tale servus vel ancilla seu quicumque crimen admiserit, ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, confestim dominus eius vel accusator iudici loci

VI, 5, 12. *Codd.* R 1. 2. (*V* 15 usque ad Nam si dominus, p. 276, l. 22, formam *Recessvindianam*, inde *Ervgianam* praebet; cf. *Mad.*). — l. 1. XII] XI R 1. || l. 2. CHIND.] CNDS R 1; GLORIOSUS RECESSVINTHUS R 2. || l. 4. hoccidant R 1. l. 8. ex istudio] studio R 2. || l. 9. et temeranter R 2. dinoscatur R 2. || l. 11. extra] suorum corr. extra R 2. || l. 12. discussione publica R 2. l. 20. quecumque R 2. || l. 21. ex] et extra R 2.

Err.]

XII.

Ne domini extra culpam suos servos occidant, et si ingenuus occidat ingenuum. 5

Si criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex istudio malitiae temeranter homicidium dinoscitur perpetrasse? Ideoque, quia sepe presumptione crudelium dominorum extra discussionem 10 publicam servorum anime perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam et huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram; scilicet, ut nullus dominorum dominarumque servorum suorum vel ancillarum seu qualiumcumque per- 15 sonarum extra publicum iudicium quandoquidem occisor existat. Sed si tale servus vel ancilla seu quicumque crimen admiserit, ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, eumque dominus vel domina propter aliquod pessimum 20 facinus occiderit vel occidendum preceperit, dum hoc ad cuiuscumque iudicis cognitionem pervenerit, confestim ipse

VI, 5, 12. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 14. 15 (*inde a* Nam si dominus; cf. *col.* 1). 25 17. 20). — l. 1. XII] FLS CNDS REX *add.* E 1; FLS CHDS REX *add.* E 2. V 1. 5. 6; FLS GLS RCS REX *add.* V 2; FLS RCHDS REX *add.* V 4; FLS RCDS REX. ANTIQUA *add.* V 6, et in *marginē*: NOVITER EMENDATA; ANTIQUA 30 NOVITER EMENDATA *add.* V 15. || l. 3. domini] dominum V 1. extra] sine E 1. V 6. 7. 8. culpa E 2. V 6. 7. 8. || l. 4. occidant] non occidantur E 2. ingenuum] vel truncaverit *add.* V 6. *Pith.* l. 8. qui] si V 1. ex istudio] ita E 2; ex histudio 35 V 7; extudio V 6; studio V 3; ex studio *cett.* malititij E 1. || l. 10. discussionem publicam] ita E 1. V 2. 6. 15. 20. *Pith.*; culpam E 2. V 1. 4. 5. 7; culpa V 3. || l. 11. extirpari E 1; istirpari E 2; extirpare V 1. 7; extirpare *corr.* 40 -ri V 6. || l. 14. dominarumque] vel dominarum V 1. 2. || l. 15. qualiumcumque] qualiumqua E 2; qualemcumque V 6; quarumcumque V 1. || l. 16. extra — quicumque *des.* V 4. publicum iudicium] ita E 1. V 2. 6; culpam E 2. V 1. 3. 5. 7. 8. 45 quandoquidam E 1. || l. 17. tale] talis V 6. servus — crimen] facinus vel ancilla vel servus seu quicumque alii E 1. || l. 23. ipse *deest* V 7.

1) Cf. *Cod. Theod.* IX, 12 (*L. Rom. Vis. C. Th.* IX, 9); *Gai Inst.* I, 52. 53; (*L. Rom. Vis. Gai.* 3); v. *Dahn*, 'Könige' VI², p. 198 sq. 2) *Antiquioris iuris, plenioris domino potestatem permittentis, vestigia praebet lex antiqua VII, 2, 21.*

Recc.] illius, ubi hoc exortum fuerit, aut comiti vel duci publicare non differat, et agitata discussione, dum manifestum crimen patuerit, seu a iudice sive a proprio domino mortis, quam meretur, sententiam excipiat¹; ita tamen, ut, si reum iudex occidere noluerit, mortis eius sententiam scriptis decernat, et utrum interficere eum dominus eius an vite reservare voluerit, in eius potestate consistat. Sane si servus vel ancilla, ausu pestifero resultantes dominis, seu gladio vel lapide sive quocumque hictu dominum dominamve percusserit vel percutere conatus fuerit, et domini se cupientes defendere statim in eo furore servum aut ancillam occiderint, nullatenus ad satisfactionem tenendi sunt homicidii; si tamen res taliter gesta pro-

Err.] dominus dominave ad iudicium ire cogendi sunt, qualiter per probationem servorum et ancillarum sive suo iuramento confirmant, quod tale facinus admiserint, unde digni essent mortis ultione percelli*. Nam si ex disposito malitiae servum suum vel ancillam seu per se seu per quemlibet extra culpam occidere quicumque presumerit**, pro facti huius temeritate libram auri fisco persolvat atque insuper perenni infamio denotatus testificari ei ultra non liceat. Qui vero alienum servum vel ancillam ex deliberatione suae voluntatis occiderit vel occidendum preceperit, duos eiusdem meriti servos seu ancillas occisorum dominus de facultate homicide consecuturus est***. Nam si dominus fortasse vel domina in ancilla vel servo, tam proprio quam extero, vel incitatione iniurie vel ira com-

*) *V* 3. 4. 8 *addunt*: secundum seculi ritum.

**) *E* 1 *add.*: homicida tamen secundum superiorem ordinem perennis exilii poenam indubitanter excipiat.

***) *E* 1 *add.*: qui talia dinoscitur perpetrasse, propter arcendam huius rei temeritatem redactus in exilium sub penitentia, quousque advixerit, et facultas eius illis proficiat, quibus lex ad capiendam hereditatem viciniore gradus successione inducit; *V* 6. *Pith.* *addunt*: omicida tamen secundum superiorem hordinem perhennis exilii penam indubitanter excipiat.

VI, 5, 12. *l.* 2. duci] *ita R* 2. *Mad.*; iudici *R* 1. || *l.* 4. sive] seu *R* 2. || *l.* 5. mortis — excipiat] mortem quam meretur excipiant *V* 15. *l.* 6. reus excipiat *Mad.*; excipiat — sententiam *des. R* 2. si] *ita Mad.*; seu *R* 1. || *l.* 9. vite reservare] vitam servare *Mad.* || *l.* 11. ausu] *ita R* 1. *V* 15; aut sub *R* 2; casu *Mad.* resultantes *R* 1. || *l.* 12. dominis suis *Mad.* quocumque] *ita Mad.*; quocumque *R* 1; cocumque *R* 2. *l.* 13. dominum] domino *R* 2. || *l.* 15. in eo] in eos *R* 1. || *l.* 16. hocciderint *R* 1. 2. || *l.* 18. taliter gesta probabilis] generaliter probata *V* 15.

VI, 5, 12. *l.* 1. dominavel, *al. m. add.* que *E* 2. || *l.* 3. servorum suorum *V* 7. et] vel *V* 1. 2. 6. sive suo] sivi suo *E* 2; sibi suo *V* 1; suo sibi *V* 6. iuramento] sacramento *V* 2. 5. *Pith.* *l.* 4. tale *deest E* 1. admiserit *V* 2. 7. || *l.* 5. ultionem *E* 2. *V* 7. || *l.* 7. sive per quemlibet *V* 2. quemlibet] quamlibet *E* 1; quemlibet *E* 2. || *l.* 8. culpam] publicum examen *E* 1. *V* 17. || *l.* 9. factis *E* 2. *V* 6. || *l.* 10. perenni] per eam *Mad.* infamia *V* 1. 2. 6. || *l.* 11. testificare *E* 1. *V* 2. *l.* 14. seu anc.] vel anc. *V* 2. || *l.* 18. extero] *ita E. V* 1. 2. *Pith.*; externo *corr.* extero *V* 6; externo *V* 3. 7. 15; extraneo *cott.* commotus] ammotus *V* 2. || *l.* 24. propter arcendam] preparandam *E* 1. || *l.* 25. sub penitentia] suppetentia *E* 1. *l.* 29. homicida *Pith.* || *l.* 30. ordinem *Pith.* perennis *Pith.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. Gai.* 3: Nam si servus dignum morte crimen admiserit, iis iudicibus, quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine puniatur.

VI, 5, 12. *Recc.*] *babilis fuerit, hoc est, et per testimonium vel iuramentum servorum vel ancillarum, quos interfuisse constiterit, et per sacramentum eius, qui talia gesserit. Nam si ex disposito malitiae servum suum vel ancillam seu per se sive per quemlibet extra publicum examen occidere quicumque presumpserit, qui* talia dinoscitur perpetrasset, propter arcendam huius rei temeritatem redactus in exilium sub penitentia persistat, quousque advixerit¹, et facultas eius illis proficiat, quibus lex ad capiendam hereditatem vicinioris gradus successione indulgit. Qui vero alienum servum vel ancillam ex deliberatione sue voluntatis occiderit vel occidendum preceperit, duos eiusdem meriti servos seu ancillas occisorum dominus de facultate homicide consecutus est²; homicida tamen secundum superiorem ordinem perennis exilii penam indubitanter excipiat. Nam si dominus fortasse vel domina in ancilla vel servo, tam proprio quam extraneo, vel incitatione iniurie vel*

*) *Pro qui — perpetrasset, quae leguntur in R, praebet Mad.: notatus infamio testificare ei ultra non sit licitum et.*

VI, 5, 12. *l. 3. constiterint R 2. || l. 7. examen — dinoscitur] iudicium occidere dinoscitur, qui talia presumpserit V 15. || l. 9. coarcendam R 2. || l. 11. persistat] existat V 15. || l. 14. successione] successione R 2; successionem V 15; accessionem Mad. indulget Mad. || l. 15. liberatione R 1. || l. 16. voluntatis R 2. vel occ.] sive occ. R 2. || l. 18. facultatem R 2. || l. 20. hordinem R 1. || l. 21. excipiat] ita R. V 15; obtineat Mad. || l. 24. extraneo] externo R 2. incitatione] inlicitatione R 2.*

Err.] motus, dum disciplinam ingerit, quocumque ietu percuciens homicidium perpetraverit, et vel testibus probare potuerit vel certe sacramento suam conscientiam expiaverit, nolendo tale homicidium commisisse, ad huius legis sententiam 5 teneri non poterit. Verumtamen si servi vel ancille instituentibus vel consentientibus dominis in conservis suis vel quibuscumque personis dixerint se homicidium perpetrasset et per exactionem tormentorum eosdem dominos suos 10 talia sibi constituisse taxaverint: servi quidem vel ancille talia perpetrantes centenis flagellis publice verberandi sunt ac turpiter decalvandi; eorum vero domini, si iuraverint, nihil tale ordinasse, ad legis huius sententiam nullatenus 15 teneantur; atque illi, qui suos conservos occiderint, in potestate domini sui eorum causa consistat, ut faciendi de eis quod voluerint licentiam habeant. Si vero alienum quis occiderit servum, ei procul 20 dubio traditurus est, cuius servum vel ancillam dinoscitur occidisse. Quaecumque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel in domo positum quemquam in-

25

VI, 5, 12. *l. 2. hictu E 2. vel deest E 1. l. 3. potest E 1. certo E 2. || l. 8. conservis — personis] quibuscumque personis sive conservis 30 suis V 2. || l. 10. exactione corr. exactioni E 1; exactione V 6. || l. 11. taxaverit E 1. si servi E 1. || l. 15. ad] et E 2. huius] uis E 2; deest E 1. || l. 16. conservos] conserbos E 2; servos E 1. V 1. || l. 17. domini sui] dominorum V 2; 35 dominorum suorum V 4; domini V 15. eorum causa consistat] erit V 7. || l. 20. occiderit servum] vel ancillam add. V 3; servus occiderit servum V 8. || l. 21. traditurus] tradendus V 2. 8. l. 22. Quaecumque] Quae E 1; Quicumque V 1. 40 2. 6; Quemcumque V 7. || l. 23. pers. ing. propter] propter personam ingenuam V 2; personam ingenuam propter V 6. rapacitate E 2. V 2. || l. 24. in itinere des. V 2. in domo] domi V 1; domu corr. in domo V 6.*

45

- 1) *Cf. Conc. Epaon. (a. 517), can. 34, LL. Conc. Mer. p. 27: Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione biennii effusionem sanguinis expiavit.*
 2) *Cf. Edictum Theoderici c. 152: Si alienus servus ab aliquo . . . occidatur, in potestate habet dominus eius aut criminaliter . . . accusare, aut de damno certe amissi mancipii civiliter actionem proponere, ita ut pro uno servo occiso duos tales recipiat.*

50

Recc.] ira commotus, dum disciplinam ingerit, quocumque ictu percutiens homicidium perpetraverit, et vel testibus probare potuerit vel certe sacramento suam
 5 conscientiam expiaverit, nolendo talem homicidium commisisse, ad huius legis sententiam teneri non poterit. Verumtamen si servi vel ancille instituentibus vel consentientibus dominis in conservis
 10 suis vel quibuscumque personis homicidium perpetraverint et per exactionem tormentorum eosdem dominos suos talia sibi constituisse taxaverint: servi quidem vel ancille talia perpetrantes centenis flagellis
 15 publice verberandi sunt hac turpiter decalvandi; eorum vero domini superiori sunt sententia ferendi. Quaecumque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel in domo positum quemquam
 20 insidians occidisse detegitur, homicida continuo pro homicidio puniatur. Et quoniam consilio quisque vel iussu homicidium faciendum insistens noxior iudicandus est quam ille, qui homicidium opere perpetravit, id specialiter constituendum oportuit, ut excepta causa servorum, de quibus supra taxatum est, si ingenuum vel ingenuam per servum aut ancillam dominus dominave occidendum preceperit,
 25 et per arduam apud iudicem publicamque tormentorum discussionem talia de dominis fuerint manifeste confessi, servus procul

Erv.] sidians occidisse detegitur homicida continuo pro homicidio puniatur. Et quoniam consilio quisque vel iussu homicidium faciendum insistens noxior iudicandus est quam ille, qui homicidium opere perpetravit, id specialiter constituendum oportuit, ut excepta causa servorum, de quibus supra taxatum est, si ingenuum vel ingenuam per servum vel ancillam dominus dominave occidendum preceperit, et per discussionem apud iudicem talia de dominis fuerint manifeste confessi, si hoc per legitimum testem firmare nequiverint, servis super dominis suis credi non oportebit; set ipsi tunc domini, qui talia iussisse dicuntur, coram iudice se suo sacramento innocentes reddere non morentur. Ipsi vero, qui homicidium fecisse confessi sunt, aut pro homicidio puniantur, aut occisorum parentibus vel propinquis tradantur, ut quod de eis facere voluerint habeant potestatem. Quod si domini eorum iurare nequiverint, servus procul dubio vel ancilla tam noxia perpetrantes, ducentenis verberati flagellis, turpiter etiam decalvandi sunt; domini vero, quibus iubentibus tale nefas admissum est, capitali se noverint supplicio perimendos. Nam si ingenui quilibet ex communi consilio homicidium perpetrare deliberaverint, illi, qui fortasse percusserint aut quocumque ictu hominem interfecerint, morte damnandi sunt; illi vero, qui cum eis consilium habuisse reperiuntur, quamvis non percusserint, propter iniquum tamen consilium ducentorum

VI, 5, 12.

VI, 5, 12. l. 2. percutiens R 1. || l. 3. perpetraverit] ita Mad.; penepetraverit R. || l. 4. sacramentum R 1. || l. 5. tale R 2. || l. 10. homicidium perpetraverint] dixerint se homicidium perpetrasse Mad. || l. 11. per exactione R 2. || l. 15. hac] ac R 2. || l. 16. superiori — ferendi] si iuraverint etc. (cf. *Erv.*) — occidisse Mad. || l. 21. Et
 40 deest R 1. || l. 22. quisque] quique R 1. || l. 24. opere deest R 2. || l. 28. aut] vel R 2. || l. 29. occidendum R 1. || l. 30. apud R 2. || l. 32. confessi] si hoc etc. (cf. *Erv.*) — iurare nequiverint add. Mad.

45

VI, 5, 12. l. 2. quoniam] qm̄ E 1; qm̄ E 2; deest V 1. 5; erasum V 6. || l. 5. opere] operare E 1. ispecialiter E 2. || l. 6. oportebit Mad. excepto causam E 2. || l. 9. discussionem apud iudicem] arduam apud iudicem publicamque tormentorum discussionem Mad. || l. 10. de dominis talia V 1. dominis suis Mad. || l. 11. si hoc] et hoc V 3. || l. 12. nequiverit V 1. suis dominis E 1. V 7. || l. 13. set] ita E. V 7; sed V. l. 14. iuss[isse dicuntur] uncis inclusa des. E 1. iudicem E 2. || l. 16. Ipse E 1. || l. 19. quod] ita E. V 2. 6. 7; quid V 1. 3. 4. 5. de deest E 2. l. 22. perpetrantes] perpetrasse reperti V 2. l. 23. verberatis E 1. hac turpiter E 2; ac t. V 1. 2. decalvandi] decalvaldi E 1; decalbandi E 2. || l. 24. iubentibus] videntibus V 1. || l. 28. illi qui — damnandi sunt] ita E. V 1. 2. 3. 6. 7; ille qui f. percusserit . . . interfecerit . . . morte damnandus est Mad.

50

VI, 5, 12. *Recc.*] dubio vel ancilla tam noxia perpetrantes, ducentenis verberati flagellis, turpiter etiam decalvandi sunt; domini vero, quibus iubentibus tale nefas admissum est, capitali se noverint supplicio perimendos. Nam si ingenui quilibet ex communi consilio homicidium perpetrare deliberaverint, illi, qui fortasse percusserint aut quocumque hictu hominem interfecerint, morte damnandi sunt; illi vero, qui cum eis consilium habuisse repperiuntur, quamvis non percusserint, propter inicum tamen consilium ducentorum flagellorum hictus publice extensi et decalvationis feditate passuri sunt, adque insuper proximis occisi parentibus quinquagenos solidos componere compellantur, aut si non habuerint, unde componant, perenniter servituri tradantur.

Err.] flagellorum hictus publice extensi et decalvationis feditatem passuri sunt, atque insuper proximis occisi parentibus quinquagenos solidos componere compellantur, aut si non habuerint, unde componant, perenniter servituri tradantur. 5

10

15

VI, 5, 13. *Recc.*] XIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Err. deest. 20

Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quacumque corporis parte truncare.

Superiori¹ lege dominorum indiscretam sevitiā a servorum occisione privabimus. Nec etiam imaginis Dei plasmationem adulterent, dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum prohibendam oportuit. Ideo decernimus, ut quicumque dominus dominave absque iudicis examinatione et manifesto scelere servo suo vel ancille manum, nasum, labium, linguam, aurem etiam vel pedem absciderit aut oculum evulserit seu quacumque parte corporis detruncaverit aut detruncari vel extirpari preceperit, trium annorum exilio sub penitentia religetur apud episcopum, in cuius territorio aut ipse manere aut

25

30

VI, 5, 12. l. 2. verberati *deest* R 2. || l. 6. perimendos] permanendos R 2. || l. 7. comuni R 1. l. 9. quocumque R 1. || l. 12. inicum] inimicum R 1; inimicum *corr.* inicum R 2. || l. 14. puplice R 1. || l. 17. aut] ut R 2.

VI, 5, 12. l. 1. hictus] ita V 7; hictibus E 2. V 2; ictibus V 1; *deest* E 1; ictus *cett.* || l. 2. feditate E 1. V 6. sunt] sint V 1. 2. 6. || l. 4. compellantur E 2. si] quod si V 15. || l. 5. servituri] servituti E 1.

VI, 5, 13. *Codd.* R 1. 2. V 6. (10). — l. 20. XII R 1. RECC.] RECCESVINDUS R 2; RECØDUS R 1; RCDS V 6. || l. 21. quecumque R 1. || l. 23. indiscreta R 1. sevitiā] servitia R 1; sivitia R 2. servorum] *deest* R 1; ad servorum R 2. occisione] accasione R 1. || l. 24. privavimus V 6. Nec etiam] Nunc etiam ne V 6. imaginis] ita V 6; in magnis R 1; imazines R 2. l. 26. proibendam R 2. V 6. dominave R 1. || l. 27. manifestato R 2. || l. 28. manu nasu R 1. l. 29. quamecumque partem V 6. || l. 30. detruncare vel extirpare V 6. || l. 31. relegetur V 6. ipse] se R 1.

1) Recte monuit Dahn, 'Könige' VI², p. 198, n. 7, ad hanc legem referenda esse verba, quae exstant in Conc. Emerit. (a. 666) can. 15: Si regalis pietas pro salute hominum suarum legum dignata est ponere decreta etc. Ideoque placuit huic sancto concilio, ut omnis potestas 45 episcopalis modum suae ponat irae nec pro quolibet excessu cuilibet ex familia ecclesiae aliquod corporis membrorum sua ordinatione praesumat extirpare aut auferre. Quod si talis emerserit culpa, advocato iudice civitatis ad examen eius deducatur, quod factum fuisse asseritur.

Recc.] factum scelus esse videtur. Omnem vero facultatem ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sunt sceleris eius participes, tueantur adque gubernent, reddituri, cum redierit, rei domino rationem. Si certe filii legitimi defuerint, aliis parentibus ita iudex facultatis eius custodiam committat, qualiter, cum redierit, de rebus suis ratio illi reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse curam habebit, qualiter et cuncta gubernet adque conservet, et de eisdem postea rationem reddat.

Err. deest. VI, 5, 13.

Nov.]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

VI, 5, 13*.

Ne liceat quemcumque servum vel ancillam quacumque corporis parte truncare.

10 Precedentium non vicia sed virtutes emulando conlectas invenimus hanc legem iustissime editam, iniuste abrasam¹; et ideo, ne humanis excessibus turpande imaginis Dei frena laxentur, in nomine Domini ego Flavius Egiga rex ipsis verbis ipsisque sententiis illo eam iterum ordine introduxi, quo dudum illam previa iudicii principalis auctoritas conlocavit, que sic incipit: Superiori lege
15 dominorum indiscretam sevitiā a servorum occisione privavimus. Ne etiam imaginis Dei plasmationem adulterent, dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum prohibendam oportuit. Ideo decernimus, ut quicumque dominus dominave absque iudicis
20 examinatione et manifesto scelere servo suo vel ancille manum, nasum, labium, linguam, aurem etiam vel pedem absciderit aut oculum evulserit seu quamcumque partem corporis detruncaverit aut detruncare vel extirpare preceperit*, trium annorum exilio sub penitentia
religetur apud episcopum, in cuius territorio aut ipse manere aut factum scelus esse videtur. Omnes** vero facultates ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sunt sceleris eius participes, tueantur atque gubernent, reddituri, cum redierit, rei domino rationem. Si certe filii legitimi

25 *) *V* 8 *add.*: seu ferro, fuste vel igne seu cuiusque adinventionis lesione, medietatem rerum suarum fiscus usurpet, et insuper.

***) *V* 8: Residuam vero medietatem eorum, si filios habuerint, qui tamen *etc.*

VI, 5, 13. *l.* 1. Omnes vero facultates *V* 6. || *l.* 2. sint *R* 2. *V* 6. sceleri *R* 2. || *l.* 4. facultatis eius custodiam] *ita* *R* 1; facultates eius custodiendas *R* 2. *V* 6. || *l.* 5. illi] illis *R* 1. Sin] Si *R* 2. *V* 6. || *l.* 6. et *deest* *R* 1. || *l.* 7. gubernat *R* 2.

30 VI, 5, 13*. *Codd.* *V* 1. 2 (Precedentium — incipit *des.*). 3 (*usque ad* iudicis examinatione). (4. 5). 6 (Precedentium — incipit). 7. (8. 11. 12. 15. 16. 17. 18. 20). — *l.* 8. FL. — REX] *des.* *V* 3; ANTIQUA *V* 15. GLOR. *deest* *V* 8. EGIGA] *ita* *V* 2. 4. 8; RCDS *V* 1. 5. *Pith.*; RCNDS *V* 7. *l.* 9. quemcumque] quecumque *V* 1; cuiuscumque *V* 2. servum suum vel a. *V* 1. 8; servi sui vel ancille *V* 2. quacumque] quaecumque *V* 2. 7. quac. corp. parte] aliquo membro *Mad.* || *l.* 10. vicia] *ita* *V* 1. 6; vitia *alii.* emulando] emendando *V* 3. conlectas *V* 1; conlectas *corr.* coniectas *V* 6; coniectans *V* 7. *l.* 11. iniuste] iniustissime *V* 3. || *l.* 12. Egiga *V* 7. || *l.* 13. ipsius *V* 1. ipsiusque *V* 1. illo] *ita* *V* 3. 7; illo dudum *cett.* in ordinem *V* 3; in ordine *V* 7. || *l.* 14. illam previa] *ita* *V* 1; illa previa *V* 7. 8; illam previam *V* 3. *Mad.* collocavit *V* 1. Superiori quidem lege *V* 1. || *l.* 15. indiscreta *V* 2. sevitiā] sevitiā *V* 2; seu etiam *V* 3. occasio *V* 3. privabimus *V* 4; privamus *V* 3; servavimus *V* 7. Ne etiam] *ita* *V* 2. 3. 5. 7; Nunc etiam ne *V* 1. *Mad.* || *l.* 17. oportebit *V* 4. 8. || *l.* 18. examinatione] *reliqua* *des.* *V* 3. || *l.* 19. absciderint *V* 2. 8. *Mad.* aut] vel *V* 2. evulserint *V* 2. 8. *Mad.* partem membrorum corporis *V* 2. 4. || *l.* 20. detruncaverint *V* 2. 8. *Mad.* detruncari vel extirpari *V* 7. preceperint *V* 2. 8. *Mad.* || *l.* 21. religetur] *ita* *V* 7; reliquentur *V* 2; relegetur *V* 1; relegendur *V* 8. *Mad.* apud episcopum] ab episcopo *V* 2. in *deest* *V* 1. ipse] ipsi *V* 2. || *l.* 22. Omnem vero facultatem *V* 7. *Mad.* ipsius] ipsorum *V* 8. *Mad.*; eorum *V* 2. sunt sceleris eius] sint sceleris eorum *Mad.* || *l.* 23. redierint *V* 2. *Mad.* domino] dominaeve *add.* *Mad.*

1) *Egiga vituperat Ervigium, qui legem istam delere fecit. Cf. 'N. Arch.' XXIII, p. 507 sq. et supra p. 250, n. 2.*

VI, 5, 13*. Nov.] defuerint, aliis parentibus ita iudex facultates eius custodiendas committat, qualiter, cum redierit, de rebus suis ratio illi reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse, curam habeat, qualiter cuncta gubernet atque conservet, et de eisdem rationem postea reddat***.

***) V 8 *add.*: et ipse servus vel ancilla in libertate permaneat.

5

VI, 5, 14. Recc. Erv.]

XIII. (XIII.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut homicida cunctis liceat accusare.

Si homicidam nullus accuset, iudex, mox facti crimen agnoverit, licentiam habeat corripere criminis, ut penam reus excipiat, quam meretur. Nec enim propter accusatoris absentiam aut aliquod fortasse concludium sceleris debet vindicta 10 differri, sed tam uxor mortem mariti, vel si quid noxium ab alio forte pertulerit, quam etiam maritus, si simile aliquid uxorem pati contigerit, licitum habebit inquirere et iuxta qualitatem criminis legaliter ulciscendum insistere; ita ut, si manente adversus reum tali intentione maritus et uxor vitam finierint et imperfectam causam reliquerint, eorum filii seu propinqui, quibus ad capiendam hereditatem legitima 15 successio competit, accusare reum vel homicidam hac, sicut parentes facere potuerant, instanter prosequi habeant potestatem. Nec enim dignum est parentum aut propinquorum habere facultatem, si non reus vel homicida debitam sententiam condemnationis excipiat¹. Quod si iudex admonitus huius rei vindex esse destiterit et dilatans accusantes, ad regiam cognitionem ex hoc querela pervenerit, sciat se pro mortuo, 20 quem vindicare noluit, medietatem homicidii, hoc est CL solidos, petenti esse daturum². Facultates sane eius, qui pro suo est scelere puniendus, non antea cuiquam usurpare conceditur, nisi per iudicium ultionis ex lege sententia detur.

VI, 5, 13*. l. 1. facultates eius custodiendas *ita* V 1. 2. 4; facultatis eius custodiam V 7; facultatum eorum custodiam *Mad.* || l. 2. redierit] reddiderint V 2. illi] *ita* V 7; illis V 1. 2. Si V 7. 25 ipse] ille V 1. || l. 3. et cuncta V 7. *Mad.* et de eisdem] et de eis V 7; et ex hoc quidem V 2; et hoc quidem de iisdem V 4. rationem postea] *ita* V 1. 7; rationem posteritas V 4; postea rationem V 2. postea reddat] reddat dum redierint V 15; reddat dum redierit V 18.

VI, 5, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4) 5. (6) 7. (8) 15. 20). — l. 6. XIII R 1. E. FL. — REX] *des.* V 2. 3; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CINTS E 1; 30 CHDS V 1. 5. 6. 7. 8. 20; GLS RECTUS E 2; RCHDS V 4. || l. 7. homicida] *ita* R 2. V 1; omicida E 2; homicidas R 1; homicidam *cett.* || l. 8. mox] *ita* R. E. V 3. 7; mox ut *cett.* agnoverit] admiserit vel audierit V 3. || l. 9. excipiat] accipiat *Mad.* || l. 10. hisceleris V 7. || l. 11. differre R 1. morte E. V 3. quid *deest* V 2. || l. 12. si *deest* R. V 2. 3. 7. similia E; similem V 7. || l. 14. reum] eum R 2; eum *corr.* reum E 1. || l. 15. relinquerint R 2. E 2. V 1. 7. capiendam h. legitima] capienda 35 legitima hereditatem V 2. legitimam E. || l. 16. hac] *ita* R 1. E 2; *deest* V 2; ac *cett.* poterint E 2. V 1. || l. 17. persequi R 2. E 1. V 1. 2. 5. 7. 15. enim] eum V 1. || l. 18. debitum R 1; debita R 2. || l. 19. si *deest* R 1. destiterit] distiterit V 7; distulerit E 1. V 3. *Pith.* || l. 20. querella R 2. E 2. V 7. sciet E 1. || l. 21. CL] centum quinquaginta R 2. V 8. 15. 20; CC quinquaginta *Pith.*; CCL V 7. *Mad.* daturos V 1. || l. 22. Facultas V 1. 7. usurpare] *ita* R; usurpare *cett.* || l. 23. iudicium prius ultionis *Mad.* lege] legis V 7. detur] detegatur V 3. 40

1) Cf. L. Rom. Vis. Paul. III, 7, 1. 2) Cf. G. Cohn, 'Die Justizverweigerung im altdeutschen Rechte' p. 147 sqq.

Recc. Erv.]

XV. (XIII.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 5, 15.

Quod et proximis et extraneis homicida conceditur accusare.

Cum ceterorum criminum reos penas semper oporteat excipere, quas merentur, nefas esse putandum est, homicidas umquam indemnes relinquere, quos severiori
 5 magis condecet atrocitate puniri. Ne ergo possit evadere homicida quod fecit, aut aliquis scelus eius presumat forsitan excusando celare, primo proximis occisi datur
 licentia accusandi; quod si iidem proximi ad querendam defuncti mortem aut tepidi fuerint aut forte distulerint, tunc accusandi homicidam tam omnibus generaliter aliis
 parentibus quam exteris aditum pandimus; ita ut, qui homicidam fraudulenter
 10 excusare conatus fuerit vel defendere, commodum, quod propterea fuerit consecutus, in duplum compellatur accusatori persolvere. Nam homicidii reus numquam potest esse securus, cum contra eum accusationem deferre nulli penitus licentia denegetur.

Recc. Erv.]

XVI. (XV.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VI, 5, 16.

Si homicida ad ecclesiam confugiat.

Non¹ sumus inmemores, de homicidis actenus adque maleficis diversas quidem legum sententias precessisse et iuxta qualitate sceleris penas esse prepositas, quas unusquisque eorum merebatur excipere. Tamen, quia nequitie huius autores, quanto in malis amplius prompti sunt, tanto ad evadendum supplicium occasiones sepe pre-
 tendunt, ac se plerumque basilicarum Dei defensione committunt, qui contra divinum
 20 preceptum scelera perpetrare non metuunt, ideo, quia numquam debet hoc scelus inultum relinqui, quod et vitam perimit et quorundam mentes ad deterius frequenter inpellit, hoc omnem per evum mansurum damus edictum: ut, quemcumque homicidam seu maleficum lex puniri precipit, et preterea, qui ex suo disposito vel male volum-

VI, 5, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6). 7. (15. 20). — l. 1. XIII E. FL. —
 25 REX] *des.* V 20; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 7; CINDS E 1; CDS E 2. V 3; CHDS V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 2. homicida] *ita* R. E 2; homicidam *cett.* || l. 3. pena R. oportet R 1. excipere] *exipere* E 2; exhibere E 1. || l. 4. quos] quod R 1. || l. 5. condecet] quam decet R 1. || l. 6. excusandum E 1. primo] *mox* R 2. hoccisi R 1. datur] *concedatur* E 1; conceditur E 2. V 1. 2. 5. 7. || l. 7. idem R 2. E 1. V 1. 2. || l. 8. tam — aliis] *hominibus* generaliter
 30 aliis tam R 2; omnibus generaliter tam aliis V 2; tam hominibus g. a. V 7. || l. 9. exteris] *externis* Pith. || l. 10. excusare conatus] *excusatus* quonatus R 2. fuerat V 1. || l. 11. accusatori *deest* V 2. homicide R 2. potes R 1. || l. 12. deferre] *deferri* V 2; ferre R 2; defendere E 2. denegatur V 2.

VI, 5, 16. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 13. XV E. FL. —
 REX] *des.* V 3. 20; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15. CHIND.] *CNDUS* R 1; CHINDS R 2;
 35 CHNDS E 2; CHDS V 1. 2. 4. 5. 6; CNDS V 7; GL. CINS E 1. || l. 14. eclesiam R 1. || l. 15. homicidiis R 1. E 2. V 2. adque] *ac* E 1. maleficiis V 2. diversa R 1. || l. 16. precessisse] *corr.* precepisse V 6; precepisse V 1. 5. iuxta] *iusta* R 2. E 2. qualitate] *ita* R 1. E 2; qualitatem *cett.* isceleris R 1. prepositas] *ita* R; propositas E. V. || l. 17. autores] *ita* R; auctoris E 1; auctores *cett.* quanto] *quando* R 2; quantum E 2. V 1. 2. || l. 18. tantum R 2. E 2. V 1. 7. hoccasiones R 1.
 40 l. 19. se] *sese* R 2. basilicarum E 2. V 2. defensione] *ita* R. E 2. V 2; defensionem *cett.* || l. 20. perpetrasset E 2. V 1. ideo] *ita* R. E 1. V 7; ideoque *cett.* || l. 22. omnem] *ita* R 1. E 2; omne *cett.* l. 23. precipiat E 1; precepit E 2.

1) *De iure asyli ecclesiarum v. E. Loening, 'Gesch. d. D. Kirchenrechts' I, p. 317 sqq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 374 sqq. Cf. infra IX, 3. Ex verbis legis antiquae IX, 3, 4 i. f.:*
 45 *De homicidiis autem, maleficis et veneficis in eorum titulis leges sunt requirende, conicimus, hanc Chindasvindi legem antiquioribus, quae de maleficis veneficisque et de homicidis in ecclesias fugientibus latae erant, substitutam esse. Cf. infra VI, 5, 18.*

VI, 5, 16. *Recc. Errv.]* tatis adsensum tale nefas committit, nulla hunc occasio nullaque umquam ab hac sententia potestas excuset; sed etiam, si contigerit eum ad altare sanctum fortasse confugere, non quidem presumat eum absque consultum sacerdotis persecutor eius abstrahere, consulto tamen sacerdote ac reddito sacramento, ne eundem scele-
raturum publica mortis pena condemnet, sacerdos eum sua intentione ab altario repellat 5
et extra eorum proiciat, et sic ille, qui eum persequitur, comprehendat; cui ab ecclesia
eiecto non alias mortales inferat penas,

Recc.] nisi omnem oculorum eius visionem
extinguat et sic ad aliorum terrorem in-
feliciter victurum dimittat,

Errv.] sed in potestate parentum vel eorum,
cuius propinquus occisus fuerit, contra-
dendus est, ut excepto mortis periculo 10
quicquid de eo facere voluerint licentiam
habeant,

Recc. Errv.] quatenus, dum malorum pravitas conspicit constituta sibi supplicia pre-
terire non posse, vel metu saltim territus a malis absteineat, quem male voluntatis
intentio ad illicitum facinus sponte sepe precipitat. 15

VI, 5, 17. *Recc. Errv.]*

XVII. (XVI.) FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De parricidis et eorum rebus.

Cum nullum homicidium voluntate commissum nostris legibus relinquatur inultum¹,
et illum magis oporteat mortem excipere, qui consanguinitate proximum presumpsit
occidere, proinde hoc omne per evum promulgamus edictum, ut, quicumque parricid-
cium fecerit, hoc est patrem aut matrem seu fratrem aut sororem vel quemcumque
sibi propincum proposito vel intentione prave voluntatis occiderit, confestim con-
prehensus a iudice eadem morte puniatur, qua ipse alium punire presumpsit. Ita ut,
seu vir sive mulier sit, qui parricidii crimen admiserit, si filios non habuerit, omnis
parricide hereditas ad heredes propinquoos occisi pertineat. Si vero filios de alio 25
coniugio habuerit, medietas facultatis eius filiis occisi proficiat et medietas filiis
parricide; si tamen in scelere patris aut matris conscii non fuerint adprobati. Nam
si conscios eos scelus parentum habuerit, omnis parricide hereditas filiis occisi pro-

VI, 5, 16. l. 1. adsensum] ita R 1. E 1; adsensu cett. committat E 2; comitat V 2. nulla] in
nulla E 1. hunc] hanc E 2; hac E 1. umquam] hunc quam E 2; eum aliquam E 1. V 6 (in loco 30
raso). || l. 2. hac] hanc R 1; ac E 2. V 7. || l. 3. consultum] ita R 1. E. V 7; consultu cett.
l. 4. eundem] eum V 6; deest V 2. || l. 5. penam R 1. altario] ita R 1. V 7; altari R 2. V 2. 6;
altare cett. || l. 6. cui] qui R 1. || l. 7. mortales] mortiferas Pith. || l. 8. nisi — dimittat (col. 1) R.
sed — licentiam habeant (col. 2) E. V. sed] omnem oculorum eius visionem extinguat aut add. Mad.
potestatem E 2. V 8. 15. vel] et V 6. Pith. || l. 9. aliorum] ita R 2; alterum R 1. propincus E 2. 35
l. 10. ut] ita E. V 1—8. 15. 20; et Mad. || l. 11. quicquid — habeant] quod voluerint de eo faciant
V 15. || l. 14. quem] que R. V 2; quam V 7. || l. 15. sepe] se R 1. precipitant R 2.

VI, 5, 17. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5). 6. 7. (14. 15. 18. 20). — l. 16. XVI E.
FL. — REX] des. V 14; ANTIQUA V 15. 20. CHIND.] CNDS R 1. V 7; CHINDS R 2; CHNDS E 2;
CHDS V 4. 5; GLS CHDS V 1; GLS CHNDS V 2; GLS SINS E 1; GLS RCDS Pith.; RCDS V 6; 40
VAMBA V 3. || l. 17. parricidis] parracid- pro parracid- plerumque R 2; parracid- vel parricad- saepius E;
parracidis et ita infra parricide, -da (sed patricidium, patricidii) V 1; parracidis (et ita semper parracid-)
V 6. 7. || l. 18. Cum] Quum R 2. V 3. 7. 15. 18. 20; Dum E 2. V 2. 6. || l. 19. consanguinitatis
R 1; consanguinitatem R 2. V 7. presumpserit E 2. V 2. || l. 20. per evum] mansurum add. V 15.
parricidium] patricidium V 1. || l. 22. ex praeposito Mad. comprehensus R 2. E 2. V 7. || l. 23. prae-
sumpserit Pith. || l. 24. seu] si Pith. parricidii] patricidii V 1. filios] lios R 1. || l. 25. parracidi
hereditas R 2. heredes] et add. Pith. || l. 26. et alia medietas V 15. et medietas — proficiat des.
V 3. || l. 27. iscelere R 1; iscelera V 7. || l. 28. hiscelus V 7. parracidi hereditas R 2.

1) Cf. supra VI, 5, 11.

Recc. Erv.] ficiat. Quod si neque parricida neque occisus filios reliquerint, tunc omnem VI, 5, 17. facultatem parricide parentes occisi aut propinqui sibimet in omnibus vindicabunt, vel proximi, qui mortem eius ulciscendam institerint, iuri suo adplicare non dubitent.

Recc.] XVIII. ANTIQUA.

5 De his, qui proximos sanguinis sui occiderint.

Si patrem filius aut pater filium seu maritus uxorem aut uxor maritum aut mater filiam aut filia matrem aut frater
10 fratrem aut soror sororem vel socerum gener aut socer generum vel nurus socrum aut socrus nurum vel quemcumque consanguinitate sibi proximum aut suo generi copulatum occiderit¹, morte damnetur.
15 Quod si propter hoc homicida ad ecclesiam vel ad altaria sacra concurrens pietate principum vel iudicium fuerit reservatus ad vitam², perpetuo maneat persona eius exilio mancipata. Omnem vero substantiam suam heredibus occisi iuxta legis superioris³ ordinem iubemus addici, aut etiam fisco, si heredes proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida nec facultatibus suis liberatus utetur, etiam
20 si penam mortis evadere mereatur.
25 si penam mortis evadere mereatur.

Erv.] XVII.

VI, 5, 18.

De his, qui proximos sanguinis sui occiderint.

Si patrem filius aut pater filium seu maritus uxorem aut uxor maritum aut mater filiam aut filia matrem aut frater fratrem aut soror sororem vel socerum gener aut socer generum vel nurus socrum aut socrus nurum* vel quemcumque consanguinitate sibi proximum aut suo generi copulatum occiderit, morte damnetur. Quod si propter hoc homicida ad ecclesiam vel ad altaria sacra concurrerit, in potestate parentum vel propinquorum occisi tradendus est, ut salva tantum anima quidquid de eo facere voluerint habeant potestatem. Omnem vero substantiam suam heredibus occisi iuxta legis superioris ordinem iubemus addici, aut etiam fisco, si heredes proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida nec facultatibus suis liberatus utetur, etiam si penam mortis evadere mereatur.

*) V 4 *add.*: vel cognatus cognatum.

VI, 5, 17. l. 1. reliquerit R 1; relinquerit E 2. V 7; relinquerint E 1. V 1. || l. 2. vindicabunt V 1. || l. 3. instituerint *Mad.*

VI, 5, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1 (*ubi formae Reccessvindicandae Ervigii correctura inserta est*). V 15. 20. — l. 4. ANTIQUA *deest* R 2. || l. 5. sanguis R 1. || l. 10. vel socerum] *ita* R 1. E 1; aut s. R 2. || l. 11. socrum] socrum R 1. || l. 13. sibi] sive R 1. || l. 16. concurrens] *ita* R. E 1; con-
35 fugerit V 15. 20. || l. 17. servatus ad vita R 2. l. 22. fisco nostro V 15. heres R 1. || l. 23. homicide R 1. || l. 24. nec] ne R 1. || l. 25. si *deest* R 1.

VI, 5, 18. *Codd.* E 1 (*cf. col. 1*). 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 20). — l. 4. XVII] ANTIQUA *add.* E. V 6. 7; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 5; FLS GLS CHNDSDS REX *add.* V 2. || l. 7. Si pater filium aut (vel V 4) filium patrem V 1. 2. 4. seu] vel, *et ita infra pro* aut V 4. || l. 10. vel socerum] *ita* E 1. V 4. 7; aut s. *cett.* socer generum] socrum gener *iterum* V 1. l. 14. sacra] sca (= sancta) E 1. V 7; sancta V 1. 2. 6. || l. 15. concurrerit] *ita* V 1. 2. 5. 6. 7; concurrat E 2; confugerit V 3. 4. 15. 20. *Mad.*; concurrere E 1, *ubi sequuntur verba Reccessvindicandae pietate — mancipata, post quae repetita leguntur*: Quod si — concurrere, *iusque subiecta sunt in potestate — potestatem.* || l. 16. ut *deest* V 1. l. 17. quicquid E 1. V 1. || l. 19. iuxta] iusta E 2. V 7. || l. 20. fisco nostro V 15. || l. 21. non reliquerit *des.* E 1. relinquerit V 6. 7. || l. 22. Nam] An V 1. || l. 23. utetur] ut detur E 1; utatur V 6. pena mortis E.

1) Cf. *Pauli Sent.* V, 24; *Cod. Theod.* IX, 15, 1. 2) Cf. *supra* VI, 5, 16. 3) VI, 5, 17.

50 *Verba iuxta superioris legis ordinem a Reccessvindo addita esse crediderim.*

VI, 5, 19. *Recc. Erv.*]

XVIII. (XVIII.) ANTIQUA.

Si a proximo sanguinis casu proximus occidatur.

Si pater filium aut mater filiam aut filius patrem aut frater fratrem aut quemlibet sibi propinquum, gravibus coactus iniuriis, aut dum repugnat, occiderit, et hoc idoneis testibus, quibus merito fides possit adhiberi, aput iudicem potuerit adprobare, 5 quod parracidium, dum propriam vitam tuetur, admiserit, securus abscedat nec ullum vite periculum aut dispendia facultatum vel tormenta formidet, illa discretione servata, que in cunctis casibus est de homicidiis constituta.

VI, 5, 20. *Recc. Erv.*] . XX. (XVIII.) FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si servus servum casibus prescriptis occidat. 10

Si cunctis supra scriptis casibus servus servum occidisse detegitur, omnem compositionis summam, que de casu tali est occasione taxata, servi dominus ex medietate domino servi persolvat. Quod si pro eo satisfacere contemnat, servum sine dubio tradat.

VI, 5, 21. *Extr.*]VAMBA¹ REX. 15

De homicidiis.

Superiori lege antiqua censuit institutio, ut, quicumque volens homicidium perpetraverit, cum omnibus rebus suis in parentum vel propinquorum heredum defuncti iure maneat serviturus. Nos tamen sancimus, ut, quicumque deinceps occiderit hominem, si volens aut² nolens homicidium per- 20 petraverit, si vir filios habens et absque voluntate filiorum vel uxoris hoc perpetraverit facinus, ipse in potestate parentum vel propinquorum defuncti tradatur; facultates tamen eius filii vel heredes scelus perpetrantis accipiant; quia iniuste ordinatum esse censemus, ut per parentum culpas filii vel nepotes ad mendicitatem deveniant, nec valeant principum exercere iussa, quos cum 25

VI, 5, 19. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15). — l. 1. XVIII E. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 3—8. 15; deest R 2. E 2. V 1. 2. || l. 2. a proximo] proximo R 1; proximus V 3. proximus] proximo E 1. || l. 4. propinquo R 1. occidit Pith. || l. 5. quibus] cui R 2. || l. 6. parracidium] ita R. E. V 6; parracidium cett. || l. 7. discretione] vero discr. Mad. || l. 8. de hom. des. R 2; de deest E 1. 30

VI, 5, 20. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15). — l. 9. XVIII E. FL. — REX des. V 1. 2. 3. 6. 15. GLOR. deest E 1. RECC.] RECØDUS R 1; RECCESD R 2; REC E 1; RECTS E 2; RCHDS V 4; RCDS V 5; RCCDS V 7. || l. 10. hoccidat R 1. || l. 11. supra] superius E 2. scriptis] dictis V 1. hoccidisse R 1. || l. 12. tali] alio R 1; alia V 3. hoccasione R 1. V 7; occisione E 1. V 1. 2. 4. Pith. 35

VI, 5, 21. *Codd.* V 16. 20. (In utroque codice exstat haec lex ad calcem tituli II. libri XII). — l. 20. hocciderit V 16. || l. 23. tantum V 20.

1) De fide huius legis valde dubito. Sententia enim 'antiquae legis', quae allegatur et impugnatur, in legibus ante Wambanum regem latis non occurrit, sed ex legum VI, 5, 16 et 18 forma Errigiana collecta esse videtur. Verba autem, quae praeceptum Domini continere dicuntur, ficta sunt, cum in Sacra scriptura non legantur. 2) Verba aut nolens inepte inserta esse, ex eis, quae sequuntur, effici videtur. Cf. autem quae H. Brunner, 'Absichtlose Missethaten' p. 818, et 'D. Rechtsg.' II, p. 548, huic legi fidem tribuens, disseruit. 40

Extr.] parentum facultate oportebat peragere negotia publica¹; cum et Dominus VI, 5, 21. precipiat dicens: 'Anima² patris, anima matris, anima, que sola peccaverit, sola puniatur'.

VI, 5, 21. l. 1. oportebit V 16.

5 1) Cf. supra IV, 5, 1, p. 195, col. 1, l. 18 sqq. 2) Sententia ficta est. Verba anima, quae peccaverit leguntur Lev. 6, 2.

DE FURTIS ET FALLACIIS.
LIBER SEPTIMUS.

I. TITULUS: DE INDICIBUS FURTI.

- I. De indice et hec, que indicare dicuntur.
- II. Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio. 5
- III. Si index furti sit conscius.
- III. De mercede indicis.
- V. Si innocens in quocumque crimine accusetur ab indice.

VII, 1, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

De indice et hec, que indicare dicuntur. 10

Iudex reum, qui accusatur, antea non torqueat, quam ille, qui accusat, si indicem presentare noluerit, se per placitum trium testium roboratione firmatum ea condicione constringat, ut, si his, qui accusatus est, manifestis indiciis innocens conprobatur, ipse penam, quam illi intendit, excipiat¹; et tamen, postquam innocentia patuerit accusati, accusator a iudice dstringatur, ut pro agnoscendam rei veritate indicem presentet invitus; quem si presentare nequiverit, saltem qui sit ex nomine manifestet, ut districtus a iudice vera convincat esse, que indicabit. Quod si eum nec ipse iudex per alicuius potentis defensionem aut patrocinium seu metu regie potestatis discussioni sue presentare non potuerit, ad regiam id cognitionem, si prope est, deferre procuret; si autem longe est, episcopo vel iudici² denuntiet, ut eorum 15
20

LIB. VII. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 5. 6. 7. — l. 1. FALLACIIS] FALSARIIS R 1. || l. 3. I. TIT. — FURTI des. V 2. INDICIIS E 2.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. hec] ita R 1. E 2; haec R 2. E 1. indicari R 2. E 2. || l. 5. testimonium R 1. || l. 7. mercedem R 1. indicii E 2. || l. 8. quacumque R 1. accusetur ab indice des. R 1. iudice E 2. 25

VII, 1, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). 7. (15. 20). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 4. 7. 15. 20; deest cett. || l. 10. hec] ita R. E 2; hęc E 1; deest V 3; his cett. indicare dicuntur] ita R 1. E 2. V 1. 2. 3. 6. 7; indicuntur E 1; indicari dicuntur cett. || l. 12. indice] ita R. V 7; indicem cett. || l. 13. his] ita R. E 2. V 2. 7; is cett. || l. 14. illi] ita R; alii E. V. innocentiam E. l. 15. accusator] causator R 2. ut] et E 1. V 5. *Mad.* pro deest R 1. agnoscendam] ita R 1; hagnoscendam E 2; ignoscenda R 2; agnoscenda cett. veritate] veritatem E 2. || l. 16. indice R 1. l. 17. a iudice des. R 1. que] ea quae *Mad.* indicabit] ita R 1. E 2; indicavit cett. || l. 18. patrocinio R 1. seu] suum V 3. metu] ita R 1. E. V 1. 2. *Pith.*; aut V 3; metum cett. || l. 19. discussionis E. non deest R 2. V 5. || l. 20. iudici] ita R. E. V 1. 3. 4. 5. 6. 7. 15; comiti V 2; duci *Mad.* denuntiet] ita R 1. E 2. V 2. 5. 15; renuntiet cett.* 35

1) Cf. *L. Rom. Vis. C. Th. IX, 1, 6. 8. 9. 11.* 2) *De lectione dubito; fortasse duci pro iudici scribi debuit; cf. II, 1, 24, p. 71, l. 1; II, 2, 7, p. 84, l. 7; VI, 5, 12, p. 275, l. 2. Certe non eiusdem atque supra l. 18, sed superioris ordinis iudex hic intelligendus est.*

Recc. Err.] maior autoritas hunc iudicio faciat presentari. Quod si neclexerit nuntiare, VII, 1, 1. de propria iudicis facultate omne, quod perit, iussu principis vel episcopi adque iudicis querellanti restituatur. Index autem, si non potuerit probare quod indicavit, pro omni satisfactione teneatur obnoxius. Quod si rerum causa est, et ingenuus est, cum infamio novecuplam, servus vero sexcuplam compositionem exolvat, et C insuper flagella idem servus suscipiat. Quod si isdem ingenuus unde componere non habuerit, et ei, quem infamare temptavit, et ei, cui mentitus est, pariter serviturus tradatur. Servus vero si compositionem pro se exolvere non potuerit, aut si noluerit pro eo satisfacere dominus, servum pro reatu tradere non moretur.

10 **Recc. Err.]**

II. ANTIQUA.

VII, 1, 2.

Non credendum indicanti servo, nisi cum domini testimonio.

Si servus sine conscientia domini sui aliquid indicaverit, aliter ei non credatur, nisi dominus pro persona servi testimonio suo dixerit esse credendum, de honestate mentis eius proferens testimonium verum.

15 **Recc. Err.]**

III. ANTIQUA.

VII, 1, 3.

Si index furti sit conscius.

Si¹ delator furti conscius conprobatur, nullam penam incurrat et damnum solutionis evadat; mercedem vero pro iudicio non requirat, cui sufficere debet, ut securus abscedat. Qui si forsitam rem, que furtim ablata est, cum furti ipsius con-
20 sorte diviserit, que in portione percepit et aput se retinuit, simpla tantum restituat.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

VII, 1, 4.

De mercede indicis.

Si² quis furem prodiderit, si tamen furti ipsius conscius non est, non plus pro

VII, 1, 1. l. 1. maiora R. auctoritas E. V. iudicio] iudicium R 1; in iudicio V 2. || l. 2. pro-
25 pria iudicis] propria indicis Mad.; proprietate vel indicis facultate V 15. || l. 3. restituantur V 1. 2;
res nuntiantur V 3. Index] Iudex R 1. indicabit R 1. || l. 4. si deest V 1. rerum] rei E 2. V 1.
2. 5; reus V 6. causa] grandis add. Mad. est e corr. E 1; al. man. post add. E 2. et] si E 2. V 1. 2.
3. 5; et si V 4. 15; deest E 1. || l. 5. infamio] infamia V 2. Pith.; hoc add. Mad. novecuplam V 1.
2. 7. sexcuplam E 1; secuplam V 1; sexcuplum V 7. compositionis exolvat summam R 2. || l. 6. susci-
30 piat] accipiat V 1. 2. isdem] ita R 1. E 1; hisdem R 2; idem cett. componere] ita R. V 7; conponat
V 1. 2. 3. 5. 6. Mad. || l. 9. reatum R 1.

VII, 1, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1.
E 1. V 3. 4. 5. 6. 7. 8. 15. 20; deest cett. || l. 11. Non] De non V 1. Lind. credendo Lind. domini]
domino et V 1. || l. 12. conscientia] constientiam R 1; consentia R 2. ei deest R 1. || l. 14. verum
35 deest V 3.

VII, 1, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 15. ANTIQUA] ita R.
E. V 5. 6. 7; FLS CNDS REX V 3; deest cett. || l. 17. delator] ita R. E 1; dilator V 7; index E 2.
V 2. 4. 5; iudex V 1; indicator V 15; indigatorum V 3. conprobatur] probatur R 1; adprobatur Mad.
et] set V 1; sed V 2. || l. 18. solutionis] salutionis E 1; obsolutionis E 2; absolutionis Pith. || l. 19. Qui
40 si] Quis R 1; Quod si R 2. V 6; q' (= que) E 2; Qui V 1. 2. || l. 20. portionem V 1. percepit]
suscepit E 2. V 1. 2. simplum R 1; simplam V 7; sumpta Pith. in margine.

VII, 1, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 21. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 5.
6. 7; deest cett. || l. 22. mercedem R 1. indicii E 2. || l. 23. constius R 1.

1) *Et impunitatem indicis, qui socius criminis est, et mercedem indicis, qui criminis expers*
45 *est, Visigothi a Romanis receperunt; cf. Mommsen, 'Röm. Strafr.' p. 504 sqq. Certa autem*
huius et sequentis legis exempla Romana desunt. De hac et sequente lege disseruit Dahn,
'Studien' p. 262 sq. 2) V. n. 1.

VII, 1, 4. *Recc. Erv.*] indicio accipiat, nisi quantum res valuerit, que furto ablata est; si tamen domino rei compositio fuerit exsoluta. Si autem talis sit fortasse condicio, ut necesse sit illum, qui fur probatur, occidi, et nihil de eius facultatibus inveniatur, aut si servus fuerit, et dominus servi substantiam eius sue vindicet potestati, et in compositionem qui perdiderat res suas nihil fuerit consecutus, tunc tertiam partem de re 5 repperta pro mercede indicii consequatur, et delator nihil amplius iam requirat.

VII, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si innocens in quocumque crimine accusetur ab indice.

Quicumque¹ accusatur in crimine, id est veneficio, maleficio, furto aut quibuscumque factis illicitis, accusator eius concurrat ad comitem civitatis vel iudicem, in cuius est territorio constitutus, ut ipsi secundum leges causam discutiant. Et cum agnoverint crimen admissum, reum comes aut iudex comprehendat; et si capitalia non admiserit, tunc ei, cui reus est, aut componere compellatur, aut, si non habuerit, unde componat, serviturus tradatur; si vero innocens adprobatur, de iudicio securus abscedat. Ille vero, qui accusabit, et penam et damnum suscipiat, quod debuit 15 percipi accusatus, si de crimine fuisset convictus². Comes tamen aut iudex nullum discutere solus presumat, ne aliquid possit esse colliduum, ut innocens fortasse tormenta sustineat. Prius tamen pene non subiaceat, quam aut sub presentia iudicum manifestis probationibus arguatur, aut certe, sicut in aliis legibus³ continetur, eum accusator inscribat; et sic in presentia iudicum superius nominatorum questionis 20 agitetur examen.

Recc. Erv.]

II. TITULUS: DE FURIBUS ET FURTIS.

- I. Ut exponat, quid querit, qui rem furtivam se querere dicit.
- II. Si servus ante datam seu post datam libertatem faciat furtum.
- III. Si servus ad alium dominum transiens quodcumque committat illicitum. 25
- III. Si dominus cum servo alieno faciat furtum.

VII, 1, 4. l. 1. furto] *ita* R 1; furto R 2; furti E 1; furtim *ce*tt. || l. 2. Si] *Sin* E. V 1. 2. 7. l. 3. et] ut E 2. aut] ut R 1. || l. 4. sue] et R 2. vindicet V 1. || l. 5. qui] que V 1. perdiderit V 2. *Pith.* || l. 6. mercedem R 1. indicii *deest* V 1. delator] dilator E 1; dilatatus V 3. iam *deest* V 2. 30

VII, 1, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (15. 20). — l. 7. ANTIQUA] *ita* R 1. V 5. 7; *deest* R 2. E. V 1. 2. 4. 6; ANTIQUA NOBI V 3; FLS RCS R V 15. || l. 8. accusatur R 2. E. ab indice] ab iudice E 1; *des.* R 1. V 2. 5. 20; aut accusator, si non probaverit que dicit, penam et damna suscipiat V 20. || l. 9. furto R 2. E. V 7. aut in quibuscumque V 2. || l. 10. ad-
cussator R 1; accusatur R 2. eius *deest* V 2. concurrat] recurrat V 2. vel ad iudicem V 3. *Mad.* 35
l. 11. ut ipsi] an ipsi V 7; et ante ipsum V 15. legem V 1. 7. discutiant R 1. V 15. Et — reum
des. R 1. Et] ut E 2. || l. 12. cognoverint *Pith.* comis E 1. comes et iudex comprehendant V 1.
Pith. compreendat R 2. E 2. || l. 13. cui] qui E 1; cuius E 2. || l. 14. ei tradatur R 1. *Mad.*
l. 15. Ille R 1. accusabit] *ita* R 1. E 2; accusavit *ce*tt. pena R 2. V 7. damna R 2. E. V 1. 2. 7.
quod] que R 2. E. V 1. 2. 7. || l. 16. percipi] percipiat V 7; perferri R 2; pati E 2. V 1. 2. aut] adque 40
R 2; vel V 2. || l. 17. aliquid V 1. 7. posset esse colliduum V 1.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 6. 15. 19. 20. — l. 22. FURIBUS] FURIS
E 2. FURTIS] *ita* R. E. V 6; FURATIS V 3. 15. 19. 20; FURATIS REBUS V 1. 2.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. 5. 15. — l. 24. data R 1. || l. 26. dominus] *ita*
R 1; ingenuus *corr.* dominus R 2; ingenuus E. V 2. 45

1) *Lex ex parte iam in Codice Euriciano exstitit; cf. Leges Eur. rest. 10, supra p. 31.*
2) *De talione falsi accusatoris cf. supra VII, 1, 1; Mommsen l. c. p. 496.* 3) VI, 1, 1;
VII, 1, 2.

Recc. Erv.] V. Si dominus cum servo suo faciat furtum.

VI. Si servus alienus suadeatur ad illicita facienda.

VII. De his, qui cum furibus conscii fuerint.

VIII. Si de fure quis nesciens comparaverit.

5 VIII. Si de fure quis cognitus comparaverit.

X. De pecunia et regis rebus furto sublati.

XI. De tintinabulis furatis.

XII. De instrumentis molini furatis.

XIII. De damno furis.

10 XIII. Ut fur captus perducatur ad iudicem, et ut ingenuus cum servo faciens furtum unam compositionem exolvat.

XV. Si fur se gladio vindicans occidatur.

XVI. Si fur nocturnus, dum capitur, occidatur.

15 XVII. De male tractatis et indebite contractis rebus, et ut tantum de illa re compositio fiat, que fuerit ablata.

XVIII. De his, que a diversis naufragiis rapiuntur.

XVIII. De hereditate et successoribus furis.

XX. De his, qui fures aut reos captos excusserint.

XXI. Si servus domino vel conservo fecerit furtum.

20 XXII. Infra quod tempus fur captus iudici presentari iubetur.

XXIII. Si furtive alienus quadrupes occidatur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

VII, 2, 1.

Ut exponat, quid querit, qui rem furtivam se querere dicit.

Qui rem furtivam requirit, quid querat, iudici occulte debet exponere, ut
25 ostendat per manifesta signa, quid perdidit; ne veritas ignoretur, si non evidenti
signa monstraverit.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VII, 2, 2.

Si servus ante datam seu post datam libertatem faciat furtum.

Si quis in servitio constitutus furtum admiserit, et postea a domino suo fuerit
30 manumissus, illa, que antea commiserat, ad damnum domini non pertineant, sed ipse
sicut servus penam vel damnum legibus suscipiat constitutum, qui illicita perpetrasse
dinoscitur. Quod si post datam libertatem hoc fecerit, ita ut servus et compositionem

*l. 2. suadeatur] ita E 2; suadeat R 1; suadatur R 2. V 2; suadetur E 1. ad deest E 1.
l. 6. regis R 2. E 1. furto R 2. E 1. || l. 7. tintinabulis E. || l. 8. strumentis E 1. molini E;
35 molendini V 2. || l. 10. producat R 2. et deest R 1. faciat R 2. || l. 11. una compositione R 2.
exolvat] ita R 1; exolvantur R 2; exolvant E. || l. 12. gladio se R 2. || l. 14. tractatis] tractis E 1.
V 2. Pith.; fractis E 2; factis V 5. Lind. contactis R 2. || l. 16. a diversis] adversis R 2. V 2. Pith.
l. 17. successionibus E 1. V 5. 15. || l. 18. captos deest R 1. || l. 19. conservo suo E. V 2. faciat
R 2. E 1. furto R 1. || l. 20. indice presentetur V 2. presentare R 2. E 2. || l. 21. furtive] ita
40 E 1; furti et quaedam erasa R 1; furtivel E 2; furtivel corr. furtive R 2. quadrupes E 2.*

VII, 2, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 20). — l. 22. ANTIQUA] ita R 1.
V 5. 6. 15; deest cett. || l. 23. querat R 2. rem furtivam] furtivum E 1. se querere] requirere corr.
se querere R 2; requirere V 3. Mad. || l. 25. quid] quod V 1; quicquid V 2. || l. 26. monstraverit]
manifestaverit V 1.*

45 VII, 2, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 20). — l. 27. ANTIQUA] ita R 1.
E 2. V 5; ANTIQUA NOBITER V 3; deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 6. || l. 28. ante data R 1. || l. 30. com-
miserat] admiserat V 1. 5. Pith. pertineat E. || l. 31. servus] superius R 1. pena R 1. || l. 32. hoc]
haec R 2. et comp.] et deest V 1. 3. 4. 5. Mad.*

VII, 2, 2. *Recc. Erv.*] et flagella sustineat. Quod si tale factum non fuerit, propter quod servituti tradatur, in libertate accepta nihilominus permaneat.

VII, 2, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si servus ad alium dominum transiens quodcumque committat inlicitum.

Si servus, dum ad alium dominum transit, aliquid de rebus prioris domini involaverit aut abstulerit seu quodcumque damnosum alicui intulerit, dum pro crimine cupiditatis cupit addici¹, discutiatur a iudice. Et si id crimen admisisse convincitur, posterior dominus, si voluerit, pro servo damnus compositionis exolvat. Certe, si noluerit, servus secundum criminis qualitatem tradatur ad penam.

VII, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

10

Si dominus cum servo alieno faciat furtum.

Si² quis ingenuus cum servo alieno in aliquo crimine inventus fuerit, ut furtum forsitan faciant vel aliquid rapiant aut inlicita quecumque committant, secundum superiorem legem³ medietatem eiusdem compositionis exolvant, ita ut ambo publice fustigentur. Et si noluerit dominus pro servo satisfacere, ipsum servum pro compositione tradere non moretur. Quod si capitalia forte commiserint, simul servus cum ingenuo morte damnentur.

VII, 2, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si dominus cum servo suo faciat furtum.

Si⁴ dominus cum servo suo ad furtum faciendum ierit, hanc compositionem non servum, sed dominum implere iubemus; ita tamen, ut dominus iuxta leges C flagellis publice fustigetur. Servus autem ideo erit indemnis, quia domini iubentis obedibit inperiis.

VII, 2, 2. *l. 1. et flagella] ita R. E 1. V 2. 3. 8. 15. 20; et centum flagella cett. sustineat] suscipiat E 2. V 3. 4. Mad. || l. 2. permaneat] R R add. V 3.* 25

VII, 2, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7 (inde a domini involaverit). (15. 20). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 20. || l. 5. dum deest V 5. 15. transiens E. V 1. 2. 15. Pith. || l. 6. aut] seu R 2: damnosum alicui] aliquid damnosum E 2. Pith.; alicui deest V 1. Pith. || l. 7. discutiatur R 1. id] hoc V 1. || l. 8. damnus] summam, al. man. damnus E 2. || l. 9. servum E 2. V 1. 2. tradat E 2. V 2.* 30

VII, 2, 4. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 5. 7. 8. 15. 20; deest cett. || l. 11. dominus] ita R; ingenuus E. V. || l. 12. ut] ita R. V 1. 2. 6. 7. Pith.; aut E. Mad. || l. 14. publice deest R 2. || l. 15. fustigentur] verberentur V 3. l. 16. compositione R 1. || l. 17. damnentur] ita R 1; damnetur corr. damnentur R 2; damnetur cett.*

VII, 2, 5. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E. V 5. 7; deest cett. || l. 19. suo deest R 2. || l. 20. ad] aut V 2. suo deest R 2. V 1. faciendum bis scr. R 1. ierint R 1. || l. 21. iubemus implere R 2. E 1. dominum R 1. iuxta] iusta E 2. V 7. C flagellis] centum flagella R 2; flagella E 1. || l. 22. fustigentur R 1. V 1. dominum iubentem R 2. obedibit] ita R 1. E 2; obedivit cett.*

1) *Sc. priori domino; cf. infra c. 6. 13. 14.* 2) *Cf. infra c. 14, p. 294, l. 7 sqq.; 40 L. Burg. 70, 1: Si ingenuus aut servus furtum simul fecerint . . .; 91: Si quis ingenuus cum servo furtum fecerit . . .; cf. 'N. Arch.' XXV, p. 282 sq.* 3) *Infra c. 14. Quae lex in antiquo corpore legum nostram praecessisse videtur.* 4) *Cf. VIII, 1, 1; L. Fris. 1, 14; L. Sax. 50; Ed. Roth. c. 249 i. f.; H. Brummer, 'D. Rechtsg.' II, p. 569.*

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

VII, 2, 6.

Si servus alienus suadeatur ad illicita facienda.

cf. L. Bai. 9, 6.

1 Si¹ quis servum alienum ad furtum¹ faciendum aut alias quascumque res illicitas committendas vel etiam adversus se ipsum forte [persuaserit], ut domino eius
 5 perditionem exhibeat, quod facilius eum per malam et iniquam persuasionem ad suum servitium fraudulenter addicat, [et fraus ipsa iudicis fuerit investigatione detecta: dominus] servi [nec servum perdat nec] ullam calumniam pertimescat; [sed ipse, cuius conludio vel suasionem] servus [crimen admiserat], ut eum sibi per aliquam
 10 involaverit, aut quantum culpavilem rem admiserit, [septuplo compositionem] inplere [cogatur]. Ipse autem [servus] in conventu [publice C flagella suscipiat] pro eo, quod dominum suum dispiciens insidiantem consenserat; et sic postmodum domino suo reddatur.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

VII, 2, 7.

De his, qui cum furibus conscii fuerint.

15 Non² solum ille, qui furtum fecerit, sed etiam et quicumque conscius fuerit vel furti ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur et simili vindicta subiaceat.

Recc. Erv.]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VII, 2, 8.

[Si de fure quis nesciens conparaverit].

L. Bai. 9, 7.

Universam³ rem nulli ingenuo liceat de incognito homine conparare, nisi certe
 20 fideiussorem adhibeat, cui credi possit, ut excusatio ignorantie auferatur. Quod si aliter fecerit qui conparaverit, a iudice districtus autorem presentet infra tempus
 30 *ibid.* sufficienter a iudice constitutum*. [Quem si non potuerit invenire, adprobet se] aut

*) V 2 (*ad calcem capituli*). 4. 6 (*in margine post add.*). 8. 17. *Pith. addunt*: Et si fur ipse habuerit, unde compositionem integram aut similem rem domino rei sarciat, possideat emptor, si

25 VII, 2, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (20). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 5. 6. 7; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 4. 20. || l. 2. suadeatur] suadatur R 1. V 1. 2; vadatur R 2; suadetur E 2. V 1. *Pith.* || l. 4. committendas] continendas E 1. adversus V 2. forte] fortasse *Mad.* l. 5. quod] *deest* V 1; quo V 2. || l. 8. admiserit E 1. V 1. || l. 9. hoccasionem R 1; occupationem R 2: potuisset] patuisset E 2; potius sed E 1. ille *deest* V 2. || l. 10. involaverat R 2. aut] vel V 2.
 30 culpavilem] *ita* R 1. V 7; culpabilem *cott.* septuplo] *ita* R 1. E 2. V 7; septuplum R 2. V 1; septuplam *cott.* complere E 2. || l. 11. C] centum R 2; *deest* V 4. || l. 12. despiciens E. V.

VII, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (20). — l. 13. ANTIQUA] *ita* R 1. E 1. V 7; FLS CIDS REX V 20; *deest cott.* || l. 15. fecerit] facit E 2. V 2. et quicumque] qui cum eo R 2; et *deest* E 2. V 1. 2. 7. || l. 16. furti] *ita* R. E. V 7; furtim *cott.* habeatur] habeantur R 1; *deest* V 3.
 35 vindicta] *ita* R. E 2; vindictae *cott.* subiaceant R 1.

VII, 2, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 17). — l. 17. FL. — REX] *des.* E 1. V 1. 2. 4. 6; ANTIQUA E 2. V 15. GLOR. *deest* V 3. 7. *Mad.* RECC.] RECCODUS R 1; RECCST R 2; RECCSTS V 7; RCDS V 5. *Pith.*; RECESVINTUS *Mad.*; RECAREUS V 1; CIDS V 3. l. 18. nesciens] aliquid *add.* E 1. || l. 19. Universa R 2. E 2. re R 2. certe] forte V 2. || l. 20. fidei-
 40 iussorem E 1. adibeat R 2. E 2. V 7; habeat V 2. excusatio ign.] excusata ignorantione R 2. l. 21. districtus — a iudice] *des.* R 1, ubi eadem manus supra lineam post addidit: fure inquirat; omissa erant etiam in R 2, ubi alia manus coaeva supplevit: constrictus autorem — a iudice. autorem] *ita* R 2. E 2; auctorem suum V 3; auctorem *cott.* || l. 22. Quem] Quod V 2. 7. || l. 24. compositionem] exsolvat *add.* V 8. *Pith.* sarciatur V 4. possideat] autem *add.* *Pith.*

45 1) *Cf. L. Eur. rest.* 5, p. 29. 2) *Cf. L. Baiuv.* 9, 15; *Brunner l. c.* p. 579.
 3) *Cf. L. Eur. rest.* 7, p. 30.

VII, 2, 8. *Recc. Erv.*] [sacramento] aut [testibus innocentem], quod eum furem nescierit, [et quod aput eum agnoscitur], accepta pretii [medietate, restituat], adque ambo datis invicem sacramentis promittant, quod [furem] fideliter [querant. Quod si] omnino fur invenire nequiverit, rem tantum, que emta est, domino rei emtor ex integritate reformet¹. Si vero dominus rei furem noverit et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam 5 emtor quiete possideat. Haec et de servis forma servabitur.

consciis fraudis non invenitur, secure quod emit, vel si dominus voluerit, rem furatam sibi recipiat et furem cum omni furti compositione furti tradat emptori. Si autem non habuerit fur, unde, sicut dictum est, compositionem domino aut emptori exsolvat, legibus institutus teneatur modus². 10

VII, 2, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si de fure quis cognitus conparaverit.

Si³ quis rem furtivam sciens a fure conparaverit, ille, qui emit, suum representet autorem et postea tamquam fur componere non moretur. Si vero furem non invenerit, duplam compositionem, que a furibus debetur, exsolvat; quia apparet illum furi esse 15 similem, qui rem furtivam sciens comparasse cognoscitur. Quod si servus hoc fecerit, aut medietatem compositionis de ingenuis persolvat, aut hunc servituum dominus tradat.

VII, 2, 10. *Recc. Erv.*]

X. ANTIQUA.

De pecunia et regis rebus furto sublatis.

Si⁴ quis de thesauris publicis pecuniam aut aliquid rerum involaverit vel in usu 20 suo transtulerit, in novemcuplum eam restituat.

VII, 2, 8. *l. 2.* agnoscitur] agnoverint *V 3*; cognoscitur *Mad.* accepte *R 2. V 2.* medietatem *R 2. V 2. 7.* invicem] indicem *R 1.* || *l. 3.* quaerent *Pith.* fur invenire] ita *R 1. E 2. V 7*; furem invenire *R 2. E 1. V 6*; furem inveniri *V 3*; fur inveniri *cett.* || *l. 4.* nequiverint *R 2. E 1. V 6.* tantundem *Mad.* || *l. 5.* admittat *E 1.* || *l. 6.* Hac *R 1.* servabitur] ita *R 1. E 1. Mad.*; serbabitur *V 7*; 25 serbetur *corr.* serbabitur *E 2*; servetur *cett.* || *l. 7.* conscius] particeps *Pith.* furatam] furtivam *Pith.*

VII, 2, 9. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.* — *l. 11.* ANTIQUA] *deest R 2. E 2. V 3. 4. 6*; *FLS RCDS REX V 5. Pith.*; *FLAVIUS RECAREUS REX V 1.* || *l. 13.* presentet *R 2. V 1. 5. 6*; representet *rad. corr.* presentet *E 2.* || *l. 14.* autorem] ita *R. E 2*; auctorem *cett.* || *l. 15.* a] de *R 2.* apparet] appareat *E 1*; parem *E 2. V 2. 3.* illum *deest R 1.* illum esse et similem furis 30 *V 2*; illum fuisse similem *V 3.* furi] furis *R 2. V 2*; furem *E.* || *l. 16.* sciens] consiens *E 2*; nisciens *V 7.* cognoscitur] dinoscitur *V 3.* || *l. 17.* aut] ad *V 2.*

VII, 2, 10. *Codd.* *R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.* — *l. 18.* ANTIQUA *deest R 2. V 1. 3. 6. l. 19.* regis] regis *E 1. V 2.* furto] furtim *E 1*; furtu *V 7.* || *l. 20.* thesauris] ita *R 1. E 2. V 6. 7*; thesauris *cett.* pecunia *R 2. E 2. V 7.* vel in] et in *Pith.* in usu] in *al. man. post add. E 2*; in *deest 35 R 2.* usu suo] ita *E. V 1. 2. 6. 7. Pith.*; uso suo *R 1*; ausu suo *R 2*; usus suos *Mad.* || *l. 21.* in nov.] in *deest V 1. 2. 3*; novemcuplum *Mad.* eam] ea *R 2. E. V 4. 6. 7*; *deest V 1.*

1) *Aliter de re furtiva a negotiatore transmarino empta constituit lex antiqua XI, 3, 1.*
 2) *Cf. VII, 2,-13.* 3) *Cf. supra VII, 2, 8 et L. Baiuv. 9, 14: Si furtivum presumerit emere et exinde probatus fuerit et scienter hoc fecit etc.* 4) *Lex ad exemplum iuris 40 Romani scripta est; v. Pauli Sent. V, 27: Si quis fiscalem pecuniam . . . subripuerit . . . seu in suos usus converterit, in quadruplum eius pecuniae, quam sustulit, condemnatur.*

Recc. Erv.]

XI. ANTIQUA.

VII, 2, 11.

De tintinabulis furatis.

L. Bai. 9, 11.

Si¹ quis tintinabulum involaverit de iumento vel bove, solidum reddat; de vacca tremisses duos, de¹ verbicibus vel quibuscumque 'pecoribus tremisses singulos'
5 cogatur exolvere.

Recc. Erv.]

XII. ANTIQUA.

VII, 2, 12.

De instrumentis mulini furatis.

Si² quis de mulinis aliquid involaverit, quodquod furatum est restituat, insuper et conponat, sicut de aliis furtis lege tenetur, et extra hoc C flagella suscipiat.

10 *Recc. Erv.]*

XIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VII, 2, 13.

De damno furis.

Cuiuslibet³ rei furtum et quantalibet pretii extimatione taxatum ab ingenuo novies, a servo vero sexies ei, qui perdidit, sarcitur, et uterque reus C flagellorum verberibus coerceatur. Quod si aut ingenuo desit, unde conponat, aut dominus conponere pro servo non adnuat, persona, que se furti contagio sordidavit, servitura rei domino perenniter subiacebit.

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

VII, 2, 14.

Ut fur captus perducatur ad iudicem, et ut ingenuus cum servo faciens furtum unam compositionem exolvant.

20 Fur⁴, si captus fuerit, perducatur ad iudicem, ut ingenuus in novecuplo sublata

VII, 2, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 1. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. || l. 2. tintinab- hic et infra E. V 2. *alii.* || l. 3. involaverit] tulerit V 15. bove] bovem R 2; boves E 1; vove V 7; de bove E 2; de bove V 3. 5. 6. || l. 4. verbicibus] ita R. V 3. 7; berbicibus E 1. V 1. 6; virbicibus E 2; vervicibus V 2. 5. 8. 15. 20. *Pith.*; arietibus *Mad.*

25 VII, 2, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. 7. (8. 15. 20). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 8. 15; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6; FLS CNDS REX V 20. || l. 7. strumentis E 1. molini E 1. V 2. *alii.* || l. 8. molinis E 1. V 2. 3. *alii.* quodquod] ita R 1. E 1; quitquit V 3; quod *ceet.* est *deest* R 1. insuper et] et *deest* V 1; et insuper V 3. 6. || l. 9. teneatur E 2. hoc] hec V 2.

30 VII, 2, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. 7. (15). — l. 10. FL. — REX] *des.* E 1. V 4; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1. V 3; CH V 6; CHNS V 7; RCDS E 2. V 2. 5. *Pith.*; RE CAREUS V 1. || l. 11. dampno V 1. 2. *alii.* || l. 12. quantumlivet R 2; quantamlibet V 7. extimatione] ita R. E 2. V 1. 6. 7; existimatione E 1; estimatione *ceet.* || l. 13. nobies R 2. E 2. sarcitur R 1; sartietur E 1. V 7; sarciet V 2. et] ut R 2; *deest* E 2. et — coerceatur *des.* V 3. C flag. — coerceatur] C flagella suscipiat V 4. || l. 14. coerceatur R 1. E 2; coherceatur V 1. 6. ingenuo desit] ingenuus non habuerit V 2; ingenuo non aburit E 2. || l. 15. adnuat] ita R 1. E 1; annuat *ceet.* se *deest* R 2. contagione R 2. || l. 16. perenniter V 1. 6. subiaceat V 3.

40 VII, 2, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. 7. (15). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 7; A. NOVITER V 3; *deest* R 2. E 2. V 4. 6. 15; FLS GLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLAVIUS GLORIOSUS RE CAREUS REX V 1. || l. 18. perducatur *corr.* deducatur V 6. et ut — exolvant *des.* R. || l. 20. ut] ita ut V 1. 2. 6. *Pith.* in *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 3. 6. 7. *Pith.* novecuplum V 2. 6; nobecuplos V 7.

1) Praeter Legem Baiuv., ubi haec lex ex Codice Euriciano recepta legitur (v. l. rest. 8, p. 30), cf. etiam L. Burg. 4, 5; L. Sal. 27, 1. 2; Ed. Roth. c. 289. Cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' I, p. 301. 2) Cf. L. Sal. 22, et infra VIII, 4, 30. 3) Chindasvindus
45 hanc legem sequenti antiquae legi substituere voluisse videtur. Reccessvindi autem iureconsulti, qui codicem composuerunt, utramque legem receperunt. 4) Lex in Codice Euriciano exstitisse videtur, unde auctores Legis Baiuvariorum hauserunt caput 9, 1: Si quis liber aliquid furaverit, qualemcumque rem niungeldo conponat, hoc est novem capita restituat. Cf. supra p. 290 n. 3.

VII, 2, 14. *Recc. Errv.*] restituat, et extensus publice coram iudicem C flagella accipiat. Quod si non habuerit, unde conponat, careat libertatem, illi serviturus, cui furtum fecerit. Servus autem sexcupli compositionem cogatur exolvere et C flagella ante iudicem extensus accipiat. Ipse vero in custodia a iudice teneatur, quousque dominus eius pro eo admoneatur, ut pro servo suo conponere non moretur, aut si certe distulerit, eum pro crimine cui malum fecit tradere non moretur. Id denique in hac lege servandum est, ut, si¹ servus et ingenuus seu servi et ingenui unum animal aut quaecumque unam rem pari consensu furaverint, unam compositionem exolvant, id est, ingenuus medietatem novocupli, et servus idemque medietatem sexcupli, flagella tamen secundum superiorem ordinem² accepturi. Nam et de maiori summa furti, a servo et ingenuo vel a servis et ingenuis facta, predicta forma servabitur; et quem admodum superius constitutum est, ante iudice flagellandi sunt.

VII, 2, 15. *Recc. Errv.*]

XV. ANTIQUA.

Si fur se gladio vindicans occidatur.

Fur³, qui per diem gladio se defensare voluerit, si fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur.

VII, 2, 16. *Recc. Errv.*]

XVI. ANTIQUA.

Si fur nocturnus, dum capitur, occidatur.

L. Bai. 9, 5.

[Fur⁴ nocturnus captus in furtum, dum res furtivas secum portare conatur, si fuerit occisus], mors eius nullo modo vindicetur.

20

VII, 2, 14. *l. 1. et deest V 2. coram iudicem] ita R 1. 7; des. E 2; coram iudice cett. accipiat] ita R 1. E 1. V 3. 7; suscipiat cett. || l. 2. libertatem] ita R. E. V 7; libertate cett. fecit E 1. l. 3. compositionem] solutionem E 1. V 6; solutione V 7; exolutionem V 3. ante iudicem des. V 4. l. 4. in custodiam ad iudice V 7. quousque — admoneatur des. E 1. || l. 5. suo deest V 2. 7. moretur] recuset V 4. || l. 6. malum] dolum V 1. moretur] desistat V 2. Id denique] Idque V 2. 25 l. 7. et] aut V 2. et] aut V 2. || l. 8. consensum R 1. V 3. id est — sexcupli des. V 4. || l. 9. idemque] idem V 1. 2. 4. 6. *Pith.*; deest V 3. || l. 10. superiore E 2. ordine R 1. E 2; legem V 7. maiori] ita R 2. V 2. 7; maioris R 1. V 6. *Pith.*; maiora E 1; maioribus E 2; maiore cett. || l. 11. vel a] unam R 1; vel E. V 1. 2. 6. 7. *Pith.* || l. 12. iudice] ita R; iudicem E. V.*

VII, 2, 15. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15).* — *l. 13. ANTIQUA] deest R 2. V 1. 4. 30 6. 15; ANTIQUA NOVITER V 3. || l. 15. per diem des. R 2. se gladio V 1. 2.*

VII, 2, 16. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. (8. 15. 20).* — *l. 17. ANTIQUA deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 8. 15. 20. || l. 19. furtum] ita R. V 7; furtu E; furto V. || l. 20. mors eius des. R 2. V 1. 5. nullo modo] nullatenus V 2. 6; non V 4.*

1) *Ad hanc sententiam spectant verba capituli 4: secundum superiorem legem.* 2) *Supra 35 l. 1 et 3.* 3) *Haec lex, ab auctoribus Legis Baiuvariorum omissa, et sequens, ab eis recepta (9, 5), utraque haud dubie Euriciana, ex antiquioribus fontibus iuris Romani, non ex Lege Romana Alarici, haustae sunt. Cf. Leges XII tabularum VIII, 12. 13: Si nox furtum faxsit, si im occisit, iure caesus esto, luci . . . si se telo defendit; Ulpianus Ad edictum lib. VIII. in Collatione legum Mos. et Rom. 7, 3, 2: furem nocturnum, quem lex 40 XII tabularum omnimodo permittit occidere, aut diurnum, quem aequae lex permittit, sed ita demum, si se telo defenderet, occiderit, hac quidem lege (sc. Cornelia) non tenetur; similiter Gaius l. VII. Ad edictum provinciale, Dig. IX, 2, 4 § 1; v. 'N. Arch.' XXIII, p. 457 sq.; cf. Cod. Eur. l. rest. 4, supra p. 29; L. Burg. 27, 8; L. Sax. 32; H. Brunner, 45 'D. Rechtsg.' II, p. 483; infra VIII, 1, 13. 4) V. n. 3.*

Recc. Err.]

XVII. ANTIQUA.

VII, 2, 17.

De male tractatis et indebite contractis rebus, et ut tantum de illa re compositio fiat, que fuerit ablata.

Si quis res aut vestimenta aliena male tractaverit aut in itinere constitutum in aliquid contigerit vel furtim ei quodcumque tulerit, non pro omni sarcina solutionem implere cogatur, sed de hoc, quod furtim abstulit vel male tractavit, secundum leges componere non moretur.

Recc. Err.]

XVIII. ANTIQUA.

VII, 2, 18.

De his, que a diversis naufragiis rapiuntur.

[Quidquid¹ ex incendio, ruina vel naufragio raptum fuerit], et aliquis ex hoc quidquam ab alio [susceperit sive celaverit, in quadruplum] reformare cogatur.

Recc. Err.]

XVIII. ANTIQUA.

VII, 2, 19.

De hereditate et successoribus furis.

Si² quis furi mortuo in hereditate aut ex testamento aut ex sanguinis propinquitate successerit, quia crimen cum fure defecit, penam quidem non sustineat, sed

VII, 2, 17. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6). (7 *non nisi* XVII. ANTIQUA *praebet, reliqua desunt*). (15). — l. 1. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 4. 15. || l. 2. De male — tantum *des.* V 2. tractatis] tractis E 1; factis E 2. V 1. 4. 5. 6. *Pith.* || l. 3. que fuerit] quem furti R 1; que fuit R 2; que fuerat E 1. ablata] sublata V 1. 2. 5. || l. 4. res] rem R 1. vestimenta] testamenta V 2. male *deest* V 2. in aliquid] *ita* R. E; mali quid V 1; in aliquo *cect.* || l. 5. contingerit E 2. furtim] furtum V 1. tulerit] sustulerit *Pith.* omnia R 2. sarcina R 1. || l. 6. de hoc] hoc E 2. V 1; de eo R 2. abstulerit V 3. legem E 2. *Pith.* leges componere *des.* V 1.

VII, 2, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — l. 8. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 4. || l. 9. que] qui E 1. V 1. a diversis] adversis R. V 2; a diversis *rad. corr.* adbersis E 2. l. 10. ex] de V 1. 2. *Pith.* ruine R 2. naufragium R 1. raptum] captum R 2; factum E 2. aliquis] aliquid E 1. V 1. || l. 11. quidquam] *ita* R; quippiam V 2; quicquam *cect.* alio] *ita* R. E. V 2. 3. *Pith.*; aliquo *cect.* reformare cogatur] reformetur E 1.

VII, 2, 19. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — l. 12. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. || l. 13. successione] R 2. E 2. V 2. || l. 14. fure V 1; furem V 3. hereditate] *ita* R. E. V 2. 6; hereditatem *cect.* propinquitatem R 2. || l. 15. cum furem R 2. deficit V 1.

1) *Scripta est lex ad exemplum Pauli Sent. V, 3, 2: Quidquid ex incendio, ruina, naufragio . . . raptum, susceptum suppressumve erit, eo anno in quadruplum eius rei, quam quis suppresserit, celaverit, rapuerit, convenitur, postea in simplum. Quae Paulus ex edicto praetoris hausit; cf. Dig. XLVII, 9, 1 pr. Legem nostram iam Euricus tulisse videtur, qui etiam c. 280 (= L. Vis. V, 5, 3) poenam quadrupli pro rebus ex incendio furatis constituit; cf. supra p. 7.* 2) *Cf. supra V, 6, 6 et p. 233, n. 3; VI, 1, 7 et p. 256, n. 2; O. Stobbe in Bekker et Muther, 'Jahrbuch' V, p. 297 sq. 326 sqq.; Lewis, 'Succession des Erben in die Obligationen des Erblassers' p. 156 sqq. Visigothi in hac re leges Romanas secuti esse videntur. Cf. Gai Inst. IV, 112: est enim certissima iuris regula ex maleficiis poenales actiones in heredem nec competere nec dari solere, veluti furti . . .; Dig. XLVII, 1, 1 pr.: Civilis constitutio est poenalibus actionibus heredes non teneri nec ceteros quidem successores; idcirco nec furti conveniri possunt; sed . . . ad exhibendum actione teneri eos oportet, si possideant. . . . Item condictio adversus eos competit; v. Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 66. 755 sq.*

VII, 2, 19. *Recc. Erv.*] *damnum satisfactionis exolvat, quod fur, si vixisset, fuerat soluturus. Si autem maius est damnum quam hereditas, faciat cessionem*.*

*) *V 3 add.*: qua[ntu]m hereditas evenerit; *V 20 add.*: quantum de hereditate invenerit.

VII, 2, 20. *Recc. Erv.*]

XX. ANTIQUA.

De his, qui fures aut reos captos excusserint.

Si quis furem captum aut reum alicui excusserit, si maioris loci persona est, extensus coram iudicem pro sola presumptione C flagella suscipiat et quem excussit representare cogatur. Quod si alter eum prendiderit, cuius causa non est, de ea compositione, quam fur facere poterat, pro labore suo quartam partem accipiat. Si autem fur inventus non fuerit, iam tunc et penam furis qui hunc excussit perferat et tantum de suo ipse componat, quantum fur, quem excusserat, convictus satisfacere potuerat. Si certe minor persona fuerit et furem representaverit, pro presumptione sola et ipse C flagella suscipiat. Si autem fur inveniri non potuerit, et penam furis et damna ipse sustineat*. Nam si preter furem alterius criminis quicumque reum excusserit, similiter C flagella extensus accipiat; et si eum invenire vel presentare nequiverit, eidem continuo vindicte subiaceat, quam reum illum, qui excussus est, legalis sanctio pati demonstrat**. Si vero servus domino nesciente ista commiserit, pro presumptione CC flagella suscipiat et quem excussit representet. Quem si non presentaverit, dominus eius, si voluerit, pro eo summam compositionis exolvat; quod si componere noluerit, iuxta crimen admissi servum aut pro damno aut pro supplicio tradat.

*) *Mad. add.*: quantum fur, quem excusserat, convictus satisfacere potuerat.

**) *V 4. 8. addunt*: De vindicte vero soluta a presumtore aut reo alter, qui cepit, quartam partem accipiat.

VII, 2, 21. *Recc. Erv.*]

XXI. ANTIQUA.

Si servus domino vel conservo fecerit furtum.

Si servus domino suo vel conservo aliquid involaverit, in domini potestate consistat, quid de eo facere velit; nec iudex se in hac re admisceat, nisi dominus servi fortasse voluerit.

VII, 2, 19. *l. 1. damni satisfactionem V. quod corr. quam V 6. fur] vir V 1. solviturus R 2. 30 l. 2. maior E 2. quam] quod V 3. || l. 3. quantum cred.] quam perperam pro quantum V 3.*

VII, 2, 20. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8). — l. 4. ANTIQUA] deest R 2. E 1. V 1. 2. 6; FLS GLS RCDS REX V 5. Pith.; FLS CNDS V 3. || l. 5. qui] quicum R 1. || l. 6. excusserint R 1. || l. 7. et extensus R 2. iudicem] ita R; iudice cett. pro sola presumptione des. R 2. presumptionem R 1. || l. 8. alter eum] alterum R 2; aliter eum V 3. prendiderit] ita R. E; prehenderit cett. ea] ita R. E. V 1. 2. 3. Pith.; eadem alii. || l. 9. poterat] ita R 1; poterit R 2; potuerit E 2. V 2; potuerat cett. Si] Sin E 1. || l. 10. hunc] illum R 2. || l. 12. presentaverit R 2. E 2. V 1. 2. 3. 4. Pith. presumptionem solam R 2; presumptione sua V 4. || l. 13. furem invenire E 2. V. || l. 14. ipse deest V 2. sustineat] suscipiat R 2. || l. 15. similiter] et ipse add. V 2. extensus accipiat] suscipiat V 2. || l. 16. reum] rem R 1. || l. 17. legalis s.] legali sanctione E 2. 40 sancio R 1. pati] :: peti E 2; deest V 3. || l. 18. presumptionem R 2; presumptione sola E. V 1. 2. CC] docenta R 2; ducenta V 1. suscipiat] sustineat V 4. excusserat E 1. V 3. representet] presentet E 2. V 1. || l. 19. dominus — voluerit des. R 2. || l. 20. iuxta E 2. admissi] ita R 1. V 1; admissi R 2; admissi E 1; amissi E 2; admissum cett.*

VII, 2, 21. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — l. 25. ANTIQUA deest R 2. V 1. 4. 45 6. 20. || l. 26. domino suo V 2; in domino V 1. conservo suo E 2. V 1. faciat E 1. || l. 27. domino vel conservo suo V 2. enbolaberit E 2. || l. 28. quid] quod si V 3. velit] ita R. E 2; voluerit cett. se deest E 1; in hac re se V 2. rem R 1. servi deest R 2. || l. 29. forte V 4.*

Recc. Erv.]

XXII. ANTIQUA.

VII, 2, 22.

Infra quod tempus fur captus iudici presentare iubetur.

Si quis furem aut quemcumque reum comprehenderit, statim perducatur ad iudicem. Ceterum sue domui amplius quam una die aut nocte eum retinere non audeat. Si quis contra hoc fecerit, quinque solidos pro sola presumptione iudici cogatur exolvere. Et si servus hoc sine domini conscientia fecerit, C flagella suscipiat. Si vero servus cum domini voluntate id commiserit, compositio redundet ad dominum; ita ut, si honestioris loci persona est, X solidos iudici cogatur exolvere, ex quibus medietatem sibi iudex usurpet et aliam medietate illi det, qui damnum noscitur pertulisse.

Recc. Erv.]

XXIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VII, 2, 23.

Si furtive alienus quadrupes occidatur.

cf. L. Bai. 9, 9. [Si¹ quis caballum alienum aut bovem vel quodlibet animalium genus nocte aut occulte occidisse] convincitur, novecupli compositionem dare cogatur. Quod si convinci non potuerit, quod talia fecerit, sacramenta evidentissime dabit. Si vero hoc servus inmittente domino commiserit, et ex hoc manifestis indiciis invenitur, dominus servi tamquam fur novecupli compositionem implere cogatur. Quod si servus non convincitur, inscribatur, et cum perventus fuerit talia commisisse, aut sexcupli reddat, aut cui damnum fecit serviturus subiaceat. Quod si innoxius fuerit inventus, iuxta quod aliis legibus² est decretum, satisfaciat petitor domino servi.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE USURPATORIBUS ET PLAGIATORIBUS
MANCIPIORUM.

I. Si quis mancipium alienum usurpet.

II. Si servum vel ancillam ingenuus plagiasse detegitur.

VII, 2, 22. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 20). — l. 1. ANTIQUA] deest R 2. E 2. V 1. 2. 6; FLS GLS RECESVINDUS REX V 20. || l. 2. quod] quot V 1. iudici pr. iub.] perducatur ad iudicem V 15. presentare iubetur] ita R. E 2; presentare debetur V 1; presentari debeat V 4; presentetur V 2; presentari iubetur cett. || l. 3. comprehenderit R 2. E 2. || l. 4. uno R 2. diem corr. die E 2. aut una nocte V 2. nocte R 1. eum deest V 3. || l. 5. hoc] hec V 2. solidus R 2; sold E 1. || l. 6. Et si — suscipiat des. V 2; valde turbata praebet V 3. conscientia domini R 2; c. d. sui E 2. V 1. || l. 7. redundetur R 2. || l. 8. ut deest R 1. honestioris] hostestior corr. al. m. honestior R 1; onestiores E 2. decem solidus R 2; X solds E 1. cogatur exolvere] persolvat V 4. l. 9. alia R 2. medietate R 1. || l. 10. dinoscitur E 1.*

VII, 2, 23. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15). — l. 11. FL. — REX] des. E. V 2. 6; ANTIQUA V 8. 15. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECESVINDS V 3; RCHDS V 4; RCDS V 5. Pith.; RECAREUS V 1. || l. 13. colibet R 2; quolibet E 2. animalium] alium V 4. furtim nocte V 4. nocte occidisse convincitur occulte V 2. || l. 14. compositione R 2. l. 15. talia non fecerit R 2. E. V 3. 4. sacramenta] sacramenti se R 1; sacramentum V 1. evidentissima E. V 2. 3. davit R 1. || l. 16. inmittente E. ex deest V 2. || l. 17. compositione R 1. implere cogatur] exsolvat R 2. V 4; dare cogatur V 2; exolvere cogatur V 15. || l. 18. inscribatur] scribantur E 2; discribatur V 3. et] set V 1. perventus] ita R. E. V 3; inventus cett. aut sexe. redd. des. V 3. sexcuplo R 2; sexcuplum V 1. 2. || l. 19. aut — subiaceat des. R 2. fecerit E 2. ipse serviturus E 2. V. si deest V 1. innoxius] ita R 1. E 1; innoxii V 1; innox cett.*

TIT. III. *Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 23. alinum R 1. || l. 24. detegatur R 1. Pith.

1) *Recessvindum hanc constitutionem antiquiori Codicis Euriciani legi substituisse videtur (cf. l. rest. 7, supra p. 30), unde primam sententiam recepit L. Baiuv. 9, 9. 2) Cf. VI, 1, 5.*

Recc. Err.] III. De ingenuorum filiis plagiatis.

III. Si servus alienum plagiaverit servum.

V. Si servus ingenuum plagiaverit domino inperante.

VI. Si servus ingenuum plagiaverit domino nesciente.

VII, 3, 1. *Recc. Err.]* I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si quis mancipium alienum usurpet.

Quicumque¹ ingenuus mancipium usurpaverit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo compellatur domino reformare. Si vero servus hoc fecerit, ipsum mancipium domino reddat et C flagella suscipiat. Quod si usurpatum mancipium prestum non fuerit, dominus servi eiusdem meriti mancipium illi domino det, qui¹⁰ mancipium amisit, donec qui ablatas est restituatur; et sic ille, qui pro eo datus fuerat, serviturus domino reformetur.

VII, 3, 2. *Recc. Err.]* II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si servum vel ancillam ingenuus plagiasse detegitur.

Si quis ingenuus servum alienum vel ancillam plagiaverit, quattuor servos aut 15 ancillas domino vel domine reformare cogatur et C flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit, unde conponat, ipse subiaceat servituti.

VII, 3, 3. *Recc. Err.]* III. ANTIQUA.

De ingenuorum filiis plagiatis.

Qui² filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenue plagiaverit aut sollicitaverit 20 et in populo nostro vel in alias regiones transferri fecerit, huius isceleris autor patri aut matri fratribusque, si fuerint, sive proximis parentibus in potestate tradatur; ut illi occidendi aut vendendi eum habeant potestatem, aut, si voluerint, compositionem

l. 2. alienus R 1. || l. 4. sciente R 1.

VII, 3, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 5. FL. — REX] des. 25 V 3; FL. GLS REX E 2 (in margine). V 1; FLS CHS REX V 4; ANTIQUA V 15. RECC.] RECÖDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCDS V 1. 5. 6. 20. Pith.; RECD E 1; RECTS E 2. || l. 6. usurpet] usurpaverit R 2. V 16. || l. 7. alienum usurpaverit E 1. || l. 8. compellatum domino reformare cogatur V 1. hoc servus V 2. || l. 9. manc. illi domino V 2. || l. 10. prestum] ita R; presentatum V 2. 4. 8; inventum V 16; preses E 2; presens cett. illi det domino V 2. || l. 11. admisit R 1. sic deest V 16. datus] donatus V 1. 2. Pith.*

VII, 3, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 13. FL. — REX] des. E 1. V 2; ANTIQUA V 15. 16. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CNDS R 1; CHDS V 8; CHS V 4; RCDS V 3; GLS RCDS V 5. 6. Pith.; GLS REDS E 2; GLORIOSUS RECAREUS V 1. || l. 15. plagiaverit, et sic saepius plaga- pro plagia- V 1. servos vel ancillas V 1; servos vel quattuor ancillas V 2. 35 l. 16. domino domineve V 1. Pith.; domino dñave (sic!) V 2. flagella E. || l. 17. servituti] serviturus R 2.*

VII, 3, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16). — l. 18. ANTIQUA deest R 2. V 1. 2. 5. 6. 15. 16. || l. 21. populo nostro] ita R. E. V 2; populos nostros cett. in alias] alias E 2. transferre R 2. fecerit] preceperit R 2. in huius E 1. isceleris] ita R 1. E 2; 40 sceleris cett. autor] ita R 1; auctor cett. || l. 22. fratribus qui E 2. fuerit E 2. tradantur R 1. l. 23. potestatem habeant E 1. voluerint] non habuerint R 1.*

1) De furto usus hac lege agitur, sequenti de furto ipsorum mancipiorum. 2) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 14. Interpr.: Hi, qui filios alienos furto abstulerint et ubicumque transduxerint, sive ingenui sive servi sint, morte puniantur.

Recc. Err.] homicidii ab ipso plagiatore consequantur, id est solidos CCC¹; quia VII, 3, 3. parentibus venditi aut plagiati non levius esse potest, quam si homicidium fuisset admissum. Quod si eum ex peregrinis ad propria potuerit revocare, plagiator CL solidos, hoc est medietatem homicidii, exolvat, aut si non habuerit, unde componat, ipse subiaceat servituti.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

VII, 3, 4.

Si servus alienum plagiaverit servum.

Si servus servum plagiaverit alienum domino nesciente, servus, qui hoc fecerit, CL flagella coram iudice extensus accipiat; et sic etiam postmodum qui plagiatus est domino reformetur. Ille vero, cuius servus plagiatus fuerat, mercedem capture a plagiatoris domino non requirat; ita tamen, ut, si fortasse qui plagiatus est tarde repperiatur, plagiatoris dominus alium eiusdem meriti mancipium aut etiam eundem plagiatorem ei, cuius servus vel ancilla plagiata est, dare compellatur, tamdiu sibi servitutum, quamdiu suus servus aut ancilla ei restituatur; et ita ille postmodum domino reformetur.

Recc. Err.]

V. ANTIQUA.

VII, 3, 5.

Si servus ingenuum plagiaverit domino inperante.

Si servus ingenuum plagiaverit ex domini iussione, ipse dominus compositionem, que est de ingenuis constituta, compellatur implere; ita ut dominus C publice flagella suscipiat, et servum iussa domini complentem molestia non contingat.

Recc. Err.]

VI. ANTIQUA.

VII, 3, 6.

Si servus ingenuum plagiaverit domino nesciente.

Si servus sine conscientia domini sui ingenuum plagiaverit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, ut quod de eo facere voluerint in eorum consistat

25 VII, 3, 3. *l. 1.* ab ipso] alii pro *R 2.* consequantur] conse|| (*in fine paginae*) *R 1;* consequatur *R 2.* id est] in *E 2.* solidos] *hic et infra* sold *E 1;* solids *E 2.* CCC] quingentos *V 3.* *Pith.* (*in margine*); *D V 4.* 6. quia] qua *R 1.* || *l. 2.* vinditi *R 2.* || *l. 3.* ad propria] ad propriam regionem *Pith.* potuerit *deest R 1.* || *l. 4.* CL] centum quinquaginta *R 2;* CCL *V 3.* 4. 6. *Pith.* (*in margine*).

30 VII, 3, 4. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20).* — *l. 6.* ANTIQUA] *deest R 2. V 1. 2. 5. 15. 16. 20;* ANTIQUA NOVITER *V 3.* || *l. 7.* servus alienus *E 2.* servum a. pl. servus *R 2.* || *l. 10.* cuius servus] qui *R 1.* || *l. 11.* non *deest V 2. 8.* || *l. 12.* mancipium] servum *V 4;* mancipium, *superscr.* servum *E 2.* || *l. 13.* plagiatorem] *deest R 2;* plagiatore *E 2.* ei *deest R 2.* servum *R 1.* vel] aut *Mad.* plagiata] plagiatus *V 16.* compellatur] cogatur *V 2.* || *l. 15.* domino suo *Mad.*

35 VII, 3, 5. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16. 20).* — *l. 16.* ANTIQUA *deest R 2. V 1. 8. 16. 20.* || *l. 18.* plagiaverit] alienum domino nesciente servus ingenuum plagiaverit *add. R 1.* et ex d. *E 2.* iussione] *R 1.* || *l. 19.* compellatur — contingat] *pro his verbis* compellatur — reformetur *ex legis prioris fine repetit V 3.* implere] exsolvere *V 16.* flagella publice *E 1.* || *l. 20.* complentem] compellentem *R 1;* complectentem *E 2;* complente *E 1.*

40 VII, 3, 6. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16).* — *l. 21.* ANTIQUA] *ita R 1. E. V 2. 5. 8. Pith.;* ANTIQUA NOBITER *V 3;* *deest R 2. V 1. 4. 6.* || *l. 23.* conscientia d. sui] domini conscientia *R 1;* scientia d. s. *V 15.* || *l. 24.* consistat] constat *V 2.*

1) *Ita semper antiquiores Legis Visigothorum formae de quantitate compositionis referunt; perperam de hac re viri docti disseruerunt, editionibus inferiorem formam praebentibus fulti;* 45 *v. ex. gr. Wilda, 'Strafrecht' p. 427 sqq.; Dahn, 'Studien' p. 174 sq. Cf. infra VIII, 4, 16.*

VII, 3, 6. *Recc. Err.*] arbitrio. Quod si qui plagiatus est reduci potuerit, et dominus pro servo componere vellit, libram auri pro iniuriam ingenui dabit.

Recc. Err.] III. TITULUS: DE CUSTODIA ET SENTENTIA DAMNATORUM.

- I. Si iudex pro crimine interpellatus postea contemnatur. 5
- II. Ut comes iudici auxilium prebeat pro comprehendendis in crimine accusatis.
- III. Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.
- III. De tollendis commodis ab his, qui in custodia retinentur.
- V. Si iudex criminibus favens criminosum absolvat.
- VI. De damno iudicis criminosum indebite absolvantis. 16
- VII. Ut reus non in absconso, sed publice percipiat sententiam legis.

VII, 4, 1. *Recc. Err.*] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si iudex pro crimine interpellatus postea contemnatur.

Si¹ quis pro furtum* interpellaverit iudicem et eum contemnens postea sine conscientia eius aliquid a reo in compositionem acceperit, pro presumptione sua 15
V solidos iudici invitus exolvat**. Quod si hoc servus sine domini conscientia fecerit, C flagella suscipiat, et dominus servi nullam molestia pertimescat. Nam si cum domini hoc fecerit voluntate, ipse dominus compositionem superius comprehensam compellatur exolvere.

*) V 4. 8: crimine; V 2: furto vel aliquo crimine. 20

**) V 4. 8 addunt: et quod definitum est non valeat.

VII, 3, 6. l. 1. arbitrium R 1. || l. 2. vellit] ita R. E 2; voluerit V 1. 2. 4. Pith.; velit cett. iniuriam] ita R; iniuria cett. ingenui dabit] ingenuo dabit V 16; dabit parentibus plagiati V 4. 8. dabit] davit E 2; dabit e corr. E 1.

TIT. IV. *Lemma. Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 3. SENTENTIAM R 1. 25

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. 5. — l. 5. interpellatur R 2, ubi postea cont. desunt. contemnatur R 1. || l. 6. comis E 1. comprehendendis R 2. E 2. in cr. accus. des. R 2. l. 7. custodi] custodia R 2. E 2. persuadeat R. || l. 8. in deest R 1. E 2. retinentur] definitur R 2. l. 9. fabens R 2. E 2. || l. 11. in absconso] absconso R 1. V 2. percipiat] recipiat E 2. sententia R 2. E 2. legis deest R 2. V 5. Pith. 50

VII, 4, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — l. 12. FL. — REX] des. E 2. V 2. 3; ANTIQUA V 15. GLOR. deest V 6. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECD E 1; RCDS V 1. 5. 6. Pith.; CHS V 4. || l. 13. interpellatur et postea c. V 16. contemnatur R 1. V 1. || l. 14. furtum] ita R 1. E 2; furtu E 1; furto cett., exceptis V 4. 8. || l. 15. conscientiam R 1. aliquid] adliquid R 1. a reo — acceperit] acceperit a reo in compositionem E 1; dare seo 35 in comp. acc. E 2; dederit vel ab eo in comp. acc. V 1. 2. Pith. || l. 16. domini] ita R. E. V 2. Pith.; domini sui cett. || l. 17. nulla E 2. molestia] ita R. E 2; molestiam V 3. Mad.; calumniam E 1. V 1. 2. 4. 5. 8. 16. Pith. || l. 18. hoc fecerit vol.] ita R. E 1; vol. id fecerit V 2; vol. hoc fecerit cett.

1) *Lex substituta esse videtur antiquiori, quae omnino compositiones extra iudicium fieri 40
vetuit. Ad cuius legis Eurici exemplum scriptae videntur L. Burg. 71, 1: Si quis inconsciis
iudicibus de furto, quod ipsi factum est, crediderit componendum, poenam, quam fur subiturus
erat, ipse suscipiat, et L. Baiuv. 9, 16: Ut nemo de probato furto compositionem ausus sit
accipere, nisi ante iudicem suum iudicetur. Si autem praesumpserit hoc facere et celaverit
iudici suo, tunc latronis culpa subiacet; cf. etiam Pactus Childeberti c. 3, LL. Cap. I, p. 5: 45
Si quis furtum suum invenerit et occulte sine iudice compositionem acceperit, latroni similis est.*

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

VII, 4, 2.

Ut comes iudici auxilium prebeat pro comprehendendis in crimine
accusatis.

Quotiens Gotus seu quilibet in crimine, aut in furtum aut in aliquo scelere,
5 accusatur, ad corripendum eum iudex insequatur. Quod si forte ipse iudex solus
eum comprehendere vel distringere non potest, a comite civitatis querat auxilium,
cum sibi solus sufficere non possit. Ipse tamen comes illi auxilium dare non
moretur, ut criminis reus insultare non possit.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

VII, 4, 3.

10 Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.

Si¹ quis carcerem fregerit aut custodi persuaserit, vel ipse carcerarius aut
custos eos, quos conpeditos habuit, sine iudicis iussionem aliqua fraude laxare pre-
sumserit, eandem penam vel damnum, quod ipsi rei fuerant excepturi, sustineat.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

VII, 4, 4.

15 De tollendis commodis ab his, qui in custodia retinentur.

Iudex, si aliquos in custodia tenuerit, vel hii, qui reos capiunt aut custodiendos
accipiunt, ab his, quos in custodia miserint innocentes, catinatici nomine nihil
requirant nec pro absolutione eorum aliquid beneficii consequantur. Quos vero
culpabiles in custodia tenuerint, per singulos, quos capiunt, singulos tremisses sibi
20 presumere non vetentur. Si vero talis sit fortasse condicio, ut ille, qui captus

VII, 4, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 14. 16). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2;
FLS GLS REDS REX E 2; *deest* R 2. E 1. V 1. 3—6. 14. 16. || l. 2. comis E 1. auxilii iudicis
V 1. ausilium R 2. E 2, et *ita infra* E 2. criminum E 1. || l. 4. Gothus E 1. seu quilibet] seu
quislibet E 1. V 1. 2; seu bere quolibet E 2. furtum] *ita* R 1. E 2; furtu E 1; furto *cett.* aut in
25 aliquo] aut in alico R 2; vel in alico E 2. iscelere R 1. || l. 5. accusator E 2. ad] et E 1; ut V 3.
iudex solus eum insequatur R 2. insequatur — iudex *des.* V 1. solus] solum V 2. || l. 6. potest]
potuerit R 2. a comite] ad comitem V 2. 3. || l. 8. insultare ei non V 2.

VII, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 9. ANTIQUA] *ita*
R 1. E 1; *deest* R 2. E 2. V 1—6. 8. 20. || l. 10. custodem R 2; custodia E 2. persuadat E 2; per-
30 suaserit V 1; suaserit V 4. || l. 11. custode R 2; custodia V 1; custodia (a al. *atram. post add.*) E 2.
vel ipse] *ita* R. E. V 1. 2; aut ipse *alii.* carcerarium E 1. || l. 12. custos R 1. eos] reos R 2; eius
E 1; *deest* V 1. conpeditos] conpeditus R 1; competitor R 2; comprehensos V 15. 16. habuit] *ita* R.
E. V 1. 2; habet *alii.* iussionem] *ita* R. E 2; iussione *cett.* aliquam fraudem R 2. laxare pres.]
falsare pres. R 2; laxaberit E 2. || l. 13. penam] compositionem V 4. 8. ipse E 1. V 1; ipsi
35 *corr.* ipse E 2. rei *deest* R 2. fuerint E 1. accepturi E 2. sustineant E 1; s. *corr.* sustineat E 2;
ipse sustineat V 3.

VII, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] *ita*
R 1; *deest* R 2. E. V 1—6. 20. || l. 16.]tenuerit R 1; retinuerit E 1; detinuerit R 2. E 2. V 1. 2.
vel hii] *ita* E 1. V 1; hii *deest* R 1; vel his R 2; vel hi V 2; vel ii *cett.* capiunt] puniunt V 1. aut
40 cust. accipiunt *des.* R 1. || l. 17. ab his] ab eis R 2; ab is E 2. innocentibus V 2; innocentem V 3.
catinatici] *ita* R 1; catenatici E 1. V 2. 6. 15. 16. 20. *Pith.*; catenacii R 2; catinacis *corr. al. man.*
catenacis E 2; catenaticis V 5; catenaticii V 1; cunaticis V 3; catenati *Mad.* nomine] hominem E 2.
l. 18. absolutione] solutione R 1; absolutionem R 2. E 2. beneficio R 2. || l. 19. culpaviles R 1.
tenuerint] *ita* R. E 1. V 3; retinuerit V 1; retinuerint V 2. 5; detinuerint *cett.* per] pro E 1.

45 1) *Lex ad exemplum legis Romanae lata est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 2, 2.*
Interpr.: Si de carcere reus fugerit, ab eo, cui est traditus, requiratur; qui si eum non potuerit
praesentare, noverit negligens custos, illius se aut damnum aut poenam qui fugerit subiturum.

VII, 4, 4. *Recc. Erv.*] fuerat, ad exolvendam compositionem relaxetur, ipse iudex eandem compositionem compellat impleri. Que cum ad eum, cui debetur, ad integrum ipso insistente pervenerit, pro labore suo decimum consequatur. Si quis amplius, quam nos statuimus, accipere fortasse presumerit, ei, cui abstulit, reddat in duplum.

VII, 4, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

5

Si iudex criminibus favens crimosum absolvat.

Si iudex quolibet beneficio corruptus aliquem innocentem occiderit, simili morte damnetur. Si vero eum, qui morti dignus est, crimosum absolverit, septuplo, quantum pro eius absolutione acceperat, illi, cui erat culpabilis, cogatur exolvere et, de iudiciaria potestate repulsus infamis, a sibi successore iudice dstringatur, ut eum, quem relaxavit, presentet in iudicio, qualiter de crimine convictus penam excipiat, quam meretur.

VII, 4, 6. *Recc. Erv.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De damno iudicis crimosum indebite absolventis.

Iudex crimoso non parcat pro patrocínio aut amicitia alicuius. Nam si favens criminibus non vindicaverit innocentem et absolverit crimosum, non quidem moriatur aut debilitationem corporis patiat, sed tam pro homicidio quam pro omni negotio summam compositionis exolvat.

VII, 4, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Ut reus non in absconso, sed publice percipiat sententiam legis.

Iudex¹, quotiens occisurus est reum, non in secretis aut in absconsis locis, sed in conventu publice exerceat disciplinam.

Recc. Erv.]

V. TITULUS: DE FALSARIIS SCRIPTURARUM.

I. De his, qui regias auctoritates et preceptiones falsare presumerint.

VII, 4, 4. l. 1. fuerit V 1. ad exolvendam] ita R 1. E 2; ad exolvendam R 2. E 1; absolvendam V 3; ad solvendam cett. relaxetur — compositionem des. R 1. et ipse R 2. || l. 2. compellat impleri] ita R. E 1. V 8; compellatur impleri V 3. 4. 15. 16; cogatur implere cett. Que cum] Quem cum R 1; Quemeumque V 2. ad eum] quadō E 2. debetur] debitum R 2. insistente pervenerit] insistentem venerit R 1; instante perbenerit E 2. decimum] X. nummum V 2. || l. 4. statuimus] istabimus corr. al. man. istabilimus E 2; stabilimus V 1. 2. fortasse] forte R 2. abstulerit V 3. 16. 30

VII, 4, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 5. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 6. Pith.; deest R 2. E 2. V 1. 2. 4. 5. 16. 20. || l. 6. favens R 2. E 2. || l. 7. veneficio E 2. l. 8. damnatus R 2. morti] ita R. E; morte V. dignatus R 2. est deest R 1. absolverit] abstulerit R 2. septuplum E. V. || l. 9. pro] de R 2; per V 1. absolutionem R 2. E 2. V 1. acceperat] perceperat V 4. culpabilis R 1. || l. 10. repulsus] expulsus V 1. infamis] deest R 1; infamia E 1. V 3. 35 a deest V 3. constringatur V 4. || l. 11. relaxabit R 2. E.

VII, 4, 6. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16. 20). — l. 13. FL. — REX] des. E 1. V 6. 16. 20; ANTIQUA NOBITER V 3; ANTIQUA V 15. GLOR. deest E 2. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCDS V 2. 5. Pith.; RETS E 2; RCHS V 4; RECAREUS V 1. l. 15. crimosum R 1. amicitiae R 2. || l. 16. favens R 2. E 2. || l. 17. tam] tamquam R 2; 40 tamen E 2. quam pro omni] tam omni R 1. || l. 18. exolvat] persolvat R 2. E 1.

VII, 4, 7. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. E. V 6; deest V 1. 2. 3. 4. 5; FLS REX add. E 2. || l. 22. conventū R 1. publico V 2.

TIT. V. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 23. FALSALSARIIS R 1.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 24. auctoritates] ita R 1; auctoritates cett. 45 presumerint] deest R 2; sumserint E 2.

1) Cf. *Dahn*, 'Studien' p. 205.

Recc. Erv.] II. De his, qui scripturas falsas fecerint vel falsare tentaverint.

III. De his, qui sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa sive finxerint sive detulerint.

III. De his, qui testamentum contra viventis voluntatem aperuerint.

5 V. De his, qui voluntatem defuncti celare vel falsare pertemtant.

VI. Si quisque sibi nomen falsum inponat aut parentes vel genus mutet.

VII. De callide et fraudulenter anterioribus scripturis confectis.

VIII. De callide et fraudulenter posterioribus scripturis confectis.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

VII, 5, 1.

10 De his, qui regias auctoritates et preceptiones falsare presumerint.

Hi¹, qui in auctoritatibus nostris vel preceptionibus aliquid mutaverint, diluerint, subtraxerint aut interposuerint, vel tempus aut diem mutaverint sive designaverint, et qui [signum adulterinum sculpsierint vel inpresserint: honestior¹ persona mediam partem suarum facultatum amittat, fisci commodis profuturam; minor vero persona
 15 manum perdat, per quam tantum crimen admisit². Quod si contingat illos auditores vel iudices mori, ad quos audientia vel iussio destinata fuerat³, aut episcopo loci aut alio episcopo vel iudicibus vicinis territorii illius, ubi iussum fuerat negotium terminare, liceat et datam preceptionem offerre et eosdem iudices negotium legaliter hac iustissime ordinare.

Pauli Sent.
V, 25, 1.

20 l. 2. sub nomine] suo nomen R 2. communitoria R 2. E 2. sive finxerint sive det. des. R 2. sive finxerint] ita R 1; sibi finxerint E 1. V 2; sibi finxerint E 2. || l. 3. detulerunt E 1. || l. 4. aperuerint deest R 2. || l. 5. pertemtant] deest R 2; retemptant E 1. || l. 6. quisque] quisquis R 1; quicumque E 2. vel genus mutet des. R 2. || l. 7. fraudulentos R 1. scripturis confectis des. R 2. l. 8. VIII. — confectis des. E 2. scripturis confectis des. R 2; confectis deest R 1.

25 VII, 5, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16. 18). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1; deest cett. || l. 10. auctoritates] ita R 1; auctoritates cett. et] aut R 2. presums.] conantur V 4. l. 11. Hi] Hii E 1. V 6; Si V 1. in] sine V 16. auctoritatibus] ita R 1. 2; auctoritatibus cett. vel preceptionibus des. V 1. diluerint] demerint *Pith.* || l. 12. subtraxerint deest R 1. aut] vel *Mad.* l. 13. adulterinum] alterius V 3. sculpsierint] fecerint *add.* V 2. honestior persona] ita R 1. V 2; 30 persona onestior V 1. 5. 6. 16. 18. *Pith.*; honestior R 2. E. V 3; honestiores V 4. mediam partem] medietatem V 16. || l. 14. facultatis suarum E 2; facultatum suarum V. amittit V 1. fisci commodis] ita R 1. E 1. V 3. 4. *Pith.* (*in marg.*). *Mad.*; fisco comitis V 3; fisco modis omnibus R 2. E 2. V 1. 2. 5. 6. 18. *Pith.* (*in textu*). || l. 16. vel iudices des. R 2. ad] aut R 1; deest V 1. ad quos] quibus V 6. *Pith.* aut ad alio R 2. || l. 17. vicinis territorii] vicinis territorio E 1. V 1. 6. 18. *Pith.*; ministerio 35 E 2. territorii loci illius V 3. 16. || l. 18. terminari R 2. V 1. 2. eosdem iudices] ita R. E; quosdem iudices V 3; eisdem iudicibus V 2. 4; eorum iudicio V 1. 5. *Mad.*; eorumdem iudicio V 6. l. 19. hac] ita R 1. E 2; ac cett.

1) *Auctor legis huius praecepta legis Corneliae testamentariae ante oculos habuit; cf. Pauli Sent. V, 25, 1: Lege Cornelia testamentaria tenentur qui testamentum quodve aliud instru-*
 40 *mentum falsum sciens dolo malo scripserit, recitaverit, subiecerit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, quodve signum adulterinum sculpsierit, fecerit, expresserit, amoverit, reseraverit . . . , honestiores . . .* 2) *Eadem poena falsarius instrumentorum statuitur Ed. Roth. c. 243; Capit. Karoli Magni a. 803—813, c. 2, LL. Cap. I, p. 143.* 3) *I. e.: quibus commissum fuerat huius rei iudicium. Aliter Dahn l. c. p. 216.*

VII, 5, 2. *Rec. Err.*]

II. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De his, qui scripturas falsas fecerint vel falsare temptaverint.

Pauli Sent.
V, 25, 1.

Si¹ quis scripturam falsam fecerit aut [recitaverit] vel subposuerit [sciens] vel in iudicio protulerit, et qui veram [subpresserit], subtraxerit, disruperit vel designaverit aut diluerit, quique [signum adulterinum sculpserit, fecerit] vel [inpresserit]: talium scelorum rei eorumque conscii, dum fuerint publicati, si potentiores sunt, quartam partem facultatum suarum amittant. Si vero alieno iure debitam scripturam subtraxerint aut vitiaverint, eandem scripturam subtraxisse vel viciasse coram iudice suam professionem depromant; que professio, testibus roborata, perditae vel viciatae scripture robor obtineat. Quod si evidentissime, quid scriptura continuit, recordare non potuerit, tunc ille, cuius scriptura fuit, habeat licentiam conprobare per sacramentum suum adque per testem, quid ipsa scriptura continuit evidenter; et ita datum veredice testimonium scripture reparat veritatem. Si vero minor extiterit facultas eorum, quam quod aliis facere conati sunt damnum, ipsi procul dubio cum his, que habere videntur, eius servituti subiciantur, cui fraudem fecisse dinoscuntur. De quarta vero parte, quam dari precipimus, principe hordinante vel iudice tres portiones ille accipiat, qui damnum pertulit vel pati potuerat; quarta vero regie potestati servetur, ut, quid exinde fieri debeat, in arbitrio eius consistat. Humiliores sane vilioresque persone, que talia detecti fuerint commisisse, et iuxta superiorem hordinem conscribere debebunt professionem, et perpetuo cui fraudem fecerint addicantur ad servitutem; insuper autem tam humiles quam potentes persone centenis flagellorum erunt verberibus coercende. Quod si servi hoc fecerint, et eos alieni iuris esse patuerit, illis consignentur perenniter servituri, quibus scripturam subtraxisse aut celasse vel lesisse fuerint adprobati. Quod si iubentibus dominis suis talia fecerint,

VII, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (S. 15. 16. 18. 20). — l. 1. FL. — REX] 25
des. E 1; ANTIQUA V 15; NOVITER *add.* V 3. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS E 2.
V 1. 4. 5. 6; CINDAS V 16; GLS CHNS V 2; GLS CNDS V 3. 20. || l. 3. supposuerit] celaverit
V 4. insciens R 2. || l. 4. iudicium *Pith.* pretulerit E 2. veras R 1; vera V 2. vel subtraxerit
R 1. || l. 5. aut diluerit] aut deleverit vel diluerit V 2. quique] quisque V 1. 2; quicumque
Mad.; et quisquis *Pith.* adulterinum] alterius V 3. fecerit *deest* V 3. || l. 6. eorumque] eorum 30
quae E 1; eorum qui E 2. conscii] socii R 1; concei E 2. sunt] fuerint V 16. || l. 7. facultatum]
rerum *add.* V 6. 18. iure] *ita* R; viro V 16; iuri *cott.* || l. 8. subtraxerint — scripturam *des.* V 1.
eandem] *ita* R. E 1. V 2. 6. *Pith.*; eadem V 3; etandem E 2; et eandem V 16. 18. coram iudicem
R 1. || l. 9. suam professionem] *ita* R; sua professione E. V. testibus] *ita* R. E 1. V 2. 18;
a testibus *cott.* perditae] *predicte* R 2. *Pith.* || l. 10. robor] *ita* R. E 1; rubor E 2; roborem V 6; 35
robur *cott.* recordari R 2. *Pith.* || l. 11. potuerit] poterint E 2; poterint V 1. 2. fuit] fuerit V 16. 18.
l. 12. adque] *ita* R; atque E 1. V 3. 15. 18; aut *cott.* per testem] per *deest* V 6. *Pith.* iscriptura R 1.
contineat vel continuit V 5; continebat V 16. et *ita*] *reddita* R 1. datum] dum E 1. || l. 13. veredice]
ita R 1; viridice E 2; veridici E 1; iudici V 18; coram iudice V 16; veridice *cott.* || l. 14. aliis]
alii *Pith.* conantur R 2. || l. 15. subiaceantur R 2. E 1. dinoscuntur] *ita* R 1; cognoscuntur R 2; 40
noscuntur E. V. De quartam vero partem R 2; De quarta vero partem E 2. || l. 16. dari precipimus]
ita R 1. E 1. V 6. *Pith.*; dare precepimus R 2; dare precipimus *cott.* principem hordinantem
R 2. ordinante E. V. portiones] partes V 4. || l. 17. damnum] *dam* R 1. potuerit R 2. E 1. quarta
vero parte (*voce parte perperam ad exemplum superioris sententiae repetita*) R 1. || l. 18. reservetur R 1.
Humiles V 1. || l. 19. que] qui E 2. V 1; qui *corr.* que V 6. detecti] *ita* R. E 1. V 1. 2. 6. *Pith.*; 45
detecta E 2; detestatae V 18; detecte *cott.* et iuxta] iuxta E 1; et iusta E 2. ordinem E. V.
l. 20. debebunt] debuit E 2; debunt V 1; debent V 2. addicantur *bis scr.* R 1. || l. 21. insuper] *facta*
R 2. centenis] centum R 2; C E 2. flag. *deest* V 2. || l. 22. verberibus] ictibus *Mad.* coercendi
R 2. E 2; coercende E 1. V 1. iure R 2. || l. 23. scriptura R 1. aut celasse *des.* R 1.

1) *Lex fortasse a Chindasvindo substituta est antiquiori, quae eodem modo atque praecedens 50 et haec ipsa ex parte legem Corneliam imitabatur.*

Recc. Errv.] omne damnum redundet ad dominum. Ita etiam et de eis precipimus VII, 5, 2. observari, qui lucro suo studentes aliena testamenta vel alias scripturas subpresserint aut vitiaverint, ut his, quibus competit, impedire aliquid possint. Et hii similiter tamquam falsarii teneantur et iuxta qualitatem persone superiori damno multentur*.

5 *Recc. desunt.* *Errv.*] Quod¹ si de supra taxatis capitulis nihil videatur accidere, id est, qui scripturam alterius repperiatur viciasse, dirupisse, falsasse, celasse, vel si quid in hac lege constitutum est admisisse, sed sola negligentia, casu adque incuria suam quisque perdiderit scripturam, vel sibi dixerit fuisse ablatam: si testis, qui in eadem scriptura suscripsit, adhuc supprestis existit, per ipsum poterit coram iudice omnis ordo
10 scripture perditae reparari². Quod si testem ipsum, qui in eadem scriptura suscriptor accessit, mortuum esse contigerit, tunc si legitimi et cognitores repperiti fuerint alii testes, qui eandem scripturam se dicant vidisse et omnem textum vel firmitatem eiusdem scripture
15 plenissime nosse, similiter publica iudicum investigatione per eorum testimonium ille, qui scripturam perdidit, poterit suam reparare et percipere veritatem³.

*) V 4. 8. *addunt*: Indices etiam falsitatis, quamvis auctores et rei inde fuerint, ab omni damno liberi esse cognoscant; ceteri autem digniter se esse munerandos gaudeant.

20 *Recc. Errv.*]

III. ANTIQUA.

VII, 5, 3.

De his, qui sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa sive finxerint sive detulerint.

Qui falsa commonitoria sub nomine regis sive iudicis nesciens protulerit, non

VII, 5, 2. l. 1. reddundet R 1. et de eis prec.] et dare prec. R 2; et de his prec. V 2. 6. *Pith.*
25 l. 2. istudentes R 1. alias] alienas V 2. 16. 18. || l. 3. competit] ita R. E. V 2. 18; competunt *cett.*
inpediri E 1. possit E 2. V 2. Et hii] ita R 1. E; Et his R 2; Et hi *cett.* || l. 4. et iuxta] et
iuxtam R 1; iuxta R 2. V 1; et iusta E 2. multentur V. || l. 5. Quod si et reliqua *des. R.* Quod
si] et quod si E 1. || l. 7. sola] sua V 16. || l. 8. adque] ita E 2; atque *cett.* incuriam E. V 1. sua
V 2. sibi dixerit] sibi dixerit E 2; sividerit E 1. || l. 9. scriptura] *deest* E 1; scripturam V 2.
30 suscripsit] ita E 2; suscriptor accesserit V 16. 18; suscripsit *cett.* || l. 10. supprestis] superstis E 1.
V 5; superstes V 1. 2. 6. 8. 16. 18. *Pith.* extiterit V 6. coram iudicem E 2. || l. 11. eadem scriptura]
eam scripturam E 2; ea scriptura V 6. *Pith.* || l. 12. suscriptor accessit] ita E 2; in loco *raso al. man.*
post add.: se suscripsit V 6; suscriptor accessit *cett.* contigerit] ita E. V 1—6. 8. 15. 16. 18. *Pith.*:
constiterit *Mad.* || l. 13. et *deest* E 2. cognitores V 1. 2. || l. 14. vidisse] et audisse *add.* V 15.
35 omnem] hominem E 1. textu E 1; testum E 2. firmitate E 1. || l. 16. suam] sua V 2; suum V 6.
Pith. || l. 18. Indices] ita *emendavi*; Indices *codd.*

VII, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16. 18. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1.
E. V 2. 8; *deest* R 2. V 1. 3. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 21. sub] ad R 2. commonitorium falsaverint sive
R 2. sive] sibi E 2; sibi V 1. 2. || l. 22. fixerint R 1; finxerint R 2; finserint E 2. tulerint R 1.
40 l. 23. regis] principis V 4. sive iudicis] vel iudicis V 2. pretulerit R 2.

1) *Hoc Ervigii additamentum morem Romanorum in reparatione instrumentorum amissorum sequitur, quem praecipue ex Codice Iustiniano cognovimus; v. Cod. Iust. IV, 20, 18; 21, 4—8. 11. 13. Cf. quae disserui in 'Zeitschrift der Savigny-Stiftung f. Rechtsgeschichte I, Germ. Abth.' p. 91 sqq. Lex Romana Visigothorum de hac re nihil continet. Ervigius forte morem*
45 *antiquum usque ad aevum illud consuetudine tantum servatum legibus inseruit. Cf. l. c. p. 99 sq. Accuratissime huius legis praecepta servantur a. 879. in reparatione instrumentorum monasterii S. Andreae Exalatensis inundatione deperditorum, de qua referunt cartae quaedam editae a Petro de Marca, Marca Hispanica, Append. nr. 39—41. Cf. 'Zeitschr. d. Sav.-Stift.' l. c. p. 100, n. 11.* 2) *Exemplum reparationis huiusmodi praebet Marca App. nr. 39.*
50 3) *Exempla reparationis huiusmodi praebet Marca App. nr. 40. 41.*

VII, 5, 3. *Recc. Errv.*] incurrat falsitatis invidiam, sed eum, qui commonitorium dederit, non moretur ostendere. Quod si eum noluerit nominare, aut quod ab eo commonitorium acceperit, noluerit adprobare, pro qualitate persone ipse reatum falsitatis incurrat, sicut superius continetur de his, qui falsas scripturas confecerint. Quod si ambo falsitatis conscii habeantur, ambo falsarii teneantur. 5

VII, 5, 4. *Recc. Errv.*]

III. ANTIQUA.

De his, qui testamentum contra viventis voluntatem aperuerint.

Pauli Sent.
V, 25, 7.

[Qui¹ viventis testamentum] aut ordinationis eius quamcumque scripturam contra ipsius falsaverit vel [aperuerit] voluntatem, ut falsarius iudicetur.

VII, 5, 5. *Recc. Errv.*]

V. ANTIQUA.

10

De his, qui voluntatem defuncti celare vel falsare pertemtant.

Qui² defuncti celaverit voluntatem aut in eadem aliquid falsitatis intulerit, lucrum, quod forsitam iudicio testatoris per ipsam scripturam fuerat habiturus, amittat, illis, quibus fraudem facere conatus est, profuturum; et insuper pro falsitate ferat infamium. Nam si parvam aut nullam rem exinde consequi potuisset, ut falsarius 15 condemnetur.

VII, 5, 6. *Recc. Errv.*]

VI. ANTIQUA.

Si quis sibi nomen falsum inponat aut parentes vel genus mutet.

Pauli Sent.
V, 25, 11.

[Qui³ sibi nomen falsum inponit vel genus] mutat [aut parentes finxerit] aut aliquam inposturam fecerit, reus falsitatis habeatur. 20

VII, 5, 3. *l.* 1. invidiam] iniuriam V 1. 2. 5. 8. 18; infamiam V 4. set R 2. E 2. communiturium E 2, et ita infra. || *l.* 2. ostendere R 2. E 2. acceperit] accepit V 1. 6. || *l.* 3. superius V 2. || *l.* 4. confecerint E 1; confixerint V 15. 16. 18. || *l.* 5. abeantur R 2. E 2; habentur V 2. falsari V 1; ut falsarii V 6.

VII, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16). — *l.* 6. ANTIQUA *deest* R 2. E 1. 25 V 1. 4. 5. 6. 16. || *l.* 8. viventis] betus E 2; vivi E 1; vibi V 3. ordinationis eius] ordinationem sive V 2. 4. || *l.* 9. falsaverint R 1. vel aperuerit] *des.* R 2; vel aperuerint R 1; vel apparuerit E 2. iudicetur] teneatur V 3; teneatur et iudicetur V 16.

VII, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 18). — *l.* 10. ANTIQUA] ita R 1. E 2; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 5. 6. 16; FLS CINS REX. ANTIQUA E 1. || *l.* 11. De his *des.* R 1. per- 30 temtant] temptaverint E 1. V 1. 4. 5. || *l.* 13. forsitam alterius repperiatur iudicio E 2. || *l.* 14. conatus] quonatus R 2. proturum R 1. ferant R 2. || *l.* 15. infamium] infamio V 3; infamiam E 1. V 1. 2. 5. 16. 18. aut] et R 2.

VII, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 18). — *l.* 17. ANTIQUA *deest* R 2. E 2. V 1. 5. 6. 16. || *l.* 18. quis] ita R 1. V 2; quisque R 2. E 1; quis *al. m. corr.* quisque E 2. sivi 35 E 2. inponet R 1. vel] aut R 1. || *l.* 19. Qui] Si quis R 2. inponit] ponit R 1; inponat R 2; imposuerit V 16. 18. vel] ut vel V 2. mutat] mutet E 2. V 2; *deest* V 16. finxerit] fixerit R 1; dixerit R 2. || *l.* 20. inposturam E 2; inposituram E 1.

1) Cf. *Pauli Sent.* V, 25, 7: Qui vivi testamentum aperuerit, recitaverit, resignaverit, poena legis Corneliae tenetur; cf. *ib.* V, 25, 1, *supra* p. 303 n. 1. 2) Cf. p. 303, n. 1 40 et *supra* n. 1. 3) Cf. *Pauli Sent.* V, 25, 11: Qui sibi falsum nomen imposuerit, genus parentesve finxerit, quo quid alienum interciperet, caperet, possideret, poena legis Corneliae de falsis coercetur.

Recc. Err.]

VII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VII, 5, 7.

De callide et fraudulenter anterioribus scripturis confectis.

Quorundam sepe calliditas exigit, ut nove sanctionis constituamus edictum, dum eorum nova et aborrenda fraudis molimina in aliorum deceptione concinnata
 5 cognoscimus. Proinde quia sunt plerique tanto alios circumveniendi studio dediti, ut sub unius cause nomine in multis capitulis per scripture seriem interdum aliquos obligent, huius perpetim valiture legis constitutione decernimus: ut, quicumque cum alio de negotio speciali definiens generalem scriptis constitutionem subintroduxerit adque ita circumvenerit aliquem, ut, dum de una causa fit convenientia, callide per
 10 scripturam intexeat, unde omnem de aliis negotiis alterius vocem extinguat, vel etiam fortasse proveniat, ut non quidem per scripturam, sed sub aliis verbis aliut simulans quicumque aliquem dolose aut fraudulenter in quocumque decipiat*, huius rei presumtor et publica notetur infamia et ei, quem circumvenerat, manens obnoxius eandem, que de falsariis lata est, censura legis incurrat. Simili quoque damno vel
 15 pena multandi sunt, qui propter evacuandam fraudulenter posteriorem scripturam per anterioris scripture seriem res easdem, quas posterior scriptura continet, in alterius nomine callide obligasse repperiuntur; ita ut tam ille, qui sub hac fraude talem scripturam fecisse detegitur, quam ille, in cuius nomine facta fuisse constiterit, si conscius fraudis huius agnoscitur, eadem, qua supra taxatum est, et in rebus et in
 20 corpore iactura damnetur; et evacuata prior scriptura, firma nihilominus posterior habeatur.

*) V 4. 8. 18 et in margine 17 addunt: seu quorumcumque persone sub molimine cuiusque fraudis res iuris alieni distrahere vel largiri nesciente domino presumerint, vel qui emtam aut largitam fortasse conscius huius fraudis susceperit, amisso pretio cum
 25 omni rei augmento domino reformandam.

Recc. Err.]

VIII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

VII, 5, 8.

De callide et fraudulenter posterioribus scripturis confectis.

Non inmerito cogitur debitum heredis exolvere, qui successor hereditatis

VII, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 20). — l. 1. FL. — REX] *des.*
 30 V 3. 5; ANTIQUA *add.* V 15; AN. NOVITER V 4; NOVITER EMENDATA *add.* V 8. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHS E 2; CINS E 1; CINDS V 16; CHDS V 1. 6; GLS CHDS V 2; RECESDS V 20. || l. 2. fraudolenter R 2, et *ita infra.* || l. 3. calliditas] calliditatis E 2; temeritas V 2. exegit R 1. || l. 4. nova et] nubant et in R 2; noba et E 2. aborrenda] *ita* R. V 1; oberranda E 2; abhorrenda *ceft.* deceptione] *ita* R. E. V 1. 2; deceptionem *ceft.* concinnata] cominata E 1.
 35 l. 5. cognoscimur R 1. istudio R 1. dediti] dedita V 1. || l. 6. iscriptur R 1. || l. 7. obligent] alligent V 15. 16. perpetim valiture] perpetua litturę E 1. cum alio] alio V 1. 3. || l. 8. in scriptis R 2. || l. 10. intexeat] *ita* R. V 1; intaxat E 2; intexat *ceft.* || l. 12. ant] ac E. V. quocumque] quodcumque R 2. E 2; quacumque V 1; aliquo V 4. et huius R 1. huius rei] harum rerum V 4. 8; harumque rerum V 18. rei] ipse *al. m. add.* E 2. || l. 13. presumtor et] presumtorem R 2; presumtor
 40 ut E 2; presumtores et V 4. 8. 18. publice *Pith.* notentur V 4. 8. 18. circumvenerant V 4. 8. 18; circumvenerit *Pith.* maneat obnoxii V 4. 8. 18. || l. 14. eandemque quam V 18. lata est] latam V 18. censura] *ita* R 1. E 2; censuram *ceft.* incurrant V 4. 8. 18. || l. 15. propterea R 2. || l. 16. anteriore V 1. || l. 17. nomine] nomen R 2. E 2; et *add.* R 2. || l. 18. nomine *al. m. corr.* nomine E 2. fuisse *deest* R 2. || l. 19. concius E 2. agnoscitur] invenitur V 1. 2. 4. 5. qua] que E 2. V 16;
 45 in qua V 4. taxata V 16. || l. 20. prior] *ita* R 1. E 1; prioris R 2; priori *ceft.* || l. 22. quorumcumque] cuiuscumque V 17. 18. molimine cuiusque fraudis] cuiusque fraudis V 4; quacumque fraude V 17. 18. || l. 23. iuris] paris V 4. detrahere V 17. 18. || l. 25. reformandam] *ita* V 4; reformande V 8; res erit reformanda V 17. 18.

VII, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 20). — l. 26. FL. — REX] *des.*
 50 V 20; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1. V 3; CINS E 1; CINTASNDS E 2; CHDS V 1. 4. 5. 6. 8. *Pith.*; GLS CHDS V 2; RECESVINTUS *Mad.* || l. 27. scriptis V 1.

VII, 5, 8. *Recc. Erv.*] noscitur extitisse. Quia ergo nullis fraudem necesse est occasionibus excusare, huius perpetim valiture legis sanctione censemus, ut, quicumque cuilibet per cuiuscumque scripture contractum res quascumque dederit, que tamen repperiantur quandoquidem aut non eius iuris fuisse, qui dedit, aut id, quod dedisse videtur, per priorem scripturam aut quamcumque definitionem in cuiuscumque prius nomine 5 obligasse et sub quodam argumento id postmodum alteri dedisse, quod aut suum non erat, aut iam prius alteri dederat, dum fraudis huius commentum manifeste patuerit, ipse quidem, qui fecit, si suprestis est, et promissionem et penam, quam ab eo edita scriptura testatur, subplere cogendus est. Si vero post eius obitum eadem, que pre- 10 dicta est, fraus inveniri potuerit, id, quod autor sponndit, heres eius aut heredes cum pena etiam scripture compellendi sunt petenti persolvere; aut si fortasse maior est autoris sponsio vel pena per scripturam taxata, quam esse constat eius hereditas, si noluerint heredes satisfacere pro autorem, de id saltem, quod ex rebus eius possident, cogendi sunt causidico facere cessionem. Quod si heredes non sint, ab 15 his, quibus res ipsa vel facultas, que relicta est, possessa fuerit, universa reddi iuxta presentem sententiam oportebit; eandem etiam in causis talibus ratione servata, ut, si repperitum fuerit conscio illo eandem fraudem intercessisse, in cuius nomine prior scriptura conscripta dinoscitur, tam ille, qui fecit, quam iste, qui conscius extitit, ad satisfactionem promissionis vel pene, quam posterior scriptura continet, secundum 20 superiorem ordinem equaliter teneantur adque etiam iuxta tenorem superioris legis: De his, qui falsas scripturas confecerint¹, et in corporibus et in rebus damna pariter sortiantur.

VII, 5, 9. *Nov.*]

De² his, qui citra notarios publicos iussiones ac leges principum recitare vel scribere ausi fuerint. 25

Quorundam illicita actionum perversitas exigit legem ponere pro futuris, ut eos, quos verbi disciplina non corrigit, saltem legalis censura coercendos emendet. Et quia plerosque cognovimus iussiones regias non solum scribere, sed etiam recitare atque scriptas exhibere notariis roborandas, unde diversa 30 in ipsis preceptionibus regni nostri introducetes, vel dictantes atque scribentes

VII, 5, 8. l. 1. noscuntur R 1. nullus R 2; nullius Pith. fraude R 2. E 1; fraudis V 1. Pith. occasionibus] excusationibus V 16. || l. 2. excusari R 2. E 1. V 1. 2. Pith. sanctionem V 2. || l. 5. prius] deest R 2; prioris V 3. nomen R 2. E 2. || l. 8. suprestis] ita R 1; subprestiti E 2; superstis E 1. V 1. 2. 5; superstes V 8. 16; supprestis cett. ab] hab R 1. edita R 1; editas R 2. || l. 10. autor] ita R. V 4. 5; auctor E 1. V 1. 2. 3. 8. 15. 16; dator Mad. isponponderat R 2. heres] ita R. E 1. V 16; 35 eres V 3; de rebus V 2; de re cett. eius] autem E 1. || l. 11. penam R 2. E 1. || l. 12. auctoris E 1. V 1. 2. 3. poenam E 1. per scripturam] per scriptura R 1; scriptura E 1. V 3. taxatam E 2. l. 13. pro autorem] ita R; pro auto, al. m. add. ritatem E 2; pro auctore cett. de id] ita R. E; de eo V. ex] in V 3. || l. 14. causedico E 1. ab his] des. R 1; ab is E 2. || l. 16. eandem] ita R 1. E 2; eadem cett. servata] reservata V 16. ut] et R 1. || l. 17. prius scripturam conscriptam R 2. 40 l. 18. iste] ste R 1; ille E 2. V 1. constius R 1; conxius E 2. || l. 19. promissionis sue V 16.

VII, 5, 9. Codd. V 15 (= Mad.). (16, solam rubricam praebens). 18. (20). — l. 24. FLS RCDS REX praemittit V 16; ANTIQUA praem. V 15. citra] ita V 18; contra V 15. iussiones ac leges principum] ita V 18; ac regias iussiones principum V 15. || l. 26. illicita actionum perversitas] ita V 18; 45 illicite actionum perversitates V 15. exigit] ita emendavi; exigunt V 15; exhibuit V 18. || l. 27. verbi] ita V 18; verbis V 15. || l. 29. scriptas] ita V 18; scripturas V 15.

1) VII, 5, 2. 2) De auctore legis, quae etiam in versione Castiliana recepta est, 'Fuero iuzgo' VII, 5, 9, nihil constat. Neque antiquam (V 15), neque Reccessvindi (V 16) legem esse crediderim.

Nov.] capitalia etiam ipsa addi conantur, que nec a nostra celsitudine ordinationis VII, 5, 9. moderamine disponuntur, nec populo Dei congrua cernuntur, nec institutio recte veritatis precipienda decernit, unde et gravissimis damnis atque spoliis vel fatigiis populos ditioni nostre subiectos prospeximus molestari, obinde
 5 huius novelle sanctionis edicto censemus: ut modo et deinceps nullus ex notariis quorumlibet seu cuiuslibet gentis et generis homo extra notarios publicos vel proprios regie celsitudinis eorumque pueros atque illos, quos principalis instituerit preceptionis alloquium, iussiones sive diversas institutiones, que ex nomine regio prescribuntur, recitare audeat, nullus scribere presumat,
 10 nullus recitatum vel scriptum cuilibet notario ad roborandum dare intendat; sed tantum notarii publici¹ ac proprii nostri aut nobis succedentium regum, vel qui a nostra clementia vel ipsis fuerint ordinati, iussiones vel quascumque regias preceptiones recitare et licenter scribere intendebunt. Quicumque tamen ex his cunctis vetitis extiterit deprehensus, utrum ingenuus an fortasse
 15 sit servus, principum vel iudicum instantia ducentis flagellorum verberibus cesus, turpiter decalvatus ac insuper pollice in manu dextra absciso se caruisse condoleat pro eo, quod contra huius institutionis edicta non sibi licitas conaverit exercere actiones.

Recc. Erv.] VI. TITULUS: DE FALSARIIS METALLORUM.

- 20 I. De torquendis servis in dominorum capite pro corruptione monete et eorum mercede, qui hoc visi extiterint revelasse.
 II. De his, qui solidos et monetam adulteraverint.
 III. De his, qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint.
 IIII. Si quorumcumque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur aliquid
 25 subtraxisse.
 V. Ut solidum integri ponderis nemo recuset.

Recc. Erv.]

I.

VII, 6, 1.

De torquendis servis in dominorum capite pro corruptione monete et eorum mercede, qui hoc visi extiterint revelasse.

30 Servos² torqueri pro falsa moneta in capite domini domineve non vetamus, ut

VII, 5, 9. l. 1. capitalia etiam ipsa] *ita* V 18; capitula ea ipsa V 15. || l. 2. congrua] *ita* V 15; congruum V 18. || l. 3. atque] *ita* V 18; ac V 15. || l. 7. proprios] *ita* V 18; proprie V 15. || l. 8. preceptionis] *ita* V 15; preceptis V 18. institutiones] *ita* V 15; instructiones V 18. || l. 10. scriptum] *ita* V 15; prescriptum V 18. || l. 12. vel qui a nostra clementia vel ipsis] *ita* V 18; vel ipsi qui a nostra
 35 clementia V 15. || l. 13. licenter] *ita* V 18; inlicenter V 15. intendebunt] *ita* V 18; intendant V 15. l. 14. his] *ita* V 18; ipsis V 15. fortasse sit] *ita* V 18; forte V 15. || l. 15. instantia] *ita* V 18; instantium V 15. ducentis] *ita* V 18; ducentorum V 15. || l. 16. cesus] *ita* V 18; *deest* V 15. || l. 17. edicta] *ita* V 15; edita V 18.

TIT. VI. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 19. METELLORUM E 2.

40 Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 20. corruptionem R 2; correptionem E 2. monete — revelasse *des.* R 2. || l. 21. mercedem R 1. extiterint] fuerint V 2. || l. 22. et] *ita* R; ad E 1; aut E 2. V 2. moneta R 1. || l. 23. permixtione corruperint *des.* R 2; permissione corrumperint E 2. || l. 24. repperiantur a. subtr. *des.* R 2. aliquid E 2. || l. 26. nemo] non R 1.

VII, 6, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16). — l. 27. I] ANTIQUA *add.* E 1.
 45 V 15. Pith.; AN *add.* V 4; A *add.* V 5. || l. 28. corruptionem R 2. || l. 29. mercedem R 1. extiterint] fuerint V 2. || l. 30. Servos] Si servus E 1. pro falsam monetam R 2.

1) De notariis publicis Visigothicis nihil fere novimus. Cf. quae de his et de notariis regis colligit Dahn, 'Könige' VI², p. 333. 2) Cf. supra VI, 1, 4 et p. 251, n. 2.

VII, 6, 1. *Recc. Errv.*] ex eorum tormentis veritas possit facilius inveniri; ita ut, si servus alienus hoc prodiderit, et quod prodidit verum extiterit, si dominus eius voluerit, manumittatur, et domino eius a fisco pretium detur; si autem noluerit, eidem servo a fisco tres auri uncie dentur; si vero ingenuus fuerit, sex uncias auri pro revelata veritate merebitur.

5

VII, 6, 2. *Recc. Errv.*] II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De his, qui solidos et monetam adulteraverint.

L. Rom. Vis. C. Th. IX, 18. Interpr. et Paul. V, 27, 1.

[Qui¹ solidos adulteraverit, circumciderit sive raserit¹, ubi primum hoc iudex agnoverit, statim eum comprehendat, et si servus fuerit, eidem dextera manu abscidat². Quod si postea in talibus causis fuerit inventus, regis presentie destinetur, ut eius arbitrio super eum sententia depromatur. Quod si hoc iudex facere distulerit, ipse de rerum suarum bonis quartam partem amittat, que omnimodis fisco proficiat. Quod si ingenuus sit qui hoc faciat, bona eius ex medietate fisco adquirat; humilior vero statum libertatis sue perdat, cui rex iusserit servitio deputandus. Qui autem falsam monetam sculpsit sive formaverit, quecumque persona sit, simili pene sententiae subiacebit.

VII, 6, 3. *Recc. Errv.*]

III. ANTIQUA.

De his, qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint.

Qui³ aurum ad facienda ornamenta susceperit et adulteraverit, sive heris* vel cuiuscumque vilioris metalli permixtione corruperit, pro fure teneatur.

20

*) *V add.*: aut argenti.

VII, 6, 1. *l. 1.* ex eorum] ex orum *R 1. V 2*; eorum *V 1*. || *l. 2.* prodidit] *ita R. E 1. V 3. 16*; prodiderit *cett.* || *l. 3.* domino] dominus *E 1*. a fisco] ad fisco *E 1*; ex fisco *R 2*, ubi pretium — a fisco *desunt.* autem] vero *V 2*. || *l. 4.* untie *R 1*. vero] autem *V 2*. fuerit] ubi primum hoc iudex agnoverit, *quae in VII, 6, 2 omisit, hic add. R 1.* untias *R 1*; unce *R 2*.

25

VII, 6, 2. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8).* — *l. 6. FL. — REX] des. V 3. 16. 20*; ANTIQUA *V 15.* GLOR. *deest E 2. Mad.* RECC.] RECØDS *R 1*; RECESSVINTHUS *R 2*; *R E 1*; RCDS *V 2. 5. 6. 8. Pith.*; RECAREUS *V 1*; CHDS *V 4*; CINDASVINTUS *Mad.; deest E 2.* || *l. 7.* solidus *R 1*; solidi *R 2.* et] aut *E. V.* moneta *R 1.* || *l. 8.* solidus *R 1*; solidū *R 2.* adulteraverint *R 2. E 1.* circumciderit — agnoverit *des. R 1.* circumciderint *E 1.* raserint *E 1.* || *l. 9.* com- preendat *R 2. E 2.* eidem] *ita R. E 2. V 1. 2. 3*; ei *cett.* dextera manu] *ita R 1. E 1*; dextra manu *R 2*; dexteram manu *V 2*; iudex terram manu *V 3*; dextram manu *cett.* abscidat] *ita R 1. E. V 1. 2. 6. Pith.*; abscidant *R 2*; abscidat *Mad.* || *l. 10.* Quod si] Qui si *V 1. 2.* talibus] tabulis *V 1. l. 12.* omnimodis] *ita R. E 2*; omnimodis *alii.* || *l. 13.* qui hoc faciat *des. R 2.* hoc] *ita R 1. V 2*; oc *V 3*; hec *al. m. corr.* hoc *E 2*; hec *cett.* faciat] fecerit *V 2.* medietatem *R 2.* || *l. 14.* vero statum] vero persona statim *V 2.* istatum *R 1.* libertatis] ingenuitatis *E 1. Pith.* perdat] amittat *V 4.* || *l. 15.* isculpsit *R 1.* persone *R 1. E 2.* pene sententiae] *ita R 1*; pene et s., et *del. R 2*; pene et s. *cett.*

VII, 6, 3. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16. 20).* — *l. 17. ANTIQUA deest R 2. V 1. 4. 8. 16. 20.* || *l. 18.* corruperit *R*; corrumperint *E 2.* || *l. 19.* heris] *ita R*; eris *E 2. V 1*; aeris *cett.* || *l. 20.* cuiuscumque] cuiuslibet *V 4.*

1) *Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IX, 18. Interpr.*: Quicumque solidum circumciderit aut adulterum supposuerit, aut falsam monetam fecerit, capite puniatur; *Pauli Sent. V, 25, 1 (L. Rom. V, 27, 1)*: quive nummos aureos, argenteos adulteraverit, laverit, conflaverit, raserit, corruperit. 2) *Eadem poena etiam ingenuis monetarum falsariis statuitur Ed. Roth. c. 242; Capit. legibus add. a. 818. 819, LL. Cap. I, p. 285; cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 938.* 3) *Cf. Pauli Sent. V, 25, 5*: quive aes inauraverit, argentaverit, quive cum argentum aurum poneret, aes stannumve subiecerit, falsi poena coercetur.

45

Recc. Errv.]

III. ANTIQUA.

VII, 6, 4.

Si quorumcumque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur
aliquid subtraxisse.

Aurifices aut argentarii vel quicumque artifices, si de rebus sivi commissis aut
5 traditis aliquid subtraxerint, pro fure teneantur.

Recc. Errv.]

V. ANTIQUA.

VII, 6, 5.

Ut solidum integri ponderis nemo recuset.

Solidum¹ aureum integri ponderis, cuiuscumque monete sit, si adulterinus non
fuerit, nullus ausus sit recusare nec pro eius aliquid moneta requirere preter hoc,
10 quod minus forte pensaverit². Qui contra hoc fecerit et solidum aureum sine ulla
fraude pensantem accipere noluerit aut petierit pro eius commutationem mercedem,
districtus a iudice, ei, cuius solidum recusaverit, tres solidos cogatur exolvere. Ita
quoque erit et de tremisse servandum.

VII, 6, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 18). — l. 1. ANTIQUA] *ita*
15 R 1. E. V 2. 3. 8. 15; *deest* R 2. V 4. 6. 16; FLS GLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLS GLS RECAREUS
REX V 1. || l. 3. aliquid] aliquo R 1. subtraxisse R 1. || l. 4. aut] *ita* R. E. V 2. 3; *deest cett.*
artifices *deest* V 4. sivi] *ita* R 1. E 2; sibi *cett.* || l. 7. subtraxerint] qui talia fecerint *add.* V 16; qui
talia fecerit *add.* V 18. teneatur E 2. V 18.

VII, 6, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5). 6. (8. 13. 15. 16). — l. 6. ANTIQUA] *ita*
20 R 1. V 2. 3. 5. 8. 15; *deest* R 2. E. V 1. 4. 6. 16. || l. 7. solidum] *ita* R. E 1. V 1. 2. 3. 4; solidum
aureum *cett.* || l. 8. Solidum] Ut solidum R 2. || l. 9. nec] ne E 1. eius] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 4. 6;
eius commutatione *Pith. Mad.* monete E 2. V 6. *Pith. Mad.* preter] propter V 13. 15. *Pith.* || l. 10. Qui]
Si quis V 2. || l. 11. eius] uis E 2. commutationem] *ita* R. E 2; commutatione *cett.* mercedem]
mercede E 2; excedem R 2. || l. 12. cuius] *ita* R 1. E; cui *cett.* recusaverit] *ita* R. E 1. V 2. 3.
25 5. 6; recusavit *cett.* solidus R 1; solidi R 2. E 1. || l. 13. tremisse] premissa R 1; tremisses R 2.
V 3; trimisses E 2; tremisso E 1.

1) Cf. *Pauli Sent. V*, 25, 1: Lege Cornelia test. tenentur: . . . quive nummos . . .
vitiaverit vultuve principum signatam monetam praeter adulterinam reprobaverit; v. *Mommsen*,
'Röm. Strafrecht' p. 674. *Visigothi autem reprobationem verae et integrae monetae aliter atque*
30 *Romani, non iisdem poenis duris vindicabant atque crimen falsae monetae.* 2) Cf. *Cod.*
Theod. IX, 22 (*L. Rom. IX*, 18); *L. Burg., Const. extrav.* 22, 7.

LIBER OCTABUS.

I. TITULUS: DE INVASIONIBUS ET DIREPTIONIBUS.

- I. Ut solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem iubentibus ingenuus vel servus illicita operentur. 5
- II. Si possessor per violentiam expellatur.
- III. Si ad faciendam cedem turba quoadunetur.
- III. Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.
- V. Ut nulla res ab alio possessa absque iudicio usurpetur.
- VI. Si ad diripiendum quisque alios invitasse repperiatur. 10
- VII. Ne absente domino vel in expeditione publica constituto cuiusquam domus inquietetur.
- VIII. Si aliquid illicitum faciant servi eius, qui in expeditione est publica constitutus.
- VIII. De his, qui in expeditione euntes aliquid auferre et depredari presumant. 15
- X. Ut socios nominet, apud quem pars rapine inventa cognoscitur.
- XI. De his, qui diripienda indicare repperiuntur.
- XII. De his, qui itineranti vel in opere rustico constituto aliquid abstulerint vel molestiam inferre presumerint.
- XIII. Si ille, qui diripit, in ipsa direptione morte necetur. 20

VIII, 1, 1. Recc. Err.]

I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem iubentibus ingenuus vel servus illicita operentur.

Hoc principaliter generali sanctione censetur, ut omnis ingenuus adque etiam libertus aut servus, si quodcumque illicitum iubente patrono vel domino suo fecisse 25

LIB. VIII, TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 1. ET DAMNIS des. R 2. l. 2. OCTABUS] ita R 1. E 2; OCTAVUS R 2. E 1. V 2. 6; VIII V 1.*

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 4. iubentibus — operentur des. R 2. || l. 7. quoadunetur] ita R. E 2; coadunatur E 1. || l. 10. deripiendum quisquis R 2. repperitur R 2; repperiuntur E 1. || l. 11. absentem R 2. cuiusquam — inquietetur des. R 2. || l. 13. in deest E 1. expeditionem R 2. est p. constitutus des. R 2. || l. 15. expeditione] ita R. E. aufert R 2. et depredari pres. des. R 2. depredare E 2. presumunt E 2. || l. 16. socios suos R 2. || l. 17. De — repperiuntur des. E 2. repperiantur R 2. || l. 18. itineranti] ita R 1; iteranti E; in itinere R 2. in opere] in deest R 1. aliquid — presumerint des. R 2. || l. 20. diripit R 2. direptionem R 2.

VIII, 1, 1. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16. 19. 20). — l. 21. FL. — REX] 35 des. V 1. 2. 16; ANTIQUA V 15. 19. GLOR. deest E 2. V 4. 6. 8. 20. RECC.] RECØDUS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECDS E 1; RCVS V 3; RCDS V 5. 6. 20; CHS E 2; CDS V 4; CHDS V 8. || l. 22. culpaviles hic et infra R 1. || l. 24. censetur] ita R. E. V 1. 2. 3. 5. Pith.; censem Mad.*

Recc. Err.] cognoscitur, ad omnem satisfactionem compositionum patronus vel dominus VIII, 1, 1. obnoxii teneantur¹. Nam qui eius iussionibus obedientiam detulerunt, culpabiles haberi non poterunt, quare non suo excessu, sed maioris imperio id commisisse probantur.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

VIII, 1, 2.

5 Si possessor per violentiam expellatur.

Quicumque² violenter expulerit possidentem, priusquam pro ipso iudicis sententia procedat, si causam meliorem habuerit, ipsam causam, de qua agitur, perdat. Ille vero, qui violentiam pertulit, universa in statu, quo fuerant, recipiat quod possedit et securus teneat. Si vero illud invasit, quod per iudicium obtinere non potuit, et 10 causam amittat et aliud tantum, quantum invasit, reddat expulso.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

VIII, 1, 3.

Si ad faciendam cedem turba coadunetur.

Qui³ ad faciendam cedem [turbas] congregaverit, aut qui [seditionem] alteri, unde contumelium [corporis] sentiat, fecerit vel faciendam incitaverit aut preceperit, mox 15 iudex facti crimen agnoverit, eum comprehendere non moretur; ita ut caput huius sceleris, infamia notatus, extensus publice coram iudice LX flagella suscipiat et omnes, qui cum eo venerint vel quid fecerint, nominare cogatur, ut, si in eius patrocinio non sunt, unusquisque ingenuorum quinquagena flagella suscipiat. Servi autem huius criminis socii, si alterius domini sunt, singuli in conventu publico ad 20 aliorum terrorem extensi coram iudice ducentenos hictus accipiant flagellorum.

Pauli Sent.
V, 3, 1.

VIII, 1, 1. l. 1. compositionum] ita R. V 16; compassionum V 4; poenarum compositionem E 1; et compositionem cett. || l. 2. iussionibus deest R 1. detulerint V 2. culpabiles R 1. || l. 3. poterunt R 2. V 1; poterunt corr. poterunt E 2. quare] ita R. E. V 2. 3; quia cett. commisisse] fecisse V 2.

VIII, 1, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. 25 E 2. V 2. 5. 8. 15. 16. Pith.; ANTIQUA NOBI V 3; deest R 2. E 1. V 1. 6. || l. 6. sententiam R 1. l. 7. et ipsam R 2. || l. 8. vero] autem V 2. statu] istatu R 1; statum R 2 statutum E 2. quod] ita R; que E. V. || l. 9. et deest E 1. illut R 2. E 2. invaserit V 16.

VIII, 1, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16. 18. 20). — l. 11. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 5. Pith.; deest R 2. E 2. V 1. 2. 4. 6. 16. || l. 12. quoadunetur R 2. E 2. || l. 13. turba 30 R 1. aut qui] ita R. E. V 2. 3. 16. 18. Pith.; atque cett. || l. 14. contumeliam E 1. V 2. 16. 18. Pith. faciendum V 2. concitaverit V 1. mox] ita R. E; mox ut cett. || l. 15. facti deest Pith. caput] captus Pith. huius] deest R 1; eius E. || l. 16. sceleris] scelerati E 1. notatus] notatum V 16; notetur R 2. iudicem R 2. LX] ita R. E. V 4. 5. 8. 15. 20; sexaginta V 1. 2. 18; XL V 3. 16. l. 17. venerunt V 2. vel quid fecerint des. V 3. quid] qui R 1; qui id V 5. Pith. ut si] et si V 2. 16; 35 ut V 3. || l. 18. quinquagena] L R 1; quinquaginta V 1; LX V 4. suscipiat] ita R. V 1; suscipiant cett. l. 19. autem] tamen V 2. domini E 1. || l. 20. ducentenos] CC R 1. V 1. 2. hictus] ita R. E 2; ictus cett.

1) Cf. VII, 2, 5; supra p. 290, n. 2. 2) Cf. L. Rom. Vis. C. Th. IV, 20, 3.

Interpr.: praecipimus, ut, si quis aut fiscalem rem aut privatam ante sententiam a iudice prolatam invaserit et noluerit exspectare litis eventum, perdat negotium qui contempsit exspectare 40 iudicium. Ille vero, qui hoc praesumpsit invadere, quod per iustitiam apud iudicem non poterat obtinere, habita aestimatione talem rem aliam illi domino restituat, qualem noscitur ante iudicium pervasisse. Similiter l. c. II, 26. Interpr. 3) Cf. Pauli Sent. V, 3, 1: qui per turbam seditionemye damnus alicui dederint dandumve curaverint . . . , quod si ex hoc corpori alicuius . . . noceatur. De facinoribus cum adiutoribus vel contubernio commissis, ad quae haec lex et sequens 45 spectant, cf. Wilda, 'Strafrecht' p. 612 sqq.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 570 sqq.

VIII, 1, 4. *Rec. Err.*]

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.

Quicumque dominum vel dominam intra domum vel curtis sue ianuam violenter incluserit eisque aditum egressionis negaverit sive, ut id fieret, aliis preceperit, pro ausi temeritate autor sceleris det domino vel domine auri solidos numero XXX et preter hoc C flagella suscipiat. Hii vero, qui malis voluntatibus eius consenserint ausiliumve, ut hoc fieret, prestiterint, si in eius patrocínio non sunt, singuli ingenuorum quindecenos solidos illis, quibus violentiam intulerunt, cogantur inferre et pro amissi presumptione centena flagella suscipiant. Servi autem, si id domino vel domina non iubente commiserint, CC hictus accipiant flagellorum. Si vero ita dominus vel domina a violento vel presumptore extra suam domum vel ianuam excludantur, ut continuo, quod est gravius, potestas eis ab ea domo vel familia ceterisque rebus auferatur, commissor sceleris damnum invasionis incurrat adque etiam C hictus accipiat flagellorum. Ingenui autem huius criminis socii, si in eius patrocínio non sunt, C flagella suscipiant et singuli trecenos solidos cogantur exolvere, illis procul dubio profuturos, quibus hanc iniuriam intulisse noscuntur. Quod si hoc servi ignorantibus dominis sua sponte commiserint, servi penam sustineant superius comprehensam; domini vero nihil iniurie vel detrimenti perferant. Id ipsut etiam patiantur, qui domum alienam sua autoritate sine regis vel iudicis iussione adprehendere, describere aut obsignare presumerint.

VIII, 1, 5. *Rec. Err.*]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

Ut nulla res ab alio possessa absque iudicio usurpetur.

Nullus¹ comes, vicarius, vilicus, prepositus, actor aut procurator seu quilibet

VIII, 1, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16). — l. 1. FL. — REX] *des.* E 2; ANTIQUA V 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CHDS V 4. 6; C E 1; GLS RCDS V 2. 3. 5. *Pith.*; GLORIOSUS RE CAREUS V 1. || l. 2. ianuam suam] *curtis* sue ianuam V 2. || l. 3. domus R 2. vel] *sive* R 2. *cortis Pith. Mad. sue]* *sive* R 2; vel E 1. || l. 4. inclusit V 1. egressionis R 1. *sive]* seu E 1. ut *deest* R 1. precepit V 1. || l. 5. ausi] *ita* R 2. E 1. V 1; facti R 1; ausum V 3; ausus *cett.* temeritatem R 2; temeritatis V 3. autor sceleris] *ita* R 1; auctoris R 2; auctor iscelaris E 2; auctor sceleris *cett.* || l. 6. preter hoc] *insuper* V 1. 5; *insuper preter hoc* V 2. || l. 7. ausiliumve] *ita* R; ausilium E 2; axiliumve E 1; auxiliumque V 2; auxilium V 3; auxiliumve *cett.* ut hoc fieret *des.* V 3. prestiterint] *prebuerint* V 4. || l. 8. quindecenos] *ita* R. E 2. V 1. 3; quindenos *cett.* l. 9. amissi] *ita* R 1. E 2; amissi V 1; admissi *cett.* presumptionem E 2. || l. 10. CC] ducentenus R 2. CC — flagellorum] *ducenta flagella accipiant* V 4. hictus] *ita* R; hictibus E 2; ictus *cett.* l. 11. violento] *volente* E 1. V 1. presumptorem R 1. ianua R 1. excludatur R 2. E 1. ut] *et* R 1. V 16. || l. 12. gravis V 2; cravis V 3. potestatis eius ab V 1; potestas eius ab V 2. 3. domu E 1; domum E 2. || l. 13. adque — flagellorum] *atque* C flagella capiat V 4. C] centum R 2. hictus] *ita* R. E 2; ictus *cett.* || l. 15. C] centena R 1. trecenos] *trecentenos* R 2; XXX V 1. 2. 4; trigentenos V 3; triginta V 5; tredecenos V 15; decenos V 16. solidus R 1. || l. 16. in hanc E 2. intulisse *al. m. corr.* inclusisse E 2. || l. 18. detrimenta V 1. ipsut] *ita* R; ipsum *cett.* || l. 19. autoritate] *ita* R; sponte V 15; auctoritate *cett.* iussione R 1; iussionem R 2. describere] *ita* R. E 2. V 2; describere *cett.*

VIII, 1, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 20). — l. 21. FL. — REX] *des.* E 2. V 6; NOV EM *add.* V 2; ANTIQUA V 15. 20. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CIND E 1; CHDS V 4; GLS CHDS V 1. 5; GLS CHNS V 2; RCDS V 3; GLS RCDS *Pith.* || l. 22. nullus res — possessas — usurpet R 2. || l. 23. comis E 1. vilicus] *ita* R. E; vilibus V 3; villicus *cett.* actor] auctor V 1. quislibet V 1.

1) *Hanc legem Chindasvindus antiquiori substituit, quam auctor formulae n. 35. collectionis Cordovae Sisebuto rege regnante scriptae, LL. Form. p. 590 sq., allegat. Cf. quae disserui 'N. Arch.' XXIII, p. 84 sq.*

Recc. Err.] ingenuus adque etiam servus rem, que ab alio possidetur, post nomen VIII, 1, 5. regie potestatis vel dominorum suorum aut suum usurpare presumat ante iudicium. Quod¹ si non expectata discussione id, quod ab alio possidetur aut iuris alterius esse dinoscitur, invaserit, omne, quod abstulit vel presumptuosus invasit,

5 *Recc. desunt.* | *Err.*] tam in mancipiis quam in ceteris rebus,

Recc. Err.] in duplum ei restituat, de cuius iure visus est abstulisse, hac singulorum annorum fruges, quas inde fideliter colligisse iuraverit, petitori compellatur exolvere. Et tamen, si servus absque domini voluntate hoc fecerit, CC insuper extensus publice flagella suscipiat; ita ut, si dominus pro rei duplicatione noluerit satisfacere, rem, que
10 ablata est, in eo statu cum frugibus restituat et eundem servum pro facti temeritate insistente iudice ei, cuius res invasit vel abstulit, servitutum tradere non desistat. Omnismodis tamen erit sollicitè perquirendum, ne qualibet suasionem vel fraudis alicuius commento idem servus cum illius domini voluntate hoc fecerit, cuius rem ablata esse constiterit. Et si ita repperitum fuerit, iuxta aliam legem² dominus, qui
15 suasit vel malum fieri fraudulenter permisit, quantum servus tulerat, septuplum dominus rei domino servi persolvat, et servum suum dominus eius securus possideat.

Recc. Err.]

VI. ANTIQUA.

VIII, 1, 6.

Si ad diripiendum quisque alios invitasse repperiatur.

Si quis ad diripiendum alios invitaverit, ut cuiuscumque rem evertat aut pecora
20 vel animalia quecumque diripiat, illi, cuius res direpta est, in undecuplum que sunt sublata restituat. Hii vero, qui cum ipso fuerint, si ingenui sunt, quinos solidos componere compellantur, aut si non habuerint, unde componant, quinquagena flagella suscipiant. Si vero servi hoc sine domini voluntate commiserint, centenis quinquagenis flagellis verberentur, et ab eis res omnis in statu reddatur.

25 VIII, 1, 5. l. 1. servus] libertus aut servus *Pith.* res R 1. possidetur] aut iuris alterius esse dinoscitur *add.* V 16. post nomine R 1. || l. 2. aut suum] *ita R. E;* ausu V; ausu temerario V 5. l. 3. expectandi V 1. discussione R 2; discussione iudicis V 16. aut iuris alterius] ante iudicium iuris anterioris E 1. || l. 4. dinoxit *al. m. corr.* videtur E 2. omnem R 1. || l. 5. tam — rebus *des.* R 1. 2. V 3. quam et in V 2. 6. || l. 6. in duplum] in *deest* V 1. iure rem V 2. hac] *ita R;* vel
30 E 2; *ac cett.* || l. 7. colligisse] *ita R 1. E;* collegisse *cett.* compellatur] cogatur V 1. || l. 8. insuper — publice *des.* V 4. publice *deest* V 1. 5. *Pith.* || l. 9. si *deest* V 3. rei] ei V 3. duplicationem R 2; duplicatione V 1. 16; *deest* V 3. satisfacere] persolvere V 3. || l. 10. eo statu] eo istatu R 1; eos tantum E 2. || l. 11. tradere non desistat] tradatur V 3. || l. 12. Omnismodis] *ita R. E 1. V 2;* Omnibus modis V 16; Omnimodis *alii.* || l. 14. ablata] *ita R;* ablatam *cett.* si *deest* V 2. iusta E 2.
35 l. 16. domino rei dominus V 2. rei] ei E 1.

VIII, 1, 6. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15). — l. 17. ANTIQUA] *ita R 1.* V 2. 5; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 6; FLS RCS RE V 8. || l. 18. deripiendum R 2. invitare R. repperiantur R 2. E 1. || l. 19. evertat] *ita R. E. V 1. 2;* evertant *cett.* || l. 20. quecumque] quicumque V 1. diripiat] *ita R. E. V 1. 2;* diripiant *alii.* illi] ille R 2. cuius] cui V 1. direpta] *ita R. E.*
40 V 1. 2. 3. 5; vel eversa *add. Mad.* || l. 21. restituat] *ita R. E 1;* ei restituat V 3; restituantur *cett.* sint R 1. E 1. || l. 22. componere compellantur] singuli compellantur exsolvere V 15. quinquagena] *ita R;* C V 1; L *cett.* || l. 23. voluntate] iussione V 3. centenis quinquagenis] *ita R. E;* CL V 1. 2; centum quinquaginta *cett.* || l. 24. in statu] in istatu R 1; institute E 2; statu V 3; suo *add. Pith. Mad.* reddatur] restituatur R 2.

45 1) *Cf. Form. l. c.:* quia rem iuris mei debitam, quam ille suo vitio extra discussionem iudicantis violentius usurpatione de meo dominio abstulit, nullos in eodem loco profligat labores . . . sciat se per iustitia, dum nostro dominio hoc ipsum probaverimus, debere secundum legum instituta de invasione vel singulis annis frugum collectione ac sumptus per litis expensas nobis satisfacere et hoc, quod inibi profligavit, amittere. *Antiquioris legis*
50 *praeceptum de sumptibus et expensis litis restituendis Chindasvindus amovit.* 2) VII, 2, 6.

VIII, 1, 7. *Recc. Err.*]

VII. ANTIQUA.

Ne absente domino vel in expeditione publica constituto cuiusquam domus inquietetur.

Nullus domum inquietet absentis nec in expeditione publica constituti; et si, quod per iudicium recipere potuisset, absente eo, quem fuerat conventurus, invaserit, 5 reddat in duplum. Si vero illud invaserit, quod ei nullo iudicio debebatur, reddat in triplum¹. Si quis autem, antequam in expeditionem proficiscatur, ad negotium dicendum iudicis fuerit admonitione conventus, aut per se causam dicere non moretur, aut per mandati scripturam personam eligat, qui adversario suo iudice presente respondeat. Qui si nec mandatum dederit nec respondere voluerit et sic in expeditione 10 profectus causam non dixerit, postquam conventus fuerit a iudice, iudex adversario suo que repetebat iubeat reformari. Illi tamen, dum reversus fuerit, actio reservetur.

VIII, 1, 8. *Recc. Err.*]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si aliquid illicitum faciant servi eius, qui in expeditione est publica constitutus. 15

Si illius servi, qui in publica expeditione est constitutus, in aliquo crimine aut illicito facto perventi extiterint vel detecti, a iudice corripantur et secundum legem iuxta qualitatem culpe cedantur. Quod si res ad componendum vel ad eosdem servos tradendos fuerit², in custodia teneantur a iudice, donec dominus veniens aut compositionem, si voluerit, adimpleat, aut, si noluerit, eos evidentius tradat. Si vero 20 iniuste servus occisus fuerit aut subditus questioni, contra iudicem dominus servi, cum reversus fuerit, causam dicere non vetetur.

VIII, 1, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De his, qui in expeditione euntes aliquid auferre vel depredare presumunt.

Qui in expeditionem vadunt, que abstulerint quadrupli satisfactione restituant. 25

VIII, 1, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5. 6. 8. 15; deest R 2. E. V 1. 3. || l. 2. cuiuscumque R. || l. 4. nec deest V 2. publica R 1. l. 5. per iudicio R 1. recipere] accipere non R 1. possit vel potuisset V 3. quem] quam R 1; que R 2. || l. 6. reddat — invaserit des. R 1. illud deest Pith. invasit V 3. ei] ita R 1. E 1; deest cett. nullo iudicio] ita R 1. E 1. V 3. 4; in nullo iudicio R 2; per nullum iudicium ei cett.; ei deest V 2. 30 l. 7. triplum] duplum E 1. antequam] priusquam V 3. expeditione E 1; in exp. des. V 3. proficiscatur] conventus E 1. || l. 8. conventus] convictus V 2; conventurus V 3. || l. 9. iscriptura R 1. persona R 1. || l. 10. Qui si] ita R. E 2. V 2; Quod si cett. dederint — voluerit R 2. expeditione] ita R. V 2; expeditionem cett. || l. 11. postquam] per quam V 1. conventus fuerit R 1; fuerit reversus conventus R 2; fuerit convocatus V 2; f. conversatus V 3. || l. 12. iubeat] deest R 2. V 3; debeat V 4; 35 debeat al. m. corr. iubeat E 2. reformare E 1. V 3. 16; non moretur add. V 3. Illi — reversus] tamen si reus V 3. reservetur] ita R. E 1. V 1. 3. 4. 5. 15. 16. Pith.; reservanda V 2; servetur E 2. Mad.

VIII, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 13. FL. — REX] des. E 2. V 3. 16. 20; ANTIQUA V 15. GLOR. deest V 4. 6. RECC.] RECCS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RCDS V 5; CDS RCDS V 4; RC V 2. 5; R E 1; RECAREUS V 1. || l. 14. facient E 1. ex- 40 peditionem R 2. || l. 16. aliquod crimen E 1. || l. 17. perventi] ita R. E. V 1; preventi cett. l. 18. cedantur] dampnentur V 2. 4. 5. 8; dampnetur V 1. vel — fuerit] eidem servi tradendi sunt V 4. vel] et Pith. || l. 19. fuerit] presens non fuerit Mad. custodiam R 1. aut deest V 2. || l. 20. vero] vere E 1. || l. 21. subditus] subdendus R 2. iudice R 1. || l. 22. vetetur] moretur V 3. 15.

VIII, 1, 9. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 23. ANTIQUA] ita 45 R 1. E 1. V 5; deest R 2. E 2. V 1. 4. 16. || l. 24. expeditionem R 2. vel] et R 2. E. V 1. depredare] ita R 1. E. V 1; predari R 2; depredari cett. presumunt] ita R. E 2. V 5; presumant V 1; presumpserit E 1; presumpserint cett. || l. 25. expeditione E 2. V 2. 3. que] si alicui aliquid E 1. satisfactionem R 2.

1) Cf. supra c. 2.

2) Cf. ex. gr. VII, 2, 13. 14; VIII, 1, 12; 2, 2.

Recc. Err.] Quod si non habuerint, unde componant, rem simplam reddant et CL flagella VIII, 1, 9. suscipiant. Quod si nolentibus dominis servi hoc fecerint, rem ablata in statu reforment et CC flagella extensi sustineant. Cuius rei exactionem provinciarum comites vel iudices aut vilici studio suo non morentur impendere, quia provincias nostras non
5 volumus hostili predatione vastari¹.

Recc. Err.]

X. ANTIQUA.

VIII, 1, 10.

Ut socios nominet, aput quem pars rapine inventa cognoscitur.

Aput quem scelus aut pars rapine fuerit inventa, istatim socios suos nominare cogatur. Qui, si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quod si honestior persona est, aut pro scelere rationem reddat, aut que ablata vel eversa fuerint undecupli compositione restituat et C publice flagella suscipiat. Si certe aput servum rapine pars repperiatur, CC flagella publice extensus accipiat et socios suos nominare non differat.

Recc. Err.]

XI. ANTIQUA.

VIII, 1, 11.

15 De his, qui diripienda indicare repperiuntur.

Quicumque ingenuus vel servus aliqua diripienda indicaverit, ut cuiuscumque res evertatur aut pecora vel iumenta diripiantur, et ex hoc certis probationibus publice convictus inveniatur, pro eo, quod indicaverit, C flagella publice extensus accipiat*.

20 *) V 3 *add.*: et res illa, quam indicavit, a domino suo reddatur; et si res illa non potuerit inveniri, ille, qui indicavit, de sua facultate reddat.

VIII, 1, 9. *l.* 1. rem — et *des.* V 3. simplam] sumptam *Pith.* reddant] restituant E 1. V 6. CL] *ita R* 1. E. V 1. 2. 4. 6. 8. 16; centum quinquaginta R 2; centum V 15; L *cott.* || *l.* 2. nolentibus] non iubentibus *Pith.* ablata] *ita R*; ablatam *cott.* in statu] in istatu R 1; in statum E 2. || *l.* 3. CC] centum V 15. sustineant] *ita R* 1. E 1. V 1. 5. 15. *Pith.*; accipiant V 2. 3; capiant V 4; suscipiant
25 V 16; sustentent *cott.* provinciarum *deest* V 2. comites vel iudices] iudices ac comites V 6. *l.* 4. vilici] *ita R. E.* V 1; villici *cott.* studio suo] istudio suo R 1; studiose V 2. moretur E 1. impendere] implere R 1. provincia nostra R 2. non volumus] nolimus V 2. 15. || *l.* 5. hostili] civili V 4.

VIII, 1, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16. 20). — *l.* 6. ANTIQUA] *ita R* 1. 30 V 2. 5; *deest* R 2. E 2. V 1. 3. 4. 6. 8. 16. 20; F G R E 1. || *l.* 7. socios] *ita R* 1. E 2. V 1. 2; socios suos *cott.* nominent E. inventa *deest* R 2. cognoscitur] agnoscitur V 5. || *l.* 8. fuerint R 2. istatim] *ita R* 1. E 2; statim *cott.* suos *deest* V 2. || *l.* 9. Qui] *ita R*; Quod *cott.* honestior] *ita R. E* 1. V 3. 4. 16; honestioris loci *cott.* (onestiores loci E 2). || *l.* 10. iscelere R 1. aut que] vel E 1. eversa R 1; adversa E 2. fuerint] *ita R* 1. E 2. V 1. 2; fierant R 2; fuerant *cott.* || *l.* 11. compositione] con-
35 positionem R 2; satisfactione V 2. suscipiat] accipiat V 4. Si] Quod si E 1. || *l.* 12. repperiatur] repperitur R 2. E. V 1. 2. CC] C E 1. V 3. accipiat] suscipiat V 5. *Pith.*

VIII, 1, 11. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18). — *l.* 14. ANTIQUA] *ita R* 1. V 2. 5. 15. *Pith.*; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 16. || *l.* 16. deripiendum R 2; ad diripienda V 1. aliqua diripienda] *ita R. V* 1. 2. 3; aliquid diripienda E 1; aliquid diripiendum *cott.* indicaverint R 1; vendicaverit V 1. ut] *ita R* 1. E. V 1. 2; vel ut *cott.* || *l.* 17. evertatur] *ita R* 1; avertatur R 2; evertatur *cott.* et ex] ex V 1. || *l.* 18. inveniatur] invenitur V 1. 2; invenitur *al. m. corr.* inveniatur E 2. publice extensus *des.* V 3. accipiat] suscipiat V 3. 18. || *l.* 19. quam] *ita V* 3 *secundum Mad.*; quod *sec. Heyne.* indigavit V 3. a *om. Mad.* reddatur] *ita emendavi*; reddat V 3. || *l.* 20. inveniri] inbenire V 3.

45 1) Cf. L. Baiuv. 2, 5.

VIII, 1, 12. *Recc. Err.*]

XII. ANTIQUA.

De his, qui itineranti vel in opere rustico constituto aliquid abstulerint vel molestiam inferre presumerint.

Qui in itinere vel in opere rustico constituto aliquid violenter intulerit vel abstulerit, ubi ex hoc iudici fuerit interpellatum, ille, qui abstulerit, quadruplum restituat, aut si aliud aliquid cedis vel damni fecerit, legaliter satisfaciatur. Quod si hoc servus domino nesciente commiserit, et C flagella suscipiat, et dominus pro servo compositionem exolvat. Nam si dominus componere noluerit, servum tradere non recusetur.

VIII, 1, 13. *Recc. Err.*]

XIII. ANTIQUA.

10

Si ille, qui diripuit, in ipsa direptione morte necetur.

Qui¹ aliena pervasit, si in ipsa direptione percussus aut occisus fuerit, ille, qui percussit, nullam calumniam patiatur.

Recc. Err.]

II. TITULUS: DE INCENDIIS ET INCENSORIBUS.

- I. De his, qui sive in civitate sive extra civitatem domibus inmiserint ignem. 15
- II. Si ignis immittatur in silva.
- III. Si, dum iter agitur, ignis longius dilavetur.

VIII, 2, 1. *Recc. Err.*]

I. ANTIQUA.

De² his, qui in civitate seu extra civitatem domibus inmiserint ignem.

Qui³ in alienam domum in civitatem ignem supposuerit, correptus a iudice ignibus deputetur; et de bonis eius domino domus, si tamen aliquid damni pertulerit,

VIII, 1, 12. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 5; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 16. || l. 2. itineranti] iteranti R 2. V 1. 2; iteranti *corr. al. m.* itineranti E 2; iteratim V 3; in itinere V 15. rustico] rusticano *hic et infra* V 16. abstulerit R 2; abstulit V 1. 2. 3. || l. 3. presumpserit V 1. 2. || l. 4. rustico *deest* V 3. 18. || l. 5. ubi — abstulerit *des.* V 1. ex *deest* R 2. iudicis R 2; a iudice *Pith.* abstulit V 16. || l. 6. aut si] aut in R 2; vel si E 1; quod si *Pith.* aliud *deest* E 1. *Pith.* cedis] cedis E 1. legaliter] largiter E 2. || l. 8. compositionem — dominus *des.* V 2. componere] pro servo *add.* E 1. tradere non rec.] tradat V 4. || l. 9. recusetur] *ita* R 1; recuset R 2. *Mad.*; moretur E. V 1. 2. 3. 5. 18. *Pith.*

VIII, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18). — l. 10. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 3. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 4. 6. || l. 11. diripit R 2. E 1; diripuerit V 1. || l. 12. pervasit] *ita* R 1. E. V 3. 15. 16. 18; pervadit V 2. 4. *Mad.*; prevaserit R 2; prevasit V 1. 5; diripit *Pith.* si] *ita* R 1. E 2. V 1. 2. 3. 4. 15. 16. 18. *Pith.*; et R 2. E 1. V 5. *Mad.* percussus — qui *bis scr.* R 1. l. 13. percussit vel occidit V 4.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 14. CENSORIBUS E 2; INCENSORIBUS V 1.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 15. sive in] *ita* R. E 1; sive *deest* E 2. V 2. civitatem R 2. seu extra R 2. domibus — ignem *des.* R 2. inmiserit E 2. || l. 16. silva] *ita* R 1. V 2; silvam *ceit.* || l. 17. dilavetur] *ita* R 1. V 2; dilabatur *ceit.*

VIII, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 18. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 3. 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 6. 8. 15. 16. 20. || l. 19. in] *ita* R; sive in E. V 1. 2. 3. civitatem R 2. E 1. seu] sive E 1. V 2. inmiserit R. V 1. || l. 20. in alienam domum] aliene domui V 1. *Pith.* civitatem] *ita* R. E; civitate *ceit.*

1) Cf. *supra* VII, 2, 15. 16. 2) De hac lege et duabus sequentibus cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 654 sqq. 3) Cf. Pauli Sent. V, 3, 6 et praecipue Dig. XLVIII, 19, 28, § 12: Incendiarium puniatur, qui ob inimicitias vel praedae causa incenderit intra oppidum, et plerumque vivi extinguntur; qui vero casam aut villam, aliquo lenius; L. Rom. Burg. 18, 2, 3; Ed. Theoderici c. 97.

Recc. Errv.] componatur hac pretium domus reddatur incense. Sed ille, cuius domus VIII, 2, 1. incensa est, coram testibus, quantos statuerit sententia iudicantis, prebeat sacramentum, se fideliter quod in domo sua habuit profiteri nec plus, quam illi conditum fuerat, postulare nec domus sue pretium amplius taxare, quam valuit. Et si post datum 5 sacramentum aliquid fefellisse convincitur, in duplum, que sunt supra modum debite compositionis exacta, illi cogatur inferre, qui compositionem exolverat. Quod si in domum, sicut superius diximus, ignis inmissus ad proximas domos forte transierit, iuxta damni modum inter eos etiam, qui domos vel res suas incendio perdiderant, eius substantia dividatur; si tamen post compositionem illius, in cuius domum ignem 10 misit, inpletam aliquid de facultatibus eius cognoscitur residuum esse; ita ut simili modo coram testibus sacramenta dependant, se non amplius repetere, quam incendio perdiderunt. Et si post datum sacramentum periurasse noscuntur, hec, que amplius exegerint, in duplum ei, quem fraudulenta ambitione damnare voluerant, cogantur exolvere. Qui vero extra civitatem in domum mittit incendium, omnia, que sunt in 15 domo incensa, restituat et pretium domino domus reddere non moretur. Sed his, cuius domus incensa est, coram testibus iurisiurandi interpositione confirmet, se non amplius postulare, quam perdiderat. Et si post datum sacramentum amplius, quam perdiderat, exigisse dinoscitur, in duplum ei, qui damna sustinuit, coactus exolvat. Quod si etiam vicine domus ex eo, quod inmissum est incendium, forte consumte 20 sunt, si de bonis eius superfuerit, unde his etiam componatur, hii quoque amissa recipiant; prius tamen cum sacramento coram testibus profiteantur, se non amplius quam perdiderant postulare. Et si periurasse cognoscuntur aut amplius exegisse, in duplum ei, quem tali fraude damnaverant, male exacta restituant; ita ut pro correptione qui domum incenderat C flagella suscipiat. Et quicumque tale damnum 25 admittens non habuerit, unde componat, servituti subiaceat. Si certe cuiuscumque servus sive in civitate seu extra civitatem incendium intulisse cognoscitur, dominus, si servum tam nocentis admissi voluerit liberare a supplicio, pro eius crimine componere non moretur; ita ut servus publice CC hictus accipiat flagellorum. Sed ille, cuius domus incensa est, iurare cogatur, se amplius non repetere, quam in eius domo

VIII, 2, 1. l. 1. hac] *ita R 1. E 2*; ac *cect.* || l. 3. se] et *V 16.* domo sua] *domu sua E 1*; domum suam *E 2.* habuerit profiteatur *V 16.* nec plus] *ne plus E 1.* illi] *illic E 2. V 2. 4. 6. 8. 16. 18. Pith.* conditum] *ita R. E. V 2. 4. 8. 16. 18. Pith.*; condictum *V 1*; quantum *V 3*; cognitum *V 6. Mad.* || l. 4. domum suam *E 1.* valuit] *audeat add. V 16.* || l. 5. convincitur] *cognoscitur V 4. l. 6. qui comp.] quia nunc comp. R 2.* || l. 7. sicut] *quod V 3.* diximus] *deest R 1*; dictum est *E 1. l. 8. iusta E 2.* modum] *dum R 2*; domum *V 1.* perdiderunt *E 1*; perdiderint *V 16.* || l. 9. eius] et eius *R 2.* substantiam *R 2.* || l. 11. sacramenta dependant] *ita R. E 2. V 2*; sacramenta rependant *E 1*; sacramento adpendant *V 3*; sacramento defendant *V 1. 4. Pith. Mad.* se] *si E 1.* || l. 12. pos al. m. corr. post *hic et infra E 2.* periurare *E 2.* cognoscuntur *R 1.* et hec *E 2.* || l. 13. exigerint *E 2. V 1.* damnare] *fraudare V 3.* voluerat cogatur *E 2.* || l. 14. civitatem alienam *V 4.* mittit] *ita R. E 1. V 1. 2. 3. 4. 16*; mittat *cect.* || l. 15. his] *ita R. E 2*; is *cect.* || l. 16. iurisiurandi *E 1.* interpositionem *R 2.* || l. 17. Et — perdiderat *des. R 2. V 1.* || l. 18. exigisse] *ita R 1. E 2*; exegisse *cect.* dinoscitur] *vel periurasse noscitur add. V 15.* damnum *E 2. Pith.* || l. 19. inmissum] *missum R 1*; inmissus *R 2.* || l. 20. sunt] *sint V 16.* unde] *ut de E 1.* his] *ita R 1. E*; eius *V 1*; eis *cect.* componantur *V 2.* hii] *ita R 2. E*; hic *R 1*; hi *alii.* || l. 21. profiteatur *R 1.* || l. 22. perdiderat *R 1.* periurare *E 2. V 1.* cognoscuntur] *ita R*; cognoscantur *E 1*; noscantur *Pith.*; noscuntur *cect.* amplius] *plus V 16.* exigisse *E 2.* || l. 23. damnaverant] *ita R 1. V 1. 2*; damnaverat *E 2*; damnaverint *cect.* mala *E 1. V 1.* pro *deest V 1.* || l. 24. correptionem *R 2*; corruptionem *E 2.* talem *R 2. E 2.* || l. 25. amittens *E.* ipse servituti *V 3.* Si certe] *Certe si V 16.* cuiuscumque] *cuiusquam V 1.* || l. 26. civitatem *R 2. E 1.* seu] *sive R 1.* civitate *R 1.* dominus si servum] *si servum des. V 3*; reum *al. m. corr.* dominus si servum *E 2.* || l. 27. liberare a] *libertare V 3. l. 28. ut deest E 1.* ipse servus *V.* ducentos *R 2. V 1.* hictus] *ita R. E 2*; ictus *cect.*

VIII, 2, 1. *Recc. Erv.*] flamma consumsit. Et si componere pro servo noluerit, tradatur servus ad penam, ut supplicio capitali admissa persolvat.

VIII, 2, 2. *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

Si ignis inmittatur in silva.

Si quis qualemcumque silvam incenderit alienam, sive piceas arbores vel caricas, hoc est ficos, aut cuiuslibet generis arbores igne cremaverit, a iudice correptus C flagella suscipiat et pro damno satisfaciatur, sicut ab his, qui inspexerint, fuerit estimatum. Quod si servus hoc domino nesciente commiserit, CL verberibus addicatur. Et si pro eo dominus componere noluerit, cum duplum vel triplum damni fecerit, quam quod eundem servum valere constiterit, ipsum servum pro facto tradere non retardet.

VIII, 2, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si, dum iter agitur, ignis longius dilavetur.

Qui¹ in itinere constitutus in cuiuscumque forsitam campo adplicaverit et ad quoquendum cibum aut frigoris necessitate compulsus ignem fecerit, cautus sit, ne ignis longius dilavetur, aut si in ispinis sive in pabulis siccis, in quibus plerumque flamma nutritur, incendium convalescat, ignem, cum crescit, extinguat. Quod si se longius flamma extenderit, et messis aut area vel vinea aut domus sive pomarium incendio concremetur, tantum, quantum flamma consumsit, reddere vel componere compellatur qui ignem, quem fecerat, neclexit extinguere.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE DAMNIS ARBORUM, ORTORUM ET FRUGUM QUARUMCUMQUE.

I. De compositione arborum incisarum.

II. Si ortum quis vastaverit alienum.

VIII, 2, 1. l. 1. pro servo] *ita R. E. V*3; dominus pro servo *cett.* || l. 2. amissa *R*2. 25

VIII, 2, 2. *Codd. R*1. 2. *E*1. 2. *V*1. 2. (3). 4. 5. (6. 8. 15). — l. 3. ANTIQUA] *ita R*1. *E*2. *V*2. 5. 6. 8. 15; *deest R*2. *E*1. *V*1. 3. 4. || l. 4. Si] Quod si *R*1. ignem *V*1. silva] *ita R*1. *E*2; silvam *cett.* || l. 5. in qualemc. *E*2. piceas arbores] pice a servo res, e corr.: piceas as arbores *E*2. || l. 6. hoc est ficos *des. V*4. 5. ficos] *ita R*1. *V*1; ficas *E*2; ficus *cett.* genus *R*2. igne] ignem *R*2; *deest Pith.* corruptus *E*2; correctus *V*2. || l. 7. C] centum *R*2. satisfaciatur] satisfacere 30 compellatur *V*16. his] is *E*2. || l. 8. estimatum *R*2. *E*2. *V*1. CL] centum quinquaginta *R*2. flagella verberibus *E*2; flagellorum verberibus *V*1. 2. *Pith.* addicetur *V*1. 5. 16. || l. 9. duplo vel triplo *E*1. || l. 10. ipso servo *R*1. || l. 11. retardet] *ita R*1. *E*1; retardent *R*2; moretur *cett.*

VIII, 2, 3. *Codd. R*1. 2. *E*1. 2. *V*1. 2. 3. (4. 5. 6. 16). — l. 12. ANTIQUA] *ita R*1. *V*2. 5; NOBITER EMENDADA *add. V*3; *deest R*2. *E. V*1. 4. 6. || l. 13. iter *deest V*2. dilavetur] *ita R*1; 35 dilabatur *R*2. *E*2. *V*1. 2. 3; dilatetur *V*15; dilabatur *cett.* || l. 14. in] *ita R. E. V*1. 2. 3; se *cett.*; *deest Pith.* adplicaverit *R*2. || l. 15. quoquendum] *ita R*; coquendum *cett.* civum *R*1. cautus] captus *E*1. || l. 16. dilavetur] *ita R*1. *V*2; dilabatur *E*1. *V*1; dilabatur *cett.*; dilatetur *V*3. 15. in *deest E*2. ispinis] *ita R*1. *E*2; spinis *cett.* pabulis *R*1. || l. 17. cum crescit] *ita R. E*2. *V*1. 2; con-crescit *E*1; cum crescat *cett.* extinguat *R*1. || l. 18. flammam *E*1. et — domus] ut ad messes aut 40 aream vel vineam aut domos *V*2. domos *E*2. pomarium *E*1; pomerium *V*2. || l. 19. incendio] igne *V*3. concremetur *R*1; cremetur *V*3; concrementur *E*2. consumsit] consumptum sit *R*1. reddere vel *des. V*3. || l. 20. qui ignem] quia ignem *V*1. fecit *V*2. neclexit] *ita R*; neglexit *cett.*

TIT. III. *Lemma. Codd. R*1. 2. *E*1. 2. *V*1. 2. 6. — l. 21. ORTORUM] *ita R. E. V*6; VEL 45 ORT. *V*2; HORTORUM *E*1. ET] *ita R*1. *V*6; *deest R*2; VEL *E. V*1; SIVE *V*2.

*Index capitulorum. Codd. R*1. 2. *E*1. 2. *V*2. — l. 23. compositionem *R*2. || l. 24. hortum *E*1.

1) Cf. *Ed. Roth. c.* 148; *L. Burg.* 41; *L. Rom. Burg.* 18, 4; *H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p.* 658.

Recc. Errv.] III. Si de incise arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.

III. Si arbor ex parte incisa sive combusta damna concutiat.

V. De vinea incisa vel evulsa sive concremata adque de fructibus usurpatis.

VI. Si sepis incidatur vel incendatur.

5 VII. Si pali de sepibus incidantur.

VIII. Si in alienam silvam quis cum vehiculo capiatur.

VIII. Si loca fructifera vel pascuosa nimia angustia coartentur.

X. De animalibus voluntarie in messe vel vineis missis.

XI. Si quelibet animalia frugibus damna concutiant.

10 XII. Si pratum defensum a pecoribus naufragetur.

XIII. Si fructifera loca ab animalibus extiterint dissipata.

XIII. Si expellentibus de fructibus pecora quisquam excutiat vel de clausura furto aut violentia tollat.

XV. De animalibus in vinea, messe vel prato perventis.

15 XVI. Si, priusquam expellantur, animalia de fructibus exierint.

XVII. Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione turpaverit.

Recc. Errv.]

I. ANTIQUA EMENDATA.

VIII, 3, 1.

De compositione arborum incisarum.

Si quis inscio domino alienam arborem inciderit: si pomifera est, det solidos III; si oliva, det solidos V; si glandifera maior est, duos solidos det; si minor, det solidum unum; si vero alterius generis sunt et maiores adque prolixiores sunt, binos solidos reddat, quia, licet non habeat fructum, ad multa tamen comoda utilitatis preparant usum. Et hec quidem compositio erit, si tantundem abscise fuerint; nam si presumptive incise alicubi ferantur, aut similes arbores cum illis incisis dabuntur, 25 aut predictum pretium duplo solvetur.

Recc. Errv.]

II. ANTIQUA.

VIII, 3, 2.

Si ortum quis vastaverit alienum.

Si quis alienum ortum vastaverit, statim iuxta damni estimationem a iudice

l. 1. Si *deest E 1.* de *deest E 2.* incise] incense] *E 1.* perpetretur] *deest R 2;* preparetur *E 2.*
30 *l. 2.* sibe *R 2. E 2.* damno *E 1.* || *l. 3.* vineam incisam vel evulsam *R 2.* adque — usurpatis *des. R 2.* fructibus] *ita R 1. E 2;* frugibus *E 1.* || *l. 4.* sepis] *ita R. E.* || *l. 6.* alienam silvam] *ita R. E 1. V 2;* aliena silva *E 2.* vehiculum *R 1;* veiculo *R 2;* veiculo *corr. al. m.* vehiculo *E 2.*
l. 7. pascua *R 2.* congustia *E.* coartentur] coarctetur *E 2;* *deest R 2.* || *l. 8.* voluntari *R 1;* voluntarię *R 2;* boluntarie *E 2;* voluntarie *E 1.* messe] *ita R. E 2. V 2;* messem *E 1.* vel] vel
35 in *E.* vineis] *ita R. E 2. V 2;* vineas *E 1.* || *l. 12.* frugibus *E 2.* pecora *deest R 1.* vel — tollat *des. R 2.* clausura] *ita E 1;* clausa *R 1;* clusa *E 2.* || *l. 13.* furto] *ita R 1;* furtu *E 2;* furtum *E 1.* violentiam *E 1.* || *l. 14.* messe vel prato] messi prato vel horto *E 1.* perventis] preventis *V 3.*
l. 15. fructibus] *ita R 1;* frugibus *cott.* exierint *deest R.* || *l. 16.* quacumque] quicumque *R 2.* per-
venta] preventa *V 2.* detr. turp. *des. R 2.* turpaverint *E 1.*

40 VIII, 3, 1. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 18).* — *l. 17.* ANTIQUA EMENDATA] *ita R 1;* ANTIQUA *E. V 2. 3. 5;* *des. R 2. V 1. 4. 6. 15. 16.* || *l. 18.* incisorum *R 2.* *l. 19.* inscio] iniscio *R 1;* nescio *V 18.* III] *ita R 1;* tres *R 2. E. alii.* || *l. 20.* V] quinque *R 2.* maior est] maiorem *E 1;* arbor est *V 3;* maior *deest V 18.* duos s. det] soī II *E 1.* si minor] *ita R. E 1;* *des. V 1;* si minor est *cott.* det s. unum] det solido uno *R 2;* soī I *E 1.* || *l. 21.* sunt *deest Pith.*
45 binos] quinos *V 3.* || *l. 22.* reddant *R 2.* habeat] *ita R 1. 2;* abeat *E 2;* habeant *cott.* hutilitatis *R 1;* utilitatem *R 2.* || *l. 23.* preparat *E 2;* preparare *V 2.* || *l. 24.* presumptive vel *R 1.* ferantur] fuerant *E 2;* inferantur *V 18.* aut vive similes *V 8.* || *l. 25.* predictum] perditum *E 2.* duplum *R 3.* solvetur] solvatur *R 3;* servetur *E.*

VIII, 3, 2. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 18).* — *l. 26.* ANTIQUA] *ita R 1. E 1. V 2. 3. 5;* *deest R 2. E 2. V 1. 4. 6. 16.* || *l. 27.* hortum *E 1,* et *ita infra.* || *l. 28.* Si quis] Qui *R 2.* et statim iusta *E 2.* damni *deest R 2.* estimatione *E 2;* estimationem *V 1;* estimationem *V 2.*

VIII, 3, 2. *Recc. Erv.*] coactus domino orti cogatur exolvere; ita ut, si servus hoc fecerit, super compositionem ipsius damni L flagella extensus accipiat.

VIII, 3, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si de incise arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.

Si¹ quis arborem inciderit, et aliquid damni fecerit, aut si, dum cadit, arbor⁵ aliquem occiderit, damnum qui incidit exolvat. Quod si in circuitu arboris homines fuerint, priusquam cadat arbor, admoneat², et si de ramis arboris conruentis postea, quam conmonuerit, aliquis debilitatus aut mortuus fuerit, nullam ille, qui arborem incidit, calumniam pertimescat. Ceterum si aut senem aut debilem aut dormientem, aut qui sibi cabere non potuit, aut pecudem fortasse ruina huius arboris debilitaverit¹⁰ vel occiderit, pro quadruplo uno domino alium eiusdem meriti mox reformet et pro occiso homine tamquam homicida teneatur; pro debilitato vero iuxta formam legum satisfacere compellatur. Et si aliquis alienam arborem inciderit, pro violentia componere non moretur. Quod* si dominus arboris incisorem fuerit contestatus, et postmodum incisor fuerit, dum incidit, occisus, mors eius nullatenus requiratur³.¹⁵

*) R 3: Quod si dominus arborem incidens contestaverit, et postmodum incisa fuerit arbor, quem occiderit, mors eius nullatenus requiratur.

VIII, 3, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si arbor ex parte incisa sive combusta damna concutiat.

Si⁴ arbor ex parte incisa sit aut ex aliqua parte igne combusta, et illo, qui²⁰ inciderat vel incendere ceperat, absente arbor ceciderit, nulla ei pro damno, quod per ruinam arboris factum est, calumnia moveatur.

VIII, 3, 2. l. 1. horti R 2. E 1. || l. 2. accipiat] suscipiat V 18.

VIII, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 17. 18. 20). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 2. 5; ANTIQUA NOVA V 8; FLS GLS RCDS REX V 3; *deest* R 2. E 2. V 1. 4. 15. 20. 25 l. 4. de *deest* E 2. preparatur E 2. || l. 5. et] vel V 17. 18. *Pith.* || l. 6. exolvat] solvat V 3; persolvat *Pith.* circuitum R 2. homines qui fuerint R 2. || l. 9. Ceterum] Certe E 2. V 1. *Pith.* aut senem post dormientem *add.* V 1. 5. *Pith.* || l. 10. aut qui] aut *deest* V 3. sibi] se V 3. cabere] ita R 1. E 2; cavere *ceit.* || l. 11. quadruplo] ita R 1. V 2; quadrupem R 2; quatrupede E 2; quadrupede *ceit.* domino] dominus E 1. alium] *deest* R 1; aliam R 3; aliam *corr.* alium E 2. || l. 12. hocciso R 1. 30 iuxta] iusta E 2, et sic *saepius.* || l. 13. compellantur E 1. aliqui R 2. pro violentia] per violentiam V 1. 2. 8. 18. || l. 14. harboris R 1. incisore R 1. || l. 15. postmodum] postea V 1. 5. *Pith.* hoccisus R 1. nullatenus] nullo modo E 1; non V 4.

VIII, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. (15. 16). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 3. 5; *deest* R 2. E 1. V 4. 6. 16. || l. 19. damno concutiat R 1. || l. 20. illo] i# E 1; 35 ille E 2. V 6. qui] absque dolo *add.* *Mad.* || l. 21. inciderat] incenderat E 2; inciderit R 3. incendere] incidere R 3. V 16. ceperat] ceperit R 3; preceperat R 2. V 3. 15; precepit V 16. arbo R 1; arbore E 1. cecidit E 2. || l. 22. per] pro V 3. ruinam] ruina R 1; summa R 2; *deest* V 3. calumniam E 2. V 2. moveatur] pertimescat V 3.

1) Cf. *Ed. Roth.* c. 138; *Dahn*, 'Studien' p. 145; *Frank*, 'Kasuelle Tötung' p. 33 sq. 40
2) Cf. *Conc. Tribur.* c. 37, *LL. Cap. II*, p. 234 sq. 3) *Arbor, quae cadens occiderat caedentem, 'auctor interfectionis' habebatur, cuius dominus, ut videtur, pro occiso etiam tum componere debuit, si ille arborem alienam domino neque iubente neque vetante inciderat. Solummodo si eum ante contestatus erat, componere non debuit. Qui scripsit codicem R 3, cuius lectionem sub asterisco subiecimur, non intelligens antiqui iuris rationem, locum prorsus mutavit. De aliis 45 legum sententiis eiusdem rationis cf. H. Brunner, 'Absichtlose Missethat' p. 840 sqq. ('Forsch. z. deutsch. u. franz. RG.' p. 520 sqq.). Aliter locum intelligunt *Dahn* et *Frank* ll. cc. 4) Cf. *L. Sax.* 54. 55; *Frank* l. c. p. 34 sq.; *A. B. Schmidt*, 'Schadensersatz in den Volksrechten' p. 35.*

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA EMENDATA.

VIII, 3, 5.

De vinea incisa vel evulsa sive concremata adque de fructibus usurpatis.

Qui vineam inciderit, eradicaverit vel incenderit alienam aut in desertum perduxerit, duas equales meriti vineas domino eius vinee reformare cogatur, et preterea dominus vinee illius deserte hanc ad ius suum revocare non dubitet. Si vero per violentiam fruges collegerit, et fruges in duplo restituat et quidquid everterit reintegrare procuret; ita tamen, ut cum sacramento colligentium per tempus vindemiarum duplam ipsius frugis compositionem restituat. Servi vero sine dominorum iussu talia facientes per singulas vites decena flagella extensi percipiant et fruges omnino restituant, aut si dominus componere voluerit, per sex vites solidum solvat. Quod si maius damnum creverit, et componere dominus noluerit, servum tradere festinavit.

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

VIII, 3, 6.

Si sepis incidatur vel incendatur.

Si¹ quis per aliquod spatium sepes inciderit vel incenderit alienas, si maioris loci persona est, et sepem repararet et pro damno satisfaciat. Si quid tamen damni domino de fructibus accidisse cognoscitur, et damnum solvat, sicut inspectio habuerit estimantium, et preterea X solidos reddat. Sed et de eo campo, qui fructus habet vel habuit, et de prato sive de concluso V solidos compellatur exolvere; de eo vero campo, in quo nulli fructus sepiibus claudebantur, sepem tantummodo reparare cogatur.

VIII, 3, 5. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16). — l. 1. ANTIQUA EMENDATA] *ita* R 1; *des.* R 2. E. V 4. 6. 8; ANTIQUA NOVITERQUE EMENDATA *Pith.*; ANTIQUA (IDEM V 1) NOVITER EMENDATA V 1. 5; ANTIQUA V 2; FLS GLORIOSUS V 3. || l. 2. vineam incisam vel evulsam sive concrematam R 2. sive — usurpatis *des.* E 1. fructibus] *ita* R 1. E 2; frugis V 3; frugibus *cett.* || l. 3. usurpatis] occupatis R 2. || l. 5. equales] *ita* R. E 1; equali E 2; equalis *cett.* preterea] propterea E 1. || l. 6. hanc] hic E 2. ius suum] ius suum V 3; iustum R 2; usum (ius *in marg.*) suum *Pith.* || l. 7. colligerit E. et fruges] *ita* R 1. V 2; et frugem *cett.* evertit *Pith.* || l. 8. procuret] non dubitet E 1. sacramentum R 1. colligentia R 2. || l. 9. compositione R 1. Servi vero] Si vero E 1. si sine R 1. iussu] iusso R 2; *deest* V 2. || l. 10. per] et per V 1. pro singulis vitibus V 16. decena] *ita* R 3. E 1. V; decem E 2; centena R 1; ducentena R 2. extensus E 2. percipiant] *ita* R 1. 2. 3. E 1; accipiat E 2; accipiant *cett.* et — restituant *des.* R 1. frugem E 1. omnino] domino *Pith.* || l. 11. aut] ut R 1; et V 16. dominus comp.] dominus pro eo componere E 2; componere pro servo dominus V 2. voluerit] noluerit V 1. 2. *Pith.* pro sex vitibus V 16. solvat] *ita* R 1. E 1. V 4; exsolvat R 3. V 3; reddat *cett.* || l. 12. dominus] pro eo *add.* E 1. festinavit] *ita* R 1. E 2; destinavit V 3; festinabit *cett.*

VIII, 3, 6. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 20). — l. 13. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 3. 5; *deest* R 2. E. V 1. 4. 6. 16. || l. 14. sepis] *ita* R. E. V 6; sepes *alii.* || l. 15. per] pro R 2. incenderit vel inciderit E. V 1. 2. vel incenderit *des.* E 2. V 3. || l. 16. et sepem] et *deest* E 2. V 2; et sepes V 1. repararet E 1. || l. 17. frugibus R 2. accedisse *Mad.* persolvat E 1. l. 18. estimantium] extimantium E 2. V 1; iudicantium V 2. preterea] propterea E 1. X] *ita* R 1. E 1. V 1; decem *alii.* Sed et] et *deest* E 1. eo] *ita* R. E; eodem V. fructos R 1. habeat vel habuit R 1; abet vel abuit R 2. E 2. || l. 19. V] *ita* R 1. E 1. V 1; quinque *alii.* || l. 20. nulli] *ita* R 1. E. V 1. 2. *Pith.*; nullus R 2. 3. *Mad. alii.* claudebantur] *ita* R 1. V 1. 2. *Pith.*; clauduntur E 1; claudebatur *cett.* reparare] reformare V 2. 15. 16. *Pith. et al. m. post add.* E 2.

1) *Hanc et sequentem legem a Leovigildo substitutas esse crediderim uni antiquiori, quam imitatus est legislator Burgundio in L. Burg. 27, 1. 2: Si quis sepem alienam . . . inferendi tantum damni studio ruperit, si ingenuus aperuerit, inferat illi, cuius messis est, per singulos palos singulos tremisses; si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat, et sepis, quae aperta fuerat, repararetur. Hoc etiam de prato et de vinea praecipimus custodiri.*

VIII, 3, 6. *Recc. Erv.*] Si vero hoc persona inferior fecerit, solvat damnum de estimatis fructibus ac sepem reparat et L flagella publice suscipiat. Quod si servus hoc nesciente domino fecerit, et damnum solvat et sepem reparat et C flagella suscipiat. Quod si casu factum fuerit, sepem tantummodo reparat, que conlisa est; quia crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum. 5

VIII, 3, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Si pali de sepibus incidantur.

Qui¹ de sepibus palos inciderit vel incenderit alienos, cum campus ille fructus ullos eo tempore non habuerit, in quadruplum reformare cogatur. Si autem fructus aliquid de his sepibus clauderetur, per singulos palos singulos tremisses compellatur 10 exolvere; ita ut, si ex fructibus aliquid perierit, ex integro reformetur. Eadem et de ortis sepe conclusis precipimus custodire.

VIII, 3, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si in alienam silvam quis cum vehiculo capiatur.

Si quis aliquem comprehenderit, dum de silva sua cum vehiculo vadit et circulos 15 ad cupas aut quecumque ligna sine domini permissionem asportare presumat, et boves et vehiculum aliene silve presumtor amittat, et que dominus cum fure aut violento comprehenderit, indubitanter obtineat.

VIII, 3, 9. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Si loca fructifera vel pascuosa nimia congestia coartentur. 20

Si quis cum fructibus vineam, pratum vel pascua habere cognoscitur et fossas per circuitum pro solo terrore constituat, ut non nisi per vineam aut messem transitus

VIII, 3, 6. l. 1. estimatis E 2. frugibus V 3. 15. 16. 20. || l. 2. ac] hac E 2; hanc E 1; anc V 3. L] ita R 1. E 1. V 1; quinquaginta alii. nesciente] inscio V 16. || l. 3. et deest V 2. l. 4. casum factum R 2. E 2; de casu factum Pith.; per casum f. V 3; casa facta E 1. factum] tantum 25 al. m. post add. E 2. fuerit] non voluntate add. V 15. reparat] ita R. E 1. V 16; reformet cett. l. 5. commissum] consumtum R 2.

VIII, 3, 7. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 18). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 5; deest R 2. E. V 1. 2. 4. 6. 16. || l. 8. palos eradicaverit inciderit V 15. alienos] ita R. E 2. V 1. 6. 16. 18; alienus E 1; alienis Mad. fructos R 1. || l. 9. ullos] ullo R 1; ullus E 2; 30 nullos R 2; illo V 1. eo deest V 1. abuerit R 2. E 2, et similiter saepius. fructos R 1. || l. 10. aliquid] ita R. E; aliquos R 3; aliquis V 2; aliqui cett. de his] ita R 1. V 1. 2; de eis E; eis R 2; in R 3; his cett. clauderetur] ita R 1. V 2; clauderentur cett. pro singulis palis V 16. 18. singulos deest E 1. || l. 11. ex fructibus si V 1. 2. frugibus R 2. deperierint R 2. ex] in E 1. || l. 12. custodire] ita R 1. 3; custodiri cett. 35

VIII, 3, 8. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 16. 20). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 5; deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 14. alienam silvam] ita R. E; aliena silva cett. quis cum] quicumque cum R 2; quiscumque E 2. || l. 15. vehiculo] veiculo R 2. E 2; aut sine vehiculo add. V 8. et] et aut V 2. || l. 16. lignamina R 2. permissionem] ita R 1; promissionem R 2; permissiones E 2; iussione aut permissione Pith.; voluntate V 4; permissione cett. ad- 40 sportare R 1; hasportare E 1; portare V 3. 4. presumat] ita R. E 1; presumerit cett. || l. 17. vehiculum R 2. E 2. amittat] silve domino habendum add. V 4. 8. que] alia que V 4. 8. dominus silve V 1. furem R 2.

VIII, 3, 9. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 5; deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 15. 16. || l. 20. congestia] ita R. E. V 3; angustia cett. 45 l. 21. fructibus] ita R 1. 3. E. V 2; frugibus R 2. cett. et] aut E 1. fossas per circ.] fortasse circuitum fossatum V 16. || l. 22. per circuitum] per circuitu R 1; des. V 4. ut] aut E 1. nisi deest V 16. transitum E 1.

1) V. p. 323, n. 1.

Recc. Err.] esse possit, damnum, quod viator intulerit, ad viatoris culpam redundare VIII, 3, 9. non convenit. Campos autem vacantes si quis fossis cinxerit, iter agentes non hec signa deterreant, nec aliquis eos de his pascuis presumat expellere.

Recc. Err.]

X. ANTIQUA.

VIII, 3, 10.

De animalibus voluntarie in messe vel vineis missis.

Qui¹ iumenta vel boves aut quecumque pecora voluntarie in vineam vel messem miserit alienam, damnum, quod fuerit estimatum, cogatur exolvere. Et si maior persona est, pro caballis aut bubus per singula capita singulos solidos reddat; per minora vero capita singulos tremisses ei, cui damnum factum est, compellatur exolvere.
 10 Certe si inferior est forte persona, et damnum ex integro reddat et compositionem ex medietate restituat adque XL flagella publice extensus accipiat. Si vero servus hoc sine iussu domini fecerit, omne damnum aut ipse aut eius dominus reddat, et ipse servus LX flagella suscipiat.

Recc. Err.]

XI. ANTIQUA.

VIII, 3, 11.

Si quelibet animalia frugibus damna concutiant.

Si cuiuslibet qualiacumque animalia vineam vel messem everterint alienam, ille, cuius animalia damnum intulerint, tantum vinee vel agri cum frugibus eius meriti domino de suo restituere non moretur, quantum exterminatum esse cognoscitur; ita

VIII, 3, 9. l. 1. viatorem V 3. || l. 2. cinxerit] ita R 3. alii; concinxerit R 1; cinxerit R 2; cinsert E 2. || l. 3. deterreant] ita R. E; terreant cett.

VIII, 3, 10. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 15. || l. 5. in vinea vel mese V 3. messe] ita R. E. V 1. 2; messem cett. vineis] ita R. E. V 2; in vineis V 1; vineas cett. || l. 6. messem vel vineam] vinea vel messe E 1; messe vel vinea E 2. || l. 7. immiserit Pith. · aliena] ita R 1. E; alienam cett.
 25 fuerat V 1. estimatum R 2. E 2. V 1. Et deest R 2. || l. 8. cavallis V 1. bubus] ita R. E. V 2; bubis V 1; bobus cett. solidos reddat] solvat solidos Mad. per] pro E 1. || l. 9. tremissos E 1. l. 10. est forte persona] ita E. V 1. 2; est persona R 1; est fortasse persona R 2; forte persona est R 3. alii. ex integro R 2. || l. 11. XL] quadraginta E 2. V 1; LX V 16; X R 2; decem R 3. l. 12. iussu] ita R 3. E. V 1; iusso R 1; iussione R 2. cett.

VIII, 3, 11. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16). — l. 14. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5. 6; deest R 2. E. V 1. 3. 4. || l. 15. quelibet] cuiuslibet V 4. 5. frugibus] ita R 2. E. V 1. 2; in fructibus R 1; in frugibus cett. concutiant R 1; concutiat R 2. || l. 16. cuiuslibet] cuilibet R 2. aliena R 1. || l. 17. eius] ita R. E. V 1; eiusdem cett. || l. 18. quantum] quam R 2. exterminatum] extimatum E 2.

35 1) Cf. H. Brunner, *D. Rechtsg.* I, p. 301, n. 44; L. Sal. 9, Add. 2: Si . . . sepem alienam aperuerit et in messe, in prato, in vinia vel qualibet laborem pecora miserit, cuius labor est, si convinctus eum fuerit, ad testibus stematum damnum reddat . . . et insuper etc.; L. Burg. 27, 4. 5: Si quis sepem alienam aperuerit et caballos suos aut animalia in messem aut in pratum voluntarius miserit, si ingenuus est, per singula animalia inferat pro messis vel prati damno
 40 domino solidos singulos. Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat, ita tamen, ut a domino servi damnum, quod admissum fuerit, componatur. *Lex Eurici, unde et Francus legislator et Burgundio hauserunt, etiam verba sepem alienam aperuerit et caballos (pro iumenta) habuisse videtur. Hoc Reccessvindus mutavisse, illa iam Leovigildus omisisse videtur. Nam in Ed. Roth. c. 344, cuius auctor ex Leovigildi codice hausisse videtur, leguntur: Si quis caballus aut armenta
 45 asto animo in messe aliena aut in prato vel in quolibet damnum miserit, componat per caput solidum unum excepto damnum, sicut arbitratum fuerit . . .*

VIII, 3, 11. *Recc. Erv.*] ut collectis frugibus ille recipiat, qui dedisse videtur. Et si non habuerit agrum aut vineam, unde conponat, tantum frugis reddat, quantum in equali parte agri vel vinee fuerit estimatum.

VIII, 3, 12. *Recc. Erv.*]

XII. ANTIQUA.

Si pratum defensum a pecoribus naufragetur. 5

Qui in pratum eo tempore, quo defenditur, pecora miserit, ut postmodum ad secandum non possit erba succrescere: si servus est qui hoc fecerit, XL hictus accipiat flagellorum, et fenum reddatur a domino eius, quantum fuerit estimatum; si liber et inferioris loci persona sit, per duo capita tremissem unum reddat, et fenum nihilominus iuxta estimatione ei, qui damnum pertulit, redditurus; si maior vero 10 persona sit, per duo capita unum solidum reddat et fenum habita estimatione restituat.

VIII, 3, 13. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

Si fructifera loca ab animalibus extiterint dissipata.

Si¹ quis caballum aut pecus alienum in vinea, messe, prato vel orto invenerit, non expellat iratus, ne, dum de damnum expellit, evertat; sed ad domum suam in- 15 clusus adducat et dominum caballorum vel pecorum faciat certiozem, ut presentibus his aut vicinis eorum damnum, quod inlatum fuerit, estimetur, et ad campum utreque partes convenient, ut, postquam damnum inspexerint, pars campi vel vinee sive prati aut messis, que defracta fuerit, mensuretur; et donec fructus colligantur, expectetur, ut tantum de inpasto loco ei, cui damnum intulerit, facta spatii exequatione tradatur, 20 et presentibus testibus et de eo loco, qui eversus est, et de eo, qui est intiger, fructus colligantur, ut quidquid minus in his locis, que a pecoribus eversa fuerint,

VIII, 3, 11. l. 1. fructibus R 3. V 2. Et si] Quod si Pith. || l. 2. frugis] frugem E 1; fruges V 1; frugum V 16; de frugibus Pith. parte agri vel vinee] agro vel vinea V 16. || l. 3. estimatum E 2. V 1. 25

VIII, 3, 12. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16. 20). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. E. V 5; deest R 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 6. ut] et E 1. || l. 7. erba] ita R 1. E 2. V 2; herba cett. fecit R 1. XL] decem R 3. hictus] ita R 1. E 2; hictos R 2; ictus cett. hictus fl. acc.] fira capiat V 4; desunt V 2. || l. 8. a] ita R 1. 3. E 1. V 3. 16; ad R 2; deest cett. estimatum E 2. V 1. || l. 9. et deest E 2. V 1. 2. inferiori E. sit] est E 2. V 1. 2; deest R 2. per] propter V 2; pro E 2. V 1. Pith. 30 duobus capitibus V 1. Pith. uno R 1. et deest R 1. V 1. Pith. || l. 10. estimatione R 1; estimationem E 2. V 1. ei — pertulit] dampni ei, qui pertulit V 2. || l. 11. persona est pro duobus capitibus V 2. Pith. sol. unum E. V. habita estimatione] habita estimatione V 1; ad estimationem R 3; aput estimationem E 2; iusta estimatione V 3. restituat] reddat E 2.

VIII, 3, 13. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 15. 16. 20). — l. 12. ANTIQUA] ita 35 R 1. E 2. V 15; deest R 2. E 1. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 13. extiterint] fuerint V 1. 4. Pith. || l. 14. cavallum et similiter infra V 1. orto] ita R 1. E 2. V 1; horto cett. || l. 15. damnum] ita R 1. E 2; damna R 2; damno cett. || l. 16. domino R 1. caballorum] iumentorum V 16. certiozem] denuntiari V 5. l. 17. his aut des. V 2. fuerat R 2. estimetur R 2. E 2. V 1. et ad campum] tunc ad locum illum V 5. || l. 18. ut] ita R 1. 3. Pith.; et cett. || l. 19. defracta] desruta V 2; defructaberat pro d. fuerat 40 V 3. fuerit] ita R 3; fuerint R 1; fuerant V 2; fuerat cett. mensurentur V 2. et donec] et deest R 2. fructos R 1. colligatur R 2. || l. 20. tantum de] tantundem R 1; tantundem corr. t. de E 2; tantundem de V 1. Pith. ei cui] eius qui V 3. intulit R 1. ispatii R 1; expatii V 3. exequatione] estimationem R 2. || l. 21. et pres.] ut pres. E 1. V 3; et deest Pith. intiger] ita R 1. 2; integer cett. l. 22. fructos R 1; fructibus E 2. ut] ita R. E. V 1. 2. 3; et cett. fuerant E 1. V 2. 45

1) Cf. L. Sal. 9, 1: Si quis animalia aut caballus vel quolibet pecus in messe sua invenerit, penitus eum vastare non debet . . . ; 2: Si quis in messe sua pecora aliena invenerit . . . et eas inclauserit et nulli paenitus innotescerit . . . ; v. infra c. 15.

Recc. Erv.] repperitur, ille, cuius pecora fuerint, reformare cogatur. Pecora vero, VIII, 3, 13. postquam ipsorum locorum spatia mensuraverint, sicut est in legibus constitutum¹, domino reformentur. Et² si pecora, dum per iracundia inmoderationis expellit, everterit, domino pecorum damnum simpla tantummodo satisfactione restituat et sibi
5 que debilitabit aut occidit usurpet; sic tamen, ut que everterit ante persolvat. Quod si pecora per casum, non culpa expellentis, debilitentur aut pereant aut in sudes sive in palos, dum expelluntur, inciderint, damnum solvatur ex medio, ut que superioribus legibus sunt statuta permaneant.

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

VIII, 3, 14.

10 Si expellentibus de fructibus pecora quisquam excutiat vel de clausura furto aut violentia tollat.

Si³ quis expellenti de fructibus pecora excusserit, si honestior est forte persona, det solidos V et duplum damnum, quod fuerit estimatum, cogatur exolvere; si certe humilioris loci persona fuerit et non habuerit, unde componat, L flagella suscipiat et
15 duplum damnum reddere compellatur. Si vero servus hoc fecerit, ante iudicem C hictos flagellorum suscipiat, et domino eius nulla calumnia moveatur. Quod si de domo

VIII, 3, 13. l. 1. repperitur — fuerint *des.* R 2. V 3. repperiatur E 2. || l. 3. per iracundia] *ita* R 1. 2; per iracundiam *cett.* || l. 4. evertit V 1. damna E 1. simplam R 1. || l. 5. debilitabit] *ita* R. E 2; debilitaverit V 16; debilitavit *cett.* occisit R 2. V 1. 2; occiderit V 16. usurpet] obtineat
20 V 3. sic] si E 1. V 1. *Pith.* que] qui R 2; *deest* E 2. everterit R 1; evertit V 1; avertit V 3. l. 6. per casum] per casu R 2; casu R 3. expellentis] dum expellunt E 2; dum expelluntur V 1. 2. 5. *Pith.* aut pereant] aut pereunt V 2; adpareant R 2. || l. 7. ut] aut R 2. V 2; et *Pith.* l. 8. sunt *deest* R 1. statuta] instituta R 2. E 2.

VIII, 3, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 9. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 5. 6; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 16. || l. 10. expellenti *Pith.* frugibus R 2. E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. quisquam] quicumque R 1. vel] aut E 1. V 2. clausura] *ita* E 1; clusura R 1. *Pith.*; clausam R 2; clausa V 1. 16; causa V 2; clusa *cett.* || l. 11. furto] *ita* R 1. V 5; furtu E 1. V 1; furtum R 2; furti E 2; furtim *cett.* || l. 12. expellent] expellentibus R 2; expellentis E 1. frugibus V 1. 16. || l. 13. det] domino frugis *add.* V 16. solidus R 1; solidus E 2. V] quinque R 2. E 1. duplum *deest* V 2. ex-
30 timatum E 2. V 1. exolvere cogatur R 1. || l. 14. fuerit] est V 2. L] quinquaginta R 2. E 1. l. 15. reddere] exsolvere V 1. 5. vero *deest* R 2. V 3. iudice R 2. hictos] *ita* R 1; hictos R 2. E 2; ictus *alii.* || l. 16. accipiat flagellorum] *ita* R 2. 3. E. V 1. 2; flagellorum suscipiat R 1. *alii.* nullam calumnia R 2; nulla calumniam E 2. domum R 1; domo eius *Pith.*

1) VIII, 3, 11. 15; *cf. supra p.* 326, l. 18 sq. 2) *Aliter L. Burg.* 23, 2: Si
35 quodlibet animal, dum de messe, prato, vinea aut area annonaria expellitur, inpalaverit, nihil ab eo, qui expulit, requiratur. 3) *Cf. L. Sal.* 9, 5: Si quis vero pecora de damno aut in clausura (inclausa *al.*), aut dum ad domum minantur, expellere aut excutere praesumpserit . . . ; *L. Burg.* 23, 1: Quicumque animal de messe vel de quolibet damno incluserit, et ante aestimationem damni praesumptione et arbitrio suo is, cuius animal est, de curte per vim
40 tulerit, inferat illi, cui vim intulerit, solidos VI . . . damni aestimatione taxata. Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat. 3: Quod si animalia, dum de damno ad clusuram minantur . . . ille, cuius sunt, tollere praesumpserit, singulos tremisses per singula animalia solvat . . . *Ed. Roth.* c. 346: Si quis peculium de damno ad clausura minaverit, et ille, cuius peculium est, antesteterit, componat solidum unum, excepto damno, ut arbitratum fuerit. *Lex nostra*
45 *fortasse a Reccessvindi iureconsultis mutata est, omissis vocibus de damno et minantur, voce clausura in rubrica tantummodo retenta, quas, testantibus legibus illis aliarum gentium, antiquior huius legis textus, unde hauserunt, videtur habuisse.*

VIII, 3, 14. *Recc. Erv.*] aut clausa involaverit aut per violentia tulerit, octo solidos qui iniuriam pertulit consequatur, et preterea duplum damnum ille, qui abstulit, reddere compellatur. Si vero servus hoc fecerit, C flagella suscipiat, et dominus eius nihil damni sustineat.

VIII, 3, 15. *Recc. Erv.*]

XV. ANTIQUA.

De animalibus in vinea, messe vel prato perventis.

Si¹ quis in vineam suam, messe, prato vel orto iumenta vel pecora invenerit aut prenderit, statim domino pecodum ipsa aut altera die nuntiaturus includat. Quod si dominus pecorum mittere vel venire noluerit, damnum a vicinis, quod factum est, extimetur, et ad satisfactionem ille, cuius pecora fuerint, iudicis executione venire cogatur et damnum exolvat. Si tamen probaverit aut certe iuraverit ille, qui prendidit, damnum ipsum ab ipsis animalibus factum fuisse, ille vero, cuius pecora sunt, si ad extimationem damni aut pecora recipienda non venerit, adaquentur tantummodo² ac triduo teneantur inclusa; et pro retentis triduo pecoribus nullam calumniam inferre poterit qui ad extimationem venire neclexerit. Post triduum autem animalia dimittantur, et dimissis animalibus, si dominus eorum venire contemserit, pro contempto ipso, quia inspicere noluit, iuxta estimationem testium in duplum cogatur exolvere. Quod si ille, cuius pecora sunt, ad eum, cui damnum factum est, venerit, rogans eum, ut ad extimationem damni adcedat, ut pecora relaxentur, et ille non adquiescat, volens pecora eius interficere: si hoc ita fecisse convincitur, per singula capita maiora singulos solidos reddat, per minora capita singulos tremisses. Similiter hec lex continet et de illis, qui ante triduum pecora clausa non publicaverint. Si autem hoc servus fecerit sine domini voluntate, C flagella suscipiat et dominus eius nihil damni sustineat.

VIII, 3, 14. l. 1. clausa] *ita R 2. E 1. V 2. 15. 16;* clausum *R 1;* clusa *E 2. V 1. 3. Pith.*; de clauso *R 3;* de clausa *Mad.*; clusura *Pith. in marg.* per violentia *R 1. tulerint R 1. || l. 2. pertulerit R 3. E 2. abstulit] vel furtum fecit add. V 4.*

VIII, 3, 15. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5. 6. 16).* — l. 5. ANTIQUA] *ita R 1. V 2. 5; deest R 2. E. V 1. 4. 6; FLS GLS RCDS REX V 3. || l. 6. perventis — prato des. R 1. perventis] ita E; perventi R 2; preventis cett. || l. 7. vineam suam] ita R 2. E 2; vinea sua cett. 30 orto] ita R 1. E 2. V 1; horto cett. || l. 8. aut pr. des. R 2. aut] et R 3. E 1. prendiderit] ita E. V 1. 2; prenderit R 1. pecodum] ita R 1. 2. E; pecorum R 3; pecudum cett. denuntiaturus R 2. l. 9. pecorum deest R 2. || l. 10. extimetur] ita R. E 2. V 1; estimetur cett. fuerunt R 2; fuerant e corr. E 2; sunt V 2. || l. 11. et] ut V 2. exolvat] ita R; exsolvat E. V 1. 2; solvat alii. probaverit R 2. E 2. aut certe iur. des. V 3. || l. 12. prendidit]prehendiderit V 2. ipsum] ipsut E 2. || l. 13. estimationem] ita R 1. E 2. V 1; estimationem cett. ad pecora V 16. || l. 14. inclausa R 2. || l. 15. poterit] potuerit V 2. qui ad] quia ad E 2. V 1. extimationem] ita R 1. E 2; estimationem cett.; damni add. Mad. neclexerit] ita R 1; neclexit vel neglexit R 2. 3. V 1. 2; neglexerit cett. || l. 16. contempsit E 1. || l. 17. contempto] ita R 2; contento R 1; contentu E 2; contempto R 3; contemptu cett. quia] qui R 2. extimationem E 2. in deest V 1. duplo R 2. || l. 19. estimationem] ita R 1. E 2. V 1; 40 estimationem cett. adcedat] ita R 1. E 2; accedat cett. ut] et R 2. || l. 21. solidos — singulos des. E 1. minora capita] minora R 3. E 2. V 5; minora vero V 2. || l. 22. illis] illo R 3. E 2. clausa] dominis add. Mad. publicaverit R 1. 3; publicaverunt E 1. || l. 23. Si] Sin R 2. C] centum R 2. V 2. || l. 24. eius deest E 2.*

1) Cf. VIII, 3, 10—14. De re ipsa, quae hac lege continetur, cf. Wilda, 'Pfändungsrecht' in 'Z. f. D. Recht' I, p. 229 sqq.; Dahn, 'Studien' p. 84 sqq.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 531. 2) Cf. Ed. Roth. c. 346: Et si ille, cuius peculius est, tenens duritiam cordis eum liberare dispexerit, tunc habeat eum ille, qui in damnum invenit, novem noctis, aqua tantum ei dit etc.; Wilda l. c. p. 238; Gierke, 'Der Humor in D. Recht' (ed. 2) p. 53.

Recc. Err.]

XVI. ANTIQUA.

VIII, 3, 16.

Si, priusquam expellantur, animalia de frugibus exierint.

Si iumenta vel pecora de frugibus, priusquam expellantur, exierint, ea non liceat comprehendi, quia utrum ipsa damnum fecerint nescitur. Nam si eam ipse, cuius sunt, aut quicumque vicinus expulerit, dominus iumentorum vel pecorum extimationem damni implere cogatur.

Recc.] XVII. ANTIQUA.

Err.]

XVII.

VIII, 3, 17.

Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione turpaverit.

Si in fructibus animalia perventa quacumque aliquis detruncatione turpaverit.

Si labia pecoribus vel aures qui in fructibus suis comprehenderit incidit, illa, que deformavit, obtineat et domino pecorum alia sana restituere non moretur.

Si labia pecoribus aut ceteris animalibus vel* aures qui in fructibus suis comprehenderit incidit**, illa, que deformavit, obtineat et domino pecorum alia sana et similia restituere non moretur.

*) Pro vel aures V 4. Mad. praebent: caudam, aures vel alia membra.

**) V 4. Mad. addunt: aut turpaverit.

Recc. Err.]

III. TITULUS: DE DAMNIS ANIMALIUM VEL
DIVERSORUM RERUM.

20

I. Si caballus vel animal alienum aut de legamine tollatur aut extra voluntate domini in aliquo fatigetur.

II. Si prestitum animal contra definitionem et voluntatem domini fatigetur.

III. Si caballus aut cuiuscumque animalis coma vel cauda turpetur.

25

III. Si alienum animal testiculis desecetur.

V. Si iumentum partus excutiatur.

VI. Si cuiuscumque animalis partus excutiatur.

VIII, 3, 16. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. (3. 4). 5. (6. 16. 18). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E; deest R 2. V 1—6. || l. 3. frugibus] ita R 1. V 1—5. 16. 18. Pith.; fructibus R 2. 3. E. V 6. l. 4. licet V 1. Pith.; liceant E 2. comprehendi] ita R 1. 3. E 1. V 1; compreendi R 2; comprehendi E 2. V 5; occupare V 16; comprehendere cett. eam] ita R 1. 2. E; ea cett. || l. 5. expulerit] expellerit R 1. dominus] domino R 2. || l. 6. extimationem] ita R 1. E 2; estimationem cett. cogantur E 1. V 1.

VIII, 3, 17. Codd. R 1. 2. (3). V 3. — l. 7. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. || l. 8. perventa] per-temta V 3. || l. 9. quacumque] quicumque R 2. detruncationem R 1; detorpatione V 3. || l. 11. labia pecoribus] labium pecorum R 2. vel aures] aut aures R 2. || l. 12. comprehenderit R 2. || l. 14. alium sanum R 2.

40

VIII, 3, 17. Codd. E 1. 2. V 1. 2. 4. 5. 6. — l. 7. XVII] ANTIQUA add. E 2. V 2. 6. || l. 8. frugibus V 1. 2. 4. 5; frugibus suis Pith. || l. 9. aliquis] aliquid E 1; deest V 4. turpaverint E 1; deturpaverit E 2; turpentur V 4. || l. 12. qui] quis V 1; quos V 4; quae Pith. frugibus V 1. 2. 5. Pith. suis deest V 5. || l. 13. incidit] hos presumptive incidit V 4.

TIT. III. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 20. DIVERSORUM] ita R. E 2. V 1; DIVERSARUM cett.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 21. caballum R 2. aut deest R 2. legamen R 2. tollat R 2, ubi reliqua rubricae pars deest. extra] ex R 1. voluntatem E 1. || l. 23. definitione E 2. voluntate R 2. domini fat. des. R 2. || l. 24. caballum R 2; caballus E 1. cuiuscumque] qualiscumque R 1. || l. 25. testiculos R 2; testiculo E 2. || l. 27. animal R 1.

- Recc. Erv.*] VII. Si qualiacumque animalia ab invice evertantur.
- VIII. Si damnum vel iniuriam inpellente aut sine damnum alienum animal occidatur.
- VIII. Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.
- X. Si qualiacumque animalia trituris aree fatigentur. 5
- XI. Si pecus absque damno in clusuram mittatur.
- XII. Si animal cuicumque faciat quodcumque damnosum.
- XIII. Si quodcumque animal quacumque percussione debilitetur.
- XIII. Si pecus alienum sciente an ignorante domino gregi alterius misceatur.
- XV. Si animali quodcumque pavidum inligetur, per quod ruptum aut debilitetur 10 aut moriatur.
- XVI. Si vitiosum animal, cum apud dominum est, cuiuscumque etatis occidisse hominem videatur.
- XVII. Si animal vitiosum quis a se abiciat vel non abiectum retineat.
- XVIII. Sue habendum culpe, si irritatum animal noceat irritantem. 15
- XVIII. Si iuste an iniuste concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.
- XX. De cane damnoso.
- XXI. De lesione vestis.
- XXII. Si fraudulenter quis ambulans in laqueos feris preparatos incidat. 20
- XXIII. Ut, qui laqueos feris ponit, et loca discernat, in quibus ponat, et vicinos admoneat.
- XXIII. De damnis iter publicum concludentium.
- XXV. De servando spatio iuxta vias publicas.
- XXVI. Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur. 25
- XXVII. Ne iter agentibus pascua non conclusa videntur.
- XXVIII. Ut, qui in transitum fluminis culturam facit, laborem sepe circumdet.
- XXVIII. De discretione concludendorum fluminum.
- XXX. De confringentibus mulina et conclusiones aquarum.
- XXXI. De furantibus aquas ex decursibus alienis. 30

l. 1. qualienumque *R 1*; qualicumque *R 2.* invice] *ita R*; invicem *E.* evertantur *R 1.*
l. 2. damnum vel iniuriam] *ita R*; damno vel iniuria *E.* inpellunt *R 1.* aut] *ita infra ipsius legis rubrica*; ut ea *R 1*; an *R 2.* *E.* damnum] *ita R*; damno *E.* al. an. occ. *des. R 1.* || *l. 4.* bos] bus *R 1.* domini *deest R 1.* voluntate] voluntatem *R 1*; voluntate *R 2.* *E 1.* subiugatur *R 2.* *E 2.*
l. 5. area *E 2.* || *l. 6.* clusuram] *ita R 1*; clusura *R 2.* *E.* mittantur *R 2.* *E 2.* || *l. 8.* debilitetur 35 vel occidatur *E.* || *l. 9.* scientem an ignorantem *R 2.* an] hac *E 2.* gregi] in grege *R 1.* misceatur *deest R 2.* || *l. 10.* animal *R 2.* *E 1.* inligetur *R 1*; inlicitetur *R 2.* quod ruptum] quod rūp *R 1*; corruptum *R 2.* aut deb. *des. R 2.* || *l. 11.* aut moriatur *des. R 1. 2.* || *l. 13.* cuiusc. etatis *des. R 1.* occ. hom. vid. *des. R 1. 2.* occidisse hominem] *ita E 1*; h. o. *E 2.* || *l. 14.* habiciat *R 1.* vel — retineat *des. R 1*; retineat *deest R 2.* || *l. 15.* Sue] Sive *R 1.* *E 1.* irritantem *deest R 2.* 40
l. 16. debilitasse *deest R 2.* vel occ. probetur *des. R 1. 2.* || *l. 18.* damnosum *R 1.* || *l. 19.* lesionem *R 2.* || *l. 20.* fraudolenter *R 2.* in laqueos *des. R 1.* feris pr. inc. *des. R 1. 2.* qui] quicumque *E 1.*
l. 21. feris ponet *R 2.* et loca disc. *des. R 1.* loco *E 2.* in quibus — admoneat *des. R 1. 2.*
l. 22. amoneat *E 2.* || *l. 23.* iter] inter *E 1. 2.* || *l. 24.* reservandum ispatium *R 1.* || *l. 25.* animalia *deest R 1.* expellantur *deest R 1. 2.* || *l. 26.* agentium *R 2.* || *l. 27.* laborem s. circ. *des. R 1. 2.* 45
l. 29. mulina] *ita R 1*; molina *ceit.*

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

VIII, 4, 1.

Si caballus vel animal alienum aut de ligamine tollatur aut extra
voluntate domini in aliquo fatigetur.

Si¹ quis caballum alienum vel aliud animal de pedica sive de ligamine tulerit
sine conscientia domini sui, unum solidum ei det. Et si per hanc occasionem perierit,
alium eiusdem meriti caballum vel animal restituat. Quod si eum alibi ambulare
cogerit² vel laborare fecerit domino nesciente, alium equalis meriti cum eo dare
cogatur; sic tamen aut si ipsa aut altera die eum dominus suus invenerit. Quod si
tertia die animal inventum non fuerit, ille, qui animal alienum presumerat, pro
fure teneatur.

Recc. Erv.]

II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VIII, 4, 2.

Si prestitum animal contra definitionem et voluntatem domini fatigetur.

Quicumque³ contra voluntatem eius, qui prestat, animal supra definitionem
cursu, honeribus vel itinere fatigaverit⁴, per decem milia det solidum unum. Quod
si minus quam decem milia fuerit, estimato itinere vel labore, extimetur et compositio
damni. Nam⁵ si debilitatus aut mortuus fuerit, debilem sibi habeat et similem reddat;
pro mortuo vero vivum talem sine excusatione restituat.

VIII, 4, 1. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 18). — l. 1. ANTIQUA] ita*
R 1. E. V 2. 5; deest R 2. V 1. 3. 4. 6. 15. 16. || l. 2. Si caballus] De caballis E 1; Si quis cavallus
(et ita semper cavall-) V 1. alienus R 2. de ligamen R 2; de ligamento V 3. extollatur R 2.
l. 3. voluntate] ita R 1. 2; voluntate E. V. || l. 4. caballum vel bove alienum V 3. aliud] ita R 2.
E 2; alium R 1; aliud cett. peduca R 2. E 2. V 1; pecuda V 4. sive de lig.] vel de pascuo V 15.
de lig.] de deest R 2. V 2. 4. 18; de licamento V 3. || l. 6. alium deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5.
domino restituat V 3. 4. Mad. eum] cum Pith. in textu, in marg.: eum. alio] aliquo modo V 1;
aliquo V 2; alicubi V 3; alibi V 6 et Pith. in marg. || l. 7. cogerit] ita R 1; coegerit cett. laborare]
labore R 1. equalem V 2. || l. 8. sic tamen aut si] ita emendavi; si tamen ut si R 1; sic tamen ut
si E 2; si tamen aut si E 1; sic tamen aut V 18; tamen si R 2. 3; si tamen V 1. 2. Pith.; si tamen
aut V 3. 4. Mad. diē R 1. eum deest E 1. cogatur deest R 2.

VIII, 4, 2. *Codd. R 1. 2. (3). R 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 20). — l. 11. FL. — REX]*
des. E 2. V 3. 4. 15. 20; ANTIQUA add. V 8. GLOR. deest E 1. RECC.] RECCS R 1; RECESSTHS
R 2; RCDS V 2. 5. 6; R E 1; RECAREUS V 1. || l. 12. Qui] Si V 2. in aliquo fatigetur V 2.
l. 13. Quicumque] Ubicumque R 2. contra] citra V 2. qui] deest E 1; quis E 2. || l. 14. in itinere
R 2. 3. honeribus] ita R 1. 2. E 2; oneribus alii. milia] miliaria R 3. V 15. || l. 15. fuerit] ita R 1.
2. 3. V 2; fuerint cett. estimato R 2. E 2. V 1; estimatum V 2; estimatum V 3; estimatione R 3. in
itinere R 2; itineris R 3. labore] labor E 1; laborare E 2; laboris R 3. extimetur] ita R 1. 2. E 2;
estimetur cett. || l. 16. debilitatum aut mortuum V 2. aut] et Pith. sibi] si E 1. abeat R 2. E 2.
l. 17. mortua vero vivam E 1. tale R 2.

1) *Hanc legem ex Codice Euriciano receptam esse, docent leges Burgundionum et Fran-*
corum Salicorum; cf. L. Burg. 4, 6: Si autem inpedicato caballo ingenuus pedicam tulerit,
eiusdem meriti caballum se redditurum esse cognoscat; *L. Sal. 27, 3: Si quis pedica de*
caballo imbulaverit . . .; *ib. 4: Si vero caballi ipsi perierunt, ipsos in capite restituat.*

2) *Desideratur sententia illa, quam ex antiquiori legum Visigothorum corpore et Burgundiones*
et Langobardi recepisse videntur; sc. L. Burg. 4, 7: Si caballum alienum ingenuus non per-
mittente domino ascendere praesumpserit, II solidos illi, cuius caballus est, pro unius diei
itinere daturum se esse cognoscat, *et Ed. Roth. c. 340: Si quis cavallum alienum ascenderit*
et infra vicinia tantum cavallaverit . . ., componat solidos duos; *cf. L. Sal. 23: Si quis*
caballum alienum extra consilium domini sui (ascenderit et eum) cavallaverit . . . *Sententia*
fortasse cum lege quadam antiquiori, cui Reccessvindus sequentem suam (VIII, 4, 2) substituit,
omissa est.

3) *V. n. 2.* 4) *Cf. Dig. XLVII, 2, 40 (Paulus): Qui iumenta sibi com-*
modata longius duxerit . . ., furtum facit. 5) *Cf. infra c. 13.*

VIII, 4, 3. *Recc. Errv.*]

III. ANTIQUA.

Si caballi aut cuiuscumque animalis coma vel cauda turpetur.

Si¹ quis alieni caballi coma turpaverit aut caudam curtaverit, eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat. Si vero alterum qualemcumque animal curtaverit, per singula capita singulos triantes reddere compellatur. 5

VIII, 4, 4. *Recc. Errv.*]

III. ANTIQUA.

Si alienum animal testiculis desecetur.

Qui² alienum animal aut quemcumque quadrupedem, qui ad istadium fortasse servatur, invito domino vel nesciente castraverit, vel³ bovem, aut que non castrantur secaverit, domino in duplum cogatur exolvere, cui propter invidiam hoc videtur 10 intulisse dispendum.

VIII, 4, 5. *Recc. Errv.*]

V. ANTIQUA.

Si iumentum partum excutiatur.

Si⁴ quis quocumque pacto partum eque pregnantis excusserit, pulletrum anniculum illi, cuius fuerat, mox reformet. 15

VIII, 4, 6. *Recc. Errv.*]

VI. ANTIQUA.

Si cuiuscumque animalis partum excutiatur.

Si⁵ quis vaccam pregnantem abortare fecerit alienam, talem aliam cum vitulo domino reformare cogatur et illa, cui partum excussit, ipse accipiat. Hec et de aliis quadrupedibus forma servetur. 20

VIII, 4, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. E 1. V 3. 5; *deest* R 2. E 2. V 1. 2. 4. 6. 16. || l. 2. cuiuscumque] cuiuslibet V 2. || l. 3. coma] *ita* R 1. 2. E 2; comam *cott.* coma — curtaverit] comam vel caudam turpaverit vel castraverit V 4. aut caudam curt. *des.* V 3. aut caudam] vel caudam V 2. curtaverit] turpaverit R 1; costaverit V 2. l. 4. cum eo *des.* V 4. dilatatione (*sic!*) E 2. qualemcumque] *ita* R 1. 2. E 2; qualemcumque *cott.* 25 l. 5. curtaverit] costaverit V 2; castraverit V 4. triantes] *ita* R 1. 2. 3. E; trientes V. domino reddere V 3.

VIII, 4, 4. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16). — l. 6. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 5. 6; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. || l. 7. testiculo E 2. desecentur E 1. || l. 8. quocumque E 2. qui ad] quod E 2. istadium] *ita* R 1; istudium E 2; studium R 3. V 1. 2; studio R 2; stadium 30 *cott.* || l. 9. castraverit] constraverit V 2. aut] vel *Pith.* castrantur secaverit] secantur castraverit *Pith.* l. 10. secaverit] *ita* R 3. E 1. V 1. 2. 4. 5. 15. 16; secaberit R 1; castraverit R 2. E 2. V 3. cui] qui V 3; quia *Pith.*

VIII, 4, 5. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. — l. 12. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 2. 5. 6; *deest* R 2. E 1. V 1. 3. 4. || l. 13. excutiatur R 1. || l. 14. Si quis quoc.] Quicumque 25 R 2. pacto] pactum R 2. partum *deest* V 2. pulletrum E 1; polletrum V 1. || l. 15. fuerat] fuerit V 1. *Pith.* reformet] restituat E 1.

VIII, 4, 6. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16). — l. 16. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2. 6; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 16. || l. 17. partu R 2. || l. 18. prignantem R 1. abortare f. alienam] alienam avortare fecerit E 1. avortare E 1. V 1. 2. aliena R 1. || l. 19. illa] *ita* R 1. 2; 40 illam *cott.* partus E 2; postum V 2. excusserit *Pith.* Hec] Similiter V 3. et *deest* *Pith.*

1) *Lex Euriciana, ut videtur; cf. L. Burg. 73, 1: Seu . . . fuerit aut eversum animal aut debilitatum, in potestate sit domini . . ., utrum ipsum recipere velit et alium aut duos tales caballos . . .; ib. 3: De caballo etiam curtato similis poenae servanda conditio est; L. Sal. 38, 8; Ed. Roth. c. 338. 341.* 2) *Cf. L. Sal. 38, add. 4.* 3) *I. e. 'exempli 45 causa bovem'. Verba intelligimus de 'bove ad stadium servato', i. e. de tauro ad taurinicum circense destinato.* 4) *Cf. Ed. Roth. c. 333: Si quis percusserit equa pregnantem etc.* 5) *Cf. Ed. Roth. c. 332: Si quis percusserit vacca pregnantem et avortum fecerit etc.*

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

VIII, 4, 7.

Si qualicumque animalia ab invicem evertantur.

Si¹ cuiuslibet iumenta aut armenta vel alia pecora se invicem forte conliserint, dominus iumentum vel aliorum animalium, alium eiusdem meriti eius domino reddat et illum debilitatum aut occisum sibi obtineat.

Recc. Erv.]

VIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 8.

Si damno vel iniuria impellente aut sine damno alienum animal occidatur.

Si quis alienum animal occidisse aut vulnerasse convincitur, non damno qualemcumque compulsus, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur, et si servus est, L flagella publice suscipiat; ingenuus vero quinque solidos det. Nam si eundem damni commovit iniuria, ut eum occideret aut debilitaret, pretium pecodis aut animalis reddat occisi vel debilitati et nihil patiat iniurie.

Recc. Erv.]

VIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 9.

Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.

Si² quis bovem alienum iunxerit sine conscientia domini eius ad aliquid caricandum sive pro voluntate sua retinendum, eiusdem meriti cum eo alium domino reddat.

VIII, 4, 7. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2; deest R 2. E 1. V 1—6. 8. 16. || l. 2. qualicumque R 1. V 2; qualibetcumque R 2. ab] aut R 2. se evertantur R 1; evertatur R 2. E 2. V 2. || l. 3. aut] vel V 2. vel] aut V 2. alia deest R 2. se deest R 1. conliserint] vel occiderint *add.* V 1. 4. 8. *Pith.*; vel occiserint V 2. 5. || l. 4. alium] ita R 1. E; deest R 2. V 2; aliud *cett.* meriti alium V 2. eius deest R 2. V 1. 2. *Pith.* || l. 5. illum] ita R 1. E 2. V 1. 2. 3; illud *cett.* aut occisum] sive occisum V 2.

VIII, 4, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16. 20). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 7. iniuriam R 2. E 2. impellentem R 2. aut] an E. V 1. 2. damnum R 1. || l. 9. occisisse R 3. E 1; occise R 2. qualemcumque] ita R 1. 3. E 2; qualicumque *cett.* || l. 10. alium] ita R 1. 2. E 1. V 1. 2; aliud *cett.* domino deest *Pith.* || l. 11. publice deest V 1. 5. det et R 2. si et E 2. || l. 12. commovit] commonuit R 1. E 2. iniuriam R 2. E 2. aut debilitaret *des.* V 1. 5. pecodis] ita R 1. 2. E 2. V 3; pecoris R 3; pecudis *cett.* aut deest R 1. l. 13. reddatur E 2. *Pith.* hoccisi R 1.

VIII, 4, 9. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 15. alienum E 2. V 1. subiungatur R 2. l. 16. iunxerit] ita R 1. V 1; iunserit E 2; iunxerit *cett.* conscientiam R 1. eius] sui V 1; deest V 2. l. 17. pro] per E 2. voluntatem suam R 2; voluntate sui V 1. retinendo R 1. eiusdem] eius V 1. l. 18. reddat] dare cogatur V 3.

1) *Ad exemplum legis nostrae eadem, sed aliis verbis concepta constituit Ed. Roth. c. 328:* Si animales alienum animale occiderit aut intrigaverit, tunc dominus . . . consignet ipsum intrigatum illi, cuius animales eum intrigavit, ut similem . . . recipiat ab ipso, cuius animales hoc fecit. 2) *Lex Euriciana est. Cf. L. Burg. 4, 8:* Qui alienis bobus domino inconscio aut non permittente opera facere praesumpserit, duos solidos bobum domino cogatur exsolvere. *De vera huius loci lectione atque de ratione, quae sit inter eum et legem nostram antiquam, vide quae disserui 'N. Arch.' XXV, p. 265 sq.*

VIII, 4, 10. *Recc. Erv.*]

X. ANTIQUA.

Si qualiacumque animalia trituris¹ aree² fatigentur.

Si quis caballum aut aliud quodcumque alienum animal in area miserit, per singula capita singulos solidos reddat. Et si per hanc occasionem animal mortuum fuerit, et solidum reddat et eiusdem meriti animal domino cogatur exolvere. 5

VIII, 4, 11. *Recc. Erv.*]

XI. ANTIQUA.

Si pecus absque damno in clusuram mittatur.

Qui absque aliquo damno inclusum pecus detinuerit alienum, si servus hoc nescio domino fecerit, tantummodo XL hictos accipiat flagellorum. Si ingenuus fuerit, per duo capita tremissem unum ei, cui pecus conclusum est, cogatur exolvere. 10 Quod si ex ipsis pecoribus aliquid debilitatum aut mortuum fuerit, iuxta superiorem legem compositio fiat.

VIII, 4, 12. *Recc. Erv.*]

XII. ANTIQUA.

Si animal cuicumque faciat quodcumque damnosum.

Si³ cuiuscumque quadrupes aliquid fecerit fortasse damnosum, in domini pote- 15 state consistat, utrum quadrupem noxium tradat, an ei, qui damnum pertulit vel aliquid excepit adversi, iuxta iudicis extimationem conponat.

VIII, 4, 13. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

Si quodcumque animal quacumque percussione debilitetur vel occidatur.

Si⁴ quis alienum iumentum percusserit, ita ut debile efficiatur aut de ipsa 20 fortasse percussione mortuum fuerit, ille, qui percussit, alium eiusdem meriti domino

VIII, 4, 10. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 2. qualicumque V 2. animalia aliena Pith. trituris] ita R. E. V 1. 2; in trituris V 3. Mad. || l. 3. area] ita R 1. 2. E; aream R 3. V 1. miserit] vel fatigaverit add. V 4; sine conscientia domini sui add. V 15. || l. 5. animal — exolvere] 25 cabelli vel aliud animal restituum domino eius V 3. exolvere] reformare V 15.

VIII, 4, 11. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 16). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 5; deest R 2. E. V 1. 3. 4. 6. 16. || l. 7. pecus alienum V 3. clusura R 2. E 1; clusa E 2. V 3; clausuram V 2. mittatur bis scr. R 1; mittantur E 2. V 2. || l. 8. Qui] Si quis V 2. 6. inclusum] ita R 2. E 2. V 1. 2. Pith.; incluso R 1; in clusa V 3; in concluso E 1; in conclusum R 3; in clusura 30 Mad. || l. 9. nescio d.] nesciente d. V 1. 4. Pith.; d. ignorante V 15. fecerit] comiserit V 3. hictos] ita R 1; hictus R 2. E 2; ictus cett. hictos — flag.] flagella capiat V 4. || l. 10. tremisse uno R 1; trimissem unum E 2. duo] singula V 3. cui] ita R 1. E 2. V 1. 2; cuius cett. conclusum] ita R 1. 2. 3; inclusum cett. || l. 12. compositio fiat] compositionem R 2.

VIII, 4, 12. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. 35 E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. || l. 14. Si] De E 1. cuiuscumque E 1. V 2. || l. 15. Si — potestate des. R 2. quadrupedis E 1; quatrupes E 2. potestatem E 2. || l. 16. quadrupem] ita R 1. V 2; pedem E 1; quadrupedem cett. pertulit] intulit E 1. || l. 17. iudicis] eius E 1. extimationem] ita R 1. 2. E 2. V 1; estimationem cett. conponat] damni compositio fiat V 16.

VIII, 4, 13. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 18. ANTIQUA] ita 40 R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 19. quacumque R 2. percussione R 2. E 2. vel] aut V 1. || l. 20. debilis R 2. || l. 21. alium] ita R 1. 2. E. V 1. 2; aliud cett.

1) Tritura = trituration ('das Dreschen'). 2) Area est locus aptatus ad vehendum tributum, quo frumentum triturbatur ('Dreschtenne'). 3) Cf. quae H. Brunner, 'Absichtlose Missethat' p. 834 sq. disseruit. Haec tamen lex ad exemplum sententiae iuris Romani scripta est, quae exstat Pauli Sent. I, 15, 1: Si quadrupes damnum intulerit. Si quadrupes pauperiem fecerit damnumve dederit . . . in dominum actio datur, ut aut damni aestimationem subcat, aut quadrupedem cedat. Quod etiam lege Pesolania de cane cavetur (cf. infra c. 20). 4) Cf. Ed. Roth. c. 337. 339.

Recc. Errv.] reformare cogatur et illud debile sue vindicet potestati. Quod si iumentum VIII, 4, 13. non habuerit, pretium iuste estimationis domino iumentum restituat. Et similis hordo tam de caballo quam de bove vel reliquis animalibus ab omnibus observetur.

Recc. Errv.]

XIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 14.

5 Si pecus alienum sciente an ignorante domino gregi alterius misceatur.

Si cuiuslibet pecora cum alicuius se miscuerint, et hoc ipse prospexerit, et sic de ipsius grege abierint, ut nullam ex hoc conscientiam habeat, dominus pecorum sacramentum ab eodem accipiat, quod non ipsius fraude vel culpa exinde abscesserint, et nec sibi ea presumpsit nec alicui tradidit, et nihil cogatur exolvere. Quod si ad 10 domum suam adduxerit, et iudicem non monuerit vel in conventu publice infra octavum diem non contestaverit, in duplum satisfaciatur.

Recc. Errv.]

XV. ANTIQUA.

VIII, 4, 15.

Si animali quodcumque pavidum inligetur, per quod ruptum aut debilitetur aut moriatur.

15 Si¹ quis caput mortui pecoris aut ossa vel aliquid, unde animal terreatur, ad caudam caballi crediderit adligandum, et per hoc currendo ruptus probetur aut mortuus, alium sanum caballum domino reformare non moretur, quia legum statuta transcendit. Quod si caballus nihil debilitatis incurrerit, L hictos accipiat flagellorum. Si servus hoc fecerit, C verberibus addicatur.

20 VIII, 4, 13. *l. 1.* illud] *ita R 2. E 2;* ille *V 1;* illum *R 1;* illud *cett.* debilem *R 1. l. 2.* abuerit *R 2. E 2.* iuste estimationis] iusta estimationem *E 2;* iuxta estimationem *R 3. V 5. 16. 20;* iuxta estimationem *V 1;* iuxta estimationem iudicis *V 2.* Et] Hec *V 2.* hordo] *ita R 1. 2;* ordo *cett.* || *l. 3.* caballum *R 1.* bove] *ita R 1. E 2;* bovem *R 2;* bove *cett.* vel] et *R 2.*

VIII, 4, 14. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20).* — *l. 4.* ANTIQUA] *ita R 1. E 2. V 3. 5;* *deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 6. 16. 20.* || *l. 5.* scientem *R 2.* an] *ita R 1. 2. V 1. 2;* aut *cett.* ignorantem *R 2.* misceat *R 1.* || *l. 6.* alicuius] *ita R 1. 2. 3. E. V 1. 4;* aliquibus *V 2;* alicui *V 3;* animalibus *add. Mad.* prospexerit] *ita R 1. 3. V 3;* prespexerit *R 2. E 2. V 1;* perspexerit *cett.* || *l. 7.* habierint] *R 1.* || *l. 8.* sacramentum] *ita R 1. E 2;* sacramento *R 2. E 1;* sacramenta *R 3. V.* abscesserint] habierint *V 2.* || *l. 10.* ea adduxerit] *V 2.* iudici non innotuerit] *R 3.* monuerit] 20 moverit] *V 1;* intimaverit] *V 16.* publice] *ita R 1. 2. 3. E. V 1. 3. 4;* publico *cett.* || *l. 11.* octavum] *ita R 1. 3;* octavum] *V 1;* hoctavam] *E 2;* hoctava] *R 2;* octava] *V 2;* VIII] *V 3. 16;* octavam] *cett.* die] *R 2;* dies] *V 3. 16.* in duplum] in] *deest Mad.*

VIII, 4, 15. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16).* — *l. 12.* ANTIQUA] *ita R 1. E 2. V 8. 15;* *deest R 2. E 1. V 1—6.* || *l. 13.* Si] Si quis] *R 1.* animal quicumque pavidus] *R 2.* 25 quod] *deest R 2.* || *l. 15.* pecoribus] *E 1.* vel] aut] *R 1.* terretur] *E 1.* || *l. 16.* caudam] idem] *V 4;* eundem] *V 8.* caballi] animal] *V 4. 8.* cred. adligandum] *ita R 1. E 2;* alligaverit] *V 16;* cred. allig. *cett.* hoc currendo] occurrendum] *E 2;* hoc] *V 4. 8.* ruptum] *V 4. 8.* || *l. 17.* mortuum aliud] *V 4. 8.* caballum] animal] *V 4. 8.* non moretur] cogatur] *V 3;* cogetur] *V 4.* statuta non transe. *V 1.* || *l. 18.* caballus] animal] *V 4. 8.* debilitatus] *R 1.* hictos] *ita R 1. 2;* hictus] *E 2;* ictus] *cett.* 40 hictos — flag.] flagella capiat] *V 4.* || *l. 19.* C verb. add.] C flagella suscipiat] *V 3;* C flagella capiat] *V 4.*

1) Hanc legem Euricianam imitatus esse videtur Gundobadus in lege, cuius forma, ut existimo, non originalis exstat *L. Burg. 73.* Conveniunt enim cum lege nostra et rubrica legis illius Burgundicae, quae repetita est in *Lege Romana Burg. 29:* De caballis, quibus ossa aut 45 scindola ad caudam ligata fuerint, et initium ipsius capitis 29 *Legis Romanae:* Si quis caballum ligando ei os aut scindola . . . ita turbaverit, ut pereat etc.

VIII, 4, 16. *Recc.*] XVI. ANTIQUA.

Si vitiosum animal, cum apud dominum est, cuiuscumque etatis occidisse hominem videatur.

Si¹ quis bovem aut taurum vel quemcumque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum, antequam aliquem noceat, non moretur occidere. Quod si de vitio quadrupedis ex vicinorum contestatione cognoverit et postea eum reservaverit aut paverit vel distulerit occidere, ac postea alicui mortem aut debilitatem sive vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur, sicut est de homicidis, id est viris ac mulieribus, infantibus, servis vel ancillis compositio constituta; ita ut, si iugulaverit aliquem ipse quatrupes* in** annis XX, CCC solidos

*) *Ex forma Ervigiana add. Mad.:* de ingenuis personis D solidi componantur. Pro libertis autem medietas huius compositionis, id est CCL solidi pro eo, qui occisus est, in satisfactione dabuntur. Si autem servum alicuius occiderit, duos eiusdem

VIII, 4, 16. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1 bis. V 1. 2. 3. 5. 6. (15. 16. 17. 18. 19. 20). *Pith. Mad.* — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. *Mad.*; *deest* R 2. E 1. V 2. 6. 16. 20; FLS GLS RCDS REX V 5. *Pith.*; FLS GLS RECCAREUS REX V 1. || l. 4. hoccidisse R 1; occisisse R 2. || l. 6. quadrupem V 2. || l. 7. aut vitiosum eum] et R 3. eum *deest* R 1. aliquem] ita R 2. 3. E 1. V 1. 2. 3; alium R 1; alicui *Pith. Mad.* l. 9. de vitio] vitiosum V 3. quatrupedis] ita R 1; quadrupedis *cett.* vitinorum R 1. contestatione] testatione V 1. 5; atestatione V 2. || l. 11. aut paverit *des.* V 3. paverit] patuerit R 2. || l. 12. ac] hac R 1. debilitationem V 1. 2. *Mad.* || l. 13. sive] seu R 2. leges] hanc legem V 1. *Pith.* || l. 15. homicidis] homicidium R 2; homicidiis R 3. V 2. *Pith.* l. 17. ut *deest* R 1. || l. 18. ipse *deest* R 2. quatrupes] ita R 1; quadrupes *cett.* in annis] ita R 1. E 1. V 1. 2. 6; in annus V 3; in annos R 3; si de annis R 2. XX] viginti V 2. 6; XXI V 3. CCC] CC E 1. solidos componatur] ita R 1. 3; solidi componantur *cett.*

Err.] XVI.

Si vitiosum animal, cum apud dominum est, cuiuscumque etatis occidisse hominem videatur.

Si² quis bovem aut taurum vel quemcumque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum, antequam aliquem noceat, non moretur occidere. Quod si de vitio quadrupedis ex vicinorum contestatione cognoverit et postea eum reservaverit aut paverit vel distulerit occidere, ac postea alicui mortem aut debilitatem sive vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur; ita ut, si iugulaverit aliquem ipse quadrupes, de ingenuis personis quingenti solidi componantur, pro libertis autem medietas huius compositionis, id est CCL solidi, pro eo, qui occisus est, in satisfactione dabuntur. Si autem servum alicuius

VIII, 4, 16. *Codd.* E 1. 2. V 4. (8). — l. 1. XVI] ANTIQUA *add.* E 2. || l. 2. apud E 2. || l. 6. quadrupedem E 2. || l. 8. de vitioso quatrupedis E 2. l. 11. debilitationem E 2. V 4. || l. 12. leges] istam legem V 4. 8. || l. 13. ipse quadrupes *des.* V 4. quatrupedis E 2. || l. 16. id est — occisus est *des.* V 4. || l. 18. servum] servus E 1.

1) *V. de hac lege Wilda, 'Strafrecht d. Germ.' p. 427; Dahn, 'Studien' p. 175; H. Brunner, 'Absichtslose Missethat' p. 818. Cf. VIII, 4, 17.* 2) *Ervigius omnes compositionum secundum aetatem varietates sustulit; quae tamen sub successoribus regibus restitutae esse videntur.*

Recc.] componatur***, et ab hoc usque ad eum, qui annos L habuerit, unam compositionem iubemus stare. A quinquaginta annis usque ad illum, qui habet LX et V,
 5 CC solidi componantur. Qui vero super hoc habuerit, C solidi componantur. Qui quindecim annos habuerit, CL solidi componantur. Si in quattuordecim annos fuerit, CXL solidi componantur. Si in
 10 tridecim, CXXX solidos det. Si in duodecim, CXX solidos det. Si in undecim, CX solidos solvat. Si decem, C. Si vero novem aut octo vel septem, LXL solidi componantur. Et si sex vel quinque aut
 15 quattuor annorum fuerit, LXXX solidi componantur. Si certe trium vel duorum

Err.] occiderit, duos eiusdem meriti servos VIII, 4, 16. dominus eius, qui occisus est, in satisfactione recipiet.

meriti servos dominus eius, qui occisus est, in satisfactione recipiet. — V 15 *add.*: honestum D solidi componantur, de ingenuis personis. — V 16 *add.*: de ingenuis.

** (*ad p.* 336, l. 18) *Pro* in annis XX *praebet Mad.*: Annos habens XX.

***) *Ex forma Ervigiana addunt* V 15. 16. 20: Pro libertis medietas huius compositionis solvatur.

VIII, 4, 16. l. 1. hoc] octo R 2. || l. 2. L] quinquaginta R 2. || l. 3. quinquaginta] L E 1; quinquagesimo R 3; autem *add.* R 3. E 1. V 1. 2. 3. 6. || l. 4. LX et V] *ita* R 1; sexaginta quinque V 1; centum et quindecim R 3; LXXV V 16; LXV *cett.* || l. 5. CC] CCC V 1. || l. 6. C] CL V 2; XL *cett.* solidi comp.] solidos det V 3. Qui quindecim] Quodsi q. V 1; Similiter qui q. V 2; Qui autem q. V 6. || l. 8. in] *infra hic et infra*
 35 *Mad.* annos] annis E 1. V 1. || l. 9. fuerit] habuerit E 1. CXL] *ita* R 1; CLX R 2. V 2. *Pith.* || l. 10. in tridecim] tredecim E 1. V. tredecimo — duo decimo — undecimo V 6. CXXX solidi dentur V 1. 2. duodecim R 1. || l. 11. CXX
 40 solidos det] *ita* R 1. 3; CXX solidi dentur R 2; CXX solidos solvat E 1; solidi componantur V 1. l. 12. CX solidos solvat] *ita* R 1. 3; CX solidos det E 1; CX sol. dentur V 2; CX R 2. V 1. *Mad.* decem] in decem V 1. 2. C] C sol. dentur V 2.
 45 l. 13. octo] annorum fuerit *add.* V 1. 2. 5. *Pith.* LXL] *ita* R 1. 3; nonaginta V 1; XC V 2. 6; LX R 2. V 3; LXXX E 1. || l. 14. Et si sex vel si sex vel R 3. V 1. 2; si vel R 2. || l. 16. vel duorum annorum] aut duorum R 2. V 1. || l. 24. libertis] vero *add.* V 20.

VIII, 4, 16. l. 1. meritis E 1. || l. 3. recipiat E 2.

VIII, 4, 16. *Recc.*] annorum fuerit, LXX solidos reddat. Nam si unius anni fuerit, LX solidi componantur. Et si filiam alicuius aut uxorem iugulaverit, a quinto decimo anno usque ad quadragensimum CCL solidi componantur, et a quadragensimo usque ad sexagesimo CC solidi componantur. Quod si superior annorum numerus fuerit, C solidi componantur. A quinto decimo vero anno aut inferius, sicut et de pueris est superius comprehensum, medietatem compositionis eius secundum etatem vel sexus ordinem reddere compellatur[†].

[†]) *Ex forma Ervigiana addunt* V 1. 2. 5. 6. 17. 18. 19: Pro libertis autem medietas huius compositionis, sicut superius est comprehensum, pro eo, qui occisus est, in satisfactione dabitur. Si autem servum alicuius occiderit, duos eiusdem meriti servos dominus eius, qui occisus est, in satisfactione recipiat. — V 15. 16. 20 *addunt*: Si vero servum alicuius occiderit, duos eiusdem meriti servos, domino eius, qui occisus est, in satisfactione restituat.

VIII, 4, 17. *Recc. Erv.*]

XVII. ANTIQUA.

Si animal vitiosum quis a se abiciat vel non abiectum retineat.

Si¹ quis bobem aut alium animal nocivum vel vitiosum habuerit, eum occidere

VIII, 4, 16. l. 1. fuerit *deest* V 1. LXX solidos reddat] *ita* R 1. 3. E 1. V 6. 16; LXX solidos det V 1. 15; LXX sol. dentur V 6; LX solidi componantur R 2. || l. 2. fuerit *deest* R 1. LX] sexaginta V 1. || l. 4. quinto decimo] XV R 2. || l. 5. quadragensimum] *ita* R 1. 2; quadragensimum *cott.* || l. 6. et a quadr. — componantur *des.* R 1. V 3. quadragensimo] *ita* R 2; quadragensimo R 3. V 1; XL *cott.* || l. 8. superioris annorum numeri V 1. || l. 9. A] et a R 1. quinto decimo] XV R 2. vero *deest* V 1. 2. || l. 10. et *deest* R 2. V 2. superius comprehensum] inferius comprehensum E 1; constitutum V 1. *Pith. Mad.*; superius constitutum V 6. || l. 12. etatem] aetatis V 17. *Pith.* || l. 17. qui] quod V 1. || l. 18. autem] vero V 5. || l. 20. qui] cui V 6.

VIII, 4, 17. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 25. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2. V 5. 6; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 3. 4. 16. 20. || l. 26. habiciat R 1. || l. 27. bobem] *ita* R 1. E 2; bovem *cott.* alium] *ita* R 1. E 2; aliud R 2; aliud *cott.* nocivum] noxium V 6; nocuum V 16. occidere — proicere] a se proicere vel occidere non moretur V 2.

1) *Dubito de ratione, quae sit inter hanc legem et praecedentem. Haec fortasse antiquior est, illa Leovigildi novella.*

Recc. Erv.] non moretur vel a se proicere; ita ut vicinis omnibus notum faciat, quia VIII, 4, 17. eum a se proiecit. Quod si eum non occiderit, sed reservaverit, quidquid damni fecerit, ille componat, qui eum apud se reservare cognoscitur.

Recc. Erv.]

XVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 18.

5 Sive habendum culpe, si irritatum animal noceat irritantem.

Si¹ quis vitiosum bobem aut canem vel alium animal contra se in ira concitaverit, quidquid passus fuerit, culpe eius, qui hoc pertulerit, oportet adscribi.

Recc. Erv.]

XVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 19.

10 Si iuste an iniuste concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.

Si² aliquem canis momorderit alicuius, et de morsum illius aliquis debilitatus probetur aut mortuus, domino canis nihil calumnie moveatur; si tamen eum canem, ut morderet, non inritasse cognoscitur. Quod si canem suum, ut furem aut quemcumque criminisum comprehenderet, inritavit, et ita momorderit fugientem, si de morso ipso fuerit debilitatus aut mortuus, nihil ex eo causationis existat. Nam si eum ad innocentem forsitan iniuriandum incitavit, tamquam si ipse vulnus intulerit, iuxta legem componere non moretur.

Recc. Erv.]

XX. ANTIQUA.

VIII, 4, 20.

De cane damno.

20 Si³ cuiuslibet canis damnosus fuerit, ut devastet berbices aut alia pecora forte evertere ceperit, et deprehensus fuerit, ipse dominus canis, ubi ex hoc fuerit conmonitus, eum illi tradat, cui damnum constat fuisse inlatum, ut eum occidat.

VIII, 4, 17. l. 1. a se *des.* V 2. proicere R 2. omnibus] hominibus E 1. || l. 2. reservaverit] servaverit R 3. E 1. damni] postea *add. Pith.* || l. 3. fecerit] ita R 1. V 3; admiserit *cett.* ille componat] in duplum i. c. V 20; i. c. in duplum V 16. reservare] ita R 1. 2. 3. V 1. 3; reservasse *cett.*

VIII, 4, 18. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 4. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 5; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 5. habende R 2. irritum R 2. E 1. l. 6. bobem] ita R 1. E 2; bovem *cett.* alium] ita R 1. E 2; aliut R 2; aliud *cett.* in ira] in ire R 1; in iram V 2; iratum V 1. 5; irritum E 2. || l. 7. pertulerit] ita R 1; tulerit R 3; pertulit *cett.* oporteat R 2.

VIII, 4, 19. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (16. 20). — l. 8. ANTIQUA] ita R 1. E; *deest* R 2. V 1—6. 16. 20. || l. 9. an] ita R 1. 2. E 1; *ā* E 2. V 1. 2. concitatur V 2; concitetur canis et quempiam R 2. || l. 10. occisisse probatur R 2. || l. 11. mordiderit E 2. morsum] ita R 1. E 2; morso R 2; morsu *cett.* || l. 12. dominus R 2. eum] ita R 1. 3. E. V 1. 2. 3; eneum R 2; eundem *cett.* || l. 13. inritasse] ita R 1; irritasse *cett.* ut] aut R 2. quemc.] quicumque R 2. l. 14. compreenderit R 2. inritavit] ita R 1; irritaverit R 2; irritavit *cett.* || l. 15. morso] ita R 1. E 2; morsu *cett.* ipso] ita R 1. E 1; ipsius R 2. 3; illius *cett.* || l. 16. iniuriandum] ita R. E 1. V 3. 4. *Pith.* in *margin.* *Mad.*; irritandum *e corr.* E 2; irritatum V 1. 2. 5. 6. *Pith.* in *textu.* incitaverit V 16. *Pith.* vulnus] malum R 3. intulerit] infixit V 3. || l. 17. iusta E 2. legem] ita R 1. E 1. V 3; lege R 2; leges E 2. V 1. 2.

VIII, 4, 20. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 8. 16. || l. 20. canes R 2. berbices] ita R 1. E 1. V 1; verbices R 2. 3; bervices E 2; verveces V 2; verveces *alii.* aut] ita R 1. 2. 3; et E 1. *Pith.*; vel *cett.* l. 21. evertere R 1. || l. 22. conmonitus] admonitus V 16. damnum] primitus *add.* E 2. V 1. 2. constat fuisset R 1. ut] *deest* R 2; aut V 15.

1) Cf. *Pauli Sent. I*, 15, 3. 2) *Lex Euriciana*; cf. *L. Burg.* 18, 1: Si . . . morsus canis homini mortem intulerit, iubemus etiam inter Burgundiones antiquam exinde calumniam removeri. 3) *V. supra c. 12 et p. 334, n. 3.*

VIII, 4, 20. *Recc. Err.*] Quod si eum occidere noluerit vel illi tradere, cui damnum primitus constat fuisse inlatum, quidquid postmodum canis damni admiserit, dominus canis duplam compositionem reddere non moretur.

VIII, 4, 21. *Recc. Err.*]

XXI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De lesione vestis.

5

Si quis qualibet occasione vestem abscederit vel ruperit alienam adque sordibus maculaverit, et talis macula in veste patuerit, ut extra feditatem tolli minime possit, pro facti crimine obnoxius maneat, ita ut similem vestem integram restituat. Quod si talem vestem non habuerit, huius vestis pretium, quantum integra illa, que rupta vel incisa adque maculata est, valere potuit, dare compellatur. Vestem vero, que 10 rupta vel maculata est, ille accipiat, qui hanc compositionem exolverit. Si vero servus hoc fecerit, et dominus pro eo componere noluerit, servum pro qualitate criminis tradere non moretur.

VIII, 4, 22. *Recc. Err.*]

XXII. ANTIQUA.

Si fraudulenter quis ambulans in laqueos feris preparatos incidat. 15

Si quis sudes in vinea posuerit sive in campo propter feras, et ibi aliquis, dum furtum facere temptat, incidit, culpe eius oportet adscribi, qui vulnus excepit, quod in rem alienam fraudulenter ingressus est.

VIII, 4, 23. *Recc. Err.*]

XXIII. ANTIQUA.

Ut, qui laqueos feris ponit, et loca discernat, in quibus ponat, et 20 vicinos admoneat.

Si¹ quis in terris suis foveas fecerit, ut feras in eisdem foveis comprehendat, aut laqueos vel arcus protenderit seu ballistas in locis secretis vel desertis, ubi via

VIII, 4, 20. l. 1. cui — inlatum *des.* V 2. primitus] *ita* R 1. E. V 1; *deest* R 2. V 3; primum *cett.* || l. 2. fuisset E 2. dominus canis *des.* R 2. dupla compositione E 1; in dupla compositione V 3. 25

VIII, 4, 21. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 4. FL. — REX] ANTIQUA V 8; ANTIQUA FL. *etc.* E 2; *des.* V 3. 4. 6. 15. CHINDASVINDUS] *ita* R 2; CNDS R 1; CIN E 1; CINDUS E 2; CHDS V 1. 5; CHNS V 2; GLS RCDS *Pith.* || l. 6. occasionem R 1. sciderit R 3. || l. 8. facto R 3. crimine] aut commissione V 4; admissione V 3. crimen R 2. E 2. maneat] *ita* R 1. 2. E 1. V 3. 16; teneatur E 2. V 1. 2. || l. 9. habuerit] domino *add.* *Mad.*; *al. m.* 30 *post add.* E 2. vestim R 1. integram illam E. rupta vel incisa] rupta est v. i. E; scissa vel rupta R 3. || l. 10. vel] aut R 1. incisa] scissa R 3. V 1. 2. *Pith.*; excissa V 3. *Mad.* aut valere E 2. dare] reddere E 2. V 1. 5; tradere V 2. que rupta vel] ruptam vel quae *Pith.* || l. 11. vel] aut R 1. accipiat] recipiat R 2. || l. 12. domino V 3. eo *deest* R 1. noluerit R 1. qualitatem R 1.

VIII, 4, 22. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16). — l. 14. ANTIQUA] *ita* R 1. 35 E. V 6; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 16. || l. 15. in laqueos *des.* R 1. feris] furi R 1. || l. 16. vineam E 2. V 3. sive] vel V 2. || l. 17. temptata R 2; detemptat E 1. oportet] perdat R 2. excepit E 1. l. 18. fraudolenter R 2.

VIII, 4, 23. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 18. 20). — l. 19. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 2; *deest* R 2. V 1. 3. 4. 5. 6. || l. 20. feris ponet R 2. loco R 2. V 1. ponat] ponit 40 V 1. 2. || l. 22. terris suis] *ita* R. E 1. V 3. 4. 15. 16. 20. *Pith.*; terris suis vineis E 2. V 1. *Mad.*; terris vel vineis V 2; terris vineis V 5; terris aut vineis suis V 18. fecerit] *lacuna* R 2. foveis] vel desertis *add.* *Mad.* comprehendat R 2. E 2. || l. 23. arcus] *ita* R 1. 2; *deest* R 3; arcus *cett.* pretenderit E 2. pallistas E 1. secretis] *lacuna* R 2.

1) *Lex, ut videtur, Eurici, in fine tamen a Leovigildo mutata; cf. Dig. IX, 2, 28. 29 pr.* 45 *et L. Burg. 72: Si quis pedicam fecerit . . . et in deserto posuerit etc.; praeterea L. Rib. 70, 2; L. Sax. 56. 58; L. Angl. et Werin. 61.*

Recc. Erv.] nulla est, que non consueverat frequentari, nec ubi pecodum possit esse **VIII, 4, 23.** accessus; si alicuius animal per hanc occasionem, que ad feras adparatur, extinguatur aut occidatur, pecus, quod periit, incautus venator exolvat; quia quadrupes sibi ea cabere non potuit. Homines vero proximos vel vicinos venator ante conmoneat; et
5 si post monitionem quisquam hec incautus intruerit, nihil ex hoc calumnie venatori oportet opponi, quia se ille periculo, qui conmonitionem audire neclexit, obiecit. Si quis vero de locis longinquiorebus veniens, qui non fuerat ante conmonitus, ignorans incidit et fuerit debilitatus aut mortuus, is, qui feris insidias vel laqueos preparavit, tertiam partem compositionis exolvat, que fuerat hactenus debilitatis hominibus vel
10 occisis in legibus comprehensa, quia in itinere hominum hoc periculum nescientibus apparere non debuit.

Recc. Erv.]

XXIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 24.

De damnis iter publicum concludentium.

Si¹ iter publicum clausum sit, rumpenti sepem aut vallum nulla calumnia
15 moveatur. Ille vero, qui viam clauserat, que consueverat frequentari, si servus est, a iudice perducatur ad sepem et C flagella suscipiat et per districtionem iudicis priorem viam aperire cogatur, etiam si messes ibidem esse videantur. Si vero id fuerit a potentiore commissum, exigantur ei solidi XX. Relique autem persone talia committentes decenos solidos exolvere compellantur; ita ut homnis huius rei compositio
20 fisci viribus inferatur.

VIII, 4, 23. l. 1. non *deest* V 1. *Pith.* pecodum] pecudum E 1. V. || l. 2. animal] possit esse laesum *add.* V 3. occasione E 2. paratur E 2. R 3. || l. 3. pecus eo de periit R 2. venator] viator R 2; qui venator V 1. quadrupedes R 2. sibi] ubi R 2. ea] eam R 1. || l. 4. cabere] *ita* R 1. 2. E 2; evitare V 15; cavere *cott.* Homines] Omnes V 1. venator] qui venatur V 1. ante] *ita* R 1. 3. *Pith.*; antea *cott.* || l. 5. monitionem] *ita* R 1. 3. E 1. V 1. 4; admonitionem R 2; ammonitionem V 2; conmonitionem *cott.* quisquam] *ita* R 1. 2. 3. E 1. V 1; quisque E 2. *alii.* hec] *ita* R 1; hic R 3; in hec *cott.* incautus] cautus R 2. E 2. V 2. intruerit] incidit V 16. nihil — opponi] venator nulla calumnia pertimescat V 3. || l. 6. ille] illi R 2; ipse V 1. periculi R 2. conmonitione R 1. neglexerit E 2. V 1. || l. 7. longinquis V 15. 16. antea E 1. V 2. || l. 8. is] his R 1; *deest* R 2; hic *Pith.* insidias] insidiatur V 1. || l. 9. que] qui R 2; etque E 2; atque E 1. debilitatis — occisis] de debilitatis vel occisis hominibus V 2. debilitatus R 2. 3. E 1. hominibus] omnibus R 2. vel — hominibus *des.* R 1. || l. 10. occisi R 2. comprehensa R 2. hominum] *ita* R 3. E. V 1. 2; omnium R 2. V 4; hominibus *Pith. Mad.* || l. 11. apparere E. V 1; opponere V 4. debuit] desit R 2.

VIII, 4, 24. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 20). — l. 12. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 5; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 13. concludentium] claudentium R 1; concludendum E 1. || l. 14. rumpenti] rumentibus R 1; rumpentis E 1. V 3; rumpendi R 2. || l. 16. a iudice p. ad] ad iudicem p. et E 2. C ibi ligatus fl. susc. V 2. distr.] diffinitionem V 4. || l. 17. messes] *ita* R 1. E 1; *corr.* messis R 3; messe R 2; messis *cott.* esse *deest* R 2. videantur] *ita* R 1. E 1; videatur *cott.* id fuerit] adfuerit E 1. || l. 18. potentiore] petitore R 1. ei] ab eo V 16. XX] LX V 3. *l.* 19. decenos] *ita* R 2. E; X R 1. homnis] *ita* R 1; hominis R 2; omnis *cott.* || l. 20. viribus] iuribus V 2. 6. *Pith. (in marg.).*

1) Hanc legem, licet 'antiquam', tamen prorsus aliter verbis conceptam fuisse in Codice Eurici patet ex Lege Baiuv. cum Lege Burg. collata, quae utraque in illa Codicis Eurici lege niti videtur. Cf. L. Burg. 27, 3: . . . quicumque viam publicam aut vicinalem clauserit,
45 XII sol. se multae nomine noverit inlaturum, ita ut sepius illa impune a transitoribus deponatur, et messis, quantum viae spatium continere putatur, conteratur; *ib.* 27, 5: Si servus hoc fecerit, C fustium ictus accipiat. . . .; L. Baiuv. 10, 19: Si quis via publica . . . clauserit . . ., cum XII sol. conponat et illam sepem tollat; *ib.* 20: De via convicinale . . ., qui eam . . . clauserit cum VI sol. conponat et aperiat.

VIII, 4, 25. *Recc. Erv.*]

XXV. ANTIQUA.

De servando spatio iuxta vias publicas.

Viam, per quam ad civitatem sive ad provincias nostras ire consuevimus¹, nullus precepti nostri temerator existat, ut eam excludat*; sed utroque medietas aripennis libera servetur², ut iter agentibus adplicandi spatium non vetetur. Si quis³ autem huius legis precepta transcederit, si maioris loci persona est, det solidos XV; inferiores vero persone hoctonos solidos solvant fisco profuturos. Qui certe iuxta huiusmodi viam messem aut vineam vel pratum sive conclusum habere cognoscitur, sepem utrumque concludat. Quod si propter paupertatis angustias campum sepibus non possit ambire, fossatum protendere non moretur.

*) V 2 *add.*: vel constringat; *Pith. add.*: vel adstringat.

VIII, 4, 26. *Recc. Erv.*]

XXVI. ANTIQUA.

Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur.

Si³ aliquis de apertorum et vacantium camporum pascuis, licet eos quisque fossis precinixerit, caballos aut boves vel cetera animalia generis cuiuscumque iter agentium ad domum suam inclusurus adduxerit, per dua capita tremissem cogatur exolvere; si vero, ut non pascantur, expulerit, per quattuor capita tremissem accipiat qui excepit iniuriam. Quod si hec et que superius dicta sunt servus domino nesciente commiserit, a comite civitatis vel iudice C flagellorum hictibus verberetur, et dominus servi nullam calumniam aut detrimentum sustineat.

VIII, 4, 25. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 2. 5; *deest* R 2. V 1. 3. 4. 6. 16. 20. || l. 2. reservando R 2. E 1. V 2. || l. 3. Vias per quas V 2. per *deest* R 2. civitates V 3. sive] aut E 2. V 1. || l. 4. utroque] *ita* R 1; utrumque E 2. V 1; utraque V 5; utrinque *Pith.*; ut utrumque R 3; in utrisque lateribus V 4. 8; in utraque parte V 2; in utrumque *ceit.* || l. 5. aripennis] arepennis R 2; arripennis E 2; a rapinis R 3; aripsis V 1. reservetur R 2. 3. E 1. V 1. 2. 5. iter agentibus] iterantibus E 2. V 1. 2. 6. *Pith.* ispatium R 1. quis] qui E 1. || l. 6. huius] huiusmodi *Pith.* precepta] predicta precepta R 1; percepta R 2. maioris loci persona] *ita* R 1. V 3; maior persona *ceit.* XV] quindecim E 2; decem R 3. || l. 7. hoctonos] *ita* R 1; octonos R 2. 3. V 1. 2; hoctenos E 2; setenos V 3; octenos *ceit.* solvant] reddant V 2. || l. 8. huiusmodi] huius V 3. messes R 1. aut vineam *des.* R 2. || l. 9. sepem] *ita* R 1. E 1; sepe *ceit.* utrumque R 1. 30 propter *deest* R 2. angustias] *ita* R 1. E 1. V 3; angustiam *ceit.* campus R 2. || l. 10. pretendere V 1.

VIII, 4, 26. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 16. 20). — l. 12. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 5. 6; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 4. 16. 20. || l. 14. aliquis] *ita* R. E 1. V 1; aliquid V 2; quis *ceit.* l. 15. et caballos E 1. vel] *ita* R. E; aut *ceit.* || l. 16. per d. c.] pro duobus capitibus V 16. dua] *ita* R 1. E 2; duo *ceit.* tremisse R 1. || l. 17. tremisse R 1. || l. 18. Quod si hec et que] Que si et 35 V 3. si] et si R 1. hec et] ea V 1; hec V 2. que] quod R 1. servus — commiserit] ut servi comiserint sine voluntate domini sui V 3. servus] sibi R 2. || l. 19. a iudice R 2. E 1. flag. hict. verb.] flagella suscipiat V 3; flagella accipiat V 4. hictibus] *ita* R. E 2; ictibus *ceit.* || l. 20. servi] eius V 3. nullam calumniam] nullum damnum E 2. V 1. 2. 5; n. c., ut videtur, *erasa*, n. d. al. m. post *add.* V 6. aut] adque R 2.

1) *Id est via publica vel regia.* Cf. L. Baiuv. 10, 19: via publica, ubi [rex vel] dux egreditur. 2) *Ut in utroque viae publicae latere medietas aripennis, id est spatium 60 pedum, vacua remaneat, lex praecipit.* Hoc loco vox 'aripennis' significat non, ut plerumque, (cf. infra X, 1, 14) modum agri quadrati in unoquoque latere 120 pedes habentis, sed mensuram, quae per longitudinem agitur, habentem 120 pedes. Cf. Polemii Silvii laterculum, ed. Mommsen, 45 Chron. min. I, p. 550 sq.: palmi quattuor = pes I. pertica = palmi XLVIII. perticae X = arip[ennis] I. stadium = arip. V. Efficiunt ergo aripennem pedes 120 vel perticae 10. Eodem modo Gregorius Turonensis hac voce usus est Hist. Franc. I, 6, SS. rer. Merov. I, p. 37: Unus stadius habet agripennes quinque. 3) *Ex hac lege et sequenti auctor edicti Rothari regis caput 358. formasse videtur.*

Recc. Erv.]

XXVII. ANTIQUA.

VIII, 4, 27.

Ne iter agentibus pascua non conclusa vetentur.

Iter¹ agentibus in pascuis, que conclusa non sunt, deponere sarcina et iumenta vel boves pascere non vetentur; ita ut non uno loco plus quam biduo, nisi hoc ab eo, cuius pascua sunt, obtinuerint, commorentur, nec arbores maiores vel glandiferas, nisi prestiterit silve dominus, a radice succedant; ramos autem ad pascendos bobes non proibeantur competenter incidere.

Recc. Erv.]

XXVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 28.

Ut, qui in transitu fluminis culturam facit, laborem sepe circumdet.

Qui² in eo loco, ubi transitus fluminis est*, culturam fecerit vel preruptum ripe, aut ubi pecora transeunt, potuerit excludere et fecerit fortasse culturas, sepem etiam facere non moretur. Quod si non fecerit, et aliquid damni fuerit per hanc neclegentie sue inutilitatem perpressus, nihil compositionis ab aliquo accipiat, quia neclegentiam illius ad alterius damnum redundare non convenit.

*) V 2. add.: vel esse potest.

Recc. Erv.]

XXVIII. ANTIQUA.

VIII, 4, 29.

De discretione concludendorum fluminum.

Flumina³ maiora, id est, per que isoces aut alii pisces maritimi subricentur vel forsitam retia aut quecumque commercia veniunt navium, nullus ad integrum contra multorum commune commodum sue tantummodo utilitati consulturus excludat; sed usque ad medium alveum, ubi maximus fluminis ipsius concursus est, sepem ducere non vetetur, ut alia medietas diversorum usibus libera relinquatur. Si quis contra hoc fecerit, exclusa ipsius a comite civitatis vel a iudice sine aliqua excusatione rumpatur, et si honestioris loci persona est, X solidos det illis, quibus impedire conatus est; si vero inferior persona fuerit, V solidos det et L flagella suscipiat. Quod si ab

VIII, 4, 27. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E. V 2. 5. 6; deest R 2. V 1. 3. 4. 16. 20. || l. 2. non deest V 1. 4. conclusa] clusa V 2; clausa V 16. l. 3. non deest V 4. sarcina] ita R. E 2; s. reinam cett. || l. 4. vetentur] ita R. E 2. V 2; vetetur cett.; aut alia medietur (sic!) add. V 3. in uno V 1. || l. 5. obtinuerunt V 1. nec] ne R 2. || l. 6. ad radicem V 2. succedant] ita R 1. 2; succidant cett. bobes] ita R 1. E 2; boves cett. || l. 7. proibeantur] ita R. E 2; prohibeantur cett. incidere] incidant R 1; incideri R 2.

VIII, 4, 28. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15). — l. 8. ANTIQUA] ita E. V 15; deest R. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. || l. 9. transitu] transitum V 2. sepe] sepem R 1; sepibus R 2. circumdet R 1. || l. 12. neclegentia R 1; negligentiam V 1. 2. 5. 15; negligentie cett. || l. 13. sue] sua V 1; suam V 2. 5; sive V 15. inutilitatem] inbutilitatem R 1; inutilitate R 2. E 2. V 1. 2; inutilitati V 5. perpressus] perpensus E. aliquo] hec R 1; alico R 2. neclegentiam] ita R 1; negligentiam R 2; negligentiam cett. || l. 14. ad deest R 2. redundari R 2. E. V 1.

VIII, 4, 29. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 20). — l. 16. ANTIQUA] ita R 1. E. V 6; deest R 2. V 2. 3. 4. 16. 20; FLS GLS CHDS REX V 1. 5. || l. 17. fluminum deest R 1. l. 18. per que] per quos R 2; per quem E; des. V 3. isoces] hisoces E 2; isices V 3; ysoces V 1. 2; esoces E 1; hesoces V 6; mesoces Pith. subricentur] ita R 1. E 1; subriguntur cett. || l. 19. recia R 1. V 1; retiam R 2. || l. 20. communem R 1. tantummodo] ita R. E 2; tantummodo cett. hutilitati R 1. || l. 21. concursus] conclusus R 1; concusus E 2. || l. 22. vetetur] moretur E 2. || l. 23. a iudice] a deest E 1. Pith. || l. 24. X] decem R 2. E 2. quibus] ita R. E 2. V 1. 2; qui E 1; quos cett. l. 25. inferior] inferioris loci R 2. fuerit] ita R. E. V 2. 5; est cett. V] quinque R 2. E 1. V 2.

1) Cf. c. 25. 26; p. 342, n. 3. 2) Cf. Dahn, 'Studien' p. 96. 3) V. Dahn ibidem et 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 393.

VIII, 4, 29. *Recc. Erv.*] utraque parte huius fluminis duo manserint, non liceat ad integrum flumen excludere, ut dicat unusquisque eorum, quod medietatem sue partis excluderit; sed alter superius, alter inferius clusuram facere ex medietatem fluminis non proibeatur. Si vero locus non fuerit nisi tantummodo in uno transitu, sic excludatur, ut et naves et retia per medium discurrere possint. Quod si comes civitatis aut aliquis cuiuscumque clusura contra hanc ordinationem nostram evertere presumat, X solidos domino clusure dare debeat. Certe si minor persona hoc fecerit, V solidos clusure domino cogatur exolvere et L flagella a iudice eius loci accipiat. Si servus hoc fecerit, C verberibus subiacebit.

VIII, 4, 30. *Recc. Erv.*]

XXX. ANTIQUA.

10

De confringentibus mulina et conclusiones aquarum.

Si quis mulina violenter effregerit, quod fregit infra XX dies reparare cogatur et insuper XX solidos compellatur exolvere. Quod si intra statutum tempus non reparaverit, alios XX solidos inplere cogatur et C insuper flagella suscipiat. Eadem et de istagnis, que sunt circa mulina, et conclusiones aquarum precipimus custodiri. Quod si servus talia presumerit, et dirupta reparet et C verbera portet.

VIII, 4, 31. *Recc. Erv.*]

XXXI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De furantibus aquas ex decursibus alienis.

Multarum terrarum situs, que indiget pluviis, foveri aquis studetur inriguis, cuius terra ita experimentum tenetur, ut, si defecerit aquarum solitus usus, disperetur confisus ex fruge proventus. Proinde, ubi maiores aque sunt, si quis furtive aut malitiose aquam decursibus subtraxerit alienis, per quattuor orarum spatium det

VIII, 4, 29. *l. 1.* huius] usus *V 2.* duo domini manserint *V 16.* ad integrum] ad *deest Pith.* *l. 2.* ut] aut *R 2;* eo quod *V 3.* eorum quod medietatem sue] eorum quod medietatis sue eorum quod medietatem sue (*sic!*) *R 1.* sed] si *V 1.* || *l. 3.* clusuram] ita *R 1. E 1. V 1;* clausuram *cott.* ex 25 medietatem] ita *R;* ex medietate *cott.* proibeatur] ita *R;* proibetur *E 2;* moretur *V 3;* prohibeatur *cott.* *l. 4.* locus] locis *R 1;* loci-is *E 2.* tantummodo *R 2. E 1. V.* et naves] ita *R 1. Pith.;* et *deest cott.* *l. 5.* recia *R 1. V 1.* per medium — possint] in unum discurrere possit per medium *V 3.* comis *E 1.* cuiuscumque *deest R 1.* || *l. 6.* clusuram] ita *E 1. V 1. 8. 15;* clusura *R 1;* clausuram *cott.* prae-sumperit *E 1.* X] decem *R 2. E 2.* clusure] ita *R. E 1. V 1. 8. 15;* clausure *cott.;* et ita *infra. 30* *l. 7.* dare debeat] reddat *R 2;* debebit *V 2;* reddere debeat *V 3.* V] quinque *R 2. E 1.* cog. exolvere] reddat *V 3.* || *l. 8.* a iudice eius loci] in loco illo *V 3.* eius] uis *E 2.* hoc] hec *R 2.* verb. sub.] flagella suscipiat *V 3.*

VIII, 4, 30. *Codd.* *R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. (15. 16. 20).* — *l. 10.* ANTIQUA] ita *R 1. E 2. V 2;* *deest R 2. E 1. V 3. 4. 6. 16. 20;* FLS GLS RCDS REX *V 5;* FLS GLS RECAREUS 35 REX *V 1.* || *l. 11.* mulina] ita *R 1;* molina *cott.* || *l. 12.* mulina] ita *R 2;* molina *cott.;* aliena *add. V 3.* effregerit] ita *R 1. 2. 3. E 1;* fregit *cott.* XX dies] XXX dies *R 2. E 1. V 6. 15. 16.* || *l. 13.* XX sol.] XXX sol. *R 2. V 3. 6.* compellatur] cogatur *V 3. Pith.* intra] ita *R. V 5;* infra *cott.* istatutum *R 1.* || *l. 14.* XX] viginti *R 2;* XXX *V 3.* flagella insuper *R 1.* || *l. 15.* istagnis] ita *R 1. 2;* stagnis *cott.* circa] iuxta *V 15.* mulina] *R;* molina *E. V.* et *deest R 2. E 1. V 2.* conclusiones] ita *R 1. 2. 3. 40* *E 2. V 1;* conclusionesque *V 2;* conclusionibus *cott.* precepimus *Pith.* || *l. 16.* et dir. rep. et des. *E 1.* dirupta *E 2;* diructa *R 2.* C] centum *R 2.* verbera portet] verbera accipiat *V 15;* verberibus subiacebit *E 1. Pith.;* flagella suscipiat *V 3. 16.*

VIII, 4, 31. *Codd.* *R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 16).* — *l. 17.* FL. — REX] ANTIQUA. FL. *etc. E 2;* FL. *etc. ANTIQUA V 8;* des. *V 3.* GLOR. *deest R 1. E 2. V 2. 6. 8.* RECC.] 45 RECESSVINTHUS *R 2;* RECDS *R 1;* RCDS *V 2. 5;* RECAREUS *V 1;* CHS *V 6. 8.* || *l. 18.* ex] et *E.* discursibus *E 2. V 1. 2. 6.* alienis] aquarum *V 2.* || *l. 19.* situs] sicut *E 1.* que] ita *R 2. E 2;* qua *R 1;* aqua *E 1;* si aquis *Pith.;* qui *R 3. V.* aquis] aquas *E 2.* || *l. 20.* terre] terra *R 1. 3. E 2;* rei *Pith.* ita] in *R 3;* iam *E 1. Pith.;* idem *V 3.* usus] huius *R 1. 3.* disperetur] ita *R 1. 2. 3. E;* dissipetur *V 1. 2.* || *l. 21.* confixus *R 2;* confusus *V 1. 2.* de maiores *R 2.* quis] qui *E 1. Pith. 50* *l. 22.* aquam] aquarum *R 2.* decursibus] ita *R 1. 2. 3. E 2. V 1. 3;* de discursibus *V 4;* ex decursibus *cott.* alienis] alicuius *V 1.* orarum] ita *R 1. 2. E 2;* horarum *cott.;* et similiter *infra.*

Recc. Erv.] solidum unum. Ubi autem minorum sunt dirivationes aquarum, per quattuor VIII, 4, 31. oras exolvat tremissem unum. Aqua vero quantis oris alibi dilapsa convincitur, tantis ad inrigandum competenti tempore domino reformetur. Servus si sua sponte ista presumens, pro maioribus aquis C flagella suscipiat, pro minoribus vero L verberum cesioni subcumbat.

Recc. Erv.] V. TITULUS: DE PASCENDIS PORCIS ET ANIMALIBUS DENUNTIANDIS ERRANTIBUS.

- I. De porcis in glande presumtive an placite missis.
- II. De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.
- 10 III. Si porci ad pastum in glande suscepti ante datas decimas furto leventur.
- III. De porcis errantibus in silva perventis.
- V. Si quorumcumque animalium grex in pascuis intraverint alienis.
- VI. Ut pro inventis animalibus erroneis publice denuntietur.
- VII. Ut errantia animalia occupata qui invenerit diligenter habeat et conservet.
- 15 VIII. Ne animalia errantia occupata aut tondeantur aut caractere notentur vel in alieno iure ducantur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

VIII, 5, 1.

De porcis in glande presumtive an placite missis.

Qui¹ porcos in silva sua tempore glandis invenerit, primum custodi aliquid 20 velut pigneris tollat indicium² et domino pastoris vel parentibus mandet, ut, si con- venerit, usque ad tempus decimarum porcos in silva sua permittat, et pignus, quod pastori tulerat, reformare procuret. Quod si noluerit porcos illius in silva sua in- tromittere decimandos, et ille eos alia vice in silva sua invenerit, etiam si porci

VIII, 4, 31. l. 1. minorum] ita R 1. 3. E. V 1. Pith. (in textu); maiorum R 2; minorum al. m. 25 corr. minores V 6; minores Pith. (in marg.). cett. dirivationes E 1. V. || l. 2. alivi R 1; aliquo V 1. delapsa R 2; dilapsam E 2. || l. 3. rigandum V 1. 2. Servus si] Si servus autem R 2; Si servus V 3; Servus V 1. 4. 5; Servus vero V 2. sua sponte ista presumens] sine domini iussione oc fecerit V 3. isponte R 1. ista] sta R 2. || l. 4. presumens] ita R 1. 2. 3. E. V 1. 2. 4. 5; facere add. V 4; pre- sumperit Pith. Mad. L] quinquaginta E 1; reliqua des. V 4. verb. ces. subc.] al. man. in loco raso 30 V 6; verbera portet V 3; verberationes sustineat V 16. || l. 5. cesioni] ita R 1. E 2. V 1. 2; cessionibus V 5; cessiones E 1; censionis R 2; cessionibus V 6; cesionibus cett. subcumbat] ita R 1; succumbat cett. TIT. V. Lenma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 8. an] hac R 1; ante E 2. placite] ita R; placito E. || l. 9. commune E 2. fructu susc. des. R 2. || l. 10. in] de R 1. dec. f. lev. des. R 2. 35 furtu E 1. || l. 11. silva] sil R 1. || l. 12. intr. al. des. R 2. intraverint R 1. || l. 13. inventis] iumentis R 1; bentis E 2. publ. den. des. R 2. || l. 14. invenit R 2. E 2. diligenter — conservet des. R 2. || l. 15. tondeantur] ita R 2; detundantur R 1; tondantur E 1; tondeatur E 2. aut — ducantur des. R 2. notetur E 2. || l. 16. in deest R 1.

VIII, 5, 1. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16). — l. 17. ANTIQUA] ita 40 R 1. V 2. 8. 15; deest R 2. E. V 3. 4. 6; FLS GLS RCDS REX V 5; FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 18. glande] ita R. E 2. V 5; glandem cett. an] ita R 2. E 1; hac R 1; ante E 2. V 1. 2. 4. 5. 8; aut V 3. Mad. placite] ita R; placitum V 1. 2. 4. 5. 8; placito cett. || l. 19. porcus R 2. custodi] custodiē E 1. Pith. || l. 20. pignoris E 2. et] ut R 1. || l. 21. sua deest R 2. V 1. per- mittat] pascere p. V 16; permittant R 2. || l. 22. tulerat] tollerat R 1; tulit V 3; tulerit Pith. porcos] 45 pro porcos R 2. illius illos V 1. in silva sua] ita R. E. Pith.; in silvam suam cett. || l. 23. decum- mandos Pith. porci] porti R 1.

1) Lex, ut videtur, Eurici, a Leovigildo renovata. Cf. Ed. Roth. c. 349; L. Burg. 23, 4. 5. 2) Cf. H. Brunner, 'D. Rechtsq.' II, p. 535; Wilda, 'Pfändungsrecht' in 'Z. f. D. Recht' I, p. 246.

VIII, 5, 1. *Rec. Err.*] pauci fuerint, unum exinde qui silvam suam devendit occidat. Si autem plures porci fuerint, duos tollat et presumat occidere et nullam calumniam pertimescat; et nihilominus tertia¹ vice eum, cuius porcos invenit, admoneat, ut porcos suos in silvam eius, si voluerit², introducat et decimum iuxta consuetudinem solvat. Quod si nec tunc voluerit de dandis decimis definire, et ille eos tertia vice in silva sua qui interdixit invenerit, decimum ex omnibus pro suo iure presumat. Si vero aliquis sub pactione decimarum porcos in silva intromittit aliena, et usque ad brumas porci in silva alterius paverint, decimas sine ulla contradictione persolvat. Nam si post brume tempus porcos suos in silva, quam conduxerat, noluerit retinere³, vicensimum caput, sicut est consuetudo, domino silve cogatur exolvere. 10

VIII, 5, 2. *Rec. Err.*]

II. ANTIQUA.

De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.

Si inter consortes de glandibus fuerit orta contentio pro eo, quod unus ab alio plures porcos habeat, tunc qui minus habuerit, liceat ei secundum⁴ quod terram dividit porcos ad glandem in porcione sua suscipere, dummodo equalis numerus ab utraque parte ponatur; et postmodum decimas dividant, sicut et terras dividerunt.

VIII, 5, 3. *Rec. Err.*]

III. ANTIQUA.

Si porci ad pastum in glande suscepti ante datas decimas furto leventur.

Si quis ad glandem sub placito decimarum porcos in silva intromittat aliena et eos occulte, priusquam decimentur, amoverit, pro fure teneatur et decimam adiecta furti compositione restituat. Si vero hoc servus domino nesciente commiserit, servus

VIII, 5, 1. l. 1. devendit] ita R 1. 2; defendit *cett.* Si] Sin V 2. || l. 2. pres. occ.] occidat V 5. || l. 3. nihilominus] ita R 1. E 2. V 1; nihil dñs (= dominus) R 2; nihilominus E 1. tertia — admoneat] eum cuius porci si tertio admoneat V 4. porcos R 2. invenerit V 2. 3. 5. 15. 16. 25 l. 4. silvam eius] ita R 1. 2. V 5; silvas eius R 3; silva eius E 2. V 1. 2; silva sua E 1; silvam suam *cett.* voluerit] noluerit E 1. decimam E 1. *Pith.* || l. 5. dandis] damnis R 1. et ille — vice *des.* V 4. tertiam vicem R 2. || l. 6. interdixit] introduxit E 1. V 15. *Pith.*; interdixerit V 5. decimam E 1. V 4. 15. 16. *Pith.* || l. 7. silva] ita R 1. 2. 3. E 2; silva sua E 1; silvam suam V 15. *Pith.*; silvam *cett.* intromittat V 1. aliena] ita R 1. 2. E 2; alienos V 15; alienam *cett.* ad] a R 2. 30 l. 8. decimas] decimum R 2. ullam contradictionem R 2; ulla contractione R 1; omni contradictione V 4. || l. 9. in silvam R 2. E. conduxerit E 1. vicensimum] ita R 1. 2; vicesimum *cett.*

VIII, 5, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15). — l. 11. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 8. 15; *deest* R 2. E 2. V 2. 3. 4. 6; FLS GLS RCDS REX V 5; FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 12. comuni fructu R 1; commune fructus E 2. || l. 13. exorta V 4. ab alio] *des.* R 1; 35 alio alio R 2. || l. 14. porcus abeat R 2; abeat porcos E 2. dividet E 1. *Pith.* || l. 15. portionem suam R 2. ab utraque] ex utraque V 4.

VIII, 5, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 16. 20). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. E 2; *deest* R 2. E 1. V 1—6. 16. 20. || l. 18. pasto R 1. pastum in *des. Mad.* glande] glandem V 1. *Mad.*; sub placito *al. m. post add.* E 2; sub placito *add. Mad.* furto] furtu E. V 1; porci R 2; 40 furtim V 2. || l. 20. ad glandem] ad glande R 2. E 2; in glande R 3. sub placitum V 1; suplacito V 2. silva] ita R 1. 2. E; silvam *cett.* intromittit R 2. E; intromiserit V 2. aliena] ita R 1. 2. E; alienam *cett.* || l. 21. adiecta] abiecta E 1; obiecta V 3; eiecta E 2; adiectam V 2. || l. 22. compositionem E 2. V 2. servus] ita R. E; *deest cett.*

1) *Auctor ex errore, ut videtur, hoc loco tertia vice pro altera vice scripsit.* 2) *Sc. dominus silvae.* 3) *Auctor fortasse voluit dicere: 'si ante brumae tempus porcos suos ex silva, quam conduxerat, recipere voluerit'.* 4) *Verba secundum — dividit, cum minime cum sequentibus dummodo equalis etc. convenient, post male suppleta esse crediderim. Aliter Dahn, 'Könige' VI², p. 59.* 45

Recc. Erv.] C hictus accipiat flagellorum, et dominus nullum damnum aut detrimentum VIII, 5, 3. sustineat, sed reddat decimas, quas debet. Si* autem hoc domino iubente commissum est, ipse, qui iussit, furti compositionem cogatur exolvere.

*) V 3 pro Si — exolvere *praebet*: Si servus per iussionem domini sui oc fecerit, pro fure teneatur dominus eius.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

VIII, 5, 4.

De porcis errantibus in silva perventis.

Qui¹ porcos errantes in silva sua invenerit, aut contestare vicinis debet aut claudere. Et si dominus porcorum non adfuerit, unum porcum prima vice presumat et iudici, qui fuerit in proximo constitutus, nuntiet apud se porcos, qui vacabantur, inclusos. Deinde, si dominus porcorum vel pecorum non inveniatur, custodiat tamquam suos et pro glandibus decimam consequatur, et cum dominus adfuerit, mercedem custodie, facta presentibus iudicibus ratione, de temporis spatio percipiat.

Recc. Erv.]

V. ANTIQUA.

VIII, 5, 5.

Si quorumcumque animalium grex in pascuis intraverit alienis.

Si in pascua grex alienus intraverit, seu ovium sive vaccarum, hoc, quod de porcis constitutum est, precipimus custodiri². Consortes vero vel ospites³ nulli calumnie subiaceant, quia illis usum erbarum, que concludere non fuerant, constat esse communem. Qui vero sortem suam totam forte concluderit et aliena pascua absente domino invadit, sine pascuario non presumat, nisi forsitam dominus pascue voluerit.

Recc. Erv.]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

VIII, 5, 6.

Ut pro inventis animalibus erroneis publice denuntietur.

Caballos vel animalia errantia liceat occupare, ita ut qui invenerit denuntiet

VIII, 5, 3. l. 1. hictus] *ita* R 1. 2. E 2; ictus R 3. E 1. V. || l. 2. commissum est] *conmiserit* E 2. V 1. 2. 8; fecerit V 4; dato decimo *add.* V 8. || l. 3. compositione R 1.

VIII, 5, 4. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 6. ANTIQUA] *ita* R 1. E 2; *deest* R 2. E 1. V 1—6. 16. 20. || l. 7. perventis] *ita* R 2. E. V 1; perventi R 1; preventis *cect.* l. 8. sua *deest* E 1. contestare] *ita* R 1. V 2; testari V 16; contestari *cect.* vicinos V 1. || l. 9. claudere] concludere R 2; includere V 1. 2. 4. || l. 10. constitutus] *constitus* R 1; *deest* E 1. *Pith.* vacabantur] *ita* R; vagabantur *cect.* || l. 11. vel pecorum *des.* V 2. 4. invenitur R 2. || l. 12. glandis V 2. consequatur] *conservetur* R 2.

VIII, 5, 5. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] *ita* R 1. E. V 4. 5. 8. 15; *deest* R 2. V 1. 2. 3. 6. || l. 15. pascuis] *ita* R. E. V 2. 3; pascua *cect.* alienis] *ita* R 1. E. V 2. 3; alienus R 2; aliena *cect.* || l. 16. pascua] pascuis E 2. V 3. grex alienus] alienis V 3. seu] *deest* R 2; sive E 1. ovium] obium E 2; bovum R 2; boum V 3. 15. 16. 20. vaccarum] seu ovium *add.* V 15; caprarum atque vacarum V 2. || l. 17. Consortes R 2. vero *deest* V 1. ospites] *ita* R 1. E 2; hospites *cect.* || l. 18. erbarum] *ita* R 1. E 2; herbarum *cect.* concludere] *clause* V 1. 2. || l. 19. forte] *fortem* E. et *deest* V 1. 8. || l. 20. invadit] *inrandi* V 4; invadere V 8. nisi] non V 2. forsitam] *forte* E 1.

VIII, 5, 6. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 15. 16. 20). — l. 21. FL. — REX] *des.* E 2. V 2. 3. 6. 16. 20; ANTIQUA V 4. 15. GLOR. *deest* E 1. V 1. 5. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; R E 1; CHDS V 1. 5. || l. 22. Ut *deest* R 1. pro] in V 2. erroneis] errantibus V 3. denuntiet R 2; denuntient E 1; adnuncietur V 2. || l. 23. Caballus R 1; Kaballos R 2; Cavallum V 1. vel cetera animalia V 2.

1) Cf. L. Burg. 23, 4, 5; 89, 2; *ib. const. extr.* 18, 1; *Ed. Roth. c.* 349. 350.

2) Cf. L. Burg. 89, 2, 3; *ib. const. extr.* 18, 2. 3) *Lex, cum de hospitum et consortium inter se ratione de terra divisa habenda constituat, ad Euricum referenda esse videtur; cf. Gaupp, 'Ansiedlungen und Landtheilungen' p. 399. De silvis indivisis relictis cf. X, 1, 9.*

VIII, 5, 6. *Recc. Erv.*] aut sacerdoti aut comiti aut iudici aut senioribus loci aut etiam in conventu publico vicinorum. Quod si non denuntiaverit, furis damnum habebit. Similis et de aliis rebus ordo manebit.

VIII, 5, 7. *Recc.*]

VII. ANTIQUA.

Ut errantia animalia occupata qui invenit diligenter habeat et conservet.

Qui errantia animalia et sine custode invenerit, ita diligenter occupet, ut non evertat; sed sicut suum proprium diligit adque custodiat. Quod si dominus, qui perdidit, caballum suum vel animal non eversum invenerit, per singula capita maiora quaternas seliquas ille, qui invenit, accipiat. Ceterum si everterit, duplum animal domino cogatur exolvere.

Erv.]

VII.

Ut errantia animalia occupata qui invenit diligenter habeat et conservet.

Qui errantia animalia et sine custode invenerit, ita diligenter occupet, ut non evertat; sed sicut proprium diligit adque custodiat. Quod si dominus, qui perdidit, caballum suum vel animal non eversum, 10 sed dilectum et sanum invenerit, per singula capita maiora quaternas seliquas ille, qui invenit, accipiat, et quantum in substantia ipsius caballi expendisse iuraverit a domino caballi recipiat. Ceterum si evertit, duplum animal 15 domino cogatur exolvere.

VIII, 5, 8. *Recc. Erv.*]

VIII. ANTIQUA.

Ne animalia errantia occupata aut tondeantur aut caractere notentur vel in alieno iure ducantur.

Caballum captum errantem nullus tondere vel vindere presumat. Caballis etiam 20 aut bubus vel aliis quibuslibet pecoribus errantibus nulli liceat caracteres¹ infigere. Quod si quis inventum animal vendere aut donare presumserit, secundum leges sicut fur teneatur. Qui vero totonderit, tres solidos compulsus exolvat; ita erit et qui caracterem infixerit.

VIII, 5, 6. l. 1. sacerdoti] ita R 1. 3. V 15. 16; episcopo cett. aut comiti des. R 1; aut deest 25 E 1. conventum publicum V 2. || l. 3. ordo] forma V 15.

VIII, 5, 7. *Codd.* R 1. 2. (3). V 3. — l. 4. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. V 3. || l. 5. hoccupata R 1. || l. 7. custode] custodia R 1. || l. 9. suum] ita R 1; deest R 2. 3. propria R 3. || l. 11. Caballum R 2. non eversum] non eversum R 1; conversum R 2. || l. 13. seliquas R 3.

VIII, 5, 7. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. (4). 5. 6. (16). *Pith. Mad.* — l. 4. I] ANTIQUA add. E 2. V 2. 4; FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 5. qui] quis V 6. invenit] ita E 2; invenerit cett. || l. 9. pro- 30 prium] ita E. V 1; propria cett. adque] ita E 2; atque cett. domino E 1. || l. 10. cavallum V 1. 6. et similiter infra. || l. 11. sed] et E 2. dilectum] delectum V 2; directum V 4. || l. 12. seliquas] ita V 1. 2; silicas E 2; seliquas E 1. qui invenerit 35 *Pith.* || l. 13. substanciam V 2. ipsius caballi] vel animalis add. *Mad.* expendisse] expendidisset E 2; expendidisse V 6. || l. 14. a domino] domino E 1; ad dominum E 2. caballi deest V 1. l. 15. evertit] ita E; everterit cett. 40

VIII, 5, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15). — l. 17. ANTIQUA] ita E 2. V 4. 5; deest R. E 1. V 1. 2. 3. 6. || l. 19. vel — ducantur des. V 3. 15. alienum ius V 1. 2. ducantur V 2. *Pith.* || l. 20. Kaballum R 2; cavallum V 1, et similiter infra. vel] aut V 2. *Pith.* vel vindere des. R 3. vindere] ita R 1; bindere E 2; vendere cett. etiam deest R 2. || l. 21. bubus] bovis R; bobus V 2; bubis V 1. errantibus deest R 1. || l. 22. donare] dare E 1. *Pith.* lege R 2; 45 legem R 3. || l. 23. tonderit R 2. 3; totonderit al. m. corr. tondiderit E 2. solidus R 2. compulsus exolvat] compellatur exolvere R 2. ita erit] Similiter V 3. erit et] ita R 1. 2. 3; erit etiam et E. V 1; etiam erit ei V 2; erit etiam ei cett. || l. 24. caracteres R 2. 3.

1) Sunt signa, quae Germani rebus suis mobilibus infigere solebant, dicta 'Hausmarken'; cf. Homeyer, 'Die Haus- und Hofmarken' p. 10 sq.; H. Brunner, 'D. Rechtsg.' II, p. 500. 50

Recc. Erv.] VI. TITULUS: DE APIBUS ET EARUM DAMNIS.

- I. De inventis apibus defendendis.
 II. Si damnum faciant apes.
 III. De furatis apibus.

5 *Recc. Erv.]*

I. ANTIQUA.

VIII, 6, 1.

De inventis apibus defendendis.

Si¹ quis apes in silva sua aut in rupibus vel in saxo aut in arboribus* invenerit, faciat tres decurias², que vocantur characteres; unde potius non per unum characterem fraus nascatur. Et si quis contra hoc fecerit adque alienum signatum inruperit,
 10 duplum restituat illi, cui fraus inlata est, et preterea XX flagella suscipiat.

*) *Mad. add.*: vel in qualicumque loco.

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

VIII, 6, 2.

Si damnum faciant apes.

Si quis appiaria in civitate aut in villa forsitam construxerit, et alii damnum
 15 intulerint, statim moneatur, ut eas in abditis locis transferre debeat, ne forsitam in eodem loco hominibus aut animalibus damnum inferant. Et qui hec precepta aut testationem neclexerit et damnum subfocationis in quatrupes intulerint, quod mortuum fuerit, duplum restituat; quod vero debilitatum, ille obtineat et similem domino reddat* et pro iudicis contestatione, quam audire neclexit, V solidos coactus exolvat.

20 *) V 4. 8 *hic inserunt*: Si in hominibus debilitationem aut mortem vel damnum intulerit, iuxta leges componere non moretur, velut si ipse hec perpetrasset.

TIT. VI. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6. — l. 1. EORUM R 2. E 2. V 2. 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 2. defendentis R 2; devendendis E 1. || l. 3. faciat R 1.

VIII, 6, 1. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 8. 15. 16). — l. 5. ANTIQUA] ita
 25 R 1. V 4. 8. 15; deest R 2. E. V 1. 2. 3. 5. || l. 6. defendendis] et defendendis V 3; defensis R 2; devendendis E 1. *Pith.* (in margine); deest E 2. || l. 7. in rupibus] in deest R 1. saxis V 3. || l. 8. decurias E 2. decurias que vocantur des. V 3. characteres vocant V 2. unde] tres ut R 3. || l. 9. Et si quis] Si quis autem V 2. si quis] his qui R 2. hoc] hec V 2. alienum] alium V 16. signatum] signum V 15. inruperit] inrumperit E 2; invenerit et inruperit E 1. *Pith.*; ruperit V 16. || l. 10. ille
 30 R 2. cui] cuius R 1. 2. XX] viginti E 1; XL V 16. suscipiat] perferat V 4.

VIII, 6, 2. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16). — l. 12. ANTIQUA] ita
 R 1. E 2. V 2. 4. 8. 15; deest R 2. E 1. V 1. 5. 6. || l. 14. appiaria] ita R. E; apiaria V. villa] silva V 15. 16. alii] ita R. E. V 1; aliis *Mad.* || l. 15. intulerint] ita R 1. V 2; intulerit *cett.* eas] ita R 1. 3; ea *cett.* in deest R 2. abdita loca V 1. 2. 4. 5. transferri V 1. 2. forsitam] forte V 2.
 35 *Pith.* || l. 16. eodem] eadem R 1. in hom. et in an. V 2. || l. 17. testatione R 1; contestationem V 15. 16. neclexerit] ita R; neglexerit *cett.* et — intulerint *des.* V 4. subfocationis] ita R 1; suffocationis *cett.* quatrupes] ita R 1. V 2; rupes R 2; quadrupes *cett.* intulerint] ita R 2. E; intulerit *cett.* l. 18. in duplum V 3. vero] ita R 1. 2. 3. E 2. V 1. 2. 4. 16. *Pith.*; si E 1; deest aliis. debilitatum] est *add. Mad.* ille deest E 2. et deest E 2; et — reddat *des.* V 2. domino] damno E 1; dampno *Pith.*
 40 l. 19. neclexit] ita R 1. 2; neglexerit E 2. V 1. 2; neglexerat R 3; neglexit *cett.* V] quinque R 2. E 1. quoactus R 2; quoactos E 2. || l. 21. velut] ita V 4; tamquam V 8.

1) Cf. *Ed. Roth.* c. 319: Si quis de arbore signato in silva alterius apes tulerit, componat solidus sex; *Petri Exceptiones legum Rom.* III, 45: Si quis apes invenerit in sua vel aliena arbore et eas occupaverit, eius erunt . . . Excepto si dominus vel alius iam signaverit arborem
 45 causa colligendi eas . . . *Fontes iuris Romani de arbore signata non referunt; cf. Iust. Inst.* II, 1, 14; *Dig.* XLI, 1, 5, § 2. *V. de hac re I. Grimm, 'D. Rechtsalterthümer' p. 596 sq.; M. Wagner, 'Das Zeidelwesen im MA.' (1895) p. 7.* 2) *Decuria est nota X; cf. Ducange s. v. et Grimm l. c. p. 545.*

VIII, 6, 3. *Recc. Erv.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De furatis apibus.

Si¹ quis ingenuus in appiaria furti causa fuerit comprehensus, si nihil exinde abstulerit, propter hoc, quod ibidem comprehensus est, tres solidos solvat et L flagella suscipiat. Ceterum si abstulerit, novcuplum cogatur exolvere et predictum numerum flagellorum excipiat. Servus vero, si ingressus nihil abstulerit, C verberibus addicatur. Quod si abstulerit, sexcuplo reddere compellatur; pro quo si dominus satisfacere noluerit, eum servitutum illi, qui damnum pertulit, tradat.

VIII, 6, 3. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16). — l. 1. FL. — REX] *des.* V 4. 16; ANTIQUA E 2; NOVITER EMENDATA V 3. RECC.] RECCODUS R 1; RECESSVINTHUS 10 R 2; R E 1; RCSDS V 2; RCDS V 5; RECAREUS V 1. || l. 3. appiaria] *ita* R. E; apiario *cott.* compreen- *vel* compren- *pro* compreen- R 2. E 2, *hic et infra.* comprehensus] inventus et V 2. || l. 4. tres] *ita* R. E; III V 1; IV V 3. solidus R 2. L] quinginta E 2. || l. 5. si aliquid abst. V 2. novcupla R 2. predictum — excipiat] C (L V 3) flagella suscipiat V 3. 4. || l. 6. Servus vero si] *ita* R 1. E 2. V 1. 2; Si vero servus *cott.* ingressus] *ita* R 1; ingrediens R 2. 3. E. V. C] centum R 2. V 1. C — 15 abstulerit *des.* V 2. verberibus addicatur] verbera portet V 4. abdicatur R 1. E 2. || l. 7. sexcupla E 2; sexcuplum E 1. V. reddere *deest* R 2. compelletur R 2. || l. 8. noluerit] voluerit V 1. illi — tradat] tradatur qui damnum pertulit V 3. damnum] *damna* E.

1) *Lex substituta esse videtur antiquiori, quae de apibus furatis, neque vero de solo ingressu constituit. Cf. Ed. Roth. c. 318: Si quis de apiculare vas cum apes furaverit . . .* 20

LIBER NONUS.

I. TITULUS: DE FUGITIVIS ET OCCULTATORIBUS FUGAMQUE
PREVENTIBUS.

- 5 I. Si ingenuus vel servus fugitivum celasse repperiantur.
 II. Si fugitivus vinctus quocumque ligamine absolvatur.
 III. Infra quod tempus mancipium latens inventum iudici debeat presentare.
 IIII. Si nesciens quis fugitivum susceperit, humanitate concessa.
 V. Si alienum mancipium quis persuadeat, ut fugiat, [vel humanitatem inpendat].
 10 VI. Si ignotus homo susceptus multis diebus aput alium commoretur.
 VII. Si servus fugitivum sciens viam ostenderit fugiendi.
<p>Recc.] VIII. Ut, ad cuius domum fugitivus
 venerit, vicinis et loci priori-
 bus contestetur.</p> | <p>Err.] VIII. De susceptione fugitivorum, si
 dominus vel servus suscipiat
 alterius fugitivum.</p> |
|--|--|
- 15 Recc. Err.] VIII. Ut bis venditus servus, per fugam rediens, in libertate permaneat.
 X. Ut discutiatur mancipium fugitivum, [ne propter lucrum fuerit ad domum
 suscipientis inmissum].
 XI. Si ingenuum se esse mentiens servus sub mercedis condicione aput alium
 commoretur.
 20 XII. Si fugitibus in domo cuiuscumque fuerit inventus.
 XIII. De mercedem eius, qui prendiderit fugitivum.
 XIII. Si servus fugiens se esse mentiatur ingenuum.

LIB. IX. TIT. I. *Lemma.* Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 6. — l. 3. FUGAMQUE PRE-
 VENTIBUS] ita V 3. 6; FUGAQUE PREVENTIBUS R 1; EUC ADQUE PREVENIENTIBUS E 2;
 25 FUGAM QUERENTIBUS R 2. E 1; FUGAM PREBENTIBUS V 1; FUGAMQUE PREBENTIBUS V 2.
Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. (V 2). — l. 5. celasse] celare R 1. repperiantur R 2.
 l. 7. quod] quot E 1. presentari] ita E; presentare R 1; deest R 2. || l. 8. Si nesciens quis] Qui
 nexiens E 2. humanitate concessa] ita R 2. E; des. R 1. || l. 9. persuadeat R 2. E 2. vel h. inp.
 des. R. inpendat] inpediat E 2. || l. 10. commoretur deest R 1. || l. 11. fugiendi deest R 2. || l. 12. VIII.
 30 Ut ad — contestetur (col. 1) ita R. E 2. VIII. De susceptione — fugitivum (col. 2)] ita E 1.
 l. 13. vicinis — contestetur des. R 1. || l. 14. contestetur deest R 2. || l. 15. per fugam] ita E; per
 fuga R 1; per figuram R 2. || l. 16. discutiatur R 1. ne — inmissum des. R. fuerit deest E 1.
 l. 18. ingenuum — servus] ingenuus se esse mentiat servum R 2. sub — commoretur des. R 2.
 l. 19. commoretur deest R 1. || l. 20. fugitibus] ita R 1. E 2; fugitivus R 2. E 1. domum R 2. E 2.
 35 l. 21. mercedem] ita R; mercede E. prendiderit] ita R 1. E 2; prenderit R 2. E 1. fugitibus E 2.
 l. 22. se deest E 2.

Recc.]

- XV. De his, que servus fugiens adquisisse videatur.
 XVI. De his, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.
 XVII. Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.
 XVIII. Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugitivum invenerit, domino adveniēti presentet.

Err.] XV. Si servus fugiens dicat se esse ingenuum et ob hoc mulieris ingenue connubia sortiatur.

XVI. De his, que servus fugiens adquisisse videatur. 5

XVII. De his, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.

XVIII. Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.

XVIII. Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugitivum invenerit, domino adveniēti presentet. 10

IX, 1, 1. *Recc. Err.]*

I. ANTIQUA.

Si ingenuus vel servus fugitivum celasse repperiantur.

Si¹ quis ingenuus fugitivum celatum habuerit, alium paris meriti cum eodem 15 servum domino dare cogatur. Si vero servus sine conscientiam domini sui fugitivum celaverit, servi ambo publice centena flagella suscipiant*; dominus vero eius nihil damni sustineat.

*) V 2 *add.*: atque domino servus reformetur.

IX, 1, 2. *Recc. Err.]*

II. ANTIQUA.

20

Si fugitivus vinctus quocumque ligamine absolvatur.

Si quis servum alienum in fuga lapsum, ferro vinctum aut in quocumque ligamine constitutum, absolverit, pro presumptione sua qui hoc fecerit det domino servi solidos x. Si vero non habuerit, unde componat, a iudice C flagella suscipiat et

l. 1. Si servus — sortiatur] *ita* E 2. V 2; *des.* R. E 1. || *l.* 2. ob hoc] *ita* V 2; ab oc E 2. 25
l. 3. conubia E 2. || *l.* 4. que] *ita* R 1; qui R 2. E. V 2. || *l.* 5. videatur] *ita* R 1. E 1. V 2; videtur R 2. E 2. || *l.* 6. qui] quem R 1. perventos] *ita* R 1. 2. E 1; preventus E 2. V 2. || *l.* 11. cum quibus *des.* R 2. E 2. || *l.* 12. dom. adv. pres. *des.* R 2. adveniēte E 2; veniente E 1. representet E 2.

IX, 1, 1. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15). — *l.* 13. ANTIQUA] *ita* R 1. E 1. V 2. 8. 15. *Pith.*; *deest* *cett.* || *l.* 14. Si] Si quis V 1. vel servus] servum V 1. 2. repperiuntur 30 R 2; repperiatur E 2. V 1. 2. || *l.* 15. quis *deest* R 1. fugitivum] *ita* R. E 1. V 3. *Pith.*; servum fugitivum E 2; servum fugitivum *cett.* fugitivum celatum] fugientes celatos R 3. meritis R 2. cum eodem servum] *ita* R 1; servum cum eodem R 2; cum eodem servo R 3. E. V. || *l.* 16. conscientiam] *ita* R 1. E 2; conscientia *cett.* sui] servum V 1. || *l.* 17. eius] *ita* R 1. 3; eius servi E 1. V 1; huius servi *Pith.*; servi *cett.*

35

IX, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 20). — *l.* 20. ANTIQUA] *ita* R 1. V 8. 15; *deest* *cett.* || *l.* 22. alienum *deest* V 1. 2. 5. in fugam V 1. || *l.* 23. ligamine] *ita* R 1. 2. 3. E 1. V 3. 4. 15. 16. 20. *Pith.*; ligamento *cett.* || *l.* 24. X] decem E 2. a iudice *des.* V 2. C] centum R 2.

1) *Lex, ut videtur, Eurici.* Cf. *legem Constantini a.* 317, *Cod. Iust.* VI, 1, 4: Qui- 40 cumque fugitivum servum in domum vel agrum in scio domino eius susceperit, eum cum pari alio vel viginti solidis reddat; *Ed. Theoder. c.* 84: Quisquis servum sive colonum alienum sciens fugitivum susceperit aut occultaverit, ipsum domino cum mercedibus et peculio eius et eiusdem meriti alterum reddat. *Auctor legis Euricianae ex ipsa Constantini constitutione hausisse videtur; v. quae infra notantur ad IX, 1, 11. 12.* Cf. *etiam L. Burg.* 39, 4. 5; 45 *Cod. Theod. V, 9, 1. 2.*

Recc. Erv.] servum requirere hac domino restituere non moretur. Quod si eum non IX, 1, 2. potuerit invenire, aut servum equalis meriti domino reddere compellatur, aut si non habuerit, ipse subiaceat servituti, illi, cuius servum laxaverit, addicendus. Quod si hoc servus fecerit sine domini voluntate, coram iudice C flagella suscipiat. Et si
5 vinctus inveniri non potuerit, servus, qui solvit, tradatur in servitio domini vinculati. Quandocumque autem, qui vinctus fuit, inventus extiterit, domino reformetur, et datus pro eo servus ad proprium dominum revertatur. Sin autem conscio domino id fecerit, ipse dominus conponat, sicut est de ingenuis superius constitutum.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

IX, 1, 3.

10 Infra quod tempus mancipium latens inventum iudici debeat presentari.

Si¹ cuiuslibet servus ad aliquem latens advenerit, statim eum presentare iudici non differat. Quod si eum non presentaverit, et usque ad octavam noctem aput eum moratus fuerit, aut si ad longinquiora loca transierit, duos eiusdem meriti servos domino cogatur exolvere. Nam si aput eum mancipium, quod susceperat, subcelatum
15 invenitur, alterum cum eo dare domino non moretur, quia intra diem legibus constitutum noluit contestari.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

IX, 1, 4.

Si nesciens quis fugitivum susceperit humanitatem concessa.

Si quis nesciens fugitivum susceperit et ei humanitatem dederit, et non amplius
20 ibidem fuerit quam una die vel nocte inmoratus, domino requirenti fugitivum suum prebeat sacramentum: se nescisse, quod fugeret; aut si certe potuerit adprobare, quod fugitivum non celaverit, ab omni calumnia liber abscedat. Si vero ibi biduo aut triduo aut quadriduo pro reparandis sumtibus vel cuiuscumque occasionis causam

IX, 1, 2. l. 1. requirere] acquirere V 16. hac] ita R 1. 2. E 2; ac cett. domino suo rest.
25 V 1. 2. || l. 2. aut deest Pith. equalem R 2. compellatur] non moretur R 1. Pith. (ex praecedenti sententia per errorem repetita); detur V 3. aut] et E 2. || l. 3. habuerit] ita R 1. 2. 3. V 3; unde conponat add. E. V 1. 2. relaxaverat V 16. || l. 4. C] centum R 2. || l. 5. vinctus] victus E 2; vinctum V 3. 16. invenire R 2. V 1. servus quidem qui R 2. servitio] ita R 1. 2. 3. E. Pith.; servitium cett. domini] ita R 1. 2. 3. E 1. Pith.; deest V 4; domino cett. vinculatum E 1. || l. 6. autem deest R 1. fuerit
30 R 1. domino ref.] domino deest V 1. || l. 7. Sin] ita R 1. E 2. V 1; Si cett.

IX, 1, 3. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 8. 15; deest cett. || l. 10. presentare E 1. latens] translatus E 2. || l. 11. presentari E 1. iudici] in iudicio R 2. || l. 12. presentaverit] presentet V 3. octavam] ita R 1. 2. E 2; octavam cett. noctem] diem V 16; diem vel noctem V 15. || l. 13. remoratus V 3. ad deest V 2. longinquiorum
35 locorum R 1. || l. 14. quod] quem R 2. subcelatum] succelatum E 2; celatum V 1; deest R 2. l. 15. invenitur] invenerit V 1. 2. intra] ita R 1. 2. 3. E 1. V 3. 16. Pith.; infra cett. || l. 16. contestare R 2. 3.

IX, 1, 4. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1. V 5. 8. 15. 16; deest R 2. E. V 1. 2. 3. 4. 6. || l. 18. Si nesciens quis] Qui nexiens E 2; Si quis
40 nesciens V 1. 2. humanitatem concessa] ita R 1. E 2; et ei humanitatem dederit Mad.; humanitate concessa cett. || l. 20. ibidem fuerit post nocte praebet V 2. quam una die vel nocte inmoratus] ita R. E. V 1. 5; inmoratus quam una die vel nocte cett. una] uno E 2. V 1. diç R 1. || l. 21. fugeret] ita R 1. E 1. V 1. 2; fugiret R 2. 3. E 2. || l. 22. vero] certe R 2. ibi deest R 1. || l. 23. causam pretendens] ita R 1; causa preteriens cett.

45 1) Lex, ut videtur, Eurici. Cf. L. Burg. 39, 1. 2: Quicumque hominem extraneum cuiuslibet nationis ad se venientem susceperit, discutiendum iudici presentet. Quod qui intra septem dies non fecerit . . .; L. Rom. Burg. 6, 1. 2; Ed. Theoder. c. 80; Coll. iur. Rom.-Visigoth. (Gaud.) c. 19; infra IX, 1, 6. 8. 9.

IX, 1, 4. *Recc. Erv.*] pretendens moras afferre voluerit, conventus a domino, ubi postea manserit vel a quo humanitatem fugitivus acceperit, cogatur ostendere; et infra sex menses aut inveniatur fugitivum, aut eos, apud quos postea fuerit, ostendat. Quod si non potuerit invenire, conscientiam suam ex hoc sacramento purgare debet. Et apud quem novissime venit, aut representet qui fugit, aut parisi meriti servum domino reddat; et si servus postea fuerit inventus, illum, quem pro eodem dederat, recipiat et ab omni calumnia securus abscedat.

IX, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si alienum mancipium quis persuadeat, ut fugiat, vel humanitatem inpendat.

Si¹ quis alienum mancipium persuaserit, ut fugiret, aut ei, cum sciret fugitivum, humanitatem dederit² aut forte detonderit fugientem³, si fugitivus potuerit inveniri, duos cum eodem parisi meriti servos domino reformare cogatur. Sin autem inventus non fuerit fugitivus, tres servos eius meriti domino compellatur exolvere. Eadem quoque et de ancillis precipimus custodire.

IX, 1, 6. *Recc.* VI. ANTIQUA.

Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.

Si⁴ apud quemcumque quinque vel septem dies homo incognitus aut latens moretur, qui eum ospicio suscepit vel

Erv. VI.

Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.

Si apud quemcumque quinque vel septem dies homo incognitus aut latens moretur, qui eum ospicio suscepit vel humanitatem dedit, ante

IX, 1, 4. *l. 1.* afferre] *ita R 1. E. V 1. 2;* auferre *R 2;* facere *R 3.* a domino] a *deest R 1. l. 2.* humanitatem fugitivus] *ita R 1. 2. 3. E 1;* f. h. *cott.* acceperit] suscepit *Pith.* || *l. 3.* fuerit] commoratus fuerat *V 16.* ostendat *R 2. E 2.* || *l. 4.* conscientia sua *V 2.* debet *E 1. Pith.* Et *deest V 1.* || *l. 5.* evenit *V 2.* presentet *E 2. V 2. 4. 5. 16.* fugiit *R 3. E 2. V 2.* || *l. 6.* eodem] eo *R 3. E 2. V 2.* dedit *V 1.* || *l. 7.* calumniam *E 2.* securus] liber *V 16.* abscedat] succedat *R 2.*

IX, 1, 5. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (15. 16).* — *l. 8.* ANTIQUA] *ita R 1. E 1. V 2. 15;* FLS GLS RECAREUS REX *V 1;* FLS GLS RCDS REX *V 5;* *deest R 2. E 2. V 3. 4. 6. l. 9.* persuadat *R 2. E 2.* || *l. 11.* alieno mancipio *Pith.* persuaserit] persuaderit *E;* persuadit *R 3.* fugiret] *ita R 1. 2. E 2;* fugiat *R 3. E 1. V 4. 5. Pith.;* fugeret *cott.* sciret] misceret ut *E 2.* || *l. 12.* detonderit] detotonderit *V 2;* totonderet *V 16;* detruderit *Pith. in textu, (in margine detonderit).* fugitivus p. inveniri] *ita R 1;* fugitivum p. invenire *cott.* || *l. 13.* servos *deest R 3. E. V 1.* reformare cogatur] detur *V 3.* Sin] *ita R 1. 2. E 2. V 2;* Si *R 3. cott.* || *l. 14.* eius] *ita R 1. E 2;* eiusdem *cott.* Eadem *V 2.* Eadem — custodire] *des. V 1;* Eadem lex et de ancillis custodiatur *V 3.* || *l. 15.* custodire] *ita R 1. 2;* custodiri *cott.*

IX, 1, 6. *Codd. R 1. 2. (3).* — *l. 16.* ANTIQUA] *ita R 1;* *deest R 2.* || *l. 17.* ignoratus *R 1.* || *l. 19.* quemcumque *R 1.* || *l. 20.* incognitus] *ita R 1. 3;* ignotus *R 2.* || *l. 21.* ospicio] *ita R 1;* hospicio *R 2. 3.*

IX, 1, 6. *Codd. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 18).* — *l. 16.* VI] ANTIQUA *add. E. V 15. 16;* . . . et NOV EM *add. V 2;* FLS GLS RECAREUS REX *add. V 1;* FLS GLS RCDS REX *add. V 5.* || *l. 18.* alium] aliquem *V 3.* || *l. 19.* apud] *ita E 2;* apud *alii.* vel] aut *Pith.* septem] sex *E 1;* VI *Pith.;* VII *V 1.* diebus *V 3;* dies *corr.* diebus *V 6.* || *l. 20.* incognitus] *ita E 2. V 6;* ignotus *cott.* qui] *ita E 2. V 2;* ille qui *cott.* *l. 21.* ospicio] *ita V 6;* ospicium *E 2;* hospitium *deest.* humitatem *E 1.*

1) Cf. *Ed. Theoder. c. 80:* Qui mancipium alienum sollicitaverit, tres alios eiusdem meriti et ipsum domino cum peculio suo reddat. 2) Cf. *L. Burg. 6, 9:* Si ingenuus fugitivo . . . panem dederit . . . 3) Cf. *L. Burg. 6, 4:* Quicumque . . . fugienti . . . capillum fecerit . . . 4) *V. supra IX, 1, 3 et quae allegantur p. 353, n. 1.*

Recc.] humanitatem dedit, ante diem testetur
hoctabum iudici vel vicario proxime civi-
tatis aut territorii, ut illius, qui in loco
maior est, interrogatione discussus, qui
5 sit aut propter quid venerit, possit agnosci.
In limitibus preterea provinciarum maior
sollicitudo prestetur, ita ut ipsa aut altera
die eius publicetur adventus. Quod si
intra hos octo dies non contestatus fuerit
10 qui suscepit, et mancipium in domo sua
moram fecerit, alium talem cum eo domino
restituatur, quia noluit contestari. Si vero
in fuga celatus evaserit, hospis requirat
fugitivum; quem si non potuerit invenire,
15 duos equalis meriti mancipia domino
cogatur exolvere.

Err.] diem testetur hoctabum iudici vel vicario **IX, 1, 6.**
proxime civitatis aut territorii, ut secundum
legem De susceptione fugitivorum¹, quam
nuper edidimus, idem ipse, qui fugit,
illius, qui in loco maior est, interrogatione
discussus, qui sit aut propter quid venerit, possit
agnosci. Sicque omnis constitutio predictae
legis, De susceptione scilicet fugitivorum¹,
que noviter a nostra gloria condita esse
dinoscitur, in omnibus impleatur. In limi-
tibus preterea provinciarum maior sollicitudo
prestetur, ita ut ipsa aut altera die eius publicetur
adventus. Quod si intra hos octo dies non con-
testatus fuerit qui suscepit et omnem con-
stitutionem prememorate legis implere
neglexerit, et mancipium in domo sua moram
amplius fecerit, alium talem cum eo domino
restituatur, quia noluit contestari. Si vero in fuga
celatus evaserit, hospes requirat fugitivum; quem
si non potuerit invenire, duos equalis meriti
mancipia domino cogatur exolvere.

Recc. Err.]

VII. ANTIQUA.

IX, 1, 7.

Si servus fugitivum sciens viam ostenderit fugiendi.

Si servus alterius fugitivum sciens viam² ostenderit, si fuerit fugitivus inventus,

25 IX, 1, 6. l. 1. diem] ita R 2; die R 1; septem
dies R 3. || l. 2. hoctabum] ita R 1; hoctabo
R 2; deest R 3. || l. 3. ut deest R 2. || l. 4. qui
quis R 3. || l. 5. possit] poscit R 1. || l. 8. die
R 1. || l. 9. hos deest R 3. || l. 10. domum
30 suam R 2. || l. 13. hospis] hospes R 2; hic R 3.
l. 15. equales R 2. mancipia deest R 1.

IX, 1, 6. l. 1. hoctabum] ita E 2; octavum cett.
l. 2. ut secundum — qui fugit] primitus om., sed
al. man. post superscr.: et secundum legem de
suceptione fugitivorum quam nuper edimus idem
ipse qui fugit E 2; des. V 1, 2. 5. 18. || l. 5. illius]
ut illius E 2. V 1; aut illius V 2. 18. maior est]
ut add. V 2. || l. 6. qui sit] ita E 2; quis sit cett.
quid] ita E. V 2; qd e corr. V 6; quod cett. venit
E. V 1. 2; venit cett. || l. 7. omnis] hominis E 1.
l. 9. que] qui V 2. noviter] nuper V 4. Pith. in
textu, (noviter in margine). a n. gl.] ad nostram
gloriam E 2. || l. 11. preterea] propterea V 1.
l. 12. prestetur] impleatur V 3. ita] al. m. corr.
id est E 2. || l. 13. intra] ita E 1. Pith.; infra
cett. hos] ita E. V 6. Pith.; deest cett. || l. 14. et
omnem — neglexerit] ita E 1. V 1—6. 8. 15. 18.
Pith.; primitus om., omnem etc. al. man. post superscr.
E 2; des. Mad. || l. 17. amplius] ita E 1. V 1—6.
15. 18. Pith.; al. man. superscr. E 2; des. Mad.
cum eodem V 2. 6. || l. 18. quia n. cont.] des.
V 3; erasa V 6. contestare V 2. in deest V 1. 2.
l. 19. quem] quod E 2. V 1. 2. || l. 20. inveniri
V 2. duos] ita E; duo cett. equales E 2.
l. 21. mancipia deest E 1. Pith.

IX, 1, 7. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 16. 18). — l. 22. ANTIQUA] ita
50 R 1. E. V 2. 8. 15. Pith.; deest R 2. V 3. 4. 6; FLS GLS V 1. 5. || l. 23. fugitivo V 1. 2. 18. sciens]
insciens R 1; isciens E 2. fugiendi] fugienti R 1. V 1. 2. || l. 24. insciens R 1. fugitivus deest R 2.

1) IX, 1, 9. 2) Cf. L. Burg. 6, 9: Si ingenuus fugitivo . . . viam ostenderit . . .

IX, 1, 7. *Recc. Errv.*] sive etiam non potuerit inveniri, servus, qui iter monstravit, tantummodo c flagellorum hictibus verberetur; et domino eius nulla calumnia moveatur.

IX, 1, 8. *Recc.*]

VIII. ANTIQUA.

Errv. deest.

Ut, ad cuius domum fugitivus venerit, vicinis et loci prioribus contestetur.

5

Ad¹ cuius domum fugerit fugitivus, prioribus loci illius, vilicis adque prepositis quibuscumque testetur; et si eum in domo sua retinere voluerit, habeat potestatem. Quem*, cum dominus eius supervenerit, recipiat, et nullam calumniam qui suscepit incurrat. Quod si se fugitivus ad alia loca forte contulerit, sacramentum presentibus illis, quibus testatus est, prebere debet: se ut fugiret non suasisset vel precepisset et ubi lateat non scire; et post hec nullam calumniam patiatur.

10

*) *Pro Quem* — supervenerit *praebent* V 6. *Pith.*: Quacunque hora dominus eius supervenerit, V 2: ut eum quacunque dominus suus die invenerit.

IX, 1, 9. *Recc. deest.*

Errv.]

VIII. FLAVIUS ERVIGIUS REX.

15

De susceptione fugitivorum, si dominus vel servus suscipiat alterius fugitivum.

[Ad² cuius domum transiens advenerit fugitivus¹, si accepta ex incognito elemosina confestim alibi pertransierit, calumnia illi, qui quasi peregrinum ad horam hospitem suscepit, moveri omnino non poterit, cum se huiusmodi susceptor sacramentis purgaverit, quia incognitum habuerit eum, cui pretereunti elemosinam dedit. Quod si duobus aut tribus diebus fugitivus apud alterum quolibet modo permanserit, statim ille, qui eum suscepit, secundum quod superiori lege³ precipitur, ante

cf. IX, 1, 8.

20

IX, 1, 7. l. 1. monstraverit] ostenderit V 3. || l. 2. C] CC V 16. C — verberetur] C flagella suscipiat V 3; C flagella capiat V 4. hictibus] ita R 1. 2. E 2; ictibus *cett.* nulla cal.] cal. non *Lind.*

IX, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). V 2. 6. (15. 16. 18. 20). *Pith. Mad.* — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 15; FL (FLS *Pith.*) ERVIGIUS REX V 6. *Pith.*; *deest cett.* || l. 6. fugerit] ita R 3. *Mad.*; fuerit R 1. 2; venerit V 2. 6. *Pith.* prioribus — prepositis] priores loci illius et villicum atque prepositum V 2; prioris loci illius villicus atque prepositus V 6. *Pith.* || l. 7. quibuscumque testetur] moneat 30 vel quoscumque vicinos V 2. Et si] postea *add.* V 2. domum suam V 2. 6. *Pith.* || l. 8. Quem] Qui R 2. || l. 9. se *deest* V 2. || l. 10. forte *deest* V 6. *Pith.* contulerit] transierit aut alio se contulerit V 2; transierit aut se contulerit V 6; transtulerit *Pith.* quibus testatus est] quibus testis est V 6. *Pith.*; qui testes sunt V 2. || l. 11. debet] sacramentum *add.* R 1. se ut fugiret non suasisset vel precepisset] ita R 1; se ut fugiret non suasisse vel precepisse R 2; ut non suasisset vel precepisset 35 R 3; se ut fugeret non suasisse vel precepisse V; se ut fugeret non persuasisse vel precepisse V 6. *Pith.* || l. 12. ubi] se ubi *Pith.*; se *erasum*, ubi V 6. post hec] postmodum V 2.

IX, 1, 9. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5). 6. (15. 16. 17. 18). — l. 15. FL. — REX] *des.* E 2. V 6; NOVTA *add.* V 4; ANTIQUA V 15. FLAV.] GLS *add.* V 2. ERVIGIUS] VAMBA V 3; EVI V 4. || l. 16. De — fugitivum] *Pro hac legis Ervigianae rubrica* E 2 *praebet Reccessvindianae legis* 40 IX, 1, 8 *rubricam.* si — fugitivum *des.* V 3. || l. 17. fugitivum] Data et confirmata civitate Corduba *add.* V 16. || l. 18. advenerit *deest* E 1. || l. 19. incognita E 2. elemosinam E 2. alibi] aliquo V 1. 18. pertransierit] ita E 1. V 3. 6. 15. 16. *Pith.*; transierit *cett.* qui quasi] quicquam V 1. l. 20. hospitem] hospitio V 15. *Pith.* || l. 21. sacramento V 2. || l. 22. aut] ita E 1. V 1. 2; vel *cett.* l. 23. fugitivum E 2. apud] ita E 2; apud *cett.*; et ita *infra.* || l. 24. suscepit E 1. V 3. *Pith.* 45 superiore E 2.

1) V. supra IX, 1, 3 et quae allegantur p. 353, n. 1. 2) V. ibidem. 3) IX, 1, 6.

Recc. deest.

Erv.] diem octavum [prioribus loci illius, iudici, vilico adque preposito] **IX, 1, 9.**
 coram idoneo teste eum, quem suscepit, presentare procuret. Sicque
 interrogetur et strenue perquiratur a iudice, aut cuius sit servus, aut
 quando dominis suis fugerit, vel quando aut ubi ille, qui eum pre-
 sentat, suscepit. Sicque tota in unum collecta adque conscripta,
 iudex vel alii, qui adfuerint, manu sua hoc, quod perquisitum fuerit
 vel inventum, suscribere debeant; ita ut et fugitivum et hoc ipsum,
 quod scriptis de eodem adligatum est, ille, qui eum presentavit, in
 potestate sua recipiat, qualiter eum infra dies octo suis dominis reddat.
 Quod si dominus fugitivi longe fortasse sit positus, viginti per dies
 singulos milibus computatis, spatio ille, qui fugitivum suscepit, sibi con-
 cesso in prefinito die, ubi dominum fugitivi repperiat, fugitivum ipsum
 domino suo, aut per se, aut per quem voluerit, servitutum restituat, et
 commodum suum, quantum lege altera¹ constat, id est, per triginta
 milia tremissem unum a domino fugitivi accipiat. Quod si eidem, qui
 fugitivum suscepit, gravosum fortasse extiterit propter terrarum longin-
 quitatem fugitivum suo domino presentare, saltim, vel ubi vicinas
 possessiones domini fugitivi agnoverit, actori vel procuratori fugitivum
 coram legitimo teste presentet, et accepta superioris commodi summa,
 securus ipse, qui fugitivum suscepit, abscedat. Iam vero, si fugitivum
 iudici presentaverit, et a iudice perquisitus ipse, qui presentatur, cuius
 servus sit, nullo modo dixerit, aput iudicem ipse, qui eum presentaverat,
 eundem fugitivum relinquat. Iudex vero sub ardua custodia eundem,
 qui sibi presentatus est, infra tempus et iuxta modum superius con-
 stitutum, regiis obtutibus presentare non differat; ut principali potestate
 manifeste quesitus, ubi cunctorum constat adesse conventum, cognitio
 fugitivi per plurimos habeatur. His igitur omnibus necessaria sanctione
 premissis, quicumque deinceps fugitivum, cognitum vel incognitum, non
 sub isto, quo premissum est, ordine aut iudici presentaverit aut suo
 domino non reddiderit, domino fugitivi et ipsum, qui fugerat, et alium

IX, 1, 9. l. 1. id est iudici V 2. vilico] ita E 1; bilico E 2; villico cett. adque] ita E 2;
 atque cett.; et ita infra. || l. 2. idoneo teste V 1; idoneo teste corr. idoneum testem V 6; idoneis
 testibus V 15. 16. Pith. in margine. precuret E 2. || l. 3. et] ut E 2. || l. 4. dominis suis] ita E 2.
 V 1. 2. 3. 5. 6; domini sui E 1; a domino suo Pith.; a dominis suis Mad. fugierit E 2. || l. 5. sus-
 cepit V 1. 2. || l. 6. manu — fuerit des. V 1. haec quae perquisita fuerint vel inventa Pith. fuerit]
 est V 2. || l. 7. suscribere] ita E 2; scribere V 3; subscribere cett. debeant] debent V 2. et fug.] et
 deest V 1. ipsut E 2. || l. 8. scriptis] scripsit E 2. alligatum] ita E 1. V 1. 2. 6. Pith. in textu;
 allegatum cett. || l. 9. dies octo] die sexto V 3. || l. 10. fortasse deest V 2. viginti] ·XXX· V 2.
 l. 11. spatium E 2. || l. 12. dominus fugitivi E 2. V 1. 2. 6. repperit E 1. Pith. || l. 14. id est des.
 E 1. Pith. triginta] XX V 3. || l. 15. tremissem] trimisem E 2; solidum V 16. per tr. milia] pro
 XXX milibus V 15. || l. 17. vel ubi] velut V 1; ubi V 6. || l. 18. actori] auctori E. V 1. 2. 6. pre-
 curatori E 2. || l. 19. legitimos testes V 1; legitimum testem V 6; legitimo testem V 3; legitimis
 testibus V 15. 16. commodi summa] comodim sumam E 2; comodi sumam V 1. || l. 21. presentatur]
 praesentavit Pith. || l. 24. quod superius V 1. 2; quod post add. V 6. constitutum] est add. E 2.
 V 1. 2; post add. V 6. || l. 25. regiis] ita E. Pith.; regis cett. potestate manente manifeste E 1. V 6.
 Pith. (in V 6 manente, quamquam erasum, tamen aperte legitur). || l. 26. ubi] uti V 1. || l. 27. necessariis
 E 1. || l. 28. quicumque vero V 6. cognitum deest E 1. V 5; cog. vel incognitum des. V 1.
 l. 29. quo premissum] ita E 1. Pith.; qui premissum est E 2; quod premissum est V 1. 6; qui premissus
 est cett. aut iudici] ad iudice E 2. || l. 30. fugerit E 1. Pith.; fugierat corr. fugerat V 6.

50 1) IX, 1, 14.

IX, 1, 9. *Recc. deest.* *Erv.*] cum eo in satisfactione servitutum restituat. Quod si fugitivus perierit, duos similes servos a susceptore dominus fugitivi recipiat. Hoc quoque et iudex damno multabitur, si ordinem implere distulerit superius constitutum. Si vero servus sine voluntate domini sui fugitivum alterius susceperit, extensus coram iudice centum flagella suscipiat, et 5 fugitivum petenti domino mox reformet. Quod si idem, qui a servo susceptus est, fugitivus minime repperitus extiterit, alium similem servum pro eo dominus servi susceptoris reddere compellendus est. Certe si dominus pro servo componere noluerit, servum ipsum tradere non moretur.

IX, 1, 10. *Recc. Erv.*

VIII. ANTIQUA.

10

Ut bis venditus servus, per fugam rediens, in libertate permaneat.

Si¹ quis proprium servum extra provincias nostras ad alias regiones venditione transtulerit, hac postmodum reversus servus fuerit, et dominus eum iteratim venundaverit, cogatur a iudice, ut eum ab emtore recipiat, et receptum deinceps servum nullo modo inquietet; sed liber permaneat. Ipse vero, qui eum ex peregrinis locis 15 ad patriam remeantem notanda iterum cupiditate distraxerat, alium servum paris meriti priori reddat emtori, nihilominus et illi, qui postea comparavit, pretium redditurus. Et tamen servum ex peregrinatione reversum nec vendere prior dominus nec servitio suo adplicare presumat; et perenniter hisdem servus in libertate persistat.

IX, 1, 11. *Recc. Erv.*

X. ANTIQUA.

20

Ut discutiatur mancipium fugitivum, ne propter lucrum fuerit ad domum suscipientis inmissum.

Cod. Iust.
VI, 1, 4.

[Mancipium]^{1 2} fugitivum discutiatur, ut nomen domini sui exprimat, et diligentius presente iudice requiratur, [ne forte propter lucrum capiendum ad domum fuerit

IX, 1, 9. l. 2. perierit] et *add.* E 2. recipiet E 2. || l. 3. quoque] quod *al. m. corr.* quodque 25 E 2. || l. 4. sine vol.] contra voluntatem *Pith.* voluntat E 1; bolumtate E 2. || l. 5. centum] ita E 1; C *ceit.* suscipiet E 2. || l. 6. fugitivus *Pith.* reformetur E 1. *Pith.* || l. 7. suscepta E 2. similis E 2. || l. 9. moretur] ita E. V 6. 17; recuset *ceit.*

IX, 1, 10. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 6. 8. 15. 18). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. V 8. 15; *deest* R 2. E. V 3. 6; . . . NOV EM V 2; AN NOVTA V 4; FLS GLS RCDS REX V 5; 30 FLS GLS RECAREUS REX V 1. || l. 11. bis] vis E 2. || l. 13. transtulerit] transferri fecerit V 2. hac] ita R 1. 2; hanc E 2; ac *ceit.* iteratis V 1; iteratam V 2. venundaverit] ita R. E. V 1. 18; venumdaverit V 2. 3. *Pith.*; vendaverit V 4; venumdederit *Lind.*; vendiderit *Mad.* || l. 14. emptore] emptione V 4. || l. 15. liber] in libertate V 1. 2. 5. locis *deest* R 2. || l. 16. remeante R 2. E 2; remeatum R 3. notandi R 2; notandum E 2; notata V 2. || l. 17. prioris V 2. emtor R 2. V 3. 35 nihilominus] habendum *add.* V 1. 2. 5. 18; habendus *add.* V 4. illi] ita R 3. E. V; ille R 1. 2. || l. 18. reditutum R 1. 3. Et] Sed E 1. || l. 19. et — persistat *des.* V 1. 5. 18. et] ita R 1. E 1; sed *ceit.* hisdem] ita R; isdem V 2; idem *ceit.* persistat] permaneat E 2. V 2. 4. 6.

IX, 1, 11. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 16. 20). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 21. discutiatur R 1; discutiatur V 1. ne] nec 40 R 2. || l. 22. domum] damum R 1; dominum *Mad.* || l. 24. forte] furte R 1. domum] dominum (dām) E 2.

1) Cf. Guérard, 'Polyptique de l'abbé Irminon' I, p. 293; Dahn, 'Könige' VI², p. 196.
2) Lex, ut videtur, Eurici. Cf. Cod. Iust. VI, 1, 4 (Constantinus): Mancipium torqueri oportet, ut manifestetur, utrum propter lucrum capiendum callide a domino ad domum vel agrum eius, 45 qui suscepit, inmissus est, an non. Ed. Theoder. c. 84: Mancipium tamen ipsum, ne forte propter capiendum lucrum callide et dolose a domino ad domum eius, qui susceperat, inmissum fuerit, oportet in examinatione torqueri . . . Cf. infra p. 359, n. 1.

Recc. Erv.] suscipientis inmissum¹. Et si ita esse constiterit, dominus tante fraudis **IX, 1, 11.** inventus illi, quem in crimine occultati servi implicare conatus est, damnum, quod occultatoribus inpositum est, ipse persolvat. Equum est enim, ut tam nocentium insidiarum reatus in suum recurrat autorem.

5 *Recc.*] XI. ANTIQUA.

Cod. Iust.
VI, 1, 4. [Si¹ ingenuum se esse mentiens servus sub mercedis¹ condicione [aput¹ alium conmoretur.

[Si¹ servus ingenuum se esse¹ dicat
10 et apud quemlibet fuerit inmoratus sub certa condicione mercedis, si inveniatur a domino, non potest tamquam reus teneri, qui nesciens fugitivum mercennarii loco suscepit. Dominus vero fugitivi mercedem,
15 que placita fuerat, consequatur. Quod si servus a domino de fuga reductus iterum fugerit, et eum iterato fugientem susceperit, qui mercennarium eum ante susceperat, continuo aut iudici tradat aut domino
20 remittere non moretur. Ceterum si hoc non fecerit, damnum occultatoris excipiat.

Erv.]

XI.

IX, 1, 12.

Si ingenuum se esse mentiens servus sub mercedis condicione apud alium conmoretur.

Si servus fugiens ingenuum se esse dicat, et unde sit ignoretur, sicque apud quemlibet fuerit inmoratus sub certa condicione mercedis secundum superiorem legem², iudici antea presentetur et discutiatur. Et si mercennarium eum, non fugitivum investigatio iudicis perquirentis invenerit, si in postmodum inveniatur a domino, non potest tamquam reus teneri, qui nesciens fugitivum mercennarii loco suscepit. Dominus vero fugitivi mercedem, que placita fuerat, consequatur. Quod si servus a domino de fuga reductus iterum fugerit, et eum iterato fugientem susceperit, qui mercennarium eum ante susceperat, continuo aut iudici tradat aut domino remittere non moretur. Ceterum si hoc non fecerit, damnum occultatoris excipiat.

25 **IX, 1, 11.** l. 1. tante] tanto *R* 1. || l. 2. illis *V* 2. occultati] occulta *R* 2. quod de occultatoribus *R* 2. || l. 3. ipse *deest* *R* 1. || l. 4. autorem] ita *R*; autorem *cett.*

IX, 1, 12. *Codd.* *R* 1. 2. (3). — l. 5. ANTIQUA] ita *R* 1; *deest* *R* 2. || l. 6. se *deest* *R* 2. l. 7. servum *R* 2. || l. 10. inmoratus] moratus
30 *R* 2. 3. || l. 13. locum *R* 1. || l. 17. fugierit *R* 1. || l. 19. aut iudici] a iudice *R* 2. || l. 21. occultationis *R* 3.

IX, 1, 12. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. (4. 5). 6. (16. 20). — l. 5. XI] ANTIQUA *add.* *E* 2; ANTIQUA NOBITER EMENDATA *add.* *V* 3. l. 10. apud] ita *E* 2; apud *cett.*; et ita *infra*. l. 11. conditionē *E* 2. || l. 12. ante *V* 2. || l. 13. et] ut *E* 2. || l. 15. si in postmodum] si in postmodum si *E* 2; apud quemlibet fuerit *add.* *V* 6. *Pith.* || l. 17. mercennarium *E* 2. || l. 18. suscepit] ita *E*. *V* 1. 2. 3; susceperit *cett.* || l. 20. de *deest* *V* 1. 2. fugerit] fugierit *V* 6; fuerit *al. m. corr.* fugierit *E* 2. || l. 21. iterato] ita *E* 1. *V* 3. *Pith.*; iteratum *V* 1; iteratam *V* 2; iteratim *cett.* susceperit] receperit *E* 1. *Pith.* || l. 22. ante] antea *E* 1. *V* 1. aut] ante *V* 1. || l. 24. occultatoris] *corr.* de occultatoribus *V* 6. excipiat] accipiat *E* 1. *Pith.*; exipiat *E* 2; suscipiat *V* 6.

35

40

1) *Lex Eurici, ut videtur.* Cf. *Cod. Iust. VI, 1, 4 (Constantinus)*: Quod si servus ingenuum se esse mentitus sub mercede apud aliquem fuerit, nihil is, qui eum habuit, poterit
45 incusari. Auctorem legum Visigothicarum etiam supra **IX, 1, 1 et 11** ex ipsa Constantini constitutione hausisse patet, neque vero ex *Edicto Theoderici, constitutionem ex parte repententi, ubi haec sententia omissa est.* 2) **IX, 1, 6;** cf. **IX, 1, 3.**

IX, 1, 13. *Recc. Erv.*]

XII. ANTIQUA.

Si fugitivus in domum cuiuscumque fuerit inventus.

Si fugitivus in domo potentis vel cuiuslibet fuerit inventus, qui liberum se esse dicat aut fortasse non dicat, repetenti sine dilatione reddatur. Ille vero, qui recepit, se iudicio cabeat adfuturum, nullis ante iudicium tormentis eum traditurus, donec aut ste suam vindicet libertatem, aut certe ille adprobet servum, qui repetit. Quod si petitor sta cabere noluerit, fugitivus ille sub illius, apud quem inventus est, fideiussione tamdiu consistat, quamdiu agnosci possit, quid de eodem rationabiliter iudex absque retardatione definiat.

IX, 1, 14. *Recc. Erv.*]

XIII. ANTIQUA.

De mercede eius, qui prendiderit fugitivum.

Si¹ quis fugitivum comprehenderit, per XXX milia vel infra tremissem accipiat, per C vero milia unum solidum pro beneficio consequatur, sicque, dum creverit numerus milium, crescat et numerus solidorum; ita ut qui invenerit fugitivum cum rebus omnibus, quas cum eo invenerit, presentare suo domino non moretur. Quod si fugitivus ab eo, quo fuerat captus, fugerit, dominus servi ab eodem sacramentum accipiat: quod non ipsius fraude vel studio fugitivus evaserit; et nullam postea calumniam pertimescat². Et si post datum sacramentum aliquid a fugitivo convincitur accepisse mercedis, aut eius fraude doceatur admissum, ut fugitivus ad longinquiora pertenderet: si fugitivus fuerit inventus, parisi meriti alium servum domino reformare cogatur; sin autem inventus non fuerit, duos eiusdem meriti servos domino eius compellatur exolvere.

IX, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6); *deest* V 15. — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; *deest* R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. || l. 2. fugitibus R 2. E 2. domum] ita R 1. 2. E 2; domo *cott.* || l. 3. fugitivus] fugitivus inventus R 1; quis fugitivus E 2. domum E 2. || l. 4. recipit R 2. || l. 5. se iudicio] se de iudicio V 2. cabeat] ita R 1. E 2; caveat *cott.* iudicium] iudicio R 1; iudicium R 2. eum *deest* V 2. traditurus] ita R 1. V 1. 3; traditurum *cott.* || l. 6. ste] ita R 1; iste *cott.* vindicet V 1. qui] quem V 3. repetet R 1. || l. 7. sta] ita R 1. E 2; ista *cott.* cabere] ita R 1. E 2; cavere *alii.* ille] ille qui R 2. fideiussione] fideiussore R 1. V 1. 5; fideiussio rem E 2. || l. 8. agnosci] agnoscat R 2; cognosci *Mad.* || l. 9. finiat R 2. 30

IX, 1, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 8. 15; *deest* R 2. E. V 2. 4. 6. 16; FLS GLS RCDS REX V 1. 5; FLAVIUS RECESVINTUS REX *Mad.* || l. 11. mercedem R 2. prendiderit] ita R 1. 2. V 1. *Pith.*; prendidit E 1; prenderit E 2; prehenderit V 2. || l. 12. conprenderit R 2. E 2. milia] millia V, et *similiter infra*; milliaria V 16. tremissem unum E 2. accipiat — milia *des.* E 1. || l. 13. C] centum R 2. vero] autem *Pith.* pro beneficio cons.] accipiat pro beneficio suo V 16. || l. 14. ut qui] ut cum E 1; et qui E 2. invenit V 1. fugitivum *deest* R 1. || l. 15. suo *deest* R 1. || l. 16. fugitibus R 2. E 2. hab R 2. quo] ita R 1. 3. E 1. V 1. 2; quod R 2; qui E 2; a quo *Pith. Mad.* fugerit — accipiat *des.* R 1. fugierit R 2. V 2. sacramento R 2. || l. 17. istudio E 2. postea] post eam E 2. || l. 18. calumniam postea R 1. Et si] Quod si V 2. convincetur *Pith.* || l. 19. fraudem R 1. admissum] missum R 1. ad — fugitivus *des.* V 1. longinqua V 16. || l. 20. pertenderet] ita R. V 16; pertenderit *cott.* || l. 21. sin autem] quod si R 2. eius *deest* E 2. V 1. || l. 22. compellatur] cogatur E 2. V 1. 5. 40

1) *Lex Eurici, ut videtur; cf. L. Burg. 6, 1; v. etiam notam subsequentem.* 2) *Cf. L. Burg. 6, 3: Si fugitivus cuiuscumque . . . captus fuerit et casu de custodia fugerit, is, quem fugit, iuret: nec suo nec suorum concludio aut conscientia fuisse dimissum; et prae-* 45 *stitis, ut dictum est, sacramentis, nullam calumpniam patiat.*

Recc. Erv.]

XIII. ANTIQUA.

IX, 1, 15.

Si servus fugiens se esse mentiatur ingenuum.

Si servus in fuga positus ad ignotos advenerit et sibi mulierem ingenuam in coniugio copulaverit, eo quod dicat se ingenuum esse, et hoc mulier vel eius parentes
5 aut propinqui ita factum convicerint, aut certe iudex talem probationem a parte mulieris inspexerit, dum dominus servi hanc veritatem agnoverit, nihil ipse mulieri damni aut calumnie moveatur, sed sit libera, et filii, qui ex eis sunt procreati, conditionem matris sequantur. A servo vero, si voluerit, non separetur, si tamen hoc et dominus servi voluerit.

10 Recc. deest.

Erv.]

XV. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

IX, 1, 16.

Si servus fugiens dicat se esse ingenuum et ob hoc mulieris ingenue connubia sortiatur.

Quia sepe, dum servi dominos suos fugiunt, mentientes se esse ingenuos, mulieribus ingenuis contra legum decreta in coniugio copulantur, adeo huius legis valitura promulgatione decernimus, ut, si quis
15 servus, in fuga positus vel quibuscumque modis de iure domini sui evagans, ad quemlibet pervenerit, utrum ingenuum se esse dicat, an fortasse non dicat, et sub hac occasione ingenue mulieris adpetierit copulam, quidquid de tam inhonesta coniunctione fuerit procreatum, conditionem patris procul dubio sequatur, ut, dum dominus eius advenerit, non solum eundem fugitivum, sed et filios exinde progenitos omneque eorum peculium suo debeat vindicare dominio*. Similis quoque et de ancillis ordo servandus est, que, fugientes dominis suis, viris se ingenuis copulare presumerint.

*) V 18 et secundum notam in V 17 'quidam codices' addunt: Tamen si ingenua mulier cum honestioribus proximis suis filios vel filias expiare poterit iuramento, quod nesciens esse servum duxerit eum maritum, et tunc adsequatur eadem cum acquisitis rebus et filiis dominium libertatis, si fuerit baptismi gratiam adsecuta; et dominus recipiat solummodo servum suum.

IX, 1, 15. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 8. 15; deest R 2. E 2. V 1—6. 16. || l. 3. ignotus R 1. venerit V 2. sibi] si V 1. l. 4. parentes aut des. V 4. || l. 5. aut propinqui des. Pith. convincerint R 3. E 2. a partē R 1; ad partem R 3. || l. 6. anc v. agn.] advenerit R 2; advenerit et hanc veritatem cognoverit V 16.
35 hanc] anc R 1; hoc V 1. ipse] ita R 1; ipsae E 1; ipsi cett. || l. 7. damnum R 2. calumnia R 1. filii R 1. eis] is E 2; his V 1. 2. procreati sunt R 1. || l. 8. matris sequantur] patris sequantur V 3. 16. 20; in marg. al. m. post add.: patris sequantur E 2, ubi in textu leguntur: matris s. separentur R 1. || l. 9. et deest R 1.

IX, 1, 16. Codd. E 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 17. 20). (E 1 huius capituli nihil nisi numerum XV
40 continet, spatio tamen vacuo relicto). — l. 10. FL. — REX] des. E 2. V 3. 6; ANTIQUA V 15; NOVEM V 2; NOVITER EMENDATA praemittit V 8. ERVIGIUS] ita V 1. 4. 5. 8. 16. 17. 20; CINDASVINTUS Mad. || l. 11. ob] ab E 2. || l. 12. connubia sortiatur] connubio sociatur Pith. || l. 13. dum deest V 3. et mentientes V 3. || l. 15. adeo] ita E 2. V 1. 2. 4. 6; at V 3; ideo Mad. balitura promulgationē E 2. decrevimus Pith. quis] quit E 2. || l. 16. servus deest V 1. de iure] a iure V 2.
45 l. 17. an] aut V 3. Pith. || l. 18. non deest V 2. mulieris adpetierit copulam] mulieri petierit copulari V 5. Pith. apetiverit V 2. || l. 19. inhonesta E 2. coniunctione] conditione E 2. V 1. || l. 20. consequatur E 2. V 1. 4. 6. dum] post add. al. m. E 2; deest V 1. || l. 21. advenerit E 2. sed et] set E 2. || l. 22. omneque] omnem quod E 2; omnemque V 6. peculio V 3. || l. 23. servandus est E 2; servetur V 3. dominis suis] ita E 2. V 1. 2; dominos suos cett. || l. 24. se] sue E 2.

IX, 1, 17. *Recc. Erv.*] XV. (XVI). ANTIQUA. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX
EMENDA[VIT].

De his, que servus fugiens adquisisse videtur.

Si servus in fuga positus aliquid, dum in ea fuga est, de artificio suo vel quocumque iusto labore adquisierit, dominus eius, dum eum pervenerit, sibi vindicet 5 omnia. Ceterum¹ si cum rebus furatis eum dominus suus reppererit, nihil exinde sibi defendere poterit; sed ei, qui perdidit, reddere non tardabit. Si vero damnum aut quodcumque criminis hisdem fugitivus admisisse convincitur, ille conponat, qui ei latebras prebuisse cognoscitur.

IX, 1, 18. *Recc. Erv.*] XVI. (XVII). FLAVIUS CHINDASVINDUS REX. 10

De his, qui perventos servos dominis reformare contemnunt.

Dum plerique controversiis vacare nituntur, legum quasdam sententias inique pervertunt et pro eo, quod antiqua lege² decretum est, ut dum fugitivi dominus supervenerit, eum recipiat, differunt eius homini reddere fugitivum, ut sub hac fortasse 15 occasione, dum dilatio pretenditur, sibi eum ex prolixitate temporis vindicent servitutum; presertim, quia sit omnino superfluum, et pro vilis interdum servi persona dominum ducentis aut trecentis milibus vel amplius fatigari, et talis obiectio callide magis quam veraciter videatur obponi: proinde constituentes decernimus, ut, quicumque seu per se sive per hominem suum requirenti fugitivum suum et agnoscenti reddere distulerit vel comprehensum excusserit, quattuor eiusdem meriti servos et 20 eundem fugitivum domino reddere compellatur, aut si hisdem fugitivus perierit, quinque

IX, 1, 17. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 17. 20). — L 1. XV R 1. 2; XVI E. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3. 6. 8. 17. *Pith.*, post REX *add.* E 1; NOVA V 15; *deest* R 2. E 2. V 4. FL. — REX] *des.* E 2. V 3. 4. 6. CHIND. REX *haud aperte leguntur in* R 1. CHIND.] CHINDASVINTHUS R 2; CIND E 1. V 17. *Pith.*; CHN V 2; GLS RCDS V 5; GLS RE CAREUS V 1; 25 R V 20. || L 2. EMENDA . .] *ita, ut videtur, R 1; deest cett.* || L 3. que] qui R 2. E 2. videtur] *ita* R 1. 2. E 2; videatur *cett.* || L 4. quocumque] quodcumque R 1; quecumque R 2. 3; aliquo V 4. L 5. eum] *ita R. E. V 2. 4. Pith.*; ad eum V 1; *deest Mad.* pervenerit] invenerit V 2. *Pith.*; prendiderit V 4. vindicet V 1. || L 6. furatis] furtivis V 15. 16. reppererit] invenerit V 4. || L 7. tardavit R 1. L 8. quocumque E 2. criminis] *ita* R 1. 2. 3; crimen *cett.* hisdem] *ita* R 1. E 2; isdem E 1. V 1. 2; 30 unde R 2; idem *alii.* || L 9. cognoscitur] convincitur E 1. *Pith.*

IX, 1, 18. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 15. 16. 17. 20). — L 10. XVI R; XVII E. FL. — REX] ANTIQUA V 15; *des.* E 2. V 6. 17. 20. CHIND.] CHINDASVINTHUS R 2; CIONDS R 1; CLONS E 1; CHDS V 1. 4. 5; CHN V 2; CDS V 3. || L 11. De his *des.* R 1. preventos E 2. V 1. 2. contemnunt] contendunt E 1; contempserint V 1. 5. || L 12. Dum] Cum V 1. 2. contrabersis 35 E 2. vagare E 1. quadam R 2. sent. in. perv.] sententia iniqua convertunt E 2. || L 13. legē R 1. L 14. eius homini] eius homini R 1; eius domini E 1; eius domino V 2. *Pith.*; ei hominem V 1. L 15. occasione] conditione R 1. dum *deest Pith., supra inter ut et sub inserit Lind.* ex] cum *Pith.* prelixitatem R 1. vindicet R 1; vindicent V 1; vindicet V 2. || L 16. quia] cum V 1. pro vilis] proba] R 1; pro bilis E 2; pro vili V 1; et probabilis V 2. || L 17. CCtis aut CCCtis E 2; CCtos 40 aut CCCtos V 2. fatigare R 1. et] het R 1. || L 18. videtur E 1. obponi] *ita* R 1. E; opponi *alii.* quicumque] domino *add.* E 1. V 2, *al. m.* E 2. || L 20. comprehensum R 2; comprehensus E 2. L 21. domino eius reddere R 2. E 1. V 1; eius d. r. V 2. hisdem] *ita* R. E 2; isdem E 1. V 1; idem *alii.* fugitivus] ille *al. m. post add.* E 2.

1) *Hanc sententiam ex antiqua, ut existimo, Eurici lege, cui suam substituit, Chindasvindus 45 recepisse videtur. Cf. L. Burg. 20, 1: Si servus cuiuscumque per fugam lapsus fuerit atque in fuga positus, et cum cuiuslibet ornamenta, vestes vel quodcumque aliud furto abstulerit et secum detulerit, a domino servi nihil horum penitus requiratur; ita tamen, si eum de fuga potuerit revocare, quidquid abstulisse convincitur, in simplum restituat.* 2) IX, 1, 8.

Recc. Erv.] procul dubio similes servos exolvere non moretur, unum ex his ille, qui IX, 1, 18. composuit, postmodum recepturus, si vel ab ipso vel a domino suo fugitivus inventus in servitio proprii domini fuerit restitutus; ita ut, si talia nesciente domino servus admiserit, si voluerit dominus, duos eiusdem meriti servos pro eo servi domino det; si autem noluerit, servus tradatur fugitivi domino perenniter serviturus. Talis etiam et de ancillis ordo servetur.

Recc. Erv.]

XVII. (XVIII). ANTIQUA.

IX, 1, 19.

Si ingenuus vel servus latrones celandos susceperint.

Si quis ingenuus vel servus sciens latrones celandos susceperit, presentet quos celavit et CC hictus accipiat flagellorum. Quod si non presentaverit absconsos, penam, quam illi merebantur, incurrat.

Recc. Erv.]

XVIII. (XVIII). ANTIQUA.

IX, 1, 20.

Ut iudex cum omnibus rebus, cum quibus fugitivum invenerit, domino advenienti presentet.

Id, quod iudex apud reum vel fugitivum invenerit, absente eo, qui reum vel fugitivum persequitur, comiti civitatis ostendat, et sic apud se retineat, ei, qui perdidit, cum adfuerit, redditurus.

Nov.]

EGICA REX.

IX, 1, 21.

De mancipiis fugitivis et de susceptione fugitivorum.

Priscarum quidem legum² sanctionibus manifeste depromitur, quibus modis quibusque perquisitionum titulis fugitivorum latebrosa vagatio reprimitur. Sed dum iudicum diversis occasionibus vel susceptorum fraude eorum fuga occultitur, verum est, quod et ipsarum legum ordo difficile adimpletur, et increscente vitio potior latitantibus aditus propagatur, ita ut non sit penitus

IX, 1, 18. l. 1. similes servos] ita R 2. E 1; similes deest R 1; similis servos E 2; servos similes cett. exolvere] ei solvere R 1; reddere V 4; tradere V 16. his] eis Pith. || l. 2. composuit] posuit V 2. si vel] sive R 1; sibe E 2. || l. 3. servitio] ita R 1. V 1; servitium cett. domini sui V 1. l. 4. dominus] eius add. V 2. servi] servo R 2. || l. 5. si] sin E 2. V 2. noluerit Pith. Talis etiam et] Talis et V 2; Et talis etiam E 1. Talis — servetur] Et talis sententia et de ancillis V 1. l. 6. servabitur V 2. 17.

IX, 1, 19. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 20). — l. 7. XVII R 1. 2; XVIII E. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 5; deest R 2. E 1. V 1. 3. 4. 6. 20. || l. 8. vel] aut V 2. susceperint ita R 1. V 2; susceperit cett. || l. 9. susceperint R 1. quos] quod V 1. || l. 10. CC] ducentos R 2. E 1. V 1. 2. hictus] ita R 1; hictos R 2; ictus cett. hictos a. flag.] flagella suscipiat V 3; flagella capiat V 4. absconso R 2. || l. 11. ille merebatur R 2.

IX, 1, 20. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 20). — l. 12. XVIII R 1. 2; XVIII E. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 2. 8. 15; FLS CLS CHDS REX V 1. 5; R V 20; deest R 2. E 1. V 3. 4. 6. || l. 13. quibus] quibuscumque E 1. || l. 14. advenienti] ita R 1. E. V 2; adveniente cett. presentet] representet E 2; restituat V 2. || l. 15. Id] De id R 2. E 1. 2 (in textu); De hic E 2 (in margine); De eo V 1. 5. 18. et in marg. V 17; Ut V 2; Ut id V 17. Pith. vel] ita R 1. 3. V 2; aut cett. || l. 17. affuerat V 2.

IX, 1, 21. Codd. V 3. 15. 16 (= Mad.). 17. 18. 19. 20. — l. 18. EGICA REX] ita Mad. V 17. 18; des. V 3; NOVA add. V 17. || l. 19. et — fugitivorum des. V 3. 17. 18. || l. 20. quibus modis des. V 3. || l. 21. quibusque perquis. tit.] quibus persecutionum titulis V 15. 17. vag. repr.] evagatio deprimatur V 3. || l. 23. verum] unum V 3.

1) Cf. L. Rib. 78. 2) IX, 1, 1—10. 12. 13. 14.

IX, 1, 21. Nov.]

civitas, castellum, vicus aut villa vel diversorium, in quibus mancipia latere minime dignoscantur. Unde reservata anterioris legis illius sanctione, que de fugitivis est promulgata¹, huius novelle constitutionis decreto censemus, ut, quicumque deinceps fugitivum alterius susceperit, quamquam se dicat esse ingenuum, statim eum procuret iudicialiter exquirendum, ut, utrum vere ingenuus an fortasse sit servus, iudicis instantia perquiratur; qualiter reperta veritate servus idem domino proprio reformetur. Quod si susceptum quisque fugitivum nec iudici presentaverit nec preventivo domino reddiderit: si servus fuerit vel libertus, instantia iudicis CL publice verberibus vapulabit; si autem ingenuus, et C flagellis coerceri et libram insuper auri persolvere se noverit domino servi. Quod si non habuerit, unde componat hanc solidorum summam, CC flagellorum ictus accipiat. Nam et ceteri habitatores loci illius seu cuiuscumque gentis vel generis homines, quorumlibet sint servi, tam ecclesiarum quam etiam fisci nostri vel diversorum possessorum, simili erunt sententia feriendi, si fugitivum alterius nec prodiderint nec de possessione sua, in qua latitaverit, foris expulerint. Sed hec observanda vel tenenda sancimus, ut in quibuscumque locis mancipia advenerint fugitiva, statim omnes habitatores locorum ipsorum congregentur in unum, qualiter mancipia ipsa fugitiva vivida indagatone perquirentes, aut per questionum tormenta, aut pro penali examinatione, cuius sint servi vel ancille, aut quando dominis suis fugerint, vel de quolibus locis inibi advenerint, specialiter manifestent; ut secundum anterioris legis² edictum propriis dominis presententur aut dirigantur. Quod si hunc ordinem adimplere minime procuraverint et mancipia illa fugitiva nec perquirere nec etiam dominis suis reformare intenderint nec iudiciali examinatione exquirenda curaverint, sed in eo loco, in quo suscepta extiterint, postmodum fuerint reperta, omnes habitatores loci ipsius, tam viri quam femine, cuiuslibet sint gentis, generis, ordinis vel honoris, CC erunt flagellis publice a iudicibus coercendi. Quod si tiuphadi aut vicarii atque universi, qui iudiciaria functi extiterint potestate, sive numerarii, actores vel procuratores vel ecclesiarum Dei sacerdotes, fisci vel proprietatis nostre atque quorumlibet hominum, in quorum commisso mancipia ipsa latebrosa vagatione se foverint, huius legis sententiam in subditis sibi populis vel iunioribus adimplere neglexerint, districti ab episcopis vel comitibus territorii CCC verberibus publice flagellantur. Nam si episcopi, ad quorum cognitionem hec causa pervenerit, amicitia inlecti aut beneficio corrupti vel quadam tepiditatis negligentia occupati, huius legis sententiam impetrantibus illis implere distulerint, divine attestationis

IX, 1, 21. l. 1. vel] ubi V 3. diversorium] diversorum V 3. in quibus des. V 3. || l. 4. quicumque] quisque V 3. || l. 5. vere ingenuus] ita V 3; vere deest cett. || l. 8. preventivo] ita V 3; preventivo Mad.; presente V 15; presenti V 17. || l. 10. flagellis coerceri] flagella suscipiat V 3. l. 11. Quod] Certe V 3. || l. 13. quorumlibet] quamvis corumlibet V 3. || l. 14. possessorum] populorum V 15. 17. || l. 15. sua] illa V 3. || l. 19. questionis V 15. 17. || l. 24. reformare] reformandi V 3. examine V 3. || l. 25. exquirenda presentare curaberint V 3. || l. 26. loci ipsius] locorum ipsorum V 3. quam etiam et fem. V 3. || l. 28. iudiciaria] ita V 3. 15. 17; iudiciali Mad. functi ext.] abent V 3. || l. 30. in quorum commisso des. V 3. || l. 32. subditis] subiectis V 3. || l. 33. CCC] ita V 15. 17; CCCorum V 3; CC Mad. flag.] vapulentur V 3. || l. 34. episcopi] et in episcopis V 3. l. 35. aut deest V 3. tepiditate V 3. || l. 36. impetrantibus] ita Mad. V 17 (in marg.); imperantibus V 3. 15. 17 (in textu). implere] adimplere V 3. divine — astringant ut] haec verba, quae propter lacunam intelligi nequiverunt, om. V 15. 17.

1) IX, 1, 8. 9. 2) IX, 1, 9.

Nov.] [iuramento, districti] a comite vel tiuphadis, coram ipsis se astringant¹, ut **IX, 1, 21.**
 per XXX dierum [spatium] excommunicationis emendatione plectantur, ita ut
 in ipsis XXX diebus nullo modo poculum vini nec alios cibos sumere audeant,
 excepto vespertinis horis pro refectioe corporis bucellam panis hordeacei
 5 et calicem aque sumant, quatenus amaritudinis sententia perferant molestiam,
 pro eo quod institutionem legis huius distulerint adimplere. Iudicibus tamen
 ac comitibus hanc sententiam adimplere iubemus, ut, si ipsi predictas in-
 stitutiones neglexerint adimplere, legis huius censura tres libras auri persolvant
 10 fisci viribus possidendas. Quicumque tamen hominum infra fines Spanie
 commanentium vel consistentium a quibuslibet personis mancipia ab incognito
 accipere voluerint, non aliter ipsa venditio fiat, nisi prius coram iudice vel
 bonis hominibus, qui in loco illo fuerint, ubi mancipium venditur, perquiratur,
 utrum proprium an alienum servum vendere videatur, specialiter dicat, et hoc,
 quod dixerit, ipsum iurando affirmet. Ac postmodum servus ille, quem
 15 venundare voluit, per examinationem pene cogatur transire. Et si perventum
 fuerit, quod non sit illius, qui vendidit, servus, sed alienum constat esse
 mancipium, tunc proprio domino iudicis instantia reformetur. Illum tamen,
 qui alienum mancipium vendere voluit, tamdiu in custodie vinculo mancipatum
 retineat, quamdiu dominus servi illius ibidem occurrens pro iudiciali exami-
 20 natione suum prosequatur negotium et legaliter compositionis accipiat summam.
 Data et confirmata lex in Cordoba anno feliciter sextodecimo regni nostri².

Recc. Erv.] II. TITULUS: DE HIS, QUI AD BELLUM NON VADUNT
 AUT DE BELLO REFUGIUNT.

I. Si hii, qui exercitui prepositi sunt, commodis corrupti aliquem de
 25 expeditionem domum redire permiserint vel a domibus suis exire non
 coegerint.

IX, 1, 21. l. 1. iuramento, districti e coniectura supplēvi. Cf. Conc. Tolet. VII. can. 2: iurasse nos
 per attestationem divini nominis conditio iuramenti demonstrat, et supra p. 364, l. 33: districti etc.
 Similia certe supplenda sunt. tiuphadi V 3. || l. 2. spatium supplēvi; cf. infra n. 1. ita] ita V 3;
 30 deest cett. || l. 3. in deest V 3. vini] poterunt sed add. V 3. || l. 6. implere V 3. || l. 7. si et ipsi
 V 3. predictas — legis huius] iuxta predictis hordinis instituta legis huius neglexerint adimplere V 3.
 l. 9. viribus] ita correxi; iuribus Mad. Spanie] ita V 3; Hispaniae Mad. || l. 10. commanentium vel]
 ita V 3. 15. 17; des. Mad. || l. 11. venditio] ita V 3. 15. 17; emptio Mad. || l. 12. bonis hominibus —
 venditur] sacerdote V 3. || l. 14. quod] qui V 3. || l. 15. voluerit V 3. || l. 16. sit illius] suum
 35 ille V 3. alienum — iudicis] alienus esse mancipius tunc proprio domino idem mancipius per iudicis
 V 3. || l. 20. accipiat] ita V 3. 15. 17; excipiat Mad. || l. 21. Data — nostri] exstant V 3. 15; des.
 Mad. civitate in Cordoba V 3.

TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 2. — l. 24. hii] ita R. E 2; hi E 1. V 2. aliquem —
 40 coegerint des. R 2. || l. 25. expeditionem] ita R 1. E 2; expeditione E 1. domum] ita R 1; domi E 1;
 ad domum E 2. V 2. a] deest E 2; de V 2. suis deest R 1. || l. 26. coegerint R 1.

1) Cf. II, 1, 19: Sin autem (episcopus) noluerit (sc. satisfacere pro clericis etc.) sacra-
 mentis coram iudice se noverit obligandum, quod supradictis personis distractionem talem adibent,
 ut per XXX dierum spatium ieiuniis continuis adffigantur, sufficiatque illis circa solis hoccasum
 45 per dies singulos panis vel aque refectioem accipere. 2) Annus XVI. regni Egicani regis
 coepit d. 14. Nov. a. p. Chr. 702. Cum rex ante finem anni vitam finisse videatur, lex nostra
 edita esse videtur inter d. 14. Nov. et 31. Dec. a. 702. Cf. quae exposui, 'Chronologie der
 Westgothenkönige' in 'N. Arch.' XXVII, p. 438 sq. 440.

- Recc. Erv.*] II. Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad ostem compellunt, de domibus eorum auferre presumerint.
- III. Si prepositi exercitus relicto bello ad domum redeant [aut alios redire permittant].
- IIII. Si prepositi exercitus aut relicta expeditione domum redeant aut alios exire minime compellant.
- V. Si compulsores exercitus beneficio accepto aliquem sine egritudine domi stare permiserint.
- VI. De his, qui annonas distribuendas accipiunt vel fraudare presumunt.
- VII. Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quaslibet res de manu ostis excusserit.
- Recc. desunt.* | *Erv.*] VIII. Quid debeat observari, si scandalum infra fines Spanie exsurrexerit.
- VIII. De his, qui in exercitu constituto die, loco vel tempore definito non successerint aut refugerint, vel que pars servorum uniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci.

IX, 2, 1. *Recc. Erv.*]

I. ANTIQUA.

Si hi, qui exercitui prepositi sunt, commodis corrupti aliquem de expeditione domum redire permiserint vel a domibus suis exire non coegerint.

20

Si¹ thiufadus ab aliquo de thiufa sua fuerit beneficio corruptus, ut eum ad domum suam redire permitteret, quod acceperat in novecuplum reddat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum, dum sanus est, ad domum dimiserit vel de domo in exercitum exire non compulerit, reddat solidos XX; quingentenarius vero XV, et centenarius X, si certe decanus fuerit, V solidos reddere compellatur. Et ipsi solidi dividantur in centena, ubi fuerint numerati.

l. 1. exercitum *deest* V 2. ostem] *ita* R 1. E 2; hostem R 2. E 1. compellunt — presumerint *des.* R 2. || l. 3. aut relicto R 2. bellum E 1. ad] *ita* R 1; aut ad R 2; aut, *al. m. post add.* ad E 2; aut E 1. V 2. redeant] *ita* E. V 2; refugiant R 1; reduunt R 2. aut — exercitum *des.* R. 30 l. 5. domum] *ita* R. E 1; ad domum suam E 2; ad domum V 2. aut — compellant *des.* R 2. l. 7. sine — permiserint *des.* R 2. sine] si non E 1. domi] ad domum E 2. || l. 8. istare R 1. l. 9. vel — presumunt *des.* R 1. presumunt *deest* R 2. || l. 10. res — excusserit *des.* R 2. ostis] hostis E. || l. 11. excusserit] *reliqua indicis pars deest* R. || l. 12. Quid] Qui E 1. iscandalum E 2. Ispanie E 2. || l. 13. exsurrexerit] excusserit E 2. || l. 14. exercitum V 2. constituto *deest* E 2. 35 l. 15. aut refugerint] *ita* V 2; aut refugierint E 2; *des.* E 1. vel *deest* V 2. || l. 16. eadem expeditionem E 2. debeant E 2. proficiscere E.

IX, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 18. 20). — l. 17. ANTIQUA] *ita* R 1. V 4. 8; *deest* *cett.* || l. 18. hi] hii R 2. || l. 19. ad domum E 2. V. a] *deest* E 2; de V 1. 2. l. 20. coegerint R 1. || l. 21. thiufadus] tiufadus V 4. 6; teufadus E 2; thiuphadus V 1; tiuphadus 40 V 2. 3. 16. 18. thiufa] *ita* R 1. 2. E 2. V 5; tiufa V 4. 5; thiupha V 1; tiupha V 2. 3; thiufada E 1; thiuphada V 15. 16. 18. 20; thiufadia *Pith.*; tiufadia V 6. || l. 22. permiserit V 1. 2. 5. accepit V 2. l. 23. territorio E 1. sed sic] sed R 2; et si E 2; et sic V 1. || l. 24. domum R 1. || l. 25. XX] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 4. 6; XXX *Mad.* quingentenarius] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 6. 15. 16. 18. *Pith.*; quinquagenarius *Mad.* vero *deest* R 2. XV] quindecim R 2. et cent.] et *deest* V 2. X] decem R 2. 45 l. 26. V] quinque R 2. soledos E 1. Et] Sed V 1. || l. 27. numerati] numerata V 2; dinumerati E 1; dinumerata V 17. *Pith.*

1) *Ad hanc ceterasque huius tituli leges cf. quae disseruit F. Dahn, 'Könige' VI², p. 208 sqq.*

Recc. Erv.]

II. ANTIQUA.

Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad hostem conpellunt, de domibus eorum auferre presumerint.

Servi dominici, id est compulsores exercitus¹, quando Gotos in hostem exire conpellunt, si eis aliquid tulerint, aut ipsis presentibus vel absentibus sine ipsorum voluntatem de rebus eorum auferre presumerint, et hoc ante iudicem potuerit adprobare, ei, cui abstulerint, in undecuplum restituere non morentur; ita tamen, ut unusquisque eorum in conventu publice L flagella suscipiat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

IX, 2, 3.

Si prepositi exercitus relicto bello ad domum redeant aut alios redire permittant.

Si quis centenarius, dimittens centenam suam in hostem, ad domum suam refugerit, capitali supplicio subiacebit. Quod si ad altaria sancta vel ad episcopum forte confugerit, CCC solidos reddat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus, et pro vita sua non pertimescat. Ipse tamen comes civitatis notum faciat regi, et sic cum nostra ordinatione partiantur solidi illi ad ipsam centenam, que ei fuerat adscripta. Ipse autem postmodum centenarius nullo modo preponatur, sed sit sicut unus ex decanis. Et si centenarius sine conscientia aut voluntate prepositi hostis aut thiufadi sui de centena sua, ab aliquo per beneficio persuasus aut rogitus, quemquam ad domum suam redire permiserit vel in hostem, ut non ambularet, relaxaverit, quantum ab eo acceperat in novecuplum comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus, satisfacere conpellatur; et sicut superius diximus, comis civitatis nobis in notitiam referre non differat, ut ex nostra preceptione dividatur inter eos, in cuius centena fuerat adscriptus. Quod si centenarius ab eo nullam mercedem acceperit et sic eum ad domum suam ambulaturum dimiserit, ille centenarius, sicut superius² est comprehensum, det comiti civitatis solidos X.

IX, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. 6. (8. 15. 17. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 6. 8. 17. 20; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; FLS RCDS REX V 5; FLS RECA-REUS REX V 1; FLS GLS ERVIG REX V 4; *deest* R 2. E. V 2. 3. || l. 2. ostem E 2, et ita *infra*. 30 l. 3. eorum aliquid auferre R 1. || l. 4. Gotos] Gotus R 1; cogotos R 2; Gothos E 1. V 1. hoste E 1. || l. 5. eis] his E 2. ipsorum] illorum V 1. 2. || l. 6. voluntatem R 1. eorum] ipsorum R 2. et — abstulerint *des.* R 1. ante] apud R 3. iudice R 2. potuerit] ita R 2. 3. E 2; potuerunt E 1; potuerint *cett.* || l. 7. moretur R 2. 3. E 2. || l. 8. conventū R 1. L] quinquaginta E 1. V 2; quinquagena E 2; C *Mad.* suscipiant R 1. V 2. 6.

35 IX, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (6. 16). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1. V 2. 3. 6; *deest* R 2. E. V 1. 4. 5. || l. 10. ad] aut V 1. || l. 12. suam *deest* E 1. *Pith.* in hostem] ita R 1. E 1; in ostem E 2; de hoste V 4; in hoste *cett.* || l. 13. refugierit E 2; redierit V 4. sancta] sacra *Pith.* l. 14. forte *deest* *Pith.* CCC] trecentos R 2. cōmīti R 1. territorio E 1, et ita *infra*. || l. 15. pro] de V 16. comis E 1. || l. 16. ad ipsam — adscripta *des.* R 2. E 2. V 1. 5. fuerat] fuerit *Pith.* 40 l. 17. preponatur] ponatur V 1; proponatur V 2. sed sit] et sic V 1. || l. 18. hostis *deest* E 2. V 5. l. 19. thiufadis E 1; tiuphadi E 2. V 2; thiuphadi V 1; tiumphadi V 3. ab *deest* R 1. per beneficio] ita R 1. E 1; pro beneficio *Pith.*; per beneficium *cett.* rogitus] ita R 1. E; rogat V 2; rogatus *cett.* l. 20. in hostem ut n. a. rel.] de hostem relaxaverit V 3. hostem] ita R 2. E 1. V 1. 3. 4; ostem E 2; hoste R 1. *cett.* || l. 21. accepit] ita R 1. V 3; acceperit E 1. V 1; acceperat *cett.* in novec.] in *deest* 45 R 1. in — constitutus *des.* V 3. || l. 22. satisfaciāt V 3. comis] ita R 1. E 1; comes *cett.* civitatis *deest* V 3. nobis — differat] notum regi faciāt V 3. || l. 23. ex] haec R 2. dividantur R 1. V 3. inter eos — adscriptus] inter ipsa centena V 3. cuius] ita R. E. V 1; quorum *Mad.* || l. 25. ad domum — dimiserit] ad domus relinquerit ire V 3. || l. 26. X] decem R 2. E.

1) Cf. *Dahn l. c. p. 211, n. 9.* 2) IX, 2, 1.

IX, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Si¹ prepositi exercitus aut relicta expeditione ad domum redeant
aut alios exire minime conpellant.

Si decanus, relinquens decaniam suam, de hoste ad domum refugerit aut de domo sua, cum sanus esset, exire et ad expeditionem proficisci noluerit, det comiti civitatis* solidos X. Quod si alicui forte mercedes dederit, reddat solidos V comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus; et ipse comes civitatis notum nobis faciat, ut cum nostra iussione dividantur inter eos, in quorum centena fuerat adscriptus. Quod si aliquis, qui in thiufa sua fuerat numeratus, sine permissione thiufadi sui vel quingentenarii aut centenarii vel decani sui de hoste ad domum suam refugerit aut 10 de domo sua in hostem proficisci noluerit, in conventu mercantium² publice C flagella suscipiat et reddat solidos X.

*) E 2. V 1. 2. 5 *addunt*: in cuius est territorio constitutus.

IX, 2, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si compulsores exercitus beneficio accepto aliquem sine egritudine 15
domu stare permiserint.

Servi dominici, qui in hoste exire conpellunt³, si ab eis aliquis se forte redimerit, quantum ab eo accepit, in novcuplum comiti civitatis cogatur exolvere, et eos, quos rogaverit, dum esset sanus, ut eum in expeditionem non conpellerent, etiam si nullam mercedem ab eo acceperint, illi, qui eum relaxaverint, reddant pro 20 eo comiti civitatis solidos V. Thiufadus vero querat per centenarios suos, et centenarii per decanos, et si potuerint cognoscere, quia per precem aut per redemptionem ad domum suam refugerint aut de domo in hostem proficisci noluerint, tunc thiufadus

IX, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 20). — l. 1. ANTIQUA] *ita* R 1. V 2; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 2. ad *deest* R 2. E 1. V 2. domum] *ita* R. E. V 1. 2; 25 d. suam *Mad.* || l. 4. de — domum *des.* V 3. hoste] *oste* R 1; *hostem* R 2. E 2. domum] *ita* R; domum suam *E. V.* || l. 5. cum] *dum* V 1. 2. esset] *ita* R 1; *deest* V 3; *est cett.* exire] *non* exierit V 1; *exiret* V 3; *deest* V 4. et *deest* R 1. V 4. ad expeditionem R 1. || l. 6. X] *decem* R 2. solidos X *des.* V 1. reddet *Pith.* V] *quinque* R 2. E 1. || l. 7. in cuius — constitutus *des.* V 3; in cuius — civitatis *des.* V 1. comis E 1. notum] *sed* notum V 1. || l. 8. ut cum] *et* cum R 2; *utrum* E 1. in 30 *deest* R 1. conscriptus V 3. || l. 9. qui *deest* E 2. V 1. 2. thiufa] *tiufa* R 2. V 4. 5; *teufa* E 2; *tiupha* V 1. 2. 3; *tiufada* *Mad.*; *thiufadia* *Pith.* sua fuerat *des.* V 2. permissione] *ita* R 1; *permissu* R 2. V 2; *permissu cett.* thiufadi] *tiufadi* V 4. 5; *teufadi* E 2; *thiuphadii* V 1; *tiuphadi* V 2. 3. vel *quingent.* — *decani* sui *des.* R 2. || l. 10. quingentenarii] *ita* E. V 2. 4. 6 (*ubi gente in loco raso*). 8. 15; *quingentenari* R 1; *quinquagenarii* V 1; *quingentarii* V 3. *Mad.*; *sui* *add.* *Mad.* aut *centenarii*] *ita* E 1. 35 V 3. 4. 8. 15; aut *centenari* R 1; *des.* E 2. V 1. 2. *Mad.* vel *dec.*] *sive* *decani* V 2. de *oste* R 2; de *ostem* E 2. *refugerit* — *noluerit* *des.* R 1. *refugierit* R 2. || l. 11. proficisci] *ire* V 3. *mercantium*] *ita* R. E. V 1—6. 8. 15. 16. 20 *et Pith. in margine*; *merentium* *Pith. in textu*; *certantium* *Mad.* C] *centum* R 2; *centena* E 1. V 1. || l. 12. X] *decem* R 2. E.

IX, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V. 2. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 16. 20). — l. 14. ANTIQUA] *ita* R 1. 40 V 2; *deest* R 2. E. V 1. 3. 4. 5. 6. 16. 20. || l. 16. domu] *domo* R 2; *ad* *domum* E 2. *istare* R 1. l. 17. hoste] *ita* R 1; *oste* E 2; *hostem cett.* || l. 18. redimerit] *ita* R. E 1; *dirimerit* *corr.* *redirimerit* E 2; *redemerit cett.* accepit] *ita* R. E 2; *acceperint* V 2. *Pith.*; *acceperit* E 1; *acceperunt cett.* comiti *civ. des.* E 1. *cog. exolvere*] *exolbat* V 3. *cogatur*] *ita* R. E 2. V 1, *cogantur cett.* || l. 19. et si eos 45 E 2. esset] *est* R 2. eum] *dum* *est* *add.* R 2. expeditione V 1. 2. || l. 20. acceperint — et si potuerint (*infra l. 22*) *des.* V 4. acciperint E 1. illi] *illum* V 2. || l. 21. V] *quinque* R 2. *Tiufadus* E 2; *Tiuphadus* V 1. 2. 3. 6. || l. 22. decanos suos E 2. V 1. 2. ad] *aut* V 2. || l. 23. refugerint] *confugerint* E 1. de *deest* V 1. *tiufadus* E 2; *thiuphadus* V 1; *tiuphadus* V 2. 6.

1) *Rubrica eadem fere est praecedentis legis atque huius, quae illam continuare videtur.*

2) *I. e. in foro.* 3) *Cf. IX, 2, 2.*

Recc. Erv.] preposito comitis¹ notum faciat et scribat comiti civitatis, in cuius est territorio constitutus, ut comes civitatis vindictam, que in lege² posita est de his, qui pro se rogant aut qui se redimunt, aut thiufadis vel centenariis aut decanis vel servis dominicis, omnia ad integrum implere non differat. Quod si exegerit et celaverit et in notitiam non protulerit, omnia, que exegit, in novecuplum reddat*, et si corruptus ab aliquo vel rogatus exigere distulerit, in duplum de propria facultate satisfaciat illis, qui inter se hanc solutionem fuerant divisuri. Quod si post exactam rem regi notum non fecerit, ut ipse hoc iubeat in thiufa, cui debebatur, dividere, aut comes civitatis reddere fortasse dissimulet, undecupli compositionem eis satisfacere non moretur.

*) E 2. V 2. 4. 5. 8 addunt: comiti civitatis.

Recc. Erv.]

VI. ANTIQUA.

IX, 2, 6.

De his, qui annonas distribuendas accipiunt vel fraudare presumunt.

Hoc³ iustum elegimus, ut per singulas civitates vel castella quicumque erogator annone fuerit constitutus, comes civitatis vel annone dispensator, annonam, quam eis est daturus, ex integro in civitatem vel castello iubeat exhiberi et ad integrum eis restituere non moretur. Quod si contigerit, ut ipse comes civitatis aut annonarius per nelegentiam suam, non habens aut forsitan nolens, annonas eorum dare dissimulet, comiti exercitus sui querellam deponant, quod annonas eorum eis dispensatores tradere noluerint. Et tunc ille prepositus hostis hominem suum ad nos mittere non moretur, ita ut numerentur dies, ex quo annone eorum iuxta consuetudinem eis inplete non fuerint. Et tunc ipse comes civitatis vel annonarius, quantum temporis eis annonas consuetas subtraxerat, in quadruplum eis invitus de sua propria facultate restituat. Similiter et de his, qui in thiufa fuerint dinumerati, observari precipimus.

IX, 2, 5. l. 1. comitis] *ita R. E. V 1. 2; comiti Mad.; comiti civitatis V 3; civitatis V 16.* et scribat comiti civitatis *des. V 16. iscribat E 2. || l. 2. ut] et E 2. V 16. vindicta R 1. his] eis R 2. l. 3. aut qui — decanis vel des. V 15. 16. aut qui] ut qui E 2. aut th.] a th. R 2. V 1. Pith. thiufadis E 2; thiuphadis V 1; tiuphadis V 2. 6; tiuphadus V 3. vel cent.] *ita R. Pith.; aut cent. E; des. V 1. 2. aut dec.] ac decanis V 1. || l. 4. omnia ad integrum des. V 1. 3. omnia] omnium R 1. si deest R 1. et cel.] aut celaverit V 2. || l. 5. in notitiam] *ita R. E. V 2. 3. Pith.; innocentiam V 1; in notitia Mad. exegerit R 2. E 2. V 1; exigerit V 2. et si] si deest V 1. || l. 6. rogatus] *ita R 1. E; rogatus cett. exigere] exire R 1. V 2. 3. propria] *ita R. E 1. Pith.; p. sua cett. || l. 7. illis qui] qui R 2; illi cui E 2. || l. 8. fecerit] fuerit R 2. E 1. Pith. ut ipse] et ipse R 2. thiufa] *ita R. E 1; tiufa V 4. 5; teupa E 2; tiupha V 2. 3. 6; thiupha sua V 1; thiufadia sua Pith.; tiufada Mad. debetur V 1; debeatur V 3. Pith. comes] *ita R. E 1; comiti cett. || l. 9. dissimulet] distulerit V 16. undecuplum E 2; in undecupli E 1; in decupli Pith. in margine. compositione E 2. V 1; satisfatione V 2.*******

IX, 2, 6. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 20). — l. 11. ANTIQUA] *ita R 1. E 2. V 3; deest R 2. E 1. V 1. 2. 4. 5. 6. 15. 16. 20. || l. 12. vel] et V 2. Mad. fraudari E 1. l. 14. comis E 1, et *ita infra. || l. 15. civitate R 1. castella E 1; in castello V 1; castellis Pith. iubeat] libeat E 1. exhiberi] *ita R. E 2; exhiberi cett. eis] ei V 2. || l. 17. nelegentiam] *ita R; neglegentiam E 1; negligentiam alii. querellam E 1. V 1. 2. Pith. deponant] *ita R 1. E. V 1—6. 16; deponant R 2; depromant Mad. eis deest Pith. || l. 19. Et tunc] *Ea tunc R 1. hominem suum] omnem summam R 2. || l. 21. Et tunc] *Tunc R 2. ipse] ille R 1. in quantum E 1. Pith. || l. 22. subtraxerit R 1. V 1. quatruplum R 1. || l. 23. his] *eis R 2. E 1. in deest R 2. thiufa] *ita R 1. E 1; tiufa V 5; teupa E 2; thiupha V 1; tiupha V 2. 3; thiufadi R 2. dinumerati] *ita R 1; numerati cett. 45 observare R 2. E 2. V 1.***********

1) *Verba fortasse corrupta. Expectaveris preposito hostis vel comiti exercitus; cf. infra l. 18. 19 et p. 367, l. 18.* 2) IX, 2, 1. 3 et p. 368, l. 18 sqq. 3) Cf. *Dahn, 'Könige' VI², p. 210 sq.*

IX, 2, 7. *Recc. Erv.*]

VII. ANTIQUA.

Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quaslibet res de manu hostis excusserit.

Quicumque de vite sue statu desperans inimicus fuerit adgressus, ita ut mancipia vel quodcumque genus pecunie aut aliarum rerum ab inimicis possit excutere, et certus rei dominus apud eum aliquid videatur agnoscere, de hiis ex toto duas partes pro intuitu misericordie domino certo restituat, tertiam vero partem pro laboris sui premio consequatur. Similiter et si quis quaecumque mancipium ab inimicis sollicitaverit et ipsi mancipio patrocinium aut consilium prestiterit et eum ad certum dominum perduxerit, quicumque fuerit agnitus hoc fecisse, decimam partem mercedis pro tali casu aut eventu omnino excipiat habiturus.

IX, 2, 8. *Recc. deest.*

Erv.]

VIII. IN NOMINE DOMINI.

FLAVIUS GLORIOSUS WAMBA REX.

Quid debeat observari, si scandalum infra fines Spanie exsurrexerit.

Cogit¹ nostram gloriam saluberrima intentio actionis, ut, sicut in dirimendis negotiis populorum legum est auctoritas promulgata, ita in rebus bellicis mutuo suffulta presidio habilis ad expugnandum maneat fraternitas dilectione retenta. Prodesse enim omnibus tranquillitas nostra non ambigit, si cunctorum animos ad bonum propositum classica legis tuba evocando constringit; scilicet, ut que in preteritis non bene ordinata discurrunt, deinceps disposita opitulante Domino in melius proficiscant. Et ideo huius male usitate consuetudinis mores nostra clementia perhorrescit et tediose tolerat, quod per quorundam incuriam frequentia occurrant patrie damna. Nam quotiescumque aliqua infestatio

IX, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 6. 14. 15. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 3; FLS GLS RC REX V 2; FLS GLS RCHDS REX. ANTIQUA V 4; ANTIQUA. FLS GLS RCTS REX V 8. 14; *deest* R 2. E 1. V 1. 5. 6. 16. || l. 4. vite] oste E 2. statu] statum R 1. V 3; istudiis E 2. desperans] ita R. E. V 3; desperantis V 1; desperans *cett.* inimicus] ita R 1. E; inimicos *cett.* || l. 5. aut] ita R. E 1. V 1. 2; vel *cett.* inimicis] inimico R 1. excutere] evertere V 16. 30 l. 6. aliquid *deest* R 1. hiis] ita R 1; eis E 1. *Pith.*; eius E 2; his *cett.* ex toto] istatu E 2. || l. 7. pro — consequatur] qui excussit obtineat V 3. || l. 8. premium R 2. Similiter et *des.* V 4. qualemcumque R 1. || l. 9. et ipsi] et *deest* R 2. mancipii R 1. || l. 10. se decimam p.] ita R. E 1; de mancipio decimam p. *cett.* || l. 11. casu] causa R 2. V 3. 15. 16. *Pith.*

IX, 2, 8. *Codd.* E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6 (*usque ad*: certamine p. 371, l. 5). (8. 15. 16. 17. 35 18. 19). — l. 12. IN NOMINE DOMINI] ita E 1. V 17. *Pith.*; *des. cett.* || l. 13. FL. — REX] *des.* E 2; NOVA LEX *add.* V 15. 19. FL. *deest* E 1. V 17. *Pith. Mad.* GLOR. *deest* E 1. V 1. 17. *Pith. Mad.* WAMBA] VAMBA V 3; GUAMBA V 4. || l. 14. scandalum E 2. Spanie] ita E. V 2; Hispanie V 1; Spanie *corr.* Hispanie V 6; Hispanie *cett.* || l. 15. surrexerit V 16. *Pith.* || l. 16. Cogit] Cogent E 1; Quogent E 2. nostre glorie V 2. 6. *Pith.* intentio actionis] intentionis E 1; intentio 40 V 2. *Pith.* || l. 17. ita ut V 3. || l. 18. bellicis] becillis V 2; pellicis E 1; vel inlicitis E 2. habilis] ita E 1. V 17. *Pith.*; abilis V 4; ab illis E 2. V 2. 3. 6. *Mad.*; *deest* V 1. 5. ad] quod E 2. expugnandam E 2. || l. 19. retenta E 2. Prodest V 1. omnibus] hominibus E 1. V 17. *Pith.* || l. 20. propositum V 3. || l. 21. constringit] ita E. V 1; constringitur V 2; constringat *cett.* ut que] adque E 2. l. 22. discurrerunt E 2. || l. 23. proficiscant] ita E. V 1. 2. 6; proficiscantur *cett.* || l. 24. perorrescat 45 E 2; perorrescit V 1. 6. quorundam] eorundem V 15. 16. || l. 25. frequentia] frequenter V 1. 15. 16. 17. cotienscumque E 2. aliqua] aliquid E 2.

1) De hac lege disseruit Dahn l. c. p. 218 sqq. Allegatur lex can. 7. concilii Tolentani XII. mense Ianuario a. 681 sub Ervigio rege habiti; v. p. 372, n. 1.

Reoc. deest. *Erv.] inimicorum in provincias regni nostri se ingerit, dum nostris IX, 2, 8.*
 hominibus, qui in confinio externis gentibus adiunguntur, hostilis surgit
 bellandi necessitas, ita quidam facillima se occasione dispergunt, modo
 transductione loci, modo livore odii, modo etiam impossibilitatis dissi-
 5 mulatione subnixi, ut in eo preliandi certamine unus alteri fraterna
 solacia non impendat, et sub hac occasione aut qui prestare debuit
 publicis utilitatibus, fratrum destitutus adiutorio, retrahatur, aut si adgredi
 pro gentis et patrie utilitatibus audacter voluerit, casu imminentis periculi
 10 ab adversariis perimatur. Adeo presenti sanctione decernimus, ut a die
 legis huius prenotato vel tempore, si quelibet inimicorum adversitas
 contra partem nostram commota extiterit, seu sit episcopus sive etiam
 in quocumque ecclesiastico ordine constitutus, seu sit dux aut comes,
 thiufadus aut vicarius, gardingus vel quelibet persona, qui aut ex ipso
 15 sit commissu, ubi adversitas ipsa occurrerit, aut ex altero, qui in
 vicinitate adiungitur, vel quicumque in easdem provincias vel territoria
 superveniens infra centum milia positus, statim ubi necessitas emerit,
 mox a duce suo seu comite, thiufado vel vicario aut a quolibet fuerit
 admonitus, vel quocumque modo ad suam cognitionem pervenerit, et ad
 defensionem gentis vel patrie nostre prestus cum omni virtute sua, qua
 20 valuerit, non fuerit et quibuslibet subtilitatibus vel requisitis occasionibus
 alibi se transferre vel excusare voluerit, ut in adiutorio fratrum suorum
 promptus adque alacer pro vindicatione patrie non existat, et super-
 veniens adversariorum hostilitas aliquid damni vel captivitatis in populos
 vel provincias regni nostri amodo intulerint, quisquis tardus seu
 25 formidulosus vel qualibet malitia, timore vel tepiditate succinctus
 extiterit, et ad prestitum vel vindicationem gentis et patrie exire vel
 intendere contra inimicos nostre gentis tota virium intentione distulerit:
 si quisquam ex sacerdotibus vel clericis fuerit et non habuerit, unde
 damna rerum terre nostre ab inimicis inlata de propriis rebus satisfaciat,
 30 iuxta electionem principis districtiori mancipetur exilio. Hec sola
 sententia in episcopis, presbiteris et diaconibus observanda est. In
 clericis vero non habentibus honorem iuxta subteriore de laicis ordinem
 constitutum omnis sententia adimplenda est. Ex laicis vero, sive sit

IX, 2, 8. l. 2. externis] *al. man. corr.* extremis E 2; extraneis V 15. 16. surgit] surrexit E 1.
 35 *Pith.* || l. 3. quidem E 2. V 2. 6. || l. 5. proliandi E 1. certamine] *reliqua deperdita* V 6. || l. 6. pre-
 stare — audacter *des.* V 3. prestare] presentare E 1. *Pith.*; se pro *add. Pith.*, ut videtur, e con-
 l. 7. fratrum — utilitatibus *des.* E 1. *Pith.* fratrum] fratrem V 1. || l. 9. Adeo] *ita* E 1. V 3; Ideo *cect.*
 discernimus E 1. a die late legis V 3. || l. 10. legis *deest* V 1. qualibet E 1. || l. 11. exteterit
 E 1. || l. 12. comis E 1. || l. 13. thiufadus] *ita* E 1. *Pith.*; thiuphadus V 1; tiumphadus V 2. 3;
 40 thiufadus *cect.* aut] *ita* E 1. *Pith.*; adque E 2; atque *cect.* qualibet V 2. qui] *ita* E. V 1; cui *cect.*
 l. 14. comissu E 2. V 2; comisso V 1; commissum *cect.* ubi] ut E 2. || l. 15. vicinitate] civitate E 1.
 V 1. 2. 16. *Pith.* territoria E 1. || l. 16. suprabeniens E 2; supervenerit V 16. milibus V 2; milliaria
 V 16. istatim E 2. || l. 17. a duce suo seu comite] a iudice seu a duce vel comite V 5. suo *deest*
 E 1. V 1. 5. thiufado] *ita* E 1. *Pith.*; teuphado E 2; thiuphado V 1; tiumphado V 2. 3; tiufado *cect.*
 45 l. 18. quocumque] quo E 1. || l. 19. prestus] paratus E 1. *Pith.* || l. 21. alibi] aliquo V 1. 2. 4.
 adiutorium E 2. V 1. 2. || l. 22. adque] *ita* E 2; atque *cect.*, et *ita infra.* || l. 23. aliquod E 2.
 populos vel *des.* V 2. || l. 24. vel in prov. *Pith.* intulerint] *ita* E; intulerit *cect.* seu] vel *Pith.*
 l. 25. formidulosus E 2. V. tepiditas E 2. succinctus] accinctus *corr.* suscinctus E 2. || l. 26. pre-
 titum] *precinctum* V 2. gentis] suae *add.* E 1. *Pith.* et patrie *des.* E 2. V 1. 2. 5. || l. 27. nostre]
 50 nostros E 2. || l. 28. quisquam] quisque E 1. V 2. || l. 31. et] *ita* E. V 2. *Pith.*; *deest cect.* || l. 32. sub-
 teriore] *subtiliore* E 1. V 2. *Pith.*; superiore V 1. || l. 33. sive sit med. V 2.

IX, 2, 8. *Recc. deest.*

Erv.] nobilis, sive mediocrior viliorque persona, qui talia gesserint, presenti lege constituimus, ut¹ amisso testimonio dignitatis redigatur protinus in conditionem ultime servitutis, ut de eius persona quidquid princeps iudicare voluerit potestas illi indubitata manebit. Nam iustum est, ut qui nobilitatem sui generis et statum patrie, quod prisce gentis⁵ adquisivit utilitas, constanti animo vindicare nequivit, legis huius sententia feriatur, qui notabiliter superioribus culpis adstrictus, degener atque inutilis repperitur. De bonis autem transgressorum, laicorum scilicet adque etiam clericorum, qui sine honore sunt, id decernimus observandum, ut qui deinceps hoc fortasse commiserint, inde cuncta¹⁰ damna terre nostre vel his, qui mala pertulerint, sarciantur; ut recte doleat, et dignitatem se amisisse nobilium et predia facultatum, cuius maligna vel timida factio nec ledentem reppulit hostem nec se ostendit in adversariorum congressione virilem. Nam et si quilibet infra fines Spanie, Gallie, Gallecie vel in cunctis provinciis, que ad ditionem¹⁵ nostri regiminis pertinent, scandalum in quacumque parte contra gentem vel patriam nostrumque regnum vel etiam successorum nostrorum moverit aut movere voluerit, dum hoc in vicinis loci ipsius partibus iuxta numerum miliorum suprascriptum nuntiatum extiterit, aut etiam specialiter quisquis ille a sacerdotibus, clericis, ducibus, comitibus,²⁰ thiufadis, vicariis vel quibuslibet personis iuxta ordinem suprascriptum

IX, 2, 8. l. 1. mediocrior] *ita E. V 2. 3. 15. Pith.; mediocris cett.* vilisque V 15. qui] que V 1. gesserint] *ita E. Pith.; gesserit cett.* || l. 3. in *deest E 1.* conditione] *ita E 2. V 1;* ultionem V 16; conditionem E 1. ut] et *Pith.* quicquid E 1. V 1, et *ita infra.* || l. 4. iudicare] vindicare *Pith.* manebit] maneat V 1. || l. 7. qui notabiliter — repperitur *des. V 3.* notabiliter] nobiliter E 1. ²⁵ V 4. *Pith.;* nobiliter *corr.* notabiliter E 2; ignobiliter *Lind.* degener atque] deneger atque V 2; degenerat que V 4; degenerat qui E 1; denegent qui V 1. || l. 9. etiam *deest V 2.* || l. 10. observandum] *ita E. V 1—5. 15. 16;* servandum *Mad.* || l. 11. nostre *deest V 1.* mala] male E 2. V 2. l. 12. doleatur V 1. predia facultatum] predictam facultatem V 15. 16. || l. 13. timida] tumida V 1. factio] fatio E 1. factio nec ledentem] factione credentem E 2; factione negligentem V 1. 4. ³⁰ l. 14. congressione] congressionem E 2; conversione E 1. *Pith.* et si *des. E 1.* || l. 15. Yspanie V 1. Galilee *rad. corr.* Galiee E 2. Gallecie] Galicie V 1; Gallicie V 8. 15. 16. *Pith.;* vel Gallicie V 2; *deest V 3. 4.* ad] a E 1. || l. 17. nostramque E 2. V 1. || l. 18. loci] locis E. V 2. *Pith.* partibus] patris V 1; partis *Pith.* || l. 19. miliorum] meliorum E 2; *deest V 3.* extiterit] fuerit *Pith.* || l. 20. quisquis ille] cuique illi V 1. || l. 21. thiufadis] *ita E 1. Pith.;* tiuphadis E 2. V 2; tiumphadis V 3; thiufadis V 1; tiufadis *cett.* ³⁵

1) *Sublata est haec sententia a concilio Toletano XII, can. 7: . . . quia legem illam a domino Wambane principe editam, quae de progressionem est exercitus annotata, huius principis nostri et domini Ervigii mansuetudo temperare disposuit, adeo annuente nobis glorioso et religiosissimo Ervigio principe necessarium hoc sanctum concilium definivit, ut hi, qui per supra-⁴⁰ dictam legem testificandi dignitatem perdiderunt, recepto testimonio pristinae dignitatis causas exsequi possint debitae actionis, qualiter nobilitatis solitae titulum reportantes, et quae de praeteritis legitime testificare voluerint, licentiae obtineant votum, et a iudicibus nullis prohibitionibus arceantur; hoc videlicet adicientes, ut, si quid in praeteritis testificare voluerunt, si pro sola huius rei infamatione reiecti sunt, testimonio suo nuper conquirant, quod in praeteritis conquirere⁴⁵ poterant, tantum si illo tempore, quo in praeteritis ad testimonium dicendum vocati sunt et supradictae legis institutionibus reprobati, aut aliam criminis notam eos tunc non habuisse patuerit, aut tricennium tunc effluxisse, cum ad testimonium fuerant prolati, hi, qui eos reproba-*

verant, manifeste convicerint. Cf. p. 374, n. 1.

Recc. deest. *Erv.*] admonitus fuerit, vel ad suam cognitionem quoquo modo pervenerit, IX, 2, 8. et statim ad vindicationem aut regis aut gentis et patrie vel fidelium presentis regis, contra quem ipsum scandalum excitatum extiterit, non citata devotione occurrerit et prestitum se in eorum adiutorio ad destruendum exortum scandalum non exhibuerit: si episcopus vel quilibet ex clero fuerit aut fortasse ex officio palatino, in quocumque sit ordine constitutus vel quilibet persona fuerit dignitatis, aut fortasse inferior huius infidelitatis implicatus scelere, non solum exilio religetur, sed de eorum facultatibus quidquid censura regalis exinde facere vel iudicare voluerit, arbitrii illius et potestatis per omnia subiacebit. Illos tantum a superioribus capitulis lex ista indemnes efficiet, qui ita ab infirmitate fuerint pregravati, ut progredi vel proficisci in consortio fidelium secundum superiorem ordinem minime possint; qui vero, et si ipsi morbis quibuslibet fuerint prepediti, omnem tamen suam virtutem in adiutorio episcoporum vel clericorum adque fratrum suorum sinceriter pro utilitate regie potestatis, gentis et patrie fideliter laborantium dirigebunt. Quod si hoc non fecerint, superiori sententia pariter cum transgressoribus feriantur. Persona autem illa tunc erit a superscripta damnatione innoxia, dum per idoneum testem convicerit, ita se esse pre egritudine impossibilem, ut nullum habuisset in tempore prestandi vel proficiscendi vigorem; ut vitium, quod ex preteritis temporibus male usque hactenus inoleverat, et severa legis huius censura redarguat, et concors adque unanimis adsensio quietem plebium et patrie defensionem adquirat.

Data et confirmata lex die kalendarum Novembrium anno feliciter secundo regni nostri¹.

IX, 2, 8. l. 1. admonitus] innunciatum V 1. quoquo] ita E 1. Pith.; quoque corr. al. m. quoquo E 2; quocumque cett. || l. 2. et patrie] aut patrie V 1. 2; et patrie — regis des. V 4. || l. 3. presentis regis al. m. corr. pr. legis E 2; presentibus regni V 3. ipsum] ipsut E 2. excitatum] constitutum E 2. || l. 4. citata] concitata V 1. occurrerit] ita E 1; concurrerit V 1; cucurrerit cett. et dum prestitum E 2. prestitum] prestum V 1. in adiutorium E 2. || l. 7. quilibet] ita E; cuiuslibet cett. || l. 8. implicatus] inpublicatus E 1. Pith.; deest V 1. religetur] ita E. V 2; relegetur cett. l. 9. sed] sed et E 1. regalis] ita E 1. V 1. 2. 5. 15. 16. Pith.; legalis cett. exinde deest V 2. l. 10. arbitrii illius et potestatis] ita E; arbitrio i. et potestatis V 2; arbitrio i. et potestati cett. l. 11. tantum] tamen V 15. 16. efficiet] ita E 2. V 2; efficiat ead. m. corr. E 1; efficiat cett. ab deest V 2. || l. 12. vel] ita E 1; aut cett. consortium V 1. 2. || l. 13. minime deest V 2. et si des. V 1. || l. 15. in adiutorium E 2. adque] ad, al. m. add. que E 2; atque cett. || l. 16. gentis] ita E. V 1; et gentis cett. et fideliter V 1. || l. 17. dirigebunt] ita E. V 2. 3. Pith.; dirigant V 1; dirigent cett. || l. 18. superscripta Pith. || l. 20. pre egritudine] per egritudinem V 1. || l. 22. recensura V 2. redarguit E 1. || l. 23. concors E 1. V 1. 2. Pith. || l. 25. die] a die E 2. Nov. deest V 3. l. 26. nostri] Toletano add. V 3.

1) I. e. die 1. Nov. a. p. Chr. 673.

IX, 2, 9. *Recc. deest.*

Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De his, qui in exercitum constituto die, loco vel tempore definito non successerint aut refugerint; vel que pars servorum uniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci.

Si¹ amatores patrie hii procul dubio adprobantur, qui se periculis ultronee pro eius liberatione obiciunt, cur desertores potius non dicantur, qui vindicatores eius esse desistunt? Nam quando hi tales voluntarie terram salvaturi credendi sunt, qui etiam admoniti pro liberatione patrie non insurgunt? dum aut de bellica profectioe se differunt, aut, quod 10 peius est, vel remorari contra monita cupiunt, vel destituti contra ordinem proficiscuntur; cum quidam illorum laborandis agris studentes servorum multitudines cedunt, et procurande salutis sue gratiam nec vicesimam quidem partem sue familie secum ducunt; quin potius auctiores volunt fieri fruge quam corporis sospitate, dum sua tegunt et 15 se destituunt, maiorem diligentiam rei familiaris quam experientiam habentes in armis; quasi laborata fruituri possideant, si victores esse desistunt. Consulendum est ergo talibus per disciplinam, quos studia utilitatis proprie non invitant. Unde id cunctis populis regni nostri sub generali et omnimoda constitutione precipimus, ut instituto adque 20 prefinito die vel tempore, quo aut princeps in exercitum ire decreverit aut quemlibet de ducibus vel comitibus profecturum in publica utilitate preceperit, quisquis ille sive admonitionem cuiuslibet suscipiat, seu etiam nec admonitus qualibet tamen cognitione id sentiat vel quocumque sibi indicio innotescat, quo in loco exercitus bellaturus accedat, 25 domui ulterius residere non audeat vel qualemcumque remorationem vel excusationem profecturus exhibeat; sed definitis locis adque temporibus, iuxta quod eos vel iussio principalis monuerit, vel admonitio ducis vel comitis, thiufadi, vicarii seu cuiuslibet curam agentis tetigerit,

IX, 2, 9. *Codd. E* 1. 2. *V* 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 16. 17. 18. 20). — *l.* 1. FL. — REX] 30
 NOV EM *V* 2; NOVITER EMENDATA *add. V* 4. 8; ANTIQUA *V* 15. ERVIGIUS] *ita E* *V* 1. 3.
 4. 5. 8; VBAMBA *Mad.* || *l.* 2. exercitum] *ita E* 1. *V* 1. *Pith.*; exercitu *cett.* constituti *V* 16. die
deest E 1. *Pith.* || *l.* 3. refugerint *E* 2. vel — proficisci *des. V* 15. 16. || *l.* 4. uniuscuiusque *E* 2.
 eadem *deest E* 2. expeditionem *E* 2. || *l.* 5. proficiscere *E* 2. || *l.* 6. hii] *ita E* 2; hic *E* 1; hi *cett.*
l. 7. potius] protinus *V* 16. || *l.* 8. eius esse] *ita E* 1. *V* 1. 3; eius se esse *cett.* non desistunt *Pith.* 35
 voluntarię *E* 1. || *l.* 9. salvaturi *E* 2; salvatum *V* 1. admoniti] *ita vel ammoniti codd. et Pith.*; animo
 acri *Pith. in textu.* || *l.* 11. vel *deest Pith.* rememorari *E* 2. distituti *E* 2. || *l.* 12. istudentes *E* 2.
l. 13. multitudinem *V* 4. 15. 16. cedunt] *ita E. V* 1. 2. 3. 4. 5; caedunt *Pith.*; coelant *Lind.*; tegant
Mad. gratiam] *ita E. V* 1; gratia *cett.* || *l.* 14. vicesimam *E* 1. || *l.* 15. auctores *V* 1. volunt]
 malunt *V* 2. || *l.* 16. distituunt *E* 2. || *l.* 17. esse] sese *E* 2; eius esse *V* 1. || *l.* 18. desistant *E* 2. 40
 istudia *E* 2. || *l.* 20. instituto] in constituto *E* 1. *Pith.*; in statuto *V* 2. adque pref. die] die atque
 prefinito *V* 2. adque] *ita E* 2; ac *E* 1; hac *V* 3; actos *V* 4. || *l.* 21. ire] exire *V* 1. 2. 4. || *l.* 22. publica
 utilitate] *ita E*; publicam utilitatem *cett.* || *l.* 25. quem in locum *V* 5. adcedat *E* 2. || *l.* 26. domui]
ita E. V 1. 2; domi *cett.* vel] *ita E. V* 1. 2. 3; nec *Mad.* || *l.* 27. in definitis *V* 2. adque] *ita E* 2;
 atque *cett.*, et *ita infra.* || *l.* 28. eos] eum *Pith.* || *l.* 29. thiufadi] *ita infra E* 1 (*ubi hoc loco deest.*) 45
Pith.; tiuphadi *E* 2. *V* 2; thiuphadi *V* 1; tiufadi *cett.* seu] sub *E* 1.

1) *Ervigius perficiens, quod concilio Toletano XII. concesserat (v. p. 372, n. 1), hac lege novella legem a praecessore de progressionem exercitus promulgatam temperavit. Amissionem testimonii non iam inter poenas legis repetivit; tamen mirum in modum Wambani legem integram in codice legum recepit. Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 220 sq., ubi perperam lex Egicano tribuitur.*

Recc. deest.

Erv.] prestum se unusquisque, ut dictum est, definito loco vel tempore IX, 2, 9. exhibeat. Iam vero, si quisquis ille admonitus, vel etiam si nec admonitus, et tamen qualibet cognitione sibimet innotescente non nescius, aut progredi statim noluerit, aut in definitis locis adque temporibus prestus esse destiterit: si maioris loci persona fuerit, id est dux, comes seu etiam gardingus, a bonis propriis ex toto privatus exilii relegatione iussu regio mancipetur; ita ut, quod principalis sublimitas de rebus eius iudicare elegerit, in sue persistat potestatis arbitrio. Inferiores sane vilioresque persone, thiufadi scilicet omnisque exercitus compulsos vel hi, qui compelluntur, si aut in exercitum venire distulerint, aut in loco vel tempore constituto minime occurrerint vel proficisci neglexerint, seu de expeditione publica quocumque fraudis commento effugiendo se subtraxerint, non solum ducentorum flagellorum ictibus verberati, sed et turpiter decalvatione fedati, et singulas insuper libras auri cogantur exolvere, quas principalis potestas cui largiri decreverit, sui maneat incunctanter arbitrii. Quod* si non habuerit, unde hanc compositionem

*) *Pro:* Quod si — non moretur (p. 377, l. 3) V 15. 16. 17. 20 haec praebent, quae secundum V 18 'in codice vetustissimo' legebantur: Quod si non habuerit, unde hanc compositionem exsolvat, tunc regie potestati sit licitum huiusmodi transgressorem perpetue servituti addictum cui elegerit servitutum, res quoque eius alibi separata collatione concedere vel donare; ita ut idem transgressor nec ad statum libertatis quolibet sibi indulgente ulterius redeat, neque rei sue iura quocumque sibi restaurante recipiat. Quod si etiam quidem rei dominus, id est ipse, qui quidem transgressoris reiculas donatas perceperat, culpe cuiuslibet crimine forsitan dinotatus a statu dignitatis pristinae cadat, unde res ipsa in principis potestatem iterum veniat, tunc id irrevocabili constitutione tenebitur, ut etiam si ipse eam habere non meruerit, qui eam prius acceperat, in aliis fidelibus transfusa res ipsa proficiat; tantum, ut in illius ultra potestatem non transeat, qui in profectione bellica tardus et dignitate semel exstitit privatus et rebus. Sane duces omnes senioresque palatii ad huiusmodi sententiam obnoxii tenebuntur, quicumque fuerint superioris precepti transgressores inventi. Nec non et illi huiusmodi damnationis sententiam merebuntur, qui aut de bello refugiunt, aut in bellica profectione constituti extra senioris sui permissum alibi properasse reperiunt. Id

IX, 2, 9. l. 1. ut dictum est *des. E 1. Pith.* vel] aut *E 1.* || l. 2. exhibeat] exhibebit *E 2.* etiam si] *ita E 1. V 1;* si *deest cett.* || l. 4. istatim *E 2.* in *deest E 1. Pith.* || l. 5. prestus] praestitus *E 1. Pith.* maioribus *E 1.* comes] *comis E 1;* comes vicarius *V 4.* || l. 6. seu] sive *E 1;* seu etiam *des. V 3.* propriis] pro his *E 1. Pith.* religatione *E 2.* || l. 8. in — arbitrio] abeat licitum *V 3.* || l. 9. thiufadi] *ita E 1;* thiuphadi *E 2. V 2. 3;* thiuphadi *V 1;* tiufadi *cett.* scilicet — si aut] et homnis persona que *V 3.* || l. 10. in loco] in *deest V 1.* || l. 11. occurrerint] concurrerint *V 1. 2.* l. 12. effugiendo] aut fugiendo *E 2.* || l. 13. subtraxerint] retraxerit *E 2.* ducentenis] *ita E;* ducentorum *cett.* ducent. — verberati] CC flagella suscipiat *V 3.* hictibus] *ita E 2. V 2;* ictibus *cett.* l. 14. turpiter — insuper] decalbatur publice et pro capite *V 3.* et singulas] et *deest V 1. 2.* l. 15. largire *E 1. V 2. Pith.* sui] suo *Mad.* maneat] *si V 3.* || l. 18. Quod si — dignitatis pristinae cadat (l. 26)] *Haec ex solo codice V 17 dedi; quae etiam in V 15. 16, quamquam in Mad. omisa, exstitisse crediderim.* || l. 21. separatas *cod.* || l. 23. ulterius] alterius *cod.* || l. 27. irrevocabili] irrecuperabili *V 17.* || l. 29. acceperat] *ita V 17;* accepit *Mad.* || l. 30. tantum] *ita V 17;* tantum est *Mad.* l. 33. tenebuntur] tenebantur *V 17.*

IX, 2, 9. *Recc. deest.*

Erv.] exolvat, tunc regie potestati sit licitum huiusmodi transgressorem perpetue servituti subicere, ut quod de eo suisque rebus ordinare decreverit, habeat sine dubio potestatem. Illos sane ab huius legis sententia decernimus permanere innocuos, quos aut principalis absolverit iussio, aut minoris adhuc retinuerit etatis tempus aut senectutis vetustas, 5 vel etiam egritudinis cuiusque graviora represserit moles. Si tamen is, qui egritudine fuerit pregravatus, per legitimum testem probare potuerit, quia pre egritudinis languore in exercitum proficisci nequivit, omnem

tamen in hac eadem progressionem tam in maiorum quam in minorum personis est observandum, ut, si quilibet sub gravi egritudine consistens nullo modo proficisci habeat vires, statim loci illius vel territorii episcopum ad sue egritudinis inspiciendam molestiam veniendum exoptet; ita ut illum ex episcopis inspectorem sue egritudinis advocet, in cuius territorio vel provincia aut infirmasse ei contigerit aut immorasse, vel ex aliorum territorio advenisse contigerit. Nam 15 non aliter eis est credendum, nisi aut episcoporum testimonio, in quorum territoriis dinoscitur infirmasse, iurisiurandi fuerit attestazione firmatum, aut eorum iuramento, quos iidem episcopi vice sua inspectores direxerint, fuerit comprobatum. Qui tamen episcopi hanc de talibus curam habeant, ut egritudines eorum aut per se aut per 20 subditos diligenter inspiciant, si aut proficisci nullo modo possunt, aut si post aliquos dies possint definite concurrere ad bellandum, id est, antequam exercitus in prefinitis locis ingrediatur ad prelium. Et secundum quod talium egritudines viderint, ipsorum est iudicio committendum, utrum domi sospitatis gratia reparande immorentur, 25 an reparatis viribus illis expediat ambulandum; qualiter sub eorum episcoporum testimonio aut egritudinibus eorum compatiamur, ut concedat, aut vitium, si sub egritudine fingitur, reseceamus, ut placeat; ita tamen, ut si se quisquis ille ita viderit infirmitate defessum, ut nullo modo proficisci valeat ad prelium, virtutem rei 30 sue secundum legis huius institutionem in publicis utilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Sin autem senserit, se continuo meliorari, mox ut corporis reparaverit vires, statim per se cum omni virtute sua, secundum quod legis huius sanctione precipitur, illic non moretur succedere, ubi novit se admonitum exstitisse vel 35 exercitum cognoverit postea properasse.

IX, 2, 9. l. 1. tunc — potestatem] regi serviturus subiaceat V 3. potestatis E 1. *Pith.* huiusmodo E 1. || l. 2. perpetua servitute V 1. 2. rebus *deest* E 1. *Pith.* || l. 3. huius] huiusmodi *Pith.* l. 4. decrevimus *Pith.* permanere] ita E. V 1. 2. 5; manere V 4; *cett. deest.* || l. 5. retinuerit etatis tempus] etatis retinuerit tempus E 1; ret. tempus vel etatis V 1. 2. || l. 6. vel] ita E. V 2; aut V 1. 40 cuiusque — moles] languor V 3. cuiusque] cuiuscumque E 1. *Pith.*; *deest* V 4. graviora] grave V 4. represserit E 1; presserit V 4. moles] ut proficisci minus possit *add.* V 1. is] his E 2. l. 7. egritudine — quia pre *des.* E 1. *Pith.* probare potuerit — ponamus (*p.* 377, l. 5)] probetur aut per sacramento, qui langor fuerit oppressus; et si non adprobaverit superius lex feriat et condemnatur V 3. || l. 8. pre] per E 2. V 1. languore E 2; languorem V 1. proficisci] properare V 4. 5; probare E 2. 45 l. 13. ita] ita V 17; id est *Mad.* inspectorem] ita V 17; inspectores *Mad.* || l. 16. non aliter eis] ita V 17; ei aliter non *Mad.* || l. 17. iurisiurandi] ita V 17; aut iur. *Mad.* || l. 19. direxerint] ita V 17 *in margine*; V 17 *in textu et Mad.*: dixerint. || l. 20. eorum] ita V 17; morbosque *add.* *Mad.* || l. 24. est] ita V 17; esse *Mad.* || l. 28. reseceamus] ita V 17; reseceatur *Mad.* || l. 29. ille] ita V 17; *deest Mad.*

Recc. deest.

Err.] tamen virtutem rei sue ipse, qui egritudine pregravatus fuerit, **IX, 2, 9.** secundum legis huius institutionem in publicis utilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Nunc vero, quia de generali omnium progressionem prediximus, restat, ut de progressorum virtute vel copiis instituta ponamus. Et ideo id decreto speciali decernimus, ut, quisquis ille est, sive sit dux sive comes atque gardingus, seu sit Gotus sive Romanus, necnon ingenuus quisque vel etiam manumissus, sive etiam quislibet ex servis fiscalibus, quisquis horum est in exercitum progressurus, decimam** partem servorum suorum secum in expeditione bellica ducturus accedat; ita ut hec pars*** decima servorum non inermis existat, sed vario armorum genere instructa appareat; sic† quoque, ut unusquisque de his, quos secum in exercitum duxerit, partem aliquam zabis¹ vel loricis munitam, plerosque vero scutis, spatibus, scramis², lanceis sagittisque instructos, quosdam etiam fundarum instrumentis vel ceteris armis, que noviter forsitan unusquisque a seniore vel domino suo iniuncta habuerit, principi, duci vel comiti suo presentare studeat. Si quis autem extra hanc decimam partem servorum suorum in exercitus progressionem accesserit, omnis ipsa decima pars servorum eius studiose quesita adque descripta, quidquid minus fuerit inventum de hac instituta adque descripta decima parte servorum in bellicam unumquemque secum expeditionem duxisse, in potestate principis

***) Pro decimam partem servorum suorum praebent V 15. 16: medietatem servorum suorum, de his, qui inventi fuerint a vicesimo anno et supra, id [est] usque ad quinquaginta singulatim unusquisque.*

****) V 15. 16 praebent: medietas pro pars decima, et similiter infra l. 17—20: medietatem — medietas — medietate pro partem decimam — pars decima — parte decima.*

†*) Pro sic quoque — plerosque vero scutis praebent V 15. 16: Primam et vicesimam partem unusquisque de his, quos secum in exercitum duxerit, zavis (armis pro z. V 16) vel loricis munitam principi, duci vel comiti presentare studeat. Reliquam vero partem armatam ostendat, id est aliquos cum scutis.*

IX, 2, 9. l. 1. tamen *deest E 1.* egritudinem *E 2;* ab aegritudine *Mad.* fuerit pregravatus *V 2.* || l. 4. omnium] hominum *E 2.* progressorum] progressionem *V 1.* || l. 5. institute *E 1. Pith.*
 35 l. 6. quisquis ille est *des. V 3.* comis *E 1.* gardingus] grandaevus *V 16.* seu — ingenuus *des. V 4.*
 l. 7. Gotus] ita *E 2;* Gothus *cett.* || l. 8. sive] seu *E 1. Pith.* quislibet] ita *E. V 1. 2;* quilibet *cett.*
 l. 9. expeditione bellica] ita *E;* expeditionem bellicam *cett.* || l. 10. hec ipsa *V 1.* servulorum *E 2.*
V 1. || l. 11. inermis] in armis *E 1.* appareat] ita *E. V 1—5;* permaneat *Mad.* sic] sicut *V 2.*
 l. 13. zabis] zavis *E 1. Pith. Mad.;* zavus *V 3.* monitam *E 1.* vero *deest E 2. V 1. 2.* spatibus] ita *E.*
 40 *V 2;* spathis *cett.* || l. 15. noviter] nobiter *E 2;* nobiliter *V 1. 2.* forsitan] forsam *E 1;* forsitan *Pith.;*
 forsitan *cett.* || l. 18. suorum — servorum *des. V 4.* exercitu *E.* progressionem] ita *E 1. V 1;* progressionem *cett.* || l. 19. descripta] ita *E 2. V 2;* descripta *E 1. V 1;* discussa *V 16.* || l. 20. inst.
 adque discr.] adque descripta *des. E 1. Pith. Mad.;* atque descripta *V 1.* decimam partem *V 2.*
 l. 21. bellica *E 1. V 2.* secum] secundum *E 1.* in (*post add. al. m.*), expeditio *E 2;* in expeditione
 45 *V 1;* in expeditionem *V 2.* potestate] ita *E. V 1;* potestatem *cett.*

1) 'Zaba' est loricae species; v. Ducange, *Glossarium s. h. v.* 2) 'Scrama', vox Germanica, significat gladii speciem; v. Ducange *s. h. v.*

IX, 2, 9. *Recc. deest.*

Err.] reducendum^{††} est, ut, cui hoc idem princeps prelargiri decreverit, in eius subiaceat potestate. Quicumque vero ex palatino officio ita in exercitus expeditione profectus extiterit, ut nec in principali servitio frequens existat, nec in wardia cum reliquis fratribus suis laborem sustineat, noverit se legis huius sententia feriendum; excepto si eum manifesta languoris ostensio conprobaverit morbidum. Nam et si quisque exercitium, in eadem bellica expeditione proficiscens, minime ducem aut comitem aut etiam patronum suum secutus fuerit, sed per patrocinia diversorum se dilataverit, ita ut nec in wardia cum seniore suo persistat, nec aliquem publice utilitatis profectum exhibeat, non ei talis profectio in inputanda est, sed superiori ordine, que de vilioribus inferioribusque personis in hac lege decreta sunt, in semetipsum noverit sustinere. His igitur ordinatis atque compositis, restat, ut frenum cupiditati eorum ponamus, quos ad peragenda negotia utilitatis nostre impingimus. Et ideo nullus dux, comes, thiufadus seu quislibet commissos populos regens accepto beneficio vel qualibet occasione sue pessime voluntatis quemquam ex suis subditis de bellica profectioe dimittat, aut admonitiones ipsas, que fieri debent progressionem¹ exercitus vel inductione armorum, sub ista quasi admonitionis occasione interserat, unde quemquam illorum militare presumat². Nam quisquis talia agens pro his, ut dictum est, causis a quolibet aut oblatum quodcumque perceperit, aut ipse quidquam cuiuscumque exegerit, et quidem si de primatibus palatii fuerit, et illi, a quo tale aliquid accepit, in quadruplum satisfaciatur, et principi pro eo solo, quo se munificare presumpsit, libram^{†††} auri solviturum se noverit. Minores^{*†} vero persone, ab honore vel dignitate ingenuitatis

^{††}) *Pro* reducendum est — noverit sustinere (*infra* l. 12) *praebent* V 15. 16: est reducendum, qualiter id ipsum de hac medietate, quod minus unusquisque secum in exercitum duxerit, cui hoc idem princeps prelargiri decreverit, sui maneat incunctanter arbitrii.

^{†††}) V 16. 17: triginta auri solidos.

^{*}) V 15. 16. 17 et '*ex codice vetustissimo*' 18: Minores vero persone et ea, que acceperint, in duplum illis, a quibus sunt ablata vel exacta, restituant, et ipsi L flagella publice verberati suscipiant. Huius

IX, 2, 9. l. 1. reducendus E 1. largire E 1. || l. 3. exercitui E 1. V 3. expeditione] expeditionem E 1. V 2; deest V 3. || l. 4. existat] adsistat E 1. Pith. uardia E 1. V 3. Pith.; guardia cett. l. 6. languoris E 2. et si] ita E; si V 1. 2. Pith. Mad. || l. 7. eandem bellicam expeditionem V 1. 2. || l. 8. comitem aut etiam patronum suum] c. suum aut etiam p. E 1; c. suum aut etiam p. suum Pith. || l. 9. neque E 1. Pith. uardia E 1. V 3. Pith.; guardia cett. || l. 10. utilitati E 1. Pith. non] ita E. V 1. 2; nec cett. || l. 11. imputandum V 2. superiori ordine] ita E 2. V 1. 2. 4; superiorem ordinem E 1; superiorum ordinem V 3. Pith. Mad. || l. 13. igitur] ergo V 2. compositis] 40 constitutis V 16. cupiditatis V 1. eorum pon.] eis imponamus V 2. || l. 15. comis E 1. thiufadus] ita E 1. 2; thiuphadus V 1; tiuphadus V 2; tiufadus cett. commissus populo E 2. || l. 16. sue] seu E 1. Pith. voluntatis] voluntatis E 2; voluntatis cett. || l. 17. ex] e E 1; de V 3. Pith. || l. 18. que] 45 quas E 1. V 2. inductione] ita E 2. V 1. 2; indictione E 1. Pith. || l. 19. amonitionis E 2; ammonitionis V 1. occasionis E 2. interserant E 1. || l. 21. perceperit] preceperit E 2. V 1. || l. 12. cui- cumque] ita E. V 1; cuiuscumque Mad. et quidem] ita E 1. V 1. 2; equidem E 2. || l. 23. aliquid deest E 1. Pith. || l. 24. quo] qui V 1. 2. solviturum se noverit] ipsa persolvat V 3. solbiturum E 2. l. 33. restituantur V 18. verberati des. V 18.

1) Scribi debuit pro (vel de) progressionem. 2) Haud aperte intelligitur, quid sibi velit haec sententia.

Recc. deest. | *Erv.]* private, in potestate sunt principis redigende, ut, quod de eis vel IX, 2, 9.
de rebus eorum iudicare elegerit, sue subiaceat modis omnibus potestati.

sane legis edictum ab anno secundo regni nostri ex die kalendarum
Novembrium decernimus valiturum.

5 *Recc. Erv.]* III. TITULUS: DE HIS, QUI AD ECCLESIAM
CONFUGIUNT¹.

I. Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.

II. Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

III. De damno hominem ab ecclesia abstrahentis.

10 IIII. Ut debitor sive reus de ecclesia non abstrahantur, sed que sunt debita
reddant.

Recc. Erv.] I. ANTIQUA.

IX, 3, 1.

Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.

15 Nullus² de ecclesia ausus sit aliquem violenter abstraere, nisi ad ecclesiam
confugiens armis se fortasse defensare voluerit³.

Recc. Erv.] II. ANTIQUA.

IX, 3, 2.

Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

20 Qui⁴ ad ecclesie porticos confugerit et non deposuerit arma, que tenuit, si
fuerit occisus, percussor in loco sancto nullam fecit iniuriam nec ullam calumniam
pertimescat.

IX, 2, 9. l. 1. potestate] *ita* E 2. V 1. 2; potestatem *cett.* redigende] religende E 2. || l. 2. iudi-
care — potestati] voluerit facere licitum abeat V 3. || l. 4. decrevimus V 18.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 17. 18. — l. 5. ECCLESIAM R 1. E 2.
l. 6. CONFUGIUNT] *ita* R. E 2; CONFUGIUM FACIUNT E 1. V 1. 2. 17. 18.

25 *Index capitulorum.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 7. ecclesiam] ecclesiam, et *ita* plerumque eccles-
pro eccles- R 1. E 2. abstrahatur R 2. E 2, et *similiter* saepius. nisi a. def. des. R 2. || l. 8. occidatur
deest R 2. || l. 9. hominum R 2. || l. 10. distraentis E 2. sed] si E 1; et E 2.

IX, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 17). — l. 12. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3.
15. 17; *deest* R 2. E. V 1—5. || l. 14. de ecclesiam R 2. E 2. abstraere] *ita* R 1. E 2; abstrahere *alii.*
30 l. 15. se] sese V 1. defensare] *ita* R. E 1. *Pith.*; defendere *cett.*

IX, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 17). — l. 16. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3.
8. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. 2. 4. 5. || l. 17. ad ecclesia R 1. || l. 18. ad ecclesiam p. R 2. E 2.
porticos] *ita* R. E 2; porticus E 1. V 1. 2. *alii.* || l. 19. fecit] fecerit E 2; fecisse V 1.

1) *Rubrica tituli ad verbum ex Codice Theodosiano IX, 45 recepta est. Cf. cum legibus*
35 *tituli huius Cod. Theod. IX, 45, 1. 4. 5; Nov. Maior. 11. additamentum: Illud quoque etc.;*
L. Baiuv. 1, 7; supra V, 4, 17; VI, 5, 16. 18; v. E. Loening, 'Gesch. d. D. Kirchen-
rechts' I, p. 317 sq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 374 sqq. 2) *Lex Eurici, ut videtur. Cf.*
L. Baiuv. 1, 7, (1): Si culpabilis aliquis confugium ad ecclesiam fecerit, nullus eum vi abs-
trahere ausus sit . . . 3) *Cf. Cod. Theod. IX, 45, 4 (= L. Rom. Vis. C. Th. IX, 34, 1).*

40 4) *Cf. Cod. Theod. l. c. § 3: Hos vero, qui templa cum armis ingredi audent, . . . si*
noluerint arma relinquere . . ., armatis, si ita res exegerit, intromissis, trahendos se abs-
trahendosque esse cognoscant et omnibus casibus esse subdendos. Interpr.: Sane qui ad loca
sancta confugerint, arma, si qua secum portaverint, mox deponant . . . Quod si deponere arma
noluerint . . ., sciant se armatorum viribus extrahendos.

IX, 3, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

De damno hominem ab ecclesiam abstrahentis.

Si¹ quis de altaribus servum suum aut debitorem, non traditum sibi a sacerdote vel ab ecclesie custodibus, violenter abstraxerit, si onestioris loci persona est, ubi primum iudici de eo fuerit relatum, altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exolvere 5 solidos C, inferioris loci persona det solidos XXX. Quod si non habuerit, unde conponat, correptus a iudice in conventu C flagella suscipiat. Dominus vero servum, sive creditor debitorem recipiat excusatum.

IX, 3, 4. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

Ut debitor sive reus de ecclesia non abstrahantur, sed que sunt 10 debita reddant.

Eos, qui ad ecclesiam vel ad ecclesie porticos confugerint, nullus contingere presumat, sed presbitero vel diacono repetat, ut reformet; et seu debitor sive reus, qui confugerat, si non meretur occidi, aput repetentem ecclesie cultor interveniat, ut ei veniam det, et exoratus indulgeat. Quod² si debitor aliquis ad ecclesiam con- 15 fugerit, eum ecclesia non defendat, sed presbiter aut diaconus debitorem sine dilatione restituat; ita ut ipse, qui debitum repetit, nequaquam cedere aut ligare eum presumat, qui ad ecclesie auxilium decurrit; sed presente presbitero vel diacono constituatur, intra quod tempus ei debitum reformetur. Quia, licet ecclesie inter- ventus religionis contemplatione concedatur, aliena tamen retineri non poterunt. 20

IX, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 16. 17). — L 1. ANTIQUA] ita R 1. E 2. V 1. 2. 8. 15. 17; *deest* R 2. E 1. V 3. 4. 5. || L 2. hominis ab ecc. abstr. R 2; hominis ab ecclesia hominem abstr. V 2. ab] abs R 1. ecclesiam R 1. E 2; ecclesia *cett.* distraentis E 2. L 3. altare V 3. sacerdotem R 2. E 2. || L 4. abstraxerit] distraxerit *Pith.* onestioris] onestior R 1; onesciores R 2; onesti E 2; honestior V 1; honestioris *cett.* ubi primum] ita R 1. E 2. V 1. 2; *des.* 25 V 3; ut primum *cett.* || L 5. iudici] ante iudicem V 3. de eo — cui *des.* R 2. relatum] revelatum V 1. 2. 5. 15; intimatum V 16. altari V 2. || L 6. C] centum R 2. E 1. inferioris] si inferioris R 2; inferior R 1; inferiores E 2. V 1. 2. loci] ita R; vero loci E. V 4. 15. *Pith.*; vero *cett.* persona] persona est R 2; persone E 2. V 1. 2. det] *deest* R 1; dent E 2. V 1. 2. habuerint V 2. conponat] conponant V 2; persolvat E 1. V 3. || L 7. correpti V 1. 2. in conventu] ita R. E 1; in 30 conventu publice *cett.* suscipiant V 1. 2; capiat V 4. sive] sibi et V 1; sibi sive V 2. || L 8. creditor debitorem] creditorem *al. m. corr.* creditor debitorem E 2.

IX, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15. 16. 20). — L 9. ANTIQUA] ita R 1. V 8. 15; *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. 4. || L 10. de] ab V 1. 2. abstrahatur V 2. || L 12. porticos] ita R. E 2. V 3; porticus E 1. V 1. 2. *alii.* || L 13. sed a presb. V 16. diacone E 2. repetat] repe- 35 tantur, *om.* ut reformet, V 15. 16. debitor seu servus sive reus V 16. || L 14. confugerit *Pith.* non *deest* V 4. meretur] moretur V 2. 3. ecclesie R 1. cultor] ita R. E 1. V 3. 15. *Pith.*; custor E 2; custos *cett.* || L 16. defendat] ita R. E 1. V 3. 15. 16. 20. *Pith.*; vindicet *cett.* sed] nec V 3. debitori V 2. || L 17. dilatione] aliqua excusatione V 16. cedere] concidere R 1. eum aut ligare R 2. || L 18. qui] quia V 1. 2. ecclesiam V 3. auxilium] ausilium R 2. E 2; *deest* V 3. decu- 40 currit E 1; concurrat V 1; recurrit V 2. || L 19. intra] ita R. E 1. *Pith.*; infra *cett.* reformet R 2. interventos R 2. || L 20. contemplationem R 1. aliene E 1. retinere E 1. V 1. 2. poterint E 2. V 2.

1) Cf. *L. Baiuv.* 1, 7, (4). 2) Cf. *Cod. Theod.* IX, 45, 1: Publicos debitores, si confugiendum ad ecclesias crediderint, aut illico extrahi de latebris oportebit etc. Sciat 45 . . . auctoritas tua, neminem debitorum posthac a clericis defendendum . . . ; cf. *ib.* LX, 45, 2.

Recc. Erv.] De homicidis autem, maleficis et veneficis in eorum titulis leges sunt IX, 3, 4. requirende¹.

IX, 3, 4. l. 1. homicidis] *ita legendum contra meliores codices*; homicidiis R. E 2; homicidarum V 1. maleficis] aut m. V 2; maleficiis V 1. veneficis] veneficum V 1; beneficis furtis V 3. leges] lege R 2. E 2. || l. 2. Post requirende sequuntur in V 3 haec: Explicit liber IX. Fls Vamba rex. Incipit liber X.

1) *Ex legibus antiquis, quae hic allegantur, una solummodo servata est, sc. VI, 5, 18, de interfectoribus proximorum ad ecclesias confugientibus lata. Leges vero VI, 2, 1—4, quae de maleficis et veneficis agunt, neque ad ius asyli ecclesiarum spectant, neque antiquae sunt leges, sed Chindasvindi regis. Antiquae leges, quibus Chindasvindo illas substituit, sententias de maleficis et veneficis ad ecclesias fugientibus continuisse videntur. Lex VI, 5, 16 autem: Si homicida ad ecclesiam confugiat, a Chindasvindo haud dubie antiquiori eiusdem argumenti substituta est. Cf. supra p. 281, n. 1.*

Recc. Err.] DE DIVISIONIBUS, ANNORUM TEMPORIBUS
ADQUE LIMITIBUS.

LIBER DECIMUS.

I. TITULUS: DE DIVISIONIBUS ET TERRIS AD PLACITUM DATIS.

- I. Ut valeat semel facta divisio. 5
- II. De non revocanda divisione inter fratres, [etiam si sine scriptura sit facta, solum si id idoneo teste convincat].
- III. Ut, quod a plurimis et a melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat immutari.
- IIII. Ut liceat uni heredi respondere, si ab aliquo petitur, et petere, si causa 10 qualicumque compellitur.
- V. Si placitum quis divisionis inrumpat, divisam partem usurpans.
- VI. Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit.
- VII. Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua sortem non habet.
- VIII. De divisione terrarum facta inter Gothum adque Romanum. 15
- VIIII. De silvis inter Gothum et Romanum indivisis relictis.
- X. Quod ea, que servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit.
- XI. Ut, qui terras ad canonem accipit, placitum servet.
- XII. De terris, que definito annorum numero per placitum dantur. 20
- XIII. Si ille, qui ad placitum accipit terras, extendat culturas.
- XIIII. Si inter eum, qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oriatur.
- XV. Ut, qui ad excolendum terram accipit, sicut ille, qui terram dedit, ita et iste censum exolvat.

LIB. X. TIT. I. *Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 1. DIVISIONIBUS] ET add. E. 25*
V 2. Pith. Mad. ANNORUM] deest V 2. Pith.; ET add. R 2. E 2. V 1. || l. 2. ATQUE R 2. E 1. F.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. refocanda R 1. etiam — convincat des. R. l. 7. per idoneum E 2. || l. 8. devisione R 1. et a] et E 1; vel E 2. est — immutari des. R 2. l. 9. et det.] vel det. E 2. liceat inm.] conbeniat aliquatenus inm. E 2. || l. 10. si — petere des. E 2. petitur] ita R 1. E 1; patitur R 2. et — compellitur omissa des. R 2. petere — compellitur abscisa 30 des. R 1. || l. 11. compellitur] et respondere, sicut decet add. E 2. || l. 12. inrumpat] interrumpat R 2. divisam partem] ita E; divisa parte R 1; divisam — usurpans des. R 2. || l. 13. terrā R 2. construxerit] struerit E 1. || l. 14. alienam terram R 2. E 2. sortem al. m. corr. partem R 1. sorte non abet R 2. || l. 15. Gothum E 1. adque] ita R 2. E 2; et R 1; atque E 1. || l. 16. Gothum E 1. || l. 17. Quod] Ut R 2. et excepto E 1. || l. 18. valere] et balere E 2. valere non poterit 35 des. R 2. || l. 19. Ut deest R 2. cannonem R 1. accepit E 2. || l. 20. numerum R 2. || l. 21. accepit E. || l. 22. accepit E 2. contentio oriatur des. R. || l. 23. excolendum] colendum E 1. sicut — exolvat des. R 2; sicut — dedit des. E 2. || l. 24. iste] ste R 1; his per E 2. exolvat deest etiam R 1.

Recc. Erv.] XVI. Ut, si Goti de Romanorum tertiam quippiam tulerint, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

XVII. De mancipiorum agnationibus dividendis adque eorum peculiis partiendis et decernendis.

5 XVIII. Ut peculium et peculiarem ad unam intelligentiam habeatur.

XVIII. Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

Recc. Erv.]

I. ANTIQUA.

X, 1, 1.

Ut valeat semel facta divisio.

Valeat semel facta iusta divisio, et nulla postmodum inmutandi admittatur hoccasio.

10 **Recc. Erv.]**

II. ANTIQUA.

X, 1, 2.

De non revocanda divisione inter fratres, etiam si sine scriptura sit facta, solum si idoneo teste convincat.

Divisione factam inter fratres, etiam si sine scriptura inter eos convenerit, permanere iubemus, dummodo a testibus idoneis conprobetur, et divisio ipsa plenam habeat firmitatem.

15 **Recc. Erv.]**

III. ANTIQUA.

X, 1, 3.

Ut, quod a plurimis et melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat inmutari.

Si plures fuerint in divisione consortes, quod a multis vel melioribus iuste constitutum est, a paucis vel deterioribus non convenit aliquatenus inmutari.

20 **Recc. Erv.]**

III. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

X, 1, 4.

Ut liceat uni heredi respondere, si ab aliquo petitur, et petere, si causa qualicumque compellitur.

Cum prisce legis¹ autoritate fuerit constitutum, ut his, qui ad dicendam causam

l. 1. Gothi E 1. tertiam] ita R. E 2; tertia E 1. tulerint] tollerint R 1. iudice — reforment
25 des. R 2. || l. 3. agnationibus R 2. E 1. dividendis — decernendis des. R 2. peculio R 1. || l. 5. peculiarem] ita R; peculiarem E. intelligentiam R 2. E 2. habeatur deest R 2.

X, 1, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 17). — l. 7. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 15. 17. Pith.; deest R 2. E 2. V 1. 2. 3. 5. || l. 9. iusta div. facta V 2. iusta] deest R 2; iusta et
30 mutandis R 1. amittatur R 1; videatur V 5. hoccasio] ita R; deest V 3; occasio cett.

X, 1, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15). — l. 10. ANTIQUA] ita R 1. E 1. V 15; deest R 2. E 2. V 1. 2. 3. 5. || l. 11. revocandam R 1; removenda E 1. etiam si — fratres des. R 1. etiam si] si deest R 2. || l. 12. solum si] ita R 2. E 1; si id solum V 2; solum si id cett. idoneo teste] ita R 2; ideo teste E 1; per idoneo teste E 2; per idoneum testem V 1. 2. convincat] ita R 1.
35 E. Pith.; convincitur V 1. 2; convincatur Mad. || l. 13. Divisione R 2. scripturam R 1. conveniat R 2. || l. 14. a testibus] ita R 1. E; testibus cett. ipsa] ita R 1. E. V 1. 2. 3. 18. Pith.; ista Mad. plenissimam R 2.

X, 1, 3. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15). — l. 15. ANTIQUA] ita R 1. V 15. Pith.; deest R 2. E. V 1. 2. 3. 5. || l. 16. pluribus Pith. et mel.] vel mel. E 2. V 1. || l. 17. et det.]
40 vel det. E 2. V 1. 2. liceat] conveniat aliquatenus E 2. V 5; convenit aliquatenus V 1. || l. 18. constituti consortes V 3. vel melioribus] ita R; vel a melioribus E. V 1. 2. 8; et a melioribus Mad. iustum V 2. || l. 19. est a] et de R 2. vel deterioribus] ita R. E. V 1. 2. 5. 8; et det. Mad. immutare V 1.

X, 1, 4. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 8. 14. 20. — l. 20. FL. — REX des. E 2. V 1—5. 8. 20. CHINDASVINDUS] ita R 2; CHINDS R 1; UNS E 1. Pith.; RCSTS V 14. || l. 21. et
45 respondere R 2. E 1. V 2. si — petere des. E 2. V 2. alico R 2. petitur] ita R. E. V 1. 2. Pith.; petatur alii. Mad. petere deest V 3. || l. 22. compellitur] compellatur V 1; et respondere sicut decet add. E 2. V 1. 2. || l. 23. autoritate] ita R; auctoritate cett. ut] et R 2. his] ita R; is cett.

1) Lex non servata, cui haec substituta est.

X, 1, 4. *Recc. Erv.*] compellitur, non nisi presente eo, qui rei litigiose consors est, audiatur, satis ex hoc petitorum negotia superflue conspeximus dilatari, cum ad dicendam causam pro sua unusquisque persona sufficiat. Igitur ne callida oppositione causantis, dum excusatio pretenditur pro consorte, tricennalis obviet annositas petitori, providentissima deliberatione sancimus, ut, remota excusatione, consortium tam pro eorum 5 quam pro sua persona qui iudicialiter pro comunibus rebus fuerit adpellatus respondeat. Nec ullum preiudicium consortis absentia, si coheres eius iustissime, seu etiam per comentum aut per ignavia fuerit superatus, incurrat; sed si reparare negotium legaliter intenderit, permittatur. Abrogata denique suprafate legis tam inconvenientis sententia, hoc salubre decretum per universos regni nostri populos omni decernimus reverentia 10 valiturum. Hac similis etiam hordo servabitur, si unus forsitam ex consortibus quemquam crediderit lite pulsandum.

X, 1, 5. *Recc. Erv.*]

V. ANTIQUA.

Si placitum quis divisionis intrumat, divisam partem usurpans.

Qui placitum divisionis intruperit et quamlibet partem aliene portionis invaserit, 15 tantum de suo, quantum de alieno occupavit, amittat¹.

X, 1, 6. *Recc. Erv.*]

VI. ANTIQUA EMENDATA.

Si vineam aut domum quis in consortis terram construxerit.

Si² quis domino sciente vel consentiente vineam in consortis terram plantaverit aut domum fecerit, vel certe si ipse, qui vineam plantat vel domum facit, ignoraverit, 20 quod portio sit consortis, dum hoc aut testibus aut iuramento firmaverit, aliud tantum terre paris meriti domino illi, in cuius terra vineam plantavit, restituat, et qui posuit

X, 1, 4. *l. 1. rei deest R 2. rei litigiose] religiose E. V 1. 2. 4. consor R. || l. 2. petitorum] petitorum R 2; peritorum Pith. conspeximus E 2. V 1. 2. ad] aut R 1. || l. 3. suam R. personam R 1. || l. 4. consorte] consortibus V 1. 2. 4; consortes E 2. et tricennalis E 2. obviet] 25 obiciat E 2; obiciatur V 5. petitoris R 2. || l. 5. sancimus] sancimus R 2; sancimus E 2; sancimus V 1. consortium] comertium R 2. || l. 6. qui] ita R. E 2; is qui cett. comunibus] ita R 1. E 2; comunibus cett. || l. 7. Nec ullum] Nullum R 2; Ne ullum V 1. coheredes R 2. E 1; quoheres E 2. l. 8. comentum] ita R 1. V 1; comentu E 2; comentum R 2. E 1. V 2. per ignavia] ita R 1; ignabia *al. m. corr.* per ignabia E 2; ignavia V 2; per ignaviam cett. reparare] separare R 2. E. Pith.; parare 30 V 3. || l. 9. suprafate] ita R. E 1. V 1. 2. Pith.; supra facta E 2; supra factae *Mad.* inconvenientiam] ita R 1. E 2 (*ubi sententiam al. m. post add.*); inconvenienti sententia V 1. 2; inconvenientis sententia cett. || l. 10. decretum] edictum *al. m. corr.* decretum E 2. universi R 2. || l. 11. valituri R 2. Hac] ita R; Hec E 2; deest V 1. 2; Ac cett. hordo] ita R; ordo cett. unus] nus R 1. servetur V 1. 2. 5. || l. 12. lite] iterum lite E 2. V 1. 2. 5.*

X, 1, 5. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (15). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 15; deest cett. || l. 15. intruperit E 2. V 1.*

X, 1, 6. *Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 13. 15. 16). — l. 17. ANTIQUA EMENDATA] ita R 1; A NOVITA V 4; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 8; ANTIQUA E 2. V 3. 15; des. R 2. E 1. V 1. 2. 5. || l. 18. quis deest R 1. consortes E. terram] ita R. E 1; terra cett. 40 l. 19. domino — consentiente] nesciens vel sciens V 15. 16. sciente] ita R. E 1. Pith.; nexiente E 2; nesciente cett. consentiente] consiente R 2; absente R 3. V 8. terram] ita R 1. 2. E 1; terra R 3. E 2. V. plantavit R 2. || l. 20. fecit R 2. ignoraverit] aut ignoravit E 1. || l. 21. sit consortis] consortis sui sit V 1. 2. aliut] aut V 1. || l. 22. terre] terra R 2.*

1) *Poena pervasionis rei alienae ex legibus Romanis sumpta; cf. Cod. Theod. II, 26, 2 cum Interpretatione.* 2) *Haec lex, quam inicitur L. Burg. 31, et subsequentes spectant ad divisiones terrae inter Romanos et Gothos saeculo V. factas; cf. Gaupp, 'Ansiedlungen u. Landtheilungen' p. 394 sqq.; Dahn, 'Könige' VI², p. 55 sqq.; H. Brunner, 'D. Rechtsgesch.' I, p. 67.*

Recc. Erv.] vineam securus obtineat. Si vero domino contradicente plantaverit, iuste X, 1, 6. perdat, qui rem alienam domino contradicente plantavit. Similis etiam et de edificiis forma servetur¹.

Recc. desunt. Erv.] Hoc tamen adicimus, ut, si quicumque alteri terram vendiderit
 5 aut donaverit sive commutatam acceperit, que tamen repperiatur quan-
 doquidem non eius iuris fuisse, qui dedit, si ille, qui terram ipsam
 acceperit, in eadem terra domum edificaverit aut vineam plantaverit
 sive oliveta, horta vel pomeria fecerit, sive etiam si quid utilitatis ibi
 10 aut laboris adiecerit, et dominus terre illius, cui terra ipsa debita fortasse
 manebat, callidum se servans contestari noluit, aut fortasse longe com-
 manens id ipsum aut nescierit aut contestari neglexerit, ut in postmodum
 laboratum ibi auferre aliquid possit: dum hoc ipse, cuius eandem terram
 esse patuerit, coram iudice propulsaverit, ab auctore, qui terram ipsam
 iniuste alteri dedit, alteram et similem terram in duplo recipiat; et ille,
 15 qui in eadem terra labores suos exercuit, id, quod laboravit, nullo
 modo perdat.

Recc. Erv.]

VII. ANTIQUA.

X, 1, 7.

Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua sortem non habet.

Qui vineam in alieni fundi territorio, in quo ipse consors non est, sine per-
 20 missione domini, sive per vim aut forsitan domino nescientem vel absente, planta-
 verit, etiam si ei contradictum non fuerit, vineam, quam plantavit, amittat; quia
 sufficere ei debet, quod ad duplacionem rei non addicitur, qui aliena pervasisse
 dinoscitur.

Recc. Erv.]

VIII. ANTIQUA.

X, 1, 8.

De divisione terrarum facta inter Gotum adque Romanum.

Divisio² inter Gotum et Romanum facta de portione terrarum sive silvarum

X, 1, 6. l. 1. obtineat] possideat R 2. E 2. V 1. 2. 15. iuste p.] iuste quod plantavit amittat
 V 16; iuste eam perdat Mad. || l. 2. dom. contradicente] d. nesciente R 1; contra domino eunte
 V 3; d. contraeunte V 15. Lind. plantabit R 2. E 2; plantaverit E 1. et deest Pith. || l. 4. Hoc
 30 tamen et reliqua des. R 1. 2. 3. tamen] tantum E 2. si deest V 1. 2. alteri] alterius V 1. || l. 5. com-
 mutatam acceperit] ita E 2. V 1. 2. 3. 13. 15. 16. Pith.; commutatam acceperit E 1; commutaverit Mad.
 l. 6. ille] ipse V 2. || l. 7. terra] terram E 2. V 1. complantaverit V 2. 5. || l. 8. horta] ita E. Pith.
 in textu; hortum V 3. Mad.; ortos V 1; hortos V 2. Pith. in margine. vel] aut E 2. V 1. 2. pomeria
 ita E 1. V 1. 2. Pith. in margine; pomaria cett. si quid] quicquid V 1. 2. utilitatis ibi] utilitate sibi
 35 E 2. || l. 9. adiecerit] exercuerit V 15. 16. || l. 10. contestare E 2. V 2. noluit] ita E. V 1. 2;
 noluerit cett. || l. 11. ipsum] ipsut E 2. contestare E 2. neglexerit] ita E. V 1—5. 15. 16; noluerit
 Mad. posmodum E 2. || l. 12. ibi] ubi E 2; sibi V 1. 2. auferri V 1. 2. eadem terra V 1. 2.
 l. 13. prop. coram iud. V 2. auctore] actorem E 2. || l. 14. similem E 1. dupplum E 2. recipiat]
 restituat V 3. 15. 16. || l. 15. qui in eadem terra] qui terram E 2; qui plantat vineam et in terra
 40 V 15. 16. exercuit] si (om. V 4) interdictum non fuerit add. V 4. 8. id deest E 2.

X, 1, 7. Codd. R 1. 2. 3. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 16. 17. 18). — l. 17. ANTIQUA] ita R 1.
 V 3; deest R 2. E. V 1. 2. 5. || l. 18. alienam terram E 2. plantaverit Pith. sortem] consortem R 2;
 ipse sortem V 2. || l. 19. Qui] Quis V 1; Si quis V 2. alieni] alio E 2. fundi] fundus R 2. territorio
 E 1. quo] qua V 1. non deest R 2. || l. 20. forsitan R 2. E 2. nescientem] ita R 1. E 2; nesciente cett.
 45 vel abs. des. R 2. absentem E 2. || l. 21. etiam si] sive etiam R 2. ei deest V 2. qui] quia V 1. 2.
 l. 22. duplacione R 1; duplicationem R 2. 3; duplum V 5. pervasisse] ita R. E. V 1—5. 15—18. Pith.;
 praevaricare Mad. || l. 23. dinoscitur] cognoscitur V 1. 2. 5. 17. 18.

X, 1, 8. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 17. 18). — l. 24. ANTIQUA] ita R 1; deest
 R 2. E. V 1. 2. 3. 5; NOVA LEX V 15. || l. 25. Goth- pro Got- hic et infra E 1. V 1. adque] et
 50 E 1. Pith. || l. 26. de portione] duplacione R 2.

1) Cf. M. Wolff, 'Der Bau auf fremdem Boden' p. 13 sq. 2) Cf. Gaupp l. c. p. 397.

X, 1, 8. *Recc. Err.*] nulla ratione turbetur, si tamen probatur celebrata divisio, ne de duabus partibus Goti aliquid sibi Romanus presumat aut vindicet, aut de tertia Romani Gotus sibi aliquid audeat usurpare aut vindicare, nisi quod a nostra forsitan ei fuerit largitate donatum. Sed quod a parentibus vel a vicinis divisum est, posteritas inmutare non temtet. 5

X, 1, 9. *Recc. Err.*]

VIII. ANTIQUA.

De silvis inter Gotum et Romanum indivisis relictis.

De¹ silvis, que indivise forsitan residerunt, sive Gotus sive Romanus sibi eas adsumserit, fecerit fortasse culturas, statuimus, ut, si adhuc silva superest, unde paris meriti terra eius, cui debetur, portioni debeat compensari, silvam accipere non recuset. 10 Si autem paris meriti, que compensetur, silva non fuerit, quod ad culturam excisum est dividatur.

X, 1, 10. *Recc. Err.*]

X. ANTIQUA.

Quod ea, que servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit. 15

Quidquid² servus domino non iubente dividerit vel fecerit, excepto quod lex permittit³, firmum non esse iubemus, si id dominus servi noluerit custodire.

X, 1, 11. *Recc. Err.*]

XI. ANTIQUA.

Ut, qui terras ad canonem accipit, placitum servet.

Terras⁴, que ad placitum canonis date sunt, quicumque suscipit, ipse possideat²⁰ et canonem domino singulis annis, qui fuerit definitus, exolvat; quia placitum non potest inrumpi. Quod si canonem constitutum singulis annis implere neclexerit, terras dominus post suo iure defendat; quia sua culpa beneficium, quod fuerat consecutus, amittit, qui placitum non inplesse convincitur.

X, 1, 8. l. 1. probatur *deest* E 2. celebrata] celata V 3. divisio ne] divisione R; dibisio 25 (ne om.) E 2; divisio nec E 1. V. || l. 2. sibi *deest* R 1. presumat aut vindicet] presumat usurpare aut vindicare V 15. de *deest* R 2. || l. 3. audeat] presumat R 2. a nostra] de nostra E 1. Pith.; dns R 2; nostra V 3. forsitam R 2. E 2. || l. 4. a vicinis] ita R 1. E 1; a *deest* cett. divisum] ad usum E 2. || l. 5. temtet] ita R 1. E 2; temptet E 1. V 1; tentet alii.

X, 1, 9. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 13. 15. 16. 18). — l. 6. ANTIQUA] ita 30 R 1. V 3. 15; *deest* R 2. E. V 1. 5. || l. 7. Goth- pro Got- hic et infra E 1. V 1. || l. 8. indivise] indivisis E 2; indivisis et R 2. residerunt] ita R 1. 2. E. V 3; recidere R 3; resederunt V 17. Pith.; residuae erunt V 13. 15. 16; restiterunt V 1. 2. Mad. sive — sive] seu — seu R 2. E 1; seu — sive E 2. V 2; si seu — sive V 16. eas] ea R 2. || l. 9. adsumserit] ita R 1. 2; presumerint et E 2. V 1. 5; presumerit et V 2. 18; adsumserit et cett. fecerint V 1. 5. || l. 10. terra — meriti *des.* R 2. 35 terram — compensare E 2. V 1. 2. || l. 11. que] qui E 2. compensatur E. quod] hoc quod V 1. 2. excisum] ita R; exisum E 2; scissum E 1. V 1. 2; scisum Mad.

X, 1, 10. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15). — l. 13. ANTIQUA] ita R 1. V 15; *deest* cett. || l. 14. que] quod E; *deest* V 2. || l. 15. poterit] potest R 1; poterunt V 2. || l. 16. dividerit] ita R 1. 2; diviserit R 3. E. V. || l. 17. permittit] iubet V 1. 2; iubet permitti E 2; iubet et permittit 40 V 4; iubet permittit V 5.

X, 1, 11. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 15. 16. 17). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. V 15. 17; *deest* cett. || l. 19. Ut *deest* R 2. E 1. accipit] ita R 1. E 1. V 1. 2; acceperit E 2; accipit cett. || l. 22. potest] ita R 1. V 5. 15. 16; potest, ut videtur, corr. oportet E 2; oportet R 3. E 1. V 1. cett. canonem const.] annonas constitutas V 15. 16. neclexerit] ita R; neglexerit cett. || l. 23. post] 45 ita R 1. 2. V 3; pro R 3. cett. consecuturus V 1. || l. 24. amittat V 1. implevisse V 1.

1) Cf. L. Burg. 13. 54, 2; 67; Gaupp l. c. p. 398. 2) Cf. II, 5, 5. 3) Cf. V, 4, 13; 7, 16. 4) Cf. de hac lege et subsequentibus Dahn, 'Studien' p. 105 et formulas epistularum precariorum collectionis Visigothicae nr. 36. 37, LL. Form. p. 591. Supplementum praebet X, 1, 19.

Recc. Err.]

XII. ANTIQUA.

X, 1, 12.

De terris, que definito annorum numero per placitum dantur.

Si per precariam epistulam certus annorum numerus fuerit comprehensus¹, ita ut ille, qui susceperat, terras post quodcumque tempus domino reformaret, iuxta conditione placiti terram restituere non moretur.

Recc. Err.]

XIII. ANTIQUA.

X, 1, 13.

Si ille, qui ad placitum accepit terras, extendat culturas.

Qui ad placitum terras suscipit, hoc tantum teneat, quod eum terrarum dominus habere permiserit, et amplius non presumat. Quod si culturas suas longius extendisse cognoscitur et sibi alios ad excolendos agros forte coniunxerit, aut plures filii vel nepotes in loci ipsius habitatione subreverint, aut campos, quos ei dominus terre non prestiterat, occupaverit, aut silvam, que ei data non fuerat, propter excolendos agros aut conclusos aut facienda forsitan prata succiderit: quidquid amplius usurpavit, quam ei prestitum probatur, amittat, et in domini consistat arbitrio, utrum canon addatur, han hoc, quod non prestitit, dominus ipse possideat. Quod si tantummodo alicui ager sit datus, et data

<i>Recc.]</i> silva non fuerit, sine iussu domini nihil de silva qui agrum suscepit usurpet.	<i>Err.]</i> silva vel campus non fuerit, sine iussu domini nihil de silva vel campo qui agrum suscepit usurpet.
--	--

Recc. Err.]

XIII. ANTIQUA.

X, 1, 14.

Si inter eum, qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oriatur.

Si² inter eum, qui accipit terras vel silvas, et qui prestitit, de spatio, unde prestiterit, fuerit orta contentio, tunc, si superest ipse, qui prestitit, aut, si certe

X, 1, 12. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4). 5. (15. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 15; *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. || l. 2. diffinitio V 1. dantur] servet R 1. || l. 4. suscepit R 1. reformaret] ita R 1. 3. E 1. V 2. 15. 16; reformare R 2; reformet *cett.* || l. 5. terram] terras R 2. 3. E. V 1; tentis V 2; qui accepit *add. Mad.*

X, 1, 13. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 13. 14. 15. 16). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. V 15; NOVITA V 4; NOVITER EMENDATA V 8; *deest cett.* || l. 7. accipit R 1. V 2; acceperit R 2. et ext. V 1. || l. 8. terram R 3. V 1. suscipit R 1; suscepit E 2. V 1. || l. 9. permiserat E 1; permittit E 2. V 1. 2. culturas suas] ita R. E. V 1—5. 8. 15. 16; terras culturae *Mad.* || l. 10. coniunxerit] ita R 2. 3. E 1. V 13. 14. *Pith.*; coniunxerit R 1; conduxerit *cett.* filios V 2. || l. 11. in loco R 1. subreverint] ita R 1. *Mad.*; successerint R 2. E. V 1—5. 8; suscepit R 3. aut] et aut V 2. || l. 12. prestiterit V 2. data] donata R 1; datum V 1. agros aut conclusos] agros concludendos V 1. 5; vel concludendos agros V 2. || l. 13. succederit R 2; successerint E 2. usurpaverit V 2. l. 14. probatur] fuerat V 1. 2. 4. 5. 16. arbitrium R 1. addatur] atatur R 1; *deest* V 3. || l. 15. han hoc] ita R 1; hanc hoc R 2. E 2; an hoc *cett.* non] dominus E 1; domino *Pith.* Quod si] ita R. E 1. V 2. *Pith.*; Si *cett.* || l. 16. ager sit datus] agros insistat E 2. || l. 17. silva — usurpet (*col. 1*) R. silva — usurpet (*col. 2*) E. V 1. 2. || l. 18. vel de campo V 1. || l. 19. suscepit] cepit *Pith.*

X, 1, 14. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15. 16). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. V 15; FLS RCDS REX V 1; FLS GLS RC REX V 2; FLS RCS REX V 8; FLS GLS REX V 4; *deest* R 2. E. V 3. || l. 21. dat] det V 1. || l. 22. accipit] accepit R 2; dat et accipit E 2. V 2. 3. vel] ita R. E. V 2; aut *alii.* de spatio] de spatio R 1; de eo spatio R 3; det spatium E 2. V 2; de spacium V 1. || l. 23. et si fuerit E 2. superest] ita R. E. V 2; suprestis est V 3; superstis est *cett.*

1) In formulis precariarum p. 386, n. 4 allegatis certus annorum numerus non comprehenditur. 2) V. interpretationem legis huius, quam dedit Aug. Meitzen, 'Volkshufe u. Königshufe' (extractum ex 'Festgabe für G. Hanssen zum 31. Mai 1889') p. 17 sqq., et Dahn, 'Könige' VI², p. 56.

X, 1, 14. *Recc. Erv.*] mortuus fuerit, eius heredes prebeant sacramenta, quod non amplius autor eorum dederit, quam ipsi designanter ostendant. Et sic, postea quam iuraverint, presentibus testibus ei, que observentur, signa constituent, ut pro ea re deinceps nulla accedat causatio. Si vero consortes eius non dignentur iurare aut forte noluerint vel aliquam dubietatem habuerint, quantum vel ipsi dederint vel antecessores eorum, ipsi, 5 ut animas suas non condemnent, nec sacramentum prestant, sed ad tota aratra¹ quantum ipsi vel parentes eorum in sua sorte susceperant, per singula aratra quinquagenos aripennes² dare faciant, ea tamen conditione, ut, quantum occupatum habuerint vel cultum, mixti³ quinquaginta aripennes concludant. Nec plus, quam eisdem mensuratum fuerit aut ostensum, nisi terrarum dominus forte prestiterit, 10 audeant usurpare. Quod vero amplius usurpaverint, in duplum reddant invasa.

X, 1, 15. *Recc. Erv.*]

XV. ANTIQUA.

Ut, qui ad excolendum terram accipit, sicut ille, qui terram dedit, ita et iste censum exolvat.

Qui⁴ accolam in terra sua susceperit, et postmodum contingat, ut ille, qui 15 susceperat, cuicumque tertiam reddat, similiter sentiant et illi, qui suscepti sunt, sicut et patroni eorum, qualiter unumquemque contigerit.

X, 1, 14. l. 1. sacramenta] *ita R 1. E 1. V 1. 2. Pith.*; sacramentum *cett.* autor] *ita R 1; deest E 2; auctor cett.* || l. 2. ipsi designanter ostendant] *prosignator ostendit E 2. ostendant] ita R 1; ostendunt cett.* || l. 3. ei] *ita R. E. V 1. 2. 3; eis Pith.; deest Mad.* observantur V 2. et signa V 1. 20 l. 4. accidat V 2. consortes eius] *constanter al. m. corr. consortes eius E 2. eius] aut add. E 1. V. dignantur V 2. vel] ita R. E. V 1; aut Mad.* || l. 5. quantum] *vel quantum V 2; quam R 2.* l. 6. ut] *aut E; aut corr. ut V 2. nec] per R 1. ad] ita R. E. V 2. 4; deest V 1. 3. Mad.* || l. 7. in suam sortem E 2. V 1. per singula aratra] *pro singulis aratris V 16; des. V 5.* || l. 8. arripennes dari V 1. faciant] *debent E 1. Pith.* conditione] *ratione R 3. V 3.* || l. 9. culti V 2. mixti] *ita R 1. 2. 25 E 2. V 1. 3. 4; mixtum V 2; seu mixtum R 3; mixii E 1; mixtu Pith.; nisi Lind.; iuxta sine ulla varia lectione Mad.* || l. 10. in eisdem Pith. ostensum R 2. E 2. V 1. aut] *ad V 1.*

X, 1, 15. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16. 18).* — l. 12. ANTIQUA] *ita R 1. V 15; FLS VAMBA V 3; deest cett.* || l. 13. Ut *deest R 1. E 1.* excolendam E 1. V 1; colendam Pith. accipit] *accepit E 2; suscipit E 1. V 1. 2; suscipiat V 3.* || l. 14. iste *deest Pith.* censum] *consensum 30 R 2.* || l. 15. accolam in] *agricolam in V 16; ad excolendam E 2; ad excolendum V 1. 2. terram E. V 2. sua] suam E 1; deest E 2. V 1. 2.* susceperit] *acceperit V 2.* || l. 16. tertiam] *tertium E 1; terram V 16. 18. similiter — sunt des. E 1. Pith.* sentiant] *ita R 1. 3. E 2. V 1. 2. 3. 5. 8. 15. 16. 18; sententiant R 2; sint Mad.* illi] *hii V 2.* || l. 17. contingerit E 2. V 1. 2.

1) Aratrum, maior agri mensura (*Thesaurus linguae Latinae II, col. 400: 'modulus agri 35 culti'*). Cum de unoquoque patroni aratro 50 semiugera colono deputentur, 50 iugera unum aratrum, aequale fere manso nostro ('Hufe'), effecisse videntur. 2) Aripennis h. l. est semiugerum. Cf. *Isidori Origines XV, 15, 4: Actus quadratus undique finitur pedibus centum viginti. Hunc Baetici arapennem (sic!) vocant; 5: Actus duplicatus iugerum facit . . . Iugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti. Cf. p. 342, n. 2.* 40 3) Mixti vocantur aripennes, quippe qui tam ex terra culta, quam ex terra inculta sumantur. 4) Rubrica neglecta textus ita est interpretandus: Si Gothus, praeter alias terras etiam tertiam Romani cuiusdam tenens (cf. c. 16), accolam suscepit eique aliquam partem possessionis suae excolendam concessit, postea autem tertiam Romano restituere cogitur, non solum de terris, quas liberas tenuit patronus, sed etiam pro portione de eis, quas accolae concessit excolendas, tertia 45 reddi debet. Similiter legem intelligunt etiam Gaupp l. c. p. 405 sq. et R. Salleilles, 'De l'établissement des Burgundes (Extrait de la revue Bourguignonne de l'enseignement supérieur a. 1891)' p. 74 sqq. 80 sq. Dubitat A. Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 109 sq. propter rubricam, quae tertiam pro censu accipit. Equidem vero opinor auctorem rubricae *Recessvindicanae errasse.*

Recc. Erv.]

XVI. ANTIQUA.

X, 1, 16.

Ut, si Goti de Romanorum tertiam quippiam tulerint, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

Iudices¹ singularum civitatum, vilici adque prepositi tertias Romanorum ab illis, qui occupatas tenent, auferant et Romanis sua exactione sine aliqua dilatione restituant, ut nihil fisco debeat deperire; si tamen eos quinquaginta annorum numerus aut tempus non excluserit².

Recc. Erv.]

XVII. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

X, 1, 17.

De mancipiorum agnationibus dividendis adque eorum peculiiis parciendis et decernendis.

Providentissime iustique iuris est, ut formam inveterate censure, que ab equitatis ratione dissentit, novellis etiam sanctionibus emendemus, nec inmerito prius nascendi causas nos expedit arbitrari et ita demum legem ponere nascituris. Si enim filius ab utroque parente gignitur et creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat geneticis, qui sine patre nullatenus potuit procreari? Hac rationabiliter nature lege compellimur agnationem ancille, que servo alieno coniuncta peperit, inter utrosque dominos equaliter dividendam³. Quod si unus tantum filius ab eisdem parentibus fuerit procreatus, quoniam ambobus dominis modo placito non poterit deservire, hisdem filius aput matrem usque ad etatis annum duodecimum edocetur, donec etas eius in exercendis laboribus ferre servitium pubertatis incipiat. Post hec autem dominus ancille domino servi, cui hec ancilla coniuncta est, pretium ex medietate persolvat, quantum hisdem filius a bonis hominibus valere fuerit estimatus. Similis forma servetur et de ceteris filiis, qui in pari numero fuerint procreati. Peculium vero mobilis rei, quod servus et ancilla profigaverint sub contubernio constituti, utrique

25 X, 1, 16. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5. 8. 15. 16). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 15; des. R 2. E. V 1. 2. 3. 4. || l. 2. Gothi E 1. V 1. tertiam] ita R 1. E 2; terciis V 2; tertia cett. tulerint R 1. || l. 4. Iudices] Iudices, al. m. post superscr. insistente E 2; Insistente iudice V 4. vilici] ita R. E; villarum prepositi V 16; villici cett. tertias] ita R 2. E. V 1. 2. 15. Pith.; tertia R 1; tertiam R 3; terras Mad. || l. 5. Romani R 1. exactione] ita R 1. E 1. 2 (man. pr.). V 1. 2. 8. 15. 30 16. Pith.; exactatione R 2; executione E 2 (man. al.). Mad. dilatione] excusatione V 4. || l. 6. deperire deest V 1; reperire V 3. numerus aut des. V 2. || l. 7. excluserat V 2.

X, 1, 17. Codd. R 1. 2. E 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16). — l. 8. FL. — REX] NOVITA V 4; NOVA V 8; ANTIQUA NOVITER EMENDATA V 15; des. E 2. V 1. 3. 16. FL.] GLO add., sed eras. R 2. CHIND.] CHINDS R 1; CHINDASVINTHUS R 2; CIN E 1. || l. 9. agnationibus E. Pith. 35 l. 11. Providentissime] ita R 1. 2; Providentissimi R 3. E. V. forma E 2. V 1. 2. || l. 12. sanctionibus] legibus V 16. || l. 13. nos] non R 1; deest R 3. V 3. Pith. nascituris] secuturis V 2. || l. 14. utraque E. ad] a R 1. || l. 15. geneticis E 2. V. Hac] Ac V 2. || l. 16. compellimus V 1. agnationem] ita R 2. V 2. 3; agnatione R 1; agnationem E. V 1. Pith. iuncta Pith. pepererit R 3. E 1. Pith. l. 17. dividendum V 1; dividant E 2. V 3. || l. 18. potuerit V 1. 2. hisdem] ita R 1. E 2; iste E 1. 40 Pith.; isdem V 1. 2; sed R 2; idem cett. || l. 19. etates annorum E 2; etatem annorum V 1. 2. edocetur] ita R 2. E 2; aedocetur R 1; edoceatur R 3. Pith.; educetur cett. || l. 20. Post hec] Post ea R 2; Post hoc R 3. || l. 21. cui] cuius E 1. V 2. || l. 22. hisdem] isdem E 1. V 1. hominibus] omnibus R 2. V 2. estimatus R 2. E 2. V 1. 2. || l. 24. contubernio] ita R. E. V 1. 2. 3. 5; uno cont. Mad. utrique domino] ad utrosque dominos Pith. utrisque R 3. E 1; utriusque E 2. V 1.

45 1) Lex haud dubie Euriciana. 2) Cf. X, 2, 1. 3) Rationem liberorum inter patris et matris dominos dividendorum Chindasvindus fortasse a Romanis recepit; cf. Iust. Nov. 156, c. 1. 162, c. 3; H. Brunner, 'Zeugen- u. Inquisitionsbeweis' p. 83, n. 3. Modus divisionis legis nostrae magis cum iure novellarum quam cum iure anteiustiniano convenit; cf. Cod. Theod. V, 10, 1; Nov. Valent. III. 34, § 19; Ed. Theoder. c. 67.

X, 1, 17. *Recc. Erv.*] domino decernimus pertinendum. Sane si in fundum alterius domini, ad cuius iura idem servus vel ancilla non pertinent, preter edificium agrumque vel aliquid, quod esse possit immobile, a servis talibus in re mobili fuerit conquistum, non aliter quam agnationem rem huiusmodi equaliter eorum domini sibi debeant vindicare. Quod si unus ex his dominis contubernia famulorum fuerit conatus in-
rumpere, statim eos separare non differat, ea tamen condicione servata, ut, postquam ad dominorum cognitionem contubernia servorum pervenerint, si eos in hoc dominorum voluntas perseverare noluerit, infra anni spatium ipsut contubernium resolvere non morentur. Ceterum si hoc rationabile tempus, quod hac lege indultum est, neclegentia dominorum excesserit, quidquid post expletum annum fuerit procreatum, utrique domini
equaliter inter se sexus, numeri vel etatis contropatione noverint dividendum. Quod si supra annum tempus excesserit, et hoc unus dominus vel ambo nescierint, quodcumque nasci potuerit, similiter in divisionis equali portione manebit.

X, 1, 18. *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut peculium et peculiare ad unam intellegentiam habeatur.

Sepe contentionis acie improbos vidimus sinceram intellegentiam desecare, que ut repelli possit, compendio brevitatis uti sic convenit. Omnis ergo res, que mobilis immobilisque consistit, cuiuscumque fuerit generis sive forme, an peculii, an peculiaris nomen habuerit¹, unius intellegentie vim evidentiamque obtineat, ut ex hoc omnis de mobilibus immobilibusque rebus intentio conquiescat.

X, 1, 19. *Recc. Erv.*] XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

Si² quis terram, vineam aut aliquam rem aliam pro decimis vel quibuslibet commodis prestationibusque reddendis per scripturam aut quamcumque definitionem

X, 1, 17. l. 1. dominis R 3. E 1. fundo R 3. V 1. 2. ad cuius] alicuius V 1. || l. 2. iura] iuram R 1; iure E 1; ius Pith. idem E 1. || l. 3. aliquid quod] quidquid R 2; aliud quod Pith. immobilem R 1. || l. 4. agnationem] agnatione R 1; agnitionem E 2; actione V 3. debent V 2. l. 5. vindicare V 1. hunus R 1. his] eis E 2. || l. 6. differant E 2. V 1. 2. || l. 7. ad dominorum cognitionem] a dominorum cognitione R 1. || l. 8. ispatium R 1. ipsut] ita R 1. 2. E 2; ipsum cett. resolvere] persolvere V 1. 5; persolvere al. m. corr. resolvere E 2. || l. 9. moretur R 2. hac] hec R 1. 30 neclegentia] ita R 1; neclegentia R 2; neglegentia E 2; negligentia alii. || l. 10. excesserit] excusserit V 2. ex his quicquid V 1. 2. prolatum vel procreatum V 5. utrique] utriusque E 2. V 1. || l. 11. inter se des. R 2. E 1. V 3. Pith. numeri vel etatis des. V 1. || l. 12. supra] ita R 1. E 2; super cett. l. 13. divisi[onis equali portione] uncis inclusa abscesa des. R 1. divisione V 1.

X, 1, 18. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16). — l. 14. FL. — REX] ANTIQUA V 15; des. E 2. V 3. 16. FL. deest V 2. GLOR. deest V 1. 2. 5. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; REC E 1; RCDS V 1. 5; RCS V 2; R V 4. || l. 15. intellegentiam] ita R. E 1; intelligentiam alii; et similiter infra. || l. 16. contentionis] contemptionis E 1; contemmens corr. contemtionis E 2; intentionis V 3. 15. 16. acie] aciem R 3; apice Mad. videmus R 2. E 2. V 2. desecare] de seculare R 1; deserere Pith. || l. 17. repelli] ita R 1. E 2. V 1. 2; refelli cett. uti] ut E 1. 40 sic] si R 1. E 1; deest Pith. || l. 18. an — an] ita R. E. V 1. 2. Pith.; aut — aut Mad. || l. 20. rebus deest E 1. Pith. intentio] contentio V 16.

X, 1, 19. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. (4. 5. 8. 15. 16). — l. 21. FL. — REX] ANTIQUA V 15; des. E 2. V 3. GLOR. deest V 1. RECC.] RECØDS R 1; RECCSTHUS R 2; REC E 1; RCDS V 5; CHDS V 1; CHNS V 2; CHS V 8. || l. 24. reddendis] retentis R 1. quacumque R 2. 45

1) Cf. *Form. Visig. nr. 6, LL. Form. p. 578*: cunctoque peculio vel peculiare vestro.

2) *Hanc legem novellam Reccessvindus ad antiquam X, 1, 11 supplendam tulit.*

Recc. Err.] ita ab alio acceperit possidendam, ut ille, qui dat, sic sub alicuius exolu- **X, 1, 19.**
tionis debito det, ne videatur ius rei sue amittere voluisse, quidquid debet, qui rem
accepit, etiam sine sollicitudinem domini ipse sollicitus reddat. Nam quamvis consue-
tudo vel promissio exoluta non fuerit, de rebus suis pars domini excludi non poterit,
5 quia non voluntate istius, qui dedit, sed fraude illius, qui rem accepit, videtur com-
motio rei domino commoveri. Si vero ille, qui rem accepit, consuetudinem aut pro-
missionem differet adimplere, quodcumque de promisso vel consueto debet, rei domino
in duplum exolvat. Nam si ita reddere promissum aut consuetum dissimulet, ut
dominum rei legum tempus excludat, usque ad quinquaginta annos rem cum aumento
10 solius laboris, quod ille fecit, amittat.

**Recc. Err.] II. TITULUS: DE QUINQUAGENARII ET TRICENNALIS
TEMPORIS INTENTIONE.**

I. Ne post L annos sortes Gotice vel Romane amplius repetantur.

II. Ne mancipia fugitiva post L annos ad servitium revocentur.

15 III. Ut omnes cause tricennium concludantur.

III. Ut exceptis fiscalibus servis tricennale tempus valeat in omnibus causis.

V. De interruptione tricennii.

VI. Ne tricennale tempus impediatur religatis.

Recc. Err.]

I. ANTIQUA.

X, 2, 1.

20 Ne post L annos sortes Gotice vel Romane amplius repetantur.

Cod. Eur. 277. [Sortes Gotice et tertia Romanorum, que intra L annos non fuerint revocate, nullo modo repetantur].

X, 1, 19. l. 1. exolutionis] executionis E 2. V 1. 2; executoris V 4. || l. 2. debito] debitum R 2; devita E 2. ius rei sue] ita R 1. V 1. 2; iure sue E 2; huius rei sue R 2. E 1; huius rei sue
25 usum Pith. quidquid] sed q. E 1. Pith. || l. 3. accepit] ita R. E; accipit cett. sollicitudinem] ita R. E 2; sollicitudine cett. sollicite E 1. || l. 4. suas R 1. || l. 5. rem deest R 1. videtur — accepit des. V 1. videtur] ita R. E. V 2. 3. 8; videatur Mad. commotio] contentio V 2. 4. 5. 8; com-
motio al. m. corr. contentio E 2; conscio V 3. || l. 6. Sin V 2. || l. 7. differet] ita R 1; differat cett.
promisso] promissione R 2. V 15. 16; promissio E 2. V 1. consueto] consuetudo E 2; constituto E 1.
30 Pith.; consuetudine V 15. 16. || l. 8. ita] iterum R 1. dissimulet] debitum add. E 1. Pith.
l. 9. domino R 1. quae usque E 1. ad deest R 1. quinq.] L E 2. V. rem] suam add. E 1. Pith.
aumento] ita R; aumento E 2; augmento cett. || l. 10. ille] ita R 1; illi R 2; illic E. V. facit E 2.
admittat E 1.

TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. — l. 11. QUINQUAGENARII R 1; QUINQUA-
35 GENARIIS R 2. E 1. TRICENNARIIS E; TRICENNARI V. || l. 12. TEMPORIBUS R 2; TEM-
PORIIS E 2. INT.] TIONE R 1; EMTIONEM R 2; TEMPTATIONE E 1; INTENTIONE E 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 13. L] quinquaginta E. Gotice] Cotice R 1;
Gothice E 1. amplius rep. des. R 2. amplius] prius E 2. || l. 14. fugitiva R 2. E 2. L] quinquaginta R 2. E 1.
revocentur deest R 2. || l. 15. tricennium R 1; tricennii R 2. concludantur deest
40 R 2. || l. 16. excepto R 2. in o. causis des. R 2. || l. 18. relegatis E 2.

X, 2, 1. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. (5. 8. 15. 16. 17). — l. 19. ANTIQUA] ita R 1.
V 3. 8. 15. 17; deest R 2. E. V 1. 2. 4. || l. 20. L] quinquaginta R 2. E 1. V 1; et ita infra. Gothice
E 1. V 1. 2; et ita infra. amplius] prius al. m. corr. amplius E 2. || l. 21. et tertia] ita R. E 1;
tertia E 2; etiam et V 1. 2; et V 4. Pith.; et tertia cett. || l. 22. intra] ita R. E 1. V 3. 16. 17. Pith.;
45 in E 2; infra cett.

X, 2, 2. *Recc. Erv.*]

II. ANTIQUA.

Ne mancipia fugitiva post L annos ad servitium revocentur.

Cod. Eur. 277.

Mancipia [fugitiva, que intra quinquaginta annos inventa non fuerint, non liceat ad servitium revocare].

X, 2, 3. *Recc. Erv.*]

III. ANTIQUA.

5

Ut omnes cause tricennium concludantur.

Cod. Eur. ib.

[Omnes causas, seu bonas sive malas], aut etiam criminales, [que infra XXX annos definite non fuerint, vel mancipia, que in contentione posita fuerant] aut sunt,

Recc. desunt. | *Erv.*] ab alio tamen possessa,*Recc. Erv.*] si definita adque [exacta* non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis] 10 autem [post hunc XXX annorum numerum causam movere temptaverit, ste numerus ei resistat, et libram auri cui rex iusserit coactus exolvat].

*) V 4. 8 addunt: aut vindicata.

X, 2, 4. *Recc. Erv.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ut exceptis fiscalibus servis tricennale tempus valeat in omnibus 15
causis.Sepe¹ competentis indebita resolutio iuris evanescere facit statum iuste possessionis, et quod nulla generis nobilitas decorabit, indebita licentia libertati contradidit. Tricennalis ergo transcursio temporum cum tam constanter inolevisse videatur in negotiis actionum, ut non iam quasi ex institutione humana, sed veluti ex ipsarum 20 rerum videatur processisse natura, ideo valitura sanctionis huius eternitate decernitur:X, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (15. 17. 20). — l. 1. ANTIQUA] ita R 1. V 3. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. 2. 4. || l. 2. revocentur] repetantur V 3. 15. 20. || l. 3. intra] ita R 1; infra R 2. E. V 1. 2.X, 2, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (8. 15. 16). — l. 5. ANTIQUA] ita R 1. V 8. 15; 25 *deest* R 2. E. V 1. 2. 3. 4. 5. || l. 6. causas R 2. tricennio] tricennium R 1; a tricennio R 2. concludatur R 2. || l. 7. Omnes causas *des.* V 2. causas] ita *Eur. et R.* E 1; causa E 2; cause *ceff.* bonas — malas] ita *Eur. et R.* E; bone — male *ceff.* intra] ita *Eur. et R.* 2. E 1; infra *ceff.* l. 8. fuerint] ita *Eur. et R.* 1. V 1. 2; fuerant *ceff.* contentione] contione V 2. aut non sunt V 8. l. 9. ab al. t. possessa *des.* R. || l. 10. si definita] si infra tempus diffinita V 2. || l. 11. ste] ita R 1. 30 E 2; iste *ceff.* || l. 12. iusserit] voluerit V 16.X, 2, 4. *Codd.* E 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (4. 5. 6. 8. 17. 18). — l. 14. FL. — REX] *des.* E 2. V 6; NOVITA V 4; NOVITER EMENDATUS *add.* V 5; ANTIQUA NOVITER EMENDATA *add.* V 17. GLOR. *deest* V 1. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECHDS V 1; RCHDS V 2; RCDS V 5. 17. || l. 15. excepto R 2. tricennali R 2; trecennale E 2. || l. 17. competentis] 35 contemptis E 1. V 17. *Pith.* resolutio] ratio R 1. evanescere R 1. statum] statutum tempus E 1. V 2. 8. 17. *Pith.* || l. 18. et *deest* R 1. quod] quem V 2. generis] ita R. E. V 1. 2. 4; *deest* *Mad.* decorabit] ita R. E 2; i. e. decoravit, quod *praebent* *ceff.* libertati] liberati R 1; libertate R 2. *Pith.* contradidit] ita E 2. V 2. 18; contradit R 2; contradicit E 1. V 1. 5. *Pith.*; contrarii R 1; contrait *ceff.* l. 19. cum tam] cuncta E. V 1. 2; cunctarum firmiter V 18; cum iam sic *Pith.* inolevisse videatur 40 R 1; inolevisse videtur V 2; inoleverit *Pith.* in negotiis — rerum videatur (l. 21) *des.* E 1. l. 20. actionum] ita R 1. E 2. V 1. 2. 17. *Pith.*; accionum R 2; sanctionum *Mad.* ex institutionem humana R 2; ex institutionibus humana V 2; ex instructione humana V 2. ipsa rerum] ipsarum V 2. l. 21. precessisse R 1. decernimus V 1. 2. 4. 18.1) *Recessvindus* hanc legem antiquiori substituisse videtur, qua, ut crediderim, tricennalis 45 praescriptio a rerum fiscalium vindicatione excludebatur.

Recc. Err.] ut, si per tricennii tempus seu fiscus de quorumlibet iure quodcumque X. 2, 4. tenuerit, sive

Recc.] quilibet de fisci

Err.] quilibet de fisci, extra mancipiis fiscalibus,

5 *Recc. Err.*] aut cuiuspiam rebus aliquod fortasse possederit, perenni sibimet iure vindicet et retentet, nec contra hunc numerum, in quo etiam veritas perfecte completur etatis, adtemtet conmoveri vox cuiuscumque petitionis. Servi vero fisci,

Recc. desunt. | *Err.*] quorum de stirpe servili evidens origo patuerit,

10 *Recc. Err.*] resoluti adque per diversa vacantes, quamvis nihil in pensione tributi persolverint, quamvis fuga vel latebras seu patrocinio quorumcumque defensi latuerint, servitutis condicionem non erunt penitus evasuri, sed in originem pristinam absque temporum preiudicio redigendi, ab huius sententia legis illis tantummodo segregatis, qui percipere meruerint regia conlatione remedia libertatis.

Nov.]

FLAVIUS EGIGA REX.

X, 2, 5.

15 De prefixo annorum numero, quo fiscales servi possint ad servitium repeti.

Abrogata legis illius¹ sententia, qua de fiscalibus servis precipitur, ut absque preiudicio temporum in servitutis pristinae originem redigantur, id novo sanctionis edicto decernimus, ut idem ipsi fiscales servi, quos per
20 XXX annos inter presentes aut quisque possederit, aut ipsi coram positi predictum annorum numerum nullo dominante transierint, vel hi etiam, qui per diversa vagantes sine aliqua tributi vel servitii inpensione quinquagenariam annorum metam pervagando excesserint, nullo modo sint ad fisci servitatem

X, 2, 4. l. 1. ut] quod R 1. fiscum V 2. quorumlibet] quolibet R 1. V 6. *Pith. in marg.*;
25 corumlibet R 2. E 2. quodcumque] quicumque V 1. || l. 2. detenuerit E 2. sive] seu E 1. || l. 3. quilibet de fisci (col. 1) R. quilibet] ita R 1; qualibet R 2. quilibet — fiscalibus (col. 2) E. V. quilibet] quodlibet V 1. 18; quidlibet V 2. de fisci V 1. 2. mancipiis fiscalibus] ita E; mancipia fiscalia V. l. 5. cuiuspiam — aliquod] quidpiam de rebus alienis V 18. cuiuspiam] quispiam E 2. V 1. 6. de rebus V 1. 2. aliquid V 1. 2. *Pith.* possideret R 2. E 2. perennis R 1. sibimet] ipsi *add. al. m. E 2.*
30 vendicet V 1. 2. || l. 6. retentet] retemptet E 1. V 1; retineat V 18. nec] ita R. E 1. V 1. 2. 18. *Pith.*; ne E 2; et nec *Mad.* || l. 8. quorum — patuerit *des. R.* servili evidens] servile videns E 1. 2. patuerit] pueri E 1. || l. 9. resoluti — vacantes] *des. V 1. 2. 5. 18; al. man. post add. E 2. vacantes] ita R 1. E; vagantes cett.* || l. 10. quamvis] quasvis R 1. fugam E. latebras] ita R. E. V 2. patrocinia V 2. defensi] defensio R 2. || l. 11. servitutisque V 1. condicione R 1. || l. 12. retigendi
35 R 1. sententiam R 1; sententie E 2. legis illis tantummodo segregatis] legis huius tantummodo erunt segregati V 2. || l. 13. meruerint] ita R 1; valuerint *cett.* reme[di]a libertatis] *uncis inclusa abscisa R 1.*

X, 2, 5. *Codd.* V 2. 3. 4. 5. 13. 14. (15. 16. 17. 18). — l. 14. FL. — REX *des. V 2.* EGIGA] ita V 4; WAMBA V 3; GLS EGIGA V 5; EGIGA *cett.* || l. 15. numero] tempore V 15. 16. possint]
40 debeant V 15. 16. || l. 17. Abrogatis legibus quod de V 3; Abrogatis legis *etc. V 4.* qua] que V 13. ut] aut V 13. || l. 18. preiudicio V 2. pristinum V 2. origine V 13. 14. redigantur] reducantur V 15. l. 19. novo *deest V 2.* sanctionis V 2. decernitur V 3. 5. 13. quos] qui V 2. || l. 20. aut quisque possederit *des. V 2. 4. 5.* aut ipsi] et ipsis V 2. ipsi e. pos.] ipsis coram positi dominis V 2. coram positi *des. V 13. 14.* || l. 21. dominante] . . . nante V 2. qui *deest V 13. 14.* || l. 22. diversa vagantes
45 loca V 2. servitii] servituti V 13. 14. quinquagenariam annorum metam] *haec dubitans retinui;* quinquagenarium numerum meta V 2; quinquagenariam metam V 3; quinquagenariam numeri (innumeris V 5) metam V 5. 15. 16; quinquagenarii numeri metam V 18. || l. 23. pervaganda V 2. sint] sunt V 2.

1) X, 2, 4.

X, 2, 5. Nov.] ulterius repetendi. Sed quod eos fuisse tricennalis vel quinquagenarius legalis communisque ordo convicerit, hoc eos esse modis omnibus oportebit, ut in perquisitione mancipiorum fiscalium una eademque lex principis teneat, que et in populorum similibus vocibus dinoscitur constituta.

X, 2, 6. Recc. Err.]

V. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

5

De interruptione tricennii.

Sepe proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius; nam quod XXX quisque annis expletis absque interruptione temporis possidet, nequaquam ulterius per repetentis calumniam amittere potest. Ut ergo tam petenti quam possessori competenter possit esse consultum, id ab omnibus observandum est, ut, quicumque rem, que ab alio per XXV annos et supra, infra XXX tamen possessa est, sui iuris esse adstruxerit, et possessor fortasse, sive a iudice seu a repetente comonitus, vel reddere distulerit vel rationabiliter responsum parare contemserit aut quamcumque dilatione videatur adferre, sive etiam eiusdem rei, que petitur, absente possessore, hoc est aut in alia provincia aut in expeditione publica positum esse 15 constiterit, tunc iudex id, quod repositur, id est seu possessionem, sive quodcumque fuerit, pro inruptione temporis coram duobus aut tribus ingenuis petenti consignare procuret; ita ut, si iudex rem ipsam petenti saionis instantia preceperit consignari, per epistulam manu sua suscriptam eundem saionem iuxta modum subterius comprehensum informet. Et si forte possessio est, ubi repositio alicuius substantie sit, ne 20 per rationales¹ excusatio fiat, anulo iudicis aut saionis, qui locum consignat, eadem

X, 2, 5. l. 1. quod] quia V 13. 14. quinquagenarii V 2; quinquagenalis V 16. legalis deest V 3. l. 2. convincerit V 13. 14. ut] ita ut V 16. 18. in perquisitione] pro inquisitione V 2. 18; per inquisitione V 3; per inquisitionem V 16. || l. 3. principis] ita (= principes) codd. || l. 4. in pop.] de pop. V 2.

25

X, 2, 6. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. (3. 4. 5. 6. 8. 15. 16. 18). — l. 5. FL. — REX] ANTIQUA V 15; absca des. R 1; des. E 2. V 6. CHINDASVINDUS] ita R 2; CIN E 1. Pith.; CHDS V 1; CDS V 3; GLS CHN V 2; GLS CHDS V 5; GLS V 4; ERVIGIUS V 8. || l. 7. Sepe] Sive R 1. longissima V 1. || l. 8. XXX annis quisque R 2. inruptione R 2. || l. 9. per rep. cal.] repetentis calumnia R 2. || l. 10. possessori] hinc Pith. || l. 11. XXV] XV E 1; quindecim Pith. et supra] 30 aut supra E 1. Pith. tamen] ita R. E. V 2. 18. Pith.; tamen annos V 1; annos tamen Mad. l. 14. quamcumque dilatione] ita R 1. E 2; quacumque dilationem E 1; quanc. dilationem cett. adferre] ita R 1; auferre E 2; afferre cett. petitur] repetitur V 15. absente possessore] ita R 1. E 2. V 1. 2; absentem possessorem cett. || l. 15. aut in alia pr.] aut deest Pith.; in deest E 2; aut in aliam provinciam E 1. positum] constitutum V 2. 18. || l. 16. constiterit] aut non constiterit add. 35 V 8; patuerit V 18. id quod] in quo R 2. possessionem] ita R. E. V 1. 2. 18; possessio Pith. Mad. l. 17. pro inruptione] ita R 2. E 1; pro inruptione R 1; pro inruptionem E 2; per interruptionem V 1. 2; pro interruptione Pith. Mad. duobus testibus aut tribus Pith. aut tribus des. V 1. tribus testibus ingenuis E 1. V 2. ingenuis] hominibus add. V 2. petenti deest V 1. || l. 18. saionis instantia] ita R. E. V 18; per saionis instantiam cett. consignari] ita R. E.; consignare cett. || l. 19. suscriptam] ita R. E 2; subscripta V 1; scriptam V 2; subscriptam cett. modum] modum legis V 15. comprehensum R 2. E 2. || l. 20. repositio] reposito E 1. || l. 21. per deest V 1. rationalis E 1; irrationalis V 1. fiat] faciat R 2. anulo] anullo E 2; nullo R 2. aut] ita R. E 1. Pith.; vel cett. eadem] eidem E 1.

1) Rationales sunt actores vel procuratores, 'Gutsverwalter'; cf. H. Brunner, 'D. Rechtsg.' 45 II, p. 120. Intelligendi sunt rationales possessoris, qui post peractam interruptionem bona domini absentis administranda denuo recipiunt. Substantiam autem ibi repositam per octo dies illos obsignari lex praecipit, ne postea rationales de substantia fortasse deficiente se excusent, dicentes

Recc. Errv.] hostia, ubi res est reposita, per illos octo dies maneant obsignata, et ille, **X, 2, 6.** qui accepit, octo tantum diebus possideat et nihil exinde expendere aut evertere vel alienare presumat; sed in eo tantum loco quod voluerit aut potuerit laboris exercent. Post octo autem dies rem intemeratam dimittat, ab eo, quem possidentem invenerat, 5 indubitanter adprehendendam, et nulla ex hoc ille, qui hocto diebus possedit, calumniam pertimescat; ita tamen, si vel ipse vel pars eius aut posteritas infra XXX annos a die interrupti temporis rem, quam sibi consignari poposcerat, sui iuris esse convincat. Nam si convinci eadem actio taliter non potuerit, ille quidem, qui suppressis est, qui dominium alienum inquietabit, rei domino velut iniustus satisfaciat 10 petitor; aut si aliquid expenderit vel everterit, in quadruplum reddere compellatur; parti vero eius aut posteritati nulla ex hoc ulterius calumnia moveatur; illa evidentissime condicione taxata: ut, si diversarum rerum et in diversis locis hec, de qua agitur, fuerit dispersa facultas, ex omnibus his, que ad eandem pertinent repetitionem, unum, quodcumque fuerit, secundum presentis legis decretum a iussionem iudicis 15 consignatum pro traditione teneatur omnium rerum.

Exemplar epistole informationis.

Ille iudex illi saioni. Informamus te, ut locum illum, quem ille repetit, et nunc in dominio illius esse videtur, iuxta legis ordinem coram duobus aut tribus ingenuis illi consignes octo tantum diebus possidendum; ita ut, si aliquid ibi repositionis 20 habeatur et anulo domini sui non est signatum, propter auferendam excusationem rationalium per illos octo dies anulo tuo maneat obsignatum; ante vero nihil exinde aliquatenus auferatur.

X, 2, 6. l. 1. hostia] ita R. V1; ostia cett. reposita] ita R. E. V2. 18. Pith.; posita V1. Mad. illos deest V2. maneat R1. obsignata] consignata V2. || l. 2. octo] hocto R2; hoc E2. exinde 25 deest R1. || l. 3. quod] quicquid E1. V2. Pith.; quo E2. || l. 4. ab eo] ei V1. || l. 5. adpreendendam R2. E2. nullam R2. hocto] ita R. E2; octo cett. diebus] dies R1. || l. 6. calumnia R1. si vel] ita R. E2. V1; ut si vel E1. V18. Pith.; vel V2; ut sive Mad. ipse vel] ita R. E1. V1; vel ipse al. m. post add. E2; ipse aut cett. || l. 7. quam] quae E1; que al. m. corr. quam E2. consignari] donari R1. || l. 8. potuerit] poterit E2. V18. qui] si V2. || l. 9. suppressis] ita R1; 30 subprestis R2; subperstis E1; superstes V1. 2; suprestis cett. qui dom.] ut qui dom. Pith. dominium corr. domum R2. inquietabit] ita R1. E2; inquietavit cett. || l. 10. aliquod E. Pith. expenderit] exinde add. Mad. quatruplum R1. || l. 11. parti] petitor E2. posteritas E2. ulterius] alterius E2; deest R2. illa] ita R. E. V2. Pith.; illa vero V1. Mad. evidentissima V2. 3. || l. 12. taxata] servata V16. 18. per diversarum rerum E1. et in] aut in Pith. || l. 13. ex] et ex R2. E2. 35 V18. his deest R1. que] qui E1. repetitione R1. || l. 14. unum] manum R2. quodcumque] quemque E1. Pith.; quodque V1. a iussionem] ita R; per saionem V15. 16. 18; a iussione cett. l. 16. Exemplar] Antiqua lex. Capitulare exemplar V15; Item exemplar Mad. || l. 17. illi] illo E1. V1. 2. Pith. repetit] petit R2. V1. 2. 4. 5; repetito E1. || l. 18. aut] vel V1. || l. 19. octo] hocto R2; hoc E2. aliquid ibi] aliquod R2. || l. 20. habetur E. anulo] anullo R2. sui deest 40 R1. || l. 21. rationalium] ita R. E. Pith.; rationabilium E2. V1. 2. Mad. ante] ita R1; antea R2; ante rad. corr. a te E2; a te E1. V1. 2. Pith.

eam ab illo, qui per octo dies in possessionem missus erat, ablatam vel consumatam esse. Istan huius loci interpretationem haud dubie rectam debemus v. c. Heinricho Brunner. Cf. etiam infra epistulam informationis.

X, 2, 7. *Recc. Errv.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne tricennale tempus impediatur religatis.

Quanto pressuris condicio urguetur humana, tanto multis remediis clementiam principalem necessitati consulere decet humane. Quapropter cum quisque nobilis adque inferior ingenuus sive etiam servus regio iussu in custodiam vel in exilium 5 extiterit deputatus*, et contingat eum quandoque aut liberationem invenire aut ad sua bona reverti, si quamcumque rem in repetitione videtur habere, non illud tempus pro tricennali vel quinquagenario annorum numero in eius actione iungatur, quod ipse in custodiam vel in exilium fuisse dinoscitur. Sed remoto omni illo tempore, quo evidenter eidem persone in pressuris et in penuria constitute sibi debitum 10 negotium sequi non licuit, de cetero iuxta legum decreta vel tempus in eius actionibus legalis ordo maneat constitutus.

*) V 4. 8 *addunt*: aut ab hostibus deportatus.

Recc. Errv.]

III. TITULUS: DE TERMINIS ET LIMITIBUS.

- I. Ut termini et limites conserventur. 15
- II. De conlisis et evulsis limitibus.
- III. Quid observetur, si de terminis contentio oriatur.
- IIII. Si alter intra terminos alienos possidere dicitur.
- V. Ut, si aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota est, ita persistat.

X, 3, 1. *Recc. Errv.*]

I. ANTIQUA. 20

Ut termini et limites conserventur.

Cod. Eur. 277.

‘Antiquos terminos et limites sic stare iubemus, sicut’ antiquitus videntur esse constructi, nec aliqua patimur eos commotione divelli.

X, 2, 7. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. (6. 8. 15. 16. 18). — l. 1. FL. — REX] ANTIQUA V 15; *des.* E 2. V 3. 16. 20. GLOR. *deest* R 1. E 1. V 6. *Pith.* RECC.] RECØDS R 1; 25 RECCSTHUS R 2; REC E 1; RECDS V 1; RCDS V 2. 5. *Pith.*; RC V 6; *deest* V 4. || l. 2. religatis] *ita* R 1. E. V 1. 2. *Pith.*; relegatis *cett.* || l. 3. Quanto] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 18. *Pith.*; Quantum *Mad.* urguetur] *ita* R 1. E 2. V 2; urgueretur R 2; urgetur *cett.* humani R 1. tanto] *ita* R. E. V 1. 2. 3. 18. *Pith.*; tantum *Mad.* || l. 4. cum] dum V 2. || l. 5. adque] seu V 16. 18. iusso R 1. vel exilium *Pith.* || l. 6. contingat R 2. E 1. liberationem] *ita* R. E. V 1—5. 8. 15. 16. 18; gratiamque 30 *add. Mad.* ad sua bona] a bona R 1. || l. 7. si *deest* R 1. quacumque R 2. E 2. videtur] *ita* R 1. E 2. V 1; videatur *cett.* || l. 8. pro] per V 1. quinquagenario R 1; quinquagenari E 1. actione] satisfatione E 2. || l. 9. custodiam] *ita* R. E 2. V 1; custodia *cett.* exilium] *ita* R. E 2. V 1; exilio *cett.* remoti R 1. illo *deest* R 1. || l. 10. quo] quod R 2. E 1. in pen.] in *deest* V 2. l. 11. sequi] prosequi E 1. *Pith.* cetero] vero *add.* E 1. *Pith.* || l. 12. actionibus] obiectionis E 1; 35 obiectione *Pith.* constitutum R 1. || l. 13. aut *deest* V 4.

TIT. III. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 6.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 17. observentur R 1. || l. 18. alter] aliter E 1. dicitur R 1. || l. 19. alio] aliquo E 1. persistat *deest* R 1.

X, 3, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (17. 18). — l. 20. ANTIQUA] *ita* R 1. V 3. 40 4. 17; *deest* *cett.* || l. 21. Ut] Si E 2. || l. 22. ut sicut E 1. || l. 23. eos] *ita* R. E 2. V 1. 6. 18; *deest* *cett.* commotione] conminutione R 1; conventionem V 1. divelli] debelli R 2; divelli *al. m. corr.* debelli E 2.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

X, 3, 2.

De conlisis et evulsis limitibus.

Cod. Eur. 274.

1 Qui¹ istudio pervadendi limites conplanaverit aut terminos fixos fuerit ausus
evellere: si ingenuus est, per singula² signa vel notas XX solidus¹ cui fraudem fecit
5 cogatur inferre; si servus est, per singula signa quinquagena flagella suscipiat. Si
quis autem, dum arat vel* vineam plantat, terminum casu, non voluntate convellerit,
vicinis presentibus restituat terminum et¹ postmodum ex hoc nullum damnum¹ aut
periculum vereatur.

*) Pro vel vineam plantat praebent V 1. 2: aut vineam plantat vel pomeria; V 4. 5.
10 6. 8. Pith.: pomaria vel vineam plantat.

Recc. Err.]

III. ANTIQUA.

X, 3, 3.

Quid observetur, si de terminis contentio oriatur.

Cod. Eur. 275.

1 Quotiescumque³ de terminis fuerit orta contentio, signa, que antiquitus con-
stituta sunt, oportet inquiri, id est aggeres terre¹ sive arcas, quas propter fines
15 fundorum antiquitus apparuerit fuisse coniectos¹ adque constructas, lapides etiam,
quos propter indicia terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos.
Si hec signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias⁴ vocant, convenit
observari; sed ille, que antiquitus probantur incise¹.

Recc. Err.]

III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

X, 3, 4.

20 Si alter intra terminos alienos possidere dicatur.

Cod. Eur. 275.

1 Si⁵ quis intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem

X, 3, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 2. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 17. 18). — l. 1. ANTIQUA] ita
R 1. V 4. 15. 17; *deest cett.* || l. 3. istudio] ita R 1. E 2; studio *cett.* prevadendi E 2. V 3. || l. 4. XX]
viginti R 2. E 2; XXX V 15. 16. 18. solidus] ita R 1; solid R 2; solids E 2; solidos *cett.* || l. 5. in-
25 ferre] exsolvere V 15. si] et si V 2. *Mad.* quinquagena] ita R. V 1; L *cett.* suscipiat] et terminum et
limitem restituat *add. Mad.* || l. 6. termino R 1. convellet *Lind.* || l. 10. pomaria] *post add.* V 6;
aut pomaria *Pith.* vel] aut V 5.

X, 3, 3. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (15. 17. 18). — l. 11. ANTIQUA] ita R 1. V 3.
15. 17; *deest cett.* || l. 12. Quid] Quod R 2. E. de] pro E 2. V 1. 4. 18. || l. 13. Quotiescumque
30 E 1. V 1. *alii.* || l. 14. oportet R 1. archas V 1. || l. 15. coniectos] ita R 1; congestos R 2; con-
iectas E 2; congestas *cett.* || l. 18. ille] ita R. E. V 1; illi V 3; illas *Mad.*

X, 3, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 15. 16. 18. 20). — l. 19. FL. — REX] AN-
TIQUA *post corr.* F RC R V 6; ANTIQUA V 15; *des.* V 16. 20. GLOR. *deest* V 6. RECC.] RECØDS
R 1; RECCSTHUS R 2; REC E 1; REDS E 2; RCDS V 1. 5; R V 4; RC V 6.

35 1) Haec lex ex Codice Euriciano in Lege Baiuv. 12, 1—3 recepta est, unde eam sub
c. 274 inter fragmenta codicis illius restituimus supra p. 3. Cf. praeterea Dig. XLVII, 21;
Pauli Sent. V, 22, 2 (in L. Rom. Vis. V, 24, 2): Qui terminos effodiunt vel exarant arboresve
terminales evertunt etc.; Ed. Theoder. c. 104; L. Burg. 55, 6. 7; L. Rom. Burg. 39, 1. 2;
Ed. Roth. c. 236—239; Mommsen, 'Röm. Strafrecht' p. 822 sq.; Wilda, 'Strafrecht d. Germ.'
40 p. 925 sq. 2) Cf. Dig. l. c. l. 3: in terminos singulos, quos eiecerint locove moverint,
L aureos in publico dari iubet. 3) Haec lex ex Codice Euriciano in Lege Baiuv. 12, 4
recepta est, unde eam sub c. 275 inter fragmenta codicis illius inseruimus supra p. 3. Cf. Conc.
Hispal. II. can. 2; v. infra p. 398, n. 3 et 399, n. 1. 4) Cf. VIII, 6, 1, supra p. 349.
5) Reccessvindus hanc legem posteriori parti capitis 275, ut videtur, Codicis Euriciani substituit,
45 ex quo eadem fere verba recepit, quae inde repetiverunt etiam auctores Legis Baiuv. 12, 4;
v. supra p. 4. Cf. de huius legis argumento Dahn, 'Studien' p. 91.

X, 3, 4. *Recc. Erv.* aliquam forte possederit, ita ut diuturna mansio etiam multo tempore inolita vel amplius quam L annos¹ hominum partis eius habitatio publice et immobiliter consistere aut permanere nullatenus conprobetur, [statim cum per antiqua signa evidentibus inspectoribus² fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformandam. Nec contra signa evidentia¹ debitum dominium [illum longe possessionis tempus¹ excludat³; 5 sed hoc, si ex his contententibus unus possessoris sive autorum eius dominium reperiatur advenisse postremum. Nam si tanta tempora excesserunt, ut nec ipsi nec autores eorum noverint, cuius primum aut dominium aut possessio fuit, et nec per testem nec per scripturam potuerit postremus possessor ostendi, quia dubium prime possessionis constat indicium, unusquisque quod possidet inrevocabiliter possidebit. 10 Verum ubi unus possessor sine alterius domini mansoribus publice possidens per evidentia signa locum ex integro vindicare videtur, nulla ratio sinit, quamvis per longa tempora, ut eius possessionis integritas decerpatur. Unde, si alter illic se per presuntivam introduxerit novitatem, nihil nocere poterit possessori. Si vero idem aliena appetens aliquid ex hoc repetit non presuntive, sed per iudicium, si meretur, 15 obtineat. Nam si incondite et improvide adtemtet aliquatenus accedere velle, liceat hunc domino vere ut violentum accusare et ut invasorem per iudicium legibus abdicare.

X, 3, 5. *Recc. Erv.*

V. ANTIQUA.

Ut, si aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota est, ita persistat. 20

Cod. Eur. 276. [Si⁴ quodcumque ante adventum Gotorum de alicuius fundi iure remotum est et aliquam possessionem aut vinditionem aut donationem aut divisionem aut aliqua

X, 3, 4. l. 1. possiderit R 2. E 2. etiam] ac si etiam E 1. multo] ita R. E 1. V 1; in multo cett. || l. 2. L] quinquaginta R 2. E 2. annos] ita R 1; annis cett. immobiliter] cum add. R 1. l. 3. cum per] compar V 1. evidentibus] videntibus corr. ev. R 2. || l. 4. reformanda R 1. V 6. Pith. 25 l. 5. debitum deest V 1. ullum] illum R 1; illum vel E 1; illud V 18. || l. 6. contententibus] contentionibus R 1. unius] unus R. possessores R 1. autorum] ita R; actorum V 18; auctorum cett. l. 7. reperiatur] repetatur R 1; reperiantur E 1. advenisse] esse V 16. 18. si post tanta E 2. l. 8. autores] ita R; auctores cett. et] ita R 1; set R 2; sed cett. || l. 9. dubium] ita R. V 1. 6. Mad. Pith. (in textu); nullum E 1. V 3. Pith. (in margine); anullum E 2. || l. 10. constat] patet E 1. 30 V 3. Pith. || l. 11. ubi] ibi E 1. V 3. sine] in R 2. domini] dominum R 1; domini E 1. Pith.; dominio R 2. mansoribus] mansionibus Pith. || l. 12. sinit] ita R. E 2. V 1; sinit ut E 1. || l. 13. lingua R 1. ut] ita R. E 2. V 1; deest cett. decertatur R 2. per deest R 1. || l. 14. noceri R 1. || l. 16. incondite] ita R. E. Pith.; incognite cett. improvisa ea R 2. velle] deest R 1. V 4; vel E 2. l. 17. dominum R 1. ut violentum] aut violentum E 1. et ut] et R 2; aut E. 35

X, 3, 5. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. (3. 4. 5. 6. 8. 15. 18). — l. 18. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 6. 8. 15; deest cett. || l. 19. Ut deest R 2. alio] aliquo R 2. || l. 21. Gothorum E 1. V 1. || l. 22. et aliquam] ita R. E. V 1. 3. Pith.; et ad aliquam Mad. aliquam — divisionem] intellige: aliqua possessione aut vinditione aut donatione aut divisione. vinditionem] ita R; bindictionem E 2; venditionem E 1. V 1; venditione Mad. aut donationem des. E 1. donationem] ita R. E 2. V 1; donatione Mad. aut 40 divisionem] ita R 2. V 1; des. R 1. E 1. V 18; aut devisione E 2; aut divisione cett. aut aliqua trans- actione] des. R 1; aut aliquam translationem V 1.

1) Quinquaginta annorum praescriptio longissima erat; cf. X, 2, 1 sqq. 2) De inspectoribus limitum cf. legem subsequentem et p. 399, n. 1. 3) Cf. Conc. Hispal. II. can. 2: quia inter utrasque partes hactenus limitis actio ventilata(?) est, cuius quamvis vetusta retentio 45 nullum iuris praecudicium afferret; cf. p. 399, n. 1. 4) Huius legis partem longe maiorem ex Codicis Euriciani capite 276 repetitam esse demonstrat fragmentum codicis palimpsesti; cf. supra p. 4. Leovigildus ea tantum ex antiquo textu submovisse videtur, quae singulatim ad Gothos vel Romanos et ad terrarum divisionem inter eos factam spectabant. De legis argumento disseruit Dahn l. c.

Recc. Erv.] transactione translatum est, id in eius fundi, ad quem a Romanis anti- **X, 3, 5.**
 quitus probatur adiunctum, iure consistat. Cum¹ autem proprietas fundi nullis
 certissimis signis aut limitibus probatur, quid debeat observari, eligat inspectio iudi-
 cantium, quos partium consensus elegerit¹; ita ut iudex, quos certiores agnoverit vel
 5 seniores, faciat eos sacramenta prebere, quod terminos sine ulla fraude monstraverint¹,
 et tamen nullus novum terminum sine consortis presentia aut sine inspectore con-
 stituat. Quod si forsitan liber hoc fecerit, damnum pervasionis excipiat, quod legibus
 continetur. Si vero id servus admiserit domino nesciente, CC flagella publice extensus
 accipiat, et nullum ex hoc preiudicium domino computetur¹.

10 X, 3, 5. l. 1. id] et R 1. ad quem a] iure quod V 18. ad quem] ita V; adque R. E 2; atque
 E 1. || l. 2. adianctum R 1. iure consistat] ita persistat V 15. || l. 3. quid] quidquid R 1; quod
 V 1. || l. 4. quos partium] quo ispartio (sic!) R 1. elegerit R 1. || l. 5. sine] ita R. E. V 18. Pith.;
 absque cett. demonstraverint R 2. V 1. 4. 5. || l. 7. pervasionis] persuasionis R 1. excipiat] ita R. E.
 V 1. 3. 4. 5; accipiat Mad.; incurrat V 16. 18. in legibus R 2. || l. 8. CC] ducentena R 2. || l. 9. ac-
 15 cipiat] suscipiat E 2. V 3. 18.

1) Cf. Concilii Hispalensis II, a. p. Chr. 620, ut videtur, habiti (v. de tempore concilii,
 quae disserui 'N. Arch.' XXVII, p. 423) can. 2: . . . inter Fulgentium Astigitanum et
 Honorium Cordubensem episcopos discussio agitata est propter parochiam basilicae, quam horum
 alter Celticensem, alter Reginensem asseruit. — . . . placuit inter alternas partes inspectionis
 20 viros mittendos; ita ut, si in dioecesi possidentis sitam basilicam veteribus signis limes praefixus
 monstraverit, ecclesiae, cuius est iusta retentio, sit aeternum dominium. Quod si et limes
 legitimus eandem basilicam non concludat, sed tam longi temporis probatur obiecta praescriptio,
 appellatio repetentis episcopi non valebit, quia illi tricennalis obiectio silentium ponit. Hoc
 enim et saecularium principum edicta praecipiant . . .

LIBER UNDECIMUS.

I. TITULUS: DE MEDICIS ET EGROTIS.

- I. Ne absentibus propinquis mulierem medicus fleotomare presumat. 5
- II. Ne medicus custodia retentos visitare presumat.
- III. Si medicus pro egritudine ad placitum expetatur.
- IIII. Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.
- V. Si de oculis medicus ipocemata tollat.
- VI. Si per fleotomum ingenuus vel servus mortem incurrat. 10
- VII. De mercede discipuli.
- VIII. Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

XI, 1, 1. Recc.] I. ANTIQUA.
Ne absentibus propinquis mulierem
medicus fleotomare presumat.
Nullus¹ medicus sine presentia patris,
matris, fratris, filii aut avunculi vel cuius-
cumque propinqui mulierem ingenuam
fleotomare² presumat. Quod si hec pre-

Err.] I.
Ne absentibus propinquis mulierem
medicus flebotomare presumat. 15
Nullus medicus sine presentia patris, matris,
fratris, filii aut avunculi vel cuiuscumque pro-
pinqui mulierem ingenuam flebotomare presumat,
excepto si necessitas emergerit egritudinis.

LIB. XI. TIT. I. Lemmata. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 6. — l. 1. ET] ita R. E. V 1. 6; 20
ATQUE Mad.; deest Pith. MORTUIS] MEDICIS al. man. corr. MORTUIS V 6; MEDICIS MORTUIS
Pith. ADQUE] ita R. E; ATQUE V 1. 6. || l. 3. UNDECIMUS] ita R 1; XI R 2. E 1. V 1. 6;
IX E 2.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. fleotomare] ita R 1; fleuotomare R 2; flebo-
tomare E. || l. 7. egritudine ad] egrotum definiat R 2; egritudinem ad E 2. expetatur] ita R; ex- 25
pectatur E 2; expectetur E 1. || l. 9. ipocemata] ita R 1; ipocema E 2; ypocismata E 1; opocisma
R 2. || l. 10. fleotomum] ita R; flebotomum E 1; flebotimum E 2. vel] ita R 1. E; sive R 2. in-
currant R 2.

XI, 1, 1. Codd. R 1. 2. (3). — l. 13. ANTI-
QUA] ita R 1; deest R 2. || l. 19. fleotomare] ita
R 2; fleuotomare R 1; fleuotomare R 3.

XI, 1, 1. Codd. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15.
16. 18). Pith. Mad. — l. 13. I] ANTIQUA add. 30
V 4. 8; ANTIQUA EMENDATA add. V 18; NOVA
LEX add. V 15. || l. 15. flebotimare E 2; flotimare
V 3; fleubotomare V 6. || l. 16. medicus indiscussus
V 15. 16. || l. 17. fratris] mariti add. V 15. avun-
culi] avii V 3. || l. 18. fleuotimare E 2; flebotho- 35
mare V 1; flotimare V 3; fleubotomare V 6.

1) De hoc capite et sequentibus cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 278 sqq. 2) 'Fleotomare'
vel 'fleuotomare' i. q. flebotomare vel phlebotomare = sanguinem venis emittere, sanguinem
minuere; cf. infra c. 6: 'fleotomum, fleotomia'.

Recc.] sumserit, X solidos propinquis aut marito coactus exolvat, quia difficillimum non est, ut sub tali occasione ludibrium interdum aderescat.

5

Recc.] II. ANTIQUA.

10 Ne medicus custodia retentos visitare presumat.

Nullus medicorum, ubi comites, tribuni aut vilici in custodia retruduntur, introire presumat; ne illi per metum culpe sue mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his contigerit, multum rationibus publicis deperit. Si quis hoc medicorum presumpserit, sententiam cum ultione percipiat.

Erv.] Ubi etiam contingat supradictas personas minime adesse, tunc aut coram vicinis honestis aut coram servis et ancillis idoneis secundum qualitatem egritudinis que novit inpendat. Quod si aliter presumpserit, decem solidos propinquis aut marito coactus exolvat, quia difficillimum non est, ut sub tali occasione ludibrium interdum aderescat.

Erv.] II. XI, 1, 2.

Ne medicus custodia retentos visitare presumat.

Nullus medicorum, ubi comites, tribuni aut vilici in custodia retruduntur, introire presumat sine custode carceris; ne illi per metum culpe sue mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his ab ipsis medicis datum vel indultum fuerit, multum rationibus publicis deperit. Si quis hoc medicorum presumpserit, sententiam cum ultione percipiat.

20 *Recc. Erv.]* III. ANTIQUA.

XI, 1, 3.

Si medicus pro egritudine ad placitum expetatur.

Si quis medicum* ad placitum pro infirmo visitando aut vulnere curando poposcerit, cum viderit vulnus medicus aut dolores agnoverit, statim sub certo placito cautione emissa infirmum suscipiat.

25 *) R 2 pro medicum praebet: arciatrum.

Recc. Erv.] III. ANTIQUA.

XI, 1, 4.

Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.

Si quis medicus infirmum ad placitum susceperit, cautionis emisso vinculo,

30 XI, 1, 1. l. 1. X] decem R 2. || l. 2. coactus deest R 2.

XI, 1, 1. l. 1. supradictis E 2. || l. 2. adesse] deesse V 1. || l. 3. ancillabus] ita E; ancillis cett. l. 5. inpendat] pendat Pith. aliter] ita E. V 1. 3. 4. 5. 6. 15. 16. 18. Pith.; hoc sine predictis Mad. || l. 6. decem] XX V 3. || l. 7. non] nullatenus Mad.

35 XI, 1, 2. Codd. R 1. 2. (3). — l. 9. ANTIQUA] ita R 1; deest R 2. || l. 18. sententia R 1. l. 19. suscipiat R 3.

XI, 1, 2. Codd. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15). — l. 9. II] ANTIQUA add. E 2. V 1. 3. 4. 8. 15. || l. 12. tribuni] aut iudices add. E 1. V 6. || l. 13. vilici] ita E 1; bitici E 2; villici V. custodia] ita E. || l. 14. sine] ne sine E 1. V 1. l. 16. aliquod E 1. || l. 17. intultum E 2. fuerit] est E 2. V 5. || l. 18. deperit] dispersit V 1; disperit V 3. presumat E 2. || l. 19. sententia E 2. percipiet E 1.

45 XI, 1, 3. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — l. 20. ANTIQUA] ita R 1. V 1. 3. 4. 8. 15. 17; deest R 2. E. V 5. 6; FLS VAMBA add. V 3. || l. 21. Si — expetatur des. R 2. expetatur] ita R 1. E 2; expetetur E 1; expectetur cett. || l. 24. suscipiat] ita R 2. 3. E. V; accipiat R 1.

XI, 1, 4. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17. 20). — l. 26. ANTIQUA] ita R 1. E. V 1. 3. 4. 8. 15. 17. 20; deest cett. || l. 27. susceptus] susceperit R 2. || l. 28. infirmo R 2; infirmus E 1. cautionis] causationis V 1. vinculo deest R 2.

XI, 1, 4. *Recc. Errv.*] infirmum restituat sanitati. Certe si periculum contigerit mortis, mercedem placiti penitus non requirat; nec ulla exinde utrique parti calumnia moveatur.

XI, 1, 5. *Recc. Errv.*]

V. ANTIQUA.

Si de oculis medicus ipocemata¹ tollat.

Si quis medicus hipocisim² de oculis abstulerit et ad pristinam sanitatem infirmum revocaverit, v solidos pro suo beneficio consequatur.

XI, 1, 6. *Recc.*]

VI. ANTIQUA.

Si per fleotomum³ ingenuus vel servus mortem incurrat.

Si quis medicus, dum fleotomiam exercet, ingenuum debilitaverit⁴, CL solidos coactus exolvat; si vero servum, huiusmodi servum restituat.

Errv.]

VI.

Si per flebotomum ingenuus vel servus mortem incurrat.

Si quis medicus, dum flebotomiam exercet, ingenuum debilitaverit, CL solidos coactus exolvat. Si vero mortuus fuerit, propinquus continuo tradendus est, ut, quod de eo facere voluerint, habeant potestatem. Si vero servum debilitaverit aut occiderit, huiusmodi servum restituat.

XI, 1, 7. *Recc. Errv.*]

VII. ANTIQUA.

De mercede discipuli.

Si quis medicus famulum in doctrinam susceperit, pro beneficio suo duodecim solidos consequatur.

20

XI, 1, 4. *l.* 1. contigerat *R* 1; contingerit *E* 2. || *l.* 2. placitum *R* 2. requirit *E* 2. nec ulla exinde *des.* *E* 1. exinde] inde *Pith.* parti calumnia moveatur] particulam nihil amoveatur *E* 2.

XI, 1, 5. *Codd.* *R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 16. 17. 18). — *l.* 3. ANTIQUA] *ita* *R* 1. *E* 2. *V* 1. 4. 8. 15. 17; *deest* *R* 2. *E* 1. *V* 6. || *l.* 4. ipocemata] *ita* *R* 1; ypoemata *E* 1; ypoemata *V* 1. 3. *Pith.*; hypochysmata *V* 8. 15. 16; inposcicata *V* 4; ipocisma *V* 5; ypoemata *V* 6; 25 hypochysma *Mad.*; isopocisma *R* 2; spocita *E* 2. || *l.* 5. hipocisim] hipocis *R* 1; ypoemata *E* 1; hypochisim *Mad.*; ipocisin *R* 2; ypoemata *R* 3; ypoemata *V* 6. *Pith.*; ypoemata *V* 1. 3; hypochisimata *V* 16; inposcicata *V* 4; ypoemata *E* 2. sanitatem] salutem *V* 3. || *l.* 6. infirmus *R* 2. *V*] quinque *E*.

XI, 1, 6. *Codd.* *R* 1. 2. (3). — *l.* 7. ANTIQUA] *ita* *R* 1; *deest* *R* 2. || *l.* 8. fleotomum *R* 1. *l.* 10. dum fleotomiam exercet] *ita* *R* 1. 2; fleotomum exercens *R* 3.

XI, 1, 6. *Codd.* *E* 1. 2. *V* 1. (3. 4. 5.) 6. 8. 15. 17. — *l.* 7. VI] ANTIQUA *add.* *E* 2. *V* 1. 4. 30 8. 15. 17. || *l.* 8. flebotimare *V* 3. || *l.* 10. flebotomiam] flebotomum *E* 1. *V* 6; flebotimiam *E* 2; flebothomiam *V* 1. exerceat *E* 2; exercens *V* 1. *l.* 11. CL] *C* *Pith.* solidi *E* 1; solidi *E* 2.

XI, 1, 7. *Codd.* *R* 1. 2. (3). *E* 1. 2. *V* 1. 3. 4. 5. 6. (8. 15. 17). — *l.* 17. ANTIQUA] *ita* *R* 1. 35 *V* 1. 3. 4. 6. 8. 15. 17; *deest* *cett.* || *l.* 18. mercedem *R* 1. || *l.* 19. doctrinam] *ita* *R* 1; doctrina *R* 2. 3. *E. V.* duodecim] *ita* *R* 2; duodecim *R* 1; decem *R* 3; *IX* *E* 2; *XII* *cett.* || *l.* 20. consequatur in pretium *V* 3.

1) *I. e. hypochymata. Hypochyma vel hypochisis est suffusio oculorum, morbus oculorum, quem vulgo dicimus 'Staar'.* 2) *Hipocisis i. q. hypochisis; v. n. 1.* 3) *Flebotomus est 40 ferrum ad flebotomandum aptum ('Aderlasseisen, Lanzette').* 4) *Cum in rubrica de morte ex flebotomia secuta scribatur, expectaveris etiam hic occiderit vel aliud simile; quod fortasse Codex Euricianus praebuit. Cf. formam Errvianam.*

Recc. Err.]

VIII. ANTIQUA.

XI, 1, 8.

Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

Nullus medicum inauditum, excepto homicidii causam, in custodia retrudat.
Pro debito tamen sub fideiussorem debet consistere.

5 *Recc. Err.]* II. TITULUS: DE INQUIETUDINE SEPULCRORUM.

I. De violatoribus sepulcrorum.

II. Si sepulcrum mortui auferatur.

Recc. Err.]

I. ANTIQUA.

XI, 2, 1.

De¹ violatoribus sepulcrorum.

10 Si quis sepulcri violator extiterit aut mortuum expoliaverit et ei aut ornamenta
vel vestimenta abstulerit, si liber hoc fecerit, libram auri coactus exolvat heredibus
et que abstulit reddat. Quod si heredes non fuerint, fisco nostro cogatur inferre et
preterea C flagella suscipiat. Servus vero, si hoc crimen admiserit, CC flagella
suscipiat et insuper flammis ardentibus exuratur, redditus nihilominus cunctis, que
15 visus est abstulisse.

Recc. Err.]

II. ANTIQUA.

XI, 2, 2.

Si sepulcrum mortui auferatur.

Si quis mortui sarcofacum abstulerit, dum sibi vult habere remedium², XII solidus
iudice insistente heredibus mortui cogatur exolvere. Quod si domino iubente servus
20 hoc admiserit, dominus pro servo suo componere non moretur. Servus vero, si ex
sua voluntate hoc admiserit, nihilominus C flagella suscipiat, et quod tulerat et loco
et corpori proprio reformetur.

XI, 1, 8. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 16. 17). — l. 1. ANTIQUA] *ita*
R 1. V 4. 6. 8. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. 3. || l. 2. custodia] *ita* R 1. E. V 6; in custodia V 1;
25 *custodie cett.* || l. 3. excepto] *ita* R 1. E. V 1; *excepta cett. causam] ita* R 1. E 2; *causa* R 2. 3.
E 1. V 1. custodia] *ita* R 1. 2. E; *custodiam* R 3. V. *retrudat] R. E. V 1. 3. 5. 6. 15. 16. Pith.*;
tradat Mad. || l. 4. fideiussorem] *ita* R 1. 2; *fidiussore* E 2; *fideiussore* R 3. E 1. V. *debeat* R 2.

TIT. II. *Lemma.* *Codd.* R 1. 2. E 1. V 1. 6. (E 2 *hic rubricam libri XII. habet*). — l. 5. SEPUL-
CHRORUM E 1.

30 *Index capitulorum.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 6. sepulchrorum E 1. || l. 7. sepulchrum E 1.
XI, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (8. 16. 17). — l. 8. ANTIQUA] *ita* R 1.
V 3. 4. 8. 17; *deest* R 2. E. V 1. || l. 9. sepulchr- *pro sepulcr- hic et infra* E 1. || l. 10. et ei aut]
aut ei R 2. || l. 11. heredibus] *ita* R. E. V 3; *mortui add.* V 1. 6. *Pith. Mad.* || l. 12. que *deest* R 1.
abstulerit V 1. 3. 6. *nostro] hoc* R 2. *cogatur inferre] persolvat* V 3; *cogatur exsolvere* V 16.
35 l. 13. crimen] *scelus Pith.* || l. 14. et insuper] *insuper et* R 2. *Mad.* *exureretur* R 2. *redditus* R 1.
cuncta R 2. || l. 15. visus est] *ausus est Pith.*

XI, 2, 2. *Codd.* R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. (3. 4. 5). 6. (15. 17.). — l. 16. ANTIQUA] *ita* R 1.
V 6. 15. 17; *deest* R 2. E. V 1. || l. 18. sarcofacum] *ita* R 1; *artufagum al. m. corr. sarcofacum* E 2;
horcobacum V 3; *sarcofagum* R 2. E 1. V 6. *Pith.*; *sarcophagum Mad.*; *sartophagum* R 3. XII] *duo-*
40 *decim* R 2. *solidus] ita* R 1; *solidus* E 2; *solidus alii.* || l. 20. suo] *ita* R 1; *deest cett. comp. n. mor.]*
componat V 3. *si] hoc add.* V 1. || l. 21. hoc admiserit] *talia fecerit* V 3; *hoc fecerit* V 4. *hoc deest*
E 1. V 1. *nihilominus deest Mad.* || l. 22. corpori] *territorio* R 2.

1) *Neque tituli Codicis Theodosiani LX, 17 et Iustiniani LX, 19, quibus inscribitur De*
sepulcris violatis, neque Novella Valentiniiani III. 22, cuius rubrica ad litteram cum huius capituli
45 *rubrica convenit, sententias similes huic capiti et subsequenti praebent.* 2) *Sc. medicamentum*
superstitiosum; v. Dahn, 'Studien' p. 235.

Recc. Erv.] III. TITULUS: DE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBUS.

- I. Si transmarini negotiatores rem furtivam vendere detegantur.
- II. Ut transmarini negotiatores suis et telonariis et legibus audiantur.
- III. Si transmarinus negotiator mercennarium de locis nostris secum transtulerit.
- III. Si transmarinus negotiator mercennarium pro commercio susceperit. 5

XI, 3, 1. Recc. Erv.]**I. ANTIQUA.**

Si transmarini negotiatores rem furtivam vendere detegantur.

Si¹ quis transmarinus negotiator aurum, argentum, vestimenta vel quelibet ornamenta* provincialibus nostris vendiderit, et competenti pretio fuerint venundata, si furtiva postmodum fuerint adprobata, nullam emtor calumniam pertimescat. 10

*) V 4. 8 addunt: aut aliam rem.

XI, 3, 2. Recc. Erv.]**II. ANTIQUA.**

Ut transmarini negotiatores suis et telonariis et legibus audiantur.

Cum transmarini negotiatores inter se causam habent, nullus de sedibus nostris eos audire presumat; nisi tantummodo suis legibus audiantur aput telonarios suos². 15

XI, 3, 3. Recc. Erv.]**III. ANTIQUA.**

Si transmarinus negotiator mercennarium de locis nostris secum transtulerit.

Nullus transmarinus negotiator de sedibus nostris mercennarium audeat in locis

TIT. III. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 6. 20

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 2. rem furtivam] res furtiva E 1; rem furatam E 2. || l. 3. telonariis R 1; tolenariis E 2. || l. 4. transtulerint R 2. || l. 5. conmertium R 1; conmercio E 1.

XI, 3, 1. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. (3. 4. 5). 6. (8. 15. 17. 18. 20). — l. 6. ANTIQUA] ita R 1. 2. V 4. 15. 17. 20; deest E. V 1. 3. 6. || l. 7. rem furtivam] res furtiva E 1; rem furatam E 2; furtiva V 6. Pith. || l. 8. qualibet R 2. E 2. || l. 9. venundata] vendita V 4. 18. || l. 10. si] sive V 1. fuerit V 1. nulla E 2. 25

XI, 3, 2. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. (3. 4. 5). 6. (8. 15. 17). — l. 12. ANTIQUA] ita R 1. 2. E 1. V 3. 4. 6. 8. 15. 17; deest cett. || l. 13. suis] a suis al. m. post corr. V 6. et telonariis] thelonariis R 2; et tolenariis E 2; et tolenariis al. m. post corr. et toloneariis V 6; theolenariis V 1. 30 l. 14. negotiantes E 2. habuerint V 1. sedibus] rebus V 1. || l. 15. apud t. s.] a telonariis suis Pith. in margine. telonarios R 2; tolenarios E 2; tolonarios corr. tolonearios V 6; theolenarios V 1.

XI, 3, 3. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (15. 16. 17). — l. 16. ANTIQUA] ita R 1. 2. V 15. 16. 17; deest E. V 1. 6. || l. 17. mercennarium] ita hic et infra R. E; mercenarium V plerique. de locis n. transt.] pro conmercio susceperit R 2. || l. 18. transtulerint R 1. || l. 19. in 35 locis suis] ita R 1. 2. E. V 1. 3; in loca sua R 3. V 6. Mad.

1) De hac regula iuris commercialis pro illo tempore mira cf. L. Goldschmidt, 'Handbuch des Handelsrechts' I³, p. 111, n. 51 et in 'Zeitschrift f. Handelsrecht' VIII, p. 333 sqq.; XVI, p. 407; Dahn, 'Studien' p. 93 sqq. et in 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 404 sqq. 2) Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 283 sq. et in 'Z. f. Handelsrecht' XVI, p. 396 sqq.; L. Goldschmidt, 40 'Handb. d. Handelsrechts' I³, p. 105, n. 32; p. 192, n. 167. — Dahn telonarios suos interpretatur quasi consules negotiatorum extraneorum, ab his, ut causas commerciales inter se diiudicarent, constitutos, sed eo simul officio functos, ut telonea a popularibus suis perciperent et fisco Visigothorum redderent. Econtra Goldschmidt, cui assentimur, intelligit telonarios regales Visigothos, quibus in emporiis iurisdictio super negotiatores transmarinos commissa erat, complura inferiorum 45 saeculorum eiusdem conditionis exempla afferens.

Recc. Erv.] suis transferre. Qui contra hoc venire temptaverit, inferat fisco nostro **XI, 3, 3.** auri libram unam et preterea C flagella suscipiat.

Recc. Erv.]

III. ANTIQUA.

XI, 3, 4.

Si transmarinus negotiator mercennarium pro commercio susceperit.

5 Si quis transmarinus negotiator mercennarium* de sedibus nostris pro vegetando commercio susceperit, det pro beneficio eius solidus tres per annum unum, et nihilominus inpleto placito servum domino reformare cogatur.

*) V 4. 8 addunt: servum sponte domini sui.

XI, 3, 3. l. 2. libra unam R 1; libra una R 2. E 2. C] CC E 1.

10 XI, 3, 4. Codd. R 1. 2. (3). E 1. 2. V 1. (4. 5). 6. (8. 15). — l. 3. ANTIQUA] ita R 1. 2. V 1. 4. 8. 15; deest E. V 6. || l. 4. comercio] suo add. R 2. E 1. || l. 5. transmarinus] marinus E 1. sedibus] locis V 15. pro vegetandi commercium R 1; pro vegetando commercio E 1. || l. 6. eius] ei E 2; suo Pith. solidus] ita R 1; solidus E 2; solidos cett. tres] ita R 1. E; III cett.

Recc. Err.] DE REMOVENDIS PRESSURIS ET OMNIUM
HERETICORUM SECTIS EXTINGTIS.

LIBER DUODECIMUS.

I. TITULUS: DE TEMPERANDO IUDICIO ET REMOVENDA PRESSURA.

- I. De comonitione principis, qua iubetur, ut iudicium temperent iudices. 5
- II. Ut nullus ex his, qui populorum accipiunt potestatem et curam, quoscumque de populis aut in sumtibus aut indictionibus inquietare pertemtet.

XII, 1, 1. *Recc. Err.]*

I. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De comonitione principis, qua iubetur, ut iudicium temperent iudices. 10

Qui necessariam culpis hominum severitatem disponimus, convenit, ut Deo placita remedia miseris impendamus. Obtestamur itaque iudices omnes cunctosque, quibus iudicandi concessa potestas est, teste virtutum omnipotente Deo, comonemus ad investigandam quidem rei veritatem in causis omnibus sollerter existere et absque personarum acceptione negotiorum omnium contentiones examinare, circa victas tamen 15 personas ac presertim paupertate depressas severitatem legis aliquantulum temperare. Nam si in totum iudicii proprietatis adtenditur, misericordie procul dubio mansuetudo deseritur.

LIB. XII. TIT. I. *Lemmata.* *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 6. — l. 1. PRESURIS R 2. OMNIUM] OMNIBUS V 1. || l. 2. HERET.] *deest* E 1; OMNIMODO *add.* Mad. EXTINGTIS] EX- 20 TENTIS E 2; EXTIRPATIS V 6. *Pith. in textu.* || l. 3. DUODECIMUS] *ita* R 1; IIX^{us} E 2; XII *cett.* l. 4. PRESSURA] PRESURA E 1; Quaeritur hic lex de confirmatione concilii aedita *add.* V 6.

Index capitulorum. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. — l. 5. comonitione] comotione E 1. ut *deest* E 2. iudices] II. De damnis iudicum aliena contingentium *add.* E 1, ubi tamen *textus huic rubricae respondens non legitur.* || l. 6. II] III E 1. potestatem] iudices *add.* E 2. || l. 7. indictionibus] dictionibus E 2. 25 pertemtet] III. (III E 1). Lex in confirmatione concilii edita *add.* E 1. V 5. *Pith., cui rubricae respondet novella XII, 1, 3.*

XII, 1, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5). 6. (8. 15. 16). — l. 8. FL. — REX] *des.* V 1. 4. 5. 6. 15; ANTIQUA V 8. CHIND.] CHINDS R 1; CNDS R 2; RCS V 3; GL E 1; GLS *Pith.* l. 9. comonitione] comotione E 2. || l. 11. necessaria R 1. || l. 12. impendimus R 1. || l. 13. concessa *deest* R 1. teste] *ita* R. V 6. *Pith.*; et per testem V 1; et teste *cett.* omnipotentem R 1. Deo] *ita* R 2. V 3; Deum R 1; Domino *cett.* || l. 14. sollerter] *ita* R 1. E 2. V 1. 6; sollertes *cett.* l. 16. personas] pressonas R 1. severitate R 1. legis] legalem V 16. || l. 17. in toto V 6. adtenditur] *ita* R 1; adtendatur *cett.*

Recc. Err.]

II. FLAVIUS RECCAREDUS REX.

XII, 1, 2.

Ut nullus ex his, qui populorum accipiunt potestatem et curam, quoscumque de populis aut in sumtibus aut indictionibus inquietare pertemtet.

5 Omnes, quos regni nostri felicitate tuemur, nihil aliud eorum utilitatibus consulentes, momentis omnibus statuimus, nisi, ut nulla dispensorum suspicionem patiantur. Quid est enim iustitiae tam proximum vel nobis familiare, quam piam fidelibus manum porrigere et iuste hos, quos regimus, in diversis negotiis adiubare? Decernentes igitur et huius legis nostrae severitatem constituentibus iubemus, ut nullis
10 indictionibus, exactionibus, operibus vel angariis comes, vicarius vel vilicus pro suis utilitatibus populos adgravare presumant¹ nec de civitate vel de territorio annonam accipiant; quia nostra recordatur clementia, quod, dum iudices ordinamus, nostra largitate eis compendia ministramus². Simili autoritate iubemus rectorem provinciae sive comitem patrimonii aut actores fisci nostri, ut nullam in privatis hominibus
15 habeant potestatem nullaque eos molestia inquietent. Sed si privatus cum servis fisci nostri habuerit causationem, actor vel procurator commonitus in iudicio rectoris provinciae vel iudicis territorii, ubi causa fuerit intromissa, suum representet minorem, ut discusso negotio distractione legali uniuscuiusque emendetur excessus. Et quia, dum regali cura actores nostrarum perquiremus provinciarum, conperimus, quod numerarii
20 vel defensores annua vice mutantur, qua de causa detrimentum nostris non ambigimus populis evenire, ideoque iubemus, ut numerarius³ vel defensor⁴, qui electus ab episcopis vel populis fuerit, commissum peragat officium; ita tamen, ut, dum numerarius vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debeat, nec iudex presumat ab eis aliquid accipere vel exigere. Quod si quis iudicium hanc nostram
25 transenderit constitutionem, honore privatus decem libras auri fisco nostro coactus exolvat. Sacerdotes vero, quos divina obtestatione commonemus, si excessus iudicium

XII, 1, 2. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4. 5. 6. (17. 20). — l. 1. FL. — REX *des.* E 2. V 3. 5. RECCAREDUS] *ita* R 2. V 17 (*in marg.*); RECAREDUS R 1. V 20; GLS RECDS E 1; RCDS V 17; GLS V 4; GLS ERVIGIUS V 1; CHDS V 6. || l. 2. et] iudices E 2. || l. 3. in sumtibus] subtitibus
30 R 1. indictionibus] *ita* R. E 2. V 1. 6; in ind. E 1. *Pith. alii.* || l. 4. pertemtet] presumat V 1. 4. 5. l. 5. utilitatibus *hic et infra* R 1. || l. 6. momentis] modis V 1. 6. nulla] *ita* R 1. E 2; nullam *cott.* l. 7. piam] *pie* V 1. || l. 8. hos] *ita* R. E 1. V 1. 6. *Pith.*; eos *cett.* adiuvere E 1. V. || l. 9. severitatem] *ita* R 1. E 2. V 6; esse virtutem V 3; severitate *cett.* || l. 10. angariis] angariis V 1. vel] *ita* R. E. V 1. 6. *Pith.*; *deest Mad.* villicus V. || l. 11. populos *deest* V 1. vel de] *deest* R 1. terri-
35 turio E 1. annonas R 2. V 3. || l. 13. ministremus R 1. autoritate] *ita* R 1; auctoritate *cett.* l. 14. actores] auctores R 2. E 2. V 1. 6. ut nullam — servis fisci nostri] *des.* R 2; *al. man. post add.* E 2. privatis] pravitatis R 1. || l. 15. eos] eis V 1. || l. 16. causationem] causam *Pith.* causa]tionem actor vel procurator] *uncis inclusa abscessa sunt* R 1. actor] auctor E 2. V 1. 6. || l. 17. suum representet minorem] suum presentet minorem V 3. 5. 15. 16; suam presentet personam et minorem V 1. 6;
40 suam representet p. et min. *Pith.* || l. 19. auctores E 2. V 6. perquiremus R 2; perquirimus V 16. l. 21. evenire] evenire R 1; non aliter *add.* E 1. electus R 1. || l. 22. episcopo E 1. V 1. 6. *Pith.* a populis V 1. commissum] suum *add.* V 1. 6. || l. 23. ordinatus E 2. V 15. 16. iudici] iudicium V 1; iudicii V 3. || l. 24. iudicium] iudicium E. V 3. || l. 25. fisco nostro] *des.* R 1; in f. n. V 3. || l. 26. exolvat] resolvat *Pith.* commonemus] *ita* R 1; convenimus R 2. E. excessum V 6. *Pith.* iudicium]
45 iudicium R 2.

1) Cf. can. 18. concilii Toletani III, a. 589. *Reccaredo regnante celebrati*: Iudices vero locorum vel actores fiscalium patrimoniorum ex decreto gloriosissimi domini nostri simul cum sacerdotali concilio autumnali tempore die kalendarum Novembrium in unum conveniant, ut discant, quam pie et et iuste cum populis agere debeant, ne in angariis aut in operationibus
50 superfluis sive privatum onerent, sive fiscalem gravent; cf. can. 21. 2) Cf. G. Kaufmann, 'D. Geschichte' II, p. 411 sqq. 3) Cf. Dahn, 'Könige' VI², p. 341 sq. 4) Cf. *ib.* p. 300 sqq. 304 sq.

XII, 1, 2. *Recc. Errv.*] aut actorum scierint et ad nostram non retulerint agnitionem, noverint se concilii iudicio esse plectendos, et detrimenta, que pauperes eorum silentio pertulerint, ex eorum rebus illis esse restituenda.

XII, 1, 3. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Lex¹ in confirmatione concilii edita.

5

Eximia sinodalis auctoritas et veneranda est pariter et tremenda, que in tantum per donum sancti Spiritus agitur, ut ex diversitate multorum animorum et cordium unum cor unamque animam² fecisse monstretur; dum numerositas aggregata pontificum non per sententiam discrepat, non per stilum diversa obiectat, nec per iudicium aliud unus quam universitas format. 10 Ideo reverendum mihi conventum sinodalis concilii, in cuius medio presentia sancti Spiritus se habitare promisit, devote venerans instanterque honorans ea, que illorum ore nostreque glorie hortatu digesta sunt, in notitiam deducimus singulorum; illa dicimus sinodalis concilii gesta, que anno quarto regni nostri in Toletana urbe noscuntur esse confecta, quorum institutionum 15 evidentia, ut sine cunctatione omnibus innotescant, hic ea specialiter preelegimus renotanda.

Est igitur primus canon³ de reddito testimonio dignitatis eorum, quos profanatio infidelitatis cum Paulo traxit in societatem tyrannidis⁴. Quos celsitudo nostra una cum filiis per huius nostre legis edictum et testimonio 20 nobilitatis pristine uti et rebus, quas per auctoritatis nostre vigorem perceperint, decernimus revestiri.

Item secundus est canon de accusatis sacerdotibus seu etiam optimatibus palatii atque gardingis, sub qua eos iustitie cautela examinari conveniat. Quos nostre glorie mansuetudo iuxta ipsius canonis instituta nullis tormen- 25 torum generibus ante publicam discussionem subici censuit; sed omnes, qui deinceps fuerint accusati, iuxta sanctionem predicti capituli erunt procul dubio iudicandi. Unde id specialiter observandum fore censemus, ut, quidquid contra hanc regulam sententie nostre vel predicti canonis institutionem aut in personam cuiusquam fuerit actum aut de rebus accusate persone extiterit iudi- 30 catum, iuxta predicti canonis instituta nullo vigore subsistat, quod persona ipsa, aliter quam decernimus iudicata, aut testimonii sui dignitatem amittat, aut questu rei proprie careat.

XII, 1, 2. l. 1. actorum] auctorum E 2. V 1. 6. scierint] scierunt E 1; iscierit E 2. || l. 2. pertulerunt E 2.

35

XII, 1, 3. *Codd.* E 1. V 1. 4. 5. (8. 15). *Pith. Mad.* — l. 4. FL. — REX] IN NOMINE DOMINI *add.* V 5. *Pith.* GLOR. *deest* E 1. V 5. *Pith.* ERVIGIUS] *ita* V 1. 5; REUS E 1; RCNS *Pith.*; *deest* V 4. || l. 5. edita *deest* *Mad.* || l. 6. que] atque *Mad.* || l. 8. cor] corpus *Mad.* || l. 10. format] *affirmat* *Pith. Mad.* || l. 11. referendum E 1. *Pith.*; refferendum V 5. || l. 13. hortatu] *ita* V 4. 5; ortatu *Pith.*; oratu E 1; ornatu V 1. || l. 16. omnibus] hominibus E 1. *Pith.* hic] hinc E 1. V 1. *Pith.* 40 preelegimus] prae legibus E 1; prelegimus *ceet.* || l. 23. accusatis] causatis V 1. obtimatibus E 1. V 1. || l. 25. instituta] constituta E 1. *Pith.* || l. 26. sed omnes] ut et homines *Mad.* || l. 28. quicquid E 1. V 1. || l. 31. instituta] institutionem V 1. *Mad.*

1) Haec lex, etiam inter acta concilii Toletani XIII. a. 683. tradita, edita est duobus fere annis post introductum librum legum emendatum; v. p. 410, n. 1. Legem autem postea iussu regis 45 insertam esse crediderim. 2) Cf. Acta apost. 4, 32. 3) Cum singulis capitibus ipsi canones concilii Toletani XIII. conferendi sunt. 4) De seditione Pauli cf. Dahn, 'Könige' V, p. 207 sqq.

Nov.] Tertius quoque canon est de tributorum principali relaxatione in plebe, XII, 1, 3. ubi nostre glorie auctoritate simul et exhortatione sancitum est, ut omne tributum preteritorum annorum usque in annum primum regni nostri, quod in privatis sive in fiscalibus populis reiacet, absolutionis perpetue debeat sanctione laxari; ea tantum precipientes thesauris publicis exhiberi, que exacta, non inlata fuisse constiterint.

Quartus post hec sequitur canon de munitione prolis regie, quem prompto voluntatis adnisu omnis conventus sacerdotum atque etiam seniorum condere preelegerunt.

Quintus canon sequitur, ne defuncto principe relictam eius coniugem quisquam sibi aut in coniugio aut in adulterio audeat copulare.

Sextus deinde sequitur canon, ut, exceptis servis vel libertis fiscalibus, nullus de servitute quorumlibet aut libertis deinceps ad palatinum officium transeat. Quod si fecerint, presentis legis nostre edicto ad proprie servitutis iugum modis omnibus reducendi sunt; qualiter aut dominis suis, si superstites sunt, aut eorum propinquis, quibus decedentium successio ex lege debetur, servituri tradantur.

Post hunc septimus est canon de his, qui pro accidentia iurgiorum altaria nudare presumunt vel luminaria ecclesie subtrahunt.

Octavus quoque sequitur canon, ne admonente metropolitano quisquam ex confinimis ad locum, ubi invitatur, venire contemnat.

Nonus quoque canon subsequitur de confirmatione concilii Toletani duodecimi, quod factum est anno primo glorie nostre.

Decimus huic canon adiungitur, ubi speciali sententia definitur, utrum audeant ministrare hi, qui penitentiam in sacerdotio constituti accipiunt.

Undecimus quoque canon habetur, ne quis alienum clericum vel monachum suscipiat fugientem.

Duodecimus post hec canon scribitur de non excommunicandis a proprio episcopo personis illis, que ad metropolitanum suum negotia sua suggesturi accesserint.

Ultimus et tertius decimus post hunc canon subsequitur de relatione gratiarum, que post peractionem concilii Deo et principi persolvantur.

Que omnia premissa sinodaliu[m] institutionu[m] decreta a presenti die vel tempore omni cura omnique vigilantia per cunctas regni nostri provincias decernimus observanda; qualiter et perspicuum auctoritatis valide fastigium subeant et perpetuo vigoris ordine solidata persistent. Quamobrem sacre huius legis oraculo omnibus generaliter, religiosis atque etiam laicis sub regni nostri ditione manentibus, interdiximus pariter et iubemus, ut predicta sinodalia gesta nullus contemnat, nullus etiam preterire aut convellere audeat. Nemo notus harum constitutionu[m] iura resolvat, nemo incognitus nescientie se

XII, 1, 3. l. 1. relaxatione] relatione E 1. V 1. Pith. || l. 4. sive] vel Mad. populis reiacet] populis nostre reiacent E 1. V 1; populis nostris reiacet Pith. adsolutionis E 1. debeant E 1. l. 7. de] pro Mad. monitione E 1. Pith. prolis deest E 1. quem prompto] quam promptae Mad.; quam prompto Pith. || l. 8. adnisu] ita E. V 4. 5. Pith. in margine; adnissum V 1; effectu Pith. in textu. 45 Mad. || l. 11. copulare] sociare Mad. || l. 13. servitute] ita edd. Conc.; servitu E 1. Pith.; servitio cett. l. 15. superstites E 1; superstes V 1. || l. 16. decedentium E 1. V 1. || l. 18. pro accidentia] per accidentibus V 1. || l. 20. quisque E 1. V 1. || l. 23. duodecim E 1. quod factum] qui factus V 1. l. 25. penitentiam E 1. || l. 29. metropolitarium E 1. suggesturi] ita V 1. 4. Pith.; suggesuri E 1; suggesturi V 5; dicendum Mad. || l. 30. accesserunt V 1. || l. 35. vastigium E 1. || l. 39. con- 50 temnat] condemnat E 1. || l. 40. nescientie] nescienti E 1. V 1. Pith.

XII, 1, 3. Nov.] obiectibus excusare coniciat. Nam a prememorato superius die et tempore et auctoritatis debite vigore pollebunt, et institutionum suarum regulis cunctorum universitas adstringetur. Si quis autem huius nostre legis violator extiterit, ac non potius ea, que premissa sunt, custodierit, et diutinam ecclesiastice discipline excommunicationem excipiat, et decimam partem rei sue 5 fisci partibus sociandam amittat. Quod si nihil habuerit facultatis, unde predictam compositionem persolvere possit, absque aliquo infamio sui L eum oportebit ictibus verberari. Huius igitur legis nostre decretum, quod in confirmatione huius sacri concilii noscitur promulgatum, gloriose manus nostre exaratione subscripsimus et ad perennem memoriam valorem ei perpetuum 10 innodamus.

Edita lex in confirmatione concilii Toletio sub die idus Nov. era DCCXXI, anno quoque feliciter quarto regni glorie nostre¹. In Dei nomine. Toletio.

Recc. Erv.]

II. TITULUS: DE OMNIUM HERETICORUM
ADQUE IUDEORUM CUNCTIS ERRORIBUS AMPUTATIS. 15

- I. Quod post datas fidelibus leges oportuit infidelibus constitutionem ponere legis.
- II. De omnium heresum erroribus abdicatis.
- III. De datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis.
- IIII. De cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpatis. 20
- V. Ne Iudei more suo celebrent Pasca.
- VI. Ne Iudei more suo fedus copulent nuptiale.
- VII. Ne Iudei carnis faciant circumcisiones.
- VIII. Ne Iudei more suo diiudicent escas.
- VIIII. Ne Iudei questione christianos inscribant. 25
- X. Ne Iudei contra christianos testificentur, [et quando ex illis progenitis testificari sit licitum].
- XI. De pena, qua perimenda est transgressio Iudeorum.
- XII. Ne Iudeus christianum mancipium circumcidat.
- XIII. De mancipiis christianis, que a Iudeis aut vendita aut libertati tradita 30 esse noscuntur.

XII, 1, 3. l. 1. superius] subterius E 1. V 1. Pith. et] vel Pith. Mad. || l. 2. regulis] legibus vel regulis Pith. Mad. || l. 3. universalitas Pith. Mad. || l. 9. confirmationem Mad. || l. 12. Edita] Ita E 1. Pith.; Ista V 1. 4. concilii] edita add. V 4. idus] id E 1. Novbr V 1. DCCXXI] septingentesima XXI E 1. V 1. Pith. || l. 13. regni glorie nostre des. E 1. V 1. 4. Pith. Toletio deest V 5. 35

TIT. II. Lemma. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 6. — l. 15. ATQUE E 1. HERRORIBUS R 1. AMPUTATIS] ita R 1. E; PUTANDIS R 2; AMPUTANDIS V 6.

Index capitulorum. Codd. R 1. 2. E 1. 2. — l. 16. constitutionem ponere legis] ita E 2; constitutione ponere leges R 1; constitiones p. legis E 1; des. R 2. || l. 18. heresum] eresium E 2. addicatis R 2. || l. 19. nequitia R 2. E 2. promulgatis deest R 2. || l. 20. extirpatis E 1. || l. 21. V. 40 Ne Iudei — Pasca des. E 2. Pascha E 1. || l. 22. VI] V E 2, et ita infra VI etc. pro VII etc. l. 23. circumcissionis E 2. || l. 24. diiudicent] iudicent R 2. E 1. || l. 25. quest. christ.] christianis questiones R 2. scribant E 1. || l. 26. et — licitum des. R. et deest E 2. progeniti testificare E 2. l. 29. XII. Ne Iudeus — circumcidat des. E 2. || l. 30. XIII] XI E 2, et ita infra XII pro XIII etc. que a] qua R 1. aut libertati — noscuntur des. R 2. || l. 31. esse noscuntur des. etiam R 1. 45

1) Est dies 13. Nov. a. p. Chr. 683.

Recc. Erv.] XIII. Ut nullis modis Iudeis mancipia adereant christiana, [et ne in sectam eorum modo quocumque ducantur].

XV. De interdicto omnibus christianis, ne quisque Iudeum quacumque factione adque favore vindicare vel tueri pertemet.

5 XVI. De Iudaizantibus christianis.

XVII. Placitum Iudeorum in nomine principis factum.

Recc. Erv.] I. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 1.

Quod post datas fidelibus leges oportuit infidelibus constitutionem ponere legis.

10 Actenus per arduas culparum semitas iudiciorum cautos direximus gressos et per humane adinventionis precipites et immoderatos excessos ordinate gravitatis emisimus cursus. Egisse namque nostram illic intensionem conspicuum est, et dissuadere, quod male suasum irrite libet, et proibere, quod turpe non decet, et auferre, quod male actum decus honestatis aborret. Ut enim legalis ordo male
15 consciarum sibi mentium abdita penetrabit, ita legalis censura et morum prava correxit et scelerum commissa truncabit. Verum hanc pudicitiam animorum non egimus alibi quam intra ecclesiam Dei vivi, qui diversitatem simul nationum et hominum unius tunice immortalitate vestivit, unius etiam sacre religionis sibi vinculis religabit. Ibi enim, licet excellentia nostri vigoris a virtutum Deo fuerit terrene
20 glorie sublimata culminibus, interdum tamen motu compassionis, interdum acie iudicantis et peccandi licentiam sollicite vetare curabit et perventa delicta modo temperanter diminuendo subtrahit, modo vehementer stirpando conlisit, non solum sequens nobilium inlustriumque gentium mores, que rationabilibus et modestis legibus ordinare curaverunt illicitos populorum excessos, sed sanctissimorum quoque patrum
25 toto terrarum orbe felicium et regulas imitans et exempla presumens, quo possit amplitudo nostre mansuetudinis in illorum preceptis velut in forma operis imitationem exprimere actionis, et ex hoc debere cognoscere proximis subiectisque plebibus

l. 1. Iudeis *deest* R 2. adhereant E 1. et — ducantur] ita E; *des. R.* || l. 3. De] Ne R 1. quisque] quis E 1. quacumque — pertemet *des. R.* 2. quacumque R 1; quecumque E 2. || l. 5. *Rubricae capitulorum XVI. et XVII. in E et numero et ordine inter se commutatis leguntur.*

XII, 2, 1. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 15. 16). — l. 7. FL. — REX *des. V.* 4. 5. 6. 16. GLOR. *deest* E 2. V 3. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; REC E 1; RECCS E 2. V 1. || l. 8. data E. constitutiones R 2. V 1. 6; constitutione E 1. || l. 9. leges E. V 1. || l. 10. Actenus] ita R; Quatenus E 1; Hactenus *cett.* iudiciorum] ita R. E 1. V 1. 5; iudaeorum E 2. V 3. *Mad.*
35 cantos] custos E 2. gressos] ita R 1. E; regressus R 2; gressus *cett.* || l. 11. excessos] ita R; excessus *cett.* || l. 12. Egisse] Exegisse V 3. illic] ita R 1. V 3; illico R 2; illuc E 2; illis *cett.* l. 13. dissuadet E 1. irrite libet] irriter libet V 6; erat *Pith.* quod turpe non] ita R 1. E 2. V 1. 3. 4. 6; non E 1, ubi quod turpe *des.*; turpe re quod R 2; quod turpe *Pith.*; quod turpe est *Mad.* decet] debet E 1; *deest Pith.* || l. 14. actus E 1. decus] ita R 1. E. V 1. 3. 6; decore R 2; et a
40 decore *Pith. Mad.* aborret] ita R. E 2. V 1. 3. 6; abhorret *cett.* || l. 15. consciarum] conscientiarum R 2. E 2. abdita] abdicata E 1; abita E 2. penetravit E 1. legalis] legali R 1; legis R 2. l. 16. isclerum R 2. E 2. truncabit] ita R 1. E 2; truncavit *cett.* pudicitia R 1. || l. 17. qui] que V 1. 6. *Pith.* || l. 18. vestibit R 2. E 2. vinculum R 1. || l. 19. religabit] ita R 1; regabit R 2. E 2; religavit *cett.* enim] ita R. E 2. V 1. 3. 6. 15. 16. 20. *Pith.*; etiam E 1. *Mad.* excellentiam R 1.
45 E 1. || l. 20. acie] R 1. || l. 21. licentia R 1. sollicite *deest* R 2. vetare] ita R 1. E. V 1. 6. *Pith.*; *deest* R 2; vitare *cett.* curabit] ita (= curavit) R 1. E 2; curavit *cett.* delicta] dilata V 6. l. 22. stirpando] ita R 1. E 2. *Pith.*; tirpando E 1; exatdando R 2; extirpando *cett.* conlisit] consumsit E 2. || l. 23. inlustriumque gentium] inlustrium agentium R 2. || l. 24. excessos] ita R 1; excessus *cett.* sed] et R 2. E 1. || l. 25. et *deest* E. posset R 2. E 1. || l. 26. in illorum] ita R.
50 E 1. V 1; in *deest* *cett.* imitationis E 1.

XII, 2, 1. *Recc. Err.*] honestatis competentia indidisse decreta, ex quo aut culparum meritis sunt evidenter inpressa, aut sanctorum patrum sententiis prorsus non inveniuntur externa, duo mihi dona uno divinitatis premio provenire confidens, ut et cum proximis salutari temporum perfruar pace, et divinis iudiciis munere regiminis peracta mercede dispositis dehinc populorum fidelium legibus adque in domo sancte fidei vere propriis membris 5 confecto medicamine salutari et ordinata caritatis decentissime pace, fidenter in virtute Dei adgrediar hostes eius, insequar emulos, persequar adversos, contendens viriliter, perseverans instanter, aut comminuere¹ illos ut pulverem excussum aut delere ut lutum sordentium platearum, certe aut de illis et fidei conquirere lucrum et glorie Dei dare tropheum, ut, dum fideles populos in religionis sacre pacem possederim 10 adque infideles ad concordiam religiose pacis adduxerim, et mihi crescat gloria premium, et virtutum Deo dilatam adque augeam regnum².

XII, 2, 2. *Recc. Err.*] II. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

De omnium heresum erroribus abdicatis.

Divine virtutis eternum consilium et in ultimorum serie seculorum pietatis eius 15 revelatum arcanum per retroactarum dierum tempora omnem, ut cernimus, a cunctis nostri regimonii finibus et perfidiam dissipavit errantium et dogmatum abdicabit commenta pravorum. Verumtamen ne, dum nostris consistimus in diebus, tempus illud occurrat, de quo vas electionis³ olim protulit, dicens: 'Erit⁴ enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria coacerbabunt sibi magistros 20 prurientes auribus; et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur', convenit et ea, que in luce fidei manent, a tenebris contradictionum edicto legali defendere et ea, que exoriri obvia forsitan error inpulerit, gestis legalibus propulsare. Nullus itaque cuiuscumque gentis aut generis homo, proprius et advena, proselitus et indigena, externus et incola, contra sacram et singulariter unam veritatis 25 catholice fidem quascumque noxias disputationes eandem fidem inpugnans palam pertinaciter aut constanter vel proferat vel proferre silenter adtemtet. Nullus

XII, 2, 1. l. 1. meriti R 1. E. || l. 2. inpressa] expressa R 1; pressa E 1. || l. 3. salutaris R 1; salutare R 2. E 2. || l. 4. divini iudicis V 1. peractam R 1. || l. 5. sancta Mad. vere] ut add. V 1. || l. 6. ordinata] ordinato R 1; ornata R 2; ordinatam E 2. decentissima Mad. || l. 7. insequar] ita R. V 1. 3. Pith.; et insequar cett. || l. 8. pulvere R 1. pulverem ante faciem venti excussum V 16. || l. 9. sordentium] sordidum Pith. in marg. glorie Dei] ecclesiae V 16. || l. 10. Dei deest V 1. tropheum] ita R. E. V 1. 3. 5. 15. Pith.; triumphum Mad. pacem] ita R 1. V 1; pace cett. l. 11. gloria] ita R 1. V 1; in gloria R 2. E. V 6. Pith.; glorie Mad. || l. 12. et] ut E 1. virtutem Dei Pith.; virtutum Deo des. Mad. Deo] Domino V 3. 16. 35

XII, 2, 2. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 19). — l. 13. FL. — REX] ANTIQUA V 3; des. V 15. 19. RECC.] RECCDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; REC E 1; RECTS E 2; RCDS V 1. 5; R V 4; deest V 6. || l. 14. heresum] hereticorum E 2. V 15. 19; heresum Mad. l. 15. serie] ita R 1. E 1; series E 2. V 1. 3; serie cett. seculorum] populorum V 3. || l. 16. retroactarum] ita R 1. V 1. 8; retroactorum R 2. E 1. V 3. 4. 6. 15. 16. Pith.; retroacta E 2. Mad. 40 l. 17. nostris E. regimonii] regiminis V 5. 16. Pith. perfidia R 1. docmatum R 2. E 2. abdicavit E 1. V. || l. 19. dicens] Paulus apostolus add. V 5. 8. enim deest R. E 1. Pith. cum] quando E 1. V 3; quo Pith. || l. 20. non sustinebunt des. R 1. coacerbabunt] ita R 1. E 2; coacervabunt cett. l. 22. et deest E. V. lucem R 2. E 2. V 1. || l. 23. exuriri R 1. forsitan E. || l. 24. cuiuscumque] ita R 1; cuiuslibet cett. || l. 25. prosilitus R 2. E. || l. 26. quacumque noxia disputatione V 8. 45 l. 27. aut] ita R. E. V 1. 3; atque Mad. vel proferat] des. E 1; vel deest Mad.

1) Cf. *Psal.* 17, 43. 2) *Huius et proxime sequentium legum tumida et saepius obscura verborum eandem fere rhetorum scholae sapit doctrinam atque sententiae libri I.* 3) Cf. *Act. apost.* 9, 15. 4) 2. *Tim.* 4, 3. 4.

Recc. Erv.] evangelia sacra convellat. Nullus apostolica instituta decerpat. Nullus **XII, 2, 2.** antiquorum patrum defensionis huius sacras definitiones inrumpat. Nullus modernorum disserentium congruentes fidei tractatus spernat. Nullus contra omnem sanctum vere fidei sacramentum aut cogitationes ruminet cordis aut verba patuli proferat oris. Non
5 in contradictione controversiam perfidus excitet pervicacis, non improvitatis contentione litem statuatur adversantis. Nam quecumque persona in cunctis istis vetitis extiterit deprehensa, si quidem ex quacumque religionis potestate vel ordine fuerit, amisso loci et dignitatis honore, perpetuo reatu erit obnoxius, rerum etiam cunctarum amissione multatus. Si vero ex laicis extiterit, et honore solutus et loco, omni rerum
10 erit possessione nudatus, ita ut omnis transgressor sanctionis huius aut eterno exilio mancipatus intereat, aut divina miseratione respectus a prevaricatione convertatur et vivat.

Recc. Erv.] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 3.

De datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis.

15 Vetitis¹ et seclisis generaliter omnium hereticorum presumptionibus execrandis, nunc specialiter nobis est de presentibus ordinandum, quoniam et in presenti de his cognoscimus esse presuntum. Nam cum virtus Dei totum universaliter acie verbi sui radicatus heresum extirpaverit surculum, sola Iudeorum nequitia ingemiscimus regiminis nostri arva esse polluta. Unde per spiritum Dei vindicare conabimur
20 pacem nostram, que gentibus² quidem stultitia est, eisdem vero Iudeis scandalum, nobis autem credentibus idem Christus, Dei virtus et Dei sapientia, cuius miseratione preventi concutimur intentione fideli, tam vetustis erroribus ponere finem, quam futurorum exordiorum concidere novitatem. Quapropter eternam legem iubemus et sacrarum scripturarum iussu decernimus tam nostrarum legum edicta, quam pre-
25 cessorum nostrorum regum legali serie sententias promulgatas, que contra eorum

XII, 2, 2. l. 1. evangelia sacra] *ita R. E 2; evangelii sacra V 8; evangelii sacramenta V 15; evangelii decreta cett. convellat] compellat E 1 et e corr. E 2; contemnat V 15. decerpat] decertat R 2. Nullus — inrumpat des. E 1. || l. 2. defensionis] defensionibus V 3. 4. 5. 8; impugnationibus Pith. huius] aliquibus V 8; suis Pith. || l. 3. tractus E 1. V 1. omnem] *ita R 1. E 2. V 1. sanctum] *ita R. E 2. V 5; dictum et factum add. E 1. Pith.; dictum aut factum add. V 1. 3. Mad. vere fidei sacramentum des. E 1. V 3. || l. 5. improvitatis] *ita R; improbitatis cett. contentione] *ita R. E 1; contemtionem E 2; contentionem V 1. || l. 6. adversantis — vetitis des. E 2. persona] *ita R; ex his add. E 1. V. istis] stis R 1. || l. 7. si deest R 1. religionis] regionis R 2. potestatem R 1. admissio R 1. || l. 8. honore] ordine Pith. in textu, ubi in margine legitur honore. || l. 9. omni] *ita R. E; 35 omnium V 1; et omni Mad. || l. 10. huius] *ita R 1; stius E 2; istius cett.********

XII, 2, 3. *Codd. E 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 15). — l. 13. FL. — REX des. V 3. 15. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECS D E 2; RCDS V 1; RECHERENDUS V 4; CHINDS Pith.; deest E 1. || l. 16. in] de R 2. presenti] presentibus E 1. || l. 18. heresum] heresium E 2; heresium Mad. surculum] *ita R. E 1; fomitem V 3; fomitem E 2; fomitem vel surculum 40 Mad.; fomitem vel ferculum V 1. solam Iudeorum nequitiam R 1. || l. 19. arva] area R 2; arma V 4. conavimur R 1; conamur R 2. || l. 20. nostram] sanctam R 2. || l. 21. miserationem R 1. l. 22. concutiantur R 1. || l. 23. concedere E 1. eternam legem] *ita R 1. E; eterna lege R 2. V. l. 24. sacrorum scriptorum R 2. E. edictum R 1. precessorum] *ita R. E. V 1; predecessorum Mad. l. 25. legalis E 1; regali E 2. eorum] *ita R. E. V 1. 3; Iudaeorum Mad.*****

45 1) De legibus de Iudaeis latis, quae reliqua omnia huius tituli capita efficiunt et totum titulum III. implent, cf. Helfferich, 'Westgothen-Recht' p. 40 sqq. 68 sqq. 179 sqq. 192. 207 sq.; H. Grätz, 'Die westgothische Gesetzgebung in Betreff der Juden', Vratislaviae 1858: Dahn, 'Könige' VI², p. 411 sqq. 2) Cf. 1. Cor. 1, 23. 24.

XII, 2, 3. *Recc. Erv.*] perfidiam et personas data consistunt, eterna consecratione inviolata persistere et perenni custodia observata manere. Que si quis eorum temerare detectus extiterit, et subteriacentium legum damnis noxius erit et specialibus ultionum sententiis subiacebit.

XII, 2, 4. *Recc. Erv.*] III. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. 5

De cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpatis.

Nullus Iudeorum sacre religionis christianam fidem, quam sancti percepit tinctione bap-
tismatis, aut profanet aliquatenus aut relinquat. Nullus hanc factis, nullus dictis
inpugnet. Nullus huic absconse, nullus palam insultet. Nullus fugere ad hanc
evadendam contendat. Nullus, ut hanc effugiat, quibuscumque latibulis sese occul-
tandum iniciat. Nullus spem quandoque profanationis iterande contineat. Nullus
confidentia renovandi erroris adsumat. Nullus prorsus perfidia et christiane religioni
obviam sectam corde teneat, verbis promat, factis ostendat. Nullus ex his, que in eorum
placitis sunt conscripta eorumque publica suscriptione notata¹, temerare studeat vel
verberare presumat. Nullus omnium morum vetitorum conscium vel operatorem
celare adtemtet. Nullus inventum latentem publicare retardet. Nullus auditam
latebram denunciare recuset. Cunctorum namque eorum quisque transgressor inventus
constitute legis² erit supplicio puniendus. 10

XII, 2, 5. *Recc. Erv.*] V. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX. 20

Ne Iudei more suo celebrent Pasca.

Nullus de Iudeis XIII. luna³ mensis alicuius⁴ faciat Pasca, neque dierum

XII, 2, 3. l. 1. perfidia R 1. eterna] ita R. E 1. V 1; et eterna cett. consecrationem R 1.
l. 2. obs. manere] observatam esse R 2. || l. 3. noxius] ita R. E; obnoxius cett.

XII, 2, 4. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 19). — l. 5. FL. — REX *des.*
V 3. 15. 16. 19. GLOR. *deest* E 2. V 1. 6. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECDS
E 2. V 1; RCDS V 5; REC V 6; R V 4; *deest* E 1. || l. 6. extirpandis V 1. 6. 8. *Pith.* || l. 7. per-
ceperint V 5; perceperunt V 8. 16. tinctione] unctione *Pith. in textu, ubi in margine tinctione.*
l. 8. bap-
tismatis] ita E 2; bautismatis R 1; baptismatis cett. profane R 1. || l. 9. huic] ita R. E. *Pith.*;
hinc V 5; alibi cett. || l. 10. evadenda R 1. effugiat] aut *add.* V 1. quibuscumque] cuiuscumque E 1.
V 1; cuius V 3. hoccultandum R 1. || l. 11. iterando E 1. V 1. || l. 12. confidentia] ita R. E 2;
confidentiam cett. perfidia] ita R. E 2; perfida mente E 1. *Pith.*; perfidiam cett. et] *deest* R 2; ad V 1.
l. 13. obviam secta R 1. teneat] ita R. E. V 15. *Pith.*; retineat cett. his] is E 2; i R 2. || l. 14. su-
scriptione] ita R 1. E 2; suscriptione cett. studeat R 1; presumat V 15. || l. 15. verberare]
ita habet R 1, sed dubito, an recte. In textu principali fortasse reverrare (= reverrere) legebatur, quod
coniecimus ex his lectionibus: severrare R 2; reverrare E 1; revelare *Pith. Mad.* In E 2 rare tantum
scriptum, al. man. post corr. oberare; oberrare V 1. 4. 5. 8; *deest* V 3. omnium morum vetitorum] ita
R 1; o. m. vestitorum R 2; ominum vetitorum orum (*corr.* eorum) E 2; hominum vetitorum morum
V 1; omnium horum vetitorum E 1. *Pith.*; horum omnium vetitorum cett. || l. 16. adtemtet] obtemptet
V 5; pertentet *Mad.* publicare R 1. || l. 17. eorum] horum R 2. V 1; orum E 2. quisque] quisquis
Mad. inventus fuerit *Mad.* || l. 18. subplicio R 1. 30

XII, 2, 5. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17). — l. 19. FL. *deest* V 3.
GLOR. *deest* E 2. V 1. 3. 17. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVTHS R 2; RECTUS E 2; RCDS
V 1. 5. 6. *Pith.*; RCS V 17; R V 4; RESCINDUS V 16; EGICA V 3; *deest* E 1. || l. 20. Ne — pasca
legi nequeunt R 1; *des.* V 4. Pasca] ita R 2; Pascha cett. || l. 21. de *deest* E. *Pith.* Iudaeus E 1;
Iudaeorum *Pith.* XIII] ita R 1. E 1; quarta decimam R 2; quarta decima E 2. V 1. lunam R 2.
mensis] ita R. E. V 5. 15. 16. *Pith.*; primi *add.* cett. alicuius — soliti sunt *des.* R 1. faciant R 2.
Pasca] ita R 2; Pascha cett. 40

1) Exstat exemplar placiti huiusmodi XII, 2, 17. 2) XII, 2, 11. 3) Luna quarta
decima est dies quartus decimus mensis lunaris, incipientis a prima seu nova luna. 4) Iudaei
Pascha celebrant luna quarta decima mensis, quem dicunt Nisan, christiani vero die dominico post
lunam quartam decimam post aequinoctium vernum. 50

Recc. Erv.] ipsorum, ut soliti sunt, sollempnia celebrabunt. Non dies festos omnis XII, 2, 5. sollempnitatis mediocres aut summos quisque eorum venerabitur aut intendat errore vel honore vetusto, non ferias custodiet, non sabbata et omnia festa ritu observantie sue deinceps aut coeat aut contingere quandoque presumat. Nam perventus mox
5 speciali damnationis sue multabitur ultione¹.

Recc. Erv.] VI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 6.

Ne Iudei more suo fedus copulent nuptiale.

Nemo ex Iudeis propinquitatem sanguinis sui coniugio copulet, adulterio polluat, incestu conmaculet. Nullus usque ad sextum generis gradum coitum personam quam-
10 cumque contingat. Nullus festa nuptialia aliter, quam christianorum mos habet, vel adpetat vel usurpet. Nam detectus damnationis date ultionibus punietur¹.

Recc. Erv.] VII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 7.

Ne Iudei carnis faciant circumcisiones.

Nullus Iudeorum circumcisionem operabitur carnis. Nullus hanc sibi fieri
15 patietur indemnis. Non servus, non ingenuus aut libertus, incola vel extraneus, eiusdem detestande sectionis obprobrium quacumque occasione aut perferet aut alteri inferre presumat. Nam quicumque sponte talia fecisse vel sustinuisse probabitur, date legis severitate plectetur¹.

Recc. Erv.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 8.

Ne Iudei more suo diiudicent escas.

Cum beatus Paulus apostolus dicat: 'Omnia² munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum', merito Iudeorum detestabilis vita et discretionis

XII, 2, 5. l. 2. eorum — vetusto, non des. R 2. intendat] intendet E. V 3; intentet V 15; impendat V 1. 4. 5. errore vel honore] ita R 1. E; de errorem vel honorem V 3; honore vel errore
25 cett. || l. 3. custodiet] ita R. E 2; custodiat cett. ritum R 1. || l. 4. sive deinceps E 1. coeat] ita R; colet corr. colat E 2; colant E 1; colat cett. contingere] continere V 15. perventus] ita R. E. V 1; praeventus Mad. || l. 5. ultionem R 1.

XII, 2, 6. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 19. 20). — l. 6. FL. — REX des. V 1. 3. 4. FL. GLOR. des. V 16. 17. 20. RECC.] RECØDS R 1; RECCSTHS R 2; RECDS E 2;
30 RECCDS V 17. 20; RCDS V 5; RECINDS V 16; R V 6; deest V 8. Pith. || l. 7. [fedus copulent nuptiarum] (sic!) uncis inclusa legi nequeunt R 1. || l. 8. Nemo] Nullus V 1. coniugio] coniunctio R 1. copulent R 1. aut adulterio E 1; aut al. m. post add., adulterio E 2. || l. 9. incesto R 1. sextum] ita R. E. V 1. 3. 8. 15. 16. 19. Pith.; septimum Mad. coitum] ita R 1. V 1; coita R 2; coitu (quod est intelligendum) cett. || l. 10. vel] ita R. V 1; deest E. || l. 11. abpetat R 1. punietur V 1.

XII, 2, 7. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (4. 5. 6. 8. 15. 16. 17). — l. 12. FL. — REX des. V 1. GLOR. deest E 2. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTUS R 2; RCDS E 2. V 5; RCS V 8. 17; R V 6; deest E 1. || l. 13. Ne — circumcisiones des. R 2. circumcisionis E 2. || l. 14. operabitur] ita R. E. V 1. 3. Pith.; operetur Mad. || l. 16. sectionis] ita E 1. Pith. (in textu); sanctionis R 1. E 2. V 1. 6; setionis R 2; sectationis V 3; secta Pith. (in marg.); factionis V 4. perferet] ita R;
40 perferat E. V 1. 4. 5. 15. 16. Pith.; perferre V 3; ferre Mad. || l. 17. isponte R 1. vel sustinuisse des. V 1. 4. probatur R 2. || l. 18. data R 1. plectatur R 2.

XII, 2, 8. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 4 (usque ad inmundis diiudicet escas p. 416, l. 3). (5. 6. 8. 15. 17. 20). — l. 19. FL. — REX] legi nequeunt R 1; des. V 1. GLOR. deest E 2. V 3. 6. 20. RECC.] RECESSVINTUS R 2; REC E 1; RESTUS E 2; RCDS V 6; RCS V 3. 8. 17. 20. || l. 20. Ne — escas
45 legi nequeunt R 1. diiudicent R 2. || l. 21. apostulus R 1. coinquinatis] inquinatis R 2.

1) Cf. XII, 2, 11.

2) Tit. 1, 5.

XII, 2, 8. *Recc. Erv.*] horrende mundicia omni sordium errorem immundior, et refelli oportet et habici debet. Ne quis ergo ex his primeve ritu tradicionis et usuati consuetudine moris mundas ab immundis diiudicet escas. Nemo sumenda inhonesta reiciat, que valde bona esse sui condicio probat. Nemo ex his aliut privet, aliut usurpet, nisi tantum illa discretione servata, que ab omnibus christianis tenetur salutaris et congrua. 5 Alioquin in transgressione quisque detectus constitutis erit suppliciiis addicendus¹.

XII, 2, 9. *Recc. Erv.*] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei questionē christianos inscribant.

Speciali hoc decreto censetur, nulli Iudeo pro qualicumque negotio quandoque licere contra christianum, quamvis humilis servilisque persone, testimonium dicere 10 neque pro qualibet actione aut inscriptione christianum inpetere, aut pro Iudeorum causis quacumque factione hunc tormenta subire. Profanum etenim satis est infidelis fidem fidelibus antepone et membra Christi adversariorum eius molestiis subiugare. Sane si idem inter se causarum negotia repperiantur habere, et testificandi adversum se et in servis suis tantumdem coram christianis iudicibus questionem inicere sit illis 15 liberum ex lege licere.

XII, 2, 10. *Recc. Erv.*] X. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

Ne Iudei contra christianos testificentur, et quando ex illis progenitis testificari sit licitum.

Si coram hominibus reppertum mendacium et infamem facit et damnis adffigit, 20 quanto magis in divina fallax fide perventus non erit penitus ad testimonium admittendus². Merito ergo testificari prohibiti sunt Iudei, seu baptizati, sive non extiterint baptizati. De stirpe autem illorum progeniti si morum provitate et fidei plenitudine habeantur idonei, permittitur illis inter christianos veredica quidem testi-

XII, 2, 8. l. 1. orrende R 2. E 2. mundicia] ita R 1; munditia R 2. E 1. V 3; immunditie E 2; 25 immundicia cett. errorem] ita R; horrore V 15. Pith.; errore, quod intelligendum est, cett. refelli] ita R. E 1. Pith.; repelli cett. || l. 2. habici] ita R; abici cett. primeve ritu] ita E 1. V 1. Pith.; primeve ritum R 1; primaverit ut R 2; primeberit ut E 2; primevae ritus Mad. trad.] raditionis E 2. usuati] assueti V 1. consuetudine moris] ita R 1. E. V 1. 3. 5. Pith.; consuetudinem horis R 2; consuetudinem mortis V 4; consuetudine (moris deest) Mad. || l. 3. diiudicent R 2; diiudicent V 1. in- 30 honesta] ita R. E 1; inhoneste cett. || l. 6. addicendus] abdicatis R 2; abdicandus E 1. V 1; abditus E 2. XII, 2, 9. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (5. 6. 8. 15. 16. 17. 20). — l. 7. FL. — REX des. V 3. GLOR. deest E 2. V 1. 15. 20. RECC.] RECØDS R 1; RECCSTHUS R 2; REC E 1; RCTS E 2; RECDS V 1; RCDS V 5. 6. Pith.; RECCDS V 20; RCS V 8. 17; R V 15. || l. 8. questione] questioni R 1; questionem V 1; deest E 2. V 19. christianis R 2. || l. 9. Specialiter R 2. E 1. Pith. 35 qualicumque] quacumque R 1. || l. 10. liceret R 2. || l. 11. actione] hactione R 2. E 2; deest E 1. aut inscriptione] aut inscriptionem R 1; ab scriptione R 2; adscriptione E 2; ad inscriptione E 1; ad inscriptionem V 1. 5. 15. 16. Pith.; des. V 3. inpetere] inplectere E 1. || l. 12. subire] ita R. E 1 et pr. man. E 2; presumat add. cett. (al. man. E 2). etenim] enim V 1. infidelis fidem] infideles Pith. l. 15. in] inter R 1.

XII, 2, 10. Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (5. 6. 8. 15. 16. 17. 20). — l. 17. FLAV. deest V 15. 16. 20. GLOR. deest E 2. V 3. 15. 16. 17. 20. RECC.] RECØDS R 1; RECESSVINTHUS R 2; RECESSVINTUS E 2; REDS V 1; RCDS V 3. 5. 6. 17; RECCDS V 20; RCS V 8; RESINDS V 15; RENCILDUS V 16; deest E 1. || l. 20. infamen R 1. faciat R 2. || l. 21. perventus] ita R. E. V 1; praeventus Mad. penitus deest R 1. || l. 22. prohibiti E 2. V. || l. 23. istirpe R 1. progeniti] progenitis E; 45 deest R 2. provitate] ita R 1; pravitate R 2; pravitatem non tenuerint V 1; probitate corr. prabitate E 2; probitate cett. || l. 24. plenitudine habeantur] plenitudinem habere videantur V 1. veredica] verefica R 1; veredicant R 2; viridica E 2; veridica cett.

1) Cf. XII, 2, 11. 2) Similiter Conc. Tolet. IV, can. 64.

Recc. Errv.] ficandi licentia, sed non aliter, nisi sacerdotem, regem vel iudicem mores XII, 2, 10. illorum et fidem omnimodis conprobantes.

Recc. Errv.] XI. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 11.

De pena, qua perimenda est transgressio Iudeorum.

5 Hec de sinu fortissimarum legum sententia emanat ad puniendam perfidiam Iudeorum, ut, quicumque aut superioribus vetita legibus aut suis inexas placitis temerare voluerit vel frustrare presumerit, mox iusta sponsonem ipsorum gentis sue manibus aut lapide perimatur aut igne cremetur. Quod si denotatum crimine reum
10 et omnia bona eius aliis possidenda tradantur; sicque fiat, ut nec rem amissam recipiat dominus, nec libertatem reparat servus.

Recc. Errv.] XII. FLAVIUS RECCAREDUS¹ REX.

XII, 2, 12.

Ne Iudeus christianum mancipium circumcidat.

Nulli² Iudeo liceat christianum mancipium comparare vel donatum accipere.
15 Quod si comparaverit vel donatum acceperit et eum circumciderit, et pretium perdat, et quem acceperat liber permaneat. Ille autem, qui christianum mancipium circumciderit, omnem facultatem suam amittat et fisco adgregetur. Servus vero vel ancilla, qui contradixerint esse Iudei, ad libertatem perducantur.

XII, 2, 10. l. 1. sacerdotem, regem vel iudicem — conprobantes] *ita R 1; sacerdote, rege vel*
20 *iudice — conprobante (probante Pith.) R 2. E. V 1. Pith.; a sacerdote, rege vel iudice — conpro-*
bentur cett. || l. 2. omnimodis R 2. E 2.

Capita XI. et XII. sub his numeris et hoc ordine praebent R. E. V 1. 3. 5. 6. 8. 15. 16. 17. 19. Pith.; numeris mutatis et inverso ordine Mad.

XII, 2, 11. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. (5. 6. 8. 15. 16. 17. 19. 20). — l. 3. FL. — REX*
25 *des. V 3. 5. GLOR. deest E 2. V 1. 8. 17. 20. RECC.] RECØDUS R 1; RECCESVINTUS R 2; RETS*
E 2; RCDS Pith.; RCCDS V 17. 20; CHDS V 1. 8; deest E 1. || l. 4. perim.] derimenda E 1.
l. 5. sino R 1. sententiae manat R 2; sententia manat E. puniendam] perimendam V 15. 19. || l. 6. de
*superioribus vetitis legibus V 1. inexas] *ita R 2; inixa R 1; inexas E 2; innexas cett. || l. 7. iusta] *ita**
*R 1. E 2; iuxta cett. isponsonem R 1. || l. 8. lapide] *ita R. E; lapidibus cett. ignibus V 1. 5. 6.**
30 *concremetur V 1. 3. || l. 9. reservaverit] *ita R 1; reserbaberit E 2; reservare voluerit V 1. 6;**
*servaverit V 15. 19; reservaverit cett. viviturum] *ita R. E. V 1. 6; victurum Pith.; nimirum Mad.**
*ille] *ita R. V 1; illi cett. || l. 11. reparat servus] *reppereat segura R 1; repararet servus R 2.****

XII, 2, 12. *Codd. R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 5. (6. 8. 15. 16. 17). — l. 12. FL. — REX des.*
*V 3. Mad. RECCAREDUS] *ita solus R 2; (etiam in R 1 aliisque codicibus compendia, quae aliis locis**
35 *Recessvindi nomen exprimunt, perperam pro RECCAREDUS scripta esse suspicor, quia GLORIOSUS ibi titulo*
regis deest); RECØDS R 1; RECDS E 2; RCDS V 1. 5; RCS V 8. 17; GL REC E 1; GLS RCDS
*V 6. Pith. || l. 13. Iudus R 1. || l. 14. vel] *nec R 2. E 1. Pith. || l. 16. circiderit R 1. || l. 17. ad-**
cregetur R 1.

1) *Hanc legem a Reccaredo I. latam esse, id quod codices nostri probant (v. supra l. 34 sqq.),*
40 *iam suspicati sunt Helfferich, 'Westg.-Recht' p. 42, et Grätz, 'Westgoth. Gesetzgebung in Betr. d.*
Juden' p. 31. Dubito autem, num haec lex sit 'constitutio' illa, quam 'contra Iudaeorum per-
fidiam' a Reccaredo rege latam esse Gregorius M. papa in epistula a. 599, Reg. IX, 228, Epist.
II, p. 223, refert. Est fortasse singulare quoddam caput legis illius, quod solum ex ea recepit
Recessvindus, ceteris nova sua substituens. 2) Haec constitutio ex legibus Romanis recepta
45 *est; cf. L. Rom. Vis. C. Th. III, 1, 5; XVI, 4, 1. 2; Paul. V, 24, 3. 4. Cf. praeterea*
Concil. Tolet. III. can. 14. et IV. can. 59. 66.

XII, 2, 13. *Recc. Err.*]

XIII. FLAVIUS SISEBUTUS REX.

De mancipiis christianis, que a Iudeis aut vendita aut libertati tradita esse noscuntur.

Sanctissimis¹ ac beatissimis Agapio², Cicilio³, item Agapio² episcopis sive iudicibus ibidem institutis, similiter et reliquis sacerdotibus vel iudicibus in territoria⁵ Barbi⁴, Aurgi⁵, Sturgi⁶, Ilturgi⁷, Viatia⁸, Tuia⁹, Tutugi¹⁰, Egabro¹¹ et Epagro¹² consistentibus. Dudum late constitutionis autoritas a domino et precessore nostro Reccaredo rege¹³ sufficere poterat, ut mancipia christiana nullatenus in Aebreorum iure manerent obnoxia, si inpostmodum contra iustitie instituta eorum pravitas subripiendo principum animos aliqua sibi iniusta non poposcissent beneficia. Proinde,¹⁰ quia Deo adiubante legem fieri decrevimus et fraudibus eorum per diversa capitula obstitimus, ideo pro id, quod retro tempore fuerat vitiatum, iuxta edictum ante dieti principis decernimus: ut, si qua christiana mancipia eo tempore, quo autoritas data est, in eorum iure fuisse probantur, seu sint libertati tradita, seu forte ad libertatem

XII, 2, 13. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 3. 5. (6. 8. 15. 16. 17. 20). — l. 1. FL. — REX *des.* 15 V 3. *Mad.* SISEBUTUS] *ita R.* E 1. V 8. 17. 20. *Pith.*; REDS E 2; GLS RCDS V 1. 6; GLS V 5. l. 4. ac] *haec R* 1. Cicilio] *ita R.* E 2. V 8; Cilicio V 15; Cilicii V 19; Cecilio *cett.* || l. 5. iudicibus] iudibus R 1. vel iudicibus] *des.* E 2. V 5; et iudicibus E 1; vel ducibus V 15. 19. territoria] *ita R.* E 2. V 19; territorio a E 1; territorio *cett.* || l. 6. Barbi] *ita R.* E 1; Varbi *Mad.*; Varvi *corr. al. m.* Varvia E 2; Barbia V 3; Varbia V 1; Barbari V 15; Barbaria V 19; Harbi V 5; Arbi V 6. 17. *Pith.* 20 Aurgi] *ita R.* E 1. V 1. 8. 15. 16. 20; Ausgi *Mad.*; Urgi E 2. V 3. 5. 17. *Pith.* Ilturgi] Ilisturgi V 5; Iltarni V 3. Viatia] *ita R.* E. V 16. *Pith.*; Biathia V 1; Biacia V 6, *cf.* V 17. *Pith.*; Beatiae Vitia V 8; Viata V 3; Vivacia V 15. 19; Biarie V 5; Avatia V 20; Viatulae *Mad.* Viatia Tuia Tutugi] Biaciatui Agatugiae V 17. *Pith.* Tuia] *ita R.* E 2. V 6. 8. 15, *cf.* V 17. *Pith.*; Tula R; Thuia V 1; Tuga E 1. V 20; Tuitu V 3; Tuhie (?) V 5; Tirga V 16. Tuia Tutugi] Tuhietta thugi V 5. Tutugi] *ita R* 1. E; Tuturgi 25 V 19; Tutigi R 2. V 3; Tatugi V 1. 15; Tathugi V 5; Tatugia V 8; Taugi V 16. 20. Egabro] *ita R.* E. V 1. 3. 6. 8. 15; Egabri V 5; Agabro V 16. 20. et *deest R* 1. Epagro] *ita R* 1. E. V 3. 20; Evagro V 1; Ephagro V 8; Epagri R 2. V 5. 6. 17; Pagro V 15; Pago V 19; Apagro V 16. || l. 7. autoritas] *ita R* 1; auctoritas *cett.*; et *ita infra.* nostrol] *dive memorie add.* V 1. 6. 8. || l. 8. Reccaredo] Recaredo E 2; Recharedo V 1. 6; Ricardo V 5. Aebreorum] *ita R* 1; Ebreorum R 2. E 2; Hebreorum 30 *cett.* || l. 9. permanenter V 16. iustitie institute instituta R 1. || l. 10. subripiendos E 1. poposcissent] *ita R.* V 1; poposcent E 1; poposcens V 3; poposcit et V 5; poscant *Pith.*; poposcisset *cett.* l. 11. adiubante] *ita R* 2; aiubante E 2; iubante R 1; adiuvante *cett.* capitula — pro id *abscessa desunt R* 1. || l. 12. obstitimus] obstituimus E 2; obstatum V 1; obtinuimus R 2; obtatibus V 3. pro id] *ita E* 2. V 1. 3; *des.* R 1; pro eo *cett.* iuxta] *iudex R* 2. || l. 13. quo] e quo R 1; quo *haec Mad.* 35 l. 14. probatur R 1.

1) De tempore huius constitutionis v. *infra* p. 420, n. 1. 2) Alter Agapius episcopus Tuccitanus, alter Cordubensis; *cf.* Florez, 'España sagrada' XII, p. 398 sq.; X, p. 228 sqq. 3) Caecilius episcopus Mentisanus, l. c. VII, p. 249 sqq. 4) Olim municipium Singiliense Barbense, nunc 'el Castillon' prope Anticariam ('Antequera'), prov. 'Malaga'; *cf.* Corpus 40 Inscriptionum Latinarum II, p. 272. 5) Nunc 'Jaen'; *cf.* C. I. L. II, p. 452. 6) Vel Isturgi, nunc 'los Villares' prope 'Andujar', prov. 'Jaen'; *cf.* C. I. L. II, p. 297. 7) Vel Illiturgi, nunc 'las Cuevas de Liturgo' prope 'Andujar'; *cf.* C. I. L. II, p. 297. 8) In inscriptionibus Vivatia, nunc 'Baëza', prov. 'Jaen'; *cf.* C. I. L. II, p. 449 sq. 9) Olim Tugia, Graece: Tovia, nunc 'Toya'; *cf.* C. I. L. II, p. 448. 10) Idem nomen exstare 45 in inscriptione C. I. L. II, n. 3406: res publica Tuatue[ensis] (nunc 'la Galera' prope 'Baza', prov. 'Granada'), feliciter coniecit b. m. Aem. Hübnér l. c. p. 461. 11) Olim Igabrum, nunc 'Cabra', prov. 'Córdova'; *cf.* C. I. L. II, p. 215. 12) Olim Ipagrum, nunc 'Aguilar de la Frontera', prov. 'Córdova'; *cf.* C. I. L. II, p. 205. 13) *Cf. supra* c. 12.

Itcc. Erv.] non fuissent perducta, ad civium Romanorum¹ privilegia iuxta nostre legis XII, 2, 13. edictum transire debeant. Nam, etsi qua inlicito ausu de hisdem mancipiis, que per constitutionem regiam fuerant absoluta, in iure cuiuslibet per quamcumque scripturam transegisse visa sunt, rescissa tali conligatione, ad statum ingenuitatis, recepto iuxta
 5 leges pretio a venditoribus, revertantur et prenotati in polipticis publicis adque secundum eorum peculium iustissima aderatione censiti² vitam in propriis laboribus ingenuitate transigere valeant. Si qua vero mancipia post metas dierum, in qua
 10 autoritas sepe dicti principis promulgata est, ab illis quolibet titulo iustissime conquisita sunt, aut vendere aut libertare, prout maluerint, usque ad kalendas Iulias³ licentiam illis tribuimus. Hii vero christiani, qui ab Ebreis quocumque tempore circumcisi sunt vel in ritum eorum sunt, legali ordinatione multentur. Nam et de his, qui per legem absoluti esse cernuntur, qui ab ipsis Ebreis servi addicti sunt vel hucusque retenti, sicut ingenuis legibus eis satisfacere non morentur. Iudei igitur, qui ad fidem sanctam confugium visi sunt fecisse, portionem sibi debitam ex suc-
 15 cessione parentum in mancipiis accipiant. Venditiones vero, que facte fuerint, quos in unum tempus venditionis invenerit, parentum vel filiorum nulla sit in distrahendo divisio, sed in unum ad comparantis transeant dominium. Nam et quisquis de Iudeis sub nomine proprietatis fraudulenta suggestionem aliquid a precessoribus nostris visus est promeruisse, exacta eius autoritate, fisco nostro faciatis sociari. Mancipia vero
 20 Iudeorum, que ad baptismi gratia fecerint confugium, ubicumque repperta fuerint*,

*) *Pro reliquis* exigantur — imponatur V 8 *praebet*: non reddantur dominis Iudeis, sed libera domino serventur; ita ut, ubicumque repertum fuerit suum peculium, in ea libertate illi conferatur, ut census in eo peculio non imponatur, sed libere eo fruatur.

25 XII, 2, 13. l. 1. fuissent] fuerint V 1. *Pith.* privilegia R 2. E 2. legis] ita R. E; huius *add. cett.* || l. 2. edictum R 1. qua] ita R. E. V 3. 5. *Pith.*; quo V 1; aliqua *Mad.* inlicita ausu R 1; inlicita ausu V 3. hisdem] ita R. E 2; isdem V 1; eisdem *cett.* || l. 4. istatum R 1. || l. 5. legis E. vinditoribus R 1. prenotati] notati R 1. polipticis] policitis E 2. publicis *deest* R 2. || l. 6. aderatione] de ratione *Pith.* censiti] censuit R 1; censura V 1. vitam] tam R 1; *deest* V 1. 8. in] cum V 8.
 30 l. 7. ingenuitate] ita R 1; ingenuitatem R 2. V 1; in ingenuitatem E. V 8. *Pith.* transigere] transire V 1. 8. *Pith.* post metas] post modum etatis R 2. qua] ita R. E. V 1. 5. *Pith.*; quibus *Mad.* l. 8. autoritas] ita R 1. 2; auctoritas *cett.* quolibet] quelibet R 1; colibet R 2; quoque libet E 1; quodlibet E 2. titulis R 1. || l. 9. maluerint] maluerit *Mad.* || l. 10. illis *deest* R 1. Hii] ita R. E. V 1; Hi *cett.* Ebreis] ita R. E 2; Hebreis *cett.*, et ita *infra.* || l. 11. vel in ritum eorum sunt *des.* V 3.
 35 ritum] ita R 1. E 2; ritu *cett.* ordinatione] ita R. E. V 1. 3. 15. 16. *Pith.*; ordine *Mad.* || l. 12. addicti] abdicati E 1. || l. 13. retenti] detenti E 1. *Pith.* ingenuis] ita R. E 2; ingenui V 1; de ingenuis *cett.* eis satisfacere] ita R. E 1. V 1. *Pith.*; eis *deest* *cett.* moretur E. || l. 15. in] aut E 1. in mancipiis] incunctanter V 8. || l. 16. invenerit] ita R. E 2. *Pith.*; invenerint *cett.* in *deest* R 1. l. 17. conparentis V 1. transeat R 1. || l. 18. proprietatis] vel precepti *add.* V 8. fraudulenter E 1.
 40 predecessoribus V 5. 16. || l. 19. autoritate] ita R 1. 2; auctoritate *cett.*; vel precepto *add.* V 8. faciatis sociari] ita R 1. E. V 1. 5. 16. *Pith.*; faciant ussociari R 2; faciat sociari *Mad.* || l. 20. que] qui V 1. gratia] ita R; gratiam *cett.* fecerint] fecerunt R 2. E. V 1. 3. 15. 16. *Pith.* fu]erint — domi]nis, *uncis inclusa abscessa desunt* R 1.

1) *De civium Romanorum libertate cf. formulas manumissionis Form. Vis. nr. 2. 3. 4.*
 45 5. 6, *Form. p. 576 sqq.* 2) *Manumissi, cives Romani facti, sicut ceteri 'Romani' ad tributum publici solutionem tenebantur. Cf. de tributis publicis regni Visigothici Dahn, 'Könige' VI², p. 254 sqq. Gothi ingenui minime ad tributum solvendum obnoxii erant; quod efficitur ex lege X, 1, 16. Cf. Form. Marculfi I, 19, Form. p. 56: bene ingenuus esse videtur et in polepticis publicis census non est.* 3) *D. 1. m. Julii a. p. Chr. 612, ut ex lege subsequente efficitur.*
 50 *Cf. infra pag. 420, n. 1.*

XII, 2, 13. *Recc. Erv.*] exigantur et libera a dominis suis reddantur; ita ut, qui habet suum peculium, in ea libertate illi conferatur, et qui non habuerit, a manumisso, prout vires habuerit, illi concedatur; et descripti sicut ceteri eorum libertati, census pro eo peculio illis inponatur.

XII, 2, 14. *Recc. Erv.*]

XIII. FLAVIUS SISEBUTUS REX.

5

Ut nullis modis Iudeis mancipia adhereant christiana, et ne in sectam eorum modo quocumque ducantur.

Universis populis ad regni nostri provincias pertinentibus salutifera remedia nobis gentique nostre conquirimus, cum fidei nostre coniunctos de infidorum manibus clementer eripimus. In hoc enim orthodoxa gloriatur fidei regula, cum nullam in christianis habuerit potestatem Ebreorum execranda perfidia. Abominanda sunt ergo in christianis funesta Iudeorum imperia, et reducenda est sub amore catholico plebs Deo sacrata in gratia. Ob hoc hac in perpetuum valitura lege sancimus adque omni cum palatino officio futuris temporibus instituentes decernimus: nulli Hebreo ab anno regni nostri feliciter primo¹ christianum liberum vel servum mancipium in patrocínio vel servitio suo habere, nullum ex his mercennarium nullumque sub quolibet titulo sibimet adherentem hec divalis sanctio fore permittit. Vendere* tamen infra fines regionum nostrarum in his locis, ubi conmanere videntur, cum omni peculio christiano, cui fas fuerit, iustissimo pretio libera facultas subiaceat. Nec liceat

*) *Pro Vendere* — tamen *etc.* *V 8 praebet*: De ipsis namque mancipiis, que hactenus 20 per pretium emptionis habuerunt, que quasi libera facultas eis subiicit, non eos deinceps audeant proprio iure retineri. Sed cuicumque christiano vili pretio vendere festinent cum omni illorum peculio, et tantum eis ex his mancipiis ab emptoribus pretium expetere precipimus, quantum numero quantitatis sub nomine emptionis invenerit electio comparantis. Liberare vero *etc.* (p. 421, l. 5). 25

XII, 2, 13. l. 1. libera a dominis] ita R 2. E 2; libera dominis *cett.* qui habet] quid libet R 2. || l. 2. illi *deest* R 1. et *deest* R 1. a manumisso — habuerit *des.* R 2. V 1. || l. 3. descriptis R 2. V 1. et ceteri R 2. E 1. V 1. libertati] ita (= liberti) R 2. E 1; *deest* R 1; liberti *cett.*

XII, 2, 14. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1 (*usque ad* ultra defendat p. 422, l. 19). 3 (*usque ad* alias p. 420, l. 1). 5. (6. 8. 13. 15. 16. 17. 19. 20). — l. 5. FL. — REX *des.* V 3. SISEBUTUS] ita R. 30 E 1; SISIBUTUS *Pith.*; GLS SISEBUTUS V 1. 6. 15. 16. 17. 20; GLS SESEBUTUS E 2; GLO-RIOSUS RECCESVINDUS V 8. || l. 6. adhereat R 1; adereant R 2. et ne] ne *deest* R 2. secta R 1. l. 8. salutifera] salutaria V 16. || l. 9. infidorum] infidelitate R 2; infideliorum V 8; Iudeorum V 15. manibus] Hebreorum *add.* V 5. || l. 10. nulla R. in] cum R 1. || l. 11. habuerint R 1; abuerit R 2. potestate R 1. Ebreorum] ita R. E 2; Hebreorum *alii.* Habominanda R 1; Abhominanda V 1. 6. 35 l. 12. catholico] cahtolico R 1; catholice R 2. plebs] plevis R 1; ples E 2. || l. 13. gratia] ita R. V 1; gratiam *cett.* Ob hoc] Hob oc R 2; Ab oc E 2. hac] hanc R 2. V 1. sancimus] ita R; sancimus E 2; sanximus V 1; sancimus *cett.* || l. 14. palatinum R 1. nulli] ita R. E; ut nulli *cett.* Ebreo E 2; Hebreorum *Mad.* || l. 15. primo] ita R. E. V 1. 5. 15. 16. 20; proximo *Mad.* || l. 16. habere] ita R. E; liceat *add. cett.* nullum] nullus R 1. || l. 17. sibimet] sibi et R 1. hec divalis] et 40 divallis R 1.

1) *Primus Sisebuti regis annus currebat inde a mense Februario vel Martio a. p. Chr. 612; cf. quae exposui 'N. Arch.' XXVII, p. 422 sqq. 430. Est igitur 'dies kalendarum Iuliarum proxime succedentium', qui terminus aequae atque in praecedente lege (cf. supra p. 419, n. 3) etiam infra (p. 422, n. 1) ad implendam hanc legem praefinitur, d. 1. m. Iulii a. 612. Itaque utraque lex 45 a. 612 certo inter mensem Februarium et diem 1. m. Iulii lata est, verisimiliter autem uno vel duobus mensibus ante terminum illum. In eadem re Ervigius rex postea spatium 60 dierum concessit; cf. XII, 3, 12.*

Recc. Erv.] venditoribus in alias eos regiones transferre, nisi ubi eorum mancipiorum XII, 2, 14. sessio iudicatur et mansio. Quod si ita proveniat, ut hii, qui transacti fuerint, nihil in suo cernantur habere peculio, tantum his mancipiis a venditoribus dare precipimus, quantum illis sufficere ad excolendum vel gubernandum se invenerit comparantis electio; ne sub nomine emtionis non tam transactio, quam videatur esse exilium. Libertare vero servum christianum Hebreus si maluerit, ad civium Romanorum dignitatem eundem manumittere debet; nulli scilicet Hebreo nec cuilibet obsequio reservato, sed vitam suam ubi voluerit manumissus procul ab Hebreorum consortio transigendi habeat potestatem. Quod si calliditatis fraudulentia Hebreus infestus venditionem adque libertatem tali sub dolo confecerit, ut quedam deceptionis argumentatio venundato vel manumisso futuris temporibus invido dolo preveniat, quatenus** hunc captiositas ementis adque vendentis dolo malo decipiat, huius nefandi sceleris argumentum ingenuus si prodiderit, facultatem sibi profuturam in omnibus Iudei percipiat. Christianus re vera, quem similis presumptio reum fecerit, nullis si fuerit facultatibus latus, in servitio cui princeps voluerit redigatur. Si rerum certe illi ambitio fuerit, medietate fisco coniuncta, perpetua ipse notetur infamia. Servus vero huius calliditatis detector liberum se gaudeat profuturum, et in eius consistat adsiduus*** patrocinio, in cuius cernitur actenus fuisse servitio. Ut autem eius firmissima libertas permaneat, vicarium a fisco servum dominus pro eodem accipiat, et insuper libram auri ab ipsis, quorum revelabit scelera, illi exacta proficiat. Quod si Hebreus circumciderit christianum, aut christianam in suam sectam ritumve transduxerit, cum

***) *Pro* quatenus hunc — nullis si fuerit *V* 8 *praebet*: quatenus hanc deliberationem vel venundationem iuri suo iteratim usurpet, evacuata modis omnibus reputabitur huius temeritatis vel dolosa deceptio; et hanc nefandam sceleris argumentationem ingenuus, si prodiderit, meritum sui laboris profuturum ex facultatibus Iudeorum sumat et percipiat christianus, et huius argumentationis presumptor, nullus si fuerit.

****) *Pro* adsiduus patrocinio *V* 8 *praebet*: arbitrio, utrum patrocinari cui elegerit, an in eius consistere patrocinio.

XII, 2, 14. *l.* 1. in alias] *reliqua des. V* 3. eos *deest R* 1. eorum] *ita R*; eorundem (eorundum *E* 1; eos eundem *E* 2) *E. V.* || *l.* 2. hii] *ita R. E*; hi *V.* fuerant *E* 1. || *l.* 3. his] hiis *R* 1; in his *R* 2. dare] *ita R. E*; dari *cett.* || *l.* 4. comparantis] *competentis R* 2. || *l.* 5. emtionis] *emptoris E* 2. non tam] *nota R* 1; *notam R* 2; non tam *rad. corr.* *notam E* 2. videtur *R* 1. exilio *R* 1. Libertare] *ita R* 1. *E. V* 1. *Pith.*; Liberare *cett.* || *l.* 6. Hebreus] *ita R. E. V* 1. 5. *Pith.*; Iudaeus *Mad.* ad civium] *mancipium E* 2; (*v. lectionem sequentem*). || *l.* 7. eundem] *mancipium V* 1. cuilibet] *quolibet E* 1. reservato, sed] *servato et R* 1. || *l.* 8. ab Hebreorum] *habere orum R* 1; ab Hebreorum *R* 2; ab Ebreorum *E* 2. || *l.* 9. galliditatis] *R* 1. Ebreus *R* 2. infestus] *infectus E* 2; *infectos R* 2; effectus *E* 1. venditionem] *conditionem R* 2. || *l.* 10. confecerit] *ita R. E* 1. *V* 1; fecerit *cett.* quedam] *uidam R* 2; *que E* 2. || *l.* 11. venundato vel manumisso] *ita certe legendum est, quamvis codicum auctoritas lectionem vel venundato vel manumissio exigere videatur.* venundato] *vel venundatio R. V* 1. *Pith.*; venundatio *E* 2. vel manumisso — reum fecerit (*infra l.* 14) *des. spatio vacuo relicto R* 2. manumisso] *manumissio R* 1. *V* 1. *Pith.*; (*deest R* 2); manumissu *E* 2. preveniat] *ita R* 1. *E* 1; *perveniat Pith.*; *proveniat cett.* || *l.* 12. isceleris] *R* 1. || *l.* 13. argumentum — sibi *des. E* 2. || *l.* 15. latus] *ita R. E*; *datus V* 5; *dilatatus cett.* servitio] *ita R. E. V* 1; *servitium cett.* redigatur] *ita R. E. V* 1. *Pith.*; *reducatur cett.* rerum] *reus V* 20. illi ambitio] *facundior V* 8; in illo iudicio] *V* 20. || *l.* 16. ambitio] *dubitans posui*; *habintio R* 1; *abitatio E* 2; *habitatio V* 5; *ambitio, quod, exceptis V* 8 et 20, *ceteri codices et editiones praebent, in Vulgata significat 'splendorem'*; *cf. 2. Par.* 16, 14; *1. Macc.* 9, 37; *Act. apost.* 25, 23. medietatem] *R* 2. *E* 1. *V* 1. coniunctam] *V* 1. || *l.* 17. in *deest R* 1. || *l.* 18. hactenus] *E. V.* || *l.* 19. et proditor] *insuper V* 8. || *l.* 20. libram] *ita R. E* 2. *V* 1; *libra cett.* ipsis] *quorum ipso cui V* 8. revelabit] *ita R. E. Pith.*; *revelavit cett.* Ebreus] *R* 2. *E* 2. || *l.* 21. ritumve] *ritum vel E* 2; *ritum R* 2. ritumque eius] *prophane superstitionis V* 1; *ritumque profanae eius superstitionis V* 5.

XII, 2, 14. *Recc. Erv.*] augmento denuntiantis capitali subiaceat supplicio, eiusque sine dubio bona incunctanter sibi vindicet fiscus. Mancipia vero, que ex christianorum et Hebreorum conubiis nata vel genita esse noscuntur, id observari censuimus, ut christiana efficiantur. Si certe hii, qui in ritu Hebreorum transducti sunt, in ea perfidia stare voluerint, ut minime ad sanctam fidem perveniant, in conventu populi verberibus cesi adque turpiter decalvati, christiano, cui a nobis iussum fuerit, perpetuo servitio servituri subdantur. Quod si tam illicita conubia fuerint perventa, id elegimus observandum, ut, si voluntas subiacerit, infidelis ad fidem sanctam perveniat. Si certe distulerit, noverit se a coniugali consortio divisum adque divisa in exilio perenniter permanere. Inter cetera hoc adicientes precipimus, ut, dum quispiam Hebreorum certa devotione in catholicam confugium fecerit fidem et purificationis unda labacrum sanctum susceperit, quidquid eodem tempore in omnibus rebus comprobatur habere, remota cunctorum molestia, ut vere fidelis sibi perpetim vindicet[†]. Hoc vero edictum infra diem kalendarum proxime succedentium Iuliarum¹ implere cunctos per nostras a Deo conlatas regiones modis omnibus premonemus. Quibus evolutis kalendis, aput quemlibet Hebreum christianum fuerit reppertum mancipium, medietas facultatis Hebrei huius fisco subiaceat, et liberto reddito, qui per suam proditionem fuerit aput eum reppertus, nihil sibi Hebreus de persona eius vel peculio ultra defendat. Hanc vero legem, quam pietatis et religionis amore concepimus pro nostro populique nostri remedio, in perpetuum suffragante autore Domino valituram esse censemus. Successores quoque nostros legis huius instituta servantis victrix Christi victores faciat dextera, et eius solium in veritate conroboret, cuius in hoc fidem inspexerit divina clementia. Et licet huius legis prolatam sententiam a nemine temerari posse credamus, audacia tamen transgressoris et non venerabiliter conservantis²

[†]) V 8 *add.*: possessurus simul cum hereditate suorum genitorum ad futura.

XII, 2, 14. l. 1. aumento R 1. || l. 2. sibimet vendicet V 1. Ebreorum R 2. E 2. || l. 3. conubiis] ita R. E 2; cenubiis E 1; connubiis *cott.* || l. 4. hii] ita R. E 1; his E 2; hi *cott.* ritu] ita R. E 1; rito E 2; ritum *cott.* Hebreorum] Iudeorum R 2. stare] istare R 1. || l. 5. fidem — perenniter remanere (l. 10) *des. spatio vacuo relicto* R 2. in] et in E 1. conventu] ita R 1. V 5; cetu E 2; coetu *cott.* l. 7. servituri *deest* V 16. subdant[ur — elegimus] *uncis inclusa abscesa des.* R 1. subdantur] tradantur E 1; sunt dantur *al. m. corr.* utantur E 2. conubia] ita E. V 1; (*deest* R 1. 2); connubia *cott.* perventa] perbenta E 2; preventa E 1. *Pith.* || l. 8. supplacuerit R 1. infideli] ita R 1. E 2; infidelis *cott.* perveniant E 1. || l. 9. distulerint noverint E 1. divisum adque divisam] divisum adque divisa R 1; divisurum atque divisum V 1; divisum atque V 5; divisum atque divisum *Mad.* || l. 10. permanere] ita R. E. V 1. 5. 13. 15. 16. 18. *Pith.*; mansurum *Mad.* || l. 11. Ebreorum R 2; ab Hebreorum V 1. *Pith.*; ab Hebreis V 5. || l. 12. unde E 2. lavaerum E 1. V. sancti R 1. quicquid ei V 1. de eodem tempore E 2. || l. 13. perpetim] in perpetuum V 16. vendicet V 1. || l. 14. diem] die R 1; dies E 2. l. 15. cunctas V 1. permonemus E 1. V 1. *Pith.* || l. 16. evolutis R 1; revolutis E 2. V 1. 6. Hebreum] ita R 1. E 2. V 1; Ebreum R 2; Hebreorum *cott.* || l. 17. facultatis] facultas R 2. E 2. Ebrei R 2. liberto] ita R 1. E. V 1; libero *cott.* || l. 18. Ebreus R 2. || l. 19. Hanc — copiosa proveniat (*in fine capitis*) *des.* V 1. vero] ergo E 1. *Pith.* || l. 20. suffragantem R 1. autore] ita R; auctore *cott.* valitura R 1. || l. 21. instituta] instituti E 1; in statuta R 2. || l. 23. fide R 1. prolata sententia R 1. a nemine] minime R 2. || l. 24. transgressoris] transgressionis E 2. conservantis] conversantis E 1. *Pith.*

1) D. 1. m. Iulii a. p. Chr. 612; cf. supra pag. 420, n. 1. 2) Hanc sententiam minus perspicuam et Reccessvindus et Ervigius reges ad reges successores legem non conservantes vel eam transgredientes retulerunt. Cf. infra Reccessvindi legem XII, 2, 15 i. f.; Ervigii tomum concilio Toletano XII. oblatum: si legis illius, quod absit, serenitatis nostrae temporibus illa clarae fidei institutio cesset, ubi divinae memoriae dominus atque praecessor noster Sisebutus rex omnes successores suos sub perpetua maledictionis censura obstrinxit, quicumque regum mancipium christianum Iudaeo servire vel famulari permiserit, et eiusdem regis legem XII, 3, 12.

Recc. Err.] sit in hoc seculo ignominiosior cunctis hominibus, et vita illius eodem in XII, 2, 14. tempore concidat, quo sinistre partis adsensum in tam nefaria voluntate perduxerit detestanda temeritas, tantumque obnoxius in eternum peccatorum mole detineatur, in quantum transgressus fuerit legis huius salubre decretum. Futuri etiam examinis 5 terribile cum patuerit tempus, et metuendus adventus Domini fuerit reservatus, discretus a Christi grege prespicuo, ad levam cum Hebreis exuratur flammis atrocibus, comitante sibi diabulo, ut ultrix in transgressoribus eterna pena deseuiat, et locuplex remuneratio christianis faventibus hic et in eternum copiosa proveniat.

Recc. Err.] XV. FLAVIUS GLORIOSUS RECESSVINDUS REX.

XII, 2, 15.

10 De interdicto omnibus christianis, ne quisque Iudeum quacumque factione adque favore vindicare vel tuere pertemet.

In conclusionem omnium preteritarum legum, quas ad conterendam perfidiam Iudeorum tam nostra intentio quam precessorum nostrorum studia decreverunt, oportuit hanc novissime legem ad robor soliditatis adicere et competenti munimento premissa 15 ex ordine roborare. Postquam enim dedimus sacre fidei profanis hostibus competens repudium et cunctis adinventionibus perfidorum posuimus ex obvio terminum, debite compulsi sumus, et ea, que concreta sunt, solidare, et que consolidata sunt, pulcritudine venustare, ut, quantum artifex vivacius expresserit ingenium cogitationis in arte, tanto vigore simul et decus adsumat qualitas forme. Ne ergo quibuscumque adinventionibus 20 calliditas Iudeorum, indesinenti persequenda conatu, subrepat obtate profana iura licentie, hoc providenter legis huius decernitur sanctione, ut nullus de religiosis cuiuscumque hordinis vel honoris seu de palatii mediocribus adque primis vel ex omnibus cuiuslibet qualitatis aut generis a principum vel quarumcumque potestatum aut obtineat aut subrepat animis, Iudeos sive non baptizatos in sue observationis detestanda fide 25 et consuetudine permanere, sive eos, qui baptizati sunt, ad perfidiam ritumve pristinum quandoque redire. Nullus sub patrocini nomine hos pro sue pravitatis licentia

XII, 2, 14. l. 1. in temp.] in *deest* R 2. E 2. V 5. || l. 2. quo] quod R 2. E. V 5. *Pith.* nefaria] eum *add.* R 2. E 1; cum *add.* E 2. *Pith.* || l. 4. transgressor R 1. || l. 5. tempos R 1. reservatus] referatus E 1; reseratus V 5. *Pith.* || l. 6. prespicuo] ita R 1. E 1; perspicuo *cett.* || l. R 1. Ebreis R 2. E 2. 30 atrocibus R 1. || l. 7. diabulo] ita R 1. E 2; diabolo *cett.* ultrix] flamma *add.* *Pith.* et eterna R 1. deserviat R 2. E 2. locuples E 1. *Pith.*; recuples R 2. || l. 8. hic et] hinc E 1. copiosa proveniat *abscisa des.* R 1. proveniat] *preveniat* E 1; *detur* *Pith.*

XII, 2, 15. *Codd.* R 1. 2. E 1. 2. V 1. 5. (6. 8. 15. 16. 17). — l. 9. XV. FL. GL. RECC. *abscisa des.* R 1. FL. — REX *des.* V 5. FL. *deest* V 8. GLOR. *deest* V 6. 8. RECC.] RECESSVINTHUS 35 R 2; REC E 1; RECDS E 2; RCDS V 1. 17. *Pith.*; RCS V 8; RCNDS V 15. || l. 10. interdictione E 2. V 1. 5. 16. || l. 11. tuere] ita R 1. E 2; tueri *cett.* || l. 12. conclusionem R 1. quas] que E. V 1. conterenda perfidia R 1. || l. 13. intentione V 1. precessorum R 1. istudia E 2. || l. 14. novissimam V 16. robor] ita R 1. E 2; rubor R 2; robor *cett.* soliditates R 1. monumento E 2. || l. 15. hostibus] sordibus V 1. || l. 16. adinventionibus] inventionibus *Pith.* in *textu* (*adinv. in margine*). posuimus ex 40 obvio] p. exoriri E 1. *Pith.*; p. exolbi E 2; p. exolvi V 5; exposuimus solvi V 1. || l. 17. concreta] creata R 2; congregata V 1. solidata R 2. V 1. *Pith.* pulcritudinem R 2. E 2. V 1. || l. 18. quanto] quantum R 1; quanto R 2. vivacibus R 1. cogitantis R 2. artem E 1. *Pith.* || l. 19. vigore] ita R; vigorem *cett.* equalitas E 2. V 1. || l. 20. indesinenter V 1. conatus V 1. obtate] ita R; optate E 1; optata E 2. V 16; obtata V 5; optatam *Mad.*; aptare V 1; aperiens *Pith.* profana iura] ita E 1. V 16; 45 profane iura R 1; profanat iura R 2; profanare iura E 2. V 1. 5; profano iuri *Pith.*; profano iure *Mad.* l. 21. licentiam E 1. *Pith.* *Mad.* in legis E 2. V 1. || l. 22. ordinis E. V. palatii] ita R. E. V 1. *Pith.*; palatinis *Mad.* || l. 23. a] ita R. E 1; anc E 2; ac *cett.* optione obtineat V 16. || l. 24. subrepat] subpremat E 1. animis] ita R. E. V 1; animos *Pith.* *Mad.* sive baptizatos] sive non baptizatos sive baptizatos *Mad.* || l. 25. perfidiam ritumve] perfidie ritum vel R 2. || l. 26. redire] redisse R 2. 50 hos] eos E 1. *Pith.*

XII, 2, 15. *Recc. Err.*] conetur in quippiam defensare. Nullus quocumque argumento aut factione illis hanc defensionem conetur inpendere, per quam liceat eis obvia sancte fidei et christiano contraria cultui palam aut occulte aliquatenus adtemptare, nequiter proferre vel tangere. Quod si quispiam hec presumerit temerare, si episcopus fuerit aut etiam ex ceteris clericis adque religiosis vel certe ex cunctis laicis quisque depre- 5 hensus extiterit, a conventu catholicorum seclusus, excommunicatione ecclesiastica feriat et parte partis omnium bonorum suorum amissione multabitur, que fisco non dubie quamtotius conectetur. Dignum etenim est eos aliquandiu a fidelium Christi societate divelli et rerum damno multari, qui adponunt Christi amorem et veritatis speciem consensu inimicorum eius detestabiliter inipugnare, in regum trans- 10 gressionibus illa immobiliter sententia permanente, quam dive memorie Sisebutus rex visus est in huiusmodi actione superiori lege sancisse¹.

XII, 2, 16. *Recc. Err.*]

XVI. FLAVIUS CHINDASVINDUS REX.

De Iudaizantibus christianis.

Sicut deflendum a christianis est eorum scelus, qui in Christo prevaricatores 15 existunt, ita modis omnibus decernendum, ut nullus omnino veniam mereatur, qui a meliori proposito ad deterius declinasse convincitur. Quia ergo crudelis et stupenda presumptio crudeliori debet extirpari supplicio, ideo legis huius edicto decernimus, ut, quicumque christianus hac presertim a christianis parentibus ortus, sexus scilicet utriusque, circumcisiones vel quoscumque ritus Iudaicos exercuisse repperitus est vel, 20 quod Deus avertat, potuerit ulterius repperiri, conspiratione et zelo catholicorum tam novis et atrocioribus penis adfflictus morte turpissima perimatur, quam orrendum et execrabile malum est, quod ab eo constat nequissime perpetratum. Eorum vero bona sibi procul dubio fisco adsummat, si heredes vel propinquos talium personarum facti huius error consentiendo conmaculet. 25

XII, 2, 15. l. 1. in quippiam — conetur *des. R 2.* defensare] *ita R 1. E. V 1. 8. 15. 16. Pith. (deest R 2); defendere V 5. Mad.; vel patrocinare add. V 1. 5. 8. aut] ad R 1. || l. 2. hanc] ac V 1. defensione R 1. V 1. obvia sancte] ita R 2. E 1. Pith.; obviasse R 1; obviam sancte *cott.* || l. 3. contrario R 1. E 1. palam aut occulte] pala aut occultare R 1. proferre] ferre R 2; perferre V 1. l. 4. hec *deest R 2.* temerare] temperare E 2; temptare R 2. V 8; temptare V 1. 5. 8. || l. 5. quisque] 30 *ita R. E. V 1;* quisquis *Mad.* || l. 6. convento R 1. et excom. E 2 (et *al. m.*). V 1. *Pith.*; excom. *cott.* excommunicatione] *ita R 1. E 2;* excommunicatione *cott.* ecclesiastica] *eclesie R 1; canonica V 16. || l. 7. feriat] ferietur R 2. E. || l. 8. dubiet R 1. quamtotius] ita R; quantocius E 2; quantocius *cott.* conectetur] *ita E. V 1;* quonectetur R 1; concenteris R 2; connectetur *cott.* est *deest R 1. aliquandiu V. a] ad R 1. || l. 9. develli V 1. damnus R 1; damna E 2. qui adponunt] quia 35 obponunt V 1. || l. 10. consensum R 1. E 2. inipugnare — immobiliter *des. R 2. in] et in Mad. regum] ita R 1. E 1. V 1. 5. 6; regnum E 2; (deest R 2); legum ut videtur ex emendatione Pith. Mad. transgressoribus V 16. || l. 11. sententiam manente R 1. quam dive] quam diu bone V 5; quam diu pia *Pith.* || l. 12. superiore lege E 1; superioris leges E 2. sancimus E 2.****

XII, 2, 16. *Codd. R 1. E 1. 2 (usque ritus, reliqua *des.*). V 1. 5. (6. 15). — l. 13. XVI] XVII 40 V 1. 5. 6. Pith. Mad. FL. — REX *des. Mad.* CHIND.] CHINDS R 1; QUINTASVINTUS E 2; CIN E 1; GLS CIN *Pith. in textu;* RCDS V 1. 6. *Pith. in margine;* GLS RCDS V 5. || l. 17. preposito R 1. E 2. declinare E 2. V 1. || l. 18. stirpari V 1. edicto] edicto R 1; *deest V 1. || l. 19. hac] ita R 1. E 2; ac *cott.* || l. 20. ritos E 1. || l. 21. avertat] auferat V 1. 6. reperire E 1. conspirationem V 1. et zelo] *ęęęlo R 1. || l. 22. novis] nobis R 1. atrocioribus] ita R 1; atrocibus *cott.* orren- 45 dum] ita R 1. V 1; horrendum *cott.* l. 23. hab E 1. || l. 24. si] sive V 1; sine V 15. || l. 25. conmaculat E 1. V 1.***

1) Cf. XII, 2, 14 et p. 422, n. 2.

Recc. Erv.]

XVII.

XII, 2, 17.

Placitum Iudeorum in nomine principis factum.

Clementissimo hac serenissimo domino nostro Reccessvindo regi omnes nos ex
 Hebreis Toletane civitatis*, qui infra suscripturi vel signa facturi sumus. Bene
 5 quidem hac iuste dudum nos meminimus compulso fuisse, ut placitum in nomine dive
 memorie Chintilani regis pro conservanda fide catholica conscribere deberemus; sicut
 et fecimus. Sed quia et perfidia nostre obstinationis et vetustas parentalis erroris
 nos ita detinuit, ut nec veraciter Iesum Christum dominum crederemus nec catholicam
 fidem sinceriter teneremus, idcirco nunc libenter hac placite ispondimus glorie vestre,
 10 tam pro nobis quam pro uxoribus et filiis nostris, per hoc placitum nostrum, ut
 deinceps in nullis observationibus, in nullis usibus Iudaicis misceamur. Iudeis etiam
 non baptizatis nullo penitus execrando consorcio sociemur. Non more nostro propin-
 quitate sanguinis usque ad sextum gradum incestiva coniunctione vel fornicatione
 iungamur. Non coniugia ex genere nostro aut nos aut filii nostri vel nostra posteritas
 15 nullatenus sortiamur, sed in utroque sexu deinceps christianis iugali copula conec-
 tamur. Non circumcisiones carnis operemur. Non Pasca et sabbata ceterosque dies
 festos iuxta ritum Iudaice observantie celebremus. Non escarum discretionem vel
 consuetudinem teneamus. Non ex omnibus, que Iudeorum usus et abominanda con-
 suetudo vel conversatio agit, aliquatenus faciamus; sed sincera fide, grato animo,
 20 plena devotione in Christum filium Dei vivi, secundum quod evangelica et apostolica
 tradicio habet, credamus adque hunc confiteamur et veneremur. Omnes etiam usus
 sancte christiane religionis tam in festis diebus vel in coniugiis et escis quam in
 observationibus universis veraciter teneamus et sinceriter amplectamur, nullo reservato
 aput nos aut oppositionis obiectu aut fallacie argumento, per quod aut illa, que facere
 25 denegamus, iterum faciamus aut hec, que facere promittimus, minime vel non
 sinceriter compleamus. De suillis vero carnibus id observare promittimus, ut si eas

*) E 2. V 1. 5. 6. 8. 17. Pith. addunt: adque Spanie glorie vestre.

XII, 2, 17. Codd. R 1. 2 (usque Pasca et sabbata infra l. 16). E 1. 2. V 1. 5. 6. (8. 15. 16.
 17. 19). — l. 1. XVII] XVI V 1. 5. 6. Pith. Mad. || l. 3. hac serenissimo des. R 2. hac] ita R 1.
 30 E 2. V 6; ac cett. Reccesvindo R 1; Reccesvinto R 2; Reccesvinto E 1; Reccesvinto E 1; Reccesvinto
 V 15; Reccesvinto V 1; Reccesvinto V 6. 19. ex Hebreis] ex Ebrei R 2; ex Ebro E 2; Hebreo E 1;
 Hebrei V 15. 16. 17. 19. Pith. || l. 4. Toletane] letane E 1. suscripturi] ita R. E 2; subscripturi cett.
 l. 5. quidem] quidam E. hac iuste dudum] ita R 1. E 2; ac iuste R 2, ubi dudum — placitum desunt;
 ac iuste dudum E 1. V 1. 5. 8. 16. 17. Pith.; hac iuste (dudum om.) V 6; hactenus Mad. || l. 6. Chin-
 35 tilane R 2; Chintilani V 6; Chintillani V 1; Cintilani V 16; Cintiliani V 19; Cintillani V 5. conscribere
 deberemus] conscriberemus R 2. sicuti R 2. || l. 7. Set R 2. E 2. et] hec R 1; deest V 1. obstina-
 tionis] ita R. E 1. V 1. 5. 6. 8. 15. 16. 19. Pith.; ordinationis E 2; observationis Mad. || l. 8. Iesum
 Chr. dominum] in domini nostri Iesum Christum R 2; in I. Chr. E 2. V 1. 5. 6. Pith. || l. 9. sincere
 Pith. hac] ita R 1. E 2; et R 2; ac cett. ispondimus] ita R 1; hispondimus E 2; spondimus E 1;
 40 spondemus cett.; spondimus V 1; spondimus V 6. Pith. || l. 11. nullis incestiva usibus E 1; nullis
 incestivis usibus Pith. misceamus E 1. Pith. Iudeis — sociemur des. R 2. || l. 12. non] nobis
 E 1. Pith. consociemur E 1. aut more V 1. propinquitate] ita R. E 1. Pith.; propinquitatem V 1;
 propinquitates E 2; propinquitati Mad. || l. 13. incestiva pollutione in coniunctione E 1. Pith.
 l. 14. iungamus R 1. || l. 15. sortiamur] sociamur R 2. iugali] coniugali E 2. copula] ita R. E 1.
 45 Pith.; copulatione cett. conectamur] ita R 1. E 1. Pith.; nectamur cett. || l. 16. circumcisiones] circum-
 cisione R 2; circumcisionem E. Pith. sabbata] reliqua desunt R 2. || l. 17. discretionem R 1. || l. 21. hunc
 deest V 1. veneremus R 1. || l. 22. coniugiis] conviviis R 1. || l. 23. sinceriter] ita R 1. E. V 1. 5.
 6. 8. 15. 16. Pith.; simpliciter Mad. reservato] ita R 1. E. V 5. 6. 8. 15. Pith.; reserva V 1; observato
 Mad. || l. 24. argumentum V 1. illa] alia R 1. || l. 25. aut] ita R 1. E 1. V 1; vel cett. || l. 26. suillis]
 50 suinis V 5. || l. 27. adque] ita E 2; atque cett. Spanie] ita E 2. V 6; Ispanie V 5; Hispanie V 1.
 8. 17. Pith.

XII, 2, 17. *Recc. Erv.*] pro consuetudine minime percipere potuerimus, ea tamen, que cum ipsis decocta sunt, absque fastidio et orrore sumamus. Quod si in omnibus, que supra taxata sunt, in quocumque vel minimo transgressores inventi fuerimus, aut contraria christiane fidei agere presumserimus, aut que congrua catholice religioni promisimus verbis aut factis implere distulerimus, iuramus per eundem Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui est unus in trinitate Deus: quia qui ex nobis horum omnium vel unius transgressor inventus fuerit, aut a nobis ignibus vel lapidibus perimatur, aut, si hunc ad vitam glorie vestre reservaverit pietas, mox amissa libertate tam eum quam omnem rei ipsius facultatem cui elegeritis perenniter deservienda donetis, vel quidquid ex eo aut rebus eius facere iusseritis, non solum ex regni vestri potentiam, 10 sed etiam ex huius placiti nostri sponsione potestatem liberam habeatis.

Facto placito sub die duodecimo kalendas Martias, anno feliciter sexto regni glorie vestre¹, in Dei nomine Toletō.

EXPLICIT.

Reliqua omnia formae Reccessvindianae desunt.

15

XII, 2, 18. *Nov.*]

FLAVIUS GLORIOSUS EGIGA REX.

De perfidia Iudeorum.

Dum sacris edoceamur edictis, ut sive² per occasionem seu per caritatem, tantum ut Christus Dei filius nuncietur, oportunum satis est et ad fidem christianam conveniens, ut, sicut fideles trahimus libertatis ad gratiam, ita infideles provocemus ad vitam, quod et fides Christi in nobis aucta finibus crescat, et Iudeorum prevaricatrix actio evulsa funditus subruat. Proinde devociose mentis decreto censemus, ut quicumque deinceps ex perfida Hebreorum plebe, vir seu femina, ad catholice fidei rectitudinem per veram conversationem sive professionem redierit omnemque suorum rituum errorem 25 vel ceremonias abnuens christianorum more tramitem vite sue duxerit, ab omni liber maneat onere functionis, quam pridem, Iudaismo consistens, publicis utilitatibus usus fuerat persolvisse; ita videlicet, ut illis exsolutionibus eius functio crescat, quos adhuc detestande incredulitatis fuscant nequitia et parentalis error manifestus retentat. Iniustum namque est illos censionis 30

XII, 2, 17. l. 1. que cum] quarum R 1. || l. 2. fastidium R 1. orrore] ita R 1; errore E 2. V 1; horrore cett. sumamus] et comedamus add. V 1. Pith. Mad. in his omnibus E. || l. 3. minime V 1. transgressi R 1. aut] et V 1. 6; et aut Pith. contraria — fidei] contra christianam fidem V 1. 5. 6. || l. 4. que — promisimus] congrue observari catholice fidei religionis que promisimus V 1. || l. 6. unus in trin. Deus] unus in trinitate et verus Deus V 1. 6. 8. Pith.; in trin. unus et 35 verus Deus V 5. quia qui] qui R 1; quia E 2. V 1; quia si E 1. horum] orum R 1; deest V 1. 5. 6. Lind. omnium] omnibus V 5. Lind. || l. 7. fuerit deest R 1. nobis] aut a filiis nostris add. Mad. l. 8. hunc] eum V 1. || l. 9. elegeritis] volueritis E 1. deservienda] ita R 1. E 1; serviendum V 1. 5; possidendam V 16; deservendum cett. || l. 10. aut ex rebus] aut rebus R 1. facere] fieri Pith. iusseritis] ita R 1. E. V 1. 5. 16. Pith.; volueritis Mad. potentiam R 1. || l. 11. nostri deest E 2. Mad. 40 l. 12. Facto placito] ita R 1. V 19; Factum placitum cett. duodecimo] ita R 1. E; XII V 1. 6. Pith. Mad. kalendarum Martiarum V 1. Mad. || l. 14. EXPLICIT praebebat solus R 1.

XII, 2, 18. Codd. V 9. 16. (17). 20. (V 16 et 20: Mad.). — l. 16. FL. GL.] FLS GLS V 17; des. cett.; EGIGA Mad. || l. 18. Dum] ita V 9; Quum Mad. || l. 19. ut] deest Mad. || l. 21. provocamus V 9. et quod Mad. || l. 23. devociose] ita V 9; devotione Mad. || l. 25. prof.] per confessio- 45 nem V 16. omnemque] idemque V 20. suum ritum V 16. || l. 30. retemptat V 9.

1) D. 1. m. Martii a. p. Chr. 654. 2) Cf. Philipp. 1, 18.

Nov.] onere pregravari vel Iudaicis amplius indictionibus implicari, qui iugum XII, 2, 18. Christi dulce eiusque onus leve per dignam conversationem noscuntur excipere. Quibus etiam veram fidem perfecte credentibus erit omnimode licitum mercandi usu properare ad cataplum et cum christianis agere christiano more commercium; ita ut, si quilibet christianus de illorum conversatione incognitus quodcumque de ipsis emere voluerit, non aliter ei licebit, nisi prius ex toto christianum se esse dixerit eique coram testibus orationem dominicam vel symbolum recitaverit apostolorum et christianorum cibos, ut veri christicole, sumpserit vel libenter acceperit. Quod si quispiam de eisdem sancte fidei conversis prevaricator exstiterit, cum omnibus rebus suis est fisco perpetim addicendus. De ceteris vero Iudeis, qui, in perfidia cordis sui perseverantes, ad catholicam fidem converti neglexerint, hanc legis sententiam decrevimus promulgari: scilicet ut nec ad cataplum pro transmarinis commerciis faciendis ulterius audeant properare nec cum christianis quodcumque negotium palam vel occulte peragere; sed tantum inter se ipsi habeant licentiam propria commercia diffinire ac more solito sui census impensionem vel eorum, qui conversi fuerint, exsolutionem de rebus propriis debeant fisco persolvere; et tam mancipia quam edificia, terras, vineas atque etiam oliveta vel alias quascumque res immobiles, quas a christianis venditionis causa vel quibuslibet aliis modis accepisse noscuntur, quamvis iam multa annorum curricula effluxissent, reddito tamen illis propter ea de publico pretio, totum fisci erit viribus sociandum, ut, cui hoc regia potestas donare elegerit, libero perfruatur arbitrio. Nam et quicumque de eisdem Iudeis in infidelitate perdurantibus ad cataplum ire presumpserit, aut cum quolibet christiano aliquod commercium egerit, cum omni ambitione rerum suarum obiurgatus perpetim fisco erit serviturus. Omnes vero christianos admonemus et sub divini nominis adiuratione testamur per eum, cuius redempti sanguine sumus, ut amodo nullus cum eisdem Iudeis in perfidie duritia permanentibus quodcumque commercium agere presumat. Quod si quilibet fidelium talia egerit, si maior potentiorque persona fuerit, tres auri libras fisco persolvat. Si quis quoque amplius ab illis acceperit, quam quod duas rei ipsius quantitates valere constiterit, quidquid supra emerit, triplum de sua facultate una cum pretio, quod dederit, fisci viribus profuturum amittat. De inferioribus vero personis si quis talia egerit, C verberibus vapulabit, et iuxta quod sue habitationis facultas exstiterit, ita et principis electione specialis damni iacturam excipiat.

Erv.] III. TITULUS¹: DE NOVELLIS LEGIBUS IUDEORUM, QUO ET VETERA CONFIRMANTUR, ET NOVA ADIECTA SUNT.

I. De commemoratione priscarum legum, que in Iudeorum transgressionibus promulgate sunt, atque de novella confirmatione earum.

XII, 2, 18. l. 5. christianus] christianorum *Mad.* || l. 8. apost. *deest* V 9. || l. 11. cetero vero Iudaei *Mad.* || l. 16. definire *Mad.* || l. 21. publico] *ita* V 9; *deest* *Mad.* || l. 25. egerit] elegerit V 20. ambitione] *ita* V 9; habitione *Mad.* || l. 27. numinis V 20. || l. 30. persona *deest* V 9. || l. 32. supra superius *Mad.* || l. 35. habitionis] *ita codd.*; ambitionis *fortasse emendandum*; *cf. l. 25.*

TIT. III. *Lemma.* *Codd. E* 1. V 1. 5. 6. 8. — l. 37. III] IIII *E* 1.

Index capitulorum. *Codd. E* 1. V (5). 8. — l. 40. de novella] de *deest* *E* 1.

1) *Leges huius tituli ab Ervigio rege haud ita multum post regnum d. 15. m. Octobris a. 680 suscepiunt praeparatae et conceptae esse videntur. Rex enim d. 9. m. Ianuarii a. 681*

- Err.]* II. De blasphematoribus sancte Trinitatis.
- III. Ne Iudei aut se aut suos filios aut famulos a baptismi gratia subtrahant.
- III. Ne Iudei more suo celebrent Pasca vel carnis circumcisiones exerceant ac ne christianum quemcumque a fide Christi dimoveant.
- V. Ne Iudei sabbata ceterasque festivitates ritus sui celebrare presumant. 5
- VI. Ut omnis Iudeus diebus dominicis et in prenotatis festivitibus ab opere cesset.
- VII. Ne Iudei more suo diiudicent escas.
- VIII. Ne Iudei ex propinquitate sui sanguinis conubia ducant, et ut sine benedictione sacerdotis nubere non audeant. 10
- VIII. Ne Iudei religioni nostre insultantes sectam suam defendere audeant, ac ne a fide nostra refugientes alibi se transducant, et ne quislibet refugientes eos suscipiat.
- X. Ne christianus a Iudeo quodcumque muneris contra Christi fidem accipiat.
- XI. Ne Iudei libros illos legere audeant, quos christiana fides repudiat. 15
- XII. Ne Iudeis mancipia deserviant vel adhereant christiana.
- XIII. Si se Iudeus christianum esse testetur et ob hoc non velit a se reicere mancipium christianum.
- XIII. Professio Iudeorum, quomodo unusquisque eorum ad fidem veniens indiculum professionis sue scribere debeat. 20
- XV. Conditiones sacramentorum, ad quas iurare debeant hii, qui ex Iudeis ad fidem venientes professiones suas dederint.
- XVI. De christianis mancipiis Iudeorum, que se non prodiderint christiana, sive de publicatoribus eorum.
- XVII. Ne Iudei a quolibet potestate accepta extra regiam ordinationem 25 christianum quemque imperare, plectere vel distringere audeant.

l. 2. a] de E 1. || l. 3. Pasca] ita aequae ac supra scripsi, quamquam E 1. V 1 et plerique alii codices Pascha praebent. Similiter infra. circumcissionem V. || l. 4. dimoveant] dimoneant V 5; demoveant V 8; commoveant Mad. || l. 5. ritus sui] ita E 1. V 8; suo ritu Mad. || l. 6. diebus deest E 1. l. 7. cessent V 8. || l. 9. sui deest Mad. ut deest V 8. Mad. || l. 11. audeant — refugientes] conantes 30 Mad. || l. 12. a deest E 1. nostra refugientes] rea fugientes E 1. et ne] et deest E 1. Mad. || l. 13. eos deest Mad. || l. 14. muneris] munus Mad. contra Christi fidem] sibi patrocinari V 8. || l. 20. conscribere V 5. 8. || l. 21. sacramentorum] ita V 8; Iudeorum cett. Iudeis] ita V 8; eis cett. || l. 36. XVI. De christ. — eorum des. V 8. || l. 26. quemque] ita E 1. V 8; quemquam Mad.

tomum suum proposuit concilio XII. Toletano, in quo legimus: Iudaeorum pestem, quae in novam 35 semper recrudescit insaniam, radicitus extirpate. Leges quoque, quae in eorundem Iudaeorum perfidiam a nostra gloria noviter promulgatae sunt, omni examinationis probitate percurrite et tam eisdem legibus tenorem incon vulsum adicite, quam pro eorundem perfidorum excessibus complexas in unum sententias promulgate. Concilium autem propositas sibi leges comprobavit et seriem rubricarum earum subsequentem in can. 9. recepit. Quae leges novae tertio die post 40 concilium consummatum, sc. d. 27. m. Februarii, Iudaeis civitatis Toletanae, ut refert clausula titulo subiecta, pronuntiatae sunt, vigorem habiturae, ut effci videtur ex c. 12, inde a die kal. Febr. Postea receptae sunt in legum codice reviso, quem Ervigius sub fine anni primi regni sui edidit. Auctor huius tituli, haud dubie clericus, praeter leges antiquiores mundanas de Iudaeis editas etiam canones 59—64 concilii Toletani IV. ante oculos habuit. 45

Eriv.] XVIII. Ut Iudeorum servi necdum adhuc conversi, si ad Christi gratiam convolaverint, libertate donentur.

XVIII. Ne Iudei administratorio usu sub ordine villicorum atque actorum christianam familiam regere audeant; et de damnis eorum, qui his talia ordinanda iniunxerint.

XX. Ut Iudeus ex aliis provinciis vel territoriis ad regni nostri dicionem pertinentibus veniens episcopo loci vel sacerdoti se presentare non differat; vel quid huic in toto observare conveniat.

XXI. Qualiter concursus Iudeorum diebus institutis ad episcopum fieri debeat.

XXII. Ut quicumque Iudeum secum obsequentem habuerit, expetente sacerdote eum apud se retinere non audeat.

XXIII. Ut cura omnis distringendi Iudeos solis sacerdotibus debeat.

XXIII. De damnis sacerdotum vel iudicum, qui in Iudeos legum instituta adimplere distulerint.

XXV. Ne iudices quicumque de perfidorum excessibus extra sacerdotum conibentiam iudicare presumant.

XXVI. Ut episcopi tunc immunes habeantur a damnis, cum eorum presbiteri ea, que ipsi non correxerunt, ad eos non remiserint corrigenda.

XXVII. De reservata principibus miserendi potestate in his, qui conversi ad fidem Christi veraciter fuerint.

XXVIII. Ut episcopi omnes Iudeis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradant, et ut professiones eorum vel conditiones in scriniis ecclesie condant.

Eriv.]

I. IN NOMINE DOMINI.

XII, 3, 1.

FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De commemoratione priscarum legum, que in Iudeorum transgressionibus promulgate sunt, atque de novella confirmatione earum.

Perfida Iudaici erroris sepe calliditas eo vehementius durescit in crimine, quod institutis contra se legibus nititur frequentius contraire. Et ideo, licet posituri tot tantisque eorum erroribus novitatis ordine leges, libet tamen illas primum a dominis et precessoribus nostris promulgatas in eorum transgressione constitutiones¹ intendere et ordinatim precedentium edicta retexere, ut ex hoc conlata cum veteribus nova et

l. 1. si deest E 1. V 8. || l. 3. villicorum] ita E 1; villicorum cett. christianam familiam] christiana mancipia V 8. || l. 8. observari V 8. || l. 9. in diebus Mad. || l. 13. Iudeis instituta legum E 1. || l. 15. quicumque] ita E 1. V 8; quicumque Mad. conibentia V 8. || l. 17. episcopi] omnes add. V 8. Pith. tunc deest Mad. cum eorum] eorum quum Mad. presbiteri] p̄bros E 1; p̄bris V 8. || l. 19. servata V 8. Mad. ad f. Chr. conversi Mad. || l. 21. omnibus Mad. || l. 22. ut] cui E 1. || l. 23. condant] recondant Mad.; condantur Pith.

XII, 3, 1. *Codd. E 1. V 1. 5. (6). 8. (9. 10. 16. 20). — l. 24. IN N. DOM. des. V 1. 5. || l. 25. FL. — REX des. V 5. GLOR. deest V 1. || l. 28. Perfidiam V 8; Perfidia V 10. sepe] atque V 10. quod] ita E 1. V 6. 8; quo cett. || l. 29. licet deest Pith. posituris pro tot V 8; posituri simus tot Mad.; posituri simus pro tot V 10. || l. 31. praedecessoribus Mad. promulgatas] dictas promulgare et Mad. transgressionibus V 8; transgressionem Mad. intendere et] intenderet E 1; et deest Mad. || l. 32. et ordinatim] et ordinatum V 8; ordinatimque nos Mad. edicta] edictum V 8; oportet add. Mad. et vetera des. Mad.*

1) *Tit. 2. huius libri.*

XII, 3, 1. Err.] vetera in his, que decenter sunt edita, confirmentur, ut condecet, et nova sic ordinentur, ne preterita citra rationem videantur confundere, quo uniformis membri compago, ex utrisque legibus ordinata, clara hic iustitie manifestatione eluceat. Sicque quid in preteritis legibus confirmatione sit dignum, quidve novitatis edicto inconvulsibile censeatur, eo luce clarius pateat, quo complexa hic ex utrisque veritas extiterit declarata. Et ideo in eisdem precedentium legum statutis reperimus legem¹, que de omnium heresum erroribus abdicandis promulgata consistit; in qua lege id adiciendum emendandumque evidens ratio persuasit, ut, si cuiuslibet heresis permotus quisque insania contempserit ipsius legis in aliquo instituta, cuiuscumque sit generis ordinisve persona, si publica perversum dogma defensione vindicare voluerit, sub arduo erit¹⁰ penitentiae exilio religandus, eius quoque bona in principis potestate consistant; qualiter, si ipse perversi erroris sectator corrigi usquequaque destiterit, et ille ab exilii nullo modo revocetur erumna, et res eius, cui eas princeps conferre voluerit, inconvulse deserviant. Ceterum si quis, ignorantie precipitio deditus, cuiuslibet erroris sectam aut corde tenuerit aut verbis vindicare voluerit vel factis quibuslibet ostenderit, ad episcopum loci vel quemlibet sacerdotem se instruendum remittat, qualiter ab eo una cum consensu metropolitani formulam recte institutionis accipiat. Iam vero, si ab his hereticus quisquis ille commonitus vel instructus se distulerit corrigi, superioris sententiae iacturam ordine superius adnotato sustineat; id est, que in illis est lata, qui publica defensione adversam nostre fidei vindicaverint sectam². Denique²⁰ ab hinc speciales relature sunt leges, que in Iudeorum sunt transgressionibus posite, id est de³ datis et confirmatis legibus supra Iudeorum nequitiam promulgatis, sive de⁴ cunctis Iudeorum erroribus generaliter extirpandis, et ne⁵ Iudei more suo celebrent Pasca, neque⁶ ut more suo fedus nuptiale copulare presumant, et ut⁷ carnis circumcisiones non faciant, neque⁸ more suo iudicent escas, ac ne⁹ questione²⁵ christianos inseribant, neque¹⁰ contra christianos testificentur, et ne¹¹ Iudeus christianum mancipium circumcidat; de¹² mancipiis quoque christianis, que a Iudeis vendita aut

XII, 3, 1. l. 1. decenter] dicentes E 1; dicente V 6; recenter Pith. et nova] similiter et nova Mad. || l. 2. sic] hic V 10. ne] nec E 1. ratione V 1. 6. 8. videantur E 1. quo] ita E 1, V 5; quod V 1. 6. 8; et Mad. || l. 3. ex utrisque] utraque Mad. Sicque] Si V 6. 9. 20. Pith. || l. 4. quid] quod V 1. 6. 8. 9. 20. Pith. edictu E 1. Pith. || l. 7. abdicandis] abdicatis Mad. consistit] ita E 1. V 1. 5. 6. 8. 9. 10. 16. Pith.; consultit Mad. qua] quali E 1. || l. 8. emendandumque] et emendandum V 1. 6. evidens] quotquot evidens V 1; quoque evidens V 8; quicquid evidens V 6. hereses E 1. l. 9. ordinisvae E 1; ordine seu V 8; deest Mad. || l. 10. persona] prosapia V 10. dogma] dogmatum V 1. 8. sub ardua erit poena religandus Mad. || l. 11. eius quoque] eiusque Mad. || l. 12. qualiter] 35 et Mad. corrigere Pith. Mad. || l. 13. exilii — erumna] exilio — revocetur. Nam Mad. || l. 14. precipitatio V 6; precipitationi V 10; cecitati Mad. || l. 15. aut corde] ex corde Mad. aut verbis] et verbis Mad. vindicare] iudicare V 20. || l. 16. vel ad quemlibet Mad. instruendum] instituendum V 10. remittat] ac quae sancta sunt praebeat add. Mad. || l. 18. corrigi] corrigendum Mad. l. 19. superioris] superiori E 1. adnotatam V 1; adnotata V 8. id est que] ita V 5. 8. Mad.; idque 40 E 1. V 6. Pith.; idemque V 1. in illis] illis Mad. || l. 20. latum V 6. Pith. in publica Mad. vindicaverint] iudicaverint Pith. || l. 21. speciales] specialis V 1; specialiter Mad. relature sunt] latae sint V 10; relaxatae sint Mad. || l. 22. datis] latis V 5. || l. 23. generaliter extirpandis et] amputandis. Ita vero Mad. || l. 24. ut more] ut deest Mad. || l. 25. circumcisionis V 1; circumcisionem Mad. iudicent] ita E 1. V 8. Pith.; diiudicent cett. ac ne questione] nec contra Mad. || l. 26. testificentur] 45 testificari praesumant Mad. || l. 27. de man. q. christianis] Mancipia quoque christiana Mad. aut vendita Mad.

- 1) XII, 2, 2. 2) XII, 2, 15. 3) XII, 2, 3. 4) XII, 2, 4. 5) XII, 2, 5.
6) XII, 2, 6 7) XII, 2, 7. 8) XII, 2, 8. 9) XII, 2, 9. 10) XII, 2, 10.
11) XII, 2, 12. 12) XII, 2, 13.

Err.] libertati tradita esse noscuntur, qualiter statum libertatis obtineant, et ut¹ nullo **XII, 3, 1.** modo Iudeis mancipia deserviant christiana; de² interdicto quoque omnibus christianis, quo prohibetur, ne quis Iudeum quacumque factione atque favore vindicare vel tueri pertemptet, atque de³ Iudaizantibus christianis. Harum igitur fortissimarum legum
 5 sententias in predictorum Iudeorum perfidiam promulgatas, exceptis duobus subter adnexis capitulis ceterisque aliis, que contraria inveniuntur et iustitie regulis et his institutionibus nostris, omnia, ut dictum est, iugi temporum eternitate valitura censemus et inrevocabili gloriose serenitatis nostre oraculo confirmamus atque in tantum eis
 10 consultum valetudinis robore celebriori porrigimus, in quantum nil repugnans habuerint cum his, que novitatis nostre nunc sententia definimus. Nam in quibusdam ipsis legibus, quod nobis inconueniens videtur atque contrarium, et duo interim inter cetera repugnantia rationi vel institutioni nostre capitula continet; que, licet tempta usque
 hactenus nullo modo tradantur, nullius tamen vigoris deinceps valetudinem retinebunt. Illa siquidem in his sententiis prima est, per quam Iudeis datur execranda licentia
 15 manumittendi christiana mancipia⁴. Secundum sane capitulum non solum reprehensibile nobis videtur, sed impium, ubi totius universitas culpe ad unius redigitur damnationem vindicte⁵. Nam quedam leges sicut culparum habent diversitates, non ita discretas in se retinent ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad unius remittuntur legis penale iudicium; nec secundum modum culpe modus est adhibitus
 20 pene, cum maior minorque transgressio unius non debeat multationis predamnari supplicio; presertim cum Dominus in lege sua precipiat: 'Pro⁶ mensura peccati erit et plagarum modus'. Unde lex ipsa, que inscribitur De⁷ pena, qua perimenda sit transgressio Iudeorum, quia Deus mortem non vult⁸ 'nec⁹ letatur in perditione vivorum', pro eo, quod in se peremptionis continet morientium¹⁰, in nullo vere valetudinis retinebit statum. Proinde iam nunc ad obterendum malitie caput, ad necandum

XII, 3, 1. l. 1. esse noscuntur tradita *Mad.* qualiter *deest Mad.* obtineant] absque dubio obtineant *Mad.* || l. 2. christiana deserviant *Mad.* quoque] quo *Mad.* || l. 3. quo *deest Mad.* prohibetur] inhibetur *Mad.* quis] *ita V 1. 8;* quisque *E 1. Pith.;* quisquam *Mad.* quacumque] quemcumque *Mad.* favore] labore *V 9. 16. 20.* vindicare *V 1.* vel tueri pertemptet] studeat vel tueri *Mad.*
 30 tuere *V 1. 8.* || l. 4. de Iudaizantibus christianis] iudaizantes christianos praesumat celare *Mad.* || l. 5. sententia *E 1. Pith.* promulgata *Pith.* || l. 6. adnexis *E 1. V 8;* adiunctis *V 16.* et his iustitiae *Pith.* his] *ita E 1. V 8;* *deest cett.* || l. 8. glorioso *E 1.* || l. 9. repugnans] repugnantie *V 1. 6. Mad.* habuerunt *E 1.* || l. 10. nunc *deest Pith.* sententiae *V 1. 8.* diffinimus *V 1.* || l. 11. et duo] *ita E 1. V 6;* hec de suo *V 1;* hec duo *cett.* || l. 12. continet] *ita E 1. V 6;* continentur *cett.* que licet tempta
 35 usque] Quaelibet decretum *Mad.* temptata *V 1.* || l. 13. tradantur] *ita V 1;* *deest E 1. V 6. Pith.;* credita *V 8;* credantur *V 5.* nullius — valetudinem] nullumque vigorem d. valetudinis *Mad.* || l. 14. si quidem] *ita E 1. V 8;* quidem *cett.* execranda] exercenda *V 10. 16. 20.* || l. 15. manumitti *V 8. Pith.* sane] namque *Mad.* reprehensibile — damnationem] culpa ad unius redigitur damnationem sed *Mad.* l. 17. legis *E 1.* || l. 18. in se *des. Mad.* || l. 19. remittuntur] permittitur *E 1;* permittuntur *Pith.;* remittitur *V 8;* revertitur *V 6.* nec] ne *Mad.* modus — cum] habeant poenam quum *Mad.* || l. 21. sua *deest Mad.* || l. 22. que *deest Mad.* || l. 23. Deus] Dominus *V 9. 16.* || l. 24. peremptionis] *ita E 1. V 5;* peremptionem *Pith.;* interemptionis terminum *V 8;* intentionem *V 1;* pro redemptione *V 16;* per redemptionem *Mad.* morientium] *ita V 8. 10;* morientum *V 1;* motum *V 5;* morti *E 1;* mortis *V 6. Pith.;* mortuum *Mad.* vere — statum] se cupit ulcisci vindicte in quo respicit compunctio mentis
 45 future *V 8.* || l. 25. obterendum] *ita V 9. 16;* operiendum *E 1;* adterendum *V 6;* conterendum *V 1. 5. 8.* necandum] denegandum *E 1.*

1) XII, 2, 14. 2) XII, 2, 15. 3) XII, 2, 16. 4) Cf. XII, 2, 13. 14.

5) XII, 2, 11. 6) Deut. 25, 2. 7) XII, 2, 11. 8) Cf. Sap. 1, 13; Ezech. 18, 23. 32.

9) Sap. 1, 13. 10) Cf. Ezech. 18, 32: Nolo mortem morientis, dicit Dominus.

XII, 3, 1. *Err.*] infidelitatis commentum, ad perimendum profanationis elogium alacri intentione procuram, nisu valide oppugnationis obsistam, fortia in perfidis preceptionum tela obiciam.

XII, 3, 2. *Err.*]

II. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De blasphematoribus sancte Trinitatis.

Sicut veritas sacri evangelii predicat, prolatum in fratre contumelii verbum iudicio reum adsignat¹. Quanto magis peccantem in Spiritu sancto divine animadversionis sententia damnat? quod inremissibile et hic et in futuro Salvator ipse denunciavit². Et ideo, si quis Christi, filii Dei, blasphemaverit nomen eiusque sacrum corpus et sanguinem aut contempserit sumendum percipere aut perceptum visus fuerit reiecit, vel quamlibet iniuriarum blasphemiam in sanctam dixerit Trinitatem, id est in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, tunc instantia sacerdotis vel iudicis, in cuius civitate, castra vel territorio hoc malum exortum fuerit, blasphemator ipse centenis decalvatus flagellis subiaceat et ardua in vinculis constitutus perpetui exilii conteretur erumna. Res tamen eius in potestate principis redacte manebunt, qualiter in iure eorum, cui eas potestas conferre elegerit regia, inconvulse persistent.

XII, 3, 3. *Err.*]

III. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudei aut se aut suos filios vel famulos a baptismi gratia subtrahant.

Cum veritas ipsa petere, querere et pulsare nos doceat³, premonens, quod 'regnum⁴ celorum violenti diripiant', in nullo est dubium, quod ille indulte gratie munus abhorreat, qui ad eam accedere ardenti animo non festinet. Proinde si quis Iudeorum, de his scilicet, qui adhuc nondum sunt baptizati, aut se baptizare distulerint, aut filios suos vel famulos nullo modo ad sacerdotem baptizandos remiserit, vel se suosque de baptismo subtraxerit, et vel unius anni spatium post legem hanc editam

XII, 3, 1. *l.* 1. commentum] commercium *V* 9. 16. perimendum] comprimendum *V* 8. elogium] 25 eloquium *V* 1. 8. || *l.* 2. procuram — obiciam] consurgere toto procuremus nisu ut valde eorum oppugnationibus obsistendo fortialiter superemus eorumque tela triumphaliter obiciamus *V* 8. procuram] procurimus *Mad.* obsistimus *Mad.* || *l.* 3. obiciamus *Mad.*

XII, 3, 2. *Codd.* *E* 1. *V* 1. (5). 6. 8. (9. 10. 16. 20). — *l.* 4. FL. — REX *des.* *V* 1. *Pith.* *Mad.* GLOR. *deest* *V* 5. 6. 10. || *l.* 5. blasphem- pro blasphem- hic et infra *V* 6. || *l.* 6. Sicut] Si *Mad.* veritas] 30 pia veritas *V* 1. 6. 8; *deest* *V* 16. 20. *Mad.* sacri evangelii textu *V* 16; in sacro evangelio *V* 20; in sacri evangelii *Mad.* predicat] praedicatione dominus *Mad.* prolatum] promulgatum *V* 1 et e *corr.* *V* 6. fratre] ita *E* 1. *V* 1. 8; fratrem *cett.* contumelie *Pith.* || *l.* 7. Spiritu sancto] ita *E* 1. *V* 1. 8; Spiritum sanctum *cett.* || *l.* 8. et hic] hic *Pith.* || *l.* 10. aut *deest* *Mad.* percipere] accipere *V* 6. *l.* 13. civitatis *V* 6. castra] ita *E* 1. *V* 1; *deest* *Mad.*; castro *cett.* territorio *E* 1. ipse *deest* *Mad.* 35 *l.* 14. decalvatus flagellis subiaceat et] flagellis suscipiat et subiaceat et decalvatus turpiter *V* 1; flagellis subiaceat et decalvatus turpiter *V* 6. 8. perpetui *deest* *Mad.* exsilio perpetuo *V* 9. || *l.* 15. conteratur *V* 8. *Mad.* potestate] ita *E* 1. *V* 1. 8; potestatem *cett.* || *l.* 16. potestas regia conf. eleg. *V* 8. regia *deest* *Pith.* persistent] permaneant *Pith.*; existant *Mad.*

XII, 3, 3. *Codd.* *E* 1. *V* 1. (5). 6. 8. (9. 10. 16. 17). — *l.* 17. FL. — REX *des.* *V* 1. *Pith.* 40 GLOR. *deest* *V* 6. || *l.* 18. vel] aut *Pith.* *Mad.* a b. gratia] b. gratiae *Pith.* || *l.* 19. edoceat *Mad.* *l.* 20. diripiunt *V* 10. || *l.* 21. munus hoc *V* 1. 8. accedere] procedere *Pith.* animo] hic *add.* *V* 6. 8. festinet] ita *E* 1. *V* 6; festinat *cett.* || *l.* 22. adhuc *deest* *Pith.* nondum] necdum *V* 1. 8; nedum *V* 6. sunt *deest* *V* 1. 6. 8. se] si *V* 1. distulerit *V* 8. *Pith.* || *l.* 23. sacerdote *V* 6. baptizando *E* 1. *V* 6. remiserit] ita *E* 1. *V* 1. 8; remiserint *cett.* vel se suosque de] vel servos quod *V* 6; quos de *Mad.* 45 *l.* 24. subtraxerit] reduxerint *Mad.* spatii *V* 1. 8; spatio *V* 9.

1) *Cf. Matth.* 5, 22. 2) *Cf. Matth.* 12, 31. 32. 3) *Cf. Matth.* 7, 7. *Luc.* 11, 9.

4) *Matth.* 11, 12.

Err.] quispiam illorum sine gratia baptismi transierit, horum omnium transgressor, XII, 3, 3. quisquis ille repertus extiterit, et centum flagella decalvatus suscipiat et debita multetur exilii pena. Res tamen eius ad principis potestatem pertineant; qualiter, si incorrigibilem durior eum ostenderit vita, perpetua in eius, cui eas princeps largiri
5 voluerit, potestate persistent.

Err.] III. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 4.

Ne Iudei more suo celebrent Pasca vel carnis circumcisiones exer-
ceant ac ne christianum quemquam a fide Christi dimoveant.

Si obstinata Iudeorum perfidia non tam figuris quam veritati observantiam legis
10 in penderet, nunquam glorie Dominum crucifixissent. Pasca¹ enim nostrum immolatus est Christus. Et si cordis nobis circumcisione gauderet, adumbratam illam corporis expoliationem nullo modo in carne exprimeret, propheta dicente: 'Circumcidimini² Domino et auferte preputia cordium vestrorum'. Unde nos, non tam figuris pre-
tereuntibus inherentes, sed veritatis promissionibus certiores, id omnino observandum
15 precipimus: ut si quis Iudeorum ritu suo Pasca celebraverit, centenis verberatus flagellis et turpiter decalvatus exilio diutino mancipetur, et res eius fisco asociande sunt. Illis vero, qui carnis circumcisiones in Iudeis vel christianis exercere pre-
sumpserint, quisquis hec aut intulerit alteri aut fieri ab altero permiserit sibi, veretri
ex toto amputatione plectetur, et res eius fisci viribus sociande sunt. Mulieres tamen,
20 que aut circumcisiones exercere presumpserint aut circumcidendos quosque cuilibet circumcisorum obtulerint, naribus abscisis et rebus omnibus in principis potestate redactis, lugebunt facinus sue presumptionis. Simili quoque et illi pena plectendi sunt, qui christianum vel christianam a fide dimoverint Christi vel ad ritum Iudaice prevaricationis adduxerint.

Err.] V. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 5.

Ne Iudei sabbata ceterasque festivitates ritus sui celebrare presumant.

Figuris pretereuntibus quempiam operum indesinenter exhibitiones inpendere

XII, 3, 3. l. 1. baptismatis *Pith.* transierit] transegerit *Mad.* || l. 2. extiterit] fuerit *Pith.* et C] et *deest Mad.* decalvatus suscipiat] *ita E 1. Pith.*; suscipiat et decalvatus turpiter V 1. 6. 8; et
30 *omisso turpiter Mad.* || l. 3. ad principis potestatem pertineant] *ita E 1. V 1. 5. 6. 8. 10*; principalis potestas retineat V 16; in principis potestate permaneant *Mad.* || l. 4. durior] *ita E 1. V 5. 6. Pith.*; et durio-
rem V 1. 8; durio-remque *Mad.*; dierum V 16. vita] longitudo V 16. perpetua] dampnata V 10. eas princeps] principalis potestas V 16. largiri *deest V 6.* || l. 5. persistent] persistat V 6; permaneant V 17. *Pith.*

XII, 3, 4. *Codd. E 1. V 1. (5). 6. 8. (9. 20).* — l. 6. GLOR. *deest E 1.* || l. 7. circumcisionis V 8; circum-
cisionem V 1. 6. *Pith. Mad.* || l. 8. quemquam] *ita E 1*; quemque V 1. 6; queque V 8; quemcumque *Mad.* dimovent E 1; demoveant V 1. 6. 8; dimoneant V 5. || l. 9. veritatis V 1. 8. l. 10. crucifixisset *Pith.* || l. 11. circumcisionis V 1. 8. || l. 12. carnem V 1. 6. 8. prophetam dicentem V 1. 6. 8. || l. 13. preputium V 1. 5. 8. || l. 14. omnino] omnimode V 1. 8; omnimodi V 6.
40 l. 15. si quis] quisquis E 1. ritui V 1. 8. centenis] *is add. Mad.* || l. 16. asociantur V 1. || l. 17. Illis E 1; Ille V 1. 6. circum-
cisionis V 6. 8. in Iudeis] in *deest Mad.* presumpserint] presumpserit V 1. 8; praeceperit *Mad.* || l. 18. hec aut] talia *Mad.* alteri *deest Mad.* sibi *deest Mad.* || l. 19. plectabitur V 6. 8. sociantur V 1. || l. 20. quosque] quisque *Pith.* || l. 21. et] ut E 1. potestate V 6. l. 22. lugeant *Mad.* || l. 23. dim. Christi] Dei V 6. ritum] aditum V 9. 20.

XII, 3, 5. *Codd. E 1. V 1. (5). 6. 8. (9. 10. 16. 17. 20).* — l. 25. GLOR. *deest V 1. 5. 6. 10. 16. 17. 20.* || l. 26. ritus sui] *ita V 6*; ritui sui E 1. V 1. 8; ritui suo *Pith.*; suo ritui *Mad.* || l. 27. pretereuntibus] pre-
euntibus E 1. V 9. 10. 16. 20. *Pith.*

1) 1. *Cor.* 5, 7. 2) *Ierem.* 4, 4.

XII, 3, 5. *Err.*] quid est aliud, quam veritatis amatorem non esse? Unde reprobabile id Dominus per prophetam insinuans ait: 'Neomenia¹ et sabbata et solemnitates vestras odivit anima mea'. Ob hoc nobis, quibus apostolico preceptum est ore, ut potius in novitate spiritus quam in vetustate littere ambulemus², id infidelibus fidei intentione precepimus, ut si quis Iudeorum neomenias seu festivitates tabernaculorum vel sabbata, 5 ferias quoque vel ceterarum festivitatum solemnitates ritus sui more peregerit vel celebrare presumpserit, et centenis decalvatus flagellis subiaceat et exilii debita multetur erumna. Bona quoque eius ad principem redeant; qualiter ea aut perfecte converso illi aliquando restituat, aut eo in malis perdurante aliis, quibus fas fuerit, servitura concedat. 10

XII, 3, 6. *Err.*]

VI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ut omnis Iudeus diebus dominicis et in prenotatis festivitatis ab opere cesset.

In nullo est dubium, illum manifeste fidei catholice adversari, qui reverentiam diebus dominicis non inpendit. Unde negatores vel disturbatores fidei nostre 15 iustissime insequentes id religiosa sanctione iubemus, ut sive sit Iudeus sive Iudea quodlibet opus rurale diebus dominicis exercens vel laneficia faciens seu quascumque operationes in domibus, agris vel ceteris talibus agens, extra quam nobilium honesta christianorum consuetudo permittit, presumtor huius rei decalvatus verberibus centenis subiaceat. Quod si forsitan servi eorum vel ancille in his et talibus diebus reppe- 20 riantur supradictis laboribus occupati, tunc et ipsi simili sunt sententia feriendi; domini tamen eorum, si servos suos permiserint talia agere, C solidos auri fisco compellendi sunt reddere. Dies tamen ipsi, qui ab isdem Iudeis sollicita devotione sunt observandi, hii sunt: id est festum virginis sancte Marie, quo gloriosa conceptio eiusdem genitricis Domini celebratur, item natalis Christi vel circumcisionis sive 25 apparitionis sue dies, Pasca quoque sanctum vel dies sacratissimi octavarum, inventionis quoque crucis dominice festum necnon et ascensionis dominice diem vel

XII, 3, 5. l. 1. quam] *ita E 1. V 1. 5. 6. 8. 10; nisi Mad. amatorem] ita E 1. V 1. 6. 8. Pith.; amatores Mad. || l. 2. Neomenia] ita E 1. V 1. 6. 8. 9; Neomenias cett. et sabb.] et deest E 1. Pith. || l. 3. nobis] nos Mad. apostolico p. est ore] ab apostolo p. est Mad. apostolice V 1. || l. 4. infidelibus] infides 30 E 1; infidelis V 6; infidi V 8. || l. 5. neomenia V 9. || l. 6. ferias — peregerit vel des. V 6. ritus sui] et ritus suo Pith. peregerint Mad. || l. 7. praesumpserint V 6. Mad. et deest Mad. decalvatus fl. subiaceat et] flagellis subiaceant et decalvati Mad. exilii] exibi E 1; penam add. V 6. debita multetur] debilitentur Mad. || l. 8. Bona quoque eius] eorumque bona Mad. ad principem redeant] ad principis redeant iura V 8. perfecto V 1. 6. || l. 9. converso illo] illis conversis Mad. eo] eos 35 E 1; ea Mad. perdurantibus Mad. quibus] ut Mad. fuerit] est Pith.*

XII, 3, 6. *Codd.* E 1. V 1. 5. 6. 8. (9. 10. 16. 17. 19. 20). — l. 11. GLOR. deest V 5. 6. 10. 17. l. 13. cesset] gesset E 1; cessent V 1. 8. || l. 15. disturbatores] distirpatores V 6; destitutores Mad. nostre] in se E 1. || l. 17. rurale] ruraliter Pith.; deest V 9. 16. 20; in natali Domini vel in omnibus sanctissimis solemnitatibus seu add. V 9. 16. 20. Mad. laneficia] ita E 1. V 6; lanificia cett. || l. 18. in 40 domibus agris vel ceteris talibus] vel caetera talia Mad. || l. 19. huius] talis Mad. decalvatus post subiaceat praebet Mad. || l. 20. forsitan deest Mad. his et des. Mad. || l. 21. laboribus] vel operibus add. V 1. 8. || l. 23. compelluntur Mad. qui ab] quia E 1; qui V 8. || l. 24. festum] festivitatum V 1; festivitatem V 8. conceptio] celebratio V 1; concaelebratio V 8; contempcio V 6. conc. post Domini praebet Mad. || l. 25. sive] eius sive etiam Mad. sive apparitionis] vel apparitionis Pith. 45 l. 26. sue] sui V 1. 8; deest Mad. Pasca quoque sanctum] quoque paschae Mad. sacratissimi] sanctissimi Mad. || l. 27. crucis] sanctae crucis Pith. necnon deest V 1. diem vel pentecostem Pith.; dies vel pentecostes Mad.

1) *Isai.* 1, 13. 14. 2) *Cf. Rom.* 6, 4; 7, 6.

Err.] Pentecosten seu etiam concurrentes per totum annum dies dominicos, religiosa XII, 3, 6. Christi fide venerabiles dies.

Err.] VII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 7.

Ne Iudei more suo diiudicent escas.

5 Illud¹ sane, quod Iudeorum detestabilis conversatio, Iudaica superstitione pollutior, mundas ab immundis diiudicans escas, aliud adsumit, aliud reicit, in quocumque huius observantiae inventus fuerit error, id est, ut aliter id faciat, quam honesta christiani moris est consuetudo, tunc iudicis instantia, in cuius territorio actum extiterit, turpiter decalvetur et centenis verberibus feriat. Huius sane legis
10 omnimoda preceptionis integritas, sicut de escis, ita et de poculis observanda est; scilicet ut superioris iacture supplicium simili quoque ordine et illi, qui a christianis poculis se abstinere presumpserint, patiantur. De escis tamen, id est de porcinis tantum carnibus, id discreta nec remissa pietate decernimus, ut quicumque ex illis de suillis forsitan carnibus vesci penitus abhorrescunt, si forte natura id fastidiant
15 refugiant, et non more illo perversitatis hoc ipsum diiudicantes contemnunt, presertim si in ceteris operibus christianis similes habeantur, et christianitatis ab eis non defuerit votum atque omnimode operationis studium, tunc hii tales, qui fideles in reliquis conversationibus approbantur, pro hac sola reiectione suillarum carniarum ad iacturam legis superius comprehensam teneri non poterunt. Quia valde videtur
20 equitati contrarium, ut quos manifesta operum Christi nobilitat fides, pro sola reiectione unius cibi teneantur notabiles.

Err.] VIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 8.

Ne Iudei ex propinquitate sui sanguinis conubia ducant, et ut sine benedictione sacerdotis nubere non audeant.

25 Nulli² Iudeorum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris sue atque etiam virorum iuxta legem, que in christianis est lata³, usque ad sexti generis gradum conubia ducere vel incesti maculam operari. Huius igitur fede

XII, 3, 6. l. 1. percurrentes V 10. per *deest* E 1. toto anno *Pith.* dominicos] dominici et *Mad.* || l. 2. dies *deest* *Pith.*

30 XII, 3, 7. *Codd.* E 1. V 1. 5. 6. 8. 10. (17). — l. 3. FL. — REX *des.* V 1. || l. 5. detestabilis] detestatur *Mad.* supprestitutione E 1. || l. 6. diiudicans] diiudicant V 1. 6. 8; iudicans E 1. in quocumque] in quacumque V 6. *Pith.*; Quocumque in *Mad.* || l. 7. observantia *Pith.*; observacionem V 6. errore *Mad.* || l. 8. territorio E 1. || l. 10. omnimode *Mad.* poculis — christianis *des.* V 6. || l. 11. ut] cum V 1. 8. supplicium] supplicio V 1; supplicium perferat *Pith.* illi] illis E 1. a *deest* V 1.
35 christianorum *Mad.* || l. 12. id est *des.* V 6; id est de *des.* *Mad.* || l. 13. ex illi E 1. || l. 14. de suillis forsitan *des.* *Mad.* forsant] forsitan V 1. 6. 8. aborrescant V 1; aborrescunt V 6. 8. id *deest* *Pith.* fastidiente *Pith.* *Mad.* || l. 15. refugiant V 1. 8; fugiunt *Mad.* contemnunt V 1. || l. 16. simili E 1. eis] eisdem E 1. || l. 17. omnimode] omnimoda V 1. 8; *deest* *Mad.* operationis] opera ab eis non defuerint actionis V 1. 8. studio V 1. 6. || l. 18. suillarum] silvarum V 1. 6. || l. 19. legis] ignis E 1.
40 poterint V 1. 8. valde *deest* *Mad.* || l. 21. reiectione] refectione E 1. cibi] tantum *add.* V 6; ad poenam *add.* *Mad.*

XII, 3, 8. *Codd.* E 1. V 1. 5. 6. 8. (9). 10. (16. 17. 20). — l. 23. ut *deest* *Mad.* || l. 24. audent E 1. || l. 25. vel uxoris sue] vel uxoris sui E 1; in uxorum V 1. 8. || l. 27. sexti] ita E 1. V 8. 10; sextum *cett.* incesti] ineerti E 1; incestum V 6. *Pith.* macula E 1. V 6. 8. *Pith.* operare V 6. 8.
45 fede] (= foedae) fidem V 6; federe V 1. 6.

1) Cf. XII, 2, 8. 2) Cf. XII, 2, 6. 3) III, 5, 1.

XII, 3, 8. Err.] permixtionis inlecebra tali multabitur pena, ut separati ab invicem et centena publice decalvati flagella suscipiant et exilio relegati sub penitentia maneant, eorumque bona ad filios, quos de precedenti coniugio habuerint, redeant; si tamen et ipsos aut in nullo Iudaice prevaricationis maculaverit noxa, aut nulla incestive nationis sordidaverit macula. Quod si aut nullos habuerint filios, aut habitos, ut dictum est, 5 vel Iudaicus involverit error, vel incesti fedaverit natio, tunc facultas predictorum omnimoda in principis potestate consistat, qualiter principali discretione res ipsa aut in christianis eorum heredibus concessa permaneat, aut si heredes huiusmodi dignitatis defuerint, fisco nostro sociata deserviat. Illud tamen modis omnibus observandum fore precipimus, ut, si quis Iudeus sive Iudea noviter nuptiale festum celebrare 10 voluerint, non aliter quam cum premissis dotis titulo, quod in christianis salubri institutione preceptum est¹, vel sacerdotali benedictione intra sinum sancte ecclesie percepta coniugium cuiquam ex his adire permittimus. Quod si vel sine benedictione sacerdotis quisquam Hebreorum noviter coniugium duxerit vel sollemnitate legis prototali titulo in quocumque transcenderit, aut C principi solidos coactus exsolvat, aut 15 C publice verberatus flagella suscipiat. Hec scilicet damna vel verbera singulatim unusquisque percipiat, videlicet tam ille, qui nupsit, quam ea, que nupta est, vel etiam parentes eorum, unusquisque pro se iacturam legis huius suscipiat.

XII, 3, 9. Err.]

VIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudei religioni nostre insultantes sectam suam defendere audeant, 20 ac ne a fide nostra refugientes alibi se transducant, et ne quislibet refugientes eos suscipiat.

Iam sane, si quis Iudeorum palam vel occulte religioni christiane insultare presumpserit, si quis etiam christianam fidem verbis subvertere aut secte sue nisus fuerit defendere vanitatem, nec non quisquis disciplinam fidei christiane refugiens aut in 25 terram nostri regiminis se occultandum iniecerit, aut in aliis partibus se latitandum transduxerit, si quis etiam huiusmodi transgressoribus latibulum in quocumque prebuerit aut eius fuge conscius fuerit, cunctorum omnium capitulorum quisquis ille

XII, 3, 8. l. 1. inlecebra multabitur] illecebre m. V 1; pervasores multantur Mad. separati] et separati V 6; superati E 1. et centena — exilio] centena flagella suscipiat et decalvati exsilioque 30 Mad. || l. 2. in exilio V 1. 8. penitentia] poena Mad. || l. 3. precedenti] presenti V 9. 16. 20. l. 4. aut in nullo in nullo V 6; in nullis Mad. aut nulla] et nulla Mad. incestive] incestiva V 1. 8; incesti Pith. || l. 5. non] aut nullos V 1. 8. habuerit Pith. aut habitos] ita E 1; aut avios V 6; aut animos Pith.; baptizatos V 1. 8. || l. 6. vel Iudaicus] ita E 1; Iudaicus Mad.; sed quibus adhuc Iudaicus V 1. 5. 8. incesti] incesta V 8; incestiva V 10. || l. 7. omnimoda] omnimode Mad.; omnium 35 V 10. qualiter — deserviat des. Mad. || l. 8. concessa] conversis V 1. 6; conversi V 8. || l. 9. deserviant V 1. 6. || l. 10. fore deest Mad. noviter renati Mad. festum] fedus V 1. 8; fedū V 6. l. 11. premissis] promissa E 1. V 6. 8. quod] quo E 1. || l. 13. coniugum Pith. cuiquam] cuiquam Mad. vel] certe Mad. || l. 14. quisquam] quisque Pith. || l. 15. aut C] post renovationem baptismatis C Mad. || l. 16. verberatus deest Mad. || l. 18. huius deest Mad. suscipiet E 1. 40

XII, 3, 9. Codd. E 1. V 1. 5. 6. 8. (10. 17). — l. 20. audeant — alibi] conantes alibi Mad. l. 21. nostra deest E 1. V 5. fugientes V 1. Pith. et ne] et deest Mad. quislibet] ita E 1. V 6. 8; quilibet cett. || l. 22. eos deest Mad. suscipiat] recipiat Pith. || l. 23. palam vel occulte des. Mad. religioni] nostrae add. Pith. || l. 24. si quis etiam] vel Mad. christianam] christianorum V 10. nisus fuerit] visus fuerit V 5. 10; ausus fuerit V 6; des. Mad. || l. 26. iniecerit] ingecerit V 5; ingesserit Mad. 45 aut] vel Mad. || l. 27. in quocumque des. Mad. || l. 28. aut] dum Mad. eius fugae E 1. Pith.; in eius fuga V 1. 5. 8; eius fuga V 6; de eius fuga Mad. cunctorum omnium] ita E 1. V 6. 8. Pith.; cunct. deest Mad.

1) III, 1, 9 formae *Ervigianae*.

Err.] fuerit transgressor inuentus, et centenis decalvatus multabitur plagis et, rebus XII, 3, 9. eius in principis potestate redactis, exilii conteretur erumnis.

Err.] X. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 10.

Ne christianus a Iudeo quodcumque muneris contra fidem Christi
5 accipiat.

Quam sit extraneus a christiane fidei regula, qui defensorem se veritatis in-
simulat et veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se pro-
phetam dicentem: 'Pro¹ eo quod vendidistis argento iustum et pauperem pro calcia-
mentis: ecce² ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum feno, et peribit
10 fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus non salvabit animam
suam, et tenens arcum non stabit, et velox pedibus suis non salvabitur, et ascensor
equi non salvabit animam suam, et robustus corde inter fortes nudus fugiet in die
illa, dicit Dominus'. Quis enim hic venditus argento iustus accipitur vel pauper pro
calciammentis, nisi unigenitus filius Dei patris? cuius innoxius sanguis, xxx olim a
15 Iudeis taxatus argenteis, cotidie venundatur ab inlusoribus veritatis. Et ideo sunt
quidam ex fidelium numero, qui quasi zelo fidei Iudeorum culpas se detegere vel
plectere valida intentione promittunt, quos tamen depravat solite cupiditatis inlecebra.
Nam si talibus quodcumque forsitan fuerit a perfidis in munerum conlatione oblatum,
illico reticescunt et errores talium, quos vindicare et detegere ante promissum sibi
20 beneficium nitebantur, percepto miserabili questu impunitos transire permittunt. Unde
nulli christiano licebit cuiuscumque sit generis vel honoris, ordinis sive persone, sive
ex religiosis, sive etiam ex laicis, quodcumque beneficium contra fidem Christi, a
quolibet Iudeo vel Iudea, sive etiam per eorum internuntios, quodcumque sibi inlatum
accipere, neque se ob talium vindicationem contra regulas fidei christiane oblati
25 sibi premiis implicare. Si quis autem, qualibet beneficiorum exhibitione corruptus,
aut agnitos errores Iudeorum celaverit, aut, ne pravitas talium feriat, quolibet modo
obstiterit, et antiquis patrum regulis erit obnoxius, et tantum in duplo fisci erit
partibus inlaturus, quantum a Iudeo quisquis ille accepisse fuerit comprobatus.

XII, 3, 9. l. 1. et centenis — et rebus] C flagellis mulctabitur et decalvatus rebus *Mad.*
30 plagis] magis V 6. || l. 2. potestatem V 6. *Pith.* exilii] debitis exilii V 1. 8; debiti exilii V 5. 10;
debitis exiliis V 6.

XII, 3, 10. *Codd.* E 1. V 1. (5). 6. 8. (10). — l. 3. GLOR. *deest* E 1. || l. 4. a *deest* E 1.
quocumque V 1. 6. 8. muneris contra fidem Christi] muneris sibi patrocinari V 1. 8. muneris] munus
Pith. Mad. || l. 6. extraneus — regula] extraneus a christiana fidei regula V 10; extra fidei christiane
35 regulam *Mad.* extraneum V 6. *Pith.* || l. 7. per munerum acceptionem *Mad.* contra se proph.]
dominum contra se per prophetam *Mad.* || l. 8. calciammentis] ita E 1. V 6; calceamento *Pith.*; cal-
ceamentis *cett.* (pro *om. Mad.*) || l. 10. salvabit] servabit *Mad.* || l. 12. equi *deest* *Mad.* effugiet
E 1. in die illa, dicit Dominus] ita V 1. 8; *des.* E 1. V 6. *Pith.* || l. 13. vel] ita E 1. *Pith.*; et *cett.*
l. 14. calciammento] ita E 1; calciammentis V 6. 8; calceamento *alii.* sanguinis E 1. || l. 15. cotidie] et
40 quotidie V 1. || l. 16. se *deest* *Mad.* || l. 17. valida se int. *Mad.* promittant E 1. V 8; permittant
V 6. solita V 1. 6. || l. 18. forsitan] ita E 1. *Pith.*; forsitan *cett.* || l. 19. reticescunt] reticent *Mad.*
et terrores E 1. V 6. 8. vindicare] iudicare *Mad.* || l. 20. percepto] precepto E 1; perc. postmodum
Mad. questum impunitas E 1. Unde] decernimus *add. Mad.* || l. 21. licebit] licere *Mad.* vel honoris]
aut dignitatis *Pith.* persona E 1. || l. 22. ex laicis] ex *deest* E 1. V 6. quocumque beneficio V 1. 8.
45 l. 23. quode. sibi] quocumque sibi V 1. 6. 8; sibi *Mad.* inlatum] illarum V 1. || l. 24. ob t. vind.]
pro talium vindicatione *Mad.* regulas] ita E 1. *Pith.*; regulam *cett.* || l. 26. pravitas] improbitas *Mad.*
l. 27. et antiquis] antiquis sine dubio *Mad.* || l. 28. quisquis] quisque *Pith.*

1) *Amos* 2, 6. 2) *Ibid.* 2, 13—16.

XII, 3, 11. *Err.*]

XI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudei libros illos legere audeant, quos christiana fides repudiat.

Illis commodare lectionibus sensum, quibus fas non est prebere adsensum, impietatis est potius, quam pietatis indicium. Et ideo, si quis Iudeorum libros illos legerit vel doctrinas adtenderit sive habitos in domo sua celaverit, in quibus male 5 contra fidem Christi sentitur, et publice decalvabitur et centenorum flagellorum verberatione plectetur. Qui tamen cautionis vinculo alligabitur, ne unquam talium libros vel doctrinas apud se aut habere presumat aut adtendere audeat seu studiis meditando assumat. Iam de cetero si post emissum placitum quodcumque tale repedare temptaverit, et decalvatus centenis flagellis subiaceat et amissis rebus sub perpetua 10 exilii conteretur erumna, ut, quia iam secundo visus est erroris sui iterasse vestigium, perenniter illis res eorum deserviat, quibus principali fuerit conlatione concessa. Hec et similia illi percipient, qui quemlibet infantium talia presumpserint docere; id est, ut doctor ipse iniquitatis in prima transgressionis fronte deprehensus et centenis subiciatur decalvandus verberibus et placiti sui polliceatur cautione, se talia ulterius 15 neminem debere docere. Quod si primeve huius sponsionis maculans fidem contingat illi ea, que abiecerat, repedare, omni eius facultate in principis potestate redacta ipse decalvatus centenisque verberibus abdicatus perpetuo erit exilio religandus. Infantes tamen ipsi vel pueri tunc a supradictis erunt damnis atque verberibus alieni, si hanc perfidie doctrinam intra X etatis sue annos positi meditasse fuerint visi. Ceterum 20 post exemptos decem annos quisquis illorum talia adtendere vel meditari presumpserit, superioris institutionis damna vel verbera ordine superius adnotato sustineat.

XII, 3, 12. *Err.*]

XII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ne Iudeis mancipia deserviant vel adhereant christiana.

Inportabile satis christiano cetui videri debet flagitium, ut gens Iudaica, contra 25

XII, 3, 11. *Codd.* E 1. V 1. (5). 6. 8. (10). — l. 1. FL. — REX *des.* V 5. GLOR. *deest* V 1. l. 3. adsensum] quoniam *add.* V 1. || l. 4. pietatis] veritatis V 10. || l. 5. legerit] legere ingerit V 6. 8. habitos] *ita* E 1. V 6. 10. *Pith.*; abditos *cott.* || l. 6. et publice — plectetur] C flagellis publice verberetur aut decalvetur *Mad.* || l. 7. plectabitur V 6. 8. tali cautionis V 1. || l. 8. libros vel] librorum *Mad.* aut *deest* *Mad.* seu studiis] *ita* E 1; seu in studiis V 1. 6; aut studiis *Pith.*; vel 30 in studiis *Mad.* || l. 9. de cetero] vero *Pith.* quodcumque] iteratim *add.* V 1. 5. 8. tale repedare] *ita* E 1; tale repetere V 6. *Pith.* *Mad.*; talia (tali V 8) agens repetere V 1. 8; talia agere V 5. l. 10. et decalvatus — rebus] C flagellis subiaceat decalvatus et *Mad.* perpetui *Pith.* || l. 11. conteretur] conteratur *Mad.*; deputetur V 1. 5. 8. vestigia *Mad.* || l. 12. illis res eorum] eius rescula eis *Mad.* deserviant — fuerint *Pith.* conlatione] ordinatione disposita atque V 1. 8. || l. 13. similia 35 illi] his similia V 6. *Mad.* percipient V 8. *Mad.* quemlibet infantium] quamlibet infastidium V 6; quamlibet infantiam *Mad.* presumpserit E 1. docere *Pith.* id est] et *Mad.* || l. 14. transgressionis fronte] *ita* E 1. *Pith.*; transgressionem fronte V 6; transgressionem forte V 1. 5; transgressionem *Mad.* et centenis — verberibus et placiti sui] C flagellis subiaceat decalvatus. Placiti quoque sui *Mad.* l. 16. debere docere] edocere *Mad.* primeve] prime V 6. *Mad.*; postmodum V 1. 5. 8. sponsionis] 40 suae *add.* *Mad.* maculans] maculare *Mad.* fidem] cautionem V 1. 5. 8. contingat] praesumpserit *Mad.* l. 17. illi ea] illi ad ea V 1. 8; et ad ea *Mad.* abiecerat] adiecerat E 1. repedare] iterum reiterare V 1. 5. 8; se perdere V 6; repedare conaverit *Mad.* omnis eius facultas V 1. potestatem V 6. ipse — perpetuo] C ipse verberibus addicetur ac decalvatus perpetuo *Mad.* || l. 18. abdicatus] *ita* E 1. V 8; abdicatur V 1; adiudicatus *Pith.*; addicetur *Mad.*; *deest* V 6. erit] insuper erit V 1. 8. || l. 19. tunc a] 45 a tantis *Mad.* atque verberibus *des.* *Mad.* || l. 20. hanc] ipsam *Mad.* intra] *ita* E 1. V 6. *Pith.*; infra *cott.* Ceterum] si *add.* *Pith.* *Mad.* || l. 21. exemptos *deest* *Mad.* illorum *deest* V 1. *Mad.* attendit *Mad.* meditare] vetita *add.* *Mad.* || l. 22. institutionis] constitutionis V 6. *Pith.* ordine superius adnotato] adnotatus *Mad.*

XII, 3, 12. *Codd.* E 1. V 1. (5). 6. 8. (9. 10. 20). — l. 23. GLOR. *deest* V 1. 6. 8. || l. 25. In- 50 portabile] sane *add.* *Mad.* cetui] cui E 1. *Pith.*; *deest* V 6.

Err.] Dominum rebellis semper et inopia, christiana mancipia suis habeat servitiis reli- **XII, 3, 12.**
 gata, et versa vice religionis nostre honorabile Christi membrum humilietur ante filios
 perditorum, et portio dicata Christo per lavacrum perfidorum obsequiis subiugetur,
 sicque corpus Christi videatur obsequi Antichristi ministris, cum prepostero ordine
 5 ipsi, qui nostram oppugnant moribus fidem, obsequentes habent ad impietatem famulos
 fidei nostre. Proinde legem illam, que a glorioso precessore nostro dive memorie
 Sisebuto rege est edita¹, in huiusmodi causis tenendam esse sancimus et omnem
 textum legis ipsius, excepto ubi mortis ultio ponitur, glorioso serenitatis nostre
 oraculo confirmamus; qualiter iuxta predictae legis edictum, ubi transgressores legis
 10 ipsius, successores scilicet regni², sub perpetua maledictionis censura obstrinxit,
 nullus ex Iudeis mancipium christianum habere presumat nec quidquam contra
 eiusdem legis monita agere audeat, excepto hoc unum: eisdem Iudeis penitus non
 licebit, secundum quod lex ipsa permittit, ut christianum mancipium Iudeus audeat
 manumittere. Quia valde indignum est, ut hii, quos cenosa servitus perfidie maculat,
 15 libertatis titulum christianis inponant. Non enim est consequens, ut tenebre lucem
 enubilent, aut servitus preroget libertatem; presertim cum hoc in primeva tantum-
 modo editione legis ipsius, cum ad fidem primitus vocarentur, illis videatur fuisse
 concessum. Nunc vero christianum quemquam mancipium manumittere omnino non
 poterunt, quia contra legis ipsius edictum, ut vere utique transgressores christiana
 20 habere mancipia conprobantur, quibus sufficiat, si pro preteritis transgressionibus non
 damnentur. Nam modo illis hec licentia penitus denegatur; quia contra interdicta
 legum et canonum agere presumpserint. Hoc tantum illis more concedimus pietatis,
 ut a primo anno regni nostri, id est a kal. Feb. usque in sexagesimum diem habeat
 quisquis ille Iudeus iuxta tenorem predictae legis licentiam christiana venundare
 25 mancipia, non tamen sine cognitione sacerdotum vel iudicum, ad quorum territoria
 pertinere noscuntur: ne et hii, qui venundandi sunt, damna mortis perferant vel
 salutis, et hii, qui venditores existunt, locum agende fraudis vel inferende repperiant

XII, 3, 12. l. 1. habeant *Mad.* in servitiis *V* 10. || l. 2. membrum] regnum *V* 9. 20. || l. 3. per-
 ditorum — subiugetur] perfidorum *Mad.* || l. 4. ministris cum] ministris et cum *Mad.*; ministro cum
 30 *V* 8; ministros cum *V* 6; ministerio *V* 1. || l. 5. nostra *E* 1. oppugnant] obpugnare *V* 1; impugnant
V 9. ad inop. — nostre *des. V* 5. ad impietatem] sub impietatis sue errore *Mad.* || l. 6. fidei] sacrae
 fidei *Mad.* praedecessore *Mad.* || l. 7. omnem textum] omne testum *V* 8; contextum *Mad.* || l. 8. ex-
 cepto] accepto *V* 1. 6. 8. ponitur] panditur *V* 9. 20. || l. 9. confirmamur *E* 1. iuxta] sicut iuxta
V 1; *deest Mad.* edictum ubi] edicto *Mad.* || l. 10. successores scilicet] praedecessores nostri *Mad.*
 35 regni nostri *V* 1. obstringunt *Mad.*; obstringit *V* 5. || l. 12. audeat] praesumat *Pith.* unum] ita *E* 1.
V 6. 8; uno quod *V* 5. 10. *Mad.*; uno cum *Pith.* ex eisdem *V* 6. 8. eisdem — secundum quod *des.*
V 1. *Mad.* || l. 13. ipsa eis permittit *Mad.* || l. 14. indignus *E* 1. ut hii] hii *deest Pith.* cenosa]
 cena *E* 1. || l. 15. est *deest V* 1. || l. 16. enubilent] ennubilent *V* 8; et nubilent *V* 6; obnubilent
Pith. Mad. servitus] aut servus *add. V* 8. 9. preroget libertatem] proroget libertatem *V* 6; preroget
 40 libertati *Mad.* || l. 17. edictione *E* 1; ediciones *V* 6. || l. 18. christianum — non poterunt] sancimus
 per huius legis seriem, ut nullus Iudaeorum christianum mancipium manumittat *Mad.* || l. 19. poterunt]
 ita *E* 1. *V* 8. *Pith.*; poterit *V* 5. 10; potuerit *V* 6. legis ipsius — quia contra *des. V* 1. || l. 20. quibus]
 tamen *add. Mad.* || l. 21. modo] sane *add. Mad.* interdicta] dicta *V* 10; *deest Mad.* || l. 22. canonum]
 edicta *add. Mad.* presumpserunt *E* 1. illis] sine dubio *add. Mad.* || l. 23. a kalendas Februarias
 45 *V* 1; a kal. Febras *V* 8. usque in] usque ad *V* 6. 20. *Pith. Mad.* sexag.] *XL V* 20, *hic et infra.*
 l. 24. quisquis] quisque *E* 1. *Pith. Mad.* ille Iudeus — legis *des. Mad.* predictae legis] legis ipsius
V 5. 10. venundare *deest E* 1. || l. 26. ne et] et *deest Mad.* venundandi] ita *E* 1. *V* 5. 8. 10. *Pith.*;
 venundati *V* 1. 6. *Mad.* vel salutis *des. Mad.* || l. 27. hii] his *Pith.* agende] habende *Pith.* rep-
 periant] repediant *E* 1.

50 1) *XII, 2, 14.* 2) *Spectant haec ad verba: Successores quoque nostros etc. XII, 2, 14 p. 422, l. 21 et ib. n. 2.*

XII, 3, 12. *Err.*] ultionis. Iam vero a predictis kalendis transacto sexagesimo die, nulli Iudeorum licebit mancipium christianum habere, non ingenuum, non etiam servum; sed post peractum huius temporis spatium, id est sexaginta dierum, apud quemcumque Iudeum mancipia christiana repperiantur, cum conlato sibi a dominis suis peculio per huius nostre legis edictum liberi erunt modis omnibus permansuri; si tamen se violenter 5 a dominis suis obcelatos esse probaverint. Iudei tamen ipsi, qui expleto temporis supradicti spatio tenere seu habere vel occultare sive libertare mancipia christiana presumpserint aut etiam quibuslibet aliis modis hanc sanctionem serenitatis nostre implere distulerint, aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut si viliores persone fuerint et non habuerint unde componant, centena decalvati flagella 10 suscipiant.

XII, 3, 13. *Err.*]

XIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Si se Iudeus christianum esse testetur et ob hoc non velit a se reicere mancipium christianum.

Si quorundam Iudeorum fraudulenta subtilitas, cavens questum rei sue amittere, 15 christiano more se intimet conversari et ob hoc dicat, non se amittere debere christiana mancipia, quia et ipse christianam videatur ducere vitam, his ordinibus conprobandum est, quo nec astuta fraus excusationem obtendat, nec sincera conversio casum cum ceteris pereuntibus perdat. Ac per hoc id omnimodo sanctione decernimus, ut omnes Iudei per universas regni nostri provincias constituti ab anno primo regni 20 nostri, kal. scilicet Feb. usque in supervenientibus presentis anni kal. Aprilibus¹, aut vendendi christiana mancipia iuxta pmissae legis ordinem licentiam habeant, aut si ea apud se retinere voluerint, his ordinibus se christianos ostendant. Concedimus enim eis, id est his tantum, de quibus evidens periurii suspicio non habetur, ut habeant sexaginta dierum usque in kal. presentis anni Aprilibus salutare spatium, in 25 quo possint, qui ex illis salvaturi vel christiane fidei adgregandi sunt, ad episcopos locorum concurrere et manus sue signis vel subscriptionibus roborata illis sue professionis federa publicare. In quas professiones id curavit quisquis ille innectere,

XII, 3, 12. l. 1. transacto] praedicto *add.* V 20. *Mad.* || l. 3. spatium] conlatum spatium V 6. *Mad.* || l. 4. dominis suis] domino *Mad.* || l. 5. nostre *deest Mad.* || l. 6. celatos *Mad.* || l. 7. seu 30 habere *des. Mad.* habere vel occultare] habere ulterius vel (seu V 8) occultare V 1. 8; habere occultari] occultare V 6. sive libertare] sive celare *Pith.; des. Mad.* || l. 8. aut etiam] ut etiam E 1; et etiam V 1. serenitatis nostre] *ita E 1. V 1. 5. 6. 8. 10; des. Mad.*

XII, 3, 13. *Codd. E 1. V 1. 5. (6). 8. (10. 20).* — l. 12. GLOR. *deest V 5.* || l. 15. fraudulenta *deest Mad.* cavens] timens *Mad.* || l. 16. intimet conversari] conversari profitetur intime V 20. 35 l. 17. quia] qui V 1. 8; que V 6. || l. 18. obtendat] obtineat V 6. 20. conversio] conversatio *Mad.* l. 19. perdat] perferat V 1. *Mad.*; perferat vel perdat V 5. 6. omnimodo] omnimoda V 1; omnimode *Mad.* decernimus] praecipimus *Mad.* || l. 20. regni — constituti] regiones constituti *Mad.* nostri *deest V 1.* || l. 21. kal.] *ita E 1. Pith.; kalendis V 1. 8; klds V 6; a kalendis Mad. scilicet deest Mad. Feb.] ita E 1. Pith.; Februariis V 1. 8. Mad.; Febrii V 6. supervenientes Mad. anni] annis E 1. 40 kal.] ita E 1. Pith.; kalendis V 1. 8; kalds V 6; kalendas Mad. Aprilibus] ita E 1. V 1. 6. 8; Aprilis Mad. || l. 22. iuxta] huius V 6. 8. habeant] habent E 1; habet V 6. || l. 24. id est his tantum *des. Mad.* his tantum] statutum V 1. 8. || l. 25. sexag.] XL V 20. usque in kal.] a kalendis *Mad.* Aprilis *Mad.* salutare *deest Mad.* || l. 26. salvaturi] salvandi *Pith.*; salvari desiderant *Mad.* vel] et *Mad.* adgregandi sunt] aggregari exoptant *Mad.* || l. 27. manus] in manus V 8; in manu V 6. 45 roborata] laborata E 1. || l. 28. professionis] promissionis V 10. quas professiones — Iudaicos] qua scilicet professione id quisque studeat innectere et profiteri, ut omnes Iudaicos errores *Mad.* curavit] E 1. V 6; = curabit, quod praebent *cett.* quisquis] qui E 1. ille — sequatur *des. E 1.**

1) De die 1. Febr. usque ad d. 1. April. a. p. Chr. 681.

Err.] quia et ritus omnes Iudaicos abneget et in nullo sequatur sectam prevaricationis XII, 3, 13. antique. Et quia ex toto corde pristinos errores relinquens ad fidem religionis conversus fuerit christiane, cum simboli quoque interpositione, et quod ultra ad vomitus sui nullo modo revertatur errorem, vel cetera secundum conscriptum professionis ipsius ordinem, quem post hanc legem curavimus adnotare¹. Hanc sane professionem ne nudis tantummodo verborum promissionibus proferant et aliud verbo promant, aliud corde retineant, sicque in eorum promissis simulatio potius quam veritas locum suum inveniatur, sollicita episcoporum iudicumque instantia illi ipsi, qui superioris professionis sue patefecerint votum, adlatis condicionibus² iurare debent, quia que eorum professio continet sincero et non maculato corde profiteantur se, donec advixerint, conservare. Sicque fiet, ut hii tales, quos et professio cum operis effectu dignos esse probaverit, et iurisiurandi pollicitatio devotos fore monstraverit, possint, utpote christiani, christianorum mancipiorum servitiis uti. Nam non aliter poterunt christiana mancipia illorum dominio subiugari, nisi et ipsi evidenter conprobentur verissimi christiani et frequenter christianorum societate coniungi. Iam vero qui post datam professionem, reddito sacramento iuxta superiorem ordinem, christianum se esse devoverit et in quolibet ritu Iudaice secte cultor ac promissionis sue transgressor esse reperiatur, quia et nomen Domini ausus est profanare et se Iudaici erroris ceno polluere, amissis rebus omnibus et in principis potestate redactis, et centum flagella decalvatus suscipiat et exilii debita conteratur erumna. Illos tamen, qui obdurato corde obstinatione malitie interclusi infra numerum dierum superius constitutum aut professiones suas publicare destiterint aut extra predictum tempus christianum mancipium habere presumpserint, ad damnationem premisse legis, que de christianis mancipiis lata est, ut Iudeis non serviant, tenebuntur obnoxii; id est, ut aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut, si viliores persone fuerint et non habuerint, unde componant, centena decalvati flagella suscipiant. Mancipia tamen christiana, que retinere apud se contra legum vetita presumpserint, quia se ipsa predicti temporis spatio christiana fuisse non prodiderint, in eorum servitio, quibus a rege donati fuerint, servituri perpetualiter permanebunt.

XII, 3, 13. l. 1. et ritus] et *deest Pith.* sectam suae praevar. *Mad.* || l. 2. Et quia] Quisquis igitur ex illis *Mad.* sacrae religionis *Mad.* || l. 4. revertantur *V* 1. conscriptum] ita *E* 1. *Pith.*; quod scriptum est *V* 1. 8; scriptum *Mad.* || l. 5. adnotare] in nullo se profiteatur exinde aliquid immutare *add. Mad.* Has sane professiones *E* 1. || l. 6. promissionibus] propositionibus *V* 10. promat *Mad.* || l. 7. corde *deest V* 1. retineat *Mad.* sicque] et sic *Mad.* eorum] eius *Mad.* l. 8. sollicita — instantia] cura sollicita episcoporum iudicumque ministerio *Mad.* illis ipsis *V* 1. superioris — votum] superiorem sententiam patefecerint mox *Mad.* || l. 9. que] queque *V* 1. || l. 10. et non] et *deest Mad.* profiteantur] protestantur *V* 10. se donec advixerint conservare *des. Mad.* l. 12. iurisiurandi *Lind.* monstraverit, possint] monstrare possint *V* 8. || l. 13. christianorum m. servitiis] christianis mancipiis *Mad.* servitiis] servitus *E* 1. || l. 14. dominio] domino *E* 1. verissimi] purissimi et verissimi *V* 1. 5. 8. || l. 15. societate coniungi] escis adhaeserint et coniugia inierint *Mad.* l. 16. sacramento] iuramento *Mad.* ordinem] tenorem *Mad.* || l. 17. devoverit] decreverit ac devoverit *V* 1. 5. 8. cultor ac] cultor et *V* 1. 8; cultor fuit inventus et huius *Mad.* || l. 18. Domini] Dei sui *add. Pith.* se *deest Pith.* || l. 19. potestatem *Pith. Mad.* || l. 20. conteratur erumna] poena conteratur *Pith.* conteretur *E* 1. Illos] Illi *Mad.* qui obdurato corde] quos obduratio cordis *V* 10. l. 21. obstinationis *V* 1. 8. si infra *Mad.* || l. 22. aut professiones suas] professionem suam *Mad.* l. 26. decalvati flagella] flagella cum decalvatione *Mad.* || l. 27. vetita] veritatem *V* 1; vetitate *V* 8. presumpserunt *E* 1. || l. 28. vel quia *Mad.* ipsa] ipsum *V* 1; ipsa mancipia *Mad.* predicti] infra predictum *V* 1; infra predicti *Mad.* spatio] spatium *V* 1. *Mad.* prodiderunt *E* 1. || l. 29. donata *Mad.* servituri] servitura *Mad.*; *deest V* 1. 8. permanebunt] manebunt *V* 1. *Mad.*

50 1) XII, 3, 14. 2) Cf. XII, 3, 15.

XII, 3, 14. *Err.*]

XIII.

Professio Iudeorum, quomodo unusquisque eorum ad fidem veniens indiculum professionis sue conscribere debeat.

Ego ille abrenuncio universis ritibus et observationibus secte Iudaice, abominans in toto sollemnitates vel ceremonias sive observationes omnes, quas in preteritis 5 observavi vel tenui; ita ut deinceps nihil de ritu vel celebritate eorundem observationum exerceam, nihil de usu preteriti erroris adsumam, id est, ut nec affectu talia queram nec opere quodcumque tale perficiam. Proinde abrenunciatis his omnibus, que christianitatis doctrina abominatur et prohibet, 'credo¹ in unum Deum patrem omnipotentem, factorem celi et terre, visibilium omnium et invisibilium conditorem, 10 et in unum dominum Iesum Christum, filium Dei unigenitum, ex patre natum ante omnia secula, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, homousion Patri, hoc est eiusdem cum Patre substantie, per quem omnia facta sunt, que in celo et que in terra; qui propter nos et propter nostram salutem descendit de celis et incarnatus est de Spiritu sancto et Maria virgine, homo factus, 15 passus sub Pontio Pilato, sepultus, tertia die resurrexit, ascendit in celos, sedet ad dexteram Patris, iterum venturus in gloria iudicare vivos et mortuos, cuius regni non erit finis. Credo et in Spiritum sanctum, dominum et vivificantem, ex Patre et Filio procedentem, cum Patre et Filio adorandum et glorificandum, qui locutus est per prophetas, unam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in 20 remissionem peccatorum, expectans resurrectionem mortuorum, vitam futuri seculi'.

Hec, que in huius simboli fidem a me premissa sunt, veraciter credens, fideliter retinens et cum toto mentis mee affectu amplectens, promitto, ut nullo umquam tempore ad vomitum superstitionis Iudaice redeam. Numquam observationes vel ceremonias, que Iudei soliti sunt custodire, amodo aut opere impleam aut cordis 25 affectu retineam, abnegans in toto Iudaicam sectam, respuens in toto Iudeorum perfidiam, abiciens quicquid christianam fidem impugnat, et ita me abinceps veraciter in sancta Trinitate profiteor credere, ut christiano more deinceps vivere debeam et,

XII, 3, 14. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10. 16. 17. 20). — l. 1. XIII] ERVIGIUS REX *add.* *Mad.* || l. 3. indiculum] indicium *Pith.* in *margin.* professionis sue] in praesentia sacerdotis vel 30 iudicis *add.* *Mad.* || l. 4. universis] omnibus *Pith.* *Mad.* || l. 5. preteritis] praeterito tempore usque nunc *Mad.* l. 6. vel] et *Mad.* eorundem] ita E 1. V 1; earundem *ce.* || l. 7. talia] tali ea V 16. || l. 8. perficiam] proficiam E 1. || l. 9. credo] Simbolum. Credo V 1. 8. || l. 10. omnium et invis.] et invis. omnium V 1. 8. || l. 11. ex Patre] et ex Patre *Mad.* || l. 12. ex Deo] de Deo *Pith.* *Mad.* ex lumine] de lumine *Pith.* *Mad.* ex Deo] de Deo *Pith.* *Mad.* || l. 14. in terra consistunt V 16. nos] homines 35 *add.* *Mad.* || l. 15. de celis] de celo V 10. *Pith.*; *des.* E 1. ex Maria] et Maria E 1. || l. 16. sepultus] crucifixus, mortuus et sepultus *Mad.*; crucifixus et sepultus descendit ad inferna V 8. 10. resurrexit] vivus a mortuis *add.* V 10. in celos] in caelos E 1; in celis V 1. 8. ad dexteram] in dexteram V 1. l. 17. Patris] omnipotentis *add.* V 1. 8; Dei patris V 16. unde iterum V 16. venturus est *Mad.* in] cum *Pith.* *Mad.* || l. 18. dominum] Deum V 16. et vivificantem] et vivificantem *Pith.*; et *deest* *Mad.* 40 l. 20. unam] in unam V 1. 8. *Mad.* unum] in unum V 1. || l. 21. omnium peccatorum V 1. expectans] et expecto V 1. 8. *Mad.* seculi] Amen *add.* *Mad.* || l. 22. huius simboli — premissa sunt] huiusmodi subscripta serie dicta sunt iam *Mad.* fidem *deest* V 10. sunt] fide *add.* V 10. et fideliter *Mad.* || l. 23. et cum] eximioque V 16. amplectens] explens V 16. 20; ac subscribens *add.* *Mad.* l. 25. que] ita E 1. V 1; quas *ce.* cordis affectu] corde *Mad.* || l. 27. abiciens] vincens V 10. 45 christiana fides V 16. abinceps] deinceps *Mad.* || l. 28. Sanctam Trinitatem *Mad.* christiano more] Christi amore V 16. 20.

1) Hoc est symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum, decretum a concilio Constantinopolitano I. (a. 381), can. 7; cf. *Coll. can. ecclesiae Hispanae ed. Gonzalez p. 61 sq.*

Err.] Iudeorum amodo consortia fugiens, cum honestis christianis me semper adiungam, XII, 3, 14. qualiter, sive cum illis sive absque illis, christianos semper cibos accipiam et ad ecclesiam Dei, ut vere fidelissimus christianus, devotissime et frequentissime concurrere debeam. Sed et in festivitibus dominicis sive etiam in martyrum festis, 5 quas christiane religionis pietas observandas decrevit, ita promitto eas ipsas festivitates devote suscipere et cum summo amore amplectere et in his ipsis diebus semper christianis honestissimis interesse, sicut honesta et pia christianorum consuetudo id facere vel suscipere consuevit.

Facta fidei vel credulitatis mee professio sub die.

10 *Err.*]

XV.

XII, 3, 15.

Conditiones sacramentorum, ad quas iurare debeant hii, qui ex Iudeis ad fidem venientes professiones suas dederint.

Iuro¹ primum per Deum patrem omnipotentem, qui dixit: 'Per² memetipsum iurabitis et non periurabitis nomen domini Dei vestri, qui fecit celum et terram, 15 mare et omnia, que in eis sunt', et mari terminos posuit, dicens: 'Usque³ huc venies et hic confringes tumentes fluctus tuos'; qui dixit: 'Celum⁴ mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum'. Qui primum archangelum superbientem de celo proiecit; ante cuius conspectum adstat omnis exercitus angelorum cum tremore; cuius adspectus arefacit abissos et indignatio tabescere montes. Qui primum hominem 20 Adam in paradiso constituens ei preceptum dedit, ne de vetito pomo comederet ligni; quo degustato, et de paradiso est proiectus, et catene prevaricationis vinculo se una pariter cum genere humano adstrinxit. Qui Abel sacrificium libenter accepit et Cain indignum iuste reprobavit. Qui Enoch, in huius vite corpore in paradiso conservans, cum Helia in extremo huius seculi finem morituros ad medium reducturus 25 est. Qui Noe cum uxore et tribus filiis cum uxoribus vel animalibus aut volatilibus atque reptilibus in archa tempore diluvii conservare dignatus est, per quod unumquodque genus recuperaretur. Qui de Sem, filio Noe, Abraham et de eo Israheliticum

XII, 3, 14. l. 1. amodo consortia fugiens] deinceps fugiens veraciter consortia V 16. 20. cum] et cum Mad. honestis] omnibus V 16. || l. 2. sive cum] cum Mad. christianos] christianorum Mad. 30 accipiam] adsumam V 10. || l. 3. ut vere] ut deest Mad. || l. 4. Sed et] sed V 1; et Mad. || l. 5. quas] quae Mad. observandas] ita V 1; obsecrandas E 1; observanda Mad. || l. 6. amplectere] amplecti Pith.; complecti Mad. et in his ipsis] atque in ipsis Mad. || l. 7. cum christianis Pith. Mad. l. 9. Facta est V 6. sub deest V 6. die] die illo anno illo V 1; die it anno it V 8; die vel anno illo V 5; die it anno it reg i V 6; die vel anno regis Pith.; die vel era V 10.

35 XII, 3, 15. Codd. E 1. V 1. 5. (6, folio excisso, desunt omnia exceptis ultimis verbis inde a parte p. 446, l. 22). 8. (10. 15. 20). — l. 11. sacramentorum] ita V 1. 5. 8; Iudaeorum E 1. V 15. Pith. Mad. debeant] debebunt E 1. Pith. hii] et hi Mad. Iudeis] ita V 1. 5. 8. Pith.; eis E 1. Mad.; his V 10. 15. l. 14. Domini deest Mad. || l. 15. terminos] ita E 1. Pith.; terminum cett. huc] hic V 1. Mad. l. 17. autem] vero E 1. archangelum superbientem] angelum Mad. || l. 18. proiecit] superbium add. 40 Mad. ante cuius conspectum] cui V 15. || l. 19. arefecit Pith. montes] facit add. Mad. || l. 20. constituens ei] constituens eique V 8; constituit et ei Mad. || l. 21. gustato V 10. 20. et de] et deest Mad. et catena pr. et vinculo V 10. 20. || l. 23. indignum iuste] ita E 1. V 5; indigne iusteque V 1; indigne V 8; digne iusteque Mad. || l. 24. conservans] cum servans E 1. fine Mad. morituros] ita E 1. V 8. 10. 15; moriturus V 1; moriturum Mad. medium] remedium V 5. 8; metam Mad. || l. 25. vel 45 anim.] et anim. Mad. aut vol.] vel vol. V 1. 8; et vol. Mad. || l. 26. archa] ita E 1. V 1; arca Pith. Mad. || l. 27. de eo] deo E 1; omnem Pith.

1) Cf. cum his sacramentorum conditionibus Form. Visig. nr. 39, LL. Form. p. 592, et quae ibi notata sunt n. 1. 2) Nequaquam leguntur in Sacra scriptura; cf. autem Gen. 22, 16; Lev. 19, 12. 3) Iob 38, 11. 4) Isai. 66, 1.

XII, 3, 15. *Err.*] populum propagare dignatus est. Qui patriarchas et prophetas elegit et benedixit patriarchis Abrahe, Isaac et Iacob. Per eum, qui sancto Abrahe repromisit, dicens: 'In¹ semine tuo benedicentur omnes gentes', dans ei signum circumcisionis in federe sempiterno. Iuro per eum, qui Sodomam subvertit et uxorem Loth, adspicientem retrorsum, in salis convertit statuam, et per eum, qui luctatus est cum Iacob et tangens nervum eius claudicare eum fecit et dixit: 'Non² vocaberis Iacob, sed Israhel'. Iuro et per eum, qui Ioseph liberavit de manu fratrum suorum et eum gratiosum in oculis Pharaonis fecit, ut per eum a fame salvaretur omnis Israhel. Iuro et per eum, qui Moysen de aquis liberavit et ei in rubo in igne apparuit, quique per manum ipsius Moysi decem plagas Egyptiis intulit et populum suum Israheliticum de servitute 10 Egyptia liberavit et per mare rubrum per siccum eos transire fecit, ubi contra naturam fluentis elementi tamquam murus aqua se solidata exhibuit. Iuro per eum, qui Pharaonem et exercitum eius in mari rubro demersit. Iuro per eum, qui per diem in columna nubis populum Israheliticum et per noctem in columna ignis precessit. Iuro per eum, qui Moysi in monte Sinai legem digitis suis in tabulis lapideis 15 scriptam dedit. Iuro per eum, qui ipsum montem Sinai fumigare fecit, vidente populo Israhel. Iuro per eum, qui Aaron sibi primum elegit sacerdotem et eius filios in tabernaculo igne consumpsit, quare ignem alienum ausi fuissent offerre coram Domino. Iuro per eum, qui Dathan et Abiron suo iusto iudicio, ut eos viventes terra absorberet, iussit*. Iuro per eum, qui amaras aquas admixtione ligni in saporem 20 dulcedinis commutavit. Iuro per eum, qui sitienti populo Israhelitico in Horeb percussente Moysen virga in petra immensas aquarum inundationes exhibuit. Iuro per eum, qui XL annos populum Israheliticum in eremo pavit eorumque vestimenta, ne usu adtererentur, integra usquequaque servavit. Iuro per eum, qui inrevocabili iussu decrevit, ne quis de Israhelitico populo in terram repromissionis intraret, ob hoc 25 scilicet, quare verbis Domini non credidissent, exceptis Iesu Nave et Caleph, quos illuc intraturos predixit. Iuro per eum, qui precepit Moysi, ut erectas manus suas contra Amalechitas victor populus Israheliticus existeret. Iuro per eum, qui patres

*) *Codd.* V 1. 5. 8. 10. 15 *addunt*: Iuro per eum, qui manna et coturnices in heremo populo Israhelitico in escam concessit. 30

XII, 3, 15. l. 2. repromisit] promisit *Pith.* Per] Iuro per *Mad.* || l. 3. ei] eis *Mad.* l. 4. per eum] per Deum *hic et saepius infra Mad.* Sodomam] et Gomorram *add. Mad.* || l. 5. et per] Iuro per *Mad.* || l. 6. nervum eius femoris *Mad.* vocaberis] ultra *add. V 1. 8.* || l. 7. et per] et *deest Mad.* || l. 8. a fame salvaretur] salv. ab inopia famis *Mad.*; erueretur a fame *V 10.* et per] et *deest Mad.* || l. 9. aquis] Nil fluvii *add. V 8;* maris rubri *add. V 5.* rubo in igne] *ita V 1. 8. 10;* 35 rubo et igne *V 5;* rubro igne *E 1;* rubo igneo *Pith.*; rubo ignis *Mad.* quique] et *Mad.* manus *V 5. 8. Mad.* || l. 10. Moysi *deest Mad.* Israhel. *deest Pith.* || l. 11. per siccum] siccis pedibus *Mad.* || l. 12. murum *V 8.* aqua se solidata exhibuit] aquam desolidatam exhibuit *V 5;* aque soliditatem exhibuit *V 10;* solidatum exhibuit *V 8;* aqua ab eo solidata stetit *Mad.* || l. 13. demersit *E 1.* Iuro per eum *des. Mad.* || l. 15. in monte] montem *Pith.* Sinay *E 1;* Sina *V 1;* Syna *V 8.* legem — Sinai *des. E 1. 40 Pith.* tabulas lapideas *V 8.* || l. 16. fumare *Mad.* || l. 17. Israhel] Isrl *E 1;* Israhelitico *Mad.* l. 18. quare] quia *Mad.* ignem] ei ignem *E 1;* igne *V 1.* || l. 19. ut eos viventes terra] hiatus terrae viventes *Mad.* || l. 20. admixtione] per admixtionem *V 8;* immixtione *Pith.* soporem *E 1.* || l. 21. Horeb] *ita E 1;* Oreph *V 8;* Oreb *cett.* || l. 22. virgam *V 8. Pith.* petram *V 8.* exhibuit] produxit *Mad.* l. 23. annis *Pith.* || l. 24. integra conservavit *V 10.* || l. 25. Israh. populo] filiis Israel *Pith.* pro- 45 missionis *Mad.* || l. 26. quare] quia *Mad.* verbis] verbum *V 1. 8.* exceptus *V 8;* excepto *Mad.* l. 27. predixit] promisit et predixit *Mad.* erectas manus suas] *ita E 1;* erecta manu sua *cett.* || l. 28. Amalechitas] Amalachitas *V 10;* Malechitas *V 1;* Malachitis *V 8;* maledictos *V 20;* Malacitas *Mad.* || l. 29. heremo] *ita V 1;* eremo *cett.* || l. 30. esca *V 1.*

1) *Gen.* 22, 18; 26, 4. 2) *Gen.* 35, 10.

Err.] nostros per manum Iesu Nave Iordanis fluvium transire iussit, et ut XII lapides XII, 3, 15. de eodem fluvio in testimonium tollerentur, instituit. Iuro per eum, qui omni Israheli, ut transito eodem Iordanis fluvio lapideis cultris circumcideretur, precepit, et per eum, qui muros Hiericho civitatis subvertit. Iuro per eum, qui David regni gloria
 5 decoravit et de manu Saul vel filii sui Absalonis eum eripuit. Iuro per eum, qui ad orationem Salomonis nebula templum replevit et suam inibi benedictionem infudit. Iuro per eum, qui Heliam prophetam per turbinem in currum igneum a terra sublevans celorum sedibus intulit. Et per eum, qui ad orationem Helisei percusso pallio Helie aquas Iordanis divisit. Iuro per eum, qui omnes suos prophetas suo
 10 sancto Spiritu replevit et qui Danihelem a rabidis et inmanissimis leonibus liberavit. Iuro per eum, qui tres pueros in camino ignis ardentis sub oculis regis infesti conservare dignatus est, 'qui¹ tenet clavem David et claudit, quod nemo aperit, et aperit, quod nemo claudit'. Iuro per eum, qui omnia mirabilia et virtutes et signa in populo Israhelico vel in aliis gentibus fecit. Iuro et per sacra decem legis precepta.
 15 Iuro et per Iesum Christum, filium Dei patris, sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate unus et verus Deus, et sanctam resurrectionem Domini nostri Iesu Christi eiusque ad celos adscensionem et gloriosum ac terribilem eius adventum, in quo venturus est iudicare vivos et mortuos, mitis apparens iustis, terribilis autem impiis; atque eius venerandum corpus et pretiosum eius sanguinem, qui cecorum oculos aperuit,
 20 surdos audire fecit, paraliticos ad sua membra reduxit. Qui linguas mutorum resolvit, demonio vexatos sanavit, claudos currere fecit et mortuos suscitavit. Qui super aquas pedibus ambulavit et Lazarum morte resolutum, cum iam in putredine se caro solvisset, vite ac saluti restituit et in gaudium lamentum mutavit. Qui est factor seculi, lucis principium, salutis auctor. Qui mundum ortu suo inluminavit, passione
 25 sua redemit. Qui solus inter mortuos liber fuit et a morte teneri non potuit. Qui tartarea claustra comminuit et de inferno beatorum animas potentie sue maiestate eripuit. Qui devicta morte carnem, quam a terris assumpsit, in celum post mundi victoriam deportavit, sedens ad dexteram Dei patris omnipotentis, accipiens ab eo eterni regni potestatem. Iuro etiam et per omnes celestes virtutes omniumque
 30 sanctorum et apostolorum reliquias, sive et per sancta quattuor evangelia, que superpositis his conditionibus in sacrosancto altario sancti illius, quod manibus meis contineo vel contingo: quia omnia, quecumque in professione mea renotanda curavi

XII, 3, 15. l. 2. instituit] constituit V 5. 8. 10. 15. *Mad.* || l. 3. eodem Iordanis fluvio] Iordane *Pith.* circumciderentur *Pith.* et per] Iuro per *Mad.* || l. 4. Iherico V 1. regni] regem V 20. gloriam
 35 *Pith.* || l. 6. inibi] ibidem *Mad.* infudit] fudit *Mad.* || l. 7. a terra] e terra *Mad.* || l. 8. sublevans] sublevavit E 1. V 8; sublevavit et *Pith.* celorum] glorie *Mad.* ad] per V 1. || l. 9. Iuro per eum, qui omnes — leonibus liberavit *des. Mad.* || l. 10. Daniele V 5; Danielum V 8. rapidis V 5. 8. l. 12. quod nemo aperit] et nemo a. E 1. || l. 13. virtutis E 1. || l. 14. Iuro et] Iuro per eum et *Mad.* sacra decem] sacra X verba V 1; sacra verba V 8. || l. 15. patris] omnipotentis *add. Mad.*
 40 Spiritum] Paraclitum *add. Mad.* || l. 16. sanctam *deest Pith.* || l. 17. terribile E 1. || l. 18. mitis] et mittis V 1. 8. || l. 19. eius sang.] eius *deest Mad.* || l. 20. surdos] sordos E 1. || l. 21. demone V 15. || l. 22. in putr.] in *deest Pith.* putridinem E 1. || l. 23. vite ac saluti] viventem eum salutem *Mad.* qui] et V 1. || l. 26. potentie] presentiae *Mad.* || l. 27. a terris] de terris *Pith. Mad.* et in celum V 1; in celo V 8. || l. 28. deportavit — potestatem] reportavit, sedet accipiens ab eo eterne glorie
 45 maiestatem V 10. || l. 29. etiam] et *Mad.* omniumque] et per omnium *Pith.* || l. 30. et apostolorum reliquias] apostolorum, prophetarum et patriarcharum et reliquias omnium sanctorum V 1. 5. 8. per] haec V 1. sancta *deest E 1.* || l. 31. superpositis] subterpositis *Mad.*; subterposita V 10. sancti illius] ita V 8; illius V 1; sancto illo E 1; illo *Pith.*; sacri illius nominis *Mad.* manibus meis] piis manibus V 1; manibus *Mad.* || l. 32. contingo] contango V 1. 8. quecumque] ita E 1. *Pith.*; queque V 8;
 50 que *cect.*

1) *Apocal.* 3, 7.

XII, 3, 15. *Err.*] vel collegere potui, quam tibi domino meo illi, illius sedis episcopo, manu mea subscriptam dedi, sinceriter totam inibi dixi, et sub nullo argumento vel fraude ea, que in ipsa professione comprehensa sunt, protuli; sed omni sinceritate, sicut eadem professio continet, et omnes ritus vel observationes abinceps Iudaicas abnegavi et omni cordis mei intentione in sanctam Trinitatem crediturus sum et numquam in nullo ad pristini erroris mei vomitum rediturus sum aut consortio inpietatis Iudaice sociaturus; sed in his omnibus et per omnia christiano deinceps more vivens et christianorum participium habiturus sum, et quicquid in eadem professione, quam de sancte fidei observatione conscripsi, comprehensum esse dinoscitur, omni fidei puritate custodiam, qualiter iuxta apostolicam traditionem vel sacri simboli regulam deinceps vivere debeam. Quod si in quocumque aborbitans, aut sanctam fidem maculavero, aut ritus Iudaice secte in quocumque observare intendero, seu si vos in quocumque per huius iuramenti mei promissionem inlusero, vel sub specie cuiuslibet iuramenti ea, que promisi, non ea intentione perfecero, sicut a vobis me profitente audita vel intellecta sunt: veniant super me omnes maledictiones legis, que in contemptores mandatorum Dei ore Domini promulgate sunt; veniant etiam super me et super domum meam et filios meos omnes plage Egypti et percussiones eius, et ad terrorem ceterorum ita iudicium Dathan et Abiron super me veniat, ut viventem me terra deglutiatur, sicque, postquam hac caruero vita, sim eternis ignibus mancipandus, sim diabolo vel suis angelis sociandus, sim habitatoribus Sodome et Iude particeps in penali supplicio conburendus, et dum ante tribunal metuendi et gloriosi iudicis Domini nostri Iesu Christi pervenero, in ea parte adnumerer, quibus idem terribilis et gloriosus iudex minando dicturus est dicens: 'Discedite¹ a me maledicti in ignem eternum, qui preparatus est diabolo et angelis eius'.

Late conditiones sub die*.

*) V 1. 5. 17: die illo, anno illo, rege illo; V 6: sub die V. nonas Mai. anno XXII° Karolo regem post obitum Otoni²; V 19: die nonarum Aprilis; *Mad.*: die vel aera.

XII, 3, 15. l. 1. collegere] ita E 1; colligere *cett.* meo *deest Mad.* illi] illo V 1. 8. *Mad.* l. 2. subscriptam] subscripta vel suscepta (susceptam V 8) V 1. 8. sinceriter] sinceritate *Mad.* totam inibi] ita E 1. *Pith.*; tota in ibidem V 8; tota ibidem *cett.* || l. 3. ipsa *deest Pith.* eadem] eiusdem V 1. || l. 4. et omnes — abnego] omnes ritus Iudaicae observationis abinceps abnego *Mad.* Iudaicas] Iudaicas *Pith.* et cum omni *Mad.* || l. 5. omnem — intentionem V 1. crediturus sum — rediturus sum aut] credo et credens perpetuum in ea permanere meipsum spondeo et numquam *Mad.* consortio] consensio V 8; consensu (?) V 10. || l. 6. inpietatis Iudaice] Iudaici erroris *Pith.* || l. 7. sociaturus] sociatus ero *Mad.*; sociandus *Pith.* his *deest V 1. Mad.* || l. 8. christianorum participium] christianorum partibus V 8; christiana mancipia V 10. habitaturus et habiturus V 8. || l. 9. comprehensum esse dinoscitur] vel comprehensus (-su V 5) esse d. V 5. 8; *des. Mad.* || l. 11. debeam] debeant E 1; modis omnibus adimpleam *add. V 8.* quocumque] aliquo *Pith.* aut sanctam f.] ut sanctam f. E 1; huius sancte fidei V 8. || l. 12. ritus Iudaice secte] ritus Iudaici sectam E 1. V 20. secte] adero aut *add. V 5.* in quocumque] in quacumque E 1; quacumque V 20. observationi observari V 8. intendero] intendere E 1; contendero V 10. si vos] cibos V 1. 8; vos *Mad.* || l. 13. promissionem] professionem *Mad.* iuramento ea E 1. || l. 14. perfecero] perficere E 1. audita] credita *Mad.* || l. 15. venient E 1. contemptores] contemptoribus E 1; contemptoribus V 8. || l. 16. venient E 1. || l. 17. et super filios V 1. 8. || l. 18. ita] ita ut V 15. Dathan] ita E 1; Datan *cett.* me *deest E 1.* || l. 19. postquam] post E 1. hanc V 8. vitam V 1. 8. sim eternis] sim *deest Pith.* sim — mancipandus] me aeternus ignis mancipandum *Mad.* sim diabolo — sociandus] *des. E 1;* cum diabolo et suis angelis sociandum suscipiat *Mad.* || l. 20. sim] et cum *Mad.* Inde] Gomorrae *Mad.* || l. 21. poenale supplicium *Mad.* conburendus] tradar *add. Mad.* et dum] ut dum E 1. V 8. 10. *Pith.* Domini] principis domini *Mad.* || l. 22. adnumerer] adnumeratus V 5; adglomerer V 10. idem *deest Mad.* l. 23. dicturus] iudicaturus *Mad.* dicens] dicente E 1; *deest V 10. 15. Pith.* || l. 25. Late] Datae *Mad.*; Late et reliqua *des. V 8.* sub *deest Mad.* || l. 26. nonas] nns V 6. || l. 27. Karolo] krlo V 6.

1) *Matth.* 35, 41. 2) *De hoc tempore v. codicis V 6 descriptionem in praefatione.*

Err.]

XVI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 16.

De christianis mancipiis Iudeorum, que se non prodiderunt christiana,
sive de publicatoribus eorum.

Hebreorum mancipia religionis sancte titulo consecrata, si dominorum suorum
5 qualibet persuasione inlecta abinceps nullo modo se fuisse prodiderint christiana,
qualiter sub eorum dominorum suorum iugo persistent, tunc, quia indulte libertatis
gratiam respuerunt, cui a principe collati fuerint, perpetua servitutis religati catena
modis omnibus tenebuntur. Hii tamen, per quos hoc fuerit manifeste detectum, si
et ipse Iudeus fuerit et cuiuslibet Iudei servus extiterit, conversus ad Christi fidem
10 in libertate persistat. Sin autem quislibet ex christianis hoc prodiderit factum,
V solidos per unumquodque mancipium christianum accipiet, ab eo scilicet, qui eos
apud se post data hec decreta convictus fuerit tenuisse.

Err.]

XVII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 17.

Ne Iudei a quolibet potestate accepta extra regiam ordinationem
15 christianum quemque imperare, plectere vel distringere audeant.

Nullus Iudeorum a primo anno regni nostri, id est a die quinto iduum Ianua-
riarum¹, ullam administrandi, inperandi, distringendi, coercendi vel plectendi curam
vel potestatem super christianos exerceat, excepto si princeps aliqua utilitatis publice
id fieri permiserit causa. Si quis autem Iudeorum, accepta a quolibet potestate,
20 christianum quemcumque distringere, plectere, coercere vel in eum desevire pre-
sumpserit aut quidquam ei contra legum vetita aut excogitata, que in lege non
sunt, inferre temptaverit, aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittat, aut
si nullis fultus fuerit rebus, centum decalvatus flagella suscipiat. Illi tamen, qui
hanc eis potestatem super christianos exercere permiserint, si nobilis qui hoc fecerit
25 persona extiterit, decem libras auri fisco coactus exsolvat, minime tamen vilioresque
persone quinque libras auri fisco persolvendas amittant. Quod si non habuerint,
unde componant, centenis decalvati flagellis subiaceant.

XII, 3, 16. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6. 10). — l. 1. GLOR. *deest* V 1. 6. 10. || l. 2. prodiderunt
E 1; prodiderint esse *Mad.* || l. 4. si dom.] et dom. *Mad.* || l. 5. abinceps] ab hoc tempore et
30 deinceps si *Mad.* se *deest* E 1. || l. 6. eorum] Hebreorum V 1. suorum *deest* *Mad.* persistent *Pith.*
tunc quia] *ita* V 1. *Mad.*; tunc qui E 1; tunc V 5; taliter *Pith.* || l. 7. gratiam — servitutis *des.* E 1.
Pith. gratie V 1. respuerint *Mad.* collati V 1; collata *Mad.* religati] *ita* E 1. V 1. *Pith.*; religata
Mad. || l. 8. teneantur V 1. 5. manifeste] *deest* V 10; manifestissime *Mad.* detectum] decretum *Pith.*
l. 9. ipse Iudeus — conversus] ipsi cuiuslibet iudaei servi sint conversi *Mad.* || l. 10. persistent *Mad.*
35 quilibet *Pith.* *Mad.* ex christ.] christianus *Mad.* || l. 11. per — christianum] pro unoquoque mancipio
christiano *Mad.* eo scilicet qui eos] eo qui ea *Mad.* || l. 12. data hec decreta — tenuisse] datam et
decretam — tenuisse ordinationem *Mad.*

XII, 3, 17. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 13. GLOR. *deest* V 1. 6. 10. || l. 15. quem-
que] quemquam *Mad.* || l. 16. Nullus] Nulli V 1. 8. a primo — Ianuariarum *des.* *Mad.* die quinto]
40 V V 1; quinto V 8. id. Ian.] idus Ianuarii V 1. 8. || l. 17. ullam] nullus V 1. 8. inperandi] et im-
perandi vel *Mad.* coercendi vel plectendi *des.* V 1. 5. 8. 10. *Mad.* || l. 18. aliqua ut. publ. id fieri]
id fieri publica *Mad.* || l. 20. coercere] exercere *add.* V 1. 8. desevire] deservire V 1. 8. || l. 22. non
sunt inserta *Mad.* || l. 23. Illi] Ille V 1. 8. || l. 24. permiserint] permiserit V 1. 8; praesumpserint
Mad. qui hoc fecerit] tamen V 1. 8; *des.* V 10. || l. 25. fisco] principi *Mad.* minime tamen] minimas
45 vero V 1; minimi vero V 8; si tamen minimae *Mad.* || l. 26. personas V 1. fisco pers. amittant]
principi coacti exsolvant *Mad.* || l. 27. decalvati] decalvatus V 1; *deest* *Mad.* subiaceant] et decal-
vationem suscipiant *add.* *Mad.*

1) D. 9. Ian. a. p. Chr. 681.

XII, 3, 18. *Err.*]

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Ut Iudeorum servi necdum adhuc conversi, si ad Christi gratiam convolaverint, libertate donentur.

Cum vas electionis, Paulus apostolus, predicet dicens: 'Sive¹ per occasionem sive per veritatem, dummodo Christus adnuntietur', salubre satis est votum, si, sicut 5 fideles libertatis provocamus ad gratiam, ita infidelibus occasionem prebeamus veniendi ad vitam. Et ideo, si quis Iudeorum servus, et servituti eorum implicatus et moribus, ad Christi gratiam convolare desiderat, nullus eum catena servitutis retineat, nullus huic tali resistat, nullum a quolibet fidei offendiculum habeat; sed mox ut se et professione et iusiurandi adtestatione christianum ostenderit et dominorum 10 suorum prevaricationes manifeste prodiderit, ab omni ilico servitutis catena solutus, cum omni etiam peculio a domino suo dimissus, libertatis erit effectibus contradendus; sicque proveniet, ut in omnibus omnino rebus ordo ille omnis in eum inpleatur, qui de christianis mancipiis est constitutus.

XII, 3, 19. *Err.*]

XVIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

15

Ne Iudei administratorio usu sub ordine vilicorum atque actorum christianam familiam regere audeant; et de damnis eorum, qui his talia ordinanda iniunxerint.

Si quis Iudeorum a quolibet ex laicis commissam curam vel potestatem supra christianos acceperit, id est, ut christianis familiis presit, quicquid administrationis 20 sue cura visus fuerit inperare, totum fisco adplicare debet; ita ut ipsi, qui hanc administrandi susceperint curam, et C flagella decalvati suscipiant et medietatem rei sue fisco sociandam amittant. Sane si episcopi vel quislibet ex sacerdotibus vel ministris, clericis quoque vel monachis, administrationem ecclesiastice rei illis supra christianos explendam iniunxerint, quantum id ipsud fuerit, quod inperandum eis 25 preceperint, tantum de bonis proprietatis sue fisco nostro adplicandum amittant. Quod si rebus expoliatus extiterit, exilio subiacebit, quo, diutinis detritus penitentiae damnis, discat quam sit inpium infidos fidelibus preponere christianis.

XII, 3, 18. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). 20). — l. 1. GLOR. *deest* V 1. || l. 2. si *deest* E 1. V 1. Christi gratiam] Christum V 1; Dei gratiam *Mad.* || l. 3. convolaverint] convaluerint V 1. 30 libertate E 1. donentur] tradantur V 8. || l. 5. votum] vocatum V 1. sicut] si sicut V 10; sicut enim V 20. || l. 6. ita quoque *Mad.* || l. 7. veniendi *deest* V 1. et servituti] et servitute V 1; et servitute V 8; de servitute *Mad.* implicatus *deest* *Mad.* || l. 9. nullum] nullus V 1. 8. || l. 10. professionem V 1. 8. adtestationem E 1. V 8; attestacione *cott.* domini sui *Mad.* || l. 11. prodiderit] vel respuerit *add.* *Mad.* ilico] ita E 1; illico *cott.* servitutis] servitii E 1. || l. 12. etiam peculio] suo p. *Mad.*; 35 etiam p. suo V 5. 8. 10. dimissus] evulsus *Mad.* tradendus V 10. || l. 13. proveniet] provenient E 1; proveniat V 8; perveniat V 1. omnibus — ille omnis] omnibus ordo ille V 5. 8. || l. 14. mancipiis est E 1. *Pith.*

XII, 3, 19. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 15. FL. — REX *des.* V 8. GLOR. *deest* V 10. l. 16. ministratorio V 10. vilicorum] ita E 1; villicorum *cott.* auctorum V 8. || l. 17. christianam 40 familiam] christiana mancipia V 1. 5. 8. qui his] his qui V 1. 8. || l. 19. quolibet] ex laicis *add.* *Mad.* supra] super V 1. *Mad.* || l. 20. accepit *Mad.* id est *des.* *Mad.* || l. 21. applicari V 5. 10. debebit] debebunt E 1. ut ipsi] ut si ipsi E 1. || l. 22. susceperint E 1. et C fl. decalvati] C flagella et decalvationem *Mad.* decalvati *ead. m. corr.* decalvandi E 1. rei sue] rerum suarum V 8. || l. 23. episcopi] ita V 1. 8; episcopis E 1; episcopus *Pith.* *Mad.* quilibet *Mad.* vel min.] seu min. *Mad.* 45 l. 24. illis] illius V 1. 8. supra] ita E 1. *Pith.*; super *cott.* || l. 25. ipsum V 1. *Pith.* *Mad.* quod *deest* E 1. || l. 26. sue] eorum V 8. || l. 27. expoliati extiterint exilio subiacebunt V 1. 5. 8. quo diutinis] ita E 1. V 8. 10; unde diutinis V 8; quod ut in his V 1; ut his V 5; quo diutius *Pith.* *Mad.* detritus] ita E 1. V 8. 10. *Pith.*; deterioribus V 1; deterioribus V 5; detentus *Mad.* || l. 28. infidos Iudaeos V 10. fidelibus] fidelium E 1.

50

1) *Philipp.* 1, 18.

Err.]

XX. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 20.

Ut Iudeus, ex aliis provinciis vel territoriis ad regni nostri ditionem pertinentibus veniens, episcopo loci vel sacerdoti se presentare non differat; vel quicquid huic in toto observare conveniat.

5 Si quis Iudeorum de alia civitate vel provincia nostre glorie oriundus quolibet loco successerit, episcopo vel sacerdoti sive iudici loci ipsius se ilico presentare debebit; nec a sacerdote illo tandiu est recessurus, quamdiu sabbata ritusque ceteros atque festivitates, que illis e vicino possunt occurrere, incontaminati videantur sacerdotali testimonio transegisse nec, dum variis huc illucque per loca cursibus promoventur, erroris sui repperiant in quocumque latibulum. In ipsis tamen diebus, in quibus eos quolibet loco remorari contigerit, conversationem cum christianis probatissimis habituri sunt, qualiter cum illis et cibos sumere et participationem communionis christiane videantur habere. Concursum tamen in ipsis diebus, quos ritus sui more uti soliti sunt, ad ecclesiam, ad episcopos vel sacerdotes habebunt, qualiter 15 eorum semper salutaribus monitis instruantur. Quod si forte placitorum innodatione se esse asserant inligatos vel cuiuslibet inevitabilis necessitudinis causa constrictos, quo illos non liceat diutine inmorari, tunc coram sacerdote loci ipsius, ad quem accesserant, relaxati placiti sui cautione promittant, ubi occurrentes per viam festivitates vel sabbata ritus sui sine testimonio sacerdotali non transeant. Ipse quoque 20 sacerdos loci epistulas manu sua subscriptas eisdem sacerdotibus, per quos se Iudeus quisquis ille transiturum dixerit, destinabit, ut evacuata omni fraudis suspitione tam stantes quam properantes eos districtio religiosa coerceat. Si quem autem eorum aliter egisse contigerit, tunc episcopo loci ipsius vel sacerdoti una cum iudice potestas tribuitur centenis eos verberare flagellis. Nec aliter eos ad propria redire 25 permittimus, nisi cum epistulis episcoporum vel sacerdotum, in quorum territoriis visi fuerint accessisse. In quibus tamen epistulis sollicitate dierum summa notabitur; id est, et quo die ad episcopum ipsius civitatis accesserint, et in quot diebus apud ipsum eos remorari contigerit, vel quo die de eo ad propria reversuri exierint.

XII, 3, 20. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. 10. — l. 1. FL. — REX *des.* V 8. GLOR. *deest* V 1. 30 6. 10. ERV. *deest* V 6. || l. 2. vel territoriis *des.* V 1. 8. *Mad.* dicionum E 1; *deest* V 1. 8. || l. 3. loci *deest* *Mad.* sacerdoti] vel iudici *add.* *Mad.* || l. 4. vel quicq. huic in toto] ut ab eo discat quid huic V 5. quicquid] quid V 1. *Mad.* || l. 5. provincia] provincie E 1. V 1. oriundi *Mad.* || l. 6. successerit *Mad.* vel] sive V 1. sacerdoti V 1. ipsius] illius *Mad.* ilico] *ita* E 1; illico *cect.* presentare debebit] repraesentat *Mad.* || l. 7. nec a. sac. — recessurus] tandiu inde non recessurus *Mad.* 35 tandiu *deest* V 1. 5. 8. || l. 8. illis] illi *Pith.* *Mad.* incontaminatus videatur *Pith.* || l. 9. nec dum] *ita* E 1. V 8; nedum *cect.* promoventur] permoventur V 1; permoveantur V 8; promovetur *Pith.* l. 10. errorisque sui V 1. repperiant] *ita* E 1; repperiat *Pith.*; reparent V 1. 5. 8. In *deest* V 8. l. 11. contigerit] contingerit *Mad.* probatissime V 8. || l. 12. participationes E 1. *Pith.* communionis] commanere V 1. || l. 13. Concursum] *ita* E 1. *Pith.*; Concursum *cect.* in *deest* V 8. quos] 40 quibus *Mad.* || l. 14. ad episcopos] episcopis V 1. 8; episcopos *Mad.* sacerdotibus V 1. 8. habebunt] *ita* E 1. V 10. *Pith.*; habibunt V 1; habeant *Mad.*; ire debebunt V 5. 8. || l. 15. semper *deest* *Mad.* innodatione] innotationes V 8; innotationis V 8. || l. 16. se esse] sese V 5. 10. asserunt V 1; asseruerint V 8. inligatos] ligatos V 1. 10. *Mad.* inevitabilis] inevitableibus V 1; indebite talibus V 8; indebite V 5. necessitatis V 20. causa] causis V 1. || l. 17. quo] quod *Mad.* coram] causa V 1. 8; 45 a *Mad.* sacerdotis V 1. ipsius] illius V 10. || l. 18. relaxati] relaxari V 1. cautione] *ita* V 8. *Pith.*; cautiones E 1; causationes V 1; cautionem *Mad.* || l. 19. sacerdotali] sacerdotis *Mad.* || l. 20. epistulas] *ita* E 1; epistolas *Pith.*; epistola V 8; epistolam V 1. *Mad.* subscripta V 1. 8; subscriptam *Mad.* l. 21. destinabit E 1. omnis V 8. suspitione] susppectione V 1. 8. || l. 22. districtio] distinctio V 10. 20. quem] quis V 8. || l. 23. ipsius] illius V 1. || l. 24. potestas tribuitur] potestatem 50 tribuimus V 5. 8. tribuatur *Pith.* centenis *deest* V 1. 5. 8. || l. 25. territoriis] *ita* E 1; territorium *cect.* l. 26. fuerint] *ita* E 1. *Pith.*; sunt *cect.* sollicita V 1. 8. notetur V 1. || l. 28. contigerit] constiterit V 10. de] *ita* E 1. V 1. 8; ab *Mad.*

XII, 3, 21. *Err.*]

XXI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

Qualiter concursus Iudeorum diebus institutis ad episcopum fieri debeat.

Omnis Iudeorum conventus, in quibuscumque locis vel territoriis habitare videntur, ad episcopum loci vel sacerdotem diebus sabbatorum vel ceterarum festivitatum, quas celebrare solent, concurrere et convenire debet, nec in his et talibus diebus concessa sibi licentie pervagatione usuri sunt; sed quamdiu excursus dierum ipsorum pertranseat, de quorum celebritate suspicio vertitur, alibi citra sacerdotis sui conhibentiam nullo modo movebuntur. Diebus tamen sabbatorum concursus eorum, et lavaero nitidus et perceptione benedictionis devotus, ad episcopum vel sacerdotem semper est perventurus. Sane in locis illis, ubi sacerdotalis presentia defuerit, concursus eorum omnis vel conversatio aut cum iudicibus aut cum christianis honestissimis erit; qualiter sic eorum societati inhereant, ut audenter de eorum conversatione bonum perquisiti testimonium dicant. Mulieres sane Iudeorum, coniuges scilicet atque etiam filie, in prememoratis omnibus festivis diebus, quos errore proprio abutuntur, nec ullius erroris nec pervagationis repperiant locum. Id omnimode observabitur, ut viris earum presentibus provida* episcoporum vel sacerdotum in eis ordinatio fiat, ut, quemadmodum viri earum de presentia se sacerdotali non differunt, ita et ipse per excursum omnium dierum ipsorum, electione sacerdotum atque pontificum, cum quibus vel qualibus honestissimis feminis commorari debeant, ordinentur. Si quis autem huic preceptioni visus fuerit evenire contrarius, publica decalvatione turpatus, centenorum flagellorum erit suppliciis feriendus. Id tantum precipue observandum est, ne quorundam sacerdotum carnalium corda, dum virus libidinis execrabili contaminatione exagitat, occasiones quaslibet inquirent, per quas libidinis

*) *Pro provida episcoporum vel sacerdotum — sacerdotum atque pontificum, quae habent E 1. V 10. Pith. Mad., praebent V 1. 5. 8: provida sacerdotum iussio atque pontificum.* 25

XII, 3, 21. *Codd. E 1. V 1. 5. (6). 8. (9. 10. 20). — l. 1. FL. — REX des. V 8. || l. 2. concursus] ita E 1. V 1. 10. 20. Pith.; conventus cett. in diebus V 1. Mad. fieri] ire V 5. 8. || l. 4. videantur Mad. loci illius V 1. || l. 5. celebrari V 1. 8. et convenire des. V 1. 5. 8. debebunt V 1. 8. nec] ne E 1. his et] ita E 1. V 10. Pith.; his cett. || l. 6. concessa sibi licentie pervagatione usuri] concessae sibi licentiae pervagatione visuri E 1; c. s. l. vacatione usuri Pith.; concessa sibi licentia pervagationis usuri Mad.; concessa sibi licentia adepturi (adempturi V 1) V 1. 8. || l. 7. suspicio vertitur] ita Mad.; suspiciones vertitur E 1; suspiciones verentur Pith.; suspectio vertitur V 1. 8. l. 8. conhibentiam] ita E 1; conibentiam Pith. in textu, Mad.; convenientiam V 1. 5. 6. 8; vel licentiam add. V 5. 8; cohaerentiam Pith. in margine. moveantur V 1. 5. 8. concursus — lavaero] concursorum et lavacrorum V 1. concursus] excursus V 5. 8. || l. 9. nitidi — devoti — perventuri V 5. 8. || l. 10. Sane si V 1. 8. || l. 11. concursus] convenerit V 1; convenerint V 8. || l. 12. honestissimis] verissimis V 1; verissime V 8. ut deest V 1. 8. audenter] ita E 1. Pith.; audacter cett. l. 13. perquisiti t. dicant] perquiri t. iudicent V 1. 5. 8. Iudeorum deest V 1. 5. 8. || l. 14. festivis diebus] festis diebus V 1. 8; festivitatis V 10. quos — abutuntur] ita E 1; quibus — abutuntur Pith. Mad.; quos — obtinentur V 1. 8; quos — obtinent V 5; quibus errori proprio inserviunt V 10. 40 l. 15. ullius] unius V 1; huius V 8. pervagationis] pervagationis E 1; perversitatis Pith. || l. 16. observabitur] servabunt Mad. || l. 18. per excursum] ita E 1. V 10. Pith.; facto concursu cett. omnium dierum ipsorum] ita E 1. V 10. Pith.; omnibus diebus festivitatum suarum cett. || l. 19. feminis] christianis add. Mad. || l. 20. huic precepto V 1; hunc preceptum V 8. publica — turpatus des. Mad. decalvatione turpatus] d. truncatus V 1; d. fedatus V 5. 8; turpatione fedatus V 10. || l. 21. centenorum] C V 1. 5. 8. 10. feriendus] atque decalvandus add. Mad. Id] His V 1; Hec V 8. l. 22. corda, dum] cordatum E 1. virus] ita Mad.; viris V 1; iuris E 1; vires V 8; virtus V 9; vis Pith. libidinum V 8. || l. 23. execrabili — libidinis des. E 1. inquirent] inquirent V 5. 8; incurrant Mad. l. 25. iussio] iussa V 8.*

Err.] sue votum efficiant. Unde id artiori sanctione decernimus, ut** sic omnis sacerdos XII, 3, 21. hec instituta legum nostrarum in iam dictis feminis Hebreorum adimpleat, ut nullius peculiaritatis locum cum eisdem mulieribus habeat, per quod se sordidare cum eis intendat. Quod si quemlibet sacerdotum contigerit, ut zelum, quo pro Christi nomine 5 uti debet, frequenter ad libidinis sue sibimet occasiones usurpet, tunc sacerdos ipse, ab hoc honore depositus, exilio erit perpetuo mancipandus.

***) Pro ut sic etc.* — perpetuo mancipandus, quae habent E 1. V 10. *Pith. Mad.*, praebent V 1. 5. 8: et sacerdotes omnes commonemus, ut contra instituta legum nostrarum, que in iam dictis feminis Hebreorum taxata habemus, non veniant et nullum peculiaritatis locum cum eisdem mulieribus habeant, ut ne fortasse occasiones sibi libidinis usurpent, unde implere intendant nefariam contaminationis pollutionem, per quod zelum divinum amittant et prevaricatores Christi nominis existant. Quod si vero quemlibet sacerdotum hoc nefas contigerit vel commiserit, ab honore 10 depositus exilio erit perpetuo modis omnibus mancipandus.

15 *Err.*] XXII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX. XII, 3, 22.

Ut quicumque Iudeum secum obsequentem habuerit, expetente sacerdote eum apud se retinere non audeat.

Si quis laicorum quoscumque ex Iudeis, virum scilicet vel feminam, secum obsequentes habuerit vel in patrocínio retinuerit, et sublato ex eis pontificum vel 20 sacerdotum privilegio, privata eos sibi potestate defenderit neque eos ad episcopum vel sacerdotem debitis diebus instruendos vel iudicandos remiserit, excommunicationis ab eodem episcopo, cui id fecit, sententia feriat, et amissis illis, quos vindicare nititur, trium librarum auri multatione pro unoquoque damnabitur, que partibus principis profuturæ manebunt.

25 *Err.*] XXIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX. XII, 3, 23.

Ut cura omnis distringendi Iudeos solis sacerdotibus debeat.

Horum omnium preceptorum multiplicem curam et exercendam in perfidis disciplinam illos nostra gloria, ut impleant, exhortatur, quibus id agendum divina

XII, 3, 21. l. 1. sue] sive E 1. votum malignitatis efficiat V 5. 8. artiori] ita E 1; artiori 30 *cett.* || l. 3. mulieribus] faeminis *Mad.* sordidare cum eis] ordinare E 1. *Pith.* || l. 4. Quod] Quoniam V 9. Christi] christiano *Mad.* || l. 5. sibimet occasiones] ita E 1. V 10. *Pith.*; occasionem *Mad.* l. 6. hoc] ita E 1. *Pith.*; *deest cett.* erit] est V 9. || l. 9. Hebreorum V 8. non] ita V 5; *deest* V 1. 8. l. 10. eisdem] eis V 1. fortasse] ita V 8; fortassis V 1. 5. || l. 11. libidinis] ita V 1; libidinum V 5. 8. nefariam] ita V 1; nefandam V 5; nefanda V 8. pollutionem] ita V 1; pollutio V 8; perditionem V 5. 35 l. 12. nominis] impudenter *add.* V 8. || l. 13. hoc nefas] hunc nefas V 8.

XII, 3, 22. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 15. FL. — REX *des.* V 8. || l. 16. Iudeum] Iudeorum E 1; Iudeus V 1. expetente] competente V 1; petente *Mad.* || l. 18. quoscumque] quemlibet *Mad.* scilicet *deest* V 1. 8. || l. 19. obsequentes] ita E 1. *Pith.*; obsequentem *cett.* patrocínio] salvationis causa *add.* V 1. 5. 8. sublato ex eis] eis contra V 1. 5. 8. || l. 20. privato V 1. 40 eos sibi] ita E 1. V 5. 10. *Pith.*; sibi eos V 1. 8; eos sua *Mad.* || l. 21. et excomm. V 1. 8. excommunicationem V 1. || l. 22. id] vim V 1. 8. fecit] fecerit E 1. || l. 23. nititur] voluit V 5. 8.

XII, 3, 23. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 25. FL. — REX *des.* V 8. GLOR. *deest* V 10. || l. 27. omnium sacerdotum preceptorum V 5. multiplicem curam et] *des.* V 1; multi (curam et omi.) V 5. 8. exercendam E 1. || l. 28. disciplinam] adipisci optaverunt (obtaverunt V 8) 45 V 5. 8. gloria] gratia V 1. 8. impleant] adimpleant V 1. 8. exortantur V 1. id ag. div. auct.] in agendam divinam auctoritatem V 8.

XII, 3, 23. Err.] auctoritate committitur. Ait enim Spiritus ille, cuius orbem veritas inplet: 'Stabunt¹ sacerdotes in iudiciis meis et iudicabunt leges meas et precepta mea'. Proinde omni sacerdote hec, que hic complexa sunt, implenda decernimus, ita ut nullum Iudeorum pro ritu suo patiat^{ur} a quolibet defendi, nullum tueri; sed exemptos ab eorum patrocinis, quorum favoribus tueri videntur, in potestatis sue curam redactos⁵ pro eorum salvatione, quid illis catholice agendum forte conveniat, diligenter instituant; atque in hoc illis erit sollicitior cura, ne in quibuslibet supradictis capitulis hec institutio serenitatis nostre tepescat.

XII, 3, 24. Err.] XXIV. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De damnis sacerdotum vel iudicum, qui in Iudeos legum instituta¹⁰ adimplere distulerint.

Consulendum est pie sacerdotibus ecclesie Dei, ne pro delinquentis populi impunitate teneantur obnoxii. Quid enim prodest, si non puniatur quisque suo, cum possit tamen alieno puniri peccato? Et ideo ad horum talium incuriam excitandam huius preceptionis sanctione decernimus, ut, si quislibet pontificum aut cupiditate¹⁵ inlectus aut maligne voluntatis incuria tepidus predicta hec, que iussa sunt in Iudeis decreta, contempserit adimplere, scilicet ut, detecta vel nuntiata sibimet errata perfidie, nulla videatur equitatis censura corrigere, et trium mensium excommunicationis sententiam proferat et unam libram auri de suis rebus propriis fisco sociandam amittat. Quod si non habuerit, unde conponat, sex mensibus sub digna excommuni-²⁰ cationis censura persistat, et insuper ad tepiditatem illius socordie corrigendam sit* cuilibet episcopo licitum, in quo zelus Dei fuerit excitatus, vice illius episcopi talium perfidorum errata corrigere et hec, que ille neglexerat, emendare. Quod** si,

*) Pro sit cuilibet — emendare *praebent* V 1. 5. 8: alium cuiuslibet episcopum talium perfidorum errata liceat corrigere, et hec, que ille neglexerat emendare, absque²⁵ simulatione emendet.

***) Quod si — commissa est (*infra* p. 453 l. 6) *desunt* V 1. 5. 8.

XII, 3, 23. l. 1. committitur] sollicitudinis cura committit V 5. 8. Ait] aut E 1. veritatis V 8. || l. 2. legem meam V 1; lege mea V 8. Proinde de omni *Pith.* || l. 3. omni] ita E 1. *Pith.*; omnia V 1. 5. 8; omnibus *Mad.* sacerdotibus V 8. *Mad.*; sacerdote *Pith.* que hic complexa sunt] ita³⁰ V 1. 8. 10; quae hic a nobis complexa sunt *Mad.*; *des.* E 1. *Pith.* implenda] implicanda V 1; explicanda V 8. || l. 4. Iudeorum *deest* V 1. 5. 8. patiantur *Mad.* a quolibet] ab aliquo *Pith.* nullum] nullumque *Mad.* tueri *deest* V 1. 5. 8. sed exemptos] se temptos V 1. 8; retentos V 5. ab eorum] Hebreorum V 1. 5. 8. || l. 5. quorum] qui eorum E 1. *Pith.* tueri videntur] videri tuentur E 1. potestatis sue curam] potestatem suam *Mad.* potestatis] potestati V 5. 8. || l. 6. quid] sed quid V 1. 35 agenda V 1. forte] fore *Mad.* || l. 7. atque] a quo V 1. illis] ille V 1. ne] ut ne V 1. || l. 8. serenitatis nostre] nostra *Mad.*

XII, 3, 24. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — l. 9. FL. — REX *des.* V 8. GLOR. *deest* V 1. 10. l. 11. Iudaeis *Pith.* adimplere distulerint] implere neglexerint *Mad.* || l. 12. Dei] divinae *Mad.* delinquentibus populis V 1; derelinquentibus populis V 8; delictorum populi *Mad.* || l. 13. impuni-⁴⁰ tatis V 1; impuniti V 8. || l. 14. alieno puniri] alieno cohiberi V 1; cohiberi extero V 5. 8. ad horum] duorum V 1. 8; ad eorum *cott.* incuriam] iniuriam E 1. *Pith.* excitandam] execrandam *Pith.* l. 15. huius] vim E 1. *Pith.* preceptionis sanctione] preceptione V 1. 8; preceptionis e sanctione *Pith.* quislibet] quilibet *Mad.* || l. 16. iussa] visa E 1. *Pith.* Iudeos *Mad.* || l. 17. contempserit] noluerit *Mad.* vel nuntiata *des.* V 1. 5. 8. errata] oberrata V 1. 8. || l. 18. mensuum E 1. || l. 19. pro-⁴⁵ ferat] ita E 1. V 1; perferat *cott.* || l. 20. digna *deest* *Mad.* || l. 21. socordie] ita E 1. V 5; concordie V 1; zeli socordiae *Pith.*; incuriae V 8. *Mad.* || l. 23. ille *deest* E 1. Quod si] Quod E 1.

1) *Ezech.* 44, 24.

Err.] alternata simulatione vel incuria episcoporum, alter in alterius correctione zelo **XII, 3, 24.**
 excitante divinitus non fuerit excitatus; tunc principis preceptione et eorum arguetur
 socordia, et perfidorum ulciscuntur errata. Hic etiam ordo eodem modo eodemque
 ordine, sicuti superius de episcopis constitutum est, in ceteris quoque religiosis est
 5 observandus; id est in presbiteris, diaconibus vel etiam clericis, quibus horum in-
 fidelium ab episcopo suo cura commissa est. Iudices tamen, qui eorundem Iudeorum
 crimina conperta vel nuntiata sibi legali non damnaverint ultione, tunc, sicut de
 episcopis constitutum est, unam libram auri fisco compellendi sunt solvere. Tunc
 tamen et sacerdotes et iudices vel supradicti omnes, quibus regendi hec cura com-
 10 missa est, ab his damnis erunt penitus alieni, cum impeditos se fuisse pro talium
 districtione agere probaverint.

Err.] **XXV. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.**

XII, 3, 25.

Ne iudices quicumque de perfidorum excessibus extra sacerdotum
 conibentiam iudicare presumant.

15 Iudices omnes nihil de perfidorum excessibus citra sacerdotum conibentiam
 iudicabunt, ne cupiditas secularium fidem nostram maculet acceptione munerum. Et
 tamen si, ut adsolet, presentia defuerit sacerdotum, sola potestate iudicum distringendi
 sunt. Sane si episcopo etiam de sede sua contigerit aut in vicino aut longe forsitan
 progredi, talem ex sacerdotibus pro sui vice relinquat, qui una cum iudice territorii
 20 hec instituta sine muneris acceptione perficiat.

Err.] **XXVI. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.**

XII, 3, 26.

Ut episcopi tunc immunes habeantur a damnis, cum eorum presbiteri
 ea, que ipsi non correxerunt, ad eos non remiserint corrigenda.

Presbiteri, diacones seu cetera religiositas universa vel iudices universi per

25 XII, 3, 24. *l. 1.* alternata] *ita* V 10; aliter nata V 6; alterna ista E 1; aliena (*in margine*
 alterna) ista *Pith.*; aliena *Mad.* simulatio *Mad.* vel incuria episcoporum *des.* V 10. alter] aliorum
Mad. in *deest* V 10. correctionem V 10. || *l. 2.* excitante] haesitante *Mad.* divinitus non fuerit
 excitatus] diutinusque fuerit in eis haesitatum, ut sibi commissa differant corrigere
Mad. et eorum] eorum episcoporum *Mad.* arguetur] argetur E 1; arguatur *Mad.* || *l. 3.* ulciscen-
 30 dum E 1. eodemque] quo E 1; et *Pith.* || *l. 4.* ceteris] terris E 1. || *l. 6.* ab *deest* E 1. *Pith.*
 cura] cura regendi *Mad.* || *l. 7.* conperta] discooperta V 8. legali] exstiterint et legali V 8. *Mad.*
 non] continuo non V 8. *Mad.* sicut et de V 8. *Mad.* || *l. 8.* compellendi sunt solvere] persolvant *Mad.*
l. 9. et sacerdotes et] sac. vel *Mad.* vel] et V 10. hec *deest* *Mad.* || *l. 10.* impeditos] inpetito E 1.
 se] se fuisse *Mad.* || *l. 11.* agere] a rege *Mad.* et, ut videtur, etiam V 1. 5. 8.

35 XII, 3, 25. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — *l. 12.* FL. — REX *des.* V 8. FLAV. *deest* V 1.
l. 13. quicumque] quicumque *Mad.* || *l. 14.* conibentia V 1. 8. || *l. 15.* sacerdotum] sacerdotis V 8;
 sacerdotem V 1. conibentia V 1. 8. || *l. 16.* ne] nec E 1; sic V 1. secularium] ecclesiarum *Mad.*
 nostram] sanctam *Mad.* || *l. 17.* si ut] *ita* *Pith.*; sic ut E 1; ut sicut V 1; sicut ut V 8. adsolet]
 fieri adsolet V 1. 5. 8. sacerdotis *Mad.* || *l. 18.* episcopo etiam — contigerit] episcopi ad sedes suas
 40 contingerint V 1. 8. longe] in longinquo V 1. 5. 8. || *l. 19.* relinquat una V 1. 8. iudice] duce
Pith. || *l. 20.* hec] ut hec V 8. perficiant V 1. 8.

XII, 3, 26. *Codd.* E 1. V 1. 5. (6). 8. (10). — *l. 21.* FL. — REX *des.* V 8. || *l. 22.* episcopi
 omnes V 1. 8. damnis cum eorum] *ita* E 1. *Pith.*; d. institutis cum V 5; d. horum institutis cum
 V 1. 8; d. horum cum *Mad.* presbiteres E 1; presbiteris V 8. || *l. 23.* ea que ipsi] in ea que in
 45 ipsis V 8. ad] vel ad V 8. || *l. 24.* Presbiteri] Presbyteri *Pith.* *Mad.*; Presbiteros E 1. V 1. 8.
 diaconos V 1. 8. seu] sive V 1. 5. 8. cetera rel. — iudices universi] ceteri iudices universales
 V 5. religiositas — universi] iudiciaria universalis potestas V 1. 8. universi per diversa]
 universa E 1; per universa *Pith.*

XII, 3, 26. *Err.]* diversa loca vel territoria constituti, prout unusquisque conventum Iudeorum ad se pertinere cognoverit, secundum totius institutionis nostre decreta eos distringere et coercere non differat. Ea vero, que ab ipsis nequiverint corrigi, ad agnitionem principis atque pontificum emendanda reducant; sicque fiet, ut constituta damna non ferat, si suis quisque hec pontificibus innotescat. Episcopi quoque ipsi tunc constitutum 5 non percipient damnum, quando eis crimen talium non fuerit per subditos nuntiatum.

XII, 3, 27. *Err.]*

XXVII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

De reservata principibus miserendi potestate¹ in his, qui conversi ad fidem Christi veraciter fuerint.

Hanc sane preceptionum multiplicem diligentiam, quam ordinatis lineis superius 10 in toto disseruit nostra serenitas, ubicumque superius offensorum culpas ita moderare decrevimus, ut exutos rebus sub erumna exilii religemus: hanc nobis vel successoribus nostris miserendi licentiam reservamus, ut, si quandoque a laqueis diabolicis eripi contigerit, et probabiliter in sanctam Trinitatem crediderint, hocque illis sacerdotes vel iudices, in quorum territoriis degunt, testimonium dixerint, atque opera eorum 15 cum veridico eorum testimonio concordaverint, erit nobis nostrisque successoribus in his et talibus et miserendi votum et efficiendi propositum; id est, ut, postquam eorum professio cum iurisiurandi adtestatione regie agnitioni claruerit, licitum habeat principalis pietas et rebus eos iterum revestire et ab exiliorum ergastulis revocare. Iam vero, si quis ex eis, postquam se professus fuerit christianum, ad erroris proprii 20

XII, 3, 26. l. 1. constituta V 1. 8. prout unusquisque] ad uniuscuiusque V 8; des. V 5. conventus V 5. Mad. ad] quem ad V 5. || l. 2. cognoverint V 1. institutionis] instructionis Pith. decretum V 8. dstringere E 1; constringere Pith. et] ita E 1. Pith.; vel cett. || l. 3. coercere] corrigere Pith. differat] ita E 1; differat cett. agnitionem] ita E 1. V 1. 5. 8. 10. Pith.; cognitionem Mad. || l. 4. principis] nostram V 8. pontificis V 1. 5. 8. reducant] redeant Pith. 25 fiet] fiat V 1. 8. constituta] instituta V 1. 8. non] sic V 1. 5. 8. || l. 5. ferat] ita E 1. Pith.; perferant cett. si suis quisque hec pontificibus] si suis quisque pont. E 1. Pith.; si suis unusquisque haec pont. Mad.; sibi quisque hec pati fidelibus V 1; sibi suisque hoc pati fidelibus V 8; ut novis nostrisque fidelibus hoc pati V 5. constitutum — damnum] erunt immunes a damno Mad. constitutum] ita E 1. V 10. Pith.; institutum V 1. 5. 8. || l. 6. percipient] percipiant V 1. 5; perciperint V 8. crimen talium] criminalium E 1; criminalia ut videtur e coniectura Pith., et ita infra fuerint — nuntiata. per subditos] a subditis V 1. 8.

XII, 3, 27. Codd. E 1. V 1. 5. 8. (10). — l. 7. FL. — REX des. V 1. 8. || l. 8. reservata] ita E 1. Pith.; servata cett. miserandi E 1. || l. 10. Hac sane praeceptorum multiplici diligentia Mad. sane prec.] sacrae praeceptionis Pith. in textu, in margine ut supra. diligentiam deest 35 V 5. lineis] titulis V 5. || l. 11. toto] toto orbe V 1. 5. 8. disseruit] decrevit Mad. nostra serenitas] nostre serenitatis subiecto V 1. 5. 8. moderari Pith. Mad. || l. 12. relegemus V 1. l. 13. quandoque] quicumque V 1. 8; quemcumque Mad. a laqueis] alam quae his E 1. diaboli eis] diabolicis eis E 1; diabolicis Pith.; diabolicis eos V 10; diaboli ex eis cett. respisci] respici E 1; eripi Pith. || l. 14. hocque illis] hoc q illis E 1; hoc quod illis Pith.; hoc de illis V 1. 8; hoc quod de illis V 5. Mad. illis] erunt add. V 8. || l. 15. degunt] degant V 1. 8. dixerint] adnixerint Mad. || l. 16. concordaverint] adprobaverint concordare Mad. || l. 17. et talibus] aetatis E 1. Pith. || l. 18. professio cum] praecessio cui E 1; praecessio Pith. iurisiurandi] iuramento Mad. adtestationem E 1; aut testatione Mad. agnitioni] ita Mad.; agnitionis E 1. Pith.; actioni V 1. 5; actionis V 8. habeat] erit V 5. 8. || l. 19. principali pietate V 5; principalis potestas 45 Mad. eos] eorum V 5. 8. revestiri V 1; investiri V 8; investire Mad. ergastulo Mad. iterum revocari V 1; revocari V 8. || l. 20. fuerit esse chr. Mad. erroris sui Mad. proprii redierit vomitum] pristinum redierit vomitum V 1. 5. 8.

1) Cf. supra VI, 1, 6.

Err.] redierit vomitum, et quodecumque in eos reppertum fuerit prevaricationis indicium, XII, 3, 27. ita in eos secundum modum culpe, quem incurrerit, inrevocabilis dictabitur damnationis sententia, ut ad veniam ulterius nullatenus redeat; sed sive capitalis, sive minoris culpe dignus sit pena, sine ulla retractatione inremissibili lege suscipiat.

5 *Err.*]

XXVIII. FLAVIUS GLORIOSUS ERVIGIUS REX.

XII, 3, 28.

Ut episcopi omnibus Iudeis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradant; et ut professiones eorum vel condiciones in scriniis ecclesie condant.

Solet interdum latebrose mentis perversitas ignorantie opponere angulum in eo, 10 quod se simulat ignorare preceptum, ut eo quodammodo excusabilem se a pena pronuntiet, quo se novelle sanctionis ordinem defendat penitus ignorasse. Et ideo ad huius excusationis depellendam malitiam id episcopis omnibus vel sacerdotibus tenendum forte precipimus, ut unusquisque conventum ad se pertinentem Iudeorum de his institutionibus, quas in eorum perfidiam nuper edidimus, instruat et libellum 15 huius operis tradat, qui et manifeste illis in conventum relegatur ecclesie, et quem semper secum pro testimonio instructionis reportant. Iam vero, postquam illis publice in ecclesia fuerit lectus liber iste vel traditus, si quis eorum postea aut se defuisse, cum legeretur, contendat aut ignorasse se que inibi precepta sunt adstruat, in nulla se ulterius poterit excusatione defendere; sed in quocumque fuerit postea quisquis 20 ille prevaricator inventus, in nullo erit harum legum sententiam evasurus. Nam et illud necessario huic legi adicimus, ut omnium professionum atque conditionum scripturas, quas quisquis ille Iudeus sacerdoti suo amodo obtulerit, sollicita diligentia unusquisque sacerdos eas ipsas professionum vel condicionum scripturas in archivis

XII, 3, 27. *l. 1. in eos rep.] in eo rep. Mad. indicium] iudicium Pith. || l. 2. in eos sec.]* 25 *in eis sec. V 1. 8. quem] quam V 1. Pith. incurrerint V 1. || l. 3. ulterius] ita E 1. V 8. Pith.; ultionis cett. redeant V 1. 8. || l. 4. dignus sit] digni sint V 1; dignos sint V 8. pene V 1. 8. inremissibili] ita E 1. Pith.; inremissibiliter V 10; irremissibilem cett. lege] ita E 1. V 8. Pith.; legem cett. suscipiant V 1. 8.*

XII, 3, 28. *Codd. E 1. V 1 (finit voce recondat, p. 456 l. 1). V 5 (finit voce poterit, infra* 30 *l. 19). V 8 (finit voce recondat sicut V 1). V 10. (20). — l. 5. FL. — REX des. V 8. || l. 6. omnes V 1. 8. pertinentibus] venientibus V 10. || l. 8. condant] ita E 1. V 10. Pith.; recondant cett. l. 9. Solet] Si V 1. 5. perversitas] perfidia V 10. scit opponere V 5. angulum] clanculum V 8. l. 10. se simulat ignorare] se simulat ignorantie V 1. eo quodammodo] hoc quod nos ostendimus V 5. 8. se deest E 1. || l. 11. se novelle] se nove V 1; nostre nove V 5. 8. defendat] 35 *ita E 1. Pith.; defendit cett. || l. 12. depellendam] ita E 1. V 5. 8. 10. Pith.; evellendam V 1. Mad. id] ita E 1. Pith.; ab V 5. Mad.; deest V 1. 8. || l. 13. forte] ita E 1. Pith.; deest cett. || l. 14. his] ita E 1. Pith.; deest cett. institutionibus] invectionibus E 1; in se visionibus Pith. quas] que E 1. V 8. Pith. instruant V 1. 8. libellum] libellum eis Mad.; libertatis V 1. 8; libertates V 8. || l. 15. huius] hunc Pith. operis tradat] operis tradant V 8; aperiat E 1. qui] quae 40 *E 1. V 8. conventu Pith. Mad. et quem] ita E 1. Pith.; et que V 1; atque cett. || l. 16. reportent] ita V 10. Pith. Mad.; reportant E 1; referrent V 5; reserventur V 8; deposcerit V 1. illis deest V 1. 5. 8. || l. 17. traditus] retentus V 1; retextus V 8; retexerit V 5. defuisse] debuisse E 1. || l. 18. aut] ac V 1. 8. se] ita E 1. Pith.; deest cett. inibi] ibi V 1. 8. adstruat] ita V 8. 10. Pith.; astruat V 1; adstruit E 1; asserat Mad. in] ita E 1. Pith.; deest cett. || l. 19. se 45 *ulterius] saeculis is E 1; se unquam is Pith. || l. 20. in nullo] non V 1. 8. harum legum] legum istarum Pith. || l. 21. illum V 1. 8. necessaria E 1; necessarium Pith. adicimus] edidimus oraculum (oraculo V 8) V 1. 8. || l. 22. quisquis] ita E 1. Pith.; quisque cett. suo amodo] suo iam modo V 20; suo V 1; suam V 8. sollicita diligentia] sollicite Mad. || l. 23. cas — scripturas des. Mad. vel condicionum des. E 1. Pith. archivis] ita V 10 (sec. Mad.). Pith.; arcidis 50 *E 1; archis V 1; archibus V 8; actis Mad.*****

XII, 3, 28. *Err.*] sue ecclesie recondat, qualiter pro eorundem perfidorum testimonio studiosius conservate persistent.

LECTE SUNT LEGES SUPRASCRIPTAE¹ OMNIBUS IUDEIS IN ECCLESIA SANCTE
MARIE TOLETO SUB DIE VI. KAL. FEB. ANNO FELICITER PRIMO REGNI
GLORIOSI DOMINI NOSTRI ERVIGII REGIS².

5

XII, 3, 28. l. 1. recondat] condat *Mad.* eorundem] eorum idem *E 1*; eorum *Pith.* || l. 2. conservare persistat *Mad.*

l. 3. LECTE etc.] *Hanc clausulam habent codd. E 1. V 10. 17. Pith. Aliam clausulam finalem subiiciunt V 1. 8: Has vero leges, quas pietatis — copiosa perveniat. Amen; quae sumpta est, paucis tantummodo litteris mutatis, ex lege Sisebuti XII, 2, 14, supra p. 422, l. 19: Hanc vero legem pietatis etc.* 10
l. 4. REGNI deest *V 10.* GLORIOSISSIMI *V 17. Pith.* || l. 5. REGIS] Snt *add. V 10.*

1) *Scilicet leges Ervigii in Iudaeos promulgatae, quae hoc titulo 3. libri XII. continentur.* 2) *D. 27. Ianuarii a. p. Chr. 681.*